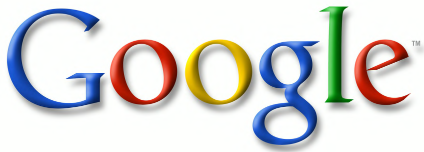
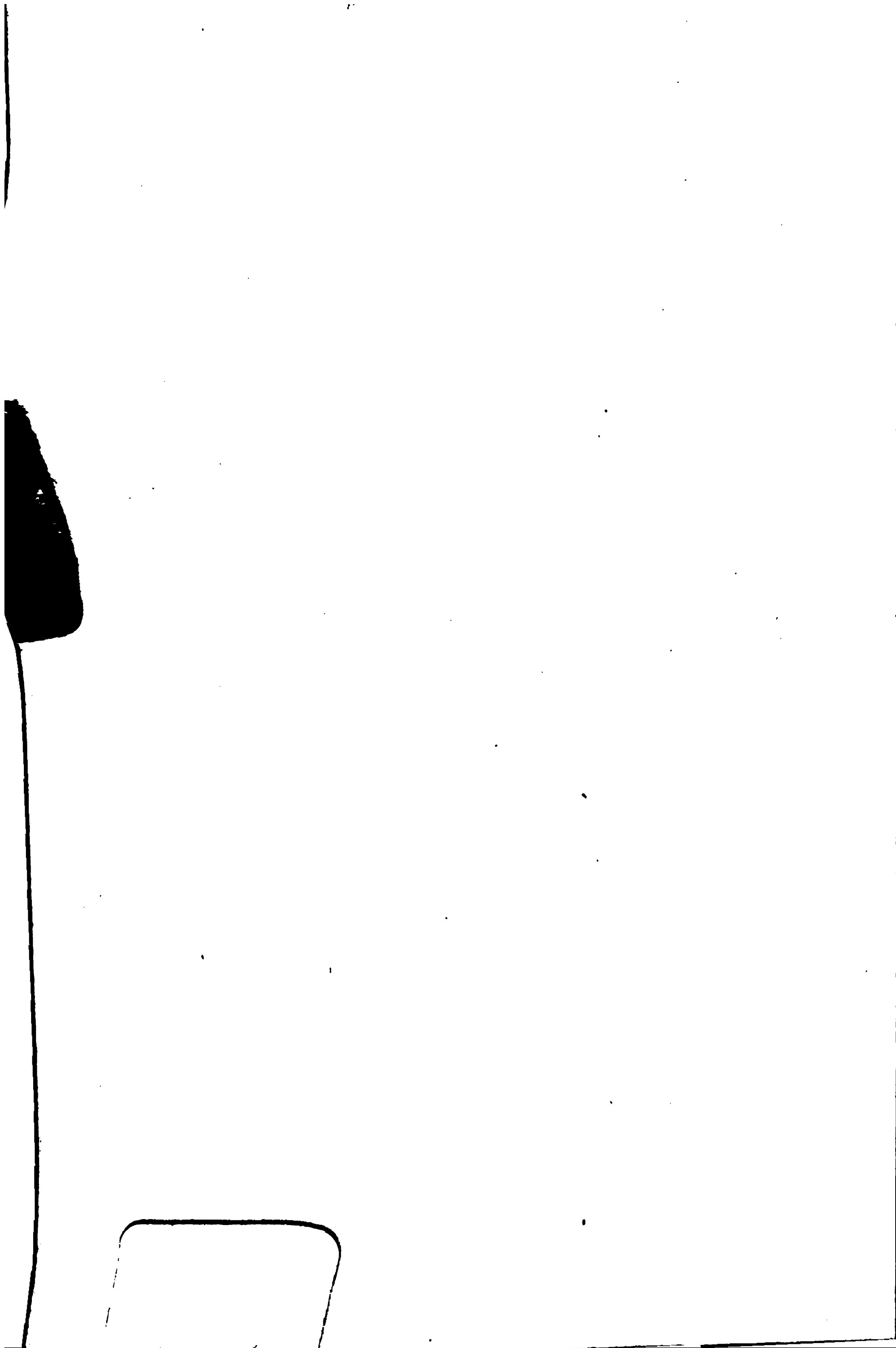

Google

KVĚTY.

Odpovědný redaktor a vydavatel

VÁCLAV ČECH.

ROČNÍK XXI.

KNIHA XLIII.

DRUHÉ POLOLETÍ.

„Květy“ vycházejí v sešitech po $8^1/_2$ tiskových arších dne 1. každého měsíce. Předplatné na čtvrt leta s poštovní zásilkou 2 zl. 50 kr., jednotlivé sešity po 90 kr. Adressa: „Květy“ v Praze, Soukenická ulice č. 9. nové.

V PRAZE.

TISKEM ALOISA WIESNERA. — MAJITEL A NAKLADATEL VLADIMÍR ČECH.

1899.

OBSAH.

Z nové knihy básní Jar. Vrchlického:

Rok básníkův.

Duben.

Náměsíčný.

Spím a v snu tvůj bledý kruh
jak se jemně
snáší ke mně
jako tiché noci duch!

Spím, však za mne, vím, ty bdíš
jak v dál plyneš,
kam mi kyneš,
v jakou světlou duchů říš!

Těžký sen mé údy spjal!
Ty jej drtíš,
ač mne škrtíš,
dál mne lákáš, dál a dál.

A já vstávám — sotva vím,
dál se stáčím,
s tebou kráčím
skrze modré noci dým.

K oknu lákáš, civíš tam,
ah, co zkusím!
A já musím
vrhnouti se v náruč tmám!

A já kráčím, samý sen,
v děsné slasti
nad propastí
nad bezednou zavěšen!

A já kráčím — musím spát,
kdo mne drží
nad tou strží,
abych nesřítil se v pád?

Jaká síla magická
dál mne vede
v záři bledé,
lampo nebes mystická!

A já musím za tebou
dále jíti
a se zpíti
hloubky, dálky velebou!

Spím, však všecko procítím,
kam se šinu?
Spadnu? Zhynu?
Krok! — Však div, se nezřítím!

Viz, v tom symbol žití jest!
Hrdý, němý
nad stržemi
nést se bludných lidských cest!

Chvět se — ale nespadnout,
slyšet z dálky
lidské války
řev a chřest těch sterých pout!

Kráčím dál a stále spím
v záři bledé,
kdo mne vede,
že se v lože navrátím?

—

Stíhaný.

Bože, Bože, kdo to byl,
kdo můj život otrávil
tím že v snech mých stále stál,
se mnou již si v dětství hrál
a vždy stojí, hledí, civí
a se šklebí,
myšlenky zlé žíří v lebi;
a můj duch se diví, diví,
co jsem jen mu udělal?

Ve samotě hrozných chvil
táže se mne: Proč jsi žil?
Cítím, jak se na to ptal,
otrok že jsem, on že král;

za mnou stojí, hledí, civí,
mračně hledí,
zří v mou duši, slova nedí;
a můj duch se diví, diví,
co jsem jen mu udělal?

Zaháním jej ze všech sil,
na chvilku se někam skryl,
já se bavil, hrál a smál
dokonce i objímal.
V tom tu stojí, hledí, civí
a se chechce —
Hrát a líbat se mi nechce,
a můj duch se diví, diví,
co jsem jen mu udělal?

Přítmí... Měsíc v mrak se vryl,
nad knihou jsem v půlnoc zbyl,
oknem zahledím se v dál,
ticho všady — tu se vzpjal,
za mnou stojí, hledí, civí...
jak stín němý
hledím k stropu, hledím k zemi,
a můj duch se diví, diví,
co jsem jen mu udělal:

Skoro bych již pevně mnil,
že se v moje žití vžil,
v knihovně tu zaťukal,
v skříni prask a v okně stál
a tak stojí, hledí, civí...
duch již věří,
hodiny mi žití měří,
a jen ptá se a se diví,
co jsem jen mu udělal?

Na schodech, v zdi staré kvil,
on to, zas se přihlásil.
Na moři, nad tesy skal
závrať on v mé tepny vál...
Vždycky stojí, hledí, civí...
v šeru stromů
za sloupy skryt starých domů
a můj duch se diví, diví,
co jsem jen mu udělal?

Jaký můž zde býti cíl?
Satyrů sny, tance vil,

se vším špatnou hru jsem hrál,
vše mi zkazil, vše mi zdral,
tím že stojí, hledí, civí . . .
za mnou chodí . . .
jistě kdys mne s věže shodí,
a můj duch se diví, diví,
co jsem jen mu udělal!

Karneval byl, já jsem pil,
číší deset v hrdlo vlil,
tu on též si masku vzal,
jak jsem zhlíd, jej rozpoznal,
zas tu stojí, hledí, civí
kostroun smrti,
cítím hnáty, jak mne škrtí
a můj duch se diví, diví,
co jsem jen mu udělal?

Květen.

Neznámá pevnina.

O kus blíž v neznámou zem
plujem denně bděním, snem.
Tam hle, zdá se, kyne břeh!
Ne, to černý mrak jen leh
na vlny, již dál se hnul,
v modru zase rozplynul.
Ještě kousek cesty zbývá,
nežli z hloubky vynoří
zem se času na moři,
které v moře věčna splývá.
V kajutu zpět, poutníku!
Ještě čas, spi neb se bav,
tužeb domky z karet stav,
dělej vše, co ve zvyku!
V chvíli jedné, záhadné
zem ta již tě přepadne,
v ráz tu bude, znenadání
před tebou a nežli zvíš,
přistaneš — a již se sklání
nad vším velký jižní kříž!

Přání.

Tak jednou moci, Bože,
jen jednou, jedenkrát
vstát s lehkým srdcem z lože
a do polí se brát.

A vidět, skřivan letí,
se hrouží ve blankyt
a klesá v perel změti,
když dopěl, na pažit.

A cítit slunce hřáti,
tát v zlato na polích,
a klidně dál se bráti
tak bez výčitek, tich.

Čekanku, petrklíče
zřít podél cesty kvést,
jiného nemít chtíče
než to, co věčným jest.

Svou duši promítnouti
v přírody život, ruch,
jak vlna lehce plouti
dál v zakletý ten kruh;

Kde „jest“ a „není“ mizí,
kde pouze trvání
svou věčnou peruť ryzí
nad snícím uklání;

A vidět bolest svoji
jak z žil všech odtéká,
zřít v konec všemu boji:
co štěstí člověka!

—

Tercíny.

Má každý předepsanou dráhu svou
a když ji projde, co mu potom zbývá,
než odstoupit a zahalit se tmou?

Tak v Trojice tvář když se Dante dívá,
co může říci více? Zmlkne zcela,
jež světem hýbe, láska zaň pak zpívá.

Tak píseň Rossiniho oněměla,
tak Shakespeare klidně opustil svou scenu,
hůl čarodějnou zlomiv Ariela.

Co mohlo proň dál míti ještě cenu?

Vzpomínka.

Na sever daleký, nejzazší
kams v Norsku přišel jsem kdys,
kol mlhy jako když napráší,
zem v ní jak ztracený mys.

V hostinci chudém, venkovském
jsem našel nocleh a klid,
z mansardy v střeše v dál patřil jsem,
kde mdlý plál svítilen kmit.

Zda bylo to moře, byla to mhla,
to Bůh ví, nevěděl jsem,
má noha cestou dalekou mdlá,
zrak stížen dotěrným snem.

Však sotva jsem ulehl do peřin,
já nemoh usnouti přec,
před zrakem duše let za stínem stín,
já cítil žaláře klec . . .

Jak hlemýžď má ji k zádům svým
vždy přirostlou, nehne se v ní,
já cítil dědů svých odkazem zlým,
jak všecko se na mně teď mstí.

Já nemohl usnout, já přemýšlel,
já vstal a v okno jsem leh,
zřel v hloubku a k nebi a ve mlhy běl
a v bdění se potácel v snech.

Ten sever! Ta výška! — Kde tvoje vlast?
Sám nevím, co hnalo mne sem,
jak mlhy bych skloněn byl nad propast,
tak bez vůdce, bez rady jsem . . .

A tuším a hádám, kdes pode mnou,
kde hluboko mha nad vším lpí,
vlast v duchů teď hodinu tajemnou
pod patou obříma spí.

A v Adrii slunný kde koupá se jih,
co stihnout duchem jen smím,
to severu od jihu rozdíl — to smích
do smutku, pod nímž se chvím.

To smutek je: stvořen být, nevědět proč,
jen hledat, a tušiti jen . . .
Ó skláněj skráň růžence nad klokoč,
má bábo, všecko tu sen!

V mansardě vbité v lomenic štít
zřím v dálku, v prostor a hloub,
a co dí mé srdce, co dí můj cit,
zřím před sebou — Mojžíšův sloup.

A kterak sním ve výši, připadá
mi zázrakem, divem, co znám,
že Epikura svět zahrada,
co za ní, že illuse, klam!

Ať zdřímne si pod mými nohami svět,
v mhu pravěku stopený mys . . .
Noc povždy v mysli mé bude tkvět,
již v Norsku prosnil jsem kdys!

—

Chladné vrcholy.

Tři hodiny již stoupali jsme výše.
Svit slunce smál se dole v údolích,
však s hora fičel ostrý vzduch tak tiše
a přece mrazně z hor, kde ležel sníh.

Leč když jsme došli vrcholu, ač noha
div neklesala těžkou únavou,
tíž s duše spadla rázem, starosť mnohá,
cos křídly ševelilo nad hlavou.

Klid vstoupil v srdce, shon zbyl v hloubi dole,
vše zapomněno v této chvilce v ráz,
a jen to nebe, jen hor sněžná pole
k nám hovořily, v duši lily jas:

Tu chápal jsem, na výších kontemplace
když přemoženy všecky protivy,
kde s námi pouze duch je naší práce,
ký hluboký vane klid — však mrazivý!

Z venkova v letech šedesátých.

Vypravuje Ladislav Quis.

(Dokončení.) *)

VII.

šak vidím, že daleko mne unesly tyto reflexe od klidné cesty, po níž chci sledovati své vzpomínky. Budiž mi to prominuto, strhlo mne z ní cosi mocnějšího než má vůle. Budu tedy zase povídati o sobě a o svých zkušenostech, ale věru, těžce se k tomu navracím, zdá se mi to teď pojednou vše tak malicherné, tak nepatrné, tak nedůležité. A pomlčel bych o tom raději, kdyby toho nebylo třeba k jasnému vylíčení onoho prostředí, jež snažím se tu podati. Proto uvádím jen právě to, co se mi zdá nejnutnějším, pro dobu a mé vrstevníky nejcharakterističtějším; svého životopisu zde nepodávám, ba chtěl bych, kdyby to jen možno bylo, psáti jen o jiných. Jestli tedy v tomto oddílu mých vzpomínek má osoba vystupuje více do popředí, než bych chtěl, a než se to stalo v oddílu předešlém, děje se to jen proto, že nutí mne k tomu snaha podávati dojmy a pozorování tak, jak byly zažity z nejpůvodnějšího pramene, totiž z vlastní zkušenosti.

Po tom, co jsem prožil u paní F., stal se mi další pobyt v nešťastném domě tomto na dále nemožným. Odstěhoval jsem se tedy do domácnosti veselejší, ovšem prosté a chudobné, k bývalému soukenníku D., který po úpadku tohoto v Táboře někdy kvetoucího řemesla, na stará kolena putoval po Čechách a po Moravě, nabízeje hodiny a hrací stroje do výhry. Však záhy po mém přesídlení toho zanechal buď pro stáří, buď že se obchod nevyplácel, a počal ve větší soukennické dílně domácí pracovati jako tovaryš.

Nový můj byt nebyl nikterak sídlem královským; byly to dvě nízké, klenuté světničky v přísklepí domku přilepeného na staré hradby městské pod samou školní budovou; sestupovalo se k němu po mnohých schodech z hrubého, neotesaného kamene. V těchto těsných jizbách, které se lišily od sklepů, s nimiž sousedily, leda tím, že byly vybíleny, a že měly poněkud větší, vždy ale ještě malá, vysoce položená okénka, žili manželé D—i, jejich syn Václav, veselý a švarný to realista, dvě vzrostlé dcery a tři, někdy také čtyři studující; tedy osm až devět osob, mimo to stravoval se tu ještě mladý soukennický tovaryš. Jedli jsme ze společné hliněné mísy, a hlavní součástí naší stravy byly brambory; ale šlo nám to dobře k duhu a hladu jsme věru netrpěli. Byl jsem z domova ve

*) Třetí oddíl těchto pamětí — pražské vzpomínky z konce let šedesátých a počátku sedmdesátých — začneme uveřejňovati v sešitě příštím.

všem zvyklý jinému, ale nikdy se mi po tom nestýskalo; vždyť jsem si již u truhláře H. zvykl jídati na pracovním stole mezi hoblovačkami a pilinami ledabyle poodstrčenými.

Však nebyl-li královský můj byt, byla za to královská ta vyhlídka, jíž jsem z něho požíval. V pravo strměl mračně Kotnovský hrad se svou mohutnou branou a kulatou věží nad příkrou, téměř kolmou strání, pod níž se rozvíralo úzké, ale utěšené údolí jordanského potoka, končící při nedalekém jeho ústí do Lužnice. Za touto uzavíral obzor černající se les Pintovka; s pravé mírně se sklánějící stráně doliny kynuly přívětivě bílé zdi a vížky kostelíčka Klokotského. Což jsem se nasedal za letních večerů v hlubokém výklenku svého okénka, ssaje v sebe ten krásný, nezapomenutelný obraz!

A bývalo u nás veselo za těch večerů. Přišli přátelé Bohuslav Čermák a Karel Holý, přišel soukennický tovaryš Viktorin se svou kytarou, a bylo zpěvu, bylo smíchu, bylo hovoru, že jsme nepomýšleli ani na spaní. A veselo bývalo i za zimních dlouhých nocí, za černé hodinky u praskajícího ohně. Věru necítil jsem ani, že jsem jen chudý student, který se musí živiti různými kondicemi a v jehož kapse vždy jako po vyhoření.

V bytu tom strávil jsem plná tři léta.

V patře nad námi, z ulice tedy vlastně v přízemí, bydlel ředitel Václav Křížek, což nás však nikterak netísnilo; přál tě on nám veselé naše dýchánky a nikdy se nestalo, aby nás byl vyrušil, třeba že asi dost často naše hlučná veselost jej rušívala.

Byl to ředitel, jakých bylo u nás zajisté málo, a jakých, pohříchu, dnes ještě méně. A protože on byl duší ústavu, bylo tehda též reálné gymnasium Táborské ústavem na naše ubohé poměry téměř ideálním, a bylo by jím bývalo zajisté ještě více, kdyby šroub všeobecného plánu učebního nebyl překážel. Když jsem tam přišel, nebyl ústav ještě úplný; doplňoval se postupně a otevřeny tehda právě pátá třída gymnasia a reálky. Náboženství, dějepis, přírodopis, čeština a němčina přednášeny také ve vyšších třídách a to až po oktavu gymnasistům i realistům společně, a sice podle plánu platícího pro gymnasia. Styk s realisty přinesl nám gymnasistům mnohé výhody a naopak oněm, a jim snad ještě větší. Naučili jsme se tu navzájem tak mnohému, o čem bychom na jiných, nekombinovaných ústavech nikdy byli ani nezaslechli; gymnasista stával se praktičnější, realistovi pak se dostalo vzdělání více humanistického. Byly tu snad nějaké paedagogické závady, ale nejsa odborníkem, nemohu to posouditi a také jsem jich nepozoroval, ale poznal jsem později v životě, jak mnoho tu bylo prospěšného. Lituji tedy upřímně, že se myšlenka ta neujala. Byl to první, a myslím že dobrý náběh k jednotné střední škole, jejíž zavedení by nám, dle mého skromného náhledu, jen posloužilo.

Ředitel Václav Křížek, muž i věděním i milou povahou vynikající, čítal tehda jen nějaký rok přes třicet let; on byl žákům vlídným přítelem, dobrým rádcem a vždy ochotným pomocníkem; miloval je jako svůj ústav, který byl nejvlastnějším dílem jeho života. Při vyučování dějepisu řekl nám o naší historii, co jen mohl, ba i více; přední jeho snahou bylo probouzeti ve studujících národní vědomí a hrdost. Řád vedl ovšem přísný a bylo toho také na počátku, kdy v obou nejvyšších třídách shromáždila

se z různých ústavů celého království „colluvies passim selecta“, velice třeba. Později, když časem odstraněni rušící živlové, šlo již vše jako samo sebou, a my sotva cítili krotících otěží. Ale kasárnické, duchamorné a puntičkářské discipliny tu nikdy nebylo, nebylo tu žádného naškrobeného, mladým duším tak protivného kantorování, nepěstováno a netrpěno žádného donášení, žádného špehounství a přána nám, pokud to pořádek školní jen dovoloval, dostatečná volnost. V tom duchu jednali též ostatní professoři, mezi nimiž byly síly vynikající; uvádím tu ze zemřelých jen pozdějšího zemského školního inspektora dra. Antonína Tille, Martina Koláře, Františka Šandu a Hynka Meisnara.

Ředitel Křížek a dr. A. Tille vyučovali též ve dvou odděleních, z nichž prvé bylo pro začátečníky, druhé pro pokročilé, srbskému a horvátskému jazyku; byli tě oba dříve učiteli na horvátských gymnasiích, a tak poskytnuta nám možnost přiučiti se jazykům jihoslovanským. Křížek vydal za tím účelem pro nás též horvátsko-srbskou anthologii. Při slavném ukončení školního roku pronášeny pak žáky řeči a básně také v tomto jazyku. Měli jsme na ten čas bohatou školní knihovnu, která zvláště rozmnožena byla velikým darem táborského rodáka Jana Dobromila Arbeitra, majitele Kajetánského domu malostranského, který jí věnoval r. 1864 celou svou soukromou bibliotheku o více jak 3000 svazcích. Knihovníkem byl prof. Martin Kolář, a liberálnost jeho umožnila nám zvláště ve vyšších třídách co nejhojnější její užívání.

Darem Arbeitrovým dostaly se knihovně snad všecky pozoruhodnější knihy a časopisy literatury předbřeznové i z let padesátých, a tak mi bylo umožněno, že jsem i zde na venkově mohl se s tím vším seznámiti. Tak pročetl jsem snad veškeré ročníky Pospíšilových „Květů“, „České Včely“ a Mikovcova „Lumíru“ a vedle toho skoro vše, co do té doby české písemnictví poskytlo.

Ale toho bylo tenkráte ještě tak málo a naše literatura tak chudá, že téměř ve všem byli jsme odkázáni na cizinu. A tu opět byli jsme nuceni sahati především po knihách německých, a to nejen původních, nýbrž i po překladech. Tyto byly nám nutny pro neznalost jiných jazyků světových, neboť učení se těmto bylo úplně zanedbáno a ponecháno výhradně domácí píli jednotlivců. Tak bylo většině nás možno teprve dosti pozdě získati sobě potřebnou znalost důležitějších řečí světových. Museli jsme se tedy, jestli jsme chtěli v mladších letech dosáhnouti vyššího vzdělání, než jaké škola mohla poskytnouti, chopiti překladů a to překladů německých, ježto překladová literatura naše byla více než nedostatečná. Ale tam opět byl embarras de richesse, kdož měl a mohl bez návodu v té spoustě se vyznati a vyhledati si to pravé? — Přečetl jsem sice již za svého druhého pobytu v Praze tehda oblíbenou literární historii J. Scherra, ale i to bylo vodítko příliš obšírné, jednostranné a pro přílišné množství podaného materialu nepraktické. Tu zapůjčil mi professor Kolář známou anthologii téhož literárního historika „Die Dichterkönige“, a později Wolffův „Poetischer Hausschatz“. Tyto, dnes ovšem dávno překonané knihy staly se mi Ariadninou nití v neznámém mi dosud bludišti literatury světové a byly mi tak velmi užitečné. Nabyv tak nejprve jakéhos přehledu a poznav aspoň úryvky nejznamenitějších plodů

literatur všech dob i národů, byl jsem pak již spíše s to zaříditi si svou četbu tak, abych se seznámil postupně s celou, neb aspoň nejvýznamnější tvorbou nejlepších cizích autorů. Ovšem jednu společnou a velikou vadu měly obě knihy; slovanská poesie tam až na Puškina, Lermontova a Mickiewicze úplně pominuta. Znám dobře námitky, jež se činí proti takovým výborům, přes to bych si přál, aby — jakkoliv se od doby mého učení poměry valně změnily — naší mládeži byl poskytnut takový, ovšem co nejpečlivější a co možná nejúplnější výbor poesie světové v českém převodu a to pokud možná v knize ne příliš objemné a co nejlevnější, který by obsahoval skutečně jen vrcholy toho, co kdy a kde vytvořeno. Že by to byly namnoze jen úryvky, nic by nevadilo; vždyť zde se nejedná o poznání autorů celých, ale o podání klíče k celé světové literatuře; o pomůcku, která by mladé mysle neodstrašovala, jako rozličné literární historie, jichž ostatně také dosud nemáme, ale která by lákala. Mluvím tu z vlastní zkušenosti a myslím, že by se to, co se osvědčilo u mne i u mnohých mých vrstevníků, osvědčilo také u nynějšího našeho dospívajícího pokolení. Vím sice, že i tu byly, a to dosti záhy, učiněny již jakési pokusy, ale ty nesly se (jako Pichlův krásořečník) za jinými účely a nezdar jejich zavinila nejen nesnadnost díla, ale i doba, neboť když byly pořádány, nebylo tu dostatečně překladů, a ty, jež byly po ruce, nebyly z valné části dobré.

Kromě knihovny měli jsme tu také ještě divadlo, kteréž nalézalo se vedle pražské brány, jež nyní, bohužel, již zbořena, ve vlastním, ovšem dosti prostě a primitivně zařízeném domě, nyní také již v pěknou budovu proměněném. Hráli tu časem ochotníci a různé divadelní společnosti druhého a třetího řádu; poskytovalo nám tedy leda jakousi zábavu. Ale když pak přišla sem Kramuelova společnost, mající na ten čas dobré, ba z venkovských společností nejlepší síly, mezi nimiž byl mladý, hereckou svou dráhu počínající Bittner a známý tehda Paclt, tu stalo se nám divadlo to něčím více. Brzo bylo všem nezbytností a denním chlebem. Repertoire byl dosti vybraný; předváděny i novější a nejnovější věci a — co pro nás bylo hlavní — pěstovány i klassické hry. Viděli jsme tu Marii Stuartovnu, Egmonta, ba i Hamleta, z jiných věcí pak Laubova Essexa, Freitagovy „Žurnalisty", Gutzkovova „Pravzor Tartuffa" a Uriela Acostu, Brachvoglova „Narcise"; jak viděti, většinou věci německé. Ale vedle toho pěstována starší i novější komedie francouzská; z domácích autorů dáván ovšem nejvíce Tyl a Kolár. Nadšení naše pro divadlo se stále stupňovalo, divadlo stalo se alfou i omegou všech našich hovorů, jiného jakoby již ve světě ani pro nás nebylo; zmocnila se nás pravá horečka divadelní. Utvořily se mezi námi dokonce i strany, jež se navzájem co nejzuřivěji potíraly. Jedna z těchto stran byli Pacltovci, druhá Bittnerovci, každá stála na svém, že její chráněnec jest lepší a zavrhovala miláčka odpůrců. Bittner byl náš vrstevník, před nedávnem ještě navštěvoval Píseckou reálku a súčastnil se polského povstání, kde si utržil i ránu; byl tedy jako náš, a tyto okolnosti padaly silně na váhu. Paclt byl již starší, byl, tuším, vyučený rukavičkář, a mnozí z nás vycítili dobře, že ti jeho Hamleti, Narcisové a jiní hrdinové nemají té pravé umělecké životnosti, ale mnoho falešného pathosu. Jak a jestli spor ten

mezi námi tehda byl rozhodnut, věru již nevím; ale když později, po pruské válce, Bittner engažován k pražskému divadlu, tu byla naše školní hádka dávno již ukončena a zapomenuta. Společnosti se v Táboře za těch okolností dobře dařilo, a zůstala tam více měsíců, až do vypuknutí války s Prusy, kdy starý Kramuele, když jsem mu sděloval, že školy budou rozpuštěny, mi řekl: „A já také rozpustím své gymnasium.“ Příští zimy přišla do Tábora rovněž dobře řízená společnost Pokorného, která nám předvedla mimo jiné též Shakespearovo „Zkrocení zlé ženy“ a dokonce i Götheova „Fausta“. Název hry skvěl se tehda na divadelní ceduli zlatým písmem. Se společností touto přišel také Slukov, nedávno ještě student Jindřichohradecký; neodvykl ještě docela škole, a proto nás často navštěvoval o dopolední přestávce v naší třídě, kde měl několik bývalých spolužáků. Rozumí se, že jsme si jej rovněž oblíbili.

Později ještě přišla nově utvořená společnost Švandova s pí. Peškovou, Šamberkovou a s Frankovským. Účinek, jaký na nás mělo divadlo, byl silný a trvalý a přinesl nám mnohý prospěch; především ale ten, že jsme se jakž takž seznámili s běžnou dramatickou literaturou. Professoři nás — jak prý se teď leckde děje — od divadla nezdržovali, spíše naopak, ba náš mladý třídní, který psal do místního listu „Tábora“ divadelní referáty, věnoval k našemu nemalému potěšení mnohé půlhodinky i více místo latině neb řečtině rozhovorům o včerejším kuse, jichž jsme se věru horlivěji súčastnili nežli jakékoli rozpravy o některém aoristu neb conjunctivu. A myslím, že to naši potomní učenosti ani za mák neublížilo.

VIII.

Však se také od té nedávné doby, kdy jsem do Tábora přišel, mezi studenty tak mnohé prospěšně změnilo. Při mém příchodu nenalezl jsem mezi svými spolužáky valného zájmu pro literaturu; spíše dostalo se mi, když jsem o tom začal, odbytí nebo dokonce výsměchu. Ale již po roce na počátku zimního běhu 1864 mohl jsem se odvážiti na vydávání psaného listu. Pokřtil jsem jej „Zora“ — jinak nebylo ani možno — a svěřil jeho opisování tuším některému realistovi. Zahájil jsem jej úvodní sestinou, ale jinak se již na obsah jeho nepamatuju a též nevím, jak dlouho vycházel. Přispívatelů měl jsem velice málo, snad jen Steinochra, který sem z Jihlavy přišel, a o němž jsem se již shora zmínil, pak realisty Václava Dvořáka, u jehož rodičů jsem bydlel a Františka Nováka. Však právě tímto školním rokem přibyli do sexty našeho ústavu z Jindřichova Hradce Bohuslav Čermák a Miroslav Krajník a počali od nového roku 1865 spolu s Aloisem Kotrbelcem za redakce A. J. Hofmana vydávati nový list „Lužnici“, jehož jsem se ale z počátku neúčastnil.

Než záhy spřátelil jsem se s těmito nově přibylými; nejdříve s Čermákem a stali jsme se zvláště s tímto v krátku nerozlučnými druhy. Byl to jeden z těch krásných svazků mládí, jež se uzavírají na celý život, jež ale právě tento tak rád opět rozvádí; u nás se mu to nepovedlo. Vždy s radostí budu vzpomínati na ty večery, jež jsme s Čermákem problouznili, horujíce o tom, co chceme vykonati, sdělujíce si své skromné

práce a své úsudky o nich. Rozmlouvali jsme o tom, co kdo právě přečetl, a odporučovali jsme si navzájem, co by který měl čísti. Mnoho jsme hovořili o současné české literatuře, jejíž plodnost tehda po prvním šťastném náběhu Májistů opět počala ochabovati, a pásli jsme po každém novém jménu, jež se objevilo, přinášejíc novou naději. Ale objevovalo se jich jen málo, a zbývalo ještě tolik vykonati. A tu hořeli jsme nedočkavostí, kdy též nám bude popřáno vystoupiti v nečetné ty řady, ale byli jsme si dobře vědomi, že doba naše ještě nepřišla. Zatím bylo třeba se učiti a připravovati, a to jsme také činili, seč každý byl. Obsah i směr tehdejší poetické literatury se nám v celku valně nezamloval; Čermák, který v tu dobu a dlouho ještě po tom byl nadšen pro myšlenku všeslovanskou, byl by si přál, by poesie česká se nesla tímto duchem, já zase přál jsem si ji více českou; ale oběma nám vadila ta věčná a věčně se opakující sladká lyrika erotická a ty drobné, vlastenecké básně, jež nepovídaly nic nového a byly plny rhetoriky a otřepaných frásí. Těch málo básníků, kteří činili výminku, bylo snadno spočítati na prstech jedné ruky, a při tom ještě vybyl některý ten prst. Ještě méně líbila se nám tehdejší básnická forma; protivil se nám ten neustálý a skoro napořád špatný jamb, zdál se nám českému jazyku nepřirozeným, pouhým trochejem s předrážkou, jež pro stálé opakování unavovala. A pak ty vždy stejné sloky s chudým a ledabylým rýmem, ta kostrbatost verše, ta nepečlivost ve všem. I zachtělo se nám zahráti si na reformatory; přemítali jsme ustavičně o zlepšení české prosodie a hleděli jsme pečlivě formy svých prací. Ta ovšem nebyla ještě nikterak dokonalá a zajisté dosti drsná i hrbolatá — mohu to říci aspoň o svých pracích — ale toho aspoň dosaženo, že jsme se v tom uchýlili od jednotvárné dosavadní šablony.

Znenáhla přibližovali se k nám i jiní a na sklonku školního roku 1865 bylo nás již tolik, že jsme se ještě před samými prázdninami sestoupili v literární spolek „Slavoj", v němž měly se pěstovati literární rozpravy a přednášky, učení se cizím jazykům a který měl na dále vydávati „Lužnici". Předsedou tohoto, ovšem tajného spolku byl Miroslav Krajník (Starohradský), jednatelem Alois Kotrbelec (Lipanský), kritiky Bohuslav Čermák (Trnavský) a já (Ladislav Hrádecký), redaktorem pak A. J. Hofmann (Svákovský); z ostatních členů uvádím ještě F. Nováka (Doudlebského), Karla Holého (Chudenického), Václava Dvořáka (Hradišťského) a Chládka (Topolského), který oddav se pak žurnalistice, zemřel r. 1868 jako člen redakce „Pokroku". Později přihlásil se k nám také František Brábek.

Tento spolek, podobající se společnosti „Ruchu" současně založené na akademickém gymnasiu, s nímž na podnět Bedřicha Pacáka již na jaře r. 1866 vstoupil v užší spojení, vzpružil a sesílil mezi námi literární snahy; stálá výměna náhledů, vzájemné posuzování prací, ku kterým nás i ctižádost i příkladem vzbuzená horlivost pobádaly, nezůstaly pro nás bez prospěchu a snad smím i bez neskromnosti tvrditi, že spolek ten aspoň, byť i v sebe menší míře, přispěl poněkud k pozdějšímu úspěchu mladé generace v almanaších „Ruchu" i „Almanachu českého studentstva", jichž se čtyři z jeho členů súčastnili, z nichž potom tři vystoupili samostatně v literatuře, František Brábek pak vynikl jako překladatel z maďarské poesie. Musím podotknouti, že tento spolek našimi professory byl nejen

mlčky trpěn, ale že mu všickni upřímně přáli. Po pruské válce „Slavoj“ i list „Lužnice“ zanikly, nikoliv ale literární ruch jimi na našem ústavě vzbuzený.

Za to počali jsme totiž pak tím pilněji psáti do místního listu „Tábora“, ovšem pod svými spolkovými jmény; v ročníku 1866 uveřejnil tam Krajník některé básně i novelly pod pseudonymem M. Starohradský, V. Dvořák (Hradištský) povídky, též já přispěl verši i prosou. Tak dostaly se poprvé naše práce pod tiskařský lis. Ale již probouzela se v nás ctižádost předstoupiti i před širší obecenstvo. Nejdříve podařilo se to Krajníkovi, jemuž neillustrované „Květy“ r. 1867 otiskly lyrickou báseň „Pojení a dvojení“. B. Čermákovi a mně se to tehda ještě nepoštěstilo. Zaslavše společně do onoho listu některé své básně, nalezli jsme po dlouhém, netrpělivém čekání v redakční listárně jen slib, že některá z básní těch bude později otištěna; ale na splnění slibu toho jsme pak marně čekali. Teprve almanach „Ruch“ otevřel nám cestu do redakcí pražských belletristických listů.

Třeba ještě uvésti, že činným členem „Slavoje“ mohl se státi jen ten, kdo se dříve vykázal nějakými literárními pracemi, a to jen jestli kritikové spolkoví práce tyto uznali za dostatečné; každý člen pak byl povinen těmto kritikům co měsíc odevzdati nějaké své verše neb prosu; nedostál-li tomuto závazku, byl bez pardonu vyloučen, ač-li se řádně neomluvil. Každého čtvrt roku podávali pak kritikové referát o literární činnosti členů. Z prací jejich vybírali pak lepší pro list „Lužnici“, ale nejlepší měly býti uschovány v spolkovém albu. Z těchto hodlali jsme pak sestaviti almanach, k jehož vydání jsme se po zaniknutí „Lužnice“ chystali. Ale než k tomu došlo, vydán „Ruch“, a náš úmysl zůstal jen úmyslem.

Mimo kruh náš stál Aug. Nevšímal, který tehda rovněž v Táboře studoval a mezi námi již za dobrého humoristu platil. Nevím, proč se k nám nepřipojil, ale pamatuji se, že pro svou třídu vydával jakýsi humoristicko-satirický list, který asi celý psal i opisoval sám, a že k vůli tomu, pro vtipkování o některém professoru, měl mrzutosti, následkem kterých list byl zapovězen. Psal později též nějaké humoresky do „Tábora“ a měl k vůli jedné z nich, nazvané „Proč zbyla na ocet“, s onou krasotinkou, která se tím cítila dotčena, nemalé opletání. Tato vyhrožovala mu, tuším, žalobou, a jen účinným zakročením ředitele Křížka věc ta urovnána. Tato zkušenost však Nevšímala, jak známo, neodstrašila a nenapravila, o kterémžto tvrdošijném setrvání v hříchu podal později jako redaktor „Palečka“ a původce „Trojlístku“ dostatečné důkazy.

Již na sklonku svého pobytu v Táboře seznámil jsem se ještě s Emanuelem Miřiovským, který tam jako posluchač filosofie k svým rodičům na svátky přicházíval. On nás přímo unesl ohnivým předčítáním svých básní „Ze semináře“, „Márinky“ a jiných, jež k tisku připravoval. Miřiovský seznámil mne také blíže se Słowackim a Krasińskim, jejichž básně, zvláště tohoto „Nebožskou komedii“ a „Iridiona“ se mnou čítal. Rád si ještě vzpomínám na ty pěkné chvíle, které jsme za prvního jara spolu trávili pod Klokoty v Lužnickém údolí.

Že jsme se ve spolku našem neobmezili jen na pokusy původní, rozumí se vlastně samo sebou. Každý z nás vybral si záhy některou z cizích literatur a v té opět některého básníka, jejž si zvláště oblíbil. Německá literatura byla nám všem z pochopitelných příčin více méně běžná. Krajník horoval tu pro Heineho, já pak jsem se obíral nejvíce Göthem, jehož Fausta jsem od svého čtrnáctého roku opětně a opětně četl. V době, o níž právě jednám, studoval jsem pilně jeho ballady a také jsem jako první z nich r. 1866 přeložil „Svatební píseň", k čemuž mne nejvíce lákala mistrná její forma, plna všelikých onomatopoí, allitercí a vnitřních rýmů. Prvním popudem ku překladu tomu byl mi výrok našeho professora němčiny, že báseň ta dosud proto do našeho jazyka nebyla přeložena, proto že prý to téměř nemožné. Seznal jsem později, že jiné Göthovy ballady, zejmena „Král duchů", zvláště ale „Rybák" činí překladateli neskonale větších obtíží než „Svatební píseň", a myslím, že mi každý přisvědčí, kdo se pokusil o rozlousknutí těchto tvrdých oříšků.

Z francouzských básníků mně nejvíce po chuti byl Béranger, kterého Goll o něco později počal teprve k nám uváděti; nemohl jsem se těch jeho písniček ani nasytiti. Victor Hugo, jehož „Bídníci" od nějakých čtyř let vzrušovaly veškerý čtoucí svět, a které nás přímo unesly, zdál se mi jako poeta příliš rhetorickým. O polské literatuře, již jsme pilně pěstovali, jsem se již zmínil, též jihoslovanská nám zásluhou našich učitelů Křížka a Tilleho byla dobře známa. Za to bylo nám ruské písemnictví španělskou vesnicí; vždyť nám bylo přístupno jen pomocí nečetných překladů. Stejně vedlo se nám s literaturou anglickou, jenže tu měli jsme aspoň po ruce četné německé a také již české převody. Méně nepřístupny byly nám za to věci italské; professor Hynek Meisnar jal se tehda, ač jen na krátko, vyučovati vlaskému jazyku a dal tak aspoň mnohým první popud, aby si pak soukromnou pílí jazyk ten poněkud osvojili.

Ale nebylo by správné, kdybych líčil jen literární hnutí mezi studenty táborskými a ty, kteří se ho činně súčastnili. Byl bych jednostranným, kdybych se také nezmínil o tom jarém ruchu, který tehda panoval v našem ústavě. Poněkud jsem se toho již dotkl při líčení naší divadelní horečky. Ale tak byli jsme ve všem. Jaké to bylo nadšení, když k nám zavítal uherský houslista Remenyi, slavený tehda v Praze i po celých Čechách. Jak nás unesl jeho pochod Rakocziho! Kdo jen uměl sáhnouti na housle, již o ničem nesnil než zahráti to po něm. Utvořili jsme si svůj, dosti četný hudební sbor; o nástroje postaral se ředitel Křížek. Také měli jsme silný a dobře secvičený sbor pěvecký; kollegové Pich a Hatlák byli duší obou. Nelekali jsme se ani věcí obtížnějších, měli jsme mezi sebou několik vskutku velmi dobrých hudebníků, mezi nimiž zvláště vynikal houslista Fr. Novák. Vystupovali jsme častěji také veřejně a o výročních svých výletech obstarali jsme si ovšem hudbu i zpěvy sami. Mezi třídami, mezi realisty a gymnasisty nebylo třenic, nebylo řevnivosti, panoval mezi námi pravý bratrský duch táborský, který ještě dnes, po tolika letech nás pojí, jak se mi to opět a opět osvědčilo. Volnému vývoji jednotlivců tu nic nepřekáželo, nikdo nestál v cestě, nikdo nezdržoval, nikdo nezáviděl druhému, ale vzájemně jsme si pomáhali. Každý těšil se úspěchu druhého; viděli jsme v tom čest ústavu, která nám byla nade všecko.

Takové smýšlení dovedl v našich mladých duších zbuditi milovaný ředitel Křížek; žel, že muže toho v nejlepším rozvoji sil uchvátila předčasná smrt. Jeho památce budeme vždy žehnati, my všickni, kteří jsme měli štěstí, pod jeho přátelským řízením konati svá studia.

Ku konci vypovím jen jednu udalost z našeho malého světa.

Sextán Krejčí zastřelil se odpoledne po prostředním křížovém průvodu v klokotské hospůdce. Byl jsem právě u přítele Krajníka, když nás došla ta smutná zpráva a pospíchali jsme ovšem hned k ubožákovi. Nalezli jsme jej s prostřelenou, těžce pracující hrudí, ale byl ještě při plném vědomí. Současně s námi dostavil se ředitel Křížek a tuším ještě některý professor. Ředitel, s těží zdržuje slze, vlídně jej těšil, mluvil o jeho brzkém uzdravení, a jak se všickni z toho budem radovati. Krejčí zavrtěl smutně hlavou a prosil ho, aby, jestli zemře již dnes, určil pohřeb až na pátek, aby studenti měli prázdno. Nešťastný přítel dotrpěl teprve k ránu. Museli jsme pak opět na processí. Mezi průvodem sdělil nám některý z professorů, že hodlají Krejčího ve vší tichosti pohřbiti na hřbitově Klokotském. Na tuto zprávu vypravilo se ihned několik spolužáků do Klokot a odnesli mrtvolu do Tábora, kde jsme mu pak vypravili pohřeb, jakých to město mnoho nevidělo. Církevních obřadů nebylo, ba zakázáno i zvonění; ale zpěv, a to stohlasý, obstarali jsme si při průvodu a nad hrobem sami, a když pulsanti nesměli zvoniti, chopili se provazů studenti a vyzváněli všemi druhu svému na poslední cestu.

Tací jsme byli, a tak vychováni přišli jsme do Prahy, bychom tu prožili ta pohnutá a na vždy památná leta od občanského ministeria až do pádu Hohenwartovu.

Z „Roku na vsi“.

Kronika moravské dědiny. Napsal Al. Mrštík.

(Pokračování.)

Messalina.

ako kdysi Řím, měla i Habrůvka svou Messalinu.

Nebyla tak bílá ani tak krásná ani tak jemná jak dějepisci líčili světovládnou onu lvici v Římě, nebyla ani tak mladá a vznešená, královsky svůdná jak hvězdná ona krasavice jihu, ale třeba hrubou, přece sladkou měla krev i Vrbčena a na tu líplo se mužských jako much. — — — Proti nádherné oné šelmě světové říše byla to jen domácí kočka, ale opeřené ptáčky chytala zrovna tak mistrně, jako tam ta svoje velmože a mimo různost obětí a vzácných darů přírody sotva bylo mezi nimi rozdílů.

Palácem jejím byla jen chaloupka, ale pěkná, bílá, postavená z tvrdých cihel směrem k východu, a nikdo by byl neřekl, že v bílé té kleci s květnatou zahrádkou před okny a vždycky s panenskou čistotou upraveným vnitřkem hned u samého hřbitova tají se pověstné hnízdo habrůvské hetaery.

Těžko pro ni najít jiného jména: mimo útlé její dětství snad celá její dráha vystlána byla mladými i sešlými už oběťmi a mezi všemi těmi jak živými pochodněmi procházela se pohrdavá její postava znamenaná pýchou všemohoucího pohlaví. Sklátila už nejeden habrůvský dub a právě podtínala nejsilnější z nich — Cyrilla Rybáře.

Silná, bezdětná a s hrudí tvrdou, s tváří dávnými neštovicemi jak hrachem vytlučenou, ale postavou hranatou a mladistvě křepkou blýskala očima jak bludičkami a ostrými úsměvy svých nenucených rtů řádila jak nákaza mezi tou mužskou, od ní suverenně pohrdanou plevelí.

Zachovala se o ní dlouhá řada dobrodružství, z nichž poslední staly se základem černé slávy Jerusalema.

Muž její zedničil v okolních dědinách a domů chodil jen v sobotu. Někdy ani to ne.

„Muž preč a samota ju přivádí na hlupoty“ — dost shovívavě mluvívali o ní muži.

„Ženská zasvěcená ďáblovi a sviňa,“ — trefněji už se o ní vyjadřovaly ženy.

„Už za svobodna dělala, co hani čert nekáže,“ smály se baby.

„Ó jé!“ mávnul starosta rukou a zamhouřil své pravé oko ve šťastném úsměvu nad svým čistým svědomím. — „Tá se už navetahovala z těch zatracenců peněz! Jako slepí, jako slepí — — mladí, staří, ženatí, vdovci, křesťani, židi, pohani, chlapci — — snáď už nebode jedneho člověka, keré be s ňó neco neměl. Co jen u Sonnenscheina se navebírala zboží

a hani hupomínat se ju nevopovážil. — Každé se jí bojí — a přece jako tá můra každé za ňó letí — nevidí, neslyší — — rovnó cestó do vobňa. — — Tam už se jich přiškvařilo!" — — —

Pan starosta podepsal jakýsi úřední list a složiv archy sáhl po dýmce. — — To znamenalo, že z něho vyjít může ještě lecjaké tajemství.

„A jak to víte s tím židem?"

„Jak? — — Žid hudělal pangrot a tak to přišlo ven. Sód našel v Sonnenšajnovéch knihách 145 zlatéch dluhů za Vrbčenó. — —

‚Zaplaťte,' řekl jí sódcí při stání na hóřadě.

Vrbčena pokókla, takhle, po mladým, po Julkovi a Julek jako ten vemblód, shrbatil se ke stolu a cosi šuškal starýmu. Červení bele vobá jak flanel.

‚Majó zaplacíno,' řekla tenkrát Vrbčena — hale kótke tak se hjí smíchem házele.

‚Komu ste platila?'

‚Voběma' — — —

To belo k hrůzi tenkrát co ti židi dělale. Hani podívat se na sebe nemohle a duma teprvá bel tyatr.

‚Pane Sonnenschein — — ptal se sódcí — zaplatila vám?'

‚Zaplatila.'

‚Proč ste nezapsal do knih?'

‚Zapomněl jsem.'

Vrbčenu měl zanýst do knih! — — Šak si to vodseděl. Šest neděl dostal a říkal potem, že bel v uherskéch kópelích" — — —

„A co Haman z Dubňau" — rozpomínal se dál starosta — „co ten s ňó měl za komediu. To bel teprv cirkus! — — Znáte jé přeci — teho bohatýho řezníka?"

„Ten co střílí v revíru 3000 zajíců ročně?"

„Hááánо, ten — — Klusté jak ministr a víte, co jednó ve sklepě řekl? ‚Pane starosto,' položil mně ruku na rameno a povídal — ‚pane starosto, — žádná ženská mě na světě toli nekuštovala jako ten habrůvské husar'."

Husar! Slavné pro ni jméno! Nesla vždycky hlavu vzhůru jako chlap a vypínajíc hruď tvrdým krokem hnala se dědinou jakoby ani z masa nebyla, ale železa.

„A bývalé myslivec Gryc — všecky svý peníze s Vrbčenó za svobodna hutratil, dluhů si nasekal, do Brna, do Vídňa s husarem jezdil, haji ze službe pro ňu přišel — tak to daleko dopletl — místo v lesích jen pořád hu Vrbčene seděl — haž se to pan hrabě dověděl a na hodinu jé dal preč. Včil pré se poklóká kdesi po světě a Vrbčena — husaruje dál." — —

„A vo Pókrtovi, co bel hádjunkem na Silůvce a vo Zemanovi ste neslyšel? Taky za ňó chodile, ešče za svobodna — a šak potem haji ženatí, vopíjele ju a pak s ňó zpívale „Hej Slované" — — Ó jé! — — To só romane poučlivý — — Po—uč—li—vý!" zahrozil pan starosta tlustým prstem a přitlačil na dýmku víčko. — — — „A bodete vidět, že Rebářa to nemine — — Šikovné chlap, hale slabé — — na ženský pohlaví slabé. Nic mu všecky te peníze, všecky te sháňke nebudó platný, protože je Rebář slabé tvor — a Vrbčena Samson. Celé dům mu rozhází."

K starostovi trousili se lidé k úřednímu jednání.

Tož taková tedy byla habrůvská Messalina.

Přespolní i habrůvští ztráceli se v síních šerého jejího paláce. Nejezdili tam v ekypážích aniž se k ní nosit dali v hedbávím zastřených nosítkách — jim stačila tichá, tmavá noc a šero tajemného lesa jí bylo nade všechen trůnu baldachýn.

Zemana přijímala proto, že měl pro ni v kapse vždycky sladkou rosolku, Ondrušku proto, že byl jako skála hranatý, vysoký a silný. Řeřuchu Martina, když z vojny došel — dvě míry pole už s ní promarnil a prodával i třetí a ten nejpěknější kus — těžko se bylo zbýt. — — Syn stolaře Bezděka do krejcara u ní nechal všecko, co ve Vídni za několik let byl ušetřil — — a ještě na chalupu udělal dluh. — — —

Ženy před Vrbčenou na potkání zlostí omdlévaly — jiné zelenaly — třetí hrozily děsnými slovy. Ondrušková jednou na ni vyběhla s cepem a jen kočičí své obratnosti měla Vrbčena co děkovat, že neodlezla s místa s přeraženým křížem. Ženy na venkově bývají bity, brání-li záletům svých mužů. Bití dostala i Ondrušková — — ne sice cepem, ale pěstí svého muže pádnější ještě nežli cep. Za Borkovou hnal se pro to tesař s napřaženou sekerou.

Vrba sám si před ženou v ničem nezadal.

V dědině kdesi u Brna, kde od jara do zimy zedničil, měl zas „robu“ svou.

Vrbčena po bujném životě posledních dvacíti let, ženouc už silně k čtyřicítce, pomýšlela na trvalejší nějaké zaopatření pro stáří.

Dlouho seděla u malovaného svého okénka a dlouho přemýšlela — — kdo a jak by se jí k tomu hodil nejlépe; — — naposled se jí do cesty namanul — Rybář Cyrill. — —

Usmála se a šla do kuchyně drhnout nádobí.

Messaliny poslední dílo.

Rybáře chytla Vrbčena hned.

Stačila jen malá, docela malá jiskřička mámivého jakéhosi světla, které Vrbčena z přivřeného oka jednou na potkání po něm hodila a Rybář rázem se vrhnul s plnou divokostí své satanské krve na široké pleco Vrbčeny.

Dobrou pravdu mluvil starosta: silný v počtech, nepoddajný chladnou rozvahou — pod rukou Julky schoulil se jak polapený pták.

Dílo jeho zkázy započalo už dřív. — Julka jenom dokonala, co zralé spadnouti hrozilo do klínu jiných kukaček. V čas ještě zachytla jablko v letu a zahryzla se do něho celou silou svých zdravých, silných, jak u pravé šelmy poněkud do vnitř zahnutých zubů. — —

Věděla už předem, že habrůvské dělnice nepracují pouze na Rybářových polích; nejedna ta hrubá, upracovaná ruka přese všecky mozoly jak had vklouzla i do jeho kapsy, smýkla se přihrádkami jeho krámu, hrabala se i v bednách jeho skladiště. — Kočičí instinkt zavčas Vrbčenu zpravil, má-li vůbec ještě něčeho dosíci, co by stálo za řeč, musí jednati odvážně a náhle, napříč vyšlapaným cestám všech.

A bylo to hned o žních, před svátkem sv. Cyrilla a Methoděje, kdy hajný v lese náhodou přišel na divokou jejich stopu a od té doby už je s očí nespustil. — —

V hospodě měl od těch dob svou „denní míru“ — darmo. —

„Jen nechte,“ třepal rukou Rybář, kdykoliv chtěl platit — — — „šak se spravíme.“ — — —

Do očí si navzájem nikdy nepohleděli a nebylo ani třeba — — —

V Rybářových účtech řádila teď Vrbčena.

Zprávy o tom pronikly už nejen do všech chalup, ale i do vlastního jeho domu.

Jednou doma naříkal, že nemá do pivovaru peněz — — —

Těhotná jeho žena zaslzela a krotce, ale s dobře pojatým úmyslem se ho ptala, kam dal těch třicet zlatých, které měl ještě v poledne v kapse.

Rybář tak byl náhlou tou otázkou popleten, že ihned nevěděl, co by odpověděl.

Na konec řekl, že těch třicet zlatých poslal do Dubňan.

Rybářka vzala hlavu do dlaní a dala se do hořkého pláče.

Rybář tušil hned, že nepláče jen pro těch třicet zlatých.

„Co pláčeš?“

„Nic neposlal's do Dubňan! Já ti povím, kam's je dal“ — — — zdvihla žena uslzenou hlavu — — „Vrbčena kópila dnes bagóna — — Řekni že ne!“ —

„Ale, Rozárko, co pak to povídáš?!“ položil Rybář své ženě ruku kolem krku. — — „Dyť ti říkám, že sem jich poslal do Dubňan — — Tady vidíš“ — — hrabal se v kapse — „tady máš kvitunk — — Dyť nesmíš, ženuško milá, všecko věřit, co ti lidi napovídajó — — — Nic néni pravda a te tomu věříš, jakobys nevěděla co dělám, co su a jakó mám svízel. — — Já se starám, já běhám, počítám, starostó nevím kam s hlavó napřed — — a te sbíráš pomluve a hanobíš muža. — — No, neplač — — Dyť já, Rozárko,“ dodal už sám se slzami v očích a dojat svým vlastním neštěstím vzal ženu za vyhublou hlavu — „dyť nemám hani času na takový hlóposti — — dyť se podivé tady na ten kvitunk! — — Ešče nevěříš?“

Rybářka pohlédla na kvitanci a upokojila se.

Už se víc neptala.

Jen si povzdechla a Rybář kvitanci mačkal zas do náprsní kapsy. —

To ovšem žena nevěděla a Rybář jí neřekl, že na kvitanci podepsaný obchodník je — bagounář sám.

Od těch dob už byl Rybář opatrnější.

Přes to všecko nebylo těžko vystopovat kuní jeho pochody.

Štěrkové lomy v Stračinách, vinohrady na Žlutých horách a lesy na míli cesty kolem Habrůvky byly stálými předměty slídivých i do dálky dobře cvičených habrůvských očí. Hned tu, hned jinde na pokraji rozsáhlého revíru často se ztrácíval Rybář mezi stromy napřed a Vrbčena za chvíli za ním nebo naopak. Jednou řekl Rybář, že jde do Borové a Vrbčenu viděli zas, jak přímým jde směrem do Dubňan — — ale jakoby se svět byl obrátil, za chvíli už zas lidé viděli Rybáře v Suchém žlebu a Vrbčenu na opačné straně v Sovim koutě — A přece se sešli. — —

Pan farář sám je viděl ze svého vinohradu, jak pojednou do lesa vklouzla Vrbčena a za chvilku na svých krátkých nožkách z druhé strany do kopce se vyvracel Rybář Cyrill.

Nejtěžší svědectví o nich vydala žena Štěpána Kocmánka — — — Byla právě na zahradě a viděla, jak Čípková nad humny vyšla ze své chalupy, zamkla, vytáhla klíč a položila ho nade dveřmi na trámek. Pak odešla s trávnicí a motykou do polí. Nebyla by si toho Kocmánková ani tak dvakrát všimla, když tu náhle jakoby ze země byl vyrostl — před chalupou Čípkovou objevil se Rybář. — Sáhnul pro klíč, otevřel a zmizel v chalupě.

„Co totohle bode?“ — vzepřela se Kocmánková v bok. — — — Nechala práce a šla blíž.

Nestála pod stromy dlouho.

Za malou chvíli šla kolem Vrbčena a rovnou cestou k Čípkům jako na besedu. — — —

Týž večer hlásil hutař*) přednostovi, že Čípková na Rybářově poli kopala zemáky.

Tak nejen že se tajně scházeli, ale i takoví se našli, kteří je přechovávali. — — —

Ale stalo se také, že když vzduch se zavřel a v dědinu zalehla hluboká tma, humnem se protáhl Rybář jak kočičí stín a zmizel v chalupě Vrbčeny otevřené před ním dokořán. — — —

Rybářova vážnosť mizela tím vůčihledě.

O posledních volbách zvolili jej sice do výboru zas, ale radním udělali už jiného — — Už s jakousi posupnou nešetrností odnášeli od něho obecní kassu.

Věřitelé napřed se plašili, jakoby něco větřili, ale když Martin se přiženil, zeťovy peníze na čas pomohly zas.

„No, pomohl si, pomohl — ale špatný konec vezme ten Rybář,“ řekl pan farář, který nejlépe věděl o všech spádech Rybářových žen.

„Kdo se takovéch hinštrmentů chytne, s tém už se děje nesnáz veliká,“ — nadzvedl starosta svůj veliký, chlupatý prst a mrknul po stříbře farářovy tabatěrky — — Za chvíli vjel do ní ohromným svým palcem a ostrý šňupec tak projmul celé jeho osrdí, že zatřás' plecí a říhnul hrdlem jak dobře krmený, bujností vzpružený kůň. —

„Ale mosím hjít, bode pršet,“ dodal. Hodil rýč na rameno, políbil farářovi ruku a spěchal do polí.

Rybář díval se na ně oknem a jakoby věděl o čem mluví — jaksi smutně se usmíval.

Soudy.

Na den sv. Vendelína.

Krátký, rychlý už a prázdný je dech přírody.

Mraky tmavé a šedé hasnoucímu slunku stelou k blízkému skonání.

Stromy hoří jak ohromné svíce — — nad nimi plují černé průvody kavek a vran.

*) polní hlídač.

Na chvilku ještě proniklo slunko — Husy na rybníce rázem ožívly a mocně zamáchaly bílýma křídloma. Ale hned tu byly zas tmavé perutě zuřivě se ženoucích mračen a v prudkém útoku shltly v špinavou svou tlamu veselý ten záblesk radosti a života. Chmurami podmazané nebe zhoustlo, smutným přísvitem potáhla se opelichaná pole, níž se snesly větve bílých bříz — až klesly jako smočené; — — divokým tancem prohnal se studený vzduch.

Vichor.

V zahrádce u Filipků usmyslila si žlutá růže, že před spánkem naposled si nasadí ještě jedno poupátko — — Rozkvetlo, ale ty lístky jak nadrchané svinuly se uvadlými špičkami a zimou zrovna modraly. Nezdobí už růže pozdní věk. I tvrdé jinak astry skrucují lupení a k zemi sklání vodou přetížený, zimou přestydlý, nahnilý svůj květ.

Lidé po návsi přebíhají jak honění, ženské utahují šátky a děti jak šakali tajemně se plíží k lesu na loupežnou sběr.

A po silnici řada bílých volů táhne řepou přetížené náklady. Kdejaký vatou vycpaný, pestře záplatovaný kabát oblekli na sebe volaři — krky omotali vlňáky a tak zakutlaní táhnou se podél bílých svých roháčů jak strašidla. — — —

Tam přes cestu do pole vlekou koně první fůru mrvy. To jakoby ze vsi odváželi černou truhlu umrlce.

Dědina dokonává.

Ještě nějaký ten zbytek zemáků do sklepa nebo pod zem, turčisko s polí pod kůlnu a kdekterý tvor zaleze pod došky ke krbu, kde je teplo a tichý, snivý klid. —

Je poledne.

K starostovi scházejí se matky s dětmi i bez nich.

Jsou předvolány pro krádeže v panských lesích a čekají už jen na Foukalovu Hanču z „Očistce" na dolním konci dědiny.

Došla i ta a pan starosta odloživ brýle, obrátil se od rozložených listin k shromážděným ženským. Na čele mu naskočila rýha vážnosti.

„Tak teda napřed te, Filipe," upřel starosta přísný zrak na kluka stojícího stranou v levo.

„Tadyk v téch léstrách stojí," pravil starosta, ďubnuv chlupatým svým prstem do listin — „tadyk stojí, že's bel na panskym na dříví — Je to pravda?"

„No, mosí to bét pravda, dež to tam stojí," zasmála se matka.

„Mluv te, Filipe — — Přizné se radši hned." —

Filip, kluk jak hřeb, nepromluvil, jen kývnul, posmrknul a lhostejně se podíval starostovi na zamazanou botu.

„A včil mně řekni, kdo ti na to cizí dříví posílá."

„To je tak," vpadla starostovi do řeči matka a ohnala se jazykem jako vosím žúhadlem. — — Rychle utřela si při tom nos a pod bradou utáhla vlňák.

„Kateřino, te včil mlč!" — s celou důstojností svého úřadu postavil se starosta proti ní — — „Haž se ti zeptám, potem bodeš mluvit te —

ale včil mluvím já s Filipem a Filip se mnó — — — Filipe, kdo ti na to dříví posílá?“

Hoch, jakoby se ho neptal, hleděl zas do kouta a, zdálo se, neobyčejně bedlivě pozoroval bílé koťátko packou si čistící růžový svůj nos.

Kateřina hryzla rty, rozčileně poškubla několikrát třásněmi vlňáku a zase tak se ohnala svým žáhadlem —

Ostatní přešlapovaly.

„Povíš, nebo nepovíš?“

Nic.

Kateřina drcla do synka.

„Tak přeci mluv, dyž se ti pan přednosta ptajó!“

Konečně hoch zkřivil tvář podobnou v tu chvíli scvrklé křížale a z oka ukáplo cosi jako vymáčknutá slzička.

„Maminka.“

„Tak maminka! A te nevíš, že je to krádež? Hřích proti pátýmu přikázání? Umíš-li pak desatero? Tam stojí: za pátý — nepokradeš. A te kradeš! — — Povídám ti, mlč, Kateřino!“

Kateřina utřela zas vzdorně nos a podívala se oknem.

„Kradeš, chlapče! To je špatné skutek pod nebem! Je ten les váš? Néni — — A přeci se teho dopóščíš — — Jaké seš ťo školák?!“

Hoch rozmáznul slzy po tváři a dal se okovaným podpatkem do zkoušení tvrdosti cihlové dlážky.

„A te, Kateřino,“ vyvrátil starosta tukem zarostlé oči k matce — „je to matka, dež hučí děti krást? Nestedíš se?“

Kateřinou to už jen hrálo. Kroutila prsty, škubala stále na jednu stranu tenkými svými rty a pravou nohou rychle poklepávala o cihlovou podlahu. Najednou přirazila čižmy k sobě.

„Prosím vás, starosto, to je tak,“ ohnala se zas svým žáhadlem, o kterém se její muž vyslovil, že s něho každý týden musí „razírovat chlupe“. „Muž mně všecko propije a — štyry děti na krku, jest se hjim chce, zima jak v psírni a huvařit nemám na čem. Vostatně“ — rozhodila křídla vlňáku — — „páni taky nemusijó dělat s tém dřívím takový hřiche. Pánbu nenechává dříví růst jen pro hrabata, dyž sami se hřijó v teple, nemusijó pronásledovat za to chudobné lid.“ — —

Řeč Kateřiny letěla jak horský potok, až pozdvižená a náhle dolů jak sekera spuštěná ruka starosty ji zarazila jak stavidlo.

„Tak, tak,“ nesměle přizvukovaly ostatní.

„A co te, Karle, chodíš taky?“ obrátil se přednosta k druhému.

Karel si jen povzdychl a vyměnil pohled se svou mateří.

„Též podobně ti hajné Kuchyňka chytl.“

„Chytl,“ řekla jeho matka jizlivě — — „debe jé nebel chytl, šak nebele besme tade,“ mluvila ze široka.

Ostatní sborem daly se do smíchu.

Babčin Antoš že byl jen jednou.

„Ah! — — Jednó — To dež ti Kuchyňka viděl. A co ti neviděl — to belo meslím víckrát.“

Pazderková byla volána za všecky tři své děti.

„Za to já nemožu,“ odbyla to krátce. „Dvá só decke ve škole a jeden musí hjít. Bez vaření nemůžeme bét.“

Přiznaly se všechny.

Starosta se obrátil ke stolu a vzal do ruky péro.

Bylo mu jich líto. Sám dobře věděl, co stojí kus koupeného dřeva: „tema jednuškama zrovna člověk topí“ — — ale, ohmatal si rukou bradu a zahleděl se na přítomné. — —

„Hétmanství mně nařídilo, abech všecky vás, jak tu ste, pokutoval — — — no, padesát krécarů nebude tak moc, co meslíš, Filomeno?“ — — Vstal a vyřknul ortel.

Těch žíhadel vymrsklo se náhle několik a všecky zajednou.

„Ježiš Marja! To bode zas doma sódné deň!“ zalomila Pazderková rukama.

„Pro trochu shniléch ščaklů?“ zaječela Borková.

„Jen ešli jich bodeme mět!“ zasmála se Kateřina — „Di jen, di k nám, všecko ti votevřu, nandeš-li krécara. — — Co pak si meslíte, starosto, že máme jen na vaše pokute?“

„Ticho!“ přiklepnul starosta o podlahu svou zablácenou botou. „Šetřte v lítě a na zimu si kupte hnědýho huhlí. Za pětku máte fůru na celó zimu.“

„Ja! Nám te pětke snáší kocór!“

„A vo hodech mohla's mět husu — — — a já ju neměl —“

„Měl ste hjiný.“ — —

„Měl!“ rozkřikl se starosta na Kateřinu hněvivě. „Měl, ale ze svýho! A te naříkáš, kluka posíláš na krádež a před hodama celó dědinu zrédila's — — a pak se's chlubila, že's dala půlštvrta renskýho za husu.“

„Ve máte celé rok a já jen vo hodech.“

„Mám, ale nekradu — — Co mhm?! — — — Mám ze svýho a kdo nemá, hať nechá tak!“ — —

„Jen dyž bohaté má.“

„Šetři a bodeš taky bohatá — — — Huzenýho masa ze všech te pokópíš névíc a móka ti každá taky není k chuti. Jen z nullke pré pečeš a než bes škrtila, huhlího si kópila — radši děcko kazíš a posíláš na krádež. — — Co z ně bode!? A takový ste všecky!“ — — sáhl starosta po dýmce jako po nějaké zbrani. — — „Do vosmi dní hať só tu peníze — — a možete hjít.“

Šly.

Ke svému „S Pánembohem“ přidala každá ještě něco — ale poznámky ty už neměly k starostovi přístupu. Byl v mraky zahalen jak Bůh.

Poslední zavřela dveře Kateřina. — — — — —

Děti s modrými tvářemi spěchaly silnicí ke škole, za kostelem dlouhým bičem roztáčel se pastýř a sháněl s kopečku stádo bílých a černých koz.

Sluníčko opět vyskočilo a pohovělo si na chvilku na modrém ostrůvku nebes. Ale bez tepla byl jeho úsměv — chladně hledělo už na skřehlou zem. Poznenáhlu stáhnulo zase svoje paprsky jako když se skládá vějíř a ukrylo se v chmárech oblaků.

Kolem starostových přehnal se houf děvčat s rýči na kulatých ramenou a jedna z nich se smíchem připlácla rýčem Valentovi klobouk na hlavě. — — —

Děvčata zašla, spustla dědina — po návsi rozložil se odpolední klid.

Starosta hlavu drže v obou svých dlaních — — bádal v nové zásobě došlých berních upomínek a soudních obsílek.

„To je k hrůzi — — to je k hrůzi, co se totok děje! Vidlačka žaluje Chlupku, že jí ukradla dvanást párků turkyňovéch klasů, Chlupka zas Vidlačku, že jí votevřela truhlu a ukradla jí třicet krécarů a po nebožtíkovi nebozíz — — — Hrózek, Chocholáč, Findejz, Broskva, Studýnka, Flórek — — Pěkné ringlšpíl! — — Štyryadvacatýho stání a já sem chtěl jet do Brna! — — Ale kruci! — — — —“

(Pokračování.)

V den upálení mistra Jana.

Zas z bezdna času vynořil se den,
kdy svatý mistr Jan byl upálen,
zas všecko nebe posulo se mraky
a moje zadumaná mysl taky
jim padla v plen.
Věk za věkem se ztrácí tajným kynem,
věk za věkem, jak Hus náš, mřem a hynem;
lest soudí nás a zrada ruce váže,
zášť na hranici páliti nás káže
a v hluku sběře umírá náš sten. —

Co dobyli jsme za století pět
tou obětí, jež osvítila svět?
Co od lidstva nám dáno díkem?
Proč hynout máme práva závistníkem
a nevnořiti ret,
jenž po pravdě a po svobodě prahne,
v ten světla proud, jenž k moři slávy táhne
a k němuž čistým srdcem Hus se zved':
Co, světe, za to pro nás konáš teď?
Ej, stydíš se nám dáti odpověď! — —

Adolf Heyduk.

Alekséj Nikolajevič Apuchtin.

Životopisný a literární náčrtek.

Po geniích, jichž hvězda stála nad první polovinou našeho století, Puškinu a Lermontovu, rozkvetl ruský román netušenými před tím měrami v Turgeněvu, Tolstém i Dostojevském a kvete dosud zvláště novellistika ruská v řadě zvučných, doma i za hranicemi známých jmen: ale ruský verš — přes kvantitativní bohatství produkce, plnící sloupce časopisův i svazky knih tak jako jinde — prožívá svoji dost už dlouhou dobu stínu a, myslíme-li na vysoké vzepjetí jeho v letech třicátých — značné reakce. Co napsáno veršem za šest následujících desetiletí a ovíjí se kol jmen Feta, Majkova, Tjutčeva, Někrasova, Polonského a jiných, nemělo té živelní síly, aby proniklo záhy svým významem i do literatur jiných. Zvláště u nás, kde přece současná krásná prosa ruská nemůže stěžovati si na nevšímavost čtenářstva, — o poesii ruské po Puškinu a Lermontovu ví se velmi málo. Chystajíce čtenářům „Květů" řadu ukázek alespoň z novější poesie ruské počínáme s A. N. Apuchtinem, poetou ryzího zrna nedávno teprve zemřelým, který i doma v Rusku pro význačný aristokratismus svůj, jenž štítil se veřejného tisku, málo byl znám, pokud žil, a teprve po smrti r. 1893 na základě souborného vydání jeho spisů (vydání třetí r. 1898 uspořádal a úvodem opatřil M. Čajkovskij) po zásluze jest oceňován. Z díla zmíněného čerpali jsme k tomuto literárnímu profilu potřebné údaje.

Alekséj Nikolajevič Apuchtin narodil se 15. listopadu 1840 v Bolchově v gub. Orlovské ze staré rodiny šlechtické. Máť jeho, paní neobyčejně vzdělaná a ušlechtilá, sama řídila s láskou a vzácnou způsobilostí vychování a prvotní vzdělávání svého prvorozence. Tento vliv matčin obrazil se nevyhladitelně i v osobnosti synově. Jemná a vždy vysokými city naladěná duše jeho přilnula k ní — a po časném skonu jejím — k památce její co nejúže; jí zachoval nejněžnější vzpomínky až do konce života. Neobyčejné nadání jeho jevilo se již v útlém mládí, i stával se rychle miláčkem všech, kdo ho znali, dítětem hýčkaným a vyznamenávaným. Snad také tělesná útlost a křehkost zdraví jeho, následek mnohých a častých dětských nemocí, k tomu přispěly. Ve 12. roce přímo z rukou matčiných dán jest k dalšímu vzdělání na carské učiliště v Petrohradě pod správou Jazykova. Tam prospíval tak, že již ve 14. roce jeho vytisknouti dal ředitel prvotiny jeho básní v „Ruském Invalidu"; jiné dostaly se ku carskému dvoru; mladistvému poetovi všichni předpovídali skvělou budoucnost. V nedalekém sousedství rodiny jeho sídlící Turgeněv a básník Fet stýkali se záhy s ním a vídali se s A. N. nehledě k rozdílu věku již velmi záhy jako přátelé. Těžce oželel ztrátu dobré mateře v 19. roce svém právě ke sklonku vzdělání svého v učilišti. Nastoupiv službu v ministerstvě nevytrval v ní dlouho; vystoupil po málu letech, aby zcela se věnoval snahám literárním. Od r. 1864 až do své smrti neopustil sídelní

město; cesty jeho za hranice nebyly četné a netrvaly dlouho. Do r. 1870 vůbec netiskl svých básní, jen psané kolovaly v kruhu přátel a ctitelů stále se šířícím. Deklamatoři a herci recitovali je a přednášeli; v r. 1880 byl autor již literární znamenitostí. Teprv od r. 1884 dovolil tisknouti své věci ve „Věstníku Evropy“, „Ruské Mysli“ a v „Severním Věstníku“, a v r. 1886 vyšel první soubor jeho básní. V r. 1890 napsal první práci prosou: „Z archivu hraběnky D.“, rok na to „Denník Pavlíka Dolského“ a v dalším roce, krátce před smrtí, povídku „Mezi životem a smrtí“. Tyto nedovolil tisknouti, pokud žil, jen soukromě je četl přátelům. Zemřel na vodnatelnost 17. srpna 1893.

Puškin býval jeho miláčkem už od dětství, kdy verše jeho všecky znal už z paměti. Gogola neměl rád, „Mrtvé duše“ a „Revizora“ pokládal za díla slabá. Znal jenom francouzsky, proto básníci jiných národů neměli nižádného vlivu na jeho tvorbu. Už z mládí následkem vroucího přilnutí ke všemu domácímu, ruskému, až do konce života jevil nápadnou chladnost ke všemu západoevropskému, ba pohrdání vším zahraničným.

Literární odkaz Apuchtinův není veliký. Za celý dosti dlouhý život (1840—1893) zanechal jedinou knihu veršů. Příčinou této tak skrovné celkem literární žně byla neobyčejná autokritičnost, neúprosná přísnost Apuchtinova k sobě samému. Byl šlechtic nejen rodem a způsobem života, ale i povahou a smýšlením, a hrdosti jeho umělecké protivovalo se dáti byť jen jedinou báseň z ruky, o níž nebyl — nehledě k úsudkům vynikajících literárních přátel svých — sám ubezpečen, že je zdařilá, vyslovující umělecky vlastní jeho individualitu. Smýšlením Apuchtin byl konservativec a hluboce přesvědčený vlastenec; mimo ruské umění, ruskou poesii a historii, ba, mimo ruskou půdu neexistovalo proň nic hodného přilnutí. Nadšeně lnul k Puškinu jako svému vzoru a učiteli. Sám byl Apuchtin subjektivním, měkkým lyrikem, básníkem vřelých citů a jemných nálad. Básně milostné vynikají zvláštní oddaností a vroucností, skladby rozměrnější, zvláště z pozdějších let života pronikavostí ducha aristokratického, objektivně nazírajícího na život a jeho výsledky. Vzhledem k této poslední stránce jest Apuchtin melancholickým, stejně snivým pessimistou verše, jako jím byl Turgeněv v krásné prose své. Dvě nejpěknější z jeho básní: „Z papírů prokurátora“ a „Před operací“ podáváme v překladu vedle ukázek drobnější, zvlášť erotické lyriky.

Pavla Maternová.

Z poesie A. N. Apuchtina.

Přeložila Pavla Maternová.

Z papírů prokurátora.

Zde klasicky svůj život dokonám.
Ten pokoj v hostinci jsem najal sobě,
jenž oblíbeným útočištěm znám
jest lidiček, jimž těsno v světa kobě.
Tak, povečeřel jsem. Tak, tak.
Teď láhev Xeresu ... A pak —
ať inkoust neschází ... „Slyš! v pět mne zbudíš, hochu!“
Tu v zrcadlo můj sklouzl hled.
Své líce spatřil jsem, snad rozrušené trochu,
jak bezesných to bývá nocí sled —
leč bez horečky. Chlad mnou nelomcuje.
Tak. Tu je revolver: vše v pořádku je.

A teď je čas, bych tedy jal se psát.
Tak je to zvykem: jdeš-li, na rozluku
své srdce vylej, podej komus ruku ...
Leč komu jen? To vědět, psal bych rád.
Snad příbuzným — — A proč? Tak dědit nečekaně —
to ztrátu bolestnou jim brzy uléčí!
Snad z dětství soudruhům? Jak sladko myslit na ně!
Leč kde jsou dnes? Šel Osud bez řečí,
svou vlnou šel, v ní sled stop lidských mizí ...
Jim zcela jak já sám — i hrob můj bude cizí!
Hle, kdybych přece psal, ať komukoli z nich,
z těch milých tlachalů, z těch dobrých přátel svých —
ó Bože můj, jak znamenitou službu
bych tím jim prokázal! S tím listem dobrý druh
by chutě probíhal všech známých kruh,
mne chválou věnčil by i dávnou naši družbu.
Proč skončil jsem, on vymyslí už sám
si pěkný román, vhodný ku příhodě,
a vyrážeje jím svět nudou mroucích dam
snad týden celinký tak udrží se v modě.

Mně znám jest jeden z prokurátorů,
ten útrpnou má tvář, a tak se moudře dívá ...
A, divná náhoda! s ním často, jak už bývá,
jsme sebevraždu mleli v hovoru.

On zabývá se věcí specialně:
Ať kdekoli se udá tahle strast,
už běží tam, už líčí past
své otázky, líc ubrav žalně,
a všecko vyzkoumá: proč, zač, i kdy a jak.
Hle, statistice mohu prospět tak . . .
Dám ze vlastního skonu účet jemu,
svůj ze záhrobí vklad dám fondu vědeckému!

Můj prokurátore, Vás zajímat můž snad,
proč život skončil jsem tak málo slušně? —
Mám pravdu říci dobrodušně?
Nu nemohu svých slov Vám pravdu dokázat,
než, buďte shovívav! Vždyť, kdybyste moh říc —
mně třebas poručit — že zemřít mám,
nu, řekněm, zítra, k šesti hodinám,
buď, řekněm, na záškrt, neb zápal třeba plic:
já klidně čekal bych. Než — zdráv jak ryba jsem,
smrt nehledá mne, na neštěstí . . .
Snad mnoho ještě let bych dral se životem —
však není, není sil vše přečkat a vše snésti;
a bojím se, nechť už si sebe víc dám práci,
že nezúží se mi má roura zažívací,
a tepna se mi nerozšíří . . .
A tak jsem vybral si již jiný průlom z mříží.

Já žil jak mnozí z nás, jak všichni skoro snad
z těch našich kruhů zde: jen pro požitek pouze;
trud dělníka a bodrý, zdravý chvat —
těch nepoznal jsem, cizí jsou mé touze.
Však záhy počal jsem v ten pronikati svět,
jak v dějů příčiny, tak v činů lidských taje,
i poblednul mé dětské víry květ,
jak obraz pobledne, kdy červeň setřena je.
Já tehdá, v záři rozumu a knih
jsem v dáli věkův hloubal se až k šeru,
já zřel, jak lidstva k hvězdám roste pych —
však nač je pyšno tak, já nepoznal jsem věru!

Blíž slunce, na jedné, hle, z planet neznačných
zvěr žije dvounohý, tvor stavby nesložité
let celkem nemnoho; — leč v chlubných plicích svých
žeť tvorstva korunou si říká v pýše hbité,
že všecky končiny i neznámých nám stran
jen jeho rozmarům jsou od přírody dány,
že proň jen burácí v čas bouře okean . . .
I rve se zvěrek ten jak možno s sudbou svojí,
dnem, nocí pachtí se své štěstí postihnout . . .

Dům staví s důmyslem, mní, na věky že stojí,
však náhlý přikvačil a dechnul větru proud —
a není ho . . . ba, není stop!
Brach umíraje nezná ani
proč zrodil se, proč padá v hrob,
nač tuto žil, kam, mizeje, se sklání.
Nuž, zrak kdy krátký tak, že na krok nevidíš,
tak slabí, ubozí, tak nevědomí v mdlobě
ti bědní poutníci by přilnout měli k sobě
a družně spolný nésti kříž . . .
Než lidé, mikrobi ti přežalostní,
druh s druhem zápolí tu jen,
vždy závistiví, zištní, zlostní,
hrou každý vlastní opojen,
slz bližního jim třeba k štěstí,
a hoře největší jim blaho druha snésti!
Tak vládcové i lid, všech plémě národů:
jen z vraždy žije vše a stále na stráži je;
dnes kam hled obrátíš, hle, všude vojny zmije,
saň urputná, jež vraždí svobodu!

Nesnesitelno žít! — — Však sotva trpělivě
už v moje poslání se noří pohled Váš,
a prokurorský zrak se smráká podezřivě:
— „Ne ne! to není to . . . tím lásku zastíráš!“ —
Tak režisér hru mlčky, jako duch
jen stíhá nováčka a zírá do kulis.
Vím: ženu vyhledat zrak Váš je jako rys . . .
A vskutku, našel jste. Však svědkem buď mi Bůh,
já — já jí nehledal. Jak mně se vyskytla,
tak ztratil jsem ji zas. Byl konec nenadálý
jak byl i počátek . . . Však z toho zisk Vám malý,
Vy zpověď chcete, z níž by vysvitla
Vám každá podrobnost. Snad jméno? Číslo domu?
A barvu vlasů snad? Toť důležito jest! — —

Ne, věřte mně, zde není známa komu,
a nevlídný náš kraj už dávno nemá čest
ji hostiti. O kde je nyní as? Kde svítí
skráň její zářivá a klidná čela běl?
Kde's, hrozný biči můj, jenž tak se uměl mstíti?
Kde, světlý paprsku, jenž tak se teple chvěl?

Již dávno oheň shas, již dávno zmlkly strasti,
jak sen mi zapadly dni bouří v tupou tiš,
však duši vyprostit, bys nemohla jí vlásti
a Tebe zapomnít — to nemohl jsem již.

A kdybys vešla sem teď, v poslední mé chvíli,
jak druhdy zářící, leč mlčíc o srdci,
a ke mně zašeptla: „Vstaň, duše! Seber síly,
co bylo, zapomeň, žij zas — já tomu chci!“ — —
Ó věru, ještě teď bych slzami já štěstí
Tvé duše — duše své tak známý vítal hlas,
a, poslušný jak rab, nechť okovy mu chřestí,
sám netáže se kam, spěl za Tebou bych zas . . .

Však ne, Ty nevejdeš. Již z mračna ledového
mně nezatřpytne víc blesk Tvého podřasí,
a hlasu jarý zvuk mně druhdy předrahého
už nezachrání mne, nevyrve, nespasí.

Však hle, jsem lyrickým . . . Což píšu elegii?
To smíchem splácí svět . . . Psát před smrtí svůj sten
Bah! Což pak pro tisk snad své slzy liji?
Je lépe verši skončit den
než s žitím účtovat a výsledek zřít smutný . . .

Však kdybych vzpomínal všech křivd a útrap svých,
a jak byl ostrý jed, jenž klevetou mne stih',
všech dní, jež ovlád' shon — ať zbytečný, ať nutný,
všech nocí, v slzách jež jsem žil a bděl,
a všeho, čím mne kdy zde člověk dral, můj brat — —
já s takým prokletím bych musil umírat,
že zachvět by se moh' sám v nebi Stvořitel!
Leč jinak já jsem rostl; úctu maje
jsem vzhlížet zvykl k věcí svatosti,
i neklna a nereptaje
se tiše skláním Prozřetelnosti.

Nu, v které rubrice mně místo dáte? Rcete!
Kdo vinen smrtí mojí? Láska? Věda? Spleen?
Leč dost-li důvodů můj nebude mít čin,
jak Vám se bude zdát, přec, prosím, nepočtěte
mně k lehkovážným tento krok.
Hle, vzpomínám si dne, kdy, mnohý tomu rok,
jsem pročítal a pálil drahé stránky,
a skončit život ten mi prvně šlehlo v spánky.
Ba, tenkrát ve mně též vše bylo na kusy,
vše v popelu. Tu myšlenka ta trudná
jak zrno padla mi, jež doba nezdusí,
v mé srdce choré, skryla se tam u dna . . .
A skryta od těch dob mi v duši utkvěla
jak žeh, jenž doutná pod popelem,
a mnohá těžká noc než kol se přetměla,
ta myšlenka mým zrála čelem.

Ó rozhlédněte jen se kol!
Ne já jen sám svou spásu hledám v klidu:
jest čas, kdy vládne všem ta unylost, ten bol,
neb na touž všichni stůněm bídu . . .
Jak mračno onen mravní mor
se nízko roznáší a mysli zachvacuje,
je marný proti němu vzdor.
Snad v téže komnatě, jak mlčenlivá tu je,
mně rovní vyhnanci, jež znudil země kraj,
z mlh dumy poslední se vrhli v smrti taj.
Jich líce, pobledlé kdys ve smrtelné muce,
zde z koutů vstávají, a v tichu zlověstném
své krví ztřísněné, kol tápající ruce
z pod země vztahují, mně podávají sem.

Jsou provinilci to. Ne v čas, ne dovoleni
se směli vydali vpřed — na neznámý břeh.
Leč lze-li vinit je? Či vinit žití běh,
jenž nesmyslný, zlý, a nezná odpuštění? — —
Jak právník zkušený a praktický
vše různé stupně vin Vy posoudíte bystře:
Tu gymnasista na vždycky
si kulkou prázdno dal. On bál se, mistře,
bál zkoušek se. Ten bloud! — Tam pod vlak skokem skryl
svůj šedý bankéř žal, jenž prohrál na neštěstí . . .
Tu dělník visí zas, že nechtěl bídy nésti,
že blahobytu zde se, chudák, netěšil.

Ó tento blahobyt! Jak rád bych z duše
jej měnil za život snů, píle, strastí, běd,
jen chtěl bych zapomnít těch prožitých už let,
jen chtěl bych hledět zas ne v pohrdání zkruše,
leč s vroucí věrou dětských dob
v tvář lidskou, v obílený hrob.
A nemyslete snad, že přísný k jiným,
se nad ně pokládám být méně vinným,
že nešťastný svůj konec snad
jsem jiným nějak dát chtěl za příklad.
Já nehalím se ve plášť heroický,
a věřte mně, že v celém žití svém
jen útrpně jsem shlížel na se vždycky.
Čím jsem? Jen slabým, křehkým člověkem,
snad chor i duchem v tomto okamžení.
Vy lépe znáte sám, Vám případ vzácným není,
subjektů denně takých dost.
Nu, podřiď zákonu mne Vaše Slovutnost,
i zváživ příčiny svou myslí nikdy strannou
svůj výrok rcete po právu.

Nuž, buďte zdráv! Žel, k svému pozdravu
že připojit mně nelze: „Na shledanou!“ — —

List nyní ukončen a láhev dopita.
Já k oknu vstal, zda nesvítá . . .
A jak jsem otevřel, hle, černou s hora tlupou
níž v pustých ulic klín se tměla oblaka.
Vál vítr podzimní, já cítil, řídkou krupou
že kapky padají jak slzy žebráka.
Shas plápol svítilen. Ba jistě, schmuřiv líce
duch města veselý v té chladné mlze spal!
Ruch drožky poslední kdes v dálce zanikal.
Tak prošla hodina, snad dvě, a snad i více — —
já nevím. Slyš! tu v hlubou noční tiš
tak přesně, teskně, táhle zvuk se schvívá —
hvizd lokomotivy, jenž s dálkou splývá . . .
Ó tento zvuk znám dávno, dávno již!
Ten v nocích bezesných až k vzteklé časem zlosti
mě bičoval a mučil mne,
jak blízkost připomínal dne . . .
Kdo asi s vlakem tím k nám jede? Jací hosti?
Vím, jsou to dělníci, z hor chudý lid.
Ti z dálných dědin svých sem nesou krev i cit,
své zdraví, mládí své, svou sílu v dlani holé —
a vše to zmizí zde . . .
Oh rodná moje pole!
I já, ó žel! ne v dobrý čas
jat prázdným přízrakem jsem opustil tak vás.
Mně zdá se, že bych tam — tam v dáli v starém domě
teď ještě mohl žít . . .
Den červencový stich'.
Tu po shonu a denních po pracích,
jež milou byly znavou pro mě,
jsem v šeru vyšel na balkon.
Tam starý javor nebesklon
pln jaré zeleni, pln vůně clonil;
tam dvojřad pyšných lip se k sadu klonil,
kde všecko zmlklo již. Tu v tiši večera
ni list se nepohne, jen květy rosou blyští,
z luk seno zavání a zpěv, jejž dálka tříští,
sem zvuky táhlými se schvívá do šera.
Teď kroky zaslech' jsem. To jde, mně šátkem kyne
má žena milená . . . O ne, ne Ona! — Jiné
to líčko něžné jest — — a děti k ní se pnou —
ach! klubko dětí s rusou hlavičkou!
Již v lipách dohořel blesk slední purpurovo,
je tichá, teplá noc. I sednem k večeři . . .
Zní družná beseda . . . Pak Beethoven má slovo . . .

Pak chvíli spolu v park než půlnoc udeří...
Pak klidný spánek do nového rána.
A tak, vždy šťastně světa vzdalována,
by léta letěla i dnové bez počtu...
Ó Bože můj! — — Kdo to? Ah — klepou... Jitro tu!
Ba, teskný, mokrý den již snová
svit do oken. Což, mám jít otevřít?
Snad ještě zkusit to... Snad zkusit znova žít?
Ne, těžko mi. Mám vídat znova
tu tlupu protivnou, jež v zracích zloby jed,
jež dlouhé uši má, jen zná své dvakrát pět,
a slyšet falešné ty hlasy,
slov svéhlavých a tupých sled...
Ne, za nic už! A klepou zas... — „Hned, hned!“ —
I poslední můj verš jak bezdomec já lichý
nechť vyzní bez rýmu...

1888.

—

Před operací.

Vy, doktore, jste děl, že nelze říc',
jak skončí věc? Nu, děj se vůle Páně.
Vždyť mně už padesát — což potřebí je víc?
Já žila dlouho dost. A blednou-li mi skráně,
jen o Kolju mám strach. Ten příliš volný mrav,
ty nové ideje, jimž oddán je tak zcela!...
Mně těžko s ním se přít; ba, snad je vlastné práv...
Leč chvím se o něho. Co svět teď z dětí dělá!...
Ach, jenom dočkat se, jen dožít toho dne,
kdy skončí studie a povolání zvolí...
Ne, chloroformu nechci; ať to bolí —
jsem zvyklá bolesti... A tuhle kolem mne
všech dětí obrázky mi rozestavte, prosím!
Tak! Dokud mám ten zrak, nechť na ně upru hled!
Ba, věřte, méně trpím hned,
sil dodá pohled těch, jež stále v srdci nosím.
Nu, hleďte je! Ten v rusých kadeřích
v tom světlém rámku — Kolja, v černém — Míta.
Vy pamatujete, jak přišla difterita,
jak shas' mi na rukou, zde na těch rukou mých!
A bál jste se, že chytne mne to také.
Nu, nechytlo mne to, už patnáct prošlo zim...
Co, Bože, nemocí, co strasti všelijaké
již vytrpěla jsem!... A kde je Sáša? S ním,
hle, žena jeho. Odpusť Bože!
ten portrét odstavte, v těch šatech, její líc;
já cítím chlad už jako nože,

jak na mně spočine blesk jejích zřítelnic.
Jak Sášu mučit zná! To koketství, ta lichost,
ta zloba k naší celé rodině . . .
Vždyť znáte Sášu přec, Vy znáte jeho tichost,
on mlčí, trpěliv, i v tvrdé hodině.
A tu hle, posledně — však to jen mezi námi! —
si počal stýskat; o ženě jen hles' —
a náhle umlkl a na prsa mi kles,
a bezmocen jak dítě vzlykal se slzami.
Dnes všem bych měla všecko odpustit —
leč, Bůh mi odpusť, těch slz neodpouštím.
A dřív — když v mysli zpět se spouštím —
jak něžná byla! Anděl! Pouhý cit . . .

Zde Olja s dítkami. Nu, o ty starost malá!
Tam štěstí je, to vím. Nataša, děvečka,
jak na mne upírá ta očka rozehrálá — —
jen ke mně vyskočit, jen hlesnout z rámečka.
Mně těžko rukou hnout — nuž, pokřižujte Vy mne! . . .
Jste atheistou, vím, Vám je to k smíchu jen!
Což dělat? Snad Bůh dá . . . Snad lehce se mi zdřimne . . .
Tam venku — jaký krásný den!
Jak bystře bílé obláčky tam letí,
kde nebes modrá dál je ztráví v taji svém!
Ah, ještě něco . . . Před pohřbem,
až sem se sjedou moje děti — —
ó rcete jim, že máti nastokrát
jim žehnala, než shasla, umučena.
Co trpím, smlčte však. Nač žalu přidávat? —
A nyní začněte! Jen blíž — — jsem připravena.

1888.

Matce.

Jest čerstvý ještě hrob Tvůj milý,
a nespad ještě poprašek,
svát bouřnou sněžných mračen pílí
tam na pobledlý květů vděk.
Leč já jsem umdlen žití spěchem,
jež bezradostně rozvité,
jež nezahřáto Tvým je dechem
a se dny Tvými neslité!

Ach, robě kdysi zaslepené,
jak jinak jsem to žití zřel!
Mně v dálce mlhou zacloněné
břeh žádoucí se růžověl.

Já mnil, co bájné slasti šumné,
co štěstí na mou čeká pout . . .
Ó Bože! V touze nerozumné
jak plál jsem taj ten proniknout!

A tak jsem plul. Než, v krátkém čase
co shléd jsem, kde mne vábil třpyt,
jak vzplál jsem a jak schladl zase,
mně není možno vyslovit!
A hle, tu s duší rozervanou,
sen mnohý ztrativ horoucí
již před osudnou stojím branou,
jež lós můj tají budoucí.

Zda zastavím se, divák pouhý,
kde lhostejný se tísní dav,
či, odpoutav své duše touhy,
zda v boj se vrhnu nedočkav?
Jest zápas nerovný, boj hněvný,
já mlád a sláb jsem do boje . . .
Zda jako Ty v něm stanu pevný —
až, padna, dojdu pokoje?

Ó kdekoli Tvůj duch teď stanul,
nám nedostihlý letem v dál —
ó slyš ten stesk, jímž verš můj vzplanul!
Já ze srdce jej oderval!
A není-li víc srdce Tvého?
Kam pak jít? Jsem tu cizincem . . .
Tys ještě teď mi dražší všeho
v tom němém, temném hrobě svém!

1859.

—

Chvíle štěstí.

Ne tam se chvilka štěstí svítí,
kde planý zvučí hluk a šum:
tam vřelé srdce ochladne ti
a barvy zblednou s milých dum.

Leč večer tichý, míru vláda,
ty volné v klidu hovory,
kdy tisíc tuch se duchu vkrádá
a duše spouští závory:

Ó to jsou ony chvíle štěstí,
kdy, jako večernice hled

to v drahých očích blyskne zvěstí,
že dovedou ti rozumět,

kdy vroucí lásky roste slovo
ti ze srdce jak písně hles,
již se rtů sletět pohotovo —
a zmlkneš, slova nepronesl —

1865.

Duma cestou.

V dál pozdní nocí, plání zasněženou
sám jedu, sám! Lán širý mlčí tich,
jen hluše slyšet, jak se koně ženou,
jich kopyt tep a skřipot po saních.

Co's hovořila loučící se se mnou —
vše znova slyším v smutku bezděčném.
Mně cesta dlouhá, teskná nocí temnou.
Co tam se děje — — v šťastném kroužku Tvém?

Znít slyším smích . . . Zřím dohořívat svíčky . . .
Tak jako včera Tvůj-li září zrak?
Týchž jarých řečí šumné hry a hříčky
zda do rána kol budou šumět tak?

Kdo s Tebou tam? A Ty, zda jasna, smava,
či neklidem se lásky zachvíváš?
Kéž nezklameš se, kéž jen láska pravá
vstříc plápolá Ti, kam se podíváš!

Nechť jen Tvůj den se beze smutku schýlí,
a večer nech Ti ujde vesele,
nech snové zlatí, lehcí snové bílí
jak motýli Ti zdřimnou na čele!

Nechť jenom štěstí světlí dnové svěží
druh po druhu Tě v patách stíhají —
jak stíny nás, jež za saněmi běží
a sněžnou plání kol se míhají!

1865.

Ohníček.

Mráz vnikal do kostí, já hynul únavou.
My s cesty zbloudili, byl večer, koně zmdlelé,
tu v sněžné meteli, sníh kol, sníh nad hlavou
jsem mnil: dnes naposled nám někde závěj stele.

V tom jasný ohníček se zablesk lesa tmou,
a přes hostinný práh nás příští vede chvíle.
Krb plá tu veselý a svítí komnatou,
kde sedím spokojen a dumám, v sny se chýle.

Tak dlouhá zamlklá tu struna zvučí zas,
hruď znova vlní se svým dávno ztichlým vzruchem,
a v srdci rozkvetá mé sprchlé vesny čas
s lip sladkým šuměním a s plným střemchy vzduchem.

Mne nyní neděsí tam venku bouře vír,
jenž z dálky žene se a hrozí severákem:
zde přístav bezpečný, zde štěstí jest a mír,
nechť klid ten krátký jest, a štěstí prchne ptákem . . .

Eh, co si připouštět! Ty, větře venku, duj!
Ať bouře zítra zlá mne novým zchvátí vztekem —
teď je mi dobře zde. Jen hoř, ohníčku můj,
hoř a mne zahřívej té krátké chvíle vděkem!

1871.

—

Láska.

Kdy beze stínů, beze světla
má léta práhla bezkvětá,
tu ona jako bouře vlétla
a unesla mě se světa.

Mou víru bývalou mi vzala,
cit roznítila v plameny,
jak bez míry mně štěstí dala,
tak slz též hořké prameny.

Jak krutě hrami svévolnými
mně srdce časem drávala!
Jak bavila se vzdechy mými
a slzám mým se smávala!

A jindy náhle vřelým slovem
a hledem očí laskavých
strast vytiskla a v jasu novém
mně rozehřála v srdci jih.

Tak žití své jí vzdal jsem cele,
mnou ona vládne kouzlem svým . . .
Ach! žehnati jí nelze vřele —
a proklíti jí neumím!

1872.

—

VLASTA

Alešova kresba k české historické pověsti o dívčí válce.

Bratřím!

(Za války.)

Hle svítá . . . Já, neschopen tesknotu zmoc
jsem nezavřel oka v tu bouřlivou noc.
Ach, přes hory, přes doly, přes stepný luh
k vám, bratři mí vzdálení, letí můj duch.
Jak vám je? Zda deštů vás proniká chlad,
či v kolnách se chvějete pod plášti snad?
Snad raněni sténáte v zajetí zlém?
Či v boji jste padli za rodnou vám zem?
Snad dech už vám vyvál i radostný smích —
a milý váš hlas už tam na věky ztich' . . .
O Pane! dva tábory nepřátel zlých
jak dávno již hárají u nohou Tvých!
Tam Allaha jméno — tu Kristův, hle, kříž —
je oba svou o pomoc prositi zříš;
a v obou tak dlouho již, jmenem prý Tvým,
hle, houkají pušky, z děl vine se dým . . .
Než, Bože, Ty's jeden, a jeden je cíl,
kouř oběti krvavé není ti mil.
O zjev jim, jak nicotný zášti je hlas,
a rci jim, Tvůj svět jak je širý, pln krás,
a slovem, jež nešťastný zapomněl svět,
Svůj vzkaz lásky bratrské srdcím vrať zpět!

1877. (Dokončení.)

Z cyklu „Krym“ J. S. Machara.

Devátá vlna.

Tak žlučovitě zelené je moře
a hází sebou, bílou pěnou stříká
a řve a hučí.
Sotvaže sed jsem na své staré místo,
na černý balvan,
hned zjitřilo se lítě,
a půlkruh vln jak rozlícený hřeben
zdvihl se v dálce,
zdvihl se, stojí mžik — a jako v povel
žene se ke mně, sevírá se v běhu —
třesk! —
a rozbit zpět se kácí . . .

Hned rozlítil se v dálce hřeben druhý,
vzpjal se a letí bílou pěnou soptě —
třesk! —
je stejně troskou.
Však třetí již se v dálce zase týčí,
po jeho zmaru vstává hradba čtvrtá
a pátá, šestá, sedmá, osmá,
— pláň žluče při tom syčí, kypí, hučí —
pak devátá se vlna vztýčí zlostně,
všech větší dřívějších,
a vítězně řvouc sůžuje se k centru
a v trysku roste třesouc světlou kšticí —
třesk! —
tu zachvěl se můj starý černý balvan,
já utíral pak slanou vodu s líci . . .
A bylo ticho . . .
Moře se chvělo
už jaksi jenom sledy rozčilení
a hučelo si spokojeně . . .

Než sotva tvář má zcela oschla,
zas vztek je pojal,
žluč zelená zas blýskala mu tělem,
vztek syčel z něho,
mručení, dusot, dunění a hřmění
a znovu osmkráte ke mně hnalo
a po deváté znovu v líc mi vstříklo . . .

Buď s bohem pro dnes . . .
A vy, Olympičtí,
ochrannou ruku držte
nad lodí v obzoru se zmítající,
nad lodí plnou bědných hříšných lidí,
při vlně deváté . . .

Savelij.

Prostičký mužík. Za stříbrných nocí
mých soudruh pochůzek . . . Jak rád se dívám
do jeho průhledné a měkké duše,
když cestou jdem, jež plyne cypříšemi,
snícími v tichém tmavomodrém snění,
kde nic se nehne, na lávce kde místem
postava tmavá jeví se ti pouze
— to Tatar, jenž si nevšimne tě, čeká,
až černooká krasavice jeho
se z noční lázně navraceti bude —

kdy ticho v ďáčích, krokem naším vzbuzen
pes štěkne si, pak zas jen hvězdy šumí
a moře dýcháním jim odpovídá.

Můj Savelij má rodnou svoji vísku
daleko v dáli, celý týden cesty
širokou Rusí, v kurské gubernii;
ctí boha, cara, víru pravoslavnou;
bůh poveli-li, dá za cara žití,
car pokyne-li, tornistru si vezme
a půjde hájit pravoslavnou víru.
Tak Savelij bez mudrování cítí,
vše nutno tak, a tak to v jeho krvi
jak tichá radost z večerního klidu
dnů svátečních a dobré cigaretty.
Ta moudrost citu pro život mu stačí
jak cikádě a mravenci a včele,
ji dětem vštípí a s ní umírati
bez reptání a rozželení bude.

A sklon, jejž všichni lidé v sobě máme
k metafysickým dumám, vyplňuje
hra v šachy u něho . . . Tu viděl jednou
před lety někde — a v ty mysterie
se často noří, hovor náš vždy svede
k těm čtvercům, soškám, koníkům a věžím —
a vysvětluj mu nejlépe jak umíš,
on hodí hlavou, usměje se tiše
a zítra jistě na novo se zeptá.

—

Feuilleton.

Hu, trapný obraz . . . Dopoledne
tatarskou jedem vesnicí
a ďas jen k zahradě tam jedné
zavedl naši zornici:

Tam nevěřící klečí v trávě
a ostří nože blýskavé
v nevinné hrdlo noří právě,
v beránka hrdlo bělavé.

Krev kouřící se proudí na zem
i ruce barví pohanské —
jak nezachvěly by se mrazem
ty naše duše křesťanské!

Hle, jak tu zlobou nekřtěného
ten tichý symbol umírá,
jak odevzdaně oko jeho
na skonání své pozírá! . . .

— Náš beránek . . . jsa na smrt veden
úst ani neotevřel svých . . . —
Jak zabolel ten citat jeden
až v hloubi duší zvířených . . .

My jeli dál . . . však drahnou chvíli
jsme dumali a mlčeli,
pak v trojku vrátil se host milý,
žertovné naše veselí.

Ve Foros dojeli jsme, kde je
park nezvláštní, dům bez vkusu,
a slunce žár tam na zem leje,
jak zaplaceno od kusu.

K večeru bylo. Jedem domů.
Do nebe skály trčely.
Do rozsochatých jejich lomů
se orli k spánku vraceli.

V daleku stranou modře snila
nesmírná moře hladina,
zladěná, tichá, jakby byla
to z barvotisku marina.

A tma je . . . Na zad zvolna plynou
skal rysy. Zvonky koňů zní.
Pár hvězd už září nad krajinou
zrakové bílí, nehybní.

A jedem. Vstříc nám světlo blýská:
— jdi, izvoščíku, pohleď tam! — . . .
— Jak pravíš, tatarská to víska?
A možno čaje dostat nám? —

I možno. Samovar už šumí,
před krčmou k stolku zasednem.
— Eh, Tatar, jak čaj strojit umí . . .
nuž, dej ty ještě čášku sem! —

— I pojíst možno? Ať se stane. —
Šel, přines v míse kouřící
na rožních maso nabodané,
hebounké maso vonící.

— Jak zveš to? — Šašlík —
Jídlo jejich,
toť kousky masa z berana,
po dávných strojen obyčejích —
— Což, zabíjel jsi za rána? —

— Tak, baryni. —
— Tam v sadě? —
— V sadě.
Víc nebylo nám do žertů . . .
Krev jeho tekla po zahradě
a neotevřel svojich rtů,

když na potupnou smrt byl veden —
ó bible, kniho přesvatá . . .
— A šašlík má být teplý snědén —
a Tatar v kuchyň odchvátá.

Tu nová porce . . . Ďábel svádí,
a duši láká mocný chtíč —
— Eh, jezme! — resolutně radí
náš dobrý Karel Petrovič,

— neb umřel, bychom nezhynuli,
dí bible, já pak dodávám:
nemáme ještě cesty půli
a hospod více není tam. —

—

Večer u moře.

Ta chvilka jedna bude drahou mi:

Vod ocelových temné zrcadlo
měnilo barvy v světlech večerních,
vysoko nad ním bílé vlaštovky
se nesly k dalekému obzoru,
i nebe bylo jaksi zdviženo
a obloukem se pjalo šířeji
než obycejně, i vzduch čistší byl,
že prsa jaksi volněj dýchala —
taková jedna chvilka v přírodě,
že v životě se nedá zapomnít . . .

I napadla mi krátkost života,
nicotnost jeho, smrti majestát
i věčné nic — a vše to najednou

v jediném pevném jasném pocitu
já uvědomil sobě; bez stesku
a bez hořkosti, smutku, výčitek
já přijal to. Před tváří oblohy
a širým mořem, dálným prostorem
a mrazným světlem bílých věčných hvězd
jakby se duše moje dívala
přes rameno v klín starci Osudu,
jenž na kolenou knihu žití má
a listy její tiše obrací:
tam miliony nezvratitelných
se písmen míhá, malé mravence
by byla tehdy bratry nazvala
má duše klidně, stránka za stránkou
se obracela odměřeně v tmu . . .
Ta krátkost soucitem mě dojala
— ne k mému žití — ale k žití všech,
jenž jsou tu se mnou. Bylo jasno mi.
A viděl obsah pozemských jsem dnů,
všech těch, jenž v životě mi křivdili
a jimž jsem za to jedem zaplatil.
Zárodky činů, plány, směry cest —
a přece byli vším tím nevinni . . .
neb v šíji tkví jim Fatum železné
a zodpovědni býti nemohou
za poděděné duše choroby,
za mozky, které tím jen patří jim,
že v lebkách svých je nosí . . . Cítil jsem,
že mají lásku k drobným dětem svým,
své ženě, matce, hnízdu rodnému;
je nemoc trápí, bída; těší se
z teplého slunce; verši zpíjí se
dle vkusu svého — vše nám společno
v té krátké mžiklé žití vteřině . . .

A před tváří té věčné oblohy,
věčného moře, věčných prostorů
pod mrazným světlem bílých věčných hvězd
v nich jedině jsem cítil nejbližší,
jichž los je na vlas stejný jako můj —
já přes moře k nim spínal ruce své,
jim odpouštěl, jich odpuštění ždal . . .

Paběrky z Mexika.

Píše E. St. Vráz.

II.

exiko jest město moderní. Jsouc výstavnější a lepšího vzhledu nežli proslavená Habana, ač prý ne tak živé, rozpustilé a zábavné, jakým do nedávna bylo přepychové sídlo španělských lovců za úřady, zváno bývá Paříží „španělské" Ameriky. Těší se dobré komunikační síti, železniční tratě vedou do celého okolí, skoro všechna předměstí spojena jsou s centrem dobrými koňskými tramwayemi. Tyto slouží i za dopravní prostředek zavazadel, zboží, ba v městě samém za vozy pohřební. S podivením stane cizinec, vida vůz tramwayový povrchně okrášlený, an veze mrtvolu; truchlící jdou neb i v dalších vozech tramwayových v zadu jedou, mnohdy ochotná mládež tlačením pomáhá. Prvý pohřeb tohoto druhu, jejž viděl jsem v Mexiku, byl vojenský. Za tramwayí táhla tlupa vojínů — jen hudba ještě scházela!

Divadla, cirkus, areny býčí, zápasy kohoutů, staroamerická hra peloty, hostince a v každé čtvrti zastavárny pečují o to, aby Mexiko nebylo městem ospalým, chudokrevným, bez čilejšího života, jakými jsou většinou města republik středoamerických i jihoamerických. V samém středu a srdci ležíc, hlavní město jest nejméně mexikanským. Internacionalismus vedle známého typu měst španělských zastřel vše, co mohlo by upomínati na svéráznost minulé kultury indianské. Žádné nové umění nevytvořilo se tu, které bylo by čerpalo ze slohu a ornamentiky toltecko-azteckých.

V Žaponsku, v Číně i modernismem nejvíce prosáklý obchodník-prospěchář, evropsky-li stavěl, utvořil nové sloučením oblíbených, obyčejných mu forem domorodých s praktickými živly ciziny — Španělé v Mexiku zbořili pyramidy, teocali, chrámy, paláce — vše, doslovně nezůstal kámen na kameni, a dle toho, odkud, z které provincie poloostrova Iberského přišli, stavěli slohem kastilským neb andaluzským, varujíce se v přísné své zbožnosti užívati čehokoliv od hrozných domorodců, bohům svým tisíce lidu ročně obětujících. Nynější město Mexiko jest pravítkem vyměřený komplex domů, širokých ulic. Několik krásných „plazas" (náměstí) luxuriosních domů a paláců, krásné alamedy (stromořadí) a prostranné sady, veliké i malé sochy zdobí město, jež leží 2227 metrů nad hladinou mořskou a čítá 340 tisíc obyvatelů, z nichž kolem 8500 jest cizinců. Z těchto jest přibližně 5000 Španělů, 1300 Francouzů, 400 Němců, většinou obchodníků, 700 Severoameričanů, 200 Angličanů, 150 Italů, 160 příslušníků republik španělskoamerických atd. Čechů jest tu 5—7. Blízká okolní městečka: Tacubaya, Mixcoac, Xochimilco, San Angel, Guadalupe, Hidalgo, Tacuba, Popotla, Atzcapotzalco čítají 120.000 obyvatelů. V celku tedy Mexiko lidnatostí svou asi rovná se Praze.

Město osvětlováno jest světlem elektrickým, plynem i petrolejem. Nad bezpečím obyvatelstva bdí 2000 policistů pěších i jízdních, dobře organisovaných, zdvořilých a úslužných nejen k cizinci, nýbrž i ku vlastnímu lidu a občanstvu, které platí na ně 1 million pesos (dollarů) ročně. Činí příjmy městské více než 2,400.000 pesos ročně. Jest zde dva tisíce obchodů, 1700 závodů řemeslnických, 36 hotelů, 50 zájezdních hospod, 500 „hostinců", jeden tisíc „pulquerias", kde národní nápoj „el pulque" — dováží se ho sem ročně 40 tisíc kilogrammů — otravuje podobně jako u nás kořalka lid nejchudší, obé pohlaví, dospělé i děti. Vládě však vynáší 400.000 pesos ročně.

Břichu města slouží 6 velikých a několik malých tržišť. Bohaté zásoby potravin z krajin tropických i mírných překvapují zde každého cizince; i zde jsou trhy zároveň nejlepším, ne-li jediným místem, kde lze poznati jádro lidu. Hlavní tržiště, „El Volador" zvané, bývalo majetkem dědiců Cortésových, od roku 1837 patří městu. O duši stará se 63 tiskáren, 20 knihkupectví, vychází tu 77 místních časopisů, dva v řeči anglické, jeden francouzský a jeden německý. Velká knihovna „La biblioteca nacional" s 16 sochami, mezi nimiž podivuhodná skupina Confutse, Isaiáše, Homera, Descartesa, a Koperníka! Jest přístupna ve všední dny každému, čítá více než 150.000 svazků a navštívena bývá ročně až 30.000 čtenáři. Dále jest tu krásné museum. Dvě hlavní divadla, 5 menších a cirkus, velké i malé kluby, arena býčí i menší kohoutí, četně navštěvované, jsou středisky lidu, jenž se baví.

Nevím, je-li mexický velkoměstský lid zbožným. Na všech rozích překrásné mexické kathedrály bez výsledku upevněné tabulky: „Zde se nečistota atd." nezdály se mi tomu nasvědčovati! Jest zde 21 katolických větších a 65 menších chrámů a kaplí, protestantských chrámů a místností 10, 140 kněží katolických, dvacet protestantských. Kolik kněží kultu starého potají a ve zbytcích pověry klonı se příšerným krvelačným bohům staroamerickým, ¿quien sabe (kdož ví)?

Nesmím opomenouti, že Mexiko chová ve svých zdech 88 lékáren, 200 lékařů allopathů, 25 lékařů homoeopathů, šedesát úředně zkoušených a potvrzených porodních babiček, 10 nemocnic, jednu opatrovnu či nalezinec, jeden chudobinec, pouze 220 advokátů a 45 notářů, školy obecné, 32 chlapeckých a 44 dívčích, 2 smíšené, v něž zapsáno bývá průměrně 21 tisíc, avšak navštěvovány pravidelně jsou pouze 9000; gymnasium zastupuje zde Escuela nacional preparatoria. Mezi jazyky cizími, latinou, řečtinou, němčinou, frančtinou atd. vyučuje se též mexikanštině čili „nahuatl". Na místě společné university zavedeny jsou samostatné školy: práv, mediciny, mechaniky atd. Mimo to jest tu škola hornická, obchodní a vojenská, školy řemeslnické pro muže a ženy, hospodářská, zvěrolékařská a polepšovny. Z velkého počtu lékařů a lékáren vidno, že podnebí hlavního města Mexika, jeho zdravotní poměry nejsou nejlepšími, ač jest město dosti čisto i poměrně dobře kanalisováno. V roce 1890 na př. zemřelo 15.923 osob, z obyvatelstva 326.000 čítajícího, tedy 49 na tisíc, číslice veliká, uvážíme-li, že nebylo tu nemocí epidemických. Nejvíce umírá dětí chudiny; souchotiny, tyfus (zde endemický) a nemoci ústrojí zažívacích bývají nejvražednější.

Indian čerpající pulque z magueye.

Nebyl bych úplným ve svém popise Mexika — aniž stojí mne to více práce nežli opisovati číslice z městského průvodčího Mexikem — kdybych nezmínil se dodatečně, že ulice vedle jmen historických mají běžná svá čísla dle vzoru severoamerických (jest velice příjemno bydleti na př.: v západu, ulice číslo 12, v domě číslo 150; nevím, zdaž také jméno mé pod nějakým číslem připojeno — neníť nad číslování a třídění našeho století!) — dále že v Mexiku turistovi pořadmo ciceroni ukáží „Palacio nacional", vládní dům, „Palacio municipal", čili radnici, sněmovnu, obrovskou zastavárnu, zvanou Monte de Piedad, správně přeloženo „Vrch soustrasti", justiční palác, mincovnu, žalář de Belem, pak na místech, kde stávalo obrovské Teocali (božiště) Tlaltelolco, stojící nyní vojenskou věznici, celnici, zbrojnici. Kasáren jest zde 16 a v těchto 7700 vojínů, pěších, jezdců i dělostřelců (1000 mužů) a 250 vojenských (koňmo) četníků. Porfirio Diaz, diktator Mexika, rozumný a opatrný, kupí kolem sebe jádro militarismu. Mexický vojín jest nejen zde v hlavním městě nápadně dobře šacen, placen správně, ozbrojen a disciplinován — vesměs vlastnosti, které nalezne Evropan jen ještě ve vojště chilském! Jaký to rozdíl vzhledem k nespořádaným, roztrhaným, nedisciplinovaným „vojákům" všech španělsko-amerických republik, vidíš-li zdejšího intelligentně vypadajícího, vycvičeného, dobře šaceného vojína! Mexiko zbrojí, připravuje se, vznášíť se mu na obzoru stále děsivá příšera Severoameričanů, snad také Mexiko jednou „osvobozujících"! Známo, jak Mexiko na jevo dávalo sympathie své ke Španělům v poslední válce americko-španělské.

Dvě banky, několik směnáren, obchodníci s kuriositami mexickými, opaly, falsifikáty bůžků a starých střepů, pohledy na Mexiko, — a tím vyčerpáno pořádně vše, co tvoří hlavní rysy města mexického, leda že bych k užitku budoucích turistů z vlasti naší do Mexika vzpomněl ještě dobře organisovaných zlodějů-kapsářů, jichž dovedná ruka hned první týden i pisateli těchto vzpomínek vylovila hodinky, když vraceje se ze zápasů býčích pomáhal své ženě galantně vystoupiti z tramwaye. Ale bohyně spravedlnosti smilovala se nad cizincem: zlodějové chyceni, když velký jiný lup veřejnou zábavou oslavovali. Hodinky, které tikaly ne ve svědomí, nýbrž v kapse samého náčelníka bandy, odpočívají nyní ve schránce psacího stolku města stověžatého a na březích stříbropěnné Vltavy!

Vím, že čtenář s netrpělivostí čte a čte, čelo vraští a očekává, kdy s výpočty hotelů, pulquerií, kasáren atd. ustanu a dostanu se k Mexiku, jak on je očekával, jak kreslila mu je obrazotvornost! Co mu „ciceronství" Mexika moderního, on chce viděti zbytky slávy staré! Tak jak v Římě je viděl, o athenských četl! Víť, že v samém Kairu moderní město dosud poseto jest sterými památkami velikých chalifů, ba i starého Egypta, kde tu v Mexiku a proč neuvádím sloupoví a zříceniny velkolepého města Moctezumova?

Není jich tu, velectěný, není. Leda v museu. V museích evropských více starého Mexika uzříš nežli zde. V městě samém není skoro nic, v okolí jen dvé obrovských, prstí zanesených a jako přírodní kopce vypadajících pyramid, Teotihuacan, pyramida slunce 216 stop a měsíce 150 stop vysoké. Jen kdo neleká se větších cest, ten v Palenque, Mitle,

Chiapas a v Yucatanu obdivovati se může obrům z kamene ve stínu věčné zeleně neb v okolí žhavých plání kaktusových.

* * *

Chodě po plošině střechy našeho hotelu, pohlížel jsem na město, když ráno červenalo se témě Popocatepetlu, když večer šero vléklo se údolím Anahuacu a přikrývalo je pláštěm; Mexiko staré, podivné vyvstávalo aspoň v mysli mé z hrobu. V jasu denního slunce těžko vzbouzeti mrtvé; nočních stínů třeba, chceme-li ve vzpomínkách vyčarovati si Mexiko Tenochovo. El codice Mendocino vypráví, že bylo to v roce ome calli, t. j. asi v roce 1325 našeho letopočtu, kdy národ „mexika", zbaviv se otroctví v Colhuacanu a veden knězem svým známým Tenochem, přišel v údolí Anahuacu, jež bylo tehdy většinou pokryto vodou. Jen několik ostrůvků vyčnívalo z velké hladiny. Coauhcoatl, příslušník Axolohů, s jinými dvěma soudruhy poslán byl napřed, by břehy ohledal a brzy uviděl šťastné znamení, předpovídané již ve dnech předešlých: Na skále týčil se nopal kaktusový a na něm velký orel sedě, ve spárech svých držel a zobákem trhal hada. (Mexiko moderní užívá ve znaku svém tohoto legendárního emblemu.) Podobně jako praotec Čech kázal Tenoch zem osaditi, první chýše vystaveny a nazvány na počest boha „Mexitly". Ale i dle tvůrce svého „Městem Tenochovým" — „Tenochtitlan". Prvá léta byla Mexikánům neblahá: nedostatek potravin, nemoce a vysoký tribut, který musili platiti krutému Atzcapotzalcovi, vadil rozvoji nového města, zárodku nové říše. Teprve král Acamapitzin, šťastně vládnoucí 37 let, zemřelť prý roku 1389, vystavěl základy massivnějšího města a jím počaly doby většího rozmachu a rychlého vzkvetu.

Španělský „historiador" Manuel Orozco y Berra takto líčí vznik a vývoj města, v jehož ulicích procházejíce se ve výkladních skříních pohlíželi jsme se ženou na pařížské roby, vídeňská piana, a v lékárně neb u materialisty hovořili česky, kde kytice růží byly na trhu mezi brambory, ananasy, chirimojemi a hráchem, Mexikáni pili pivo a španělské chansonetky kvikaly pouliční odrhovačky: — V století conquisty vody jezera Tetzcoco vyplňovaly velkou část údolí. Sáhaly východně až k městům Tetzcoco a Itztapalapan, vnikaly na sever až k úpatí pohoří Tepeyacac, na západ až ku Popotla a Chapultepecu, na jihu pojily se širokým kanálem s vodou jezera Xochimilco. V středu jezera vyvstávalo několik ostrůvků, z nichž na jednom založil nepatrnou vesnici národ Tenochků či Azteků! Stačil jim tehdy malý kousek země. Byloť jich málo, a to pronásledovaných, chudých. Své prvé chýše vystavěli si z rákosí, jak stavějí do dnes zubožení chudí Indiani pobřežní. Avšak vesnice rostla. A člověku nutno bylo se živlem bojovati, půdu mu vyrvati; tím sílil se a tužil. A hle, Aztekové vysušují, do mělčin vhazují kamení a zem, stavějí mosty a vodní stavby, zvětšují ostrůvek s mravenčí pílí, vytrvalí, neunavní. Jejich potrava nejskromnější rybářů, těla skoro nahá, leč neustupní, výbojní rostli a tvořili novou kulturu. Králové tenochtští stávají se výbojnými a Mexitly vytváří se již v střed velké říše — během necelých dvou set let. Kdysi nepatrná vesnice rybářská překvapuje velikostí, bohatstvím svým a výstavností

Cortésa, jenž přirovnává město ku Córdobě a Seville, perlám své vlasti. Cortés, ničitel a budovatel!

Mluviti o Mexiku a nemluviti o Cortésovi? Dne 4. března r. 1517 Francisco Hernandez de Córdoba objevil pobřeží Yucatanu, v roce 1518 poslal kubanský Governador Velasquez Dona Juana de Grijalva na opětné výzkumy do zemí nových. Výprava měla úspěch, Grijalva přistál na malý ostrůvek proti nynějšímu hlavnímu přístavnímu městu Mexika, Vera Cruz. Poslové vrátili se na Kubu se zprávou o novém objevu, a to pod vedením kapitána Pedra de Alvarado, později společníka Cortésova. V noci 18. listopadu Cortés odplul ze San Jaga, dne 18. února 1519 opustil břehy Kuby a přistál dne 20. března 1519 poprvé ku břehům Mexika, k řece Tabasco! Neblahý osud, neodvratná zkáza říše aztecké i ostatních domorodých zahájena!

V Tabasco svedena Španěly první vítězná bitva s domorodci, a Cortés ukořistil poklad — La Marinu, domorodkyni z Jalisco, prodanou sem za otrokyni, mluvící řečí vnitrozemní i přímořskou. Stala se jeho oddanou ženou, matkou jednoho syna a naučila se rychle jazyku svého miláčka. Tato a Španěl Gerónimo de Aguilar, nedávno vysvobozený z dlouholetého zajetí na ostrově Cozumel, kam vyhodilo jej moře přísné a spravedlivé, loď jeho rozkotavši, jenž plynně mluvil jazykem domorodců, stali se Cortésovými tlumočníky, taktéž dva Yucatanci z předešlé cesty Hernandezem de Córdoba na Kubu přivezení. Cortés vládl 11 lodím, šestnácte jezdcům, 553 pěším vojínům Španělům, 200 Indianům kubanským a vezl s sebou 14 malých děl. Plavě se na severozápad, přistál 21. dubna téhož roku v přístav Španěly „Pravým křížem“ („Vera Cruz“) nazvaný — spálil své lodi, a hrstka bezpříkladných hrdin, chlouba bojovného středověku a zároveň největší jeho hana, skvrna člověčenstva nesmazatelná v dějinách lidstva, postupně slézala mesety mexické, spojila se s Tlaxcalanci bojovnými, republikánského zařízení a zarytými nepřáteli Azteků, unikla opatrností a zradou La Mariny zamyšlenému povraždění obyvateli Choluly a hle je tu, kobylky žravé a nebezpečné již pokrývají úrodné údolí Anahuacu, blíží se k Tenochtitlanu, hrůzou jata pohlíží soldatesca na Popocatepetl oheň chrlící, Cortés žasne nad krásou, bohatstvím, úrodností a státním zařízením říše aztecké, stojí dne 8. listopadu uprostřed stotisíců zvědavého lidu, před obrovskou hrází, vedoucí ku branám města. Tisíc azteckých náčelníků a šlechticů v nádheře oslňující stálo tu ve jménu císaře Monteczumy či lépe Moctezumy; čekali zde, by Cortésa po jiné hrázi a přes četné mosty ceremonielně uvedli do města, kde vstříc pohostinně vycházel jim sám mocný císař! Po nekonečných rohožích kráčel, zahalen v plášť z peří, na nohou maje zlaté opánky a vedl své hosty v palác, kde 7000 osob pohodlně účastnilo se slavnosti, aby uvítalo božské cizince.

Vizmež, jak Cortés, jak Torquemada a jiní popisují město, v něž vešli jako hosté Španělé se srdcem zrady plným a zrakem slídícím po kořisti!

Hlavní ulice města obrovského, na ostrovech v jezeře vystaveného, byly široké a rovné, takže z jednoho konce bylo možno viděti na druhý. Jedny měly pouze půdu upěchovanou, jiné byly dlážděny po obou stranách kanálů, jich středem jdoucích, nebo cest. Četné příčné uličky, úzké, že

jen dvě osob vedle sebe mohlo procházeti, spojovaly ulice široké. Jiné ulice byly široké kanály, kde na sta kanojí plavilo se, sprostředkujících obchod se zemí pevnou. Sem vedly zadní vchody domů, kdežto přední ústily v ulice. Třetí ulice byly zařízeny pro chodce, i měly ve středu svém kanály pro malá plavidla. Přes široké kanály vedly mosty solidně stavěné a mnohdy tak široké, že deset koňů v řadě mohlo jimi projíti. U břehu ostrovů na nezastavené hladině vodní plavily se důmyslné vodní zahrady, tak zvané „chinampa", totiž zahrady na vorech, kde pěstovány Tenochtitlanci zeleniny a květiny. Většina domů byla nízká a stavěna z „adobe" (hlína upěchovaná mezi dřevité příčky nebo cihly z hlíny na slunci sušené), měly však vesměs ploché střechy, podobně jako budovy na jihu Španělska. Byly bílené vápnem, jsouce tak vzhledu čistého. Domy bohatších nebyly bez ozdob a měly dvě patra. Azotea (plochá střecha) totiž chráněna byla střechou, takže byla vzdušným druhým poschodím. Paláce a božiště vynikaly mohutností i krásou. Domy měly nejméně dva východy, na ulici a ku průplavu; nádvoří uvnitř bylo prostranné a zdobeno malými zahrádkami. Stromů všude mnoho vysázeno, a pohled na město, plné osvěžující zeleni, byl půvabný.

Jedenkráte sto dvacet tisíc domů Španělé napočetli, obývaných po třech až desíti osobách, vždy jednou rodinou, dle kterýchž snad přehnaných výpočtů bylo by mělo Mexiko staré nejméně ještě jednou tolik obyvatelů co dnes.

Tenochtitlan měl několik prostranných tržišť. Dle Cortésa na hlavním jednom náměstí, branami a podloubím ověnčeném, scházívalo se denně šedesát tisíc osob. Zboží vyloženo bylo tak, že každý druh volně byl umístěn, by nemísil se s jiným a mohl býti snadno kupci nalezen. Prodávaly se zde potraviny všeho druhu, oděv, zlaté i stříbrné šperky, ozdoby z olova, mědi, kamene, lastur a z peří. Kámen spracovaný i surový, dřeva, cihly. Zvěřina živá i mrtvá: králíci, zajíci, jelínkové a ssavec malý, nyní vyhynulý, zvaný itzcuintli. Sokolíkové, poštolky i orlové. Kůže všech se spáry a hlavou vycpanou, určených za ozdobu bojovníkům. Ptactvo malé v klecích. Zeleniny: cibule, česneku dvě odrůdy, řeřichy několik druhů a množství jiné zeleniny, které Španěl Hernando uvádí tu jmenem indianským, tu přidává jim jmena nesprávná španělská, dle toho, jak podobou blížily se rostliny a plody španělským ve vlasti jeho. Nescházeli zde také prodávači rostlin léčivých, prodávači medu a vosku, cukru z magueye a z téhož připravovaného „vína" pulque. Barvy všech odstínů ku barvení i psaní (!), bavlna, vydělávané i surové kůže, s chlupy neb bez nich, hrnce obyčejné i „polévané", malované, rohože na zem i na lože, krásně pletených a tkaných vzorů. Paštiky z ptáků, ryb, vajec, ryby sušené, solené i čerstvé, kukuřice, chléb posvátný Mexikancům i Peruancům, atd. do nekonečna. I pouliční holiči, posluhové, úřední dohližitelé na míry — (váh Mexikáni asi neznali). A ve středu tohoto mraveniště soudcové v malém stanu bděli nad pořádkem veřejným.

Z budov vysoké šlechty ovšem žádná nemohla se nádherou vyrovnati palácům a zahradám Moctezumovým. Torquemada v kapitole XXV. své 3. knihy: Monarquia Indiana vypráví: „Palác hlavní, v němž císař

Socha Cuahtemoca či Guatemoka v městě Mexiku.

Moctezuma díval nejraději, čítal dvacet dveří, vedoucích na náměstí a do hlavních ulic. Měl tři velké dvory; jeden z těchto byl nádržkou vody vytékající z Chapotepelcu. Tato velká budova královská měla mnohé síně a „sto“ pokojů nebo jizeb, dvacetpět stop dlouhých i širokých, a v nich „sto“ koupelen. Budovy byly z vápna a kamene a některé pokryté kamenem drahým, mramorem, porfyrem, jaspisem a jakýmsi kamenem černým, hladkým a čistým, že bylo lze v nich zhlížeti se jako v zrcadle (obsidian). Jiné kamení bylo bílé a průhledné. Části dřevěné byly vesměs z cedru světlého a z palem (což jest dřevo tvrdé jako kost), z cypříšů a jiných dřev drahocenných; vše dobře zpracováno. V jednom ze sálů (který byl 150 stop dlouhý a 50 stop široký) Motecuhzuma měl svou kapli či modlitebnu, vykládanou zlatými a stříbrnými deskami, skoro jako prst tlustými. Také byla kaple okrášlena kameny velmi vzácnými, smaragdy, rubíny, topasy a jinými kameny takých vzácných druhů a rozličností. Sem M. vcházel vykonávat modlářské své pobožnosti a plniti své sliby, jestliže jaké učinil — ve válkách nebo za jiných okolností; v témže místě kázal také přinášeti oběti, jež míval ve zvyku.“

„Ostatní domy, ve kterých sídlil Hernando Cortés a soudruzi Španělé v prvý den slavnostního příchodu jejich do města, byly velmi pěkné a prostranné, obdivuhodně stavěné a tak velké i objemné, že ne pouze Španělé snadno se tu rozložili, nýbrž více než dva tisíce jejich spojenců Indianů Tlaxcalteků, kteří zároveň šli k jich pomoci a ochraně. Také oni služebníci, které mnozí ze Španělů sobě najali, nalezli zde dostatek místa. Tyto domy byly kdysi sídlem otce M., krále Axayacatla. Mělť tento velký a nádhery milovný císař nejen pro sebe, pro své dvořanstvo, své hosty, které královsky kázal obsluhovati, překrásné a velké příbytky, nýbrž na doklad svého majestátu měl vedle domů svých obydlených i jiné prázdné nebo domy pro šelmy a zvířata divoká. Také pro ptáky měl domy o mnoha pokojích a chodbách prostranných, plných sloupoví jaspisového. Dílo velkolepé a hodné takého velmože. Měly tyto domy ve středu svém velkou zahradu, kde zřízeno deset nebo dvanáct velkých nádržek vodních; některé byly pro ptactvo vodní, které živí se předměty z vody sladké, a pro jiné, které, praveno, živí se z vody slané. Tyto nádržky byly vždy plny vody čisté jako křišťál, aby péra ptačí zachovala se bez poskvrny, poněvadž z nich zhotovovali obrazy, podoby, práce obdivuhodné, okrasy do štítů válečných, na zbraně, věci vzácného zevnějšku, k slavnostem a tancům. Procházelo se tu a plavalo tolik ptactva a ryb, jakoby na dvě stě mil ze vzdálenosti vše sem bylo sneseno. Lišili se od sebe tak, že jsme všichni nemohli rozhodnouti, zdaž někde ve světě ještě více a krásnějších ptáků možno nalézti. Druhý dům pro zvířata byl pozoruhodně veliký, s mnoha přístěnky a místnostmi velkými i malými, nízkými i vysokými, kde v silných klecích chováni lvové (pumy) tigři (jaguaři), vlci, lišky a jiní dravci i jiná zvěř. Věru, na tři sta mil daleko nežilo zvíře, aby nebyli ho sem přinesli do těchto klecí, tomuto mocnému císaři. Byli zde také tak zvaní „cocodrillos“ (krokodílové), kteří tak slaveni bývali v Egyptě a které my zde nazýváme „vodními ještěrkami“, tak velcí a tlustí jako trámy těchto klecí, hadi hrozní a velicí a jiní tvorové, kteří jedlí jsou a vypadají jako ještěrky

(leguani) atd. Řev lvů, pištění, štěkání, lomoz hadů a ostatních zvířat i ptáků, když o potravu volali, nebyly snesitelny sluchu našich Španělů, a způsobovaly údiv i postrach. Nad těmito velikými a krásnými místnostmi byly jiné příbytky, kam vcházeli a vycházeli, kde bydleli muži, jiné pro ženy. Mezi těmito příbytky byly takové, kde chovány byly děti úplně bílé (albínové, což u tohoto národa jest zvláštní zrůdnost, neboť příslušníci jeho všichni jsou pleti hnědé, skoro jako mulati), a to nejen na těle ale i s bílými vlasy. V místnostech jiných byli pidimužíci, hrbatí, lámaní i znetvoření (protože schválně jejich rodiče je lámali, znetvořovali, když malí byli, aby jako dvorní sluhové — jako kdysi u knížat maurských — sloužili za eunuchy) a mezi těmito jiní, kteří v přírodě byli vzácnými a zázračnými. Měl také tento „exelentisimo“ vládce jiné a jinde v městě i v okolí krásné domy odpočinku a zábav, s velkými, krásnými zahradami, kde choval ochočená zvířata“.

Chrámy, božiště Cortés líčil celkem takto: „Jsou ve městě tomto mnohé „mezquitas“ (mělť na mysli arabské) neboli domy bůžků, záležející z velmi krásných staveb a krásného okolí; kněží mají své krásné příbytky nedaleko. Tito nosí šat černý, nečesají se ani nestříhají si vlasů, pokud slouží svým bohům. I všichni synové všech hlavních osobností, šlechty i lidu měšťanského, jsou v těchto řeholích a nosí tentýž šat od 7—8 roků až do doby, kdy rodiče jejich vezmou je zase k sobě a je ožení. Sem nesmí žádná žena, také různé posty jsou jim přikázány.“

Největší u Španělů hnus a odpor vším právem vzbuzovalo božiště, či teokali, jak takým zde se říkalo, posvěcené bohu Huitzilopochtli. Leželo ve středu města. Zeď byla tak velká že v jeho ohrazené nitro 500 domů mohlo se rozestaviti, výše jeho byla 8 stop a přes 200 stop zdéli byla jeho čelní strana. Čtyři vchody směrem ku všem stranám světovým vedly do vnitř, kde stála mohutná pyramida ve čtverci z cihel, kamene a vápna skládající se z pěti čtverců nánosu postupně menších, takže kolem každé vedla široká cesta. Patero schodů, 114 počtem, z patra do patra, ale vždy se strany jiné, takže na každém patře třeba bylo obcházeti, vinulo se tedy jako had nahoru na plošinu konečnou, 280 stop dlouhou, 201 stop širokou. Na východní její části zvedaly se dvě věže zvýši 56 stop, skládající se ze tří částí, z nichž jedna byla z kamene a vápna, druhé dvě ze dřeva, pokrytého malbami. Dolní část obou věží byla sanctuarium, kde na oltáři kamenném stáli bohové patroni. V druhých částech věží chovalo se nářadí rituelní a popel králů. Před oltářem každé věže hořel věčný oheň, který nechati vyhasnouti, znamenalo by největší tresty nebeské. Mezi zdí a vlastním božištěm pyramidovým stálo více nežli 40 chrámů, z nichž jeden zasvěcen byl Quetzalcoatlu, druhý Ilhuicatitlan, planetě Venuši, jiný chrám, plný lastur, Teccizcalli, byl mocnáři modlitebnou, kde také postil se, jiné byly pro nejvyšší kněze, jiných užito jako seminářů. Nejzajímavějšími však byly dva chrámy, žaláře, v podobě klecí stavěné, do nichž Tenochtitlanští uzavírali bůžky národů podmaněných, a jiné, kam vházeny kosti z obětí. U jiných chrámů stěny zhotoveny z lebek. Soudruzi Cortésovi odhadli jich množství na 136.000 jen v schodech nahoru vedoucích! Zde v tomto božišti příšernému bohu války Huitzilopochotlimu statisíce zajatců obětováno — zde stával obětní

Kathedrála města Mexika.

kámen, na němž obětem, k němu přivázaným, nožíkem obsidianovým vyřezávána obratnou rukou kněží srdce z těla.

Dne 27. července, r. 1521 Alvarado, proraziv si cestu západním kanálem, stekl se svými Španěly velké Teocali, zuřivými kněžími a jich lidem bráněné. Cortés s jiné strany na město útočící, prvý uzřel kouř nad pyramidou božiště Španěly dobytého a zapáleného vycházející, a za čtrnáct dnů celé město vydáno na milost i nemilost zvítězivších. Z Teocali Huitzilopochtliho nezbylo kamene na kameni.

Město Tenochtitlan spojeno bylo s pevninou čtyřmi chodníky, pevnými na kůlech stavěnými neb zasypáním jezera utvořenými, ale článkovitými a také konstrukce, že rychle mohly býti strženy mosty z části celé a nepříteli tak zabráněn příchod po souši. A zajisté, nebýti převahy španělských zbraní, bylo by znásilnění města tak důmyslně stavěného a chráněného úplně nemožno. Skutečně stateční Španělé a jich indianští spolubojovníci musili píď za pídí dobývati. Celé dny bojovalo se, jen večer vraceli se Španělé do svých táborů. Válčili po souši i po vodě, vše před sebou ničíce a zapalujíce, by domu nezůstalo, kde z rána opět hrdinní Mexikáni mohli by za hradbami v noci vystavenými vrhati se v lítou seč, a jen tak krok za krokem zmocnili se Španělé města.

Moctezuma neviděl zkázy svého města, šťasten, že již dříve zahynul! Hrdinný, zlotřilými Španěly bídně popravený Guautemoc či Guatemotzin hájil města, a když Španělé vtáhli do zbylých trosek, tu — jak Diaz de Castillo psal — ležely mrtvoly v každém rohu, na každém místě, po všech ulicích, ve všech příkopech, kůra všech stromů i kořenů vyhrabaných snědena hladovějícími, ale nepoddajnými obyvateli. Na 120.000 mužů padlo v denních bojích. „Zda kdy svět viděl taký hlad, žízeň a takou statečnost lidu?“ táže se sám Španěl!

Prosbám zajatého v boji, později popraveného, mocnáře Guatemotzina Cortés vyhověv, dal volný odchod všem, kdož z dobytého města chtěli uprchnouti, a Španělé vtáhli do ssutin a spálenin, mezi tisíce mrtvol, do města mrtvých, kde druh druhu říci mohl: „Zde stávalo velké město Mexiko!“ *)

*) V sešitě předešlém na str. 759 v řádku 11. shora mělo býti správně 10.000 stop (místo 10.000 m.).

Jen si odpočiň . . .

Kus venkovského života. Napsal Josef K. Šlejhar.

(Pokračování.)

a té stráni, kam matce mimoděk přišlo pohledět, koník byl dosud; div jej vichr neunesl kymáceje jeho bídným tělem. Kéž by Špetl raději přišel!

Bylo něco s tím koněm v zaujaté pozornosti matčině, co nějak souhlasilo s jejími myšlenkami. Bez ohledu na výdělkové stanovisko Špetlovo, tak často pozornost svou obracela k tomu zvířeti a jeho osudu, čehož jindy nebyla by si všimla jinak, než zač asi stojí a co Špetl může zase vydělat.

Jináč to nejde, usoudila a pokračovala v soukání . . . Vezme přec jen raději toho Šimka — bude si ,líp vědět rady — možná že spraví ještě kaz a dílo bude také vzhlednější. A třeba by to Lumenda mohl nějak pokazit . . . takhle kopku to ještě. A potom tak nehorázně šňupá . . . pořád mu padají kapičky od nosu a mohl by bílé takové zboží znečistit. To by se vyplatilo! A jí se to také tolik hatí . . . Toť se rozumí, na druhé straně je velký rozdíl v jedlictví mezi nimi — no, navaří Šimkovi mísu škubánků, ať si napere břicho. Bude ovšem neomalenec koukat po másle — no, zbyla jí tuhle drtina, uškvaří mu to. Za to si ví rady, upokojila se posléze matka: Vezme tedy Šimka.

A jakoby se již vůbec nejednalo o to, zdali by snad ještě přec dodělati nemohl sám Doubravský. Jeho jakoby již vůbec nebylo a jakoby přestala s ním počítati.

Brzo se dnes setmělo, rázem, naléhavě, jak v podzimní čas temno se v horách snášívá. Koníka již na stráni nebylo . . . nebyl by nyní dozajista vichru odolal. S přibývající tmou rozpoutala se vichřice v pravou větrnou bouři. Propastmi tmy zahaleny zdály se hory a jakoby z propastí těch bezedných valil se orkán . . .

„To se děje, to se děje!“ neopomenula matka několikrát opakovat, starostlivě vzhlížejíc k řinčícím oknům. „Pánbůh rač chránit ohně . . .“ Několikráte také vyšla ven do síně, aby se přesvědčila o stavu všeho: zdálo se někdy, že vichrem zrovna vše se boří.

Pak zůstávala chvílemi nehybna u své práce: zamyslila se, zaposlouchala, ruce, jež nebyly nikdy zvykly ani na okamžik zůstávati nečinny, netknuly se na hodné chvíle ničeho. Zvěsti, jež ve své přísné ohromivosti lišily se ode všeho, čím žili lidé v navyklém pustém koloběhu svých všedních zřetelů a snah, zdály se hřímat ze strašného kypícího lůna rozbouřené noční oblasti; mluva a hlasy záhadné, jimž není odmlouvání, řítily se vichrem z bezedných oněch propastí tmy. A neobsáhlé byly ty hlasy vichru, těm neobsáhlým prostorům přiměřeny, z nichž se rodily . . .

Žádné srdce pozemské nemohlo jim nenaslouchati v těžkém úžasu. A zdálo se, že jen za takových vzruchů všehomíra připravují se katastrofy lidských osudů.

Po těch horách, po všech těch sídlech člověka nikde nebylo bezstarostného spánku, všude bděl kde kdo. A nepřiložil nikdo ruky k obvyklé práci — stály stavy, snovadla, kolovraty. Kde kdo, každý v němých dumách ustrnul, jsa svědkem hrůzy a spuštění. Ze srdcí nesčetných pokořených a sůžených volání se ozývalo k tomu, jenž pánem je všeho pozemského: „Pánbůh rač nás chránit...“ a zapomenuté modlitby přicházely na mysl. Má ku svým modlitbám tak blízko každá lidská duše. —

V nepokoji zase vyšla matka Doubravská. Neměla v sednici stání, ač tak hrozno a bezútěšno bylo mimo osvětlený krb. — V chlévě zabučela kráva — bylo to ze zvířecího ustrašení, a rozbučel se celý chlév, v tom záhadném poplašném volání znepokojeného pudu. Matka vešla do chléva... Všechno bylo vzhůru, s řetězy napjatými, s úporně nataženými krky, jakoby zvířata ve své úzkosti a svém znepokojení usilovala vyprostiti se ze zajetí, aby ve volnosti mohla prchati — prchati z těchto míst hrůzy v zmatku divém, v šíleném rozpoutání zvířecího srdce, a kamsi uniknout v neznámé bezpečí... Ó znám to záhadné poplašné volání chlévů v době neštěstí, ó znám v celém strašném jeho vznícení — a kéž bych je nikdy více nemusel slyšeti!

Matka jala se konejšit dobytek: volala mezi něj, po jménech, hladila natažené krky — „Copak mě neznáš, madlenko, ani ty, stračko?“ mluvila k nim — „mlč, nácku, mlč,“ domlouvala zase býčkovi, jenž se plašil, předníma nohama vyskakuje na žlab, a strhovala jej zpět. Dodávajíc útěchy, potřebovala jí sama pro své znepokojení a těžké obavy stran majetku.

Vrátila se zase do sednice — Kdyby aspoň ten pes byl doma, napadlo jí — hned by bylo člověku veseleji. — „Na such such such — Vořech, such!“ jala se volati do temného prostoru síně hlasem chraptivým, zdržovaným v hrdle. Nejistě a malomocně ozývalo se to volání kypícím hukotem větru — ale nikdo nepřicházel, starý pes neodpověděl štěkotem, jak jindy činíval. — Matka sevřela rty, celý obličej se jí stáhl.

Náhle vysáply se s třeskotem domovní dvéře. A rázem jako vbity připjaly se ku stěně. Hlučivý závan naplnil celou síň, celé stavení. Jím jakoby se cizí hrozivá moc vedrala do vnitř za neznámým mystickým určením. Světlo zhaslo. A změť neproniklé tmy jako divá nastoupila. Jen kdes uprostřed v dáli té černé bezednosti, valící se vůkol, zmítalo se kus příšerného hvězdna, pronikavě zasvítajícího odestřeným prostorem dvéří a jako z jícnu zírajíc v síň...

Z chléva zároveň vynikl znova bukot. Děsivě vyznačený v hlomozu vichřice, — dunivý, strašný zvířecí řev, jako ve smrtelném zápasu... o kéž bych nikdy již slyšet nemusel takovéto ozevy úzkosti zvířecí... A v sled jakoby se bořila, podvracela všechna prostora chlévu. Vzpjal se to veškerý dobytek sborem, cizí hrozivou mocí zasažen...

Kam dřív, co chránit nejprv, jak ukonejšit hrůzy srdce vlastního? Matka nevěděla kam dřív. Nehybna zůstávala uprostřed síně, v té bouřící tmě, ve zkáze vichru řítící se jí vstříc, za divého zmatku vedle, jímž jakoby se podvracelo všechno do základů. Kam jen dřív — ale ustrnule

zůstává zatím, jako ochromena v tu chvíli, se zrakoma vytřeštěnýma. Pochmurné zření hvězdna, kamsi úprkem kvačícího v zámezí věčnosti, jakoby se v divém propadání úsvitů svých jaksi ještě obracelo ze strašného jícnu svého, kynouc těm v ně vytřeštěným zrakům v ohromivé významnosti. Kam jen dřív, jak ukonejšit zledovělý strach vlastního srdce!

Cosi plaše teď přivinulo se se strany k nohám matky — a zakňučelo úzkostlivě, ale i s příměsí radosti — „Vořechu," zvolala matka... „Katy, slyšiš, Pánbůh s námi," ozval se tu jiný hlas, — dutý, prázdný, vetchý, sklíčený nevýslovným ůstrachem. Jakási neviditelná bytost šinula se pracně síňkou, hmatajíc vůkol; ale zdálo se, že snaží se tím zachycovati se kde čeho a zjednávati opory kleslým silám, jaksi na okamžik zoufale vzpruženým doléhavými hrůzami. Pes pak od nohou matky se oddálil, snad zpět přibíhaje k tápající postavě ve větrných temnotách síňky.

„Tos ty," vybrýkla matka, ze své strnulosti náhle vybavena. „Já myslila, že jsi se oběsil — že je takový vítr —" vyjelo z ní po té neurvale. „No tak nezevluj, když jsi tu... ke dveřím, — do vnitř s nimi, nebo nám vítr chalupu odnese! Hej... já letím do chléva."

Nebezpečí hrozící majetku dodalo jí energie neobvyklé. Snažila se nahraditi, co prve v ustrnutí svém zameškala. Vedle neustával vzbouřený zmatek. Všechen dobytek vyvstal na žlaby, kusy byly přeskočeny, řetězy spleteny, divě jimi cloumáno. Buď se to musí zaškrtiti anebo to vytrhá žlaby, zvětří se snad vše. Zoufalá práce. Konečně podařilo se matce po vysilující námaze jaks taks zjednati zase pořádek, řetězy rozplésti, upokojiti z nejhoršího dobytek. Byly to z oněch chvil, v něž dovede se vyvrcholiti úsilí života ve chvílích zoufalých. — Leč tam síní vichr bouřit neustával — nezavírá posud dveří... Matka vzkřikla vztekle, zaťavši zuby a chvátala do síně proti málem ji porážejícímu větrnému proudu. Pes úzkostlivě, jako v bezmocném zděšení, pobíhal síňkou. Matka hrozivě zalála... ale nezdržujíc se ničím, — zbytečně se neobírajíc bezmocným úpěnlivým vzdechem bytosti kdes ve tmě se choulící, jejíž silám nezdařilo se těch dveří se dotápati, vřítila se sama k domovním dveřím. „Já nemohu, já nemohu," úpěl za ní ze tmy dutý vetchý hlas jako na omluvenou. — „Taaak," ulevila si po nějaké chvíli nadlidského úsilí matka dlouhým uříceným oddechem, když podařilo se jí posléze dvéře vpraviti do zámku. Vracela se ještě do chléva — nejhorší nebezpečí je zažehnáno. Když vpletl se jí do nohou starý pes, kopla jej prudce: „Teď se budeš plést," utrhla se naň...

V chlévě zatím, zvláště když ustal bezprostřední hukot bouře, lomcující vedle síní, klidnilo se vše značně. Matka šla od kusu ke kusu a pohladila každý po krku. Kravky uspokojivě zabručely, ucítovaly se jaksi v přítomnosti své hospodyně v ochraně a bezpečí. Vichr také jakoby trochu poochábl. Matka obcházejíc chlévem trvala v přísném zasmušení, jaké ovládá duši po velkém, vysilujícím, ale překonaném nebezpečí... u ní zdály se to být ještě jiné úvahy a stavy duševní. Zírala pevně před sebe; v čadivém mihotu chlévní lampičky byl to pohled hrozivé uzavřenosti srdce. Na napjaté, utažené líce kladly se zmítavé stíny okolí, jak světlo plápolalo. Ale daleko těžší, zlověstnější stíny zdály se ve výraz té pochmurné přísné tváře vystupovati z nitra samy duše.

Větrná bouře poochabovala zatím rozhodně, aspoň dunivý řev její nezněl tak bezprostředně a jal se spěti v jakési vyšší, zúžené tony, v ozvuky protáhle sténavé a naříkavé, jakoby z jakýchsi samovolně rozzvučených píšťal vycházející anebo ze souborného vzdáleného vytí divě ustrašených šelem. Jen chvílemi ještě bušily mezi to hrozivé podzemní hukoty, jako dunivé těžké nárazy tympánů. Bouře sfér se pozvolna oddalovala.

Popravivši ještě v chlévě vše, čeho bylo třeba, odcházela konečně matka do sednice. Nepotřebovala ve tmě síně hledat dveří, znala je dávno po paměti a rázem je našla i kliku postihla na první hmátnutí. Známé zaúpění zaneslo se k ní od té strastně vyčkávající bytosti kdes v neproniklé tmě síňky. Prosebný třesoucí se hlas plný bídy a utrpení bojácného za ní volal.

Ale ona jakoby neslyšela ničeho a jakoby nic se jí netýkalo a jakoby ničím neměla se povinně obírat v příčině věcí těch, nenáležejících nijak k zájmům jejího živobytí.

Vešla do sednice, uzavřela. Rozsvítila, usedla. Byla snad příliš zmořena, a uštvána dojmy nedávných nebezpečí. A tytéž těžké stíny tkvěly ve výrazu té tváře tvrdé, nepodajné — jenže nehybně nyní utkvěly, drtivou jakous tíhou ulehnuvše a zkameněvše tam.

Nevlídné myšlénky a úmysly ronily se těmi stíny z duše matky Doubravské.

A zas nic. Jen seděla a hleděla. A občas ty hluboké nárazy vichru, jakoby do tympánů udeřil, přibíhaly a rozešly se zase v tenkém sténavém kvílení do dáli. Hlomozil již vichr na prázdno, jako z prázdných plic . . .

Táhlo as již k půlnoci a ona ještě seděla zabrána do svých úvah. Hodiny prudce rachotily, jaksi u vědomí neobmezené nadvlády svých zvuků v nehybném tichu sednice. Tma zvenčí ozývala se již v pouhém jednotvárně pustém harašení. Švábi v zápecí nabývali smělosti, hlasitě se chruly; a také myš kdesi nad stropem nerušena směle se prokousávala s praskavým rupotem — jindy by toho matka nebyla trpěla a udeřením o něco či škytnutím zaplašila by myš.

Až náhle zvuky jiné se připojily. Na dvéře ozvalo se škrábání, zprvu jemné, nesmělé, jako pouhé otírání se, po té, když zůstalo bez účinku, hlasitější a vtíravější . . . myška nahoře zajistě to uslyševši hned přestala vyčkávajíc, co se děje — i hodiny se utlumily ve svém kvačivém tikotu. A kňučeti významně začal za dveřmi Vořech, když mu neotvíráno. A teď vyskakoval až na samu kliku, a více takových pokusů učinil. Až podařilo se mu posléze dvéře otevříti. — Chlad jimi zavál. — Přiskočil pes k matce a předními prackami opřel se jí o klín. Jakási vyzývavá netrpělivost značila se v jeho chování. Jal se matce hledět přímo do očí, a tak nějak divně kňučivě poštěkával, jakoby chtěl cos vypovídat zvířecí svou řečí. Pracnami mezi tím na jejím klíně rušivě zahrabával . . . — No což mi ještě nerozumíš — a se mnou ještě nepůjdeš, kam tě chci vést? značila jaksi ta zvířecí netrpělivá vyzývavost.

Matka viděla, slyšela . . . vše pozorovala, ale jakoby se jí pranic ze všeho toho netýkalo. Jen se posléze vytrhla ze strnulého svého zaujatí a vrátila se ke skutečnosti kolem ní.

„Dáš pokoj, mrcho," osopila se trochu na psa, stírajíc mu pracky dolů. „A nechá otevříno, jakoby tu bylo tolik tepla..." Vstala a šla zavřít. Pes to pozoruje, kňučivě napřed vyběhl do síně, stranou do tmy, ale od prahu ještě na matku se obrátiv — a jakoby odtud zas o cosi snažně prosil, zvířecky nervosně prosil, v té své vyzývavé patrné netrpělivosti.

Matka jala se dvéře zavírati... ale zajisté činila to váhavěji, nějaké okolnosti tu vyčkávajíc — než jindy by byla činila. A také maně zapátralala tam stranou do tmy. Ale to jen tak.

Kdyby byla jen o okamžik pospíšila si se zavřením dveří, možná, že by již nebyla zaslechla ten třesoucí se prosebný hlas, zase z kouta síňky vyniknuvší. Takto jej zaslechla i nedovřela. — No co pak asi chce, pomyslela si shovívavě — a proč by konečně na ten okamžik nevyčkala.

„Ty Katy," úpěla tam prosba, „pro Pánaboha tě prosím, smiluj se přec nade mnou... ležím tu jako Lazar... kale hnout se nemůžu... zima mně je... mám takovou žízeň... ah snad bych taky něco snědl — pro Pánaboha tě prosím, smiluj se nade mnou... a nenech mě takle bídně umřít — —" Poslední ty věci zanikaly téměř v úpěnlivém stařeckém vzlykavém pláči.

Starý pes provázel tyto prosby kňučením hlasitějším, než byly ony samy. A mezi tím dvakrát přiběhl k nohám matky, otřel se o ně lichotně — jakoby se přidával přímluvně k prosbám oněm po zvířecím svém způsobu — a zase zpátky do toho tmavého kouta odběhl, jakoby tam nepřestávalo nutné jeho řízení.

No vyslechla to matka, proč by také ne... když to nic nestojí... jen to poslední ze všeho jakoby ještě zatím byla úmyslně přeslechla (však že ještě na to přijde řeč) a vůbec jakoby byla ze všeho slyšela jen co chtěla a co vhod jí přicházelo.

Zapátrala se potom intensivněji do té tmy a trochu také tělo tím směrem nachýlila.

„Hm... h," odvětila posléze velmi udivena, a s přízvukem zpěvavě unylým, takřka smutně vyčítavým pokračovala: „Jako Lazar teda ležíš... kale hnout se nemůžeš... zima ti je (a čím dál udivenější a zpěvavě unylejší byla její řeč)... a taky bys jed, pil... Čeho se's jen dočkat nemusel, jo jo, chudáku starý." Tu matka jako v přemáhajícím ji pohnutí trochu se zamlčela... a z koutu začaly se ozývati nepřetržité těžké vzlyky. — Leč odchraptivši sobě pak pokračovala dále matka s přízvukem nyní zrovna shovívavého se dorozumívání: „Ale pověz dřív: jak's jen vylez' na půdu... a s půdy se zas dostal dolů — je tam a odtamtud hezkých pár stupňů — když ani hnout se nemůžeš?... Ostatně jsem si už myslela, že se tam oběsíš, když to tak všechno je s tebou — při takovým větru se pokaždý přec musí někdo oběsit... Ale pověz teda, když už se ti tolikerýho najednou zachtělo — kdo za tebe dodělá kus? Toť se rozumí, premie už je dávno pryč! Ale kdo za tebe má dělat za stavem?... Vždyť slyšíš sám, jak stav stojí, a jindy ještě dávno vesele křápal — tak pozdě ještě zrovna není. Kdo za tebe má to tvé živobytí shánět, pověz mi to jen, Frýdolíne, prosím tě?!" Tady řeč matčina nabývala přímo zvuku neodolatelné přátelské domlouvavé

něhy některého milosrdného zpovědníka, vyluzujícího přiznání ze zatvrzelého svědomí. Načež vhodné pomlčela vyčkávajíc.

Starý pes, chtěje zase na sebe obrátit pozornost, použil té pomlčky a zakňučev význačně přitřel se zase, vyskočiv odkudsi, k nohám matky. Ale ta půlkolem nohou se ohnala a jala se mluvit dál.

„Tak vidíš, neodpovídáš mně. Nevíš. A vidíš, chudáku starý, já taky nevím, nevím si tu rady ... a vždycky jsem si rady vědět musela ...“ dopověděla matka jako v teskných vzpomínkách.

„Oh ... oh ... oh,“ ozývalo se z kouta v návalu těžkých vzlyků místo vší očekávané odpovědi.

Tu se matka již patrně zasmušila, pokyvujíc hlavou:

„Jo jo, chudáku, věřím ti to. Byli jsme tolik let spolu — a chvála Pánubohu, dost nám bylo přáno dělat. Mohli jsme nedělat? Co by bylo — nic! Podal by nám někdo kousek chleba? Nikdo! Nejedli bysme. Ať bysme nechtěli dělat nebo nemohli ... Tak vidíš, Frýdolíne, jak to je! Nedělej — nebudeš jíst ... i třeba's nemoh'. Kdo se tě na to optá! Jo jo, tak je to a nic jináč.“

Matka byla jaksi čím dále smutnější a pohnutější vlivem neodolatelných těžkých těch poměrů ... A bylo se jí zase co nejrázněji ohnati nohou — jak ten pes neustále dnes dotíral.

„Oh ... oh ... oh!“

„Jo jo — věřím ti všechno. Ale hleď, Frýdolíne, jen to tak vezmi na příklad dnes v noci. Co se dělo jen s tím povětřím ... až jsem myslela, že se's — někde oběsil — nebylo by také divu ... A ještě to ale není venku tuze kalý ... Co se to teda dělo. Povětří proláme se nám do stavení. A jen to vzít chalupu. A v chlívě běží o dobytek, jak se činilo zle. Jedna hrůza! Ale to je pryč, chvála Pánubohu. Ale teď se podívej, a co vlastně chci říc': volám na tě, jak sem tě ucejtila: skoč a zavři, já že letím zatím do chlíva. Do chlíva přijdu v nejvyšší čas — nepřijít, je zle — mohlo být po dobytku, velké neštěstí. No nepřála bych si to znova ... A sotva vyjdu z chlíva ještě celá divá, a celá se třesu — zavřel's? Ale kde! Jen to vzít chalupu, jak to řádilo. Ještě jde po mně mráz, pomyslím-li na to. No zavřela jsem teda sama. Musela jsem. Div že při všem nepřišla jsem o ducha ... To je ale pryč. Že's nemoh', že jseš jako Lazar, dejme tomu. Jenže se tu ptám: Kdybys byl tak sám a na nikoho spolehat nemoh' — a našinec spolehat nemůže, to víš — a měl tu chalupu a měl ten dobytek. A tu by se ti něco takovýho stalo: vítr vzal ti střechu, dobytek se ti poškrtil, jen proto, že's nemoh'. Ptám se: bylo by někomu něco do toho? bral by někdo ohled na tebe? No vidíš, že ne! A měl bys třeba ještě to k lepšímu, že kdybys nemoh' utýct, třeba by tě to zabilo. Ono je to ovšem potom všechno jedno, — ale to je jen tak řeč ...“

„Oh ... oh ... oh!“

„Ještě není po větru,“ pravila nyní matka starostlivě pohlednuvši stranou k oknům. „A zdá se, že uhodí ráno mráz — profukuje zima. Nešť — je to lepší než takovej shnilej čas. Pěkně nám ozim umrzne aspoň ... no, stojí hezky, to se musí říc'.“ To vše pravila jen vzhledem k sobě. Pak obrátivši se zase do tmy:

„A sám víš, když to takle přijde, bez čeho všeho se ani našinec neobejde: ani bez toho tepla v takovýmhle čase. Hu, to se najednou do mně dává zima — jistě nám do rána uhodí mráz. A ptám se tě, — přijde našinci něco samo? I jen to hloupý teplo? Chechecheʻʻ — zasmála se matka těžce, nuceně. — „Hezky nanosit z lesa, rozsekat, rozštípat a někdy k tomu ten lehkej centík přikoupit, je-li na to — to je to hloupý teplo. Teď — ale jen řekni, Frýdolíne, sám: Což když nemůžeš — ani do toho lesa ani ty šestáčky sehnat? To víš, že takovej Jiřička na tvůj nos ti na dluh nedá, byl by taky leda blázen... Co potom? Inu zmrzneš, jako rampouch, to jináč na světě není. A zeptá se tě snad mráz, — a někdo, že's zrovna nemoh'? Je vůbec komu co do toho?ʻʻ

Matka se tu opětně na chvíli zamlčela, aby jaksi bylo dostatek času oddati se všem dojmům z jejích výkladů.

A zase jen z temna síně:

„Oh... oh... oh!ʻʻ

Jenže to byly čím dále více pouhé splývavé nesrozumitelné vzlyky, spíše jako dušené kvílení.

„Nikdo dnes nedá na nic,ʻʻ vzdychla matka v upřímném želení:

„Ale počkej, Frýdolíne, něco mně tak napadá. Válel's se's dnes celej den někde na té půdě zbůhdarma — myslela jsem věru, že se's oběsil, ale to je jen tak řeč. Snad ti přišlo mezi tím kouknout dolů okýnkem ke stráni na Špetlovu stranu: Neviděl's nic? Toho koně, co tam Špetl nechal pást, než ho zabije? Vidíš, tady máš všechno, co potřebuješ. Takovej kůň před párma rokama to musel bejt — Za tři stojky třebas stál. Tahal, běhal — dělal parádu a všechnu službu, zasloužil si kale svý živobytí. Sedlák si ho vážil, jako oko v hlavě si ho choval. Bylo všechno dobrý. Ale přišly leta: přestal tahat, přestal běhat, stal se dejchavičnej, vykutil se mu i špáneček. Co s mrchou teda? Myslíš snad, že by ji nechal sedlák v maštali ležet, na takovým vejminku, jako by si's ty přál — a nosil jí tam žrát a taky ji snad ještě pucoval? Chechecheche... dokud dělá, dělá; až začne se počítat, jestli to dílo stojí za žrádlo a všechny vejlohy. To je začátek těch konců. Když pak ne — hajdy k takovýmu Špetloj. A ještě tu nějakej peníz se strží ke všemu... Ale zdá se mně, že si's nevšim ničeho — kde pak ty! Ono se ovšem tak milo celý den zbůhdarma válí. Však jsem si ale všimla já a proto ti to vypravuju, třebas jenom tak...ʻʻ

Neobvykle dlouhé vypravování zdálo se posléze matku, jež v poslední době téměř vůbec odvykla mluviti ve svém zamračení, v ponurém bezohledném svém živobytí, patrně unavovati. Z jejího hlasu nezněl tu najednou již onen domlouvavý něžný ton, jako do chvíle ještě, zněl více suše, sípavě a sevřeně. Bylo posléze znáti v její řeči zjevnou tvrdou nevrlost — a chvat, aby se to již nějak ukončilo s tím celým neužitečným krámem. A odhodlala-li se vůbec matka Doubravská tak mimořádně k dlouhé rozmluvě, při své povaze, při zvyku svém téměř vůbec nemluviti, jen úsečně se osopovati a houkati k tomu nejnutnějšímu vespolnému dorozumění doma, nerozpovídati se vůbec nikdy v ledajaké žvásty, jimiž jen čas se mařil — značilo takové odhodlání zajisté mnoho. Mělo to zajisté svou neobvyklou závažnou praktickou příčinu dnes, jako

vůbec bez závažné příčiny matka Doubravská ničeho nikdy nepodnikala. Ale dnes nastupovala taková závažná příčina vzhledem k velkým připravujícím se životním událostem ... a pak, jak se zdálo, i vzhledem k jejímu vlastnímu svědomí, jež chtělo mít všechno dosvědčeno.

A jakoby se už ve své nevrlosti chystala zase dvéře zavříti a jíti raději spat. Bylo již dávno po půlnoci — a jí zdálo se to již dlouho. A zima opravdu citelně sem zasahovala — zajisté dostavují se první mrazy. Jala se tedy hledati kliku ... ačkoliv kdyby na tom záleželo, mohla po ní rázem sáhnouti. — Ti tam v temném koutě to nějak pozorovali.

Vynikl náhle odtamtud takový zvýšený, v zoufalství svém dovršený nářek, jenž v posledním pokusu dříve ještě chtěl se dovolati přispění, než by se ty dvéře uzavřely; neb uzavřevše se jednou, jakoby se měly pro tamty na vždy uzavříti ...

„Oh ... oh ... oh — vždyť já ... vždyť já ..."

Matka tu rázně zaklela. Tak prudce vlítl do ní ten pes a tak na ni skočil předníma nohama a tak jal se jí neodbytně po životě hrabati, div že jí oděv nerozerval a tak náruživě při tom kňučel a zrovna po ní pochňapávaje, a tak nějak dovolávavě pohlížely na ni svítivé jeho oči, že to bylo věru protivno a na takového psa se to ani nehodilo.

„Chceš na mně, štvanče, šaty roztrhat!" — i hodila psa dolů a vší silou po něm kopla, až zavřeštěl ... „Zlořečená mrcha!" hubovala. To vše událo se jako mžikem. Ale tam ten hlas neustal ve svém naříkání: „Vdyť já jen ... už umřít ... v pokoji bych chtěl ... Popřej, matko ... popřej ... chvilku odpočinku ... Oh ... oh ... oh ... vždyť já ... vždyť já —" Bylo to jako malomocný vzlykot dítěte, jemuž jen zbývá pouhý pláč a srdceryvný nářek v jeho bezpomocném zoufalství.

Matka doposud nebyla zavřela těch dveří, ač to mohla už dávno jedním rázem odbýti. Prodlévala pořád zúmyslně, toho pravého se chtějíc dočkati.

Při nářku starcově přejela si dlaní obličej a na rtech pak jako k utajení dechu dlaň ponechala; oči se jí přitom zavřely, jakoby kamsi hluboce padly. A svěsila tak hlavu.

Za nějakou chvíli z pod té dlaně, hlubokým zadušeným altem promluvila, volně a vážně:

„Teda myslíš, jen umřít že se ti to chce ... Chudáku starý," vzdychla temně. „No pojď, odpočinout si ... Přání umírajícího je svaté," zahučela nyní, polodechem, skoro nesrozumitelně, jakoby to bylo pouhé vnitřní utvrzení svědomí.

Rozevřela pak dvéře dokořán, sejmula se stěny světlo. Namířila do toho kouta v síni. Ležel tam na zemi, hlava opírala se o špalík na tlučení příze. Pes byl k němu úzce přikrčen. Když blížila se matka se světlem, zavrčel, zasvítil na ni očima a k ležícímu tělu přimkl se ještě těsněji.

Zima vála síní. A kam nedoniklo světlo, v černých příšerných tvarech choulila se tma. Nesčetné harampátí chudých bylo síní nastavěno, opřeno, navěšeno — nesčetné děsné skrýše, v jakémsi úmyslném zavilém nastražení, naskytaly se oněm nevlídným tvarům noci.

Mdlé čadivé světélko takové tkalcovské lampy nestačilo na rozsáhlou hustou prorývavou tmu síně; bylo vidět jen v nejbližším okolí a zahrávalo to žlutavou špinavou duhou. Bylo třeba přiblížiti se až k starci samému, k němu se světlem se přikloniti. Vrčení psa stávalo se nevraživějším, čím více blížila se matka, jakoby to zvíře už ani své paní nepoznávalo; a když byla u něho samého, stáhlo hlavu do těla, jakoby se chystalo k případnému výpadu a obraně.

Přímo na ni ze vzepřené hlavy stařecké zazřely nevýslovným úděsem naplněné oči, s vyhloubenými očními důlky, jež jakoby zapadaly v jámy. Z nitra jaksi dral se do nich cizí děsivý ústrach, jenž jakoby v blížící se a klonící se k němu postavě nacházel vnějšího svého zpředmětnění. Jakoby ani nepoznávala toho pohledu, s nímž jinak po celý život se družila — tak byl nějak cizí, ze známého dosavadního života oddálený. Rty měl stařec rozevřeny, zkrouceny, jakoby zrovna nyní byl vyšel z nich poslední sten. Vlasy jakoby v posledních dnech na té bílé, zprůhlednělé lebi stařecké ještě více byly seřídly, — byla to pouhá šedá stařecká chmýř jako u nevyspělého holátka. — A jak matka se přikláněla, vzepjaly se ruce starcovy proti ní — ale v takovém bezmocném úžasném zachvívání, že bylo až ku podivu, proč ty ruce se vznášely majíce s tím tolik námahy.

„No neboj se, chudáku starý," promluvila matka, a zapátrala se nejdřív do té stařecké tváře. Zdála se být uspokojena, jista v jakémsi předsevzetí. „Neboj se, neboj," chlácholila znova starce, obírajíc se nyní patrně již jen s ním, bez vlastních nějakých předsevzetí, majíc tu vše již dostatečně uspořádáno. Pes přestal zatím vrčet, pobíjeje pouze o zem ocasem a jal si v náhlém zaneprázdnění cos horlivě slizovati ze srsti — nebylo nyní as příčiny k jinému znepokojení.

Zraky starcovy nespustily se s tváře matky Doubravské, takměř na ni zavěšeny. Rty mu zůstávaly pootevřeny, občas sebou zatřásajíce neuvolněnými vnitřními vzlyky. — Čelo jeho klenulo se jaksi do bezmezné výše, jako u mrtvoly. Matka si toho všeho dobře všimla.

„No pojď jen, pojď teda, chudáku náš, bodejť bys tady zůstal . . . kde pak tady!" Ale ukázalo se, že tělo starcovo nemůže se ani hnouti, ač úporně se namáhalo povstati. Sotva o píď dovedlo se nazvednouti — pak všechno kleslo jako olovo. Stařec temně zaúpěl. Bezvládá studená nehybnost zaujala nyní celý výraz jeho obličeje, podobného zdi. Oči mučivě se zasmušily, násilně sevřely, rty se propadavě semkly jako zapečetěny. — Neustála matka bedlivě si všímati všelikých takových změn.

„Takhle to nepůjde," povídala v drsné zvláštní soustrasti. „Jak's jen slez' dolů, to je divná hádanka. Inu jo, bylo jako o soudném dnu — tu mrtví vstávají z hrobu," mumlala jaksi pro sebe. „Při tom se's hodně ukoruncoval, a teď to nejde dál. Takle by to teda nešlo. Ale počkej, chudáku starý . . ."

Postavila stranou lampu, olízla obě dlaně. A sáhla po bezvládném těle. Vyzvedla je rázem v náručí. Stařec při tom jen dušeně zahekal, podávaje se v bezmocné tíze zevním silám, jež zdály se neodolatelny. Pes překvapen patrně nejdřív při rozmachu matčině, ucouvl, pak jal se v úzkosti přiskakovati vzhůru k tělu v náručí matčině, až byl důrazně

okřiknut. — Nebylo lze si nepovšimnouti, jak matka, tělo vyzvednuvši, zvláštním způsobem, jaksi lehkým nadhozením obou paží a mírným vzmítnutím trupu, si je nejprv jako potěžkala — a zdála se být opravdu překvapena, jak proti jejímu očekávání je to tělo lehko, bez váhy, byť tak bez nadlehčení spočívalo jí na rukou, jako špalek dřeva.

Přenášela je síní . . . pes za nimi. Tu stařec musel náhle zaplakat. Jiného vůbec snad mu nezbývalo. A bezmocný stařecký pláč to byl, plný nevýslovného stesku. Pochmurným, zlomeným ozvukem roznášel se hlas ten pustou síní. — „No no," konejšila ho matka v drsné bodrosti, přikloňujíc k němu obličej, jakoby ho chtěla celovat. „Ale jdi, bloude . . . co bysss . . ." Poslední slovo ostře protáhle, vysykla. A zanesla ho přes sednici na tu palandu. Tady ho opatrně složila:

„No," oddychla si; „— a teď jen si už odpočiň. Odpočiň si do libosti, nikdo ti už nebude zazlívat."

Zpěvavě, v pochmurné vážnosti k němu mluvila, jak mívala ve zvyku, jednalo-li se o věci závažné, osudné, od lidské vůle a lidského činění nezávislé. A šla pro světlo, navlékala lampu na hřebík. Ještě se po něm ohlédla. Ležel, jak ho tam dala. A patřil na ni úzkostně, sleduje její počínání. Vzlykati nemohl přestat v krutosti nepomíjivého stařeckého hoře a utrpení. Hubená vpadlá jeho hruď křečovitě se otřásala. Ještě cosi lpělo na těch rtech, chabě sebou cukajících: — „A . . . a . . . a," začalo se posléz namáhavě dráti z nich za vzlykotu toho, — „a . . . a, válkem . . . mně už teda . . . nedáš?"

Matka přeslechla tuto otázku; jalať se zrovna natahovat hodiny. Beze slova pak — však že již dost se namluvila, — zhasila . . .

Jako hrnoucí se černá brázda země zastřela tma vše a dojmem neproniknutelného vzhloubení, těžkého a nekonečného, padla na duši . . . Bez překážky se řítíc, opanovalo vůkol příšerné mystické utajení života.

Cos kvačí, bezezvučně spěje vzruchem noci — — —

Sotva skoro ulehla, zase již vstávala matka Doubravská. Tak to u nich bývalo často.

Jaks taks uklidila, popravila pak v chlévě. — Bylo znáti i na mléce včerejší poprask v chlévě. Sotva polovinu toho co obyčejně daly krávy. A mohla je mlátit v zlosti dojačkou jak chtěla, nedaly ani kapky víc. To byla matka velice mrzutá — přichází to všechno mimo rozpočet. To již sotva tento týden stluče; a počítala si tento týden tolik másla. „Ještě vy zlobte člověka," pohrozila kravám. „Však za to vám nepřidám dnes otrubů do pití," slibovala. — Mělať v krmení matka jaksi obrácenou zásadu: nedávala, aby dobytek mohl poskytovat zase užitku, jak snad se to všude děje na světě, nýbrž dávala pouze tehdáž, když napřed dal dobytek — vůbec jako se podobnou zásadou řídila v celém životě, kde to ovšem bylo možno. A bylo by u ní jisto: kdyby to ubohé dobytče nějakou náhodou přestalo dojit, že by mu vůbec snad ani žrát nedala. To bylo o matce Doubravské dobře známo. Rozhodně aspoň po dnešním utrhnutí mléka nedostaly krávy ani hrstku otrubů. „Já vás naučím, čeládko nevděčná," libovala si matka v sladké pomstě, když dobytek dostav pití, jen k žlabům čichl, a nechav jaksi v údivu být, začal se významně ohlížeti po matce. „Dej, že jo," horlila ona, — „dali jste vy? No tak vidíte."

Konečně nezbylo kravám, než chutě nechutě pustit se do neomaštěného nápoje. I sena jim utrhla. A přemítala v duchu: „Kde pak bych zejtra mohla stlouct. A jsem objednaná najisto k paní adjunktové . . ." Matku to velmi zlobilo. — No ale je věcí její, jak to spraví s paní adjunktovou . . .

Pak odešla z domu. — Uhodil skutečně čerstvý mráz. Ještě bylo za tmy. Ale nebe již se značilo šíré, lesklé, z nekonečné ztemnělé ulehliny země ostře vypjaté. K východu jakoby se ještě význačněji nadnášelo; a jako průzračným, lehce pronachovělým dechem se tu pozvolna rozněcovalo. Na obzoru v zadu svítila jediná hvězda z daleké výsosti.

Šla zase do kostela, ač ještě nezvonili. Staví se dříve ve vsi u Šimka, zůstával v malém baráčku pod hospodou; již také svítili a stav tam vesele křápal. — Šimek byl kus takového samouka, vesnického mistra tkalcovského. Věděl si se vším rady — lidem naváděl, upravil a jak se říkalo „porychtoval" stav, načal dílo, nasnoval, bylo-li co složitějšího vzoru, aneb když taková tetka sprostná nevěděla si s tím rady. Sám faktor na něho držel a své tkalce naň odkazoval, přišli-li mu s lamentem, že jim to nejde. — Starý Lumenda na láně sice také té tkalcovině hověl, ale Šimkovi se daleko nemohl vyrovnat. Byl to pouhý fušer proti němu, leda tak z nouze někdy. —

Šimek, nesňav brýle, vyšel v podvlékačkách barchetových, modré plátěné zástěře a bačkorách, tak jak byl za stavem — za matkou na práh. Brýle se mu převlékly až na špičku nosu.

„No přidem, přidem, toť se ví. — A nemusíte doma snídani strojit. Jen v tom kostele se trochu vochomejtnu a přidu hned . . . — Teda, matko. Ale je to špás, že najednou starýmu je tak nekale! — Inu, ono už dlouho se to s ním strojí. A to víte, co na světě chudák užil, leda trochu toho dření, kalýho nikdy nic do huby — a to ono to pak přide všechno najednou."

„Jo jo jo . . . A nic vám neveme do huby, jen tak leží a dívá se, jakoby už jen tu smrt čekal. — Jo jo jo . . . — Tak teda nezapomeňte, kmotře Šimku, abych už byla jista."

„Ale nezapomenu, matko Doubravská, přidu, přidu toť se ví."

„Tak teda zatím s Pánembohem — máme pěkný mráz, vozim hezky promrzne."

„S pánembohem teda zatím — pěkný, pěkný, promrzne hezky, zaplať Pánbůh," svědčil Šimek.

V daleké výsosti svítila pořád ta jediná hvězda.

Začali zvonit na ranní.

Matka Doubravská pospíšila. (Dokončení.)

Z Vladikavkazu do Tiflisu.

Napsal dr. D. Panýrek.

(Dokončení.)

ad zeleným Paisanaurem rozbřesklo se jitro. Kraj usmívá se svěží tváří svojí na turistu teprve za plného světla ranního jak náleží upřímně. Před duhanem skotačí na řetěze ke stromu uvázaný malý kavkazský medvěd. Praví se o nich, že jsou plaší, pokud volně v horách žijí, před člověkem že utíkají a nikdy ho nenapadají. Ale buď to není pravda nebo byl paisanaurský medvěd výjimkou. Jisto je, že kolemkráčejícího přítele dr. J., jenž si právě nakoupil na další cestu ovoce, zachytil něžnou tlapou, přivinuv jej k sobě, mezi tím co druhá za pilné účasti tlamy orientovala se o obsahu velikého kornoutu přítelova. Na nějaký kompromis přítelův přistoupiti nechtěl. Neníť slovanským poplatníkem rakouských vlád, aby se spokojoval zrnky, když může míti hrozen. Ale přítel J. se nedal. Zápas mezi člověkem přicestovalým a medvědem domorodým skončil tím, že člověk vyrval se z náručí zvířete vydatným políčkem odstrašiv živočicha od nových útoků na cizí majetek — za živé účasti místní mládeže, která se stavěla na stranu medvěda, a prodavače ovoce, jenž s potěšením přihlížel nerovnému zápasu těše se asi, že na ten způsob před slunce západem vyprodá celý krám svůj dvakráte.

S bohem, sličný Paisanaure, „svatá vznešenosti“!*) S bohem, milý kostelíku vedle stanice. Už se neuvidíme. Jdeme dále. Jdou s námi zelené kulisy okolních strání — cesta vede dost přímo po pravé straně řeky Aragvy, která nedaleko přijímá posilu z Černé Řeky. Jsme 3445 stop či 1080 metrů nad hladinou moře, na jižním sklonu Kavkazu a sestupujeme chutě k Ananuru. Třeba urazit 21 verst, nežli noha stane v Ananuru, kdež ustanoven polední odpočinek. Na temenech sytě zelených návrší viděti tu opuštěnou věž, jež v dobách kavkazských bojů sloužila ku střežení průsmyku, tam zase vesnici, jejíž jména neznáte, a která je přece mikrokosmem, v jehož záhybech bylo by lze loviti vydatně po ethnografických zajímavostech.

Paisanaur může sloužiti přibližně za dělidlo Osetinských a Gruzinských vlastí. Zde, v těch místech přestávají bídné chatrče prvých a počínají lepší usedlosti Gruzinců. Odtud na východ žijí zajímaví kmenové Chevsurové, Pšavové a Tužinové; jsou to Gruzinci, chrabří a nepoddajní, typičtí oděvem,**) mravy i jazykem. Mnohé jest u nich dosud záhadno. Živí se vinařstvím a chovem ovcí. Při tom jsou však nad míru chrabří. O osobní statečnosti v Kavkaze nemluví se, protože není tu sket a udatnost

*) Paisanaur ve starém farsijském jazyku znamená „svatá vznešenost“.
**) Zvláštní je u nich záliba v kříži. Všecky části oděvu ozdobují kříži Nějaká legenda praví o nich, že jsou potomky křižáků.

Ananur.

je pravidlem. Ale zmužilost Tužinů*) opěvají až v Dagestanu. Tužin spíše umře, nežli by se vzdal. Už 15letí kluci rvou se s nepřáteli na život a na smrt. Nepříteli ubitému uřežou zápěstí, které jako trofej přibijí nade vchod do saklji (stavení). Byly tu sakle, u nichž každé dvéře ozdobeny byly touto krvavou trofejí. (Vypravuje Vladykin.) Ze všech jsou nejdivočejší Chevsurové, vášniví lovci, chabří bojovníci. Sebe pokládají za první národ ve světě. Neváží si jiných kmenů, kromě Tužinů. Rusům přezdívají bukaki (žáby) pro jich zelený oděv vojenský. Ženy jsou nad míru půvabné, ale při těžké práci brzy stárnou. Kouří z dýmek jako muži. Kdyby nebylo tu jiných pamětihodností nad tyto tři kmeny, stál by Kavkaz za návštěvu.

* * *

V pravo od silnice, na vrchu, nad vesnicí Ananurem jsou rozvaliny staré pevnosti. Nad nimi trčí trosky starého chrámu, pocházejícího prý z dob prvního křesťanství v Gruzinsku (ze IV. století po Kristu). Pak je tu kostel, v němž dosud slouží se bohu a který pochází z XV. století. Stanice sama stojí uprostřed vsi, která je mnohem úpravnější, nežli místa, která jsme opustili.

Ananur je vedle Mccheta historicky nejzajímavější místo Kavkazu.

Za dob Justiniana uznávalo Gruzinsko s Osetinskem svrchovanost východní říše římské. Císař ten posadil na trůn Gruzie Bagratida Gyramana, učiniv eristavem**) jižního Osetinska Rostova.

R. 1737 — vypráví Vladykin — byl Ananur sídlem eristavů aragvských (podle řeky Aragvy tak nazvaných), kdežto při řece Ksanu (ústící do Kury) bydlel lid poddaný eristavu ksanskému. Oba sousedi potírali se nemilosrdně. Tehdáž byly personalie v Kavkaze takovéto:

Aragvským eristavem byl Georgij, ksanským Šanše. Chotí tohoto byla sestra Tejmuraza, cara kartalinského. Jessej, bratr Šanšea, byl kdysi zrádně oloupen Barsimem, synem Georgija. To volalo o pomstu. Šanše a Jessej povolavše na pomoc Lezginy, oblehli ananurskou pevnost, ve které se uzavřel Georgij s veškerým lidem svým. Obléhání trvalo dlouho a obléhající byli by asi naposled přece jen bývali nuceni s nepořízenou odtáhnouti, kdyby — cherchez la femme — žena jistá nebyla ukázala oblehatelům, kudy do pevnosti přichází voda. Zničili vodovod a žíznivá posádka nedovedla odraziti útok. Nepřátelé vnikli do hradu, porubali všecky, jen Georgij uzavřel se se svojí rodinou ve starém kostele, který obložen však chvojím a zapálen. Všichni zhynuli v plamenech. Zachránila se jenom žena Georgija, která byta zajata. Synu Barzimovu, Utrutu, podařilo se prosekati se i uprchl do hradu Šeupovali, nedaleko Ananuru, kde se uzavřel. Tam byl upálen s celou rodinou. Ženy seskákaly se skály a zabily se pádem. Které se nezabily, byly porubány. Mrtvoly pobitých pohřbeny ve

*) Ještě r. 1846 svedli krvavý boj s Lezginci, které odrazili a pobili.

**) Eristav (doslovně: hlava národa) je prastaré důstojenství u Osetinců. Kdykoli moc carů poklesla, zmáhal se vliv eristavů, mezi nimiž, chtivými svrchovanosti, docházelo ke krvavým srážkám, které končívaly vyhubením přemoženého rodu do poslední ratolesti. Byly to doby nejkrutějšího pěstního práva.

starém kostele, jehož rozvaliny podnes s troskami hradu s věží v Ananuru*) viděti. Kostel zbudoval sám eristav Georgij, opevniv jej v domnění, že tu nalezne útulek a bezpečí. Netušil, že tu zhyne sám i „celý ten rod".

Vesnice sama je chudá. Okolní kraj, ač hornatý, skytá milý pohled svěží zelení listnatých lesů. Jsou tu duby, lípy, buky, kaštan, klen, jilm, ořech, platán — i jabloně a hruše.

Pražané by sem jistě jezdili, kdyby to měli trochu blíž. Rozumí se, že by nechali rozvaliny rozvalinami; postarali by se o dobrou kuchyň, hráli by v stanciji karty a v krásných lesích by — po obědě spali ...

Zatím sem uchylují se tifliští lufťáci (čtenář mi odpusť toto slovo), ale nepříliš hojně, ku podivu.

Ananur, útočiště gruzinských carů v době nepřátelských nájezdů, působiště křesťanské věrozvěstky kavkazské sv. Niny (viz zmíněný článek můj v „Ženských Listech"), jejíž kříž zde byl uschován, historicky a archaeologicky vedle Mcchetu nejzajímavější hnízdo Kavkazu — klesalo až kleslo na pouhou vesnici ubohou. V dvacátých letech byla tu karantena proti moru, aby nebyl z hor zavlečen do Gruzie. Později býval Ananur nejednou sídlem důležitých úřadů, přeložených sem z Dušetu.

* * *

Divoká příroda počíná ustupovati mírnější, klidnější tvářnosti. Místo nedohledých velehor a divoce rozšklebných propastí kráčíme po povlovných stráních k nehlubokým údolím; silnice nečiní již tolikeré zatáčky, protože nesetkává se s těmi obtížemi a překážkami, jako v nitru Kavkazu. Nenáhle stoupá, nenáhle klesá. Polnosti přibývá, objevují se lučiny, ač ovšem vedrem sežehnuté, kdežto ve výši nebylo časem o šťavnatou zeleň nouze. Obrazy kraje nestřídají se téměř zůstávajíce stejnými nebo skoro stejnými po celé hodiny cesty. Za večera ještě — je právě jasný soumrak a měsíc v úplňku — zdá se fysiognomie kraje půvabnější, když luna, velký romantik, svým zimomřivým světlem stříbrným a svými stíny všelicos vykouzlí, co není, a co by se jevilo za střízlivého světla slunečního šedivým, jednotvárným, ospalým. Zde již nemáme co hledat. A ujišťují nás, že i zbytek cesty, z Dušetu do Cilkani a odtud do Mcchet, neskytá pro oko turisty žádného vzrušujícího překvapení — nejvýš ještě Mcchety svou historií a několika památkami dovede upoutat archaeologa.

Většina členů dobrodružné čety, ze čtyř osob tři, kloní se k úmyslu zbytek cesty uraziti koňmo nebo vozmo. Zdá se, že návrh většiny bude přijat a uskutečněn.

---

*) Rozvaliny pevnosti jsou asi 1/4 hodiny cesty od stanice Ananuru. V kamenném zdivu zejí nepravidelně rozestavené střílny, zakryté tu a tam trojúhlými kamennými deskami. Prošedše jednou věží (bylo jich osm, čtyři v úhlech hradu, čtyři ve stěnách) vstupujeme do nitra pevnosti asi 100 kroků široké. Z osmi věží zachovala se jen jediná. — Lid zdejší si vypráví, že pod rozvalinami jsou ukryty nesmírné poklady, nashromážděné eristavem. Na svahu nad stanicí vytéká z trub pramen. Zde byl prý vodovod, který do hradu přiváděl vodu, obléhateli porušen.

Rozvaliny staré tvrze Naccheru na blízku Mcchetu.

Zatím kráčíme srdnatě po krotce stoupající a linivě sestupující silnici k Dušetu.

Můj Bože, dnes to již víme všichni, co je únava. „To bolí člověka nohy," myslí si as mnohý čtenář vzpomínaje na nějaký obtížnější nebo delší pochod.

Ne, to není již bolest. Člověk kráčí tempem spíše volným než urychleným, jako automat střídavě klada vpřed končetinu pravou a levou. Na každý ten pohyb vynakládá všecku energii, která mu ještě zbyla. Jsou těžké — poprve cítím, jak nohy mohou býti těžké, jak překážejí, jak by je člověk rád odložil. Zdržují ho. Nemyslíme na nic, nežli na to, kolik ještě vjorst do Dušetu. Čilejší nadejdou si časem polní stezkou, unavenější dávají však přednost široké silnici, jdouce po linii nejméně rozryté a nejméně štěrkované. Časem ten či onen zůstane vzadu. Soustrastně silnější posečkají chvíli, až dojde. Ten stýská si již na bolesti v kříži. Už i ruce jsou přítěží. Krk a hlava jako závaží těžká vtlačují se mezi ramena. I ta jsou břemenem a kdyby mohla, sesypala by se k zemi. Mozek je tupý a nevzruší ho pěkný profil kraje, kdyby se naskytl ještě. Ta tam je vnímavost pro půvaby přírody, která ještě včera byla velmi živá. Pamatuji se z této poslední etapy pěšky vykonané jenom na to, že jsme kráčeli půl hodiny mezi samými ovcemi, které zvolna hnány byly několika domorodými pastýři po silnici kamsi do ovčinců, jsou-li tu jaké. Každých 100—200 kroků předešli jsme dlouhého strážce ovcí s delší ještě puškou, nedůvěřivého, na otázky neodpovídajícího. To jediná vzpomínka k smrti tehdáž unaveného poutníka. V tom prachu stády vzbouřeném dýchá se tak těžce. Vaky spojivek jsou plny prachu, prach lpí na všech sliznicích, pálí a vysušuje — a nápoje není, až za 8 vjorst. Před námi v dáli vleče se několik primitivních korb tažených bůvoly. Na korbách leží mladí i staří Osetinci a zpívají monotonní písně... Jsou to písně? Zní to jako drsný svist podzimního větru, nemá to melodie a celý zpěv je stálá modulace ve třech čtyřech tonech. A dojem zpěvu je tak uspávající, že mimoděk klesají víčka. Minulou noc nebylo lze spáti pro hmyz a trapné dusno — — — Říká-li se, že unavený snadno usne, že ulehne a již spí jako zabitý, musím odporovati. Jsou únavy, kde marně zavíráte oči, marně zapuzujete myšlenky, které tkví jako olověné figurky na Sylvestra ulité nehybně v masse mozku. Neusnete a neusnete. Slyšíte přicházet a odcházet cestující a neusnete, celý odpočinek záleží v tom, že se údy na nějakou hodinu položí. Tak bylo tehdáž. Víčka klesala umdlením, leč když došli jsme cíle a ulehli dva a dva na primitivní lůžka v Dušetu (více comfortu na stancyji nebylo), nespal snad žádný. Ano, jsou odpočinky, kde tělo jímá strnulost horší nad další putování.

Konečně zazářila za nějakým vrškem osvětlená okna, ve svitu měsíce rozeznáváme chatrče i stavení, také nějaký chrám a konečně usedáme na verandě stanice za pokrytý stůl. Ubrus je asi bílý, ale pod roji much skrývá se zcela jeho původní barva. Ale kdo hledí na mouchy! Několik vlažných limonád — kdo bude chtít led od hostinského v subtropickém kraji Asie, když ho nemají mnohdy ani ve velkém městě! — a ještě lépe: dva tři stakany čaje způsobily, že turisté neumřeli tenkráte a jeden z nich že dnes památnými avanturami může hřešiti na trpělivost čtenářů.

Už je to jisté, že pojedeme zítra. Povoz bude sice bídný, neboť co je lepšího, je už zadáno, ale nějaké to cvaknutí čelistí nějak snesem . . .

* * *

Hbitá bryčka ujíždí s námi mezi zahradami k Cilkani. Chvílemi vbíhají do cesty umounění výrostci nabízejíce ke koupi víno, broskve, neúhledné, ale výtečné, veliké švestky a krásná jablka, která však chutnají jako košťály zelných hlávek.

V Cilkani malé osvěžení. Čaj a zeltěrskaja. Pak dále. Před stanicí hádka s Rusem, německy mluvícím, který se chtěl mermomocí za intervence poštovního úředníka vměstnati do našeho truhlíku, v němž sotva pro čtyry naše brady a 8 dolních končetin bylo místa.

Krátká zastávka na stanici ve Mcchetu. Pokus mýtného úředníka vylákati z nás ještě jednou poplatek za dopravu, kterou jsme již zapravili v Dušetu. Načalnik stancyji ve Mcchetu odebral nám stvrzenku, tvrdě, že prý jí již nepotřebujeme. A hle — 100 kroků za stanicí hrubě ji vyžaduje zarostlý vousáč v uniformě. Vracíme se tedy na stanici, žádáme stvrzenku zpět, ale marně. Obě ty síly úřední — kontrolor u mýta a poštovní úředník ve stanici — jsou asi spolu umluveni na odírání cestujících, zvláště cizinců, kteří nechtějíce míti potahování, raději podruhé zaplatí. Aspoň se ještě drze smáli, když jim bylo vyhroženo stížností. Ale hrozba, že se bude hned telegrafovati „v ministěrstvo“ přece účinkovala . . . Fádní sprahlý kraj, v němž zavíráme mukou oči. Při břehu špinavého Kubanu válí se v kalných vodách bůvol, líně a ospale, jak je přirozeností tohoto tažného zvířete.

Pojednou vynořuje se ležení ruského vojska, před samým Tiflisem, zde na manevrech dlícího. A pak hned přišel Tiflis, šedivá pohádka Kavkazu. Lodníci Kolumbovi nemohli volati nadšeněji své „Tierra, Tierra,“ Řekové vedeni Xenofontem, nemohli zajásati radostněji Thalassa! Thalassa — a Napoleon sotva toužněji oslovil Moskvu z Vrabčích hor, nežli čtyři otrhaní turisté uvítali tenkráte Tiflis.

Tiflis! Tiflis!

I co? Potulovati se jako pes podle zdí, ale neumřít. Je rozkoš žíti a chodit světem. Třebas v cárech.

Pět minut po té sedíme v nádherných komnatách restaurantu „Sévernyje Nomera“ Po chvíli zaklepá kdosi a vstupuje salonně oděný muž, Loris Melikov (synovec proslulého ruského ministra-liberála), vítá nás nastudovanou francouzskou řečí a zve kollegy lékaře ze sjezdu na večer do klubu šlechty.

Ant. Klášterský: Sonety.

Na přívoze.

Břeh písčitý je, slunce do něj pere,
pár vrb tu spí. Proud šumí jako s jezu;
u lávky prám je, spjatý na řetězu,
za břehem olše, duby, habry steré.

Zde přes den skřípot, hlahol v sluch se dere,
vůz rachotí tu plný po pavezu
a řehce kůň. Pak ticho. Vůni bezu
je cítit, vše jak dýchá v noci šeré.

Srp luny blýsk, sta hvězd se v temnu rojí.
Chlad noci vane, řeka hlasněj hučí,
teď slavík, slyš, vpad elegií svojí.

To blaho! — myslíš — se vším ve souzvuku
po práci padnout noci do náruči
při záři hvězd a při slavičím tluku!

—

Lekce botanická.

S červánkem z toulky jezdili jsme domů,
kde bílý dvůr nám z dálky kynul vstříc,
má sestřenka, já hoch a starý strýc,
co alej lip se skvěla v slunce lomu.

Své natrhané květy v stínech stromů
jsme rovnali si cestou do kytic,
a botaniku vykládal nám k tomu
náš hostitel — až planula mu líc.

Leč my? ach Bože, kde je ráj těch roků?
Jí lásky květ se tajil ve hluboku,
já ve své duši cítil nové žití.

Květ písně první pučel v jejím lemu,
ty květy zde co byly proti němu?
A strýc se divil, že jsme roztržití!

—

Sonet na obranu hlemýždě.

„Omnia mecum porto!“ řek
kdys Bias — znám je výrok ten,
však domek táhne den co den,
už dávno dřív to dělal šnek.

A nezaslouží pošklebek,
on první tvorstva Diogen,
jeť každé stéblo jemu vděk
a nade vše mu tichý sen.

On pravý snílek, filosof,
svět nechá být, v svůj zajde krov
a zamkne domek, samotář.

A sní, co venku šlehá sníh,
že vánek v květné luhy dých,
a v travách leží slunce zář.

—

Václavu Jansovi.

V práce milém čarokruhu,
k steré toulce květem luhů
dali jsme si ruce svoje,
přimknuli jsme druh se k druhu.

Život dal nám tuhé boje,
práce ples i soků roje,
až bůh lásky sklenul duhu
nad to žití tvé i moje.

Co nám zášť, co lidí zloba?
Příroda nás najde oba
každé jaro: hvězdy v znaku,

píti krásu niv a borů,
píti lásku, sílu k vzdoru
z květů, vln i ženy zraků!

—

Nad spící ženou.

Jak ve dne celá světlem zatopena
je naše síň, jak měsíc do ní září;
pod hlavou ruce, hlavou na polštáři
tu vedle mne má mladá dříme žena.

Ó jaký cit to, pro nějž není jmena!
V něm láska, štěstí s úzkostí se sváří.
Tak sladce dýše, pokoj na své tváři
a nemyslí, jak krutá žití cena.

Ať krutá je! Zde u té drahé hlavy
slib skládám v duchu, strádat do únavy,
vše dát, vše nést i trn, jenž na krev píchá,

By celý život byl jí jako nyní,
kdy bledý měsíc rozlévá se síní,
a ona spí tak pokojně, tak zticha.

Smrt A. Puškina.
Jeho manželství a postavení u dvora.

Napsal dr. Pavel Durdík.

(Pokračování.)

lužno říci, proč Puškin k Nikitěnkovi se choval tak chladně a hrdě jako aristokrat. Nikitěnko byl officiální censor, jenž celé řádky z básní Puškinových škrtal — a dle přesvědčení Puškinova — zbytečně škrtal. Tím jakožto censor popudil proti sobě básníka, jenž v něm viděl rozumného sice, ale chytrého a ctižádostívého Malorusa, přes příliš opatrného, snad po řádu toužícího? A přece Nikitěnko nebyl z nejpřísnějších censorů. Možná, že leckdy více škrtal než třeba, omlouvaje se trapnou nutností a smutnou povinností; bylť již policií několikráte trestán vězením několika dní na hlavní vojenské stráži za to, že autorům v jejich spisech propouštěl „nebezpečné" (svobodomyslné) názory a podvratné snahy! Censor vůbec měl velikou zodpovědnost a nevěděl, odkud na něho bouře se přivalí.

Sám moskevský metropolita Filaret udával či upozorňoval policii, když shledal, že censor nejevil náležitou horlivost v hájení officialního náboženství a veřejné mravnosti. Metropolita podal žalobu Benkendorfovi na censora, jenž Puškinovi propustil pohoršlivý „neslušný" verš v „Onéginu" (kniha VII. sloka 36), urážející — dle mínění metropolitova — city křesťana pravoslavného. Básník tam vypravuje, jak po tragické smrti Lenského rodina Lariných přijíždí s Taťánou do Moskvy. Již minuli celnici, již se kolem nich míhají krámy, paláce, lékárny, zahrady, kláštery, kozáci, bulvary, věže, lucerny, modní sklady, balkony, lvové (šlechtické erby) na dveřích a hejna kavek na křížích."

Ve slovech: „hejna kavek na křížích“ metropolita Filaret shledal poskvrnění svatyně. — Na báních kostelních jsou totiž kříže... Censor, jsa vyzván k odpovídání, hájil se tím, že kavky, pokud mu známo, opravdu sedají na kříže, že však, dle jeho mínění, přede všemi je tím vinen moskevský policmejstěr, jenž toho nezamezuje, a nikoli básník a censor. — Benkendorf pak dotčené řádky propustil.

Puškin jakožto „liberal a volnověrec“ po celý život stále byl pod policejní dohlídkou, byl obklíčen špiony, kteří každé jeho slovo úřadům donášeli. Rozumí se, že měl ustavičné půtky s censory, háje se proti jejich červenému inkoustu (škrtání) do poslední krajnosti. Ale hlavou zeď neprorazíš. Nyní zdá se nám být pravdě nepodobným, jak despoticky tehdejší censoři si vedli, byli neomylnější a bezohlednější než car sám, neboť jejich ruku vedl strach před trestem a strach před propuštěním ze služby. Fráse „na ňadrech přírody“ byla vyškrtána jakožto necudnost; fráse „žebráci stávají se knížaty“ (v odě Schillerově „O radosti“) byla vyškrtána jakožto urážka stávajících společenských řádů; fráse „mrtví nechť žijí“ — byla v básni potlačena jakožto rouhavá urážka Krista, jenž jediný z mrtvých vstal atd. Fráse „síly přírody“ nesmělo být užíváno ani v učebnici o fysice. Anekdoty o přemrštěné censorské zuřivosti kolují dosud mezi ruskými literáty. — Slovo „svoboda“ a „volnost“ nesmělo se ani v básních vyskytnout, aby se tím nevzbudily nebezpečné myšlenky v hlavě poddaných. V učebnici římských dějin nesmělo se psát: římský císař byl zabit — nýbrž „císař zahynul“ — jen aby poddaní se nekazili přemýšlením.

Puškin posílal své menší básně vládním censorům k prohlédnutí. Větší a delší básně censuroval mu car Mikuláš sám; Puškin mu je posílal skrze chefa tajné policie Benkendorfa. Avšak i censurování carem neobešlo se bez mrzutostí. O dramatické velkolepé básni „Boris Godunov“ jsme již mluvili. Car, prohlížeje toto drama, tvrdošíjně žádal na Puškinovi, aby je přepracoval, z dramatu měl totiž sepsat historický román dle vzoru románu W. Scotta. Básník prudce odmlouval, jsa uražen takovým podceňováním dramatu, které Mickiewicz mu pochválil (nyní je uznáno za nejlepší snad výtvor Puškinův). Car rozkřikl se na Puškina, jenž prudce odpovídal; básník konečně vyběhl z komnaty, vida, že car dělá výhrůžný pohyb rukou ... „Lituji, že nemohu již předělat, co bylo mnou jednou sepsáno“ — odpověděl Puškin Benkendorfovi, jenž mu carovo nabídnutí ještě jednou officielně oznámil.

Puškin zadával své výtvory k carskému censurování skrze Benkendorfa. Ten však z osobní nepřízně k básníkovi mnohou báseň carovi neodevzdal — a oznamoval potom Puškinovi policejní listinou, datovanou ze svého kanceláře, že car báseň neráčil propustit, „což se Vám tímto k vědomosti přivádí, čímž račte na dále se spravovat.“ — Puškin požádal o zvláštní slyšení u cara, jemuž dokázal libovolné jednání chefa tajné policie. Car nevrle básníka propustil, udělil však Benkendorfovi důtku, řka, aby budoucně byl s Puškinem opatrnější.

Básně „Přátelům“ a „Písně o Stěnkovi Razinovi“, někdejším vůdci zbouřených kozáků na Volze — Benkendorf neschválil k uveřejnění. Stran „Písní o Stěnkovi Razinovi“ Benkendorf přímo dopsal Puškinovi, že „písně

při vší své básnické ceně nehodí se svým obsahem pro veřejnost a že, mimo to, církev proklíná Razina jakož i Pugačóva". Písně nebyly Puškinovi vráceny a dosud nejsou nalezeny, ani v originalu ani v opisech.*) Slovem, chef policie se mstil nepodajnému básníkovi jak mohl.

Zatím se stále měnila situace u dvora v neprospěch básníka. Mnoho dobrých přátel jeho zatím zemřelo, jiní opustili Petrohrad; mnozí záviděli mu toho na pohled skvělého postavení a jeho vzrůstající popularnosti; staré epigrammy, neopatrné řeči básníka proti zatvrzelým zpátečníkům, jeho satirické chování k vyšší společnosti v „Oněginu", jeho smělé a netajené smýšlení — vše to rozněcovalo přímo nenávist k Puškinovi. Též zlomyslná a nejapná kritika nevědomců literátů velmi rozčilovala básníka, neobyčejně podrážděného ještě z jiných příčin. Představme si dvorní službu, malichernosti salonního života, domácí nepříjemnosti, nepřestávající klepy o ženě, dluhy stále rostoucí a stále trapnější nedostatek peněz. Puškin myslil, jak dí v jednom psaní, že výdaje jeho v manželství se zdvojnásobí, ony se však zdesateronásobily! Konečně se mu zhnusil takový život i žádal cara, aby mu dovolil přesídlit se z Petrohradu na venkov do tiché vesnické samoty. — „U mne se ti tedy nelíbí?" — otázal se uražený car. Puškin vyznal, co ho tížilo, a zoufale vzkřikl: „Nedostanu-li dovolení k přesídlení, skončím samovraždou — nemohu zde vydržeti!" — Potom podal hned prosbu o propuštění z dvorní služby — bylť totiž dříve carem jmenován státním dvorním historiografem. Car byl velmi rozhněván nad „šílenou nevděčností" Puškina, jenž zlé následky carského hněvu pouze tím předešel, že vzal prosbu svou zpět. Tu začala historie s Dantesem, a předčasná smrt vysvobodila navždy Puškina z otrockého jeho postavení. Neboť jinak nelze nazvati postavení toto. Damoklův meč nemilosti carovy vznášel se nad básníkem stále hrozivěji.

Dvorní šlechta Puškina velice nenáviděla. Zlomyslní obmezenci cítili, že v jejich středu objevil se člověk rozumný, nad ně vynikající. Již pouhá jeho přítomnost byla jim trnem v oku. Záviděli mu, že car jej vyznamenával t. j. že při veřejných slavnostech velmi dlouho s ním rozprávěl, že vždy k němu prvnímu se obracel slovy — k němu, prostému, chudému šlechtici, jenž ani nebyl ozdoben řády, pentličkami, křížky, erby a kavalírskou hvězdou. Básník před dvorními šlechtici se nesnižoval, nelichotil jim, naopak splácel jim jejich nepřízeň pichlavými epigramy a kousavými poznámkami. Aristokraté, jakož i jeho literární protivníci hanobili přehnanými klepy jeho rodokmen, na př. roztrušovali, že praděd Puškinův s matčiny strany Ibrahim Gannibal (Hannibal) nebyl urozeného původu, nebyl synem afrického vladaře, ani pohlavára, nebyl princem, jak se Puškin ústně a písemně honosil — nýbrž obyčejným nebohým černochem, jehož, jak zlomyslně dodávali — jako chlapce koupil lodní kapitán za láhev rumu, a z něhož Petr Veliký později učinil svého vojenského sluhu. (Takovými domácími sluhy byli ostatně u Petra V. též Orlóv a Rumjáncev, praotcové historických rodův). Proti těmto pověstem ozval se Puškin,

*) Nevrácené básně jsou bezpochyby dosud v archivu třetího Oddělení tajné kanceláře Jeho Veličenstva. Přístup do archivu není nikomu dovolen, leda k zvláštnímu rozkazu hlavy carské rodiny, cara samého.

jenž vždy jevil chorobnou nedůtklivost, kdykoliv kdo pochyboval o aristokratičnosti jeho předků. Napsal r. 1830 báseň „Můj rodokmen“ (dle známé básně od Berangera: Le Vilain). — V básni praví, že není jediným, jenž je odlomkem starých rodů — „Jsem prostě ruským měšťanem! Hleďte jen: můj děd neprodával pečivo (narážka na kn. A. D. Menščikóva, jehož předek pekl lívance a na prodej je roznášel), ani se nestal knížetem z prostého Malorusa (narážka na říšského kancléře A. A. Bezborodko a na knížete Kočubéje), ani nezpíval na kruchtě s kostelníky (narážka na hrab. A. G. Razumovského, jenž byl z počátku kostelním zpěvákem, později milánem a konečně mužem carevny Alžběty Petrovny), ani necídil boty carovi (narážka na hraběte J. P. Kutajsova, jenž byl z počátku holičem a sluhou Pavla I. a později stal se jeho miláčkem s hraběcí důstojností), ani nebyl vojenským zběhem německých napudrovaných vojů (narážka na polního maršála hrab. Münnicha). Vykládá zásluhy o vlasť a trůn, jež předkové jeho s otcovy strany si získali, dodávaje, že syn tupeného nyní Ibrahima Gannibala se proslavil v dějinách, dobyv r. 1770 města Navarinu v Řecku proti Turkům a založiv r. 1779 město Cherson. Též dokazoval, že předkové jeho i s matčiny strany byli praví aristokraté původem, povahou a chováním (čehož ovšem dle listin nyní uveřejněných nebylo). Budiž tomu jakkoli, pravda jest, že Puškin rozšířením této básně poštval na sebe mnoho urozených staršlechtických rodin v Petrohradě, což zvláště bylo patrno z jejich radosti nad nenadálou smrtí básníkovou.

Puškin v rakvi.

Jak nenáviděli u dvora Puškina, lze viděti ze slov dvorního komořího, knížete C. ještě z let šedesátých. Kníže C. uslyšev výraz: „Veliký Puškin“ — podotknul: „Čím je veliký? Mluvíte-li o kammerjunkerovi Puškinovi, řeknu, že to byl člověk jalový a nadutý; u dvora jsme ho neměli rádi.“ (Ruská starina 1885, str. 477.).

Brzo po smrti Puškinově Chomjakóv, známý slavjanofil, psal Jazykóvu: „O smrti Puškina jistě víš mnoho podrobností a proto nebudu Ti psát, co se povídá. Bude Tě zajímati pouze konečný úsudek. Puškina zabily neodpustitelná lehkomyslnost jeho ženy (zdá se, pouze lehkomyslnost) a hnusnost petrohradské společnosti. Sám Puškin nejevil pevnost povahy (ale toho ani nebylo lze očekávat), aniž jemnost citu, jež byla tak přirozena jeho podivuhodnému umu. Vášeň nikdy nemůže býti rozumna. Odcizil se těm, kteří ho milovali, pochopovali a přátelstvím téměř zbožňujícím k němu lnuli — a přidružil se k lidem, kteří ho přijímali z milosti.“

Nikdo neměl skutečně oddanějších přátel, nikdo nebyl vroucněji jimi oplakáván nežli Puškin. Byli tu Kolcóv, Krylóv, Bělinský, Gogol, Pogodin a mnoho jiných.

Kolcóv viděl se s Puškinem rok před jeho smrtí. Překvapil ho zevnějšek Puškina: bylť suchý, s nezdravou barvou v obličeji, s očima vpadlýma a rozcuchanými vlasy. Pracoval ve svém kabinetu; množství knih a haldy rukopisů ležely před ním. „Zdálo se mi —“ praví Kolcov — „jakoby Puškin byl tušil blízkou smrt a hleděl těžiti z krátké doby, již mu určil osud. Pracoval ve dne v noci, nevycházel z domu a nikoho nepřijímal, kromě svých důvěrných přátel.“

Asi dva dny před soubojem navštívil Puškin bájkopisce Krylóva. Krylóv píše o této návštěvě: „Byl neobyčejně, jaksi nuceně vesel, dvořil se mé schovance, hrál si s její malinkou dceruškou, zpíval jí písničky, potom náhle se rozloučil a odešel...“ Když Krylóv, tento neobyčejně klidný muž, uslyšel o smrti velikého básníka, vzkřikl hlasitě: „ó Puškine, kdybych to byl předvídal! Byl bych tě zavřel ve svém kabinetu, byl bych tě svázal provazy.“ —

Bělinskij v psaní ze dne 4. února psal Krajevskému: „Ubohý Puškin! Tak skončila tedy jeho pozemská dráha! Smrt Lenského v Oněginu byla proroctvím. Jeden opravdový básník byl na Rusi a ten ještě nedostál zcela svému povolání. Špatně mu rozuměli, pokud byl živ — budou-li mu rozuměti nyní?“

Smrt Puškinova byla velikou ranou pro Gógola. On odvedl stranou Aleks. Turgeněva a řekl (Věstn. Jevropy 1890. Gogol a Danilevskij): „Víš, jak miluji svou matku, ale kdybych byl ztratil ji, nemohl bych býti tak zarmoucen jako nyní. Puškina již není na světě!“ — A Pletněvovi psal z Říma: „Každý měsíc, každý týden — nová ztráta, ale horší zpráva nemohla mi z Ruska přijít. Všecka rozkoš mého života, všecko mé nejvyšší potěšení zmizelo spolu s ním. Nic jsem nepodnikal bez jeho rady. Ani řádku jsem nepsal, abych si ho před sebou nepředstavoval. Co asi řekne, co podotkne, čemu se zasměje, čemu přisoudí nevyvratné a věčné své schválení — to mne pouze zajímalo a mé síly oživovalo... Bože! nynější spis můj (Mrtvé Duše), jenž mi od něho byl vnuknut, jeho výtvor — nejsem s to, abych jej dokončil. Několikráte chápal jsem se péra — a péro vypadlo mi z rukou. Ó té nevýslovné tesklivosti!“ — (Známo, že látku k „Revisoru“ a „Mrtvým Duším“ dal Gogolovi Puškin.) —

Za dvě neděle psal Gogol Pogódinovi:

„Obdržel jsem Tvé psaní. Ty hořekuješ jakožto Rus, jako spisovatel... já, já ani sté části toho hoře nemohu vyjádřiti, které cítím, za vše, co ve mně je dobrého, děkuji jemu. I nynější můj spis má jeho za původce. Těšil jsem se myšlenkou, jak bude spokojen, hádal jsem, co se mu asi zalíbí — a to bylo nejvyšší a mou první náhradou. Co jest nyní má práce? Co jest nyní život můj?“

V říjnu psal Gogol Žukovskému: „Ó Puškine, Puškine! Jaký krásný sen viděl jsem v životě svém, a jak smutné bylo moje probuzení. Jaký život by byl pro mne nyní v Petrohradě!...“ — Dodáváme, že Gogol nikdy již úplně ze své melancholie se nezotavil. Smrt Puškinova urychlila pozdější jeho duševní chorobu, k níž se připojila náboženská blouznivost a slavomam „učitele člověčenstva“, za něhož ve svém mysticismu se pokládal.

Na dva své přátely zvláště vzpomínal Puškin ještě krátce před smrtí: byli to jeho druhové z mládí, Puščin a Malinovskij. Ke jménu prvního

pojí se milá episodka z doby, kdy básník byl policií internován ve vsi Michajlovsku.

Tehdáž Puškin div si nezoufal ve svém dlouhém osamotnění uprostřed nejkrutší zimy a sněžných závějí. Tu najednou slyší cinkání poštovního zvonku — a za krátko vítal u sebe přítele svého a milého spolužáka z lycea. Byl to Ivan Iv. Puščin, jenž schválně z Petrohradu sem přijel a Puškinovi mezi jiným komedii Gribojedova „Gore ot uma" přinesl, která v Petrohradě již v rukopisech kolovala. Hovoru přátel nebylo konce. Puškin deklamoval příteli nové své básně, které byl na podzim v Michajlovsku složil. Chůva Arina poslouchala též a oka nespouštěla se svého miláčka, který svým čtením byl nadšen a rozechvěn. Na tuto návštěvu Puškin vždy s radostí vzpomínal a zvěčnil ji ve zvláštní básničce (její překlad viz ve Květech 1889, říjnový sešit str. 483), kterou později poslal do sibiřských dolů trestanci Puščinovi, odsouzenému k doživotní práci za účastenství v protivládním spiknutí prosincovském t. zv. dekabristů z r. 1825.

Na smrtelném loži Puškin zvolal: „Škoda, že zde není Puščin a Malinovskij, bylo by mi lehčeji umírati." — I Malinovskij, rovněž spolužák Puškinův v lyceu, tou dobou ze stejné příčiny jako Puščin úpěl v dalekých končinách sibiřských. Dostal teprve roku 1856 při vstoupení na trůn Alexandra II. milost a vydal své „Upomínky" tiskem r. 1875 v Lipsku, mimo dosah ruské censury. Píše v nich o Puškinovi: „Co se dělo s Puškinem po mém odsouzení, nevím. Později jsem se dozvěděl o jeho ženitbě a kammerjunkerství. Obojí se neshodovalo v mé mysli. Nedovedl jsem si Puškina představit otcem a dvořanem. Žena krasotinka a služba při carském dvoru — myslil jsem si — sotva mu poskytnou pevný základ ku štěstí . . .

Přemýšleje nyní velmi často o předčasné smrti přítele, nejednou jsem se tázal: Co by se stalo z Puškina, kdybych ho byl získal za člena našeho tajného protivládního Spolku, a kdyby byl potom jinou trnitou dráhu nastoupil, zcela rozdílnou od té, která ho vedla k předčasné smrti?

Po smrti jeho mohu nyní odpovědět na tuto otázku.

Pravda jest — život v sibiřském žaláři, kde jsme strávili 30 let, byl by snad nezničil úplně jeho mohutný talent, ale přece by mu byl neposkytl ani toho vývoje, jehož se mu dostalo na té dráze života, kterou si sám zvolil. Výrazná stránka Puškinovy Musy jest — rozmanitost. Nebylo téměř zjevu v životě, aniž události v životě obyčejném a společenském, kteráž by byla jeho lýru nenaladila k čarovným zvukům. Širý prostor a svoboda, které jsou pro každého člověka největším blahem, byly mu kromě toho nevysýchajícím pramenem nadšení. V našem těsném a dusném vězení, v němž přírodu bylo viděti pouze skrze železné mříže, a o živých lidech bylo lze nanejvýš něco zaslechnouti — Puškin při vší své vnímavosti a vznětlivosti nikdy by byl nenašel té látky k básnění, jakéž poskytuje společenský život mimo žalář. Takový obrat života, jejž každý ani nesnese — sibiřský žalář — byl by měl zhoubné následky na jeho zvláštní, ať nedím, rozmarnou bytosť.

Slovem, ve smutných dobách života svého těšil jsem se tím, že básník neumírá, že můj Puškin vždy žije pro ty, kdo ho milo-

vali tak jako já, a že žije pro všecky, kdož ho umějí hledat živého v jeho nesmrtelných výtvorech.

Manifestem ze dne 26. srpna 1856 vrácena mi svoboda. V Nižním Novgorodě navštívil jsem Dala, jenž u lože Puškinova strávil poslední noc. U něho jsem viděl Puškinův prostřelený kabát. — V Petrohradě navštívil mne za mé nemoci sekundant Puškinův, Konst. Danzas. Mnoho jsme hovořili o Puškinovi. Danzas mi vypravoval, jak Puškin, když mu přiložili k ráně pijavky, si vzdychl a řekl: „Škoda, že zde není ani Puščin, ani Malinovskij . . .“

To je poslední vzdech Puškinův o mně! Předsmrtný tento hlas mého přítele došel mne teprve po více než 20 letech!

Tím končím své vypravování.

Ivan Puščin.“

* * *

Výtku, činěnou Puškinovi, že si zahrával na aristokrata a že vyhledával společnosti čistokrevných šlechticů — lze činiti všem literátům té doby, ovšem v rozsahu menším. Děržávin, Sumorókov, Fonvizin, Dmitrijev, Karamzin, Lermontov, kn. Vjazemský, Venevitínov, kn. Odojevský, Žukovský, Gribojedov, hr. Sologúb, Zagoskin — všichni se stýkali ve velkosvětských salonech, kde hovořili výhradně francouzsky. Puškin měl však přímo vášnivou slabost, tlačit se do vznešeného světa a vyšších šlechtických kruhů. Zdědil tuto vášeň po otci a ona byla vedle jeho prchlivosti a žárlivosti též jednou z příčin jeho záhuby. Již básník Ryléjev psal r. 1825 Puškinovi: „Tys se stal aristokratem? Dal jsem se bezděčně do smíchu. Což Tobě náleží se chlubit několikastyletým šlechtictvím? I zde vidím malé nápodobení Byrona. Buď, probůh, Puškinem: ty jsi sám sebou chlapík . . .“

Puškin byl nevrlý, kdykoli jej v salonech jmenovali spisovatelem — jméno to v salonech vyslovovali s jedva patrným, avšak pro básníka velmi srozumitelným pohrdáním. — Býval rozmrzen, když po skončení divadla strážníci jeho kočár volali — na rozdíl od jiného Puškina, generála — slovy: „Kočár . . . Puškina! . . .“ Jakého Puškina?“ — „Puškina spisovatele! . . .“ — Spisovatelství bylo tehdy u šlechty snižujícím zaměstnáním. Poslední písař, který měl „čin“, více v officiálním světě vážil, než velký básník, jenž „činu“ si nevysloužil. Mužové, o literaturu zasloužilí, i když byli šlechtického rodu, měli do vyšší společnosti jen tehdy přístup — a jenom proto byli váženi — když měli několik tisíc duší (nevolníků), ohromné statky, vyšší „činy“, titule, řády a k tomu hodně dlouhý rodokmen. A Puškin neměl z toho všeho skoro nic, bylť venkovským statkářem středního rázu, jehož statky byly zadluženy, a při tom nevynikal lokajskou páteří a úhořovitou elastičností vůči vznešeným hodnostářům.

Šlechtická společnost skládala se většinou z hejsků, ulízaných švihákůí, jalových tlachalů, kteří si dlouhou chvíli zaháněli sprostým záletnictvím, frejířstvím, koni, vínem, kartami . . . Puškin cítil, že by měl v této dvorní společnosti kralovat, a ne být do pozadí strkán a ignorován jako vetřelec a parvenu. On mizel v davu těch uniforem se zlatými límci

Chůva Arina. Puškin ve vesnici Michajlovsku. Ivan Puščin.

(Dle obrazu Ge-ova.)

a řády, v hustém skupení dvorních šlechticů, z nichž jedni jím chladně pohrdali, druzí — což bylo pro něho ještě urážlivější — na jevo mu dávali svou shovívavost.

Básník všechno to cítil a stál tu osamocen, smutně hlavu klonil, bloudě mezi tančícími párky nebo stoje za sloupem, hleděl, jak šviháci o překot se dvoří jeho spanilé ženě. Ona půvabně tančila, nádherně jsouc vystrojena, veselá a bezstarostná, záříc radostí a drahokamy; a muže zatím sžírala uvnitř bolest. Byla to nejen žárlivost, též myšlenka ho tížila, že zde všichni jsou veselí, spokojení, že nikdo z nich nijakých starostí si nepřipouští, kdežto on sám snad již zítra — tak sklíčeně uvažoval — bude nucen se odebrat do opatrovnického úřadu, aby zastavil poslední statek se svými nevolníky, aneb že bude musit se dlužit u svého nakladatele na účet budoucích prací. Nemohl zapravit výdaje své domácnosti, kterou mu bylo vésti přiměřeně své kammerjunkerské hodnosti, i kdyby se byl sebe více uskrovnil. Bylť otcem čtyř dítek, se ženou věna nedostal a výdajů přibývalo.

Jiné společnosti za těch dob v Petrohradě nebylo kromě šlechtické. Známo, že též Lermontov nemohl se vymanit z kruhu aristokratické kasty, která dle vlastních jeho slov — „licoměrnost, přetvářku a lež pokládá za příznaky dobrého tónu.“ — A Puškin psal krátce před svou smrtí paní Osipové: „Věřte mi, ačkoli život je velmi příjemný zvyk, přece má v sobě tolik hořkosti, že se stává konečně odporným. Svět jest ošklivá louže bláta.“ — Že touto louží myslil život u dvora, netřeba připomínat. Oba básníci, Puškin a Lermontov, nenáviděli lidi přiučené zdvořilému licoměrství a chladné pohrdavosti — oba však nemohli bez této společnosti žíti a kastovních předsudků se zbaviti. Síla okolností a vliv dědičnosti, jakož i následky jednostranného a špatného vychování, byly mocnější než vůle jednotlivce. Oba básníci cítili se nešťastnými — a oba předčasně zhynuli v souboji — jeden rukou Francouze dobrodruha, druhý — Lermontov — rukou přítele; prvnímu bylo 37 let, druhému 27 let, když padl smrtící kulí.

Zápisky paní A. O. Smirnové (rozené Rossetiové, 1820—1882), vydávané její dcerou v petrohradském „Severním Věstníku“ (1893) vypravují o Puškinovi některé intimní podrobnosti. Paní Smirnová byla dvorní dámou („frejlinou“) carevny Aleksandry a později proslavenou mecenáškou literátů a umělců. Ji nazývali „Notre-Dame de bon secours de la litterature russe en détresse“. — U ní se scházeli první spisovatelé té doby: Puškin, Žukovský, Lermontov, Gogol, Krylov, Vělgorský, kn. Vjazemský a jiní. I členové carské rodiny poctili někdy její večery návštěvou. Osvícená dáma vypravuje ve svých „Zápiskách“: „Když byl Puškin v dobré míře, sršel ostrovtipem jako ohňostroj. A což jeho nakažlivý homerický smích! V celém světě není člověka ve svém chování prostějšího, přímějšího a méně se vypínajícího — toť pěkná vlastost. — Jednou byl tu též car. Puškin deklamoval k jeho přání báseň, v níž připomíná svou starou chůvu Arinu. Básník deklamoval špatně a dle svého obyčeje neobyčejně kvapně. Car si dal báseň znovu deklamovat a chválil její krásné a melodické verše. Ten večer car velmi blahosklonně hovořil se všemi přítomnými spisovateli o literatuře, o divadle atd.“

V „Zápiskách“ čteme dále:

„Car má Puškina rád, vždy je k němu spravedlivý. Mně bylo řečeno, abych Puškinovi radila, by byl opatrnější, aby si nikoho svým kousavým vtipem nedobíral. Stěžovali si na něho carovi. Pravda, on je kousavý (кусается). Žukovský se na mne mrzel, prý já jsem tím vinna, neboť prý povzbuzuji Cvrčka („Cvrček“ je jméno satirické přílohy k žurnálu „Sovremenniku“, jejž Puškin vydával). Konečně Žukovský se rozveselil, když Cvrček (Puškin) ho ubezpečoval, že nepotřebuje nijakého povzbuzení a že je nevyléčitelný... aby sobě ulehčil, že mluvit musí a musí... Ostatně Hosudar nijak se nezlobí; uspokojila jsem Žukovského, svěřivši mu, že jsem sama básně z „Cvrčka“ opisovala pro carevnu.“

K tomuto libému obrázku třeba též uvésti zákulisní jeho stránku, o níž paní Smirnová se nezmiňuje. Car Mikuláš, když chtěl, býval vlídný a příjemný v obcování, jenže tyto přeletavé jasné chvíle milosti carovy nemohly Puškinovi nahradit to, co uvnitř trpěl a čeho u dvora postrádal. Mohl totiž hněv carův každou chvíli na sebe uvalit, dle toho, jak nálada Jeho Veličenstva se měnila a jak ho popuzovali proti básníkovi.

Jednu dobu měl Puškin přístup k caru volný, car s ním v Letním sadu důvěrně mluvíval. Puškin si tyto rozmluvy zapisoval. Car ho požádal, aby o těchto rozmluvách nikomu se nezmiňoval kromě zcela spolehlivým přátelům na př. Žukovskému, jenž byl tehdy vychovatelem následníka. „Budeš-li o tom jiným vypravovat, řeknou, že si chceš mou přízeň pojistit, že jsi pletichář. Všichni, s nimiž mluvím a jež vyznamenávám, jsou pokládáni za intrikány. Ty máš beztoho mnoho nepříznivců“ — řekl car Puškinovi dle svědectví paní Smirnové. — Slova tato velmi karakterisují Mikuláše. Cítíte z nich, jak veselá a dobromyslná nálada Mikulášova obratem ruky může se v opak změnit — a skutečně se stávalo, že jeho chladná krutost nahodilá rozhodovala na celý život nad osudem člověka. To zvláště zakusili literáti, kterým Mikuláš instinktivně nedůvěřoval. Když byl okolnostmi nebo veřejným míněním nucen odměnit spisovatele neb učence, činil to neobratně a s nechutí. Kdykoli však mohl dát literátům pocítit hrot své nejvyšší nemilosti, dovedl to velmi pádně a citelně, jak dokazuje mučennický život Poležajeva, Dostojevského, Ševčenka a mnohých jiných.

Vzpomeňme si ještě, jakým trestem stihl Mikuláš Lermontova za to, že se osmělil v básni „Na smrt Puškina“ vyjádřit zabitému básníkovi plamenný svůj soucit a opovržení jeho anonymním zákeřníkům. Lermontov, tehda dvaadvacítiletý mladík, nedlouho před osudným soubojem seznámil se osobně s Puškinem. Chtěl vyzvati Dantesa na souboj, aby pomstil básníkovu „spravedlivou krev“. (Kromě Lermontova hodlalo to učinit ještě několik důstojníků.) Avšak vypovězení Dantesa z Ruska překazilo tento záměr. Za to členové vyšší aristokratie, zvláště ti, kteří šířením klevet o ženě Puškinově naschvál básníka k souboji dohnali — dávali vinu Puškinovi a tupili báseň Lermontova: „Na smrt Puškina“, která v Petrohradě všeobecně v rukopisech kolovala.

Dámy dvorní všelijak omlouvaly sympatického a milého jim Dantesa; Puškin byl protivný, žárlivý, vedle Dantesa přímo ošklivý a tudíž prý neměl ani právo býti tak přísným k manželce a žádat na ní věrnosti.

Tak si vypravovaly mezi sebou dámy zcela otevřeně; máme o tom tištěné důkazy. Russkij Věstnik 1893 uveřejnil úryvky z denníku jisté slečny šlechtičny z r. 1836—1837. Slečna naivně se přiznává, že „Dantes jest jí zajímavější než Puškin". K Dantesovi nesou se její sympatie. „Jak by ne — on je tak krásný," volá slečna a dodává, že „Puškin jest ošklivý, Bože můj, jak jest ošklivý!" — Když se roznesla pověst, že Dantesovi budou amputovat ruku (lživá pověst, neboť rána Dantesova byla povrchní), píše slečna: „Ubohý mladý člověk!" — Pro zemřelého básníka nemá však slůvka soucitu. Dantesa omlouvá takto: „Paní Puškinová byla jedinou ženou na světě, na kterou Dantes hleděl jako na nedostižnou, bohyni; byla duší jeho života, ideálem jeho srdce. Když se s ní setkal, náležela jinému. Zamiloval se do ní čistou nadšenou láskou. Začali jim to závidět a prorokovali pád anděla. Dantes nemohl to snést a aby předešel tyto řeči, odhodlal se k sňatku se sestrou paní Puškinové. Musí míti pevnou povahu, kdo může takto jednat." — Tato zvláštní logika slečny bezděčně nám přivádí na mysl slova znamenitého muže, jenž řekl: „Raději se dám soudit svým úhlavním nepřátelům než ženskému areopagu." Schiller praví: Mužové soudí dle důvodů — úsudek ženy jest její láska, ona již odsuzuje, jestli nemiluje.

Vzhledem k poznámce slečnině o básníkově škaredosti zmíníme se zde o jeho zevnějšku. Puškin byl silného těla; obličej neměl — pravda — hezký, pouze temné kadeřavé vlasy a důmyslné lesknoucí se oči, plné života a ohně — poutaly na sebe pozornost. Měl rty plné a čelisti poněkud vyčnívající, (což svědčilo o příměsku černošské krve), avšak nos měl čistě evropský a pravidelný. Známý romanopisec Turgeněv viděl básníka v Petrohradě několik dní před jeho soubojem v jednom dopoledním koncertě. Turgeněv praví o jeho zevnějšku: „Pamatuji se na jeho kadeřavé vlasy, osmáhlou tvář, visící licousy, oči tmavé s přižloutle bílou blanou oční, živé, bystré, pod vysokým čelem, na němž téměř nebylo obočí — a kudrnaté vlasy . . . Také on zběžně mne prohledl. Upřel jsem bez okolků své zraky na něho a to asi vzbudilo v něm nepříjemný dojem, jaksi nevrle pokrčil rameny — vůbec nezdál se být v dobré míře — a odešel stranou. Několik dní potom viděl jsem ho ležícího v rakvi — a bezděčně jsem si opakoval slova jeho, jež napsal o zastřeleném Lenském: Tu ležel tich . . . A klidem zářil ten trapný jeho čela zjev . . ."

(Dokončení.)

Sádrová maska s obličeje Puškinova.

Z básní Jana Rokyty.

(Z knihy „Lilie z Tvých zahrad“.)

Má jitřní zoře!

Mé Polabiny drahé, moje Polabiny —
jak na vás nyní s touhou vzpomínám!
Vy stejné jste jak vždycky — jenom já tak jiný
dnes letím k vašim dálkám, domů k nám . . .

Tak jiný přicházím, a přec týž jako kdysi:
ač jako slunce zašlo mnoho let,
pleť zvětrala a zmramorověly mé rysy —
přec roste v duši mé týž sněžný květ.

Zas vidím vaše dálky bílém ve šlojíři,
jak za dob mládí v mlze ranních par,
když nad lukami nezrozené písně víří
a budoucí se rozněcuje žár.

Zřím v údivu, že kalíšky jsou plny rosy,
nad bílým světlem duši jímá žas —
v můj život večerní přec dosvit padal kosý,
a co zřím teď, toť svěží, ranní jas!

Jak za dnů mládí vzduchem voní svěží tráva
a vstává den jak božstvo z bílých pěn —
má jitřní zoře, duše moje, budiž zdráva,
Tvůj světlý paprsk budiž pozdraven! . . .

Stín.

Tak bílé světlo plálo na mé stezce —
teď padl přes ni obrovitý stín . . .
Ó, tuším, kdo tu za mnou! Čím mne ztresce
za černé kvítí neznámých mně vin?

Vždyť já teď trhal jenom bílé květy
a duši koupal v zřídlech očisty!
Jen k jasným souhvězdím mé byly vzlety,
jen dobro psal jsem svoje na listy!

Proč náhle stín ten, když své rány hojím
a života mně svitla naděje? . . .
Ó, úzko je mi, ohlédnout se bojím —
on moje květy, on je rozvěje! . . .

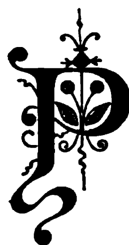
Mé duše uděšené sestro bílá,
zda úzkost má Tě v dálce neděsí?
Ó, pojď, jest v lásce duší velká síla,
ó, pospěš ke mně z dálky přes lesy!

Ó, přileť s větrem, který od vás vane,
pojď, duše andělská, mé květy chraň!
když bílý stín Tvůj po mém boku stane,
On, hrozný, nezkrvaví moji skráň . . .

Adam Mickiewicz v Moskvě.

Napsal František Kvapil.

(Pokračování.)

Prostřednictvím knížete Vjazemského uveden byl Mickiewicz též do salonu kněžny Zeneidy Volkonské.

Byla to dáma velkého světa, aristokratka čisté krve, která po způsobu paní Recamierové shromažďovala v pohostinném domě své macechy kněžny Anny Bělosělské vše, co v Moskvě znamenalo noblessu ducha, vznešenost, nadání. „Bývali tam,“ svědčí Polevoj, „zástupci vznešených kruhů, vysocí úředníci i proslulé krásky, mládež i dospělí, professoři, spisovatelé, žurnalisté, básníci a malíři. Vše mělo v tom domě na sobě ráz hluboké úcty pro umění, pro vědu a lidskou myšlenku.“

První soirée u kněžny popsal Malewski v listě ku svým sestrám 27. ledna 1827: „Vešel jsem, ale místo obvyklé schůzky octl jsem se v divadle, nepříliš velkém, ale velmi hezkém. Místa již byla zaujata společností, jak se říká „extrêmement choisi“. Hodina sezení minula a opona se zvedá. Hraje hudba a při ní exekvují operu: „Fanatico per la musica“. Na jevišti sama kněžna s vybranými ochotníky a ochotnicemi. Vše výborné: hlasy v souzvuku, hra dokonalá. Znova hodina sezení a jeden akt du „Bourgeois gentilhomme“. Komédie paní de Staël ještě dost veselá a vtipná, ale „Bourgeois“ kdyby raději byl šel spat. Opět hodina sezení a dva výňatky ze dvou aktů „Tankreda“. Byl jsem svrchovaně unaven, ale hudba mě úplně očarovala. Neslyšel jsem a dojista tak brzy též neuslyším cos podobného jako duetto, jež zpívali Tankred (kněžna

Volkonská) a Amenaida (hraběnka Ricciová). Oba hlasy překrásné, vyškolené jako u nejlepších zpěvaček, a hra při tom v skutku pěkná. Rossini sám by byl nadšen, kdyby je uslyšel. Kněžna má ne méně ne více důchodu než 70.000 rublů, a baví se, jak vidíte, velmi hezky."

O jiném představení píše pak 7. února: „Na domácím divadle u kněžny Volkonské dávali „Tankreda" celého. Toiletty nové, bohaté, dekorace pěkné, sbory harmonické, ale kněžna a paní Ricciová nedostižné. Takové hry, jak Volkonská hrála Tankreda, ani jsem si nemohl představiti, ačkoli jsem tu operu viděl nejednou. Jest to role jedině pro ni; na ženu není ani krásná, ani mladá, v Tankredu však je mladá i krásná. Měla proč chlubiti se před panovníky na kongresse vídeňském a hráti v Paříži, v Londýně atd. Byl jsem u ní jednou večer a přiznám se, že bych byl málem zůstal až do rána, neboť slyšel jsem tehda novou pro mne hudbu, žalmy Marcellovy, byly zpívány čarokrásně."

Z listu tohoto zároveň vysvítá, že kněžna Zeneida byla již dáma zralejšího věku, ne právě krásná, ale, jak také Polevoj dotvrzuje, „kdo ji slyšel, nemohl zapomenouti dojmu, jaký činila svým plným, zvučným contrealtem a živou, intelligentní hrou."

Malewski nečiní v uvedených listech zmínky o stycích Mickiewiczových s kněžnou Zeneidou, avšak není žádné pochybnosti, že bývali u ní společně a že básník docházel s její strany pozornosti tím větší. Ano zdá se, že poměr ten stal se za nedlouho přátelsky důvěrným. Za důkaz k tomu postačí malý francouzský lístek, jejž kněžna poslala Mickiewiczovi v březnu či v dubnu a který v překladě zní: „Prosím vás, drahý pane Mickiewiczi, abyste přišel ke mně zítra k obědu, nebudete-li o Velikonocích mezi svými sourodáky, neboť nikomu bych vás neodstoupila nežli jim. Poutníci na té zemi, jsme všichni z téhož kraje, a strávíme Velikonoce společně jako bratří a jako krajané."

Zeneida sama byla literárně činnou a dostalo se jí čestného názvu „severní Corinny". Napsala mimo jiné několik románů, z nichž pověsť „Ladovid a Miljada, čili založení Kijeva, obraz ze života Slovanů V. věku", vyšla právě rok před tím v polském překladě ve Varšavě. Otec její býval ruským vyslancem v Drážďanech a v Turině. Provdavši se za knížete Nikitu Grigorjeviče Volkonského sdílela s ním za válečných časů r. 1813 a 1814 všecky klopoty vojenského života, neboť kníže byl přidělen ke hlavnímu štábu. Od r. 1824 až do r. 1829 zdržovala se v Moskvě u své macechy kněžny Anny Bělosělské. Pro hudbu, zpěv, literaturu a umění byla zvláště zanícena. Když „zázračné děcko" z Vilna, malý pianista František Łopata přibyl se svým pěstounem Kozłovským do Moskvy, vystoupil též v saloně kněžny Volkonské. Dle zprávy Malewského nejen kněžna, ale i hrabě Ricci a proslulý skladatel a virtuos Field byli hrou jeho uchváceni. Malewski a Mickiewicz ovšem svými společenskými a literárními známostmi k úspěchu tomu as přispěli nemálo.

Na jaře mínil navštíviti Mickiewicze v Moskvě bratr jeho Alexander, který přibyl na krátko do Petrohradu, aby uspořádal těžce zaviklané záležitosti bratra Jiřího, ale v létě teprv stala se návštěva ta možnou. Zatím docházely básníka bližší zprávy o tom, jak byly „Sonety" přijaty na Litvě a od varšavských pseudoklassiků.

Obecenstvo varšavské rozebralo knížku v několika dnech. Koterie Osińského zuřila. Kajetan Koźmian psal generálovi Morawskému: „Sonety Mickiewiczovy nejlépe karakterisoval Mostowski jedním slovem: Ohavnost. Nevím, co by se v nich mohlo najíti dobrého: všecko bezectné, podlé, špinavé, temné; všecko snad krymské, turecké, tatarské, ale nikoli polské. To je stokrát horší nežli všecky plody Marcinkowského." I provádí dál zlostnou paralellu mezi tímto směšným veršotepcem a Mickiewiczem, jemuž spílá výrazy nejméně vybranými. Mickiewicz jest prý trdlo, propuštěné ze špitálu šílenců, jeho básně hatlanina slov nesrozumitelného jazyka, on sám v milostkách svých špinavý, krčmářský. „Mickiewiczův bezuzdný zápal rozdmýchaly špinavé litevské pomejvačky", dokládá ta ušlechtilá duše dále, avšak přec nemůže se ubrániti závistivé poznámce: „Litvíni tak jsou proniknuti slávou svého smorgonského poety, že naplnili těmi sonety všecky domy. Valerian Krasiński tryskem je roznáší všude." Ondřej Koźmian pak dokládá, že čte „elegantkám varšavským" výňatky ze svého „Ziemiaństva", aby „přec také něco dobrého uslyšely a se sonety učinily srovnání; avšak ty hloupé sonety nelíbí se ani jim". Morawski sice neupíral „Sonetům" znamenité jich ceny, jen litoval, že nežije Mickiewicz ve Varšavě. Dlužno jej prý pokládati „za dítě přírody, narozené s darem poesie tam někde v lesích litevských, bez forem, uhlazenosti a cizí docela všelikému umění".

To byly zprávy soukromé. Avšak tištěná kritika lišila se od nich nemnoho. Mickiewicze došlo více než dvacet recensí, satiry a parodie v to nečítaje. Vytýkali mu, že vůbec užil formy sonetu, která prý jest polskému duchu cizí a výmysl barbarského středověku. Dle mínění Františka S. Dmochowského byla poesie polská až dosud národní, ale Mickiewicz první strhuje s ní a ničí její národní ráz, otřásá zásadami vkusu, kazí stil a hrozí polské literatuře opětným úpadkem. Také užívání orientálních slov, jako Allah, dragoman, minaret a podobně bylo jim velikým kamenem úrazu. V sonetu „Jitro a večer" na místě „zablýskla se v okně: klekl jsem", měl prý napsati: „stanul jsem jako vrytý". Jinému se nelíbí, že „hydra památek", když je „srdce pokojno, ztápí v ně své drápy", přál by si míti „a když smysly pokojny, noří v srdce drápy". Takových a jiných směšností bylo hojně, ale vedle toho i hojně bylo zloby a závistivé nepřízně. Mickiewicze nevalně to vše trápilo. Až teprv o rok později, a to již po odjezdu z Moskvy do Petrohradu, spráskal tu chásku, jaké je všude dosti a bude na věky, ve své úvaze „O kritikách a recensentech varšavských" tak důkladně, že její reputaci v obecenstvu bylo na vždy konec.

Jinak soudili o „Sonetech", jak již předem pověděno, ruští přátelé Mickiewiczovi. Básník sám píše o tom Odyńcovi: „V Moskvě veliký hluk za příčinou „Sonetů"; strany pro i contra." V dalším listě dne 22. března pak dodává: „Skoro ve všech almanaších (almanachů vychází tu množství) figurují moje sonety, jest už několik celkových překladů jejich. Jeden, nepochybně nejlepší, Kozlova (toho, co napsal Benátskou noc), byl již po částkách vytištěn a záhy prý vyjde. Žukovskij, s nímž jsem se seznámil a který jest mi velice nakloněn, psal, vezme-li ještě do ruky péro, že je věnuje překládání mých básní. Puškin přeložil začátek „Wallenroda",

veršů několiknácte. Rusové rozšiřují pohostinství až k poesii a ze zdvořilosti ke mně překládají mě, lid jde po stopách čelných spisovatelů. Viděl jsem již sonety ruské na způsob mých. Nuže slávy dost, aby se vzbudila závisť, ačkoli ta sláva vychází často ode stolu, u něhož jsme jedli a pili s ruskými literáty. Měl jsem štěstí získati si jejich ohledy. Přes různá mínění a strany literární já se všemi jsem ve shodě a přátelství."

Později, 14. dubna, Mickiewicz ještě Odyńcovi píše: „Jestliže Moroziewicz je tak dobrý, že Sonety překládá do frančiny, radil bych, aby z prvé části vzal pouze několik, na př. „Jitro a večer", „Resignace"; ostatek, má-li jakou přednost v polském originale, úplně ji ztratí v překladě. „Krymské" mohou se spíše cizincům líbiti. Zde v Moskvě známý kníže Vjazemskij přeložil je do ruštiny, za krátko budou v „Telegrafu" s recensí velice pro mne pochlebnou; později vyjdou tiskem o sobě s textem. Znamenitý básník, starý Dmitrijev, prokázal mi česť a přeložil sám jeden můj sonet." Malewski v téže době oznamoval souhlasně: „Sonety Adamovy objeví se záhy v ruském překladě. Dmitrijev jest jimi nadšen."

Ve Varšavě pozdě se o tom dovídali. Teprve 22. prosince psal Koźmian Morawskému, že dle vypravování Odyńcova jde sláva Mickiewiczova od moře Atlantického až k Araxu, neboť překládají jeho „Sonety" Vjazemskij v Moskvě, v Petrohradě jakýs znamenitý spisovatel a senátor, a v Londýně „dva žurnalisté naučili se polštině, aby mohli svým krajanům tlumočit výtvory toho velikého básníka, kterého již anglické časopisy nazývají prvním géniem a literátem polským". I dokládá: „Co možno bylo na to odpověďít? Jenom pokrčiti rameny a osvědčit, že také my půjdeme do Stambulu, abychom se naučili jazyku Mickiewiczovu, a až se naučíme, snad budeme i velebiti, nyní je těžko chválit, čemu není rozumět." Když pak obdržel brzy na to od Morawského bájku, jejíž ostří mířilo proti romantikům, jásá: „Zabil jsi na věky Mickiewicze!"

Jeden z recensentů varšavských, který dle svého mínění učinil ve svém rozboru plně zadost i všeliké ctižádosti Mickiewiczově, poslal tomuto svou práci s přáním, aby ji přinesly v překladě též ruské časopisy. Přítel básníkův C. Daszkiewicz psal o tom Lelewelovi: „Pěkné chuti, ale je velmi těžko je uspokojit, neboť Polevoj rozbory takové nebude chtít ve svém „Telegrafu" tisknout, ani Adam, který požívá mezi Rusy slávy daleko větší, než jakou by mu ta recense mohla přinésti."

Kněžna Zeneida byla jistě s dostatek zasvěcena do všech těchto příjemných i nepříjemných událostí, a se své strany snažila se všemožně, aby nekalily básníkovi dobrého rozmaru. S ní závodily i jiné dámy. Mickiewicz po létech ještě na to vzpomínal s pohnutím, jako na př. na štědrou ochotu kněžny Věry Vjazemské, která, když u ní chválil kdysi kávu, poslala mu ihned celý pytel kávy téhož druhu. Omluvil se tehda a daru nepřijal, nechtěje, jak pravil, „zůstati ve vyhnanství tak dlouho, až by to množství kávy s přítelem spotřeboval", ale vzpomínka na ruskou pohostinnost zůstala mu v srdci.

Ku konci května, když nastalo teplé počasí a společnost moskevská rozjížděla se na venek, vypravili se na ves též Mickiewicz s Malewským. Najali si byt v paláci Razumovského na Grochově poli.

„Stojí měsíčně o 7 rublů více nežli předešlý,“ píše o něm Malewski, „ale za to jaká rozkoš! ... Přes dvůr máme velký, krásný, poněkud zarostlý anglický park, přeříznutý v půli řekou Jauzou s několika rybníky. Ve všední dny jest park skoro pustý, zvlášť ráno není v něm živé duše; ve svátky bývá sjezd dvou světů, jednoho „du beau monde“, druhého „du monde à barbe“ (burláků, kupců atp.) Kdyby nebylo večer komárů a pak těch „mondů“, nevyšel bych z parku nikdy... Nic rozkošnějšího. Koupám se v Jauze dvakrát i třikrát za den, čtu, přemýšlím, chodím, a vracím se posypaný pelem, jenž sletuje se stromů a s květů.“

Podobně si počínal asi též Mickiewicz, avšak při tom nezanedbával styků s moskevskou společností. Dojížděl do letních její sídel, časem též do Moskvy, zvláště pak ku kněžně Volkonské. Na jednom soirée předčítala kněžna Zeneida nový román, nadepsaný „Olga“. Jak sděluje Malewski, čtla bez pretensí, bez affektace a román byl snesitelný. Mickiewicz napsal na kněžnu pěkný sonet, který přeložil též do frančiny a odevzdal své příznivkyni zároveň s exemplářem svých tištěných „Sonetů“. Zmíněný sonet zní v překladě:

„Ó poesie! Čárný štětec kde tvé ruky?
Když malovat chci, proč mé nadšení a snění
tak ze slov vyzírá jak z mříží u vězení,
jež kryjí i též hyzdí drahých vděků shluky?

Ó poesie! Kde tvé melodické zvuky?
Já zpívám — ona mého neuslyší pění;
jak slavík, zpěvu král, též uslyšet s to není,
když potok v podzemí kdes lká stesk svojí muky.

Ne zvuk a barva, andělé ti mysli, pouze —
též péro, otrok básníkův, si výmluv hledá,
na cizí zemi nezná již práv svého pána,

a místo písně značky temné kreslí dlouze:
hudební značky písně ... Leč ta píseň, běda,
nebude hlasem Jejím nikdy zazpívána!“

Nebyl to však jediný poetický dar, jímž splácel polský básník pohostinnost ruské aristokratky.

V druhé polovici července strávili Mickiewicz s Malewským několik dní na letním sídle knížete Petra Vjazemského v Ostafievě, kde zastali celou rodinu Karamzinovu. Mickiewicz přeložil tam Petrarkův sonet, začínající slovy: „Ó jasné, sladké, ó přečisté vody...“ V téže as době přijel konečně do Moskvy bratr Mickiewiczův Alexander, jenž mimo nadání musil se v Petrohradě zdržeti celých pět měsíců.

Shledání obou bratří bylo velice vroucí a srdečné. Alexander podal pak o poměrech básníkových a osudech jeho soudruhů ve vyhnanství dlouhou relaci Lelewelovi, v níž mimo jiné praví: „Měl jsem nevýslovnou radost, že jsem v dobrém zdraví shledal a obejmouti mohl Adama, Je-

žowského a ostatní dávné známé. Zaměstnávají se různým spůsobem a s různým úspěchem. Adam a Malewski počítají se, jako by sloužili v kanceláři generála gubernátora, nemají žádného platu, ale také nemají žádných služebních povinností. Oba disponují svým časem dle libosti. Ježowski dává lekce řeckého jazyka na universitě za skrovnou náhradu (400 r. ass.). Daszkiewicz jest v aktivní službě cís. obchodní banky, má byt a plat, který stačí k úhradě potřeb (500 r. ass.). Pietraszkiewicz jest v etatu posluchačů ústavu paedagogického (350 r. stř.) s dovolením disponovati svým časem jak mu libo; má naději, že stane se příručím bibliotekáře a že mu plat bude zvýšen. O všech vůbec nejlepší je mínění. Adam a Malewski docházejí sympatického přijetí jak u svého představeného, generála gubernátora knížete Galicyna, tak rovněž v nejpřednějších domech, a pozvánek bez konce. Shledal jsem, že Adam pracuje více, nežli jsem očekával. „Wallenrod" ukončen za mé přítomnosti, slyšel jsem deklamaci té celé pověsti z autorových úst a byl jsem stejně, jak ostatní posluchači, unesen."

List psán byl až 22. listopadu, po návratu Alexandrově do Vilna, avšak „Konrad Wallenrod" byl ukončen nejdéle v srpnu. Mickiewicz zprvu mínil vydati báseň tu v domovině, jak zřejmo z konce uvedeného listu: „Vydání „Wallenroda" má býti mně svěřeno, ale dosud jsem ještě neobdržel ani rukopisu, ani žádné jiné o tom vědomosti." Se záměru toho později sešlo, neboť básník právem se obával, že by censura v Polsku k uveřejnění „Konrada Wallenroda" nedala svolení.

Alexander Mickiewicz zůstal u bratra dosti dlouho. Sám o tom píše: „Po dvouměsíčném milém pobytu v Moskvě vydal jsem se nazpět do Petrohradu, a odtamtud v prvních dnech října přibyl jsem do Vilna."

Také jiní hosté v červenci přijeli. Z Oděssy pan Bonaventura Zaleski s chotí, a Mickiewiczovi s Malewským nezbylo, než aby byli v Moskvě a okolí jejich cicerony. Paní Zaleská, která již v Oděsse byla churava, onemocněla tu opět, což našim přátelům působilo dost starostí.

Kněžna Zeneida zatím rovněž odebrala se na venek. „Cesta k ní stojí vždy několik zlatých," píše Malewski 15. srpna, „ale není možno odříkat ustavičně. Poznal jsem ji nyní poněkud blíže... Ve velkém sále, kde co večer přijímala na padesát osob, zdála se mi trochu pyšnou, teď vidím, že jsem se mýlil. Kromě pretensí literárních nemá ostatně žádných jiných, úplně dobrá to osoba, a dává nám teď na jevo mnoho přízně. Každý skoro týden odřekneme dva obědy, ale na třetí jedeme."

Kněžna i jinak hleděla býti svým polským přátelům užitečnou, půjčovala jim knihy, často vzácné a drahocenné. Kdysi zapůjčila Malewskému nákladné dílo italské, v němž byla vyobrazena krajinka z vlasti malého mouřenína paní Zaleské. „Těžko vylíčit," vypravuje Malewski, „jak se zaradoval, když uzřel palmu."

Na výletech a návštěvách uplynul Mickiewiczovi a Malewskému konec léta. V září byli opět několik dní u knížete Petra Vjazemského, kde je zajímal velice pan Poletyk, bývalý ruský vyslanec v Americe. Konečně vypudila je z letního pobytu záhy se dostavivší zima. Dřívější byt jejich na Pokrovské baště byl zaujat, musili si najmouti nový na Kislovském,

v domě jakéhos Langa, ve třetím patře. Příliš tam spokojeni nebyli, ačkoli byt byl dražší nežli předešlé a Malewski z počátku si chválil, že jest v příznivé poloze, že má všude blízko, kam zvykl si docházeti, tak že netřeba užívati povozů. V listě svém ze dne 10. listopadu naříká již velmi mrzutě: „I to zrovna zlý démon mi našeptal, že jsem najal nynější obydlí. Což po tom, že vidím ze svých oken půl druha sta věží, že mohu odbýt pěšky všecky obvyklé cesty, že Zalešti jsou ode mne několik kroků, když je zima, zima. Poesie Adamova klape zuby a ne líp moje prósa. Sedím jako Laponec zahalený do kožichu, ale i tak zima a zima! Již bych utekl z bytu, kdyby činže nebyla zaplacena.“

Přátelé pomáhali si tím, že navštěvovali horlivěji moskevské salony. Mickiewicz i tehda uváděl svými vědomostmi ruské literáty v úžas. „Pamatuji se,“ vzpomíná o tom Polevoj, „jak při jedné hostině literární všichni se podivili, když řecky citoval úryvky z Iliady; co více, když jeden z besedníků, který strávil svůj život studiem Homera a zacitoval z něho kterýkoli verš, Mickiewicz deklamoval ihned verše následující, jako by uměl nazpaměť celou Iliadu. Jindy zas přivedl v údiv jednoho z nejhorlivějších ctitelů Jana Pavla Richtra, jenž tohoto německého spisovatele studoval, polykaje po kapkách všecky jeho abstraktnosti a namáhaje se objasnit sobě podivné nesrovnalosti, jež se tak často vyskytují v jeho dílech. Mickiewicz začal dokazovati, že ta eleusinská záhadnost nebo manýra egyptských magů jest vlastně vadou, slabou stránkou Richtrovou, a že u velikých spisovatelů nenachází se nic nejasného. A když onen amateur quand même chtěl mu dáti na jevo, že dojista se příliš nemozolil nad tím, aby probádal geniálního Němce, Mickiewicz rozbíraje zběžně díla Jana Pavla Richtra ukázal na přednosti lepších jeho románů a začal potom vytýkati množství absurdností, i dokázal, že mluvil, znaje toho autora co nejdůkladněji.“

Také kdysi Mickiewicz francouzsky improvisoval. „Jednoho dne,“ praví Polevoj, „uprosili jsme ho, aby nás obdařil improvisací na dané mu thema v jazyku francouzském. Bylo to pro něho mnohem obtížnější. A tak vyzvav jednoho z přítomných umělců, aby zahrál na pianě nějakou volnou, měrnou melodii, usedl, na okamžik zakryl si rukou oči a po několika taktech tklivého adagia uslyšeli jsme čarokrásnou improvisaci, plnou nejskvělejších barev poetických, ačkoli nerýmovanou. Zajisté obdařil ho Pánbůh divotvornou mocí, projevovati myšlenky své čarovným slovem.“ Snad to byla táž improvisace, o níž jiný očitý svědek napsal: „Ze svinutých do kotouče kousků papíru, na nichž byla napsána themata, vytáhl Mickiewicz thema poetické a současné: jak vlnami Černého moře přinesena byla k ruským břehům pod Oděssou mrtvola pravoslavného patriarchy v Cařihradě, jejž usmrtili Turci. Básník chvilku mlčel, ponořen, že tak dím, do vnitřních tajin svého ducha. Krátce na to povstal s tváří rozohněnou plamenem nadšení: bylo v něm cosi, co vzbuzovalo bázeň, úctu, cosi, co každého překvapovalo. Posluchači, v hluboké mlčení jsouce pohrouženi, byli rovněž naladěni básnicky. Cizí jazyk, prósa, která myšlenku a fantasii spíš mrazila než rozněcovala, nebyly s to, aby přitlumily jeho nadšení. Improvisace byla krásná, skvělá. Věčná škoda, že tam nebylo stenografa. Dojem improvisace té připomínám si ještě teď velice živě.

Žukovskij i Puškin byli hluboce pohnuti tím ohnivým proudem poesie, byli v unesení."

Svědek ten rovněž vysvětluje, proč byl Mickiewicz v Moskvě tak přátelsky všude přijat. „Viděli v něm oběť administrativních opatření," píše, „ale nikdo se neptal na příčiny, proč s ním vláda tak naložila. Ostatně nebylo to nic nového, nic neobvyklého; podobných příkladů bylo plno i v jiných oborech nauk. Mickiewicz vzbuzoval pro sebe živý soucit. Byltě velice vzdělaný, dobře vychovaný, okouzloval v hovoru, spůsobů byl vybraných, zdvořilý a delikátní. Počínal si důstojně a rozumně, a nepósoval jako oběť politiky. S jistým odstínem melancholie ve tváři byl veselý, vtipný, měl vždy na zavolání jakési vhodné slůvko, jakýs calembourg nejlepšího vkusu. Mluvil francouzsky nejen plynně, ale vybraně, s jakýms příměskem cizozemské originality, jež dodávala slovům jeho zvláštní ráz. Rusky mluvil také dobře (Polevoj byl, jak dříve uvedeno, v této příčině jiného mínění), což přispívalo k tomu, že mohl míti styky se všemi společenskými vrstvami. Vždy byl zcela na svém místě, ať v kabinetě učence a spisovatele, ať v saloně intelligentní dámy, nebo za stolem v kruhu veselých přátel."

Koncem r. 1827 Mickiewicz i Malewski sblížili se velmi s Pogodinem. Jak vypravuje Barsukov, „vídali se dosti často a oblíbenou látkou jejich hovorů byla polská historie. Pogodin se jich vyptával, a to, co slyšel, stvrzovalo vlastní jeho domysly. Rozprávěli též o francouzské politice a evropských státech. Kdysi dokonce Mickiewicz, louče se, objal a políbil Pogodina."

Ku kněžně Volkonské zváni byli básník a jeho přítel i po návratu do Moskvy co nejsrdečněji. Malewski píše o tom 10. listopadu: „Ta paní Volkonská jest divné dobrotisko; zve a zve, ač třeba celé týdny jsme jí s očí. Strojí výtečné obědy, zpívá a zavčas opětně zve na oběd, jako kdyby věděla, že bez tohoto lákadla tak rychle nezavítáme. Jen kdyby se k ní nemusilo přicházet v bílé kravatě a v bílých rukavičkách, a s vousy ne dva dni neholenými!" Také je u ní čekalo nemalé překvapení. „Nevím, jestli jsem už psal," podotýká Malewski, „že pokoje přeměnila, přemalovala úplně. Kde byl červený aksamit, tam je teď zelený, kde byl zelený, je modrý, a tak všude něco nového. K tomu ještě přibyla „une chambre grecque", osvětlovaná etruskou lampou, plná soch, sloupů a různého starožitného nářadí. Za tou „chambre" jest jiná „moderne", s draperiemi z bílého musselinu, vymalovaná kouzelně. Tam jest i toiletta, veliké zrcadlo ověšené miniaturami, stolky s diademy, náramky, hřebeny s perlami, brillianty atd. V koutě výklenek s obrazy podle ruského ritu. Všecko by stálo za důkladný popis, tak je pěkné, vkusné bez přeháněni, že oko uchvacuje. Viděti bohatství, nikoli však „étalage". A co o tom řečí, co závisti, dokonalý triumf! A jak je tam teplo! Na schodech tepleji, nežli u mne při kamnech."

Na Mickiewicze učinila zvlášť živý dojem ona komnata starořecká; napsal na ni krásnou báseň a tuto věnoval kněžně.

Na pokoj řecký

v domě kněžny Zeneidy Volkonské v Moskvě.

Veden jsa skrz temnosti hvězdou jejích očí,
po deskách kde z ebenu bílý šat kmit božský,
vejdu — za Léthou to zdaž v kraje noha vkročí,
neb to měst je mumie, Herkulana trosky?
Ne! tu celý dávný svět, krásy zaklet slovem,
zbudován byl, ještě ač nevstal v žití novém.
Z mosaiky celý svět! Každá částka praví,
zlomkem že děl umění, zbytek dávné slávy.

Na kámen tu poutníka nesmí vstoupit noha,
reliefem z kamene zírá, hle, tvář boha,
zdá se býti rozhněván, hanby své se stydí,
těch, kdož víru zdeptali dávnou, nenávidí,
a zpět v lůno mramoru ukrýti se snaží,
před věky zkad řezbářskou vyvolán byl paží.

Štětcem, dlátem zdobných kol sarkofagů čela,
před znectěním královský prach jež chránit měla,
a teď rovněž spějí v prach, rakví touží sama.
Tu tam sťatá hlavice sloupu málo známá,
zmrzačená, stlučená v prachu tlíc té chvíle
válí se jak mrtvoly lebka na mohyle.

Od stáří tam sotva se na nohou již třímá
obelisk, ten příchozí z krajin Mizraima:
vidíš divné osnovy na něm rysy, něčí
písmo zašlé, ztracené dávných sfing je řečí,
hieroglif! Za jeho clonou mlčky visíc
v strnutí spí hluboká myšlenka let tisíc!
Zavřena jak mumie zabalsamované
celá, neporušená — z mrtvých nepovstane!

Ne však tvá jen, člověče, díla časných vděků,
leč i mrtvou živlů hruď zhlodává zub věků.
Viz ten v písku drahokam pohozený v stezku,
čarovnou kdys barvou plál slunečného lesku,
kolik věků zářil, až z lůna světlo jasné
všecko vydav, zatměl se, jak když hvězda zhasne.

Jeden v troskách celý stál oltář pro Saturna.
Z korinthského bronzu tam rytá jedna urna.
V lůně se jí probouzí bledá záře žhavá;
Hellady zdaž vzkříšené génius to vstává?
Zvedl hlavu, zrakem blýsk, na křídlech pak duhy

vzletuje, on paprsky ověnčil své druhy,
skráně bohů, co se kol nebešťanek chvělo,
a též Nymfy vůdkyně nejkrásnější čelo.

Ó nechť vše ta božstva kol nad památek zemí
mramoru i bronzu snem věčně dřímou němy!
Tebe jen ať vůdkyně krásná ze sna vzruší,
z bohů nejmenší, leč vždy ctěný lidskou duší.
Svévolníku! Uprchnuv z klína Afrodity,
rubínovou ssaje prs hroznů, dřímeš skrytý.

Hřích je bez oběti tvé minout božské zraky!
Krásná Nymfo, nábožni buďme oba taky!
Avšak sličná vůdkyně chladným hledem s výše
jako hůlkou Merkura smělce drtí v pýše,
a mou duši, letící v rozkoše kraj blahý,
bez lítosti vyhání za naděje prahy.

A co řeknu, vrátiv se do smrtelných kraje?
Řeknu, ach, že cesty půl byl jsem k branám ráje,
s duší zpola tesklivou, zpola štěstím jasnou
slyše rajskou rozmluvu již již polohlasnou,
a zřel rajský polosvit, polostín tam v chvění,
a že, běda, doznal jsem jen půl vykoupení!

Poslední verše zdály by se poukazovati k tomu, že v poměru mezi básníkem a distinguovanou majitelkou „řeckého pokoje“ bylo něco více nežli pouhé přátelství, a leckdy byl jim dáván i taký výklad. Avšak není tomu tak. Důvěrnější obrat na konci básně dlužno pokládati jen za poetický kompliment duchaplné dámě, která též dovedla jej zajisté správně oceniti. Kněžnu Zeneidu poutala k Mickiewiczovi přízeň pouze sesterská a žádné sentimenty rázu erotického. Přízeň ta byla ovšem vřelá a hluboká. Ještě po odjezdu do ciziny básník s kněžnou si dopisoval a když posléze setkali se v Římě, pozdravili se opět jako dva upřímní přátelé. Tak bylo mezi nimi od prvního setkání a potrvalo až do básníkovy smrti.

O svých ruských přátelích psal Mickiewicz také svým druhům na vyhnanství, Tomáši Zanovi a Janu Czeczotovi v Orenburgu. Zan přijímal ty zprávy s potěšením, Czeczota však popudily nejvyšší měrou. Nedovedl pochopiti, že se mohl bývalý Filaret spřáteliti s Rusy, a činil mu proto trpké výčitky. Již na počátku ledna musil se Mickiewicz proti jeho útokům ostře brániti. Odpověď ta jest plna humoru a výborně charakterisuje básníka i postavení, jaké zaujal uprostřed moskevské společnosti.

„Ta milenka (vlasť),“ píše, „jest žárliva. Lásku svou k ní budeme dávati na jevo ne jako Don Quijote, stojíce na silnici a vyzývajíce všecky bez výběru, anebo sedíce v poušti na Černé Hoře, nýbrž tak, jak rozkázal Karel Veliký svým rytířům, aby si dobývali lásky Angeliky. Můj Janku! Zdaliž možno spojovati a slučovati s vysokým a šlechetným tím citem drobnostky, které nic neznamenají? Zdaž mohou obědy, tance

a zpěvy uraziti onu božskou milenku? Nejsi-liž podoben chlapcům Stolowickým, kteří, bijíce každého žida, chtěli tak mstíti ukřižování Kristovo; a zdaž neodpověděl jim dobře onen žid, že to „ne já, ale mirský kahal" zločin ten spáchal? Pro všecko, co je svatého! snižuješ se, Janku, ke skutečné pedanterii. Cituješ Moabity! Jak že, ty bys chtěl podle starého zákona konati pomstu nad prvorozenci, ano i na psech — neboť, jak vidím, ani myší nešetříš? Abych ti ještě jednou bibli citoval: řeknu upřímně, že nejsem pouze hotov jísti chutný beefsteak Moabitů, ale dokonce též maso s oltářů Dagona a Baala, když mám hlad, a přes to vše budu, jak jsem byl, dobrý křesťan."

A narážeje na to, že by nijak nebylo šlechetno odpláceti dobré zlým, básník dodává s patrným důrazem a jako jednou pro vždy:

„Ano, mám zde známosti, a dostalo se mi od mnoha osob příchylné ochoty, od některých přátelství, a rád bych jim za to odplatil vděčností. Prokletí, kteří nic neplatí!" (Dokončení.)

Z veršů Karla B. Hájka.

Improvisace na biblický motiv.

Tak všecko prosté. Slunce zářící,
veliké slunce stálo v zenithu
nad širým krajem s dalekými obzory
a plným klidu starých legend biblických,
na stráních travnatých se pásla bílá stáda
a v slunci zrály vlny těžkých klasů.
Den přišel žní. Den zázračného uzrání.
A zpívající ženci přišli v zástupech
a položili přetížené klasy.

A s nimi ty jsi přišla, tichá moje Rút.
Tak pokorně a mlčky za nimi jsi kráčela
a klasy ušláplé jsi po nich sbírala.

Když na stráních pak umlkaly šalmaje
a stáda s pastýři se k branám města vracela,
když v dálce ženců posledních se písně ztrácely
a ticho připozdění lehlo na mlčící pláně —
ty ze všech, již tu byli, jediná jsi zůstala.

A noc když nadešla a v osamělých cisternách
se zrcadlily z tmavých dálek velké, tiché hvězdy,

ty's přišla ke mně, tichá moje Rút . . .
Na požehnaných pláních čerstvá žatva voněla
a vlahá byla noc a hvězdy svítily,
když k nohám mým jsi přišla ulehnout,
a měsíc nádherný vycházel na obzor
a půlnoc byla velikého sábatu . . .

Má sestro, ženo moje, tichá moje Rút!

—

Sloky o hořících oblacích a světýlku z pohádky.

Je mráz a ze tmy chumelí se proti nám,
přiviň se ke mně blíž a úžeji
v můj plášť se zahal, bledá Colombino má —
tvůj smutný Pierrot ti cestou bude zpívat.

Splašených koní
divoké spřežení
plání nás unáší
v mlčící dálku.

Šílená jízda!
Daleko před námi
dýmají požáry
hořících oblak,

dokola hoří
vznícené obzory,
dálky jsou v plamenech,
krvavých moří!

Závratná jízda!
Kam se to řítíme
v semknutých náručích
s hořící krví!

Splašených koní
divoké spřežení
bez cíle do dálky
uhání s námi,

krvavou pěnu
u nozder supících,
na šíjích napjatých
naběhlé žíly.

Bolestný výkřik,
jásavé polibky,
nadšená objetí,
nervosní smích,

slzami zhořklé,
nadšené polibky,
opilé výkřiky,
bolestný smích.

A jak ty dálky
vznícených obzorů
rudými požáry
kolem nás hoří!

Na rtech ti hoří,
v nádherných zornicích
reflex těch požárů
krvavých moří.

Zběsilá jízda!
Země je v plamenech —
za námi nervosní,
posupný smích . . .

Proč jsi tak sesmutněla, tichá Colombino má?
Bláhový Pierrot tvůj víc už nebude ti zpívat —.

Je mráz — v můj chudý plášť se zabal těsněji
a o má prsa v chůzi opři umdlenou svou hlavu.
Za námi do tmy svítí okna zářící
— slyšíš ty rhytmy frivolního valčíku? —
tam opilý ve víru jeho hýří karneval,
tam svět nám cizí, nechápaný víří —
a my dva uprchlíci na útěku v noci sněživé
na cestách zavátých a sami, sami v tmách
— a daleko tak, daleko jen někde před námi
světýlko z pohádky se kmitá v temnotách . . .

Máš odvahu jít se mnou dál, má Colombino smutná?

Josef Manes.

Studie dra. F. X. Jiříka.

(Pokračování.)

akkoliv Manes po provedení Orloje a Karlínských vrat chrámových, tudíž ve druhé polovici let šedesátých, nepracoval již tak intensivně jako v letech dřívějších, nelze přece přikládati víry tvrzení Heroldovu, že v posledních letech vůbec nepracoval a jenom bezúčelně se potuloval; hlavně pak tvrzení ve Vzpomínkách na paměť 30letého trvání Um. Bes., jakoby Manes v letech 60tých již vůbec byl nepracoval, leda snad jen skupiny dětské, spočívá na naprostém zneuznání a nepochopení činnosti Manesovy v jeho posledních letech. Máme právě naopak doklady, že Manes téměř až do samého konce svého života stále byl činným, při čemž práce jeho z této doby nejen že neprojevují nižádnou duševní slabost, ale jsou i technicky ku podivu jisty a pevny. A nejzajímavější z těchto posledních prací jeho jest bez odporu virtuosně kreslená podobizna starého církevního hodnostáře s nanášenými světly bílou barvou, která značena jest plným jménem Manesovým a letopočtem 1871, tedy rokem jeho úmrtí. Pod obrazem nalézá se nápis: „P. Vincenzo Canujo (?) da Venezia Dottore in Lege Sacerd. Pred. Capuccino nato addi 14. marzo (maijo?) 1788." Dle všeho provedl Manes tuto práci v Benátkách na cestě do Říma.

Rovněž tak zachovalo se z celé druhé polovice let šedesátých veliké množství kreseb a, což pro studium Manesovo v této době jest charakteristické, převahou studií krajinářských. Manes na svých četných cestách v posledních letech nehledal toliko žlutou růži, jak nám referuje Herold, ale hledal i na dále podněty a motivy pro své umělecké snahy a záměry. Ovšem že výtěžek těchto svých studií nikomu neukazoval, ale dnes, kdy studie ty jsou nám přístupny, shledáváme, že nikdo z tehdejších umělců nechodil do přírody s vážnějšími snahami uměleckými než Manes; kamkoli šel, všude studoval, kreslil, akvareloval a pozoroval, při čemž i theoretická pozorování si zapisoval; prohlížíme-li Manesovy kresby z cest, shledáme, že by vůbec ani nebylo možno, aby ku příkladu v Chodově Újezdě na Šumavě byl ničeho nedělal, jak praví se rovněž ve zmíněných Vzpomínkách Besedy. A vskutku naopak, zachovalo se tolik prací z jeho pobytu na Šumavě, že můžeme celou řadu míst, kde se zdržoval a pracoval, dle nich vyjmenovati; a tak i jinde.

Poněvadž pak přehledné sestavení těchto míst s udáním předmětu nebo krajiny, kterou maloval, může pro studium Manesova života býti zajímavo a že případně vésti může k bližšímu určení a ocenění některých jeho prací, chci, pokud místa ona podařila se mi zjistiti, zde je uvésti, nehledě ovšem k tomu, do kterého roku pobyt Manesův v tom neb onom

spadá; jisto jest, že místa, která uvedu, navštívil Manes většinou v druhé polovici let šedesátých a že návštěvu v mnohých z nich častěji opakoval. Studijní cesty Manesovy po Čechách dle dat, které jsem si sestavil, dají se rozvrhnouti na tři skupiny: 1. na severovýchodní a severní Čechy (Boleslavsko, Krkonoše, Litoměřicko), 2. západní a jihozápadní Čechy (Plzeňsko a Šumava), 3. Pořičí řeky Sázavy. Dle zachovaných kreseb vábilo Manesa nejvíce okolí Hrubé Skály a Trosek a okolí Horšova Týna.

Aniž bych tedy chtěl zjištěná místa pobytu Manesova uvésti v umělý cestovní systém, uvedu je toliko dle territoriálního sousedství, které samo již jaksi napovídá, že Manes, konaje v kraji tom cestu, po řadě je navštívil; toliko tam, kde Manes sám poznamenal si plán své cesty, chci se jím říditi.

Velmi rád zdržoval se Manes především v okolí Turnova, které zajisté co do krás přírodních jest z nejkrásnějších krajin v celých Čechách; vedle hojných lesů přispívají k tomu romantické útvary skal s četnými hrady a rozlehlými lesy; to vše Manes miloval, hrady a jejich starožitnosti i stromoví. Již jeho otec v kraji onom kreslil románský kostelík ve Vinci a zdá se, že i Josef Manes s otcem svým krajinu Boleslavskou tehdy procestoval; později častokráte sem se vracel a podotkl jsem, že i na Orloji použil Trosek ku scenerii krajinářské. Nejzajímavější, vlastní jeho rukou psaná svědectví máme o pobytu jeho na Hrubé Skále.

Seznáváme z jeho zápisků, že hrad tento, malebně rozložený na dvou strmých skalinách, vábil ho divokým svým okolím a že zejmena strmá cesta „Myší díra", šije to vytesaná ve skalách se 116 stupni, vzbuzovala jeho obdiv. V jednom ze svých dopisů, v němž tuto strmou cestu načrtl, poznamenává: „Myší díra — té musím často použíti, jdu-li z domu nebo domů — 150 stupňů." K pobytu na hrad pozval Manesa bezpochyby Leksa ryt. z Aehrenthalu. Dle vlastního svého vylíčení v dopisech, bydlel tu Manes na nádvoří hradním v prvém poschodí západního křídla poblíže jižního traktu. V jednom ze zachovaných svých dopisů kreslí Manes pohled z Valdštýnské chodby (renaissanční arkady) směrem k jihu a k věži; okno svého bytu naznačuje bodem a dodává: „Tam kde jest bod, bydlím." V témže dopisu tuší kreslí pohled na celý hrad a připojuje poznámku: „Můj pohled na hrad, který maluji, jest mnohem širší než (tento) horní obraz." Pod tím vyskytá se pohled na hrad s jiné strany. Četné studie a skizzy z Hrubé Skály, jakož i poslední zmíněná poznámka svědčí o tom, že maloval Manes tento pohled na hrad ve větších rozměrech, a snad podaří se jednou obraz tento najíti.

Také mezi akvarelami jeho nalézá se pohled od Hrubé Skály: vysoké pískovcové skály porostlé stromovím; na úpatí jich vysoké jedle; vše ve velmi měkkých tonech a hlavně skály samy s modravým a fialovým nádechem.

Také na Troskách Manes pilně studoval; nalézáme mezi jeho kresbami nejednou pěkné detaily z Panny i Baby, dále každý z těchto hradů o sobě a pak ve spojení. Rovněž hrad Kosť, který posud nejvíce ukazuje středověký způsob hradební, Manesa velmi zajímal; kreslil si tu, pokud mi známo, třetí bránu, krb a jiné detaily. Také v blízké Sobotce častěji

se zdržoval. Celá řada zachovaných studií z Vineckého kostelíka svědčí dále o značném zájmu, jaký měl Manes na románských památkách architektonických a kreslené tyto detaily ukazují zároveň, že i jako archeolog měl Manes pozoruhodné porozumění pro věc a obsáhlé vědomosti. Jako ve Vinci zajímal ho v kraji tomto tudíž také kostelík románský ve vsi Mohelnici na Jizeře se zříceninami hradu Zásadky. Mohelnický kostelík studuje Manes zcela po způsobu architekta a archeologa; kreslí si nejen zevní a vnitřní pohledy, ale i půdorys, hlavice, sloupky, ornamenty; věnuje pozornost vlysu obloučkovému, zubořezu i zlaceným dekoracím hvězd a slunci na dřevěném stropě. Vedle krajinářských a archeologických studií kreslil si Manes v kraji tomto také charakteristické české chalupy; figurálních a kostymových kreseb z tohoto kraje, pokud vím, není od něho žádných.

Centrem studijních cest Manesových do severních Čech býval Mělník a jeho okolí. Mezi kresbami jeho zachovalo se několik pohledů na Mělník a studie architektonických a dekorativních motivů z tamního děkanského chrámu. Z Mělníka podnikl Manes výlet na Kokořín, Housku a bezpochyby i na Bezděz. Zdá se, že cestu na Kokořín, ze které pochodí zachované kresby, podnikl Manes vraceje se z Hrubé Skály a jda přes Mohelnici; nasvědčuje tomu aspoň stručně zapsaný směr cesty: „Hühnerwasser (über Heidenmühle) — Kokořín“, tedy Kuřívody, Bezděz, Houska, Kokořín, Mělník. Z hradu Housky jest mi známa pečlivě provedená akvarela hradního vězení.

Také na druhou stranu Labe konal Manes z Mělníka četné vycházky, z nichž nejedna směřovala ovšem k památnému Řípu; studií zde konaných použil pak, jak známo, na praporu Roudnického zpěváckého spolku „Řipu“. V jedné jeho notiční knížce s vignetkou „Moriz Zilliger Prag N. 767—2“, jest celá řada kreseb od Řípu; tak mezi jinými Hora sv. Jiří od severozápadu v poledne, kostelík sv. Jiří (dvakráte), detaily vnitřku téhož kostelíka, krajina u Řípu a Říp ráno.

Velmi zajímavý pohled do Manesova způsobu života skytá nám vycházka jeho na hrad Hazmburk, která i jakožto ukázka jeho jemného humoru jest zajímava; zachycena jest šesti pérovými a tušovanými kresbami s nadpisem „Den ve Vrbičanech“; na první kresbě Manes sám, v elegantním úboru, jak chodil, sedí s dámou, bezpochyby sestrou svou, pod hradem, drže v levé ruce džbán; dáma s otevřeným slunečníkem vedle sedící podává mu lžíci; v pravo seslička, v levo mapa kreslířská; v pozadí pohled do krajiny. Na druhé kresbě setkává se Manes na úzké cestě hradní s tulákem divokého vzezření a hrozivé posy; na třetím obraze nakreslil se Manes s dámou, jak za tmavé noci kráčejí polmi mezi Hazmburkem a Vrbičany; dále vidíme oba již v parku vrbičanském a ještě dále u vrat zámečku za noci; poslední kresba představuje Manesa v posteli v zámečku ve Vrbičanech. Téhož způsobu a bezpochyby z téže doby jest podobný cyklus kreseb s výjevy z cesty po Labi, jejímž posledním cílem zdají se býti Drážďany. Jest to 40 kreseb pérem a tuší provedených (posledních 6 pouze tužkou), na nichž setkáváme se vedle Manesa opětně s onou dámou, s níž před tím na Hazmburku jsme ho viděli a mimo to ještě s jedním malířem; podobá se pravdě, že zachycny jsou tu scény

z výletu Josefa, Quidona a Amalie Manesů do Drážďan. Vidíme je, kterak připravují se na cestu, vybírajíce potřebné prádlo, pak odjíždějí v kočáře, vstupují na loď, při čemž velmi podrobně nakreslen živý ruch přístaviště, shledáváme je dále na palubě lodi, v četné společnosti i v kajutě; na dalším listě překvapuje Quido Josefa a Amalii, uvnitř sedící, voláním: „rychle, Schreckenstein!“ (Střekov), všichni vycházejí ven a pohlížejí na hrad; minuvše Oustí vystupují z lodě a za noci přicházejí do Malého Března; shledáváme je dále u kohosi na návštěvě a opět na další cestě, vidíme je v divadle a jinde zase odpočívati v přírodě a kresliti krajinářské pohledy; konečně procházejí se v ulicích, jejichž živý ruch na tržištích a u krámů se nám předvádí, a navštěvují musea a obrazárnu. Že Manes také nahoře na Střekové byl, o tom svědčí zachovaná pérová kresba, představující partii uvnitř tohoto hradu.

Další velmi oblíbenou krajinou, kde Manes rád se zdržoval, byl Křivoklát a jeho okolí; již jako žák akademie kreslil, jak s počátku bylo uvedeno, některé partie tohoto hradu a z pozdější doby zachovalo se několik rozměrných akvarelů, představujících celkový pohled na hrad; poněvadž některé z těchto prací rozděleny jsou čtverečkovou sítí, dá se souditi, že provedl Manes dle nich větší obraz olejový. Z prací sem spadajících jest mi znám pohled na Křivoklát se stromovím tuší provedený, obdélného formátu, dále pohled na hrad s lesem v pozadí, velká to obdélná akvarela (38/24 cm.) a ještě větší akvarela téhož pohledu rovněž obdélná (87·5/55 cm.). Kontury těchto pohledů, jako vůbec skoro všech krajinářských prací Manesových, kresleny jsou zpravidla pérem.

Krajinu mezi Křivoklátem, Plzní a Berounem prošel Manes na svých cestách několikráte; tak nakreslil si v Potvorově vnitřek románského kostelíka, v Cerhovicích pohled na náměstí a krajinku blíže Cerhovic; v Nižboru nakreslil si chalupu se zahrádkou; dále navštívil i Zbiroh, Žebrák a Točník, používaje všude pilně svých notičních knížek.

Ponechávaje si zmínku o vycházkách Manesových do bližšího okolí pražského na později, uvedu nyní hlavnější místa z jeho šumavských studijních cest. Na Šumavu bral se Manes obyčejně posledně uvedeným krajem směrem k Plzni, Horšovu Týnu a Domažlicům, nebo přímo ke Stříbru a Tachovu. V Plzni byl zajisté několikráte a nacházíme z tohoto města mezi kresbami jeho dosti četné doklady o tamějším jeho pobytu; mezi jinými jest to zejména detailně studované okno děkanského kostela s připojenými poznámkami, vztahujícími se na způsob jak je děleno, dále stačí uvésti ku př. lehce akvarelovanou pérovou kresbu Plzeňačky na trhu, kamenické značky na věži kostela Františkánského a pohled na radnici plzeňskou.

Větší počet prací zachoval se však z okolí Horšova Týna a z kraje mezi Domažlicemi, Přimdou a Stráží (Neustadtl), tudíž právě z onoho kraje, o němž se pravilo, že Manes za pobytu tamního nic nepracoval; nalézajíť se statky Kotze z Dobrše, Bělá a Chodový Újezd, kamž rodina Manesů někdy na letní pobyt zavítala, právě uprostřed tohoto kraje. Poněvadž však žádná ze zachovaných kreseb z této krajiny není datována, nelze také snadno rozvrhnouti je na jednotlivé šumavské výlety Manesovy, ani na jisto konstatovati pomocí jich směr a postup jednotlivých jeho cest; uvedu je tudíž postupně vycházeje z Plzně k Horšovu Týnu, odkudž

směřují některé dále na sever, jiné na jih. Že z Plzně bral se Manes aspoň na některé své cestě do Stankova, o tom svědčí zápiska jeho v notiční knize: „Až do Stankova po dráze, odtud jsou příležitosti do Horšova Týna.“ Z tohoto posledně jmenovaného města zachovala se mezi jinými studie ženy v národním kroji s velkým červeným čepcem pestře zdobeným. Z Horšova Týna samého zachoval se mezi kresbami Manesovými znak městský a pohled na náměstí; mimo to poukazuje k tomuto městu poznámka: „Podlahy dřevěné v Horšově Týně.“ Z dalších studií představuje jedna krajinku u Holubce blíže Horšova Týna a jiná náměstí v Hostúni; také z blízkého Mutěnína zachovala se kresba románské věže kostelní. Z Mutěnína bral se Manes k severu do Újezdu Chodového, učiniv zastávku na Haselberku; v Chodovém Újezdě, jakož i dále v Bělé, statcích to Kristiana barona Kotze z Dobrše, déle se zdržoval. O další cestě jeho podává zprávu poznámka ve skizzovníku s vignetkou Zilligerovou v Praze, která zní: „Von Eisendorf ueber Dianaberg und ueber Pfraumberg (Přimda, die alte Burg), ueber Wusleben und Labant nach Tachau.“ Vyšel tudíž z Bělé dále na západ do Eisendorfu, pak velikými hvozdy a revíry přes Dianaberk na Přimdu a přes Bohuslav a Labuť do Tachova; všude na této cestě Manes pilně kreslil a činil si poznámky archeologické; mezi jiným načrtl si také dva znaky na zevní straně kostela v Přimdě.

Z Tachova vede nás další cesta do Lešťan (Lichtenstein), kde kreslil si Manes detaily kostelíku a přes Stříbro opět do Plzně se zastávkami ve Skvrňanech a Křimicích, pokud dá se zjistiti z kreseb zachovaných.

Druhý směr cesty, vedoucí z Horšova Týna na jih, vede k Domažlicům a k Brodu (Furth). V Domažlicích zajímala ho známá charakteristická věž, kterou několikráte si nakreslil zároveň i s detaily jejího římsoví; že také v krajině této načrtl si kostymové studie chodského lidu, jest při jeho zájmu národopisném přirozeno.

Na další své cestě zašel Manes také do Brodu (Furth), odkudž zachoval se nám pohled na domek ve švýcarském slohu o samotě stojící. Sledujíce na základě kreseb Manesa dále na jeho cesté přijdeme z Brodu směrem východním přes Nýrsko k Vilharticům, v jejichž okolí navštívil Manes Tajanovský mlýn a odkudž vedou nás kresby jeho dále k hradu Rábí; kreslený pohled na tento hrad zachoval se rovněž mezi jeho kresbami. Z Rábí vede nás další cesta opět k jihu a sice přes Boubín na hrad Kušvardu, na samých hranicích malebně položený. Z hradu tohoto nakreslil si Manes velkolepou vyhlídku směrem k jihu, v Kušvardě pak načrtl si domek s lidovými ornamenty a letopočtem 1826; odtud pochodí bezpochyby také průčelí chalupy s věnečky a s poznámkou: „Kolik věnců, tolik dcer v domě.“

Z míst na Šumavě, které Manes navštívil, vyjmenoval jsem ovšem pouze ta, která podařilo se mi zjistiti na základě kreseb; jest však zcela jisto, že mnoho kreseb z jiných míst bylo během času zničeno a že mnohé jiné nejsou posud známy nebo přístupny; dá se pak souditi, že provedl Manes dosti zajímavých kreseb a pohledů i v oněch místech, která leží mezi těmi, jež jsem uvedl. Ku konci, pokud se Šumavy týče, uvádím ještě noticku, kterou Manes na své šumavské cestě v jednom

skizzovníku si poznamenal a která pro jeho veselou náladu a humor na cestě jest charakteristická; nakreslil si totiž medvěda vykračujícího si po zadních nohách a vedle něho nakreslil sebe s poznámkou: „Obyvatel hvozdu mne znamenitě bavil — on chválil jako já staré časy. My se dobře bavili, on měl ty samé náhledy, že bylo v starých časích lépe než nečko.“

Z cest Manesových po východních Čechách zmínil jsem se již dříve o Cholticích, které již r. 1835 navštívil; později v letech padesátých dá se zjistiti jeho pobyt v Pardubicích a jejich okolí; že zašel si Manes také na Kunětickou horu, o tom svědčí zachovaný pohled na ni mezi jeho kresbami: v pravo skupina vysokých stromů, v levo hora s hradem; na hradě samém kreslil si jednotlivé partie a detaily. Ale také o něco severněji od Pardubic dá se sledovati jeho cesta z okolí Nového Bydžova přes Hradec Králové směrem ke Krkonošům. Sem spadá jeho poznámka: „Nové Město nad Metují — až do Náchoda po dráze.“ Tím dospíváme zároveň k Manesově cestě po Krkonoších a zejména na Sněžku. Mezi studiemi z tohoto kraje sluší uvésti zejména větší pérovou kresbu pohledu na Sněžku, která jsouc na čtverečky rozdělena, dává tušiti, že sloužila za skizzu, dle níž Manes větší obraz provedl; mezi ostatními pracemi nalézám dále akvarelovou studii pásma krkonošských hor s nadpisy nad jednotlivými vrcholy: Velký Šišák, Kozí Hřbety a pod. Také Petrovu boudu na cestě na Sněžku Manes si namaloval; jest to olejová malba na papíře: údolí uzavřené zalesněnými stráněmi; v pozadí pohled na pohoří v modravých a fialových tonech; pod lesem uprostřed chalupa. Dále zachoval se obraz Manesův „Pomezní bouda na cestě k Sněžce,“ který jakožto majetek sl. Boženy Náprstkové ve „Zlaté Praze“ 1887 byl reprodukován. Bouda Petrova nalézá se mimo to ještě jednou mezi zachovanými kresbami jakožto kresba tužkou s akvarelovaným pohledem na hory: v pravo bouda, v levo vyhlídka na hory. Ze Sv. Petra pod Kozími Hřbety nelézáme dvě malby olejem na papíře, představující lesnatá údolí mezi vysokými horami. Nalézám dále akvarelovaný pohled na horu Krkonoš; dolní část provedena jest pouze tužkou, avšak poznámky kolem psané svědčí o pečlivém pozorování barevných tonů a jejich valeurů; co v rychlosti Manes neprovedl tu barvou, zaznamenává si dle svého zvyku stručnými poznámkami: „Hřbet hory poněkud do zelena, osvětlená místa silně růžová a zelenavá; k létu kleč již v nejjemnější punkty a puntíky přecházející.“

Z poříčí Sázavy známy jsou mi studie z Benešova, z Ledče a z okolí Něm. Brodu. V Benešově nakreslil si Manes zříceniny kostela (gotické okno), v Ledči partii z nádvoří hradního a pohled na věž a také celkový pohled na město a hrad. Z okolí Něm. Brodu zachovalo se několik studií národopisných, mezi nimiž krojové studie nadepsané Marie Schafferhansová ze Simtan (Siebenthan), Kateřina Neubauerová z Bartošova (Petersdorf) a Marie Hnidošová z Opatova.

Další cesta vedla pak Manesa na Moravu a Slovensko a pokusil jsem se již svrchu postup a výběžky této cesty naznačiti; zde ku svrchu uvedenému připojím pouze několik doplňků. Vedle prací již dříve uvedených zachovalo se také několik studií z Jihlavy a sice skupina domů

Josef Manes: Studie k Orloji.

(Se svolením Společnosti vlast. přátel umění v Praze.)

a kostymní studie, představující Alžbětu a Reginu Langových; dále nakreslil si Manes na Moravě také rybník u Bohdalova a zámeček s parkem v Břeclavě.

Z Čech na Moravě zachovala se mimo již uvedené práce také krajinářská partie velmi jemně a detailně provedená, která jest nejlepším svědectvím o způsobu Manesova studia přírody; nezáleželo mu totiž na krásném pohledu, na vedutě, ale hledal intimitu v přírodě; v uvedeném případě stačila mu jakási mez v polích, aby tvořila podklad jeho studia a uměleckého díla; vidíme spodní část stromu a jeho kořeny, dále táhnou se bujné traviny a nízká křoviska, přes něž viděti jest daleký volný obzor; pečlivě provedená spleť proutí, listí a travin upomíná poněkud na práce Mařákovy. Také krajinu severně od Brna Manes navštívil a svědčí o tom zachovaný pohled na náměstí v Březové.

Ze Slovenska známy jsou mi z krajinářských studií zejmena pohledy na Trenčín, pochodící z Manesovy slovenské cesty 1854; na jednom z nich hrad na vysokém vrchu, v pravo dole skupina domů, k nimž vede lávka; na druhém pohled na město a hrad přes řeku s dlouhým mostem.

Z téže doby pochodí bezpochyby Manesovy studie z pralesů slezských; jsou mezi nimi kresby pralesních stromů s mohutnými kořeny a s poznámkami: „ze slezských pralesů"; při zvláště obrovských, vysoko se pnoucích kořenech poznámka: „starý muž jako hříbek pod nimi".

Dosti četné jsou také práce, které zachovaly se z Manesových cest po Solné Komoře a můžeme na základě jich konstatovati aspoň hlavnější místa tamního jeho pobytu, jehož středem býval ovšem Gmunden. Travenské jezero několikráte maloval barvami olejovými; sem spadá též pohled na Traunkirchen na ostrohu tohoto jezera, dále kresby z Gmundenu a Ebensee a četné jiné kresby pérem a tužkou. Z Gmundenu činil Manes vycházky k ostatním blízkým jezerům a provedl mezi jiným také akvarelový pohled na Dachstein od Gosausee. Avšak i dále na západ činil Manes ze Solné Komory delší studijní cesty a hlavně do Bavorska k oblíbenému od tehdejších malířů Chiemskému jezeru, bavorskému to „moři"; že pak od Chiemského jezera cestoval Manes dále na západ, o tom svědčí jeho vlastní psaná poznámka: „Starnberg 6 hod. 30 min., také 10 hod. Ze Starnbergu dostavníkem: Starnberg, Pensberg... Kochel." Dospěl tudíž Manes na západ až ku Starnberskému jezeru (Würmsee) a dal se odtud na jih k jezeru Kochelskému.

O Manesově cestě do Moskvy stala se již z předu zmínka; mezi řídkými kresbami, které z této cesty se zachovaly, jest mi znám zejména akvarelový pohled na ruský chrámek s četnými, zvlášť kreslenými, detaily a poznámkami. Rovněž tak zmínil jsem se již z předu o cestě Manesově na jih český ke Krumlovu a Vyššímu Brodu. Že také v nejbližším okolí pražském konal Manes hojné studijní krajinářské vycházky, jest ovšem samo sebou srozumitelno; z kreseb sem spadajících uvádím pohled na Podbabu; z Roztok zachovaly se studie stromů, jako studie jabloně a pod. Velmi často konal Manes také vycházky na Karlův Týn a k Sv. Janu, kde nalezl vždy velmi vděčné partie lesní a skalní. U Sv. Jana vábila

ho ona velkolepá vyhlídka se skály s křížem přes lesy a údolí Sv. Ivana a Hostín směrem k Příbrami; na Tetíně studoval bedlivě chalupy a poznamenal si také, že skoro všechny domky mají tam střechu prodlouženou nad vyzděným vchodem. Velmi pěkně provedena jest také velká, podélná akvarela (46/35 cm.) s pohledem do údolí Sv. Jana s vesnicí; v levo skála s křížem; modravé skály a svítivá žluť a zeleň trávy činí zcela moderní impressi a také plné sluneční světlo jest tu výborně zachyceno; kontury kresleny jsou pérem. Rovněž údolí u Hostína Manes několikráte kreslil a maloval; na jedné tužkové kresbě tohoto údolí podepsal se plným jménem s letopočtem 1841; tentýž pohled provedl také v akvarelu. Že také z Prahy, Košíř a z nejbližšího sousedství Prahy zachovaly se studie a kresby Manesovy, jest přirozeno.

Na všech těchto uvedených cestách byl umělecký zájem Manesův velmi mnohostranný; studoval kroje, zvyky a povahu lidu, všímal si památek archeologických i krás přírodních. Zmínil jsem se již s počátku, že zálibu pro studium krajinářské vznítil v něm již otec jeho, jenž na své studijní cesty s sebou jej brával, krajiny pak a skizzy, které Josef Manes na svých pozdějších cestách provedl, staví ho mezi nejpřednější krajináře naše; při tom nehleděl Manes na krajinu pouze jako na pozadí figurálních komposic, nýbrž máme dosti dokladů, že přikládal krajině stejnou důležitost a význam pro náladu na svých dílech jako komposicím figurálním; mimo to zachovalo se dosti dokladů toho, že Manes krajinu také jako vlastní samostatné dílo maloval. Najisto však nevěnoval snad žádný krajinář tolik svědomité píle a péče na studium přírody jako Manes, jenž všiml si a zaznamenal každý barevný dojem, každý zvláštní effekt světla a jenž netoliko studoval skupiny stromů, keře a horizonty, ale jenž také i lístek na keři zvláště si nakreslil, aby podrobně znal jeho tvar a jenž každou květinu, trávu a mech zvláště studoval.

Již při jiné příležitosti poukázal jsem k tomu, jak poučno jest probírati se jeho skizzovními knihami; uvedu zde tudíž jen několik jiných příkladů, které blíže osvětlují bedlivost a způsob jeho krajinářského studia. Jest mi známa jedna větší akvarelová Manesova skizza velikého rybníka nebo snad záhybu řeky: v pravo na návrší zámek, do pozadí táhne se rybník vroubený stromovím a křovím; k tomu připsány jsou tyto Manesovy poznámky: „tím, že reflexy stromů (ve vodě) jaksi přeřezány jsou svítivými čarami, jeví se dolů špičatě a zoubkovitě, asi tak . . .“ (následuje schematická kresba těchto reflexů ve vodě). A dále zapsal si Manes na tomto listě pozorování: „Voda na březích oddělena svítivým nebem (pruhem), reflex krátký, tmavé stromové reflexy přeřezány tisíci vodorovnými čarami; celá plocha vody úplně jako obloha, jen o něco tmavší.“ Z těchto poznámek můžeme seznati, jak pozorně všímal si Manes světelných effektů ve vodě a jak tento obtížný problém malířský do podrobna v přírodě studoval. A nemenší píli věnoval také na studium vzduchu a atmosféry; najdeme mezi jeho skizzami četné studie mraků barvami olejovými s detailnými poznámkami, týkajícími se valeurů a tonů. Na jiném listě najdeme zase poznámku: „Na půlnoční straně proti slunci jest při čisté obloze atmosféra na horizontu vždy fialověšedá, tak že hory se ani nedělí, leda jen jakýmsi zelenomodrým tonem.“

Jak do podrobna studoval a zaznamenával si Manes kolorit skal a pásem horských, podotkl jsem již u příležitosti jeho krkonošské cesty a při studiích z Hrubé Skály a od Sv. Jana. Mimo to nalézáme mezi jeho pracemi celou řadu partií skal hustě mechem a kapradím porostlých a detailně provedených.

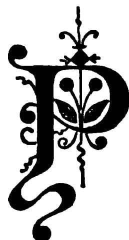
O podrobných studiích trávy a květin také již stala se zmínka a připomínám tu opět onu velmi pilně propracovanou studii polní meze z Čech na Moravě; z téže doby pochodí asi jiná, akvarelová studie drnu s trávou, mateřídouškou a žlutými kvítky mochny a pryskyřníku; vedle toho nalézají se podrobné kresby jednotlivých květů s udáním, kolik který má lístků a poznámkami: „žlutý kvítek, žlutá kytička“ a pod. Jinde nalézáme kresby koukolu, chrpy, máku, vraního oka, mechu a hub. Také při pérové kresbě skalnaté stráně u vody, datované 1855, nakreslil si Manes vedle křovin zvláště lískový lístek. Na jiných listech najdeme dále ještě podrobné kresby levkoje, sněženky (rozvité květy i poupata), listy a větévky javoru s nesouvislými poznámkami: „list v stínu žíly průsvitné — v slunci — blesk,“ dále kresby jitrocelu, blínu (s poznámkou, že žilky listů jsou velmi světlé), květy slunečnice, podrobnou kresbu meze se suchým pýřím, bodláčím a travou. Také studie stromů jsou v zachovaných kresbách Manesových velmi četně zastoupeny; najdeme tu stromy jehličnaté i listnaté a také olejovou studii vnitřku lesa s balvany a kapradím v popředí; jindy zase pérové kresby rozsochatých starých třešní, studie pralesních stromů s mohutnými kořeny a hlavně pak četné studie k allegorickému obrazu „Buk“, jakož i kartony k obrazu tomuto.

Tato posledně uvedená práce a jí také koncepcí příbuzný „Soumrak“ v gal. v Rudolfině, jest nejvýmluvnějším svědectvím o Manesově vysokém nadání krajinářském. Je-li třeba ještě dalších dokladů toho, jak dovedl Manes studií v přírodě nastřádaných použiti ku svým komposicím, stačí poukázati na krajinářské partie v illustracích k Rukopisu nebo na onu skvostnou krajinu v ranní náladě, která tvoří scenerii komposice „Píseň slavíka“, kde světelné momenty jitra velmi poeticky jsou vypozorovány a podány. (Pokračování.)

Dvě ženy.

Skizza. Napsal Beneš Doubravský.

rávě když si Adolf Černický ulehl za parného odpoledne polo-odstrojen na pružnou matraci široké postele, otevřely se dvéře jeho pokoje a vešla mladá ženština, vytáhlého těla s drobně pihovatou tváří a očima rozjiskřenýma.

Černický sebou škubl a ulekaně nazvedl hlavu, jakoby chtěl povstati.

„Co tě to napadlo, co zde chceš?" vykřikl najednou a bílé jeho zuby vybleskly z tenkých rtů.

„Jen lež, nač pak bys se vytrhoval?" konejšila ho ženština vysokým, vysmívavým hlasem a sama, beze všeho pobízení, přitáhla k jeho loži stolici s vyřezávaným lenochem a nedbale se na ni posadila.

„Tak co, co? Proč chodíš až sem?" dotazoval se znovu a mimoděčně zabaloval při tom kypré své tělo do atlasové přikrývky.

Ona chvíli mlčela. Jen pronikavé její oči, upírající se v rozechvěný, bledý jeho obličej, jakoby mluvily. Bylo v nich tolik sálavosti, násilně potlačených výkřiků a zžíravé bolesti, že jim musel porozuměti.

Povzdychl si také, natáhl jako v divoké křeči nohy a hlava, jakoby úderem zasažena, klesla mu zpět na polštář.

„Tvá žena odjela na venkov, viď?" zašeptla náhle ženština a nečekajíc ani na odpověď, hned dodávala: „Všechno jsem se dověděla, také bys mne zde jinak neviděl! Nechci tě dělat nešťastným, přece mne znáš!" A to vše pravila tonem, jenž byl pichlavý i vážný zároveň a zněl proto velmi nepříjemně.

Černický rozpačitě pokyvoval hlavou a najednou dodav si odvahy, posadil se v posteli a rozčechrával si kudrnaté, pěkné vousy.

„Víš, Betty, potřebuješ-li peněz," začal jemně a přivíral po svém zvyku levé oko, „přijď si prvního. Teď nemám, dušičko, opravdu nemám!" A na to spolknuv sliny protáhl tváře tak podivně, jak činíváme, když chceme začít hovor o někom, před kým máme strach. „No a co dělá můj Franci?" vydechl sotva slyšitelně a přejel si rukou spocené čelo.

„Zavezla jsem ho na venek, k rodičům" — odvětila a krátké vzlyknutí vyrazilo jí z prsou.

„Tak, na venek!" rozhovořil se rychle, aby nemohla sama pokračovati, „tam bude mu líp. Kde pak zde! Takový škaredý vzduch! Děti tu mřou jako mouchy. To's udělala dobře, Betty, dobře, snad se tam zotaví."

V tom však ona, jakoby těch řečí měla už dost, pohnula náruživě celým tělem, vypjala odhodlaně hruď a vstala.

„Poslouchej," vykřikla prudce, „rozhodla jsem se, že zůstanu u tebe. Počkej, netrhej sebou, nic ti to není platno. Ty mně patříš stokrát spíš než své ženě. Patříš nebo ne? Ty víš, že ano! Se mnou máš dítě, s ní nic, proto mám já větší právo na tebe než ona."

„Ale, Betty, co pak blázníš?“ zaječel a smekl nohy s postele.

„Ne, neblázním. Chci jen být u tebe. To je všechno! Nic víc. Rozumíš mi? Jenže ty bys nevydržel se svou ženou, kdyby ona něco tušila, tak, tak! Vidíš, jak já jsem moudrá! A proto uděláme to, aby nic nevěděla.“

Černický zamával rukou, jakoby chtěl něco od sebe odehnat a úpěl při tom, vydávaje ze sebe nesrozumitelné zvuky.

„Neřič, tím mne nepolekáš,“ prohodila rozhodně a opět usedla. „Tvá žena hledá služku, — divíš se, jak to vím!“ — a zde se potutelně usmála, „ano, hledá služku a já se o to místo ucházím. Ty mne ovšem musíš podporovat, ale nenápadně, rozumíš?“

„Ne, ne, to nejde, to nesmí být!“ přerušil ji vztekle a uhodil rukou do stolku, jenž stál vedle postele.

„Tedy ne?“ tázala se protáhle a hlasem zdánlivě úplně klidným, „ale pak se připrav na nejhorší. Znáš svou ženu, znáš? A teď si tak představ, až přijdu k ní s Francim a řeknu jí do očí: toto dítě je vašeho muže a moje, paničko! Když jste byla předloni na letním bytě, váš muž dolísal se ke mně, namluvil mi, že je svoboden, že si mne vezme — —“

„Betty, Betty!“ zařval Černický a skočil s postele, lítal po pokoji a rozhazoval rukama.

„Vezmeš mne k sobě?“ vpadla mu chladně do výkřiků a tváře její napjaly se hrůznou dychtivostí.

„Ne!“ zachraptěl a otevřel se zběsilým kvapem dvéře. „Táhni odtud!“ zasyčelo mu z úst.

Ona se potupně usmála, vstala, poklonila se hluboce a odcházela pyšným krokem, aniž promluvila při tom i jen jediného slova.

Když přirazil za ní dvéře, všecek uřícen jal se opět běhati po pokoji a nutil se do nového vzteku. Chtěl vlnami své zlosti a hněvu zadusiti v sobě každou vzpomínku, strachoval se, aby se neuklidnil a nezačal o všem přemítati, co se stalo a co ho ještě čeká. Bil pěstmi do nábytku, házel stolicemi, dupal bosýma nohama a řičel jako zvíře, ale naposled přece jen znaven a uondán, padl opět na postel a mozek přes jeho odpor začal mu volněji pracovati.

A než se nadál, vytanula mu najednou v paměti slabá postava jeho ženy s milým obličejem, s nakadeřenými vlasy, zpod nichž svítily rozblažené oči, viděl celé to její bezboké, houpavé tělo a slyšel známý, hlaholivý její smích, v němž znělo tolik důvěřivosti a zrovna dětinské oddanosti. Snesla by tu ránu její měkká, citlivá duše? Nemusil si odpovídati, byl přesvědčen, že ne. Nikdy by se ho více nedotkla, nesvolila by, aby sahal na čisté její tělo pokáleuýma svýma rukama, odloučili by se nadobro, třeba i pak snad zůstali ještě vedle sebe. Celé to hedvábné tkanivo, jež je dosud pojilo, ty nevypověditelné a jen jim povědomé citové svazky rozpukaly by se pak, setlely by, zanikly. Znal ji, příliš ji znal, než aby si mohl namlouvati, že by zůstalo vše při starém, kdyby zvěděla, co spáchal jako člověk ženatý v době, kdy ona meškala na venkově, kamž jí psával tolik roztoužených psaní a zasílal laciné, ale jí tak milé dárky. Snad by odpustila na oko, proč ne? Ale tam v hloubi duše její vířila by vždy hořkosť a dravá nedůvěra — a to, čím se dosud

opájeli, čím bujelo a žilo jejich manželství, to nedalo by se pak již vzkřísiti. A zač by pak stálo takové živobytí?! — — — —

A tu se najednou rozčilil sám na sebe, že Betty tak odbyl a jako psa od sebe vyhnal. Bude se mu mstít a má k tomu právo. Přece zavinil celé to neštěstí on, jen on sám, vlastně celé to velkoměstské ovzduší, jehož otravou byl načichlý, ne-li prosáklý. Považoval snad někdo z těch lidí, s nimiž se denně stýkal v úřadě, na promenádách, v hostincích, — zpronevěru spáchanou na vlastní ženě za něco zlého, bídného, nízkého? Jen chytře se měla věc navléci, jen chytře, aby doma nebyly zbytečné křiky a výstupy. Jinak vypěstil se mezi nimi podivný „zákon", že možno manželku klamati, obelhávati a že zvlášť není třeba se ovládati a krotiti, když ona odjíždí na venek a zanechává muže samotného v Praze.

Sotva předloni odejela mlaďoučká jeho žena na venkovský vzduch, rozsápala se v něm žíravá touha po — náhradě. Našel ji, tam někde v Karlíně, v malém očmuzeném hostinci, kde otevřeným oknem zahledl vysokou postavu usmívající se sklepnice s jiskřícíma očima.

Ale ta holka brala to vše příliš vážně. Musel jí lhát lásku, namlouvat, že je svobodným a že si ji najisto vezme, než učinila, po čem tolik prahnul. A pak byl tak spokojený, bez výčitek i obav, a vždy rozechvěný tužbou na zítřek. Vracel se k ní den co den až do té chvíle, kdy mu řekla, co se s ní stalo.

Vyznání to jej polekalo, vzbudilo v něm vědomí spáchaného zla. Jat hrůzou utekl od ní, schoval se ve svém příbytku, a konejšil se jedinou útěchou, že nebude vypátrán. Ona zatím čekala, bolestně čekala, nechtíc uvěřiti, že by ji byl opustil. Měla ho opravdově ráda, žíznila po jeho rtech a úsměvu, blouznila o dobách, až ji k sobě připoutá před oltářem a vrátí jí čest, jméno, dobrou pověst. Nepřicházel však a tu schvácena podezřením a nejistotou, vydala se Betty na pouť po Praze; rozpálená a tiše plačící čekala v ulicích, na nábřeží, u úřadů, zda ho přece někde nalezne. Často jí napadlo, zda ho neočerňuje bez viny, zda-li mu nekřivdí? Snad je nemocen, snad musel odejeti? — Svíjela se v mukách umdlení i strachu, nadějí i pochyb. — Až pak vše zvěděla, vše — — —

Zastavila ho večer, když zahalen až po uši v límci svého pláště, chvátal do hostince. Chtěl se jí vyškubnout, ale ona držela ho pevně.

„Vím, že jsi ženat, že's darebák, ale ptám se tě, co chceš dělat?" šeptala, chvějíc se na celém těle.

On něco jektal a hmatal rukama do tmy, jakoby v ní hledal odpověď.

„Mohla jsem k vám vrazit, říci vše tvé ženě, ale já tě dosud miluji a proto tě šetřím. Co chceš dělat, co s tím dítětem?" naléhala na něho znova.

Slíbil jí po dlouhých omluvách, že bude na dítě měsíčně platit.

„A co já? Mne jen tak odkopneš?"

Prosil a naříkal, aby ho neničila.

„Dobře, nezničím; ale vrátím se jednou k tobě, pamatuj si to — —" řekla vážně a odešla.

Od té doby dala mu pokoj. Z počátku děsíval se, že jednou rozmetá mu domácnost, že vpadne náhle k nim a oderve mu ženu od boku, ale pak, když viděl, že spokojuje se pouhým měsíčním žoldem, který

úkradmo zasílal jí poštou nebo dodával kdesi za tmy v ulici, — uklidňoval se a vpravoval do staré své nálady.

Až teď, teď — tak neočekávaně se objevila a se žádostí, jež se mu zdála šílenou a naprosto nesplnitelnou.

„Sta, tisíce lidí umírá, proč ona zrovna žije?“ lkal ve svém sobectví. „A kdo ví, jestli je to moje dítě — kdo ví?“ — hlasitě si namlouval, ač beze vší pochybnosti věděl, že Betty poddala se jen jemu a nikomu již jinému.

Začal se oblékati a při tom odvažoval, co je proň méně nebezpečné: vzít Betty jako služku do své domácnosti nebo ponechati jí volnost, ať jedná jak chce. A tu si vzpomněl, že ona umí dostát slovu a slíbí-li, že před ženou jeho nevyzradí ani slabiky — pak že může na ni spolehnout. Bude to ovšem hrozné, míti stále u sebe ten požár její očí, tu vyčítavou, zamlklou tvář — ale vykoupí si tím aspoň mír své ženy. Hůře, stokrát, milionkrát hůře by bylo, kdyby sem přišla s dítětem v náručí — — — Zavřel oči, v krku mu vysýchalo a žhlo.

* * *

Za měsíc přijela jeho žena a ještě téhož dne nastoupila u nich službu Betty.

Přišla tak pokorně, že Černickému bylo až u srdce trapno. Jemu říkala: „milostpane“ a ženě jeho políbila několikráte bílou ruku.

Nemohl se na ni dívat. Bylo mu, jakoby někdo vyssával krev z jeho žil. Rozčilen unikal před ní do ložnice a zde si tiskl hlavu v dlaně. Sama žena spozorovala jeho rozčilení a stala se nepokojnou. Musel vše svésti na úřad a vypínavost svého představeného.

Teprv za několik dní uvykl si jakž takž na zvláštní ten poměr, jaký nastal mezi ním a jeho — služkou.

On sám musel si doznat, že Betty chová se vzorně, že nečiní nic, co by ho mohlo v očích ženy snížit a pokořovat. Byla tak mlčenlivá, pracovitá, nikdy nevyhledávala příležitost, aby se s ním mohla v osamotě setkati. Jí stačilo, že mu byla na blízku, že mohla jej několikráte za den viděti. Jen když odcházel do kanceláře, vytratila se vždy z kuchyně a z povzdálí bez hlesu pohlcovala očima jeho postavu, sestupující vážně po schodech. On dobře věděl, že ho stopuje, cítil zrovna pal jejího zraku na svém kyprém těle, ale — nikdy se neohledl.

Někdy se však stalo, že pouhou náhodou vstoupila Betty do pokoje v té chvíli, kdy držel svou ženu kol krku a líbal ji rozmazleně na rty. V takových okamžicích zdálo se mu, že zachytil v očích služčiných zákmit jedovaté žárlivosti, a to jej rozčilovalo. Odskočil vždy od své ženy a všecek pomaten začal obírati se rychle věcmi všedními, jako rovnáním nábytku, upravováním ubrusu na stole nebo něčím podobným.

Žena se mu smála, neboť mínila, že tak činí z pouhé ostýchavosti před cizí osobou a byla uvnitř zrovna pyšná na tento jeho stud, tak vzácný u ženatých mužů. Nic netušila a nezpozorovala mladá paní Černická.

Sama často rozhovořila se o nové služce a plýtvala při tom chválou.

„Takovou holku tichou, netoulavou a pořádnou jsme ještě neměli, viď, Dolfi?" říkávala svému muži. „Dobře, že jsi se na ni přeptal a přijal ji do služby." A sama ho nutila, aby k služce byl vlídný a občas koupil jí nějaký dárek. „Tím ji spíš k sobě upoutáme," dodávala moudře.

On při takových řečech trnul od hlavy až k chodidlům a oči mu hořely rozechvěním — — — —

Jednoho dne, bylo to asi pátý měsíc, co Betty u nich sloužila, zaslechl v kuchyni pláč. Vracel se právě z kanceláře a nevěděl, co se stalo. Zůstal státi na chodbě rozrušen táhlým vzlykotem a nářkem. Poznával určitě hlas služčin a zachvácen byl překotným strachem.

„Snad jí to řekla" — projelo mu žhavě mozkem a nohy se mu prohnuly, jakoby měl padnout na kolena. Zachytil se zdi.

Znova a znova vlnily se tytéž lkavé zvuky z kuchyně chodbou, přerývány co chvíle nejasnými výkřiky.

Chtěl utéci. Ale najednou napadlo mu, že přece jen bude dobře, zví-li ihned, na ráz, zda vše je ztraceno. Dravá touha, vzbuzena bázní a nejistotou, hnala ho ku předu. Vzmužil se a vrazil do kuchyně.

„Co se děje? Kde je paní?" zvolal hned na prahu, všecek udýchán, jakoby byl někým honěn.

Betty seděla shroucena na kufru a plakala do dlaně.

„Kde je paní?" opakoval rychle a zimničně se rozhlížel kolem.

„Odešla někam — už dávno" — odpověděla trhaně služka, aniž sňala pravici s očí.

„Vy jste — ty's jí — vše řekla?" vyrazil prudce a ulekaně.

„Ne — neví nic" — zaúpěla Betty a sklonila hlavu ještě níže.

„Tak co pláčete — proč pláčeš?" tázal se již klidněji, cítě najednou velikou úlevu v prsou.

„Zde, zde mi píšou, že Francínek umřel" — zalkala za okamžik a ukázala levou rukou na papír, jenž ležel na jejím klíně.

Černický škubl ramenem, zavřel za sebou dvéře a pokročil k Betty: „No, neplač, neplač, snad mu je tam líp" — chtěl ji konejšiti, ale ihned vycítil, že hlas jeho zní při tom velice lhostejně a zlobil se proto sám na sebe.

Ji také zamrazil padělaný ton jeho hlasu. Spustila ruku s obličeje a zaslzené oči bolestně a vyčítavě upřela v jeho tvář.

„To ty jsi rád, že zhynul" — zašeptla při tom a tělem jakoby jí proběhla ohnivá vlna. „Máš pravdu — teď nás už nic více nepojí. Já ti nebudu překážet, já ne — mne se teď zbavíš."

„Ale Betty, přece nikdo nechce, abys — —" vpadl jí do řeči.

„Já chci, já sama! Co pak se mám pořád na to dívat, jak jsi s jinou šťastný?" přerušila ho a záchvěv vzteku zatrhal jí očima.

„Ty mne už nemáš ráda, jinak bys tak nemohla mluvit," odvětil nasládle; ale sotva to řekl, již litoval, že se podobně vyjádřil.

„Mlč, mlč! Já tě nemám ráda — já?" vyhrkla prudce a vstala. „Ještě takto mne bij a sužuj!"

On svěsil hlavu a rozpačitě bubnoval nohou o podlahu. Nevěděl, co by jí měl ještě říci. Mlčeli chvíli. Betty však dívala se na něho upjatě, neboť čekala, že přece musí jí něco potěšného povědít.

Když ale mlčel, začala znovu sama: „Měl bys jet se mnou, byl to tvůj syn, přece aspoň naposled —“

„Uznáš, že to nejde, už k vůli ženě — — —“ vmísil se jí kvapně do hovoru.

Chtěla něco rozhořčeně namítnout. V tom však uslyšeli šustot naškrobených šatů za dveřmi a Černický rychle odstoupil od služky.

Cvakla klika, a paní Černická, veselá a mile se usmívající, vstoupila do kuchyně. Když zahledla muže a Betty, protáhla tázavě svůj hedvábně měkký obličej a udělala pohyb rukou, jakoby se ptala: a co vy dva zde činíte?

On rychle začal vykládat, tváře se dojatým a soucitným:

„Považ si, dušičko, Betty má smutek. Umřelo jí dítě.“

„Co, vy jste měla dítě?“ tázala se Černická a výraz lehké ošklivosti vystoupil jí v obličeji, „— vždyť jste mně nic neřekla?“

Betty popuzena podivným tím výrazem její tváří chtěla divě odseknouti, ale v posledním okamžiku se ještě vzpamatovala a pravila s vynuceným klidem: „Ano, měla jsem dítě. A že jsem to neřekla, to přece pochopíte! Vzala byste mne do služby, kdybyste to byla věděla? Ne! A tak já bych odnesla všechno to, co spáchal na mně mizerný, ošklivý chlap, člověk bez srdce —“

Černický široce zakašlal a potahoval se za kabát.

„Nahlednete ale přece, že za takých okolností u nás nemůžete déle zůstat“ — řekla se zjevnou pohrdou paní Černická.

Betty přeletla ji očima, zaskřipla chrupem a po malé pomlčce prohodila: „Ještě dnes jdu pryč, — já milosti nepotřebuji. Milá paničko — nekoukejte tak na mne, možná, že vy potřebujete víc té milosti nežli já.“

Černická pohodila hlavou k muži: „Pojď, urážet se přece nedáme! Pošlu vám sem lístek, abyste si mohla ihned vyzvednout na úřadě služební knížku“ — vzkřikla na prahu a odeběhla do pokoje, táhnouc muže za sebou.

„Tak vidíš, jak se člověk může mýlit,“ vykládala, pohazujíc rukama, když vešli do ložnice, „já ji měla za pořádnou osobu a ona to zatím byla taková nestyda! A jak se dnes stavěla, však's to viděl sám —“

„No, víš, nediv se jí, vždyť má cit, dítě jí zemřelo —“

„Ne, ne, taková ženská u nás zůstat nesmí,“ pravila Černická rozhodně a strhla klobouk rozzlobeně s hlavy, „ještě by nás mohla přivést do řeči. Spořádaná rodina nenasadí si něco takového do své domácnosti. Ať si jde k tomu, kdo ji zkazil!“

Černický bál se jí odporovati, aby snad nějakým špatně voleným slovem se neprozradil.

„Když chceš, když chceš“ — poznamenal teprv za chvíli — „dělej, jak rozumíš, v takové věci rozhoduješ ty a ne já.“

Ona zatím hledala ve skříni ohlašovací lístek, jaký vydává pražský úřad služkám; když jej našla, podala ho mužovi: „Dej jí to — a pak ať jde! Čím dřív tím líp.“

Černický váhal okamžik, ale pak sbalil papír mezi prsty a šoural se z pokoje. Na chodbě připletl k lístku bankovku a vešel s nataženou

rukou do kuchyně. Betty skládala si již šaty do kufru a sotva že se naň poohledla.

„Zde máš,“ pravil krátce.

Vzala papír z jeho prstů a chtěla hoditi jej na šaty; ale v tom zahledla přižmolenou k němu bankovku a pozvedla zamračené oči k Černickému: „Co s tím?“ tázala se a hlas její zněl nepružně, zatvrdle.

„Inu, jemu, na pohřeb“ — zašeptal a rozpačitě pohnul krkem.

Zůstala nejdřív jako omámena, nehybna. Pak se jí zatopily oči, prsa se nadnesla mohutným oddechem a ústa její jemně zalkala: „Tak přece jsi na něho vzpomněl, tak přece!“ A v tom vyšvihla se ze země a než se Černický nadál, objala ho v náruč a zlíbala na čelo.

Ulekaně vyvinul se jí z objetí a všecek rozčilen utíkal ven.

Od té chvíle měl od Betty nadobro pokoj.

Ze staroskotských ballad.

Přeložil Ladislav Quis.

Douglasská truchlohra.

(The Douglas Tragedy.)

„Vstaň,“ děla, „lorde Douglase, vstaň
a brnění na sebe hoď,
by nikdy se neřeklo, dceru že tvou
lord za noci vybral si v choť!“

„Mých sedm synů vstaňte již,
vzít lesklé brnění vám
a střezte nejmladší sestru svou líp,
neb nejstarší v noci ta tam.“

On na bílou brănu posadil ji,
sám na siváka vsed',
a po straně visel křivý mu roh,
a rychle klusali v před.

Lord William přes levé rámě své,
by pátral, se ohlédl zpět,
a jejích sedm bratrů zřel
k nim koňmo se strany spět.

„Již slez, slez, lady Marketo,“ děl,
„a mého koně veď,
bych postavil se sedmi bratrům tvým
a tvému otci teď.“

Svou bílou rukou mu držela kůň,
však v oku ni slzy jí znát,
když padnout zří sedm bratrů svých,
mdlít otce, jenž měl ji tak rád.

„O, zadrž, lorde Williame!“ dí,
„jest zázračná ran tvých tíž;
já milenců mohu nalézti víc,
však nikdy otce již.“

I vytáhla bílý šátek svůj,
on z příze holandské byl,
proud krve jím stírala z otcových ran,
jenž ruději vína se lil.

„Ó vol, ó vol, lady Marketo,“ děl,
„si z obého: zůstat neb jít?“
„Já jdu,“ řekla, „lorde Williame, jdu;
vždyť sebe jen nechals mi žít.“

On na bílou brůnu posadil ji,
sám na siváka vsed,
a po straně visel křivý mu roh,
a zvolna jeli v před.

I jeli, jeli dál a dál,
svit luny kolem nich,
až k bílé vodě dojeli jsou,
a slezli tu s koní svých.

I slezli s koní, by napili se
tu ze zdroje, jasně jenž vřel;
a krev jeho srdce splývala v proud,
a strach ji obešel.

„O zadrž, lorde Williame,“ dí,
„že k smrti jsi raněn, se chvím!
„Stín rudého pláště mého to jen,
a voda se červená jím.“

I jeli, jeli dál a dál,
svit luny kolem nich,
až octli se u jeho matky vrat
a slezli tu s koní svých.

„Vstaň,“ děl on, „paní matko, vstaň,
vstaň, vpustiti mne pojď! —
Vstaň,“ děl on, „paní matko, vstaň,
neb noci té získal jsem choť.

O, paní matko, lože mi stel,
hleď široce, hluboce stlát!
a lady Marketu polož mi v bok,
a pevněji budu spát.“

Dřív půlnoci mrtev lord William byl,
a Marketa dřív než byl den —
tak věrní ať milenci spolu vždy jdou,
však ať jsou šťastnější jen.

Lord pochován v panny Marie chrám,
a lady tam v kůru roh;
a růže vyrostla z hrobu jí,
a z rytířova hloh.

Ty nalezly se a ty splétaly jsou
vždy úže haluze své,
by zřejmě viděl celý svět,
že milenců to dvé.

Však přijel černý Douglas sem,
a, surovosti pln,
on vytrhl ten krásný hloh
a mrštil jím v střed vln.

—

Dívka Colvina.

Šel namlouvat falešný si pan John
a k dívce krásné spěl;
ta slečna Colvina zvala se,
ji otec jen dědičkou měl.

On venku se dvořil jí, dvořil se vnitř,
a dvořil se dvorany střed,
až svolila na kůň vsednouti si
a odjet z domu hned.

Šla k otce svého truhlicím,
vše jeho peníze v nich;
a ty červené vzala, však z bílých nic,
a odkvapila v mih.

Šla dolů v otce svého stáj,
kde všecky své koně měl stát;
a všech lepšího vzala, ten nejhorší zbyl,
jenž v zemi, otec kde vlád'.

I jela ona i jel on,
to po dlouhý letní den,
až přišli na řeky široké břeh,
cíp pustého moře to jen.

„Slez s koně," falešný děl pan John,
„tam svatební lože tvé, hleď;
zde sedm jsem utopil královských dcer,
a osmou ty budeš teď.

Již odlož na kámen hedváb svůj,
jej nesmíš s sebou vzít,
neb příliš dobrý a skvostný jest,
by v mořské pěně měl shnít.

Již svleč, svleč holandskou košili svou,
ji nesmíš s sebou vzít,
neb příliš jemná a skvostná jest,
by měla v moři shnít."

„O, Johne falešný, odvrať se,
hleď na zelený kmen,
neb nikdy se nesluší, nahou by
zřel ženu gentleman."

Pan John, ten falešník, odvrátil se,
zřel na zelený kmen;
tu ona mu obemkla pažemi pas,
a vrhla ho do moře pěn.

„O, zachyť mne, Colvino, rukou svou,
že utonu, pohni tě strach;
a v zdraví tě dovedu v domov tvůj
až před otce tvého prah."

„O, falešný pane Johne, lež,
o, lež jen," pravila, „tam;
vždyť neležíš v loži chladnějším přec,
než jaké jsi chystal mi sám."

I prchala na koni otcovu zpět,
jak rychle mohla jen,
a stanula doma blíž otcových bran,
kdy počal svítat den.

Tu pěkný papoušek jí řek:
„Kde, Colvino, byla jste as?
a kam se falešný poděl pan John,
jenž včera si namlouval vás?“

Tu pěkný papoušek jí řek —
on hezkou obýval klec —:
„Kam pana Johna děla jste,
vždyť stále byl v patách vám přec?

On venku se dvořil vám, dvořil se vnitř,
vám dvořil se dvorany střed,
až na kůň vsednouti svolila jste
a rychle odtud jet.“

„O, mlč jen, pěkný papoušku můj,
a tak mne hany sprosť;
já z ryzího zlata klec tobě dám,
v níž bidélka slonová kosť.“

A na to řekl v pokoji svém,
kde ležel, i sám král:
„O, co as pěknému papoušku jest,
že žvatlá den než vzplál?“

„To kočka přišla ke kleci mé;
já bál se o kůži svou,
i volal jsem krásnou Colvinu sem,
by zahnala kočku tu zlou.“

Veselý jestřáb.

(The Gay Goss-Hawk.)

„O žel, ty veselý jestřábe můj,
jak lesklé peří máš!“
A žel, o, drahý pane můj,
jak bledým a zhublým se zdáš!

„Což na turnaji ztratil jste
svůj meč neb oštěp sám?
neb truchlíte pro dívku na jihu*) snad,
k níž nelze spěti vám?“

*) v Anglii.

„Já na turnaji neztratil jsem
 svůj meč neb oštěp sám,
však velmi truchlím pro milou svou,
 a hořce pro ni lkám.

Však blaze mi, můj jestřábe,
 ty mluvu znáš i let,
ty milé mojí doneseš list
 a odpověď mi zpět.“

„Jak vaši milou nalézt mám
 a poznati ji jak?
mám jazyk, jenž nikdy s ní nemluvil,
 můj nikdy jí neviděl zrak.“

„O, jak jen uzříš milou mou,
 však ty ji poznáš hned;
z všech květů krásné Anglie
 jest nejkrásnější květ.

Jest ruměnec na tváři milky mé
 jak krve v sníh skanulé nach,
a nezastřených ňader běl
 jak bílého racka je prach.

A právě u mé milé vrat
 jest bříza jeden květ,
tam sedni a pěj až uvidíš
 ji do kostela spět.

A čtyřmecítma na tu mši
 žen půjde překrásných;
však snadno poznáš lady mou,
 tu nejkrásnější z nich.“

Lord William napsal milostný list,
 skryl pod křídla šedá mu zvěst;
ten odletěl pak v jižní kraj
 jak rychle jen peruť můž' nést.

A právě u té lady vrat
 jest bříza jeden květ,
tam sed a pěl až uviděl
 ji do kostela spět.

On mezi její dívkami
 ji dobře poznal hned,
vždyť nebyl tak půvabný kvítek ten,
 jenž v jitru májovém vzkvet.

Blíž paniny brány on se snes
a v jedle sed' si výš;
a lásky pěl písně plné vnad,
až vnitř vše ztichlo již.

Dřív tichou, tichou píseň pěl,
pak jasně zvedl hlas svůj;
však zpěv jeho vyzníval zase a zas:
„Spět milý sem nemůže tvůj."

„Jen hodujte, hodujte, dívky mé,
nechť šťáva vám proudí se rév,
co poslechnu si v klenutém oknu svém
si pěkného ptáčete zpěv.

Můj krásný ptáčku, pěj, o pěj
tu píseň, již včera jsi pěl,
vždyť poznávám po vábném zpěvu tvém,
žes milým poslán sem spěl."

O, nejprvé veselý zapěl zpěv,
pak vážný pět se jal;
pak zobl si v šedé peří své,
by list jí odevzdal.

„Zde od lorda Williama psaní mám;
že tři vám poslal, on děl;
on pro vás by zemřel, kdyby snad
dél ještě čekati měl."

„Jdi, kaž mu, by ku svatbě pekl svůj chléb,
a pivo vařil už;
s ním u svaté Marie kostela dřív
se setkám, než zvětrati můž'."

Šla lady do svého pokoje pak
a vypukla tu v sten,
jak náhle by padla v nemoc zlou,
a zemřít se chystala jen.

„Jen jednu milost, otče můj,
jen jednu chci od tebe mít!"
„Však nebuď to hrdý skotský lord,
jejž nikdy nemáš zřít!

Než jest-li počestné, co chceš,
staň po přání se tvém."
„Když v jižní zemi zemřela bych,
ať v Skotsku pohřbena jsem.

A v prvním kostele, v cestě jenž vám,
tam dejte mši mi pět;
a v druhém kostele, v cestě jenž vám,
tam nechte zvony znět.

Když přijdete v svaté pak Marie chrám,
tam čekejte, až bude noc.“
A na to jí otec slovo své dal,
jejž nezruší nižádná moc.

I vyňala baňatou lahvičku svou,
jak rychle mohla jen,
a vypila — s péčí jí připraven byl —
již nápoj, plodící sen.

A zbledla, zbledla jí růžená tvář,
že kvítí měla třpyt,
a ona mrtvou zdála se tak,
jak můž' jen která být.

I děla její macocha zlá:
„Sem vroucí kaž olovo nést,
je kapejte, kapejte na její hruď,
to na zkoušku, mrtva-li jest.“

Již krůpěj vroucího olova tu,
již na hruď kápli jí kov.
„O běda!“ její otec vzkřik,
„jest mrtva bez kněze slov.“

Však macocha zuby klapala jen,
a brada třásla se jí.
„O běda!“ její otec vzkřik,
„již není dechu v ní.“

Tu bratrů sedm zvedlo se
již máry pro ni sbít;
a z pevného dubu zrobili je,
a ze stříbra dali jim kryt.

Tu sedm sester sešlo se
a příkrov jí ušily v spěch;
a stříbrné zvonky přišily naň,
jak za stehem šel steh.

A v prvním skotském kostele
tam dali zvony znět;
a v druhém skotském kostele
tam mši zas dali pět.

Když dosáhli svaté však Marie chrám,
 tam kopinníků stál šik,
a vyřítil v před se lord William,
 on všech jich náčelník.

I děl: „Již složte máry ty
 a přejte, bych ji shled.“
Však jak lord William ji za ruku jal,
 jí barvy se vracely zpět.

Jak lilie ona skvěla se,
 než bledá již nebyla víc;
však s růžovou tváří a ruměnným rtem
 se usmála milému vstříc.

„Jen sousto chleba, lorde můj,
 a vína vašeho číš;
neb pro vás a pro sebe dlouhé tři dny
 jsem nyní se postila již.

Mých sedm bratrů vraťte se zpět!
 a foukejte do rohů svých!
já myslím, že chtěli jste škodě mé
 a proto mějte můj smích.

A otce mi šedého pozdravte tam,
 jenž pokoj duši mé přál;
však běda kruté maceše mé,
 žár na hrudi pro ni mi plál.

Ach běda ti, běda, žena zlá!
 kéž zemřeš smrtí zlou!
já ztratila otce, sestry i dům,
 je zkrušila pro zlobu tvou!“

Z dramatické básně „Roháč na Sioně“

od Svatopluka Čecha.

(Dokončení druhého jednání.)

Ptaček.

A třeba jednat rychle, zdusit jiskru,
by v nový plamen snad se nevzmohla
na půdě dosud horké. Bez meškání
na zbojce třeba vojsko vypravit
a pevně sevřít brloh medvěda.
Znám Roháče — jsme spolu příbuzní —
vím, že má lebku tvrdší křemene;
však možná přec, až důraz ucítí
tvé bystré odvety a malomoc
svou proti síle tvé a země celé,
že skloní šij pod jařmo nutnosti
a rozum schladí leb mu hořící.

Sigmund.

Aj, hleďme, čacké příbuzenstvo máš!
(S ironií.) Ah, odpusť tedy, že jsem lupičem
jej nazval před chvílí! Ctím také zcela
tvůj příbuzenský cit — však promineš,
že po svém budu jednat s buřičem,
nechť bratrem byl by tvým. Snad smlouvat s ním,
by v míru poddal se? Ó nebesa!
Ne jeho poddání — jen jeho trest,
trest nejkrutší za drzost nesmírnou
a jiným na postrach má žádá čest
i prospěch můj a země veškeré.
Ne tvrdou jeho lebku obměkčit,
než zašlápnout ji v prach a rozdeptat,
slyš! rozdrtit ji musím na padrť,
by každému zde navždy zašla chuť
mé protivit se moci královské
a pokoj země rušit lotrovstvím!

Ptaček.

Že po všech důkazech mé oddanosti
tak's vyložiti mohl zmínku mou

o Roháčově možném zmoudření,
mne bolí, králi. Zdaliž třeba jest,
by ujišťoval Ptaček z Pirkštejna,
že nade všechny svazky pokrevní
mu právo krále, země, vlastní čest?!
Tvůj stačí kyn a proti Roháči
ne pouze lid svůj všechen vypravím,
než osobně též půjdu do pole
v jich čele k Sionu a v jeho zeď
kdy třeba bude, krví vlastní vpíšu,
že krále svého věrný sluha jsem,
nechť král mne tupí pochybností svou.

Sigmund
(chlácholivě).

Hle! sám ty jinak béřeš slova má,
než mínil jsem. Jáť nemám pochyby
ni nejmenší o tvojí věrnosti
a toho důkaz jasný: vedení
té výpravy tvým rukám svěřuji.
Ty sám buď vrchním velitelem vojska,
jež ohavný ten Sion oblehne
a řízeno tvým umem válečným
v ráz bohdá jeho hradby rozmetá
a zpupný odboj ztrestá krvavě!

Ptaček.

Měj, králi, díky! Tvoje důvěra —
ač jestli třeba jaké pobídky —
mi nejmocnější bude vzpružinou
ke snaze horlivé ve službě tvé.
Již odtud Roháč mou je starostí
a všechny síly napnu v tento cíl.
Sic v obléhání nejsem nováčkem,
však Roháč umí čelit proklatě
a možná, že nám chvíli louskání
dá kamenný ten ořech sionský.
Než buď jak buď, to pravím bezpečně,
že raděj dal bych prakem vymrštit
sám sebe do Sionu strýcova,
než s nepořízenou bych odtáhl.

Sigmund.

Rád bezpečím se zcela na tebe
a chceš-li zvláště dobýt díků mých,

tož Roháče mi přiveď živého!
Vše nasaď, živého bys dostal v moc,
ať mohu ztrestat podle zásluhy
pych jeho drzý, zločin ohavný. —
Však sám jsi pobádal, že třeba spěchu —
nuž, bez meškání seber branný lid
náš královský, i čety pomocné,
jež panstvo může vypraviti hned —

Hlasy pánů.

Dá každý z nás, co pohotově má.

Konšelé.

I města svoje brance připojí.

Sigmund.

A bude-li pak třeba, povolit
sněm ještě musí zemskou hotovost;
však doufáme, že na hrad zbojníka
sám bohdá stačíš s těmi zástupy,
jež po ruce ti jsou, a s nimiž tam
se vydáš bez odkladu. (K hostům.) Ukončujem'
již tedy dnešní svoji hostinu,
jež měla znít jen hudbou veselí,
však do níž divokým svým vřeskem vpadla
tak znenadání trouba válečná.
Dá Bůh, že v brzku shromáždíme zase
své milé věrné na veselý kvas,
jímž oslavíme návrat vítězů
od kouřících se rumů Siona!

Páni a měšťané
(odcházejíce).

Buď, králi, zdráv!

Biskup Filibert.

Bůh s tebou, císaři!
My modliti se budem horoucně
za brzký, šťastný konec výpravy
na posledního v zemi odbojce.

(Odcházejí všichni kromě důvěrných dvořanů královských.)

Sigmund
(k Brunoriovi, jenž stojí stranou s Giulií).

Mním sic, že mohu svěřit bez obavy
ten úkol Ptačkovi; však dokonale
přec nevěřím v té zemi nikomu
a vždy tu třeba opatrnosti.
Slyš, Brunorie! S touto výpravou
i ty se vydáš k Sionu a tam
zrak na vše budeš míti bedlivý
a zvěstovat mi po důvěrných poslech
co tam se děje, kterak počíná
si vojska velitel a zejmena,
zda nejeví se známka nějaká
hry neupřímné, tajných úskoků.

Brunorio.

Vše učiním dle tvého rozkazu,
tvá milost račiž na mě spolehnout.

Giulia.

A já tvou milost prosím pokorně,
bych bratra svého mohla provázet.

Sigmund.

Co díš? Po cesty dlouhé svízelích
chceš podstoupiti opět všechny trudy
té branné výpravy? Zde zůstaň, milá!
Co dvůr můj chová zábav, požitků,
vše plnou měrou tebe obklopí,
by nezasesklo se ti po bratru.

Giulia.

O jasný pane, vyhov prosbě mé!
Již pravila jsem tobě, kterak často
mou duši s hněvem touha jímala,
bych mohla něčím přispět k udolání
té saně kacířské, jež v zemi české
svou jedovatou hlavu pozvedla
a syčíc zlobou proti církvi svaté
i všemu, co je zbožným nejdražší,
ve zpupném vzdoru tobě čelila
a hrůzou naplnila celý svět.
Nuž dovol, abych aspoň shlédnout směla,

jak poslední té zbité saně vzmach
tam u Siona bude rozdrcen —
co právě slyšela jsem, proniklo
tak dravým rozhorčením nitro mé
a zášti proti tomu Roháči,
že prahnu vlastním spatřit pohledem
pád satanského jeho Siona
a první letět nazpět k nohám tvým
se zvěstí radostnou, že pomstě tvé
již spoutaného vedou zloboha!

Brunorio.

S tou zvěstí bohdá za kratičký čas
se navrátíme, jasný pane náš.

Sigmund.

Nuž, svoluji — ač nerad —, spanilá.
Do mraku pečí, do stínů a chmur
té zasmušilé země nemilé
mi zasvitl tvůj sladký obličej
jak rozkošného jara smavý blesk —
a již mi opět v mlhách obzoru
má zmizet jas ten lahodný? — Leč těžko
rtů těchto vábných prosbě odolat.
Však, Brunorio, více nežli bratr
tam pečuj o svou sestru líbeznou,
střez úzkostlivě její bezpečí
a dbej, by žádnou z drsných svojich hrau
těch údů něžných život v táboře
se nedotknul! Nuž, mějte vůli svou!
Teď k sionskému bude ležení
má touha vzlétat v různém dvojím citu:
to dychtěním po lotra potření
a po těch očí krásných slunném třpytu.

Úmrtí.

Dne 19. května zemřel v Brně dr. František Al. rytíř Šrom (nar. r. 1825 v Milenově), starý, vysoce zasloužilý pracovník národní na Moravě, mnoholetý vůdce české strany na sněmu moravském a říšské radě.

Pedagogická literatura ztratila záslužného pěstitele v Josefu Balcarovi, jenž skonal v Praze dne 3. června. Narodil se r. 1834 v Luži.

V nejlepším věku mužném vyrván byl tragickým osudem z kruhu českých belletristů Jan Antoš (nar. v Praze 1. ledna 1860). Vedle účetnického svého povolání — byl naposled pokladníkem Ústřední Matice školské — věnoval se záhy literatuře a přispíval do časopisů povídkami, v nichž rázovitým pérem, ostrými rysy kreslil obrazy ze současného společenského života, tíhna zvláště k líčení trudných jeho konfliktů a chorobných zjevů. I ve „Květech“ byly uveřejněny jeho práce, zejmena „Berta Pereková“, „Paní Borecká“, „Manželé Kopistovi“ a „Bratří Habadové“. První sbírku „Skizzy a studie novellistické“ vydal již r. 1884; později vyšly ještě r. 1888 „Drobné novelly“ a r. 1896 „Všední příběhy“. Kromě toho vydal dramatické zpracování své povídky „Paní Borecká“. Poslední leta trpěl chorobou, která na konec zakalila i jeho ducha a přivodila předčasnou jeho smrt. Dne 6. června skonal v pražském ústavu choromyslných, želen četnými přátely, jež mu získala ryzí a milá jeho povaha.

KVĚTY.

Odpovědný redaktor a vydavatel

VÁCLAV ČECH.

ROČNÍK XXI.

KNIHA XLIII.

SEŠIT SRPNOVÝ.

„Květy“ vycházejí v sešitech po 8½ tiskových arších dne 1. každého měsíce. Předplatné na čtvrt leta s poštovní zásilkou 2 zl. 50 kr., jednotlivé sešity po 90 kr. Adressa: „Květy“ v Praze, Soukenická ulice č. 9 nové.

V PRAZE.

TISKEM ALOISA WIESNERA. — MAJITEL A NAKLADATEL VLADIMÍR ČECH.

1899.

Anthero de Quental:*) Sonety.

Přeložil Jaroslav Vrchlický.

I.

Evoluce.

Fui rocha, em tempo...

Kdys byl jsem skálou, v starém světě byl
jsem keř neb strom, les cizí kryl mne tmavý,
pak vlna byl jsem a můj hřeben hravý
sok nejstarší všech, granit, rozrazil.

Já šelmou řval, kde vřes a dříštál kryl
vchod šeré sluje, prasvěta pak dravý
jsem netvor byl a kštice zved své hlavy
a z pastvy bahna líně vystoupil.

Teď člověk jsem — a vidím v stínu kalném
u nohou svých, jak ve schodišti valném
spiralou ve prostor spěl vývoj ten;

Já Nekonečna ptám se a lkám tiše,
do prázdna ruce roztahuji výše
a křičím pouze: Volnost, volnost jen!

II.

Ve víru.

No meu sonho desfilam...

V snu táhnou kol mne divná zjevení,
to strašidla jsou vlastních myšlenek,
jak ptáci, které honí větrů vztek,
až bouř je srazí v divém řádění.

Jak v klubku svíjí se v svém změtení
a slyším hlomoz, vádu, nářek, skřek
a rozeznávám tvar jich vespolek,
jak mihnou se kol v novém skupení.

*) Největší z moderních lyriků portugalských, nar. 1842, zastřelil se stižen chorobou nervů r. 1891.

Vy, vlastní duše mojí fantasmata,
nač civí na mne vaše druž ta klatá,
již bublinou kal bahna vyvrh sem?

Kdo jste, ó mluvte! Bratří mi neb kati?
Kdo jste, ó strašidla, jak vás mám zváti? — —
Však ale běda! běda! já kdo jsem?

III.

Nářek.

Um diluvio de luz cae . . .

S hor celá světla potopa se valí:
Toť den! Jak ženich vstává, samý jas,
kde zármutek, jenž jím by neuhas
a nedal rozptýlit se v světlou dáli?

Květ sotva zachycen na práhu skály,
ve bouři záliv i jejž sepjal mráz,
kde tvor, jejž Bůh by zapomenul as,
by úkoj nevlil s nebe jemu stálý?

Bůh otec jest! Ba všech je otec milý,
svou láskou všecky objímá a péčí,
o všecky dbá, zří bídu, trud a stín;

Když všem dá blaho v také svaté chvíli
a mně jen bol můj nechává vždy větší,
jsem také syn — však zavržený syn!

IV.

Duše moje.

Estava a Morte alí . . .

Smrt vztyčila se přede mnou, jak had
tu stála v ráz, jak skočila by zmije,
která se spící v cesty stínu kryje
a náhle tryskne u poutníka pat.

Tak bachantku tu chmurnou zřel jsem stát,
zrak šilhavý se v mozek divě ryje.
„Co hledáš, vlčice, jež vše, co žije
na světě, v hladu svém chceš rozsápat?“

— Neboj se —, ona v odpověď mi děla,
a ironie, s kterou vzdor se pojí,
kol studených rtů se jí pozachvěla.

— Tvé tělo nechci; dražší lup chci spíš
a slavnější, já hledám duši tvoji! —
„Ach," děl jsem. „Duši? Dávno mrtva již!"

—

V.

Divina Comedia.

Erguendo os braços...

Své pozvedaje ruce v nebes jas,
tak oslovuje člověk bohy svoje:
„Vy bezcitní, nač ve Osudu boje
a triumf vrhli jste nás na pospas?

Proč stvořili jste nás? Kol pádí čas
a přináší jen strastí nových roje,
hřích, bolest, zmatek, nemoc, nepokoje,
vír šílený a zápas nad zápas.

Oč lépe bylo by ve míru spáti,
jejž skýtá Nic, jež nestane se tělem,
bez citu tlít a nikdy nepovstati.

Proč v muku stvořit nás v svou kratochvíli?"
Však odvet Bohů zniká s větším želem:
— „Proč, lidé, vy jste si nás vymyslili?" —

—

VI.

Nirvana.

Para alem do Universo...

Dál za tím velkým, zářným Vesmírem,
v němž změna vře, dav tužeb, spory, žití,
a tvary, díla, hluk zkad slyšet zníti,
tam propast děsná zeje, hrozná všem.

Vln příval z moře toho těžkým snem
spjat v smrti tuhne, jak se dolů řítí,
v bezhnutí, které nelze vysloviti,
tam Bytí končí v klidu odvěkém.

A Myšlenka když tvoje na konec
se této mrtvých říši vyrve přec,
na přírodu když opět kol se dívá:

Tu vidí v žití zářných paprscích,
jak z všeho ošklivost a hnus a smích
a illuse a prázdno věčné zívá.

—

VII.

Mors — Amor.

Esse negro corcel . . .

Ten černý hřebec, jenž se denně kmitá
sny mými, jehož kopyt slyším cval,
jak, tma když skane, kol se žene dál,
po cestách noci fantastických lítá,

Zkad přichází jen? Jeho noha hbitá
ký svatý zdeptala luh? Ký děs vzpjal
a zježil hřívu mu a zas jej hnal
tak hrozného, kde vřava hřměla litá?

Jezdkyně na něm v děsném vzezření,
však v klidu svrchovaném vždy se týčí
a celá v zářně lesklém brnění

Bez bázně hřebce bodá a v let práská.
A černý hřebec: „Ejhle, Smrt jsem!“ křičí,
a jezdkyně dí v odvet: „Já jsem Láska!“

—

VIII.

Palác Štěstí.

Sonho que sou um cavalleiro . . .

Že toulavý jsem rytíř, často sním,
ať v noční tmě anebo v slunce žehu,
paladin lásky hledám v plachém běhu,
kde štěstí palác blýsk by zrakům mým.

Však v tříšti zbroj a s mečem zlomeným
já sláb již padám na neznámém břehu . . .
Však v tom zřím palác! Krásu, čár a něhu
stře bleskný mojim zrakům znaveným.

„Jsem vyděděnec!“ u paláce Štěstí
„jsem tulák!“ volám, tluku do vrat pěstí,
„v můj kvil, vy zlaté brány, otevřte se!“

I otevrou se zlaté brány s třeskem
a já zřím do vnitř s duše hořkým steskem:
Tam prázdno, mlčení a nic víc v děse!

—

IX.

Slova mrtvého.

Ha mil annos, e mais...

Jak mrtvý sním zde víc než tisíc let
na skalném srázu, vodě, větrům vzdán,
nad pouhé strašidlo jsem vyhlodán,
jak embryo beztvárný na pohled.

Jen duch můj žije do víru svých běd
v myšlenku neodbytnou zahrabán:
„Za živa tady ležíš pochován!“
To trápí mne — jinak mi ničím svět.

Vím, že jsem žil, však pouze jeden den,
nic víc, pak svatým byl jsem prohlášen,
mně k modloslužbě i na oltář dali,

Jak byl bych „Někdo!“ Jakby něčím v žití
moh „někdo“ být! Mne Bohem prohlásiti
si pospíšili — pak mne pochovali.

—

X.

V ruce boží.

Na mão de Deus...

Já v ruce boží v pravé jeho dlani
jsem našel srdci vytoužený klid,
co Klamů palác moh jsem opustit,
jít úzkou stezkou krok za krokem, v spaní.

Jak svadlé kvítí, jež si k zdobě skrání
utrhlo děcko, aby pohodit
je mohlo, Ideal a Vášeň, Cit
a Přeludy a dětinská vše přání

Já odhodil. Teď věru jsem jak dítě,
jež tiskne matka ku svým ňadrům v skrytě
a do snů jeho patří v usmívání.

Tak dítě projde bahna, hvozdy v snění...
Spi, volné srdce, zde tvé vykoupení,
spi pro věčnost a klidně v Boží dlani!

Z „Roku na vsi".

Kronika moravské dědiny. Napsal Al. Mrštík.

(Pokračování.)

Užírač krve.

e školním katalogu z r. 189* pod čís. 8. je nationale Jana Hložka. Narodil se 22. máje r. 188* v Habrůvce na Moravě, otcem jeho byl chalupník čís. 126.

„Je mu teprvá 12 let, hale rozumu má za vosumnáct — — — —" říkala o něm širokoboká, vysoká jeho rodička s pýchou, přes to, že ten osmnáctiletý rozum ji stál mnoho těžkých slz — — —

V katalogu zaznamenaný prospěch Jana Hložka byl nějak pomatený. Ornithologem byl, t. j. znal kdejakého ptáka v lese po zpěvu i po hnízdě; z jara vybíral jim vajíčka. V přítomnosti velmi dobře uměl katechismus, zeměpis a dějepis; dostatečně už jen se vyznal v mluvnici a docela nedostatečný byl v pravopise. — Sešity jeho byly strakaté, knížky mazané, poškrábané; ale zas dobře počítal a pěkně uměl povídat o zvířatech. Z tělocviku měl ovšem „velmi dobře"; ale zle bylo s Hložkovými mravy. Po všech osm let, co chodil do školy, byl počítán mezi nejnezvedenější chásku; — rubrika pro poznámky už ani nestačila. Nectnosť vedle nectnosti byly tam zapsány a ctnosť žádná. Dle školního archivu vybíral kosy, kouřil na pastvě cigárky, týral zvířata, lhal, bil se, a když byl starý pan učitel dodal, že i krad', připsal ještě hrubým jakýmsi písmem — — „a vůbec žák nemravný". — — — Už mu také jinak neříkal než — užírač krve.

Těžko se dalo říci, kdo a jak jej vychoval. Matka stále na tovarychu, táta vždy z domu — sester nebylo, bratří nebylo, sousedé zrovna takoví — — těžko tu nestat se samostatným. Od tří let rostl před chalupou, za chalupou a v potoce. Vychovával se sám, leda že matka, když přišla domů, přidala k jeho výchově nějaký štulec nebo vlastním příkladem ukázala, jak výborně při takové methodě se rodí z člověka nadávky. — —

Pan učitel a pan farář se zděsili, když šestiletý Hložek po prve přišel do školy; klel jak starý husar a na učitele už druhý den vytáhl křivák.

Otec — nebyl-li opilý, byl v práci a nebyl-li v práci, seděl buď v hospodě nebo v kriminále. Matky už ani do domu nikdo nechtěl. — Měla tak dlouhé prsty, že už ji několikrát za ně přiskřipli. Kdysi právala u fořtů a než se rok sešel s rokem, neměl pan fořt pomalu čím jíst. Všecky lžíce, nože, vidličky a domácí trety po kuse kus jakoby se propadaly. A se stříbrnou lžičkou kávovou hrál si před chalupou Janek v písku. — — — —

Honzovy tahy v obličeji byly tvrdé, kožené, pleť hrubá a hnědá. Nad roztaženými lícními kostmi blýskaly hluboko zapadlé, zelenavé oči, špička nosu uštěpačně trčela do světa, a hranatá, široká, neforemně zrobená lebka na sraženém těle svědčila o tom, že se v ní rodí snad velké, ale málo lidem příjemné ideje a plány. — Chytrý, ale vzpurný a sveřepý pohled Honzův dával jen tušiti lidem, jak veliké zásoby jedu a zloby vychoval a zanechal v něm život. — — —

Nešťastná rodina ptačí, jejíž hnízdo vypátraly bystré Janovy oči. Po tři dny dvě hodiny vždycky klečet musil v koutě, že vybíral „vtáčke“. — — A když na druhý den po odbytém trestu děti se do školy sešly zas — — přihrnuli se dva hoši s novou žalobou, že Honza našel skřivánčí hnízdo a nohama tak po vajíčkách dupal a při tom klel a nadával. Pan rechtor zavolal starostu a Honzu nezavřel už ve škole, ale řetízky svázaného přede všemi dětmi vedli do obecního „kačenca“.

Ale sotva ty řetízky střepal se svých širokých, jako lopaty nehorázně rozklesnutých rukou — už zas vylezl na vysoký topol pro vrabčí hnízdo i s děckem na zádech — „brabce“ vstrčil za ňádra a s děckem na zádech zase tak chladnokrevně jako vylezl na strom, slezl zase na zem.

Máma když večer přišla z tovarychu a dověděla se o všem — neznala se. Bila do něho jak do pařezu drvoštěp a hrozila mu, ležícímu na zemi, podkůvkou své vysoké boty, že jej rozšlápne jako „žóžel“. — Jan všechno vyslechl, statečně přestál a za chvíli spal jako dudek.

Smělý byl jak ostříž, tvrdý jako kocour: nejvyšší duby nepřekážely kuním jeho pochodům a s mladými veverkami na jaře vedl dokonce i rozsáhlé obchody.

Hnal jednou Stráňovský hutař Honzu z vinohradů až k panskému potoku. — — Už mu byl v patách, a kdyby ani toho potoka nebylo — nebylo obavy, že mu unikne.

Ale v tom prolítl Janek vrbovým proutím — vzepjal se jak přes barriéru sebou smýkne kůň a už byl na druhé straně. Svalil se tam, bolestně i zařval, ale hned zas vyskočil a neopomenuv hutaři zahrát u nosu na všech pět od levé ruky — uháněl k Habrůvce dál.

Hutař, mladý, pružný ještě člověk, celý zdřevěněl, když očima změřil šířku potoka a skrčenou, neforemnou postavičku Honzovu. Už ho ani nepronásledoval a s nepořízenou ubíral se nazpět k Stráňovu. — —

Jak se vedlo hutařům, vedlo se všem — — — nikoho se nebál, v noci jej mohla máma poslat kamkoliv — i na hřbitov by byl šel; neznal bázně před ničím.

Bylo mu teprv sedm let, když si máma na něj pozvala Mikuláše. —

Oknem svítil bílý sníh — — Honza seděl u okna a zkoušel, dal-li by se z kočičího ocasu udělat uzel.

Pojednou kolem chaloupky se ozval rupot, cinknutí zvonku, mumlání — řinčení řetězu — — brblavý hukot.

Z ocasu uzel Honza ještě neudělal, ale kočku pustil. Zapomněl na ni.

„Honzo, Mikuláš!"

Honza vskočil na nohy a odhodlané hleděl ku dveřím, za kterými se ozval temný, strašný jakýsi ruch. Jakoby tam zvíře někdo dráždil a na ně dorážel — zvíře vydávalo zvuky podobné vrčení řeznického psa.

Dveře se rozevřely, po čtyřech vlezl huňatý čert s řetězem, za ním vstoupila stepilá, bílá postava anděla a ještě vyšší, ještě bělejší postava sv. Mikuláše s biskupskou čepicí na hlavě a dlouhou metlou v ruce. Berla v temnu nad hlavou zářila v zlatě.

Jan z ostra posoudil situaci, ale nelekl se. Teprv když čert čtvernožky dolezl až k němu — chytl se za maminčinu sukni.

„Jane Hložkůj," hlubokým hlasem oslovil chlapce sv. Mikuláš a zatřásl svou obromnou, bíle huňatou bradou — — „seš pré zlé a tvrdé a neposlušné k rodičům, tak sem přišel tadyk s Luciperem, habe si tě vzal, ešli neslíbíš, že budeš hodné."

Honza jen zvědavě pohlédnul na čerta jak u nohou mu lezoucího, podivného brouka, jakého ještě jakživ neviděl. Zahlídl, že přední jeho nohy jsou člověčí ruce a začerněná tvář také se mu nezdála satanského původu. Po rozštěpených kopytech už dokonce ani památky. Ale rohy měl a jazyk vyplazený, červený.

„Budeš hodné — nebo nebudeš?" vysoko pozvedl Mikuláš svou metlu.

Hoch s opovržením se díval na čerta.

„Čerte, vem si jé!"

Čert čtvernožky postoupil ku předu, zachrochtal a zařinčel řetězem.

„Deš, potvoro!" zuřivě pojednou kopnul Honza satanovi botou mezi oči.

Čert člověčí rukou chytil se za kořen nosu a brzy na to viděl Honza, že čert má aji takovou „krýv" jako ji má člověk.

Ďáblovi na pomoc přispěl sám Mikuláš s metlou.

Honza zařičel a začal pracovat nohama i rukama proti bílé obludě. Dopadla metla jednou — dvakrát — — „škrk" — — Honza utrhnul Mikulášovi celou půlku košile i s rukávem a když i škraboška spadla a z Mikuláše vyloupnul se sousedův Martin — s chutí ještě mu do očí naplil „Fi!" — jakoby řekl: — — „zbytečně jsem se lekl."

S hanbou odtáhl čert s andělem i sv. Mikulášem a na druhý den obdivovala Honzu celá Habrůvka. — — —

Po takových zkušenostech stal se Honza ještě smělejším. Zábradlí v kostele mezi oltářem a lodí bylo celé pořezáno kudlou Hložkovou, zeď u křtitelnice okopána a odřena kovanými jeho podpatky, a když panu farářovi míšeňská jablíčka zakvítala nejsvěžejším ruměncem za měsíčního večera, všechny mu orážel Hložků Janíček. Druhý den poděloval jimi svoje přátely.

Ale katechismus uměl za to Honza výborně. Když tak panu farářovi pozurážel kde jaké jablíčko, ba i na hrozny se mu dostal a meruňky

mu snědl do jedné, dříve ještě než dozrály — přestal se panu farářovi líbit — a proto málo kdy jej vyvolal. — Ale když vyvolal — Honza jakoby se nic mezi nimi nebylo stalo — uměl a uměl tak, že se velebníček v tichosti nad ním zamyslil a chvíli třepal bílou hlavou jako člověk, kterému něco jde do hlavy a nejde, je spokojen a není spokojen, rád by pochválil a přece se tomu bránil — „s tím hochem opravdu byla svízel.“ — — Na konec přimhouřil oči a chvíli tak se zadíval na Jankovu hrbatou hlavu. Ale ta plna náboženských nauk byla zrovna tak hrubá a nezušlechtěná, oči zrovna tak zavilé a zelené, postava zrovna tak sražená a těžká jako „gula“ — — že divně se při tom individui vyjímala znalost nauky Boží. — Neříkal mu zatím nic.

Bylo Janu Hložkovi právě deset let, když do Habrůvky na visitaci přijel sám pan biskup.

V ozdobené škole bylo krásně. Okna, dveře, Kristus na zdi — jedna chvoj — na stole ohromné kytice z lučního a lesního kvítí — děti všecky jak obrázky — — kněží, rodiče, páni — hrabě a za stolem na kathedře sama jeho biskupská milost dávala školákům otázky. Nebyly těžké.

Vytrvale hlásil se Hložek Jan.

Ale ku podivu! Pan biskup — jakoby Hložka ani nebylo a ač seděl v lavicích „népryvnějších“ — ani neviděl divokého jeho hlášení — neukázal bílým, tlustým svým prstem na Hložka Jana. Snad že ho pro skrčenou jeho postavu opravdu neviděl, snad že se mu příliš kožené, zvířecí tahy v obličeji Janově nehrubě líbily.

Právě dala biskupská milost otázku o sedmém přikázání Božím, ale nějak zapeatlenou, že k ní bylo třeba bystřejšího důvtipu než na všechny, které předcházely . . . Hlásil se ten, hlásil se onen, děvčata i chlapci — ale žádná odpověď nezněla tak, jak si ji přála slyšet jeho biskupská milost. Tváře se ohleduplně usmívaly, i pan biskup byl v jakýchsi rozpacích. — — — —

Tu už Hložek Jan vyvstal, vymrštil ruku do vzduchu a za napjatého ticha z tlumu nahýbajících se těl vyjelo pojednou:

„Pane biskupe, mě vyvoléte!“

Biskupská jeho milost se usmála a ukázala měkkounkým prstem na Hložka Jana.

Hložek Jan jasným a zvučným, dnes také jaksi vymytým a zjemnělým hlasem odříkal všechno po pořádku jak a co všecko sedmé přikázání Boží zapovídá a přikazuje a vítězně rozhlédl se po hlavách všech smějících se panáčků.

A bylo mu divné, proč se tak „řehocó“ ?

Přece odpověděl dobře! — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Nejraději měl Honza koně a pastvy na podzim.

Také koupele v obecním rybníčku v létě patřily k vyvoleným jeho zábavám. Bály-li se všecky děti do rybníčku vlézt, aby je nestihl učitel, Honza jistě se nebál a kdykoliv si smyslil, šel tělo své oblažit v špinavé lázni brodidla uprostřed návsí, kam na večer zaváděli koně.

„Počké, já to řekuu! Dostaneš!“

„A nechť!“ strhl Honza hazardně kazajku se sebe a hup dolů. Teprv z vody stříkající na všecky světa strany křičel na břeh. „Šak ešli to veslepičiš, hubu ti roztrhnu haž po huši,“ dodal a zmizel pod bladinou rozhrnuje vodu svými údy jak obojživelník. Tak dlouho jak on nedovedl nikdo vytrvati pod vodou — — Hastrman . . .

Pěkně se to Honzovi válelo v rybníčku. Kalisko bylo sluníčkem vyhřáté jak v hrnícku. Z rozpustilosti celý se ještě pomazal blátem od paty až po hlavu.

„Chlapci, tak vepadá satanáš,“ volal na břeh strašně vyvaluje oči z bahnem počerněné tváře a vztýčil se z brodidla: — bahno tak s něho crčkem stékalo dolů.

„Ja, satanáš . . .“ odpověděl mu kdosi. „Pan učitel ide.“

Hložkovy oči se rozlítly po dědině a zahlédly na silnici učitelova psíka „s téma šmatlavéma nohama“.

Honza už nečekal.

Vylítl z rybníčku, posbíral kabát, kalhoty a svou beztak ušpiněnou košili, přitiskl všecko do břichaté, zablácené náruče a to sluníčko jen po něm blýskalo jak úprkem se rozlítl přes dědinu a rovno do mezírky Hrabálkova statku.

Učitel jen holí mu pohrozil . . . Za chvíli zašel i se šmatlavým psíčkem.

Teprv potom vrátil se zas Honza k rybníčku.

Přece musel to bahno se sebe oprat!

Na druhý den po škole, právě když se učitel chystal Hložka předvolat, co to zas vyved’, vešla tetička Sékorka.

„Pane hučitel, já hjim du žaluvat. Totok huž néni k vydržeňó s tém Hložkovém Honzó! Jak živ sem neviděla takovýho zlýho školáka. Kdejakó týčku nám v plotě hukróti a včera mýmu dítěti — z vodpuštění hnoja do hubičké nacpal a hutekl. Děti šak to viděly.“

„Musíte to taky jeho mamince říct.“

„Tá?! I tam já nepudo. To bech se dostala — — —!“

Došlo k soudu.

Honza nenamítal ani slova. Všecko byla dokázaná pravda a on sám se k tomu mlčky znal. Zapjal oči do učitelových kolen a stál lhostejně jakoby celá ta affaira s děckem nestála za ten křik. Jen poškubával jedním ramenem, jakoby něco s něho shazoval.

Učitel sáhl k poslednímu prostředku. Ostatní už beztak vyšly všecky na márno.

Byla to dobře vyschlá lískovka a ležela pro všecky případy na skříni za malovanými zvířaty.

Janek se zašklebil a nejistě mrsknul očkama po učiteli. — —

„Pane hučitel,“ stáhl malomocně ruce v zad — — „já to huž dělat nebodo!“ — —

Dal se do řvaní. Lískovka prášila kalhoty — Honza jen lítal. Lískovka přestala, ale nepřestal řvát Honza. Řval i potom ještě, když lískovka dávno už zas ležela za malovanými zvířaty. Bylo patrno, že řvaním vzbouřit chce celou dědinu.

„Že tě zavřu do chlívka!“

Janek řval za dva.

Učitel sám se toho řvaní zděsil. Vstrčil Honzu do prázdného dřevníku, zamknul na zámek a šel k obědu.

Po obědě učitel Hložka pustil.

Šel, s hlavou uraženě vztýčenou a odpoledne do školy už nepřišel.

Jen děti žalovaly, že Honza do školy chodit nebude, „šak pré počké, potvoro, to se ti nevyplatí! Maminka pudó na hétmanství žaluvat, a do školy že chodit nesmím, dež su tam bité.“

Tenkrát to bylo, když učitel nad Hložkem vzdal se všech nadějí a ke všem hříchům do rubriky poznámek připsal: „a vůbec žák nemravný“.

Lesňáci.

Na den sv. Krišpina.

Hospodáři ujíždějí do polí, dědinou trousí se ve vlňáky zahalené ženské.

Jdou na poslední zbytky řepy.

I kozky se rozlezly zas po stráni, nad dědinou v přítmí modrošedé a jako pomazané oblohy vysoko vzduchem vlají křídla havraní.

Je po poledni, děti scházejí se do školy.

I Hložků Honza se chystá.

„Dnes nepudeš do školy — — Dones na vaření — huž nemám hani jedné třiske.“

Janek opovržlivě hodil provázkem svázané vědy na lavici a s hřebíku sňal malou, kapesní pilku.

„A dé pozor, habe ti fořt nechytl,“ dodala ještě matka, prohlížejíc dno jakéhosi hrnce.

Janek vytáhl pod lavicí silný provázek, zakousnul se do krajíce chleba, zavolal ještě přihlouplého Julka Krištofa, toho poslal pro kamarády — Pazderkovy dvojčata — a šli.

Pazderkova dvojčata — o kus v před — stavěla kontrollu. Oba rozeznal od sebe málo kdo ... Když se narodili, byli prý celí černí a oba chlupatí. Chlupy ztratili, ale černí zůstali.

„To snáď nésó hani z našoho plemena!“ rozkřikla se tenkrát jejich tetka.

Snědí a hranatí, s vlasy rozčepýřenými na všecky strany zdáli se být opravdu jak z jiného světa.

Škola byla pro ně, jen když už naprosto nevěděli kam. Otužilí v hladu i zimě, bosí v létě i za mrazu, oškubaní po celý rok, rvali se životem jak divá zvěř a zasloužili si té přízně, které jim uštědřoval Hložek Jan.

První rok svého života leželi ještě v selské kolébce s měkkými peřinami a při dobré stravě — v roce dvanáctém už spávali v hadrech na stuchlé slámě a živili se jak ptáci nebeští. Pramen jejich výživy po celý rok byl nevysvětlitelný.

„Tenkrát, dež se narodile, měl tatík eště štvrtlán,“ vypravovala přednostka, houpajíc Toničku v loktech. „Štvrtlánek měli a žili jak nébohatší sedlák. Jen se smažilo. Křtine — to belo hu nich víc než hjinde svarba, při hóvodkách — sednica nestačila, posedali haji v kuchyni ... Pazderková za svobodna samá pantla, samá mašla a samé famfrňoch —

nos jen hore — nohó nevěděla jak šlápnout. A za deset let je — v pastóšce — Pantle, mašle, štvrtlán i s chalupó — všecko to tam a huž prodali haji ten poslední kósek pole. Huž hani na brambore nemajó a co si v zimě nevyprosí v zámku — nemajó — — —"

Dvojčata nebyla sama. Doma, v umazaných, potrhaných šatech a košilkách válely se děti ještě čtyři. Tónek měl jedno na zádech, Karel druhé — to nejmenší, když pro ně došel Krištof.

„A žádný nechce humřít," — vzdychla si jednou Pazderková, když nad velkou tou bídou ze srdce ústy tlačil se jí stesk. —

Chlapci vyrazili humnem na postranní chodníček a rozhlídnuvše se bystře prostranstvím — za dědinou přiběhli k doubravě.

Lesy!

Jak jste se změnily! Zlato kapalo v úbočí, krev stékala v Sovího koutu hluboký klín. To krvácelo listí bříz. Odkudsi z lože vyběhla urousaná, poplašená zvěř.

Opatrně a promyšleně jdou chlapci ku předu, oči jak jehly — noha neustále připravena ku skoku.

Jsou na kraji.

Prořídlým křovím crká sýkorka. Jen mžikem si jí všimnul Janek, jak každou dírku v kůře prohlédne bystrým svým očkem, každou puklinu ohledá ostrým zobáčkem, poďubne a vyplašena krokem chlapců letí zas dál. — Králík dupnul před nimi a kličkuje jako had smýknul sebou v spadalém listí.

Na černém kmeni vysokého dubu zarděla se červená veverka.

Mimoděk ohlédl se Honza po zemi — — a už po veverce frčel kamének, vystřelený rukou mistrovskou. Veverka kvikla a v krkolomných obloucích přenášela se vzduchem se stromu na strom — stále hloub a hloub do prostřed lesa, až zmizela úplně.

Byli na místě.

Rozlezli se po kopci a za malou chvíli už praštělo suché dřevo dávno už před tím podříznutého habroví. Znali les už líp nežli pan fořt. Příšerně rozléhá se praskot v prázdném, smutném lese podzimu. Lesňáci nemluví. Jak příšery přeskakují němě mezi větvemi a pracují, rychle a hbitě jak mrštný stroj dokud je čas a čistý ještě vzduch. Honzova pilka skřípe — jedno z dvojčat kroutí štíhlou břízkou, dřevo zasténalo, korunka s kmenem jak zohavené mládě leží na zemi trčíc mrzáckým pahýlem do vzduchu.

„Honzo, nařež tadyk tú borovicu . . . Do zimy šak huschne."

A pilka vřezala se do červeného kmene bujné borovičky; smutně se zatřásla Honzovi pod rukou . . . Nač ten v lese sáhl — tam jistě čekala smrt.

Byli hotovi.

Na zemi už každý hromádku nalámaného paroští.

Stáhli ještě provázkem, dali otýpku na hlavu a — vzhůru cestou, druhým koncem dědiny. Tam do rokliska nad žumpou nechodí fořt. — —

Pojednou se zastavili a jedno z dvojčat — jak psík když se zastaví, zdvihnulo poplašené jednu nohu. — —

Naslouchají.

Nic.

Zvolna jdou zas dál. Tónek do předu, Honza na zad, Krištof na pravo i v levo — tisíc očí měli hoši a sluch divochů, z daleka větřili nebezpečenství. Kousek v zadu jde Karel v bělavé kazajce, která má jen půl levého rukávu — — všichni bosí. V botách by nemohli dobře utíkat.

Uhnuli s cesty a berou se opatrně pokrajem lesa, krčí se pod větve převislého doubí a často nahlížejí — nebo sluchem zkoumají hlubiny lesa

Za výstupkem zatím hajný Kuchyňka zelenavýma svýma očima slídil po lesňácích. Slyšel praskot a věděl kudy půjdou.

Honza sebou pojednou mrsk'. Skok — dva — tři — voda a bláto na loučce vystřiklo mu až nad hlavu — druzí ani se neohlíželi co se stalo — přes louky, přes cestu hnali do vrchu.

Teprv ve vinohradech až na vrchu kopce se zastavili a jak vyplašeni zajíci se rozhlíželi a ušima stříhali na všechny strany. Tu si už mohli oddechnout.

Kde byl Kuchyňka! Škrábal se mezi hrudami a ta ohromná jeho hůl víc mu překážela, než pomáhala v chůzi. Zastavil se a zdvihl hůl do nebes. — Mojžíš — — —

„Holoto zlodějská — — — Šak te mně neundeš. Šak ti znám, te Pazderkůj bělokabátníku!“ — — —

Kuchyňka rozběhl se zase do kopce — — Běží co může.

Pazderkovi se už hotovili k novému skoku — strategický klid zachoval Honza. Změřil vzdálenost hajného, posoudil všestranně jakési křivolaké pohyby rozklíženého Kuchyňky a zavolal na chlapce:

„Chlapci, nebujte se, huž nás chytnót nemůže — — bodeme chytat me jeho!“

Kuchyňka hrozil pěstí, vyhýbaje se vodě na louce.

„A víš te co, vóšáču — — — tuťkaj — — —“ rozhorlil se už Honza a zastavil se. Položil otýpku na zem, vstoupnul si na ni, obrátil se zády ke Kuchyňkovi, smeknul děravý klobouk a rozkročiv nohy, vysekuul Kuchyňkovi potupnou poklonu.

Kuchyňka přešel louku a právě rozestavil nohy, aby se kopcem rozehnal k vinohradům, když to uviděl.

„Bóže! . . . Jen jednó ti kluku smět nasypat broků do kalhot!“ povzdychl si Kuchyňka a už sáhal po pušce, když v tom Honza otýpku hodil zas na hlavu a běžel za kamarády. — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Hložková už synka ledva dočkala. Poslouchajíc chléb žvýkajícího Janka, lámala a kladla do pece suché kousky, aby uvařila pro muže večeři — — —

„Přinde z té řepy beztak celé prosťydlé — — Di a hunem naber brambor!“ — —

Z komínu k zamodralému nebi vyletěl lehoučký kouř.

Strýček Kuchyňka.

Kuchyňka je hajným už dvacet let. Šedesát zlatých ročně, kousek pole, nějaký mandel otýpek a z prodeje dříví „taky nejaký to procento“ — — je všechno, co za službu dostává. Co si urve mimo to — „šak teho néni ani na podšití botů“, — — ale za přimhouření oka a někdy očí obou nad pychem v lesní trávě nebo spadalém listě — — podrazil si už nejedny shrnovačky.

To byly všední dny.

Svátek byl, když hrabě nebo host položil srnce.

„To kápne zlatka, haji dvě — podlivá teho, jaké je chudák.“

To bylo tak na trochu šedé — na podražení žaludku. Ráno samečka za tři, večer menšího samečka za dva — někdy aji víc, „ale za pět denně, to už je tak moja míra,“ říkal sám a bez té míry snad by se byl minul i svým povoláním. Ta mírka jej udělala teprv hajným.

Hrdinská jeho postava nebyla. Říkalo se o něm, že zajíce spíš straší než honí. Nebýt jeho zrezavělé dvojky, veliké torby a ohromných, ustavičnou chůzí sem a tam se viklajících bot — ani myš by se ho nelekla — natož pytlák nebo zloděj dříví. Janek Hložek měl ho jenom pro obveselení svých lesňáckých výpadů — — Říkali o něm, uslyší-li Kuchyňka někde ránu, jistě běží za pytlákem na opačnou stranu a jistě tam, odkud by nikdy neměl daleko „k té za pět“. —

Za tmy den jako den z chaloupky odchází do lesů, za tmy se vrací z lesů, zkřehlý v zimě, v létě uvařený jak rak... O zimu ani mu nešlo. Než všecko obejde je večer, ale v létě, kdy den trvá devatenáct hodin a noc pět — člověk habe furt bel na nohách a honil babe; a sednót si néni možná — lidí víc v lese než v dědině...“ A když si i sednul: fořt nejednou přišel na Kuchyňku, jak seděl pod dubem a ze spaní blafkal jako pes. Chrupal.

Jednou mu kdosi aji flintu ukradl.

„Beztak spal,“ mínil lesník.

„A, pane, nespal. Pod křoví jsem ju položil, listím ju zahrabal, a šel sem do Lipůvke. A než sem se vrátil — — —“

Kuchyňka roztáhl už jen ruce a dlaněma plácl do sebe.

„To je špás!“

A flinta nebyla ani jeho, ale kamaráda z Louček.

„Dvanáct renskéch sem mu za ten střep musel dát a nestál — Bůh mu hřiche vodpusť — — nestál hani, habe z ně člověk vestřelil. Vo neščestí belo — — a dvanáct rénských von si požádal! — — Podívéme se. Podruhý — radši jen tadyk s tó hulkó bodo chodit, než bech se flintu vypůčil — — —“

„Šak beztak nestřílíte... proč ji nosíte?“

„No, habech přeci vypádal jako hajné!“

Od myslivosti měl Kuchyňka skutečně jen ten odznak — flintu na rameně a za kloboukem pírko z koroptve. Měsíce chodil po lesích a neměl náboje... Jednou donesl lišku. Jak k ní přišel — Bůh to suď. Snad opravdu ji — — střelil. — Ale Habrůvka byla by přísahala na to, že ji našel zdechlou.

Po mnoha letech první mrtvola, kterou přinesl domů. To si přece nemohl dát ujít... Před svědky rozpáral lišku a vyhledal broky.

Broky našel — ale Habrůvka nevěřila zas.

„Tak ste střelil do zdechlé — —“ řekli mu rovno a Kuchyňka se rozkrájet mohl — nevěřil nikdo, každý se jen ščuřil a říkal, že Kuchyňka se učí „trefovat“.

Naporučil mu pan fořt na honě, aby také střílel. I nábojnice mu dal... Střelit zajíce v běhu — — ach to byl dávný, dávný Kuchyňkův sen. Nemohl říci „nebudu střílet“... šel tedy, flintu pod paží — rány v hlavni a — tu kluci už křičí.

„Stréčku, Kuchyňko — — zajíc, zajíc!“

„Nekřič!“ obořil se Kuchyňka a teprv pak pomalu dal do líce... A míří, míří... trvalo věky, než namířil... Všichni už čekali ránu, kde kdo se díval na něho. — —

„Eh!“ mávnul rukou Kuchyňka a s čela tak se mu řinul pot... „Už je daleko...“

Kluci zas: „Stréčku, stréčku — — zajíc — — zajíc!“

„Kde — — kde?“ — ohlíží se Kuchyňka.

Namíří a zas tak mávne rukou.

„Daleko.“

Nebo mu ukázali pod keř.

„Stréčku, stréčku — tam sedí králík.“

„Kde, kde?“

„No tam, nevidíte je?“

„Aha!“

Bác.

„Běž pro ně!“

Kluci radostí stavěli vrbu a přinesli ryšavý kus starého pytle...

„Tak meslím hutekl...“ pomohl si Kuchyňka a tak hrdě a přesvědčivě napnul tvář, jakoby mu opravdu byl utekl. —

Míval čtvrtlán Kuchyňka a už spával jen v chaloupce. To udělala ta jeho míra a „nekdy haji víc“. Ale i tu chalupu už mu podryla ta denní jeho míra... Už mu zbývaly jen tři kusy pole. Ty patřily ženě. Děti už vydělávaly na tovarychu a ve dvoře; živobytí tak měla celá rodina a Kuchyňka mohl někdy vypít „haji víc“... Měl i dceru Mařku — bylo jí teprv šestnáct let, ale domů ze služby už přišla s velikým bohatstvím života...

„A tož taková ideš...? A nebelo ti hanba hjít přes Habrůvku? pod Pálavu di a do řeky skoč...! Z dumu di a chalupu neškvrň...! Šestnáct let a mama...! Kdo to jakživ slyšel?! — Kliď se mně, nebo ti...“

Mařka utekla a první noc spala na seně.

Do druhého dne se Kuchyňka upokojil, když slyšel, že otcem je bohatý žid.

Tak co rok přijde některá ze židovské služby. Děcko pochová šest stop pod hřbitovní drn a „zachová-li jé Pánbu“ dá je na opatrování rodičům, se slibem, že bude na ně nějaký ten krejcar posílat — a jde do služby na novo. — — — — — — — — — — — — —

Studené ráno.

Z hustých mlh na východě se klubalo umouněné jakési slunce.

Sedíme v boudě pod skupinou zakrslých borovic.

Před boudou ozimina blýští tisícerými perličkami rosných krůpějí.

Naproti boudě nepohnutě a dost nevšímavě na svém trůně sedí slavný výr. Nic jej ze zadumaného klidu neruší. Přimhuřuje veliká svá světla, jakoby tu v tom jarém, ranním vzduchu dospávat chtěl nedospaný sen. Načechrá lehounké peří a pozdvihne dráp se železným kroužkem a dlouhým řetízkem, poškrabe se na hlavě nebo klovanem rozčísne na hrudi spečené peří a zase spí. Uši jak zdvižené kníry trčí mu nad hlavou.

Daleko na kopci zapadl do rozlité zeleni ozimin ohromný houf havranů, kavek a vran. Černými mraky se pokryla svěží zeleň polí.

V boudě teploučko. Hledím malým okénkem k čistícímu se nebi.

Protější díru zacpal Kuchyňka mechem a průvan do boudy už tak nefučí. Sám si sedl do tmy a dal se do cpaní své zasmrádlé dřevěnky.

„Onehdá sem tadyk vepaloval ty sršně — hale to se neptajó, jak mě prohnale . . .“

Mlčím a pozoruji výra.

Nic.

Na Stráňovsku padly za sebou dvě rány.

„Aha — dupplíroval!“ podotkl Kuchyňka.

„Nebyly u našeho lesa?“

„A nebele . . . To už bech tam běžel . . .“

„Ale od hranic to daleko nebude;“ tak tak že jsem potlačil úsměv.

„A ba nebode. To hjistě zas nekeré na Stráňovsku chodí po hranicích. Kde hjinde? Ve svéch polách nemajó hani chlupa . . . To je, pane, pytlácká dědina!“ — — zabafal Kuchyňka a skrčil se. „Tam má každé sedlák flintu a haji dež jede vorat, huváže si ju na pluh. A dež jede na podzim pro herteple, hjistě na voze má zahrabané svůj rezavé klicek . . . A neptajó se, jak z teho střílá. V noci z něho trefí, nerci-li ve dně.“

„Jestli pak taky někoho chytnete?“

Každé rok nekeho. Vonehdá sme tam bele s četníkem a pantátó*) hu Matyška. Ve hnoju měl skovaný dva zajíce. Viděli smé jé jak je střelil a potom sme se s pantátó kradle za něm haž k jeho chalupě. Belo to už večír . . . A minulé tédeň — — šak v sobotu to belo. Du, du, po cestě vokolo Kolíbke a šak vod potoka k hagací a stópnu si tak na kraji lesa za keř. Meslím si, debe nejaké ten králík na nedělní voběd přišel, běhá jich tam a nikdo jich nestřílí. Jen škodu dělajó a já to rád hjím . . . Tož přisednu a čekám.“

Kuchyňka se odmlčel a poslouchal.

Straka zaskřehotala a smýkla sebou nad výrem, ale v tom už — snad zpozorovala v okénku zježené kníry — smýkla sebou zas a držíc rovno ocas vzpříčený jak lať — odplovala k lesu.

„Tak teda čekám. Najednó táhne se z druhý strany podlivá lesa Stráňovské Mikša se svém střepem, až červené bel — takové měl rezavé. „A totok bode pěkná,“ povídám si a nehébu se . . . A Mikša

*) myslivcem.

donde a sedne si kósek dál vode mně. Co to belo?! Šak hani ne patnást kroků. Neviděli sme se... Nešlo nic. Vstal a šel kósek dál. Tam taky nic. Zas se vrátil... a furt mně neviděl. Huž padala tma. Povídám si, „co s něm? Ešče be muhlo neco přihjít — střeli — a je tady vo neščestí člověka — —" Pohnu sebó a povídám: „Mikšo, já su tadyk taky!" Mikša veskočil, podívá se na mě a povídá, hale huž tak jakoby mně hani nebelo: „No, deš seš tu te, nemosím tu bét já. — Postavím se vo kósek dál." — — Totok si pomyslijó — takovó vodpověď mě dá — — Hodil střep na rameno a preč, podlivá lesa. Já nevím, kam se postavil — — Co sem s něm měl dělat? Nestřelil, tak co? A debe bel střelil, bodo se s něm rvát? Je tu vo neščestí člověka."

Výr naproti sebou pohnul a otočil hlavu k západu. Byl to královský pohyb — plný pohrdání. Vysoko na obzoru kolíbal se ostříž. Pojednou sebou hodil a velikou křivkou zatáhl nad lesy. — Výr chvíli ohlížel se tímtéž pohrdavým pohledem, podrbal se zas na hlavě a utišil se. Jakoby o něčem přemýšlel — jen světla mhouřil.

Slunce vylítlo z mraků a pozlatilo lán.

„A neprotiví se vám žádný pytlák?" ptám se Kuchyňky s úmyslem, aby nemyslil, že jej považuju jako Mikša za nějaké „ledaco". — —

„No, to se mně ešče nestalo. Tadyk hani néso pytláci tak zlí... Lůni — taky hjim to povím — — Belo v nedělu ráno — v Lóčkách zvonile na mšu svató. Du vod Lipuvskéch hranic podívat se do Kolíbke a tuť najednó shlídnu Stráňovščáka — teho kulhavýho Bendu — v našéch turčiskách. De si pěkně, spokojeně — napadá na jednu nohu a jakoby to nebel hani revír náš, ale jeho — vod hranic se pustil až k roklím. Skrčím se a du po druhé straně, hale vo dvě turkeně (pole) dál taky. Půl hodine sme tak téma turkeňama chodile a neviděl mě. Čekal sem šak ešli haž vestřelí. Najednó vybrknó korotvje. Benda měl jen takové krátké, staré kvérek — ale neptajó se jak daleko tú korotvju shodil. No, nelžu, dež hjim řeknu, že to belo némíň vosumdesát kroků. Du k němu a povídám: Te Bendo, tá korotvja je má... Nech ju ležet!" — Teprvá včil mě huviděl: „Dež je tvá — tak si přindi k nám, stará nám ju hupeče, pošmakujem si..." Takovó mně dal vodpověď... Je tu vo neščestí, vijó! Pane — vo život de kolikrát," dodal ještě a protáhl trysku stéblem.

V tom skočil výr k zemi a rozčepýřiv se, obrátil svou kočičí hlavu přímo proti nebi jakoby tam odtud čekal nějaké zjevení.

Nad boudou to zašumělo.

„Krákrá —" zavrčely vrány nad výrem a v širokých, černých kruzích obtáčely nad výrem k nebi se nesoucí, větevnatý, suchý kmen. Za boudou na borech vřeštěly straky.

Netrvalo dlouho a nad výrem černo — havranů kroužil už celý mrak. Strhli strašný řev. Kruhy stále užšími svírali chladnokrevného výra. Smělejší vráželi až k němu. Od západu přitáhli i dva ostříži.

Výr už byl rozčilen. Skrčen k zemi byl už každou chvíli hotov, vrhnout se na znak a bránit se nestydatým hrubými svými pařáty.

Mraky vran hustě obsedaly větve kmenu.

Bouchly rány — jedna — dvě — ptáci pršeli k zemi.

Mračno s křikem se rozlítlo a stichlo.

. Ale za malou chvilečku už rozvzteklené vracely se vrány znovu — — svým řevem děsily ujce na novo.

Co tu z okýnka vyšlehlo ran!

Měl stréček Kuchyňka tenkrát co nést.

Neděle.

Šimona a Judy — zima je tudy.

Do prázdného, tichého návsí lahodně se nese z kostela zpěv Páně.

Návsí je vyzářeno sluncem, zlatem jeho blýská rybníček, sněhem svítí domky i chalupy nad humna jak schválně vynesené.

Mrtvě dřímá dešti vybledlý, chladem sežloutlý list akátů, zbylá jeseň v zahrádkách bezvládně poléhá k chladnoucí zemi; už ji nevzkřísí ani sluníčko.

Slunce bez tepla, voda bez života — bez vůně vzduch.

A všecko je takůvé tichounké, do vůle přírody odevzdané jak v trpělivém umírání. —

Živým proudem vyhrnul se z kostela lid.

Jak uvolněné stádečko ženou se napřed kluci; z daleka už je slyšet hlučný rupot okovaných jejich bot.

Za chlapci děvčata. Nedupají, neletí jako ti jestřábi před nimi, ale chichikání, požďuchávání není mezi nimi o nic míň.

Vesele v slunečním jasu pluly návsím nadechnuté barvy Habrůvských nevěst — od hlav vysoko do vzduchu šlohaly bílé kosárky chasy.

Zastavili se dva výrostci.

„Pojedeš na pastvu, Cyrile?“

„Pojedu. Chceš-li jet se mnó — ponáhli se!“

„No šak.“

„A vezmi sebó fajfku! Tabák mám já.“

„No nechať.“

Rozešli se.

Jdou už i ženské, za nimi vážně a opatrně se schůdků dolů posunuje se tmavá houštka mužských klád.

Rechtor za ruce vede si dva ze svých „užíračů krve“. Jdou jak setnutí... Jdou a nejdou. Každý krok jakoby je život stál. Menší osmiletý Krča Antonín s hlavou bílou jako len hrýže zuby střechu klobouku a ztěžka na slabých nožkách ponáší ohromné své boty, které mu do kostela půjčila maminka. Svých ještě neměl, „néni ešče taková zima“. Pravá se mu při každém kroku vyzouvá, levou šmatle do děsné jakési podoby.

„Aha, to só ti ftáčci, co se tak pěkně modlile!“ — usmívá se přednosta.

„Pojďte, pojďte!“ horlí rechtor a béře Tondu i Cyrila zas za ruce.

Krča se dal do řvaní.

„Pane hučitel, pane hučitel!“ vzepřel se Krča ruku potahuje zpět. „Pane hučitel, vodpusťte mně to — — já sem nic — — Milena Tur-

kova mně povídala, habech mu řekl, habe šil dál a Milena Turkova mně povídala a Cyril nechtěl a Milena Turkova jé žčuchla a Cyril myslel, že su to já a Milena Turkova to bela a Cyril mě bil a tahal a já sem nic nedělal a Milena Turkova měla zamazaný sukně a Cyril hjí je zamazal botama a Milena Turkova povídala, habech jé—é—é a Cyril mě bil a já sem nic nedělal a pane hučitel já to už nebudo dělat, Milena Turkova povídala a Milena . . .“

Tonda zdvojnásobil překotnou svoji řeč a začínal znovu.

„Jen pojď — — ve škole si to povíme.“

Cyril jen po tichu nesl trest jak nespravedlivé pohanění.

Přiběhla matka.

„Prosímich, co zas vyvedl?“

Hněvem a hanbou ani mluvit nemohla.

„Ale,“ mrknul rechtor s úsměvem na paňmámu, „tady ten bílý čert po celou mši svatou tahal tady toho černého za ucho — Cyril mu vracel pěstí a při modlení oba se smáli. Jdu se jich tedy zeptat, co jim bylo tak k smíchu — aby věděli, co je zas k pláči.“

„Hale — te jeden kluku nezbedné — takovó haňbu rodičům te děláš? Počké, haž dondeš dům. Provaz hned se namočím — — Dostaneš te voběd!“

„Alou — marš!“ kommandoval je rechtor do školy.

„Pane hučitel, já sem nic nedělal, Milena Turkova povídala, že Cyril . . .“

Konec své litanie doříkal bělohřívek až v učírně.

Cyrila musel učitel za gatě vynést do síně. — — —

Z kostela zatím odešly už i stařenky a žebračky i černé sestry s Frau Ebr a slečnou Luisou, ale u sochy sv. Jana stále ještě měla co povídat frajle Toni, hospodyňka pana faráře, s panskou ze zámku.

Šel kolem zahradník.

Slečna Toni mrskla zrakem po jeho novém svrchníku.

Už žloutla a schla ode dne ke dni, mrtvolnost stáří stahovala její obličej v trpkou jakousi křížalku. Byla příšerná až s těmi kovanými, na tenkém, jestřábím nose sedícími brejlemi a v sešlém paletó zdobeném perličkami z černého skla.

Zvadlý úsměv jako vždy stékal jí so rtů jak podmáslí.

Konečně se rozešly, když u sakristie ve dveřích se objevila bílá hlava faráře se sametovou, malounkou čepičkou kryjící tonsuru.

„No tak, no tak . . .“ šňupnul si spokojeně ze stříbrné tabatěrky.

„Pan učitel sas vedl dva školák — to je — no,“ mlaskla útrpně jazykem — — „co sas tam delal.“

„Tak, tak, taky sem viděl.“

Šli mlčky k faře.

„Pan sahradnyk měla novy kabát — — fajnovy — — Stála myslím moc.“

„No — no — — Ah Cukrle, Cukrle — — kde máš apportrle? Dones — dones honem!“ — — —

Malý, hubatý psík div se nezbláznil, co radostí měl nad vracejícím se pánem — — —

Vrzla vrátka — pan farář zmizel ve faře — za ním slečna Toni. Návsím už zas tichounko šuměla měkkounká nálada svátečního dne.

— —

„Pane starosto, prosím vás, pojede nekdo s tém mém zétra do špitálu? Huž je to s něm moc zlý. Bóže!“ sepjala bradavicemi pokryté ruce Borková, sotva že dala pozdravení.

Starosta si zapaloval právě sváteční cigarro, které dostal před několika dny od jakéhosi agenta s umělým hnojivem.

„A mosí tam být? Šak je tam každé rok a nic mu to nepomáhá.“

„Hale dež huž nemože hjít ani s postele ke stolu! Přece si meslíme, debe se mu trochu hulehčilo . . .“

„No — — dež se teda stál ten převrat v jeho zdraví, hať si najme a dá se zavýzt sám.“

Borková se dala do líčeného smíchu.

„I pro Boha všemohócího! Z čeho, řeknite mně přeci, starosto? — Šak decke jé dá vůbec zavýzt.“

„Totok je trápení — totok je trápení!“ srazil starosta čelo ke kořenu nosu... „Co ve se mě natrestýrujete! Mosím teda nekeho nabjít.“

Borková šla.

„Je s ním opravdu tak zle?“ ptal se přítomný sluha od okresního soudu.

„Hale zle! To máte takovýho špitálního vtáka. Jede tam každé rok a decke na humření. — A zatím... Šak se sám pré tudle hu Studýnke vejádřil, že si jede vodpočinót. Po práci je, na tovarych néni kam, doma v chalupě zima a hjídla jen tak, co be hladem nezdechl — tak co navrčí? A ve špitále pré je teplóčko a čisto jako v nebi, polívka z masa, hjídla dobrý, svaté pokoj — tak co pré be se nepohověl?“

Pravdu mluvil starosta. Borek opravdu tak jezdí rok jak rok a vždycky na podzim na útraty obce a zemského špitálu. Na vůz dají vlňáků a peřin a Borek jede. A tak naříká, kde jej všady bolí, a za Habrůvkou už jej nebolí nic. Nechají ho tam čtrnáct dní i tři neděle a pošlou zase domů... Nebo chce jít sám. Na rok přijede se svou „zlatou žílou“ zas — — Chválí si ten život a dělá tak už po pět let.

Každého roku se tak v pozdní jeseni plní zemská nemocnice u sv. Anny v Brně a prázdní se až před svátky. Před Vánocemi najednou všem poleví a každý chce domů — „už to néni tak zlý“. A není Borek z Habrůvky sám. Každá dědina má nějakého špitálníka. Doktoři už své ptáky znají a jen se usmívají — když vůz některého známého zas přiveze. Je-li špitál plný — ani jej nepřijmou. — — — — — — —

— —

„Ale je to zima! Snáď bude mrznout,“ zatřásla se fořtová a dlaní několikrát přetřela si hubená svá ramena.

„Ba je. Před dušičkama a huž zima jako v Siberii,“ hodila bradou paňmáma Prudková. „Hjindá bévajó v túto dobu hode — děvčata tancujó jen v rukávcách a kordulách venku — — a letos — — dobře že huž je po nich. Co pak be to belo po hodech v takový zimě!“

Prudková byla na besedě.

Už si všecko pověděly, myslivcová vypověděla už kdejakou chytrost a kdekterou ctnost o sobě a své Cilce, Prudková na vlas vypočítala, kolik stržila v létě za vejce a kolik za máslo a už se stmívalo, když Prudková sebrala s klínu drobty nadrobené buchty, vzala kancionál se šátkem a vstala.

„Došla sem hjich, paní myslivcová, poprosit vo trochu kvichtu.*) Starýho přechází nejak zima a tak si meslím, jako habe se zahřál.“

Dostala čaje.

„A přindó taky nekdy na besedu k nám. Šak hjim máme co dát.“

„Přindu, přindu,“ — pozívla myslivcová a zas tak přetřela dlaní chudičké svoje paže. „Budou teď dlouhé večery, co bych teda dělala?“

„S Pánem Bohem! Mévajó se dobře.“

„Dobrou noc.“ — — —

Plný měsíc vznášel se už nad lesy jakoby nesen na perutích zlatokřídlých par — — —

Na vandře.

V den sv. Marcela.

Hosté ze zámku odjíždějí.

Ne první a ne poslední — vystřídalo se jich už bez počtu od těch dob, kdy roztál poslední jarní sníh. — — Je příjemna Habrůvka v létě — pro zimu zas jinde hledají jak stěhovaví ptáci čtyř až pětiměsíčný svůj útulek. Z jara přiletí zas.

Jako mezi vlaštovkami — jsou mezi nimi i takoví, kteří do Habrůvky zavítají rok co rok. Staré, zchudlé šlechtičny, aktivní i pensionovaní důstojníci, příbuzní, známí i neznámí — přijíždějí, odjíždějí sem do lesního vzduchu jak do lázní, bledí, vysílení, mdlí a silní, vykrmeni a do růžova zbarveni prchají zas do světa . . . Pravidelně skoro dojíždějí aristokratky, pořadem navštěvujíce příbuzenstvo po celý Boží rok. Vysokorodé dámy obdařené sice titulem a krví modrou, ale otrávené prokletím ať už zaviněné nebo od předků zděděné chudoby. Mají své komorné, mají svůj erb, vytisknout si jej daly i na své navštívenky a voňavkou napuštěné listovní aršíky a obálky, vyšitý jej mají na kapesníku, utěráku a snad i nočních košilích. V zemi Grandezzy prý si erb tetovují i do kůže . . .

Přesně dle kalendáře, t. j. právě v tu dobu, kdy odletují vždycky, aby zase v tutéž dobu jak loni, předloni a po celý svůj věk objevily se na zámku jiném — odjíždějí dámy dvě, ale ne spolu. Každá zvlášť.

Ve spoustě kufrů a ohromných škatul s komornou jela napřed stará dáma z rokkoka — té zlaté, sladké doby nezapomenutelných menuettů a koketních dobrodružství, jejichž památku už jen jako dech zastírají dálky dávno zapadlých jar. Jak zpuchřelá sfinga zašlých dob sedala den jak den v zadních lavicích kostela, skrčena pod vysokým černým čepcem, zahalena v neproniknutelnou houštku načechraných, černých-závojů a v podivuhodný zmatek všelijak svázaných, převázaných, zadrhnutých i volně visících černých stužek . . . Těch konečků a třásní viselo s ní na tisíc.

*) kvicht = čaj.

Cosi starého, oparem plísně dýchalo z celé její postavy — když skloněna nad lavicí velikými okrouhlými brejlemi hleděla do malých, už otřelých modlitbiček a šeptem svých začmoudlých rtů vysílala prosby svoje k Božímu trůnu. Chvílemi ustala, aby si šňupla vonného rappé z ebenové tabatěrky, vykládané slonovou kostí a erbem uprostřed. —

Za ní sedala bleďoučká její komorná s černým, velkým okem, v zoufalé blouznivosti upřeným kamsi do prázdna. — Byly krásné ty oči, ale jenom v tom okamžiku marného jakého's toužení — jindy byly vyhaslé, hleděly bezvýrazně jak zadýchané achaty. — — — — —

Za několik minut po nich jel kočár druhý s hraběnkou Gustou.

Byla to vysoká, statná dáma s vlasem už valně prošedivělým, s tváří vyschlé panenskosti, ale bujna ještě a plna smělých nároků na důstojnosť ženské heroiny. Také už dohasínala, ale v očích ještě jí doutnalo plno jisker zvůle — srdce otevřené jak krater plně oddychující sopky ozářilo někdy odleskem své náhlé záře celé svoje okolí. S první hraběnkou nenáviděly se na smrť. — Dojíždívala obyčejně až k podzimu — jak havran a její způsoby bouřily vždy usedlý a starosvětsky přísný názor světa u habrůvských žen. — — Vídaly ji denně jak chodí s puškou nebo psem po polích a kouří. Od úst tak se jí neustále dýmilo jak z pekárny. — —

„Fi!“ odlevil si jednou Dóbek Jurka — „té bech hubičku dát nechtěl.“ — Pálila viržinku za viržinkou a za pasem nosila jich v černém pouzdře celou zásobu.

„Totok je ženská? Deť báňá jako husar!“

Pak ji Habrůvští viděli zas na honech. Sestřelovala s nebe koroptve, jakoby je na provázku měla — žádná zvěř nebyla jí dost daleko, aby ji s bravůrou nepoložila k zemi.

„Totok je k hrůzi! Oh — oh — aha, zas!“ spínal starý Hrabálek pod Žlutými horami od hlíny umazané ruce. Nechal hrabání a hleděl na ni jak na div. Několik kroků před ním pěti ranami po sobě v největším běhu položila pět zajíců za sebou a všecky na hlavu. Dělali kotrmelce jak blázniví. A ne dost na tom — šestou ranou hned na to shodila dvě koroptve s řetězu přetahujícího jí vysoko nad hlavou. Celé kolo výborných střelců na ni hledělo a volalo „bravo!“ —

Na čekanou do lesů chodila sama.

Ale zastavila-li se někdy u lesníka, aby jí do lesů zavedl na místa, kde přechází vysoká nebo liška — paní fořtová nabyla rázem ještě jaksi špičatějších ramen — žaludek se v ní okamžitě ohlásil jakousi zastaralou chorobou a když se muž její vrátil, vždy jakoby mu z očí vypátrat chtěla nynější stav jeho svědomí.

Nejvíc zděsila se Habrůvka, když jednou odpoledne branou z parku na náves rozjela se na bujném, mladém, křepce tancujícím hřebci a v divokém trysku jak vlaštovka prolítla dědinou. Černý dress po boku koně vlál s ní jak smuteční závoj.

Habrůvka neprocitla ještě z úžasu a už zas jak černá, větrná bouře noci letěla dědinou k bráně zpět.

Dojela k bráně, ale tu pojednou hnědák se vzepřel, vyhodil a toče se v tanci jako svíčka postavil se na zadních nohou proti bráně, jakoby těmi kopyty rozhrabat chtěl zděný oblouk, klenoucí se s pilíře na pilíř. —

Kůň supěl a frkal, potem blýskaly jak z kovu ulité, napjaté a tvrdé jeho kýty, tlama slintala dlouhými až po zem se vlekoucími slinami, ocel uzdy skřípala mezi hryzajícími zuby. A zas tak jako svíčka na zadních nohou rozběhl se proti bráně, štvaný ostrým bičíkem, hvízdajícím v ruce bílé a jemné. Kovář z dílny vyběhl v rukou drže kus rozžhaveného železa — vozy se zastavovaly, děti ze školy jdoucí ztichly a kde kdo trnul úzkostí, ba kostelnice ani se už dívat na to nemohla, jen se uplivovala ze strachu před následky leknutí a klidila se raději do svého baráku. „To sem jakživa neviděla," pravila a uplivla se po druhé.

Hraběnka Gusta zatím zkusila jinou methodu — ale ani na okamžík nepozbyla rozvahy. Nechala bičíku a v nejbujnějším tanci tišila mladého hřebce lichotnými zvuky jazyka, měkkou dlaní hladila a popleskávala spocenou jeho šíji.

Kůň se upokojil — aspoň se už nestavěl na zadní nohy jako svíce, ale kopyty ledva že se půdy dotýkal — v rozčilení jen jen jimi hrál. Každým tím krokem jakoby ohnivé půdy se dotknul — ihned nohou trhnul zase zpět a skočil na druhou. Půlkruhem tak obtancoval s hraběnkou celé prostranství, ale jakmile měl projet branou — zařičel a už stál zas jak pejsek a kopyty hrabal proti zámku.

Bylo patrno, že comtessa si umínila stůj co stůj — prohnati jej skrz.

Marně.

Strhla pojednou koně, obrátila do dědiny, ohnula uzdou krásnou jeho šíji, švihla bičiskem a Habrůvským sotva zbylo tolik času, aby posbírali děti a uskočili mezi svoje zahrádky a do síně.

V plném trysku zas jak černá furie — řítila se hraběnka dědinou, vyjela do polí, přes nivy, přes kopce vznášela se víc než jela, přeskakovala strouhy — v letu nechala za sebou potok — vztekle už s divokou zvůlí brala každou mez, až na konec po čtvrthodinném, krkolomném cvalu, mírnějším už a drobným tempem vracela se k dědině.

Dědinou šel už hřebec jako sbitý. Pěny crkem mu kapaly od uzdy, nohy bezpečně už se dotýkaly půdy a kamkoliv pokynula uzdou, všude zahnul bez vzpírání, do brány vkročil už jak ovečka krotký. Teprv za branou stržen uzdou, vzpamatován bičíkem, zatančil po trávníku rondeau a hleděl štíhlé svoje nohy srovnat v žádané pas.

V kole před zámkem jezdkyně prohnala hnědáka ještě jednou.

Kůň dělal divy. Běhal ostrým i dlouhým poklusem, náhle se obracel, branou několikrát prošel ven a zase zpět — — tichoučký byl už jako beránek. — —

Když s něho sesedla, byl zalit potem a podkoní v zástěrách chvíli třeli třesoucí se jeho údy. Tělo měl smočené jakoby je vykoupal.

Sama spocena chvatně trhala s rukou žluté rukavičky, popraskané napjatým držením uzdy. Pak si teprv pod kloboukem upravila rozpoutaný prošedivělý už vlas.

„Totok je čert a ne ženská — — —" stále opakovala stařenka Řeřuchová, dlouho se chvějíc leknutím, když jezdkyně — náhle jak vichřice přehnala se těsně kolem ní. —

Odjížděla.

Kouřila cigarettu, rozhlížejíc se s vysoka na ponížený, kočár se zděděnou jakousi blahovolností a úctou pozdravující lid.

Jede na Vlárenské panství k druhému příbuznému. Pobude tam měsíc, dva a pojede zas k strýci, od strýce k tetě, od tety k švekruši, potom k sestře, bratrovi, přítelkyni, známé z dávných — šedých dob. — — —

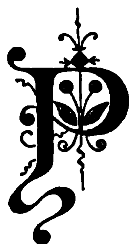
Bývala prý krásná — — i jmění měla slušné aspoň pro život — —

A všechno — i mládí i krásu i zlato vítr vzal — odplavila voda — rozplynuly se jak v nic — jako ta pára, jako ten dým, který se jí z cigaretty v běhu koní — trhal nad hlavou. (Pokračování.)

Z Prahy ku konci let šedesátých a na počátku sedmdesátých.

Vypravuje Ladislav Quis.

(Třetí oddíl vzpomínek z let 1852—1872.)

očínaje další oddělení těchto pamětí, přiznávám se, že jsem byl na rozpacích, mám-li v nich pokračovati. Vždyť mi tu líčiti dobu sotva minulou, jež tkví v paměti tisíců a tisíců dosud žijících účastníků, z nichž mnozí více viděli, více a lépe pozorovali i pamatují nežli já. Rozhodl-li jsem se přece psáti dále, učinil jsem to z důvodů, jež tuto v krátkosti vyložím.

Jak patrno z toho, co jsem dosud podal, zmiňuji se o událostech ať politických ať ze života národního neb literárního jen letmo a málo slovy, a to výhradně proto, by mi sloužily jako nutná, nevyhnutelná kostra pro mé vypravování. Ale v době, k jejíž líčení přistupuji, nabývají události ty takového vrchu a stíhají, hromadí se tak rychle, že bych, dotýkaje se jich sebe stručněji, snadno jimi vyplnil všecko to skromné místo, které své práci mohu věnovati. Ale věci ty, a to i sebe nepatrnější, byly — což v letech padesátých následkem nedostatku publicistických orgánů se nedělo — zaznamenány četnými denními listy, ba vypsány již i v mnohých, všem přístupných knihách. Nemělo by tedy nové a při nedostatku pramenů zajisté neúplné a nesprávné jich opakování žádného účelu. Ale mně běží o něco jiného, než o tyto všeobecně známé události, jak jsem to v úvodu k těmto řádkům také jasně vytknul; chci vylíčiti vývoj své generace a ovzduší, v němž se vývoj tento dál. Abych však vytknuté úloze dostáti mohl, jsem nucen vypravovati události jiné, méně známé, méně veřejné, ba často i soukromné. A tu právě vězí obtíž, neboť vnucuje se mi otázka, je-li dnes již na čase dotýkati se osob dosud žijících a uváděti zde na veřejnost věci bez svolení a snad proti vůli súčastněných.

Předloživ si tuto otázku, chtěl jsem již odložiti pero, neboť zdálo se mi lepším, nepsati, nežli psáti v poutech tolikerých ohledů. Ale pak přišly zase jiné úvahy. Vždyť přece možno nalézti způsob, dáti veřejnosti to, co jí náleží, aniž by bylo třeba porušiti povinnou šetrnost k žijícím osobnostem. Třeba jen nalézti pravou míru a zachovati všude nutný takt. Netajil jsem si nikterak, že to věc obtížná i choulostivá, ale konečně jsem přece zanechal dalšího váhání: a Bůh mně pomozi, již nemohu jinak.

Před nedávnem dopsal mi některý přítel z oné doby, který hrál v ní jednu z předních úloh mezi studentstvem, nyní pak zaujímá vážný veřejný úřad, že by snad nebylo nyní ještě na čase, psáti o těch allotriích, jimiž jsme v mladých letech se zabývali. Upokoj se, milý druhu, nalezneš zde mnoho z těch allotrií věrně zaznamenáno, ale tebe při tom neprozradím. Vždyť pro porozumění době stačí poznati činy; na osobách, jež je provedly, již tak nezáleží, uvážíme-li, že osoby ty byly vlastně jen vykonavatelé obecné vůle.

I.

V roce 1868, v tom roku občanského ministeria, v roku deklarace, táborů a persekuce vrátil jsem se po tolika letech, strávených v klidu venkovském, opět do Prahy. Celými Čechy vanul bouřlivý, ba revoluční vítr a srdce jejich Praha bilo horečným tepem. Zdálo se, že se vrací opět rok osmačtyřicátý. V mládeži vše vřelo a scházely jen ozbrojené studentské legie, aby rázem vyrostly ze země také barrikady. Příčin i chuti k tomu bylo dosti. Všude bylo plno látky zápalné a jiskry jen jen ršely. Od slavnosti položení základního kamene k národnímu divadlu, která tak mocně vzpružila naši národní hrdost, při níž jsme se spočítali a uvědomili si svou sílu, ba již od lednových demonstrací proti Herbstovi stupňovalo se rozechvění, a ti, kteří měli je mírniti, přilévali jen ještě oleje do planoucího ohně.

Po bytu jsem se dlouho nesháněl; táborští kollegové, kteří mne předešli, již mi jej uchystali. Nalézal se „u Kuchynků“ v Poštovské ulici, bydlelo nás tam pět, až na jednoho všickni Táboráci; jmenuju z nich jen Františka Nováka. Měli jsme dva pokoje u ovdovělé majorky S. a scházeli se tu všickni studenti, kteří v tehdejším ruchu hráli nějakou úlohu. Říkalo se u nás vůbec v „Domě“, a bylo tu středisko všelikých agitací. Odtud vydávána hesla, zde konány porady, mělo-li se něco podniknouti, ba vydáván tu dříve po nějaký čas i psaný list „Dům“, jemuž by asi čerň tiskařská příliš byla nesvědčila. Tak octl jsem se bezděky v ohnisku všeho ruchu.

Když po táboru pankráckém, kde do lidu stříleno, asi v polovici října vyhlášen v Praze stav vyjimečný, a zrušena sotva před třemi roky zřízená obecní policie, jejíž místo zaujalo prozatím, než nová stráž se organisovala, poměrů neznalé venkovské četnictvo; svolána, po usnesení porady v „Domě“ konané, na počátku listopadu „tajná“ schůze do letohrádku Ameriky, známé to tehda studentské hospody. Tam usneseno uspořádati tentokráte za padlé bojovníky bělohorské slavné rekviem, k němuž se páni se smutečnými odznaky, dámy pak ve smutkovém obleku

dostaviti měly. Místo bohoslužeb nebylo určitě naznačeno, a šeptali potom jedni, že to bude v Emausích, jiní udávali Týn, jiní zas kostel sv. Jiljí a jiní opět chrám sv. Mikuláše na Malé Straně. Den osmého listopadu padl toho roku na neděli, kteréhož dne ovšem dle ritu katolické církve rekviem ani slouženo býti nemohlo, kdyby se byl vůbec nalezl některý kněz, který by byl chtěl čísti mši za ony kacířské odbojníky.

Přes to allarmováno vojsko i celý policejní aparát, a výsledek byl, že pozatýkáno kromě několika naivních mladíčků četnictvem celé množství úplně nevinných lidí, kteří nosili smutek pro zemřelé své příbuzné. Mnohé zahraniční listy — neboť jak známo byly české listy pražské tehda zastaveny — se pak rozepsaly o té věci s velkou škodolibostí.

Zvláštní péči věnoval našemu „Domu“ pověstný policejní agent Tausenau, ale choval se k nám po rytířsku, varuje nás přátelsky, kdykoliv něco větřil, bychom se měli na pozoru. Když udál se na jaře r. 1869 pověstný výbuch pumy pod sklepním oknem policejního ředitelství — o němž jsme zvěděli teprve druhého dne, a který jsme jako bezúčelné uličnictví odsuzovali — dostavila se odpoledne po „attentátu“ do bytu našeho policejní komisse, která po bezvýsledné domovní prohlídce, při níž padl jí do rukou jen červeným inkoustem psaný chiffrovaný denník technika F. Nováka, který neobsahoval však velezrádných zápisků, nýbrž zcela nevinné výlevy nešťastné lásky, zatkla tohoto našeho milého kollegu a odvedla jej na policejní ředitelství. Teprve po několika dnech byl propuštěn, ačkoliv se ho u policejního ředitele co nejhorlivěji zastal a za něho se zaručoval rektor tehda ještě nerozdělené techniky, Němec Weiss, který, když mu to některý z nás oznámil, ihned po zatčení Novákově do bytu našeho přišel, a zde o bezdůvodnosti tohoto zatčení se přesvědčil. Za to vyšel Novák z vězení tohoto, kde se mu ostatně dobře vedlo, čist jak padlý sníh, a nebylo proti němu zavedeno ani soudní vyšetřování.

Ostatně nebyly zatýkání, domovní prohlídky a podobné pěkné věci za této éry Kollerovy tak vzácnou věcí, aby nás to bylo příliš rozčilovalo; přijali jsme to jako obyčejnou denní příhodu, která může potkati dnes toho zítra onoho z nás a to tím spíše, ježto táborští studenti u policie od nedávné aféry Pacákovy — o níž, jako o věci známé, se tu šířiti nebudu — nebyli příliš oblíbeni a nejeden z nich z vlastní zkušenosti seznal slasti tiché kobky se zamřížovaným okénkem.

Však jsme na ty, kteří se tam octli a jichž se čítalo tehda na sta, nikterak nezapomínali. Po příkladu jiných organisovali jsme i v „Domě“ sbírky na přilepšení těm strádajícím bratrům a získali jsme zvláště z Roudnicka vydatnou podporu. Ale i toto přilepšování vězňům již ku konci roku 1868 praesidiem trestního soudu valně obmezeno.

Nechci zde unavovati vyličováním různých našich podniků a záměrů; byly to ostatně věci, které za jiných poměrů by se jevily jako zcela nevinné, ale tehda pokládány za nebezpečné.

U nás v „Domě“ panoval úplný komunismus, vše: chléb, tabák a uhlí bylo společným majetkem. Jediný netáborák mezi námi byl žid „bratr“ Rosa, člen někdejšího spolku „Ruchu“, který tehda spisoval velký román „Černá komnata“, jenž bohužel nikdy neuzřel světlo světa.

Scházeli se u nás kromě táborských studentů i mnozí „Ruchisté“ a rokováno tu o vydání nového almanachu, jehož sestavení převzal Emanuel Miřiovský. Někdy zaletl sem též z Ameriky list od přítele Josefa Sládka.

Bohuslav Čermák odstěhoval se již počátkem listopadu na Malou Stranu k Svatopluku Čechovi a Toužimskému. V jejich útulné mansardě, kde později redigován „Almanach českého studentstva“, ztrávil jsem tak mnohou krásnou hodinu. Po roce 1869 sláva „Domu“ pohasla.

II.

Ale jest již na čase, bych také něco pověděl o vysokých školách, k vůli jichž návštěvě jsem přece do Prahy přišel. Když došlo na to, bych si volil příští stav, neměl jsem nikoho, s kým bych se byl mohl o tom poraditi. Však, upřímně řečeno, jsem se s úvahami o tom příliš netrudil; nemyslil jsem na budoucí chléb a jednalo se mi především o to, bych v akademických těch letech mohl získati pokud možno největší vzdělání. Mohl jsem si vybrati mezi třemi fakultami, neboť lékařská mi byla uzavřena následkem posledního přání mého umírajícího otce, který nechtěl, by některý z nás oddal se jeho stavu. Na bohosloví jsem ani chvíli nepomýšlel a tak zbylo rozhodnouti se buď pro filosofii nebo pro práva. Rozhodl jsem se pro tato, nikoliv z nějaké náklonnosti ku vědě právnické, neb k vůli budoucí karrieře, na niž jsem ani nepomýšlel, ale dal jsem se na fakultu tuto zapsati jen proto, že tam studovalo nejvíce mých druhů a že jsem věděl, že právě toto studium ponechá mi nejvíce volného času. Toho chtěl jsem užiti a také jsem užil ku doplnění svého vzdělání, k čemuž jsem za svých gymnasiálních studií na venku přec jen neměl dosti příležitosti. Nevelké, ale přece dostatečné stipendium, které mi ještě v oktávě bylo propůjčeno, umožnilo mi, že jsem bez hmotných starostí a bez obtížného učitelování mohl provésti tento svůj úmysl. Doufal jsem, že si později naleznu cestu, bych se mohl úplně věnovati literatuře.

Ale pobyt na tehdejší německé universitě nebyl pro českého studenta nikterak utěšený, nejméně pak snad na fakultě právnické, kde kromě professora Randy a dra. Friče pro hlavní předměty nebylo českého učitele, leda že se později habilitovali ještě docenti dr. Zucker a Talíř. Z mimořádných předmětů přednášel V. V. Tomek rakouské dějiny, a dr. Dastich praktickou filosofii. Všickni ostatní professoři byli Němci a to namnoze Němci z říše, a v prvních čtyřech semestrech jsme kromě u V. V. Tomka a dra. Dasticha vůbec české přednášky nezaslechli.

V posluchárnách jsme ovšem my Češi měli vždy přirozenou většinu, ale němečtí studenti rozličných couleurů roztahovali se tu vždy tak, jakoby tu byli výhradnými pány oni. Tím byla vinna ta po zotročených otcích zděděná česká nátura, která nás bezděčně nutila krčiti se do koutu ještě v čase, kdy jinak naše národní sebevědomí již dosti daleko bylo pokročilo. Jen této naší ústupnosti lze asi přičítati, že nebylo tehda mezi studujícími obou národností, ač se v auditoriích stále stýkali, pokud vím — až na jeden případ, o němž zmíním se níže — žádných značnějších

třenic; ale ovšem byly styky mezi Němci i Čechy velice chladné a obmezovaly se jen na síně učební, a tu opět skorem jen na to, že jsme tu pohromadě seděli. Přátelské obcování, družné svazky se navzájem nevyhledávaly; mimo síně universitní byli jsme si již zcela cizí. V třetím a čtvrtém ročníku, kde jsme již měli pro všecky hlavní předměty české přednášky, odloučili jsme se od Němců téměř úplně; byli jsme jen ještě nuceni podrobovati se zkouškám také před německými professory.

Za takovýchto okolností byla nám tato alma mater spíše macechou, my nemohli k ní přilnouti onou láskou, jež jest nevyhnutelná, má-li učení nésti žádoucí plody; ti němečtí professoři byli k nám, ne-li nepřátelští, zajisté lhostejní a takými byli jsme k nim i my; sblížení mezi nimi a mezi námi nebylo žádného. Cítili jsme se na tomto kdysi pro nás založeném učení cizími, odstrčenými. A proto soustřeďovali jsme se jinde, v středisku, které nám již r. 1849 naši předchůdcové založili, a které tou měrou, jakouž jsme si své nepřiměřené postavení na universitě víc a více uvědomovali, se nám stávalo nutnějším a nutnějším, na které jsme přenesli všecku tu lásku, již oné jsme věnovati nemohli.

Byl to náš nezapomenutelný „Akademický spolek“, který z uvedených příčin právě v těchto letech nabyl své největší mohutnosti. K tomuto rozkvětu působily ovšem i mnohé jiné příznivé okolnosti, především nové stanovy umožněné právě vydaným zákonem spolkovým, jimiž zavedeny opět přednášky a rozpravy vědecké, a kterými členům dáno právo utvořiti mezi sebou vedlejší sdružení. Dále prospělo též velice, že najaty pěkné a prostorné místnosti v domě č. 60-II. na Ferdinandské třídě, kde nyní nalézá se Choděrův hostinec, do nichž se spolek o prázdninách r. 1868 přestěhoval. Tu rozmnožil se počet členů tak, že záhy dosáhl počtu přes dvanácte set. Založeny v něm mnohé odborné spolky, jako spolek právníků „Všehrd“, „Spolek českých mediků“, a za účelem pěstování slovanské vzájemnosti „Slavie“; utvořen hudební a pěvecký sbor, ba i klub šachistů; pracováno všude s chutí i nadšením, tak že ani brzo zavedený stav vyjimečný nemohl utěšený vývoj tento přerušiti. V síních spolkových bylo stále jako v úle; obě čítárny zásobené hojně časopisy, hovorna i studovna nevyprázdnily se po celý den, a bylo tu živo až do pozdního večera a mnohdy, za družných zábav až dlouho do noci. Později zaveden i spolkový hostinec. Duší spolku byl v té době jednatel a pozdější starosta Jaromír Čelakovský. Pravda, nescházelo tu tehda ani později rozličných třenic mezi přívrženci různých politických i jiných náhledů, ba i mezi studujícími různých odborů a fakult, ale různice tyto, jež zvláště prudce propukaly v době spolkových voleb a v bouřlivých valných hromadách, konaných vždy v některém sále universitním, nedošly nikdy tak daleko, aby ohrožovaly pevnost a trvání spolku a ukončily se vždy brzkým všeobecným smírem. Zmíním se hned o jedné z takových potyček, ale dříve ještě musím se dotknouti podniku pro snahy „Akademického spolku“ snad nejvýznamnějšího, jenž účelem i zdárným provedením svým zasáhl platně do vývoje naší literatury. Míním tu vydání „Almanachu českého studentstva“. Nebudu se zde o tom šířiti, vždyť jsem v loňském ročníku těchto listů již obšírně o věci té pojednal; však jednu věc, tehda opominutou zde dodávám. Nebylo to tenkráte totiž poprvé, kdy se spolek

o vydání almanachu pokoušel. Již na podzim r. 1857 přijala valná hromada návrh členů V. Hálka a Jana Nerudy na vydání almanachu. Ale za absolutní vlády bylo třeba k provedení věci takové dříve vymoci povolení; toto však odepřeno z důvodu, poněvadž to účel a obor činnosti spolku v stanovách vytknutý přesahuje. A tak zůstalo jen při úmyslu a vydán hned následujícího roku almanach „Máj" bez spolupůsobení „Akademického spolku".*)

Vydání „Almanachu českého studentstva", za jehož redaktory zvoleni Svatopluk Čech, Otakar Hostinský a Václav Šolc, jest nejvýmluvnějším svědkem, jaké ideální snahy oživovaly tehdejší studentstvo a jakou tyto snahy měly sílu a jak si také akademická mládež síly té byla vědoma, když ustanovila, že celá kniha má být vyplněna jen příspěvky studujících. A kniha ta měla míti — však také pak skutečně měla — literární cenu. Nebyl to věru podnik snadný, a nescházelo též pochybovačů, ale výsledek překonal očekávání. Však byl to také ruch mezi členstvem! Byla to naše čestná záležitost, byla to věc nás všech. Almanach byl po celé měsíce nejpřednější naší důležitostí, okolo něho kupil se všecken zájem, on byl stálým předmětem našich rozhovorů. Se zimničnou nedočkavostí očekáván den jeho vydání, a když konečně nadešel, nestačili z tiskárny donášeti do výborovny balíky. Kniha šla jako na dračku, a měl jsem jako zvolený administrator plné ruce práce, bych všem vyhověl.

Nebyl jsem redaktorem tohoto almanachu a smím tedy prozraditi aspoň jedno z redakčních tajemství, aniž bych spáchal indiskreci. Přišel jsem na ně náhodou, když jsem kteréhos dne navštívil přítele Čecha v jeho podkrovní světničce. Byla to žádost napsaná na přeloženém archu papíru s řádným rubrem svědčícím „Slavné redakci". Byla sepsána přesným úředním slohem a uváděl v ní petent, že, jak dokazuje sub lit. A přiložené vysvědčení, absolvoval nižší gymnasium v X, že jest nyní dle vysvědčení lit. B diurnistou u m. delegovaného soudu tamtéž, a že vykázav takto žádanou kvalifikaci, dovoluje si sub lit. C, D atd. přiložiti své básně a uctivě prositi, aby do „Almanachu českého studentstva" byly přijaty. Byla-li žádost opatřena také kolkem, již se nepamatuju.

Za účelem rozmnožení peněžitých prostředků pořádal spolek již od r. 1857 každoročně koncerty, však na jejich místo nastoupila rokem 1866 divadelní představení v bývalém Novoměstském divadle. Kromě úloh ženských, jež převzaly vždy ochotně dámy prozatímního divadla, obsazeny všecky úlohy studujícími; režii vedl pokaždé František Kolár. Při volbě kusů hleděno k tomu, aby podávaly příležitost, vyvinouti co největší komparserie, k nimž vždy na sta studujících se hlásilo. Tak sehrány: Klicperův „Soběslav" (r. 1866), Turinského „Pražané" (r. 1867) a Tylův „Čestmír" (r. 1868).

Roku 1869 nemohli jsme se v divadelním výboru, v němž zasedali kromě jiných též Ot. Forchheim a Ivan Klicpera, dlouho shodnouti o volbě kusu. Navrhován Klicperův „Blaník", Fričův „Taras Bulba"

*) Viz „Stručný dějepis Akademického čtenářského spolku v Praze" od Frant. Aug. Slavíka. V Praze nákladem „Akad. čt. spolku" 1869 str. 17.

a Kolárova „Žižkova smrt“. Nám, jak již řečeno, běželo především o to, aby na jevišti bylo co nejvíce lidových scen, bojů a průvodů, čímž naše představení hlavně mohlo vyniknouti. Jinak pochopena tato naše snaha mezi členstvem, když se mezi ním rozneslo, jaké návrhy se činí. Ihned utvořily se strany, jež vášnivě na sebe i na nás dorážely. Nám, kteří jsme byli z počátku pro „Tarasa Bulbu“ přezdíváno odpůrci této hry Fričiánů, ba i náhončí Bismarkových, čímž naráženo na tehdejší činnost Fričovu v Berlíně, kde týž vydával v Rakousku zakázaný list „Correspondence Tcheque“ a sepsal neb přeložil již r. 1866 známé provolání obyvatelům slavné koruny české. Medik M. vyhrožoval dokonce, že některého z nás zrádců musí skoliti. Tomu jsme ovšem nepřikládali váhy, ale vidouce, že by toto jitření neprospělo ani životu spolkovému, ani divadelnímu představení, usjednotili jsme se na provedení „Žižkovy smrti“, která teprve od pruské války zase na divadlo byla připuštěna.

Nebude snad nezajímavo, sdělím-li tu některé podrobnosti z toho, jak hra chystána a podnik proveden. Hned jak hra vybrána, vyloženy ve spolkové knihovně archy opatřené označením úloh v tomto kuse se nalézajících, by se na ně kandidáti podpisovali. Když uběhla lhůta k tomu ustanovená, pozváni ti, kteří se přihlásili, ku konkurrenční zkoušce na jeviště prozatímního divadla. Tu zasedli jsme pak některého odpoledne s Kolárem ml. a O. Forchheimem u malého stolku jako umělecká komisse, z jejíhož rozhodnutí nebylo odvolání, a nadějní uchazeči o slávu hereckou přednášeli nám vybraná místa z úloh, na něž aspirovali. A věru, nebyla to ani malá práce ani snadná volba, vždyť se o každou roli hlásilo hned několik kompetentů; nejvíce — as ku dvacíti — o úlohu Jetřicha. Že při tom bylo též mnoho komických intermezz, nepotřebuju snad ujišťovati; drastické poznámky Kolárovy pak okořenily nám tyto nekonečné zkoušky jak náleží.

Konečně po všelikých svízelích a po vyslechnutí mnohých trpkých remonstrací úlohy šťastně rozdány. Žižku dostal Štolba, Jetřicha Heš, Plumlovského Fr. Novák; na ostatní obsazení mužských úloh již dobře se nepamatuji; Cidlinu, jedinou ženskou úlohu v kuse, převzala paní Malá. Ku statování přihlásilo se tolik studujících, že jsme se octli v nemalých rozpacích o garderobu a o zbraně. Onou vypomohly Švandova i Kramuelova arena, ba i německé divadlo; o zbraň přihlásili jsme se Forchheim a já u kommandujícího generala knížete Montenuova. Starý tento, poněkud nedoslýchající pán přijal nás co nejvlídněji; byltˇ již z dřívějších let příznivcem těchto představení. Vyptával se nás hned, bude-li v kuse tom nějaká mela, a nabídl nám, když jsme přisvědčili, aniž by doslechnul naši prosbu, bychom si ze zbrojnice vybrali vše, čeho nám třeba. Mimovolně vzpomněl jsem si při tom na tajné plány, jež jsme před šesti lety o zbrojnici té osnovali. Když jsme se pak v této přihlásili u velitele, provedl nás tento přívětivý důstojník všemi sály, pomáhal nám vybírati, ba domlouval nám, bychom vzali jen více, ujišťuje, že tu všecko k naší disposici. Ovšem nebyly to zbraně táborské, nebylo tu ani palcátů, ani sudlic, ani těžkých pavéz, za to ale plno divných halaparten, a starých palašů, z nichž zajisté mnohé roku osmačtyřicátého břinčely po pražském dláždění, neb blýskaly se v rukou obhajců barrikad. — Nyní tato zbraň

vydána po letech kommandujícím generálem bezstarostně studentstvu — ale ovšem jen ke hře.

Po trampotách zkoušek, při nichž nejvíce zkusil sám regisseur — vždyť musil mnohé z účinkujících učiti teprve chůzi a mluvení — nadešel konečně den představení. Bylo to, tuším, někdy koncem června. Byl to den parný. To parno mám ve zvláště dobré paměti, neboť převzal jsem s Ivanem Klicperou pokladnu pro místa k stání, kterou jsme již někdy o čtvrté hodině otevřeli. Nával byl ohromný, a než jsme se nadáli, byli naše lístky rozchváceny. Ale v zahradě před okénkem kasy tísnily se ještě celé davy. Co dělati? Nerozmýšleje se dlouho, došel jsem si k biletářům a sebral jim odevzdané již lístky, a prodávali jsme znova; ti tam uvnitř, řekli jsme si, již si nějak pomohou. Přece byli jsme pak nuceni, ještě před počátkem hry kasu zavříti, neboť hlediště bylo již tak přeplněno, že v parterru stáli diváci až v samých dveřích.

Odbyvše si takto v potu tváři svou práci, spěchali jsme na jeviště, bychom se podívali na poslední přípravy. Tam panoval té chvíle pravý chaos. Málokterý ze solistů byl ještě oblečen a mnozí shledávali úzkostlivě části svého kostumu, jež jim nepochopitelným způsobem v poslední chvíli z oblekárny zmizely. Hned někde u vchodu přiběhl k nám se zoufalou tváří hrdina Plumlovský, naříkaje, že mu někdo odnesl rytířské boty, a kterak že se může bez této nevyhnutelné části kroje odvážiti před lampy? Radil jsem mu, aby při svém výstupu zvolal místo počátečního verše své úlohy: „ta myšlenka, že pole ztraceno . . .“ raději:

„ta myšlenka, že boty ztraceny,
mne pálí víc než rána na těle“

a tím že bude vše vysvětleno, vše napraveno. Ale Plumlovský-Novák mi rozhořčen ukázal záda.

Však i z davu statistů, jichž tu byla celá armáda (Kolár rozdělil je na několik sborů, z nichž každý dostal své číslo, kterým pak na jeviště byl vyvoláván), ozývalo se netrpělivé volání po tom neb onom kuse obleku; a bylo třeba ještě v poslední chvíli potřeby tyto sháněti v blízkých arenách. Rozumí se, že páni komparsové podnikali mezi tím ještě rozličné výskumné cesty za jevištěm, nad jevištěm, ba i pod ním; domluvy, zápověď i bránění tu nepomáhaly. V tento zmatek vpadl ještě před samým počátkem představení známý policejní rada Dedera; přišel, aby škrtl dodatečně slova: „ty červený raku z bařin pontinských“, kteréžto neuctivé oslovení kardinála se mu zdálo zhola nepřípustným. Slova byla sice vyškrtnuta z napovědovy knihy, ale bohužel nikoliv také z paměti nešťastného herce-studenta; tak se stalo, že milý kardinál musil pak přece jen spolknouti tuto nepocukrovanou pilulku.

O průběhu hry a o výkonech účinkujících vypravovati nebudu a zmíním se tu jen o episodě, jež obecenstvu zajisté ušla, a o níž pak druhého dne v nadšených referátech denních listů nebylo ani zmínky. Když totiž při závěrce jednání došlo k boji, tu — jako se stalo i v letech předešlých — rozohněná mladá krev zapomněla, že to pouhá hra. Některý ze studentů zasadil nevinnému protivníku svému palcátem upřímnou ránu do přilbice, ten ji rovněž tak upřímně oplatil; do toho vmísili se nejbližší sousedé a v okamžení proměnila se líčená půtka ve skutečnou.

Rychle spuštěna opona, a kde kdo spěchal na jeviště, aby rozjařené bojovníky ukrotil. Ale obecenstvo v hledišti, jásajíc, žádalo zvednutí opony, a nezbývalo než opět a opět mu vyhověti. Prudká krev našich statistů se zatím ovšem uklidnila, ale mnohý z nich odnášel si na památku toho svého slavného vystoupení na prknech — jež bylo v životě snad jeho první a poslední — nějakou tu modřinu či bouli.

Ježto pak v následujících letech Novoměstské divadlo, kde se tehda jediné hry s takými massami komparsů prováděti mohly, nebylo již k disposici, ač tam ještě po čtyři léta české hry byly pořádány, sešlo po posledním ještě pokusu v nově vystavené areně na hradbách s těchto zajisté zajímavých a pro spolek výnosných představení.

III.

Ze soukromných zábav v místnostech spolkových, o nichž zvěst do širší veřejnosti nepronikla, zmíním se jen o dvou. Jednu z nich pořádal spolek „Všehrd“, dle nápadu svého nevyčerpatelného humoristy právníka B. M., který mezi jiným tak dobře uměl nápodobovati Vitálku jako Markétu ve sceně s přeslicí, s tím věčně tu na pravo, tu na levo se vrtícím kolem. Byla to travestie svěcení praporu, při níž karrikovány všecky, při takových slavnostech obvyklé obřady až do nevyhnutelně při tom účinkujících veřejných osobností a hesel jimi při tom pronášených, jako na př.: „My máme sekyry a vy máte paže, protož osvětou k svobodě!“ Byla tu matka praporu, oděna ve sváteční úbor spolkové baby Brabcové, byly tu družičky, uspořádán i pomocí několika škatulek sirek nezbytný pochodňový průvod se zpěvy a hudbou; za žerď praporu pak musel posloužiti spolkový smeták, na který za vážných ceremonií přibíjen spolkový hadr.

Jiná z těchto zábav byl velkolepý maškarní ples, k němuž zváno zvláštními lístky opatřenými pokynem, by se každý dostavil maskován. Již přípravy byly velkolepé. Sotva že se po deváté hodině večerní — kdy spolkové místnosti zavírány — zvedl v čítárně poslední zuřivý čtenář novin, ověnčeny holé stěny hovorny pestrými papírovými guirlandami a zaměněny visící tu odznaky fakult i techniky z brusu novými emblemy. Světokouli pojednou narostly kuří nožky a řádný zoban i rozčepejřila se jako kvočna, když vyletí z kukaně. Pruty ctihodných fasces změnily se v ušlechtilé jitrnice; filosofická sova nasadivši si ohromné okuláry, bafčila ze statné ulmačky; podobné podivné proměny doznala i vážná hůl aeskulapova. Sotva že dokončena tato báječná dekorace, zahrčely již v průjezdě vozy a sličné dámy, zahalené v neproniknutelné závoje, objevily se se svými pestrými, křivo i dlouhonosými průvodci na prahu dvorany, ozářené oslňujícím svitem čtyř plynových plamenů. Ihned krásky obklopeny a sotva zbaveny svých zevních obalů, již voláno po hudbě. A sotva náš milý kapelník Lžičař spustil na piano v sousedním pokoji jásavou skočnou, již jsme rejdili v kole — vlastně v elipse kolem dlouhého prostředního stolu, při čemž nejhůře pochodily ubohé stolice kolem něho nastavené. Po demaskování objevilo se, bohužel, že naše

dámy — zvláště jedna z nich, v níž jsme se domnívali poznávati tatíka Žižku z novoměstského divadla — obdařeny byly více méně onou ozdobou tváře, bez níž by husar nebyl husarem, kapucín kapucínem. Ale to nevadilo! Náš maškarní ples skončil slavně.

Což bych vypravoval o našich veřejných zábavách, o výletech, o slavnostních průvodech s praporem, v čapkách a s končíři; bylo toho všeho hojně, ale to vše čtlo se pak v novinách, to vše se opakovalo a opakuje vždy stejně in infinitum. (Pokračování.)

Z básní Adolfa Heyduka.

Stará píseň.

Šel za noci jsem žitným polem
a z dálky ozýval se zpěv;
žeň zlata vlnila se kolem
a ve mně vlnila se krev.

Jak divně u srdce mě chytla
ta píseň zastaralá dnes,
jak ptáče z dívčích ňader vzlítla
a probouzela citů směs.

Já zůstal stát jsem prostřed klasů,
jež skrývaly mě v zlatý krov;
a v duši mé z těch vzrostlo hlasů
jak v nebi hvězd, v ráz moře slov.

Slov moře krvavých i bílých,
jak v žití city rostou v nás — —
Vy drazí všickni, v takých chvílích
zas slyším vás a líbám vás.

Vábení.

Černé lesy na horách
plny jinovatky
jako černé krajky kdys
na čepci mé matky;
ach, jak mně to vábí ven,
volá mě a svádí?
Abych mohl nerušen
ráj zřít svého mládí.

Černé lesy na horách
plny sivých mraků,
jako brvy ztemnělé
na otcově zraku;
ach, proč mě to vábí as
v klidná vaše loubí?
Bych jak dítě mohl zas
plakat z duše hloubi. —

—

V lese z rána.

Zvon ranní modlitbu svou pěl,
když lesem zadumán jsem šel,
a čím víc hlasem mřel a hynul,
tím víc v mé srdce žal se linul.

A jak jsem kráčel, pravil les:
„Ty's též v má ňadra smutek vnes',
vždyť kudy tvoje noha kráčí,
tam rázem mlkne píseň ptačí."

A jak jsem vyšel z lesa v luh,
hned smál se mi: „Co chce ten druh?
snad jarními by země ruchy
zkvet' též keř ňader jeho suchý?"

A za ním smál se potok hned
a všechen kraj a všechen svět:
„Kdo s námi kvésti chce a žíti,
ten v čas se musí obroditi.

Ty ale žiješ jednou jen
sen dlouhý, smutnější vždy sen,
své kořeny máš v nebes výši,
a pravý květ až v země skrýši.

Leč u nás vše je naopak,
hloub kořeny, květ u výš však;
prsť černá na vždycky tě schová,
my každým jarem kvetem znova.

A kolikrát se zdobí luh,
i tolikrát v nás nový duch,
my žijeme let do tisíce . . .
Rci, jsi-li mezi tvory více?“

Západ.

Viz, za lesem, kde sosny výš se pnou,
zjev slunce zalit září nachovou,
proud rudé krve je to, nevidíš?
a stéká k zemi stále níž a níž. —

Hloub prsou prochvělých je tentýž zjev
za lesem žití krvácí můj zpěv . . .
Což srdce mého žal v něm necítíš?
a volněj teče vždy a hyne již. —

Jelen.

Již zoře nadějí jsem všech se vzdal,
již vše jsem složil do rakve svých přání;
v půl cestě s veselím se potkal žal
a s polibkem druh k druhovi se sklání.

Proč že mu v cestě jsem, dí ten i ten,
když klidně bloudím bolestí svých pouští?
Nač štvete jelena, jenž postřelen
mře při červáncích noci v lesa houští?

Jen si odpočiň...

Kus venkovského života. Napsal Josef K. Šlejhar.

(Dokončení.)

motřinky nebeské kozy, jako obyčejně v kostele shromážděné, nemohly si bez udivení všimnouti matky Doubravské, takového jinak vzácného kostelního hosta. — Ta začíná ňák velebit toho Pánaboha najednou, šeptaly si v chtivé horlivosti. — A taky by nemusela se dát tak slyšet... jakoby starý Nedvídek na pozoun foukal... Kde pak, však on si jí jemnostpán zas povšimne, jako tuhle... Uvidíte, že se s ní dá zas do rozprávky. My jsme tu každý den v tom božím kostele a nás si ani nevšimne, a tak způsobně mu ruce líbáme. A taková pohanka leda za onoho času se okáže před ním, už je s ní samá rozprávka... Ani s naší Kalenskou tak slušně a rád nepohovoří, a dala přec pro kostel ornát za dvě stě a ještě si je chudák vypůjčila na barák, aby muž nevěděl... Ale to asi jejímu starýmu nemusí být kale — stůně prej a není to s ním pěkný... Nemusí, nemusí — přišla by vám ona jináč do kostela, pohanka? Zná taky jen toho Pánaboha, když to už na ni jak se patří doléhá a sama v svým rozumu neví si víc rady... No však do nebe chudák starý přijde zrovna; očistec odbyl si s ní na zemi už... Ba ba ba — ale lidi ta má hrubej hlas, poslechněte jen. Že se jen trochu nezamrzí takle se přese všechny ozývat! No, a to víte už jináč kmotřičky, převedla jedna z nebeských koz, vetchá, ctihodná stařenka, s čilýma ještě očima, řeč jinam — že Žofka bábina už je zas v tom!? Ale neřekli byste, s jakým zas hodným pánem, jak jsem jistě naslechla!...

Úžas všech byl tak slyšný a takový zmatený ruch vynikl z řady těch kmotřinek, že se musil kostelník Žižka ohlédnout co nejkáravěji, aby připomněl pobloudilým místo, kde se nacházejí. Ještě že zrovna nastalo pozdvihování: V hluboké zbožnosti sborem hned uvrhly se kmotřenky na kolena, klaněly se a bily v prsa.

Očekávání kmotřinek se vyplnilo — ne stran Žofky bábiny, byla-li v tom či nebyla a zas s takovým hodným pánem — ale stran jemnostpána, že se zastaví s matkou Doubravskou. Po ranní jakoby o nic jiného se mu nebylo jednalo, než zrovna zajíti až k ní. Jich přibíhajících a mlaskavě se všech stran závodících v líbání rukou a jeho kleriky si kale nepovšiml, jen ledabyle pokynuv hlavou — jako že se to jaksi samo sebou rozumí. Ani Kalenská, co dala pro kostel ornát za dvě stě, vypůjčivši si je na svou půli, na barák, aby muž nevěděl (však ten řádil, chtěl pak žalovat samého Pánaboha), si kale nepovšiml. A jen k ní pohance... „Jen se koukejte, lidé," horlily, ač marně, kmotřičky opodál.

„Tak co dnes nám přináší, matka?" volal pan farář z daleka v blahovolné bodrosti, chtěje tím jaksi předem utěšovati a na světlejší stránku

uváděti možný zlý stav věci. „Jak pak je u vás, tedy,“ zeptal se pak svým zvláštním dovídavým přízvukem, sníživ diskretně hlas, když přišel k matce samé a obestřel ji celou svým sdílným pohledem.

Matka uctivě poděkovala za pozornost a za optanou a zas tak nějak suše, vypráhle na něho hledíc, jakoby se jí nedostávalo slz, pověděla ve zpěvné, výrazné unylosti:

„Začal nám nepěknou, jak vědí jemnostpane, a nepěknou už asi dohraje. Včera jsem si ještě kladla naději, ale dnes už přestávám. Je čím dál mizernější, chuděra. Nejí, nepije — hnout se nemůže a takle se jen dívá, jakoby už jen na to boží zhasnutí čekal. A mě tady osiřelou asi zanechá . . .“

Pan farář smutně pokýval hlavou na ty zvěsti neutěšené. „Toť je novin neutěšených,“ zahovořil ve tklivé pochmurnosti. Ale pak jaksi zazněl hlas jeho zase nadějí: „A jak pak, s panem doktorem jste se už radila?“ otázal se jako v nenadálé dobré radě, jež mohla ještě něco přinésti, „ono vždycky nemusí být hned tak zle, jak by se našinci zdálo!“

„Pana doktora, jemnostpane?“ ozvala se matka s jakousi uctivou káravostí a výčitkou v hlase. „Řeknou sám, co v takovejchle pádech pan doktor zmůže! Samá jen velká útrata a pomoc žádná. Je to u nás asi tak. Jakživ chudák stará nic dobrýho neužil, jen toho dření nad hlavu — vždyť vědí, co nás všechno z božího dopuštění potkalo už za našeho života — a nyní holt: je tu věk, je tu čas. Co teda u nás v takovým pádě pan doktor, řeknou sám, jen útrata a pomoc žádná.“

Pan farář nemoha nesouhlasiti s důvody těmi, přisvědčivě vážně kýval hlavou. Matka vytřela si cosi ze suchých očí: „Ale jich asi brzo už přijdu poprosit na smutnou cestu posloužit chudákoj. Dnes chci ještě vyčkat, abych chudáka třebas nepolekala, snad se i upamatuje a ozve sám.“

„Ty mají hovoru,“ horlily nebeské kozy opodál.

„Jen přijďte, přijďte — je to moje boží povinnost a radostná. A teda vás zatím potěš Pán bůh, matko!“

Matka sklonila se rtoma k ruce pana faráře.

Chvilku potom ještě pomeškala na hřbitově, rozhlížejíc se vůkol a uvažujíc. Řady hrobů čerstvých i dávno ulehlých svorně ve smutném sdružení spěly po tom svatém poli na všechny strany.

Spěchala pak, aby byla dříve doma, než Šimek přijde. Bylo potřebí mít snídani pohotově — neboť on nezačne dřív, dokud jak se patří břicha nenapere. Takový už byl Šimek.

Doma rychle zatopila, nahlédla do chléva, neděje-li se cos. Krávy významně se po ní ohlédly a zabučely. „Hehé,“ obekla se po nich vysměvavě, nosním paškvilným zvukem, „seno, otruby, že jo? Jako byste toho byly nadojily člověku!“ Odešla pak do sednice navařit mísu kysela a brambor a také hrníček kávy pro toho neomaleného vyběračného Šimka. „Jakživa sama toho kafé nepojím a cizímu hrdlu to musím dát,“ hučela zlostně, aby to bylo slyšet. „Jakáž ale pomoc, když to nejde, nejde.“

Vořech, jenž skoro dva dny nežral, potají, aby matka neviděla, užíral pod lavicí z mísy bramborových slupek, chystaných do paření. Je ku podivu, jak v takových potajných případech dovede takový pes obezřele ba delikátně si počínati. Ale měl dnes štěstí — matka s plnou hlavou

jiných vážných starostí si ho nepovšimla a tak podařilo se mu celou tu mísu slupek pěkně sešupat. Měl tušení, že bude výprask, až matka na to přijde; ale co na tom, byl aspoň syt. A zalezl si hezky zticha, neviňounce pod palandu.

Šimek se dostavuje. V celé své významnosti a vědomé důležitosti. Kníže na své panství nemůže zavítati jinak udíleti audience a milosti. Doktor veškeré mediciny nemůže vážněji blížiti se k lidskému příbytku, kam spěje odehnati smrt a kde ví, jak v zoufalé nedočkavosti naň spoléhají. Tak asi snad jen Napoleon ubíral se ve svých světodějných dumách od bitvy u Lipska.

„Trompétr“ Šimek se dostavuje. Přezdívali mu totiž trompétr, poněvadž bylo ve vsi tolik Šimků skoro co numer domovních. Býval na vojně trubačem. „A já trompétr Šimek,“ říkával o sobě v důležitých případech, dávaje tak lépe vyniknouti svému Šimkovství, jež samo o sobě v této šimkové vesnici by mnoho neznamenalo. A tak nějak případně hodila se přezdívka takto na osobnost Šimkovu. Byl suchý, dlouhý, upjatý, tak nějak trčivý. Vždy trochu se kasající, fysicky i morálně. Celý obřadný a pedantický, jaksi geometrický. Rozumu mnoho, pronikavého, na vše dostačujícího, neuchylujícího se nijak od svých ponětí — ač bylo dosti pochybností, byla-li vždy dobrá a pravá. S vyššího svého stanoviska se ani neoženil, sám obstarával si svou domácnost. Jedl a pil příslovečně. Tkadlec výborný, známý, proslulý; sám faktor na něho držel a odkazoval naň, jak jsme zvěděli. Nemohlo být ani jinak u trompétra Šimka — aby byl snad jakýs takýs hudlař, jako druzí všelicí ti Šimkové i Nešimkové! Co s jeho osobností souviselo, bylo vše neobyčejné, zvláštní, vyspělé, vynikající, hledané. Kdyby byl býval trompétr Šimek určen k pletení košťat, byla by to zajisté košťata „par excelence“.

Trompétr Šimek se dostavuje. Přes barchentky natáhl štrukský, ale zástěru ponechal i brýle. Brýle zvlášť dodávaly autority utažené nehybné jeho tváři, jež se nesla jako tělo Páně o Vzkříšení pod nebesy — vždy vznícena, obřadna, slavnostní. Vlastně napřed se nesl — musím správněji říci — jeho knír, nevelké to světle hnědé, málo znatelné chomáčky, ale přece jen knír. K větší význačnosti dopomáhal Šimek svému vousíku zvláštním nastavováním rtů, ale navzdor všemu knír nestál za mnoho; on jediný na celé vzácné osobnosti té byl netrompéterský. Leč přec jen knír to byl, a co se dalo, majetník s ním také dělal.

Trompétr Šimek se dostavuje. Pomalu — nemá nikdy na kvap — ze široka, ale přece vztýčeně jako hodnostář. Knír jeho posunul se mimořádně v popředí, ano zcela dobře mohl's říci, že knír se napřed dostavuje. A naduly se lehce jeho tváře, pokud takovým suchým tuhým tvářím, jako dva dobře vytlučené kusy kůže, vůbec lze se nadouti. Zajisté vždy celá ves je upozorněna, dostavuje-li se někam trompétr Šimek . . . Jinak byl to člověk nezlý, zkušený, rozpovídal-li se, bylo s ním milo pohovořit. A byl velmi účinlivý, mrzutě nepřivítal nikoho, nikdy mu nikdo nevhod s ničím nepřišel. Vypomohl rád každému — jen řádně najíst dej, na to trpěl. Ale takové nějaké nemotorné stařence nebo stařečkovi, kteří nevěděli si nikdy s ničím rady, ať dostali na stav to či ono, a kteří sami neměli co jíst, „porichtoval“ ten stav za Zaplať Pánbůh. Huboval sice

při tom na takové lidi, že si s ničím nikdy rady nevědí a takoví že se nemají raději ani narodit, ale hubování jeho bylo dobrácké, nepřející zlého.

To najedení bylo velmi proti mysli matce Doubravské.

Trompétr Šimek se tedy dostavuje.

Na záhrobni u Doubravských se zastavil, obrátil se, rozkročil. Jaksi furiantsky rozhlédl se vůkol, ke vsi, k silnici. V té pitomé samotě Doubravských nebylo účastníků trimfálního vjezdu. Jen hejno vran na blízké olši bylo upozorněno a vyrušeno jeho příchodem: zlostně zakrákoravše vznesly se jinam, jaksi opovržlivě třepajíce těžkopádnými perutěmi. A i v letu neustávajíce krákati, jakoby se vysmívaly milému trompétrovi: „ty nám toho uděláš ty hloupý trompétře!"

Zvláštní úsměv samolibosti, vlastní jeho bytosti, zahrál na Šimkově tváři. Objevoval se úsměv takový u něho jen v osamocení. Patrně Šimek nerozuměl mluvě vran.

Pak oklepav pozorně nohy, ač nebylo k tomu žádné příčiny — sněhu ani bláta nebylo, nahýbl se opatrně, ač dvéře dávno tady stačily (měl ten zvyk ze všelikých těch baráků, kam mu bylo tak často vcházeti přenízkými dveřmi na újmu jeho výšky) a vcházel do síně. Ramena vyvýšil znatelně, lokte rozpjal. Nevšímal si tu ničeho — nebylo jeho věcí něco kritisovati a věděl, jak to je všady.

„To jde pěkně hned z rána," uvažovala nevrle matka, celá mrzutá a netrpělivá; „teď bude vydatně snídat, za chvíli chystej svačinu a zrovna pak oběd. Jen aby to dřív do něho uteklo." Ale vnitřní tato nevrlost nepřekážela přivítati Šimka s tváří co nejpřívětivější.

Šimek, pozdraviv vážně, ale nijak nezadávaje vlastní důstojnosti, spustil nejdřív brýle na špičku nosu, neboť se mu valně zapotily. Pak letmo očima dotkl se povrchu stolu — bylo tam vše přichystáno k snídani. Ó dobrá, pomyslil si. Mrkl pak po stavu, ale to jen tak zcela ledabylo — mohl tam být nejtěžší vzorek plyše nebo sametu, bylo by to Šimkovi úplně stejné; nevědět si někdy s něčím rady, nebylo nijak jeho věcí.

Pak začal se obšírněji rozhlížet sednicí — i ku palandě namířil.

Doubravský měl dotud oči zavřené, ale jaksi z pod zamčených víček hleděl v trapném úžasu. Byla to zpodobněná tvář mrtvoly, ve stařecké příšerné ponurosti. Jakmile přiblížil se Šimek k palandě, což měl za povinnost učiniti přede vším jiným, rozevřela mrtvola oči a jako vyjeveně prohlédla. A při spatření dobrého známého starcovy zapadlé, ztrhané, studeně rozeplálé zřítelnice se živě zachvěly a patrný radostný záknit v nich zahrál vstříc tomu milému pohledu, jenž v takové utěšující soustrasti se k nim dolů zanášel. Seschle zduřené, jakoby odchlípené ode všeho ostatního, uvnitř fialově načernalé, sežehlé rty matně zaše velily — ale jen tenký, chraptivě zajiklý zvuk se z nich vydral. — „Jo jo jo," pravil po svém zvyku, měkce, dojatě, Šimek. A nevěda hned, co by v nesnázi své dále měl říci, zahýbal jen vydatně neimponujícím svým knírem. Mrtvola po té upjala se k němu těmi zřítelnicemi zrovna zoufale, v nějakém úzkostném, vzývavém hoři, jako k tomu, od něhož lze se ještě spásy nadíti. A jakoby úpěnlivě za něco prosila. „Jojojo . . ." nemohl si Šimek jinak pomoci a jiného vypraviti ze rtů — snad také

že všechno by tu bylo nemístno a zbytečno povídat. Rukou jen jímal se té zvadlé uschlé ruky, na pokrývce malátně tonoucí, jíž jakýsi pohyb nyní zacloumal vstříc tomu známému kynutí.

Ale už tu byla matka, jaksi před Šimka se posunula. Mrtvole rázem stočily se zřítelnice zase kamsi do vnitř a hned jakési šíré příšerné bělmo, zelenavě žluté, vyplnilo obě oční jámy. Víčka hned se pak uzavřela. A nastalo zase pouhé zpodobnění mrtvoly. Když se to stalo a mrtvola jaksi hleděla si svého, nezasahujíc ve vůkolní život, obrátila se matka k Šimkovi a významně naň se podívavši, pokrčila rameny a pravicí mávla jako v rozprávce: „Je to s ním zlý, vidíte to sám,“ značilo to. Šimek zakýval hlavou vážně. „Ale nyčko abyste šel, kmotře Šimku, k snídani. Drobek toho kafé jsem uvařila taky.“

„Jo jo jo,“ odvětil Šimek a nedal si více říkati než jednou.

Pojedl kysela, brambor, hrnek kafé. To jest snědl vše, co bylo. Jedl pomalu, zálibně, užívavě, ničeho při tom nemluvě, nedávaje na nic, v pravo ani v levo. Celá jeho bytost zdála se soustředěna v živé, veselé, nyní při jídle napoulené oči, těkající jen po míse a hrnku — a v pohybující se význačně ztopořené vousisko, jež jakoby samo ty všechny zásoby jídla pohlcovalo a užívalo.

Několik soust podal Vořechovi, jenž div naň nemluvil, sedě u jeho stolice na zadních nohách — a dlouho-li mu Šimek nepodával, chňapl si pes prostě po rukávu. Matka psa neodháněla, jak by byla činila jindy, když sama jedla — ať užije nyní něco „s sebou“, sněd by to jináč ten nenasyta sám.

Šimek přišel zase do obvyklé míry . . . nic nezdálo se vadit jeho blahobytu. Neboť jedl a pil. Při tom přišlo mu dívat se tak po světnici. Jakoby tím zaneprázdňováním očí přispíval vydatněji k svému zažívání. Po polici svezly se mu oči, dotknuvše se všelikého harampádí; po švarcvaldkách, jež zrovna hekaly, jak se jim těžko šlo; po zápecí hezky začmoudlém, kudy občas spěšně se přehnal šváb, domnívaje se snad, že je noc. Také o palandu nemohly při té své obchůzce několikrát nezavaditi labužnicky těkající oči Šimkovy. Matka mezitím přililа Šimkovy kávy . . .

Nezměněno zdálo se vše na palandě . . . ale najednou setkaly se Šimkovy oči odtamtud s pohledem jiným, zrovna mámivě se třeštícím ze zapadlých jam, ze široka, chtivě, v náruživé nedočkavosti dívajícím se po něm, jak jedl a užíval — ale nedívajícím se takto vzhledem ku známé osobnosti, nýbrž jen právě vzhledem k tomu jídlu samému. Ty rty vychlípené, vyprahlé, nervosně sebou cukající, jedly nenasytně „s sebou“, oči s sebou jedly, celá ta bytost ze života vyloučená jedla s sebou. Hlad mnohdy neustává, i když člověk umírá. A to zdálo se tady.

Když labužnická těkavost Šimkova, vybravši se ze své nahodilé obchůzky, ne bez úžasu zastavila se při tolikeré zjevné strašné lačnosti, v příšerné němohře protestující o své životní potřeby, zanikl zase hned, v rozpačitém zmatku, jakoby byl přistižen při něčem nevhodném, pohled starcův. Bělma zvrátila se opět v jamách lebi, víčka je přetáhla. Zdálo se ono vše u té živoucí mrtvoly být pouhým vzrušením z mátoh sna. Ztopořené, vyzvednuté a pozastavené vousisko Šimkovo dostalo se zase v odměřený svůj pohyb. Ale zdálo se Šimkovi cosi tanouti na mysli,

jedl pomaleji. Pro Krista Pána, spínala matka v duchu ruce, kdy pak už jednou bude hotov — to je doba! Přec jen jsem měla raděj vzít toho Lumendu... A ještě jednou zastavila se těkavost Šimkova u té palandy a byla nyní úmyslná, nikoliv nahodilá. Mrtvola zase s sebou jedla, ale se zavřenýma očima, jak se mohlo zdáti při běžném vzhlédnutí — však nikoliv, bylo pozorovati pod víčkami dvě úzké protáhlé mezery, jež celé naplňoval jakýsi studený, horečně rozeplálý svit a mezery ty nyní samy jako dva skelné vřezy třeštivě zíraly. A lačněly a jedly s sebou. A rty najednou ještě vyprahlejší a vychlípenější než prve, rovněž s sebou jedly, ve chtivosti zžíravé, náruživé, jako uřícené. Zvláštní sinavý skvrnitý nach jevil se nyní na té tváři mrtvoly, vzbuzený tím smrtelným uřícením lačné bytosti.

Šimek dopolkl s těží sousto, jež právě byl vložil do úst — musí se říci, že to bylo pořádné sousto, jen co je pravda — a proto také déle trvalo, než bylo posláno svou cestou. Po té hned odstrčil hrnek s nedojedenou kávou a mísu s dojedeným kyselem a bramborami rovněž dojedenými daleko před sebe a otřev si rukávem vousisko, řekl: „Zaplať Pánbůh, už mám dost.“ Zaplať Pánbůh! odvětila v duchu potupně matka. Ale to nebylo to, co chtěl Šimek pověděti; mimoděk mu něco tanulo na mysli vzhledem k té mrtvole.

„Japak matko... oh... kmotrovi by tady nechutnalo... eh trochu tady toho kafe nedojed sem. Tak se mně jako zdálo... že by mu něco přišlo k chuti. Snad byste to mohla zkusit... eh tady trochu toho kafé,“ povídal Šimek v jakýchsi nesnázích ukazuje posléze na odstrčený hrnek s tou ku podivu nedojedenou kávou.

Matka nepříjemně dotčena ohledla se nejdřív na palandu a ostře, tvrdě tam zazírala. Snad se chtěla přesvědčiti, jestli odtud nedostalo se Šimkovi nějakého popudu k nevčasné, divné jeho otázce. Na palandě nedělo se nic, nic nebylo změněno, oči tuze přimknuty, tvář šedá a nehybná zase jako zeď, a sinavý nach vznícené lačnosti úplně byl zase setřen s tváře té. Tady jista, obrátila se matka po té k Šimkovi a horlivě zahovořila:

„I Bože, Božínku, co jsem mu už všechno nenabízela a nenasháněla jsem se mu... i vinný polívky byla bych mu uvařila, aby se zahřál a posilnil — a víte, že za šesták je toho drobek. Ale co by člověk chudákovi neudělal. Pěkné vajíčko byla bych mu do toho zakloktala. Ale kde pak — co pak by vám vzal něco do huby! Za živý svět ne... jen tak leží a dívá se, jakoby čekal už jen tu smrt... Pěkné vajíčko byla bych mu do toho zakloktala,“ opětovala matka jako u vlastní háravé rozpomínce nad svou šlechetnou oddaností a obětovností, s očima vzhůru snivě vznícenýma. „Ale nechce... nechce,“ zpěvně, smutně dokládala. A začala nyní již jen téměř šepotati ve smutné, zajíkající se unylosti: „Jakoby... už jen... na tu smrt... čekal... chudák stará,“ povzdychla si a vytřela oči šátkem, přes lenoch židle po ruce ležícím. Náhle obrátila se pronikavě k palandě. „No viď, Frýdolíne,“ optala se tak nějak význačně a zřetelně té palandy, aby nebylo žádné pochybnosti stran smyslu její řeči. A třebas tak chlácholivou, plnou účasti, zdála se její otázka, nedal se z ní vymýtiti ostrý záhadný přízvuk a nějaká jím běžně naznačená

výhrůžka. Jenže takových subtilností si trompétr Šimek nevšiml... Z palandy ozvalo se nesrozumitelné zahrčení. Zacukalo to víčky živé mrtvoly a ruka na pokrývce prudce sebou hnula. Bylo-li to vše jen nahodilé či odpověď na matčinu otázku, těžko bylo uhodnouti, ale matka to věděla: „No tak vidíte, jak to je s ním," obrátila se od palandy zase k Šimkovi, v úplném zadostučinění. „Natož by vám kafé chtěl..." mávla rukou odmítavě. „Vařila bych mu ho každý den, to se ví, i smetany bych přidala a Frankovy cigorky, hezky osladila," hovořila s patrnou výčitkou.

„No já jen tak myslel," odpověděl ještě lhostejně Šimek a to bylo zatím všechno, co týkalo se té ze života vyloučené bytosti.

Matka nelenujíc jala se uklízeti se stolu; nejdříve zbytek kávy pěkně uložila do trouby. Nemohl Šimek po něm ještě nezamhourati a pocítil okamžitý stesk — i kus zatrpklé mrzutosti, že raději nedojedl a tak hloupě se připravil o nejmilejší pochoutku. Byl by to ještě dávno snesl, o tom nebylo pochyby. Taky po čertech hned s tím musí odrukovat, zazlobil se v duchu, znaje matčiny slabosti. Ale co naplat: co je pryč, je pryč — i začal se konečně trompétr Šimek sbírati od stolu připravuje se slavnostně k úkolu, za jakým byl povolán a na němž vlastně záleželo.

No, že konečně, zahučela si matka, nepřestávajíc ho pozorovati.

Trompétr Šimek začal se uvazovati v úkol svůj.

Obešel nejdřív kolem stavu, jaksi celek obzíral. Pohladil osnovu, stavem jakoby chtěl zacloumat. Sáhl si pak pod vál, na nějž navíjelo se hotové dílo, nedívaje se tam ani, jako obezuale omakává řezník dobytče. Vše bylo dotud v úplném pořádku, to se musí přiznati. Dost napjato, šínky řádně rozloženy, stav pevně rovně stál — a na tom všechno záleží. Posléze lezl za stav. Také tam, uvnitř, učinil obvyklou běžnou přehlídku. Sáhl na plátno utvořené pod rukou a promátl je dlaní, aby se přesvědčil, jak je napjato. Bylo dost. Pak bidly několikrát projel sem a tam ve virtuosní bravuře... Nic naplat, rozumí své věci, hned jak na to šáhnout umí, podotkla si v duchu matka, začínajíc se uspokojovati ze své rozmrzelosti. Rovněž s takovou elegantní bravurou, jíž nebylo lze si nepovšimnouti, protáhl několikráte rychle za sebou na prázdno podnůžky. S takovou lehkostí, jistotou, sebevědomím a virtuosností počíná si jezdec před dostihy, projížděje svého oře, jist svým dokonalým úspěchem.

Vše bylo v pořádku, v díle, ve stavu — jak to mělo být. Inu byl starý Doubravský dobrý tkadlec.

„Jo jo jo..." liboval si trompétr Šimek. Načež vytřev si obezřele brýle, začal podrobnou analýsou v methodě své. „Sakulente, sakulente..." pozastavil se nyní blíže při onom kazu. Že kaz je, věděl, matka už mu to sdělila, a viděl jej při prvním běžném pohledu. Ale docela nebyl pěkný ten kaz, nelíbil se mu při podrobném zkoumání. „Sakulente, sakulente," opětoval si jako v rozpacích. Matka přistoupila ke stavu. Ne bez úzkosti optala se přihlížejíc k vyšetřování předsevzatému: „Tak jak, kmotře, spravíme to?" a bylo znáti z jejího hlasu, trochu zachraptělého a zajíkavého, jak jí na tom záleží. Nespustila očí s rukou a brýlí Šimkových, jež oboje byly takřka v jednotě. Šimek dal si na tu otázku s odpovědí hodně na čas. Marně tak laicky ptáte se v nečas učeného

doktora, vyšetřujícího vašeho drahého v nebezpečném onemocnění, na povahu nemoci a je-li či není-li tu pomoci — neodpoví ani, jako byste se nebyli zeptali, naznačuje tím jaksi své shovívavé opovržení pro laickou vaši zvědavost, jen když se aspoň ještě zle na vás při tom neutrhne!

Po hodně dlouhé době pátrání sem a tam, za vážně ponurého výrazu v celém obličeji, jenž mohutně zdál se soustřeďovati k jedné idei, za podivně nahrnutého vousiska, jež tak nemálo přispívalo k tomu všeobecnému zvážnění — po hodně dlouhé době takového pátrání zjasnila se konečně tvář trompétra Šimka. A obrácenou rukou, hřbetem dlaně, vítězoslavně zabuchal na ošemetné místo kazu v plátně, dávaje tím tomu kazu jaksi na jevo, že je právě umem trompétra Šimka překonán. — „Spravíme, spravíme, japak by ne," pověděl posléze. Matka zazářila; v tu chvíli odpustila Šimkovi všechno co snědl a co ještě sní. „A hned se do toho pustíme, jo jo jo." Z tkalcovské truhličky vyndal paradlo, dal si přinést kartáč ... a již jen počít. Dříve ale vyndal dýmku, takovou mizernou fajčici, smradlavou, usmolenou — v jaké vůbec si libují ti zlořečení mužští, pomyslila si v tom vzhledě matka — a domyslila: Aha, teď nebude mít zas tabák! A splnilo se na vlas její očekávání. Dal se Šimek do obšírného hledání tabáku, po všech kapsách — míval ve vestě příruční zásobárničku, až kamsi k podvlékačkám také sáhl ... eh, marně bude hledat, byť do večera hledal. A tolik párání, tolik dodělávky. „Proklatě," ulevil si rozmrzele Šimek, „japak matko, špetky tabáku by se u vás nenalezlo — jako na smrt jsem pozapomněl stavět se u Jiřičků?"

I kdyby si byl neřekl, byla by věděla matka, co má činiti. „I co pak o trochu tabáku," mínila trochu kysele, „zbyl nám skoro všechen od tuhle ... Hned, hned, kmotře ... vím sama, že bez toho vašeho tabáčku ani ta práce nejde tak od rukou!" nedala si tu ujíti příležitost, aby nenadhodila, že až duši Šimkově dostane se všeho, čeho je jí třeba, aby pak ta práce šla skutečně od rukou. Za své řeči šla matka k palandě, zatím co Šimek na prázdno táhle bafaje, zkoušel se v nedalekém příštím požitku. Matka hrábla kamsi do palandy; stojíc zády do sednice zabránila každému výhledu odtud. A vynášela paklík tabáku ještě nedotknutý ... „Tak jen si teda nacpejte, nacpejte," podávala Šimkovi paklík ještě celý teplý a promátlý.

„Inu inu ..." liboval si Šimek, dav se do nacpávání — pak již bez vyrušení pustil se do díla po prvních vybavených kotoučcích dýmu.

Byla věru neobyčejná ta zručnost, s jakou si počínal při párání kazu. Zbytečné vadné nitě příze odvíjely se z pod jeho prstů v takové čerstvosti a lehkosti a v účelné spořádanosti, nejinak než jakoby pavouk spřádal svou osnovu. Vše, vše mu matka odpustila, pozorujíc rychlý zdar choulostivého díla. Za necelou hodinu byl kaz vypárán. Jen místo rozchlouplé povlněné osnovy po něm zbylo a za chvíli, až se to zatká, ani nejbystřejší hledání faktorovo neshledalo by nic. Něco takového může ovšem dokázat pouze trompétr Šimek. „Přicpěte si, kmotře, přicpěte jen," zvala matka. Šimek skutečně si přicpav dal se do vlastního díla ...

Stav zas jednou vesele se rozešel — hučel, křápal, tloukl u vítězné radosti. Hned vše bylo jinačí v té smutné, opuštěné sednici. Naplnila se

známým životem a ruchem, jemuž byla zvykla od dávna. Nebylo lze si pomysliti prostoru toho nenaplněného mluvou stavu... Jak stav začal, opanoval vše, celý vůkolní život neodolatelně připoutal v jednotné sdružení. Švarcwaldky, bzučení posledních much po oknech, chrastění švábů v zápecí, chrupot psa pod kamny... vše, vše splynulo v týž ohlas čehosi známého, případného, v čem tak uvolňuje se člověku. Pane, uměl trompétr Šimek s tím stavem zatočit!

Při prvních rázech pozvedly se namáhavě oči s palandy. Zatočily se po těch zvucích, jimiž jakoby naplněna byla jejich duše za celého života. Ze všeho byl vyjmut — všemu umírá; ale že umřít musí těmto zvukům, jež byly veškerým zdrojem, jediným vznětem jeho neveselému životu, zdálo se nejtíže doléhat v jeho mrákotnou záhubu. Jeho oči stařecké postavily se tak plny bezmezného hoře; jako u vášnivé, nesmírné touze se zaposlouchaly, zornice jejich plála. A vzrušilo se nevýslovně srdce stařecké. Větším hořem — nekonečně mučivějším jeho bytosti, než smrt bezlítostná, jíž tak krutě v šanc byl vydán — zdálo se být, že těm zvukům a té družné duši stavu neměl již náležet.

Zaštkání srdceryvné zatřáslo jeho hrudí; ale každý zvuk zanikal ve známých zvucích. A zvrátily se zpět ony zřítelnice, shlédnuvše svůj zvuk, svou hudbu duše. Zvrátily se zpátky v beznadějné temno své, plny pláče a úděsu... Oh, oh, oh, lkalo v nitru tom.

Nebylo pak zase více nic stran té ze života vyloučené bytosti...

„Ták ták, Šimečku, to vám to hezky jde," libovala si matka pološlasně — ať to slyší nebo neslyší. Kutila v domácnosti, připravujíc povědomou jadrnou mísu škubánků. Šimek to také během příprav těch poznal, neboť častěji přípravy ty dovedly vyvábiti jeho zrak od změti osnovy. No, rád škubánky, to se musí říct, zvláště nasype-li se máku — konečně, co on by nerad. A tak byl Šimek jedna radost: hulil a tkalcoval, tkalcoval a hulil, oči se mu smály, brýle blýskaly. A dílo bylo jako routa... panečku, ten to zná.

Naproti na Špetlově stráni pásl se tou dobou zase onen koník na zmrzlé studené trávě. Ani se mu do ní nechtělo — jen tam tak smutně stál a podřimoval mdle ve svých neveselých dumách zvířecích. Teprv zítra ho zabijou, na sobotu, na jitrnice a na sekanou, k oslavení té boží neděle... Chvěl se celý zimou, hladem a únavou — sešel od včerejška ještě víc. — Kéž by raději už ten Špetl šel!

Matka několikrát vykoukla oknem v tu stranu.

Byl čas k svačině — pojedl si Šimek — co je pravda, mlaskal na celou sednici. Matka už shovívavě přimhouřila oči. Dal si také na čas, jen co je pravda. Čas k jídlu, čas k dílu — bylo jeho příslovím. Dělat a nejíst — toho neznal. Anebo pokradmu, na spěch při stavu to sousto polykat — to by se mu chtělo!

Matka přistrkujíc mu tu chleba, tu mazánku, tu soli — už zcela usmířena se svým osudem, ač něčemu takovému, chvála Pánu Bohu, u nich zvyklá nebyla — skoro by bylo na místě připomenout, že u nich chvála Pánu Bohu odbylo se všechno skoro bez jídla — vyhlédla zase bezděčně k tomu oknu. Ale pak význačně se tam zahleděla a déle, aby si toho Šimek také povšiml. A usmála se obzvláštně: „Chm," vyrazila ze sebe.

Šimek na ni tázavě se podíval. Ukázala, zase k němu obrácena, palcem přes rameno, pohodíc hlavou. „Nevším ste si taky?“ prohodila pak, jako mimochodem. „Testament dělá, testament . . .“

Šimek podívav se tam, zasmál se bodře. „Jo jo jo — i bodejť. Kalý to ale není — mastná ta sekanina tentokrát tuze nebude,“ povídá.

„Bezpochyby — ale vidíte kmotře, když na to zvíře tak koukám, myslím si, jak to je na světě všechno stejný s náma jako s tím zvířetem, krom té drahé duše, toť se rozumí. Co máme na tom světě — trochu toho dření. Ale Zaplať Pánbůh, jen když člověk může ještě. Jak ale nemůže, co s ním? Už aby koukal nejraděj do té země, jen do té země. Chce se jíst — není . . . Kdo ti to má dát!“ rozhodila matka rukama. „Dělej a bude jíst — nedělej, ať už můžeš anebo nemůžeš — a jíst nebude co.“

„Jo jo jo, to já taky říkám,“ svědčil lhostejně Šimek. Pak zamhourav posměšně očima prohodil: „To jen velcí páni jedí a nedělaj . . .“

Ale matka nereagovala na ten žert, nedávajíc se vyrušovati ze své vážnosti: „Jako to zvíře tam. Když dělat mohlo, ve svý síle, ke třem stojkám dobře stálo. A jako oko v hlavě choval si ho hospodář. Proto že dělalo službu. A podívejme se nýčko — co je to — zač to stojí. Ještě že trochu té sekaniny z něho bude, tak něco uplatí. Jináč nechali by ho kdes za humny zkrátka pojít — co jinýho!“

„Jojojo . . .“

„A to samý děje se s našincem. Může být jináč? Jakby bylo jináč? Chtělo-li by se tak vráně křídlama přestat mávat, ať by už mohla anebo nemohla, padne na zem . . . a mají vrány druhý k vůli ní taky na zem padat? Má živý trpět k vůli takřka říkajíc mrtvýmu — takovýmu, co už není pro svět? To by tak bylo . . .“ osopila se tu jaksi příkře matka.

„Jojojo — to já taky říkám,“ neustával Šimek svědčiti horlivě mlaskaje.

„Není ani možná jináč — to je už na světě takový řád. Nedělej — nebudeš jíst, ať už můžeš nebo nemůžeš,“ opětovala zálibně své thema se spočinulým tady důrazem.

„Jen velcí páni . . .“ vpadl Šimek, ale matka ho přerušujíc: „Znal jste na příklad, kmotře, starýho Zábojníka, japak by ne . . . ještě v osmdesáti svých letech chodil dělat pařezy. Můj ty bože, pomysleme si to. Potkala jsem jednou v tuhle dobu, když už tak člověku bývá milo doma, milého Zábojníka, shrbeného až k zemi takříkajíc se svým pařezáckým mundurem . . . a tak mně ho bylo najednou líto, bylo tak sychravo a taková starota vleče se do lesa. Co pak, dědečku, si nedáte ještě pokoj s takovou dřinou? oslovila jsem chudáka. Podívá se na mne jako udiveně. ‚Inu matko,‘ povídal, ‚to jen proto, že kdybych na ty pařezy nechodil, umřel bych pěkně hladem a doma bych ke všemu zmrz‘. To jen proto . . . to jen proto. A taky vám tu povím matko, že už na sobě cejtím, že se to stane: umřu hladem a zimou; nejde, nejde to už od ruky, jsou tu léta. A nebudu-li moci dělat, kdo by mně co dal!‘ To vám povídal tak do opravdy a bez lítosti, jako že se něco takovýho samo sebou musí rozumět. A taky chudák dobře hádal: Tu zejmu vskutku našli ho v jeho sedničce zmrlýho, uhladověnýho krátce na to, když už nemoh' víc na ty

pařezy jít. Jak povídal. Kdo by mu byl co dal!... Tak ať si to teď člověk veme. Dělej, chceš-li bejt živ... nemůžeš-li, je to smutný, ale je to tvá věc a se sebou si to sprav.“ To už matka zrovna kázala, vstávajíc zase od stolu, kam na okamžik za řeči byla přisedla.

Šimek právě dojídal — bylo zas čas jít po práci. „Však se podívejme... už si Špetl pro něj jde... no to už dodál svůj testament.“

Oba hleděli oknem na stráň, jak si Špetl odváděl koníka. Nějak to nešlo ku předu, k té porážce... i důrazným kopnutím do slabin a několika řezy provazem se zvířeti pomohlo. Konečně co horšího mohlo se tu dít vzhledem k tomu, co ho za chvíli čekalo; a jaká trýzeň nebyla by tu na místě a snesitelna? Před tím mávnutím sekyrou, píchnutím nože do hrudi? Oba pozorovali v tom okně, až ti oba na stráni opět zašli.

„Japak hlavu si někdy nekoupíte?“ optala se matka Šimka.

„I taky někdy; může to být. Uvařím si ji najednou a mám polívky a obírání na hezkých pár dní...“

Stav začal zase křápati, starou konejšivou svou písní vpadl do neveselého tísnivého ovzduší.

Ukazovala se už známka; takhle do svačiny odpoledni najisto Šimek dodělá, jak mu to šlo. Zaplať Pánbůh — kdybyste byli viděli ten klín chleba! Ale zas nic naplat, byla to radost, byla to radost, taková práce! Pravá... levá — člunek rachotivě kvapil... ty nitě se zrovna za ním řítily, pohlcovány na ráz zase osnovou — a hrnuly se v nepomíjivém koloběhu karty vzorkové... a květy hamanu jako čarodějným vzbuzením vykvítaly z pod rukou. Byla radost, byla radost, jak se to dílo tvořilo...

A byla to radost, jak na stole tvořily se škubánky — pro trompétra Šimka, radost převeliká a smysl celého jeho života...

Minulo dopoledne — sláva obědu Šimkova pominula, spějíc pouze již jen v líbezných vzpomínkách jeho duše — míjelo odpůldne (matka zanášela se přípravami ke ztlučení másla — ztluče přec, smetana jaks taks vystačí, byť i nebyla másnice plná) a poslední známka se konečně objevila. Ještě dřív než před svačinou bylo děláno. Poslední vržení člunku a přitlučení bidly. „Amen,“ zvolal trompétr Šimek vítězoslavně.

Matka mu pomohla sejmout se stavu, složiti — kus jako routa svítil bělostí. Zavinula jej do ubrusu — zítra s ním půjde.

Pak Šimek posvačil — zase kávy matka navařila. Neohlížeje se tentokrát po ničem, až do dna dojedl; nebylo nyní příčiny s jídlem se zdržovat anebo protahovati čas, teď by se to již dělo na vlastní vrub Šimkův. Pospíchal tedy — i také proto, že chtěl zajít si k Špetlovi zas jednou za čas pro tu hlavu. Bude polívky a toho obírání na hezkých pár dní. Začal se sbírat k odchodu. Matka mu děkovala — že to s ním srovná, až přijde od odvodu, že se staví. „Dobře, dobře...“

U samých dveří odcházeje vzpomněl si Šimek na palandu; tou koňskou hlavou na ni zapomněl.

Dobře, že se vracel... tak nevýslovně trudně a lítostivě zvracely se za ním odcházejícím, ty stařecké zapadlé oči, v němém úpění volajíce za ním. Dobře, že se vracel. Ty oči tak vděčně zatřásly se mu vstříc oživše na okamžik z mrákotného ustrnutí svého.

„No tak vás potěš Pánbůh, kmotře," promluvil k Doubravskému dojatým hlasem Šimek, a lehce mu pohladil ruku, jež se malounko nazvedla — „a kdybysme se už tak neviděli ... eh ... one ... vždyť ..." Šimek dostal se do zřejmých rozpaků, neboť zdálo se mu, že řekl něco nemístného a tím více rostly jeho rozpaky, když na celo, náhle čímsi úžasně zlekány, otevřely se na něho zraky zdola. V zracích těch lpěla omračná, náhle vzbuzená hrůza odhaleného mu posledního nevyhnutelného určení. Šimek nemohl snésti toho pohledu ... i z mrtvolné ruky starcovy čišela taková pronikavá studená, lepkavá hrůza, že rychle rukou couvl ... „Teda s Pánem Bohem ... ono ... vždyť ..." a již chvátal Šimek, ale ty oči vyprovázely ho až do zavření dveří. To bylo jako uzavření smrti, zpečetění osudu ... Pak v té své hrůze zůstaly stát.

Matka vyšla za Šimkem. „Teda se u vás stavím a srovnáme to." „Dobře ... dobře!" „Tak co mu říkáte ... vidíte to sám!" „Ah ba ... nevydrží, jestli tak do zítřka leda." Matka se zasmušila, povzdychla. Rozešli se s Šimkem.

Trompétr Šimek nabyv zase své obvyklé míry, byl cele svůj. Odchází slavnostně, vypjatě, jako hodnostář. Tak jak se byl dostavoval. Vracel se nyní od překonané velké povinnosti, s triumfy vítězoslavnými. Malounko jen více pospíchal — za příčinou té koňské hlavy, která ještě nedávno lpěla na tom koníkovi na té pochmurné stráni.

V té hrůze své stály ony zraky v prázdnu sednice, tím pohledem, cele jakoby naplněné. Zrovna zlekané ticho uhostilo se tady po nedávném křápotu stavu a celém tom ruchu práce — ano jakoby uzavřením těch dveří za člověkem oním bylo nastalo samo uzavření smrti, opuštěním toho jediného člověka bylo nastalo opuštění celým světem. „Oh ... oh ... oh," zaúpělo dutě z hrobu stařecké hrudi ... a matka vcházela. Pohled a hrůza těch očí uzavřely se ihned v sebe.

Matka, mrštivši tam pohledem, nalezla vše již v pořádku.

Ztluče nyní, smetana jaks taks stačí ... zběhne možná ještě s máslem. Dnes ku podivu rychle ztloukala se smetana.

Jednotvárné hluché narážení táhla a šplouchání tekutiny v máselnici nesly se tím pustým ovzduším připravujících se ohromivých událostí života zrovna strašidelně. Nezdály se míti ty zvuky žádné souvislosti se známým lidským činěním, nesly se tou prostorou jako zmatek příšerného vzbuzení. Do zavřených očí na palandě pronikaly hřímáním hran, za nichž určeno je umírat, neodvratně k záhubě být odsouzenu ...

Z venčí zalehalo sem chvílemi, když máselnice poustala v dunivých šplounavých svých nárazech, švíření ptactva, úzkostlivě stenavá ona zakřičení, jimiž ptačí pud ozývá se na prahu zimy. Stesk samé smrti, nekonečný kvil to byl. —

Ponurá, posupná, nedotčena vlivy jinými, příkrá v zaujatí práce své jevila se zase matka, odevzdána zase jen sobě, tíhnoucí jedině za neuprosným svým určením.

Pes ostýchavě přišoural se k máselnici, chtěje olízat si tenký po povrchu přetékající proud smetany; bez hlesu, pouze pohledem jej zaplašila, že s ohonem vtaženým zalezl kams hluboko z jejího pohledu. — Týmž pohledem byla by matka zaplašila každý život, každý jeho ozev.

Její pohyby rázné, z nichž ani jediný neminul se cíle, měly v celé té posupné, němé sféře, ráz jakési příšerné, fatální pantomimy, kterou kvačícím rytmem provázely hrkavé rázy kývadla.

Bylo ztlučeno — vyjmuta hrouda másla, přecezeno podmáslí. Proto, co při vší obezřelosti přece ukanulo na zem, ani pes tentokrát si nepřišel — co bylo dávné jeho právo; bylť čímsi zlekán a zastrašen.

Tu ještě událo se něco mimořádného — to jest, čeho by se matka nebyla nadála.

Z palandy ozvalo se praštění a chrunění, jakoby cosi v nesmírné, zoufalé námaze chtělo se vzepjat, z dosavadního strnutí probrat ještě k projevu života. To tělo na palandě usilovalo pozvednouti se. Bylo to několikeré jako v pouhé křeči předsevzaté vzmítnutí trupu, který vždy zas klesl zpátky, až posléze podařilo se kolem sebe hrabajícím rukám tělo podchytiti. Nad palandu vychýleno zůstalo pak tanouti. Matka spěšně se tam obrátila — co ještě chce, značilo to patrné rozezlení v její tváři. — Stočily se na ni zraky výrazu cizího, nepozemskými vidy již obestřeného, vytřeštujíce se z neproniklé, valící se na ně mrákotné záhuby. Krvavěly v zazelenalém svém vypoulenėm bělmu. Rty se tak divně vydmuly jako zející jáma, jejíž bezedné prázdno jen blekotající hmota jazyka plnila. Stařec chtěl cosi říc... ale nejdřív pouze suché třískavé sípání za blekotajícím jazykem vyrvalo se mu z hrudi. A za úžasné té námahy fysické ještě intensivněji purpurově hnědě krvavěla bělma — I bylo to vzezření příšerné hrůzy.

Posléze po sípavém chropotu onom, po několik chvil trvajícím, vypravilo se z utrýzněné hrudi několik srozumitelných zvuků... ah, s trochou toho podmáslí kdyby se jen chtěla smilovat nad umírajícím, — jen trochu... trochu... chu... u, znělo už bez dechu, v prázdném propadání hrudi. A už zase oči zvracely se v sebe a poklesal trup vysilující námahou posledního vznícení se živoucího pudu. Ale i s těma zvrácenýma očima v příšerné úpěnlivosti pořád ještě to vzezření mrtvolné volalo k matce, — trochu toho podmáslí, trochu... chu... u... tak pronikavě, v nenabažené zmíravé lačnosti.

I nemohla být matka tím vším nedotčena. Cosi úžasně se v ní náhle zjitřilo, celá drtivá tíha její povahy se provalila rázem přese všechny vlivy a ohledy jiné a jakýkoliv jejich význam. Zbrunátněla ve tváři, rozžehly se její zraky v nesmiřitelné posupnosti: o krok jakoby zrovna sápla svou bytostí blíže k palandě... A zabrýkla z tvrdých plic, jakoby železem na kovadlinu zařinčel:

„No, co bys ještě si vymejšlel, jaký pak podmáslí! Vždyť's chtěl jen umřít a v tom ti nebrání nikdo! No a tak už jednou taky...“ osopila se nyní matka rozezleně na tu mrtvolu, jež jí nebyla dost ještě mrtvou a jíž zachtělo se ještě něčeho. Ale tady se náhle vzpamatovala sama před sebou a obrátivši smysl předsevzaté řeči: — „dej pokoj,“ dodala zcela jiným hlasem.

A šla vypírat máslo.

Stalo se, že náhle zůstaly hodiny stát.

A těmi náhle zaniklými zvuky, srostlými s tím vším tady, jakoby v mystickém ohromení zůstalo všechno stát. Cizí těžký strach padal na

všechno a všechno vyjmulo se náhle z přirozené známé své podstaty, a nabývalo hrůzného rozpoutání. Jakoby cizí smrtelný hřích bez odpuštění, zasahující v samu věčnost, pronikal tudy v nekonečném svém úděsu ...

Matka vypírala máslo, do liberek pěkně rozdělila. Byla hotova se samým šerem — s máslem dnes už nepůjde, až ráno. Podmáslí rozdělila do dvou džbánů; má pro ně také svá místa jistá, nic nepřijde na zmar u matky ... Během práce své rozmýšlela tak o všem, co mělo nastati u nich a co již již se uskutečňovalo.

Je to již neodvratno, nic jiného nezbývalo. V tom vzhledě byla si jista. Povzdychla.

Má to lepší šatstvo nedělní, a boty, ještě od svarby. Na památku si to nechat bylo by zbytečno. Jen by to v truhle pukřeklo a překáželo. Prodá to raději, nějaký ten zlatý strží se ... Stav si ovšem ponechá; na tu zimu tak; nějaký ten kalmuk přec uplete; s taženým se, toť se rozumí, už piplat nebude moci. Škoda toho díla ... Z jara bude muset přijednat nádenníka. Ke žním sekáče: sama by nestačila. — Je přec škoda toho člověka — co všechno dovedl podělat. Bude to újma, velká újma pro ni. — Povzdychla těžce, ta velká újma se jí představila v celé rozsáhlosti. Za ten žvanec chudák co se nadřál ... co znamenal u nich. Jakživ kalého sousta nepoměl, to je pravda — šatstvo mu nekoupila — asi dvakrát ty boty na neděli. No a ten tabák. A to bylo všechno. Jakživ nevypil půl litr piva. Nevěděl, co je město, co muzika. Chudák — kdo jí ho nahradí. Bože můj — takhle v tom létě, v čas žní, také se stávalo, že celou noc sekal a na den se už bralo domů. Dělník to byl, to je pravda. Velká, velká újma to bude ... A taková opuštěná bude, sama docela. Zvykla přec na toho člověka — a najednou bude pryč. Jaká pomoc, jaká pomoc ... tak to už na světě je. Žij — umři, netěš se. Ještě že toho trápení nebude mít ... kdyby měl tak dlouho stonat, jako Lazar ležet. Bude to mít aspoň odbyto. Jaké už s ním byly vyhlídky? Žádné. Byl by se jen delší čas trápil a překážel živobytí. Jako ta švestka na zahradě. Jak začne schnout, kurdějovatět, pryč s ní hned. Pár roků by tak hynula a nic by z ní nebylo. Jenom hned s ní pryč ... Pohřeb mu vystrojí takový slušný. Truhlu dá udělat u Žižky. Jaroš je dražší a jen to odbyde — a ještě aby ho člověk i při takové věci upomínal, aby si s dílem neodkládal. Chce mít truhlu vzhlednou. Vezme pana faráře ... řídící s dvěma zpěváčky bude ... těch pět muzikantů. Nad hrobem dá mu vyhrávat. Zasloužil si takový kalý funus. Výloha velká ... ale co na plat. Je to jednou za toho živobytí jenom a jiného nic neměl chuďas ...

Pošeřívalo se sednicí. V těžkých upadavých záchvěvech přibývalo večera.

Matka zatím byla hotova se svou prací — i se svými úvahami. Spustila zase hodiny.

Po špičkách přistoupila po té k palandě. Nezřetelně začalo tu vše splývat, ale přec bylo možno rozeznati tělo na ní. Matka přichýlila se a očima ostře se sem zahleděla. To tělo jakoby se již pozvolna připravovalo k nastávajícímu svému úkolu. Jaksi znamenitě se natáhlo a ruce sepjalo na hrudi. Kdyby nebylo toho pochrčívání a lehkého občasného

nazvedání sepjatých dlaní, byl by to neomylný odznak smrti dokonané. Chvíli matka hleděla, pronikajíc šero očima. Pak zavolala. Nejdřív zticha, přitlumeně, aby jaksi náhle nevzrušilo se ohromení němého ztmění: „Frydolíne, slyšíš!“ Slyšela-li ta živoucí mrtvola ještě, aspoň neodpovídala. — „Frydolíne!“ volala znovu matka, hlasitěji, ale tak chlácholivě, měkce, jaksi vábivě, aby živoucí mrtvola jí se nezlekala. — „Frydolíne, Frydolíne!“ Pustě a prázdně rozléhal se hlas její sednicí, a bylo to volání jako nocí, v nerozeznání, odkud by vznikal hlas a kam by spěl. Frydolín se neozval — jen v tom chropotu poustala ňadra, jakoby se bytost jejich lehko byla zaposlouchala. Avšak neozvala se ta bytost jejich.

„Teď je čas,“ promluvila matka k sobě. Temně, pochmurně, jako ortel zaduněla ta slova její v soumračném prostoru sednice, jenž jakoby ze svých hranic v záhadném rozptýlení vynikal.

Na to matka oblékla se spěšně svátečně, umyvši se, přičesavši se. Přehledla, jestli nějaké harampádí nestaví se v cestu — nebylo nic, vše bylo poklizeno. Svěcené hromničky má v polici v nejhořejší přihradě.

Vyšla z domu. Celá její bytost a počínání obestřeny byly jakousi pochmurnou velebou. — Venku bylo světleji — obloha vysoko vznesena, v širé průzračné rozsáhlosti. Promrzávalo již, na noc bude slušný mráz...

Za nějakou dobu, touže cestou, přítmím večera, jímž v zamženém průsvitu šeřilo podzimní hvězdno, při obzoru lehce ztemnělé, prázdné, jako plaše zanikající, ubíraly se dvě postavy. Jedna ženská velká mohutná z předu, cosi nesouc po straně a zvonkem dávajíc občas znamení, a za ní jiná postava v říze splývající k zemi, přikloněná, na hlavě bez záštity, oběma rukama cosi před sebe vznášejíc. Kroky obou postav zřetelně se vynášely od zamrzající tvrdé silnice Chodci mimo kráčející všichni poklekali na znamení zvonkem. Spěchaly obě postavy, nic nemluvily a v jedno spjaty se zdály ve své dvojici.

Ze silnice daly se stranou.

Zašly k samotě Doubravských.

Zadní postava ve splývavé říze posečkala okamžik na prahu tmavé síňky, co světlo bylo sem přineseno. Pak vstoupila dovnitř.

To kněz přicházel na smutnou cestu, posloužit — posvětit práh smrti zasahující do těchto míst...

Při jeho vstupu lehce zapraštěla palanda. Natažené tělo jakoby se bylo zachvělo, prohnulo mrazivou vlnou po celé délce. Brada se otřásla, prázdně zajektaly dásně. A možno-li, natáhlo se po té tělo ještě úporněji — jaksi již co nejvhodněji k tomu, co je očekávalo.

Na stole bílým ubrusem pokrytém hořely svíce, mezi nimi černal se drobný krucifix. Takové mdlé světlo stékalo vnitřkem sednice, — takové dusivé, vnořené, mrtvé světlo, jež tak případně dovede se družit ke chvílím záhadné podstaty...

Matka klečela na zemi v hluboké skroušenosti.

Kněz v rochetce přistoupil k palandě.

„Frydolíne, služebníku Páně,“ zvolal měkkým, zachvívajícím se hlasem. Ale nedostalo se mu odpovědi. — Nastávalo neznámé mysterium záhad a života.

Když cizí ruka, opatřená obřadnými oleji, ve význačné důtklivosti pořadmo se dotýkala částí těla, tu ono jakoby se napjalo možno-li nejvíce. Tak nějak ztuha se napjalo, ve vyčkávání násilném, v jakémsi trpném vzejmutí posledních energií života, jakoby se tím snažilo nějak účinně se vystaviti ohromivým dotekům oněm, jako se asi tak bezmocně vydáváme ubíjejícím ranám, jimž není ubránění.

. . . „Pane přijmi služebníka svého Frydolína v příbytek blaženosti, kterouž od milosrdenství tvého doufá, amen . . .“

. . . „Amen!“ ozvalo se z několika úst klečících postav, jež ku podivu z domnělé své povinnosti se dostavily i za toho večera.

. . . Zároveň vstříc kmitavým pohybům, oddělujícím poslední požehnání, rozevřelo se z palandy jedno oko. V divém obezření vůkol se zakoulelo. Až utkvělo na jediném místě neznámého prázdna. V tom místě jediném, v neznámém tom prázdnu tanouti musila hrůza celého světa . . . Pak se začalo kaliti, jako kymáceti v úděsném svém vzhledu . . . Měkká ruka kněze jemně zastřela ten pohled, přimáčkla víčko a oko zůstalo již uzavřeno.

Bylo to uzavření samé smrti.

A tělo, možno-li, natáhlo se naposled — tak docela jak toho bylo třeba.

Kterási z klečících postav vypukla v štkání, v hlasité obřadné štkání, dostavující se vždy za příležitosti pohnutých významných chvil života; a jiné štkání bylo by se zajisté ještě přidalo.

„Pst,“ pokynula však jemně matka, v unylé bolesti neodvratně zírajíc na to tělo natažené . . . „nechte ho tiše umírat, v pokoji ho už nechte umřít — dělá mu to dobře,“ šepotavě vydechla, aby sama nerušila — — —

Uprostřed noci matka vstala. Rozsvítila světlo. A tiše, tišeji než byla sama noc, přiblížila se k palandě. Jakoby se chtěla přesvědčiti, zda-li je vše, jak bylo. Bylo tak vše. Uzavření smrti se na vždy dokonalo . . . Vynikala tak neobyčejně leb stařecká z lože svého. A ostře prorážela ve svém pozadí. Vnořena zůstávala ta leb záhadná v oblast prázdnou, příšernou, jako zjevení jiného světa . . .

Veliký černý hmyz ubíral se právě po obnažené neživé hrudi, nemaje již na tom těle žádných příčin k obavě. Před světlem pak spěšně zanikl kamsi v zátylí. Venku ustrašeně v kňučivém dovolávání se zavyl pes a jal se narážívě lomoziti na domovní dveře. Snad ucítiv matku, chtěl do vnitř, k pozůstalé živé známé bytosti . . .

Pak matka podvázala mrtvole bradu a zastřela ji rubášem.

A dokonavši vše, čeho bylo třeba, pozastavila se jako v potácení uprostřed sednice. V dlaně ponořila bradu; a přimkla oči v jakýchsi těžkých nejistotách. Načež vytrhnuvši zase ruce, prudce jimi nad hlavou zalomila a krátce křečovitě zaplakala, jako v hoři nemohoucím se s dostatek vybrati. Suché, sežehlé, v matnou dál se prorývající, zůstávaly její zraky.

„Ah . . . ah . . . jak jsem nyní sama, opuštěna,“ zatesknila v to pusto noci, v němž jakoby lidskému srdci nemělo vzejíti nikdy více útěchy ani naděje — — — — — — — Druhého dne sněžilo, sychravá podzimní plískanice snášela se k zemi. Ve velkých těžkých vločkách,

chvílemi zastírajících všechen kraj, v sněžnou kmitavou oblast padala. Šerou její clonou tu hustší tu řidší, na blízkém návrší hřbitova, zevšad ze vsi viditelného, jakási postava tanula stranou v popředí. Zmítala namáhavě celým tělem, plískanicí zevšad oblévána, — střídavě jakýs těžký předmět nadnášejíc nad hlavu a zase k zemi příkře srážejíc. Věc prostá. Hrobník to kopal hrob . . . ah odpočine si ten, pro něhož se chystá. Z okna jsem se na to díval.

Ano, matko Doubravská, — pozoruje tak vše, co se děje vůkol v tom našem životě veském, — a zvláště kus tvého života seznav, již dávno přestal jsem věřiti všem těm idylkám z knížek o jakémsi nevýslovně bodrém, utěšeném životě venkovském, jimž i já druhdy bláhově věřil. Nevěřím vůbec nijakým idylkám o životě.

Paběrky z Mexika.

Píše E. St. Vráz.

III.

Když seskočili jsme v Mexiku s vlaku a s malými, prozatím jen příručními zavazadly vyšli před nádraží, byl úsudek můj o městě, které zahlédl jsem dosud jen z vlaku, a to zacloněné stromovím, hotov. Řekl jsem si: „Ejhle, město, v němž vládne železná ruka!“ A že v duchu porovnával jsem ihned, vzpomínaje matičky Prahy, divil jsem se, že, sotva v sobě cizince jsem prozradil, již chopilo se mne rámě pořádku, policista, který přistoupil, pozdravil zdvořile, otázal se mne, kam si přeji jíti či jeti? Pak pokynul na nejbližší, pořadné číslo drožky, zapsal si je a určiv mi cenu 1 dollaru, kterou dle taxy mám zaplatiti, podotkl hlasitě, kam případně mohl bych stížnost svou proti drožkáři podati, pak salutoval, a my jeli povozem slušným a s dobrým koněm rychle stromořadím, náměstím, ulicemi, až na místo určené, kde vozka nenaříkal, neběžel za námi, nežádal vyšší ceny, dvojnásobného zpropitného, ani v hotelu nevyřítilo se půl tuctu lokajsky se klonících portýrů, číšníků, piccolů, podomků, kteří pak při odjezdu s touže usměvavou poníženou tváří nastavovali by ruce o bachšiš! Vůz odejel, a my, neuvěřitelno, sami zůstali v průjezdě, musili si odnésti svá zavazadla, deset — dvacet kroků, až do chodby zahradní, kde teprve služebný duch jeden spatřiv nás, ujal se nás, omráčených exotikou prvních dojmů ve městě, kde obával jsem se scen jako v Neapoli aneb aspoň podobného pohnutlivého výjevu, jehož kdysi svědkem až příliš účastným stal jsem se ve městě, jež jinak srdci mému jest nejdražší, kde podávali

si obět svou kondukteři, strážníci potravní daně, posluha i drožkář s obvyklou uhlazeností z ručky do ručky! — Zkrátka: města mexická vesměs, nejen samo hlavní město, snaží se učiniti cizincům pobyt příjemným a usnadňují jej, kdekoliv poměry toho dovolují. I vůči svému vlastnímu obyvatelstvu město Mexiko starostlivostí vyniká nad většinu měst republik teplé a horké Ameriky, kde hovoří se jazykem španělským nebo portugalským . . .

Se ženou měl jsem první ohnivější potyčku: já chtěl, sotva že zavazadla v pokojíku jsem odložil, lézti na střechu, rozumějmež na střechu rovnou, plochou (azotea), pak tramwají vyjeti, a k lepší orientaci žádonil jsem projeti si město všemi směry, bychom později lépe a důkladněji mohli tak učiniti pěšky. — Žena přála si lázně, teď hned chtěla osvěžiti se, vykoupati, svléci se sebe kůži pokrytou prachem pouští mexických: „Mám jej v punčochách, cítím jej na zádech, matička mne nevychovala, aby na mně rostly kaktusy!“ dupla si netrpělivě nožkou — a silné pohlaví, jen potají bručící, sklonilo svou šíji, tušíc dnes poprvé, jak zotročilo se, v porobu že vešlo, že nutno poslouchati. Povolil jsem, ale žena dobrosrdečná v náhradu za poslušnost připustila aspoň prvé číslo mého zamýšleného programu: vyběhla se mnou na terasu, na střechu — v záplavě světla, slunéčka, které teprve teď počínalo hřáti, stáli jsme tu, tiskli si ruce, kolkolem nás střechy města bělaly se nebo rudly, prorývané koruny vysokých stromů, zahrad a parků mexických, v pozadí koberec polí, rovné jak vojsko v řadách magueye, a nade vším tím vznáší do oblak své ustaralé hlavy, bílé šedinami věčného sněhu a ledu, skoro 70 klm. vzdálené — Popocatepetl a Ixtaccihuatl, nejvyší výběžky serranie, uzavírající na jihovýchodě údolí Anahuacu. Dole pod sebou zřetelně slyšíme, jak žije to a víří, zvuky velkoměsta, tam klid a ticho hrobů, cítíme, jak chlad vane nám odtamtud v tvář. Jak je tam klidno, jak ticho! Kdo vzpomene si, z požitků dá se svésti myšlenkou, že pod ledem žhavé nitro, že hrůza příšerná z jícnů nyní mlčelivých snad jednou vychrlí oheň a síru, balvany a zkázu vrhati bude, zem zachvěje se a rozstoupí se, život pod námi staletou práci zasype pokrovem popelu?

Pohled odtud na hlavní město Mexiko, úchvatnější ještě s hlavní věže kathedrály, proto skýtá tolik nezapomenutelných půvabů, že údolí, jsouc uzavřeno ostrými obrysy horstev, z jehož hřebenů vynikají malebné vrcholky Tepoyac, Cerro de Ajusco na obrovské ploše panorámatu, jehož průměr jest asi 90 kilometrů, směstnává tolik různých scenických krás přírody tu velkolepé, mohutné, tu ploch klidných a rovných! Ležíť město skoro ve středu úplné roviny, mesety, jen na některých místech zvlněné nepatrnou pahorkatinou, kdežto horstva, tvořící toto podivuhodné „údolí“, leží 30—40 klm. daleko od středu elipsy, otevřené jen na sever průsmykem větším, kudy jsme přijeli. Úrodná a pilně zpracovaná meseta či údolí toto, zelenající se vegetací jen zdánlivě jihoevropskou, bylo by již samo o sobě pestré a krásné, i kdyby nemělo čtyř krásných jezer, zbylých to částí jednoho obrovského, které ještě za doby Cortésovy pokrývalo asi dvě třetiny celého údolí a v posledních 400 letech pozvolna vysýchajíc i následkem zemětřesení vody své stahujíc jen na hlubší místa, roztrhlo se ve čtyři malá. Kamkoliv na město hledíme, dříve všude čeřily se

vlnky vod, plavili se Mexikáni, stály Benátky Azteků. Pravdu děl Humboldt tvrdě, že panoráma Anahuacu dlužno počítati mezi nejúchvatnější, nejvelkolepější vůbec! A kolkolem se rozhlížeje prstem ve vzduchu táhnu ovál a vše, co ve vzdušné té čáře leží, města, jezera, hřebeny horstev, plochy skoro nedozírné — vysvětluji ženě — jsou jedním obrovským zaneseným jícnem sopky, okrajem kráteru největšího snad, co jich na světě, ucpaným otvorem v peklo vnitrozemí naší planety, z něhož nyní jen odvodem nepatrným, a to na dálku neviditelné výpary sírové propouští jícen Popocatepetlu. Kdysi ale chrlily oheň všechny kuželovité vrcholy, co jich vidíme kolkolem ve hřebeni horstev! Břehy jezer Texcoco a Chalco, nejbližších městu, jichž hladina modrá se jako nebe samo, posety jsou bělounkými stavbami z „adobe" a Llanos de Aragon. — Roviny aragonské stejně jsou hladky a stejně třpytí se v odlesku slunce, modří v zeleň odstiňující. Texcoco odtud, podobně jako krajinky Orientu hezčí jest nežli zblízka — voda jeho jest slaná a na březích sirouhlíkem zapáchá, pařeniště zimnic i hmyzu, jež činí okolí to i město samo nezdravým. Město růží, Puebla spanilá, blíže Popocatepetlu, o sto metrů asi níže ležící, jest zdravější než Mexiko.

Vystoupili jsme až na samé zábradlí ochranné zdi, až ku komínu stoupal jsem, o metr, o dva, výše a výše, až odměněni jsme byli novým pohledem: pod námi široká ulice, Mexikán v barvitém svém kroji kříží ulici, kde jako pohyblivé malé loutky spěchá nebo volně klidem jihu prochází se lid, vozy uhánějí, jízdní policie kluše, prodavači vody, sehnutí pod tíží nákladu, oslíků tlupa travou naložených, hnaná arierem, kmitne se kolem a zmizí za rohem, by ihned na jeviště přihnala se karavana mezků a vystoupil na scenu vesnický lid, jemuž z ptačí perspektivy skoro ani nevidíme do tváří. Jako oživlé obrovské houby kolébají se dole mexické klobouky, slaměné nebo z plsti, okna v protějších příbytcích otvírají se, dámy v ranní toaletě ukazují se na chvilku a opět mizejí jako figuriny v orloji, na okolních azoteách jako my rozhlížejí a sluní se jednotlivci v zahrádce našeho hotelu, zelení banánů procházejí se hosté, jasmín kvete, a libodech jeho podivně mísí se s výpary kuchyně, zaplašujícími mne i mou ženu od komína. Někde kdosi brnká internacionální odrhovačku „Modlitbu panny", přes střechy honí se stíny mraků, laškují si barvy, fialový nádech s jasnou modří, purpur se zlatem slunečních paprsků hrají si na schovávanou. V páry halí se východ, ve mraky ukrývá se téměř Popocatepetlu! Nad obyčejné domy jako palmy ční věže chrámů; nejpatrnější jsou a vévodí celku obě věže kathedrály, massivní, ač přece štíhlé, štíhlé proto, že strmí z okolí na svou rozlehlost příliš nízkých čtvercových budov slohu španělského, rovných, nahoře jako uříznutých plošin. El Zócalo zove se náměstí kolem kathedrály, čtverec záležející ze dvou stran domů s podloubím, kdežto stranu hlavní vyplňuje vládní „Palacio nacional", vzhledu dosti kasárnického. Nepatrná radnice, polokrytá mezi domy s obchody, na straně s podloubím, neliší se v ničem od domů okolních. Zde jsou hlavní křižovatky koňské tramwaye, sem ústí hlavní, nejživější a nejobchodnější ulice města.

El Zócalo kromě své velké prostrannosti a lokálního přibarven zde hemžícího se lidu, zevnějškem nám tak cizokrajného, mohutnost

Češi v Mexiku, v pozadí Chapultepec.

a zároveň úhledností chrámu z nejkrásnějších celé Ameriky, svěží zelení útulného malého parku, však ještě více svou minulostí působí na nás mocně a vynucuje obdiv. Zde, na témže místě, kde nyní Bohu křesťanství za zvuků varhan a zvonů, ve vůni kadidla klonf se Novomexikán, v prsa bijí se černooké, pod mantilou pokorně k zemi zrak klopící mladé i staré hříšnice, stávalo příšerné, hrůzné „Velké Teocalli“ boha Huitzilipochtliho. Zde bohům vraždili lidé jiní, leč také synové matek, také zrození v hodinu největší bolesti ženy, také v radosti i žalu vyrostlí a ztrouchnivělí nyní tak, jak brzo budu já, i mladé, po boku mi šveholící štěstí ztrouchniví, až několikráte slunce dotkne se zde temen obou obrů, kteří „včera“ ještě hleděli na krev obětí na oltáře Huitzilipochtliho, dnes na věže kathedrály, „zítra“ — —? Co jest jim „včera“ čtyřstaleté, „zítra“ tisícileté? — O původu hrůzyplného „Teocalli“ španělští „historiadores“ píší takto: Moctezuma I., slíbiv bohu války velký chrám, stavěl jej s pomocí okolních podmaněných národů i poručil chalco'ským, by z kamenů v horách jejich obyčejných ke stavbě přispěli kameny zvláštních velikostí a druhů. Když tito posměšně odepřeli, vypověděna jim Moctezumou válka, a zneuctěnému bohu, povede-li zbraně Tenochců k vítězství, slíbeni v oběť všichni zajatci země Chalco. Vítězný císař dostál slibu svému, poručil kněžím, by pěti stům zajatců vyrvali nožíkem obsidianovým srdce; mrtvoly pak vházeny do posvátných, Huitzilipochtlimu na počest vznícených ohňů. Byly to prvé velké oběti, které oblibu u lidu nalezše, následovány byly ještě většími a hroznějšími. Teocalli vystavěno a dokončeno bylo v r. 1480—1490 a zdálo se Španělům dílem gigantickým. V roce 1524, prý, mniši řádu Sv. Františka na rozvalinách Teocalli počali se stavbou chrámu, a tím položen základ nynější kathedrále, na níž stále se stavělo a opravovalo — v roce 1629 naposled zaplavena byla a poškozena vodou jezera — až v roce 1791 stavba nákladem dvou millionů peset (franků) byla dokončena.

Po Teocalli nezbylo ani stopy, teprv r. 1790 při kopání nalezen tu obrovský bazaltový „kalendář aztecký“, vážící asi 24 tisíc klg., a rok později při kopání stoky taktéž zde na hlavním náměstí objeven proslulý „obětní kámen“ či „Cuahxicalli Tizocův“, Španěly „La piedra de los sacrificios“ nazývaný. Tento kámen 2·65 m. v průměru, 84 cm. vysoký a 8·25 m. v obvodu, zdobený vtesaným obrazcem slunce a skupinou 15 postav bojovníků i pokořených, byl pomníkem vítězných válek sedmého krále Mexikánců, Tizoca (1481—1486), a zároveň sloužil k rituelním obětem šlechtě vysoké, Španěly zvaným „Caballeros de Aguila“. Mělit tito „Orlí rytíři“, slunci se klonící, ve zvyku veřejně a při velkých slavnostech na něm obětovati jednotlivce ze zajatců válečných, tak zvané „posly k slunci“. — — — Zavřel jsem oči, obrazotvornosti ponštím úzdu, a hle, když jsem je opět otevřel, zmizela kathedrála, a v podobě pyramidy ční tu nad jezerem Teocalli, slunce záplavou svou pokrývá jeho vrchol, zřím statisíce Staromexičanů, vidím kněze po schodech vystupující, a velkokněze, an srdce zajatci vyrvané třímaje v ruce pozvedá v oběť slunci! — — —

Jeden ze spolubojovníků Cortésových prostým slohem takto líčil ceremonii obětování „poslů k slunci“: „V průvodu vysoké šlechty a při

zvucích hudby kráčel jeden ze zajatců válečných. Měl nohy pokryty bílými čárkami a tvář do poloviny zabarvenu, ve vlasech bílé peří, v ruce nesl jakousi hůl — žezlo, zdobenou pentlemi, řemínky a peřím, v druhé ruce třímal kulatý štít s pěti bambulemi bavlny, na zádech malou nůši, v niž vložena byla péra orlí, kousky červeného barviva (hrudky?), sádry, sazí, papíru; ze všech těch dětinských drobností udělali mu náklad do nůše a postavili jej ke schodům božiště. Tam hlasem silným, aby všichni z lidu sem přišlého mohli to slyšeti, pravili mu: „Pane, to, oč Vás prosíme jest, byste šel před našeho Boha Slunce a přinesl mu naši zdravici, a řekl mu, že děti jeho a my, přední šlechticové, kteří zde zůstali, prosíme ho, by nezapomněl odtamtud obdařovati svou milostí a přijal malý náš dárek! Dejte mu hůl tuto, aby s ní kráčel, štít tento, by se jím bránil, a vše ostatní, co v nůši nesete!“ Indián, vyslechnuv poselství, odvětil, že jej to těší. I pustili jej, a on stoupal po schodech, velmi pomalu, odpočívaje na každém stupni, stál chvíli, vkročil na stupeň druhý, zastavil se opět, dle toho, jak oznámeno mu bylo, kde má se pozastaviti. Konče již, šel ku kameni, kterému říkáme cuauhxicalli, vystoupil na něj tam, kde — jak pravili jsme — bylo uprostřed zbraní vyobrazené slunce. Postavil se zpříma a obrátiv se k obrazu slunce, který visel na hořejší části oltáře, časem obrátiv se k slunci pravému, hlasem silným, dobře slyšitelným říkal své poselství. Když končil, vystoupili po čtveru schůdcích — které, jak řekl jsem, vedly na plochu tohoto kamene — čtyři obřadníci, odebrali mu štít, hůl i nůšku, vzali jej za ruce i za nohy a položili na kámen; vystoupil hlavní žertvec s nožem v rukou a zavraždil (podřezal?) jej, poroučeje mu, by s poselstvím šel na onen svět a ku pravému slunci. I tekla krev žlábkem v kameni vydlabaným a roztékala se před síní slunce, a slunce, které bylo na kameni, napájelo se krví! Když vytekla všechna krev, otevřeli mu prsa, vyňali srdce a ve zdvižené pravici ukazovali je slunci, až stydnouc přestalo slintati, a tak skončil svůj život nešťastný „posel k slunci“. — — —

Z polosnění vypudila mne trubka konduktera tramwaye, jeden ze zvonů menšího chrámu vyzváněl, a Mexiko moderní dýmalo ze všech domů; všude vařili oběd! Myšlenky jiné, stydím se říci, jak prozaické, zaplašily i poslední připomínku na Teocalli, i rozhorlení mé ženy na barbarské Staromexičany ustoupilo přání, teď že je čas, bychom šli. — Ale kdo šel by, když opět protrhla se oblaka, slunce zahnalo páry, a oba vulkany, vystoupivše více v popředí nad obzorem, zdají se bližšími, oteplily se a rdí se nyní jako stydlavé panenky, holubi kroužili nebo honili se nad našimi hlavami nebo vrkali po zdivu, z okna podstřeší, z klece, horoval, chválil si krásný den a opět lkal ve vzpomínkách na dny volnosti sladkozvuký turupial! A já dle plánu hledaje míst památných, při pohledu na ně viděl jsem se a cítil opět v květu mládí nadšeného, kdy čítaje „Historia de la Conquista de Nueva España“ a Dějiny válek za svobodu, „Historia de las guerras por la independencia de México“ tak toužil, nešťastně toužil jsem a přál si míti křídla k odletu, pryč z hnusného mi velkoměsta v zemi palem a kaktusů!

Pohlížím na náměstí před kathédralou, zvané Plaza de la Constitucion, na Palacio nacional, odkud více než čtyřicet vicekrálů vládlo nad

zemí, říši tehdy po Číně svou rozlehlostí největší, až 300 let po dobytí města Moctezumova zde na tomto náměstí opět tábořilo vojsko španělské, připraveno jíti do boje, probuzené ze spánku nečinnosti výkřikem za svobodu kněze Hidalga, který v r. 1810 ve městečku Dolores, ve státu Guanajuato, s jinými — mezi nimi byla vynikající dáma Doña Josefa Ortiz — pod rouškou literárních večírků připravili revoluci, která nedostatečně jsouc podporována, ač byl se připojil hned na počátku španělský jeden regiment, skončila neúspěchem. Vůdcové její na útěku do Spojených Států s. amerických zajati a Hidalgo dne 31. července, Allende, Aldama, Jimenez dne 26. t. m. v roce 1811 popraveni. Však jako lavina, která zpočátku nepatrná, později vše, co jí v cestě, zdrtí, mohutnělo volání po odtržení se od Španěl: za padlé povstali noví bojovníci, noví vůdcové, revoluce šířila se, nabývala půdy všude, a dne 27. září r. 1821 po jedenáctiletém, skoro nepřetržitém boji za svobodu vnikla do hlavního města Mexika armáda, zvaná „Ejército Trigarante“, pod velením Augustina de Iturbide, později korunovaného císaře mexického, Španělé vypuzeni, španělská koruna ztratila nejbohatší a nejmocnější kolonii. Však i pak ne na doby klidné a rozkvětu hleděly stěny paláce, toto náměstí. Třeba jen připomenouti si pohnutlivých dob války „svobodomyslných“ Američanů proti slabému Mexiku, kterému urvána skoro polovina jeho území, válka, o níž sám Američan generál Grant řekl, že byla z nejnespravedlivějších válek, která kdy vedena byla silákem proti odpůrci slabému, četných revolucí, francouzskou, anglickou a opětně španělskou invasí a tragické súčastnění se císaře Maximiliana na utváření se osudu národa živlů Evropanům tak exotických, dobu, kdy žel i české ruce zvedaly zde zbraně proti domorodcům, novou válku za samostatnost až do r. 1876, kdy zvolen Porfirio Diaz poprvé presidentem, který znovu zvolen presidentem r. 1884 a jenž do dnes jako autokrat vládne — nelze upříti ve prospěch země nad 12 miliony Mexikánců — — —

Žena uchopila se mne za ruku, a laškujíce jako rozpustilé děti, seběhli jsme dolů. Smálo se nám štěstí z očí, radost, které nepokalil ani jeďovatý pohled anglické matrony, která také po schodech se svými dvěma přistárlými dcerami stoupajíc, děsila se naší dovádivosti.

* * *

Dnes, kdy v Praze přetřásá se otázka lidových lázní, bude zajímavo podotknouti, že město Mexiko má prý 60 veřejných lázní! Číslice zajisté hodná zmínky, ač stav, v jakém jest většina blahodárných takých ústavů, sotva vyhovuje účelu svému — čistotě těla. Do hlavních, úpravně a čistotně zařízených — jsou takové, pokud v hotelu byly mi odporučeny, tři — vyjíždějí z hlavního náměstí zvláštní omnibusy. Nedaleko Mexika jsou léčebná, horká vřídla „Baños termales del Peñon“, kam jede se také omnibusy každou hodinu, a jichž vodu vyhlašují Mexikánci za rovnou naší karlovarské. V zahrádce přízemních budov lázeňských, lázní zvaných „Baños del Factor“, kvetly magnolie, růže, voněl citroník; do velkého bassinu pro plavce, uměle vodovodem plněného, scházel ještě leknín, aby lázně již svým zevnějškem lákaly a byly originální. Leč voda byla studená, takže nutno bylo kou-

pati se ve vodě horké — má žena, ráno naříkajíc na chlad, posmívala se naší cestě na jih a do tropů! Prach mexický jest houževnatý, já již dávno se vykoupal, zahrádkou se procházel, a pod listy hledal hmyz, ale trvalo to dlouho — konstatoval jsem netrpělivě — nežli žena má vyběhla a hlásila, že cítí se znovu zrozena — a že má nehorázný hlad.

Odpoledne vyšli jsme si hledat krajana Čecha. Bratr jeho řekl mi kdysi na Moravě: „Kdybyste na cestách svých zavadil o Mexiko, zemi, na kterou často s radostí si vzpomínám, navštivte mého bratra, anebo dříve nežli pojedete, pište mi, bych dal Vám list doporučující s sebou!“ S listem, který do Chicaga dal jsem si poslati, nejen brzy nalezli jsme dům, ale i dostalo se nám vřelého přijetí. Oba bratří Köhligové společně sloužili jako důstojníci ve vojště císaře Maximiliana; starší, vrátiv se do vlasti, jest dnes chéfem jedné z nejdůležitějších stanic rak. spol. dráhy na Moravě, druhý usadil se v Mexiku, oženiv se s čistokrevnou Mexikánkou. Jsa výtečný jezdec, zařídil zde školu jezdeckou a dováží sem ušlechtilé koně ze Spojených Států severoamerických! Po dlouhých letech, tuším po dru. Štolbovi, byl jsem prvý Čech, s nímž hovořil o vlasti — ač činil tak jazykem španělským, kdežto se ženou mou mluvil anglicky, řečí, kterou výborně ovládal. S velkou radostí naslouchal našemu českému hovoru, ba i krátkými větami česky odpovídal — šlo to těžce, velmi těžce. Ano nemožno bylo mu česky v rozmluvě pokračovati, nezbývalo nežli hovořiti ve třech jazycích cizích o vzdáleném, jemu již ztraceném štěstí — o domovu.

„V mládí vychován byl jsem — jako tak mnozí v oněch dobách — německy; již ve vojště pozapomněl jsem rodného jazyka, a nyní tomu více než třicet let, co dlím v Mexiku, nedivte se,“ pravil mi na omluvu, „že česky neumím.“ Představil nám svou choť, dosud velmi hezkou dámu, černých pěkných očí a vlasů — prototyp dámy španělsko-americké, resolutní, drobet přitloustlé, výborné matky a neméně výborné choti, také své dva syny, jejichž typus nesl jen nepatrné známky jiného nežli středoevropského původu. Škoda, větší, sotva 19letý, hovořil dosti plynně francouzsky, anglicky i německy, rozumí se výborně mateřským, nyní jemu jazykem španělským — ale zvuky české byly mu tak cizí jako mně jest řeč Eskymáků. S bolestí pohlížel jsem na elegantní vzrůst, výrazné tváře, ušlechtilé chování těchto dvou dobrých výsledků křížení se rasy slovanské s rasou aztecko-latinskou (zde v předcích po přeslici snad i krev maurská kolovala), vida tu opět ztracený jeden lístek ze zbloudilých do světa širého synů českého národa. „Což netrápí Vás touha po vlasti, nechtěl byste se domů, za oceán podívati, na skok třeba jen?“ táži se anglicky, by dáma domu nehoršila se, že někdo po jejím boku, v Mexiku, po čemsi jiném ještě mohl by toužiti! Odpověděl španělsky: „Rád, často přál jsem si podívati se do vlasti, ale choť má samotnému mi nedovolí a spolucestovati nechce, bojí se moře!“ „¡Jesus!“ křižovala se Señora, „zahynula bych strachy, třásla se úzkostí ve dne v noci, Svatá Panno, kdybych svého muže měla svěřiti živlu tak ošemetnému, jaké jest moře.“ A láskyplným zrakem mazlila tvář svého manžela, dáma, jíž cesta do Evropy zdála se výpravou na život a na smrt! „Jeďte s námi, velectěná,“ namítám. „A děti? Odloučiti se od nich? Jsem Mexičankou

a myslím, že na světě není krásnější země nad mou vlast, nač bych se jí vzdalovala, odcházela jinam, nevědouc ani, zdaž Prozřetelnost božská dovolí, bych opět mohla uzříti tvář svých miláčků — volver á mi pais, entre mi gente! (vrátiti se do své domoviny mezi svůj lid)." Vzdal jsem se; čas byl mi tuze drahým, bych přemlouval ženu, která se svého stanoviska jako žena a matka vždy má pravdu.

Raději naslouchal jsem črtám ze života svého hostitele, v něž obratně hleděl jsem ho svésti s banalního konvencionalního rozhovoru. Znalť krajan K. výborně druhou svou vlast; prošelť jí nejen v dobách pohnutlivých císaře Maxmiliana, nýbrž i později jako nevoják, i teď každoročně s puškou na rameni, daleko široko známý jako výtečný lovec, vycházky konal zemí bohatou krásami přírodními. Nežli ještě jsem odešel, zvěděl jsem adresu Čecha v celém Mexiku nejznámějšího — dra. Kasky a dvou jiných Čechů, slyšel o úmrtí inženýra Jelínka, zaviněném prý neb aspoň urychleném slezením temene Popocatepetlu. Také umluven společný výlet k Chapultepecu, i hodiny ustanoveny k vycvičení mé ženy v jízdě koňmo, což díti se mělo v prostranné jízdárně našeho krajana. Posledníjším započato hned druhého rána — i smáli jsme se, když správně připomněl jsem, že zde, kde Čech dosud jen jezdecký národ Mexičanů učil vysoké škole, za dvacet a tolik let, co jízdárna stojí, dnes poprvé cvičena Češka, krajanka ředitele a majetníka. Koně jako by s podivem naslouchali mazlivým českým slovům ženy mé!

Z ulice San Felipe de Neri do ulice Sv. Ducha — Calle del Espiritû Santo, nebylo daleko. Hned spatřil jsem, co jsem hledal: tabuli s nápisem 'La Pharmacia del dr. Kaska. Vešli jsme. Dva tmavovlasí Mexičani obsluhovali kupující, a jeden, podezřele mi cizinsky vypadající mladší pán, pleti i vlasů světlých, kroužil pilulky. „Jest p. dr. K. přítomen?" táži se španělsky. „Není," odpovídá — s přízvukem slabým sice, ale přece prozrazujícím Američana nebo Němce — plavovlasý pán.

„Odevzdávám navštívenku svou a prosím, by p. dru. K-ovi vyřízen byl pozdrav můj a oznámeno bylo mi do hotelu, kdy směl bych . . ." Pohlédl na mou navštívenku, podíval se na mne, četl ještě jednou lístek, obrátil, pilulky odstrčil a naklonív se ke mně, s tváří plnou překvapení slovíčko za slovíčkem vyrážel ze sebe, míse španělštinu s češtinou — patrně rozčilením — vždyť myslil, prý, že jen česky hovoří. „Je-li možno, jste Vy p. V . . .?" Před dvěma lety byl pan Jindřich Mayer v Plzni a na mé přednášce zatoužil si také po cizích světech, záviděl přednášejícímu, a krátce potom dopis strýce z Mexika vyplňuje nejhoroucnější jeho přání, volá jej k sobě. A nyní tentýž V. stojí před ním a směje se jeho překvapení. „Hory se nesejdou ale lidé!" . . . Večer v mládeneckém pokoji nového přítele, když při tlumeném světle červené lampy jsem vyvolával své mexické fotografie, hovořívali jsme o Čechách, o Mexiku a o starém dr. Kaskovi. Teprve druhý den poznal jsem tohoto a hned byl jsem okouzlen starou šedivou výraznou jeho hlavou, tím „gentlemanem bez vady a skvrny", tou bodrou českou duší, která i pod nátěrem cizím všude byla mi patrna význačnými rysy slovanského charakteru. Že málo uměl česky, pravda, že o rozvoji svého lidu čítal jen z německy psané „Politik", pravda, leč nedivte se! Podobně jako p. Köhlig

byl pan dr. K. narozen v době a ve městě, kdy a kde modou bylo drmoliti jen německy, a čeština dobrá byla jen pro řemeslníka, sedláka. Vychován ve školách německých, přišel do Mexika v roce 1864 — nebylo mu tedy popřáno ve vlasti prožíti národního kvasu sebeobrození! Vida jej a naslouchaje jemu, viděl jsem a slyšel typ oněch Čechů, kterým před 50—40 lety uměle zasazen jazyk cizí, srdce ale dlouho ještě zůstalo české, z nichž, žel, ale jen nepatrná částka vrátila se k jazyku mateřskému, neb aspoň srdcem zůstala věrna lidu svému!

Dnes, kdy většina Čechoněmců páše zjevnou zradu na zemi, kde jim a jejich předkům pohostinství bylo poskytnuto, a kdy dopouští se zrady vůči svému mocnáři: zde v Mexiku jest to Čech, který věrně slouživ svému císaři, část svého jmění věnoval a dosud věnuje památce císaře Maxmiliana! V jeho domě chová se celé museum památek na zrazeného, špatnými rádci obklopeného mocnáře, jemuž dnes ani jeho úhlavní kdysi nepřátelé neupírají vlastností člověka šlechtících. Krajan náš každoročně dává sloužiti slavnostní requiem, k němuž zve — a všichni se dostavují — všechny hlavy nynější republiky! President Porfirio Diaz posílá svou choť, a tak mnohý, kdo vinu nesl na ortelu smrti, dostavuje se na pozvání Čecha. Letos dr. K. postavil kapli v Querétaro, na místech, kde císař Maxmilian zastřelen dne 19. června r. 1867. — Tento vzor české loyalnosti a — projevy vlastenectví rakouského pánů radních v X. nebo v Y., kteří stavějí Bismarkovi pomníky — hm, podivné myšlenky kříží mi hlavou! — V prostranné jídelně staromládeneckého domu dra. Kasky, kde starý věrný poloindian nás obsluhoval, strávili jsme nejpříjemnější doby svého pobytu v hlavním městě. Máť dr. Kaska bohatou bibliotheku Mexicanae, zajímavé sbírky hornin, překrásné krystaly ryzího stříbra, drahocenné opály mexické, stříbrné a jiné památky po císaři Maxmilianovi. Jeho bohaté vědomosti, nevyčerpatelná studnice upomínek na doby dobrodružného žití vojenského, pozdějších válek občanských, byly mi zdrojem poučení. Uprostřed stříbrných svícnů, při jejichž světle pořádány kdysi první dvorní hostiny císaře cizozemce, podivně vypadaly krásné, dnes vůbec již vzácné obsidianové masky aztecké, svědkové to doby posledního císaře Azteků a po Iturbideovi (národní císař mexický, korunován v kathedrále mexické dne 24. února v r. 1822, zastřelen dne 14. července r. 1823), druhém nešťastném císaři, jemuž žezlo s orlem na nopalu hada požírajícím bylo zároveň ortelem smrti!

Kdokoliv z Rakouska sem zavítal, hostěn byl dr. K-ou: lidé vážní, bývalí vysocí důstojníci, vědcové, šlechta družiny císařovy, ale i šlechtic holobrádek, jehož celým životním účelem jest se baviti, jenž proběhne s monoklem Mexiko zrovna tak jako Graben ve Vídni. Diví se, že na prvním kopci, kam vylezl, nezastřelil medvěda, k vůli němuž jediné sem přijel, tyranisuje starého i mladého svého hostitele a odjíždí, jak přišel. Jeho odjezdu bývá žehnáno! Poněvadž Rakousko, přerušivši po zastřelení císaře Maxmiliana veškery styky s novou republikou, nemá zde dosud žádných úředních zástupců, jest p. dr. K. ochotným dobrovolným rádcem; měl by býti konsulem skutečným, aby rakouskému, hlavně českému průmyslu vývoznímu otevřeno bylo zde velké pole, bohatá země, ze které dnes těží po Severoameričanech nejvíce Němci a Francouzové. Později

Strom „noci smutné“ v Popotle u Mexika.

seznámil jsem se s Čechem p. Ráčkem, který jest obchodvedoucím největšího materialisty, a zvěděv o české rodině přišlé sem nedávno do továrny jakési nedaleko města Mexika, hleděl jsem marně vypátrati její podrobnější adresu. Několik Čechů žije poblíž hranic Spojených Států. Vím aspoň, že jim tam posílány české časopisy.

První výlet v okolí města podniknut koňmo a kočárem, propůjčených laskavostí p. Köhliga ku památnému Chapultepecu. Neopomněl jsem vzíti s sebou přístroj fotografický, čímž sbírka mých snímků mexických obohacena skupinou Čechů, kteří sešli se zde, na místech vlasti tak odlehlých a zároveň tak zajímavých. Krásná stinná alej, přes dva kilometry dlouhá, zvaná Paseo de la Reforma, náležející k nejkrásnějším mně známým stromořadím — kromě v Nikku v Žaponsku — vede k zámku, který podobně jako stromořadí samo, vůbec většina stromořadí a okras Mexika, povstaly přičiněním císaře Maxmiliana, z jehož básní patrno, jak vyvinut byl jeho smysl pro krásy přírodní. Na některých místech tato alej, tam, kde jsou chodníky široké a náměstí pro sochy, má až i něco více 50 metrů zšíří. Po obou stranách stromořadí rozestaveny jsou proti rozlehlosti aleje a velikosti stromů nepatrné a nevkusné sochy slavných Mexičanů, každá darovaná jiným státem mexickým. Šest rotund či glorietas přerušuje rovnou čáru stromořadí, jichž obvod jest kolem 70 metrů. Na dvou stojí již velké úhledné sochy, na ostatní zamýšlí se postaviti jiné, vesměs podoby mužů o vlast zasloužilých.

Při vchodu z města k Paseo de la Reforma, nedaleko od jízdné sochy Karla IV., v prvé glorietě zvedá se velká socha Kolumbova, v druhé velkolepá postava hrdinného Cuahtemoca (vyobr. na str. 54.). Jest modou Mexičanů, kteří jednotlivě jinak velice neradi byli by upozorněni na původ svůj ne úplně bělošský, chlubiti se tímto indiánským bohatýrem. Moderní jeden historiador Mexičan píše: „Vysoký stupeň vzdělání, na který zvedá se ode dne ke dni výš a výš národ mexický, posvátný úkol a povinnost ctíti památku jednoho ze svých největších hrdin, chlouba nás Mexičanů, postavila pomník nesmrtelnému, vznešenému Cuahtemotzinu.“

Nebude nemístno nakresliti zde zběžně historii azteckého hrdiny: Moctezuma II. (Cuitlahuac, bratr Moctezumův) zemřel na neštovice v témže ještě roce. Cuahtemoc, jedenáctý a poslední vládce aztecký, uchopil se vlády, hotov obětovati poslední krůpěj krve své i svého lidu v boji proti cizím vetřelcům. Čím nešťastněji skončily bitvy Mexičanů s výborně ozbrojenými Španěly, tím urputněji obnoven boj, až dne 21. srpna r. 1521, sedmdesátého a pátého dne obléhání města Španěly, města Tenochtitlanova dobyto, a Cuahtemoc zajat. Provázen Sandovalem a Holguín'em, nešťastný král předveden tváří v tvář vítězi Cortésovi, jenž objav (!) jej, nabízel mu sedadlo po pravici. Leč Cuahtemoc, vzpřímen hrdě přistoupil ke Cortésovi, pravil: „Señor Malinche (Malintzi, Malinche domorodá přezdívka Cortésa), splnil jsem, co povinen byl jsem ochraně města a svým poddaným; již nemohu více — násilím poroben, jako zajatec, přicházím před tvou osobu a tvou moc, čiň se mnou, jak ti libo!“ Potom vloživ ruku svou na rukojeť dýky, kterou Cortés měl v pasu, pokračoval: „Vezmi tedy zbraň svou a zab mne!“ Cortés z počátku uráčil si hráti na šlechetného, když však Cuahtemoc vzpouzel se vyzraditi, kde ukryty

jsou nesmírné poklady královské i chrámové, kázal jej i krále tlalcopamského odvésti za ležení, natříti nohy obou olejem a terpentýnem a držeti je nad ohněm. Když v hrozných bolestech se svíjeje, král tlalcopamský ulehčil si povzdechem, tázal se ho Cuahtemoc: „Bratře, nač naříkáš?“ „Protože se peku“, děl nešťastník, načež Cuahtemoc pohrdlivě odvětil: „Ležím já snad na loži z květin?“ Vida Cortés takou statečnost, že marnou jest zde trýzeň, kázal, by oheň byl odstraněn, mučení zastaveno, a choval je v zajetí. Tři léta později, Cortés jsa na pochodu do nynější Guatemaly a vleka s sebou královské své zajatce, na pouhé podezření, že Cuahtemoc osnoval vzpouru domorodých vojínů Cortésových, kázal oběsiti tohoto, krále tlalcopamského i krále texcokského. Tak bídně skončil Cuahtemoc, tak hanebně potupil Cortés jméno Španělů...

Pomník Cuahtemoca šťastně komponován na podkladu aztecké architektury, krášlen jest čtyřmi jaguary, symbolem bojovníka azteckého. Popředí sochy nese desku bronzovou, na níž španělský nápis hlásá: „Památce Cuahtemoca a bojovníků, kteří hrdinně zápasili na obranu své vlasti M. D. XXI.“ Dvě desky postranní v reliefu zobrazují, první výjev, kdy Cuahtemoc dotýká se dýky Cortésovy, druhá kdy mučen se společníkem svým. Kolem druhé části pomníku, písmena bronzová v mramor vtepaná značí jména: „Cuitlahuac (bratr Moctezumy I.), Cacama (král texcokský), Tetlepanquetzal (král tlacopamský, který mučen s Cuahtemokem), Coanacoh (místokrál texcokský) — vesměs hrdinové národní, hodní věčné památky. Kolkolem střední části pomníku na čtyřech deskách bronzových modelovány jsou zbraně a štíty Staromexičanů; australské eukalipty, — císařem Maxmilianem hromadně v Mexiko importované — kolkolem nasázené, tak cizí jsou zde jako cizí byly ruce, které tepaly a tesaly pomník azteckých bohatýrů. Indian mexický, zblblý cizotou a opilostí, kráčí kolem s týmže zájmem a porozuměním jako klusal koník můj, před sochou nedůvěřivě frkající.

Jeli jsme časně dopoledne a potkali v Paseo de la Reform jen málo chodců a ještě méně jezdců. Teprve k večeru rozproudí se zde život, ale i časně z rána vyjede si sem koňmo neb na bicyklu ranní vstavač. Ve stínu velkých jasanů a eucalyptů v četných kolkolem města stromořadích se procházeti jest z nejlepších požitků, kterých více dopřeje si ještě zde usedlý cizinec nežli Mexičan, pohodlný a milující spíše luxus a chlubné projížďky městem. Odpoledne od 5—7 hod. Mexiko, které má čas a peníze, v tu dobu ještě více nežli kdykoliv bezstarostné, projíždí se tudy a vrací se do města k okázalé projížďce hlavní ulicí: „Calle de los plateros“.

Pěšky z města do Chapultepecu (čti Čapultepeku) jest něco více než hodina; na výborných konících a v lehkém kočáru družina naše byla na místě, z centra Mexika vyjevši, za půl hodiny. U vchodu do lesíka či parku chapultepeckého stráž vojenská i zřízenci parku pečlivě bdí, by v místa tak rozkošná a neméně památná nevnikla všeliká žebravá, tulácká čeládka, které v Mexiku všude tolik. V levo ode vchodu několik klecí se zvířaty mexickými mají býti jakýmsi (ale velmi chudým) náběhem ku zoologické zahradě, jak zalíbilo se Mexičanům nazývati to, co v nejlepším případě bylo by nejvýš zvěřincem! Na pravo ode vchodu stoupá cesta k zámku, který dnes záleží z jednoho staršího křídla, kde jest

škola vojenská, a vlastního kdysi paláce, letní residence císaře Maxmiliana, v níž nyní v létě přebývá i nynější vládce „republiky“ president Porfirio Diaz se svou rodinou.

Většina stromoví kolkolem Chapultepeca obsahuje obrovské stromy cypřišovité, zvané mexicky „ahuehuetes“ (Cupressus distica). Některé možno že jsou skoro tisíc let staré, jak vidno z rozměrů obrovských. Jako šediny, vousy starců visí s větví jejich až přes dva metry dlouhé, stříbřitě šedé „vousy“ Tillandsijí, zde „paxtle“ zvaných. Podivuhodný ten parasit pokrývá od Texasu počínaje některé druhy stromů mnohdy tak hustě, že zdá se, jako by přes stromy hozeny byly husté síti, třásňovité pláště, z kterých sotva tu a tam vyhlíží větev nebo kmen sám. Největší z olbřímů chapultepeckých, strom zvaný Moctezumův, jest asi 62 metrů vysoký a obvod jeho kmene měří něco více 15 metrů. Ve výšce $5^1/_2$ metrů dělí se strom na dvě obrovské větve, poněkud šikmo, ale přece rovně vzhůru trčící, z nichž každá má v obvodu $5^1/_2$—$6^1/_2$ metrů.

Slezl jsem s koně, bych poklonil se velikáši a zhotovil snímek fotografický. Ve stínu téhož stromu, kde nyní koně naši stojíce odpočívali, ženy Moctezumovy i vladař a pán jejich procházeli se, kde císař Maxmilian vzpomínal si Miramare, tam Porfirio Diaz zabývá se politikou. „Ustaralí, svraštělí vy, a přece ještě života plní svědkové staletí, tolika bouří, tolikera lidí, kéž byste mluviti mohli!“ Dle starých tradic národ „Mexica“ bydlel zde, dříve nežli město Tenochovo, Tenochtitlan založeno; jsouce stále napadáni nepřítelem, ohradili se na nízkém vršku, jehož jméno bylo „vrch kobylek“. Dle etymologie mexické znamená slovo „Chapulin“ — kobylku, „pec“ nebo „petl“, horu. Na 70 metrů vysokém porfirovém tom skalisku Toltekové, Chichimekové a nejpozději Aztekové stavěli své pevnůstky — ale ani kamene nezůstalo.

V předešlém století místokrál Don Bernardo de Galvez, 49. místokrál, postavil zde spíše pevnost nežli zámek; tehdy zničeno vše a jako prostého kamene stavebního použito všeho, co zbylo z dob staré kultury indiánské. V roce 1785 kasárnická stavba ta dokončena, ale teprve císař Maxmilian dle vkusu svého a slohem podobným částečně sídlům bohatých Římanů v Pompejích postavil tuto perlu, zasazenou ve skvost krásného okolí a okouzlujícího rozhledu. President D. Manuel Gonzalez s velkým nákladem a na útraty země dokončil dílo Maxmilianovo, nedokončené osudnými výstřely querétarskými. Místnosti vnitřní, četné a elegantní, s drahocenným nábytkem, většinou ze Severní Ameriky, prostranné sály, chodby a galerie zevnější, kdež nijak nebylo skrbleno mramorem, odpovídají očekávání cizince, jiiž zevnějškem zámku mile překvapeného! Vnitřní zařízení, vesměs moderní, nelákalo mne, bych použil dovolení mně prostřednictvím Dr. K. od presidenta nabídnutého, a prohlédl si je. Po císaři Maxmilianu zbyl prý zde jen stůl — po době aztecké dole ve skále jen zbytky potlučených hieroglyphů!

V zeleni polotropické, z planiny daleko viditelný, usměvavý ve slunci a zádumčivý, v deštích a mlhách zimy stojí tu Chapultepec, jako princezka zakletá na skále, střežená obry cypřiši, ve službě sestárlými, mlčelivými, protože ve spánku a jen v upomínkách pohříženými, v upomínkách z dob, kdy větry jiné písně pěly, jiné ruce je laskaly, vzduch prost byl

cizoty, kdy hlídaly své a ne cizí, včera zrozenou krasavici . . . Zahradník stříkačkou plašil dvě rozpustilé černovlásky, jeden z vojínů na stráži na kytaru brnkal, bicyklisté a kočáry stavily se na hlavní cestě nebo před mřížovím, jímž Chapultepec oddělen od okolí — moderní příchuť všude a banálnost! Několik zvědavců přiblížilo se, když fotografoval jsem si skupinu pana Köhliga, jeho syna (koňmo), dr. Kasky a mé ženy (pěší), obklopených pozadím rozkošného sídla, kde trojice nešťastných císařů, Moctezuma, Iturbide, Maxmilian ve slunci štěstěny trávili předvečery nedaleké tragiky. Dne 13. září v r. 1847 dvě stě vojínů a dvě stě chlapců, kadetů, zatarasených v Chapultepecu hrdinně bojovalo proti přesile Severoameričanů, a padlým i raněným postaven v parku pomník. Zdaž bylo to naposledy, že místa, která zdánlivě jen k tomu stvořena, by rozvíjel se tu květ, listí koupalo se ve větru, pták zpíval a člověk snil, kropena byla krví lidskou, jen proto, že cizincům zlíbilo se pěstí tlouci do slabšího? Žel, že — a netřeba k tomu býti velkým prorokem — Mexičany jak tak děsí stále příšera nové invase — cypřiše chapultepecské sotva o několik „dnů" sestárnou, a vše pohlcující anglosassismus Severní Ameriky povalí se tudy na jih!

V Chapultepecu prýští bohatý pramen, který již v r. 1465 Azteky veden byl do Tenochtitlanu, i dnes částečně zásobuje Mexiko, ačkoliv hlavní vodovod, imposantní Tajo de Nochistongo, jeden z divů světa, jest to, který dává městu Mexiku vodu. V roce 1607—1608 „inženýr" Španěl Enrique Martinez vystavěl pomocí 15.000 Indianů vodní tunel 4 španělské míle dlouhý, jedenáct stop široký, třináct stop vysoký, kterým vedena voda z nejvýš ležícího jezera Zumpango do Ciudad de México — kapitoly Mexika. V roce 1629 20. července po četných deštích a průtržích mračen Mexiko leželo zaplaveno až na tři stopy — a Martinezovi dáno za vinu, že zbudovav onen kanál, způsobil katastrofu. Čtyři léta trvala opětující se záplava. Již chtěli Španělé město opustiti a vystavěti nové v poloze vyšší, kolem Tacubaje (v sousedství Chapultepecu). Martinez konečně propuštěn a teprve na rozkaz místokrálův v díle svém pokračoval. Přetvořiv tunel vodní na umělé řečiště, zbudoval kanál asi 24 kilometrů dlouhý, jehož šíře kolísá od 100—200 metrů, hloubka 50—70 metrů, dílo mohutností svou obdivuhodné, ač dnes zanesené, špatně vyhovující potřebné městu drenáži. Voda pramene chapultepeckého vedena prý byla do lázní Moctezumy, který — ač residenci svou měl v hlavním městě, na jezeře — zde v zábavách trávíval horké dny letní . . .

Kromě stromu Moctezumova nejpamátnější jest: „Strom smutné noci" — „El arbol de la noche triste". Žádný cizinec v Mexiku neopomene ho navštíviti, tím méně Amerikáni, kteří se stromu tak dlouho na památku lámali si větvičky, až v roce 1885 bylo jich proto několik uvězněno, a kolem stromu postavena ochranná mříž. Západně od hlavního města, v Popotla (Tacuba) kdysi v království tlacopamském, stojí cypřiš, pod nímž Cortés na útěku plakal v noci ze dne 30. června — 1. července r. 1520. Moctezuma, přijav dne 8. listopadu r. 1519 pohostinně poloboha Cortésa i jeho družinu, z hostitele stal se již za několik měsíců vězněm. Cortésovi dán za příbytek palác zvaný Axayactl; stával tam, kde ústí dnes ulička Svaté Terezy v druhou uličku „Smutného Indiana". Věnován kultu bohů,

ale sloužil též k uschování státního pokladu, jehož cenu páčili tehdy Španělé na půl čtvrta milionu dollarů, a „host“ Cortés nelenil poklad ten si co nejdříve přivlastniti. Rozděliv jej na tři díly, jeden uschoval jako tribut španělské koruně, druhým své vojsko kázal poděliti, třetí ponechal sobě. Historie mlčí, který z dílů těch byl větší. Sem do tohoto paláce Cortés zrádně vlákav Moctezumu, učinil z něho zajatce a choutku své vůle. Lid vida zradu, ač dosud nepoznal pravého rozsahu jejího a nebezpečných záměrů cizinců, jitřil se, ale Moctezuma, slabé jsa povahy — fatalista — vida v Cortésovi předpovídané božství, hleděl lid upokojiti; by jej ještě více uchlácholil, dal jednu z dcer svých Cortésovi za manželku. Drzost a podnikavost Španělů neznala mezí. Majíce Moctezumu, posvátnou všemu lidu osobu, ve svých rukou, vyhrožováním smrti přinutili jej i jeho dvořeníny, by složili přísahu poddanství císaři Karlu V. Zrada za zradou následovala. Španělé upálili knížete Cuauhpopoca, syna jeho, a 15 šlechticů pro „buřičství“ veřejně a před palácem. Nastalo násilné vymáhání tributu, zlato a poklady se množily, ale též pohoršení lidu; když však roznesla se zpráva o urážlivém chování se Cortésa vůči Moctezumovi, vzbouřilo se celé město, a Španělé den za dnem obleháni, vyhladověni konali sice divy udatenství, jaké větší nikde konány nebyly, ale postavení jejich stávalo se nejvýš nebezpečným. Bylo by nespravedlivo opomenouti udatných Indianů Tlascalanů, stejnou statečností po boku Španělů bojujících.

Hrozné nastaly doby. Ale z oblehaných Španělé často přecházeli v útočníky. Tak, ač bez naděje ve vítězství, středem tisíců Mexičanů bojujíce, stekli příšerné Teocalli, nenáviděné, hrůzyplné, ďábelské Teocalli, kde jen za dobu pobytu Španělů v městě asi 40.000 zajatců bylo obětováno, a mrtvoly jejich sežrány byly nejen zvěří, nýbrž i lidem samým, jenž jsa krutým stával se i lidožravým. Ký div, že Španělé nenáviděli lidu mexického, že za dílo bohulibé pokládali zhoubu lidu toho nebo jeho podmanění a násilné obrácení ku křesťanství. Ale i zničení, dobytí Teocalli nepokořilo bojovné mysli Mexičanů. Moctezuma donucen vyhladovělými již Španěly, aby na zeď paláce vystoupě, statisícům Mexičanů, se všech stran obléhajícím kázal mír a smlouval o volný odchod Španělů z města. Učinil tak, byl ale rozhořčeným lidem, dříve nežli Španělé mohli ho štítem ochrániti, střelami a kamením na smrt poraněn, a zemřel 30. června 1520. Mrtvola jeho vydána Španěly a poslána zajatými Azteky do města, kdež pohřbena byla kdesi způsobem opovržlivým.

Mrtev Moctezuma, Španělé byli obléháni s větším ještě usilím. Vidouce příšeru smrti hladem anebo slibované mučení a obětování bohu Huitzilopochtlimu, v noci dne 30. června Španělé a jejich spojenci rozhodli se vysekati si cestu středem Mexika — raději volili smrt v boji, nežli jistou zkázu v obležení. Historiador (Diaz del Castillo) „noci děsné a plné žalu“ vypráví: „I stalo se, že Cortés poručil sluhovi svému Guzmanovi, by z jeho příbytku vytáhl zbytek pokladu, na němž tolik slzí a krve spočívalo, a bera svědkem sekretáře svého, dal si potvrditi, že nemožno bylo zachrániti celého pokladu koruně španělské, že rozdal jej tedy lidu svému. Část větší však prý dříve naložena na koně a záda tlascalanských nosičů. I kde kdo ze Španělů, zaházel krom zbraní vše, jen aby mohl nésti zlatou kořist. Bylo

před půl nocí; noc byla tmavá, i poprchávalo. Španělé, nechavše hořeti ohně v paláci a ležení, jako by bedlivě na stráži byli — ač známo, že Mexičané po západu slunce nebojovali a na Španěly neútočili, v čemž jediné dlužno hledati příčinu, proč Španělé již dávno nebyli pobiti — seřadili se ku pochodu. Bylo jich — Španělů — jen několik set (dle různých pramenů 800) a 6000 Tlascalanů; most přenosný napřed nesen, který položen měl býti na místa, kde Aztekové zbořili spojení jednotlivých hrází, svěřen 150 Španělům a 400 Tlascalanům.

Tiše podařilo se uprchlíkům dostihnouti zbořeninami a opuštěnými ulicemi až ku hrázi vedoucí ku Tlacopanu, most již položen, když žena jedna vodu nesoucí, zpozorovala tmavou řadu plížícího se vojska, dala se do křiku, a již za chvíli se ozýval se všech stran poplašný křik, troubení nástroji kněží a hlas válečného bubnu „huehuetlu", spící Indiani probuzení zuřivě a počtem Španělů desateronásobným vrhli se odevšud, se všech stran na prchající. Nastal zmatek, most přenosný překotil se pod tíží dvou padlých koní a stal se kořistí Mexičanů; massy lidu bořily se v bahno, topily se, ticho noční nyní plno bylo tlukotu zbraní a nářku, každý mysle jen na vlastní svou záchranu, bez discipliny a bezhlavý vrhal se ku předu. Úzkostně volal tu Španěl o pomoc, kterého se všech stran k mělké vodě přichvátavšího v lodicích Mexičané dobíjeli nebo zajímali; tu topili se mužové i ženy, Španělé, zbrojí a zlatem obtěžkáni káceli se buď do vody nebo hynuli pod přívalem hrnoucího se lidu a koní španělských jezdců. Španělů 450 a 4000 Tlascalanů padlo v této noci; Cortés sám poraněn a octl se několikráte v nebezpečí zajetí. Asi sto Španělů, kteří byli odříznuti od prchající massy, vrátilo se do města a zde se zatarasili; ještě několik dnů bojovali proti přesile celého města, až vysíleni padli v zajetí a obětováni byli bohu Huitzilipochtlimu. Za živa vyříznuta jim srdce! Též Moctezumovi dvořenínové, několik žen (Indiánek), soudruhů Cortésových, dvě dcery a syn Moctezumův zahynuli utonutím v jezeře.

Svítalo právě, v neděli dne 1. července (1520), když zbytek Španělů a jejich spojenců přiblížil se městečku Tlacopanu (Tacuba). Na štěstí pro uprchlíky, vysílené bojem, Mexičané upustili od pronásledování jich. Cortés poraněn, slezl s koně, pod velkým cypřišem usedl a pohlížeje na zbytky svého vojska, rozplakal se! Dobyv opět Mexika, sám Cortés stromu tomu dal jméno, jež zachovalo se dodnes: „Strom noci smutku".

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Do hotelu se vracejíce, potkali jsme pluk vojáků, sestávající kromě důstojníků vesměs z mužstva indiánského, v okolí Mexika zrekrutovaného, nebo z míšenců — čistá nebo pomíšená krev, přímí potomci starých Azteků! „Jak hluboce klesli jste, synové Cuahtemoca, že velí Vám jazyk Vašich, tehdy nejúhlavnějších nepřátel a vrahů — Španělů!"

Z Alešových kreseb k pražským pověstem.

Golem rabína Bezalela Lva.

abín Bezalel Lev vytvořil si jednou podobu člověka z hlíny, aby mu byl golemem, to jest služebníkem, který by mu práce domácí vykonával. Vždy po šábesu vložil mu pod jazyk cedulku, hebrejskými znaky popsanou, načež golem ihned obživl a všecky práce dle rozkazu rabínova konal. Ale před šábesem musil mu Bezalel vždycky cedulku z úst vzíti, neboť o dni sobotním žádné práce konati nesměl. Pak byl golem zase mrtvou hlinou a stál nehybně v koutě, až jej rabín cedulkou znova k životu přivedl. Jednoho pátku večer odešel rabín do staré synagogy k modlitbě, ale zapomněl golemovi cedulku z úst vzíti. Ten počal nyní v domě rabínově vše rozbíjeti, z čehož domácí lidé veliký povyk strhli; přivolali rychle rabína, který v synagoze již stání nemaje, po odzpívání žalmu domů odspěchal. Zde vyňal golemovi cedulku pod jazykem, načež se zuřící sluha zase v hlínu proměnil a na zem upadl. Rabín vrátil se do synagogy a zpíval žalm, kterým se šábes počíná, ještě jednou, a od té doby se v staré synagoze žalm tento povždy dvakrát zpívá, což se v žádné jiné modlitebně židovské neděje. Postavy golemovy pak Bezalel Lev nikdy více k životu nevzkřísil, nébrž dal ji na půdu v staré synagoze odnésti, kdež se z ní kusy hlíny do dnešního dne povalují. Pověst o golemovi Bezalelově rozšířila se po veškerém židovstvu a zjednala původci hliněného člověka toho slávu velikou.

*

Jiná pověst vypravuje, že Bezalel Lev oživil hliněného sluhu svého tím, že mu na čelo napsal slovo „golem“, které pak před šábesem vždy smazal, načež se golem opět v hlínu proměnil. Byl pak prý golem tento silnější Samsona a Goliáše, tak že kmeny jako stébla přelamoval a nejtěžšími kameny jako hrachem házel. Proto také osudného onoho pátečního večera, než jej tvůrce jeho smazáním nápisu s čela navždy bezmocným učinil, tolik škody v domě způsobil.

(Svátkovy Pražské pověsti a legendy.)

Květy do „Květů“.

Básně Antonína Šnajdaufa.

Hyacinthy.

Ve vůni hyacinthů, po špičkách
tak přešla poprv duše mojí práh
Tvá Láska — Velký, ryzí, svatý cit,
jenž směl jen dýchat a ne promluvit.
Mou hlavu chorou, horkou, unavenou
objala vroucně: „Musíš, musíš žít!“ —
Tak plakalo to mluvou utajenou
 ve vůni hyacinthů.

Já ssál, já lokal, vpíjel božský dech,
jenž hřál tu náhle v chladných mojich zdech —
Tak přece přišla ta, již čekal jsem
a již jsem v touhách volal nocí dnem
za dlouhé, dlouhé, nekonečné zimy!
A jarní míza náhle údy mými
se rozproudila božským šepotem
 ve vůni hyacinthů.

Jak padala mi s beder tíha let!
Jak svěží, mladistvý byl náhle svět!
Hle, i ta stěna zdá se rozechvělá,
jak strunami by slunce zvučela.
A okna jak se smějí! Akát chudý
tam před nimi, hle, vyvýsknout chce z půdy!“
Tone ta celá síňka setmělá
 ve vůni hyacinthů.

Byl podvečer, a mně se zdálo, ach,
že blíží se to ke mně po špičkách
můj dálný domov se vším, se vším tím,
co sladkého dal upomínkám mým.
Na naší věži, slyším a se chvěji,
tam vyzvánějí, slavně vyzvánějí,
až ke mně zní to echem jásavým
 ve vůni hyacinthů.

Ba vyzváněјte! Velký přišel den!
Je vyplněn můj nejluznější sen.
Vy, drahé zvony, zněte, zněte dál
a sdělte lípě, kde jsem dítě stál
a blouznil o Neznámé, duši duše,
to nejkrasší, co zdálo se mé tuše,
že právě osud přede mne byl svál
ve vůni hyacinthů.

A sdělte skále, k ní jsem jinoch rád
tvář rozpálenou v divném citu klad,
že až se jednou navrátím k ní zas,
k té milé skrýši, budu zpěv jen, jas!
A vyhlaholte každé drahé mezi
zvěst o jich druhu jako o vítězi,
k němuž se snáší věnec věčných krás
ve vůni hyacinthů.

Ty květy milé, první květy ty,
jež Tebou na cestu mi rozsety!
Jak němě pohlížely, plaše kol,
a jen se třásl štíhlý jejich stvol —
a přec v nich hymna života se chvěla
a proudila a bouřila a zněla —
jak pýří mizel všechen drobný bol
ve vůni hyacinthů.

Když nejhůř bývalo, když pod nohou
vše bortilo se, a já ubohou
sedranou duši z trosek vyvlékal
a už jen zoufanlivě poklekal,
tu pojednou ta vůně rozplynulá
jak božím dechem vždycky zavanula,
a já jsem zase novou svěžest ssál
ve vůni hyacinthů.

Ach svaté duše drahých květin těch,
vy přešly jste v mou krev, v můj všechen dech,
jste bytosti mé částkou nejkrasší,
jež z trudu, rmutu k světlu povznáší!
Má ženo, štěstí, duše ducha mého,
hle, jak jsem užil daru památného:
vracím Ti nyní v písních, Nejdražší,
Tvých vůni hyacinthů. —

—

Růže.

Ne květy pozemské, jež zkvétají a vadnou,
to přiletěli ptáci nesmrtelných křídel
a zazářili, zašuměli nad mou hlavou.
Odněkud z báječných to přiletěli krajů
a šíří teplo, světlo, vůni, hudbu jejich
kol po mé komnatě a v siré duši mojí.

O ptáci čarovní! I ony kouty srdce,
kde upomínky moje nejsvětější leží
již léta tiše, nedotknuty dumou,
teď náhle jasní se a živnou dávným ruchem:
co mrtvé být se zdálo, hýbe se a dýše,
čarovným zpěvem, bájným světlem zburcováno.

Zvoň, srdce moje, zazvoň nejjasnějším zvonem
hluboký, slavný hlahol — píseň z mrtvých vstání!

Hle pukly hroby — moje Mladost zakopaná
zvedá se, zhlédá se v své nejsvěžejší kráse!
Co jinoch v snivé duši spřádal nejkrasšího,
sen o spřízněném srdci, které bijíc s naším
vytuší všechno, všechno vyžije též s námi,
to vrátilo se v celé dávné síle
a plní nitro opět písněmi a hudbou —

A píseň matky zase slyším nad kolébkou,
rozumím dechu země, hladím její květy
a vroucně tisknu tvář ve vlahou její trávu,
s kaménky hrám si, šeptám, mluvím sobě s broučky
a k šumným stromům chodím vážné na besedy.

O ptáci čarovní! Jen dotkli jste se duše,
a děckem jsem zas, hravým, usmívavým tvorem.
Ty tam jsou ledy, sněžné úvaly a hory —
kam pohlédnu, tam v dálku, v nekonečno kamsi
zahrada báječná se táhne, vábné lůže
a kam v ní vstoupím, všude: růže, růže, růže —

—

Konvalinky.

Ty konvalinky z ruky Tvojí
tak voní,
a upomínky v duši mojí
ty zvoní,

tak zvoní, jako nad vesnicí
se tmící
když drobná vížka perly roní,
a na vše klid
a na vše třpyt
a zlatý sen se kloní —

Ty konvalinky, upomínky
tak voní a tak zvoní,
že chtěl bych zamknout duši svou
a zpíjet se jen vůní tou
a unášet se zvonků hrou,
a trvat tak, až v duši tmou
sen poslední se skloní. —

Z poesie A. N. Apuchtina.

Přeložila Pavla Maternová.

Mouchy.

Mouchy jak myšlenky černé den celý mně poklid můj ruší,
bodají, bzučí a krouží mi nad hlavou, raní a kruší.
Seženeš s tváře si jednu, již na víčka jiná se schvívá,
nelze jich zbýt se, jsou všude, druž nezdolná, nenávistivá;
padá i kniha mi z ruky, řeč vázne v únavě slepé —
Eh, kéž se už k večeru sklání, kéž noc je — Čím dříve, tím lépe!

Myšlénky černé jak mouchy noc celou mně poklid můj ruší,
bodají, bzučí a krouží mi nad hlavou, raní a kruší.
Sotva že zapudím jednu, už do srdce jiná se vpíjí,
život se zjevuje celý, jak v neplodných dumách jen míjí . . .
Vstát chtěl bych, utéci lásce — jen žalněj v ní srdce se třepe . . .
Eh, kéž už ta noc je tu dlouhá, noc věčná . . . Čím dříve, tím lépe! —

187 . . .

Z písní.

Nechť vládne den, noc v ticha mizí sluje,
v dnů zápasech i v stínů podobě
jde stále se mnou, svět mi naplňuje,
vším duma táž, mně osudná, se snuje —
sen o Tobě!

V něm neděsí mne přízrak minulosti,
jím silno srdce, zas plá do nebe.
Vše: nadšení, sny, víra, tiché ctnosti,
vše drahé, svaté, co jen duše hostí,
jest od Tebe!

Nechť dnové moji jasni jdou a milí,
či v skonu časném mráz mne ozebe:
to jedno vím, že žitím do mohyly
vše nesu písně, touhy, city, síly
jen pro Tebe!

1881.

* * *

Jak upachtěný plavec, jenž pozbyl už sil,
tak po břehu já toužně jsem tesknil a snil.
Než břehy nejsou pro mne, mně těžkým je klid,
jak olověnou plachtou jím obzor mně skryt.
Nuž unášej mne znova, nechť slepě, můj člun,
ven v neobsáhlou šíři těch rozběhlých vln!
Mne nepoděsí mračna, ni bouře, ni hrom!
Jen někdy aby — někdy — vstal mír v šumu tom,
a ztajený a vlídný vln hovor a sten
mně v duši tiše schvíval svůj kouzelný sen,
a vítězící slunce strouc z oblak svůj jas
by lichotnými paprsky hřálo mne zas!

1885.

* * *

Mně není líto dnes, že nejsem milován,
vždyť nejsem hoden lásky Tvojí!
Mně není líto též, že hynu, vzdalován —
mne dálka prudší láskou zbrojí.

Mně není líto též, že nalil, vypil sám
jsem číši snížení až na dno,
že k slzám, prosbám mým a ku všem přísahám
Ty odvrátila jsi se chladno.

Mně není líto již, že v žáru vzňatých žil
mé srdce práhlo, plálo, tálo:
mně líto, že jsem kdy bez bouří lásky žil —
že miloval jsem jen tak málo!

188...

* * *

Jde v dálku žití pouť, jde plání mimo stany,
kde hluš, kde mrak... ni květ, ni v klase chléb...
Spí srdce; v pouta zakovány
i duch, i rty, i leb,
kol na vše strany
jen step.

A náhle zdá se ti již ne tak těžko jíti,
máš do zpěvu, i myslit zkoušíš zas.
Tam nahoře co hvězd tam svítí!
Tvou krví šumí kvas —
to láska nítí
tě v ráz!

Ó, kde jsou tyto sny? Kde radosti i žaly,
co luzně tak nám vládly tolik let?
Jak od ohňů kdes v mračné dáli
zříš slabě zář se chvět...
Teď vichry sváły
i sled.

1890.

* * *

Hle, já Ti píšu zas, leč těchto vroucích slok
Ty čísti nebudeš. Již valný žití tok
nás dálí na věky. Jsme cizí sobě teď,
lká pustinou hlas můj, a nikde odpověď!
Leč já Ti píšu zas, že tobě psát jsem zvyk'
a vše Ti svěřovat; že jazyk, lichotník,
již přes mou vůli sám Tvé jméno šepce dál;
že život počítám dnem, jenž Tě poznat dal:
že drahý obraz Tvůj mně dražší každým dnem;
že nemám pokoje, leč v bouři v srdci svém;
že muka žárlivých a nesmyslná pření
mně čistým štěstím jsou, co strast znám odloučení!

1892.

A. N. Apuchtin.

Smrt A. Puškina.
Jeho manželství a postavení u dvora.

Napsal dr. Pavel Durdík.

(Dokončení.)

Jeden z mladých aristokratíků, kamerjunker Mik. A. Stolypin († 1844 jakožto ruský vyslanec v Hagu), navštívil v této době Lermontova a uštěpačně podotkl, že Puškin nebyl ani ze starého rodu, proč s ním tedy dělají tolik hluku — a že beztoho jeho vdova asi dlouho vdovou nezůstane ... vdovství takové krásné dámě nesluší atd. Lermontov dal se s ním do prudké hádky a hoře hněvem, hned po odchodu hosta připojil ku své básni, v obecenstvu již rozšířené, ještě šestnáct nových (závěrečných) řádků, v nichž volá k dvorním aristokratům, k těm „nadutým potomkům otců vzácnou podlostí proslavených", kteří „kol trůnu stojí jako smečka hltavá, ubijcové svobody i slávy, genia", kteří „ve stínu zákona skryti, pohrdají pravdou, soudem lidským" —

vás ničemníky, nedůstojné katů,
vás ještě soud na onom světě ždá.
Hrozný ten Soudce, nedostupen zlatu,
On myšlenky i skutky napřed zná.
Svým pokrytstvím a řečí licoměrnou
pak nezmírníte Jeho hněv
i nesmyjete vší svou krví černou
básníka spravedlivou krev.*)

Tyto řádky, které prý obsahují „jed" — strašně rozlítily dvorní šlechtu. Na Benkendorfa hrnuly se dotazy: „Četli jste nové verše od mladého husara Lermontova proti nám šlechticům? „Však vás, nadutá potomky ..." Benkendorfovi, jakožto baltskému Němci, bylo lhostejno, že Lermontov nazývá dvorní ruskou šlechtu „zbujnou, nadutou sběří pocházející ze starých rodů, proslavených podlostí", ale přec odebral se s verši k carovi. Car již ty verše dostal po městské poště s nápisem: „Provolání k revoluci". Jakási šlechtična poslala je carovi — kdysi prostopášnice a nyní modlivá stařena, všeobecně známá jakožto jedovatá a zlomyslná klepna.

Lermontov byl hned zatčen, vyslýchán a potrestán převedením ke kavkazskému pluku, válčícímu proti Čečencům. Byl to krutý trest — neboť zařadění „nepokojných" důstojníků do pluků kavkazských dělo se též proto, aby tam jistěji zahynuli v boji, zkrátka aby se jich nenápadným způsobem zbavili.

---

*) Přeložil Al. Durdík v „Poesii světové" 1874.

I jiní, kteří veřejně nějak Puškina hájili nebo chválili, dostali přísné důtky. Greč dostal od Benkendorfa přísnou důtku, že v čís. 24 „Severní Včely" vytiskl tato slova: „Rusko je Puškinovi zavázáno vděčností za jeho 22letou záslužnou činnost na dráze literární." — Censor professor Nikitěnko vypravuje, že k rozkazu policie musil vyškrtnout několik pochvalných řádků z nekrologu o Puškinovi, vytištěného v žurnálu „Biblioteka pro čtení".

Otec Puškinův.

Policie rozkázala redaktorům časopisů, že o Puškinovi nesmějí nic tisknout — a ti, kteří to již učinili, dostávali důtky s výhrůžkami. Krajevskij, redaktor žurnálu „Literaturnaja gazeta", dostal od ministra vyučování J. S. Uvárova (o jehož nenávisti k Puškinovi jsme již vypravovali) ústní důtku za to, že v nekrologu o Puškinovi „příliš horkokrevně" mluvil. — Důtku tuto k rozkazu ministra vyslovil Krajevskému tehdejší kurátor (popečitěl) petrohradského učebního obvodu těmito slovy: „Rozkázáno mi, abych Vám oznámil, že Jeho Vysokoprevoschoditelstvo ministr (hr. J. S. Uvárov) je s Vámi nanejvýš nespokojen. K čemu ten článek o Puškinovi? K čemu ten černý rámec okolo zprávy o smrti člověka, jenž nebyl ani úředníkem, ani vyšším hodnostářem? To by však ještě nebylo nic! Než k čemu ty výrazy: „Slunce poesie". Proč taková čest? „Puškin skonal prý . . . uprostřed vznešené své dráhy!" Jaká to je vznešená dráha? Ministr mi výslovně podotkl: Což byl Puškin vojevůdcem, ministrem, státníkem? Psáti veršíky — to ještě neznamená, jak se vyjádřil ministr, nastoupiti vznešenou dráhu! Ministr mi velel, abych Vám za to udělil přísnou důtku a Vám připomenul, že Vám jako úředníku ministerstva národní osvěty zvláště náleželo zdržeti se podobných úvah ve veřejném tiskopisu."

Tato slova ruského ministra národní osvěty o nejosvícenějším básníku ruském činí zvláštní dojem. Je v nich mnoho byrokratické, obmezené

zlomyslnosti — ale mají přece historickou důležitost, neb dobře charakterisují tehdejší malichernou patriarchální krutovládu.

Mnozí želeli, že největší básník ruský musil žíti právě v době nejkrutšího absolutismu, kde lidem se samostatným přesvědčením byl pobyt u dvora trápením. Než dlužno vyznati, že po smrti Puškinově nastala doba ještě horší, doba nejzuřivější samovlády — doba, kdy dle slov známého slavjanofila Ivana Aksakova nezbývalo leč „proklínati nadšení a mladost jako nepotřebné břímě". — Byl by mohl existovat Puškin při těchto stále krutějších poměrech? Co mohl tvořiti geniální básník, nad nímž ustavičně visel meč všemocné tajné policie? Co mohl tvořit ušlechtilý pěvec, horující pro svobodu, lidskosť a pravdu, uprostřed znemravnělé, zotročilé dvorní kamarily, uprostřed vyzvědačů a slidičů, uprostřed nesmiřitelných svých nepřátel, nadutých aristokratů, poníženě kolem trůnu se plazících, jimž každý neplazící se člověk byl živou výčitkou! Ve dvorním ovzduší vadnula tvůrčí moc básníka, jenž — jak jsme již uvedli — marně se pokoušel, aby se nějak z carského okolí mohl vymanil. Jeho postavení u dvora bylo nad míru tragické — byl jako ta svatojanská muška v pavučině, která čím více sebou trhá, tím více cítí pevnost záhubné sítě, do níž se zaplétá.

Chůva Puškinova, Arina, složila si zvláštní modlitbu, kterou vstávajíc lehajíc se modlívala, aby Bůh ráčil srdce carovo obměkčit, by netrestal jejího Sášu (Aleksandra). Modlící se chůva měla na zřeteli cara Aleksandra, jenž Sášu do jižního Ruska internoval; táž modlitba se jí později ještě hodila i vůči caru Mikuláši.

Život Puškinův byl vůbec od útlého mládí řadou pronásledování a týrání. Policie jako zlý démon hnala jej ze severu na jih, z jihu na sever do osamělé vesnice (Michajlovska) k nucenému pobytu, a když konečně na zdánlivém výsluní carské milosti v Petrohradě se stal miláčkem čtoucího obecenstva, bylo mu snášet teprv mnoho příkoří zcela nového druhu, mnoho urážek a snižování, jak jsme to již částečně shora vylíčili. Bez zvláštního dovolení policejního nesměl se z Petrohradu vzdálit; každé jeho slovo, řečené neb napsané, donášeno policii, která ho tajnými slidiči obklopila, jeho psaní na poště otvírala a z nich kopie Benkendorfovi posílala. Ministr Uvárov z osobního záští stíhal jej, kde mohl, a ve shodě s Benkendorfem, chefem tajné policie, černil ho u cara. Chef tajné policie pak písemně a ústně poučoval officiálním tónem básníka, „že poslušnost, zbožná mysl, a podporování vládních snah je carovi nade všecko, a že poslušnost lépe krášlí poddané než všecka osvěta, která sama sebou je nemravná a neprospěšná". — Benkendorf, kdykoli Puškinovi důtku udílel, vždy dodával: „Laskavě vás napomínám ze zvláštního ohledu k básnickému vašemu talentu, jejž policie dle rozhodného přání carova musí ruské říši hledět zachovat." — Tyto kousavé ironie z úst policejních básník musil klidně jako školák poslouchat a snášet.

* * *

Povaha Puškinova byla vzácně ušlechtilá. Nechtěl pouze býti bezúhonným vzhledem ke všemu, co uznával za špatné či nízké, ale hleděl též chovat se tak, aby nikdo neměl práva říci o něm něco, dle jeho mínění, špatného či nízkého. Proto každá kleveta velice ho roztrpčovala, nechť byla sebe jalovější. Věděl, že je znám ve veřejnosti a proto nechtěl, aby na jeho jménu lpěla skvrna jakákoli — i nemohl podlých, zlomyslných klepů snášeti s tou lhostejností, jak toho zasluhují. Maje způsoby salonního šlechtice, byl ve společnosti velmi milý a příjemný, avšak zároveň ustavičně se obával nespravedlivých výkladů svých slov a hleděl býti opatrným — což ho vedlo k tomu, že býval až příliš opatrný mnohdy i se svými dobrými přátely. Než při jeho čilosti a pravdomluvnosti nebylo mu lze vytrvati v této roli až do konce — najednou zase vyjadřoval své city, své politické, společenské a náboženské názory s důrazem ještě pádnějším, než bylo třeba.

Matka Puškinova.

Jako všickni dobří a zároveň čilí lidé byl prchlý, ale hněv brzo ustupoval obyčejné jeho jemnosti a přívětivosti. Vše, co ho potkávalo v životě, neobyčejně účinkovalo na jeho mysl, ba i maličkosti, jichž by si jiný ani nevšiml, činily na něho často velmi hluboký dojem. O něm lze říci, že žil samými dojmy, jež chvíle přinášela. Přechody od zármutku k veselému hlasitému smíchu, od skleslosti ducha k roztomilé bezstarostnosti, od zoufalství k naději, byly u něho časté a rychlé. V jednom setrval však nezměněn — v příchylnosti k lidem, jež si jednou oblíbil a proto měl tolik přátel z dětské doby.

Puškin neuměl se přetvářeti, neuměl nic dělati pouze na pohled nebo s nějakým tajným úmyslem; pravdivost, prostodušnost a upřímnost byly jeho nejvýznačnější vlastnosti. K nim se družila neobyčejná pracovitost. Dle nesčíslných oprav v jeho rukopisech lze souditi, že hned nebyl spokojen s tím, co jeho péro napsalo a že jemu samému příslušelo pojmenování přísný umělec, jehož užil v jedné své znělce. Ano, velikého úsilí stála ho ta dokonalost formy, ta jasnost a rovnoměrnost v zpracování, ten celkový soulad, jemuž se obdivujeme ve všech jeho výtvorech. Jeho

tvrdošijná vytrvalost v práci, kterou měl společnou se Schillerem, je tím podivuhodnější, uvážíme-li, jak ohnivou a vášnivou letorou byl dařen, jak rád se oddával společenským zábavám a obyčejným rozkoším.

Šlechetnost krášlila básníka již v mladosti, kterou ne bez důvodů sám nazývá „hrdou". Pletněv, jenž byl s Puškinem v častých a blízkých stycích, praví: „Čest, lze říci rytířská čest — byla základem jeho jednání; od svých názorů o cti se neodchýlil ani jednou v životě, přese vše utrpení a převraty v osudu svém." Podobně i v jeho poesii nenajdete stopy mravního snížení. Té dvořivé servilnosti, která nás překvapuje někdy u Goetha, nenajdete u Puškina. Goethe jevil mnohdy poníženost k vznešeným osobám — a skoro pokárání hodnou lhostejnost k osvětě lidu. Jinak jeví se nám Puškin; on rovněž jako Beethoven, vůči korunovaným osobám, nikdy nezapomínal na důstojnost lidskou, i ve styku s carem a jeho rodinou. Zachovával ovšem dvorní etiketu, avšak pro carské milosti nikdy „nenížil hlavu, svědomí a tužby" — a byl při tom u dvora horlivým šiřitelem názorů o potřebě osvěty a vzdělání pro lid. „Byl i v tom naším učitelem" — říkával o něm Turgeněv.

Několik měsíců před smrtí Puškin napsal báseň s názvem: „Z Pindemonte". Není to překlad, nýbrž původní výtvor Puškinův a spolu jeho profession de foi — a název je dán v blahé naději, že censura spíše báseň propustí. Puškin cítil, že nejdražší svoboda pro člověka jest — svoboda osobní, které neměl a bez níž se dusil v přídvorním ovzduší. Z básně jest patrno, že básník setrval při své mužné neodvislosti, že nezapomínal ideálů „hrdého" mládí svého. Censura propustila báseň teprv r. 1880, tedy čtyřicet tři leta po smrti básníkově.

V básni té Puškin praví, že necení si draze práv ústavních —

to vše jsou slova, slova, slova pouhá!
Práv jiných, lepších lačna je má touha,
mně jiná, lepší nutna svoboda, —
neb otrokem být vlády nebo lidu,
toť jedno přec! Jeť lepší výhoda,
krom sebe nemít pána, účty v klidu
jen sobě klást. Či pro carskou bych službu
snad nížil hlavu, svědomí a tužbu?
Ne! Po své vůli těkat kdekoliv,
jen božským krásám přírody se kořit,
a v uměn dílo, v nadšenosti div
se všude v slastném vytržení nořit:
toť štěstí! To jsou práva!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Nebylo básníka, na něhož se sypalo tolik výčitek jako na Puškina. Vyčítali mu, že nelíčil zla a malicherných stránek obyčejného prosaického života jako Gogol. Literární velikáni na odpočinku, šosáčtí a plesniví sloupové tehdejší literatury, opojeni slavomamem a podkuřováním kamarádů, vytýkali jeho poesii nemravnost, bezbožnost a vůbec nedostatek seriosnosti. (Dmitrijev bajkář napsal kritiku o „Ruslanu a Ludmile" končící slovy: „Matka nechť poručí dceři plivat na tu báseň".) U liberálů budil zase Puškin nedůvěru svým postavením u dvora, stal se prý: „dvorním sluhou" a v téže době budil nedůvěru vládních vlastenců tím, že za-

choval přátelství s dekabristy, jež nepřestával ctíti jako lidi nadané a šlechetné, zůstávaje stálým přímluvčím těchto odsouzenců a káranců, i když nosil kammerjunkerskou livreji. Citovali jsme již verše, jež napsal o sobě:

A v lidu vděčné paměti tím budu právě,
že city šlechetné jsem budil veršem svým,
že v krutý věk jsem volnost stále hlásal
a milosti se dovolával k zbloudilým.

Gogol provází tuto sloku ve psaní k Žukovskému těmito slovy:

„Stačí si pouze vzpomenouti na Puškina, aby bylo viděti, jak věrna jest tato podobizna. Jak se oživoval, jak vždy vzplanul, když se vyskytla k tomu příležitosť, a bylo lze oblehčiti osud některého z vyhnanců t. j. podati ruku „zbloudilým“ (slovem tím označeni političtí provinilci). Jak vždy očekával prvního okamžiku, kdy car bude mu milostivě nakloněn, aby ztratil slovo ne o sobě, nýbrž o jiném „nešťastníku“ zbloudivším! Puškin pokládal to za jednu z nejvznešenějších povinností, pomáhat těmto nebohým.“

Bylo to veliké hrdinství, veliká občanská statečnost, považíme-li povšechnou zotročilost a ponížené lokajství vyšších kruhů, v nichž jméno dekabristů báli se vyslovit. Nemohl být lokajem básník, jehož poesie — dle slov Bělinského — vyniká zvláště tím, že v čtenáři rozvíjí city ušlechtilé, vznešený pojem lidskosti a úctu k důstojnosti člověka. A tato poesie byla psána za doby, kdy děsné a ohavné nevolnictvo tížilo ruský lid, kdy nevolníci, lidé téhož jazyka a víry jako jejich majitelé — pokládáni byli officiálně za „věc“, byli prodáváni jako skot a nábytek, byli vyměňováni za honícího psa, hedvábný župan, nebo prohráváni v kartách. V době, kdy nevolníci nesměli podávat žaloby ani na nejohavnější ukrutnosti svých statkářů, a když to učinili, byli za to mrskáni na základě Nejvyššího nařízení — a toto nařízení ještě roku 1845 policie důtklivě na mysl všem uváděla*) — v této barbarské době Herodesů a otrokářů zářila poesie Puškinova jako hvězda nebeská v tmavé noci, budíc naději v lepší časy. Puškin byl, pravda, dalek křiklounského, žvanivého a laciného novinářského liberalismu naší doby. Byl přívržencem klidného, nenáhlého pokroku — a v tomto smyslu též působil, pokud to bylo lze při tehdejších poměrech. Hleděl povznésti důstojnost a význam literatury a umění, snaže se smířiti rozhodující kruhy s myšlenkou osvěty a vzdělávání lidu. Za tou příčinou žádal Benkendorfa o dovolení k vydávání žurnálu s tímto odůvodněním: „S radostí bych podnikl řízení politického a literárního žurnálu t. j. takového, v němž bych tiskl politické a zahraniční zprávy a okolo něhož bych sjednotil nadané spisovatele. Takým způsobem sblížil bych s vládou lidi užitečné, kteří pořád ještě zůstávají v pozadí, bezdůvodně pokládajíce vládu za nepřítelkyni osvěty.“ Z těchto slov je vidět ušlechtilou pokrokovou snahu básníka, jehož často nechápali ani blízcí jeho přátelé.

Jedním z prvních, kdo pochopili všeobsáhlý jeho význam pro ruskou literaturu, byl Mickiewicz, který již r. 1837 ve svých přednáškách

*) Viz článek Semevského „O nevolnících za vlády cara Mikuláše“. (Ruskaja Starina 1887).

v Collége de France takto se o Puškinovi vyjádřil: „On umřel, ten člověk tak nenáviděný a pronásledovaný ode všech stran; zanechal jim volné místo. Kdo ho nyní nahradí? Spisovatelé s umem? Ale zda-li Puškin nebyl z nich nejrozumnější? Pěvci sonetů a balad? Ale Puškin je značně předstihl. Jakou novou dráhu hodlají jeho krajané nastoupit? S obzorem, jejž oni mají, nelze jim ani kroku vpřed učinit; ruská literatura nyní na dlouho zpustne . . .“ Na štěstí nevyplnila se poslední slova; Puškin nezůstal bez nástupce (Lermontova), jen že nástupce zhynul již v mládí touž smrtí jako Puškin.

Puškin hoch.

Mickiewicz byl zvláště překvapen pravým shakespearským duchem „Borisa Godunova“, hlavně prologem jeho, a bezděky zvolal k Puškinovi, jenž „Borisa“ v kruhu přátel předčítal: „Tu Shakespeare eris, si fata sinant!“ (Budeš Shakespearem, jestli osud dovolí.)

Velikou váhu mají slova Mickiewiczova, která věnoval básníkovi asi rok po jeho smrti v pařížském žurnále „Le Globe“ a pod něž se podepsal „Un ami de Puszkin“: „V době, o níž mluvíme, Puškin vykonal toliko část té úlohy, k níž byl povolán. Známí jeho z té doby shledávali v něm velikou změnu. Nechal románů a zahraničných žurnálů a obíral se národními povídkami a písněmi, jakož i domácími dějinami. Patrně nechával cizích oborů a pouštěl kořeny do domácí půdy. Zároveň i hovor jeho, jenž často se týkal jeho budoucích výtvorů, stával se vážnějším a promyšlenějším . . . Byl jsem přesvědčen, že jeho básnické mlčení bylo šťastným příznakem pro ruskou literaturu. Očekával jsem, že brzo vystoupí do veřejnosti jako člověk nový v plné síle svého nadání, uzrálý zkušenostmi a otužený u vykonávání svých literárních zámyslů. Výstřel z pistole zmařil všecky tyto naděje.“

Smrt Puškinovu pokládal Mickiewicz za největší a nenahraditelnou ztrátu ruské literatury. On s úctou připomíná Žukovského, Krylova, kníž. Vjázemského, avšak — praví — „nikdo nezajme místa Puškinova. Žádná

země nemůže zplodit více než jednoho člověka, jenž by v tak vysokém stupni spojoval nejrozmanitější a na pohled vzájemně se vylučující vlastnosti. Puškin byl dařen neobyčejnou pamětí, zdravým úsudkem a jemným, vytříbeným vkusem. Za jeho epigrammy mstili se mu nepřátelé klevetami. Znal jsem dosti zblízka a dosti dlouho ruského básníka; viděl jsem v něm povahu příliš vznětlivou a někdy lehkou, ale vždy upřímnou a šlechetnou. Jeho vady byly výsledkem okolností a obklopujícího jej ústředí, jeho důstojné vlastnosti plynuly z jeho srdce."

Žena Puškinova r. 1837.

* * *

Dodáváme na konec některé podrobnosti o rodinných poměrech básníkových.

Se strany otcovské Puškin pocházel ze starého šlechtického rodu. Při volbě cara z rodu Romanových 1613 podepsalo volební listinu šest Puškinů a dva se dali podepsat, neuměliť psáti. Puškinové vyskytují se v letopisech za doby Ivana Hrozného.

Se strany matčiny pocházel, jak již svrchu uvedeno, od černocha. Děd matky Puškinovy, Ibrahim Gannibal (Hannibal), byl černoch nízkého rodu z Habeše v severní Africe, jenž byl v chlapeckém věku přivezen do Cařihradu a odtud do Petrohradu; ruský poslanec daroval ho Petru Velikému, jenž ho dal pokřtít. Pravoslavný černoch oženil se později po rozličných dobrodružstvích v baltských okrajinách jakožto vysloužilý ruský důstojník s. Němkyní, rozenou von Scheberg. V Puškinovi bylo asi osmina černošské krve a asi osmina krve německé, ostatní tři čtvrtiny byly ruskou krví, v níž byl též příměsek krve vlašské a tatarské od sňatků, do nichž vstoupili předkové s jinými šlechtickými rody. — Žena druhého syna z manželství řečeného Ibrahima, Marie, byla babičkou Puškinovou; byla to žena rázná, praktická a zkušená hospodyně, která svého malého vnuka, našeho básníka, velmi milovala.

Krev černochů afrických jeví svůj účinek ještě ve čtvrtém a pátém

pokolení. U našeho básníka jevil se černošský typ, zvláště u chlapce, v rysech obličeje, v plných rtech a v pohledu; později po 12. roce známky tyto zmizely, avšak temperament zůstal horkokrevný. O africké krvi svědčila v dospělém muži bujná, pestrá, ohnivá, smyslná fantasie a především strašné záchvaty žárlivosti a plamenná touha prolít krev sokovu.

Pozoruhodno jest, že praděd našeho básníka byl choromyslný; podřezalť v šílenosti hrdlo ženě své, když ku porodu pracovala. Syn jeho (děd našeho básníka) též zdědil jakýsi druh choromyslnosti, bylť velmi prchlý, potrhlý a bezuzdné povahy. Mnohé stránky v povaze našeho básníka lze velmi dobře objasnit dědičností, nicméně třeba uznat, že právě z těchto zděděných vlastností, z této neobyčejné čilosti a duševní vznětlivosti prýštila jeho básnická síla a nevyčerpatelné nadšení, jimiž se nebývalou měrou proslavil. Byl prudký, zhorka nakvašený, ale bez této prudkosti nebyl by býval tak něžný a lahodný, tak dojemně truchlivý a tak hluboce pohnutlivý, jakým se jeví ve svých výtvorech a náladách. Mimo to z dějin víme, že klimatické a plemenné míšení přispívá ke vzniku lidí velmi nadaných.

Hošík Puškin, jenž k rodičům nelnul, stal se zvláštním miláčkem babičky Marie a — chůvy své. Tuto stařičkou nevolnici Arinu Rodionovnu zvěčnil jakožto chůvu Taťany v „Oněginovi“ a ještě v několika dojemných básních; k ní jevil zvláštní oddanost po celý život. Ona hošíkovi vypravovala národní ruské báchorky, národní epické báje a písně; v řeči ustavičně užívala přísloví, pořekadel a výrazných obratů prosté samorostlé mluvy národní. U ní se naučil čistému přesnému ruskému jazyku. Babička zase vypravovala chlapci o starých dobách, o tom, co zkusila v manželství od potřeštěného manžela a o polodivokých mravech šlechticů osmnáctého věku. Těmto dvěma stařenkám Puškin děkuje za čistě národní ráz své muzy a za svůj jasný, prostý, jadrný, všem srozumitelný, podivuhodný jazyk ruský.

Otec básníkův byl též v nejednom ohledu originál; byl rovněž člověk neobyčejně prchlý, nedůtklivý a nestálý ve svých názorech. Ze strachu před policií byl špehounem vlastního syna-básníka, když tento byl policií donucen k pobytu ve vesnici Michajlovsku, a sám referoval o jeho chování tajně gubernatoru. Nelze říci, že by byl ve svých referátech synovi nějak škodil. Mezi podezřivým synem a otcem bývaly však z této příčiny prudké, bouřlivé výstupy, oba byli rádi, že se mohli rozejíti. Otec s rodinou odebral se na zimu do Petrohradu — a básník zůstal ve vesnici sám s chůvou. Africká krev klokotala v otci i synovi — zvláště v žilách našeho báníka se bouřila. Jestli někdo z přátel jeho zběsilost a vzteklost příkrými slovy rychle nezkrotil (i surové nadávky měly tu na něho dobrý účinek), vždy vyvedl nerozumný kousek. Básník tuto svou vadu uznával, ale někdy i při nejlepší vůli nemohl ji přemoci, až konečně stal se její obětí. O něm lze říci, co sám řekl vzhledem k Voltairovi: „Genius má své slabosti, z nichž mají radost lidé prostřední, ale zármutek lidé šlechetní, kteří spatřují v nich důkaz nedokonalosti člověčenstva. Pouze nezávislost a úcta k samému sobě mohou nás povznésti nad malichernosti života a nad bouře osudu.“

Proč Puškinovi vždy se nedařilo, aby krotil svou vulkanickou povahu? Proto, že se mu v dětském věku nedostalo řádné, pravidelné výchovy. On sám později všemožně hleděl vyplnit mezery svého, jak je nazývá — „prokletého“ vychování. Z jazyků se naučil již v dětství francouzsky a vlašsky důkladně. Otec jeho měl salonní francouzské vzdělání, skládal francouzské verše, byl však zároveň člověk velmi marnotratný, ješitný, svéhlavý a bezstarostný — a při tom ponížený otrok své ženy. Byl to francouzský hovorný bon vivant s ruskou bezuzdností, a života vesnického nenáviděl. Matka našeho básníka, sličná kreolka a zarytá aristokratka, nebyla duševně obmezena, avšak stálým pochlebováním rozmazlená, popudlivá, neobyčejně roztržitá dáma — a zvláště špatná hospodyně. Domácnost jejich jevila úplný chaos. Očitý jeden svědek o tom vypravuje: „V jedné komnatě byl nádherný, svým stářím vzácný nábytek, a vedle v pokojích byly holé stěny, nebo slaměná stolice; čeládka byla četná, avšak otrhaná, podnapilá a velmi nečistá, byly tu starobylé chatrné cestovní kočáry v maštalích s vyzáblými herkami a věčný nedostatek všeho, začínaje od peněz až do poslední sklenice, takže vody nebylo z čeho se napít.“ Hospodářství bylo úplně zanedbáno, nevolníci trpěli strašnou bídu; avšak přes to vše panstvo žilo bez starosti a pouze pro zábavu a požitek dle obyčeje tehdejších nevolnických šlechticů; plesy, hostiny, hony, návštěvy se střídaly, takže konečná mizina byla nevyhnutna jako u celé řady jiných statkářů. V Moskvě tento špatný hospodář udržoval velmi obratně zevnější lesk svého šlechtického rodu — vedl nádherný otevřený dům, měl velkou francouzskou biblioteku, v jeho salonu se scházeli nejvzdělanější lidé té doby, vynikající domácí spisovatelé a umělci, cizinci, francouzští emigranti a urození turisté. Dům jeho navštěvovali dějepisec Karamzin, Žukovský, Dmitrijev, Al. Turgeněv, Báťuškov a j.

Dantes baron de Heeckeren dle současné podobizny.

V domě otcovském ve vesnici Michajlovsku básník málo zažil radostí; rodiče ho neměli rádi a dávali přednost starší dceři Olze a nejmladšímu synu Lvu. Že Puškin má ve své poesii tak málo upomínek ze svého

dětství, toť zcela důsledno: vzpomínáme jen toho, co nám bylo milo. On bez zármutku opouštěl rodný dům jako 12letý chlapec, aby vstoupil do petrohradského carskoselského lycea.

Do sedmého roku byl prý to hoch velmi svévolný, tupohlavý a neohrabaný; teprv po osmém roce stal se veselejším, čilejším, čiperným a dovádivým, ba přímo neskrotným vtipkářem a rozpustilcem. Básník velmi miloval bratra a sestru, s nimiž byl po celý život v něžném přátelství; rodičům byl později rovněž dobrým synem, a když sestárli, dle možnosti je penězi podporoval; rodiče byli zavázáni jen rychlému zakročení syna Aleksandra, jenž dluhy jejich na sebe přijal, že byli od svrchované a nejtrpčí nouze k stáru zachráněni a že jim statek s nevolníky v dražbě nebyl prodán. Matka zemřela dříve než Aleksandr, otec však přežil básníka a zůstal až do smrti galantním švihákem a dámským kavalírem. Byl potají žárliv na slávu syna svého, snad proto, že sám básně skládal a sám po slávě žíznil — a skutečně slávy dosáhl, avšak jen tím, že byl otcem nejznamenitějšího ruského básníka.

* * *

Vdova Puškinova po druhé se provdala v Petrohradě r. 1846, tedy devět let po smrti básníka, v svém třicátém šestém roce. Její druhý manžel, stejného věku s Puškinem, byl generál Petr P. Lanskoj, velitel gardského jezdeckého pluku v Kronštadtu. Natalie, která po boku muže básníka prodělala tak strastiplnou školu života, stala se seriosnější a žila v druhém manželství spokojeně; dovedla nyní ocenit štěstí klidného domácího krbu. Byla to dobrodušná a všeobecně vážená paní. Muži porodila čtyři dcery. Zemřela r. 1863, zapálením plic, majíc dva a padesát let věku svého. Lanskoj zemřel jakožto 80letý stařec, r. 1877.

Děti básníkovy žijí dosud. Synové jsou: Aleksandr, 66 let stár, husarský důstojník ve výslužbě; žije as deset let v Moskvě, má čin tajného rady a zaujímá úřad čestného poručíka. — Druhý syn básníka, Grigorij, 64letý, je nyní statkářem v Pskovské gubernii v Michajlovsku, sloužil dříve při ministerstvu vnitřních záležitostí, je bezdětek.

Dcery básníkovy jsou: Marie, starší, nyní vdova po generálu Gartungovi, je bezdětna. — Natalie, mladší, které bylo půl leta, když otec po souboji zemřel, zdědila krásu po matce; byla jí podobna, jakoby jí z oka vypadla. Vdala se r. 1867 za prince Viléma Nassavského morganatickým sňatkem, při čemž kníže Valdecký, švakr princův, jí udělil německé šlechtictví s titulem hraběnky von Merenberg. Z manželství tohoto narodilo se pět dítek, mezi nimi dcera Žofie, z níž se vyvinula kráska prvního řádu. Krásná Žofie z Merenbergu stala se chotí ruského velkoknížete Michaila, jenž se seznámil se svou budoucí chotí ve Wiesbadenu. Michail jakožto druhý syn (nejmladšího) bratra cara Alexandra II. byl bratrancem Alexandra III. Svatba byla r. 1891 v Cannes (ve Francii na blízku Nizzy). Alexander III., bez jehož vědomí a dovolení sňatek se stal, v rozhořčenosti své zbavil tehdy bratrance všech titulů a hodností ve vojště. Novomanželé přebývali v Italii. Pokud byl Alexander III. živ, nebylo na smíření pomyšlení, ač mnozí členové carské rodiny zponáhla

v přátelský styk vstoupili se zapuzeným velkoknížetem. Teprv nový car Mikuláš II. dal se obměkčit a přijal Michaila na milost, vrátil mu vojenské hodnosti a dovolil mu návrat do Ruska a ke dvoru i s jeho krásnou chotí. Kdo by se byl nadál, že Puškin, „tento pisálek“ — jak jej Mikuláš v záchvatech nevrlosti nazýval — bude spřízněn s panující dynastií!

Ještě se zmíníme o vrahu Puškinově. Mladý baron Dantes (D' Antés van Heeckeren) vrátil se r. 1837 do Paříže, kdež přijal francouzské poddanství. R. 1848 byl členem francouzského sněmu zákonodárného, r. 1852 jmenován senatorem od Napoleona III., u jehož dvora byl velmi oblíben; po svržení Napoleona s trůnu r. 1870 žil v soukromí a zemřel v Elsasku (v Sooltzu) na svém statku, v stáří 83 let, roku 1895.

Jméno Heeckerena jsem zaslechl sám náhodou. Jakožto vojenský lékař pro holandské osady konal jsem r. 1877 plavbu z Holandska do Batavie na holandském parníku Celebes, na němž jelo asi 120 vojáků k tamějšímu osadnickému vojsku. Bylo to v Biskajském zálivu, když jsem zaslechl volat nadporučíka Begemana na palubě:

„Heeckeren!“

Jeden z vojáků se obrátil. Byl to mladý sympatický, modrooký blondin, příjemného zevnějšku, jenž tu svému představenému čile a nenuceně odpovídal. Bezděky jsem hleděl za odcházejícím vojákem . . .

Vypravoval jsem Begemanovi tragickou smrt Puškinovu. Begeman mi řekl: „Ano, tento voják je z téže šlechtické rodiny jako bývalý vyslanec při petrohradském dvoru. Je dosud u nás několik odvětví toho šlechtického rodu, nyní již zchudlého a zpustlého. Důkazem máte tohoto vojáka zde na lodi, neboť Holanďan nedá se tak snadno do Indie za vojáka naverbovat; činí to jen v krajních, zoufalých případech. Být osadnickým vojákem (een coloniaal) — je v Holandsku velmi špatným odporučením.“

„A kolik je asi u vás ještě šlechticů toho jména?“ ptal jsem se. Odpověď byla tak rázovitá, že jsem si ji hned v kabině zapsal.

„Mnoho ne. Ale co z toho? Co je u nás šlechta? Každý holandský obyvatel má tolik sebevědomí jako šlechtic, má vědomí o svých právech jako občan a člověk, a dle toho jedná. Nás slovo šlechtic nijak neokouzluje, nám Holanďanům jsou to ubožácké zbytky středověkého feudalismu, z něhož jsme se dávno již vyzuli. Šlechta nemá u nás výsad, nemá politického významu. Ale Holandsko je tak svobodná země, že nikomu není na závadu, je-li kdo šlechticem, jako to není nikomu na závadu, je-li kdo rusovlasým či černovlasým. — A u vás šlechta hraje dosud nějakou úlohu? . . .“

Čtvrtý sjezd ke studiu tuberkulosy u člověka a zvířat.

Zprávu podává dr. D. Panýrek.

ento sjezd odbýval se ve dnech nedávných (od 24.—27. května) v Berlíně. Byl to sjezd poučný pro laiky a důležitý pro odborníky. Nikdy dosud nepatřil veškerý vzdělaný svět s takovým zájmem a s takovou pozorností k berlínskému „Plenarsitzungssaalu“, jako v těchto dnech, kdy v něm odbývány porady památného sjezdu. Stručným referátem o jednáních kongresu, jehož se súčastnily mnohé (ne všechny) vynikající hlavy našeho stavu v Německu, poučí se širší kruhy o všem, co věděti jest jim prospěšno. Klidní pozorovatelé vývoje života světového měli zase jednou příjemnou příležitost pozorovati, jak i denníky, které se jakživy nestaraly než o planou politiku, „krvavé tragoedie lásky“ a inseráty, také jednou pokusily se čtenáře upozorniti na kus vážné vědecké práce, ze které kyne lidstvu větší prospěch, nežli z celých ročníků politické ekvitace.

Vzhledem k účastenství z ciziny poměrně nepatrnému možno sjezd prohlásiti za **německý**. Proč bylo účasti z jiných, neněmeckých států tak málo? Nelze se tomu divit. Kdo navštěvuje odborové sjezdy mezinárodní, tomu neušlo, jak se při nich umějí roztahovati Němci s vrozenou jim zpupností a frasovitostí. Proto by podobné konference, sledující účel tak vysoce lidský, měly býti odbývány v zájmu věci vždy na půdě neutrální, prosté nestydatého šovinismu, jakým vynikají tito „nedostižní“.

Účelem kongresu bylo vypracovati válečný plán proti tuberkulose jako chorobě, ale název jeho oficielní zněl: „Sjezd pro zbudování sanatorií k léčbě chorob plicních“.

Nemohouce zabíhati zde do všech podrobností, které ponecháváme vyčerpávajícímu referátu listů odborných, pokusíme se v hlavních rysech vystihnouti práci sjezdu, pokud jednalo o příčinách choroby a o tom, jak chorobě předejíti. O léčení tuberkulosy, které také na sjezdu probíráno, zmíníme se jen zkrátka a jen potud, pokud má to které sdělení závažný význam pro kruh našich čtenářů.

Opakovalo se ovšem, jako na sjezdech vůbec, mnoho starého a známého. Ale vzhledem k celku, který byl přece jen poučný, ač mohl býti ještě pádnějším, rádi promineme některému řečníku, že nás obtěžoval starými fakty, tak starými, že bez jich znalosti nelze překročiti Rubikonu medicinských rigoros.

* * *

Kdežto dříve učívalo se, že ve výše položených krajích tuberkulosa se nevyskytuje a proto souchotináři posíláni bývali do takových klima-

tických míst, vysvítá z náhledů ventilovaných na sjezdu, že mínění toto není správné; vlastně bylo již dříve v Německu zbudováno několik sanatorií v kraji — v tom přesvědčení, že vyšší poloha toho kterého místa na vývoj tuberkulosy nemá vlivu. V tom smyslu přednášel Koehler z Berlína, který dovodil, že tuberkulosa pozoruje se u všech plemen a ve všech dílech světa, jak v mírném pásu, tak v horkém podnebí, a upozornil, že není žádného vztahu mezi polohou vyšší či nižší některého kraje a mezi počtem churavců tuberkulových. Pravda tato vysvítá nejen když porovnávají se velké státy, ale i když uvažuje se o malých okrscích. Aspoň v horských krajích Německa není úmrtnost tuberkulosou o nic menší nežli v kraji. Dle Kriegera (Štrasburk) nelze popříti vliv počasí na úmrtnost tuberkulosou. Ale počet onemocnělých nezávisí na meteorologickém kolísání. Naproti údaji Koehlerovu stojí však tvrzení Kuthy-ho z Budapešti, že výše položená část Uher (sever a západ) přináší molochu tuberkulosy poměrně méně obětí. Ale faktum to nevyplývá z poměrů klimatických, nýbrž ze větší či menší zalidněnosti těch kterých krajů. Také Schmid z Bernu uvádí číslice úmrtnosti tuberkulosou ve Švýcarsku za posledních 20 let a tvrdí velmi rozhodně, že kolísání těchto cifer souvisí s rozdíly polohy nad hladinou mořskou. Uváží-li se, že neduh tento zuří mnohem více v průmyslových střediskách, nežli v okrscích věnovaných vzdělávání půdy, vyjde na jevo, že při stejných poměrech sociálních jest úmrtnost tuberkulosou mnohem menší ve vyšších krajích. Ona obnáší ve výši 200—400 m. nad hladinou mořskou 24·12, ve výši 400—700 m. 19.79 a ve výši 900—1200 m. jen 17·91, v krajích ještě výše položených klesá dokonce na 17·63 na 10.000 obyvatelů. Tato fakta odporují tedy učení nyní v Německu platícímu. Avšak B. Fraenkel z Berlína dosah Schmidovy statistiky umenšuje tvrzením, že rozdíly v uvedených číslicích jsou nepatrné a že sluší také bráti zřetel k lidnatosti, která se má k výši v poměru obráceném. Schmid se však brání; připouští sice, že v otázce té je súčastněno více faktorů, ale tvrdí, že i poměry lidnatosti a vztah jejich k tuberkulose v statistice své měl na zřeteli. Ostatně nelze prý tvrditi, že výše položená místa jsou méně lidnata a naopak. Ve Švýcarsku i výše 1000 m. nad hladinou mořskou jsou velice lidnaty (na př. La Chaux-de-Fonds čítá 31.000 obyvatelů). Konečně může býti lidnatost isolované vsi stejná jako lidnatost velikého města.

Kromě této diskusse nebylo při žádné jiné přednášce sjezdové sporu. Brauer z Heidelberku upozornil na veliké procento tuberkulosy mezi dělnictvem továrny na tabák. Vzduch v těchto závodech působí velmi škodlivě na dychadla, zvláště hoření, a vyvolává v nich katary, jež vedou k úbytu sliznice. Tyto poruchy usnadňují infekci, ke které dojde tím snáze, že dělnice plivají často na zem a prach může pak obsahovati zárodky tuberkulosy. Kromě toho dělnictvo sedí proti sobě a při práci mohou vnikati s vydechnutým vzduchem nasyceným kapičkami, v nichž jsou zárodky tuberkulosy, celé proudy infekce do dychadel dělníka sedícího naproti. G. Meyer z Berlína upozorňuje na časté vyskytování se tuberkulosy u typografů, kteří trpí zvláště hojně chorobami ústrojí dýchacího. Umírát v těchto kruzích na choroby dychadel u dělníků až 44·64 % a u dělnic až 54·61 % ze všech zemřelých. Většina případů těchto plicních

chorob representována je tuberkulosou. Stratmann a Moritz (Solingen) uvádějí velikou úmrtnost souchotinami mezi políry.

Schjernig z Berlína pojednává o tuberkulose ve vojště německém. U vojínů přes velikou morbiditu všeobecnou vyskytuje se poměrně málo případů tuberkulosy. Naproti tomu jest u těch vojínů, kteří se zaměstnávají v uzavřených místnostech (hudebníci, pekaři) opačný poměr (mnoho případů tuberkulosy při nevelíké morbiditě povšechné). Choroby jsou dále nejčastější v prvním roce služby. Nejčastěji podléhají tuberkulose muži, kteří nastoupili vojenskou službu po 22. r. života. Pak přicházejí muži, kteří počali sloužiti před 20. rokem. Z toho by vysvítalo, že jest nejlépe začíti službu vojenskou ve stáří 20 let. Polovice vojínů stížených tuberkulosou jevila příznaky nemoci již před nastoupením činné služby vojenské; byli tedy stíženi tuberkulosou utajenou, skrytou (latentní). Z toho vysvítá, jak podrobně dlužno u odvodu pátrati při anamnese po tuberkulose, zvláště u osob podezřelých z této choroby nebo slabých.

* * *

Druhý den po zasedání věnován přednáškám probírajícím příčiny tohoto permanentního moru. Nejpřednější autority německé ujaly se slova při této příležitosti; zvláště bakteriologická stránka otázky projednávána, což není nic divného, uvážíme-li, jakému rozkvětu za posledního desítiletí věda tato a bádání v laboratoři vůbec v Německu se těší.

Podle Flügge-a je dnes nepopíratelno, že bacill Kochův je jediná bezprostřední příčina tuberkulosy lidské, ať je usídlena kdekoli (v plicích, hrtanu, kostech, kůži atd.). Také tuberkulosa ssavců, zvláště perlovina hovězího dobytka, je podmíněna týmž zárodkem. Někteří pokoušeli se podvrátiti toto učení dokazujíce, že nelze Kochových baccillů najíti vždycky v chrchlech souchotinářů. Ale tato okolnost dá se vysvětliti faktem, že bacilly z těla vypuzené rychle hynou. Naproti tomu však zdánlivě mluví okolnost, že nalezeny zárodky Kochovu bacillu analogické, jež vzdorují odbarvujícímu vlivu kyselin, jako Kochův bacill, i při poruchách, které nejsou tuberkulosní. Ale zárodky ty nejsou nikterak s bacillem Kochovým totožny. Liší se od něho jak v ohledu morfologickém tak i biologickém (účinky vočkování kultur). Také nepodařilo se dosud dokázati totožnost bacilla Kochova s bacilly tuberkulosy ptačí — přes velikou jich podobnost.

Bacilly Kochovy nemohou se vyvinovati mimo tělo lidské, leč jen na umělých půdách výživných, ač i na těch podléhají různým změnám. Jakmile byly vypuzeny z těla, ztrácejí virulenci.*) Existují tedy bacilly Kochovy nevirulentní, neschopné nakaziti člověka. Může proto snad pochybováno býti, že Kochův bacill je příčinou tuberkulosy? Flügge nepochybuje — dokazuje naopak, že i při jiných zárodcích chorobotvorných, ba i při výše organisovaných rostlinách jsou obdobné poměry. Všude vidíme, že rod skládá se z druhů, jež se vlastnostmi více méně od sebe

*) Virus, jed, virulentus, jeduplný, jedovatý; užívá se o účinnosti bakterií, o jich schopnosti organismus před tím zdravý v chorobu uvrhnouti.

liší. Jedny mandloně nesou ovoce hořké, jiné plodí sladké mandle,*) aniž možno mezi oběma druhy mandloní nějakých rozdílů makroskopických nebo drobnohledných zjistiti. Ať už je vztah mezi bacilly Kochovými a mikroorganismy, o nichž je řeč, jakýkoli, — tolik je jisto, že se nepodařilo přeměniti nevirulentní mikroorganismy ve pravé bacilly tuberkulosní. Virulence bacillů mimo organismus nedá se udržeti. Jinými slovy: Bacill Kochův nemůže žíti jako saprofyt. Z toho vysvítá důležitá poučka pro hygienu: Z těla živého může zárodek tuberkulový vystoupiti, aby byl života schopen, jen v trojím ústředí: v chrchlu, v mléce a v mase dobytka hovězího.

Ze závěru tohoto vyšel Fraenkel, rozebíraje, jak může nastati infekce tuberkulosou. Je to jakýsi zápas mezi zárodky a obrannými silami organismu. Jako bakteriolog pojednává jmenovaný autor o tom, jak žijí bacilly Kochovy a jak vnikají do těla lidského. Protože životnost zárodků těch trpí, jakmile dostanou se mimo živý organismus, sluší zdrojů nákazy tuberkulosou hledati v těch, kteří chovají živé zárodky. Každý člověk a každý živočich, který vyhazuje živé zárodky Kochovy, roztrušuje kontagium. Ale netřeba oddávati se přehnané bázni, neboť nemocný není nebezpečen svému okolí, pokud nosí ložisko těchto bakterií v sobě tak, že s vnějškem nesouvisí. Pokud běží o uzavřené poruchy (na př. v plicích na počátku nemoci, v pobřišnici, ve blanách mozkových), není se čeho báti. Vzduch, který vydechuje souchotinář v klidu, neobsahuje zárodků souchotin. Jenom při kašli, když obsah rozpadlých hnízd s bakteriemi jako výbuchem vyhodí se do vzduchu, drobné kapky s bacilly Kochovými přicházejí do atmosfery a ukládají se na předmětech, nejčastěji na kapesnících, plivátkách atd., také na zdech a na podlaze. Na štěstí však zárodky nerozmnožují se za těch podmínek, jako na př. cholera, a proto z tuberkulosy nehrozí takové nebezpečí jako z cholery nebo moru, neboť bacilly rychle hynou. Hnilobou berou za své po půl druhém měsíci a virulenci, t. j. schopnost infikovati, ztrácejí již po kratší ještě době. Vyschnutí vzdorují po 6—10 měsíců, ale paprsky sluneční hubí je rychle. Z těchto důvodů vysvítą, že nalezají se bacilly Kochovy jenom v sousedství souchotinářů; theorie o ubiquitě**) zárodků těch, která se houževnatě udržovala, shledána tudíž neopodstatněnou. Možnost nákazy jest umenšena dále ještě tím, že každý člověk není k nákaze náchylen, a infekce nastává jenom, když vícekráte a ve značném množství bacilly byly absorbovány t. j. když některá osoba žije dlouho v intimním styku se souchotinářem. Proto se také šíří tuberkulosa v příbytcích těsných, špatně větraných a nečistých.

Mikroby tyto vnikají do ústrojí buďto kůží nebo sliznicemi, zvláště mandlí, dále zažívacím ústrojím a plicemi. Koží a sliznicí mohou zárodky do těla vstoupiti, aniž je třeba, aby byly tyto povlaky tělesné poraněny. Při nákaze zažívadly přicházejí bacilly do těla s masem, máslem nebo mlékem tuberkulosních zvířat. Tento způsob nákazy zdá se býti důležit

---

*) Nelze popříti, p. professore, tento příklad je trochu za vlasy přitažen. Jaký vztah je mezi mandloněmi a bacilly tuberkulosy?

**) Jakoby všude se vyskytovaly.

u dítek, ale nejčastěji dostává se nákaza do těla plícemi. V té příčině jest spor mezi dvěma německými badateli Cornetem a Flüggem. Prvý přidržuje se staršího učení, dle něhož tuberkulosa přenáší se bacilly, které pocházejí z vyschlých chrchlů; druhý naopak tvrdí, že nemoc přenáší se jenom kapičkami slin, při kašli vyhozenými z útrob souchotináře. Diskusse o této otázce dlouho zaměstnávala před několika měsíci lékařský spolek berlínský. Podle výzkumů Flügga a jeho žáků mohou býti bacilly s tekutými částečkami vyvrženy jen na vzdálenost 1—1·5 m. Fraenkel myslí dále, že disseminace bacillů různými předměty (příbory, oděvem), poskvrněnými chrchly souchotinářů, jest poměrně nepříliš hojná, neboť množství bacillů, jež mohou se touto cestou rozšířiti, jest asi nepatrné. Fraenkel však míní, že nákaza plic může nastati nejen oněmi kapičkami, leč i suchým prachem. Veliká nebezpečnost souchotin vězí v tom, že choroba tato dlouho trvá, a je tudíž možno, že jedno nemocné individium nakazí dosti velký počet jiných osob.

Sluší uvážiti, že při tuberkulose plic vedle bacillů Kochových účastní se jiné mikroby. Dle Pfeiffera je tomu tak i při jiných formách tuberkulosy, na př. při tuberkulose kloubní. Z nich v popředí stojí streptokokky.*) Jejich jedovaté produkty (toxiny) vyvozují nejspíše onu horečku, která sluje hektická, neboť většina osob, u nichž není tohoto sdružení mikrobů, nemá horečky. Z toho vysvítá, že osoby stížené tuberkulosou a infekcí sdruženou (streptokokky) jsou opravdu nebezpečny druhým nemocným. Je tudíž třeba rozpoznati takové smíšené infekce co možná brzy a dle potřeby isolovati nemocné takové.

Nesmíme zapomenouti, že běží u chorob vedle zárodku i o půdu, terrén, na kterém se zárodek vyvíjí V Německu klade se více váhy na zárodek nežli na půdu. Podle Loefflera, který připouští sice jakousi dědičnou praedisposici, není náchylnost k tuberkulose nic jiného nežli menší stupeň vzdornosti. Vrozená nebo získaná immunita dle toho autora není prý dokázána. Co se týče tuberkulosy vrozené, je prý neobyčejně řídká a pozoruje prý se jen u dětí, které pošly z matky stížené tuberkulosou povšechnou nebo tuberkulosou rodidel. Chorobou otce nepřenáší se tuberkulosa. Loeffler uznává, že choroby dychadel a poruchy výživy jsou příznivou půdou pro tuberkulosu stejně jako celková slabost organismu. Jediný prostředek obranný je však boj proti bacillům.

Toto mínění však ve Francii**) není tak obecné. Landouzy z Paříže upozornil hned na důležitost praedisposice, zvláště získané chorobami nakažlivými (na př. neštovicemi), převraty u výživě (vzrůst), poraněními (tracheotomie), jakož i vrozené, dědičné. Na základě těchto zkušeností najdeme i cestu k obraně proti tuberkulose. Ochranným očkováním (obligatorním) předejdeme nákaze neštovicemi. Odstraněním souchotinářů z nemocnic a z rodin uchráníme obyvatelů nemocnic a zdravých členů rodiny od nákazy. Opustí-li se tracheotomie při záškrtu, nejedno dítě ujde tuberkulose.

*) Kokky (kulaté zárodky) žijící pohromadě v řetízcích seskupeny.

**) A také jinde na př. v Anglii klade se spravedlivá váha na momenty jiné: disposici a immunitu.

O ochraně proti tuberkulose jednáno na sjezdu velmi pilně. Většina řečníků chápe však profylaksi proti tuberkulose jen jako boj proti bacillům.

Roth (Potsdam) myslí, že nutno všemi silami zamezovati vstup chrchlů vlhkých nebo vysušených do dychadel. Od samého počátku choroby třeba energicky k tomu pracovati, aby chrchle byly ničeny; nemocní nechť hledí, aby sliny nebo chrchle při kašli a kýchání nerozprašovali do vzduchu nebo na zem. Tím směrem třeba dříve obecenstvo vychovávati. Sanatoria jsou v té příčině vhodna, neboť v nich lze nemocné nejlépe vycvičiti, jak by si počínati měli, aby se nákaza nešířila. Nutno postižené poučiti, že je v jejich zájmu, aby vstoupili při samém začátku choroby do sanatoria. Tato ochranná opatření budou jen tenkráte účinná, bude-li diagnosou, co možná záhy učiněnou, docíleno, aby nemocní v čas do sanatorií se uchylovali. Proto přednášející vybízí popularisovati co nejvíce poučení o prvních známkách tuberkulosy a kromě toho obeznamovati obecenstvo s předpisy, dle nichž má si nemocný vésti v průběhu této choroby. Tu jest však vhodná otázka, kam až smí sáhati toto popularisování předmětu. Žádoucí je závazné oznamování úřadům všech případů souchotin, které se lékaři svěřily, jakož i oznamování každé změny bytu souchotináře, aby byt opuštěný hned mohl býti desinfikován. Nepochybujeme o účinnosti opatření, jak je navrhuje Roth; ale jisto jest, že by opatření tato stala se útrapou pro choré, bez toho dosti na duchu skleslé, vědomím, že trpí těžkou chorobou. Obáváme se také, že by provádění těchto opatření narazilo nejednou na překážky nepřemožitelné.

Kirchner z Berlína upozorňuje na nebezpečí propagace tuberkulosy sňatky souchotinářů, ale neslibuje si mnoho od úředních zákazů takových sňatků. Jenom svědomitým poučováním dosáhne se toho, aby souchotinář poznal, že by bylo osudno, kdyby vstoupil ve sňatek, maje tuberkulosní bacilly v chrchlích. Proto nechať nikdo, kdo trpěl tou chorobou, nevstupuje v manželství dříve, než až dvě leta uplynou ode dne, kdy vymizely mu bacilly z chrchlů. Tato opatření měla by býti zachovávána zvláště v kruzích dělnictva, těžce o život zápasícího. Osoby, u nichž anamnesa vykazuje fakta, budící podezření na tuberkulosu, dále osoby podezřelého vzhledu tělesného (t. zv. tuberkulosní habitus!) neměly by vstupovati ve sňatek příliš mlády. Vypukla-li však tuberkulosa po sňatku, je třeba, aby manželé byli upozorněni na nebezpečí choroby a na zodpovědnost osoby chorobou stížené vůči okolí. Nemocný musí zachovávati všecky předpisy hygieny při odkašlávání, desinfekci prádla a šatstva atd. Nedovoluje-li blahobyt rodiny, aby všecka tato opatření rigorosně byla zachovávána, budiž nemocný ošetřován raději v sanatoriu a ponechán tam tak dlouho, pokud mnoho odkašlává.

O profylaksi tuberkulosy v nemocnicích promluvil von Leube z Würzburku. Nemyslí, že by isolování nemocných tuberkulosních bylo absolutně nutné, pečuje-li se jen o nejpřísnější čistotu v okolí nemocných a přikládají-li si tito v době záchvatu kašle k ústům kompresy z vaty, která se hned zničí. V zájmu souchotinářů samých jest, aby se jim vyhradily sály nejlépe osvětlené a nejlépe větrané. Ošetřovatelé, když čistí

sál neb lůžka, mají nositi tarlatanové masky. Aby se předešlo infekci kontaktem, nutno ruce pečlivě desinfikovati, kdykoli je toho třeba.

Profylaksi tuberkulosy u dětí obral si za předmět přednášky své Heubner z Berlína. Upozorňuje, že Loeffler bezmála popírá tuberkulosu vrozenou. Heubner přidává se k témuž náhledu. Virchow poznamenal, že nenašel nikdy tuberkulosy u novorozených neb v plodu. Bollinger (Mnichov) upozorňuje na závažnou účast, jiš má mléko tuberkulosních krav při šíření tuberkulosy u dítek a radí proto mléko svařovati neb užívati jen mléka sterylisovaného. Virchow radí podrobiti krávy z ciziny do Německa dopravené zkoušce tuberkulinem (dle které se pozná po zvláštní reakci, je-li zvíře perlovinou stíženo čili nic). Heubner myslí, že nákaza u dětí nastává spíše cestou plicní a doporučuje v tom smyslu vhodná opatření (dozor ke školám dětským, nemocnicím, pensionatům atd.). Rubner konečně obrátil zřetel ku profylaksi tuberkulosy v soukromých příbytcích a v místnostech veřejných. Cestou zákonodárnou měla by se prý stanoviti racionelnější stavba budov, nežli se dosud provádí, kde na jednu osobu připadají jen 3—4 m^3 vzduchu.

* * *

O léčení pojednáváno na sjezdu všestranně, přednášeno o léčení medikamentosním. serotherapií atd. Snahy o vyléčení tuberkulosy obírají se nyní hlavně léčbou v sanatoriích. O těchto jednáno velmi obšírně a také zde promluvíme o předmětu tomto podrobněji, protože konečně i u nás v Čechách počíná hnutí obdobné, když byly příslušnými články populárními (dr. V. Marka v „Národních Listech“ a mým ve „Květech“) širší kruhy na důležitost podniku upozorněny.*)

O hojitelnosti tuberkulosy promlouval Curschmann (Lipsko). Poznamenal předem, že není země, která by byla immunní vůči tuberkulose. Určité podnebí nemá blahodárného vlivu na tuto chorobu, jak se učilo; vyhojení souchotin lze docíliti všude, kde je čistý vzduch bez náhlého střídání temperatury. O vyhojení v pravém slova smyslu lze mluviti jenom ve případech výjimečných; co se vyléčení nazývá, je vlastně zastavení pochodu s více méně rozsáhlým zjizvením ložiska, při čemž rozvětvení průdušek v okrsku postiženém vezme za své. Bacilly nemohou po té působiti na zdravé části tkaně plicní, a proto mohou osoby takové pokládány býti (klinicky) za úplně vyhojené. To však nebývá pravidlem, nýbrž ve většině případů běží o relativní vyhojení t. j. nemoc postupuje velmi zvenáhla a celkový stav nemocného zůstává dobrý, takže člověk ten je práce schopen. Curschmann myslí, že případy svěží, ohraničené a jednostranné jsou vyléčitelny. Z toho vysvítá, že je důležito nemoc v čas poznat, zvláště případy utajené. Vedle toho může se zhojiti i nejeden případ starý, pokročilý a oboustranný.

*) Spolek českých lékařů nedávno zvolil komissi za tím účelem, dr. Preininger zakládá spolek toho programmu a kruh hygieniků, seskupených kolem Časopisu pro veřejné zdravotnictví, v posledním čísle toho listu vybízí k zaražení nové společnosti hygyenické, jejíž jedním účelem má býti zbudování sanatoria.

Schroetter z Vídně přidržuje se téhož mínění, zvláště pokud se týče tuberkulosy hrtanu.

Co do léčení samého stanuli dnešní lékaři na stanovisku, pěstovati hygienu souchotinářů a podporovati léčivou sílu přírodní.

O klimatotherapii souchotin pojednal sir Hermann Weber z Londýna. Podotýká, že se tuberkulosa může zhojiti všude, ale zvláště se k léčení choroby té hodí určité klimatické stanice (Riviera, Pau, Lugano, Montreux). Ale podnebí samo bez přispění lékařského k vyhojení nestačí. Slepá důvěra v podnebí svádí pacienty k nedbání hygienických předpisů, což má pak v zápětí zhoršení choroby. Autor dává přednost léčbě souchotinářů v sanatoriích, zvláště pokud jde o bohaté pacienty.

Winternitz (z Vídně) upozorňuje na dobré výsledky léčby souchotin vodou (již před lety upozornil na úspěchy hydrotherapie při tuberkulose v lékařských listech německých, nepraví nám tedy nic nového). Hydrotherapie hodí prý se pro všecka stadia tuberkulosy, zvláště pro vleklou formu, u níž docílil zlepšení v 80% všech případů. I v beznadějných případech přivodí voda aspoň subjektivní polepšení. Ovšem třeba hydrotherapii podporovati ostatními pomůckami, zvláště léčbou hygienickou a diaetetickou.

O hygienickém léčení souchotin, zvláště v sanatoriích, pojednal Dettweiler (Falkenstein). Tuberkulosa plic není onemocnění místní, nýbrž trpí jí více orgánů. Nejlepší lék je hygiena, diaeta a fysikální léčba, což vše poskytují sanatoria. Nemocní jsou tu vedeni lékaři-znalci, jichž svědomitý dozor je zárukou, že se zde uvarují chyb, jež by měly na průběh choroby neblahý vliv. Odpočinek, tělocvik, výživa — vše je stanoveno dle předpisů vědy — nic není ponecháno na vůli rozmarům nemocného. I kašel podroben je disciplině. Klid a stálé větrání jsou z prostředků léčebných v sanatoriích nejdůležitější. Tyto léky mohou býti všude s prospěchem zkoušeny proti tuberkulose, v bydlišti každého nemocného. Souchotinář, jenž za svým léčením pobýval v teplém podnebí, po svém návratu vystaven je nastuzení, a nemoc může se zhoršiti. Dobré účinky léčby ve výše položených léčebnách pomíjejí, jakmile se nemocný opět vrátil do kraje.

Tomu odporuje Egger z Basileje. Pozoroval fthisiky, kteří se léčili v Davos, po jejich návratu do kraje. 68% těchto osob mělo i na dále váhu větší nežli při svém příchodu do Davos. Také vyšetřování krve nasvědčuje tomu, že dobré účinky pobytu na vysokých horách jsou trvalé.

Ostatně je nepopíratelno, že léčení vzduchem dá se všude s úspěchem prováděti. Maillart a Revilliod tuto t. zv. aërotherapii provedli v kantonové nemocnici ženevské.

Landouzy míní, že se nesmí mysliti, jakoby sanatoria byla jediný, první a poslední lék tuberkulosy. Ač je to léčba cenná, nesmí se zapomínati na dobré působení mineralních vod (arsenových, sirných) a pobytu při moři. Také Bronardel a Granacher váží si těchto prostředků pokud jde o nemocné zámožné, pro chudé radí zařizovati městská sanatoria neb aspoň pavillony a isolační sály pro pokročilé fthisiky, kteří se nepřijímají v sanatoriích, kde přebývají nemocní s chorobou počínající.

Vyňali jsme — hlavně podle objektivních zpráv francouzských — z jednání důležitého sjezdu vše, co širším kruhům může z otázky té předneseno býti. Referent myslí, že ze všeho vysvítá aspoň povzbuzující závěr, že tuberkulosa, v čas a vhodně léčena, není chorobou tak beznadějnou, jak se obyčejně za to má.

Legenda o smrti Josefa pěstouna.

Byl podzim žití jeho takový:
dorostlí syni vyšli z domova
jak vyvedená z hnízda ptáčata
a vlastní hnízda sobě stavěli,
pojali ženy, děti rostly jim,
a šťastni byli; šla i Maria
a pobývala v domech synů svých
jsouc pomocnicí snachám zkušenou
při porodech i pracích domácích
a vnoučatům svým prvou družkou her
a prvým vykladačem života.
On Josef, tesař, také opustil
tak smutný nyní rodný Nazaret
a v Jerusalem přestěhoval se,
by blíž byl chrámu, místům posvátným
a hrobům mužů božích, proroků.
Sám zajisté on zbožným mužem byl,
jenž postil se, dny světil sváteční
a předepsané dával oběti.
A Bůh že v samotě mu pouze zbyl,
tož k Bohu přilnul. Vedle Boha však
byl Ježíš, jenž mu nad vše drahým byl.
Jej v duši měl jak poklad hřející,
jím žil, v něm nesl celou pýchu svou
a celou radost stařeckých svých dnů.

Když po dne skonu vyšel z dílny své
a na ploché se střeše usadil
a zadíval se v ohvězdénou noc,
tu nitrem jeho táhly obrazy
minulých časů, prošlé žití své
prožíval znovu v tichých vzpomínkách.

Nazaret viděl, viděl mladost svou
a prvé setkání své s Marií,
jak štíhlá klopíc k zemi tmavý zrak

se džbánem ke studánce stoupala.
I viděl chvíle, kdy si vědom byl,
jak vzrůstala v něm toužná náklonnost
k té dívce malomluvné; viděl den,
kdy ptal se jí: chceš mojí ženou být? —
a ona jemu zaslíbila se.

I viděl den, kdy spatřil k hrůze své,
že v mateřské jest ona naději,
ač nepoznal jí . . . tenkrát tajně chtěl
jí lístek zapuzení navždy dát,
jak dovoluje zákon Mojžíšův —
však neměl síly; hrdost muže v něm
zlomila láska; nikdy neptal se
čí dítě to, jež nosí pod srdcem,
a ona sama nikdy neřekla.

I viděl noc tu v chlévě pastýřů,
kdy bez přístřeší bludným poutníkům
se dítě narodilo; na nebi
ohromná hvězda zlatě zářila
pokorně ohon nad chlév svěšujíc,
a pastýři se sběhli vůkolní
a před robátkem malým poklekli,
jež k velkým věcem jistě určil Pán.

Jak drahým bylo mu to robátko,
když vztáhlo k němu tlusté ručky své
a v čistých očkách radost hrála mu!
Neb byly to zas oči Marie,
ty velké, tiché, hnědé průhledy
do pohádkových krajin věčnosti.

I viděl strasti toho útěku,
když před zlobou chtěl krále Heroda
skrýt drahé dítě: pouště, šelem vztek,
sluneční úpal, cizích lidí chlad
a smutný život v zemi egyptské.

I viděl návrat. Dítě vyrostlo,
a dražším byl mu ten syn člověka
všech dětí vlastních. Kvetla moudrost v něm,
v něm Hospodin měl zalíbení své
a jeho rty k své slávě otevřel.

I viděl den, kdy Ježíš odcházel;
jej zdržovat se neodvážili,
neb slovo Páně zavolalo jej.

Pak slýchal o něm. Valné zástupy
své duše nastavily jeho rtům,
Hospodin dal mu slávu zázraků,
dar proroctví a celou pravdu svou.

A stařec víckrát neviděl ho již
a bez reptání ten svůj osud nes,
ba ani stesk ho nejal, neboť znal,
že věcem toho světa ztracen jest,
koho si k službě zvolil Hospodin . . .

— — — — — — — — — — —

To všecko duše jeho viděla,
když zrak se díval v světlo bílých hvězd
a teplá noc ležela nad městem.
A stařec klidně čekal konec svůj,
bylť úkol žití jeho naplněn
a slavný úkol: jemu chudáku,
prostému muži nazaretskému,
Bůh v ruce svěřil mládí proroka,
snad největšího od dob Mojžíše.

— — — — — — — — — — —

I blížil se čas Noci Veliké.
V háv sváteční se město odělo,
a poutníci sem přišli z krajin všech
navštívit svatý Hospodinův chrám.

Byl večer již, když v dílnu Josefa
vstoup římský voják hřmotným kročejem
a tato slova tesařovi děl:
„Pilatus z Pontu, správce Judey,
tak praví tobě, muži hebrejský:
Tři kříže zrob mi z dřeva tvrdého
a zítra dodej; na Golgathu dva
a třetí přines v soudní palác můj,
kde vezmeš za ně běžnou svoji mzdu."

Tři kříže zrobil z dřeva tvrdého
a na popravní místo poslal dva,
pro třetí najal silnou oslici,
jej přivázal na tuhý její hřbet
a větev palmy zdvihnuv v ulici,
poháněl zvíře k místu soudnímu,
kříž odevzdal i obvyklou mzdu vzal.
O zlosynech těch letmo řekli mu,
že vrazi dva to, postrachové cest,
a třetí, vzpurník proti císaři,
dal králem Židů sebe provolat . . .

— — — — — — — — — — —

A v pátek bral se Josef k Golgathě,
by kříže prohled, dílo rukou svých.
Šel šumem lidstva. V duši starcově
neklidno bylo. Neznal důvodů.
Sny děsily ho v spánku za noci,
a za dne tíha na něm ležela.
Šel naslouchaje mané hovorům
o zločincích, jichž těla bělala
se z vršku popravního do dálky.
Lid těšil se ze smrti vrahů dvou
i vzpurníka, jenž chtěl jim králem slout.
Ba, tento prý byl větším hříšníkem
těch obou druhých. Bohu rouhal se.
A synem božím býti pravil se.
Mojžíše tupil. Sobot nesvětil,
ni přísných postů. Zákon zavrhl.
A Šalamounův chrám chtěl postavit
prý za tři dny!
Tak lidská zněla řeč.
Na modrém nebi kříže kreslily
se s těly. Dole zástup hemžil se.
Vzhled Josef. Oči hrůzou rozevřel
a vzpíraje je na prostřední kříž
jak v polosnu stál. Lidé křičeli:
— Buď zdráv ty, nazaretský Ježíši! —
— Ty, králi Židů, buď nám nyní zdráv! —
— Eh, rouhači! — Ty, synu boží, ty! —

Zrak Ježíšův se chvilkou otevřel,
a vyslal v dálku pohled nevědomý.

A stařec stál a zíral v oči ty.

A vedle stáli kněží zákona,
a Josef slyšel:
„Ajhle, smrti stín
na víčka nyní klesá rouhače.
Ze stánku chvátá jeho doufání,
dům pavouka má více pevnosti
než naděj jeho."
„Rovna popelu
je vzácnost jeho, bláta hromadám
je vyvýšení jeho."
„Potomci
se zděsí nad dnem jeho, přítomní
podjati strachem budou."
„Z paměti
tak jako mrtvý vyjde, učiněn
jest jako rozražená nádoba.

A Josef odcházel. A po cestě
to v duši jeho hřmělo, dunělo,
jakoby jakýs palác nádherný
v trosky se řítil. Duše sténala.
Pak chvíli ticho. Na to, jakby zas
v ni dopadaly těžké balvany:
— Bohu se rouhal! — Synem jeho zval se! —
— Mojžíše tupil! — Sobot nesvětil
ni přísných postů! — Zákon zavrhl! —
— Chrám Šalamounův troufal postavit
si za tři dny! —
A duše starcova
sténala znovu. Vešel v dílnu svou.
Tu třísky byly, suky, piliny
z onoho kříže . . . Josef na zem kles
a šedou hlavu na ně položil
a cítil v nitru ticho. Bylo po všem.
Vše shrouceno a sříceno a mrtvo.
Jen balvan těžký vedle balvanu
a mlčely. A krokem nehlasným
tam vešel Anděl Smrti.

J. S. Machar.

Adam Mickiewicz v Moskvě.

Napsal František Kvapil.

(Dokončení.)

ejzajímavější episodou pobytu Mickiewiczova v Moskvě jest milostný poměr jeho ke Karolině Jaenischové.

O tomto románku, dost krátkém a dost sentimentálním, až do nedávna málo se vědělo. Otec Karoliny byl Němec, professor, nikoli však obvyklý typ německého professora. Dal své dceři vychování velice pečlivé, avšak bez veliké pedanterie. Pěkně kreslila i malovala, uměla několik cizích řečí, francouzsky stejně jako německy a rusky, a skládala básně, v nichž se jevil patrný básnický talent. Byla zvána do předních salonů, kde časem přednášela své básnické práce, a při takové příležitosti, nejspíše snad u kněžny Zeneidy Volkonské, seznámil se s ní i Mickiewicz. Čítala tehdy sotva devatenáct let, byla hezká, svými vlohami i nevšedním vzděláním budila pozornost. Nejen příjemný zjev, ale nepochybně též její básnické nadání byly příčinou, že Mickiewicz začal vyhledávati její společnost, a když projevila přání, že by se ráda naučila polsky, nabídl se,

že jí bude učitelem. K tomu as také vztahují se slova, jež básník napsal později, totiž až 3. dubna r. 1828 příteli svému Tomáši Zanovi: „Učím též polsky některé dámy."

Karolina vylíčila tehdejší svůj život v listě k synovi básníkovu 20. dubna 1890, kdež mimo jiné praví: „Trávila jsem v domě svých rodičů žití velmi samotářské. Navštěvovala jsem nemnohé domy a věděla toliko z vypravování, co se děje kde jinde. Moskva byla tehdy ohniskem literárního ruchu. Meškali tam kníže Vjazemskij, Baratynskij, Delvig a jiní spisovatelé. Moskevská společnost o jejich výtvory velice se zajímala. Jedna z osobností nejvíce vynikajících, kněžna Zeneida Volkonská, vedla rej v uměleckém světě. Zatoužila mne poznati a přitáhla mě k sobě. Každé neděle shromažďovali se u ní skoro všichni, kdož se více méně chlubiti mohli jakous intellektuelní vyvýšeností. Tam jsem poznala naše znamenitosti tehdejší."

Žačkou byla velice vnímavou, činila v polštině neobyčejné pokroky a záhy jala se též překládati básně svého učitele do němčiny. Poměr mezi oběma začal znenáhla nabývati jiného rázu, nežli jest pouhá přátelská družnost. Není sic po ruce současných dokladů toho, avšak jsou pozdější, které vylučují veškerou pochybnost. Karolina zamilovala se do polského básníka upřímně a hluboce, a láska její byla opětována.

Mickiewicz ovšem nezanedbával při tom dávnějších svých styků a nevyhýbal se ani novým. Když v listopadu 1827 přijela do Moskvy slavná polská pianistka Marie Szymanowská, byli u ní Mickiewicz i Malewski hosty skoro každodenními. Paní Szymanowská, jež honosila se osobním přátelstvím Goethovým a kterouž Beethoven a Mercadante vysoce velebili, měla také dvě sličné dcerušky, tehda ještě „písklata". Starší z nich, Helena, zapsala si do denníku dne 24. listopadu: „Pan Mickiewicz byl ponejprv u nás v Moskvě." A o čtyři dni později nová poznámka: „Mickiewicz deklamoval úryvky z Konrada."

Koncert paní Szymanowské měl skvělý úspěch, jak se právem dalo očekávati, načež koncem roku odjela umělkyně do Petrohradu.

Nečinili bychom o této krátké známosti zmínku, kdyby se k ní nedružily pozdější důležité události v životě Malewského i Mickiewicze. Stalť se po letech Malewski chotěm Heleny, a Mickiewicz chotěm mladší sestřičky její Celiny. Tehda v Moskvě žádný z nich ovšem toho ani tušiti nemohl. Malewského srdce ještě se neozvalo a Mickiewicz blouznil o pěkných očích mladé německé básnířky.

Tato ve vzpomenutém již listě k synovi Mickiewiczovu praví o tom upřímně: „Ano, milovali jsme se vřele, a vzpomínka na tu lásku jest pro mne do dnes štěstím. Čas, na místě aby mou lásku oslabil, ještě ji sesílil. Ta nevyhladitelná upomínka zachovala mladost mému srdci, které sama se obdivuji. S vděčností k Bohu myslím na onen blažený den, když předmět nezměrné lásky mé se mne zeptal, chci-li se státi jeho ženou."

Mínil-li to básník tehda s oženěním se do opravdy, těžko říci. Ale tolik jisto, že se horlivě staral, aby si zabezpečil jakousi existenci. Proto společně s Malewským se domáhal, aby se směl vrátiti do Petrohradu, kde spíše doufal dojíti stálé úřední služby, která by mu též dostatečné výživy poskytovala. Nejsa z rodiny bohaté byl odkázán, jak již pověděno,

jedině na výtěžek ze svých prací literárních, což byl příjem přec jenom velmi nejistý. Zamýšlel proto vydávati v Moskvě polský časopis belletristický s názvem „Iris“, avšak censura nedala k tomu svolení.

Malewski dostával z domova podporu dostatečnou, toužil však neméně, aby se mohl živiti prací svou vlastní. Kníže Galicyn podporoval je v tom směru co nejúčinněji. O zvláštní laskavosti generála gubernátora k oběma mladým vyhnancům svědčí i to, že je časem zval k sobě do své rodiny. O jedné takové návštěvě píše Malewski 10. října: „Před několika dny byl jsem u něho na obědě. Měl jsem příležitost viděti jej v středu rodiny. Jak málo potkati možno jemu podobných! Hovořil mnoho o Vilně, v němž strávil dvě leta, ptal se na známé professory, potom rozprávěl se mnou o francouzském žurnále, jenž tu má vycházeti a jehož náklad na se vzal.“ Byl to pozdější „Bulletin du Nord“, do něhož Malewski přispěl několika rozpravami a kde také vyšla nadšená kritika Mickiewiczových „Sonetů“.

Zakročení knížete Galicyna nezůstalo bez výsledku. Píšeť Malewski již 10. listopadu: „Blíží se prosinec a s ním cesta moje do Petrohradu. Kníže Galycin ještě neslíbil, kdy pojede, a já jsem ho nechtěl předčasně obtěžovati prosbou. Ach! Jaký to vzácný přednosta, neopustil bych ho nikdy, kdyby mne k tomu nenutily okolnosti.“ Jedenácte dní na to pak dodává: „S neděle budu již nepochybně na cestě do Petrohradu.“ Skutečně též mohl 28. listopadu oznámiti: „Konečně odjíždím, pozejtří vsednu do dostavníku a jedu k Petrohradu.“

Mickiewicz vyjel současně s Malewským. Mimo starosti o vlastní existenci nutily ho k cestě též nepříznivé zprávy o záležitostech bratra Jiřího, jež se opět velice zhoršily. Zdá se, že Jiří, který byl vojenským lékařem, dopustil se jakéhos přestupku, jenž měl rozličné nepříjemné následky. Dříve nejstarší z bratří, Alexander, a nyní opět Adam měli svým vlivem následky ty odstraniti neb alespoň zmírniti.

Konečně byla ještě třetí vážná příčina — Mickiewicz se rozhodl, že „Konrada Wallenroda“ vydá tiskem v Petrohradě. Poměry censury v Polsku nepřipouštěly ani z daleka, že by tato báseň mohla vyjíti ve Varšavě nebo na Litvě. V Moskvě pak, kde vyšly „Sonety“, vzdal se prof. Kačenovskij censorství a z ostatních censorů nikdo neuměl polsky. Báseň svou poslal již Mickiewicz do Petrohradu napřed, jak zřejmo z listu jeho k Maryanovi Piaseckému, když ještě mínil tisk její opatřiti v Moskvě: „Zaslal jsem Anastasěvičovi,“ píše, „novou báseň, kterou chtěl bych tisknouti zde pod vlastním okem. Dojdi k váženému censoru a popros jej, aby ráčil ji rychleji přečísti. Jestliže by nebylo mnoho měniti, mohl bych věc ještě přepracovat; nebylo-li by však úplně možno, aneb bude-li třeba značnou měrou seškrtati, pak jí nedávej do censury úředně, ale rukopis mi vrať.“

Není bližších zpráv o tom, jak se rozloučil Mickiewicz s Karolinou a se svými moskevskými přátely. Skoro se zdá, že odjezd překvapil jej poněkud náhle, alespoň nepokládal ještě pobyt svůj v Petrohradě za trvalý. Přibyli tam v prvních dnech prosince. Mickiewicz byl ihned obklopen krajany, jichž hojně v Petrohradě meškalo, a zván do četných společností. Ti, kdo znali básníka osobně již dříve, shledávali na něm některé změny,

i v zevnějšku. Tak píše Mikuláš Malinowski: „Mickiewicz v zevnějšku svém poněkud se změnil, nechal si státi licousy; činí jej to vážnějším. Pleť je zdravější; poněkud zmužněl: změnil se, ale na svůj prospěch. Ve společnosti není jako dříve býval excentrický, leč svobodný a jímající. I k těm, kteří mají méně práva, aby se jim dostávalo od něho větší pozornosti, chová se velmi srdečně. Talent jeho dozrál; hovor, osvěžený i tím, co viděl, i co četl, má nad to pečeť jeho bohaté fantasie. Rád nyní mnoho mluví; hlas jeho bývá často slyšeti ve shromáždění samojediný a každý rychle umlká, aby mu naslouchal . . .“

U Dziekońského, který byl úředníkem v sekretariatu Polského království, četl básník v kroužku svých krajanů předzpěv ke „Konradu Wallenrodu“, jenž se velice líbil. Na to 15. prosince ve společnosti přátel improvisoval na thema o stvoření světa, jež navrhl přítel jeho Józef Oleszkiewicz, a k vyzvání Tad. Bulharyna přednesl rovněž improvisovanou báseň na počest legionistů. Týden později improvisoval též u Postumia Prószyńského.

Nejskvělejší improvisace jeho byla však 24. prosince při hostině, kterou v obydlí Adama Rogalského uspořádali přátelé Mickiewiczovi na počest jeho narozenin. Přítomno bylo na čtyřicet krajanů básníkových, mezi nimi mladý kníže Leon Sapieha, malíři Oleszkiewicz a Alexander Orłowski, Mikuláš Malinowski. Na požádání knížete Sapiehy improvisoval Mickiewicz nadšenou pochvalu Litvy, velebě historickou její minulost v řadě básnických obrazů, hrdiny, vůdce, krále, na konec Sigmunda III. na zlatém trůně a před ním Lva Sapiehu se statutem velkoknížectví Litevského.

Kdosi prohodil poznámku, že by Mickiewicz mohl improvisovati celou tragédii.

„A třeba celou tragédii!“ odvětil básník. Malinowski navrhl děj z osudů Samuela Zborowského, o němž několik dní před tím byl nalezl v petrohradské bibliotéce rozličné rukopisné relace, listy a tištěné brošurky. Podal krátce nárys historických událostí, o něž šlo, načež Mickiewicz odebral se na půl hodiny do vedlejšího neosvětleného pokoje, aby si rozmyslil plán tragédie. Vrátiv se pak do shromáždění při melodii písně „Hej, užijme života!“, kterou Linowski hrál na piano, improvisoval básník takřka jedním dechem přes 2000 veršů. Bylo to několik velkých dramatických scén, jež uchvacovaly jak výbornou charakteristikou postav, tak rovněž vysokým vzletem, vervou a neobyčejnou živostí akce. Síly básníkovy byly velikou námahou a rozčilením tak vyčerpány, že na konec klesl do křesla jako ve mdlobách a teprv po delší době se opět vzpamatoval. Dojem improvisace byl ohromný. Dle svědectví Malinowského byly v improvisované tragédii výjevy, jež neustupovaly v ničem před nejskvělejšími scénami z dramat Shakespeareových.

Po improvisaci usedl Alexander Orłowski k velikému kartonu a s neobyčejnou rychlostí nakreslil krále Sigmunda III. v středu státníků i válečníků jeho doby, Jana Zamojského, Żółkiewského, Chodkiewicze a jiných. Před trůnem stál kancléř Lev Sapieha, jenž v rukou drže statut velkoknížectví Litevského, kladl jej na podnoží trůnu. Z otevřeného okna bylo viděti oblohu, kde v oblacích jevil se, ozářen paprsky, znak knížat Sapiehů.

Tři dni na to improvisoval Mickiewicz ještě u Tad. Bulharyna, za thema navrhl Sękowski výpravu Parryho k severní točně.

Zpráva o těchto improvisacích záhy se rozšířila nejen v Petrohradě, ale i ve Varšavě a na Litvě. Nebylo žádné pochybnosti o tom, Mickiewicz uvítán byl v hlavním městě ruské říše jako uznaný první básník polský nové doby. Přátelé jeho jásali, tábor pseudoklassiků jitřil se nepřízní a zlobou.

Zatím básník staral se horlivě o to, aby „Konrad Wallenrod" mohl se dostati na boží světlo. Mimo nadání nečinila censura velkých obtíží. Rukopis dán konečně do tiskárny, a tím spolu dosaženo jednoho ze tří hlavních účelů cesty básníkovy.

O záležitosti s mladším jeho bratrem Jiřím není podrobněji nic známo. V pozdějším mnohem listu Mickiewiczově k Zanovi čteme toliko poznámku, z níž vysvítá, že věc, o niž šlo, byla nejvýš trapná, neboť básník o bratrovi píše: „Tohoto špatné chování se mnoho zdraví mne stálo." Za to potěšilo jej setkání se s bývalými filarety Hejdatelem a Sobolewským, kteří vypovězeni byvše do odlehlých zákoutí Ruska obdrželi tehda dovolení odebrati se do Petrohradu.

Mickiewicz i tu stýkal se s ruskou společností. Jmenovitě býval častěji s Puškinem, mimo to navštívil též Žukovského a slepého básníka Kozlova. Ale nezdá se, že by ucházení se jeho o nějaké výhodnější úřední místo bylo vedlo k cíli. Proto se chystal ku zpátečnímu návratu do Moskvy.

Z těchto posledních dnů pobytu básníkova v Petrohradě pochází též list, jejž zaslal otci Karoliny Jaenischové. List ten, psaný francouzsky, byl odeslán koncem ledna nebo počátkem února r. 1828 a zní takto:

„Pane, tento list dojde Vás toho dne, kdy jsem mínil sám do Moskvy přijeti. Nepředvídané okolnosti mi nedovolily, abych se vydal na tuto cestu, z které jsem si sliboval tolik potěšení. Zůstanu v Petrohradě ještě několik dní, čekám na příjezd knížete Dimitriho (Galicyna), aby tak neb onak se rozhodlo o mé budoucnosti.

Tento stav ustavičné nejistoty, ty stálé změny vysvětlují moje dlouhé mlčení. Již po několikrát váhal jsem poslati listy, doufaje, že je předstihnu. Buď co buď, po vyřízení svých záležitostí zavítám do Moskvy, bych se alespoň zas připomněl paměti přátel, mezi něž honosím se čítati též Vás a Vaši ctěnou rodinu.

Velice milá jest mi vědomost, že choti Vaší i slečně Karolině dobře se daří a že trochu na mne vzpomínají. Slečna Karolina učinila v polštině takový pokrok, že budí všude obdiv, kromě u těch, kdož znají neobyčejné její vlohy pro nauky všeho druhu. Jako bývalý její učitel toho jazyka jsem hrdý na takovou žačku. Poněvadž knihy, jichž se užívá při elementárných studiích, rychle se opotřebují, prosím, abyste ráčil odevzdati slečně Karolině dva nové polské svazečky. Ať mi dá záměnou za ně knihu, v které se naučila polsky čísti, bude mi dražší, nežli vydání pařížská a londýnská. Kladu si za čest znamenati se v nejhlubší úctě. Nejoddanější sluha

A. Mickiewicz."

Nezdá se mnoho znamenati tento list, avšak objasněním, jaké o něm podala Karolina v listě svém k synovi básníkovu, nabývá důležitosti nepoměrně větší. „Neměli jsme spolu nikdy žádné korrespondence," píše. „Já jsem mu napsala pouze dva listy . . . On mně nepsal nikdy. Jeho zachování se bylo vzorné. Mám jenom list, jejž napsal mému otci počátkem února r. 1828 (dle ruského kalendáře). Poslední řádky toho listu prozrazovaly jeho lásku . . ."

Ty dva listy, o nichž Karolina se zmiňuje, byly napsány teprve r. 1829 a jest v nich obsažena celá historie jejich milostného románu. První z nich psán byl až na poslední větu a podpis francouzsky a zněl:

„V Moskvě, 19. února 1829.

Píšu Vám několik řádků, abych Vás pěkně poprosila, byste přijel do Moskvy, jak Vám jen bude možné. Vidím, že nemohu déle snésti toho stavu nejistoty, toho ustavičného očekávání, té věčné rozčilenosti. Třeba, aby se můj osud rozhodl, tak nebo onak. Budu klidnější, nebudu-li míti již ničeho co ztratit.

Deset měsíců uplynulo od Vašeho odjezdu; — mnoho jsem rozvažovala v těch desíti měsících Vaší nepřítomnosti: viděla jsem, že nemohu žíti, aniž bych nemyslila na Vás, viděla jsem, že všecko moje bytí nebylo leč ustavičnou vzpomínkou. Mickiewiczi! Nechť cokoli přijde, duše má náleží Tobě. Nemohu-li žíti pro Tebe, můj život jest skončen — však ani tehda nebudu si stýskati. Zdaž jsem nebyla tisíckrát šťastnější, nežli jsem mohla doufati? Setkala jsem se s Tebou, poznala jsem Tě, porozuměla Tobě — ano, mohu to říci, mocí své lásky porozuměla jsem Tvé duši! Tys mne miloval — jaké neštěstí může býti tak veliké jako toto štěstí?

Neodvažuji se věřiti opravdově ve šťastnou budoucnost; zdá se mi, že takové štěstí může existovati pouze ve snu. — Nicméně chovám naděje skoro bezpečné, — a naděje ty, ač jsou tak krásné, mne znepokojují a mučí. — Často jest mi nemožno zadržeti slzy; pláču, aniž bych věděla, proč. Nevysmějte se takovému dětinství, jest to slabost bezděčná. — Není mi dobře, leč jenom když jsem s Vámi sama; hovořím pak s Vámi tou sladkou řečí, která jest pro mne rozněcující a čarovnou hudbou; v takových okamžicích znám veselost — leč ta veselost má skoro vždy slzy v očích.

Také odjezd Daszkiewiczův mne velmi zarmoutil; mám ho ráda a vážím si ho velmi. Řekl Vám, co nadešlo mezi námi. Byla jsem nesmírně dojata citem tak šlechetným a tak nezištným. — Žádal mne o mou podobiznu; nemohla jsem mu odepříti této jediné prosby; doufám, že mi nebudete pokládati za zlé, že jsem mu ji dala. Chtěla jsem Vám poslati jinou, avšak bylo mi naprosto nemožno nyní ji vykreslit; dám Vám ji, až přijedete. Jak smutný mi bude čas až do té doby, s nikým nebudu moci o Vás mluviti; budu sama se svými myšlenkami, které jsou často velmi smutné.

S bohem; dejte pozor na své zdraví; nevydávejte je v nebezpečí, prosím Vás o to, a vraťte se rychle, probůh, abych konečně zvěděla, co mne čeká. S bohem; myslete na tu, která Vás miluje ve světě nade

všecko. — Vím teď, kdybych se musila odříci této naděje tak nevýslovně krásné, kterou jste mi dal, že by nebylo již nikdy pro mne žádného štěstí... Bądź zdrów, kochany!...

Karolina."

Poslední věta a podpis, napsané polsky, a rovněž střídající se v listě oslovení „Vy" s něžně důvěrným „Ty" jsou zajisté v plné shodě s obsahem listu, který výmluvně svědčí o prudkém vzplanutí milostné vášně mezi oběma mladými lidmi. Zmínka v listě o Daszkiewiczovi týče se Cypriana Daszkiewicze, přítele Mickiewiczova, který znal poměr básníkův ku slečně Jaenischové a na neštěstí sám se též do ní vášnivě zamiloval. Ano snad vroucněji a vytrvaleji, nežli Mickiewicz. Neuměje déle odolávati citu, který jej všecek ovládl, a rovněž nechtěje se státi sokem příteli viděl, že nezbývá mu leč — odjeti. Opustil Moskvu a nedlouho na to zemřel. Básník dověděl se o jeho smrti teprve v Římě a psal koncem února 1830 Josefu Ježowskému:

„Jest tomu týden, co jsem se dověděl o smrti Cyprianově. Neměl jsem síly, abych vzal do ruky péro. Zpráva přišla až z Bělocerkve od Zaleské. Popiš mi podrobně poslední chvíle jednoho z naší stále méně četné rodiny. S nevýslovnou bolestí myslím, že jeho poměr ke Karolině musil přispěti ku zničení jeho zdraví. To šlechetné a svěží srdce neodolalo první vášni." A dále dokládá: „Chtěl jsem psáti Karolině, ale nevím, co se po té hrozné události stalo, co ona myslí a co se s ní děje. Býváš-li u ní, napiš mi upřímně a bez okolků."

Avšak ještě dříve, nežli mezi básníka a Karolinu vstoupil stín mrtvého přítele, nastaly okolnosti, které zamýšlenému jich sňatku — ač-li Mickiewicz opravdu na něj pomýšlel — stavěly vstříc nepřekonatelné překážky. Druhý list slečny Jaenischové k Mickiewiczovi, jenž byl psán německy a v němž její vroucí, ač beznadějná láska dochází plného výrazu, jest již slovem rozloučení:

„S bohem, můj příteli! — Děkuju Ti ještě jednou za všecko — za Tvé přátelství — za Tvoji lásku. — Přísahala jsem Ti, že si této lásky zasloužím, že budu zcela takovou, jak si toho přeješ. Nikdy nevěř, že bych mohla tuto přísahu zrušiti, to jest má jediná k Tobě prosba. — Tato slova jsou nepochybně poslední, jež ti mohu říci — věř jim, a až je zapomeneš, přečti si tento list a pomysli, že mně slib, jejž jsem Ti dala, svatý jest, a že já mu dostáti musím, poněvadž Tebe miluji. — Můj příteli! budu věřiti, že moji poslední prosbu splníš, že si nikdy žádné výčitky činiti nebudeš, vzpomínaje na mne — Ty důvěru mou nebudeš chtít sklamati! — Budu-li věděti, že nikdy o mně pochybovati nebudeš, nebudu moci býti leč klidnou, spokojenou a šťastnou; — jsem taká i teď, kdy jest mi rozejíti se s Tebou — snad na vždycky. — Vše stalo se velmi dobře, a jestliže Tebe také již nikdy nespatřím, budu nicméně vždy přesvědčena, že je to tak lépe pro nás oba, neboť jest to vůle boží. — Můj život bude velmi krásný, nechť stane se cokoli. Vyjmu často poklad svých vzpomínek ze svého srdce; a radostně je budu prohlížeti; neboť každá z nich jest ryzí diamant. Budu se za Tebe modliti k bohu, — a jestliže On tě vezme k sobě do svého nebe, budu mu za to děkovati, a láska má k Tobě stane se ještě krásnější!...

S bohem, můj příteli! — nemám nic, co bych Ti řekla v okamžiku rozloučení; neboť co bych Ti říci chtěla, nemohu vyjádřiti a pojmouti v slova. Ale přes to Ty mi rozumíš a znáš moji lásku, ačkoli jest něma. — A přece — pomyslím-li, že snad již nikdy nepromluvím k Tobě žádného slova, těžko jest mi končiti... Leč musí tak býti — s bohem, můj příteli! — já vím, že mě miluješ!... — S bohem!

Dne 5. dubna 1829."

Jaké povahy byly překážky, které učinily náhlý konec mladé této lásce, vysvětluje Karolina ve vzpomenutém již několikrát listě svém k básníkovu synu Vladislavovi:

„Nejdražší mé naděje rychle se stroskotaly. Starší bratr mého otce, jenž měl v držení veškeré jmění naší rodiny, prohlásil, dojde-li k uzavření toho sňatku, že vydědí mého otce. Byla bych jej odsoudila k životu v těžké potřebě a nedostatku. Otec můj byl by pro mne tu oběť učinil, avšak nemohla jsem ji přijmouti. Učinila jsem, jak mně kázala povinnost. Ten, jenž mě miloval, pochopil rovněž, že nebylo možno, abych se rozmýšlela. Strávili jsme společně ještě několik dní, posledních dní duševního svazku. Odjel. Večer před odjezdem napsala jsem mu svůj druhý list. Vše bylo skončeno. Nespatřili jsme se již nikdy. Po tomto rozloučení dlouho jsem myslila, že pro mne zmizel všeliký půvab života. Osm let později jsem podlehla novému lákadlu. Trvalo krátce, leč dosti dlouho, aby zmařilo moji budoucnost..."

V listě tom činí též charakteristickou zmínku o skromnosti Mickiewiczově, pokud se týče vlastních jeho prací literárních.

„Všichni lidé vyšší," píše, „chovali se k Vašemu otci s největší srdečností. Musil tím více vážiti si stálých těch důkazů největší sympatie, jichž docházel, ježto se týkaly spíše člověka nežli básníka, neboť nikdo nebyl s to přec posouditi jeho výtvory. Avšak Mickiewicz nijak nebyl si vědom své povýšenosti v každém ohledu. Na otázku, proč ze čtyř částí „Dziadů" uveřejnil jen dvě, odvětil mi kdysi: „Když jsem přečetl ty dvě druhé, abych je dal do tisku, shledal jsem je tak liché a nudné, že jsem je hodil do ohně." — „„Kterou ze svých básní zvláště si ceníš?"" „Cením si," odpověděl mi, „několik stránek z Wallenroda a některé Sonety Krymské, ostatek v pravdě nic." Vrátiv se z Petrohradu vyptával se, co jsem dělala za jeho nepřítomnosti. „Přeložila jsem Wallenroda," řekla jsem. „„Mohla jsi,"" odvětil, „„čas lépe využitkovat."" Nikdy již o mém překladě neučinil jediné zmínky."

Z přátel Mickiewiczových v Moskvě znala Karolina dle vlastního vyznání blíž jedině Daszkiewicze. Ten as také poslal v červnu r. 1829 opis jejího překladu „Wallenroda" Lelewelovi. Když pak Humboldt, vraceje se z uralské své cesty, zdržel se v Moskvě několik dní, slečna Jaenischova se s ním seznámila a přečtla mu onen překlad z rukopisu. Humboldt rukopis odvezl, aby, jak pravil, jej ukázal Goethemu. To skutečně učinil a Goethe dle svědectví snachy jeho Otilie míval rukopis ten na svém stole, ale co se s ním stalo dále, není známo.

Karolina zhotovila též podobiznu Mickiewiczovu z té doby. „Dvakrát jsem dělala portret Vašeho otce," píše synovi básníkovu, „dle přírody

a podle zapůjčené mi kresby. Tento poslední mám dosud, první, pastelový, velice podobný, ztratil se, když jsem r. 1855 opouštěla Rusko. Nevím, kdo si jej přivlastnil."

A posílajíc Vlad. Mickiewiczovi list otce jeho z počátku února 1828 nemohla se r. 1890 vetchá již stařenka ubrániti povzdechu:

„List ten ti posílám. Zachovej ho. Činím ti jím oběť, nebude však dlouhou. Nezapomínej, že mám chorobu nevyléčitelnou a velice nebezpečnou: zove se dva a osmdesát let. Předvčírem, 18. dubna, minulo let šedesát, co jsem naposled viděla toho, který ten list napsal, a jest on dosud přítomen v mojí mysli. Před sebou mám jeho podobiznu, a na mém stole malý hrneček od něho z pálené hlíny, na prstu nosím prstének, jejž mi daroval. Pro mne on žíti nepřestal. Miluji ho teď, jako jsem ho milovala po tolik let nepřítomnosti. Jest mým, jako byl dříve."

Taková byla svěžest jejího citu po tolika letech! A měla za sebou život těžký, plný strádání. Provdavši se r. 1837 za ruského novelistu Pavlova, nebyla s ním šťastna. Po odjezdu z Ruska zdržovala se v Drážďanech, kde ji r. 1874 vyhledal a časem navštěvoval Kraszewski. Ještě r. 1890 uveřejnila německý překlad ballady Mickiewiczovy „Tři Budrysowci".

Dle doznání svého spatřila Karolina Mickiewicze naposled 18. dubna r. 1829. Nedlouho před tím, dne 6. dubna, napsal jí básník do památníku tyto verše:

„Před vichry a mrazem když přeletaví ptáci
prchajíce, loučení píseň žalnou pějí,
z nestálosti neviň jich — s jarem zpátky spějí,
v téže strany, drahou touž každý z nich se vrací.

Slyšíc hlas jich, vyhnance vzpomeň, na přítele!
Kolikrát mu naděje svitne v bouří době,
jeho duch vždy na křídlech veselí též směle
zaletí zas na sever, zaletí zas k tobě!"

Nesplnil se tento slib. Krom jediné té vzpomínky při smrti Daszkiewiczově marně pátráme v listech Mickiewiczových po jiném ještě dokladu srdečnějších citů jeho ku slečně Jaenischové. Avšak co bylo v osudech básníka jen krátkou, pomíjející episodou, ne-li chvilkovým rozmarem, u ní stalo se radostí i smutkem celého života. Vzpomínala na něj stále, skrovné jeho dárky byly jí nejdrahocennějším pokladem.

A kdož ví, zda-li Mickiewicz ubohou Karolinu skutečně vůbec miloval!

* * *

„Konrad Wallenrod" vyšel tiskem 21. února 1828. Mickiewicz byl tehda už zase v Moskvě, nedočekav se jeho vydání. Psal o tom Zanovi 3. dubna: „Přes to, že jsem zažil v Petrohradě tolik příjemností, vyrazil jsem do Moskvy. Zdržovala se tu rodina Zaleských, ještě před odjezdem chtěl jsem je spatřit a pospíchal jsem též k našim známým: byly i jiné okolnosti . . ."

Možná, že uspíšila odjezd básníkův též zpráva o nebezpečné chorobě „přítelkyně“, o níž v listech jeho činí se zmínka, aniž by se vědělo o ní vůbec co bližšího. Jest pouze známo, že její sestra jmenovala se Pavlina Maszewská rodem Rybická. Byla to snad ona bohatá měšťanka moskevská, dáma „vzorně ctnostná“, ale svým zevnějškem „docela nepůvabná“, u níž rovněž scházela se elita tamních spisovatelů a jejíž jméno také jest nepovědomo? Těžko tomu přisvědčiti. Ale tolik jisto z listu Mickiewiczova Odyńcovi ze dne 22. března, že přítelkyně již nezastihl na živě: „V Moskvě,“ píše, „začíná se mi nelíbit. Zaleští, s kterými jsem strávil léto, nedávno odjeli, jedna moje známá a přítelka se světem se rozžehnala. Její ztráta v Moskvě byla pro mne velice bolestnou.“

Nedlouho před tím nedíval se básník ještě na svět tak zasmušile. Dle zápisků Pogodinových byl s tímto 2. února na dejeuner, všech účastníků bylo dvacet, mezi nimi Chomjakov, Vjazemskij, Venevitinov, bratří Polevojové a Kiréjevští. Zábava byla velmi veselá. A dva dni na to Pogodin zaznamenává: „Hráli jsme s Mickiewiczem ‚sekanou‘ a tak jsme si nabili ruce, že jsme až sami zčervenali.“

Mickiewicz ubytoval se v Moskvě u Cypriana Daszkiewicze. „Adam bydlí u mne,“ psal tento 26. února Lelewelovi, „a s ním ještě možno tak nějak ubít pohled do budoucnosti, leč až se vypraví na jaře na Kavkaz nebo do hlavního města (Petrohradu), zůstanu sám při své bankovní osiřelosti . . . Wallenrod neměl v censuře skoro žádné překážky ani námitky. Včera jsme obdrželi jen několik exemplářů, ostatek vše bude již vypraveno k různým stranám přímo z Petrohradu: jsou při něm tři lithografované rytiny. O vydání si učiníte úsudek, omyly jsou tak četné, že scházejí v něm celé verše.“

Nová báseň Mickiewiczova měla skvělý úspěch a rychle se prodávala. Z prvních stržených peněz poslal básník darem 50 rublů Zanovi a tolikéž Czeczotovi. Pěkný ten výsledek tím spíše zaslouží pozornosti, že ruským časopisům nebylo dovoleno, aby o „Konradu Wallenrodovi“ psaly. Stalo se to na přímý podnět Novosilcova. Nelítostný ten pronásledovatel polské mládeže bystře postihl ideu, která dýše z každé stránky básně a pro niž petrohradská censura neměla dost jasného zraku. Zaslal také ihned, jakmile se mu „Konrad Wallenrod“ dostal do rukou, obšírný jeho rozbor caru Mikulášovi. Ale ten, zaměstnán za Dunajem válkou s Tureckem, neměl chuti ani času, aby denunciaci podrobněji prozkoumal; poslal ji do Petrohradu, by tak učinila zvláštní kommisse. Stalo se náhodou, že byl do kommisse povolán básník Žukovskij, nadšený ctitel Mickiewiczův, pak jiný dobrý přítel tohoto a posléze jakás osobnost bezvýznamná, jíž pro věc podobnou nedostávalo se vtipu a rozumu. Raport vyzněl pro básníka co nejpříznivěji — a tak zažehnáno nové nebezpečí, které již již shrnovalo se nad jeho hlavou.

Puškin rovněž byl „Konradem Wallenrodem“ nadšen. Měl sám rukopis básně té s doslovným ruským překladem pod každým veršem. Chtěl přeložiti celého „Wallenroda“ do ruštiny, leč přeložil pouze předzpěv a od další práce později ustal, poněvadž, jak se vyjádřil, nedovedl překládati.

Za to u pseudoklassiků varšavských nedošel „Wallenrod“ většího uznání nežli před tím „Sonety“. Kajetan Koźmian psal Morawskému:

„Ještě nikomu nepřišlo do hlavy nic takového, aby předvedl v rýmech blázna a dal mu proti historii k lepší ještě oslavě postavu bezectného zrádce, aby učinil ho Litvínem k podání názoru, jak ušlechtilým způsobem milují Litvíni vlasť. Co se rojí v těch piňských hlavách, překonává všechen pojem . . . Osiński nechce vůbec ani mluvit o tom přeslavném poematu.“ Ondřej Koźmian pak, vzpomínaje zákazu, že ruské časopisy nesmějí tisknouti rozborů nové básně Mickiewiczovy, dodává s patrným zadostučiněním: „Jméno jeho nesmí se veřejně uváděti, jako nového Herostrata. Zda-liž proto, že spálil svatyni Vkusu? ptají se klassikové.“

Morawski sám, ač hájil „Wallenroda“ a upozorňoval na četné jeho krásy prvního řádu, přec neubránil se směšné poznámce: „Rád bych jen, aby v tom tak krásném místě, kde líčí vinoucí se přes Němen rostlinu, která dosahuje pobřežních topolů, nebyl užil chmele, který jest příliš všední a připomíná naše ležákové pivo. Proč pak tam neumístil břečtan?“

Paní Marie Szymanowská byla při Mickiewiczově příjezdu opět v Moskvě. V denníku dcerušky její Heleny jest s datem 11. února poznámka: „Mickiewicz vrátil se z Petrohradu do Moskvy.“ Na to s datem 19. února čteme zmínku delší: „Mickiewicz, převlečen od mojí matky za dámu, jel s naší rodinou na soirée k paní Zaleské (z Kyjeva) . . . Po večeři Mickiewicz improvisoval. Nejprve mluvil sám, ale později žádal, aby mu byl určen předmět. Kníže Vjazemskij navrhl bitvu Navarinskou, kterou onen vylíčil tak, jako by dávno byl na to připraven. Mickiewicz, kouře z dýmky, blíží se k fortepianu, osoba jej doprovázející hraje melodii „Laura a Filon“ a on ve zpěvu improvisuje. Tvář jeho náhle se vyjasní, oči blýskají září génia. Z postavy co nejpěknější snadně lze poznati, že ho to nestojí ani nejmenšího namáhání. Toho večera improvisoval slavný náš básník třikrát, jednou k melodii „Laura a Filon“, po druhé k melodii „Non piu andrai“, po třetí na „Murmure“. V první bylo nejvíce vtipu, v druhé hloubka a novost myšlenky sdružená s nejvybranějším vkusem; v třetí zas vyznačoval se básník tklivostí a lahodou výrazů, které, poněvadž to byly triolety, opětovaly se několikrát vždy krásněji.“

Brzy potom odjela paní Szymanowská s rodinou do Petrohradu.

Kdysi byl Mickiewicz s Daszkiewiczem na večeři v ruské společnosti a s jedním Rusem zasedl k šachům. Po nějaké chvíli shromáždila se kolem bráčů skupina přítomných, kteří živě se interessovali o to, kdo z nich vyhraje: zda-li Polák nebo Rus. „Až mně bylo z toho horko!“ pravil o tom básník později, neboť tu šlo o uhájení národní cti. Mimo to Daszkiewicz vrhal na něj přísné pohledy, které jej uváděly ve zmatek tím větší. V tom náhle zpozoroval slabší posici svého soka, které si dříve nepovšiml. Provedl rychle útok v tu stranu a po několika tazích dal protivníkovi mat za hlučného potlesku přítomných Poláků. Na cestě ze zábavy radoval se Mickiewicz velice z tohoto vítězství, ale Daszkiewicz mlčel. Konečně se tento přiznal, že v kritické chvíli uzmul nepozorovaně Rusovi s šachovnice koníka, což rozhodlo hru. Básník byl tímto vyznáním velice rozhořčen, ale Daszkiewicz se bránil sentencí: „Pro lásku k vlasti smí se i koník stáhnout s šachovnice!“

Ale jak se shoduje maškaráda u paní Zaleské a tyto všecky zábavy s tím, co současně nepokojilo srdce Karoliny Jaenischové?

I možnost trvalé existence se v Moskvě naskytla, leč básník pojednou pustil tu starost po větru. „Inter parenthesin," píše Zanovi v citovaném již listě, „velmi mnozí se zde učí polsky a kurátor zamýšlí zřídit na universitě stolici polštiny. Mohl bych ji dávno obdržet, ale nemaje v úmyslu zůstati v Moskvě věc tu zanedbávám." Na jiném místě píše: „Na léto mám různé projekty: na Kavkaz nebo na Krym, časem Orenburg mě vábí, časem sní se mi o Italii."

A tak líčí běh svého života tehdejšího: „Život můj plyne jednostejně a div že neřeknu šťastně — tak dalece šťastně, že se bojím, aby závistivá Nemesis mi nepřipravovala nějakých nových útrap. Spokojenost, volnost myšlenky (alespoň individuelně), časem příjemná zabava, nikdy prudká vzrušení vášnivá (rozumí se individuelní). Mám naději, že se v létě ve mně probudí zas větší chuť k práci; neboť teď jsem líný, ač stále mnoho čtu a přemýšlím. Každý můj den jde stejně: ráno čtu, někdy, zřídka píšu, o druhé nebo třetí obědvám nebo se ubírám k obědu; večer jedu do koncertu neb do jiné zábavy a vracím se nejčastěji pozdě. Učím též polsky některé dámy . . . Ve způsobu života, jaký tu líčím, charakter můj se vyrovnal a uklidnil. Oleś Chodžko při zdejším setkání se velice se mi divil; velebil můj jednostejný humor a snadnost při obcování s lidmi, které jsem dříve neměl."

A opět vkrádá se mimoděk v duši totéž jméno: Karolina Jaenischova. Či snad obavy a nejistota, jež tak záhy měly rozhodnouti o jejich osudu, byly jich tou dobou ještě daleky? Jaký to rozdíl mezi duševním stavem Karoliny po několika málo měsících a touto klidnou idyllou!

Skoro by se zdálo, že milostné drama, které se mezi básníkem a Karolinou odehrávalo, bylo jednou z příčin, proč Mickiewicz tak rychle z Moskvy pospíchal. Okolnost, že Mikuláš Malinowski zamýšlel tehda vydávati v Petrohradě týdenník v polském jazyku a za jeho spolupracovníky vyzval též Mickiewicze a Malewského, nezdá se býti v té příčině věcí rozhodnou. Mohl do „Tygodniku" přispívati literárně i z Moskvy.

Rozloučení nastoupilo rychle. U kněžny Volkonské bylo na počest básníka soirée, při němž kněžna dle tehdejší módy načrtla básnicky jeho portret. Dost je v portretu tom nepřirozené rhetoriky, ale jinak není zcela bez zajímavosti:

„Kdo je ten muž, jehož čelo zdá se býti zachmuřeno žalem i při kvasech a radovánkách? Stál by on v světě osamělý? Nikoli — neboť přichylné pohledy obracejí se k němu a zůstávají na něj upřeny, jako by byl ohniskem záře, která se na nich odráží. Nebo jest on snad unaven žitím? Zrak jeho smuten, úsměch ironický. Jest snad jako Byron terčem útoků vášně a závisti? Či to jest rozbitá lýra, jež nevydává již zvuků? A nebo také snad hoře tíží jeho myšlenky jako řetěz ruku vězně?

Ale ne! duše jeho jest svobodná a čistá. Pohled ctnosti jest pro něj bez výčitky. Čin šlechetný, vznešené obětování se, vše, co jest pravdivé a krásné, dojímá ho a povznáší. Tklivé a vzešené zvuky plní ho svatou neb melancholickou radostí. Duše jeho tehda odpočívá, jeho génius napájí se zvučnými akordy: on sám stává se harmonií, leč při pronesení jednoho

slova radost jeho hasne. Oči jeho utkvěly nepohnutě na předmětu, jejž se zájmem si prohlížely, živý ruměnec září mu na tváři. Je to blesk sopečný, ostrý, náhlý a slavný. Jaké to jest slovo mohutné? Zda-liž to výraz, jejž vyřkla věštkyně při jeho zrození, a ten má nyní změniti jeho osudy?

Tážu se . . . kdosi pronesl před ním jméno cizí země . . . cizí pro nás, pro něj svaté. Tamo jeho matka setřela mu první slzu, tam ponejprv milovalo jeho srdce, tam pověsti kolébaly jeho génia, tam myšlenka a vlasť učinily z něho básníka! Kolik citů, vzpomínek životních v jediném slově! Obyvatel divokých končin, byv jako děcko přivezen do Evropy, spatří rostlinu ze svého ostrova, vrhá se na ni volaje: „O Taiti!“ líbá ji a nemůže se od ní odtrhnouti! Tak rovněž duše cizincova opakovala jméno rodné jeho země. Vítr Litvy zachvěl strunami eolské té harfy.

Tehda bard pustin zvedá zpěv mohutný. Rozlévá kolkolem sebe svou mysl a duši. Mluví ku všem bez rozdílu, vidí kol sebe pouze bratry. Jeho výrazy jsou jadrné, vášnivé, energické, a vlasť zvukům těm pilně naslouchá z daleka, chytá věští ta zjevení a hrda jest na ten rodný talent, neboť ona sama vždy a všude jest ohniskem, jež ho osvécuje i ohřívá: jest to oheň matky Vlasti, jejž kolonisté řečtí zanášeli do cizích krajů.“

Také ostatní literární přátelé básníkovi uspořádali mu před odjezdem hostinu na rozloučenou. Iniciativu dal k tomu Polevoj, redaktor „Telegrafu Moskevského“. V salonech bibliofila Sergěje Sobolevského sešla se vybraná společnost, zpívalo se a deklamovány verše.

Přítel Puškinův Baratynskij přednesl báseň, v níž velebil génia Mickiewiczova. „Nenásleduj jiných, věštče,“ zněla slova jeho básně, „neboť tys velký svou vlastní velikostí. Pro Israele i pro básníka jediný zákon: nebudeš ctíti cizích bohů. Když tebe, nadšený Mickiewiczi, vidím u nohou Byronových, tu sobě myslím: pokorný velebiteli, vstaň a pomni, že sám jsi bohem.“

Na konec odevzdal Ivan Kirějevskij polskému pěvci stříbrný pohár, při čemž přednesl tyto verše:

Na paměť tvého s námi rozloučení
ten pohár kouzelný ti dán.
Je zaklet ústy přízně, sjednocení
a na dně vryt má talisman.

Pod jiným nebem v besedě když čilé
talisman vínem zakryješ,
ples v číši nechtěj opojný té chvíle —
dnů zašlých slzy vypiješ.

Zateskníš; pravé víno neopojí,
nadšenou píseň ztlumí ret,
leč echem uslyší ji druzi tvoji —
na číši zříš jich jména tkvět.

Čti naše jména: neb my v téže chvíli
týmž nadšením jsme žili v ráz,
my tvého stesku hořem zatesknili,
tluk tvého srdce chvěl se v nás.

Jak hodiny sám pohár zní v té době,
neb talisman jej přinutí —
to naše myšlenka, jež spěje k tobě,
se dotkla číše perutí.

Ne, na vždy tesknit nebude ti v hoři,
bůh napraví snad křivdu zas.
Snad v cizí zemi, jako slunce zoři,
snům věštím zjeví se ten čas.

Jen číší nepij tam, kde Léthy studna,
zapomnít přízně nezdolá,
číš naše z hesla talismanu u dna
‚Nezapomínej!' zavolá." —

Na poháru byla vyryta jména: E. Baratynskij. — P. a J. Kirějevští. — H. Jelagin. — J. Rožalin. — M. Polevoj. — E. Ševyrev. — S. Sobolevskij. Pogodin nebyl při hostině přítomen.

Mickiewicz byl touto ovací hluboce dojat. Odpověděl na báseň Kirějevského francouzskou improvisací, v níž vypravoval, jak dobří lidé poutníka v cizí zemi bloudícího hostinně přijali a obdařili drahocennou upomínkou. Ale po čase zašel poutník k jiným stranám, kde mu bylo snášeti hoře, hlad a žízeň. Vysílen a zlomen klesl posléze na cestě a skonal. A tehda nalezli v jeho plášti pohár, jenž mu před lety byl darován.

Improvisace ta vzbudila takové nadšení, že dle zprávy Malinowského Baratynskij, klesnuv na kolena, zvolal: „Ah mon Dieu, pourquoi n'est-il pas Russe!"

V poslední chvíli loučil se básník s Moskvou nerad. Sám v listě ze dne 28. dubna 1828 píše Odyńcovi: „Odjel jsem z Moskvy ne bez lítosti. Žil jsem tam spokojeně, neznaje ani velkých příjemností, ani zármutku." A zmiňuje se o hostině ruských přátel, dodává: „Se slzami se loučili se mnou."

Dne 22. dubna byl Mickiewicz již v Petrohradě. Uveřejnil nové vydání svých sebraných básní s proslulou předmluvou „O kritikách a recensentech varšavských", a důchod z nich byl tak značný, že cesta jeho do ciziny, o níž blouznil již dávno před tím, byla hmotně zcela zabezpečena. Nesnáze o nabytí cestovního pasu odstranila přímluva Zeneidy Volkonské. A tu vydal se na cestu do Moskvy po třetí a naposledy.

Bylo to koncem března 1829. Přijel se rozloučit s Karolinou Jaenischovou.

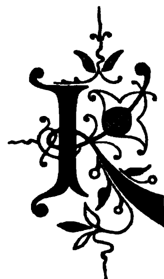
Do Petrohradu vrátil se básník v druhé polovici dubna. A již nedlouho po tom, 15. května, odvážel Mickiewicze z Kronštatu parník „Jiří IV." od jeho ruských přátel i z dosahu moci samovládného ruského cara — na vždy.

Cařihrad.

Píše dr. Josef Štolba.

(Památce Jana Nerudy.)

I. Jízda Bosporem.

dyž jako hoch, jehož touhy nesly se od vždy po cizích, vzdálených krajích, sníval jsem o divokých samotách chladného severu, o jasuplných nivách slunného jihu, o nebetyčných vlnách rozbouřených oceánů, o kontinentech, kdež v stínu královských palem mezi ploty sáhových, ohnivými květy osypaných kakteí míhají se tváře všech možných barev, netušil jsem, že příznivý osud vtělí jednou bezmála veškeré sny tyto, že dopřeje mi, abych poznal vše to, co zdálo se mi kdysi nedostižným. Sever i jih, východ i západ evropský prošel jsem pln obdivu, unesen velikolepostí nekonečných oceánů brázdil jsem vlny jejich, a všecek uchvácen nořil jsem zraky své v grandiosní zjevy tropické přírody.

Ale přes to, jak mnoho toho ještě zbývalo, kam nebylo mi přáno přijíti, a jak po tom práhla duše má, víc a více roztoužená tím, co doposud byla poznala.

Jaké kouzlo na příklad tajilo se pro mne ve slově „Cařihrad“. Město, s nímž co do politického významu dovede závoditi jen několik málo metropolí světových, město, jemuž co do geografické polohy nevyrovná se žádné jiné, a jehož zvláštní, touto polohou mezi dvěma, v kultuře své tak rozdílnými kontinenty podmíněný život předčí rázovitostí svou nad život veškerých sídelních měst celého světa, vábilo mne k sobě kouzlem tak neodolatelným, že za první příležitosti obrátil jsem kroky své v místa, o nichž sám Byron pln nadšení se pronesl, že nikde za velikých jeho cest nepotěšil jej pohled, jenž rovnati by se mohl pohledu na residenci Sultánovu.

Blížil jsem se Cařihradu z Černého moře.

Mohutný, co nejpohodlněji a nejelegantněji zařízený parník rakouského Lloydu, Ettore, po překrásné noční plavbě a za nejskvostnější pohody blížil se časně z rána k bodu, kdež sestupují se na dostřel dva nejdůležitější díly světa, a vjížděl konečně o šesté hodině ranní do Bosporu, do nedlouhé, ale za to tím rozkošnější vodní dráhy té, jež spojuje dvě moře, a na jejímž konci, při ústí do moře Marmarského, rozkládá se „brána štěstí“, sídlo „pána králů“, čarovný Stambul.

Bosporus! Jaké vzpomínky budí jmeno to, vzpomínky, jež stejně hluboko sahají do říše bájí, jako do skutečných dějin zápasů nejrůznějších národů světa.

Krásná Ió, dcera krále argejského, Inacha, milenka Jovišova, žárlící Herou v krávu proměněna a do světa štvána, přeplula v úzkosti své Bosporus, a dala mu tím jmeno, neboť jmeno to znamená „brod bravu“. Argonauti plavili se po něm za zlatým rounem, zaživše nejpodivnějších dobrodružství, Spartané, Atheňané, Peršané, Římané, Arabové, ba i Rusové zmocnili se ho nejednou, až konečně v 15. století upadl v moc Turků, kteří dosud křečovitě ho drží, úzkostně hledíce té době vstříc, kdy půlměsíc na nejslavnější jejich mešitě evropské, na Aji Sofii, ustoupí zase kříži.

Rozumí se, že první, co zříme při vjezdu do Bosporu, jsou opevnění, jež s obou stran na vysokých návrších chrání předůležitý vstup do vodní dráhy této. Po pravici, na evropské straně Rumili Fener, a opodál na straně asijské Anadoli Fener, pevnůstky to, opatřené majáky a mohutnými děly, které hrozivě šklebí jícny své proti nám. A za nimi s obou stran celá řada opevnění menších. Osamělé, turecké stráže obcházejí tiché valy, zastavují kroky své a hledí nedbale na naši pyšnou loď. Ale běda, kdyby valy ty ožívly! Křížový oheň jejich zničil by nás v málo okamžicích.

Poblíž evropského majáku vyčnívají z moře Symplejady, dvě skaliska, z báje o výpravě Argonautů známá. Srážela se dle pověsti neustále, drtíce nemilosrdně vše, co se mezi nimi ocitlo. Jen následkem rady věštce Finea dovedli plavci projeti jimi tak šťastně, že ztratili pouze ozdobu kormidla, a teprve hudbě božského Orfea zdařilo se, zastaviti pohyb skal těch. Okouzleny sladkými zvuky jeho všemohoucí lýry stanuly pojednou a nepohnuly se více.

S levé strany, na břehu asijském vidíme z dálí Jaum Burnu, nejsevernější výběžek Malé Asie do Černého moře, nedaleko něhož známé basaltové jeskyně, v nichž sídlí ony tisíce a tisíce racků, kteří Bosporus tak báječně oživují. Prostý lid má za to, že do ptáků těch, kteří jako by ani nedovedli odpočívati, přešly duše zatracenců. Břeh jest zde pustý, neobydlený, a jedině maják a malé baterie oživují ho střídavě: onen v noci a tyto za dne.

Avšak nyní počíná plavba, jíž ve světě málo rovných. Po obou stranách klikaté břehy zdvihají se v malebná, místy skalnatá, místy lahodná návrší, jež na nejednom místě vybíhají v příkrá skaliska. Oba břehy, poskytujíce ob tu chvíli rozkošné pohledy do příčných úžlabin, pokryty jsou celými háji vavřínu a platánů, z nichž na přečetných místech spějí do výše temné, úzké cypříše a široce rozložené pinie, a z hájů těch buď vyhlédají aneb skrývají se v nich četné zříceniny, vesničky a letohrádky, čím blíže k Cařihradu, tím četnější.

Bosporus jest tak klikatý, že skoro do dvou třetin vidíte před sebou obzor stále uzavřený. Voda jeho jest temně modrá a proudí s divokou silou k moři Marmarskému, narážejíc zuřivě o výběžky obou břehů, střídavě v před postupující. Pojednou však rozšiřuje se na bezmála dva tisíce metrů, a z hlubokého zářezu před námi, se skalnatým lesnatým pozadím, usmívá se na nás rozkošné sídlo, plné nejkrásnějších paláců a letohrádků, letní to útočiště boháčů a diplomatů cařihradských, Böjükdere a nedaleko za ním Therapeia.

Ale loď kvapí dále a my hledíme napjatě před sebe, neboť z daleka objevují se nám cimbuří mohutného hradu, jenž jako by zastoupiti chtěl nám cestu další. Za nedlouho nalézáme se na nejužším bodu celého Bosporu, jenž není tu širší nežli 550 metrů, v bodu, kterýž proslul v dějinách starověku přechodem Dariových vojsk. Zde perský král kázal postaviti most, po němž milionovou bezmála asijskou armádu svou převedl do Evropy.

A ti, již přišli po něm, pochopili stejně bystře výhody bodu toho. Na evropské straně, rok před dobytím Cařihradu a vyvrácením skomírající říše byzantské, v několika měsících sultán Mohamed II. vystavěl, aniž by se byl na námitky posledního císaře byzantského obracel, pevný hrad, jenž ode břehu spějc do skalnaté výše, a opatřen několika převysokými věžemi se zubatým cimbuřím, vydal rázem celý Bospor v ruce svého zakladatele. Jest to Rumili Hissar, jeden z nejpitoresknějších bodů celého Bosporu.

A proti němu, na straně asijské, Anadoli Hissar, čtyři sešlé věže, smutné zbytky hradu, jejž tentýž Mohamed ještě dříve nežli Rumili Hissar byl vystavěl, a jenž obvyklým tehda, krutým způsobem hostíval četné ony nešťastníky, kteréž válečné štěstí Turkům za evropských výprav jejich vydalo.

Oba břehy, stále stejně krásné, pokryty jsou četnými osadami a villami a sem tam již i jednotlivými více méně zanedbanými paláci sultanovými. Když však zahýbáme za vesničkou Ortaköi směrem jihozápadním, tu znenáhla počínají vystupovati na obzoru neurčité ještě, zamžené obrysy obrovitého města. Po pravici vynoří se dvě mramorové, běloskvoucí stavby, paláce sultanovy Čiragán a Dolma bagdže, s výšiny nad nimi, pokryté nejrozkošnějším parkem, kyne nám sídlo nynějšího sultana, Abdula Hamida, Yildis kiosk, a pojednou před námi na několika vysokých návrších moře domů, korunované bezčetnými kopulemi a štíhlými minarety, prostoupené jasně modrými vodami, na nichž celé lesy stožárů, v pozadí ovroubené modravými horami, na všech stranách odstíněné temnou zelení a polité zlatícím jasem sálavého orientalního slunce.

Jaký to pohled!

Po levici na břehu asijském obrovské čistě turecké předměstí Skutari s návrším Bulkurlu, před námi na ostrém výběžku starý Stambul s božskou Ajou Sofií, s vysokou věží Seraskeriátu, a s počátkem zálivu Zlatého rohu, po pravici čtvrť přístavní, Galata se svou mohutnou věží kulatou, za ní evropská čtvrť Pera a dále návrší za návrším, jedno krásnější druhého.

Jako omámeni hledíme před sebe a nejsme mocni slova.

To není snad skutečnost? Toť fata morgana, vyčarovaná fantasií, již napojily pohádky tisíce a jedné noci, toť přelud tak krásný, že hrozí rozplynouti se v nejbližším okamžiku v mlhu. Avšak ne, jest to skutečnost, jest to živý obraz, obraz jakému není rovno.

V nejkrásnější své chvíli nebesa stvořila obraz ten, a komu příznivý osud dopřál, že stápěti mohl opojené zraky své v nekonečných vnadách jeho, ten nezapomene, nemůže zapomenouti ho nikdy více.

II. Vstup do města.

Náhlé zastavení se lodi probudilo nás z našeho omámení. Jak hoříme touhou, abychom vešli do města, jehož nevyrovnatelné panorama nás bylo takou měrou uchvátilo!

Loď zakotvila opodál galatského nábřeží proti celnici. Celé hejno barek a kajků ji obklopilo, a za chvíli rvou se o nás různí nosičové a agenti hotelů. Šťasten, kdo oznámil předem vyhlédnutému hotelu příchod svůj. Zřízenec jeho přichvátá, vyhledá nás s báječnou obratností, padnuv na nás téměř hned v prvním okamžiku a zbaví nás rázem všech nepříjemností, s přistáním ve světovém přístavu spojených.

Usadili jsme se v barce, v níž nalézala se již naše zavazadla. Veslař zaměřil k lodici, jež houpala se nedaleko na vlnách a v níž ošumělý Turek v černé, odřené uniformě se zelenými výložkami zapisoval stále něco do špinavých lejster. Veslař ohlásil, kolik veze příchozích, a obdržel ihned povolení k přistání, špinavý to papírek, na nějž Turek byl zvolna něco napsal. A již nesou nás nepokojné vlny ku břehu. Barka kolébá se s vlny na vlnu, polokrotcí rackové nás oblétají, nesčetné loďky všech druhů mihají se okolo nás, a za nedlouho staneme u špinavého, uzavřeného nábřeží, z něhož jediný východ vede do temných vrat stejně špinavé celnice, obsazené četnými policisty, jimž veslař odevzdává povolení, dříve mu doručené.

A již zde, při prvním kroku na tureckou půdu, setkáváme se s tím, bez čehož Turecko nelze si představiti, se slavným tureckým bachšišem, jenž otvírá veškeré turecké dvéře a líbezný vyluzuje úsměv na každé turecké tváři.

Sdělili jsme průvodčímu, že se obáváme, aby nám celníci neproházeli příliš naše, pečlivě uspořádaná zavazadla. Usmál se a ujistil nás, že malý bachšiš, jejž nalezneme později v účtě svém, spraví vše k plné naší spokojenosti. Avšak běda tomu, kdo chtěl by ho vpraviti celníkovi přímo do ruky: vzbudil by nejvyšší jeho nemilost. To musí se státi tak, aby žádný z ostatních kollegů, kteří stejně opatrně bachšiši svému hledí vstříc, neměl o tom zdání.

Průvodčí převzal náš pas, dal vynésti zavazadla do celnice, kdež celá řada přísných pánů v červených fezech prohlížela různé tlumoky, a pošeptal jednomu z nich nenápadně několik slov. Ten, jako by nebyl slyšel, obrátil se s vážnou tváří k nám, dal si otevříti menší tašku, nadzdvihl nedbale trochu šátek, navrchu se nalézající, a pohlédnuv letmo avšak pohledem výmluvným na našeho průvodčího, napsal křídou nějaký turecký klikihák na veškerá naše zavazadla. V nejbližším okamžiku byl nám také vrácen vidovaný pas, a již nalézali jsme se mimo celnici před tureckým přístavním fiakrem.

Turecký fiakr, aspoň z přístavu galatského, pro kavalíry právě se nehodí. Jest to z pravidla vůz, jenž vypadá jako čtyřkolá hádanka, jak že to možné, že hořejšek a dolejšek drží pohromadě. Na kozlíku sedí špinavý Turek s fezem na hlavě, a u voje zapřaženo jest něco, co vyvolává smutnou vzpomínku na pár koní, ale co přes to běží jako o závod.

Arci jsou v Cařihradě také fiakry úpravnější a elegantnější, ale ty naleznete hlavně jen v evropské čtvrti a v Stambulu, jichžto obyvatelé uvykli lepším povozům.

Usedli jsme s průvodčím svým do takového výborného fiakru.

Nikde na svých potulkách světem nevyhledal jsem pomoci oficielních průvodčí. Ale v Cařihradě, kde jsem tak poprvé k radě zkušených přátel učinil, naučil jsem se velebiti instituci tuto. Žádné vyjednávání s veslaři, kteří, jak nejednou ku své škodě jsem zakusil, dovedou cestujícího vykořistiti na krev, žádné obtíže s celnicí, která cestování mnohdy tak velice ztrpčuje, a žádné vyjednávání s fiakrem, jenž hledívá z pravidla na cizince jako na nejvhodnější předmět k vydírání, Allahem mu zvlášť k účelu tomu seslaný. Vše odbyl průvodčí co nejhladčeji, a poplatek za vše, v hotelu později účtovaný, byl opravdu nepatrný, aspoň zajisté mnohem nepatrnější onoho, jejž bychom byli musili platiti jsouce sami na sebe odkázáni. I ten bachšiš pro zmíněného celního úředníka byl přímo směšný. Celých 15 piastrů, tedy asi 1 zl. 50 kr.

Bereme se krátkou, rovnou ulicí, plnou divných, úplně otevřených krámků a zahýbáme záhy v pravo. A za nějakou chvíli projíždíme celou směsicí klikatých, úzkých, špinavých ulic a uliček, jež vesměs vedou do vrchu, v nichž jest tak hrozné dláždění, že vůz lítá s jedné strany na druhou, a plno děsných zápachů, jež majíce ob tu chvíli jiné prameny, pojí se v směsici, která jemnější nervy dovede přímo rozrušiti.

Tak úchvatný pohled na Cařihrad se strany mořské, a tak hrůzný dojem při prvním vstupu do krásy té.

Maně vzpomněl jsem onoho potrhlého Angličana, jenž přijel po lodi, jako očarován stápěl zraky své v obraz, před ním se rozkládající, ale do města nevstoupil, aby nepokazil si dojem, pouhým pohledem na ně získaný.

Mohl by tak učiniti někdo jiný nežli Angličan? Vždyť zcela přirozeno, že rub není nikdy tak pěkný jako líc, a bez špíny a puchu Orient nelze si ani mysliti. Však vnímavá mysl nalezne náhrady více nežli dostatečné v báječném tom životě a ruchu, jímž nečisté a nelibě zapáchající uličky cařihradské přímo oplývají.

Jako vůbec v Orientu i zde veškeré dílny a obchody jsou do ulice úplně otevřeny. Pekař vkládá velice obratně pečivo před vašima očima do rozpálené pece; švec, krejčí pracují zpola na ulici; kavárničky obklopeny jsou nízkými stoličkami, a kavárník vaří na malé plotně před očima hostí svých šálek za šálkem; majitelé hospůdek připravují v bezčetných, čistě vyleštěných, krytých nádobách nejrůznější pokrmy, v nichž rajská jablíčka a paprika hlavní místo zaujímají; zelenáři a ovocnáři mají bohaté své zásoby, — mezi nimi zejména červená a zelená paprika, červená a černá rajská jablíčka, a zelené a žluté melouny — nasypány do půl ulice; podél chodníku stojí celé řady divokých postav, které ve vysokých koších prodávají asijské hrozny, ohromné a sladké, jako by pocházely ze zaslíbené země; uprostřed ulice usadil se Turek, prodávající pantofle, nebo cukrovinky, nebo pražené oříšky; kolem něho rozloženo jest co nejpohodlněji několik známých cařihradských psů, a vším tím prodírají se chlapi, již vyvolávají z plných plic, co mají na prodej, mihají

se Turkyně v dominových, tu prostých, tu bohatých kuklích s tvářemi buď úplně buď částečně odkrytými, neb v černé neprostupné závoje zahalenými, a valí se lidé všech možných pletí od nejbělejší do nejčernější, v krojích, jež připomínají divadelní feerie, na hlavách převahou červené neb černé fezy, neb bílé, červené, zelené a jiné turbany a jen sem tam výjimečně evropský klobouk neb docela cilindr.

Polo omráčeni puchem a nečistotou, ale uneseni bujným tím, nevídaným životem, bereme se dále, stoupajíce víc a více do vrchu. Nápadné jsou nám četné vojenské patroly o šesti mužích s policejním strážníkem v čele. Objevují se ob tu chvíli, ale mnoho strachu nebudí. Chodí loudavým, nestejným krokem, každý voják drží ručnici jinak, a všichni vypadají, jako by chodili jen procházkou, která je však patrně valně nebaví. Děje se tak od doby posledních armenských nepokojů, kdy tolik bylo zbůhdarma prolito krve lidské.

Za nedlouho jsme v evropské čtvrti, v Peře. Lepší, úpravnější domy, ale ulice stejně úzké a stejně nelibě zapáchající jako v Galatě, a stejný všude hluk a stejný řev. Vozy, ubíhající do vrchu i s vrchu s touže rychlostí, působí na bídné dlažbě hlomoz uši rozdírající, úzká, nečistá tramway, jejíž příchod na křižovatkách oznamuje divoké troubení, letí s úžasnou rychlostí okolo nás, a my s úzkostí hledíme na to, čekajíce, že vozy musí sraziti se v nejbližším okamžiku, aneb že musí skutiti se po srázném svahu, neboť — brzdy náležejí v Cařihradě k věcem, tam dosud nevynalezeným.

Opatrně držíme se svých sedadel, abychom z fiakru nevylétli. Vidíme celé řady cidičů bot, v Cařihradě velice důležitých, s pěkně upravenými, mosazí okovanými podstavci, kteří s nejroztomilejšími úsměvy nabízejí nám do vozu své služby, spatřujeme obrovskou, velice pěknou budovu otomanské banky, která je vojenskými strážemi přímo obklopena, mineme veliký, valně zašlý hřbitov, jejž krášlí řídký les vysokých, zádumčivých cypřiší, a jenž uprostřed ulic tak stlačených rozlohou svou tím více překvapuje, a staneme konečně před elegantním hotelem, z něhož hrne se celý houf lidí, kteří zmocňují se našich zavazadel.

Ředitel hotelu se nám představuje, a zve nás do liftu, aby nejkratší cestou uvedl nás do hostinských pokojů. Velikolepý hotel. Samý mramor, samý těžký, drahý koberec. V málo okamžicích jsme v třetím poschodí. Chodby široké, světlé a čisté, jako by vše bylo včera teprve upraveno, a pokoje rozkošné s balkony, s nichž úchvatná vyhlídka na celý Zlatý roh a jeho báječné okolí.

Těm, jež zajímá zvěděti jméno hotelu a ceny, sděluji, že byl to první hotel cařihradský: Pera Palace hôtel, a že pokoj pro dvě osoby stál denně patnáct, a s celým, a sice výborným zaopatřením pro obě osoby pouze třicet franků denně.

Odporučuji co nejlépe.

Josef Manes.

Studie dra. F. X. Jiříka.

(Pokračování.)

ako při studiu krajiny můžeme i v oboru figurálním sledovati u Manesa horlivou snahu vystihnouti věrně a přesně naturalistní tvar; studovalť Manes model vždy v různých posicích, vybíraje a hledaje moment, jenž by odpovídal jeho ideji; draperie vkresloval z pravidla teprv na přesně vykreslený akt, což aspoň z části viděti lze také na studii k Orloji, reprodukované na str. 110. O modelech Manesových zachovaly se řídké zprávy; o některých sám činil si poznámku v zápisnících stručné poznámky; tak dovídáme se z notiční knihy koupené u Em. Pražáka v Praze dne 15./III. . . . o jakési Paulové, která bydlela u Kamenných hodin v Platnéřské ul. č. 88; dále činí si Manes noticku ku př. o Anně Štambergové u Sv. Ducha č. 896. Dle svých modelů provedl Manes vždy celou řadu náčrtků; nejprve jen zběžně zachytil si motiv, zkoušeje různé posice; skizzy často měnil, hotový návrh kopíroval však pečlivě pomocí sítě.

Že tímto svědomitým a stálým studiem modelu a přírody pozorovací talent Manesův značně se vyvinul, bylo přirozeno a nic nesvědčí více o svrchované vloze zachycovati individuální charakter modelu než podobizny, jichž provedl Manes dosti značnou řadu, z nichž však mnohé, jakožto soukromý rodinný majetek, nedostaly se ovšem ani dnes ještě, před širší veřejnost. Stala se již zmínka o tom, že do Kroměříže vyslán byl Manes za tím účelem, aby portraitoval vynikající slovanské účastníky sněmu, jakož i o tom, že prvním jeho portraitem tam provedeným byla podobizna Riegrova; z této a nejblíže následující doby pochodí také podobizny Pinkasova, A. Manetínské (později Kollarové), Anny Fingerhutové (viz reprod. studie na str. 35), architekta Václavíka a jeho choti a pod.

Velmi znamenité podobizny najdeme též mezi Manesovými studiemi krojů a typů národních, neboť Manes nespokojil se toliko schematem, nýbrž každý, sebe zběžnější náčrtek jeho nese zřejmě pečet určitého jedince, jenž byl mu při studii jeho modelem; přesvědčíme se o tom nejlépe, srovnáme-li studie téže osoby v různých posicích, které v zachovaných pracích Manesových dosti zhusta se vyskytují; mimo to připsal Manes sám na práci svoji velmi často jméno modelu, jsa s vystižením jeho tváře spokojen; uvádím ku př. jména Johanka Dvořákova z Karvin, Verunka Čudova z Bílovic, Jan Postava z Bílovic, Valaška Marina Kuryncova, Jakub Helcšitý z Břeclavi, Jan Suchánek, Josef Hořínek, Josef Šoustal z Čech na Moravě, Helena Hailka z Těšína, Tereza Kobsíkova z Břeclavi a jiná již dříve uvedená; zachovaly se ovšem také četné typy žen a mužů portraitně věrně kreslených, které jmény označeny nejsou.

Z ostatních méně známých podobizen uvádím především podobiznu Quida Manesa v mazurském kroji, v celé postavě; nahoře připsána Manesova poznámka: „Quido Manes v mazurském kroji v merendě r. 1847, od jeho bratra Josefa malováno. 17 let stár.“ Quido Manes stojí tu opřen o vysoký balvan, hledě v pravo; pravá ruka jeho spočívá za pasem, v levé drží dýmku, z níž kouří. Oděn jest v široké plátěné kalhoty a kabátec; za bílou čepicí páví péro.

Z dalších podobizen, zajímavých jednak spodobenou osobou jednak provedením sluší uvésti kreslenou podobiznu otce jeho Ant. Manesa; dále podobiznu L. Königa provedenou po jeho smrti († 1845), podobiznu Ant. Liehma, malíře; tato poslední velmi jemně provedená kresba představuje zmíněného umělce po kolena, s kreslířskou mapou, $^3/_4$ na pravo. Z téže doby pochodí také kreslená podobizna malíře Karla Hübnichena s poznámkou a podpisem: „Zur Erinnerung an Durchreisen von Berlin. Jos. Manes 1839.“ Dále uvádím podobiznu Karoliny Gailové, kreslenou černou křídou, velmi jemně kreslenou podobiznu prof. Karla Hermanna s poznámkou: „22. Juli 1840;“ lithografovanou podobiznu Frant. Kadlíka, bývalého ředitele akademie († 1840) s poznámkou: „Nach der Natur gez. und lith. von Joseph Manes.“ Kadlík, mrtev, leží na loži v pravo, maje ruce na prsou složené, pod nimi kříž; přes pravou ruku položen růženec.

Dále jest mi známa řada podobizen tužkou kreslených s označením jmén jako: Josef Reitmayer, Aurel(ie), Frony, Gusti, Adolph a j. Mimo to uvádím ještě kresbu mladého muže s poznámkou: „gez. Dampfschiff Tour nach Passau.“ V dosti četném počtu zachovaly se také olejové studie podobizen dívčích, z nichž jedna reprodukována jest na str. 475; jsou to většinou studie hlav pro různé komposice Manesovy. Z ostatních portraitních prací Manesových zmiňuji se ještě o skupině dětské, provedené v akvarelu r. 1859, a o podobiznách pí. Louisy Bělské (olejem) a pí. Kateřiny Turecké (rovněž v barvách olejových). K starším olejovým podobiznám náleží též portrait Kat. Tomáškové z r. 1842, v maj. pí. Müllerové v Praze. O podobizně církevního hodnostáře z r. 1871 stala se zmínka již svrchu.

Ve všech těchto uvedených skizzách, studiích, kresbách a malbách shledáme vždy velmi jemnou a elegantní konturu a s taktem v pravdě uměleckým zjednodušenou linii.

Přecházeje k biblickým a historickým pracím Manesovým, poukazuji předem ku všem již dříve uvedeným a popsaným komposicím z tohoto oboru. Z prací rázu biblického a církevního jest to především oltářní obraz sv. Jana, provedený prý na objednání Jednoty výtvarných umělců, obraz, jehož skutečnou existenci nepodařilo se mi posud zjistiti. Dále spadají sem illustrace v bibli Kobrově, trojdílný oltář „Klanění se sv. tří králů“ z r. 1860, komposice pro karlínské dvéře chrámové a obrazy patronů českých na oltáři v témže kostele. Také akvarelu sv. Magdaleny možno na tomto místě uvésti; mimo to zachovalo se od Manesa také několik obrazů Madonny v různém pojetí a řada jiných nábožensko-biblických prací, zde posud neuvedených jako: Narození Páně, akvarela, která také dřevoryjecky byla reprodukována, sv. Helena, množství biblických initialek a pod.

Z vlastní historie čerpal Manes rovněž dosti zhusta momenty a podněty ku svým pracím, která svědčí netoliko o jeho eminentním nadání komposičním, ale i o jeho historicko-kulturním vzdělání. Přes to však, že projevil Manes všestrannou zálibu pro historii, najdeme přece práce rázu historického v díle jeho v nepoměrné menšiné, což tím spíše může vzbuditi podivení, povážíme-li, že žil v době uměleckého historismu, v době, kdy slávy umělecké docilovalo se nejsnáze obrazy velkých rozměrů s četnými osobami v divadelních historických kostymech, s přilbami a brnéním, osobami, které podle pravidel byly seskupeny a některý důležitý státní a hlavní akt představovali. Takovýmto „historiím" Manes naprosto se vyhýbal; nevábily ho lomozné scény dějinné, nýbrž on vyhledával v dějinách intimnější, všelidskou stránku, která souhlasila s lyricko-romantickou náladou jeho duše. Měli jsme příležitost pozorovati tento fakt již v illustracích k Rukopisu, při kteréžto příležitosti na moment tento zvláště jsem poukázal. Že Manes studoval a znal staré, historické kroje a že ve sbírkách uměleckých pilně si jich všímal, jest při známé jeho zálibě pro archeologii a historii věcí přirozenou, naproti tomu nepovažoval však nikdy za hlavní záležitost umění malovati třebas historicky správně kostymované, ale duchově a umělecky bezvýznamné komposice. Že Manes historické kostymy znal a studoval, o tom svědčí různé jeho kresby; tak nakreslil si ku př. urozeného pána ze XVI. stol. a připojil vedle detailní kresby jednotlivých součástí obleku se slovnými popisy a s poznámkami o způsobu práce, o látce i o barvě. Na jiném listě nalézáme Žižku před Václavem, nebo jinde Husity na voze; komposice tohoto způsobu vyskytují se však u Manesa poměrně ve velmi malém počtu, za to najdeme mnohem více různých náčrtků komposičních, které zcela jasně ukazují převahu jeho historicko-romantických aspirací a snahu směřující k duchovému obsahu dějinných faktů. Akcentování všelidského jádra a převahu náladového pojímání shledáme na historických pracích Manesových všude; nestaví v popředí osobu a dějinný fakt s aparátem atelierních rekvisit, nýbrž ideový obsah, jenž suggeruje náladu, podporován jsa účelně volenou linií, světlem a stínem. V ohledu tomto připomínám znova znamenitou komposici „Oldřich a Božena", kterou čítati možno k nejlepším Manesovým pracím vůbec. Rovněž tak účinně suggescí náladovou působí obě dřevorytiny „Narození Žižkovo" a „Smrt Žižkova", které Manes r. 1859 pro časopis Erinnerungen provedl. Ze starších, v obor historický spadajících prací stačí zmíniti se ještě o illustraci k písni Břetislav a Jitka z r. 1845 a obou v Mnichově provedených obrazech „Petrarka a Laura" a „Dürer na cestě do Italie". Tyto poslední tvoří již přechod od historie k genru; do tohoto možno zařaditi oba olejové obrazy Manesovy v galerii v Rudolfině „Příchod hosta na zámku" (reprod. na str. 482) a „Při měsíčku", které byly původně majetkem hrab. Eugena Sylva-Tarouca-Unwertha. Na prvém vítá hostitel se svojí rodinou v zahradě na schodech letohrádku hosta svého, který právě s koně sestoupil. Uprostřed dekorativní sousoší na vysokém podstavci; v pravo štolba drží koně. Kostymy XVIII. stol.

Druhý obraz, jakožto pendent předešlého, uvádí nás rovněž do zámecké zahrady, kde při měsíčním světle u pokrytého stolu před sochou satyra starý pán při hodování usnul; mladá dáma vedle sedící pohlíží

snivě na měsíc. V levo ve stínu vysokých stromů prochází se mladá dáma s pánem. V pozadí viděti část zámku. Také o jiných genrových koncepcích Manesových stala se již z předu zmínka; jsou to zejména „Hrobaři“ a litografie „Líbánky“; k nimž zařaditi lze dále akvarelu „Slovácká rodina“ v gal. v Rudolfině: mladý muž a žena sedí před zahrádkou, bavíce se se svými třemi dětmi; motiv tento opakoval Manes také na titulním obrázku Obecných listů.

Z ostatních prací Manesových spadá do oboru genru olejová malba „Dostaveníčko při měsíčku“ a přirozeně také celá řada illustračních motivů, hlavně k národním písním, k nimž dále ještě se vrátíme. Srovnáme-li všechny tuto uvedené genrové motivy Manesovy, přesvědčíme se snadno, že Manes právě tak jako lišil se od svých vrstevníků v pojímání historie, lišil se od nich i v pojímání souvěkého a všedního života. Jemu nejednalo se o realistní zachycení určitého fakta denního života, ani o pointu nebo vtip, jak vesměs činili tehdejší genristi; ve smyslu těchto Manes vůbec genrů nemaloval, neboť nejednalo se mu o podání reality, nýbrž o vystižení duševní podstaty; pozorujeme, že Manes v genrových komposicích svých klonil se k allegorisaci a symbolice, čímž nejvíce lišil se od svého bratra Quida a od ostatních českých genristů jako byl Dvořák, Hölperl a j. Tito zachycovali událost věrně v jejím prostředí a podali nám svými obrazy kulturní a dějinné dokumenty o životě svých vrstevníků, Manes naproti tomu podal dokumenty pouze svého subjektivního a individuálního nazírání na život a svého uměleckého nitra. Umělec a jeho nitro stojí tedy i v genrových pracích Manesových v popředí a nikoliv objektivní fakt a realita. Vzpomeňme si na jeho „Líbánky“, to jest vskutku zcela genrový motiv, ale přesvědčímę se při bližším studiu, že základní pojetí Manesovo ani zde není čistě genrové, nýbrž že spočívá na allgorisaci štěstí a radosti; z tohoto pojetí vycházeje, mohl Manes na díle tomto zcela právem umístiti drobné postavy andělíčků ve vzduchu. Takovéto allegorisování a symbolisování pomocí genrových motivů najdeme v díle Manesově mnohem častěji než genre v obvyklém smyslu; jest pak přirozeno, že osoby vyskytující se na těchto pracích odívá Manes rád v kostym rokokový nebo nechává je jako při scénách dětských neoděné. Za doklad těchto obou způsobů uvádím jen „Hubičku“, obraz malovaný po návratu z Kroměříže (v maj. pí. Náprstkové) a popsaný již cyklus „Život a rozmary na venkovském sídle šlechtickém“. Sem zařaditi možno také genrový obraz „Idylla“ z r. 1866.

Mezi kresbami a skizzami Manesovými vyskýtá se mimo to ovšem i značný počet genrových scén kreslených přímo podle přírody; jsou to obyčejně scény s malým počtem osob, dvě až tři, zhusta toliko jedna — bývají to dívky a dámy, z pravidla portraity, zaměstnané různými pracemi doma nebo v přírodě, čtoucí, kreslící a strojící se — jednoduché scény, nehledané, ale plné kouzla a poetického půvabu, duchu Manesovu vlastního.

(Pokračování.)

Válka.

Napsal V. Simeon.

Včera viděl jsem ji poprvé.

Děsná příšera rozestřela se pod modrou oblohou, smějící se přejíčným smíchem sytého dítěte, a celým svým hnusným tělem trávila sladkou životní manu, již nebe dští štědrými proudy ze svých sluncí, ze svatých božích pramenů.

Jako křišťalové moře kypěl a vřel oživující fluid nad hroznou šedou clonou; ale ona, žhavý písek pouště, vypíjela jej a ničila jej všechen.

Pod ní byla už jen smrt.

Obludní muži, kosť a kosť, pobíhali dravě ve studených stínech, a kosy jejich černy byly krví; chechtavé žínky, upíři tajemného nadhvězdí, vznášely se vlajíce otráveným šatem, a ssály až do posledního žalobné vzdechy z utýraných lidských hrudí.

Válka!

Člověk ji zplodil při hříšném objetí z nenávisti své a z choutek loupeživých; člověk ji zrodil z lůna nezmarné své blbosti.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

V noci posel neštěstí šel po nebi. Studená, bílá hvězda, stírající pel a rosu s dřímajícího kvítí palčivým ohonem.

Vojáci seděli kolem rudých ohňů a mluvili neochotně přidušeným hlasem, jakoby v sousedství mrtvoly. Vzduch slzel rosu na tisíc, na stotisíc, na million mladých hlav, svedených [illegible] zhoubu a zmar. — —

Stará pohádka, opakující se až do ovšednění a všude, kde člověk šlape po bílé zemi:

O ruměnném děvčátku s rusým vrkočem. Jak vinulo se k němu v těžké hodině loučení, jak křečovitě objímalo statnou jeho šíji měkkýma pažema. Jak láska hořela pod slzami v krásných očích, a jak teplé rtíky zmateně šeptaly mu v ústa o těžkém hoři mladé dívčí duše. — — —

O choré matičce, již ostavil opuštěnu, osiřenu ve dřevěné chatrčce, krčící se osaměle ve stínu lesních stromů. Vedle cesty — necesty, vedle pruhu země zarostlého žlutou travou, po němž sotva plaché zvíře přeběhne za hluchého nočního času. Když třesoucí se rukou dělala křížek na synovo bílé čelo, tekla zoufalá beznaděj z poloslepých starých očí; když s ohněm, vyšlehnuvším náhle zpod chladnoucího popelu, líbala a líbala a zase líbala mladé jeho tváře, loučila se navždy a loučila se s posledním, co záhřevného zbylo v mroucím srdci. Bude sama prožívati poslední své dni, nebude vznášeti se sladká láska pod nízkým stropem, až bude umírat; jen slunce přihladí jí bílé vlasy, jen smutný měsíc konejšivě půjde kolem, jen sýček, třepetající se na okenním skle, zazpívá teskný hymnus rozluky. Až syn se vrátí, a vrátí-li se? až vkročí váhaje pod rodné krovy, jen

lační pavouci přivítají jej z šerých koutů, a mlhavé „snad“ o shledání „kdesi“, matná naděje, vlastně stín, jejž vrhá touha v duši. — — —

A o strakatých volech, zapřažených do pluhu, jenž rozrývá černou prsť svou hladkou ocelí. O jasných jitrech, kdy leží šedá rosa na mladém osení, a nad hlavou trilkují skřivani. O znojných dnech, o zlaté pšenici protkané polními květy — o práci — o svaté práci, která sype z požehnaného klínu vonný chléb a skálu odívá bujnou zelení a na skálu staví palác ze zlata. — — —

„Proč jsme to opustili?“ —

Mladí vojáci zírali do plamenů. A za jiskrami, jež vytryskly náhle z hynoucích polen, a vesele rozprášily se a zhasly udáveny bílým dýmem.

„Proč?“

„Proč sešli jsme se zde na cizí povel, neznámí, v neznámém kraji? Rádlem orali jsme půdu, aby byla plodna; rádlo zaměnili nám mečem — nyní v teplém, chvějícím se lidském mase orat budeme a rozsévati zmar. — Proč? — Mladí hoši křepkých těl a svěžích tváří dřímají neklidně v chladných polích na oné straně řeky. Sny jejich podobny jsou našim, touha jejich naší touze a smutek jejich smutku našemu. Mohli bychom zkřížiti s nimi číše k družnému bratrství — ale ne — nezkřížíme — budeme koupati se v jejich krvi, aby matkám jejich od pláče oči zrudly. — Proč?“

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

„Zpívejme, chlapci!“ Rusý vojáček, skoro ještě dítě, prosebně rozhledl se po vážných tvářích soudruhů. Nechtělo se mu mysliti; vždyť myšlenka bolí v takový den, ať k minulému obrátí se, ať příchytí se budoucího. A rhythmus písně, podoben v tom kyvům kolébky, najisto omráčí a uspí duši.

Zpívali. Nekonečnou vojenskou píseň, jednotvárnou jako žalm. Silou padesáti hrdel rozvlnil se vzduch; zvuky šly tichou nocí v dál, stoupaly, klesaly, a těžká, černá opona, jíž kolkolem ověšen byl obzor, obrovská komnata pohřební, dusila je ve svých měkkých řasách. Padesát párů očí zíralo tupě do černající hranice, padesát trupů kývalo se podle tempa písně, a padesát bílých tváří, jež zkameněly znenáhla blbým úsměvem, obracelo se k temnému příkrovu, protkanému zlatými hvězdami, tesknou parádou smrti.

Zpočátku bylo ještě živo pod lebkou. Vynořila se rozježděná náves s černou kaluží, hospoda pod věncem i vysoká máje uprostřed zdupané tančírny. — Štěpnice za stodolou a kvetoucí jabloň, pod níž poprvé za májové teplé noci v rozkošném opojení zlíbal něžnou dívčí hlavinku. — Osmáhlý otec, slavnostně vážný muž, který se přestal smát, když počaly smáti se děti — tichý tvor, jdoucí za svou povinností prostě a bez reptání. A povinností jest mozol na dlani a bezesenná noc. Potom matička, mírná a zbožná, trávící dlouhé dny ve znamení oběti. A ještě to a ještě ono. — Ale zvuky písně, bijící o sluch znovu a znovu, otřásly čivy a zahladily upomínky klepotem kostnatých prstů. Potom už hoši nemyslili, a s myšlenkami zapadly i bázeň a stesk. Jen kývali se a smáli na sebe nesmyslným, ale přece jen přátelským smíchem.

Opili se jako alkoholem svou prostou melodií, a zakončili píseň rozpustilým zavýskáním.

Malý voják, černovlasý a sivý, vybuchl náhle nejhrubší nadávkou. Zasvítil očima, zaskřípal zuby.

„Dnes budeme dělati maso!“

Rozchechtal se cynickým smíchem, jímž chechtá se i děvče, kladoucí stud svůj do hrobu.

A soudruzi zasmáli se sborem.

„Dnes budeme dělati maso!“

Ale ranní mráz vplížil se zákeřně pod hrubé pláště a ovanul jim záda ledovým dechem. Otřásli se, umlkli. A dívali se němě, jak tiše a zvolna plíží se světlo nad obzor. Zprvu jen šedé, jež zpola jest ještě nocí, a potom bledé dítě bez krve. Na obzoru vystoupily hory, odrážející se černě od matné zelenavé oblohy, a bělavé chmury mlhy válely se po jich zalesněných bocích. Mlhy roztékaly se u dna v napěněné jezero, jehož vody rostly a rostly. Nebe od východu žloutlo, růžovělo, brunatnělo, a teplé barvy, vsávající se v klenbu oblačnou výš a výš, ozlatily kadeřavé beránky, pasoucí se v závratné výši na modrých nebeských lukách. A ze žhavé výhně stoupalo zvolna obrovské slunce, rudé, jakoby bylo v krvi umylo tvář.

V té chvíli hluboko u dna mlžného moře jektavě zavřeštěla trubka. Druhá, třetí — a rozběsnil se jich celý sbor. Hrozné Ave, oznamující parný den; příšerné Ave, ohlašující vládu Antikrista, kdy bude míti zvůli hřích. Kdy Kristus v černé věži ke kamenu bude přikován, aby svým čistým okem nerušil křesťanů v katanské práci dravčí.

Zaržáli koně a zazvonily řetězy, těžká kola skřípala drtíce kamení — hlučivé lidské hlasy, jakoby šel mrak obtěžkaný ledem — zmatené povely a kletby — pádný krok stohlavých sborů a dusot jízdy přejíždějící klusem zde a tam.

Nevelká četa objevila se na pahorku, a slunce zahrálo ve zlatě, jímž úbory mužů byly pokryty. Pobočníci vynořovali se na štíhlých koních a jako přízraky houpavě zase mizeli v mlhách. A tam dole v bílé tmě hemžil se lid, jako hemží se mravenci, když jim domov byl rozmetán. Oddíly srážely se a rozptylovaly zase, zdánlivě bez účelu, obozy jely zvolna dlouhou řadou, zastavovaly, vracely se. Obsazená těžká děla plížila se v prachu a tvrdá silnice chvěla se pod nimi a duněla. Lesy bodáků trčely podle cesty — ne lesy ale vinohrady, a vzácný mok z jejich révy píti bude vyprahlá země ještě dnes.

Ruch mírnil se ponenáhlu a ustoupil na konec dusnému klidu, jaký, jsa introdukcí bouře, ochromuje ptáka na sněti a lupen stromu, dříve než se větry rozběsní. Páry rozptylovaly se, plížily podobny zmrskaným, obludným psům, a mizely v nezbadatelných úkrytech. Krajina zčistila se, a sálající sluneční paprsky lámaly se na milliardě rosných krůpějí.

Rozlehlé údolí, jímž pod olšemi krotká říčka protéká, obloženo bylo válečníky. Lidé šlapali zelenou trávu a koňům podestlány byly těžké klasy pšeničné.

Stáli jsme tiší pod vysokým nebem a zírali zvědavě k hrozným kolonnám černajícím se za řekou. V těchto těžkých mracích tají se milliony blesků, z nich snesou se ledy na nejvzácnější zemskou úrodu, na naše mladé hlavy kadeřavé. Mluvili jsme jen šeptem v obrovském tom chrámu,

zasvěceném synovi Nyx, zadumanému Thanatu, a ozval-li se hlas, vyrazil neladným chrapotem ze stísněného hrdla. Byli jsme bledí a chvěli jsme se. Muž na muže díval se s rozpačitým úsměvem; nevýslovně tklivá měkkost zářila z nesčetných těch polekaných očí. A pokusila-li se která tvář o buršikosní, smělé zladění, vyšel z toho jenom nejapný pošklebek. Starý šikovatel zmateně hladil tlustý knír a oprašoval širokou dlaní prsa ověšená řády. Dobráckýma, pomněnkově modrýma očima, jež hleděly jako z roští zpod načechraného obočí, s otcovskou něhou a starostlivě obzíral své drahé chlapce. Mladý vyfintěný poručík, opírající se o vyleštěnou pochvu šavle, přestupoval neklidně a cupoval nervosně na hedvábí svého polního opasu — — — — — — —

Zločinec kráčívá tupě k popravišti; ortel, který mu přečtli černí páni, působil naň jako rána palicí. Jistota rovná se bezvětří. Ale ve vojáčkově ubohé duši zápasí spolu strach a naděje, a od zápasu toho duše bolí. Bylo by nečestno, kdyby se muž, kdyby se voják bál! — Ale — bojí. Čest — nečest — příroda mluví svou vlastní řečí, a zní-li tato jiným zvukem, než o jaký se lidé spolu smluvili, není tím vinna příroda. Obrat a krok a zbraně vzmach lze vyvolati povelem; ale aby odvaha vešla v srdce, odvaha, která je v boji mocnějším činitelem než puška nejzázračnější soustavy, toho komando nedokáže. Bledá paní objímá hrdlo bílou paží a rdousí svatebním závojem, bledá paní přimkne se ke rtům horoucím pocelem a při tom vypije duši z těla — strach z této ničivé dámy, hrozný strach, vložila příroda rovnou měrou do duše všeho, co se hýbat může, do duše zajíce i do duše generála. Smrti nebojí se jenom bytost chorá. Ale mocnější ještě nežli tento strach jsou nenávist a láska — ta noc, ten den, jež střídajíce se život teprve živým činí. Kuráž může zroditi se i z ješitnosti, z chtivosti zisku a třeba z hltu pálenky, ale kuráž jest ňafavé štěně, které spíše sobě ublíží než zloději. Pravá smělost, ta zázračná, jež světem žene se jako orkán, jsouc brzy velebným prstem božím, brzy božím bičem, tato smělost jen z půdy pohnojené nenávistí vyrůstá anebo z půdy porosené láskou. — Prostého hocha vzali od pluhu a od děvčete, vyrvali jej z vonného ovzduší, jímž dýše klidně hlína rodného kraje — z jakého pramene měla vyprýštiti nenávist vůči ubohému, neznámému, nevolnému, jejž posunují jako marionettu čelem proti jeho čelu? Snad mluví jiným jazykem, snad jinak vzývá boha — ale člověk z lidu i lidštěji cítí nežli ten, jemuž kultura ohlodala srdce. Vždyť kultura, jak ji vnímají zástupy, jest pařeniště, v němž pěstují blíny sobectví na místě růží, je to škola gladiatorů, je to chrám, kde učíme se hroznému modlení: „Sešli, ó pane, mír a požehnání na domy naše a zúrodni deštěm naše osení — sopti, ó pane, hněvem svým — oheň a síru vylej na dědiny cizí a cizí úrodu znič ledem svým a znojem!“ A cizím bude nám brzy každý. Jeden vérou a druhý řečí, jiný vlastí a mravem anebo prostě tím, že spásá trávu, po níž sami lačníme. Ale člověka z lidu stvořil bůh; on je snášenlivý, je-li syt, a na odlišnosti cizích reaguje leda dobrodušným úsměvem. — — —

Ne-li nenávist, snad láska učinila jej udatným, že neleká se rány. Láska k rodnému krbu, láska k zemi, která jest jeho štítem, láska k lidu, s nímž žije v přirozeném mohutném svazku rodinném. Z desíti vojínů

osm jich pošlo z chudých — a chudý člověk, ach, psanec společnosti — kde hoří teplé jeho krby? Kde nalézti má ochranný štít, když poměr jeho k druhým jest vytčen jenom ústupkem a povinností? A jak má vzplanouti klanové nadšení v jeho srdci, když v kmenu svém jen popelkou jest, živící se hořkým chlebem nevážnosti a ústrku? Ó ne, vojín-proletář udátným není. Aby jím byl v zápasech o koruny, v zápasech na uhájení národní cti a národních statků, musí v něm dříve udušena býti příroda. Vždyť všecky tyto veličiny jsou veličinami, na nichž nemá podílu! Musí mu býti vsuggerovány city životním zájmům jeho cizí.

Nu, on jest nevědom a sláb, tvor zkrocený — a snadno vznětliv, jest dítě — a snadno přístupen krásným slovům! — Ale takto vzbuzené nadšení jest přece jen ohněm ve věchtu slámy, je to cit příliš vrátký, aby obstál vůči šklebícímu se jícnu děla. On zudatní, až oslepí jej krev a dým, až ohluší jej děsné fanfáry válečné. Ó ano, on zudatní, až ocel polehtá jeho kůži, až nadejde nutnost bránit života. A potom oko rudě podlité zlověstným ohněm zasvítí, a ruka křečovitě sevře zbraň a člověk zaměněn bude tigrem neznajícím slitování. Ale potom zase, až opadne vzkypělá krev, až seděti bude sám se svou myšlenkou a se svou bolestí, potom obrátí k nebi žalující oko: „Jak jsem se dostal na toto černé pole? — A proč? — A k čemu bude mi toto všecko?“

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Černí ptáci nesli se nad našimi hlavami; snad krkavci slétli se z kraje a obzírali budoucí své pastviště. Slunce vypracovavší se z mlh zalilo nás letním znojem. Rosa zmizela, a zdupaná tráva zavoněla senem.

Čekali jsme. — — — — — — —

V tom, slavnostně a ohromně v upjatém tichu zahučela odkudsi rána z děla.

Vydechli jsme, jako když zavzní zvon po trapném předaktí; ale spolu rozlilo se teplo tělem, stouplo do očí, že vzplanuly horečným leskem, stouplo ke tvářím, že zrudly do krve. Jeden skrytě požehnal se křížem, a druhý plivl za ňadra na odčarování úleku.

Za první ranou přišla druhá. — A opět jedna. — Několik nových. — Před námi a za námi, na pravo a na levo. — Celý sbor zladěný v úžasný akkord — ohlušující, vzteklý koncert, jímž vzduch se rozvlnil a země otřásala. — Hustý kotouč bílého dýmu zvedl se nad pahorkem, choule se a převaluje stoupal přímo k čistému nebi, utkvěl na něm, ojedinělý mráček, a zvolna se rozplýval. A zase. — A jiný — a jiný — a jiný. Celý obzor kolkolem jako by byl náhle ohněm vzplanul. Kouře nadnášely se plíživé jako stádo saní, srážely se, svíjely a zmítaly sebou. Požíraly se, šířily, černaly, houstly. Lehce splývaly k zemi a válely se po nivách, ostavujíce šedé čáry mezi žlutými klasy.

Současně s kanonádou oživla armádní tělesa, rozptýlená po pahorcích a v údolí. Jako údy zelektrované mrtvoly. Sražené čtverce sunuly se vpřed železnou nohou. Nad nimi vlály ztýřelé prapory, a jejich černý smuteční háv zpestřen byl žlutým, šedým a bílým, blyštivým kovem zbraní a výstroje. Sunula se po úrodě, již zralé pro stodolu, a úroda kladla se v prach a stenala a mřela. Beze chvění sunula se smrti vstříc, a smrt přilétala se supěním a hvízdotem, a smrt vyskakovala zběsile z rozryté

půdy a zažírala se do bílých těl. Pušky zanotovaly svou; drnčivý praskot rozezvučel se v ohromující chorál, který už neutuchal. Voj srazil se s vojem; palaše míhaly se ve vzduchu a bily o sebe s třeskotem, bodáky vyjížděly jako hadi, a buďto zkřížily se a zazvonily, nebo zajely syčíce mezi žebra, až tam, kde hrdlička-srdce, sedíc načepýřena na bidélku, sladce cukruje a klidně sní.

Člověk přestal býti člověkem; tisíce hlav, myšlenka ani jediná. Tisíceré „já" zapadlo kamsi jako zrnko písku, zmizelo, jako zmizel prášek, když silnice se blátem pokryla. Tisíce duší slilo se v jednu duši velkou, a co touto tajemnou jednou duší prochvělo, to vzplane rázem ve všech očích a vzpřímí rázem všecky ruce, či v pěstě zaťaté či otevřené k laskání. Lidé změnili se v mrtvé články stroje, lidé změnili se v atomy kladiva, které buší a buší. Kdo zvédá kladivo? Snad vůdce sklánějící se rozpačitě nad mapou? Ubohý vůdce těká vytřeštěnýma očima na pravo a na levo, a všude dým, dým, dým. Ubohý vůdce hltá sto odporujících si raportů co hodina a blábolí polo v bezvědomí sto rozkazů, z nichž sotva deset dojde cíle a žádný v čas. Vůdce jest před válkou, vůdce jest po válce; ale když odehrává se hrozné toto drama, jest vůdce bez distinkce zamíchán v davu a kladivo zvédá zázračná bytost, jíž nikdo nepostihl. Snad pouhá addice, — snad víc.

Obloha zaplavena kouřem, jejž polední červencové slunce rozpaluje do žhava; země jest pecí, vytopenou na upálení mládenců. Koně tančí pod svými jezdci dýchajíce spěšně široce rozevřenýma nozdrama a z jejich velkých, neobyčejně rozumných očí mluví zmatek a nepokoj. Šlehají krátce zastřiženými ohony po srsti, lesklé jako aksamít, koušou do ocelových udidel a odfrkují bílou pěnu pohazujíce zbujně krásnými hlavami. Pátravě a upjatě dívají se v kraj neobvykle vzrušený a s pohledem tázavým i vyčítavým spolu obracejí se po ubohých pánech svých.

Lidé jdou a zase běží klusem a zase padají a zase zvédají se přikládajíce těžké pušky k líci. Potácejí se jako stádo šílenců. Potřísněná uniforma rozepjata a pod hrubou zčernalou košilí svítí nahá hruď, čáka posunuta v týl, vlasy jsou zcuchané, slepené, mokré, a po obličeji do ruda spáleném teče pot bohatými krůpějemi. Prsa zvédají se od pracného dechu, zakrvavělé pysky rozchlipují se, obnažujíce zuby, trčící v hrozivé běli uprostřed začazených, zašpiněných lící. Ze zarudlých očí zírá jim blbec a blázen a ďábel zároveň. Kam ukrylo se srdce, kam zapadly sladké písně, v čem rozplynulo se bezstarostné veselí mladého jejich věku? Nelidská příšera choulí se jim pod řasami, cosi neobyčejně divokého a tvrdého, cosi žalostně tupého a chorého mele se v bleskcích, jež odtud vyšlehují.

Děla svítí příšerně bronzovými těly, neúprosně tvrdý kov, kov na hlavních pušek, na bajonettech, šavlích a píkách míhá se ve vzduchu jako hejno vzteklých, krvelačných much. Bílé lidské ruce zvédají se k osleplému nebi, hmatají a křečovitě rozevírají prsty jako ruce tonoucího; lidská těla kolísají, vymršťují se puzena hroznou bolestí a padají, aby byla do mokra rozšlapána jako shnilá jablka surovou nohou skotu, běsnícího v sadu. Krev teče v proudech, a barví kůži a spéká šat a země ji pije. — Lebka rozbita jako ořech, kůže s rusým hedvábným vlasem s kosti stažena a roztrhána v cáry, koňské kopyto boří se do nejušlechti-

lejší hmoty, již země má, do měkké tkaně lidského mozku. Roztříštěný obličej; vyhřezlé oko, a klapka ještě mžiká, nos vbitý v dutinu ústní, a vysmeklá čelisť prodírá se klouby rozervaným masem. — Ssinalá hlava s vytřeštěnýma skleněnýma očima, s modrými pysky — ztrnulé paže, oděné útržky manchett v zápěstí a jinak nahé a bílé — kus zakrváceného hrudníku s polámanými žebry — vše ostatní, urvané koulí dělovou, roznesli koně na svých kopytech. — Rozpoltěné břicho; vypadlá, kouřící se, namodralá střeva válejí se v bílém prachu mezi zcuchanou pšenicí, a člověk ležící na tváři stená a prsty hrabe a bílými zuby hryže tvrdou hlínu. — — — — — — — — — — — — — — — —

Starý mnich prodírá se zástupy. Levou rukou nadnáší stříbrný kříž, a pravou tiskne k hrudi schránku s posvátným chlebem, jenž věrou mění se v lék a talisman. Hrubý, hnědý šat spadá na bosé nohy; hlava jest holá, jen v zátýlí vlní se řídké vlasy, postříbřené, zjemněné a zkadeřené věkem. Na kosť vyhublý obličej potažen je žlutou koží, suchou a napjatou; temné oči svítí zázračným leskem od svatého ohně, který nadšení rozžehlo v duši. Fanatik svého povolání. Ač je-li fanatismem nezlomná vůle jíti vpřed a indolence vůči všemu, co mimo cestu leží. Hle, co mu učinili úkolem? „Učiti budeš lásce!“ Ale kterak učiti lásce, když člověk rozumu zbaven, hluch a slep, jako zvíře, jako tupý živelní běs hýří v orgii nenávisti? Vy lžete, nespáchali jsme rouhačství, nežehnali jsme zbraním vašim. Velebný prapor náš nepřikrašluje, nezastírá hříchu, naše chrámy jsou svaté stany míru, Bůh napsal „nezabiješ!“ Pravíte: „přepadli mě, bráním se,“ ale odpůrce váš praví to také. Jeden z vás jistě spáchal bezpráví, alespoň jeden z vás, a běda mu. Zde sklízí se pekelná úroda s pole, jež obdělal svou černou duší. Pro slávu svého jména! Ó, smutná sláva, lidé po ní plivati budou, až nadejde věk rozumu. Pro upevnění, pro rozšíření panství svého. Kdo, ďáble, učinil tě pánem, pověz! Bůh! — A proč neplníš jeho zákonů? Tvá síla — ale sílu tvou, sílu svalu, ducha i vůle, všecku tvou sílu červi v hrobě sežerou, a hanebně slabý, zbaběle třesoucí se staneš před svým Hospodinem. Směješ se snad Hospodinu, je ti hluchým fantómem se soudy svými, s nebem svým i peklem, je ti strašidlem na hlupáčky, tobě slouží, k tobě nedosahuje — ale což cizí bída, cizí strašná bolest, cizí palčivá slza na srdci tě nebolí? — Ne, nebolí! a kdyby bolely, je to jen bolest platonická. Takové massakry posvěceny jsou odvěkou tradicí — lidstvo je mrcha, která musí se občas koupat v krvi, aby došla obrození. Válkou čistí se svět, jako vzduch čistí se bouřemi. — Ano, čistí se, čistí — ale od čeho? Od lidí a od chleba. Mladé, zdravé a dobré zaséváte v zem, ne aby dalo úrodu, ale aby shnilo. Vlk učiní si doupě z lidské chýže, pavouk opřede ji záludným svým hedvábím. Ze starého, neduživého, zlého vzrůstati bude pokolení nové, a nerozum a hřích dány mu budou do vínku. — Válkou rostou občanské ctnosti; jako každá nesnáz i válka sílí duši; válka jest školou obětovnosti a součinnosti. — Obětovný! ubohý hoch, jejž přivedli jste jako v řetězech, jejž omámili, opili jste jásavou hudbou svých kapel a leskem svého úboru. Ubohý hoch, jejž poetové ďábla obloudili slovem, ohnivým a zlobným, že smysly pro prospěch a neprospěch, pro právo a neprávo, pro dobro a zlo v něm znásilněny byly a zmateny! Až kouzlo ustane, i obětovnost

promění se v páry. Vyhlašujete válku za gymnastiku duše; ale což jest málo útrap od nepřátelských živlů, od hmoty, když odpírá chléb, když se vzpírá a brání, od dravých zvířat, od mikroskopických tvorů, kteří ve své hrozné plodnosti ohrožují vše, co lidské jest i vlastní život člověka? Kolik síly, kolik občanských ctností vzejde válkou v těch, kteří ležeti budou rozstříleni na teskném poli věčného mlčení? — Vešli jsme v boj za blaho rodin svých a svého kmene; láska rodinná je ctností i ve svém egoismu. — Neberte jména lásky nadarmo; vleče-li se nenávist jako černý stín lásce v zápětí, jest jím i tato znesvěcena. Láska rodinná a láska rodová, každá láska jest hříchem a ohavností, když je křivdy kalným pramenem. Egoismus stvořil Bůh, egoismus nezbytně patří k individui, je to jeho krunýř a pole výživné; ale celý širý svět lidskému egoismu Bůh dal za kořist, jen člověka ne, bližního, bratra, jenž božím dítětem jest a obrazem. Chcete, aby byla větší vaše vlast, chcete, aby obyvatel cizího území, buď duši vydechl, buď přijal jazyk váš a mrav; stíháte jej potupou, pomluvou, štvaním a nájezdy, zbabělce jeho lekáte mračnými úšklebky, jeho blbce oslňujete kalafunovou září, Jidáše děláte v něm svým mrzkým zlatem. Zatemňujete jeho bílé dny, a vlastní lid svůj otravujete záští, že mu až v ústech hořkne boží chléb. Potom vrháte se silní na slabého, ó, hrdinové! a břitkou ocelí činíte podlé námluvy. Platí-li ještě lidský rozum, platí-li zákony mravnosti, není-li pustým posměchem všecko modlení a horování, jest tohle řemeslo bídnější než řemeslo prasprostého lupiče a vraha. Jen duše nízká, jen duše hluboce zkažená venerickým jedem kmenové výlučnosti, hnusným dědictvím po podlých předcích, jen duše obluzená a zmámená v něm broditi se může s oblibou. A ovocem bude lid zvlčilý, lid surový zde i tam, lid hodný nehodných vůdců svých. Divoch honosí se skalpem staženým nepříteli, vy, bídní, toužíte po skalpech i tam, kde chtějí žíti v míru vedle vás — jak je ten divoch nad vás povznesen! Ze starého Boha učinili jste si smích a k mladé, fešácké bohyni obrátili jste se se svým uctíváním. Starý Bůh byl vážný — ale vážnost tísní vaši žalostně malou duši; starý Bůh šel k citu — ale to lehtá, dnes sentimentální jest nemoderní; starý Bůh volal „čiň“ a „nečiň“ — ale vám rozpustilcům jest úzda protivna. Nová bohyně i v krčmě k číši s vámi zasedne a rozpáše se ochotně, aby zalahodila bujnými svými vnadami hrubým smyslům vašim. Život jest krátký, proč si odpírat? Jsem „já“, proč neuplatnil bych se podle možnosti a chuti, proč nezašlapal bych, co vzrůstati chce podle mne? Ale kdo šlape, zasluhuje, aby byl šlapán sám, a bude šlapán — bude — bude. Vždyť činí si nepřátele po všem okruhu, a byl by zázrak, aby tito nevzkypěli někdy silou a neudeřili naň hroznou odvetou. Rozmary osudu jsou měnivé. A podmaní-li někde lid a připodobní-li jej sobě, ten lid bude jeho silnější, protože byl žlučí a hořem odkojen. Ten sobě odrozený lid stane se pánem svého podmanitele a vloží mu na šíji tvrdou, tyranskou ruku. Ó, boží pomsta není smyšlenkou a planou hrozbou, není to zázrak, nejasná, smyslům nedostupná věc — je to důsledek činů, jejž možno zobraziti mathematickou formulkou. Zázrakem bylo by, kdyby vás minula. Třeste se lupuchtiví, třeste se vyzývaví, třeste se, třeste, hříšníci! —

(Dokončení.)

KVĚTY.

Odpovědný redaktor a vydavatel

VÁCLAV ČECH.

ROČNÍK XXI.

KNIHA XLIII.

SEŠIT ZÁŘÍJOVÝ.

„Květy“ vycházejí v sešitech po 8½ tiskových arších dne 1. každého měsíce. Předplatné na čtvrt leta s poštovní zásilkou 2 zl. 50 kr., jednotlivé sešity po 90 kr. Adressa: „Květy“ v Praze, Soukenická ulice č. 9 nové.

V PRAZE.

TISKEM ALOISA WIESNERA. — MAJITEL A NAKLADATEL VLADIMÍR ČECH.

1899.

Z nové knihy básní Jar. Vrchlického:

Rok básníkův.

VI.

Červen.

Kosatce.

Ve vlhké nivě přesladce
se usmívaly kosatce,
jak by v ně ryzí zlato
se slunce bylo sváto.

Roj žlutých motýlů jak v spěch
by v letu stkvěl se na stvolech,
se velké chvěly květy
nad vodou rozesety.

To zlato plné odstínů
se ukláněla v hlubinu,
kde se zrcadlem vodním
tůň tmavá spala pod ním.

Já zřel jich zdvih, já zřel jich sklon,
tu zlatý jas, tam tmavší tón,
to vše se v slunci stkvělo
a pohádkově chvělo.

A v zlatých květů odrazu
kout vlhký roven obrazu,
s obloukem mostu splýval,
jak z rámu ven se díval . . .

—

Západy.

I.

Hořící západ z purpuru ohně v žíhaný oranž se tavil.
Na mostě — vlaky hřímaly pod ním — večer jsem zamyšlen stál,
v kotouči jisker oblak tu kouře v planoucí nach nebe ztmavil,
přišeře roven černavý oblak naproti západu stál.

V záplavu ohně do tříště stínů gotické věže se tiskly,
poslední pablesk ve chmurných oknech mroucími jiskrami hrál,
naposled barvy v kytici fial orgií divoce blýskly,
rázem než zhasly; v tom Noc již táhla přes všecko vlečku svou dál.

Kolín 13./VI. 99.

II.

Taková vlhká neděle
po bouři dozněné a s mračen cáry v zenitu
a s ptáky pějícími vesele
a se zrcadly vod, v nichž tříšť plná blankytu!
Taková vlhká letní neděle,
co v ní je poesie!
ve trávě, ve stromech, v oblacích nesměle
cos — ty to cítíš — žije!

Ať v bezu vonného plničkých girlandách,
ať v čilimníku kypících kaskádách,
ať v bronzu dubovin, jež s břízou zápasí,
co zakleto tam před časy,
sterými ohlasy
u spiral cest a fontánů
dýchá.

A v hloubi Praha odpočívá tichá,
v té změti historie s přírodou
cos netušenou lahodou
se míchá . . .

V Chotkových sadech 25./VI. 99.

Hřbitov v polích.

Tak šel jsem o poledni, vedro bylo,
a šel jsem samých klasů mořem dál;
tu zdivo přede mnou se objevilo,
to malý hřbitov v středu polí stál.

Pár stromů v koutech nad hroby se chvělo,
kříž hlavní časem shnilý shroucen pad
na zeď, kde ostruží jej ovíjelo,
se sypal šípků celý vodopád.

Ty hroby skoro srovnány již s drnem
jak vlny, které v pevný tvar jal čas,
se třásly v slunci, kryté hlohu trnem,
co za zdí bujně dál se vlnil klas.

Z těch každý v cvrčků písni žití zpíval
ve šperku chrp a máků, koukolu,
já přes zeď shroucenou se Smrti díval
v tvář bez naděje, též však bez bolu.

Mně zdálo se, že moje krev to cítí:
Ty klasy obléhají hřbitov ten,
v sluch Smrti křičí: „My jsme, my jsme žití!“
a šumí sladce v mrtvých spáčů sen.

Ba přerůstají zeď již rozdrobenou,
již z mrtvých rostou, kříž už zkácený
svou zlatou vlnící se kryjí stěnou
i nápis pod ním chudě zlacený.

A tu jsem cítil v srdce svého hloubi:
v číš žití malou kapkou zmar vždy pad,
jak s ním ta splývá, proplétá se, snoubí,
a v sled se mění v život napořád.

Cestou k sv. Ivanu pod Skalou 17./VI. 99.

Stesk Magdaleny.

Nech mne ležet u Svých nohou,
nech mne plakat, bílý Kriste!
Co mé hořké slzy zmohou?
Jediné jest pouze jisté
jak ta hvězda nad oblohou:
Zachovat si srdce čisté.

Červenec.

Urážky.

Vše hroty, které tebe raní,
vše kamení, jež stihne tě,
jas věštce dodá jen tvé skráni
ku další pouti po světě;

A čím víc křivdy v tebe bijí,
tím spíš se v tobě splní div,
jímž silný ten, kdo poesií —
tím chlebem andělským — jest živ!

Čím do let dál.

Čím do let dál, tím více v duši stínů
se kupí jako mračen v dusném odpoledni,
tím tesknějí patříš v jejich prohlubinu,
tím celý život prázdnější a více všední.

Čím do let dál, tím méně slavík tluče,
jenž v srdce kleci druhdy pěl svůj bol i touhy,
tím rychlej, snadněj klesáš do náruče
mdlé apatie, skoro její otrok pouhý.

Čím do let dál, tím kniha méně baví,
tím lhostejnější všecko: dítě, muž i žena,
tím hloub se zarývá v skráň trní slávy,
tím pochybnější darů žití všech jest cena.

Čím do let dál, ultima bližší Thule
a jako péro, z mdlé jež ruky líně padá,
je zvednout není chutě víc ni vůle,
vír svadlých listí jsou ti všecka léta mladá.

Čím do let dál, víc počítáš jen ztráty,
co bratr, mrtvola jak na válečném poli,
co dech, hrob naděje, nad nímž i purpur zlatý,
tvé slunce zapadá-li, ještě víc v zrak bolí . . .

Večer po bouři.

Večerem vlahým po silné bouři
obilnou mezí jsem šel,
zřel, jak se z lesů přede mnou kouří,
co kraj se v západu skvěl.

Kterak jsem kráčel, zvolna jsem cítil
v dálku co zrak se pnul,
dávný jak žal můj v spár srdce chytil,
v hlubině znovu se hnul.

K němu jsem pravil: „Příšerný hoste,
zbývá cos ještě tam rvát?
Pod spárem tvým což znova tam roste,
co rveš, jsem Prometheus snad?

Dost jsi již hlodal, potřeba klidu
srdcem mým bouří jak zvon,
poznal jsem každou života bídu
každý vzlyk, kletbu i ston.

Ztratil jsem všecko, jenom ne víru,
dobro že vítězné jest,
silný tím jedině žít mohu v míru
bludištěm lidských všech cest.

Ztratil jsem všecko, jenom ne tužbu
zladěn v klid pro věčnost zrát,
zdeptal svou pýchu, chtíčů všech tužbu,
cítím již vrcholků chlad.

Proto již dosti, hni se zlý hoste,
opusť mé srdce, jest čas,
srdce to tiché, věřící, prosté,
ku žatvě dozrálý klas . . .“

Co tak jsem mluvil k bolesti svojí,
tu, tiše jak v struny by sáh,
jsem cítil mizet ji — v kouře snad roji
nad lesy stín její táh?

Vory.

Spoutal jsem svou duši s tvou
jak vor spoután k voru,
teď se řítí spolu tmou
proudem do vln sporu.

Peřejí hřmí — šum a jek! —
hřeben vln se blyští,
sterý skalný výběžek
mlátí v ně, je tříští.

Houžví spjaté k sobě blíž
letí vory oba,
v skalnou strž, kde výš a výš
proudů bouří zloba.

Na skály tam narazí,
na balvany v hloubi,
vírem běd a nesnází
ručej oba snoubí.

Skalní strží letí v dol
spjaty spolu vezdy,
v nížině než na vrchol
usednou jim hvězdy.

Roztřískány, rozbity
s klidem volně tekou
mezi polem, pažity
majestátní řekou.

To náš život! Za námi
bojů ryk a vřava,
zjasněnými mlhami
nový den již vstává.

Láskou spjatí, věřící,
k sobě falše prosti
jdem, dva smutní poutníci,
klidně do věčnosti.

„Rok na vsi“.

Listopad.

Kronika moravské dědiny. Napsal Al. Mrštík.

(Pokračování.)

Všech Svatých.

en všech věrných shaslých, pohrobených ve vzpomínkách . . .

S mlhami přišla zima a se zimou smrt.

Hubené stromy jakoby se potácely, chřestí otrhanými větvemi a posledními zbytky lehkého, větry už vyssátého lupení. Olověná, černá těrcha oblak visí nízko nad zemí, a od ní dolů jak potrhané provazy vlekou se šedé hadry chmárů. — — — Den mrtvých — příroda klade se v hrob. Páchne vzduch hřbitovem. — — — — — — — — — — — —

Je po odpoledním požehnání.

Ale lid se nerozchází, — svíce na oltáři plápolají dál.

Barevnými okny tlačí se měkké světlo listopadového dne.

Habrůvka, pohřížená v tiché modlitby, na kolenou trvá v rozjímání a čeká na oslavu věrných dušiček.

Ještě se nevytratila vzácná vůně kadidla, a kněz tiše už jako zjevení předstupuje před schránku Nejsvětější Svátosti; skloniv pokorně koleno, obrací se k přichystanému křeslu a klekátku po pravé straně oltáře — — Vysoko šlehají plaménky bílých voskovic kolem rozloženého černého sukna smutku.

Regem cui omnia vivunt,
venite adoremus — — —

zazpíval kněz.

Venite, exultemus Domino,
jubilemus Deo salutari nostro,
praeoccupemus faciem ejus in confessione,
et in psalmis jubilemus eis — — — —

odpovídá kůr.

Začaly dlouhé, smutné „hodinky“ za zemřelé.

Regem cui omnia vivunt,
venite adoremus — — —

střídavě od oltáře i s kůru snášejí se bohaté žalmy na schýlené hlavy klečícího lidu. — „Venite adoremus“, doznělo od oltáře naposled, a pan farář těžce zasedá do křesla s otevřenou už tabatěrkou, aby povstal zas, až kůr dozpívá antifonu starého choralu. Žalmy rychle se střídají v jednotvárném hlaholu těch dvou, od sebe tak vzdálených a přece vniterně tak těsně spojených hlasů.

Requiem aeternam — dona eis Domine.
Et lux perpetua — luceat eis — — —

zní přes tu chvíli mezi kůrem a oltářem, a zas táhlá antifona s žalmem honí se rychle za sebou.

V plném kostele vznáší se pobožné, ničím nerušené ticho, — stísněné přísnou jakousi velebou posvátného okamžiku. Stařenka Řeřuchová dokončila modlení a políbila kancional na tom místě, kde přestala, když pan farář po tichém Otčenáši počal čísti Jobovo proroctví a skončiv usedl zas na židli.

Lid se pohnul, zašustěly listy, na kůře vzdychl měch, a ráz na to rozlehla se domem slova písně:

Živ jest můj Spasitel, to já věřím,
poslední den z země vstáti musím.
V těle mém uzřím Boha mého
a svýma očima spatřím Jeho — — —

Skončena hodinka prvá.

A zas žalmy rychle a žalobně přenášejí se s kůru k oltáři, od oltáře na kůr. — — —

Malá chamraď už přešlapuje. Zprvu je bavily aspoň ty stíhající se hlasy a přísná vážnost okamžiku — teď hádali v duchu, kolik už je asi hodin. Hložků Honza uchýlil se k obvyklému svému zaměstnání, nehtem palce rýpaje cosi do dřevěného zábradlí. Krčů Frantík, skrčiv hlavu a sedě víc než kleče na zemi, prohlížel v knížkách obrázky. Cyrill ocitl se až kdesi na druhé straně mezi děvčaty.

Světýlka na oltáři blikotají a září jak hvězdičky v šeru, když usíná den.

„Rozpomeň se na mne Bože,“ — zavzněl zas v hlubokém choralu varhan mocný lidu sbor jakoby prosil a zároveň lkal.

Sprav Pane Bože tu cestu mou
a rač ukázati libou tvář svou.

Pod chrámovou klenbu dere se přítmí, kouty plní se stíny, žluté světlo svící vítězí svou září nad ponurým šerem k noci se schylujícího dne. Duši obetkává tiché snění podvečerní chvíle. Každý šust slyší zbystřené ucho, každé zakašlání sesiluje se v hlahol, provanutý dechem mrtvých zdí. Ze zadních lavic, kde starci a stařeny složili vyschlé schránky ledva na rtech třesoucího se života — šumí tichý ševel modliteb, stená chvílemi i harašivý vzdech.

Chasa uprostřed stojí nehybně jak pevná, černá, nepoddajná zeď.

Ze zkřivených, růžencem spjatých prstů vypadl pojednou kterési stařence veliký klíč a jasně zazvonil o žulový kvádr kamenné země.

Hlavy sebou trhly jakoby se probouzely z těžkého, bolestného snu; jako když slunko prosvitne z černých, po mnoho už dní do sebe zavřených mraků — mezi dětmi jako mezi vrabci povstal malý, živý, ale ihned zanikající ruch: těžký příkrov smutku slehl se zas v černý, úmorný a těžký mrak.

Stařenka zmateně a stydlivě se ohlédla.

Hledí, hledí — — a ruce prázdné.

Vedle sedící žena shýbla se pod lavici a podává stařence zpropadený klíč.

A kajicná slova žalmů honí se — honí — hlasy se navazují, dělí, a znovu splývají v prostorách chrámu.

Také Hrabálek dole klímá, a kdosi tak se vzadu zapomněl, že až zachrápal.

Hlavy se jako na povel obrátily. — — —

Ale v tom už povstával pan farář a posledními proroctvími zakončoval černé „hodinky“.

Sprosť mne Pane Bože věčné smrti
a rač milosti Tvé uděliti,
v ten den strašlivý, ten soudný den,
kdy všichni před Tebou státi budem.

Chrapot zmizel v ponuré písni.

Kněz tiše a tajemně zas jako zjevení mizel v sakristii.

Zhoustly stíny oltáře, do chrámu navalila se tma.

Mládež v předu splynula v temnou hromadu spícího mraveniště. Jen některé světlejší šátky děvčat svítí tmou, jak za večera v trávě svítívají chudobky.

I všecky svíčky pozhasínal kostelník, a zůstal jen slabounký, zeleným sklem tlumený plamínek svatého ohně. Svítil jak beruška v máji.

V tom od sakristie k oltáři rozlila se zář.

To v průvodu kněze vyšly dvě černé, do vlňáků zahalené ženy, a první z nich nad spícím dítětem nesla jasně hořící svíci. Každý hned poznal, kdo a čí je to dítě. To páté už nemluvně z Hrabalova statku přinášely ke křtu s jistou už předtuchou v rodu, že za krátko mrtvé je odnesou na hřbitov. Nepožehnal Bůh smutnému domu, kde matka, sražená a k zemi hrbem sehnutá, marně k nebi vysílala rozčilené a strachem uz třesoucí se svoje modlitby: každé to dítě, jak kvítek vyrostlý na červivé půdě, jen na několik týdnů vždycky porozvilo několik lupínků a brzy

na to chřadlo, chřadlo, až tichounce v náručí schromené ženy zhasínalo v němé, věčné nic. — Dnes, na den všech zemřelých, vynášely novou naděj těžce zkoušeného života, a chmurné ticho nejsmutnějšího v roce dne obklíčilo je se všech stran. Smutná předtucha. — — — —

Venku z nízkého mračna spustil se drobný déšť, a zatím co u oltáře Bůh v osobě kněze v lůno své přijímal nešťastné pachole — — — — na kůru hrkla stolička, a tichem kostela zachvěla se píseň na kolenou k sobě přitulené Habrůvky.

Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky — — —

Jako smutná ukolébavka zněla vroucí, nadšená ta píseň žalu, — do které od křtitelnice zaplakalo náhle nemluvně. Hluboké tóny varhan dlouhými vlnami prolévaly se srdcervnými těmi stěny jako na smrt se připravujícího už robátka. — — — —

Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky,
království nebeského dědičky — — —

jako z tajemné dálky nekonečné hloubky nesla se ta slova písně k duši, plné žalně krásných vzpomínek na zemřelé, které ruce tu sepjaté s bolestí kdysi s proudy slz spouštěly v zející hrob. Tesklivě a smírně line se ta píseň od duše k duši a zapadá v srdce zpět, kde pochovány leží všecky ty vzrušené nyní vzpomínky, probuzené láskou k těm, které na rukou, na prsou bychom nosili a k prsoum je tiskli, kdyby vrátit se mohli sem mezi nás. — — —

Na přímluvu své matičky
odpusť dušičkám v očistci — — —

Jaký to byl zpěv! Stále smutnější, vzpomínky tklivější — cosi měkkého, rozechvěného otřásá srdcem, vlhko se dere v zrak.

Tam — hle, mladý Pavlík hlavu ve dlaních také vzpomíná. Matku duší vidí před sebou, jak poslední života jiskru vydechuje z vyschlých svých prsou a ještě naposled se loučí se všemi zkalenýma očima. Vidí rdousivou smrtí znetvořenou její tvář, zsinalé líce, vleklou nemocí zmučené tělo trpitelky — — — Pak duněly hrozné ty rány, na černé víko dopadajících, jak kámen tvrdých hrud. — — Teď cítí, co ztratil. — Oči mu vlhnou, srdcem škube bolestná křeč. — Úkradmo dlaní, jakoby si utíral spocené čelo — rozmázl prstem krůpěj teplých slz. — —

Kriste, dej jim milosť svou,
ať se k Tobě dostanou — — dostanou — —

umírajícím výdechem doznívala poslední slova lkavé písně.

A dole ženy klekaly s dítětem právě k oltáři, a před nimi jak zlato obromným vějířem rozhrnula se velká jakási záře hořící svíce. Byly jak vtesány v slavný ten jas a bez pohnutí jak sochy živé v truchlém, fantastickém tom vznícení po tichu modlily se za krátký život v loktech jim spočívající dcerušky.

I všechny ženy ostatní, dotčeny smutkem, pokořeny všemocnými, bolestnými vzpomínkami na muže, děti, bratry své i sestry, na otce i matku, slzí a slzí — stesk za milými do duše se klade hloub a hloub. — —

Stařící — Chalupa, Bílek, dědoušci — Kuchyňa, Hrabálek — — — dnes, jakoby se byli smluvili, schválně se vyhledali, tak tu sedí vedle sebe jak rozbourané kvádry, v citu ztrnulém a resignací otrlém, jak zkamenělé allegorie šedých let, v jejichž lebkách hranatých a seschlých, nakloněných sněhem dlouhých let, proudí vzpomínky na ty, které už doprovodili belhavými kroky kopečkem vzhůru před Boží trůn — — počítají, kdy sami zavírat budou spuchřelou už bránu svého života.

Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky,
království nebeského dědičky,
na přímluvu své matičky
odpusť dušičkám v očistci.
Kriste, dej jim milost svou,
ať se k Tobě dostanou — — dostanou — —

Hlasy sesláblé zmíraly jak tlumený ston, a už jen dochvíval poslední akkord varhan slabounkým pianissimem.

Hnědou tmou rozložilo se napjaté ztrnulé ticho.

A u oltáře stále ta zář, stále ty černé jako do zlata tesané, nehybné sochy — nebylo konce těm modlitbám, strach a bolest čišela tam z toho skupení s hlavami zbožně nachýlenými na stranu — — spočinul na nich kdekterý zrak.

„Otče náš, jenž Jsi na nebesích — — —“ zahučel dole bratr z růžencového bratrstva — a když celý kostel vešel v modlitbách za ním, tu jakoby celá Habrůvka se modlila sborem za život dítěte, jehož duši právě k sobě na Výsostech přijal Hospodin.

„Odpočinutí věčné dejž jim, ó Pane — —“ zakončily ještě hlasy dole v temnu kostela, a Habrůvka se rozcházela. — — —

V duši ještě chvěly se šelesty záhrobních vzpomínek, na rtech dosud visel kolébavý, usínavý refrain písně: „Odpočiňte v pokoji věrné dušičky“.

Uzavřen v sebe, mlčky scházel už i ten poslední se schůdků na náves, kam se už nastěhovala noc — a v chrámu u oltáře posud ta velká zář a to strašné ticho dvou němých, v nekonečné modlitby pohřížených žen.

I v jejich srdcích jako předzvěst černých dnů doznívala píseň — —

Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky.

Na dušičky.

Byl teprv večer a přece již noc.

Stíny deštivých, listopadových chmur vzrostly v černou, mámivou tmu. V ohromné propasti kalu tiše, nenápadně propadal se celý svět.

Po slizké, slínovité půdě tvrdých, deštěm rozklechtaných cest potácely se ke hřbitovu teple zabalené, hustou, dusivou mlhou noci zčernalé, jaksi příšerně zveličené postavy drobných i dospělých Habrůvčanů. — Mlhy samy podobaly se stínům.

Temně hovoří a pokašlávají staří, svítí si zašlými lucernami do obličejů a vítají se.

„To seš ty, Horbišku?“

„Já.“ — — —

A to rozsáhlé, nesmírné ticho zdušené noci jakoby jim zamklo ústa — zavřel déšť — mrtvě, nejistě a jak mátohy těžké plíží se, ztrácejí — — jakoby pod mlhy se kradli, mizejí v jejich rozhalených tmách.

Scházejí se na hřbitov, aby rovy svých milých upravili k zítřejšímu uctění.

I mlynář spěchá ze své samoty s motykou na rameně a s věncem v plachtě zahaleným, vysoký do tmy trčí jako strašidlo a čeká na děti. Klusají za ním a zimou zkřehlé ručky schovávají pod teplý šat.

Jen o málo za nimi capká zas Pazderkova Terezka a pevně v ruce tiskne několik barevných červených, zelených a bílých svíčiček: — jak budou plápolat žlutými plamínky, až všechny rozžehne, do hlíny rozsází a stojíc v jejich záři, ruce sepjaty, dívati se bude, jak mile hoří! — —

Pod akáty ke hřbitovu zachází několik postav ... Myslivcová jde ozdobit rov své předchůdkyně v manželství, sl. Tóni z fary hrob matky pana faráře. Sestry z kláštera nikoho tu nemají a jdou se pomodlit za všechny.

Po hřbitově válí se ozářená mlha ... Z dola ožehnutá jak těžká duchna klade se na smutné hroby, rosíc drobounké kapičky ze svých vnitřností. Uprostřed celý zástup těch mlh tlačí se kolem hlavního kříže, odkud je se všech stran, jak sbor shluklých se sem příšer v šerých rubáších, krví svou postřikuje velká, granátovým ohněm hořící lucerna ...

Po celém hřbitově šumí tlumený ruch ... Motyky zvoní s dětskými hlasy, přidušeně trousí se hovor přecházejících žen, muži seškrabují trávu s cest a cestiček kolem rovů, ženy na hroby kladou věnečky z krušpánku a z hrstí sypou poslední květy. Místy plápolá už svíčka, jejíž bázlivý, stydlavý plamínek před větrem kryjí malé, zimou ztuhlé ruce malých.

Tichý příbytek mrtvých, svaté pole smutku, zahrada věčného shovění ... Co modliteb tu šumí v tichu, co ran tu přikryla už těžká země, co slz se napila ta černá, svatá její hlína! Dnes celá země třpytí se jejich perlami — — —

Na rovu farářovy matky už visí veliký věnec z umělých květin, nádherně, jak zahrádka sama o sobě, hoří v květu i rov matky Pavlíkovy ... Také myslivcová dlouhými, hubenými prsty upevňuje pomněnkový věnec na železný kříž. Na rovu bývalé komorné ze zámku leží bílé chrysantémy ... i mlynář urovnal už růvek svého prvorozence a zlatými květy jiřin pokryl žlutou zemi — — —

Nejkrásnější věnečky však přece byly jenom ty, které doma narobily a na růvky svých dětí nakladly chudé ruce matek. Turkova Maryška měla tři takové z mechu, okrášlené rudými plody šípku, a uprostřed každého jak slza velkým světlem hořela svíčička.

Mezi hroby motají se trpasličí těla dětí, pobíhají od rovu k rovu, stále rovnají a do země tlačí hořící svíčky, zhaslé znovu zapalují a znovu je staví do vlhké, studené země, sedají k nim, jako když si hrají a ohřívajíce skrovným jejich teplem zkřehlé svoje prsty — v nekonečné vádě o tom, který růvek je pěknější, dlaněmi před dutím větru ochraňují slabé jejich planutí.

Tak mnohý přiklekl k hrobu, pomodlil se, požehnal drobnými křížky drahý rov — a odcházel, obraceje zvědavě oči k mohylám jiným — —

Jen tam dole je smutno a tma — mezi zapadlými hroby zapomenutých, na které nikdo nevzpomněl, kteří nikoho už nemají, aby se za ně pomodlil.

Plakala nad nimi jenom ta noc.

Dohořívala poslední světýlka.

A za nedlouho ticho tu bude zas a krásně jako tam, kde nic nebolí a nic nebouří životem uštvanou duši.

Poslední z posledních tratí se už z rozevřené brány hřbitova a mizí v tmách.

Mraky se roztrhly, na nebi zablýskly hvězdičky — pobledlo na východě nebe.

K půlnoci nad hřbitovem stála a černým hájem nachýlených křížů prošla stříbrolesklá říza luny.

* * *

Vzduch voněl jesení, a v tichu rána rozestřel se nebem zlatokřídlý den.

Nad Habrůvkou zahlaholily zvony, a k tvrdé jejich harmonii, dunivě zapadající až kamsi do stmělých a krví zalitých doubrav, připojil se zpěv od kostela vzhůru na Boží kopeček ubírající se osady. — Babičky vzadu Otčenášky zakončovaly průvod, muži uprostřed drsným ropotem jaksi zčernalých hlasů přehlušovali šumivou vádu v předu za křížkem drkotajících dětí — — —

Se zbožným slovem na rtech a vážnou jakousi těžkou melodií v hrdle vchází průvod litinovou branou na Svaté pole.

Zdvíhají se ruce a znamením svatého kříže znamenají čelo, ústa i hruď.

Děti rozlezly se po hřbitově jako hmyz — ale zbývající průvod, dosud pevně semknutý v hustý živý zástup s knězem uprostřed, obchází podél zdi tichou obec mrtvých, žehná rovy, zpěvem se modlí, modlitbou zpívá a zastavuje se konečně uprostřed, u hlavního kříže, kde připraveno už čeká měkké klekátko pod ukřižovaným, na hřebích visícím, z pěti ran krvácejícím tělem Krista Pána.

Ztichl sbor — domodlily se stařenky Otčenáš — na věži umlkly zvony.

Kněz rozložil na klekátku seznamy zapsaných dušiček, za které se má dnes pomodlit tu v samém jejich středu, kde dřímají svůj věčný sen ...

Je jich nepřehledná řada. Už od rána, od šesti hodin do osmi zapisoval kostelník i se svým bratrem v sakristii hlásící se příbuzné. Od šesti hodin do osmi z rána na cínový tácek bohatě kanuly skládané oběti za duše zemřelých, zatím co mezi oltářem a kůrem znovu hlaholily žalmy, přerývané tesknou melodií antifón — — —

Konečně kněz urovnal všechny popsané archy a jednotvárným, v té nekonečné prostoře širého nebe ztrácejícím se hlasem rychle pročítal hustě popsané sloupce zemřelých členů Habrůvských rodin.

Jméno za jménem, rodina za rodinou — bylo tu pamatováno na celou Habrůvku ležící v zemi, ba i na ty, kdo o Habrůvce neměli nikdy ani potuchy.

Ozvalo se: „Za biskupa, který zemřel v zemi pohanské.“

„Za duše, na které nikdo nepamatuje.“

„Za ty, kteří se nejmenují.“

A často milosrdná duše přidala ještě i krejcar „za všecky ubohé dušičky v očistci.“ — — —

A ty vzpomínky na duše, na které nikdo nepamatuje a duše, jejichž jména nikdo nezmíní — byly nejdojemnější v celé té básni velkého soužití, v nich jakoby láska všehomíra slita byla v jeden vzdech... A oko mimovolně zatoulalo se na hroby travou srovnané, bez pomníku, bez křížku, bez tabulky, bez kvítka — hroby zapadlé, z paměti vyrvané a opuštěné i hroby těch, kterých ani nepřijímá posvěcená země.

I děti, roztroušené jak mravenci od hrobu k hrobu na chvilku ztichly, a pan farář stále ještě četl... Stařence Horbiškové záleželo na tom, aby nepřeslechla, až pan farář čísti bude celou řadu z její rodiny. Sama ráno peníze přinesla, sama všechny zemřelé kostelníkovi do péra říkala a nyní jen čekala, až řada přijde na její zesnulé.

Stranou stála mladá Dóbková a vlhkýma očima hleděla na růvek ležící jí u nohou — Tři barvínkové věnečky na růvku byly jí obrazem tří nedokrevných robátek, které už tu pochovala, a Bůh ví, nepochová-li i to poslední.

„Žádný ščestí hu téch Dóbků nemajó,“ šeptala Prudková své sousedě. — „Každý dítě hjim umře, a tak be rádi nejaký měli.“ — — —

V tom kněz dočetl a přiklekl na červenou, damaškem měkce vyloženou podušku, aby se pomodlil za ty, které vyvolal, i za ty, na které nikdo nevzpomněl. Zašuměly sukně děvčat — skálovitá těla sedláků sřítila se na kolena — kdesi vzadu v náručí matky zavrnělo probuzené děťátko...

A vzhůru k nebi nesly se prosby Otčenáše, pronášené tichým sborem klečících; — — i děti se modlily — ručky sepjaté, a oči na hořící svíčce.

Stále nádherněji rozkvítal podzimní den.

Nad hlavou klečících proletěl strnad, a usadiv se v bezpečné dáli na Bílkovu hruš, zvědavě pohlížel na shromáždění Habrůvky. Vítr zavanul, a s vysoké břízy jak zlatí motýlci snesl se déšť uschlého listí dolů na rovy, kde hořela ještě pozdní fiala... Silné, mámivé světlo rozlívalo se jak stříbrný opar nad slehlými kusy země, oko mimoděk zatoulalo se do dálky, jakoby proniknouti chtělo oslnivou její zář, až tam, kde na protějším konci páry bílých volů vláčely do země zaryté pluhy. Nad lesem zakrákala vrána, zatáhla velikým obloukem nad Suchý Žleb, a nesouc odlesk zlatého rána na hladkých svých perutích, chýlila se ku tmavým bořinam. — — —

Dole pod vrbami bouchl pastýřův karabáč. — — Z luk — až sem doléhal řehot pasoucího se koně a volání výrostků — — —

Konečně oči vrátily se po své obchůzce zas k nejbližšímu skupení postav a zadívaly se na dědečka Chalupu.

Stál tu jako zšedlá zřícenina — hlavu nakláněje k zemi, do které už jen se položit — tak už je starý...

Tetička Matoušková klečí stranou a také k zemi celá jak sražená — modlí se po tichu chřestíc černým na ruce omotaným růžencem.

Domodlili se.

Škrobené sukně zarachotily, zašuměly vlněnky, sedláci rovnali záda — děti úprkem se ženou za křížkem.

Oči posledním pohledem loučí se s tichým hřbitovem.

Některé ženy zůstaly, aby na modlitbách setrvaly zvlášť.

„Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky — —“

Na hřbitov zpět vrací se ještě paňmáma Švástová.

„Ale, Bóže, to só přeci lidi! Jen se hnu, huž só preč. Zapomněla sem sebrat svíčke... kdo jich vzal?“ obrátila se vytřeštěnýma očima po zbylých, také už odcházejících dětech.

Nikdo nevěděl.

Tetička rozhlédla se po svatém poli a měla se co pamatovat, aby nezahřešila na svatém tom místě.

Odešla tedy také...

Hřbitov osaměl.

Zbyly tu jen věnce, zimostráz, barvinek, dohořívající, opuštěný plamínek.

K polednímu vrzající branou vešel na hřbitov hrobař a jal se vykopávati nový hrob.

Snad se pan farář na hřbitově ještě nedomodlil, a zesnulým přibyla zas nová dušička...

Za tu modliti se budou zas až na přesrok.

Těžká práce.

Ve službách obce Habrůvky.

Na den sv. Huberta.

Šikmými paprsky proráží slunce a, pohazujíc zažloutlým jakýmsi přísvitem, bezvadnou úběl zdí — svítí, svítí, nehřeje sice, nerozněcuje, ale těší.

Krásná jsou zoraná pole ve chvílích ranních, když sluníčko zlaté nad kopec vyjde a odtud začíná svou denní pouť. Po celé nivě od hrudky k hrudce jemňoučkým povlakem stahují se stříbrné nitky pavučí, a když slunce se vznese — země zahoří a chvěje se jak stříbrná...

Noční mrazy se stromů shánějí poslední list. Ale v polích ještě stále živo, stále cosi mrví dělný lid — zažene je teprv sníh.

Oráči mlčky pluhem převracejí vlhkem zčernalou zemi, za hromadami řepy krčí se „zababušené“ ženy a srpy osekávají sežloutlou nať.

Chladný, studený severák proniká i silně podloženou vatu kabátů i rousnaté třásně ovčích kožichů, dere se v záhyby vlňáků — ruce křehnou, modrá tvář.

Nad zemí jak nad hrobem visí smutná předtucha zimy.

Dědina je zamlklá.

Kde nemusí — nezavrzne nikdo ani vrátky.

Jen před školou u plotu v práci se mrví dva lidé: tesař Sékora a Chocholáč, — hlásný a švec v osobě jedné.

Spravují starý, sešlý plot. Ještě by se byl držel, ale svině do něho zaberanila... a tyčky z plotu vylámali chlapci o poslední muzice; jednu z nich s hřebíkem až do dnes cítil Janek ve stehně.

Jakoby se po celém světě byli s lucernou hledali — tak tu stojí oba — Sékora i Chocholáč — v zástěrách — oba s dýmkou zavěšenou v zubech — oba ve vysokých, zkornatělých botách — oba jako z jednoho uhnětení bláta — jen s tím jednoduchým rozdílem, že Bůh, když stvořil jednoho, řekl: ty se budeš jmenovat Chocholáč — a když stvořil druhého, nazval jej Sékorou... I mysl i srdce i vůle i chuť a nápady jedny; co řekl Sékora jakoby řekl Chocholáč, a Chocholáčovi nikdo by nebyl ublížil, kdyby jeho řeč si byl spletl s řečí Sékory.

Kus laťového plotu, tři sáhy dlouhého, sbíjeli spolu už od rána... a těžká by to byla pro ně odpověď, kdyby se jich někdo ptal, budou-li s tím hotovi do pozítřka večer.

Možná že ano, možná že ne.

Snad! — — —

Právě stojí nad sloupkem — jeden nahnutý v pravo, druhý nahnutý v levo, a oba tak, jakoby po zemi teprv něco hledali.

„Co meslíš, Ludvíku, — nebude ten slópek krátké?“ praví Sékora a to tak rozvážně, jakoby se jednalo o hloubku věčné moudrosti.

Chocholáč stojí, stojí, přemýšlí, chvíli drží hlavu schýlenou na pravou, chvíli na levou stranu — očima jakoby na sloupku suky počítal, — zamrkal víčkem a pravil:

„Ba, meslím, že bode.“ — — —

Sékora chvíli ohlíží se po sloupku jiném — Chocholáč očima putuje za ním.

„No, hjiné tu néni —“ pravil Sékora.

To viděl také Chocholáč a proto ničeho neodpověděl. V tom stočil oči na silnici, kde zahrčel vůz.

„A totok se podivéme. — Prudek zasik huž má hjinýho koňa,“ povídá na to Chocholáč, vytahuje kočičák s tabákem.

Sékora pohozením hlavy pošoupl dýmku z levého koutku úst do pravého, otevřel zvolna víčko a prstem stlačil popel.

„Má... A šiml!“

„Šak mladé...“

„No, dlóho jé mět nebode. Ták do Bzeneckýho trhu.“

„Co se v lůni voženil, má huž pátýho koňa... Koňař z ňé bode a ne sedlák.“

„Ba bode,“ dodal Sékora a vytáhnuv složený metr zvolna ho rozložil.

Chocholáč cpal a hleděl na sloupek.

Zas tak se oba zamyslili nad tou bílou jeho mrtvolou. — — —

„No, co s tém slópkem?“ prohodil konečně Sékora, a oba pohlédli si tak srdečně do očí, jakoby si svěřovali nejtajnější myšlenky. —

„No, co s něm! — — Šak jé změř. Hneď bodem vědět, bode-li jé dost.“

Sékora sehnul se k zemi, těžce jak polámaný padnuv na jednu ruku, a měřil sloupek.

Chocholáč si zapaloval dýmku.

Nehoří.

Zhasla i druhá.

Vydrápal ještě i poslední sirku kdesi z podšívky své bundy a zalamuje strašným jakýmsi způsobem hlavu, jak ve zvyku mívají kuřáci, když odněkud fouká vítr, zapaloval znovu.

I ta zhasla — ještě jí nedostal ani k dýmce.

„Tak! Co včil?“ drápal se Chocholáč znovu v podšívce.

Sékora, dosud na zemi roztažen jak mahomedán, když se klaní slunci, měřil, měřil a nijak se nemohl doměřit, jak je sloupek dlouhý.

„Te, nemáš sirku?“

„Nemám,“ narovnal se Sékora od země, otevřel zas víčko své dýmky a opět stlačil doutnáním tabáku načechraný popel.

„Čém já včil zapálím? Leda tém palcem,“ rozvažuje Chocholáč nad dýmkou. „Víš co? Počké s tém slópkem, já si pudu k hučitelce vybrat z pece kósek huhla.“

„No di.“ — — —

Chocholáč vešel do školy, kde děti ve sboru odříkávaly cosi jako z mluvnice. — —

Sékora osaměl.

Dlouho se rozhlížel po dědině, kde by co zajímavého a uvážení hodného vypátral, a když se po návsi nic, ale nic nebylo pohnulo mimo u rybníčku hus, která přešlápla právě s jedné nohy na druhou, shýbl se a dal se do měření zas — — — S tou sirkou načisto zapomněl, kolik naměřil. — — —

No, nenaměřil víc, než prve. Osmadevadesát je osmadevadesát — — Zakroutil hlavou a zas tak očima bloudil po dědině, jakoby na nic nemyslil — a jen se tak bavil mrtvolou tichého návsí.

A přece o něčem přemýšlel.

„Eh!“ zabručel pro sebe. „Dež néni delší — bode krátké taky dobré.“

V tom u školní budovy se otevřely dvéře — a dříve ještě, nežli vůbec kdo z nich vykročil — vyvalil se na venek ohromný mrak dýmu — Jakoby škola hořela — tak se dýmilo — — a v oblacích kouře na práh vystoupil Chocholáč.

„M—m— — tam v kucheni je teplóčko! Jako v nebi,“ zamumlal Chocholáč dýmem přeplněnými ústy a podíval se nějak s vysoka — co byl Sékora za ten čas urobil. — „Nech teho,“ řekl poloopovržlivě — — „di se taky zehřít. De ti to jak psovi pastva.“

„Ba měl bech — —“ prohodil Sékora zamyšleně.

„No tak, keré ten slópek přeci dáme?“

„No, tuť ten, dež hjiné néni — — — Vehoď důl a vrépneme jé tam. Já se pudu zatím vohřít.“

V minutě byl už Sékora tam, kde bylo jako v nebi.

Chocholáč spravil dýmku a dal se do hledání rýče.

„Kam zas ten zatracené réč vrazil?“ bručí Chocholáč, ohlížeje se na všecky strany kolem sebe a pak tam, kde zmizel Sékora. „Nic po něm néni možná nahjít.“

V tom šel kolem Martin Horbišek s motykou na rameni.

„Co tu děláš, smolařu?“

„Nevidíš? — Plot.“

„A sám?“

„To je řeč! Co pak bech s tém spravil sám?! Se Sékoró jé děláme.“

„A kde je ten vták?“

„Eh, šil se trochu nahřít.“

„Ste vy dělníci! — — A kdy mně, te lagramente, te bote zalátáš? Podivé se, nosím nedělní a hjinéch nemám.“

„No, huž to spíš nebode, haž totok tady bode hotový. — — Pan starosta naporučile — — co mám dělat?“

„A já mám čekat? Jak ti znám, bodeš ten plot se Sékoró dělat do jara.“

„Co be. Zétra s tém bodem hjistě hotoví — — Pak ti to zalátám.“

Martin odešel.

Ze síně vyšel Sékora a zastavil se na schůdku.

„No, huž's to verel?“

„Hale, čert ví — kam zarazil's ten réč?“ — — —

„Eh di, mrgolo,“ odplivl si tesař.

„A tutkaj je, potvora!“ — sehnul se trochu živěji hlásný pro rýč a div přes něj nepadl.

„Tak vidíš — — — Máš jé pod nosem a nevidíš jé.“

Chocholáč zasadil rýč a energicky zajel jím několikrát v černou zem.

Sékora se díval.

Z hospody šel kolem Dóbek Jurka.

„Pomáhé ti pánbu, Ludvíku,“ ušklíbl se a zastavil. „De ti tá práca, de — jak po nemoci — — Nějak špatně se ti to dělá, viď? Seš už vod tý práce celé jakési hrbaté.“

Sékora posud tak stál a díval se.

„A jak mu to má hjináč hjít, dež má réč na levó ruku a je pravák?“

Chocholáč neodpověděl — jen tak hlinou smýknul na stranu, kde stál Jurka a pachtivě ryl dál.

Když Dóbek odešel, narovnal se Chocholáč a rýč hodil stranou.

„No už?“ sestoupil tesař se schůdku.

„Huž.“

„Tak jé chetni!“

Dvě široká záda sklonila se ke sloupku. — — Lehce by jej byl unesl Sékora sám, ale nač, když jsou tu dva? Sloupek zdál se pohyblivější než ti dva.

Zvolna se snižoval sloupek ve vykopaný důl.

Stojí.

„Drž jé!“ poroučí Sékora a jde několik kroků na zad, aby důkladně změřil okem, stojí-li sloupek rovno.

„Trošku na pravo — — Počké, to je moc — — Víc na levo! Ešče! Jen vo poznání na pravo s něm — — ešče — — ešče — — eh di piplo! Co si meslíš?! To je zas moc — — — zpátke s něm víc na levo! Tak — dost! Včil jé trošku přitáhni k sobě — — víc — víc — vod sebe — — ešče kóšček — — tak dost.“

Sékora jde a přejímá posici Chocholáčovu.

„Včil di a zahaž jé! — — Co se vohlížíš? Zas hledáš réč?“ — Konečně sloupek stojí.

„Co včil?“ staral se Chocholáč, co budou dělat teď.

Sékora se lhostejně ohledl.

„Víš co, Ludvíku?“ — — Sékora sebou zatřásl. „S tó zimó toné ni huž k vydržeňó — — Teprvá dušiček a huž do člověka leze hůř nežli mráz. Zajdi vedlivá pro samečka!“

„No, co by ne? Za pět?“

„Za pět.“

Chocholáč sehnul se pod schodek a vytáhl ušpiněnou, baňatou láhvičku. — —

Na věži odbíjela jedenáctá hodina.

„Už jedenáct?“ diví se oba.

Sékora rozhlídl se po vykonané práci a zavrtěl hlavou.

Ve škole právě se domodlily děti Otčenáš a Zdrávas — v síni ozval se šumot a spěch.

Dvéře se rozletěly a hned na to ze síně vyletěla čepice, jedna — druhá — — za čepicí dvěma skoky jako kozílek s očima vyvalenýma, s tabulkou pod paží vyrazil Pazderků Karel, Kocmánků Josef — — Barnabáš — — Konšta, Mikša, Jan — — — Jak blesk shýbl se Jan pro čepici a nečekaje, úprkem uhání po dědině dolů na své Potvorovsko.

Josef vážně sbírá čepici a očisťuje ji z přilíplého bláta.

Za nimi rojí se drobná těla štěbetajících děvčátek, pletou se barvy, pohazují sebou sukničky — — — a teprv když všecky děti se rozešly a ztichla přikrčená škola, vyšel na schůdky také pan rechtor, kroutí pravý svůj svislý knír a přehlíží vykonanou práci tesaře.

No, nebylo toho o moc víc, než když se tu díval naposled.

„To ste udělali od rána?“ — sepjal ruce a pohlédl vzhůru do nebe, jakoby se ptal Vševědoucího, jak je to možná.

A bylo to možná.

Sékora mu to vysvětlil.

„No ja! — Moseli sme teprv pro slópek — — Všecko krátký — — Dá pánbu — do večera to nejak sklučem,“ pravil Sékora a okem pátravě přehlédl přicházejícího Chocholáče — — Nic nebylo vidět — — Sameček byl schován pod bundou.

Učírnou rozpařeného pana rechtora rozrazila zima. Zatřepal sebou, obrátil se a vběhl do kuchyně.

Mezi kolena se mu vpletlo nejmladší poupě, ukazujíc s křikem novou zástěrku své panny.

Teprv nyní vytáhl Chocholáč samečka a podal Sékorovi.

Sékora se napil dlouhým douškem.

„Na, Ludvíku, doraz to.“

Hlásný dopil.

„A včil honem, hať neco huděláme — — — Chmacni tadyk ten slópek — — — já jé přitešu.“

Sehnuli se a chytili sloupek.

V tom doběhlo děvče.

„Strééku Chocholáču, máte hjít k panu přednostovi. Pudete pré se šandárem do chalup.“

Chocholáč pustil sloupek.

„Tak!“ pravil Sékora. „A co já tadyk sám?“

„No, sám nic — — Seber se a di dům — — beztak bode hned poledně.“

Sékora mlčky dal se do sbírání náčiní — —

Chocholáč šel s děvčetem jedním směrem — za ním hned na to jiným koncem domů bral se Sékora.

* * *

Jak se dalo bezpečně očekávat — — tesař Sékora s Chocholáčem, hlásným v noci a ševcem ve dne — dělali plot ještě druhý den.

Kdo šel kolem, každý se smál.

I pan farář, když vyšel na denní svou procházku, všiml si Chocholáče, jak s hlavou nahnutou daleko na zad, jako slepice, když za krůpěje živé vody Bohu díky vzdává — osvěžujícím douškem pil ze samečka žblunkající „elixir“.

Právě se do cesty namanul také přednosta.

„Pochválen buď Pan Ježiš Kristus, velebné pane falář,“ políbil starosta bílou ruku, pokorně smekaje při tom ušmuchlanou čepici.

„Vitám vás — tám vás! No, jdete se podívat na plot, na plot?“

„Du, du, velebné pane falář, du pokóknót, budó-li jednó huž hotovi a jak to panu hučitelovi hudělale.“

„I dobře to udělali; — — myslím, že ten plot aji poroste. Dobře ho zalívají.“

Pan přednosta při tom řízném vtipu přiťouchl v úsměvu svou oholenou, širokou tvář.

„Šak, poníženě prosím, velebné pane falář, nezdá se hjim ten plot tak trošku jako truňkem zmožené? Dyť se kloní haji celó tó stranó tam ke zdi.“ — — —

Velebníček přimhouřil oko a změřil plot.

„No, to zrovna ne, — — ale mohli by si trochu pospíšit. Už ten kousek přece trvá trochu dlouho.“

„Ale,“ mávl rukou starosta — — „to bech tadyk hu nich mosel furt stát — — — — Te huž, velebné pane falář, nepředěláme. To só takový — — — — jak se temu hunem říká — — — Takový ztracený hektencí — — — — —“

Rozešli se.

Tři dny trvala celkem ta práce — čtvrtý den plůtek stál.

„A hani to na něm vidět néni, že stál toliž práce,“ pravil kdosi, jda kolem školy a prohlížeje si plot.

„A šak —“ prohodil druhý s dobře míněným úštipkem: „co naříkáš? Debe bele chceli, muhlo to trvat haji dýl — — — —“

„Baže dýl.“

„Dobře je to tak.“

„Ba dobře. To naznal haji starosta a celé vébor.“ — — — — —

„I byl večer, bylo zítra, den čtvrtý. A viděl Bůh vše, což učinili; a aj — bylo to velmi dobré.“

Líšenky.

Na den sv. Karla Boromejského.

Pohoda rychle se mění, než nadobro se rozhodne pro povlovnou zimu nebo náhlý a trvalý mráz.

Jeden den černý jak uhel, druhý jasňoučký a teplý — nikdo by ani nevěřil, že zima číhá za rohem.

Modravý dým voní a rychle v nic se rozchází v ovzduší čistém a svěžím jak v první jarní dny.

Hle, tam zabořuje bodcovanou hůl do vlhké půdy zvolna a vážně, krokem lidí s sebou dobře srovnaných, k vinohradům se ubírající velebný pán. Stále vítá někoho svým obvyklým — — — „tám vás — — — tám vás“ — — — a s tváří všestranně spokojeného smrtelníka žvatlá se svou umouněnou čubičkou, rozhlížeje se po čistém, zamodralém nebi, kde oranžové slunko padá do oblak.

Jak veselo bylo všude — tu v dědině i v polích.

Lidé, sytí prázdného přecházení po domě a povalování se po lavicích v minulých chladných a deštivých dnech — jak včely vyhrnuli se ven — ven do kopců, dolin, širokých niv — kde příroda polo ještě bdící a napolo už spící chvílemi se probouzela k živému, dělnému dnu.

Každý měl dnes v tom náhle otepleném a zveseleném vzduchu co dělat. Ten oral k jarnímu setí, onen překopával nebo drobil vyorané hroudy motykou, jiní zas kutili ve vinohradě, šli do lesa, sklízeli poslední nať z turčisk — doma zůstal málo kdo. Jak hlemýždi rozlezli se panští voli s mrvou po vysoké Strážce, řady pluhů manevrovaly sem i tam na nivě pod příkrým výhonem a obracely černou zem.

Zrak s rozkoší toulal se po všech těch kopcích a údolích, lidmi jak mravenci prolezlých — tu jeden, tu dva — a o kus dál zas celá řada vracela se domů vývozem, a dědina šuměla — že až tam k velebníčkovi na kopec větrem doléhal křik hrajících si dětí, suchý třesk zprudka se řítících vozů — bouchání a skřípění vrat . . . Kdesi se běsili psi — mlátička ve dvoře jednotvárně hučí, pohvizdujíc naříkavým, smutně zahaleným tónem, s pastviska do Habrůvky pastýř trubkou posílal vojenské signaly.

Pojednou do všeho toho šumu a křiku, hvízdání a troubení, bučení skotu a rachotu kol vřezal se pronikavý ženský hlas, vysoko přeznívající všecko ostatní a trůnící nade vším tím shlukem nejrůznějších ozvuků vřískavou svou výškou a silou.

„Kuřatá—á—á! Kuřatá—á—á!“ v krátkých přestávkách šířilo se od dolního konce dědiny a „kuřatá—á—á“ nevrátilo se ještě ozvěnou zpět, už zas zavřískala na horním konci své „kuřatá—á—á“ — Líšenka druhá — Poslední tón už jí přeskočil vyschlou, strhanou notou.

Třetí vyšla právě s nakoupeným zbožím od Stéskalů. — — — —

Co snad světem stojí svět — a na různých jeho končinách první se vyvinuli lidé s příbytky, obchody a sdruženými zájmy, — s ním a na něm stala a stojí do dnes světoznámá Líšeň. Ještě snad nebylo ani Brna a nebylo Moravy a nebylo snad ani Evropy — a Líšeň už tu byla — a do světa vysílala ženy své a dcery, matky své a syny, aby

poskupovali všecky třešně a kůzlata, všechny husy a kuřata, kdekteré vejce, kdejakého zajíce i koroptve, a všechno ovoce a všecko bohatství přírody posnášeli tam do věhlasné své Líšně, rozložené pod Pinďulkou jak strači hnízdo.

Věčné poutnice nebyly a nebudou snad nikdy, ani o svátcích, ani o Štědré noci, ani kdy kterého jiného jednoho dne, pohromadě v rodné vsi — — a je důvodné tvrzení všech, kdo je znají, že se tak stane až v poslední soudný den. Po zemi jak z kouta do kouta, z díry do díry honěné Evy — putují stále světem roztoulané jak židé po všech končinách země, měníce jak kukačky svá lůžka — a až zoufale volají po zboží mrtvém i živém, neznajíce klidu, neschopné jak cikáňata sladkého pocitu trvalého odpočinku — ničím nerušené prázdně.

Dvě Líšenky zmizely v chalupách, na návsi zůstala třetí a sama.

Není stará, není mladá, není hezká, není škaredá — vzrůstu, o kterém nikdo by nemohl říci, že je veliký, ale také nikdo, že by byl malý. — Z pod kukly, stínící osmahlý obličej, svítí ostrý, dobře vyzkoušený zrak... Znalost lidí i výsměvná lstivost bytosti povýšené svou sociální hodnotou nade všecky jiné světa stvůry hledí jí z baziliščích očí. Nic jí není tajno, nic pro ni není, čemu by se mohla divit, čím by se dala překvapit; s jistotou a znalostí všeobsáhlých věcí i lidí, kráčí se svou krosnou na zádech, nedbajíc ústrků, svízelů, osudných ran. — Život ji připravenu najde vždycky a všude, věrnou sobě a své krvi po celý její věk.

Strašný je její jazyk — bolavý a ostrý, jak pazour kočky, vždy připravený její vtip. S bystrostí vždy pohotovou odsekne na každé slovo — jazykem jak na břitko nabroušeným mečem přetne každému i nejzchytralejší úmysl. Tu jak šelma úlisná, tam zas jak ježek do sebe schoulená a zas rázná a přímá, ozbrojená pravdou očitého světa poznání, rozsáhlých zkušeností, nepředvídaných u jiných důvodů, poráží své nepřátelské vojsko v partisanské vojně obchodu — neznajíc porážky, — bez lítosti běžných ztrát vítězíc téměř napořád — — —

Nejsou velké ty zisky a snad jí ani nejde tak o veliký, mohutný, effektní zisk — jako o fakt dobře zjednaného obchodu, zvlášť — o přelstění duchem slabších, přemožení silného, vykořistění náhody, povahy lidské, kterou jedině ona dovede strčit do svého — ušpiněného, až kdesi pod pátou sukní schovaného kapsáře — — —

Celou Moravu i polovici Dolních Rakous prorejdí, daleko, i za hranice odkvapí, všechno skupují, každou cenu jazykem stlačí a marný s nimi boj... Navštíví každou díru, prolezou i sebe zapadlejší samotu, najdou každou chalupu... Přijdou, pokřičí, skoupí a jdou o dědinu dál... Sotva sluníčko rozehřeje první ledy, už dědinou týden jak týden rozléhají se zvučící jejich hlasy, až do té chvíle, kdy zase dědina zapadne v první sníh... I v zimě ještě přicházejí, ale už řidčeji a tišeji. — Zima dusí liščí jejich krok.

V Habrůvce mají svou noční zastávku.

Sem k stařence Řeřuchové posbírají se na noc ze všech okolních dědin jak roztoulané křepelky. Tu složí své krosny, nakrmí a napojí svou posbíranou, nepokojně pípající drůbež, odloží svrchní šat a usednou na lavicích ku skromné večeři, kterou v šátku zamotanou nosí s sebou.

A tenkrát bývá u stařenky Řeřuchové příjemná chvíle, někdy i veselá noc.

Líšenky znají celou Moravu i všechen okolní kraj. Vědí o všech nevěstách a kdekterém ženichu, vědí kam smrt poslala své agenty, kde se usadil nový farář, bankrot kde udělal žid, a všechno jak sítem přesypou — nejednou zazvoní v něm i nová písnička — — — nejeden čarovný zámek — — — divukrásná víla zrodila se z hloubky všude světem posbíraných pohádek.

Děti se těší, až přijdou Líšenky a dlouho pak nespí — hlavou jim táhnou jiné světy, jiní lidé — vůně neznámých cest — — —

Někdy si koupí i hlt piva, je-li horko, a třeba-li zavlažit horkem a křikem vypráhlé hrdlo, někdy, je-li jich víc, složí se na „čajku“ — když cestou nakřehly nebo jim není ještě do spaní — — — A tu rozprávce a novinám není a není konce, a často se stává, že už i stařenka dřímá, ani děcka už neposlouchají, kohouti se bouří — — a Líšenky teprv ku chvilkovému spánku ukládají svoje těla, když nedaleko hory dobývá se nebem bílý den.

A přece ráno — ještě se ani nerozbřesklo, ještě po Habrůvce válí se tma, už zase vstávají a putují dál se svou pípavou, rozespalou ještě drůbeží na zádech a s vřískavým svým „kuřatá—á“ v odpočatém hrdle, první skoro burcují chrnící ještě dědinu. — — —

Statné dcery jedné, och jen jedné, jenom jediné vísky na celém okrsku Moravy — buďte požehnány na své cestě širošírou Moravou! Těžce, trpce vydělaný je váš malý groš, ale ten svou vnitřní silou, posvěcením krve, mocí a moudrostí vašeho důvtipu — víc tu váží než statisíce shnilých peněz v rukou bojácných a řetězy skutých od věků prý slavné, vedle Boha jediné snad věčné, lidi jak furie pronásledující, všechen vzruch a živý smysl v posupné vítězoslávě v nivec udolávající — — — Hlouposti!

Vy vítězi jste nad vítězi a za to — buďte požehnány! — — —

Před polednem.

Na den sv. Emericha.

Krásná listopadová neděle.

Záplavou vzdušného kovu zalívá se Habrůvka, kopce nádherně se vynášejí do výšky, v planoucí oheň nebes kladou se žluté doubravy.

Ocelí blýskají vodou nalité pásy potoků, rudě hoří břehy vinohradů, zeleň plesá bující vlnou osení — do dálky svítí lomy bílých Stráňovských skal.

Vzácná chvíle nevlídného měsíce — — —

Tiše, velebně umírá příroda. Žluté a rudé věnce doubrav obtáčejí vyhublou její tvář, jako oblaky kadidla válejí se nad ní bílé chmáry mlh, místo voskových svící nad smrtelným jejím lůžkem plane věčný oheň dohořívajícího slunce, v jehož smutném jasu černá svá křídla převrací s vysoka k zemi se spouštějící — děsivě, jakoby kostečky lámal, příšerně krkající havran — — —

Šťastně, tichou smrtí jakoby nedotčena, usmívá se dědina — — . — Je v ní veselo jako v dobře zásobeném úlu: tu děti přebíhají, tu chasa stojí, pokuřuje a žertuje sborem, užívajíc v smírném odpočinku nedělního dne.

Hospodář, stařeček Straka, jde volným, svátečním krokem na svou dopolední skleničku. Nohama jen tak jakoby si pohrával. Malá, v masitá líce zapadlá očka usmívavě bloudí po návsí — postříknutém tečkami na různo přecházejících postav — — Od úst valí se mu mraky kouře z čerstvě nacpaného tabáku; kloboouček posadil se mu jaksi na stranu, jakoby se stařečka chytalo bujné furiantství mladých let.

Nad stařečkem, šíleným, hvízdavým chvatem přehnal se strakatý houf kroužících holubů; zatočil se prudce v půlkruhu kolem kostelní věže, vynesl se nad koruny starých lip, nad školou zakolíbal se na pravo, na levo a zahvízdnuv zas nad stařečkem prudkou perutí, krásnou křivkou zmizel za panským dvorem.

„Iššš, — každé jak vorel!" zavolal si stařeček a usmál se ve vzpomínkách: vždyť největší jeho radostí bývaly vypleskané vranky, mezi jejich kopyty proskakující strakatí a černí králíci a ty holubníky nad chlévy, plné vrkajících voláků, pštrosů a kamzlů a „vlaštovic" s jejich něžnými, štíblými holubičkami, kterým ne nadarmo říkají „laštůvke". —

To bývala jeho nejradostnější chvíle, kdy v tuto chvíli, v neděli, ve svátek, po mši svaté u složené klády sobě usedl pod rozložitý ořech a po střeše očima bloudil, aby vypozoroval, kde která holubice přivedla si milého, jak vyvedená holoubata se starými nad statek do koše se spouštějí, kolíbají se, krouží a zase se houpají na malovaných křídlech, až vysoko do vzduchu vzletí a pod modroučkou oblohou pestře se zamíchají čisté jejich barvy, rozházené tam po nebi jako ústřižky třepotajícího se papíru. Polo tak sedě, polo na kmeni ořešáku leže, s obličejem vzhůru obráceným, směrem, kudy zaletěli holubi — hledí a hledí na své miláčky, a to velké, klenuté a tiché nebe, modré a hluboké jako dívčí kdysi oko jeho stařenky — pohlíží zas na něho s hůry.

Stárne stařeček, stárne.

Syni — kde už jsou!

Blaženě se usmál.

Jeden byl komorníkem u hraběte v zámku, oženil se, čtvrtlán v Habrůvce prodal a zakoupil se kdesi u Brna. „A včil už domy má a celé lán polností, dcery na učení až do Prahy posílá a syny — — všecky na študije poslal do Brna."

A druhý — no, nadělal mu starostí, nadělal! V osmačtyřicátém — četníci jé honili, i před soudem stál pro jakýsi „mišpulancí" s úřady, o hlavu prý mu šlo a „včil — jaké z něho muž!"

„Hodné člověk a chytré; dyž to až na ředitela banky přivedl . . . nemůže mět v hlavě votrube!" říkával stařeček, všechen se nafouknuv jako ten holub, kterého stařeček za pětku prodal, protože měl tak ohromné vole, že když je nadmul — tak ho nabylo, že se ani na střeše neudržel a přes okapek skutálel se dolů — — —

Ještě jednou ohlédl se po dědině, už chtěl vejít v šerou svatyni obecní hospody, kde každou neděli po hrubé vykonával ještě jednu tichou

ranní pobožnost — — když tu návsím zahrčel žlutý kočár, tažený dvěma bělouši, a zastavil se u Kocmánkovýho Matýsa.

Staříček zakývl rozvážlivě hlavou a teprv vešel do hospody: ani dívat se na to nechtěl — hořko v ústech nedalo se jinak zahnat než umořením červa v žaludku.

Z cestovního kožichu a plyšových pokrývek vymotal se na kočáře žid Kohn z Borové — Kocmánkovo rozežrané svědomí — živá Matýsova smrt.

Žid rovnou vešel do statku, toho pěkného, do žluta bíleného čtvrtlánu, který Matýs zdědil čistý, bez dluhů a který teď celý se třásl na malém kousku papíru v nervósně jím pohrávajících prstech židových... Hle, nač se nezmohl pyšný jeho čtvrtlán — — Tři slova, podpis — — a v koutě stála mošnička a žebrácká hůl — — —

Dlouho Matýs hřešil v tichém podkroví svého krbu.

Do hospody nikdy nevkročila jeho noha — ale za to čepák za čepákem, plný „dobré vody", z hospody nosily děti den co den. Kocmánek Matýs den jak den svědomitě a oddaně obětoval Satanovi ráno i v poledne i večer, v noci i mezi dnem — — —

Křečovitě v posledních zápasech trhal sebou a zmítal se strany na stranu, uhýbaje poslední židově ráně.

Vyšli.

Matýs na jevě už celé dědině skroušeně stojí u kočáru a zbledlými, chvějícími se rty pokorně a uctivě jak otrok prosí ještě o měsíc, čtrnáct dní, týden — — —

Nadarmo.

„Entweder — oder —" obrací žid obličej s promáčknutým, z jedné strany jakoby děrou prolezlým nosem — — a Kocmánek stále ještě prosí, čepici mačká a v rozpacích, co by ještě vymyslil na prodloužení lhůty, odlepuje přilíplé bláto s plechu, klenoucího se nad zablácenými loukotěmi kočárových kol.

„Sviňu prodám — — hintressy zaplatím — — — jen téděň — jen téděň." — — —

„Ja — ja! — — Já si nemožu pomoct. Taky su dlužen — — — Co sem šek — to sem šek — — Zétra pšinesete hintress nebo — — vás vehodím."

Žid už jen pokrčil ramenoma, vklouzl do kožichu, zabořil se do měkkých polštářů a bez odpovědi na plazivý pozdrav Kocmánkův — poručil:

„Jeď!"

Koně trhli, náruční šlápl kopytem do kalužiny, špinavá voda vystříkla vysoko a pokálela Matýsovi kalhoty i bílé rukávy nedělní košile.

Matýs udělal pažemi zmatený jakýsi pohyb, jaký dělá člověk sražený dravou vlnou do prostřed povodně — — — brada zatřásla se mu překotnými, nedopověděnými slovy. — —

Celé Habrůvce bylo ho líto — — ale — — Každý jej znal.

Kočár odhrčel.

Kocmánek s hlavou do předu zlomenou vešel do síně.

Na stole už pářila polévka — — v troubě voněla hus.

Každé sousto hořklo mu v ústech a na talíři pořád jakoby viděl žluté kolo židova kočáru.

Ve zmatku ani neslyšel, jak děti se modlí.

Bez modlení zasedl za stůl a prudkou ranou srazil s lavice podřimující tam koťátko. (Pokračování.)

Z Prahy ku konci let šedesátých a na počátku sedmdesátých.

Vypravuje Ladislav Quis.

(Pokračování.)

le snad přece stojí za zmínku, jak jsme si leckdy takovou zábavu improvisovali. Bylo to v poslední chvíli před prázdninami (tuším r. 1869), a každý již na odjezdu. Tu napadlo některému z nás, již jsme záhy po obědě ve spolku byli shromážděni, že bychom si mohli uspořádati zábavu na rozloučenou.

Na otázku kdy a kde, odpověděno resolutně: „Dnes večer u Šaryho.“ V mžiknutí sestaven program: Deklamace, komické výstupy, zpěvy, tanec a tombola; rozděleny úlohy a funkce, a všickni přítomní povýšeni na hodnost zvacích výborů. Přítel S. H. odjel ihned nakupovati výhry do tomboly, jiní opět opatřili potřebné kostumy. A večer zábava byla, a oba sály Šaryho sotva stačily; dam ovšem nescházelo, a po provedení pestrého programu i bohaté tomboly tančeno až do bílého rána. A od tance hajdy, na dráhy a dostavníky!

Takový jarý, tu vážný, tu bujně veselý byl život ve spolku.

A když jsem se již tak prostosrdečně rozpovídal o těch starodávných, dávno nemoderních věcech, na které snad mnozí z těch, kteří by se jich asi stejně radostně byli súčastnili, kdyby datum jejich narození bylo o nějakých těch třicet let starší, budou pohlížeti s pokrčením ramen, jako na nedůstojné jich titěrnosti; povím z toho oboru ještě něco; vždyť vím, že se tím má vina nezvětší.

V naší době, co nyní zveme českou společností, ještě neexistovalo. Vím, že ještě dnes největší část studujících jest, bohužel, poukázána výhradně na hospody a kavárny, a to ne právě na ty nejlepší; ale tehda nebylo téměř ani výjimek. Nemluvím o salonech, jichž konečně vlastně ani nyní nemáme, ale i soukromé domy byly nám vůbec uzavřeny, leda že někdy v masopustě bývali jsme pozváni jako výpomocné síly do některého domácího plesu, kde jsme si tu večeři a trochu toho piva musili svědomitě odtančiti.

Jedinou repraesentací společenského života byla na jeden večer do roka „Národní beseda“, která však, upřímně řečeno, nikterak se nemohla vyrovnati ostatním buď utraquistickým, buď zcela německým plesům. To pohnulo některé z členů „Akademického spolku“ zasaditi se o zavedení repraesentačního plesu českého studentstva. Návrh ten vyvolal čilé debatty mezi členstvem a docházel velmi různého posouzení. Ačkoli pak měla proti sobě velmi četnou stranu, které se takovéto věci zdály nesrovnatelnými s vážnými úkoly českého studentstva, přece myšlenka ta zvítězila, k čemuž ovšem v ne poslední řadě dopomohl ohled na možný finanční úspěch. A tak došlo v lednu 1870 na první akademický ples; i v ohledu společenském i peněžitém docíleno jím pěkného výsledku, který následujícího roku ještě se stupňoval. I stal se ples ten na celou řadu let trvalou institucí. Ale tímto zdarem nebyla opposice nikterak usmířena, a hádky o vhodnosti či nevhodnosti vlekly se pak v knihách přání i ve valných hromadách po všecka léta, po která jsem spolku náležel, a myslím, že i potom. Živeny byly ještě tím, že i v plesovém výboru, na jehož členy pohlíženo na mnoze jako na milou zlatou mládež, nastaly rozmíšky o palčivé otázce, má-li výbor při zvaní a na plesu užívati čamary či fraku; hádky ty, následkem kterých před třetím plesem část výboru se poděkovala, byly by tehda bezmála celý podnik rozbily.

Registruje celou tuto kapitolu o plesu tak suše a krátce, nechci tím snad nikterak naznačiti, že bych byl náležel k těm, kteří věc tu zavrhovali, nebo že jsem snad nyní post festum přistoupil k jejich mínění. Uznávám naopak, a chápal jsem také již tehda, že se tím činily, jako kdysi — za jiných ovšem poměrů a také již v jiném směru — českými bály a později Národní besedou, nevyhnutelné kroky ku vytvoření české společnosti. A o nutnosti této pro náš kulturní vývoj netřeba, tuším, žádných důkazů. Ale tehda nebylo to velké většině mladých lidí tak jasné, tak samozřejmé, ba mohli se přívrženci tohoto přesvědčení snadno spočítati. Přenášelo se ještě z minulých desítiletí do prvních let šedesátých a odtud zase dále ustálené to mínění, že k vlastenectví náleží řádná dávka neuhlazenosti a pohrdání vším, co se nazývá společenským taktem. Byl to přirozený následek vychování, jakož i toho, že největší díl nadšenců pro národní věc vycházel v oné době přece jen z chudších, nebo ze selských, řemeslnických a maloměstských vrstev, a že bylo třeba ne jedné, ale více generací, aby se dokončil poznenáhlý přechod k úplné proměně dosavádního, po otcích zděděného způsobu života; zkrátka k tomu, aby se vytvořila také u nás ona vzdělaná třída, která kladouc vyšší požadavky na život, nemůže si ho ani mysliti bez uhlazených, jemných způsobů a více méně oprávněných konvenienčních forem. Od toho byli jsme, a to také studující mládež, tehda ještě velmi vzdáleni; byly tu sotva skromné, ojedinělé počátky. A ten proces dosud není dokonán ani v Praze; na venku pak na mnoze ještě ani nepočal.

Jiná, a to psychologicky zajisté důležitá příčina tohoto mocného odporu proti ušlechtilejším společenským formám a následkem toho též tak pomalého vývoje v tom směru, byla okolnost, že formy tyto — pravím to ovšem cum grano salis a se vší náležitou reservou — panovaly již ode dávna u našich národních a politických odpůrců, následkem čehož

nechuť k těmto přenesena i na jejich způsob života. Jinými slovy: zdálo se nám to vše příliš německé, ač ovšem jsme se v mnohých jiných a třeba dosti nepěkných, nechvalných a nám skutečně neprospěšných věcech po nich rádi opičili a dosud opičíme. S další cizinou, zvláště se vzorem společenského mravu, s Francií, který Němci přece po ní a to dosti špatně nápodobili, ještě spojení nebylo, a český cestovatel, český tourista byl bílou vranou.

My, mladé tehdejší pokolení, rostli jsme v tomto ohledu věru jak to dřevo v lese; nebylo vábícího vzoru (leda tedy toho odpuzujícího, k němuž se nemohlo a nesmělo ani poukazovat pod trestem zrady na národní věci) a nebylo tu konečně, a to také jeden ze závažných důvodů, proč věc ta vázla, nebylo tu, pravím, ani dosti podmínek; scházel především dostatečný počet zámožných rodin, a ty, které tu byly, neuměly, neb nechtěly svých prostředků takto užiti.

Byly ovšem již i tehda učiněny některé pokusy o český salon, ale ty se vesměs potkaly se žalostným nezdarem; buď pro nešťastnou ruku těch, kdo to podnikli, buď pro nedostatek vhodného materialu, buď pro špatný jeho výbor, hlavně ale proto, že to nebylo ještě na čase. Jest v zasvěcených kruzích ještě v dobré paměti, kým a kde se také pokusy staly, a nemám proto ani za potřebné ani za místné uváděti zde jmena; zatím dostačí tato zmínka, a bude na těch, kdož se budou někdy obírati tímto obdobím našeho kulturního vývoje, věc tu šíře a dle pravdy vylíčiti.

Při tom vidím ještě dnes potřebu ohraditi se proti tomu, že bych tu chtěl zastávati nějaký škrobený formalismus; budiž mi dobře rozuměno, jsem nejzapřisáhlejším nepřítelem všeliké té bezduché, protivné etikety, kterou se zastírá obyčejně jen nedostatek myšlenek a pravého vzdělání; jsem také nepřítelem všeho nápodobování, všeho opičení se po cizím; ale to, čeho si přeju, jest: abychom z vlastního svého kořene sobě vypěstovali svérázný, ušlechtilý mrav a způsob života, abychom si, tak jako jsme si sami ze sebe vytvořili již tak mnohé, abychom si také vytvořili jednou svou ryze českou společnost, která by nás dovedla důstojně repraesentovati proti ostatním vzdělaným národům. Jsme, tuším, také již zde na nejlepší cestě; to, co bylo v době, kterou líčím, kdy jsme se pracně prodírali teprve prvními začátky, a čeho jsem se zde k dolíčení vývoje své generace nutně musel dotknouti, jest jen dokladem, že i k tomuto cíli spějeme a také dospějeme.

Bych jen poněkud naznačil pokrok od té doby i na této cestě učiněný, stačí poukázati jen k tomu, že jsme neměli tehda ještě ani konversační řeči a že hladká salonní rozprávka byla uměním, jímž se jen nemnozí mohli honositi. Co se tu nedostávalo vhodných výrazů, co ustálených rčení, jež tak dobře na kluzké půdě salonních parketů dovedou uchrániti sklouznutí a rozpaků! Jak mnozí utíkali se proto často ku spasné němčině, v níž ještě byli vychováni, neb vplétali v hovor aspoň běžná jim německá slůvka a fráze. Z některých současných románů a dramat můžeme dnes ještě dobře viděti, jak asi vypadala tehdejší společenská řeč. A u většiny dam dopadalo to s řečí tou ještě bleději.

Za to vyvíjel se bujně život v hospodách a v hospůdkách třetího a nižšího ještě řádu, v kavárnách a podobných místnostech. V tomto

ohledu: — a pravím to bez nadsazování, však také bez chlouby — jsme cizinu (až snad na svatou německou říši) věru předčili. Naše veřejnost — toť byla a jest dosud hospoda. Ale protože mluvím o době již minulé, zůstanu jen při té, a tu dle pravdy musím říci, že naši lidé zalézali nejraději do tmavých zastrčených děr, kdežto se Němci a Židé roztahovali v těch několika okázaleji zařízených restauracích. A tento hospodský život, na který především poukázána byla studující mládež, nebyl nikterak podle toho, aby zušlechťoval způsoby a zjemňoval řeč. Sprosté vtipy, neomalená slova, hrubá mluva, neohrabané chování, pustý tlach a neurvalé, nicotné hádky, karban a horší ještě věci poskytovány tam naší mládeži. Šťasten, kdo v tom neutonul — a kolik ušlechtilých, slibných duší tam zmařeno! Jak mnoho dobrého vykonal „Akademický spolek" již tím, že poskytl členům svým přístřeší, vzdušné místnosti, kam mohli se uchýliti, kde místo v netopených, těsných a tmavých komůrkách mohli zimní večery tráviti v teple a světle, čtouce neb studujíce, aniž byli nuceni utéci se do nějaké té špinavé, začazené hospůdky a poslouchati blábolení surové, polospité chasy.

A proto již záhy vyskytla se ve spolku myšlenka akademického domu, která bohužel dosud ještě daleko má do svého provedení. Jak jsme záviděli dánským studentům, kteří se spolkem naším tehda vstoupili v jakési spojení, že již takový dům si mohli zříditi. Po mnohém uvažování předložil konečně výbor návrh na zřízení takového domu valné hromadě, a jestli jej tato zavrhla, učinila to jen proto, že nebylo ani nejmenší naděje získati potřebné prostředky. Ale i spolek, který se ustavil v pozdější době za tím účelem, nebude asi s to, by v dohledné době krásný svůj úkol provedl, nedostane-li se mu vydatné pomoci od těch, kdož by tu pomoci mohli a měli. Ve šťastné Anglii vystavěli boháči na podnět daný v románu ušlechtilé dámy palác pro dělníky; což nenajdou se u nás lidé tak vznešené mysli a štědré ruky, kteří, pochopivše převeliký dosah takové instituce pro náš malý, vyvinující se národ, pro naši chudou, strádající mládež studující, by vystavěli a zřídili jim taký dům, jim a také našim dělníkům? Či nestojí to zajištění budoucího vývoje naší mládeže za těch několik set tisíc zlatých? — I země i obce, a ty především, by tu měly přispěti, vždyť by tím vykonaly jen svatou povinnost k národu. Jest již svrchovaný čas, aby věc ta byla provedena. Studentstvo samo první by mělo pozvednouti svůj hlas a volati, by se mu konečně dostalo toho, čeho tak nutně potřebuje. Bylo by to vykoupení, byl by to spasný a požehnaný čin. Kéž by věc ta došla náležitého porozumění, kéž bych nevolal nadarmo!

Což by nemohla Pražská obec v assanačním území neb na jiném příhodném místě poskytnouti k tomu cíli potřebný pozemek, což by nemohly naše zámožné obce, jež do Prahy ročně vysílají tolik svých synů, přispěti značnějšími peněžitými obnosy? A třeba že jsou naše zemské finance zbědované, přece snad by se při trochu dobré vůle mohly nalézti ještě nějaké prostředky na věc takové důležitosti. Zpívám tu známou píseň a slyším již také odpověď; ale přece jen volám: Přispějte třeba posledním grošem k povznesení svého studentstva! Ta malá oběť přinese vám v budoucnosti tisíceronásobný užitek.

Již na počátku minulého století pojal podobnou myšlenku šlechetný muž hrabě Straka, ovšem jiným způsobem a obmeziv svou dobročinnost jen na sobě rovné, ale což by nebylo na konci tohoto století v našem demokratickém národě muže, který by se dovedl nadehnouti pro ideu studentského domu pro mládež ze svého lidu, arci ve způsobu jiném, době a volnému duchu jejímu přiměřeném? Strakův palác pod Letnou již stojí, kdy uvidíme na druhém břehu hrdě se vypínati svobodný palác českého studentstva?*)

IV.

Než dosti o tom, třeba, bych se vrátil od nežádaných úvah k svému vypravování o „Akademickém spolku“. To nebylo by zajisté úplné, kdybych si nepovšiml také té usměvavé tváře našeho spolkového kustoda Prokopa Stanislava, jak ji nazval Neruda v kterémsi ze svých divadelních feuilletonů. Ten, bývalý herec, vládl v těsných místnostech spolkové knihovny; k němu utíkali se studenti nejen o knihy ale i o radu a někdy též o peníze.

On byl věru factotem našeho spolku a kdykoliv se „něco“ chystalo, o čem výbor nesměl věděti, aby neskompromitoval spolek před slavnou policií, nastoupil funkci Stanislav. On dovedl tak diskretně našeptávati hesla neb místa dostaveníčka, uměl tak nepozorovaně vsunouti v ruku lístky do německého divadla, jichž pojednou celé kupy měl k disposici, že o tom nikdo, ani sám slavný výbor, neměl ani tušení; a když se pak buď v koleji buď v německém divadle neb jinde strhla nějaká demonstrace studentská, tu mohl celý ten výbor na evangelium přísahati, že on a spolek jsou v tom nevinni.

Poslední taková demonstrace provedena již za Hohenwarta německému professoru Linkrovi, když se osmělil předčítati svým nečetným, ale také českým posluchačům latinskou, dle Horace sdělanou odu na oslavu německého císaře a vítězství německých zbraní proti Francii. Češi, kteří tam tehda byli v menšině, doběhli pro pomoc do akademického spolku a splnili pak doslovně vyzvání pana professora: „. . . nunc pede libero pulsanda tellus“, a sotva která síň starého Klementina zakusila kdy ráznějšího zdupání své podlahy. Demonstrace ty nabyly pak velkého rozsahu, opakovaly se po dva neb tři dny a byly by málem vedly ku srážce mezi českými a německými studenty. Linker byl potom nucen suspendovati v letním běhu své přednášky.

Nastaly horečné dny fundamentálek. Po prázdninách, strávených ve víru stíhajících se zpráv, v neklidu očekávání těch velkých věcí, jež se připravovaly, spěchali jsme plni nadějí do rozjařené Prahy. Byly to mé poslední prázdniny a počínal mi poslední rok studentského života. Přes

*) Tyto úvahy o akademickém domu byly napsány ještě před tím, nežli vešlo v známost, že „Česká spořitelna“ darovala německým studentům z našich peněz Grand Hôtel. Čin tento — který celou českou veřejností byl již posouzen a dle zásluhy odsouzen — má a musí nám býti příkladem, co máme učiniti a třeba jen litovati, že naše peněžní ústavy dosud se nezmohly na čin, který nyní jest jejich svatou povinností. Kdyby přispěly všecky dle svých sil, byla by otázka akademického domu brzo a snadno rozřešena.

veškeré radostné vzrušení z konečného, a jak vše věřilo, již neodvratného vítězství naší národní věci, kteroužto vírou nedovedly otřásti všeliké, tu a tam se vyskytující nepříznivé pověsti, přese všecko to blahé rozechvění ovanula mne, když jsem vešel opět do síní našeho spolku, neodbytná tesknota. Ach ovšem, mých nejlepších, mých nejmilejších druhů z předešlých let zde již nebylo; ukončili již svá studia a rozešli se jeden po druhém po novém svém povolání, a ti někteří, již zbývali, byli mně většinou přece jen vzdálenější; nás nepojilo již ono pouto stejných snah, od prvního mládí pěstovaných v prsou, pro jediný cíl nadšených. Zůstal jsem tu sám.

A když s mlhami podzimu vše se zachmuřilo, když opadávala list po listu zeleň našich nadějí, přes léto tak bujně vypučelých, když zadul ten ostrý vítr od Vídně a mrazivým svým dechem spálil všecky květy radosti a schylovalo se k dlouhé, tuhé zimě: tu pocítili jsme my mladí poprvé veškerou tu hořkost netušeného zklamání, veškerou bolest a zoufalství nezdaru, ztroskotání před samým cílem.

Rieger s Clam-Martinicem vraceli se ku konci října 1871 s nepořízenou z Vídně, pád Hohenwartův, pád fundamentálek byl zpečetěn. Rozbouřené, tu zasmušilé, tu hněvem kypící davy očekávaly toho podzimního odpoledne vracející se před státním nádražím. A když se ve vratech budovy objevila mužná postava Riegrova, tu zaburácelo to z tisícerých hrdel jako bouře: „Nedejme se! Nedáme se!“ A již vypřaženy koně z jeho povozu, a studující vlekli vůz ten, jako vůz vracejícího se triumfátora, ulicemi pražskými. Vše to stalo se jako mžikem; nevím, kdo tu velel, kdo dal první podnět, jen tak letmo zakmitla se mi u Riegrova vozu tvář přítele Eima. Šel jsem podivně dojat se zpívajícími zástupy až k bytu Riegrovu a odtud do Ferdinandovy třídy, kam valily se ty proudy lidu, by dle daného hesla pozdravili též Clam-Martinice. Došel jsem před davy po chodníku až k rohu uršulinského kláštera, když tu proti nám od Štěpánského náměstí (nyní Poštovské ulice) z budovy policejního ředitelství vyřítilo se několik málo ozbrojených policistů. A ta před chvílí ještě nadšeně burácející massa lidu rázem se zastavila před několika těmi bodáky a v nejbližší chvíli již v divokém zmatku se rozprchla. Stalo se to tak rychle, že jsem ani nechápal, a stál jsem ještě jako přimrazen u svého rohu, když bylo již po všem. V tu chvíli jsem pocítil, že jest konec, že jsme opět schýlili hlavu pod zvyklé jho. Loudal jsem se zvolna nazpět k akademickému spolku. Tam bylo hlučno, hovorna i ostatní síně naplněny, všude rozčilené neb ustrašené tváře; vše hlučelo, druh snažil se překřičeti druha. Pěstě se zdvíhaly, divoká slova vyrážela co chvíli ze vřavy. Vyskočil jsem na židli chtěje pronésti několik vět, ale hlas můj zanikal a v nejbližší chvíli byl jsem již s tribuny své stržen a něčí stlumený hlas hučel mi do ucha: „Vždyť zde plno špiclů!“ Bylo mi ošklivo. Prodral jsem se ke dveřím a obrátiv se ještě na prahu, vmetl jsem, nejsa již sebe mocen, do těch zástupů bez hlavy a rady jakési slůvko, jež dnes, po chladné rozvaze tolika let nechci opakovati, a které snad bylo nespravedlivé. A to byl můj odchod z onoho spolku, který jsem tak miloval, k němuž se poutají mé nejkrásnější upomínky; prahu jeho jsem pak již nikdy nepřekročil a se studentstvem jsem se již nestýkal.

To byl popelec, jehož se dostalo naší mládeži po bujném tom reji karnevalu, a s tím popelem na schýleném čele plížil se pak každý s notnou kocovinou do svého zákoutí. Nastal dlouhý, dlouhý půst a naše mládež v něm jak náleží vystřízlivěla. Tehda jako by byl sfoukl někdo rázem dohořívající plamen, který hřál naši krev, zápal utuchl a chlad vnikl až do srdce. Ten nezapálilo již žádné heslo, byť zaznělo třeba na sněmu z úst hrdého aristokrata těmi odhodlanými slovy: „Až do těch hrdel a statků!“ Tu byl by strhl jen mužný čin, ale ten nenásledoval. A lidé složili ruce, těšíce se: Snad přijde zas nějaký obrat. Však ten nepřicházel . . .

Tak ukončil se další oddíl vychování mých vrstevníků, poslední to před samým prahem mužství. A oni se nyní chystali vystoupiti do areny veřejnosti a jeden po druhém, z těch kdo byli zdatnější, záhy tam vystoupili. Já jich nenásledoval; naše cesty se rozrůznily, naše spojení z mládí bylo a zůstalo přerváno.

V.

Zde mohl a měl bych snad skončiti. Ale chtěje vylíčiti svou dobu a její život v těch vrstvách, jež jsem poznal, nebo správněji řečeno, zachytiti onen reflex, kterým se v duši mé obrážely, jsem nucen pokračovati. A tak nechť mne sledují ti trpěliví, které mé vypravování ještě neunavilo, též na jiné jeviště.

Kteréhosi nedělního večera v polovici listopadu r. 1868 vystupoval jsem s přítelem Kotrbelcem po dosti nuzně osvětleném schodišti do prvního patra starého domu v Michalské ulici. Stanuli jsme přede dveřmi. Srdce mi bušilo, byl jsem rozechvěn a pln očekávání něčeho neobyčejného, velikého. Vždyť jsem se chystal, já nesmělý, neznámý mladíček, poprvé předstoupit před ty polobohy, jichž díla jsem po leta s nadšením a s obdivem čítával. Dlouho jsem se na ten okamžik těšil; představoval jsem si jej tak vznešený. Konečně jsem se té chvíle dočkal! Neznal jsem z nich dosud ani jednoho; jaktěživ nesetkal jsem se ještě se žádným básníkem, se žádným spisovatelem, se žádným umělcem. A teď, tam za těmi dveřejemi — představoval jsem si — shromážděn ten výkvět naší literatury, našeho umění; viděl jsem již ty vážné, velebné postavy, sedící na křeslech kolem stolu pokrytého knihami a rukopisy a rokující o nejvyšších problemech umění. Snad některý na mne pohledne, snad na mne promluví, byť by se zeptal jen po jménu; snad mi stiskne i ruku. Však to zdálo se mi na poprvé nadějí příliš smělou . . .

Ale již otevřel můj přítel a vůdce ty tajemné dveře — a za nimi objevila se úzká chodba sloužící zároveň za garderobu, již střežil obstarožný cerberus se svou švitořivou družkou. A zase dveře, zase rozpaky. Ale podivno! Slyším za nimi utlumené zvuky piana, dupot, šustění. Dveře se rozlétly, a již vcházím do prostranného pokoje temných stěn, kde pod dvojramenným kandelábrem s nekrytými plynovými plameny při veselých zvucích polky otáčelo se na zašlých, nevoskovaných parketách několik tančících párků. „Přišli jsme pozdě,“ šeptal mi přítel, „jest již po přednášce.“

Když jsem se poněkud rozhledl z koutku, kam jsem se skromně přikrčil, přivábila mou pozornost štíhlá rusovláska někde na blízku po namáhavé tonře oddychující. Vzal jsem si srdce, představil se a již byl jsem v kole. To byl můj vstup do „Umělecké besedy", k níž jsem se záhy po svém příchodu do Prahy přihlásil jako člen literárního odboru. Ještě téhož večera seznámil jsem se s tehdejším jednatelem téhož Jaroslavem Gollem, který mne pak příští soboty uvedl do obvyklé týdenní schůze. Tyto konaly se v dlouhém, k účelu tomu dosti nepohodlném pokoji. Zde seznámil jsem se již koncem listopadu s Hálkem a zponenáhla též s ostatními spisovateli a umělci, kteří tehda „Uměleckou Besedu" navštěvovali. Předsedou literárního odboru byl tehda dr. J. B. Pichl, i súčastnili se jeho schůzí i následujících důvěrných dýchánků horlivě i starosta spolkový Wenzig i stařičký ale vždy mladý Purkyně, tehda tuším starostův náměstek.

Když se následujícího roku (1869) „Umělecká Beseda" přestěhovala do Široké ulice (nynější Jungmannovy třídy), tu počal se, zvláště v odboru literárním, jehož předsedou rok na to zvolen Hálek, vyvíjeti čilejší život; nastala tam ona éra Hálkova, na niž po jeho brzké smrti pak ještě dlouho vzpomínáno.

V oněch letech, kdy neměli umělci a spisovatelé ještě žádného vlastního střediska, vždyť bylo jich příliš málo, než aby na něco takového pomýšleti mohli, zvláště když nebylo naděje, že se všickni súčastní, byl spolek jako „Umělecká Beseda", který na svých členech nežádal ani v odborech umělecké neb literární činnosti, velmi dobrou, ba v mnohém ohledu přímo neocenitelnou náhradou za ně. Spolek ten značí určitou etapu našeho kulturního vývoje, a cokoli tu bylo nedokonalého, neb snad pochybeného, bylo jen nutným důsledkem toho stadia vývoje, v němž jsme se právě nalézali. Proti době dřívější znamenalo založení „Umělecké Besedy" velký a zdárný pokrok. Nyní, za valně již změněných poměrů, připadly besedě zcela jiné úkoly, než jaké na počátku svém měla a také plnila, a proto nelze k její nynější činnosti přiložiti měřítko tehdejší a naopak; tu by vždy vyšel nesprávný výsledek.

Hlavního účelu, aby se totiž umělci a spisovatelé srazili v pevný, organisovaný šik, v korporaci, kde by měli rozhodné slovo, která by měla váhu na venek a dosti prostředků, by mohli aspoň společné své snahy uplatniti a prováděti, bylo dosaženo, když ne v plné, přece v dosti značné míře. Toho před tím nebylo. Ale byl tu ještě moment jiný, neméně důležitý, totiž navázání styků mezi umělci a mezi širším obecenstvem. „Umělecká Beseda" stala se tu šťastným prostředníkem a bylo — ač na to mnohdy žehráno — zcela dobré a zcela účelné, že přijímala i laiky. Ale zvláště velkou, a dnes ne dosti oceněnou výhodou stalo se toto zařízení pro mladé lidi s uměleckými neb literárními aspiracemi, kteří právě prostřednictvím tohoto spolku získali si spojení a známosti, o které by jinak zajisté mnohdy marně byli usilovali.

Naproti tomu bylo nevýhodou, zvláště v literárním odboru, že následkem přílišné různorodosti živlů zde sloučených přednášky v něm konané mohly se pohybovati jen v jistých určitých mezích, které mužům od pera nemohly stačiti, ač i tu vykonáno mnoho cenného a povzbuzujícího.

Však nevýhoda tato jest vedlejší a nepadá na váhu. Jedním z nejlepších a nejdůležitějších činů literárního odboru v těchto letech bylo založení sborníku „Světová poesie“.

Měl bych tedy nyní se rozepsati podrobněji o tehdejším intimním, abych tak řekl, domácím životě v besedě. Ale v prvních třech letech jsem se tohoto života hrubě nesúčastnil; navštěvoval jsem leda sobotní schůze odborové a někdy nedělní přednášky pro dámy, které, jak jsem již na počátku uvedl, končily — na velké pohoršení některých starších pánů — vždy tancem. Byl jsem tehda cele zaujat jinými věcmi a býval tedy po celý ten čas v besedě více jen hostem, který zůstal mimo důvěrný kruh starších, v čele spolku stojících mužů a těch, kteří se jim přidružili.

(Pokračování.)

Z cyklu básní Aug. Eug. Mužíka „Chrám bosých“.

Modlitba.

Nebyl bys mne hledal, kdybys mne nebyl nalezl.
Pascal.

Zas chvíle jest, kdy cítím jsoucnost Tvou.

My hledáme Tě, my Tě zapíráme,
když mníme, že Tě nelze nalézti,
my jako plavec, který vztahuje
svou ruku po lodi v těch černých vlnách,
zpět stokrát odraženi přece v před
se ženem; z temna po Tobě
své ruce pneme; ach my nechceme
ni věřit věření, ni milovati lásku,
a vlna pochyb přec nás drží navrchu,
že neklesáme v tůň; to Tvá je milost,
ó otče náš . . . a přece vidíme
když loď ne zjevnou, aspoň hvězdy Tvé,
a tušíme kdes na palubě výš
Tvůj bílý obličej, jak pluje sám . . .

Ó snění nikdy nedosněné! Nám,
již tupí jsme a mdlí, jen pro chvilku,
nám není dáno poznati, jen tušit,
jen tušit tušení, že jsi. Však modlitba,
jíž nevěrců se chvěje ret, když zříme,

jak vůkol tma a robství bratry drtí
(neb jinak modlit my se neumíme
jen v jménu Lidskosti a Bolesti!)
zda není hlubší, slavnější, než ta,
již zaplacených kněží žvýká dav,
co zářné ráno nad námi se pne
jak Tvoje aureola! Jsme jak slepci,
jež vedou poloslepí, stále dokola,
ač toho netuší . . . my chceme zřít,
co domněním jen vane v smysly naše,
jen chvěním etheru a mluvou noci.

Však, Otče Odbojných, ó nediv se,
že tací jsme, když zříme, nechápem
Tvé hospodářství . . . rody pozemské
ať bratří, nepřátel, a nikdo lhostejným
nám nemůže být — jichž cesty života
ach nikdy nezjasní ni jeden úsměv!
Jak jatí psi jsou na smrt určeni
již předem, pánu lhostejno, jak zhynou,
zda mrazem nebo hladem, a když hryzou
se v tmě, to hudba jemu nejsladší . . .
Kol mříže, stěny pevné: zákony
a krutá kázeň, neuprosný řád,
a nikde vzduch ni svit v jich zoufalost,
i Záhrobí se zmocnil krutý pán
a dí, že vládne také v něm; tak rodí se,
tak zmírají, a dříve souzeni
než počati . . . však nejvíc mučí nás
ó Pane, pohled na děti, jež zmučené
a hladové svůj drobný řetěz vlekou,
a hladové se tulí k životu
a přece dětmi jsou . . . tu reptáme
a chtěli bychom vyhoditi zem
až ku hvězdám! neb není bolesti,
než jak ji děti trpí . . . Ach a proč, ó proč
A jsi-li přec, to strašná odpovědnost
za děti ony musí být a komu?
Že chceš tak mít to, zda to dostačí?
A jsi-li přec, zde v oněch dětech jsi,
zde v nich Tvůj smrtný, pozemský je stan,
zde trpíš s nimi, mučíš se — a nač?
A já v zrak hledě toho dítěte,
jež strádá zimou, hlady, nemocí,
a hrůzou budoucnosti neznámé,
jež ze starých se rabů na ně šklebí,
Tě vidím tam . . . tak zmučen jsi a zdrcen
a zře Tě tak, já věřím, že's to Ty.

Již hledat Tebe nemusím, Tě našed.
Leč srdce puká mně, již neptám se,
a z očí dítěte jak hledíš na mne,
že trpíš, vím, chci trpět s Tebou též,
chci trpět za Tebe, a trpím tak.
Ó dlouhý pohled Tvůj z těch dětí všech!
Kdo pohledu mne toho pozbaví?!

—

Zbožně.

Po celý život hledáme zde boha —
a cítíme jen prázdno ve své duši,
po celý život hledáme zde boha.

Neb nahradit vám nemůže jej nikdo
ni lživý kněz, ni lživé světa řády,
a cítíme jen prázdno ve své duši.

Ten někdy jenom cítí jeho blízkost,
kdo nah je, hladov, opuštěný všemi . . .
Po celý život hledáme zde boha.

Tys udeřil mne, zašlapal mne v bláto —
pojď, dej mi ruku, budem hledat boha
— ó viď, že jednou přec jej nalezneme!

—

Ráno.

Aj, jaký ruch to! Ještě ráno není,
ta zoře sotva mračnem prohledá
a přece cítím divé kolem chvění,
jak když se tisíc ptáků pozvedá . . .

To tichá druž je. Ty ji můžeš zříti,
kdo nezasnil jsi dosud celou noc
— tu tichou druž, jež ve běd vlnobití
se nesla lidem táhnouc na pomoc.

Teď, jako ptáci noční domů vrací
se jejich tlum . . . ó marný byl ten let!
Nechť srdce v taji zcela vykrvácí!
Nač soucit s vámi — jděte, jděte zpět!

Jak ptáci mláďata svá, v kleci spjata,
tak obletají duchové vždy nás,

když spíme, plaší přízrak žití — kata,
a tkají v sny nám lepší doby jas.

Teď vracejí se . . . jako mlýnský kámen
je srdce tíží v tuše bodavé.
Svit rudý plá, jak z obnažených ramen
by padalo jim peří krvavé.

—

Do práce!

Jitro je, to chudých jitro —
sotva nebes chladné nitro
rudým ohněm zažíhá se,
mrazná rosa studí zem.
Čas je bídě záhy vstáti,
do práce se časně dáti,
včerejší den vystřídán jen
novým bude bídy dnem.

Údy ještě z včera bolí,
ale život nepovolí!
nutno, jak ten řemen běží
na strašlivém motoru,
denně, denně bez oddechu
stále k předu v potu, spěchu,
dokud krůpěj krve v těle,
po umrlčí komoru.

Umění a radost, krása,
kterou doba stále hlásá,
chladně, cize odráží se
od těch postav shrbených.
Rád bych smál se tady brachu,
ale hledím, vidím v strachu:
že ti všechno lhostejno je,
soucit, pláč i podlý smích!

Psy-li cestou potkáváte,
tajné sympatie máte
k tvorům, rovněž zotročilým,
již též znají hlad i mráz.
Ale často též vám přece
závist úží slabé plece,
neboť pes ten člověku je
cennější než mnohý z vás!

—

Z ulice.

Ten obraz zřel jsem na ulici kdys:
Muž se psem káru táhli plnou zboží,
v jho jedno oba vpřaženi;
tak zvolna, ztěžka spěli ku předu
pes otrok s člověkem, jenž rovněž otrok;
kde končí zvíře, člověk počíná,
jenž ku hvězdám až pne svou důstojnost
a s bohem o poznání zápasí?
Oč od pravěku, v díře jediné
kdy žili člověk se psem, tuláci
a kočovníci, význam lidstva vzrost?
A čím jsou všecky sličné nauky?

Šli svorně cestou svojí. K večeru
snad v jeden pelech ustranili se,
snad psův byl lepší. Takto celý den
pes — člověk spolu táhli káru tu.
Však náhle člověk tiše zachroptil
jak var by žhoucí v prsou se mu zved,
jak cos by puklo v nich . . . sáhl ke rtům
a setřel krev si, jež mu hrkla z úst
a dále táhl zase kár svou,
tu káru bídy své, tu káru bídy
ach společnosti, lidstva celého . . .
Jen pes naň hleděl velkým okem svým,
jak jediný by jemu rozuměl . . .

Ve chrámě.

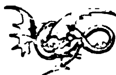
Bos, polonah a s okem vytřeštěným
tak vběhl do chrámu muž divoký.
Neb venku všady, v každém kročeji
s ním spěla myšlenka, ta děsná sestra,
předtucha zločinu jej poháněla
jen ku zločinu, v ruce nůž mu tiskla.
Tak dlouho s ní ach marně zápolil . . .
Teď hledal v pomoc boha, lidí dav
když od něho se cize odvrátili.
Tož boha vzývat bude v hrůze té!

Tak vběhl do chrámu a hledal boha.
Nic kolem, nic. Jen dřevo všady, kámen,
vše dílo člověka, vše koupeno,
ta hmota seskupená úlisně

a v krajkách, zlatě, mramoru a dřevě
bůh boháčů zde triumfoval. Nikde
ni slovo těchy, pozdrav, ruky stisk,
jímž v slzách roztál by ten jeho vzdor,
a v nichž jak v jarních dešťů přívalu
by sílu nalezl: zas trpět dál.
To zlato kol se smálo jeho hladu,
a celý chrám se jako žalář šířil,
co oknem umně malovaným sem
jak sladká lež padalo světlo mdlé.

Jen ďábel stanul podle něho, dál
mu šeptal do duše a luzné tkal
mu obrazy — chléb do sytosti, chléb
a hojnost všeho aspoň na chvíli.
A lichotili mu, jej hladily
jak ohaři, již z dálky cítí zvěř:
pud hříchu, strašná touha po krvi
i nevzdělanost, hrůza zločinu
a přece sladkost jeho palčivá
a vášní černé hlubiny, jež jiskrami
a blesky hrají vraždy. Všecko to
se ozývalo, lákalo jej k sobě
a v srdce vstupovalo mu, neumlkajíc
jak milenka, jež v lásce lahodí,
co mračný světec přísným pohledem
jen mazil, proklínal a zatracoval.

I zmizel z chrámu — třtina zlomena
nad jeho hlavou; bylo rozhodnuto.

Válka.

Napsal V. Simeon.

(Dokončení.)

tarý mnich potácel se mezi mrtvolami. Koule hvízdaly mu kolem uší, posupní lidé, zdivočilí jako býci na aréně, otírali se oň hrubými těly a stíhali jej mračnými, posměšnými, divokými pohledy. Pátral v krvavých hranicích, nad nimiž rojila se hejna příšerných, žlutých much, hledal lidí mroucích v opuštění. Aby nešli z té země boží jako psi — aby je přece objala teplá bratrská ruka, a aby jejich oko, až obraceti se bude v sloup, jiné lidské oko laskavě celovalo. Přichází s čistým, s jasným a jásavým slovem „smíření". „Buďte klidni ve chvíli poslední a odcházejte tiše; naplním ustrašené vaše duše zázračně sladkou nadějí — i kdyby klamna byla, úsměv, jímž z ní blednoucí vaše tvář se rozjasní, ten pravdou bude nepopřenou."

Starý mnich plíží se s chlebíčkem svým po děsných polích. Obrací k nebi oči, trpkým hořem planoucí:

„Proč, pane, chceš této hrůze?"

Ale nebe není. Husté dýmy, žlutavé a načernalé, výpary z pekel, vlní se divoce, kde druhdy bývalo.

A mnich sklání pokorně utýranou hlavu.

„Buď, pane, vůle tvá!"

Ale v rozechvěné jeho duši vystupuje obraz za obrazem. Vynořuje se každá špetka lásky, jež dotkla se kdy srdce jemnou perutí, a srdce plní se tím vonným božím vínem a vzkypuje teplými slzami, jež tekouce smývají bol a tíseň. Chtěl by objati a k hrudi přivinout všecky ty lidi zamračené, hrubé, šílící; chtěl by zlíbat a zkonejšit oběti ubohé, svíjející se v bolestech; ba i ty mrtvoly by laskat chtěl, které zde leží zkrvavěné a dívají se přísně v dalekou dál, kam nepronikà živý lidský zrak.

„Milovati budeš i nepřítele svého, zla neodplatíš zlem, násilí násilím se nezprotivíš!"

„Hle, prostý tento zákon, tento zlatý klíč ku bráně ráje, toto jediné dědictví, jež Kristus umíraje lidem odevzdal, jest utopií křesťanům až do dnešního dne. Dvě tisíciletí nestačila. — Ó, křesťané, vy boží ovce bludné! Za štěstím spějete, kdo by vás z toho kárat chtěl? Jeť touha po štěstí jedinou vzpruhou života, jeť lukem, z něhož metáte šípy po kořisti. Ať po kořisti, která vyrůstá z tučné pozemské hlíny, ať po kořisti, která slíbena dobrým nad hvězdami. Ale zbloudili jste mezi tvrdé skály, kde pastvy není ani napajiště — rozptýlili jste se mezi bodláčím a hložím, kde zlaté rouno, posvátný šat, jímž člověk odlišen byl od zvířete, odráno bude s vašich těl. Jste nazí, jste zkrvavění — hle, hvězda betlemská vám svítí na cestu — jsem pastýřem vaším — varuji vás a volám za vás k Bohu!"

Starý mnich padl na kolena a sepjal hubené ruce nad hlavou. Modlil se. — — — — — — —

Železná moucha zabzučela hrozivě vzduchem a snesla se k zemi jako motýl ke květině. Mlela sebou okamžik a soptila prašnou hlínu — krátký třesk, krátký ale energický, jakoby v samu lebku bil — spousta ostrých kovových třísek, rozmetených kolkolem hrozným prakem.

Mnich padl na tvář; tělo jeho trhlo sebou křečovitě, natáhlo se a skrčilo — opět natáhlo — zatřáslo se pod hrubým hávem jako v zimnici — a ztichlo na věky.

Mnich ležel mrtev mezi mrtvými.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Slunce nížilo se.

Dvě armády — dvě dravé saně — ohyzdné tělo na ohyzdném těle, a lepkavé, prašivé údy ve hnusné spleti — zápasily vztekle o každou země píď. Lidé poklesnuvší zprvu na dobytek, poklesli i s dobytkem ještě o stupeň níž. Nervy byly ochromeny; jako struna, vyšedší z napjetí, klátily se pod vněmy, ale zvuku nevydaly. Vařící se vzduch už nepálil, a hnisající rány nebolely. Soucit umřel a bázeň, touha po změně a naděje — všecko umřelo v duších. Nohy se zvédaly, ruce se zvédaly; ale ne už na povel mozku, nýbrž jako údy marionetty záhadným komediantem, který držel všecky na svých stuhách a nepouštěl a řídil neúprosně. Opuchlé obličeje, znetvořené na karrikatury, týčily se po tisících nad hýbajícími se těly. Masopustní škrabošky, že podobně směšných a hrozných zároveň, neviděla ještě žádná maškaráda.

Říčka překlenuta mosty z lidských těl — mnohá sebou ještě bila, a po těchto příšerných mostech brzy valili se zelení a zařezávali do modrých, soptících na druhé straně řeky, brzy zase modří, jako odráží skála mořské vlny, odráželi s pekelným rykem zelené zpět na levý břeh.

A náhle potemněly bílé kouře, a ozvalo se táhlé hučení, jakoby million tamborů vířilo smuteční chorál na bubnech, potažených černým suknem.

A náhle zadul vítr mocným, ledovým dechem, a kouře a prachy skupily se v stádo příšer a letěly skučíce pod obzor do černých lesů.

Vzduch vyjasnil se, Bůh podíval se opět na člověka, a jeho obličej byl hrozivý.

Lidé ohnuli se pod větrem a zachvěli jako lupení na osyce. Vzpřímili se, přidrželi vlající šat, otřeli horká čela a rozhledli se v udivení. Probouzeli se z těžkého snění a viděli, jak prchá k obloze chechtavá můra, jež je dusila.

Vítr šel od západu, suptěl, hvízdal, a zvédal trudně těžké, šedé mraky — tak těžké, že třely se měkkou plecí o vrcholky hor, vystupujících na obzoru. Východní nebe zbarvilo se smutnou, studenou, hliněnou žlutí, a obrněné rusalky bouře nadskočily zákeřně z prava a z leva, zastírajíce oblohu černými kšticemi.

Zápas gigantů, velkolepá válka pod nebem, vůči níž kousavá havěť, hemžící se v údolí, stanula zaražena a v ustrašení k noze sklonila titěrnou zbraň.

Ohnivá výheň otvírala se mžikavě, a oslňující, zelenavé světlo zatápělo zemi krátkými, příšernými zásvity. Hrom hučel a třeskal, a troubil

a řval, kroupy bily do země s ohlušujícím rachotem, a dešťová voda řítila se s výše nejhrubší sprchou.

Běsnění bouře vyburcovalo běsnící vojíny a učinilo z nich zase lidi, kteří cítí a přemýšlejí. Zmateně pobíhali mezi mrtvolami, hledajíce úkrytu; a mrtvoly dívaly se po nich výhrůžně zvadlýma očima, a žalobně zvédaly ztrnulé ruce k trestajícímu nebi. Z každé mrtvoly vyvěral pramen, zbarvený krví na červeno; prameny slévaly se v kaluže, a vojáčkové, kráčející hroznými těmi jatkami na ušlechtilou zvěř, na mladé hochy, zdravé, svěží a dobrodušné, brodili se až po kotníky v roztoku životní mízy, která je svatá právě tak, jako požehnané víno v kalichu. Vojáci pocítili v duši hlodavý, trpký smutek a trýznivý nepokoj — tak trpí zločinec, když stane vítězně nad svou obětí. Otírali ruce z palčivých, rudých skvrn a šilhali ustrašeně po hněvajících se nebesích.

„My, pane, ne — my ne — my jsme nevinni.“

Ano, jste nevinni, jste bílí jako lilie, která právě otevřela kalich slunci vstříc. Ale krev, která zde teče, a slzy, které tekou a potekou daleko odtud v palácích a chatrčích, ta krev — ty slzy žalují. A kde je žaloba, musí býti také obžalovaný. Obžalovaný snad děsem trne, vida spoustu, již zavinil — snad sedí v olympickém klidu u své večeře, podoben staviteli, na jehož podnět zbořena byla schátralá budova — snad blaživý, jásavý pocit provívá jeho duši, plně ji čackou hrdostí z dosaženého úspěchu. — Snad duše obžalovaného jest duší dětskou; činila ale nevěděla. — Snad obloudili ji, slabou a nesoudnou, omylnými hesly, jež vyrůstají co den z lidské neřesti a bují jako býlí nad močálem. I zelenají se, i kvetou, i voní — nadšení budí v lidech, a lákají a svádějí do propastí. — A snad je tím obžalovaným politování hodný tvor — zvíře, tigr, šílenec — člověk pomatený na duši a na srdci. Osud dal mu sílu a moc, jest velitelem; ale měl by býti uklizen do komůrky pod mřížemi, ten člověk sobě i lidem nebezpečný, měl by býti konejšen a léčen. Snad oživlo by srdce jeho, zmítající sebou v ztrnutí.

Soudí-li Bůh, nu — bude soudit, a trestá-li — potrestá.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Bouřka ulehla, slunce zapadlo, a hvězdy vysvítily — z lesů a z polní hlíny vyprýštila těžká tma a zaplavila bojiště černými vlnami. Zapálili ohně a ulehli kolem nich, muž těsně k muži, všichni k smrti zmučení a smutní. Nemluvili — jen ruka ruku stiskla — jen druh pátravě podíval se na druha s měkkým úsměvem, dýšícím láskou. Štítivě odvraceli se od temných polí, kde mrtví váleli se v blátě, a odkud zaznívalo žalostné úpění raněných. Tam míhaly se postavy v rudém světle pochodní. Odnášeli raněné, a mrtvé kladli do dlouhých řad jako zajíce po skončené léči.

Pod borovým lesem, vedle vesnice, spálené do poslední chatrče, v bílých stanech, v mokré trávě a na syré zemi umístěno bylo obvaziště. Odtud odcházel zvolna a s hlavou sklopenou mladý lékař, jejž byli právě vystřídali. Duše jeho byla žalem sklíčena. Mezi materiálem, jejž donášeli houfně dovednému jeho noži, našel vlastního bratra, dobrého, nadšeného hocha, který, bůhví, v životě neublížil nikomu. Rusý, překrásný jeho vlas byl zcuchán a pomočen, bílý obličej bledý jako plátno, a z úst vytékala zpěněná krev. Když zhasínal v jeho náručí, díval se naň vytřeštěnýma

očima. Tak ustrašeně, tak prosebně, tak cize! Cosi hrozného mluvily v umírání ty oči — oči druhdy laskavé a sladké, a o tomto hrozném a záhadném dumal mladý lékař, kráčeje na zdařbůh lesní cestou, jež svítila ve tmách svou bělostí. Vzpomínal, jak žili kdysi u rodného krbu, kde bylo všecko štěstím do růžova zbarveno a opojně navoněno láskou. Malý jejich domek se starou zahradou, důvěrný přítel vším svým vzhledem, prosycený osoblivou vůní jejich rodiny, byl bezpečným přístavem a neomylným stanem klidu, když život duši bouří rozvířil. — Čas, lupič proklatý, rozvrátil a zničil všecko. — Proč nevydrží nám až do hrobu čarovné ráje, jež mládí posypalo zlatým pelem? Palác se sřítí, a z trosek vystavíme dům, i dům se sřítí, a z trosek vystavíme chatrč — a z chatrče bídnou boudu, v níž dožijeme do smrti. Co rok chudneme srdcem a zchudneme nakonec tak, že ochotně a rádi nasadíme krk pod Moraninu kosu. Což, to je postup normální, a prázdná číše jest mébl prazbytečný, ta může býti bez rozpaků zničena; ale zničiti život v prvním rozpuku, rozbiti číši, v níž se nektar pění, takového zločinu neměl by si člověk bráti na svědomí.

Mladý lékař usmál se trpce:

— Zločin! Tahle frase béře se z oběhu. Jest jediný zločin za našich pokročilých časů: Vzpoura slabých! Zákon diktuje silný a diktuje jej sobě ke prospěchu; proč nemluviti nahé pravdy, proč zastírati ji blýskavými cetkami? — Spravedlnost? Ach, tohle zboží prodává se pod falešnou vignetou. Je to vlastně almužna, již silný popřává slabému, a jenom potud popřává, pokud jí není ve svých zájmech vážně ohrožen a pokud slabý odvděčuje se, lízaje pokorně prach s jeho obuvi. — Lidské srdce? Ach, ano, hýbá se, hýbá něco pod žebrami a znepokojuje časem; ale nač bylo by ve světě slůvko „kuš“? Ostatně: Zapadne-li nenávist do duše, rozvlní se voda, a kruhy půjdou až za dvacáté koleno a za dvacátou mez; ale zapadne-li láska, tu, běda, obmezí se vzruch na kroužek nejbližších.

Zlým činem jest ten, který ničí; ale jelikož zničení jest konečným údělem všech světských věcí, neodporuje zlý čin přírodě, nýbrž napomáhá jí. „Zlo“ samo o sobě jest pouhé slovo, těla nabývá teprve „zákazem“. Ale zákaz byl by jenom štěkáním psa na měsíc, kdyby za ním hrozivě nestál trest, a kdyby nebylo síly k vykonání trestu. Z toho vysvítá: Zlem jest každý čin, i ničivý i tvořící, jejž silný zakázal slabému jako sobě škodlivý. Při definici zla slabý nebéře se v potaz, a silný následkem síly své stojí nad zlo povznesen. Silný, jednaje, žene se za svým prospěchem, a drtí-li při tom hekatomby slabých kolesy vítězného svého vozu, ničím není vinen; neboť vina jest jen tam, kam dosáhnouti může biřic důtkami.

Hyne-li slabý, jaký z toho žal? Nemocný ploditi bude nedochůdčata, člověk hloupý blbce a šílenec pomatence, kteří všichni zabírati budou místo lepším a budou ploužiti se životem, jsouce sobě i světu na obtíž. Je to snad neštěstí, když se pleje plevel? Svět náleží silným, imperátorům náleží, aby mu vládli mohutným rozumem i křepkým tělem, aby po něm šli dunícími kroky, aby jej exploitovali ke své rozkoši, ke svému smíchu, aby na něm hýřili z překypujících svých kalorií. Slabí jsou doménou silných, pokud jsou; až jich už nebude, umístěni budou v jejich stáji ze silných slabší, a tím pochodem půjde se dál a pořád ku předu

a dál, ke člověku dokonalejšímu od stupně k stupni, směrem ke člověku ideálnímu, ku genii, k nadčlověku. Tento pochod jest přirozený pochod vývoje, jej stvořila příroda a provádí ho všude svou železnou, neoblomnou, nemilosrdnou rukou. Ubohý člověk, stavící se proti němu rozplizlou morálkou, která vyšla z měkké, třaslavé, chorobně sentimentální duše! Co chce? Chce zeměkouli vytlačiti třtinovou pakou z odvěké její koleje. Čeho dosáhne? Jediné že se pochod o mikrometr provleče, jenom mnoho zmatku ve zdravých duších, jenom moře žalu, který jest bezúčelný a bezúspěšný. Příroda vložila do duše každému samohybnému tvoru velký pud: egoismus, a tento mohutný činitel jest jejím pluhem evolučním. Ze všech tvorů jen člověk staví se nepřátelsky proti tomuto svůdně nutkavému pocitu, a snaží se pružnost svalu i rozumu podlomiti všelikou askesí, a snaží se oblouditi duši, aby jí sladkým byl černý oltář se strmícím křížem, tímto velkolepým emblémem sebeobětování. —

Mladý lékař se v duši odmlčel. Odkudsi vyšel měsíc, bledý, studený a smutný, a měkké jeho světlo, prodravší se řásněmi řídkých korun, padalo truchlivě na žluté pně borovic. Lékaři zdálo se o bratrově bílé tváři, potřísněné černavou, kapající krví. Jakoby se kolébala v polosvitu mezi stromy, a jakoby točily se po něm její oči tím trpkým, nezbadaným výrazem.

— Řekni mi, filosofe, náležel tento hoch také ke stádu slabých? Ach, Bože můj, pokud plane v srdci hněv, jsem králem, byť i ve vyhnanství; a pokud myšlenky jako pilní kováři buší v mozku a nezkrotnou touhou vlní se hruď, jsem člověkem a nadčlověkem, byť bych i ve stáji žil, uvázán jsa ke žlabu!

Kdo jest člověk silný?

Mládí — zdraví — rozum — odhodlanost!

K smíchu! I mrzáci, kreténi a zbabělci stojí v legii silných. Náhoda zvédá krém společenský, a náhoda jest paní slepá. Marně budeš ruce vzhůru vzpínati a marně budeš bíti hlavou do tvrdé hradby paláce. Ať jsou vlastnosti a schopnosti tvé jakékoliv, jestli tě náhoda nepovznesla, nepovzneseš se do šumných síní, kde jest ples a smích. Jenom ještě prostředkem jediným:

Jdi v před a neohlížej se!

Již starozákonní Bůh vyslovil tuto moudrou radu. Když Sodoma ohněm plála, a vzduch zachvíval se od zoufalého nářku hynoucích, jen žena Lotova byla lítostivého srdce; a kdo z nás, ubíraje se ku předu, ohlížeti se bude na slzy, na lkavé prosby, na kletby bližního, jako ta žena Lotova trčeti ostane v zemi vryt, a lizem bude všemu božímu dobytku až do skonání.

Svět náleží silným.

Hle, v čem je síla, vy lidé slabí:

V kamenném srdci a v pohrdání člověkem!

Což je tak těžko otrávit si srdce v těle? Vždyť ve společenském životě vyrůstá na to býlí svrchovaně dost!

Či je snad těžko pohrdnouti člověkem? Vždyť shledáš, na rub-li jej obrátíš a foukneš-li mu do srsti, že je to rozbouchaný cár, sotva k tomu dobrý, aby byl mrvou na tvé pole!

Filosof promluvil, a každý zákeřný dareba hned ucítil se nadčlověkem. Vždyť nová víra byla jeho starou věrou, vždyť v jejím slunci ode dávna bujela jeho úroda. A nesnášenlivým, nadutým, hrubě výbojným národům dostalo se purpurového pláště, aby jim nádhernou učinili bezcitnou svou sveřepost. Hossanah, národ nadčlověků! Jemu nejopojnějším vínem jest cizí slza, jemu posilou a rozkoší jest žráti cizí krev. — — — — — —

Kdo spískal tuhle válku? — — —

„Každá válka jest dílem nadčlověka." — — —

Ať cedí se krev ať slzy, ať koruna se vydírá ať kus suchého chleba, vždycky jsou v tom zamíchány špinavé duše takových palidí. — — —

Vymítiti války se světa?

Ach, kongressy jsou na to málo platny — vyhubte nadčlověka — perským práškem anebo těstem, kořeněným fosforem — drátěným okem, jež položili jste úkladně do zelené trávy, anebo lovčími chrty za jásavého hlaholu lesních rohů při veselé štvanici. Na každou zvěř nalezne se vhodná lovčí technika. — A ne-li tak, tož změň se v nadčlověka každý z vás. Staňte se silnými, lidé slabí, staňte se silnými, aby byla dříve skončena pustá komedie, jíž provozuje kulturní člověk s křesťanstvím a s humanitou. Musí-li býti vypit tento kalich žlučný, nuže, vyprázdněme jej odhodlaně, se srdcem zatajeným, až do poslední krůpěje. Proměníme zemi v hluchou poušť, kde ptáče nezazpívá, kde nezavoní květ, kde číhati bude dravý tigr za každou skalou a jedovatý plaz pod každým kamenem — vymoříme se, vykoušeme navzájem, my bídné plémě eunušší, my mravní plešatci, degenerovaní stářím, neschopní již zploditi nové, smělé a velké svou duší bezzubou — ale alespoň potomci naši státi budou nad rozrytou novinou, jež, zmrvena smradem z předků, chtivě kojiti bude sémě nového života. — — —

Mladému lékaři bylo hořko v duši. Hořká byla i slina v ústech, prosáklá žlučí. Odplivl, a byl by s chutí všecko lidstvo poplval, celý ten odporně hemživý roj, plazící a zmítající se v hnusném kalu bez lásky a bez rozumu. Rozepjal uniformu a nastavil hruď chladnému dechu noci.

— Nic není nového — pomyslil si. Vždyť tato moje dnešní bolest a ten můj dnešní hněv bolí a pálí člověka již z dávných dob. Snaha odstraniti nadčlověka datuje se již z pravěku lidstva. Jí děkujeme všecky řády společenské, jí děkujeme i nebe i kriminál. Nadčlověk bolí; bolí tím víc, čím více mizí „homo animal", čím více počtem vzrůstá „homo sapiens". A bolí tím víc, čím více lidí na čtvereční míli a čím způsob života jest spletitější. Otázka „nadčlověka" jest půdou, z níž vyrůstají všecky jiné otázky společenské, a je to otravný močál, který může a který musí konečně jednou býti vysušen.

Síla člověka nesmí býti měřena týmže loktem jako síla šelmy — ne proto trpíme, že jsou lidé slabí, ale proto, že jsou přemnozí příliš silní a příliš bezohlední vůči společnosti. Lidstvo musí býti silnější člověka, člověk musí žíti v nevoli lidstva. Chceme-li vládnouti božím tvorům na této planetě, nesmíme vzpírati se společenské kázni; ale musíme hleděti, abychom přišli na dobrou chuť, která, nevýslovně lahodná, ukryta jest pod trpkou slupkou i v kázni i v oběti.

Nejde o to, vychovati člověka na silné individuum, ale o to jde, vychovati všecky lidi bez výjimky na harmonicky zladěné členy silné lidské společnosti. A o to jde, vyklučiti výjimky, které při nedokonalosti všech pozemských věcí přece budou, a dáti je v ústraní, jako dáváme nezhojitelné churavce a blázny.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Hle, jaký svatý mír!

Hvězdy jdou po nebi, a měsíc ostříbřil mráčky, před chvílí ještě měděné. Ptáci zpívají potichu ze spaní, pozemská hlína voní, a všecko voní, co z této hlíny vyrostlo.

Jenom člověk ne.

Devětadevadesát procent starosti, bázně a hoře pochází člověku od člověka. Snad všecko sympatičtější jest a duši bližší nežli bližní, stojící vůči mně v pose nepřátelské. Jenom s tigrem anebo s ropuchou mohu jej ještě srovnati.

Proč jest ve světě takový hřích?

„Jeho a mne — nás oba pro svůj zisk seštval nadčlověk.“

Cařihrad.

Píše dr. Josef Štolba.

(Památce Jana Nerudy.)

III. Galatská věž.

Dříve, nežli vrhneme se do omamujícího víru cařihradských ulic, jest třeba, abychom získali co možná širokého rozhledu na město a tím i náležitého názoru, nejen o jeho rozloze, ale i o rozčlenění jeho. Z přístavu poznali jsme úchvatný obraz, jenž jevil se nám jaksi z dola. Přirozeno tudíž, že toužíme poznati, jak vypadá obraz ten s hora. A touze té vyhovuje vzestup na Galatskou věž.

Galata, u níž jsme byli zakotvili, jest původní, vlastní sídlo cařihradského obchodu, kterémuž neublížilo nikterak, že část jeho přestěhovala se ponenáhlu do dolních ulic protějšího Stambulu. Nejpřednější obchodní domy, veškeré banky, všechny agentury dopravních lodí zůstaly zde, a přičiňují ze všech sil k obrovskému ruchu, který panuje zde neustále, vyjma snad několik málo ranních hodin.

Podél celé Galaty, od starého mostu až do předměstí Tophané, jež na východní straně s ní hraničí, táhne se úzká, špinavá ulice paralelně s břehem, kdež soustřeďuje se vnitřní život obchodního centra toho. Avšak od nového mostu vypíná se nábřeží, které, jsouc dosti široké

a k moři úplně otevřené, poskytuje obraz tak bujného přístavního ruchu, že opravdu těžko, přirovnati ho k něčemu podobnému.

A k večeru zde život nejbujnější. Po levé straně domky z valné většiny jednopatrové, vesměs to skoro kavárny a hospůdky, dole i nahoře úplně otevřené a četným obecenstvem stále obsazené. A po pravici, při nábřeží beze všeho zábradlí, plno lodí, z nichž se vykládá neb na něž se nakládá, a široký ten prostor uprostřed jako poset lidmi, již vrážejí do sebe, a do nichž ob tu chvíli za zuřivého řvaní „varda" vjede vůz neb kočár, beze všech ohledů plným tryskem ubíhající.

Právě zastavil u nábřeží obrovský, francouzský parník, přicházející odněkud z indických vod, a přeplněný cestujícími, kteří toužebně hledí ku městu. Ale nikdo nesmí ven, dokud kapitán nevrátí se ze zdravotního úřadu, kdež musí předložiti své doklady, a za osobního rukojemství podepsati listiny, jimiž stvrzuje, že stav zdravotní na lodi jeho jest nejlepší. Teprve pak smí cestující opustiti loď.

Ale jak jest to obtížné. Obrovský houf zvědavců obklopil východ z lodi, a s namáháním jen razí si nosičové, hamaly zvaní, cestu houfem tím, nemilosrdně rýpajíce do ctěného publika. V tom však s dvou protivných stran vjíždějí tryskem povozy do houfu toho, a za zuřivého lání a řevu prchají zvědavci všemi směry. Ale na jedné straně nová překážka. Čtyři chlapi jako hory, s tvářemi bronzovými a se svaly na nahých rukou a nohou ku prasknutí napjatými, nesou na dlouhých, elastických sochorech obrovský sud, na železné háky zavěšený a pravidelně se houpající, a kráčejíce stejným, zrychleným krokem, valí se za varovných výkřiků v před, a porážejí vše, co staví se jim v cestu, neboť na náhlé zastavení nelze ani pomysliti. Zvědavci ustupují ustrašeni, ale již jsou jim zase v týle jiní hamalové, kteří na zvláštních vycpaných, koží potažených a o kříž opřených nosítkách hravě přenášejí břemena, nad nimiž by nosičové naši užasli, vrážejíce bez milosti do každého, kdo v čas se jim neuhne.

A nové zase leknutí.

Tentokráte však vše úctyplně ustupuje stranou. Elegantní kočár, na kozlíku vedle kočího sluha, až po zuby ozbrojený, v kočáře bělovousý, intelligentní muž s fezem na hlavě a v tmavé vojenské uniformě, s každé strany jezdec s karabinou, k výstřelu připravenou, a za nimi ordonanční důstojník. Jest to ministr námořnictví, jenž vrací se z arsenalu snad do svého bytu.

Kavalkada mihne se okolo nás jako šipka, a my, nemálo vzrušeni vším tím, co jsme byli viděli, spěcháme z víru toho ven, do ulic klidnějších, na vytouženou věž.

Věž galatská jest nejstarší památka Galaty z dob Janovanů. Jest to mohutná, okrouhlá budova, asi 50 metrů vysoká, s otevřenou železnou pavláčkou, umístěnou nahoře, těsně pod prapodivnou střechou, jež nejčastěji a dosti trefně k lucerně přirovnávána bývá.

Věž byla Janovany vystavěna v polovici XIV. věku a tvořila nejhlavnější část mocné pevnosti, jež postavení Janovanů proti Konstantinopoli nemálo posilňovala. Mohamed II. věž tu nejen zachoval, ale ještě více opevnil. Avšak opevnění, která imponovala v středověku, nemohla v dobách pozdějších zachovati důležitosti své. Z válečného někdejšího

netvora stal se dnes nevinný ale důležitý strážce bezpečnosti města. Vysoká poloha jeho takořka nutila k tomu, aby usídleni tam byli hlásní požárovi. Nejhořejší prostor, o čtrnácti obrovských oknech, pode vchodem na otevřenou balustradu, tvoří pohodlnou síň, sloužící hlásným ve službě, a v ní nalézá se několik židlí, stojan s krátkými oštěpy a zasklená vyhláška, že každý, kdo navštíví věž, musí zaplatiti pět piastrů čili asi 50 kr. r. m. A kolkolem procházejí se čtyři Turci, dlouhé chvíli patrně již uvyklí, a obhlížejí Cařihrad na všechny strany. Zpozorují-li někde oheň, dají ihned znamení, pomocí praporů za dne a rozžatých svítilen v noci, jichž množství naznačuje spolu směr ohně. Na znamení to ozvou se baterie, taktéž počtem ran směr ohně udávající, a již spěchá několik, stále připravených běhounů, chopivše se oštěpů, do města, a tlukouce oštěpy těmi o dlažbu a řvouce stále „Jangyn var“, volají hasiče ku pomoci.

Hasičů těch jsou dva druhy. Hasiči městští, po vojensku organisovaní, a všemi možnými prostředky opatření, a pak hasiči dobrovolní, tak zvaní Tulum-badži. Prvější jsou prý velice obratní a spolehliví. Ale za to dobrovolní jich soudruzi jsou hrozní. Jsou to sbory dobrovolníků, kteří v obyčejném životě nosí náklady v přístavě. Každý sbor má svou starodávní, ruční stříkačku, a jakmile ozve se znamení, že hoří, shromáždí se v okamžiku a žene se poklusem za ohlušujícího řvaní k ohni.

Vycházejíce jednou pozdě večer do mnichovské pivnice, byli jsme právě u hotelu svědky takového vystoupení dobrovolníků těch. Pekelný, blížící se řev zarazil naše kroky. Uleknuti ohlížíme se, a v tom již valí se okolo nás houf asi padesáti mužů v největších nedbalkách, jenž, maje u prostřed něco, co vypadalo jako stříkačka, poklusem mihl se okolo nás. Hrůza z nich šla, ale jenom na ulici. Při ohni ne. Tam pracují hlavně hubou, každý jedná na svou pěst, nedbaje pranic rozkazů, a všichni kradou jako straky. Mají na sobě jen vykasané, často roztrhané kalhoty ale s dobrými a hlubokými kapsami, a běda pohořelým, k nimž dostaví se dříve nežli hasiči městští. Doba jejich dávno již minula, a za nedlouho budou snad již náležeti minulosti.

Galatskou věž nesmí nikdo opominouti, kdo Cařihrad chce poznati. Úzkými, točitými schody, jako ve skále vytesanými, v obvodní zdi ukrytými a nepatrnými okénky osvětlenými, dostupovali jsme jednoho patra po druhém, a v každém vítaly nás houfy zdivočilých holubů, až konečně dostihli jsme strážné síně již zmíněné. Vábil nás sice pohled okny, ale přece jen nemohli jsme odolati touze, abychom vystoupili ještě výše, na otevřenou balustradu, s níž rozhled kolkolem nic neruší.

A za nedlouho stanuli jsme na úzké pavláčce, a celý ten obrovský, skvostný Cařihrad ležel u našich nohou. — —

IV. Rozhled s věže Galatské.

Stojíme na úzké, silným železným zábradlím ohražené pavláčce, jež, patrně k vůli dešti, šikmo sbíhajíc ku kraji, kolkolem objímá temeno věže galatské, a tiskneme se mimovolně ku zdi. Hrůzná hloubka pod námi zaráží nás v prvním okamžiku, ale grandiosní obraz, jenž jeví se odtud

udiveným našim zrakům, dává nám záhy zapomenouti různých výstrah, jež upozorňovaly nás na povážlivý prý stav celé pavláčky.

Obracíme se nejprv na zad, k severu, kdež evropská čtvrt Pera spěje od Galaty ještě výše. Jest to jediná strana, kdež rozeznáváme několik vysokých věží, křížem opatřených, a různé mohutné budovy, dodávající celé čtvrti evropského rázu. Zde nalézají se vyslanectva a konsuláty, některé arci v úzkých zastrčených uličkách, a zde také hlavní sídlo cařihradských Němců, kteří spoléhajíce na značný počet svůj, počínají se tu, zejména od poslední cesty císaře-cestovatele do Orientu, obvyklým svým způsobem roztahovati.

Dolní část Pery tvoří směsici stejně špinavých, úzkých a smrdutých uliček jako Galata. Ale čím výše, tím jest Pera volnější, čistší a evropštější, ale také střízlivější. Hlavní její třída, grande rue de Pera, jež táhne se po celé její délce, jest klikatá a úzká tak, že dva vozy proti sobě jedoucí stěží se mohou vyhnouti jeden druhému. Naproti tomu však horní část, dík za to velikému požáru z r. 1870, má již ulice širší, domy kamenné a výstavné, a ulice čistě evropského rázu.

Leč ty nás nyní nezajímají. Zraky naše sklánějí se po volném svahu k Bosporu, kdež četné mešity rázem připomínají nám zase Orient. Modré vlny omývají břeh, u něhož zakotvují veškeré lodi, do Cařihradu přijíždějící, a za nimi usmívá se na nás obrovský kus Asie, s nekonečným, čistě tureckým městem Skutari v popředí a s řetězem modravých návrší v pozadí, z nichž nejvyšší, Bulgurlu, vábí nás k návštěvě. Nekonečný, celým lesem převysokých cypřiší prostoupený hřbitov turecký sklání se s nejvyššího temene města k níže na břehu položené části Kadi Kiöi a Haidar Paša, kdež v nejnovější době se svolením sultánovým Němci zakládají přístav, jenž ve spojení s anatolskou drahou otvírá obchodu jejich nové cesty do asijského kontinentu, a rázem tu před námi na protější, evropské zase straně, starý Stambul, na dlouhém poloostrovu se rozkládající, jenž dělí moře Marmarské od chobotu, kterýž mezi ním a Galatou hluboko do pevniny zabíhá a Cařihradu přístavu poskytuje, že mu není ve světě rovna, přístavu, jejž dva mosty dělí ve dvě části. Mezi prvním a druhým přístav obchodní a za druhým válečný, oba plné zimničného života, jenž s naší, přímo ptačí perspektivy vypadá dosti titěrně, ačkoliv ve skutečnosti ruchem svým omamuje.

A ve vchodu do Marmary blíž ku straně asijské, na nevelikém skalisku, prostá, nevysoká věž, věž Leandrova, jež obklopena četnými písčinami, slouží dnes jako maják, aby lodi upozorňovala na prudké proudy, kteréž zde činí plavbu velice nebezpečnou. Proč nazývá se věží Leandrovou, vědí jen bohové, neboť známá pověsť o Leandrovi nekotví zde, nýbrž v Dardanelách. V starověku věž, dříve zde zřízená, sloužila k tomu, že uzavírala řetězem, z nejsevernějšího bodu Stambulu sem taženým, Bosporus i Zlatý roh proti Marmaře. Dle turecké pověsti však sultán Mohamed vystavěl zde věž novou a převezl sem jednu z nejmilejších svých dcer proto, poněvadž bylo jí kdysi prorokováno, že sejde uštknutím jedovatého hada. Doufal, že na holé skalisko to žádný plaz cesty nenalezne. Ale osudu svému žádný Turek a žádná Turkyně neujde. Jakés staré ženě podařilo se dodati jí koš skvostných květin, dar to

jakéhos zamilovaného prince. Leč v květinách ukryt byl — Allah jen ví, zda náhodou neb úmyslně — jedovatý had, který ubohou dívku uštknul. Avšak bez prorokovaného účinku. Neboť právě v čas objevil se zamilovaný princ, vyssál z rány všechen jed a zachoval takto princeznin život, rozumí se pro sebe.

Na nejvýchodnějším konci Stambulu bělá se Starý Serail, sídlo prvních sultánů, půda krví nejrůznějších národů napojená, jeviště nejhrůznějších tragedií, krok za krokem plná historických upomínek. Jest to souhrn nejrozmanitějších budov, jimž různá staletí vtiskla pečeť svou, obehnaný mohutnými zdmi. Avšak noví pánové Cařihradu v něm na dlouho se nepozdrželi. Dosti záhy přeložili sídlo své na smavé břehy Bosporu, a Starý Serail odtud víc a více upadal, až konečně i železná dráha obemkla břehy jeho, projíždějíc zpustlým nyní obvodem báchorkovitých kdysi zahrad, v nichž procházívaly se jindy čarokrásné odalisky, hlídané ostrým okem neuprosných eunuchů, odalisky, jimž nikdo pod ztrátou života přiblížiti se nesměl. A odtud, za temných nocí, do němých, hlubokých vln Bosporu vedla smutná cesta těch nešťastných, v pytel zašitých krásek haremových, jež jakýmkoliv způsobem byly vzbudily nelibost pána a velitele svého.

A za Serajlem v pravo velikolepá Aja Sofia se čtyřmi štíhlými minarety, pak skvostná musea cařihradská, světoznámé bazáry, seraskeriát s převysokou věží svou, skvělá mešita Sulejmanova a v pozadí za tím vším modrá plocha Marmary s Ostrovy Princů, a nejzáze Bithynské hory kontinentu asijského, v modravé dáli se tratící.

Úchvatný pohled! Celý Zlatý roh rozkládá se před námi. Vidíme starý stambulský vodovod, mešitu Mohamedovu, starý most, za nímž nevinně vyhlížejí válečné lodi různých národů, pozorujeme řeckou čtvrt Fanar s řeckým patriarchatem a s obrovskou školou řeckou, při břehu železnou stavbu bulharského chrámu, jenž teprve koncem roku 1898 za nemalých obav byl vysvěcen, za ním špinavou židovskou čtvrt Balat, pak pitoreskní staré hradby z dob byzantýnských pocházející, až vše ztrácí se v nepatrných předměstích, Turky obydlených, se skvělým městem mrtvých, Ejub, v pozadí, kterým však čelí mocný námořní arsenál, s pravého břehu na Zlatý roh se mračící.

A za ním táhne se k severu obrovská stráň, Okmeidan, kdež dřívější sultáni cvičívali se ve střelbě lukem. Jest jako poseta bělostnými kameny, památníky to, označujícími, kam který šíp kterého sultána byl dopadl. S ní sousedí turecké předměstí Kassim Paša a na severu Pery Svatý Dimitri, řecké předměstí s úzkými, špinavými uličkami, jež obydleny jsou čeládkou, kteráž ani ve dne valné důvěry nevzbuzuje.

Oko naše dotklo se jen nejhlavnějších, nejnápadnějších bodů a vrací se opět a opět k nim, nemohouc od skvělého obrazu toho se odloučiti. Velmocná příroda a sebevědomá lidská vůle pracovaly zde společnou rukou. Sedmero pahorků rozhodila tu příroda v nejskvostnějším koutku světa, obklopila a protala je na různých stranách mořem, a zasypavši je kvítím svým, odevzdala je člověku. A člověk, porozuměv přírodě, ujal se vděčně božského daru toho a s mladickými silami, a učinil z něho pravý světa div.

Arci ale, příroda zůstala vítězem. I bez člověka kout ten zůstal by nevyrovnatelným. Čím však bylo by dílo lidské bez přírody té? —

Násilně takořka musíme odtrhnouti se od pohledu, jejž skýtá nejvyšší temeno věže galatské. Ale není pomoci. S hlavou jako opojenou sestupujeme zase do strážnice, mineme několik hlubokých výklenků okenních, v nichž jako v útulných světničkách odpočívají na měkkých poduškách strážcové, kteří právě nejsou ve službě, brnkajíce na jakous primitivní kytaru a za polohlasného zpěvu nevyhnutelnou černou kávu srkajíce; v polotemných síních jednotlivých poschodí oblétají nás zase četní holubi jako vzpomínky na doby dávno minulé; chvílemi hlas průvodčího, v předu kráčejícího, upozorňuje na některý příliš chatrný schod, a konečně vystupujeme zase úzkým vchodem z ticha, kdež ozývaly se jen ohlasy našich kroků a tlukot perutí holubích, do vřavy cařihradských ulic.

Všude jen špína a puch. Rozhlížíme se udiveni, jako bychom se byli probudili ze skvostného snu. To že ten ráj, jenž ležel nám před málo okamžiky u nohou? —

Bohužel, není ve světě krásy, v každém ohledu dokonalé.

V. Tančící dervišové.

V Cařihradě třeba dobře rozděliti čas. Jsouť věci, které spatřiti lze jen v určitý den a v určitou hodinu.

Je nedělní odpoledne. Veliká většina obchodů a krámů jest uzavřena, a v ulicích jaksi svátečnější ruch, důkaz to, že v Cařihradě přece jen mnoho, mnoho křesťanů.

Nesmíme opominouti návštěvu kláštera tančících dervišů, kteří jednou za týden, a sice právě v neděli, odbývají svou pobožnost, přístupnou i nevěřícím.

Ukládáme tudíž průvodčímu, aby dovedl nás do modlitebny jejich.

Hrůznými, příkrými a děsnou dlažbou opatřenými ulicemi, v nichž povoz jakéhokoliv druhu jest naprosto nemožný, sestupujeme do turecké čtvrti Kassim Paša, kdež plno mešit, klášterů a hrobů mohamedánských svatých. Ubohé naše nohy. To není chůze, to je balancování s kamene na kámen. Jak odprošoval jsem v duchu veškeré evropské dlaždiče, jichž výkony zejména ve Švédsku a i v královské naší Praze budívaly zhusta mou nelibost. V Cařihradě naučil jsem se, vážiti si jich. Neboť co tam nazývá se dlažbou, toť asi to, co zbude z práce našich dlaždičů po době aspoň dvou set let, předpokládaje, že po celou dobu tu ani jedinkráte opravena nebyla.

Po dosti dlouhém a přímo trapném putování ulicemi, kdež skoro veškeré arkýřovité domky opatřeny jsou hustým dřevěným mřížovím, jež dovoluje ženám tureckým pozorovati vše, co děje se na ulici, aniž by samy spatřeny býti mohly, vešli jsme konečně větší, dřevěnou brankou na malý dvorek. Po pravici dvě studánky, sloužící k obvyklému umývání věřících před vstupem do chrámu, proti nám nevelký hřbitůvek, jehož náhrobní kameny, opatřené homolovitou, hnědou, taktéž kamennou čepicí, dole zeleně ovinutou, ohlašují, že nalézají tu poslední odpočinek před-

stavení kláštera, tak zvaní pírové neb šejchové, a po pravici několik schodů, vedoucích do modlitebny kláštera.

Dervišové jsou mohamedánští mniši, a ačkoliv sám Mohamed byl prohlásil, že mnišství v Islamu není, jest zcela přirozeno, že ve fanatickém ovzduší jeho a pod vlivem zejména indického a perského sousedství, nalezlo záhy po smrti prorokově vděčné půdy. A tím vděčnější, poněvadž dle tradice sám archanděl Gabriel do věci této způsobem rozhodným zasáhl. Zjevil se totiž prý r. 37. po smrti prorokově jakémus Uvaisovi nebo Oveisovi v Kámu a uložil mu jménem Allahovým, aby odřekl se světa a vedl na dále jen život bohumilý. A pan Uvais nejen uposlechl, ale, poněvadž prorok v bitvě Ohodské ztratil dva zuby, dal si vytrhati veškeré zuby své a žádal od svých žáků a stoupenců, kteří vzhledem k archandělské firmě záhy se byli nalezli, aby činili totéž.

Arci, všichni zakladatelé četných řádů dervišů nežádali od svých stoupenců tak krutých obětí, a to bylo zajisté také ne poslední příčinou, že stoupenců těch tak velice přibývalo.

Tančící dervišové v Kassim Paša náležejí mezi nejpřednější řády. Nazývají se po zakladateli svém Mevleví, a založil řád tento ve XIV. století slavný mystický básník východu Dželal-ud-dín-Muhamed ar-Rúmi Mevláná, jejž nazývali Sultánem El Ulema t. j. králem učenců. Ústřední klášter jejich jest v Kómi v Malé Asii, a jenerál jejich nejen že ustanovuje sám šejchy všech příslušných klášterů, ale těší se spolu takové vážnosti, že jediné on smí nově nastupujícího sultána opásati mečem Osmanovým, což rovná se asi naší korunovaci.

A do modlitebny řádu tohoto vstupovali jsme v nejbližším okamžiku. Odebrali nám hole a přinesli po zaplacení nezbytného bachšiše vyšlapané trepky, jež musili jsme navléknouti přes boty.

Pak teprve směli jsme vstoupiti.

Vzdušná, jasná a až nápadně čistá místnost, s prostornou, částečně hustě zamřížovanou, ženám určenou galerií kolkolem, na čtrnácti dřevěných sloupech, které tvoří uprostřed volný osmihran, nízkou barierou od ostatního prostoru oddělený. Na straně východní, na obvodu osmihranu toho sedí na koberci se skříženýma nohama šejch kláštera, starý, bělovousý Turek přívětivé tváře s hnědou, plstěnou, homolovitou čepicí, jež obtočena jest nad čelem látkou zelenou. Modlí se jednotvárným hlasem a kolkolem uvnitř osmihranu sedí jedenatřicet dervišů a malý as osmiletý hoch. Jsou zabaleni v dlouhé pláště různých tmavých barev, a většina z nich podřimuje zcela pohodlně.

Když šejch skončil, ozval se proti němu na galerii hubňavý hlas, jenž zpíval dosti monotonně nějaké verše koranu. Po té počalo ladění hudebních nástrojů, a již spustil někdo na flétnu, jenž však valně v umění tom se nevyznal. A za nedlouho připojily se k tomu buben a — činely.

Pekelná tato hudba jevila záhy svůj účinek. Mniši se rázem vztyčili a volným krokem obešli po třikráte celou místnost, klonice se vždy jeden druhému před šejchem svým. Pak náhle odhodili pláště své a stáli tu v bílých kazajkách a v dlouhých, většinou bílých, ale sem tam i hnědých sukních, jež byly dole asi na 30 centimetrů šířky podšity. Chodíce kolkolem, měli ruce zkřížené přes prsa. Pojednou však roztáhli je a sice

pravou dlaní nahoru a levou dolů, a počali se točiti, směřujíce stále v před. Z prvu volně, později pak prudčeji a prudčeji, až sukně se vzduly a tvořily bílá kola v nejprudším pohybu. A mezi nimi obcházel stále Turek, stejně oděný, jenž přísně pozoroval nohy dervišů, zda našlapují podle předpisu. A klučina zmíněný točil se stejně obratně a mnohem svědomitěji nežli nejeden ze starších, patrně již zemdlených a omrzelých dervišů.

Po skončeném tanci pak zase obcházeli kolkolem, a znovu pouštěli se do tance vždy prudšího až únavou klesali na svá místa.

Ale všech konců jsme se nedočkali. Co s počátku nás bavilo, začalo znenáhla nuditi. Štěstí ještě, že co chvíle vcházeli různí, patrně výše postavení Turci, mezi nimi i důstojníci s hvězdami na prsou, kteří u vchodu svlékli boty své a nesouce je v ruce, a vítáni jsouce uctivě věřícími, pod galerií usazenými, klonili se hluboko k východu, a vykonali modlitby své. Pak usedli za šejchem na připravené koberce a hleděli pobožně na výkony dervišů.

Celý tento tanec, na pohled tak nesmyslný, tají v sobě hluboký smysl. Počáteční chůze dervišů značí život lidský, jehož počátky jsou volné a pomalé. Ale čím dále, tím rychleji, tím vášnivěji spěje lidský život v před, až konečně zarazí běh ten, buď rázem nebo ponenáhlu osud mu určený.

A pósa dervišů při tanci není také bez významu. Skřížené z prvu přes prsa ruce značí oddanost do vůle boží, a když pak obě rámě se rozevřou, tu pravice, dlaní k nebesům obrácená, prosí za jejich požehnání, kdežto levice, dlaní k zemi směřující, odvrhuje od sebe poklady země, ponechávajíc je jiným.

Členové mnišich řádů žijí většinou v bezženství a společně v klášteřích. Ale jsou také členové ženatí, kteří bydlí mimo klášter, majíce pouze za povinnost, některou noc v týdnu tam ztráviti a starati se sami o své zaopatření. Proto také mnozí takoví členové mají svá určitá zaměstnání, kteráž konají co nejsvědomitěji, a jež přes to dovolují jim, plniti veškeré řádové povinnosti.

A mužští potomci takových ženatých externistů vstupují záhy v šlépěje otců svých a po nich na uprázdněná jejich místa.

Dervišové netěší se zvláštní přízni kněžstva mohamedánského. Toto nepřeje jim jednak z toho důvodu, poněvadž sám prorok proti nim se byl vyslovil, jednak pak, a to hlavně, proto, jelikož domohli se znenáhla nejen přízně mnohých sultánů ale i lidu mohamedánského, jenž ve věcech svého náboženského přesvědčení nezná žertů. Žárlí sice na ně, ano sočí proti nim, ale netroufají si vystoupiti veřejně.

Různé řády konají modlitby své různým způsobem, ale nejnápadněji to činí dervišové tančící, jež jsme byli právě navštívili, a dervišové řvoucí, o nichž blíže jindy se zmíním. Cizinců bývá přítomno modlitbám vždy dosti. Ale nikdo nesmí si dovoliti, aby i jen pousmál se výkonům, jež každého právě vážně naladiti nedovedou. Dopadlo by to zajisté špatně. Neboť všiml jsem si několikráte, že fanatické oči nejednoho z přítomných Mohamedánů spočinuly na nás nejen hněvivě ale spolu i pátravě.

(Pokračování.)

Pan Laski.

Z Alešových kreseb k národním pověstem.

Pan Laski.

Národní pověst dle J. B. Malého.

oku 1683 zajel k panu Trčkovi, správci kamencárny na Černé Hoře vzácný host. Byl to syn lenčinského kastelána, pana Laského, bývalého pána Trčkova. Přibyv do Brna s polským králem, chrabrým Janem Sobieskim, táhnoucím v čele četného vojska Turky ohrožené Vídni na pomoc, použil krátké zastávky, aby navštívil starého známého. Sličně urostlý, štíhlý mladík — krásná, snědá tvář oživena párem temných, velkých očí, a kypré, svěží rty ostíněny jemnými, černými kníry. Červený kontuš, ozdobený zlatými střapci, čtverrohá, na stranu posazená čapka, nad níž vážně houpalo se bílé péro volavčí, způsob, zbraň i kůň jeho, vše prozrazovalo v něm vzešený rod. Což divu, že spočinuly na jeho zjevu se zálibou mladé dívčí oči, zejména oči polesného Barušky, meškající právě návštěvou u přítelkyně své, Trčkovy Terezky!

Pan Trčka sezval, hostovi na počest, přátele své, starého polesného Ječmínka a bodrého černohorského faráře. Seděli dlouho do noci za veselého rozhovoru, a dívky nalévaly jim pilně ohnivého vína do starožitných číší. Zraky mladíkovy setkaly se opět a opět s plachými, ale výmluvnými zraky Ječmínkovy Barušky, ruka jeho střetla se s její teplou rukou, a host rozjařil se za krátko, nejen z družného besedování a z jemného moku bzeneckých hor, ale i z ušlechtilého dívčího zjevu, který víc a více vrýval se mu do srdce. — — —

„Povězte mi, kde jest vlastně hrob svatého Stanislava, v Krakově nebo v Čenstochově?“ otázal se farář za řeči.

Tato prostá otázka způsobila u mladíka zvláštní vzrušení: oči jeho náhle potemněly a upřely se se zlým výrazem na duchovního, pravá ruka chopila se meče a na polo vytrhla jej z pochvy. — Za krátko vzpamatoval se však a hryza si knír opustil světnici.

Besedníci pohlédli udiveně na hostitele.

„Zpropadená věc,“ řekl pan Trčka, „zapomněl jsem vás upozorniti — jméno svatého Stanislava nesmí býti vysloveno před nikým z rodiny Laskich. Bůh ví, jaké v tom tajemství! Na výroční den tohoto světce zamykají se páni toho rodu ve svých světnicích, a objevují se potom bledí, malátní a hrozně zasmušení.“

Po chvíli vrátil se Zikmund Laski a usedl tiše na své místo. „Na vaše zdraví, velebný pane!“ Pozvedl pohár, a společnost připojila se radostně k jeho přípitku. Pohledl na Barušku, a v očích jeho zračil se vedle něhy a laskavosti hluboký, tklivý bol. Dívka usmála se naň soucitně, a tím úsměvem otvírala mu dokořán své mladé, panenské srdce.

Na druhý den odejel, a neslyšeli o něm dlouhý čas.

Až jednou přivezli jim ho zase, těžce raněného, na žebřinovém voze. Pan Trčka přijal ho jako rodného syna pod svůj krov; umístili jej v pří-

větivé světničce, hledící do veselého kraje, a ošetřovali tak pečlivě, že za krátko vyvázl z nebezpečí. Největší zásluhu měla při tom Baruška polesných, která po celý čas seděla při jeho posteli, ve smíchu a v pláči, podávajíc léky, ovazujíc rány něžnou rukou a bavíc jej veselými hovory za teskných, podzimních dnů. Léčení trvalo dlouho; zima uprchla, nežli mohl Laski před dům vyjíti. A za dlouhých zimních večerů, kdy smolné dříví v krbu praskalo, kdy z venčí díval se do okénka sníh, a kdy byla světnička tak útulně vyhřáta a jasna, vyrostly vonné růže ve dvou mladých srdcích. Zikmund Laski a polesného Baruška spojili duše své vlivem lásky v zázračnou dvojici.

Z Polska přišla smutná zvěsť, otec Laského rozžehnal se se světem.

„Nyní stojím ve světě sám, opuštěn jako milník — chceš státi při mně?“

Baruška odpověděla zářivým vzplanutím krásných očí, a starý Ječmínek svazku mladých lidí radostně požehnal. Až vzkvetou růže, vzkvete i ruměnec na ženichových pobledlých tvářích, až vzkvetou růže, požehná jejich lásce kněz, a potom odjedou v daleký kraj, aby byli šťastni v ženichově rodné vísce.

Blížil se máj, a ženich stával se neklidným a smutným.

„Proč díváš se, holoubku můj, tak teskllivě, proč nemluvíš?“

„Pozejtří budu vesel jako skřivan; ale zítra — óh, hrozný — hrozný den! Ne — neptej se — — dovol, abych políbil tvé svaté čelo a abych se napil ze tvých rtů. Zítra mne nehledej — neptej se na mne — nemysli na mne! Jenom se modli — — Tvoje duše je čistá, Bůh mi bude milostiv.“

„Popros otce, aby zítra nestřílel. Ať se děje cokoliv. Ať přeje zítra i šelmám zvůle, neboť zítřejší den posvěcen jest velikému světci.“

Sevřel dívku v náručí. Držel ji dlouho a líbal ji dlouho. V jeho očích leskly se slzy. Baruška odešla zmatena, a v srdci bylo jí smutno. Polibky pálily ji na rtech jako pocel kopřivy.

Druhého dne přišla poplašná zpráva do myslivny: Obrovský vlk vyskytl se nenadále v kraji, požírá dobytek a dáví lidi. Jiří Lukáš, hejtman panství černohorského, nařídil myslivcům, aby neprodleně vydali se na lov sveřepého dravce. Postrašená Baruška vyložila otci přání Zikmundovo a prosila jej, aby nechodil; ale starý lovec usmál se shovívavě: „Světec tvého ženicha odpustí nám znesvěcení svého dne; jde-li o lidský život, musí se vstát i od modlitby.“ Vyšli do lesa „Brlohu“, a za nedlouho vystopovali psi dravce. Prodrali se houštím, vyšli na mýtinu, a hle! zde plížil se neobyčejně velký, šerý vlk s krvavýma očima a vyplazeným jazykem. Kradl se znavené zeleným vřesem a jaksi smutně díval se do země. Myslivcův mládenec Stanislav nasadil ručnici k líci, zamířil, spustil, a žalostný lidský výkřik ozval se v mýtině. Neležel to vlk ve svěží trávě, ale dokonával tu mladý Polák, ženich polesného Barušky. Rozhlédl se hasnoucím okem po myslivcích, usmál se trpce a skonal. Tak zemřel poslední z pánů Laskích. — — —

Před mnoha lety nechal zavražditi polský král Boleslav biskupa Stanislava. Šlechtici ubili jej v Krakově, ve chrámu, před oltářem. A hlavním strůjcem této vraždy byl předek Zikmunda Laského. Světcova

krev volala k Bohu. Král Boleslav zemřel zlomen na duchu, opuštěn, daleko od vlasti své, v kterémsi štýrském klášteře. Laského proklela vlastní jeho matka: Kletba na tebe a na tvůj rod! Ať jevíš se v pravé podobě své — vlku — vlku — vlku — — ať potomci tvoji pykají za tvůj hřích až do vymření! A kletba pronikla oblaky. Od té doby, vždy v den svatého Stanislava, každý Laski stával se vlkem a pustošil kraj. Zikmund Laski, ubitý v moravské zemi, pykal poslední.

Ze staroskotských ballad.

Přeložil Ladislav Quis.

Willie a dívka Marketa.

„Dej žita mému koni, matko,
dej muži večeři,
neb ku Marketě musím jít
dřív než se sešeří.“

„O zůstaň doma, Willie můj;
je ostrý vítr a chlad,
a tmavá a hluboká bude noc,
než staneš u jejích vrat.“

„A byť by jak nikdy se tměla noc,
jak nikdy vítr vyl,
chci, abych, než minou hodiny dvě,
u Markety v komnatě byl.“

„O půjdeš-li k děvě Marketě,
kdy nesvolila bych,
ty vody Clydu hluboké jsou;
má kletba tě utopí v nich!“

On na svého vraníka vyšvihl se
a rychle cválal v dál;
však nežli dospěl Clydských vod,
už ječe vítr vál.

Jel na vysoký pahorek
a sjížděl smutný svah;
tam ve vodách Clydu hučí to,
sto mužů jal by strach!

Měl srdce vroucí, rujný byl,
on neznal bázně třas,
byť kletbou jeho matky mu
byl v ucho zazněl hlas.

O, proplul vodou Clydu on,
ač široký, hluboký ten —
a přišel k dveřím Markety své,
kde vše spí tvrdý sen.

Oh, obcházel on kol a kol
a klepal na dveřej;
však okna i dveře zavřeny jsou,
a nikdo nevpouští jej.

„O, Marketo, dveře otevř mně,
jen otevř, pusť mne k vám;
Clyde vodou naplnil boty mé
a zmrzly po kraj sám."

„Já nesmím otevřít dveře ti,
ni tebe vpustit v dům;
neb moje matka pevně spí,
a nesmím dělat šum."

„O, nechceš-li dveře otevřít mně,
ni vlídnou ke mně být,
tož aspoň pokoj udej mi,
kde moh' bych přes noc dlít."

„Ty nemůžeš, Willie, noci té
se zdržet v těchto zdech,
neb vím tu venku nebo vnitř
jen o pokojích třech.

Z nich jeden plný žita jest,
a druhý — pln sena ten;
však třetí jest mladých lidí pln,
již nehnou se, než bude den."

„O, dívko Marketo, dobře se měj,
když lépe nemůže být;
já získal jsem kletbu matky své,
tu noc že jsem k tobě chtěl jít."

On na svého vraníka vyšvihl se,
však na srdci měl tíž,
a nežli dospěl Clydu vod,
ten v půli vrchu byl již.

Ze staroskotských ballad.

Když na vysoký pahorek jel
a sjížděl smutný svah,
tu hučelo to z Clydských vod,
sto mužů jal by strach.

A když on dospěl Clydských vod,
tu vln tam ječel rej;
tu příbojem zved se Clydu proud
a s koně strhl jej.

Tam na břehu jeho bratr stál,
on děl: „Zdar, bratře můj!
jen na kůň v ten čas se vyšvihni zas
a vzhůru ke mně pluj!“

„Jak na kůň v ten čas se vyšvihnout zas,
jak přeplavat Clydem mám?
já získal jsem kletbu matky své,
a ta mne utopí tam.“

—

Jun Waters.

(Young Waters.)

Kol vánoc, chladně kdy vítr vál,
a počal stolový kruh,
tu na královský přišel dvůr
tak mnohý vítaný druh.

Zří královna přes hradu svého val
a v údolí sklání hled;
i spatřila juna Watersa
tam dole k městu jet.

A před ním běhounů kvapil řad
a za ním tlum jezdců se hnal;
plášť jeho, jenž zlatem hořel jen,
mu větrem vesele vlál.

Měl ze zlata čabraku jeho kůň
a podkovy ze stříbra měl;
tak jako vítr rychlý byl
kůň, na němž jun Waters jel.

Tu řekl potutelný lord,
děl královně to sám:

„O rci, čí nejsličnější tvář
z těch, kteří jedou tam?"

„Já mnoho lordů zřela jsem
i rytířů též ctných,
však sličnější tváře než Waters má,
ni jeden neměl z nich."

A na to pravil žárlivý král,
(z těch byl, v kterých hned se zlost hne):
„A kdyby dvakráte sličnějším byl,
vy měla jste vyjmouti mne."

Dí královna: „Vy nejste lord,
než korunu nesoucí král;
a není rytíře v Skotsku všem,
by neskloněn před vámi stál."

Však cokoli jenom řekla mu,
hněv neustal v něm vřít;
a pro to slovo, jež řekla tam,
jun Waters musí mřít.

I jali jsou juna Watersa již,
již nohy mu spoutali též;
i jali jsou juna Watersa již
a v hlubokou vrhli jej věž.

Já městem Stirlingem jezdíval jsem,
to ve větru, dešť kdy se lil;
však nejel jsem městem Stirlingem tak,
bych spoután na nohou byl.

Já městem Stirlingem jezdíval jsem,
kdy vítr a dešť šlehal v líc;
však nejel jsem městem Stirlingem tak,
bych nikdy se nevrátil víc.

A na vršek popravní přinesli jsou
mu synka, jenž v kolébce snil,
a na místo popravní přivedli jsou
mu koně, jenž osedlán byl.

A na vršek popravní přivedli jsou
choť jeho sličnou, vše zřít;
a pro slovo, jež děl královnin ret,
jun Waters musel mřít.

—

Barthramův pohřební zpěv.

(Barthram's Dirge.)

Blíž devíti kamenů střelili jej,
on pod křížem bezhlavým pad;
a nechali v krvi ležet ho
tam na mechu pustých lad.

A máry z větví zrobili mu,
to z osyky šedé a z jív,
a ke kapli Panny donesli jej,
tam střehli ho, den až vstal z niv.

A přišla lady z komnaty své,
šat trhala zoufale v cár,
své rusé vlasy rvala si
a poklekla u jeho mar.

A v posvátné studánce s hlubokých ran
krev smývala zas mu a zas,
i upletla věnec na jeho hruď
a věnec na jeho vlas.

Pak bílým rouchem pokryli ho
a k hrobu nesli jej spát,
a mniši pěli mu pohřební mši,
když míjeli u kaple sad.

Jej pohřbili v temný půlnoční čas,
kdy v chladné rose je luh;
kdy osyky šedé se nechvěje list,
mhy pahorek objímá pruh.

Jen na stopu hluboký vyryli hrob,
blíž devíti kamenů těch;
a zeleným vřesem přikryli jej,
naň kapradí stlali a mech.

Mnich šedý nad tím hrobem stál,
a pěl až den viděl vzplát;
a mnich má za duši Barthrama pět,
kříž bezhlavý co bude stát.

—

Dva havrani.

(The two Corbies.)

Když sám a sám jsem středem šel lad,
dva havrany já zaslech lkát;
z nich jeden k druhu svému hles:
„Kam obědvati půjdem dnes?“

„Tam za starým valem drnitým, hleď,
tam leží rytíř, jenž zabit byl teď;
a nikdo to neví, že leží tam,
než choť jeho, sokol, pes jeho sám.

Však na honbu šel jeho pes,
a sokol ptáky domů nes;
choť jeho, ta jiného druha má zas,
tak budeme chutný míti kvas.

„Ty hleď, bysi na bílou šíji mu sed,
já jemu vyklnu modrý hled,
a kadeř nám rusý dá jeho vlas,
jí hnízdo, kdy holé, si pokryjem zas.

„Snad mnohý cítí pro něho žel,
však nikdo se nedoví, kam on šel;
a přes bílé kosti, přes holý hnát,
věk věků bude vítr vát.

Zpověď královny Eleonory.

(Queen Eleonor's confession.)

Staroanglická ballada.

Zle s královnou Eleonorou jest,
a v strachu, že má mřít,
pro mnichy z Francie poslala dva,
chtíc rychle řeč s nimi mít.

Král svolal všecku šlechtu svou,
to po jednom, po dvou, třech:
„Já půjdu královnu zpovídat,
ty maršálku se mnou pojď v spěch.“

„O milost, milost!“ maršálek děl
a na kolena pad';
„že cokoli královna řekla by,
se úkoru nemusím bát.“

„Mé země zástavou," zvolal král,
„mé žezlo s korunou mou,
že cokoli královna řekla by,
to nemá být na škodu tvou.

Nuž oblekni sobě mnišský šat,
též já se oděju jím,
a ku královně vydáme se,
jak frater s bratrem svým."

I oblékli oba kutny a šli;
již k Whitehallu jdou,
tu zvonů hlas zněl, sbor zpěváků pěl,
a pochodně zářily tmou.

Když před královnou octli se,
svá kolena sklonili v ráz:
„O, milost, milost, královno, dej,
tak na rychlo zvala jsi nás."

Ta děla: „Když z Francie mniši jste dva —
a za ty já vás mám —
však jestli dva angličtí mniši jste,
vás na čakan pověsit dám."

Ti děli: „Dva mniši z Francie jsme,
jsme, za které nás máš;
my na jedné jsme nebyli mši,
co od moře chvátal krok náš."

„Tu první věc špatnou, již spáchala jsem,
vám nyní zřejmě dím:
pan maršálek moje panenství měl
pod zlatým šatem tím."

„To těžký hřích," jí řekl král,
„jej Bůh ti odpouští však."
„Amen, amen," pan maršálek děl;
děl se srdcem přetěžkým tak.

„Tu druhou věc špatnou, již spáchala jsem,
ji nechci zapřít vám:
já připravila prudký jed,
jím zhynout král Jindřich měl sám."

„To těžký hřích," jí řekl král,
„jej Bůh ti odpouští však."
„Amen, amen," pan maršálek děl,
„a přeju si, by bylo tak."

„Tu další věc špatnou, již spáchala jsem,
teď odhalím vám v spěch:
Můj Rosamundu zahubil jed
tam ve Woodstockých zdech.“

„To těžký hřích,“ jí řekl král,
„jej Bůh ti odpouští však.“
„Amen, amen,“ pan maršálek děl,
„a přeju si, by bylo tak.“

„A hošíka toho zříte-li,
jenž míčem bází tam?
to pana maršálka nejstarší syn,
jej nejraděj ze všech mám.

A hošíka onoho zříte-li,
jenž míč teď chytá tam?
to nejmladší krále Jindřicha syn,
všech nejméně ráda ho mám.

On hlavu má věru jako býk,
jak medvěd nos on má.“ —
„Však právě proto,“ král Jindřich vzkřik,
„ho nejvíc miluju já.“

Král svoji mnišskou kutnu strh'
a všecek rudý tu stál;
ta vzkřikla, lomila rukama, řkouc,
že zrádně o ni hrál.

Král pohlédl přes levé rámě své,
a zuřivý byl to hled:
„Pane maršálku,“ děl, „nebýt přísahy mé,
ty visel bysi hned.“

Israel Zangwill.

Israel Zangwill.

Napsal Jos. Bartoš.

srael Zangwill narodil se r. 1864 v Londýně, z chudých židovských rodičů, z ciziny přišlých. Útlý věk svůj strávil v Bristolu a Plymouthu a pak vrátil se do Londýna, kdež prožil svoje mládí v témž East-endu, jejž tak malebně zobrazil v „Dětech ghetta". Byl přijat do „Židovské svobodné školy" na Špitálských Polích. Později stal se učitelem na téže škole; ale nemoha se porovnati s její správou, opustil ji, nemaje ani jiného místa ani peněz, a věnoval se cele literatuře.

Na počátku své spisovatelské dráhy vydával humoristický list „Ariel", jejž kritika vysoko cenila. První, kdo kupoval a vydával jeho práce, byl známý anglický spisovatel a vydavatel „Idlera" Jerome K. Jerome. Dnes dostává Zangwill závratné sumy za své knihy, ale, ježto produkce jeho

je poměrně nepatrná, není boháčem. Nepíše pro zisk. Zamítnul různé objednávky, jež by mu byly mnoho peněz vynesly.

Jeho domácnost jest prostota sama. Žije v zapadlém londýnském předměstí ve skromném domě. Jízda na koni a cestování jsou jediný luxus, jejž si dovoluje. Jest velice střídmý, ba ani nekouří. Jeho knihovna jest ponurá, vší výzdoby prostá místnost, naplněná knihami, jež slouží k potřebě, ne k okrase. Není v ní ani prvních vydání, ani skvostných vazeb, ale sbírka obsahuje ve třech neb čtyřech jazycích nejlepší a nejdůležitější díla, jež byla napsána. Většinou jsou to spisy metafysické. Vlastních jeho děl v knihovně není; buď rozdal je a rozpůjčil, nebo mu byla rozkradena. Časopisy zaplavují celý pokoj, ba přetékají až do sousední jizby. Výstřižky z novin a dopisy různých evropských výtečníků jsou vecpány do všech možných míst. Několik kusů starobylého nábytku nepatří jemu, ale jest majetkem jeho bratra Louise Zangwilla, jenž žije s ním a s ním často na témž psacím stole píše své novely. Louis musil přijmouti pseudonym Z. Z., aby se předešlo zmatkům. I druhý bratr Mark jest novelistou a umělcem.

Způsob Zangwillovy tvorby jest nepravidelný. Píše někdy houževnatě a rychle, potom však po týdny nesáhne k péru, jen čte a studuje. Pak chopí se znovu práce a neustane, dokud díla neskončí. Jest také výtečným kritikem. Posudky jeho o nových knihách přinášívá občas „Cosmopolis". Dle jeho slov „účelem umění jest, soustřediti vše do jednoho ohniska. Invence jest vedlejší věcí, ale způsob provedení jest důležit".

Zangwill četl své práce v různých končinách světa. V posledních dvanácti měsících přednášel v Palestině, v Holandsku a v Irsku. Patří k nejhorlivějším Zionistům, a celé zionistické hnutí počalo vlastně v jeho pracovně.

Zangwill jest básníkem židovského plemene, jež bylo a jest tajemstvím a zoufalstvím světa. První knihou, v níž umělecky osvětlil, jakoby zášlehem blesku, hlubiny ponurého života ghetta, byly „Tragedie ghetta". Po ní přišly „Děti ghetta", jež získaly Zangwillovi pověst mistrovského líčitele; jest to kniha, plná rozkošných podrobností, vtipu a myšlenek; materiál, v ní snesený, vystačil by prostředně dobrému spisovateli na několik knih. V kapitolách, jen volně mezi sebou spojených, líčí pestrý život londýnského ghetta v různém osvětlení, ač pod stejným zorným úhlem. Na každé stránce cítíte jeho lásku k tomuto národu bez krále a bez vlasti, ať již se slzou v oku líčí bídu chudiny, či rolničkami posměchu cinká nad převráceností jednotlivých individuí a celých tříd i nad směšností starých, malicherných zvyků a obřadů. „Děti ghetta" obsahují čtyři sta stran drobounkého tisku. Vybral jsem na ukázku ze 43. pět kapitol, jež zdály se mi typickými a jež nepostrádají jakés takés souvislosti.

V poslední své knize, „The dreamers of the ghetto" — „Snílkové ghetta", pokusil se v serii biografických povídek vystihnouti nejvnitřnější cítění celého plemene, celého náboženského vyznání. Shledáváme se tu se židovskými mysliteli, mystiky, básníky, reformatory i politiky, jako jsou Uriel Acosta, Sabbatai Zevi, Spinoza, Baal Šem, Maimon, Heine, Lassalle, Beaconsfield. „Tyto kapitoly," pravil Zangwill k jakémusi zpravodaji, „následují v chronologickém pořádku. Ale někteří ze snílků jsou jenom

umělecké typy, tak „Dítě ghetta", líčící první prostředí dětství, jež bylo snad všem těm snílkům společné. Poslední „Chad Gadya" jest také jen takový typ židovské povahy, snažící se představiti moderního ducha skepticismu a pessimismu, jímž židé devatenáctého století jsou prosáklí. Účelem díla mého bylo, ukázati, jak přispívali židovští myslitelé k lidským myšlenkám a touhám v různých dobách."

Židovské plémě mělo vždy svoje snílky, ale tito nebyli příčinou, že židé zůstali národem typickým. Obyčejný žid jest vždy idealistou praktického, kdežto snílek, jehož myšlenky neutvářejí se v praktické ideály, není typickým židem a býval vždy pronásledován a mučen vlastním lidem.

Zangwill jest také takovým snílkem ghetta.

Děti ghetta.*)

Napsal Israel Zangwill. Z angl. přeložil Jos. Bartoš.

I. Chléb zármutku.

rtvý a zapadlý šprýmař nazval naši ulici „Fashion Street" **), a většina lidí, v ní žijících, tohoto žertu ani nechápala. Kdyby si mohla vyměniti své jméno s „Rotten Row" ***), byla by obě místa případněji označena. Byla to ponurá, špinavá, úzká ulice na východním konci Londýna, spojující Špitálská Pole s Whitechapelem a rozvětvující se do slepých uliček. Ve dnech, kdy malá Esther Ansellová cupala po její nečisté dlažbě, zaléhala ještě do zevnějších končin této ulice vřava nejohyzdnějších čtvrtí a nejšpinavějších hampejzů hlavního města civilisovaného světa. Některé z těchto ošklivých pavučin byly smeteny koštětem sociální reformy, a pavouci zalezli do temnějších brlohů.

Ulice měla své obvyklé malebné vzezření, když Esther Ansellová se džbánem v ruce pospíchala mrznoucí mlhou prosincového večera, podobajíc se ve svém orientálním zabarvení miniatuře Rebekky, jdoucí ke studni. Pouliční zpěvačka s průvodem dětí pochybného mateřství, rozrývala vzduch písní pronikavého nápěvu; dvě coury se založenýma rukama nadávaly sobě i celému příbuzenstvu; opilec motal se kolem, přátelsky breptaje; flašinetář přivábil několik roztrhaných, hopsajících dětí pod vodnaté paprsky pouliční lucerny. Esther, zahalivši se těsně ve svůj malý šátek, běžela, nevšímajíc si těchto známých podrobností, a její zkřehlé nožky obalovaly se slizkým blátem, proniknuvším děravými podešvy jejích

*) Ukázky z knihy „Children of the ghetto".
**) Modní, elegantní ulice.
***) Asi „Zpráchnivělá třída".

těžkopádných bot. Byly to mužské boty, odkopnuté nějakým opilým tulákem a sebrané Estheřiným otcem. Moses Ansell míval nenadálé štěstí, snad proto, že chodíval pokorně se sklopenou hlavou, jakoby doslovně skláněl se pod jařmem Zajetí. Prozřetelnost odměňovala ho za jeho pokoru příležitostnými nálezy. Esther dostala před týdnem pár nových botek ve své škole a při jich výměně za křampy tulákovy vyzískala čistou půlkorunu, za niž měli Estheřini bratříčkové a sestřičky na týden chleba. Ve škole, před zrakem učitelčiným, byla Esther velice sklíčena vzhledem ke svým nohám, ale když pominula bázeň, že se výměna prozradí, odpustilo i její, trochu chorobné svědomí tento podvod v uvážení žaludečního zisku.

Ve škole rozdávali také chléb a mléko, ale Esther a její sourozenci, nechtějíce přiznati se k nedostatku, nikdy o ně nežádali. Převaha kamaráda ve škole se těžko snese, a hrdé dítě nepřizná se snadno ke své nouzi před plnou třídou capartů, pyšných na své bohatství, z nichž někteří mohou utratiti až haléř denně na čiré daremnosti. Moses Ansell byl by se rmoutil, kdyby byl věděl, že jeho děti odmítají chleba, jehož jim nemohl dáti. Obchod šel bídně v živnůstkách z druhé ruky, a Moses, jenž žil vždy z ruky do huby, nemohl posledního času sehnati ani na takové živobytí. Žádal za pomoc u Židovského Podpůrného Spolku ale žádosti se zřídka tak rychle rozbalují, jako hlad svírá, a mimo to Moses hřešil často na svou chudobu u Dobročinného Výboru. Ale jeden druh almužny nemohl býti Mosesovi odepřen, a Esther nemohla tento pramen před otcem zatajiti, jako tajila chudinské snídaní ve škole. Bylo všeobecně známo, že na požádání dostává se třikrát týdně polévka a chléb v ústavu ve Fashion Streetu, a v Ansellově domácnosti hleděli na otevření polévkové kuchyně jako na úsvit zlatého věku, kdy nebude nutno žíti bez chleba déle než jeden den. Každého roku, od té doby co Estheřina matka zemřela, bylo dítě posíláno, aby přineslo domů tyto potraviny; neb Moses, jenž byl mimo ně jediným užitečným členem rodiny, když neměl jiné práce, vždy se pilně modlíval. A tak i dnes večer běžela Esther do kuchyně se svým červeným džbánem, předbíhajíc v dětské horlivosti četné ženy, jež šouraly se touže cestou, nesouce nečisté, cínové bandasky, jež poskytoval ústav.

U dveří kuchyně, vypadajících jako dveře u stáje, byl již celý zástup žadatelů, když Esther přišla. Někteří měli slušné obrysy břicha, ale většinou byli vychrtlí a zmoření. Ženský živel převládal, ale bylo zde také několik dětí a asi tucet mužů, z nichž mnozí nebyli větší těch dětí — podivní, zakrnělí, snědí, vlasatí tvorové, se špinavými obličeji, ozářenými černýma mžikajícíma očkama. Někteří zase byli imposantní postavy a měli hrubé, zaprášené, plstěné klobouky neb špičaté čepice, chundelaté brady a vybledlé šály kolem krku. Tu a tam byla také žena pěkné tváře a postavy; ale většinou byla to sbírka babek předčasně sestárlých, s příšernými, zsinalými, starosvětskými obličeji, v cárech a sešlapaných trepkách, s hlavami holými neb pokrytými umouněnými šátky na místě čepců — šátky červenými, šátky šedými, šátky rudými, šátky špinavě barevnými. V této strakatině a čarodějné ohyzdnosti byl nepopsatelný rys romantiky a dojemnosti i základní totožnosti tohoto zástupu polských, ruských, německých,

holandských židovek, vzájemně si lhostejných a jen ku předu se tlačících. Některé z nich měly u nahých prsou děti, jež dřímaly klidně anebo ječely. Ženy, nemající šátků, neměly ničeho kolem krku, co by jich chránilo před zimou; snědá hrdla byla vydána mrazu a u některých i hoření část šněrovačky byla zbytečně rozepjata. Většina měla laciné náušnice a černé paruky s nepřirozeně lesklým vlasem, kde paruky nebylo, byl rozcuchaný vlas.

Po půl páté se dveře otevřely a zástup vtlačil se dlouhou, úzkou, kamennou chodbou do místnosti, stodole podobné, s obíleným trámovým stropem. V přepažené, úzké předsíni tlačili se žebráci, čekajíce za nepohodlí a všeobecného štěbetu na božský okamžik. Jediný plynový plamen u stropu ozařoval podivné, opičí tváře a dodával jim groteskní malebnosti, jež by byla Doréa naplnila rozkoší.

Měl hlad tento malebný lid — jeho příbuzní a drazí hladověli doma. Ochutnávajíce rozkošnicky polévku předem již svou fantasií, zapomínali, že účinkuje na zmenšení mzdy, ba byli ochotni pohltiti s polévkou i svou nezávislost. I Esther, jež četla mnoho a vyznamenávala se velkou citlivostí, přijímala bez otázky theorii Všehomíra, jíž se přidržovala většina lidí kolem ní, totiž: že lidské bytosti rozeznávají se od zvířat tím, že pro hubenou skývu musí hrozně pracovati, ale že jejich los jest ulehčován malou a polobožskou třídou lidí, zvaných Takifim, čili „lidé bohatí“, kteří rozdávají své nadbytky. Jak se stalo, že tito lidé jsou na světě, po tom se Esther neptala, byli právě tak částí souhrnu věcí jako mračna a koně. Tu polonebeskou odrůdu bylo lze jen to zřídka spatřiti. Žila daleko od Ghetta, a povídalo se, že jedna malá rodina její obývá celičký dům. Representanti této odrůdy, oblečeni v šustící hedvábí nebo v jemné sukno, vyzařujíce nepopsatelnou vůni nadčlověctví, přicházívali někdy do školy, uváděni zářící hlavní učitelkou, a pak všechna malá děvčátka vstávala a ukláněla se, a nejlepší z nich udivovala polobožské osoby svou nevšední znalostí místopisu Pyrenejí i mrzutostí mezi Saulem a Davidem. Styk těchto dvou druhů končíval štědrými úsměvy a všeobecným uspokojením. Ale i nejtupější děvčata cítila živě, kolik jest v tom komedie, a měla dobrácké opovržení pro nadpozemskost těchto polobožských osob, mluvících, jakoby se děvčátka neměla už nikdy hádati, za vlasy tahati, početní příklady si opisovati a jehly krásti, až obrátí se k nim polobožskými zády.

Dnes večer bylo viděti polobožské osoby ve vší nádheře, neb na vyhražených místech, za bílým pultem, nalézalo se celé shromáždění lidumilů. Místnost tvořila nepravidelný mnohoúhelník, vroubený částečně osmi kotly, jichž těžká, dřevěná víka, vyvážená červeně natřenými železnými koulemi, zvedala se pomocí kladek. V rohu stál stroj na vaření. Kuchaři v bílých čapkách a v blůzách míchali kouřící se polévku dlouhými, dřevěnými kopisty. Jeden průmyslník obracel pozornost židovských zpravodajů na zdokonalený kotel, jejž zhotovil, a vrchní dozorce zapřísahal novináře, aby nevynechali jeho jména. Mezi pečlivě oděnými duchovními, poletovaly, jako nádherní kolibříci mezi hejnem vran, dcery jakéhosi rabína z East Endu,*) jež byly na vdávání.

---

*) Východní čtvrť Londýna.

Když dostatečný počet polobohů byl pohromadě, oslovil předseda shromáždění dosti obšírnou řečí, snaže se přesvědčiti duchovní i jiné lidumily, že dobročinnost jest ctností, na důkaz čehož dovolával se bible, koranu, ba i Véd. Hned na počátku řeči bylo nutno zavříti posuvné dveře, jež dělily čekárnu od vlastní kuchyně, neb tlačící se zástup příliš hlučel a malé děti ječely; vůbec zdálo se, že touha vyslechnouti ethické náhledy předsedovy není zde všeobecna. Byla to jen sprostá hmotařská sebranka, nemyslící než na své žaludky, jež štěbetala tím hlučněji, když od řeči dveřmi byla oddělena. Zástup překypěl týmž časem přes hráze, vale se sem a tam, a Esther musila držeti lokte těsně u boku, aby jí ruce nebyly vymknuty. Před stájovými dveřmi tlačili se hoši i děvčata, číhajíce hladově a zvědavě. Když předseda skončil, byl vyzván rabín, aby oslovil lidumily, což on také neméně obšírně učinil, výmluvně přizvukuje náhledu, že dobročinnost jest ctností. Pak se dveře odšouply, a první dva žebráci byli vpuštěni, kdežto zbytek zástupu byl předsedou srdnatě v přístavu zadržován. Vrchní kuchař naplnil několik talířů polévkou, ponořiv veliký plecháč do kotle. Rabín pak, zvednuv oči k nebi, činil díkůvzdání:

„Budiž požehnán, ó Pane, Králi Všehomíra, po jehož slovu všechny věci trvají.“

Okusil pak lžíci polévky, což učinili též předseda a někteří z návštěvníků. Průchod tekutiny chřtánem vzbuzoval nadšené všeobecně pochvalné úsměvy; a v skutku byla také tohoto zahajovacího večera podstata v té polévce, jež nebude později, až přirozeným během věcí bude hlavní část masa činiti zákonnité vedlejší příjmy zřízenců. Při pohledu na rozkošnické polykání, polobožských osob sbíhaly se sliny v ústech Estheřiných, jak tak zápasila o místo k vydechnutí na prahu ráje. Netrpělivost, jež jí zmítala, byla částečně mírněna vidinami chrabrého Solomona a něžné Rachel i ječící malé Sary a Ikeye, hltajících rozkošnou potravinu. Ba i stoičtější otec a bába měli trochu místa v jejích myšlenkách. Ansellovi nejedli nic, leč ráno každý skývu suchého chleba. Zde, před ní, v zemi Gošen, oplývající polévkou, byly hromady půlbochníků, a nekonečná řada jiných bochníků byla vyrovnána na policích jakoby k nějaké tabuli obrů. Esther dívala se hltavě na čtverhrannou věž, vystavěnou z jedlých cihel. Polévka připomínala jí důrazněji její maličké, schoulené doma v podkroví bez ohně. Ach, jak šťastný večer nastává! Nesmí je nechat pohltiti oba bochníky dnes večer, to by byla zločinná výstřednost. Nikoli, jeden stačí k hodům, druhý musí se pečlivě uložiti. „Zítra jest také den“, jak říkávala stará bába její v podivném svém žargonu. Ale hody nebyly udíleny tak rychle, jak si to Estheřina obraznost malovala, dveře musily se poznovu zavříti, a druhé polobožské i zcela božské osoby (v bílých nákrčnících) musily vysloviti (výmluvně a dlouze) své díky předsedovi, rabínovi i jiným platným osobnostem, a francouzský host musil vysloviti svůj obdiv nad anglickou dobročinností. Ale konečně došlo na hryzající žaludky. Pestrý zástup, stále štěbetaje, hnul se pomalu ku předu, tlače se namáhavě úzkým vchodem, a promáčknul při tom tabulku v okně u dveří. Polobožské osoby mnuly si ruce a bodře se usmívaly; vynalézaví žebráci snažili se vklouznouti ke kotlům polobožským vchodem; tropičtí kolibříci poletovali mezi vranami; sběračky šplouchaly; kaskády polévky

žbluukaly do bandasek, a hlasy hučely. Bezzubá, bělovlasá čarodějnice s krhavýma očima naříkala ve výtečné angličině, že jí byla polévka odepřena, poněvadž její chudoba nebyla ještě vyšetřena, a slzy její smáčely jediný bochník, jejž byla obdržela. Vůči podobnému ukrutenství padla jakási Ruska na dlažbu a ječela. Konečně přece běžela Esther mlhou, zahřívána džbánem, jejž tiskla ke svým ňadrům, a potlačujíc slepou touhu uštípnouti si z bochníků, jež měla svázány v šátku. Skorem vylétla do podstřeší v Královské ulici. Malá Sara vzlykala žalostně. Esther vědoma si, že jest andělem vysvobození, vzala poslední dva schody najednou, zakopla a vrazila prudce na dveře, jež se rozlétly, a Esther s hlukem vpadla do jizby. Džbán rozbil se na kusy pod jejími zraněnými malými ňadry, vonná polévka rozlila se v nepravidelných kalužinách po podlaze, tekla pod postele a prolínala štěrbinami do spodní jizby. Esther dala se do pláče, sukně její byla zmáčena a zamaštěna, pořezané ruce krvácely. Malá Sara přestala vzlykati nad tou spoustou. Moses Ansell nevrátil se ještě z večerní bohoslužby, ale sešlá, stará bába, jejíž zvětralá tvář prokmitala šerem chladného, neosvětleného podkroví, posadila se na posteli, proklínala ji hněvivě, nazývajíc ji šlemílem.*) Esther plakala ještě hořčeji, cítíc, že se jí děje křivda. Nerozbila ničeho za poslední léta. Ikey, půlpáta roku starý capart, batolil se k ní (všichni Ansellové naučili se viděti po tmě) a žvatlal:

„Nepjač Esty, já tě vemu do svý nový postýjky.“

Útěcha, že bude spáti v této imaginární postýlce, na niž se Ikey stále těšil, byla dle všeho postačitelnou, neb Esther vstala s podlahy a vyndala bochníky z uzlu. Zmocnil se jí divoký vzdor, jako hráče, jenž sází vše na poslední kartu. Budou šíleně hodovati dnes večer — oba bochníky snědí se najednou. Jeden (zmenšený o veliký krajíc pro otce) sotva by stačil uspokojiti šest hltavých žaludků. Solomon a Rachel, neodolatelně vzrušeni pohledem na chléb, hnali se po něm hltavě a vytrhnuvše Estheře jeden bochník z rukou, trhali kůrku svými prsty.

„Pohane!“ zvolala stará bába. „Umyt a pomodlit!“

Solomon, jejž nazvala bube**) pohanem, nasadil čapku, šel mrzutě ke džberu s vodou, stojícímu v rohu jizby, a ukápl si na prsty. Množství vody a plocha ruky vodou smočená sotva asi stačily na minimum, jaké vyžadují rabínská přikázání, zabručel při tomto výkonu něco, co mělo býti hebrejštinou, a počal šeptati pokornou modlitbičku, jež předchází pojídání chleba, když Rachel, která jako žena byla méně přidržována k obřadu umývání a proto mohla dáti se dříve do jídla, ustala v hltavém žvýkání a zešklebila tvář. Solomon ukousl veliký kus kůrky, zabručel „fuj!“ a vyplivl celý žvanec.

V chlebu nebylo žádné soli.

*) Nemotorná osoba.

**) Bába.

II. Vydřiduch.

Katastrofa nebyla úplná. Několik dlouhých, tenkých vláken bledého, vařeného masa, jehož šťáva měla obohatiti polévku, leželo na podlaze neb lpělo na střepech džbánu. Solomon, kučeravý, nevšedně vynalézavý chlapík, objevil je, a právě bylo rozhodnuto, že bezchutnost chleba zneutralisuje se vzdálenou příchutí masa, když ozvalo se ostré zaklepání na dveře a oslňující vidina krásy vrazila do pokoje.

„Copak to tu děláte, vždyť kape něco naším stropem?“

Becky Belkovičová byla bujná, kyprá dívka s višňovými tvářemi, jež vypadaly exoticky v zemi bledých lící. Měla spoustu černých kučer, jež vzbuzovaly domnění, že si vlasy navinuje a pálí. Byla kráskou Královské ulice ve svém volném čase. Bylo jí šestnáct let, a věnovala své mládí a svou krásu knoflíkovým dirkám. V East Endu lopata je lopata a knoflíková dírka jest knoflíkovou dirkou a ne prvosenkou nebo macoškou. Knoflíkových direk jsou dva druhy — hrubé pro obchody se šatstvem, a jemné pro obleky gentlemanů. Becky věnovala se tomuto lepšímu druhu, jenž se pracuje jemnou nití. Vyšívala je v dílně svého otce, jež byla pohodlnější než dílny jiné, a snáze dala se ukrýti živnostenskému úřadu. Večer zářila Becky v hedvábí a klenotech, a její všetečný ohrnutý nosíček zářil nestydatou blažeností, jíž Agamemnon zavrhoval. Při pohledu na ni řekli byste, že se zabývá právě tak esoterickým buddhismem jako obšíváním direk.

Bube vysvětlovala situaci v plynné židovštině, a Esther svíjela se poznovu pod vášnivým plísněním za svou nemotornost. Stará čarodějnice užívala takového množství orientálních metafor, že by byly stačily menšímu básníkovi. „Zemře-li rodina hladem, padniž její krev na hlavu vnučky.“

„Proč pak to neutřeš, ty hloupá?“ pravila Becky. „Chceš snad zaplatiti nový kabát Pesachův? Kapalo to zrovna podle jeho ramena.“

„Je mi to tolik líto, Becky,“ řekla Esther, snažíc se úsilovně, aby opanovala svůj chvějící hlas. A vytáhnuvši kus hadru z jakési tajemné skrýše, poklekla k praktické modlitbě za odpuštění.

Becky zasupala a odešla zpět do společnosti, oslavující zasnoubení její sestry. Neb toto bylo příčinou jejího nádherného oděvu, lesklých náušnic, těžké brože i příčinou přeměny Belkovičovy dílny (a obydlí) ve skvostně ozářenou síň. Na čtyřech různých, hubených, holých plynových ramenech vznášely se svatební pochodně. Jediné kusy bavlněných cucků, lpící na krbové římse, prozrazovaly minulost a budoucnost této místnosti. Na dlouhém, úzkém stole, pokrytém bílým ubrusem, okrášleném dvěma voskovými svícemi ve vysokých mosazných svícnech, byly rum, gin, suchary a ovoce. Kolem stolu buď stály neb seděly skupiny snědých, čistě oblečených Poláků, většinou ve vysokých kloboucích. Několik žen, majících paruky, hedvábné šaty a zlaté řetězy kol polounmytých šíjí, stálo na zevnějším okraji kroužku. Přihrbený, černobradý muž s krhavýma očima, v dlouhém ošumělém kaftaně a černé čepičce, na jejíž každé straně visel šroubovitý pejz, seděl, pojídaje zamyšleně mandle a hrozinky, ve středu

tabule, na čestném místě, jaké přísluší maggidovi.*) Před ním byla péra, inkoust a svitek pergamenu. Byla to zásnubní smlouva.

Pokuty za zrušení slibu byly předem určeny, bez ohledu na pohlaví. Litovala-li kterákoliv strana smlouvy, musila zaplatiti deset liber v náhradu za zrušený slib. Israel, jako národ, jest praktický a prostý frází. Romantičnost a svit měsíční jsou krásné věci, ale za třpytivým závojem jest vždy vážná skutečnost a křehkost lidské přirozenosti.

Smluvné strany podepisovaly právě listinu, když se Becky vrátila. Ženich, jenž napadal trochu na jednu nohu, byl vysoký bledý muž jménem Pesach Weingott. Byl ševcem, jenž dovedl vykládati talmud a hráti na housle, ale nedovedl si vydělati na živobytí. Bral si Fanny Belkovičovu, protože její rodiče chtěli mu na rok dáti byt a stravu a protože ji měl rád. Fanny byla nadělaná, kyprá dívka, ne již v prvním rozpuku mládí. Měla krásnou pleť a ztřeštěné způsoby, a ač nebyla tak hezká jako její sestra, byla příjemnější a roztomilejší. Dovedla sladce zpívati židovsky i anglicky a dělávala kdysi v nějaké pantomimě vílu za deset šilinků týdně, ba nosívala i kordík jako námořní kadet. Ale již dávno zanechala divadla a stala se pravou rukou otcovou v dílně. Hotovila šaty od rána do půlnoci na veliékm stroji s mohutným šlapátkem a cítívala bolesti na prsou ještě před tím, než se zamilovala do Pesacha Weingotta.

Když smlouva byla podepsána, nastala záplava blahopřání (Mazzoltof, Mazzoltof — mnoho štěstí) a potřásání rukou až do ochromení. Poznámky vážné i žertovné pronášeny židovským jazykem a proplétány polskými i ruskými větami. Číše a poháry rozbíjeny na připomínku pomíjitelnosti všeho pozemského. Belkovičovi měli k té příležitosti uchystáno všechno své natlučené nádobí. Byla vyslovována naděje, že pán a paní Belkovičovi dožijí se „veselí“ i druhé dcery a že uvidí dcery svých dcer pod „chuppou“ čili pod svatebními nebesy.

Beckyna otužilá líc zardívala se pod bujnými šprýmy. Všichni mluvili židovsky, jak bylo zvykem v čísle 1. v Královské ulici.

„Říkal jsem vždy, že žádná moje holka nesmí si vzíti Holanďana.“

Tato myšlenka opanovala pana Belkoviče a dostala se bezděčně na jeho rty v tomto radostném okamžiku. Po křesťanovi byl holandský žid nejméně žádaným zetěm. Židé španělští, přišedší nejprvé přes Hollandsko po Restauraci, tvoří zvláštní třídu a dívají se s patra na Aškenazimy,**) zahrnujíce Poláky i Holanďany svým nestranným opovržením. Ale to nebrání Poláku a Holanďanu, aby zase sebou vzájemně nepohrdali. Holandskému neb ruskému židovi jest „Polák“ či polský žid ubohým tvorem, a sotva co předčí útrpnost, s jakou „Polák“ shlíží na „Litváka“ či litevského žida, tuto zchátralou bytost, jež za „šibolet“ vyslovuje „sibolet“ a za „ó“ říká „í“. Tato špatná výslovnost dodává „Polákovi“ pocit svrchovanosti skorem tak mohutný, jako jej mají angličtí židé, jichž výslovnost Svatého Jazyka jest ostatně ještě daleko horší, než u všech ostatních odrůd. Ale pouto bratrství přemáhá všechny tyto pocity vzájemné svrchovanosti, spojujíc je podobně, jako pojí kamarádství obchodníky se

*) Kazateli.

**) Němečtí, též polští a ruští židé.

starými šaty, přes to, že každý z nich vynáší se, jakoby platil o padesát procent více než druhý. Holanďané shromažďují se v okresu, zvaném „Holandské stánky", jedí hltavě, mají ve svých rukou skorem výhradně obchod se zmrzlinou, s horkými luštěninami, s okurkami, slanečky a doutníky a zabývají se též broušením diamantů. Nejsou tak lstiví jako ruští židé. Ženy jejich liší se od žen druhých plochostí ňader; některé nosí malé vlněné čapky a dřeváky.

Když Esther četla ve své čítance, že příznakem Holanďana jest čistota, divila se nemálo. Hledala marně pečlivě vydrhnuté podlahy a čistotou se lesknoucí tváře a čapky. Jediné kouřením podobali se tito Holanďanům, jak je znala z článku v zeměpisné učebnici.

Židé němečtí rovnají se polským a ruským; žid francouszký zůstává po většině ve Francii. „Ici on ne parle pas français" jest linguistickou zvláštností londýnského ghetta, jež jest jinak čtvrtí kosmopolitickou.

„Říkal jsem vždy, že žádná moje holka nesmí si vzíti Holanďana."

Pan Bolkovič mluvil, jakoby byl na sklonku dlouhé dráhy životní, věnované snaze, směřující proti holandským svazkům; zapomínal však, že dosud ani jediná dcera jeho nebyla zaopatřena.

„Ani žádná moje holka," řekla paní Belkovičová, jakoby pronášela zcela jiný náhled. „Nechtěla bych svěřiti Holanďanům ani svou láhvičku s medicinou, nadtož pak svou Alte neb svou Becky. Holanďané nebyli za dveřmi, když Všemohoucí rozdával nosy, a jejich faleš jest v poměru k jejich nosům."

Společnost mručela na souhlas a jeden gentleman, jenž měl tuto část obličeje trochu velikou, ponořil ji do červeného kapesníku, zatroubiv nevolně.

„Svatý — požehnán budiž!" — řekl Maggid, „dal jim větší nosy nežli nám, protože umějí jenom nosem mluviti.

Výbuch smíchu pozdravil tento nápad. Maggidův vtip byl v oblibě, i když nepřicházel s pulpitu. Cizinci mohlo by toto snižování holandského nosu připadati asi tak, jako kdyby hrnec posmíval se kotli, že jest černý. Maggid pod záštitou smíchu nalil si sklenici rumu a bruče hebrejsky „na vaše zdraví", obrátil ji dnem vzhůru a dodal: „Nemělo by se říkat holandská řeč, ale holandský nos."

„Ano, divím se vždy, jak rozumí jeden druhému se svým chatuchajakatigeveseptipa," řekla paní Bolkovičová.

Vyhrnula nos, aby dala slovu tomu patřičného důrazu a smála se srdečně tomuto onomatopoetickému dodatku k židovskému slovníku. Byla to malá, churavě vyhlížející žena, s černýma očima, se scvrklou koží a s parukou, bez níž se žádná cnostná žena neobejde. Neb ctnostná žena musí obětovati svou kštici na oltář domácnosti, aby nesváděla jiných mužů tímto smyslovým vnadidlem. Zpravidla podrobuje se nadšeně duchu odříkavých předpisů, jen aby se spěšně stala ohyzdnou v každém ohledu. Zapomíná se, že manžel jest také mužem. Hlava paní Belkovičové nebyla zúplna ostříhána a oholena, neb stín hnědých, krátkých vlasů prokukoval pod „šajtlí",*) nechtěje se nechati rozčesat v obvyklou cestičku prostředkem.

*) Parukou.

Zatím Pesach Weingott a Alte (Fanny) Belkovičová drželi se za ruce u vědomí viny; v žilách mladého muže také proudila zhrdaná batavská krev. Měl holandského strýce; ale, že nikdy o něm nemluvil, věděla o tom jen Alte. Alte nebylo mimochodem řečeno její skutečné jméno, ale ona nejméně věděla jak se to stalo. Byla prvním vydařeným dítětem Belkovičových, ostatní zemřely všechny, než ona se narodila. Jsouce šíleni nad osudem, jenž jest krutější nežli neplodnost, poradili se Belkovičovi se starým polským rabínem, jenž jim řekl, že své děti příliš laskají a tím Nebesa vyzývají — v budoucnu nechť nesdělí nikomu jména svého dítěte, dokud toto nevstoupí v manželství. Tím způsobem nebude Nebesům připomínána stále jsoucnost jejich dítěte a nebudou jich pak také trestati.

Tato lest se podařila, a Alte dychtivě čekala, až zamění obě svá jména pod chuppou a ukojí tak svou zvědavost. Do té doby byla ji matka nazývala „Alte“ nebo „staroušku“. Dítěti bylo to jméno drahé, ale uráželo dospívající ženu. Příležitostně paní Belkovičová, podléhajíc převládajícímu proudu, nazývala ji „Fanny“, tak jako sebe považovala za paní Belkovičovou, ač se jmenovala Kosminská.

Když přišla Alte poprvé do londýnské školy, ptala se jí učitelka: „Jak se jmenuješ?“ „Stařoušek“ neměl dostatečnou známost angličiny, aby porozuměl této otázce, ale vzpomněl si, že učitelka pronesla téže zvuky k předešlému děvčátku, a v tomto případě, kde by jiné dívenky byly přiložily svůj kapesník k očím a daly se do pláče, ukázala Fanny neobyčejný důvtip. Protože poslední dívka, ač zřejmě ustrašena, přece jen vítězně odcházela, zašeptavši toliko „Fanny Belkovičová“, nápodobila také Alte tyto zvuky, jak jen dovedla.

„Fanny Belkovičová pravíš?“ řekla učitelka držíc péro.

Alte kývla živě svou rusou hlavičkou.

„Fanny Belkovičová,“ opakovala, pronášejíc tentokráte slabiky lépe, když je byla podruhé slyšela.

Učitelka obrátila se ku své kollegini.

„Není-liž to podivno, jak se jména opakují? Dvě děvčata, jedno za druhým a obě mají úplně stejná jména!“

Na takové shody byli zvyklí v této škole, kde následkem kmenového příbuzenství žáků byla táž jména několikrát zastoupena.

Pan Kosminski potřeboval několik let, než porozuměl, že ho Fanny zapřela. Když ale počalo se mu svítati v té věci, nehněval se a vpravil se do svého osudu. Jak žena jeho Chayah, byl časem utvrzen ve víře, že jest rodilým Belkovičem, neb aspoň že Belkovič jest anglický překlad jména Kosminski.

Nevěda na štěstí o holandské skvrně v Pesachu Weingottovi, pobíhal kolem v čilé pohostinnosti. Pociťoval, že zasnoubení není událostí každodenní, a kdyby i všecky zásoby, opatřené k této slavnosti za půl sovereignu, byly pohlceny, nebude si z toho mnoho dělati. Měl vysoký klobouk, dobře zachovaný černý kabát a vystřiženou vestu, takže bylo viděti vyžeblenou náprsenku a těžký hodinkový řetěz. Byly to jeho sabbathové šaty, a byly starobylé až do nepaměti, právě jako ten sabbath, jehož uctění byly určeny. Košile sloužívala mu po sedm sabbathů čili sabbathový týden; po každém bývala pečlivě skládána. Boty byly sabbathově vyleštěny.

Klobouk koupil si, když stal se Baal Habaasem, čili ctihodným sloupem synagogy, neb i v té nejmenší chevře*) jde vysoký klobouk co do svatosti hned za Svitkem Zákona, a kdo ho nenosí, nemůže nikdy doufati, že dosáhne spolkových hodností. Lesk klobouku toho byl podivuhodný, uvážíme-li, že vzdoroval všem vichrům a nepohodám. Ne snad, že by pan Belkovič neměl deštníku. Měl dva — jeden byl z pěkného nového hedvábí, druhý byl směs polámaných drátů a bavlněných hadrů. Becky mu koupila první, aby se rodina nemusila zlobiti, když chodil na procházku s druhým. Ale on ve všední den nechtěl nového deštníku nositi, poněvadž byl příliš dobrý. A o sabbatě jest to hřích nositi deštník. Tak byla Beckyna obětovnost marna, a její deštník stál v koutě ku stálé potěše svého majitele.

Kosminski míval krutý zápas o živobytí a neznal marnotratnosti. Byl to vysoký, drsně vypadající padesátník s našedivělým vlasem, jemuž život znamenal práci, a práce znamenala peníze, a peníze znamenaly úspory. V modrých knihách parlamentu, v anglických časopisech a v socialistickém klubu v bernské ulici byl nazýván „vydřiduchem“,**) a humoristické časopisy zobrazovaly ho s mohutným břichem a tučným úsměvem; ale jemu ani nenapadlo, že by byl něčím jiným než bohabojným, pilným, ba i lidumilým občanem. Měrou, jakou bylo měřeno jemu, měřil i ostatním. Nenahlížel, proč by přistěhovalí žebráci nemohli žíti celý týden o jedné koruně a učil je, jak se zachází s cihličkou neb se šicím strojem. Byli na tom mnohem lépe nežli v Polsku. Byl by býval spokojen takovými příjmy ve svých prvních hrozných dnech, ztrávených v Anglii, kdy musil dívati se jak umírají hlady žena jeho a dvě jeho robata a kdy jen proto nevydal posledního dvoupenny za jed na sebe, že neznal anglického názvu nějaké otravné látky. A jak žil nyní? Kurštem, pintou fasolí a rybou, již Chayah koupila k sabbathu, vydrželi až do polovice příštího týdne, čtvrt libry kávy stačilo na celý týden. Černý chléb, brambory a slanečky byly hlavní potravinou všedního dne. Nikdo nemohl vytýkati Medvědu Belkovičovi, že tučněl na útraty svých zřízenců.

Nábytek jeho byl nejprostší a nejošumělejší; esthetický pud nenutkal Kosminského, aby šel nad holou nutnost existenční, vyjma leda v oděvu. Jediným ústupkem umění byla hrubě malovaná mizrach***) a zrcadlo na římse krbu, jehož rám byl obalen žlutým vystřihovaným papírem, aby se ušetřilo pozlátko, a v jehož každém rohu byly papírové růže, jež v každý Passah†) rozkvetly vždy poznovu. A přece Medvěd Belkovič žil mnohem lépe v Polsku, kdež býval vlastníkem mosazného umyvadla, měděné pánve, stříbrných lžic, stříbrného obětního poháru a kredence se skleněnými dveřmi. Často si na to vzpomínal. Neunesl ale s sebou nic vyjma peřiny, a ty musil cestou v Německu zastaviti. Když se dostal do Londýna, měl u sebe tři groše a rodinu. — — —

„Co bys řekl Pesachu,“ pravila Becky, když se konečně dostala ku svému nastávajícímu švakrovi ohradou blahopřejících krajanů, „to co tady

*) Chevrah, náboženské sdružení.

**) V orig. „sweater“ zaměstnavatel, platící svým zřízencům nejnižší mzdy.

***) Posvátný obraz, visící na východní zdi, směrem k Jerusalemu, k němuž se obracela tvář při modlení.

†) Velkonoční svátky židovské.

proteklo," a ukázala na barevnou skvrnu na stropě, „byla polévka. Ta nemotorná malá Esther rozlila všechno, co dostala z kuchyně."

„Achi nebbich, ten chudáček!" zvolala paní Kosminská, jež byla v něžné náladě, „jistě, že tam nahoře teď hladovějí. Otec nemá práce."

„Víš co, matko," děla Fanny, „mohly bychom jim dáti svou polévku. Teta Lea ji zrovna pro nás přinesla. Což nemáme dnes zvláštní večeře?"

„Ale otec?" zašeptala malá žena bázlivě.

„Oh, ten si toho nevšimne. Myslím, že ani neví, že se dnes kuchyně otevřela. Dovol to, matko."

A Fanny, pustíc ruku Pesachovu, vklouzla do ložnice, jež sloužila za kuchyni, a nesla nahoru hrnec dosud kouřící. Pesach ji následoval s několika notnými krajíci a oharkem svíčky, aby posvítil na cestu. A hosté se šklebili a mrkali na sebe, když párek zmizel a pronášeli žertovné citáty ze Starého Zákona a z Rabínů. Ale milenci se nelíbali, když vyšli z podkroví u Ansellů; oči jejich byly vlhké a oni scházeli pomalu po schodech, držíce se za ruce, a cítili, že jsou spojeni hlubší láskou nežli dříve.

Tak Prozřetelnost předala polévku, již Belkovičovy ze starého zvyku přinesli do jiného, potřebnějšího obydlí a dokázala tak ve dvojím smyslu, že milosrdenství nikdy nechybí. Aniž to byl jediný poplatek, jejž si Prozřetelnost vyžádala od šťastného otce, neb později objevil se krajan v dlouhém kaftanu se špinavou žalostivou tváří. Byl to „zelenáč" *) nejzelenějšího druhu, jenž před několika hodinami teprv přistál v docích, přinášeje s sebou množství zavazadel v podobě víry v Boha a ve zlatonosnou dlažbu londýnskou. Když přišel do Anglie, podíval se zběžně na metropoli a ptal se po synagoze, kde by se mohl po cestě otřásti. Když odbyl svou pobožnost, vyhledal pana Kosminského, jehož adresa na zmuchlaném kousku papíru byla mu talismanem po celou cestu. V rodném městě jeho sláva Kosminského — pionýra Kroesa — byla legendou. Pan Kosminski byl připraven na takovéto případy. Šel do své ložnice, vytáhl těžký dřevěný kufr zpod postele, otevřel jej a ponořil svou ruku do velikého, špinavého plátěného pytlíku, plného mincí. Z popudu velkomyslnosti, jíž dnes podléhal, odpočítal jich osm a čtyřicet. Přinesl je „zelenáči" ve vrchovaté hrsti, a cizinec, nevěda, jak mnoho dluhuje šťastné shodě své návštěvy s Fanniným zasnoubením, viděl již štěstí svoje hotové. Odcházel, maje srdce přeplněné vděčností a v kapse čtyři tucty haléřů. Ujali se ho a dali mu teplou polévku v útulně pro chudé židy, kamž mu krajan ukázal cestu. Kosminski vrátil se do hodovní síně, prosáknut od hlavy k patě pochvalou svého svědomí. Poklepal kadeřavou hlavu Beckynu a pravil.

„Nu, Becky, kdy pak si zatančíme na tvé svatbě?"

Becky zavrtěla svými kadeřemi. Mladí muži nemohli míti jeden o druhém horšího mínění, než jaké měla ona o nich všech. Jejich dvoření se jí líbilo, ač jim u ní nepřidalo vážnosti. Milenci rostou jako jahody, jen že je jich více. Neb jak její matka říkávala po svém venkovském způsobu: chasanů jest tolik jako na ulici psů. Beckyni zbožňovatelé

*) Nováček.

sedávali na schodech dřív než byla vzhůru a naučili se časně vstávati z lásky k ní, neb každý toužil, aby mohl první přáti dobrého jitra Penelopě knoflíkových direk. Říkalo se, že úspěch Kosminského, jako „sweatra“ byl zásluhou krásné Becky, neb výkvět krejčovské mládeže tíhnul k této dílně východolondýnského Labana.

„Já se nezahodím jako Fanny,“ řekla důvěrně k Pesachu Weingottovi během večera. On se usmíval na omluvu.

„Fanny měla vždy sprosté náhledy,“ pokračovala Becky. „Ale já vždy říkala, že se vdám jen za gentlemana.“

„A já dovolím si tvrditi,“ odpovídal Pesach podrážděně, „že Fanny mohla se také vdáti za gentlemana, kdyby jen byla chtěla.“

Beckyn ideál gentlemana byl písař nebo učitel, jenž nekonal jiné ruční práce mimo psaní nebo mrskání. Ve svých náhledech o manželství byla Becky typickou. Pohrdala stavem svých rodičů a toužila vdáti se do něčeho jiného. Tito se své strany nemohli pochopiti, že chce býti něčím jiným, nežli jsou oni.

„Já neříkám, že Fanny nemohla,“ připouštěla. „Jen to povídám, že nemůže žádný říci, že udělala terno.“

„Ah, ty máš příliš mnoho roupů,“ řekla paní Belkovičová, jež se sem právě připlížila. „Ty nosíš nos moc vysoko.“

Becky pohodila hlavou. „Mám nový dolman,“ řekla, obrátíc se k jednomu mladíku, jenž byl z obzvláštní milostivosti pozván. „Musíte mne v něm viděti. Vypadám vznešeně.“

„Ano,“ řekla paní Belkovičová pyšně. „Září na slunci.“

„Jest takový jako má Bessie Sugarmanová?“ ptal se mladý muž.

„Bessie Sugarmanová!“ ušklíbla se Becky pohrdavě. „Bere všechny své věci na splátky. Dělá velikou a zatím všechny své klenoty týdně uplácí.“

„A má je dotud, dokud platí,“ řekla Fanny, obracejíc se k sestře se šťastnou tváří.

„Nebuď tak žárlivá Alte,“ řekla matka. „Až vyhraju v loterii, koupím ti také dolman.“

Skoro celá společnost hrála v hamburské loterii. Když některý obyvatel ghetta dostal při tom své peníze zpět, šířila se tato novina jako požár, a všichni hnali se k agentům pro lístky. Naděje na náhlé bohatství poletovala jako zářivá světluška na obzoru, osvětlujíc šeré vyhlídky budoucnosti. Lístky tyto dodávaly svým ubohým majitelům ještě jiný zájem na životě, než jaký měly pro ně bavlna, kopyta a tabákové listy. Anglický dělník, jemuž je zapovězena státní loterie, zpříjemňuje si jednotvárnost své existence čilým, nepřímým zájmem na výkonech plemenných koní.

„Nu, Pesachu, ještě jednu sklenici rumu,“ řekl pan Belkovič bodře ku svému příštímu zeti a strávníku.

„Ano, rád,“ odpověděl Pesach. „Jest to ostatně poprvé, co jsem zasnouben.“

Rum byl vlastním výrobkem pana Belkoviče; jeho součástky byly neznámy, ale sláva jeho putovala na perutích vzduchu po celém domě. I obyvatelé podkroví to cítili a hádali na terpentin. Pesach polykal tento odvar, mruče „Na zdraví!“ jeho hrdlo bylo jako výheň parníku a v očích měl slzy, když sklenici postavil.

„Oh, to bylo dobré,“ mručel.

„Ne jako ty tvé anglické nápoje, co?“ ptal se pan Belkovič.

„Anglicko!“ ušklíbl se Pesach s královským opovržením. „Dadldů je řečí a zázvorové pivo likérem.“

Dadldů říkával Pesach na místě „That 'll do“. Bylo to první z anglických úsloví, jež sebral, a jeho dětinskost činila Pesacha vtipným. Zdálo se mu, že je cítiti dětským pokojem. Když národ takto vyjadřoval svou duši, nebyla existence takového nápoje jako je zázvorové pivo žádným překvapením.

„Nedostaneš nic silnějšího než zázvorové pivo, až budeme svoji,“ řekla Fanny se smíchem. „Nechci míti pijana.“

„No tak se budu opíjeti zázvorovým pivem,“ smál se Pesach.

„To nesmíš,“ řekla Fanny se svým širokým úsměvem. „Při mém zdraví, nesmíš.“

„Ha! ha! ha! Nesmím se jím ani opíti. Jaký to nápoj!“

V prvních anglicko-židovských kruzích, s nimiž se Pesach seznámil, bylo zázvorové pivo převládajícím nápojem, a Pesach z toho soudil, že jest to národní nápoj. Již dávno objevil svůj omyl, ale při směru tohoto hovoru vzpomněla si Becky, že by mohla vypustit nový šíp.

„Toho dne, kdy dáš se do pití, Pesachu,“ řekla potměšile, „pošlu ti Valentina.*)

Pesach se začervenal a ostatní se potají smáli. Narážka ta vztahovala se k Pesachovým prvním zkušenostem. Nějaká klepna zaslechla ho, jak hovořil s jiným zelenáčem o komických Valentinech, vyložených u papírníka. Oba cizinci nemohli nikterak pochopiti, co by tyto monstrosity znamenaly. Pesach tvrdil, ži ti pánové s malinkou lebkou a ohromnými nohami a ty dámy o hlavě pětkrát tak veliké jako ostatní tělo, jsou představitely anglických sedláků.

„Až se dám do pití,“ odvětil Pesach, „nebude zrovna doba Valentinů.“

„Opravdu nebude,“ zvolala Becky potřásajíc svými černými kučerami. „Z vás bude komický párek!“

„Jen to nech Becky,“ řekla Alte dobrácky. „Na tebe také dojde, a pak budeme se tobě smáti.“

„Nikdy,“ odsekla Becky. „Co pak bych dělala s mužem?“

Zvláště pozvaný mladý muž držel ji kolem pasu.

„Nedělej šneky,“ **) řekla Fanny.

„Nepřeháním. Myslím to tak. Zač pak stojí ti mladíci, co navštěvují otce? Mezi těmi není žádný gentleman.“

„Ale počkejte, až vyhraju z loterie,“ řekl mladý muž.

„Tak proč nevzít ještě jednu osminu lístku?“ nabízel Sugarman šadchan,***) jenž jako by byl přiskočil z druhého konce pokoje. Byl z největších talmudistů v Londýně, vychrtlý, hladově vypadající muž, ostrých tahů a břitkého důvtipu. „Podívejte se na paní Robinsonovou,

*) V Anglii posílají si milenci na sv. Valentina (14. února) blahopřejné lístky se žertovnými figurkami.

**) Přeháněti, mluviti nesmysl.

***) Zprostředkovatel sňatků.

vyhrál jsem jí přes dvacet liber, a ona mi za to dala jen dvě libry. To jest opravdu cherpach — hanba."

„Ano, ale o druhé dvě libry jste ji ošidil," řekla Becky.

„Jak to víte?" řekl Sugarman překvapen.

Becky mrkla a potřásala ironicky hlavou. „Jen to nechte být."

„Neprodám vám už žádných lístků!" řekl Sugarman ve spravedlivém rozhorlení.

„Z toho si dělám," řekla Becky, pohodíc kučerami.

„Ty si z ničeho nic neděláš," pravila paní Belkovičová, použivši příležitosti k mateřskému pokárání. „Ty's mi dnes večer nepřinesla ani mé mediciny. Najdeš ji v mé pohovce."

Becky se netrpělivě pohnula.

„Já půjdu sám," řekl zvláštní mladý muž.

„Nikoli, nebylo by hezké, aby mladý muž šel do mé ložnice za mé nepřítomnosti," odpověděla paní Belkovičová, zardívajíc se.

Becky odešla.

„Víš," řekla paní Belkovičová, obrátíc se ku zvláštnímu mladíku, „já zkouším mnoho s nohama. Jedna jest silná a druhá je tenká."

Mladý muž soucitně vzdychl.

„A od čeho je to?" ptal se.

„Co pak vím? Už jsem se tak narodila. Má ubohá ovčička (tak jmenovala paní Belkovičová svou matku) měla obě nohy podařené. Kdybych měla Aristotelovu hlavu, snad bych vyzkoumala, proč moje nejsou také takové. A to už je tak na tom světě!"

Úcta k Aristotelovi v židovském idiomu má snad původ v tom, že jest u obecné třídy považován za žida. Ostatně, byla theorie, že filosofie Aristotelova jest židovskou, vyslovena již středověkým básníkem Jehudou Halevim a hájena Maimonidem. Legenda praví, že, když Alexandr přišel do Palestiny, byl Aristoteles v jeho průvodu. V Jerusalemě našel filosof rukopisy krále Salomona, jež pak vydal, připojiv k nim své jméno. Ale jest pozoruhodno, že pověst tato byla hájena jen těmi židovskými učenci, kteří přijali filosofii Aristotelovu. Kteří ji zavrhovali, tvrdili, že Aristoteles ve své poslední vůli uznával nižší hodnotu učení svého proti učení mosaickému a žádal, aby spisy jeho byly zničeny.

Když se Becky vrátila s medicinou, podotkla paní Belkovičová, že jest nanejvýše odpornou a nabídla ji mladému muži k ochutnání, což tohoto velice těšilo, neb věděl, že si získal přízeň matčinu. Paní Belkovičová platila svému lékaři jeden penny týdně, ať již byla nemocna nebo zdráva, takže by byla měla škodu, kdyby jí bylo dobře. Becky plnívala lahvičky vodou, aby nemusila choditi pro medicinu, a že to paní Belkovičová nevěděla, nebylo v tom žádného rozdílu.

„Žiješ moc uzavřeně, paní Kosminská," řekl Sugarman židovsky.

„Mám snad choditi v tomto počasí, když je tma a okluzko, a Anděl*) je na honu?"

„Ah," řekl pan Sugarman, zabočiv pyšně do angličiny, „my Angličané chodíme v každém počasí." — — —

---

*) Anděl smrti.

Zatím vrátil se Moses Ansell z večerní bohoslužby a usedl bez otázky, při světle neočekávané svíčky, k očekávané večeři, sestávající z chleba a polévky, žehnaje Boha za oba dary. Ostatní rodina byla již po večeři. Esther uložila obě nejmladší děti do postele (Rachel byla již v letech, kdy se dovedla sama svlékati) a sama pracovala se Solomonem své domácí úkoly. Svíčka zachránila je od bití příštího dne. Držela nemotorně péro, neb její prsty byly zabaleny v krvavé hadříky s pavučinami. Bába klímala na své židli. Vše bylo klidno a spokojeno, ač vzduch byl mrazivý.

Moses jedl svou večeři s velikou rozkoší a velikým mlaskáním. Když dojedl, vzdychl hluboce a děkoval Bohu modlitbou, deset minut trvající, pronášenou rychlým, zpívavým způsobem. Pak ptal se Solomona, zdali odříkal svou večerní modlitbu. Solomon podíval se po očku na bube a, vida, že spí, přisvědčil, kopaje Esther významně pod stolem.

„Tak bude dobře, když odříkáš svou noční modlitbu."

Z toho nebylo vyváznutí. Solomon dokončil svůj součet, napsav výsledek poněkud slabými číslicemi pro případ, že by snad ráno u jiného bocha objevil, že součet není správný, pak vytáhnuv hebrejskou modlitební knihu ze své bavlněné, inkoustem potřísněné kabely, počal mumlati, s občasným nadšeným vyrážením jednotlivých míst. Pak šel na lože. Esther uložila babičku do postele a schoulila se k ní. Bděla dlouho, naslouchajíc slabým zvukům, pronášeným otcem při studiu Rašiho*) komentáře ke knize Jobově. Odměřený ten ševel míchal se ne nepříjemně se vzdálenými tony Pesach Weingottových houslí.

Pesachovy housle hrály doprovod ku myšlenkám mnoha jiných lidí. Ctihodný krejčovský mistr seděl za svou vyžehlenou náprsenkou dupaje do taktu nohou. Jeho malá, churavě vypadající žena stála po jeho boku, pokyvujíc vesele svou oparukovanou hlavou. U obou budila hudba touže vzpomínku — polské tržiště.

Belkovič, či spíše Kosminski, byl jediným žijícím synem vdovy. Bylo to podivné a ukazovalo k nějakému krutému zákonu dědičnosti, že starší děti jeho rodičů zmíraly právě tak rychle jako jeho vlastní, a že život jeho byl podobným prostředkem zachráněn jako život Altin. Jenže v tomto případě poradil rabín jeho otci, aby šel do lesů a nazval svého prvorozeného syna po prvním zvířeti, jež uvidí. Proto jmenoval se budoucí „sweater" Medvěd. Smrti svých bratří a sester měl Medvěd co děkovati za své osvobození od vojančiny. Stal se z něho statný, dobře urostlý pekař, což byla ztráta pro ruskou armádu.

Medvěd přišel jednoho dne na tržiště a uviděl Chaju v jejích panenských vrkočích. Byla to útlá, hezká osůbka a kupovala cibuli. Byla obrácena zády k němu, ale za chvíli otočila hlavu, a i hlava Medvědova se zatočila. Když zachytil zajiskření jejího oka, cítil, že bez ní byl by život horší než vojančina. Bez průtahu vyptal se na půvabný, mladý zjev a, shledav, že počestnost její jest bez poskvrny, poslal Šadchana s nabídnutím. Byli zasnoubeni, a Chayin otec uvolil se dáti jí věnem dvě stě

*) Rabbi Solomon ben Isac, jehož komentář býval často tištěn pod hebrejským textem bible.

zlatých. Na neštěstí však náhle zemřel při pokusu, aby si je získal a Chayah zůstala sirotkem. Těch dvě stě zlatých nebylo možno nikde shledati. Slzy valily se po obou lící Chayiných; na jedné straně pro ztrátu otce, na druhé pro nastávající ztrátu ženicha. Rabín byl pln něžného soucitu. Pozval Medvěda, aby přišel do komory, kde mrtvý stařec ležel. Ctihodná mrtvola s bílou bradou ležela na loži zabalena v rubáš a v talith čili modlitební šat.

„Medvěde," pravil rabbi, „víš, že jsem ti zachránil život."

„Nikoli," odvětil Medvěd, „to opravdu nevím."

„Ano, zajisté," řekl rabbi. „Tvá matka ti to nepověděla, ale všichni tvoji bratři a tvé sestry zahynuli, a hle! ty samotný jsi zůstal zachráněn! To proto, že jsem tě pojmenoval zvířetem."

Medvěd sklonil svou hlavu u vděčném mlčení.

„Medvěde," pokračoval rabbi, „ty jsi se zavázal, že pojmeš za manželku dceru tohoto mrtvého muže, a on se zavázal, že ti vyplatí dvě stě zlatých."

„To je pravda," řekl Medvěd.

„Medvěde," řekl rabbi, „není zde těch dvě stě zlatých."

Stín přelétl Medvědovu tvář, ale neříkal nic.

„Medvěde," řekl rabbi poznovu, „nejsou zde ani dva zlaté."

Medvěd se nepohnul.

„Medvěde," řekl rabbi, „odstup od mého boku a přejdi na druhou stranu lože, naproti mně."

Medvěd odstoupil od jeho boku a přešel na druhou stranu lože naproti němu.

„Medvěde," řekl rabbi, „podej mi svou pravou ruku."

Rabbi natahoval svou pravici přes lože, ale Medvěd ukryl svou za zády.

„Medvěde," opakoval rabbi velebným hlasem, „podej mi svou pravici."

„Nikoli," řekl Medvěd ponuře. „Proč bych ti měl podat svou pravici?"

„Protože," děl rabbi, a jeho hlas se chvěl, a zdálo se mu, že tvář mrtvého muže stala se vážnější, „protože chci, abys přísahal přes mrtvolu Chayina otce, že ji pojmeš za manželku."

„Nikoli, toho neučiním!" zvolal Medvěd.

„Neučiníš?" opakoval rabbi, a jeho rty zbělely soucitem.

„Nikoli, nebudu přísahati," řekl Medvěd vřele. „Miluji tu dívku a dodržím, co jsem byl slíbil. Ale, při duši svého otce, přísahati nebudu!"

„Medvěde," děl rabbi zastřeným hlasem, „podej mi ruku. Ne k přísaze, ale abych ti ji mohl stisknouti. Dlouho budeš živ, a Nejvyšší připraví ti stánek v Gad Idenu."

Tak stařec a mladík stiskli si ruce nad mrtvolou, a starý prostý rabbi zpozoroval úsměv, přelétnuvší tvář starého otce. Snad to byl toliko náhlý zásvit sluneční.

Den svatby se přiblížil, ale ach! Chayah rozplývala se opět v slzách.

„Co ti schází?" ptal se její bratr Naftali.

„Nemohu se vyrovnati druhým dívkám," plakala Chayah. „Víš, že jsme tak chudí, a já nemám, zač koupiti svému Medvědu talith k jeho svatebnímu dnu, ba nemohu mu ani pořiditi talithový vak. A když otec náš (budiž vzpomínka spravedlivého požehnáním) byl živ, snila jsem o tom,

že zhotovím svému chosanovi*) aksamitový vak, vroubený hedvábím, a vyšiju naň zlatem jeho počáteční písmena. Snad se spolehne, že mu opatřím talith k jeho sňatku, a my budeme zahanbeni před tváří obce."

„Nikoli, usuš svoje slzy sestro má," řekl Naftali. „Víš, že mi má Lea darovala skvostný talith, když jsem ji vedl pod nebesa. Proto vezmi můj modlitební šál a půjč ho Medvědovi k svatebnímu dnu, aby byla zachována slušnost před tváří obce. Ten mladý muž má velké srdce a porozumí."

Tak Chayah, pěkně se zardívajíc, půjčila Medvědovi skvostný talith Naftaliův, a Krása a Zvíře tvořily pěkný párek pod svatebními nebesy. Chayah měla zlatý medalion a tři řady perel, jež jí její ženich poslal předešlého dne. A když rabbi skončil, žehnaje manželu a ženě, vzal Naftali ženicha stranou a řekl:

„Dej mi můj talith zpět."

Ale Medvěd odpověděl:

„Nikoli, talith jest mým a mým zůstane."

„Ale jest to můj talith," protestoval Naftali hněvivým šepotem. „Zapůjčil jsem ho toliko Chayi, aby ti ho půjčila."

„Po tom mi nic není," odpověděl Medvěd rozhodně. „Talith mi patřil a proto ho podržím. Jak, což neztrácím dosti, že se žením s tvou sestrou? Což mi tvůj otec — pokoj budiž s ním — neslíbil s ní dvě stě zlatých?"

Poražený Naftali ustoupil, ale umínil si, že neodejde bez nějaké náhrady. Rozhodl se, že, až svatební průvod povede ženicha do komory nevěstiny, sebere Medvědovi nový klobouk. Ať se ostatní z hlučného zástupu pokoušejí uchvátiti kteroukoliv část ženichova oděvu, on vezme mu klobouk a nahradí si tak částečně škodu. Ale jakmile se průvod sestavil, tu lstivý ženich sejmul ihned klobouk a držel ho pevně pod ramenem.

Bouře odporu vypukla při této smělé odchylce od svatebních obyčejů.

„Ne, ne, dej ho na hlavu!" voláno všemi ústy.

Ale Medvěd kráčel mlčky dále.

„Pohane!" volal rabbi, „dej klobouk na hlavu!"

I toto zakročení náboženské autority selhalo. Medvěd dal několik zlatých za svou pokrývku hlavy a nechápal toho žertu. Prodíral se ku své rdící Chayi bouří nevole.

Po celý život uchoval si Medvěd Belkovič tuto nesrovnalost povahy. Nesmírně nerad loučil se s penězi, účty platil až v posledním okamžiku, ba prosil i úpěnlivě své „ruce", aby počkaly den nebo dva na svou mzdu. Kochal se v pocitu, že má všechny ty peníze ve svém držení. Ale „doma" v Polsku půjčoval vždy peníze důstojníkům a venkovským šlechticům, když prohráli v kartách. Klepali na něho o půlnoci, aby jim poskytl prostředků k další hře. A v Anglii neodepřel nikdy býti rukojmím při půjčce, když ho o to některý z jeho chudých přátel poprosil. Půjčky ty bývaly ve výši od tří do pěti liber, ale ať už byl obnos jakýkoli, býval jen zřídka splacen. Půjčovní ústavy šly pak k němu pro peníze. Zaplatil bez reptání, potřásaje soucitně hlavou nad chudými ničemy.

*) Ženich.

Toliko když vypůjčovatel zapomněl jej vyčastovati sklenicí rumu za jeho rukojemství, potřásal Medvěd hlavou, spíše vyčítavě než soucitně a bručel hořce:

„Pět liber a ani doušek za ty peníze!“

Klenoty, jež kupoval štědře svým ženským, byly vlastně jen uložením úspor. Vyhnul se tak risiku uložení peněz u bankéře a hromadil bohatství své v příručném tvaru, jsa k tomu pobádán pudem, který se vyvinul ve staletích nejistoty. Úrokem z peněz takto uložených bylo zase ukojení jiného orientálního pudu — nádherymilovnosti. (Pokračování.)

Paběrky z Mexika.

Píše E. St. Vráz.

IV.

Kdo chce viděti „la alta sociedad“ mexickou, postaviž se večer v 6—7 hodin, na př. v portál hotelu „Iturbide“, nebo kdekoli na rohu dlouhé hlavní ulice, která kromě elegantních krámů se zbožím, většinou pařížským a německým, svědčícím jakostí svou o velkém přepychu místním, má ještě i tu zajímavost, že od rohu k rohu má jiný název. Na př. ulice sv. Františka č. 1., č. 2. a 3. konečně ústí jako „Calle de los plateros“ — „ulice stříbrníků“ na hlavní náměstí.

Již za dne proud lidu, zvolna, jak sluší se na Španěloameričany, tudy se valící, záležel z příslušníků lepší společnosti, večer však bývá dějištěm promenády čili projížďky „de los carruajes de lujo“ — přepychových vozů. Kdo poněkud jen činí nároky, aby byl počítán mezi „smetáuku“ Mexika, nemá-li vlastního povozu, najal si kočár prvé třídy a veze se v nekonečné řadě povozů, od „Paseo de la Reforma“ středem města projíždějících.

Z položek, v měsíčním rozpočtu nejdůležitějších, na které nesmí se skrbiti, jest výdaj na povozy ku projížďce. Neukázati se ob čas zde, nevyvézti dám svých na čerstvý vzduch, na trh, kde zboží se nabízí, vystavuje, odhaduje, kde síť hází se po kořisti, znamenalo by zaniknutí, zkázu, pošramocení kreditu, jména, veřejného postavení, ponížení se na třídu nemajetnou. A čím bavily by se dámy, kde revue nových toilet a konečná kritika mohla by se provozovati, kde lépe uplatnil by se pohled, blesk z černých očí, kterým zločinně krasavice snaží se vznítiti požár zhoubný v srdci vyhlédnuté oběti? Na balkonu, u okna, nebo zde při projížďce dívce mexické jest nejsnáze ukázati se ctiteli, jenž dosud se určitě nevyslovil; vějířem i pokradmo jediným pohledem — a jsou v tom

věru mistryněmi — dáti na jevo ostýchavému: „Smíš se přiblížiti, líbíš se mi, přijímám tvůj hold, pozor na mama —!“ Kdežto v „Paseo de la Reforma“ jeden kočár stíhal a předbíhal druhý, za to v úzké ulici „Plateros“, s obou stran obsazené zlatou mládeží, která i zde ve vysočině Anahuacu nadužívá svých výsad, lelkovati a překážeti passantům, řada mnohdy i několika set kočárů vine se zvolna, plouží se zúmyslně, by okolo stojící příslušníci téže společnosti jako v kočárech — ale i „chátra“ nemajetná — co nejvíce měli příležitosti, obdivovati se a — záviděti. Setmělo se již, už jen plynové osvětlení vládlo, patrně na důkaz, že vyšňořená a divadelně arranžovaná projížďka spíše snese osvětlení umělé nežli pronikající paprsky sluneční! — Divadelní ličidlo — a slunce!

Stál jsem se ženou těsně ke zdi hotelu přitlačen; chodník tu uzoučký, jen tři metry vzdáleni stáli jsme tedy od jeviště, na němž, zvolna kolem nás a tiše jedouc dobře dlážděnou ulicí, výkvět Mexika nechal se obdivovati. Vedle mne několik pánů a mladíků, patrně z kanceláře Ayuntamiento (městské rady), považujících nás za cizince, španělsky neznající aneb jen špatně, doprovázelo každý kočár poznámkami. Pomalu byl bych tak býval obeznámen s polovinou rodin mexických, jejich poměry, místními klepy, věnem v číslicích, nebo nemovitostech, sličných, na vdavky nabízených zde Mexičanek. Dím: sličných, neboť — třeba novomanžel — viděl jsem jich většinu velmi hezounkých. V zájmu přísné pravdy jsem to konstatoval, ač pohoršil jsem tak svou ženu, která správněji nežli já posuzovala a odhadovala, kolik procent krásy připadá na elegantní úbor, dovedný štětec, pudrový nános a pak na skutečnou lepost ženské sličnosti. Nepopíral jsem; vždyť sám ze zkušenosti předobře jsem věděl, že ráno v negligé tyto krásné tuberosy, krásy exotické doñas a señoritas, spíše vypadají jako povadlé lilie, pleť že není vždy tak úbělová jako za večerní projížďky. Více než samy Iberky, dcery Ameriky španělské, jsou květinami, teprve k večeru svůj kalich otvírajícími. Mexičanka ráno povadlá, ba mnohdy i nažloutlá, omládne večer, pleť její nabude jemného pelu, oči zahýří tu leskem, tu zastírají se rouškou okamžikové sladké touhy a něhy, by za chvilku jako čertík šlehly dotěravce a v žertu nebo proutkem ženské pýchy a opovržení zasáhly smělce.

Největším z půvabů krasavic jihu jest hluboké, sametově černé oko, třpytné a zamžené, měnlivé jako hladina lesklá vod, nad níž honí se mraky s paprsky slunce. Kdyby oko lidské skutečně bylo zrcadlem duše, jak oduševnělé byly by malé mozečky všelikých těch pološpanělek, poloindianek, jichž „duší prosycenému“ oku obdivoval jsem se v Jižní a Střední Americe! Těžko říci, co výmluvnějším jest u těchto potomkyň conquistadorů, zda oči, nervosní nožka, roztomilá a panenská či obdivuhodně modellovaná ručka, vějířem si pohrávající, jako by jen tak maně, a přece tak výmluvně se zasvěcencem koketující, se dorozumívající! Jak krásné byly byste, květy země věčného jara — kdyby i Vaše jaro bylo věčné! Ale vedle Vás, krasavice, sedí matky, budoucí tchýně, a kdo není líbezností Vaší, svůdnice, tak okouzlen, že přístupen dosud jest moudré rozvaze, ten zří Váš obraz o deset let starší, v matce vidí stárnoucí dceru! A nejsou každému vábny knírky pod dámským, třebas roztomilým nosíčkem, ani tučnost nebo vyschlost ženských forem, ve kterou obyčejně zabočí dívčí

krása krajin horských, sotva její květ v manželství došel svého určení. — Dal jsem ženě za pravdu, že na severu, neméně nežli zde, krása jest domovem, ale na jisto že delšího jest trvání. Nebylo tu také pestrosti v odstínech krásy. Černovlásky černooké převládají výlučně, a v tvářích patrný všude tentýž základní rys, dědictví nejspíš po Maurech, a žal, porobeného pranároda, znatelná v každé tváři pečeť zádumčivé resignace, sladké ale ospalé flegma, ovzduší haremů a růžových zahrad Alhambry, ospalosti tropů. Hledáme tu marně jak rozmanitosti a barvitosti, kontrastů našich blondynek a brunetek, pikanterie ve zjevu, tak oživlé, výrazné tváře našich žen — vidíme tu orchideje a zachce se nám nekonečných odrůd našich růží, třebas i svěžích květů lučních. Zdá se, že i Mexičané vidí očima nás cizinců! Kdykoli totiž kolem přejede povoz, hostící sličnou Američanku, Francouzku, dceru nebo ženu cizozemce, hodnostáře nebo bohatého kupce, slyším gourmandské poznámky; a slovo „que rubia tan linda“ (jaká to sličná blondýnka), několikráte opakované, přečasto svedlo pozornost mou s Mexičanek na obdivovanou cizinku! Snad ale, jak i u nás tak zde, domorodce zaslepila na okamžik cizokrajnost, neboť — pravdě budiž čest — ženskostí pravou Mexičanka zvítězila by nad svou soupeřkou severoamerickou!

Jsouť Mexičanky srdečné, dobré ženy, pečlivé matky, ozdobou tichého domácího štěstí. Jsou-li mnohdy bez onoho povrchního, bezcenného pozlátka, v různých pensionátech jinde mimo Mexiko dívkám nalepeného, jsou tím půvabnějšími, že v chování jsou přirozené, žensky něžné, při tom chápavé, vtipné; hlubší vzdělání nahrazují srdečností a samorostlým, jemným, ženským duchem. Moralně stojí nepoměrně výše nad druhým pohlavím v Mexiku a nad jistou, žel, mohutnějící třídou dam tak zvané lepší společnosti našich velkoměst. Jsouť ženami příliš přírodními, a mateřstvím vyplněny všechny jejich touhy. Nemají také nijaké příležitosti ke „vzdělání“, aby se rovnati mohly některým moderním ženám dekadentní Evropy. Není tu vůbec — nebo jen málo — „ušlechťujících“ divadel, tingl-tanglů a lektury pikantní. V naivnosti své bezmezné dovedou opovrhnouti četbou Maupassanta a jiných velkých duchů, ku př. moderní Francie a Italie, a za to rozplakati se při čtení předpotopní knihy „Paul a Virginie“.

Nejstinnější stránkou jejich výchovy a povahy jest bigoterie, která pravou zbožnost snižuje na bezmyšlenkovitý kultus pověr, malé vzdělání a úzký obzor duševní. Ženy hlavního města, stykem s cizinou a snahou několika jednotlivců z posledních let, vzdělati ženy mexické na úroveň se ženami národů v kultuře pokročilejších, liší se ovšem dosti podstatně od svých sester v ostatním Mexiku, kde život žen, jejich postavení zotročilé a malé vzdělání nikterak neshoduje se s tím, jakému těší se většina Evropanek nebo Severoameričanek. V hlavním městě snaží se nyní dáti ženám větší vzdělání. Ústavy: „Escuela de artes y oficios para mujeres“ (Škola umění a řemesel pro ženy) a „Colegio de las Viscainas“ (Učeliště Vizcainek), mající dohromady více než 40 professorů, několik učitelek a pomocnic, snaží se povznésti i širší kruh Mexičanek na důstojný stupeň ženy moderní, ba — což zajisté vzácno v republikách latinské Ameriky — dáti ženě i možnost sebeobživy. Vyučuje se tu krom

Mexický řadový vojín.

mluvnice, zpěvu, piana, kresby, malby, též počtům, knihvedení, telegrafii, ručním pracím ženským, jazyku anglickému a francouzskému.

Ovšem, tyto dámy, které v elegantních robách, vesměs pařížského střihu, na zad ukloněné pohrávají si s vějířem, šeptají si nebo královsky milostivým úklonem děkují za pozdravy kolem pěšky jdoucích, jezdců nebo z druhých kočárů jim činěné, nabyly svého vzdělání více méně šablonou internacionalních privátních ústavů. Můj náčrtek žen mexických týkal se spíše jejich sester mimo hlavní město nebo mimo třídy aristokratické. Aristokratické? — Jak ošklivé to slovo zde ve státě republikánsky demokratickém! Chuďas — nováček, vyřkl-li je, jak otřásl by se v obavě, že snad okolostojící demokraty urazil! Zbytečné starosti! — Představte se nejzarytějšímu demokratu republikánu se starým titulem šlechtickým a třeba menším, nepřiměřeným k titulu statkem, požádejte jej o ruku seňority Conchity, Pepity, Lolity — vsadím se, oč chcete, že budete přijat s otevřenou náručí proti kterémukoli, Vás mnohem bohatšímu, ale plebejci Mexičanu! — — — — — —

Mrak much poletoval kolem plynové lampy, na zem padal, kde stáli jsme, a děti tlačily se, sbírajíce na zemi nahodilou hračku — leskem lamp svedené plemeno jezer! „Dceruška presidentova!“, „Choť vyslance X!“, „Paní a slečny ministra N!“, „Bendito, que hermosura — vaya si es una joya! (nebesa, jaká to krasavice, zdaž není to skvost!)“ — označují a citům svým ulevují si takto moji sousedé. Žena pobízí k odchodu, snad ani ne tak z nedostatku dědičného hříchu jako z nedůvěry v pravou podstatu mého cestovatelského zájmu, jímž — zapřisáhám se — jediným sveden byl jsem, že tak pozorně prohlížel jsem si roztomilý obsah všech vozů. „Jen chvíli ještě strpení, drahoušku!“ — — — — —

Jak mizí zde v hlavním městě malebný kroj mexický — internacionalní kletba i zde nutí dámy do pařížských mod! El reboso (mantilla), španělský krajkový přehoz přes hlavu po prsa a černé šaty nosí nyní Mexičanky jen když kajícně jdou do kostela; na procházku, do divadel, do areny býčí nosí se již jen francouzsky. Na štěstí, že vrozený krasocit lidu původu španělského i zde vybéře si jen to, co sluší a jest nenápadno! Buďtež blahořečeny ženy, které neopičíte se po pařížském demimondu! Jen několik jezdců mihlo se kolem, kteří oděni byli v pestrý, dobře slušící kroj mexický a kteří seděli v sedle bohatě pracovaném, zvaném „vaquera“, „bridon“. Většina mužů však střední i vyšší třídy zřekla se již kroje národního, nebo nosí jej toliko někdy, a to ani ne tak z popudů vlasteneckých jako spíše z komediantství. Takým gigrlatům říká se v Mexiku „Un lagartijo“. Ale lid sám na venkově, v menších městech zůstal kroji národnímu věren!

Fintivý Mexičan krom na sedlo a na zbraně nejvíce vydá na klobouk, známý obrovský, nepohodlný, těžký klobouk. Jsou i takové, které stojí až 100 zlatých. Campbell karakterisoval Mexičana kdysi takto: Mexičan, třebas bosý, v bavlněných kalhotách a bez kabátce, má-li třicet dolarů na šaty, koupí si za ně klobouk — totiž, má-li „zerape“ (houni). Jezdec v Mexiku jest symphonie knoflíků a zlatých prýmků, sedící na rytmu stříbra, vydělávané a vyřezávané kůže; nesen jest na zádech „pegasa“, který má křídla v nohou, ale jest nad Pegasa ohnivějším.

Když poslední kočár přejel, ulice sevřela se chodci; setmělo se kolem, protože zmizely světlé toilety dam a jiskrný jejich zrak. Tu teprve odbočili jsme z ulice „Plateros", a — kam teď? Choditi městem? Celý den běhali jsme, a dlažba města Mexika není sice z nejhorších, ale nožky mé trpělivé ženy vypovídaly již službu, i já sám byl unaven! Kam tedy v Mexiku, a to v mrtvé saisoně? Minuvše dvě ulice, stanuli jsme u divadla „Teatro Principal" před samým vchodem, jasně ozářeným mimořádnými svítilnami.

„¡Señor, compre V. una tanda!" (Pane, kupte jednu tandu!) křičí a dotírá se výrostek, nabízející mi vstupenku do divadla. „La compañia de la zarzuela española" (Společnost španělské operety) čtu na plakátu, dále názvy tří kusů a koupím si dvě „tandy" na „La mujer del molinero" (Žena mlynářova) a na první jednání z „Tempestad" (Bouře).

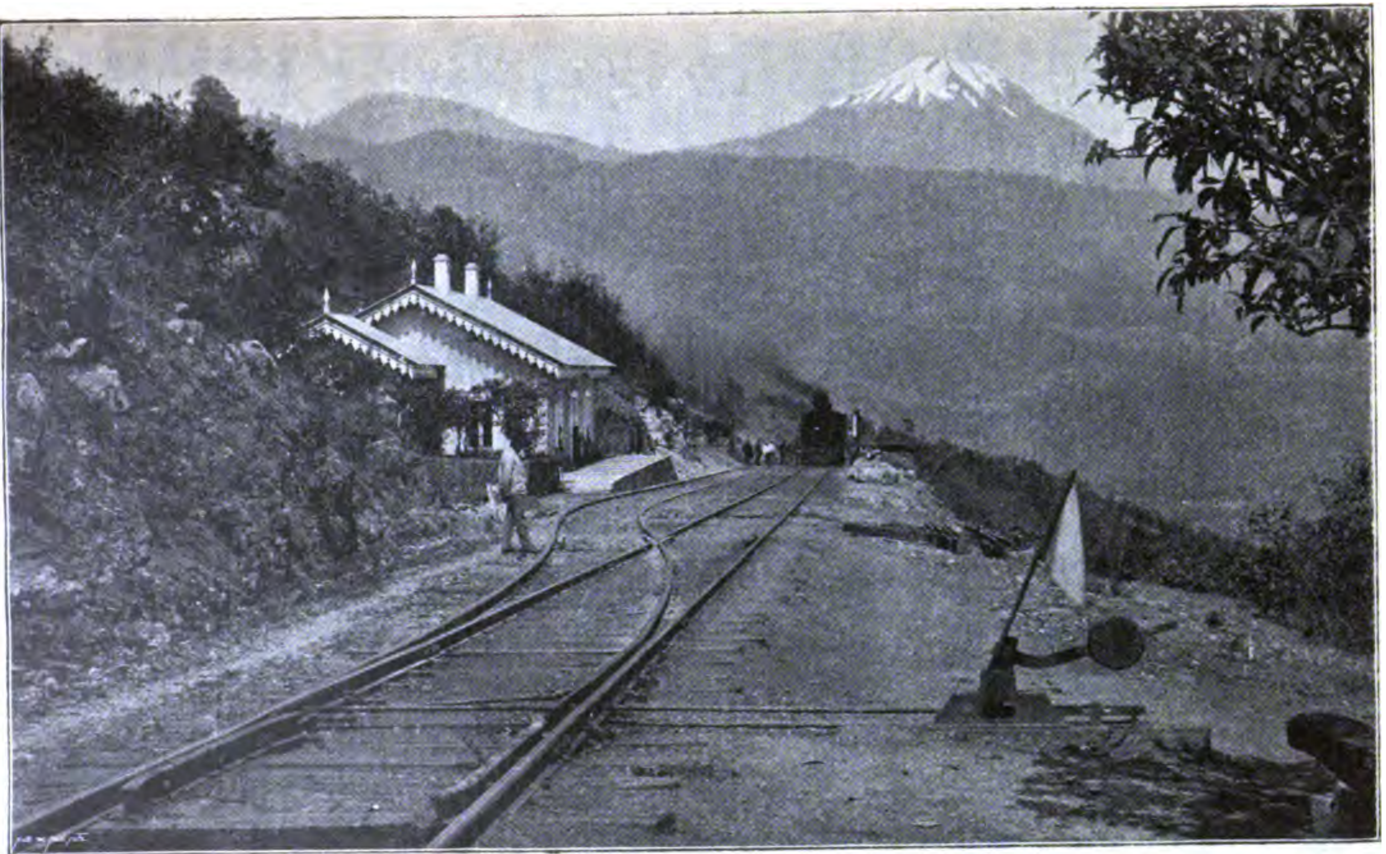
Bylo to teprve před půl rokem, kdy v Habaně poprvé seznámil jsem se se slovíčkem „tanda". Jemu děkují různá divadélka španělských zarzuel za svou existenci, i tam, kde — jako v Habaně — hrálo se v dobách míru každý večer v 8—9 divadlech, kde konkurrence tedy veliká. Jednoaktovka nebo jedno jednání vůbec, k němuž vydávají se zde zvláštní vstupenky, sluje „tanda". Zde — na př. v „Teatro Principal" — třeba vstupního lístku (la entrada), platícího pro běžné datum a pro celý večer, za jeden real (= 12—14 kr.). Na každé jednání nebo jednoaktovku pak koupí se jedna „tanda"; v přízemí a za sedadlo stojí jen 2—3 realy. Po každém jednání odcházejí, kdož přišli jen na jednu „tandu"; kdo zůstal sedět, koupí si lístek na novou „tandu" od kontrolujících sluhů divadelních. Procházející se městem vzpomenou si zajíti do divadla na půl hodinky, na jedno jednání — kdo první přišli, zaskočí si do blízkého restaurantu, kavárny a vrátí se až na třetí, mnozí — jako my — opozdilí přijdou na dvě poslední. Při tak nízkém vstupném umožněno jíti do divadla každému; nikdo není nucen viděti jednoaktovku, jednání, jež se mu méně líbí, jen proto, aby druhému mohl býti přítomen. Tím divadla mají obchody velice dobré, návštěvu stále četnou. Co na tom obecenstvu mexickému, že na př. dnes dává se prvé jednání opery „La Marina", zítra, pozítří druhé, poslední, mezi tím madridské jednoaktovky, prosycené lokálním vtipem, „solí" andaluskou, naivním romantismem „Pañuelo de yerba", „Cruz de hierro" atd.

Hlavní divadlo mexické jest „Národní" — „Teatro Nacional" se sedadly pro 3000 osob, založené r. 1844, které jediné vymyká se „tandám", kde hraje se však jen v krátké saisoně cizími dramatickými i operními společnostmi. Budova slouží zároveň veřejným slavnostem a shromážděním. Druhé divadlo, největší, ale velice skrovného vzhledu i úpravy, jest toto „Principal", dále „Teatro Arbeu" a čtyři malá nepatrná divadla. Dějiny divadla „Principal" v jednotlivostech nejsou nezajímavy. Založeno již ve stol. XVII. v místnostech královské nemocnice, sloužilo hrám náboženským i profáním. Dne 19. ledna 1722 mniši a herecká společnost provozovali hru „Zříceniny a požár Jerusalema neboli zadostučinění Kristovo" („Ruinas e incendio de Jerusalem o desagravios de Cristo"). Na druhý večer ohlášena hra „Aquí fué Troya" („Zde stávala Troia"). V noci vypukl

v divadle požár a zničil nejen celou budovu divadelní, nýbrž i nejstarší a největší část nemocnice. Mniši, kteří z výtěžku divadelních her, jako z výnosného zdroje příjmů, vydržovali klášter i nemocnici, vystavěli na témže místě divadlo opět, a teprve po velké stížnosti nemocných na hluk při zkouškách a představeních v r. 1725 vystavěno divadlo nové a otevřeno komedií „Mejor está que estaba" („Lépe jest nežli bylo"). Dnes veselé pouliční popěvky, tony a gesta rozpustilého nárůdka „Flamencos", zádumčivé sloby malagueň, ohnivá, citupluá hudba svůdného Španělska dávno zatlačily dobu biblických a klassických her. — — — — —

Divadlo bylo plné. Obé pohlaví skoro stejně zastoupeno. Společnost divadelní byla i pro Mexiko více než druhého řádu: hvězdy její nenalezly by povšimnutí, byť vystupovaly na prknech i sebe menších aren středoevropských. Krasavice neuzřel jsem ani tu ani kdysi ve Španělsku nebo v Habaně na jevišti ni jediné, která by mohla postaviti se po bok herečkám a zpěvačkám divadel na př. severoamerických. Patrně lepost zjevu není zde „conditio, sine qua non" pro dráhu uměleckou jako jinde. Jediná soubretka aspoň mládím svým a svěžím hláskem vynikala poněkud nad ostatní. Ve sceně „De los patos", zpívajíc „duchaplný" couplet „Já jsem kachnička", kde malý diblík nadzvedl sukénku a zvědavým očím odkryl okraj červené zpodničky a dále i kousek punčošky, vyvolána byla soubretka pány třikráte. Kdo měl příležitost „požitku" na skvělých newyorských a chicagských Vaudevillech, kde sestry Barrisson i jejich předchůdkyně a následovnice slavily orgie a došly největšího úspěchu v umění kankanů, hře „se zpodničkou" atd.: ten pousměje se naivnosti, retrospektu této soubretky, tohoto tleskajícího lidu mexického a těch dívek, červenajících se a tváře vějířem si zastírajících. Jak asi chovaly by se tyto dívky a paní při první sceně „Zazy"? Měl jsem příležitost pozorovati poupata sotva rozpučelá a růže již k utrhnutí ve vlasti své při sceně, kdy svléká se patrně furorem .... posedlá Zaza. Přál bych si viděti Vás, potomkyně kaceřovaného nyní národa španělského, jak rděly byste se studem a hanbou při pohledu na jeviště chrámu umění, proměněné ve stánek Venuše potulné. Oč zdravější jest polokulturní lid tropické Ameriky nad hnisající společnost Babelů evropských!

Nebylo psáno ve hvězdách, by prvá naše návštěva divadla v Mexiku patřila mezi požitky. Neslané nemastné arie a kuplety, děj bez významu a beze vtipu obou piec takřka nás uspal. Později výběr zarzuel, „actos líricos", byl lepší. Národní opery, dramatické práce původní v Mexiku jsou skoro neznámy nebo bezcenny; většina divadelních kusů jest původu španělského. Hudební čísla pocházejí i z Kuby. Některé ze zarzuel jsou krabičkou drobných skvostů, plných národního temperamentu a půvabných melodií. Kubanské „Habaneras" a mexické „Palomas" jsou vždy vděčným zdrojem nekonečných variací. Jedna „Paloma" zvučela mi a zvučí dosud hlavou; jediný její ton, věta zanesla mě v doby dávné, v země vzdálené, pod rozpálené nebe mizející slávy, umírajícího národa!

Popocatepetl.

p dol. ten. ff

Za několik dnů četli jsme v časopisech, španělsky i anglicky psaných, jak seňorita Concha X. (soubretka) u večer svého příjmu před vyprodaným domem zpívala jako slavík v úloze „kachničky". „Srdce všeho obecenstva jásala jí vstříc, zasypávajíc svého miláčka květy." Dar za darem uveden, skvosty, kterými krom kyticemi vyjádřeno zpěvačce nadšení

uměn milovného Mexika. Napočetl jsem jich 65, skoro vesměs šperků, a více než polovina — darována dámami! Šťastná země, Mexiko, kde soubretkám dary posílají dámy!

* * *

Z Puebly, města zahrad, porcelánových a majolikových střech, města stověžatého — napočtěno tu 62 chrámů, starých zrušených klášterů a větších kaplí, ač město má pouze 75.000 obyvatel — z tohoto Říma mexického, vyjeli jsme časně z rána a tratí Mexican Southern (Ferrocarril Mexicano del sur), majíce za cíl stanici konečnou této trati, hlavní město stejnojmenné provincie, Oaxaca (čti Oachaka). Svítalo právě, když vsedli jsme v krátký vlak, v němž, kromě tří zlatokopců Američanů, my jediní byli jsme cizinci.

Město, z nejkrásnějších krásného Mexika, probouzelo se a nežli zmizelo nám úplně s pohledu, otevřelo své četné oči — v záplavě světla třpytily se pestrobarevné báně chrámů: San José červení granátovou, Concepcion hnědí, Cármen žlutí topasovou, San Angel de Analco jako obrovský květ červené akacije plál nad zelení parků a zahrad. Skoro každý chrám, klášter a některé domy pokryty jsou tu barevnými taškami a pestrou, hladkou majolikou. Tím vzniká podivuhodný, půvabný dojem! Proto přezdívá se Pueble nejen „Města andělů“, „Města vítěze Zaragozy“, nýbrž i „Města barevných tašek“.

Zmizela proslavená pyramida staromexická Cholula, kde včera ještě indianská mládež snášela nám malé hliněné, na polích vykopané figurky, jen Popocatepetl, zasněžený a pustý, a beze sněhu, červení rozpálený vrchol Malintzi (Malinche, vysoký 13.462′) nechtěly se s námi rozloučiti.

Zmizely teprve, když sevřela nás údolí, když maguyevá pole chladnějšího pásma ustoupila divočinám kaktusů. Minuli jsme Tecamachala, Tlacotepec a Tehuacán a dosti rychle, 30—35 km. za hodinu, jeli jsme krajinami většinou pustými a divokými, kde byli bychom bývali ještě před několika lety zajisté vyloupeni některou hordou zbojníků. Dnes brigantů v Mexiku málo, pořádány na ně soustavné razzie, a i teď v každém vlaku jedou a na stanicích jsou „los rurales“, četníci mexičtí. Tito jsou vedle tělesních pluků Porfiria Diaze nejlepší, nejvíce disciplinovaná, nejlépe oděná, vyzbrojená — a nejsprávněji placená součást mexické armády.

Trať vede níž a níž, až v Tomellínu ve 2 hodiny dosáhli jsme pásma horského a zároveň hodinového odpočinku i posilnění! Tomellín jsou tři čtyři chýše, listím palmovým kryté. Jedna velká, dlouhá chýše, na polo skladiště, na polo restaurant, zde celý vlak obědval; středem chýše stály dva velké stoly, běloučkým ubrusem pokryté, kde za jeden mexický dollar předložen nám, již velmi hladovějícím bohatý a chutný oběd. Obsluhovali nás zde na jihu, v odlehlém údolí Mexika příslušníci říše copů v modrých kalhotech a bílé bluze, s klatícími se copany, vyznavači Lao Tze. Majetníkem nádražní posady byl starší Číňan (jest jich tu i Žaponců osadníků v Mexiku dost a dost), jenž oženiv se s míšenkou mexickou, nikterak netoužil po návratu do „říše středu světa“, aniž jevil obzvláštní radosti pozdraviti ve mně člověka, který vlast jeho Hongkong

Z Oaxaky do Mitly.

navštíviv, pozdravil jej slovy „činčin", papouškoval některé frase „John Chinaman pigeon" nářečí.

Ač v „tierra caliente", přece vegetace nebyla zde valně tropická; žena má v částečně odůvodněném svém „nihil admirare" spokojiti musila se pohledem na pole cukrové třtiny a některé stydlivé dosud představitele krajin tropických, jejichž krásy mohl jsem až dosud líčiti ženě své jen slovy. Teprve mezi kávovníky a palmami Cordoby, na trati do Vera Cruzu, roztála se skepse mé ženy.

Od Tomellinu stále jsme stoupali. Nebylo tu žádných osad, leda v okolí chatrče zlatokopců; zastavili jsme před skladištěm dráhy, kde s námi jedoucí starší Američan s Indiankou, ženou v šatech skoro cárovitých, pomocí mého tlumočnictví vyjednával o koupi jí nalezeného „claimu" (ložiska), v ceně asi 5000 dolarů. Vlak stanul tu skoro deset minut; Indianky praly nebo přebíraly písek zlatonosný. V hluboké rokli to bylo, a kolkolem poušť vypražená, plná kaktusů a citlivek; asi 100 lidí jen, různé pleti, většinou Mexičané, nástroji nejjednoduššími a nejprimitivnějším způsobem hledali kořisti, alfa i omega člověčenstva, by dnes večer nebo příští sobotu, neděli prohráli ji v kartách, kostkách, prosázeli na kohoutech zápasících. Provincie Oaxaca jest dosti bohata ložisky zlatonosnými; zde ve dvou letech spolucestující náš vyzískal kolem 100.000 zl. r. měny. Zlatokopec z povolání! V Kalifornii, uprostřed sadu meruněk a broskví, starý mistr Smith má svou vilu, v bance uložené a dobře zúročené plody svého rýpání v zemi!

Já, po šestnáctiletých cestách světem a krajinami, kde hledalo se i našlo Eldorado, ze země bohaté vyzvedl si také bohatou kořist na špendlících napíchanou, v krabicích musejních uloženou, vycpanou, nebo v kostrách, v líhu, kořist přírodovědeckou a nemám ani chaloupky, třeba jen šípkem obklopené! Měl jsem býti opatrnější. U čerta, to ale nepatří pod titul mých „tutti fruti" z Mexika.

Jeli jsme tedy, stoupali, místy tak pomalu, že přál jsem si běžeti vedle a natrhati si divokých, neznámých mi květů. Večer v 7·30 přijeli jsme do Oaxacy a ubytovali se v skrovném, ale čistotném mexickém hotelu. Kromě zájezdních hostinců jsou tu dvě takové „posadas", které titulují se „Hotel". Vítěz Cortés, vrátiv se do Španěl, dekretem Karla V. ze dne 6. července r. 1529 povýšen na markýze s titulem El marquez del valle (údolí) de Oaxaca, čímž stal se pánem 23.000 vasalů, robotníků Indianů, a bohaté úrodné krajiny, velikosti asi jedné čtvrtiny Čech, kdežto ostatek připadl Španělské koruně a „zveleben" na výnosné (koruně a Cortésovi) statky. Oaxaca byla městem bohatým Zapoteků, dříve nežli Španělé dobyli Mexika. Dnes čítá 30.000 obyvatel. Ležíc 5065 stop vysoko nad mořem, má podnebí příjemnější nežli hlavní město. Má kromě menších jedno velké krásné náměstí, jako všechna města původu španělského s parkem, pečlivě chovaným, kde stromy oranžové a citronovníky pokryty byly plody vonnými, zvané „Plaza de las Armas". Zde postaven energickému Indianu presidentu, vítězi nad císařem Maximilianem a jeho popravčímu, Juarez'ovi pomník, neboť zrodil se, jako i nynější president Parfirio Diaz, ve městě, jež navštívil jsem, ne k vůli němu samému, jako k vůli proslulým zříceninám zapoteckým v Mitle, nedaleko Oaxaky.

Odpočinuvše v neděli, v pondělí ráno vydali jsme se na cestu ve voze čtyřmi mezky taženém. Cestovali jsme ve společnosti manželského párku starších Američanů, kteří s povděkem použili příležitosti spolucestovati za poloviční cenu a, sami neumějíce slova španělského, tím raději v průvodu ochotného tlumočníka. V sedm hodin měli jsme vyjeti, však teprve v 8 hodin byl vozka hotov.

Po hrozné dlažbě Oaxaky házeni, úvozy, roklinami, hrbolatou cestou, kterou v „Průvodčím státem Oaxaca“ nazývají „rovnou a pohodlnou jako dlaň“, za hodinu dostibli jsme roztomilé zelené oasy, vesnice Santa Maria del Tule, bídné, nepatrné a přece po celém čtoucím světě a hlavně ve světě botaniků známé cestou Humboldtovou, od něho popsaným obrovským cypřišem! Čtvrt hodinky cesty totiž od hlavní silnice stojí v nádvoří malé kaple obr tisíciletý, a sám o sobě tvoří oasu, ba celý velký les. Zvenčí zdá se, že to skupina několika velikých stromů; teprve když Indian, strážce kaple, otevřel nám v nízké zdi vchod do ohrady, úžasem naplněn stál jsem tváří v tvář překvapujícímu zjevu jediného velikáše, jehož kmen bez jakýchkoliv rozlezlých kořenů rovně trčí ze země nahoru, ovšem v několika složeninách, součástech, vypadajících, jako by tu několik kmenů pevně bylo stlačeno v jeden celek! S posvátnou úctou stál jsem před pomníkem tisíciletí, oživeným, dýchajícím svědkem kdož ví jaké slávy, jakých strastí. Humboldt nazval jej „nejstarším rostlinným pomníkem naší země“ — vedle baobabů, sekvojí a jiných olbřímů; jisto, že tento strom Humboldtův starší jest aery křesťanské. O jeho obrovitosti, takřka nepřehledné, zde zdí a nepatrnou kaplí stíněné, nejlépe nabudeme představy, uvážíme-li, že takřka 28—30 osob třeba, aby postavíce se k samému kmeni a vodorovně ruce rozepnouce, dotkly se navzájem jenom konci prstů a tak — tímto lidským řetězem — těsně obemkli kmen velikána.

Výška stromu proti jeho objemu není veliká a nepředstihuje výšky nejvyšších našich stromů středoevropských. Poněvadž prostranství, na němž stojí, ohrazeno zdí, a stěží dále než na 35 metrů od stromu můžeme odstoupiti, vtipně ale pravdě odpovídající jest rčení zdejších domorodců, že k popatření na celý strom třeba dvou pohledů: první obejme, prý, jen kmen a spodní korunu, druhým teprve objeví se jeho vrchol, jeho výše. Ke stromu kdys připevněná tabulka dřevěná, jazykem španělským hlásající Humboldtův obdiv, nyní korou stromu zarůstá. Většina slov již skoro nečitelná. Zmizí, zpuchří, zaroste, snad i jméno Humboldtovo setrou věky z paměti lidu, ale ty ještě budeš státi, veliký, zadumaný!

Od Tule cesta vedla málo obydlenými místy do většího hnízda Tlacolula zvaného a pak neobydlenou poustí kaktusů, yucc a agaví. Ve stínu jednoho, prostředně velikého kaktusu stromového (Cereus polylophus, kaktus ramenitý) pohodlně všichni jsme se utábořili, ba i mezkové sem zatažení našli zde ochrany před palčivostí poledního slunce! Mimo Acacii cornigeru nebylo tu stromu, tím méně stínu; děkovali jsme tedy jedné dužinaté rostlině, u nás v Evropě za okny pěstované, za přátelskou službu a poobědvali; s Indianem kočím dělili jsme se o potraviny uprostřed houštin vedle cesty. Jediný krok v levo nebo v pravo, a aspoň na šatech nám uvízly trny nízkých Opuntií nebo jiných prokletých ježků rostlinných.

V síni Vijotaově v Mitle.

Okolí věru málo příhodné novomanželům na cestě líbánků: jedno políbení, v úkrytu za houští kaktusů ukradené, a hle, tu trest bolestný v podobě ostnů, i obuví proniklých! A ještě více vyprahlou byla půda, neutěšenou krajina, pustější, prachem pokrytá, sluncem vypálená! Ubozí mezkové těžce oddechovali, solidní, ale zajisté ne na perách vůz házel námi, takže již v duchu sbíral jsem po zemi součásti drahého, mému dozoru svěřeného jeho obsahu. — „Arré, arré,“ popoháněl vozka, a jen některý menší dravec, poletující nad planinou, nebo praskot a švihy biče rušily jednotvárnost, ticho, melancholii unavené, dlouho již deštěm nesvlažené krajiny. Pak objeli jsme rozbité skály divokého vzhledu, asi 800 stop vysoké Talapanu. Krajina jako by stvořena pro bandity, a příležitost takřka svůdná cizince přepadati a olupovati. Ač poradil mi oaxacký p. hotelier bych zbraně vzal s sebou (kočí i já byli jsme ozbrojeni), nevěřil jsem v žádné nebezpečí. Poslední přepadení cizinců nebo Mexikánů lepší třídy, tedy na jisto ozbrojených, stalo se zde asi před šesti lety. Železná ruka Porfirio Diaze očistila aspoň tento stát (Oaxaku) úplně od veškeré loupeživé čeládky. Kdokoliv zde provinil se hruběji proti cizímu majetku, poslán do vládních nucených pracoven a plantaží, lupiči pak pobiti.

Jeli jsme, lépe řečeno bylo námi házeno, třeseno již skoro sedm hodin, když obrátil se vozka ke mně a bičištěm ukázal mi v levo, daleko do snížené úžlabiny, ke stráni jednoho pohoří, řka: „Mitla!“ V odpoledním, blednoucím již slunci stopené stráně, nebohatou vegetací porostlé, vzhledu neutěšeného jako v Řecku, zklamaly mne, a já marně rozhlížel se, kde uzřím zbytky Athen říše zapotecké. A dlouho pohlížel jsem, nežli uzřel jsem uprostřed chudého rostlinstva střechy vesnice a konečně bělající se a zdánlivě velmi nepatrné zříceniny! To je proslavená Mitla? Za tři čtvrti hodiny vjeli jsme do vesnice, kde jen dva slušné domky, ostatek chatrče, chýše Indianů; obyvatel tu prý 500—600. Silnicí, stísněnou ploty z kaktusů svícovitých vjeli jsme na prostranství „náměstí“; půl vesnice poplašeno naším příchodem; v domě nejlepším míšence Dona Felixe Quéra, zařízeném jako „Fonda“, jsme se ubytovali. Příjemně dojati byli jsme jak srdečným přijetím tak zařízením; obydlí záleželo z několika velice čistých jizeb kolem roztomilé zahrádky, pilným zaléváním svěží a zelené. Čisté postele, dobrá strava, a vše za mírný poplatek — jak milé to překvapení! Má žena ovšem měla majetnici tohoto hotelu v poušti a mezi Indiany, samu poloindianku, v podezření, že krom salátu, pečeného kuřete a čehosi, čemuž přezdívala „bistek“, složitost a rozmanitost evropské kuchyně byla jí tak neznáma jako nám zapotečtina, kterou výhradně mluví zde čistokrevné indianské obyvatelstvo, španělsky neznající.

Sotva že odpočinuli jsme si a smyli stopy cesty skoro osmihodinné, malou, nyní v době dešťů ale mohutnou říčku, v Rio Tehuantepec ústící, přešedše, za pět, deset minut, středem nejchudších — jaké vídal jsem kdy — chýší, obleháni Indiánkami a jejich dětmi, starožitnosti, hliněné figurky ke koupi nabízejícími, dostali jsme se k cíli. Již první chýše, které jsme minuli, stály na zříceninách zdiva domů poutníků, příbytků sluhů a dvořenínů Dalaj Lamy Zapoteků. Ještě několik kroků kvetoucím nízkým křovím nahoru na prostranství, jakousi mesetu, a na chvíli oněměli

stanuli jsme my dva, kteří předběhli jsme ostatní, nedočkavostí hnáni, před svědkem nejvelikolepějších dějin lidu záhadného, jenž byl, zmizel, nevrátí se, nebude, o němž skoro nic neznámo, nežli že žil, tvořil a trpěl, jehož jazykem sice do dnes mluví přímí jeho potomci, kteří špinaví a v cárech nabízejí mi staré bůžky, ale z jehož slávy nezůstalo než několik zdí! Klonilo se k večeru, lelek hlásil se již k slovu, netopýrů několik kroužilo vzduchem, nálada okolí byla tak plna smutku a neutěšena — jako dějiny země, po níž zvolna kráčeli jsme k „palacio del norte“, severnímu paláci.

Mictla či Mitla, poutnické místo Mixteků a Zapoteků, národů jižně v horách od Anahuacu, tedy od hranic nynějšího státu Puebla po celém území Oaxaky kdysi sídlících, bylo nejen sídlem nejvyšší duchovní hlavy, ale i pohřebištěm králů a nejvyšší šlechty. Nebyla městem velkým, nýbrž osadou klášterů, palácem vrchního kněze a, krom budov pro pohostění poutníků na místech těch posvátných, nebylo obchodu, řemesel, ruchu zbraní kasty bojovné! — Zříceniny — zbytky staré slávy — jsou skrovné a drobí se víc a více, vláda mexická nic neučinila, aby zachránila je před zkázou, a jsou-li dosud poněkud zachovalejší jiných, děkují za to jen nehojné vegetaci, tvrdé půdě. V Yucatanu, v Chiapas atd. protuberantní vegetace, drtící vzrůst kořenů, během několika málo století úplně pokryje, co ještě nezničeno, nezarostlé.

Zříceniny lze děliti na čtyři skupiny: několik zdí, kde nyní nalézá se kostel a příbytek bydlícího tu kněze, stodolovými moderními budovami zakrytých, jsou zbytky příbytků nižších kněží pohanských. V krásné síni, jejíž stěny kdysi pokryty byly ohnivě červenými freskami, do nedávna chován dobytek a koně; barbarismus předešlého století otloukl a zabílil (!) krásné kresby a hieroglyphy. Další skupiny jsou: božiště a palác severní, dále jižní, a umělá, ale nevysoká pyramida, nyní úplně zarostlá, vypadající jako přirozený kopeček, na jehož temeni postavena kaple. Vkusnou mosaikou uvnitř i vně na stěnách skoro všech těchto budov, jichž střechy dávno strhány, uloupeny nebo větrem rozneseny, vynikají krásné a na řecké nápadně připomínající stavby tyto nad proslulé zříceniny v Palenque, ba i v Uxmalu. Obdivuhodná jest „chodba mosaik“ a „síň monolithů“.

Nejvkusnější mosaiku spatřil jsem v síních velekněze (viz vyobraz.), jež kresbou svou nejvíce podobá se klassickým meandrům, labyrinthům atd. Jediný pohled na vyobrazený zde snímek fotografický postačí, by správně bylo oceněny umění a vkus národa, uměním stavitelským stojícího na úrovni s porobiteli svými, nad něž ale předčil vlohami, pílí i samostatným tvořením, pomnime-li, že neměl vzorů a pracoval nástroji kamennými nebo bronzovými (měděnými), že nemaje soumarů, kladkostrojů, na př. materiál k obrovskému sloupoví, monolithy až 400 centů těžké z dalekých hor jen silou lidských paží snesl sem, pak uhladil a otesal tak, že ani dnes nejlepšími stroji a pomůckami vyzbrojený sám kamenník evropský nedovedl by toho lépe.

To, co z daleka pozorovateli zdálo se vtesáno do kamene, jest mosaikou tisíců přesně a stejnoměrně hlazených kamenů, jako by to byly tablety hry domina, které bez malty na sebe tak skládány, tak přesně kryjí se plochami, že zdají se sceleny. Překvapuje zvláště variace kreseb:

v síních velekněze napočtěno více než 22 různých ornamentů, vesměs úhledných, labodných, složených z rovných čar. Křivek nebylo užito architektonicky ani zde ani na severu u Tolteků a Aztekú.

K úzkým síním vedly nízké a úzké chodby, z nichž některé pokryty byly nástěnnou malbou, většinou v červeni provedenou, ale buď odpadaly neb oloupány, pomazány byly dvounohou bestií, jež sluje „vastatrix". Nebylo tu oken, střecha nadzvednutá, nepřiléhající k stěnám, snad proponštěla ono polosvětlo, jakého bylo třeba mysticismu a polobožství obyvatel.

Zapotekové, národ nejen sběhlý v řemeslech a různém umění, na př. v keramice, ale i bojovný, poplatný sice Aztekům, ovládán byl světským panovníkem z dědičné kasty králů. Autokracie panovníka podřízena však posvátné osobě velekněze „Vijotao" t. j. „Vševidoucího". Před posvátnou tváří Vijotaovou i sám král, jehož sídlo bylo v Teotzpotlanu, když za státními nebo náboženskými poradami dlel v Mitle, klopiti musil zrak. Bos a v obyčejné roucho poutnické oděn, v pokoře vstupoval v síně posvátné. Lidu obecnému pohled na Vijotaa zcela znemožněn; provinění jakékoli proti polobohu trestáno smrtí, ač Zapotekové v obětech lidských nezuřili tak jako národové severní v Anahuacu. Vijotao řídil osudy nejen jednotlivců, nýbrž i celých říší — jako Pythia delfská — v krátkých, dvojsmyslných asi větách odpovídal na dotazy poutníkům. Ve střídmosti a coelibátu žije, byl vězněm svého paláce a v těchže místech, kde nyní stavěl jsem svůj stroj fotografický, obklopovala, lid vyssávající chátka kněží, rádců a hotovitelů různých lektvarů, svého pána, krmíc jej jako termiti svou zazděnou královnu. Jen jednou do roka kněží popustili uzdu svému chovanci: Vijotaovi dovoleno opiti se(!), a za choť jednodenní dána mu krasavice mladá, ze stavu vznešeného panna. Děti tak posvátného původu vychovány v paláci, v nejstaršího potomka vtělil se po smrti Vijotaa velký duch otcův.

Vypráměje podrobnosti ty našemu ciceronu, který o zříceninách nic více nevěděl, nežli že stavěli je předkové Indianů, jež, dotěrné, od nás odháněl, vylákal jsem na něm přiznání, že, maje voliti si mezi slávou a mocí velekněze a mezi „un buen trago" (dobrým douškem), zvolil by si posledňější.

Celé dopoledne byl jsem pilen: snímal jsem partie nejdůležitější, zříceniny oživené moderními Zapoteky, kteří jen za poplatek několika centů svolili, aby byli fotografováni. Smlouval jsem s prodávajícími, a to na rychlo naučenými větami jazyka zapoteckého, mnohem libozvučnějšího nežli aztečtina, o starožitnosti, hliněné larvy a hlavice. Slunce pálo jako ve vzteku, že opět cizinci tu ruší posvátnost míst, kde kdysi lid klonil se jemu, zdroji života a smrti. — Po rozpálených stěnách běhalo na tucty ještěřic, rozcuchaná a bez kloboukú, udivená mládež indianská slunila se, Američané moji dávno utekli kamsi do stínu, i žena má tam odešla. A když počínání mé, z počátku Indianům tak zajímavé, zvědavým zevšednělo, i oni odešli; já zůstal aspoň na chvíli sám, jen ve společnosti vzpomínek a úvah. Motýl o třech již jen křídlech zabloudil sem a tloukl se o stěny. Děvčátko roztomilé nakouklo průlomem a, vidouc jenom mne a sebe, prchlo jako motýl, který konečně našel si, zpitomělý reflexem,

cestu. Sedl jsem si jako Jeremiáš na rozvaliny, ba zdá se mi skoro, že sám k sobě jsem mluvil: „Ďasa, což nemohl Kolumbus přijíti o dvě stě let později, v dobu jinou, což nemohli býti conquistadory Ameriky lidé doby pozdější?“ Což uráčí-li se imperativu dějin poslati hrstku dobrodruhů do světa, musí zmizeti celé národy a ze slávy a kultury domorodé nezbýti nic, nežli několik zdí, němých výčitek pravěku? — a zaklel jsem si. Ano, zaklel, způsob, prý, lidí nevzdělaných, ale nejlepší úleva citů, balsám hojivý — a přišel trest v zápětí: jako ještěřice po stěnách z chodby přiběhla — už tu byla ženuška. Uražená, cítíc se odstrčenou! A spustila:

„Tři neděle teprve ženat a už pro staré kamení zapomínám na žínku svou, sám k sobě mluvím a z roztržitosti ani na oběd již nemyslím, dávno volají nás, v slunci sedím bez klobouku a jen do minulosti hledím!“ Malá bouře, „manželská bouře“, a přec nebe nad námi bez jediného mráčku! „I dobře ti, snílku!“ „S bohem, Mitlo,“ loučím se, „již odpoledne pojedeme!“ Přes hroudy klopýtl jsem, a s ženou přeběhli jsme přes klenutý hrob — nedávno před lety objevili jej a vyloupili, co nevyloupili Španělé, zničil sám domorodý lid — a tak s místa mrtvých sestupovali jsme sami dva do míst života, ale do vesnice jen, kde ve špíně a nedostatku žijí potomci slavných dob. Z paláce Vijotaova vrátili jsme se ve „Fondu“, kde bifstek dokonce i víno a salát z rajských jablíček, hotelní účet a mizerné doutníky setřely rázem, co lpělo mi ještě na duši, čím působily na mne zdi staré Mitly — — — —

Písně Jana Rokyty.

(Ze sbírky „Lilie z Tvých zahrad“.)

Vídal jsem Tě ve snách . . .

Vídal jsem Tě ve snách
tichou holubicí,
dávno než mně svitlo
Tvoje oko snící.

V hájích tušení jsem
potkával Tě laní,
dávno než Tvá ruka
spočala v mé dlani.

Z pohádky Jsi na mne
dívala se vílou,
dávno než jsem splynul
s Tvojí duší bílou . . .

—

Lekníny.

Nejde mi z hlavy jezero
s květy, jež z vody se noří . . .
Oko dne hasne v západu —
Slunce mé vedle mne hoří.

Leknínů plná hladina,
pokrytá velkými listy —
vyrostly písně z duše mé,
zvábil je paprsk Tvůj čistý.

Vyrostly jako lekníny
z hlubin, kde minulost stlívá —
nad listem temně zeleným
koruna kloní se snivá.

Lupeny bílé rozvírá,
žíznivě žádoucí světla —
vždyť jen tím Světlem nebeským
z černé té hlubiny zkvetla! . . .

—

Poslední myšlenka.

Hlava klesá unavena —
ještě zřím Tvé bílé šaty,
ještě vidím ve Tvých očích
kalich štěstí vrchovatý.

Ještě jako akkord harfy
zní mi ohlas Tvého jména —
sen můj ve Tvé srdce klesá,
v dlaně hlava unavená . . .

—

I když mě dálka odvede . . .

I když mě dálka odvede
v síť cest, jež kvetou blínem,
já přec Té budu provázet,
byť jen Tvým němým stínem.

Když v zamyšlení hlava Tvá
se skloní, lilje bílá,
to duše moje toužící
ji v letu políbila.

A když Tvé oči zalije
slz křišťálový pramen.
to schvátil cit můj nejhlubší
Tě v objetí svých ramen . . .

—

Jak stýská se mi!

Jak stýská se mi po Tobě
Ty nevíš —
ó, viď, mně tichém ve snění
se zjevíš!

Jak vodní růže nad tůní
se chýlí,
tak skloní se k mé duši Tvůj
květ bílý.

A smutek kde se doteknul
mých skrání,
Ty všecky vrásky vyhladíš
svou dlaní.

A budeš k břehům slunečným
mou lodí —
Tvou pod hvězdou mé Spasení
se zrodí! . . .

Jak stýská se mi po Tobě,
Ty nevíš —
ó, viď, mně tichém ve snění
se zjevíš! . . .

—

Nad pokosenými poli.

Nad pokosenými poli
soumrak v noc se stmívá —
naše láska za horami
smutnou píseň zpívá.

Ptáci v hnízdech spočinuli
denní od únavy —
jenom naše láska nemá
kam skloniti hlavy . . .

—

Až půjdeš na hrob matičky . . .

Až půjdeš na hrob matičky,
modli se za naše štěstí —
ta Tvoje čistá modlitba
bude jí od Tebe zvěstí.
Duše se vrátí z věčných cest,
oživne srdce zlaté,
za naše štěstí pod drnem
ruce se zachvějí spjaté . . .

—

Všecky smutky pominou . . .

Všecky smutky pominou,
všecky dozní žaly
za poslední hodinou
v nekonečné dáli.

Bude tam jen ticho hvězd
kráčet mléčnou drahou —
zkvete, co nemohlo zkvést,
věčnou nocí vlahou.

Co zde v prachu haslo snad,
věčným ohněm vstane —
souhvězdími budou plát
oči milované . . .

Z básní Vlasty Ebenhochové.

O, sladké květy!

O, sladké květy, z jara rozkvétáte,
bledule tiché, sedmikrásy zdobné,
sasanek hvězdy, rožce zvonky drobné —
ach, rozkvétáte, brzy uvadáte.

Zem zpola spící květ váš rozdýchala,
nevinnost dětská z kalíšků vám dýše,
snivou se touhou zachvíváte tiše,
jež pokradmu se v květ váš přimíchala.

Vás, sladké květy, každý vyhledává,
poutáte duši, protože jste bílé,
netknuté, první, zvláštním kouzlem milé;
vás vyhledává — žel, že utrhává. —

O, krásy duše, v mládí rozkvétáte —
bledule tiché, sedmikrásy zdobné,
sasanek hvězdy, rožce zvonky drobné —
ach, rozkvétáte, brzy uvadáte.

Vás, první květy, každý vyhledává,
utrhne každý — protože jste bílé —
barbarskou rukou. Smutná zmaru chvíle!
— Pak zahozený květ váš dokonává.

Což na tom?

V své prázdné žití dny jsem touhy plamen vnesla,
jak moucha do světla já v jeho žár jsem spěla;
což na tom, bolestí že duše pak se chvěla,
když těžce zraněna zas ve klín šera klesla!

Ať stokrát přižehne, to světlo stejně svítí.
Vždy duše přiletí, by v oběť dala sebe;
je svět jí žalářem, když mrtvých klid ji zebe,
jen touhou, bolestí si žitím činí žití. —

V těch prázdných žití dnech jsem v touhy plamen spěla;
což na tom, zraněna že v šera klín jsem klesla!
Mně stačí, v prázdnoty že světlo jsem si vnesla;
což na tom, bolestí že duše pak se chvěla!

—

Žitím.

Nevím, kterak kdysi předla
sudička nit mého žití;
mnoho uzlů namotala
na té jemné, bílé niti —
namotala — nerozpletla.

Tenkrát jistě nemyslila,
kolik bude třeba síly
nepřetrhnout — rozmotati
každičký ten uzlík bílý —
nemyslila — nezkoušela.

Mladá léta rychle běží,
a těch uzlů plno všady;
rozmotávám v zamyšlení,
kolem letí mládí vnady —
přelétají — ulétají.

Snad až hlavu nad poslední
skloním uzlík, v tiché píli
dokončit chtíc práci svoji,
v kštici svitne vlásek bílý —
zaleskne se — zakmitá se.

Atropos pak vzpomene si
na svůj úkol z nenadání,
nůžky vezme, uzlík přetne,
jedním rázem, bez váhání —
nerozmotá — nerozplete!

—

Dej mi, Bože, jednu duši!

Nechci světem kvapem běžet
jako šašek s rolničkami,
nechci v teple měkce ležet,
uspávat se pohádkami;
chci jít volně, vážně, zticha
krajem, který žitím dýchá.

Nechci míti jenom štěstí —
štěstí, které jiným schází;
pokorně chci všechno nésti,
život co mi ve klín hází;
chci jen umět s trochou klidu
hledět v svou i jiných bídu.

Nechci získat chvály lidí,
ta jen strhne, nepovznese,
mělkost její vždy se vidí;
ale když mně zasteskne se,
dej mi, Bože, jednu duši,
jež můj vnitřní život tuší!

A ta duše — Otče, prosím —
nechť je moje, pro vždy moje!
Každý žal nechť za ni nosím,
piju s ní i z blaha zdroje,
ať pak jdeme výše spolu,
výš-li nelze — spolu dolů!

Bosna a Hercegovina za okupace.

Od Josefa Holečka.

oni v seš. 9.—12. „Květů“ podal jsem řadu statí pod názvem „Dvacítiletí okupace Bosny a Hercegoviny“. V obrázcích těch vylíčil jsem některé stránky poměrů v okupovaných zemích, jak jsem je očividně poznal na své cestě r. 1897 vykonané schvalně za tím účelem, abych mohl českému obecenstvu povědět o okupaci nefalšovanou, českou pravdu. Avšak obraz můj zůstal nedokončen a některé předůležité otázky byly jím nedotčeny. Co jsem loni rozkreslil, chci letos dokresliti.

Přestal jsem při vylíčení agrárných poměrů, jak se za okupace vytvořily. Vyšel nám výsledek, že poměry ty nikterak nejsou utěšené, přes to, že vláda snaží se tlustý stín, rozložený po celku, roztrhati jednotlivými pokročilými výkony, jimž nelze upříti uznání, ačkoli tu vadí, že všude rozhoduje politický výpočet a obmysl okupace, jež není ani pojata, ani vedena v duchu národním oněch zemí.

Avšak my jsme se nikde nespokojili pouhým konstatováním makavé třeba pravdy, ale snažili jsme se každou stránku poměrů nynějších vyložiti nejen z okupačné přítomnosti, nýbrž i z minulosti. Starali jsme se, abychom jevy, které se nám okupací na oči staví, vysvětlili nejen příčinami, tkvějícími v okupaci samé, nýbrž také příčinami, které již před okupací v zemích těch byly působily, jakož i příčinami, založenými v obecných proudech současné politiky a mezinárodních styků.

Podobné prozkoumání všech příčin povinni jsme předsevzíti po vylíčení panujících tam poměrův agrárných.

Tím zahájíme druhou řadu obrázků z Bosny a Hercegoviny za okupace.

I.

Agrárná historie okupovaných zemí.

Země Balkánského poloostrova, obývané srbským kmenem, hodí se jednak ku provozování rolnictví, jednak ku provozování pastýrství. Vlastní Srbsko tak zvané a Staré Srbsko úrodnými rovinami a dolinami řek jsou příhodnější pro rolnictví; Bosna a Hercegovina i Černá Hora pro pastýrství.

Srbové, když výbojem zaujali nynější své země za Dunajem a Sávou, byli rolníky i pastýři, a také obyvatelstvo, které tam zastali a sobě podrobili, živilo se obojím spůsobem, ale tak, že jedni jeho národové oblibovali si převahou rolnictví, druzí pak raději se obírali pastýrstvím. Národní pestrota již tehdy byla na Balkáně. Z národů, podrobivších se Srbům, byli hlavní Noropové, kmen thracký, Arbanasové či Illyrové a Vlaši, t. j. Romané.

Arbanasi ustoupili do hor své nynější vlasti a žijou si pastýrským, svobodným životem až na naše dni. Jako k Turecku patří jen podle jména, tak zajisté i příslušnost jejich k říši srbské byla pouze nominalná. Pokud byli nuceni, voditi nepřetržité, věčné boje k obhájení svých hor a své volnosti, počtu jich nepřibývalo. Jestliže jich nehubil meč nepřátelský, sami bránili domácími krvavými rozmíškami a neuprosným vykonáváním krevné pomsty, aby se počet jich rozhojnil. Teprve v posledních dvou stoletích pocítili potřebu se rozepjati a trou se nazpět do Starého Srbska a dále, odkudž byli původně od Srbů vytlačeni.

Noropové a Vlaši neustoupili Srbům ze svých bydlišť, ale zůstali s nimi nejprve jako jejich porobenci, kteří jim jako svým pánům hospodářské práce vykonávali; později přijali jazyk pánů svých, a prodlením doby ustálil se jejich poměr ne již jako národů porobených a služebných, nýbrž jako vyšších a nižších tříd téhož národa srbského. Noropové byli v době svého porobení rolníky, Vlaši pastýři. Když jedni i druzí se pomíchali a národně splynuli se Srby, slovo noropch či meropch nabylo významu rolníka vůbec, slovo vlach pastýře vůbec. Od invase turecké slovo vlach znamená křesťanského sedláka, zvláště pravoslavného, a tkví v něm příhana, v kterémžto smyslu katolíci užívají ho, jeli řeč o Srbech a pravoslavných.

Tento osud slova vlach za periody turecké znamená hospodářskou reakci naproti době rozkvětu srbského státu a národa. V době dokosovské rolnictví, ustálený na jednom místě způsob života, začalo převládati. V době pokosovské rolníci, mohlili, oddávali se životu pastýrskému, neboť při svých stádech na horách byli svobodní; nejsouce Turkům na očích, nezavdávali jim záminky k nepřátelství, a jestliže přece nepřátelství se strhlo, bylo jim na horách snáze se obránit i snáz uniknouti, když jim záhuba hrozila. Jednak vlaši sami, přehánějíce svá stáda s místa na místo a nomadisujíce, potřebovali většího prostranství, než kdyby se drželi rolnictví, a musili si ho nezřídka bojem dobývati.

Kočovní národové v Rusku, Baškirové a Kirgizové, teprve nyní počínají pociťovati nedostatek půdy, a snad by ho ještě nepociťovali, kdyby pastevná jejich svoboda omezována nebyla od ruských úřadů, jež objevily, že jejich kočovníci vlastně nejsou právními držiteli nijaké půdy a že všechen jejich majetek je pouze hybný. Mají nespočetná stáda, která přeháněji, mají stany a rozmanité potřebnosti, které přenášejí, ale nemají statku nehybného, půdy, reality, který by jim byl zapsán a tvořil nespornou jejich držbu. Pokojní, nebojovní kočovníci od nezbadatelných časů žili v názoru, že všechno prostranství, kam svoje stáda doženou a které se jim hodí za pastviska, jest jejich. Když narazili na půdu osazenou, pomyslili si: zde již někdo jiný pase, poženeme jinam, kde nám a našim stádům nebude nikdo překážet a my nikomu. A při tom úplně zapomněli, že může nastati doba a mohou přijíti lidé, kteří jim řeknou: stáda jsou vaše, ale půda není vaše, nýbrž státní. Kdyby kočovníci slyšeli taková slova od jiných kočovníků, od lidí sobě podobných, podobně žijících a podobnými prostředky vládnoucích, vzchopili by se a při vší své mírumilovnosti postavili by se na obranu. Naproti státu jsou slabi.

Tak asi bylo také v zemích srbských. V čem byla různosť od uvedeného příkladu, vyplývalo z přírodních podmínek jejich a z poměru obyvatelstva.

Jak už podotčeno, povaha zemí těch je taková, že obyvatelstvo odkazuje i na provozování rolnictví, i na provozování pastýrství, ale ne na týchž místech, nýbrž místně vedle sebe. Srbové byli vládnoucí národností, ale z počátku bezpochyby byli v menšině. Jako vládnoucí národnosť drželi se poblíž ohnisek politické moci, jež je chránila, a již oni ve vlastním zájmu podporovali. Ohniska politické moci nebyla na horských pastvinách, nýbrž v hradech velkých županův a knížat. Tento poměr sám je nabádal k trvalé osedlosti a rolnictví; kočovnictví a pastýrství zůstalo vlachům. Záliba Srbů v rolnictví nebyla větší, než v pastýrství. Jako živnosť a zaměstnání bylo jim obojí stejně milé, ale nutnosť je vedla k tomu, aby sami spíše rolnictvím se zabývali. Vyhledávali „župná“ t. j. úrodná místa, tvořili „župy“ a stávali se „župany“ a ze županů „velkými župany“.

Zatím vlaši na planinách (horách) žili svým starodávným spůsobem. Pásli svoje stáda a hledali pro ně nových pastvin, když se jevila potřeba. Neměli před sebou širé, nekonečné stepi jako v Rusku Baškiři nebo Kirgizové. Když se stáda jejich na některé planině rozmnožila, snažili se zaujmouti planinu sousední, což se zajisté nepodařilo bez boje. I vznikaly mezi nimi husté malé války, voděné se vším patriarchalným heroismem, jež dávaly v některých těch zemích tvářnosť vnitřnímu životu obyvatelstva až do naší doby; byly nevysychajícím pramenem národní epické poesie, ale i politické rozháranosti a slabosti. Vídeňáci dali bojovníkům-pastýřům přezdívku „Hammeldiebe“.

Dávno, ještě do Dušana událo se cos podobného, jako nyní se děje na stepích baškirských a kirgizských. Vlaši ještě se domnívali, že jsou pány pastvin, na které honili svoje stáda, ale zatím byly již od županů prohlášeny za své a zapsány, aby nemohlo býti pochybnosti, kdo jest jejich držitelem. Stalo se to v době, kdy politická moc zemědělských žup rozpjala se z míst rolných i na odlehlé a těžko přístupné hory.

Srbové, Vlaši, Noropové i Arbanasi žili životem patriarchalným a tvořili větší menší společenská klubka, jež u Srbů slula „zádruhy“. Zádruhy srbské byly více nebo méně četné podle osobných i hospodárských poměrů a potřeb jednotlivých členův i celého klubka. Když okolnosti naléhaly, vzájemnosť v zádruze se tužila, a v členech jejich neprobouzely se individualistické touhy.

V zádruze dědičný pozemek („baština“) byl společný, nedílný a nezcizitelný. Individualným majetkem jednotlivých členů byly šaty, zbraně a peníze, kterých nabyli nějakým jiným spůsobem, než přikázaným sobě konáním v zádruze. Nebylo jim nemožno odděliti se a utvořiti buď novou zádruhu, buď žíti odděleně („jinokosně“). Jestliže se oddělili, tvořili nové baštiny, zakupujíce za tím účelem půdu, která byla netěženou dotud držbou širšího jejich klubka, bratstva a dále plemene. Všecka klubka se socialně pro sebe ohrazovala rodovou tradicí, jíž pevným základem stalo se v době křesťanské „krsno ime“, t. j. výroční památka jejich pokřestění. Slučovací síla krsného imene byla tak veliká, že podle světce, jenž byl

pokřestěným rodem přijat za patrona, dotud, po tisíci letech, poznávají se potomci toho rodu a hlásí se ku svému společnému původu.

Tradice zajisté u všech národů nepísmenných zachovávala paměť památných dějů, když nebyla zachovávána písmem; ale kromě Židů je sotva druhý národ, u kterého by tradice jako surrogát dějin byla tak vyvinuta a silna, jak u Srbů. A tradici srbskou dlužno pokládati za neméně bdělého strážce zděděných socialných pořádků než běh dějin, jenž u nich podivuhodnou náhodou také se k tomu přičiňoval.

Jakmile se v patriarchalismu počne vyvíjet osobná a dědičná moc, objevují se počátky feudalismu. Moc neznamená zde tolik, co auktorita; právě v patriarchalismu jest auktorita starešin největší; ale moci nemá starešina, nýbrž rodina, rod, kmen. Moc ve smyslu feudálném jest individualná. Pramenem jejím jest osobná statečnosť a chytrosť, jež zakládají umění, slabší a méně majetné lidi ovládati, jimi se naproti nepříteli jako svým vojem hraditi tak, že oni za tuto službu, pánu prokazovanou, dostávají od něho v léno svou vlastní půdu a vstupují k němu v poměr poddanské odvislosti; v druhé řadě pán dává v léna půdu, na nepříteli dobytou.

Kde jmění jednotlivců počalo převyšovati jmění obecné, vznikal feudalism. Rodina feudalného pána sice doma ještě zachovávala patriarchalný duch, ne však vně. Římský patricij v rodině byl patriarchalným starešinou, ale naproti svým poddaným byl feudalným pánem. Rodina feudalná odděluje se od obce, zavírá se do hradů. Dává si tvářnosť pýchy a nerovnosti s těmi, s nimiž dříve tvořila jedno společenské klubko. Vyvíjí se různosť stavův i poměrů poddanství.

Rodina feudalná nemůže býti příliš četná, aby se neoslabilo její jmění. Má zapotřebí vojen a zas vojen, aby mužští její členové mohli zakládati vlastní moc a nová léna buď přijímati nebo rozdávati. V pýše své dělají se blízkými bohu, jakoby on je byl na cestu feudalismu uvedl, je chránil a poddaným pokorné poslušenství pánů poroučel. Ti potomci feudalných pánů, kteří nemohou býti v rodině zaopatřeni, aby jmění její se neoslabilo, věnují se stavu duchovnému, stávají se knížaty církevními a jsou jednak oporami svých feudalných bratrů, jednak prostředníky mezi nimi a lidem, obyčejně na škodu posledního. Prostý kněz neměl vlivu na poměr mezi pánem a otroky. Pocházeje ze tříd neprivilegovaných a chtěje, jak to bylo na západě, privilegovaným se rovnati svým úřadem a povoláním, podržoval duševné vlastnosti a mravnou kvalitu prostředí, odkud vyšel; když ono skleslo na otroky, on sám nejčastěji býval surový, sprostý, neušlechtilý jak otrok.

Nejvyššího rozvoje feudalism dosáhl na evropském západě, kde se až ve svůj opak zvrhl tím, že individualná síla vymohla si právo odboje, právo hrozné, nespolečenské, jediné právo, jež feudalné zřízení uvedlo do společnosti evropské.

Lid poddaný nenáviděl svých pánův od počátku svého poddanství až do svého z něho vymanění. Když byl v poddanství jímán, lid pociťoval takový odpor a hrůzu, takové neštěstí a pošlapávání, takové zoufalství malomocného, že při vší religiosnosti nemohl věřiti, že by to vše bylo dílem božím, vůlí boží, ano třeba trestem božím, a myslil, že to Antikrist

přišel na zem a zakládá svou říši. Jen to mu bylo útěchou, že po Antikristu přijde Kristus, říši Antikristovu vyvrátí a založí království boží na zemi, kde zubožený a zotročený zase bude vysvobozen, spasen a za miláčka božího povýšen.

Despotism patriarchalný lid mnohem lépe snášel. Považoval jej za míjivý a přechodný, a jestliže musil podrobovati se mu, nikdy toho nečinil bez naděje, že zase bude lépe. Ale despotism feudalný posléz udusil v lidu i tu naději, žeby mu pomohl bůh, kdyby sstoupil s nebe, a nechal mu leda naději, že mu bude lépe na onom světě. Lid žádný despotism tak nepobuřoval, takovým hněvem a opovržením nenaplňoval, jako despotism feudalný. To byl původ stálého protivenství, s kterým lenná moc vždycky se potkávala.

Všechno zlo, které feudalism shrnul na hlavy národů západních, musíme si připamatovati, chcemeli mluvit o feudalismu u Srbů vůbec anebo v některé srbské zemi zvlášť.

Feudalism u Srbů vznikal nejen přirozeně z patriarchalismu, nýbrž také přímým vlivem západu, s nímž Srbové byli ve stycích od křižáckých válek. Pěší voje křižácké ubíraly se k cíli své výpravy přes Balkán, a po nich zůstávala jakási známosť feudalných řádů západních. V jednotlivcích srbského národa podnítila se tím individualistická náchylnosť. Snažili se přiosobiti si osobné jmění a moc a vyniknouti ze svých řad. Nejprve vynikly nad jiné jednotlivé rodiny, z těch zas jednotliví mužové, a jejich příklad následovalo na sta jiných, slabších a méně schopných, kteří nicméně nechtěli v obcích rodů svých zůstati rovnými mezi rovnými. Tak povstali vlastelé (velká šlechta) a vlastelićići (drobná šlechta). Nejmocnější z magnátů stal se knížetem, nejprve voleným, načež usiloval učiniti hodnosť knížecí ve svém rodě dědičnou. To znamená již vývoj idey státné a boj její s ideou kmenovou. Boj ten dlouho trval. Teprve Nemanjovi podařilo se založiti takovou dynastii, jíž nikdo více neupíral práva panovati. Ale i on ještě musil prve podstoupiti kruté boje se svými bratry, kteří mu vytýkali také to, že vystavěl chrám, nepotázav se dříve se svými staršími bratry.

Feudalism západní na vzájem se podporoval s latinskou církví. Spojenectví toto v ponětích mnohých dosud je nerozlučné. Oba spojenci spolu stáli, spolu klesali, spolu chodili na výboje a spolu se dělili o kořisť. Možno položiti, že tam na Balkáně, kde v starobylosti nacházíme prvé stopy latinské církve, potkáváme se i se stopami feudalismu. Nad jiné význačným faktem pro nás jest, že Štěpán Nemanja nejprve přijal královskou korunu od papeže, potom pak dal se korunovati od svého mladšího bratra, arcibiskupa Sávy, dle obřadu východního. Tím postavena nerozborná hráz naproti přilévajícímu se katolicismu do zemí srbských, a tím také především národ srbský zachráněn od poroby feudalismu. Král ochromoval zádružné, rodové zřízení; arcibiskup Sáva učinil opatření, aby kralující jeho bratr nerozbil národně-společenský princip srbský na dobro. Pravoslavná církev rukou sv. Sávy zasáhla tu v kolo srbských dějin velmi blahodárně: vstoupíc mezi krále a národ, smírně mezi nimi prostředkovala a nedopustila, aby vznikly jako na západě dvě příkré, nesmiřitelné protivy. Královskou moc pravoslavná církev pomáhala utvo-

říti, ale ne tak jako latinská církev na západě, aby krále představovala jako pěst silného Hospodina, bijící do šíje národa, nýbrž ona ponechávala králi všecku dřívější starešinskou vážnost a lid ponaučovala, že kníže, král nebo car, byť nabyl své moci dědičně, nepřestává tím býti výrazem vůle lidu, jako bývalo v dobách starších, kdy i hlava země vycházela ze svobodné volby obyvatelstva.

Týž pojem o panovnické moci mají všichni národové pravoslavní. Král na západě stál samojediný na ohromné, uměle a pravidelně srovnané hranici lidí, v níž sedlák byl nejspodnější vrstvou, jsa ve skutečnosti základem, z kterého všecka společnosť se pozdvihovala, ale nesoucí, protože nebyl na neštěstí mrtvým kamenem, v stálé bolesti břímě celého společenského a státního organismu, jež ho věčně drtilo a krušilo, tak že nikdy nepřestal potáceti se mezi životem a smrtí.

V státní společnosti srbské nebylo žádných docela bezprávných členů. Sedlák na panovníka pohlížel jako na svého korunovaného mandatára a byl pohotově pomáhati mu, kdyby se potřeba ukázala, proti těm vlastelům, kteří, chtějíce dále rozvinovati princip feudalismu, práhli po organisaci stavovské, aby mocí svou omezovali krále a z lidu vyssávali poslední kapku krve. To se vlastelům nepodařilo; oni neutvořili stavu, který by se rovnal západoevropské šlechtě, a titulatury, které dostávali jednotlivci, byly označením hodnosti v politické nebo vojenské službě a nebyly dědičné.

Jako lid, i carové srbští pochopovali své určení v národě idealně. Dušan, povýšiv se za cara, ustanovil ve všech provinciích říše své svoje náměstky a Srbsko dal ve správu syna svého Uroše jakožto následníka nebo „mladého krále". Sám osobně nezůstavil si žádné provincie a Zetu, jež dotud byla dědičným údělem Nemanjičů, dal ve správu jiného místodržitele. (Kallay, Dějiny Srbska.) Jako „car srbský, bulharský a byzantský" Dušan chtěl vážnosť a význam tohoto důstojenství povznésti do závratné výše, ale při tom strhal za sebou mosty, vzdav se Zety jako své dědoviny.

Sv. Sáva a bratr jeho král Štěpán Nemanja zřízením národní pravoslavné církve na vždy pojistili srbskému národu silný demokratický charakter. Národ, čím více jednotliví vlastelé usilovali o jeho feudalné porobení, tím více lnul ku svým carům, tím více jim se poddával a věřil, tím bližším jim se cítil. Národ srbský dříve a lépe pochopil státotvornou snahu svých carův a radostně jim pomáhal srbský národní stát budovati. Jak srbský národ byl státotvornou prací a svou státní myšlenkou zaujat, vidno nejlépe z jeho dlouhého žalu pro pád srbského státu na Kosovu. Žal ten vyplňuje celý jeho potomní život, jeví se mnohými národními zpěvy, jimiž pád svého státu oplakává a slaví bohatýry, kteří v obraně jeho ducha vypustili. Jakmile srbský národ z ran svých počal se vzpamatovávati, bylo prvou jeho myšlenkou obnovení Dušanova carství, nové zbudování srbského národního státu. Není příkladu v dějinách, žeby národ některý tak byl proniknut svou státní myšlenkou, žeby jí nezměnitelně věren zůstával ještě po uplynutí pěti set let od tragického jejího nezdaru, jako vidíme u Srbů.

Té bezpříkladné lásky k myšlence svého národního státu srbský národ by neměl, kdyby stát jeho nebyl býval dostatečnou měrou ná-

rodním ve všech směrech: jazykovém, náboženském, socialném i hospodárském. Carové sice musili dělat ústupky mocným vlastelům a dělali je na ujmu massy národa; avšak národ nutnosť tu uznával a přinášel oběti. Úspěch svůj národ spatřoval prozatím v tom, že v státě srbském nepodařilo se velikášům zavésti feudalism v té plné a propracované formě, které nabyl na Západě. Národní píseň má se k některým bohatýrům té doby poněkud jinak, než historie. Národní podání jmenuje Vuka Brankoviče zrádcem na Kosovu a vzkládá naň vinu záhuby srbského státu; avšak ne všichni historičtí badatelé jsou v příčině Vuka Brankoviče zajedno s národem. Čím to vysvětliti? Ničím jiným, nežli že Vuk Brankovič byl národem nenáviděn ještě před Kosovem jako feudalný utiskovatel lidu a pionýr Západu, jenž po Kosovu byl jedinou nadějí Brankovičů. Bylo tehdy mezi srbskými vlasteli podobných utiskovatelů nemálo a Kosovo jich na této dráze nezadrželo, nýbrž oni, krátkozrací, odklizení carů pokládali za odklizení hrubé překážky svých feudalných choutek.

Vývoj feudalismu v srbském státě zarazil se tedy velmi záhy, a dík za to náleží na prvém místě sv. Sávovi, organisátoru srbské národní a státní pravoslavné církve. Tím zachráněn demokratický živel, jenž po vždy srbský národ vyznačoval. Carové, mohouce se opírati o národ, nedali, aby se vyvinul feudalný panský stav, který by lid utiskoval a krále omezoval. Koncesse, které vlastelům učiněny na úkor lidu, staly se cenou, za kterou vlastelé dopustili, aby carská moc vysoko se vyšvihla nad moc jejich. Avšak až k neomezenosti nedospěla. Carové byli omezeni poradným principem, jenž od nepamětna pronikal celý veřejný život srbský a rozhodoval v něm. Ale lid nestrpěl, aby sněmy staly se výhradou vlastelův a vedly k privilegisování jejich stavu. Na zemské sněmy dostavovali se také sedláci k veliké zlosti vlastelů. V Dušanově zákonníku bylo jim to pod těžkým trestem zakázáno. Vidno, že sedláci bojovali za staré svoje právo, za ideu, a nelekali se při tom žádných obětí.

Na feudalném západě králové utvořili privilegovaný stav městský, aby měli oporu proti šlechtě. V srbském státě nebylo podmínky pro utvoření stavu městského, když se neutvořil stav panský. Nebylo zvláštního městského práva, města byla osazena demokratickým živlem právě tak, jako dědiny a hory.

Jak národ pohlížel na prácí svých carů, pověděl v písni „O ženitbě Dušanově". Dušan je tu představitelem srbských carův, a děj písně je politickou allegorií, v níž národ-pěvec zabaleně sic, ale přece průhledně vyjadřuje svůj poměr a své smýšlení o politice carů. Zavádění novot podle vzoru západního je znázorněno tím, ze car Dušan uchází se o ruku „latýnského krále Michajila, kterýž sedí na Ledjanu hradu". Latýni ho neodmítají, a Dušan s velkým průvodem vypravuje se do Ledjanu pro Roxandu pannu. Ale Dušan nebyl bez slabostí. Král latýnský si vymínil, aby Dušan na svatbu nepozval dvou svých sestřenců, Vukašína a Petrašína. Jako západní civilisovanec král opovrhuje těmito představiteli národní srbské zachovalosti, a car Dušan bez váhaní mu povoluje. Avšak právě z tohoto staronárodního, konservativného živlu vzešla caru Dušanu spása, když Latýni, „staří podvodníci", ukládali, aby mu nemusili dostáti slovu

a nad to hanbu i záhubu strojili nejen jemu nýbrž i četnému jeho svatebnímu průvodu.

Píseň tato je tak význačná, že zasluhuje bedlivějšího našeho povšimnutí.

Latinský král vzkazuje caru, že mu ruku dceřinu dá, hned si vymiňuje

„aby nebral dvou sestřiných synů,
sestřenců dvou, mladých Vojnovičů,
Vukašina a s ním Petrašína:
při pitce jsou těžcí pijanové,
při svádě jsou lítí bujanové;
opijou se, povadí a porvou,
a je těžko u nás odpovídat,
odpovídat za svádu a rvačku.“

Car Dušan sebral si svatebčanů dvanáct tisíc a s nimi vytáhl pro nevěstu. Průvod táhl kolem hradu Vučitrnu, na němž seděli opomenutí sestřenci carovi. Vidouce to, podivili se a sobě řekli:

„Co náš ujec rozhněval se na nás,
nepozval nás, na svatbu jde bez nás?
Jistě mu nás někdo oklevetil,
živé maso s něho odpadalo!
Car se bere do latýnské země,
jediného junáka s ním není,
jediného rodáka s ním není,
aby s ním stál věrně v krušné chvíli.
Latýni jsou staří šalebníci,
oni zhubí našeho nám ujce,
a nám nelze s ním jít nepozvaným.“

Svědomí národní předvídalo, že carův krok k cizincům ukáže se chybou, ale zůstalo klidným: až bude caru nejhůř, národ, kterého on k vůli cizincům nedbá, spasí a zachrání ho, a to tak, že zachráněný sám nebude vědět, od koho mu pomoc přišla.

Stará matka bratří Vojnovičů, sestra Dušanova, poradila svým synům, aby vzkázali svému bratru Milošovi, jenž meškal při ovcích na horách a jehož Dušan neznal, aby třeba bez poznání přidružil se ku svatební družině a nad carem bděl. Miloš přišel a bratři se ho otázali:

„Chceš, Miloši, za ujcem se rozjet,
nepoznán se mezi svaty vmísit?
Kdyby v krušné ocitl se chvíli,
vystoupíš a pomoc ujci podáš;
nebude ti potřeby ni bědy,
navrátíš se, aniž kdo se doví.“

Národní duch chce býti ochranným geniem carovým, ale pokládá za svou věc vystoupiti teprve v poslední chvíli, v okamžiku krajní potřeby. Následuje líčení, jak bratři Miloše strojili. Národ-pěvec se zalíbením ukazuje na krásu a bohatství tohoto svého představitele, naznačuje tím, že starodávné národní hospodaření je hojným zdrojem blahobytu, tak že z něho možno Latýnům i rozdávat, kromě toho, že v zachovalém prostředí národním kvete i všeliká ctnost, jíž bys marně hledal u cizinců západní víry a mravu. Srb, národní člověk, je junák chrabrý a věrný; při vší

prostotě své i vtipem zahanbuje cizince, kteří ze srbského národa mohou oklamati jen slabší, třeba korunované hlavy, ne však toho, kdo nepřestal žíti starodávným spůsobem a duchem národním. Tento srbský národní názor na nejgenialnějšího srbského panovníka, na zbudovatele mocné říše, na šťastného válečníka, před kterým říše se chvěly, je zajisté nad míru charakteristický. Všecky slavné skutky Dušanovy neimponovaly národu tak, aby zakrývaly, co v očích národa bylo nemoudré: sbližování s katolicko-feudalným západem.

Nuže, tedy, jak národ-pěvec rýsuje zevnějšek svého idealného bohatýra periody pastýrsko-patriarchalné!

„Načež bratři jali se ho strojit:
Petr chvátal myšáka mu sedlat
a Vukašín oblékal jej rouchem:
košili naň nejprv hodil tenkou,
po pas byla ryzoryzí zlato,
bílý hedbáv odolek byl její;
na košili tré ječerem tenkých,
dolamu pak se třiceti poutky,
na dolamu toky zlatokuté,
zlata na nich dobré čtyři oky;
noby nadél v spodky se sponkami;
na plece dal z Bulhar kabanici,
na hlavu dal z Bulhar beranici:
zdál se Miloš jako černý Bulhar,
bratři jedva poznali ho sami.
Podali mu ostrohroté kopí
i meč břitký po Vojnovi otci.
Petrašín sám vyvedl mu koně,
kůň byl všecek oděn medvědinou,
by ho caru lze nebylo poznat.“

V líčení tom ozývá se silný stesk na nové řády srbské. Mezi Srby už nebylo pravého vzoru bohatýra doby heroicko-pastýrské; musil býti vypůjčen od sousedních Bulharů, jimž srbský národ-pěvec vzdává uznání, že mají tu společenskou zachovalosť, jež u něho k žalu jeho mizí.

Dá se předvídati, že se neobešlo bez komických výjevů, když takovýto svatebčan najednou se zjevil ve vystrojené carské družině. Nejen zevnějškem, nýbrž také spůsoby se lišil od hladkých dvořanův a jiného panstva, s carem jedoucího.

„Ale Miloš horácký měl návyk,
špatný návyk, z pastvy přinesený:
zdřimnouti si vždycky za poledne;
Miloš usnul na myšáku koni.
A jak uzda koni povolila,
hlavu zdvihl, do zástupu vrazil,
povaloval koně, s koni muže,
běžel, běžel, carských koní doběh,
v řadě stanul, v řadě s nimi kráčel.
Dvořané bít chtěli Bulhařína,
ale Štěpán, srbský car, ho nedal:
„Nesahejte na Bulharče mladé,
Bulharče je navyklé a zvyklé
zdřimnouti si ostříhajíc stádo;
nebijte ho, ale probuďte ho.“

Ze slov carových vidno, že má ještě přese všecky latýnské vlivy v paměti život na horách, život pastýrský, národu-pěvci nejmilejší, že se ještě neodcizil svému původu a svým počátkům. Udělali car krok nazpět a národ v před, mohou opět kráčeti stejným krokem jako jejich koně.

„Procit Miloš, z dřímoty se vzbudil,
podíval se caru v oči černé,
(myšák kráčel krokem s koněm carským),
přitáh Miloš myšákovi uzdu,
střemenem jej v bok udeřil ostrým,
rázem předjel všecky svatebčany:
každý krok byl na tři kopí zdélí,
na čtyři byl každý k nebi zvýší,
co jich bylo, spočítati nelze;
z úst myšáku živý oheň sršel,
ze chřípí mu modrý plamen planul.
Zastavil se svatebčanů zástup,
dívali se, divem divili se,
divili se, sobě hovořili:
„Bože milý, div to veledivný,
dobrý kůň a špatný junák na něm!
Takového vídat nevídáno,
o takovém slýchat neslýcháno,
takového míval i má koně
Vojnovič jen, jenž je caru svakem.“

Kůň Milošův budí obdiv družiny carské, ale junáka na něm necení. Tři „dobrodruzi“ z družiny carovy dělají patriarchalnému junáku charakteristickou nabídku:

„Hola poslyš, mladý Bulhárečku!
Chceš si s námi koně vyměniti?
Lepšího ti ještě dáme koně,
sto dukátů nádavkem ti bude,
nad to rádlo dáme ti a voly,
a ty orej, dobývej si chleba.“

Ostře tu naznačeno, že rolnictví není už ryzím patriarchalismem a tvoří z něho přechod k peněžnému hospodárství jako ekonomický a společenský pokrok. Ale Miloš odmítá obojí nabídku:

„Vari, vari, vy tři dobrodruzi!
Nežádám si lepšího mít koně,
vždyť i tímto vládnouti je těžko.
A co se stem dukátů bych dělal?
Mírkou změřit bych je nedovedl,
aniž umím spočítat je počtem.
A nač by mně rádlo bylo s voly?
Ni můj otec polí neorával,
přec na jeho odrostl jsem chlebě.“

Jaká spokojenost dýše z této odpovědi! Junák-pastýř opovrhuje dary carské civilisace a hradí se od nich vším patriarchalným konservatismem, jehož zdravé prostotě dává přednost před pokrokem, jejž líbí se do národa zaváděti caru a jeho lidem. Neuký je Miloš, ale není ani slabší, ani méně obratný, než lidé carští, třeba se jim takovým nezdál.

To se hned ukázalo. „Tři dobrodruzi", nemohouce od něho výborného koně získati po dobrém, ohlašují Milošovi, že si ho vezmou mocí. Odpověděl Vojnovič jim Miloš:

„Moc dobývá zemí, hradů pevných,
kterak mně by neodňala koně!
Volím koně dáti na výměnu,
neboť pěšky putovat mi nelze."
Zastavil se na myšáku koni,
pod kosmatou medvědinu sáhl;
oni myslí: sundává si třemen,
on však bere zlatý šestoperec
a jím tepe Djakovicu Vuka.
Potepl ho, jen se lehko dotkl,
přemetl se Djakovica třikrát.
Vojnovič se Miloš směje pravil:
„Toliké nech rodí se ti hrozny
ve lahodné tvojí Djakovici!"

Síla starého života a jeho převaha nad moderným jasně se tu ukázala. Avšak nebylo to dotud patrno jen těm, kdo ji tělesně pocítili. Brzy naskytla se příležitost, aby se osvědčila ještě skvěleji přede tváří Latýnův i těch Srbů, kteří jim nadbíhají. Carská družina dorazila ku hradu Ledjanu a pod ním se roztábořila. Představitel národní neporušenosti ještě tu je posledním.

Koním carským zasýpali ovsa,
ani smítky koni Milošovu.
Vzal si Miloš z každé ovesnice,
naplnil si ovesnici plnou.
Na to šel a zvolal na krčmáře:
„Hej, krčmáři, hahoj, vína přines!"
Ale krčmář osopil se na něj:
„Vari odtud, černý Bulhaříne!
Kdybys s sebou bulharský měl kbílek,
možná, že bych natočil ti vína;
pro tě nejsou číše pozlacené."
Hněvivě naň podíval se Miloš,
podíval se, políček mu vyťal;
a jak jenom pohladil ho lehce,
tři mu zuby prosuly se v hrdlo.
Zaprosil ho prose mladý krčmář:
„Už mne nebij, mladý Bulhaříne!
Vína ti dám, co ti hrdlo ráčí,
třeba se ni caru nedostalo."
Miloš se víc doprošovat nechtěl,
sám si točil popíjeje vína.

Když národní duch a síla seberou se k svépomoci, nedělají okolkův a neznají překážek. Elementárná síla národního života přemáhá cizí školu a cvik, ač si nevede podle jejich pravidel, která se osvědčují, pokud národ nevstoupí na junácký mejdan, ale před národem musejí kapitulovat.

Sestra cara Dušana a její synové dobře tušili, že Dušan k Latýnům půjde si jen pro nový důkaz jejich šalebnictví. Skutečně král latýnský, jakmile cara s družinou viděl pod hradbami, nedal mu otevříti brány ledjanské, nýbrž pevněji je uzavřel a s hradeb dal hlasatelem oznámiti,

že car musí prve podstoupiti boj s jeho zápasníkem; přemůželi ho car, dostane ruku panninu, podlehneli, přijde o hlavu a nikdo z družiny jeho nevyvázne. Caru ani nenapadlo, aby sám se bil, a hned myslil, kdo by z družiny ho zaměnil. Poslal hlasatele mezi svatebčany, aby rozhlašovali mezi dvanácti tisíci svatebčany, že car velikými poctami odmění toho, kdo zaň vyjde na mejdan. Ale z dvanácti tisíc vyparáděných a hladkých svatebčanů, kteří cara doprovázeli na latýnské dobrodružství, nenašel se ani jediný, který by si troufal zaměniti cara na junáckém mejdanu.

Zkoušky, které latýnský král caru Dušanovi ukládá, jsou zkouškami z latýnské civilisace, jak se cara chytla a jak jej spůsobilým učinila, aby se mohl po bok postaviti latýnskému králi jako jeho dobrý žák a člen jeho rodiny. Prvá zkouška děje se tělesnou silou a obratností, a hle! z dvanácti tisíc Srbů, vypravivších se pro blaho západní civilisace, ani jediný netroufá si utkati se s representantem této cizí civilisace, ani sám car! V tísni, do které vehnán latýnskou převahou car Dušan, vzpomíná si národního principu srbského, jenž jediný by jej mohl spasiti:

Car se rukou hodil do kolena:
„Běda, bože, ouve, milý bože!
Dva sestřenci moji by tu byli,
Vojnoviči dva kdyby tu byli,
oni jistě na mejdan by vyšli.“
Ještě car ta nedoslovil slova,
Miloš pastvec před stanem mu stanul,
myšáka si uzdou veda koně:
„Volnoli mi, caři hospodáři,
v pole vyjít, mejdanem se utkat?“

Car slibuje jedinému svému pomocníku veliké pocty, když vyhraje. Naděje mu svitla, ale beznaděj opanovala jej zas vidoucího, jak neohrabaně si jeho záměník vede.

Vsedl Miloš na bujného koně,
otočil se od bílého stanu,
ostré kopí obráceně držel.
Pravil jemu srbský car, car Štěpán:
„Nenos, synku, kopí obráceně,
nýbrž, synku, ku předu trč kopím,
Latýni se tobě smáti budou!“
Vojnovič mu odpověděl Miloš:
„Hleď si, care, svého carování;
jestli krušná nastane mi chvíle,
snadno bude kopí obrátiti;
jestli krušná nenastane chvíle,
i tak mohu s ním se navrátiti.“
Řka to rozjel ledjanským se polem.

Trefně je charakterisována západní povrchnost, u níž jen slupka vždycky rozhoduje, a jež pohrdá všemi národy jinými, majícími slupku jinou a drsnou. Zápasník krále latýnského nadál se, že mu sám car Dušan na kolbiště vyjde, a neli sám, že pošle za sebe nejnádhernějšího bohatýra. Vida ale protivníka jako Miloš, v pastýrské kabanici, neumějícího ani kopí držet, pokládal za hanbu s nedůstojným se bíti.

Vojnovič děl zápasníku Miloš:
„Hoj Latýne bílý, vzhůru povstaň,
pojď a vyjdi na junácký mejdan!"
Ale bílý odbýval ho Latýn:
„Vari odtud, černý Bulhaříne!
Nemám o co šavle pošpiniti,
když na tobě ani šatů není."
Rozhněval se Vojinovič Miloš:
„Hoj Latýne bílý, honem vzhůru!
Na tobě jsou šaty onačejší,
tobě svleku, obleku je sobě!"
Latýn vskočil na junácké nohy,
na bujného hnědáka se vhoupl,
ihned počal polem harcovati,
Miloš hrudí přede hruď mu stanul.
Latýn bílý po něm kopí vrhl,
mířil jemu na junácká prsa;
Miloš hrál si zlatým šestopercem,
šestopercem ostré kopí dočkal,
hned se kopí přerazilo ve dví.
Latýn bílý na Miloše vzkřikl:
„Počkej trochu, černý Bulhaříne!
Špatné jsou mi kopí podvrhnuli,
jiné vezma na mejdan se vrátím."
Upaloval po rovném on poli,
ale Miloš volal za ním pastvec:
„Hoj, Latýne bílý, počkej trochu!
Zdá se, šelmo, ty chceš upláchnouti!"
Jal se soka rovným polem stíhat,
u ledjanské dohonil ho brány,
ledjanská je brána uzavřena;
Miloš pustil na Latýna kopí,
kopím přibil k ledjanské ho bráně,
přikoval ho na ledjanskou bránu,
načež rusou odsekl mu hlavu,
myšáku ji hodil v ovesnici;
na to chopil uzdu hnědákovu,
odvedl ho k caři hospodáři:
„Tu máš, care, zápasníka hlavu!"
Car bohatství dal mu nesčíslné.

Druhou zkoušku král latýnský caru Dušanovi uložil, aby přeskočil tři koně a tři ohnivé meče na jejich sedlech; buď on sám anebo jeho záměník. Zas nenašel se nikdo do Miloše, kdo to podstoupil, zase ne jako sestřenec carův, nýbrž prostý pastýř. Car má již důvěru k junákovi, ne však k jeho stavu. Vybízí ho:

„Avšak sundej z Bulhar kabanici;
kéž bůh ubil toho krejčiříka,
který ti ji velikou tak ušil!"
Vojnovič mu na to vece Miloš:
„Seď jen, care, červené pij víno,
nestarej se o mou kabanici;
junákuli junácké je srdce,
kabanice na překážku není;
které ovci svoje rouno vadí,
tam nestane ovce ani rouna."

Jak ostře těmi slovy národ kritisuje ty, kdo nešetří národní samobytnosti, opičíce se po nerodné cizině! Car je tím varován, aby dával přednost zdravému jádru domácímu před cizí slupkou, jakkoli lesklou; jen to, co je národu svoje, má proň cenu, protože tvoří část jeho podstaty, jeho bytosti. Avšak ani duchem cizina nevyniká nad kmenovité srbství. Když byl Miloš tři latýnské koně s ohnivými meči na svém myšáku přeskočil jakoby přeletěl a Latýni zase prohráli, uložili caru Dušanovi jinou zkoušku. Oznámili mu, že z ledjanské brány na pole vyjdou tři panny, jedna jako druhá. Car nechť uhodne, které z nich poslal prsten, a neuhodneli, ztratí nejen nevěstu, nýbrž i hlavu.

Car se hodil rukou do kolena:
„Běda, bože, ouve, milý bože!
Vyhráli jsme junáctvím i vtipem,
ale hanba, panny neodvedem!“
Vojnovič jak uslyšel to Miloš,
šel a přišel k caru vznešenému:
„Smímli, caři, caři hospodáři,
Roxanduli poznati smím pannu?“
„Smíš, o smíš, mé milované dítě,
avšak málo od tebe se nadám:
kterak, chlapče, poznáš pannu pravou,
když jsi nikdy neviděl jí okem?“
A‚e Miloš odpověděl pastvec:
„Nestarej se, caři hospodáři!
Když jsem ovce v šarských horách pásl,
bylo ovcí stádo dvanáct tisíc,
tři sta co noc rodilo se jehňat,
a já každé po matce jsem poznal —
Roxandu snad podle bratrů poznám.“

A věru skvěle Miloš pastvec dokázal, že člověk jeho povolání může míti znalosť nejen vlastností svých ovcí, nýbrž i toho, co u Latýnů platí za vrchol vší znalosti: srdce a povahy a ženské! Kterak, čeho užil, aby pravou pannu poznal? Zde teprve bylo na místě působiti švarným vnějškem, ale on sám by ještě málo zmohl: proto mu dáno na pomoc bohatství, a obojímu přidružena přísná hrozba. Stojí za poslechnutí, jak si Miloš vedl.

Šel a kráčel Miloš polem širým,
a když došel, kde tři panny stály,
shodil s plecí z Bulhar kabanici,
zablyštěl se zlatohlav a šarlat,
zatřpytěly na prsou se toky,
kmitly zlaté na nohou se sponky.
Zářil Miloš na zeleném poli
jako jasné nad horami slunce.
Kabanici po lučině prostřel,
prosul po ní prsteny a šperky,
prosul perly drobné, drahokamy,
načež vypřáh meč zelený z pochvy
a tak pravil ku třem pannám lepým
„Která z vás tři Roxanda je panna,
vykasej si rukávy i sukni,
v křídlo shrň si prsteny a šperky,
perly drobné i kamení drahé;
ale jestli druhá ruku vztáhne,

pomožiž mi svatá víro moje,
bílé ruce po lokte jí zkrátím!“
Když tři panny slyšely to lepé,
obě krajní vzhledly na prostřední,
Roxanda se zahleděla v trávu;
vykasala rukávy i sukni,
shrnula si prsteny i šperky,
perly drobné i kamení drahé;
dvoje dívek na útěk se dalo,
ale Miloš utéci jim zbránil,
chopil obě za bílé je ruce,
všecky tři je přede cara vedl.

Teprve na cestě domů Miloš prohlásil se caru, že je synem jeho sestry, a loučil se s ním. Car marně ho zdržoval. Miloš jel, nejprve k rodině své na Vučitrn a odtud se vrátil ku dřívějšímu životu svému, ku svým stádům na Šar. planině.

U Srbů vyvinulo se silné obyčejové právo, do podrobností propracované a všech rozmanitých právních poměrů si všímající. Síla jeho dosud zlomena není a podle ní, kde je větší nebo menší, možno měřiti sílu samobytnosti srbské národnosti. Učení právníci novodobí mezi Srby i mezi Jihoslovany vůbec dosud málo smyslu jevili pro toto obyčejové právo, proto ovšem, že v západních školách, kde odborného vzdělání nabyli, ničeho se o něm nedověděli. Již Puchta (Gewohnheitsrecht, I., 125) horlil na juristy chorvatské: Oni všeho spíše se přichytí, než toho, co je národní, každou jinou formu dříve pochopí a vypracují, než národní, každé jiné působnosti spíše se věnují, než národní, ano i ta národní práce. kterou vykonají, odpovídá tak málo účelu, že výsledky její nikterak nemohou jiné přivábiti k národní práci.

Podkopávání, oslabování právních obyčejů v zemích srbských postupuje s vlivem západním. Západní zákonodárci navykli si sdělávati zákony pro národ bez ohledu na národ, na jeho zvláštní podmínky historické i životné, na jeho zvláštní duch a povahu, kterýžto fakt nemění se tím, že zákony odhlasovávají sbory, nazývané a mající býti národními zastupitelstvy. Zákonodárci západní nerozpakují se vypůjčovati si šablony zákonův od sousedův a do cizích kadlubů národy své vtěsnávati, ať se na ně hodí nebo ne. A přece Římané, mistři a vzorové západních právovědů, pečlivě šetřili práva obyčejového, dobře je znali a vysoko cenili, pokládajíce, jak trefně praví B. Bogišić, že pramenem obyčeje jest vniterná potřoba života národního, jakož i národní, byť ne schvalně vyslovená vůle, tacitus consensus populi.

Nepřemožená a nepřemožitelná síla obyčejového práva u Srbů je rukojemstvím, že car Dušan, upravuje právní poměry svého národa svými dosud proslulými zákony, nezůstavil obyčejové právo národní bez povšimnutí a nevydával zákonů, které by šly proti němu vokotrč. Sama východní povaha srbského národu tu možnosť vylučuje. On však ani ze svých zákonů nevyloučil všeho, co právní názory jeho národa předbíhalo, ať už přirozeným během věcí, nebo skutečným, ač jen částečným vlivem západu. Můžeme říci, že car Dušan právní stav, jak se do jeho doby v Srbsku vyvinul, fixoval, čímž, jestliže na jedné straně docela nevyhověl

názorům, hlavně socialným národa, na druhé straně zabránil, aby západní vlivy právní a socialné budovu jeho státu a život jeho národa podemílaly.

Agrárně-právní poměry, stanovené zákoníkem Dušanovým, líčíme dle Benjamina Kallaye (Dějiny Srbska), nynějšího vrchního správce Bosny a Hercegoviny, jenž je v této příčině uznanou autoritou. Účenou svou prací pan Kallay osvědčil, že nešel do Bosny bez hluboké znalosti srbských věcí, a právě pro tu znalost byl k úřadu svému vybrán.

(Pokračování.)

Touha v modravou dál.

(Dle staré vlašské melodie.)

Napsal Felix Téver.

větlo jižního podvečera chvělo se nad tím ze sedmi římských pahorků, na kterém leží zříceniny palatýnské se starým zčernalým zdivem „Romy quadraty“, s rozpadajícími se paláci římských cesarů. Po cestě k Palatýnu kvetly mandlovníky, a teplý úsměv slunce vylákal malé, zelené ještěrky na šedé fragmenty, po zemi se povalujících, mramorových sloupů, soch a říms, nasel důvěřivých oček květinových ve vysokou trávu, vdechl kytice kapradin a zlatých zvonků v jizvy a rány starých zřícenin. V dáli koupala se campagna v jemné stříbrné páře, starý aquadukt, lesknoucí se v rudé záři západu, vinul se jí po hrudi jako řetěz z rubínů. Jako velké vlny moře, uzavírající kraj tento od všeho ostatního světa, vlnily se hory Albánské a Sabinské v měkkých zamlžených tvarech k obloze. Všude byl jas a skvělé zbarvení, jen tam pod Palatýnem, ve skupině starých rozložitých cypřišů, v zahradě řeholnic řádu „San Francesco di Salesio“ jakoby byla skrýše temných, neproniknutelných stínů. Noc ukryla si tu své černé závoje, aby je zvolna vytáhla a po celé okolní krajině rozprostřela, až vláda slunce pomine. Velké hejno kavek krouží kolem věže klášterní, mnohý z ptáků vyletí do stříbrné výše oblohy, jeho peruti jakoby se chtěly roztaviti v žáru slunce; pak se celé hejno snese nad skupinou cypřišů, zakrouží nad ní temným mrakem a v jednotlivých, kovově se svítících jiskrách spadá v zachmuřenou zeleň věčně truchlících stromů.

Z kostela zavzní táhlé, zhluboka oddechující zvuky varhan průvodem k nedělním nešporám. — Kolem dvou řad mramorových sloupů, nesoucích hlavní loď a rozvíjejících se pod temným klenutím v bílé hlavice, bloudí chladný, lehounce našedlý soumrak, soumrak římských basilik, nápoj duší zbožných a snivých! Jednotlivé jehlice šikmých slunečních paprsků prodírají se vysokými okny blíže hlavního oltáře, zvyšují matný lesk mosaikové apsidy, v jejímž polokruhu dvanáct svatých apoštolů nehybně vážným krokem kráčí kolem Spasitele. Jak nelítostné jsou jejich tváře,

jak výhrůžně shlížejí kamenně upjatými zraky ve chladný vzduch chrámového prostoru; jen ve světlejší tváři Spasitelově sídlí výraz slitovného smutku, a v bílém, žehnající pravicí pozdviženém rouše jeho, zachycují se paprsky světelné. Mohutně zvučí varhany. Modravé kotouče oblaků, vystupující z kaditelnic, jakoby živily soumrak, zvolna rostoucí. Postav a svatých dějů na obrazích postranních oltářů nelze již rozeznati, nevystupují již z tajemného temna pozadí; jen když vzplanou rudá světélka ve stříbrných, před oltáři visících lampách, objeví se sem tam některá, umělou rukou vlašských mistrů před dávnými lety na plátno vdechnutá tvář, zasvitne to sytou barvou malovaných rouch; jen chvíli, krátkou chvíli, které potřeboval některý z těch rudých plamének na hlubší vydechnutí, vzplanutí; — pak mizí zase vše v temném pozadí obrazů, as tak, jak rychle mizí světlá upomínka ve rmutné směsici života!

Zástup kněží v bílých rouchách koná zvolna, neslyšitelně svaté obřady. V hnědých, uměle řezaných lavicích klečí několik osob v tiché zbožnosti, za mřížovými okénky, shlížejícími z klášterní chodby, mihotají se nejasné stíny bledých tváří řeholnic, zahalených v černé závoje.

Varhany zazvučí mocnějším zvukem, zvuk ztišuje se, a měkký ženský hlas ozve se ve zbožné písni. Hlas tento, nasazující zprva měkce, jako dlouhým tahem smyčce, který se k struně lichotí, plní se pozvolna k jásavému, kovově znícímu zvuku. Oblaky modrého kadidla jakoby se pod jeho dechem sotva znatelně zachvěly a zakroužily kol žlutých, nehybně hořících plaménků voskových svící na oltářích; chladný prostor chrámový plní se tlukotem teplého života.

„To zpívá sestra Valerie!“ zašeptá malá signora Rotolina ku vznešené dámě, před ní sedící. „Má drahá principesso, toť vaše vnučka!“

Principessa jako by neslyšela, ve tváři její nepohne se ani sval, bílá, jako ze slonové kosti tesaná ruka vznese se k hrdé hlavě a vsune závoj z brusselských krajek přes tvář na znamení, že si nepřeje býti ze své pobožnosti vyrušována; růženec ovine se znova kol jejích rukou, ametystové korálky jeho smekají se štíhlými prsty, které svou délkou na drápky bílého pavouka upomínají. — Ani, vedle své babičky klečící, štíhlý, jak Creol snědý principe Amedeo se nepohne, jen že se prohloubí bolestná vráska na vysokém jeho čele, jen že se sklopí jeho žhavé, temné oči jako v umírání, a rudé rty se otevrou, ssajíce zvuk zpěvu, nesoucí se vzduchem jako sladké pocele.

Vrásčitá, věčně pohyblivá tvář signory Rotoliny se za to stále více oživuje, temně hnědá očka sálají ohněm, a dobrá signora cítí, že by se zadusila, kdyby slov svého obdivu nemohla pronésti.

„Madonna Santissima! Jaký to zpěv! — Jaký hlas! — Jaký přednes! — Božská Catalani nezpívala lépe! — Když sestra Valerie zpívá, vše se tu mění, andílci na oltářích radostí křidélky třepotají! Jaký to zpěv! Kdyby nemusila sestra Valerie přijmouti posvěcení, mohla by se státi první zpěvačkou krásné naší Italie! Ano, ano, drahá sousedko!“

Sousedka neposlouchala signoru Rotolinu, ale stará principessa obrátila k ní zvolna svoji tvář a pohlédla na ni přísně kamenným svým okem. Rotolina zalekla se, jakoby se na ni byla obrátila jedna z mramorových římských císařoven, po staletí v kamenných křeslech v museu kapitolském

sedících. Zalekla se a hned ucítila, že cosi velmi nevhodného pronesla, dodala tedy hbitě ku dřívějším svým slovům:

„Ovšem, lépe zpívat Bohu a sladké Madonně, nežli lidem hříšným, nízce rozeným!"

Po těchto slovech se již odmlčela, jen korálky karneolového růžence smekaly se na důkaz zbožného i uměleckého zanícení hbitěji po krátkých, věčně pohyblivých prstíkách jejích ruček. — Pobožnost byla skončena, zpěv umlkl, hlava mladého muže klesla v obě dlaně. Kněží ubírali se v dlouhém průvodu do sakristie, kroky několika vzdalujících se osob zazvonily dutým zvukem o chrámové dlaždice, řídnoucí obláčky kadidla spojovaly se s vůní na oltářích kvetoucích hyacinthů, nehybné plaménky voskovic zmíraly jeden po druhém pod rukou, v rudou komži oděného kostelníka. Teprve nyní zvedla se principessa a kráčela v průvodu svého vnuka k východu kostela. Signora Rotolina tu na ni čekala; smočivši dva prsty ve velké kropence, vztáhla je s hlubokou poklonou ku principesse; tato dotknuvši se jich, poznamenala se svatým křížem a poklonila se před oltářem, hluboce sice, ale s takovou důstojností, jakoby naznačiti chtěla, že se principessa Consalvi jediné před Bohem a již před nikým na tom světě klonit nemusí.

Signora Rotolina, urovnavši si, již trochu vetchý závoj na výbojně se kroužících kadeřkách, jak uhel černé paruky, vyklouzla hbitými krůčky za ní. Na kostelním dvoře, poblíže velké skupiny temných cypřišů se principessa zastavila a přivolala Rotolinu blahosklonně k sobě. Na klidné tváři její nepohnul se zase ani sval; přes patrný vysoký věk principessin zachovala si tvář tato známky bývalé krásy, nebylo na ní téměř vrásek, nestahovala ji patrně během dlouhého života příliš často ani k slzám ani k úsměvu.

„Chtěla by eccelenza navštíviti sestru Valerii, svou vnučku?" otázala se Rotolina rychle, radostně.

„No no!" řekla stará dáma zvolna a pak ohlédla se po princi Amedeovi a přesvědčivši se, že je tento zahloubán ve čtení mechem zarostlých nápisů na antickém sarkofágu, v houštině cypřišů ukrytém, obrátila se teprve k Rotolině a sklonivši se k ní v nebývalé důvěrnosti, pokračovala:

„Chtěla jsem ji navštíviti, sama jsem ji chtěla přiměti ke kroku jediné jí důstojnému — ale — mia cara — vy víte, jak mi je trapno mluviti s ní o těchto věcech! Kráčejí-li hříchy našich dětí v tak viditelné podobě po světě — ach! — nechci vzpomínat!" A principessa přetřela si bílým, brusselskou krajkou krášleným šátkem zvolna tvář. „Promluvte s ní, Rotolino, řekněte jí, že jsem se horšila pro obsah posledního listu jejího — řekněte jí, že jí radím, aby se zbožným životem vyznamenávala, pak že ji odměna nemine! Minou léta mládí, a já doufám, že bude pak Valerie zvolena za abatyši tohoto kláštera! Má k tomu nároky, je dcerou dcery mé! „Svatý otec —" A principessa uklonila se při vyslovení toho jména téměř hlouběji nežli prve v kostele, davši tím na jevo, že se mimo Pána Boha ještě komusi jinému klóní — „Svatý otec zajímá se o ni, zajímá se vůbec o tento trudný, poskvrněný list rodinné kroniky naší! Vyřiďte jí to!

Principessa zarazila se, oko její zabloudilo znovu k Amedeovi. Mladý muž přestal již luštiti nápisy sarkofagu, temné zraky jeho byly upjaty na zamřížená okna klášterní a ve výrazu jejich pojila se vášeň, něha i nenávist v tak zvláštní sloučenině, že bylo těžko rozeznati, který z těchto pocitů nitro jeho nejhlouběji naplňuje. Principessa zachytla toliko blesk nenávisti a mramorová její tvář zachvěla se sotva znatelným úsměvem uspokojení.

„Pakli by to tvrdou mysl její neobměkčilo, řekněte jí vše, vypravujte vše — dávám vám k tomu svolení! Znáte tyto smutné příhody jako já — ba lépe nežli já!“

Principessa přetřela si znovu šátkem tvář, davši tím na jevo, že je nejtrapnější část hovoru odbyta, pak dodávala zase klidně, blahosklonně: „Pakli se vám diplomatická misse vaše podaří, milá Rotolino, můžete si ke mně přijíti pro byzantský kříž, relikviemi svatých opatřený. Drahé kameny, jež relikvie kryjí, mají velkou cenu, však to dobře víte!“

A pokynuvši překvapené Rotolině hrdým úsměvem, ubírala se principessa, váhajícím Amedeem provázena, k východu kláštera.

Ve chvíli po té vdechovala již Rotolina v prostranném refektáři klášterním chladný, stinný, jak opojným aromatem kadidla, čistoty a uschlých květů prosycený vzduch. — Ačkoli tu Rotolina nebyla poprvé, rozhlížela se přec tohoto dne jaksi bojácně po velké, vážné místnosti, na jejíchž čistě bílených stěnách ležel hustý stín. Nad hlavním vchodem byl umístěn velký obraz Ukřižování Páně, Golgota, černající se v zatmění slunce při smrti Spasitelové. — —

Kolem vysoké obrazy, jejichž holé, černé rámce se ostře od bílé stěny refektáře odrážely. Byly to podoby všech zvěčnělých abatyší tohoto kláštera. Nehybná, dlouhá těla v temných rouchách řeholních, vážné, bílé tváře, oči jako ve svaté ekstasi vzhůru zdvižené. „V ekstasi, při níž duše jásá, když už srdce bolet přestalo!“ pomyslila Rotolina a pak jasně poznávala, jak je ve všech těch tvářích vepsáno opovržení světem, hříšnou radostí životní. „A mine řada let, a k těmto obrazům připojí se ještě jeden, obraz to mladé nyní Valerie, která sestárne a zemře ve zbožnosti a světa pohrdlivém odříkání, jako abatyše tohoto kláštera!“

Bůh ví, proč si Rotolina najednou vzpomněla na plně rozzvučené jaro, proč si vzpomněla na rozvité mandlovníky, květem obsypané keře na Monte Pincio, na všechnu krásu, kterou se právě v tuto hodinu celý mladý svět římský prochází, na plně znící velkou píseň jara, v níž se křižují žhavé pohledy rodící se lásky, úsměvy radostného života. A Rotolině zdála se úloha, kterou jí principessa obmyslila, hrozně těžkou.

Era nel l'aria tiepida d'aprile
un effluvio di rose e di viole,
e tu passavi pallida e sottile
per la gran piazza inondata di sole.

Poznamenala se rychle svatým křížem a kála se v téže chvíli z toho, že se jí v mysli rozzvučela poslední sloka romance lásky, ve kteréž si Valerii jako hrdinku představila. Pak zase cítila, jak jí byzantský kříž, ostatky posvěcený, drahokamy okrášlený, již již starou seschlou hruď

chladí, starou nyní hruď, pod níž však před časem žhavé, lásce přístupné srdce bušilo.

Ubohá Rotolina, ač duše zbožná, byla přece každou nitkou své bytosti pravá Italka, tedy bytost, v níž se asketické pojímání víry jen stěží zachycuje.

Na klášterní chodbě zašustěly lehké, hbité kroky, dvéře refektáře otevřely se, a v nich objevila se mladičká novicka, která, zapomenuvši na přísná pravidla svého řádu, Rotolinu horoucně objala.

„Má drahá Rotolino, jak jsem šťastna, že jste přišla, jak se mi po vás již stýskalo!" a mladá novicka sklonila se znovu k pohyblivé stařušce, přiložila pěkný, aristokratický svůj nosík k vetchému závoji Rotolinině, a zvolala s veselým, celou stupnicí melodických tonů stoupajícím smíchem: „Ó, jak váš závoj krásně voní; zdá se mi, že se do něho přichytilo něco vůně jara, něco vůně světa!"

Rotolina byla by Valerii ráda pohladila po vlasech, po těch světle kaštanových, do zlatova hrajících kadeřích, které tak ráda hladívala, dokud Valerii, jakožto chovanku kláštera „Sacre coeur" v Trinita dei Monti, navštěvovala. Nyní byly vlasy tyto ukryty pod bílou čelenkou klášterního roucha. Tvář mladé novicky byla neobyčejně bílá a jemná, slabounký ruměnec, který se na ní při spatření milé návštěvy byl objevil, rychle zase mizel, jako ostýchavý host, pro něhož není již místa. Ano Valerie pobledla, osmutněla za ta dvě léta, ztrávená v noviciátu klášterním, jen ve světlehnědém, jak slunečními paprsky hrajícím oku jejím nepohasl ještě starý žár, a kroky, pohyby její byly tak živé a prudké, že se ani nehodily v temné, vážné roucho řeholní.

Tak myslila signora Rotolina, ale mezi tím vyslovila přání staré principessy, aby mladou novicku do její celly doprovoditi směla.

Valerie odešla rychle, aby si dovolení k návštěvě ve své celle u velebné matky vyprosila a vrátila se za chvíli, nesouc v rukou košíček s velkými fíky a sladkým pečivem i flasku starého falernského vína, ohnivého jak polední jižní slunce, sladkého jako hřích.

„Velebná matka dovolila!" zvolala radostně. „A toto vše mi pro vás s sebou dala! Pojďte, drahá Rotolino, půjdeme do mé celly, budeme veselé, zapomeneme, že jsme v klášteře!"

„Jaký to tu máte krásný výhled v Campagnu, i celý Řím vidíte! O superba mia Roma!" zvolala Rotolina ocitivši se v čisťounké, bílé, černým nábytkem opatřené celle mladé novicky. Pak, zatím co Valerie bílý ubrousek, flasku falernského i košíček temným ruměncem svítících fíků na stůl kladla, přemýšlela, jakým způsobem by mladé sestře vzkaz principessin nejlépe vyřídila. Konečně, smočivši rty své ve sklence jantarově se svítícího moku, jala se mluviti a vybranými slovy vyřídila vzkaz; mluvila jak nejlépe mohla, přibarvujíc slova staré principessy několika svými srdečnými výrazy.

Valerie dala jí sice domluviti, ale pak zatřásla hlavou, a její bílý prst zamával záporně vzduchem.

„No, no, no, můj noviciát je skončen — já vysvěcení nepřijmu!" Tato slova byla vyřčena tak pevným hlasem, že Rotolina upustila v zděšení šťavnatý fík, který právě k ústům nesla.

„Santa croce di Gerusaleme! Vy byste se chtěla opříti vůli své babičky?“ otázala se úzkostlivě.

„Si, si!“ zakývala Valerie hlavou, a brunatně zlaté paprsky jejích očí rozlily se jí po celé tváři v radostném ozáření.

„Madonna Santissima! vy byste mohla takto zarmoutiti starou principessu, která již měla tolik žalosti v životě?“ A věčně pohyblivé ruce malé Rotoliny klesly nehybně v klín. Strach před starou principessou, touha po vydobytí byzantského kříže dostávaly v duši její pojednou nadvládu.

„O, drahá Rotolino, vy nevíte, jak brzo by mne udusily těsné stěny klášterní, vy nevíte, jak silná, vášnivá je ve mně touha ulétnouti daleko, daleko tam v tu modravou dál!“ zvolala Valerie, rozevřela náruč a oči její zůstávaly jakoby v ekstasi upjaty na campagni, ohraničené modravými vlnami dalekých hor.

V bílé celle nastalo na chvíli ticho. Jasným, jak zelenavý křišťál svítícím se vzduchem zašuměla peruť některé z temných kavek, věž klášterní oblétajících.

„Vy nejste dosti zbožná,“ ozvala se Rotolina s výčitkou.

„O, chci jí býti, drahá Rotolino, chci — ale hleďte, není mi nic platno, že růženec v dlani svírám, že se celou duší ve slova modliteb vhroužiti chci. Jako bleskem osvítí se v mozku myšlenka jen jedna: Mohla bych se jinak modlit, jinak bych mohla Boha vzývat, kdyby nad mou hlavou z rána slunce svobodně na obloze vyvstávalo. A proto, řekněte mé babičce, signoro Rotolino, aby ode mne nežádala oběti, jaké nežádá sám Bůh; kdyby byla vůle boží, abych život klášternímu rozjímání věnovala, byl by mně sám Všemohoucí ve své dobrotě dal k tomu nadání!“ Valeriina tvář se osvítila, oči její rozšířily se radostně, když dodala: „Půjdu do světa vydělávat si svůj chléb!“

Přes vrásčitou tvář Rotolininu přeletěl při posledních slovech jejích téměř lítostivý úsměv.

„Vy, Valerie, jak byste mohla jíti vydělávati si chléb — ano, kdybyste byla prosté děvče, nízkého rodu, pak by to bylo možné, ale vy nejste prostá dívka, jste po matce tak vznešeného rodu, dcera principessy Consalvi!“

„Dcera svého otce, Enrica Porti!“ řekla mladá dívka prostě, hrdě.

„V tom právě vězí vaše celé neštěstí, v tom je kletba vaší rodiny!“ zvolala Rotolina živě a zarazila se teprve, když zpozorovala, jaký účinek měla slova její na mladou novicku.

„Kletba!“ zašeptala Valerie. „Již zase toto hrozné slovo! Tiše zašeptala je stará principessa, má babička, když mne poprvé spatřila. — Nyní vyslovujete je vy. — O, Rotolino, pro milosrdenství boží, buďte ke mně upřímná, sdělte mi, jaké hrozné tajemství se za tím slovem skrývá, povězte mi, Rotolino, povězte!“ A Valerie usedla jak znavená na své klekátko a vztáhla prosebně své ruce k stařeně.

Rotolina pohlédla zadumaně oknem v krajinu. Tam po pravé ruce ležel svatý Petr, jehož kupole v nebesa vzrůstala, tam dole pod ním, ve směsici černajících se domovních štítů rozkládal se palác rodiny Consalvi, jindy slavný, všemu vznešenému světu otevřený, nyní tichý, mrtvý jako

hrob. — A Rotolina vzpomněla slov staré principessy. „Pakli bude nutno, řekněte jí vše!“ Pokárala sebe samu za pošetilé myšlenky, kterým se ještě před chvílí oddávala. Řekla si s povzdechem, že pro Valerii nebude jiné možnosti, nežli uzavříti se do čtyř stěn kláštera, aby vešly v zapomenutí hanlivé příhody, které se s jménem nebohé mladé té duše spojovaly.

Rotolina vyšla na malou loggiettu, před celou Valeriinou položenou, usedla a ukázavši prstem na temnou střechu, v dálce vyčnívajícího paláce princů z Consalvi řekla zvolna a vážně: „Tam to bylo!“ Pak se na chvíli zamlčela, jakoby si příhody, jež se jí v jasných obrazech paměti ploužiti počínaly, urovnati chtěla, a začala vypravovat:

„Vaše babička, vznešená principessa Consalvi, pochází z rodiny Altempo, z černé, papežskému dvoru po staletí věrně oddané šlechty; ale dědeček váš, principe Consalvi jevil sympathie ke šlechtě odrodilé, to jest ke šlechtě, o sjednocené Italii horující. Bůh trestejž ty pobloznence! V tom také vězel první zárodek neštěstí vaší rodiny!“ Rotolina zamlčela se znova, černé oči její zabloudily nepřátelským pohledem ku Quirinalu, jejž obýval smělý v jejích očích vetřelec re Umberto se svou, od zbloudilého mladého lidu zbožňovanou reginou Margharittou.

„Bývala jsem vždy oddanou přítelkyní i služebnicí vaší rodiny, již tehda, když se manželům Consalvi, po dlouholetém, bezdětném manželství, principessa Ijolina, vaše matka, narodila!“ pokračovala po chvíli.

„Moje matka!“ zašeptala Valerie vřele, tichounce.

„Byla jsem tehdy mladá!“ pokračovala Rotolina s povzdechem. „Ale ač mladá, byla jsem přec rodilá Římanka — Romana di Roma — tedy zbožná, všech svatých ceremonií tohoto města znalá. — I dovolila jsem si raditi dědu vašemu, aby dal své prvorozené dítě na Capitol do kostela Maria Aracoeli donésti a k nohám zázračného Jezulátka „Santo Bambino“ položiti, aby je ochránilo před zlým vlivem všech světských démonů. A věru, nebylo by bývalo ani zapotřebí nésti děťátko de Aracoeli. Dům děda vašeho byl z nejvznešenějších ve staré Romě, Santo Bambino bylo by s celým procesím samo k děťátku přišlo. — Do domů tak vznešených přicházelo rádo! Ale děd váš odbyl mne zprudka! Rouhavě proslovil, že v pověry nevěří! Nad krásnou Italií počínal tehdy vanouti zlořečený, nesvatý vzduch, jméno „Garibaldi“ ozývalo se jako jméno samého ďábla — a děd váš — — buď Bože duši jeho milostiv! spouštěl se staré, jedině spasitelné naší víry! „Démonů není!“ pravil, „není jich, nenosíme-li jich ve vlastní krvi!“ Dio mio! jako by každý římský katolík nevěděl, že je démonů alespoň tolik jako andělů, a že je jejich moc tak velká — — —“

„Jako andělská?“ otázala se Valerie nedůvěřivě.

„Ne, nikoli tak velká, ale velká dost, aby se člověk vší zázračnou mocí proti ní ochraňoval!“ odvětila Rotolina velmi vážně. „Nu, nestalo se, principessa Ijolina nebyla Santu Bambinu věnována, ale proto přece rostla, vykvétala, až vykvetla v nejkrásnější v staré Romě principessinu. A byla krásná, ta vaše matka, bílá, jako nejbělejší z pohanských soch, jen že pod její bělostí modravými žilkami proudila vřelá vlašská krev! Když v sedmnáctém roce jako nevěsta u oltáře stála, ozývalo se po vší římské šlechtě, že krásnější nevěsty naše stará Roma dosud neviděla. —

Ženich nebyl mlád, byl to conte San Gerolamo, sestřenec slavného kardinála Albaniho, týž který si jako generál vojsk papežských v Modeně vavříny získal. — Jak pravím, ženich nebyl mlád, ale slavné jméno zastiňovalo jeho léta, a mimo to slíbil Gerolamo principesse, která sňatek tento spojila, že ku slavnému jménu svému přidá jméno princů Consalvů, jež by jinak bylo vymřelo."

„Byl to Amedeův otec?" otázala se Valerie tiše.

„Ano," odvětila Rotolina. „Po roce darovala comtessa choti svému syna — nynějšího principe Amedea, nad jehož hlavou se jména i erby obou rodin spojují. Přes to nebylo manželství matky vaší šťastné. Hrabě, bývalý generál, byl povahy prudké; jsa uvyklý veleti celému pluku papežského vojska, zkoušel questo suo talento, toto své nadání, na mladé své ženě — a vedle této vlastnosti dostavila se mu během let ještě jiná, která roztomilosti jeho nezvýšila. Následkem namáhavých polních tažení počínal hrabě trpěti pakostnicí, nemocí zlou, žlučí stále hýbající. — Manželství Ijoliny nebylo šťastné, jak jsem již pravila, trpěla dlouho, dlouho, ta nebohá, ale pak počínala krásná postava její hubnouti, pohasly růže jejích lící i lesk jejího oka. Tenkráte obrátil se starý Consalvi, jenž dceru svoji vřele miloval, na nejslavnější lékaře našeho města, a tito poradili, aby mladá hraběnka na nějakou dobu byla odloučena od lože nemocného, aby užívala života, plesů, světských radovánek. Bylo to právě o karnevale a, tutti santi! byl to tehda karneval! Ulice města byly okrášleny kvetoucími festony, a pod barevnými lucernami procházel se v pestrých maskách celý římský svět. V šlechtických domech bývaly každé noci skvostné vegliony, na Tibeře honily se květy okrášlené loďky, zpěv a tanec, rolničky harlekýnů, povedené žerty pierotů a slavné girandoly — nad Castel san Angelo, vysoko v noční nebe létající kytice ohnivých paprsků — celé snopy ohně, lesku — o, to bylo slasti, veselí! — Mladý svět nedopřál si ani spaní, byla škoda prospati tu dobu mládí, radosti."

„Musilo to býti krásné!" zvolala Valerie zaníceně.

„Ano." A Rotolina se zarazila, pohlédnouc kolem sebe po tiché, bílé cele. „Ano — ale co konečně po těch světských slastech, vyrůstá z nich jenom hřích! — Comtessa Ijolina byla z nás nejveselejší!" pokračovala za chvíli vážněji. „Byla tak živá, rozbujnělá, jakoby se plným douškem chtěla napiti z poháru radosti, po níž tak dlouho žíznila. — Nevím již, který z mladých kavalírů přišel na myšlenku, pořádati veliký hon na lišky v campagni — a sotva myšlenku proslovil, všecek mladý, bujný ten svět ujal se jí s nadšením. Byl jasný, předjarní den, celá naše společnost sešla se u pyramidy Cestiovy a jela odtud koňmo daleko v campagnu. Ach, mia cara, byla vám to podívaná! Statní kavalíři, krásné dámy, všichni na bujných, radostí si odfrkujících koních. Rudé kabátce mladých mužů svítily tak krásně v bledé zeleni dalekých lánů, a slunce svítilo ještě mírně, lichotivě, bylo to předjarní slunce římské, které ani pomyšlení na trud a smutek nepřipouští. — Onoho dne jsem poprvé pozorovala, že se mladý cavaliere Enrico Porti comtessy ani chvíli nespouští. A byla krásná ta naše mladá comtessa, krásná jak zosobněný život. Seděla tak lehce v sedle ušlechtilého oře světle hnědé barvy, temně modrý šat přiléhal těsně k její štíhlé, ohebné, jako dívčí postavě, a světle

modrý závoj jejího kloboučku poletoval vzduchem jako s nebe spadlý, světlý obláček. Enrico políbil závoj pokaždé, když jej dovádivý vítr ve stranu jeho odvanul. Políbil jej dvorně, vážně, uctivě, jakoby líbal svatou relikvii. Neshledávala jsem však v podobném dvoření nic hříšného. Uchvácena vášní honu, vzdalovala se Ijolina daleko ostatní společnosti. Jednou za slunného dopoledne zmizeli posléze oba v daleké campagni. Jakýsi zlovolný závistník počínal se již smáti a ostatní společnost na tuto příhodu upozorňovati, ale já sama ujímala jsem se obou mladých lidí, řkouc, že je zajisté jen nějaká ošemetná léčka tak daleko vylákala. Byla jsem zaměstnána v polním stanu, který si veselá společnost těsně vedle osamělého domku v campagni postavila. Nalévala jsem ve stanu šampaňské, podávala jsem zákusky — všichni ti mladí kavalíři přicházeli ke mně a neskrblili za sklenku sladkého vína spoustou sladších slov! Byly to pravé madrigaly dvornosti a dobrých mravů!“ (Dokončení.)

Směs.

Dobytí Jerusalema. Před 800 roky, 15. července dospěla k cíli první křižácká výprava. Hrdinný vévoda, Bohumír z Bouillonu vztýčil toho dne prapor se znamením kříže nad valy jerusalemskými, a svaté město, vyrvané vladařům musulmanským, dostalo se v moc křesťanů, jimž posvátno bylo jako kolébka jich náboženství.

Památný tento den byl by zajisté hoden oslavy ve světě křesťanském, kdyby bylo bývalo ovoce jeho stálejší, a kdyby nebylo bývalo brodem k němu jezero lidské krve.

Boj na vyhlazení — boj Západu s Východem, boj plemene s plemenem, boj náboženství s náboženstvím.

Vyznavači islamu přepadají křesťanskou Evropu, útočí na státy španělské, na Italii a ohrožují vážně sešlou říši byzantskou. Papež Urban II. vystupuje v poslední den koncilu klermontského, aby hlásal svatou válku proti nevěřícím. Ohnivá jeho řeč, líčící útrapy křesťanů jerusalemských a hrubé znesvěcování svatých míst, uchvacuje a obětovným nadšením naplňuje nepřehledný zástup, shromážděný pod širým nebem. „Bůh tomu chce,“ volá papež k závěrku své řeči, „Bůh tomu chce,“ hlasem bouře opětuje lid, a kněží, páni, rytíři i lidé chudí a nízcí připínají si v náboženském opojení červený kříž na pravou plec.

Hlasatelé boží války rozcházejí se po krajích, verbují po Francii, v Italii, ve Španělsku, v Anglii, ve Skandinavii, i v říši Německé, a bezpočetný lid chtivě přidává se k jejich praporům. Jedny pudí náboženský cit, vznícený na nejvyšší stupeň mystickým a asketickým ovzduším oněch dob, druhé ženou útisky, naprostá nejistota ve vlasti a holá bída, rozmohší se neuvěřitelně neutuchajícími válkami a opětovnou

neúrodou — čtvrtí jdou za slávou, pátí za dobrodružstvími všelikého druhu a šestí prostě za lupem. Žhavý kazatel Petr Amienský, Valter z Pexeja, Valter Senzavehor, Folkmar, Gotšalk, Emich z Leiningen a jiní, učinivše se vůdci božích bojovníků, dávají se s vojsky svými v pochod proti Saracenům. A kudy vojska jdou, tato vojska hrozná, bez bázně a řádu, složená z živlů nejpestřejších, i z dětí a žen, i ze zlodějů, lupičů, vrahů a vyvrhelů všeho druhu a způsobu, tam se i sama země hrůzou zachvívá. Povraždění židé, vyloupené dvorce, vypálené vesnice jsou smutnými pozůstatky jejich pochodu. Východ postaví se jim vstříc, ne Musulmané ale křesťané vystupují obranně proti zuřícím. Uhři, Bulhaři a Řekové hubí podle možnosti hrozné tyto kobylky, a poslední z nich potírají Seldžukové u Nicaee na půdě asijské. Cesta Německem, Uhrami, Bulharskem a Řeckem až k Nicaei postlána kostmi 300.000 křižáků. — Takový byl osud předvoje.

A po této hrozné stopě ubírá se proud druhý. Ne již dobrodruzi, ale řádně vyzbrojení vojíni, vedení schopnými vůdci, pocházejícími z rodin vladařských. Byli těmito vůdci zejména Bohumír z Bouillonu — Raymund ze Saint-Gilles — Hugo z Vermandois, bratr krále francouzského — Robert, vévoda normandský, bratr krále anglického — Robert, hrabě flanderský — Štěpán, hrabě chartreský — Bohemund, kníže tarentský a bratr jeho Tankred. Vojska čítala úhrnem na 300.000 mužů branných a mimo to bezpočet žen a dětí, mnichů, sluhů a prostého lidu, táhnoucího s výbojnou armádou z nejrůznějších důvodů. Každý vůdce obmýšlel založiti si říši v krajinách vydobytých, každý vojín doufal bohatě kořistiti z vybájených pokladů orientu, a člověk prostý, běžící jen tak vedle řad, chtěl se alespoň najíst na útraty pohanů. Legat Adhemar, zastupující papeže Urbana, jen nuzně v jedno spájel a k společnému cíli vedl tuto mnohohlavou armádu. Dospěli Cařihradu a po některých neshodách s byzantským císařem Alexiem přeplavili se do Malé Asie. Po dvouletém strastném pochodu stanuli vítězně na troskách svatého města. Šli za ustavičného válčení s domácími sultány a emiry, brodili se potoky krve, malomyslněli únavou a útrapami, zmírali hladem, a mor je kosil. Sotva 15.000 lidí došlo až k cíli, půl millionu křesťanských těl zapadlo v horkou půdu asijskou.

A ovoce? Jenom několik roků vládli křesťané Jerusalemu, již v r. 1187 vztýčen nad ním zase půlměsíc sultánem Saladdinem. Prolitá krev tekla marně. Přes to že v dalších šesti křižáckých výpravách nové a nové hromadné oběti vrhány v nenasytný jícen bohyně války, neujalo se znamení kříže nad svatým městem Jerusalemem — Bůh tomu nechtěl. Připisuje se křižáckým výpravám význam kulturní; ale sotva lze pochybovat, že by Evropa i bez těchto výprav nebyla navázala styků s kulturním Východem. Kulturní květině nedaří se ve stínu zbraní ale na výsluní míru; obchodník a zvědavý cestovatel jsou lepšími pionýry vzájemnosti nežli válečníci.

Nad oblaky. Americký větroplavec John Steiner popisuje dojmy své v oblastech nadoblačných následovně: „Byl pěkný, jasný den, když jsem se strojil vystoupiti do vzduchu z Kamdenu v New-Jersey oproti Filadelfii. Na nebi nebylo ani mráčku, všecko slibovalo příjemnou cestu.

Ve tři hodiny bylo vše připraveno k odjezdu; vstoupil jsem do kymácejícího se člunu a rozloučil se s okolostojícími přáteli. Zavzněl povel: „Pustit", a za nadšeného volání shromáždivšího se lidu nadnesl se balon majestatně do vzduchu.

Stoupal jsem výš a výš; ve výšce 3000 stop zastavil se balón, došed rovnováhy, a kolébal se klidně v nekonečném moři vzduchovém. Teploměr ukazoval 42° (dle Fahrenheita).

Odkryvší se přede mnou, s ptačího výzoru, perspektiva byla velkolepa. Filadelfia i Kamden ležely jakoby přímo pode mnou, a řeku Delavare, protékající mezi oběma městy, mohl jsem sledovati na padesát mil směrem přítoku i odtoku. Plující po ní lodice vyhlížely jako dětské hračky, a parolodi, prostředkující spojení mezi oběma břehy, podobaly se vodním ptákům, brodícím se v nepatrné ručeji. Na východ viděti bylo atlantický oceán, vzdýmající k modré nebeské kopuli mohutné vlny.

Byl jsem zcela zaujat tímto podivuhodným obrazem, když uslyšel jsem náhle vzdálené zahřmění. Na západu, nízko při obzoru, rozprostíral se dlouhý val hustých černých mraků, jímž proletovaly sem a tam klikaté blesky.

Bouřka se kvapem blížila, hrom bouřil a blesky křižovaly se již blízko pode mnou. Musil jsem dbáti, abych unikl z této nebezpečné oblasti.

Vyhodil jsem přes palubu něco přítěže, a balon povznesl se díky tomu do výše 12.000 stop, kde opět stanul. Chladno stalo se citelným, teploměr ukazoval jenom 23 stupňů. Podíval jsem se na hodinky; bylo půl čtvrté. Bouřka stála již pode mnou ve vší své hrůze, neutuchající rachocení hromu ohlušovalo mě. Zmocnil se mne nevyslovitelný strach; napadlo mi, že bych se měl spustit k zemi, dříve než mě bouře zachvátí. Bylo však již pozdě, větry rozehrály se neukrotnou běsnotou a mně nezbývalo, než držeti se nad bouřkou. Vyhodil jsem tedy všecku zbylou přítěž. Ukončiv tuto práci, pohlédl jsem pod sebe; nespatřil jsem již nic než moře pěny, klokotající tak divoce, že se z toho až hlava zatočila. Nade mnou jasně svítilo slunce, a pode mnou burácelo a sypělo, jako by byl konec světa nadešel. Stál jsem nyní 5000 stop nad bouřkou a 10.000 stop nad zemí; balon byl již o několik tisíc stop klesl.

Průběhem bouře zvedala se vařící pěna do podoby obrovských sněžných hor, jež hned propadaly se do temné hmoty mračen, hned zase z propastí vyvěraly a vzdýmaly se k nebi. Nemohu přirovnati k ničemu na zemi tyto zázračné mlhy, a nemohu zobraziti slovy širé, živoucí pole, prostírající se pode mnou. Byla to scéna úchvatná a úžasná.

Nebylo mi přáno, kochati se dlouho jako nesúčastněný divák tímto obrazem; balon oplaskal, a přese vši mou snahu udržeti jej nad mraky, přes to, že kus po kuse vyházel jsem vše, co nebylo připevněno a co od člunu utrhnouti, ulomiti se dalo, klesal a klesal, níž a níž. Zdálo se, jakoby mraky útokem vzhůru hnaly na můj člun; klesání, provázené děsným řvaním hromu, nebylo již možno zastavit. S úžasnou rychlostí řítil jsem se s nebe do pekel a brzy obklíčila mě taková tma, že neviděl jsem ani balonu nad sebou. Tma přerušována byla hustými záblesky; ale ani za těch neviděl jsem ničeho. Mžinné jejich světlo bylo tak silné, že mě oslepilo. Od silných otřesů vzbouřené vzdušné oblasti, v níž balon

zase nabyl rovnováhy, spustila se mi krev z nosu a z uší. Balon kymácel se, a člunek kýval se strany na stranu tak silně, že mi bylo vynaložiti všecku sílu, abych se v něm udržel.

Co činit? Spustiti se rychle k zemi? Ale jak to vykonat v takové nepohodě? Vždyť by to byla jistá smrt. Ale ani v nynějším svém postavení nesměl jsem déle setrvat... Co to bylo? Těžké kapky vody!... Jsem spasen. Déšť lil se potokem. Bylo to důkazem, že jsem nevysoko nad zemí. Moje oči staly se zase schopny vidění; rozhlédl jsem se vůkol. Vznášel jsem se nad zalesněnými pahorky, letěl jsem nad nimi rychlostí anglické míle za minutu. Co nevidět dopadnu k zemi. Chopil jsem se oběma rukama člunu, a očekával odhodlaně náraz, který musil nadejíti velmi brzy. A, opravdu, nadešel za několik okamžiků a byl tak prudký, že vyletěl jsem z člunu a dopadl těžce do zkypřené polní prsti. Pozbyl jsem vědomí.

Když jsem zase procitl, ležel jsem na posteli v neznámé jizbě.

Balon byl na kusy roztrhán a úplně zničen.

Hrozné dojmy, zažité v této nejbouřlivější ze všech životních hodin, dokonale odňaly mi touhu, abych podíval se ještě jednou na oblaky s jejich vrchní strany."

Umění výmluvnosti. Kdysi otázal se Napoleon Talleyranda:

„Jste prý co do konversace mistrem Evropy; povězte mi, prosím vás, jaký tajemný um dopomohl vám k tomuto mistrovství?"

„Dovolte, Sire, abych vám odpověděl otázkou, zabíhající do oboru, v němž zase vy jste mistrem. Pravda-li, Vaše Veličenstvo, v době války byl byste velmi spokojen, kdybyste mohl vždycky vybrati místo pro srážku podle vlastní chuti a vůle?"

„Zajisté!" odpověděl Napoleon.

„Byla by to pěkná věc, Sire, a velmi výhodná, kdybyste mohl vzkázati nepřátelskému vojevůdci: ‚Generále, couvněte s vojsky svými na zad! Ještě dál — rozložte je na úpatí oné hory!' Anebo zase: ‚Generále, sveďte armádu svou do údolí, které ovládají naše děla!' Ale bída jest, že ve válce takových rad a rozkazů nepříteli udíleti nelze."

„Kam tím míříte?"

„A tam, Vaše Veličenstvo. Já, hovoře s lidmi, sám vybírám pole rozhovoru, a vyberu vždy takové, na kterém se dobře vyznám. Nedopustím nikomu, kromě Vašeho Veličenstva, aby mi kladl otázky, a dopustím-li, tedy jenom takové, které jsem mu sám dříve vnukl. K jiným neodpovídám. Když jsem býval lovcem, řídil jsem se zásadou, nestříleti dál nežli na šest kroků. Nestřílel jsem sice mnoho, ale za to, kdežto jiní často stříleli pánu bohu do oken, mně neutekla zvěř žádná. Při konversaci vedu si podobně: Nemluvím nikdy o věcech, kterých nemám bezpečně na mušce a kterých nevidím docela jasně, ale nikdy neopominu široce mluviti o tom, co mi takořka u samých nohou běží."

KVĚTY.

—∘○∘—

Odpovědný redaktor a vydavatel

VÁCLAV ČECH.

ROČNÍK XXI.

KNIHA XLIII.

SEŠIT ŘÍJNOVÝ.

„Květy“ vycházejí v sešitech po 8½ tiskových arších dne 1. každého měsíce. Předplatné na čtvrt leta s poštovní zásilkou 2 zl. 50 kr., jednotlivé sešity po 90 kr. Adressa: „Květy“ v Praze, Soukenická ulice č. 9 nové.

V PRAZE.

TISKEM ALOISA WIESNERA. — MAJITEL A NAKLADATEL VLADIMÍR ČECH.

1899.

Oheň nebes.

Báseň Victora Huga. — Přeložil Jaroslav Vrchlický.

I.

Zda ten mrak vidíte? S černým se bokem zved,
tu bledý, rudý tam, pln žáru na pohled
a neplodné jak leto charý;
nám zdá se vespolek, že větru na křídlech
tu prchá žhavý kouř a valný hlomoz v spěch
kdes z měšta, které zhltly žáry.

Zda s nebes přichází, zda z hor, zda z vodních hrůz?
Jenž vozí demony zda ohnivý to vůz,
sám k planetám se cestou dává?
Ó hrůzo! Z ňader mu, kde chaos dávný vře,
ký strašlivý to blesk se ob čas k světlu tře
a jak had dlouhý rozpoutává?

II.

Hle! Moře, moře kol! Tříšť proudů vlnivá;
v svém letu nestejném pták nad ním umdlívá,
tu proudy a tam vlny stálé;
a nové proudy zas novými honěné;
zří oko proudy jen na propast zřícené
pod vlnami se valit dále.

Nad vody povrchem ryb velkých šupiny
se v slunci zamihnou a blýsknou z hlubiny
či azur dlouhých chvostů jejich;
a moře jest jak brav, svým rounem potřásá,
však obzor vzdálený kruh z kovu opásá;
hrá nebes modř azurných na peřejích.

„Mám vody vyrušit?“ Mrak ohnivý se ptal.
„Ne!“ — Boha pod zrakem mrak tíh' v své pouti dál.

III.

V hor věnci záliv leží,
se zhlíží v proudu vod! —
hřmí bůvol bez otěží,
zní vzduchem chorovod!

tu jesle, stanu krovy;
kmen tento honí, loví,
jsa volně živ v den nový,
blesk šípů jeho hrot.

Vzduch čistý je tu všade
kočovným rodům těm,
tu hoši, dívky mladé,
vojíni v tanci sem!
Kol ohně na té pláni,
jejž vítr zdouvá, sklání,
jak duchů vír se shání
snícímu nad čelem.

Tu černoňadré děvy
smích tají, rys vnad všech
když matně se jim zjeví
v kovových zrcadlech;
dav jiných plesně výská,
co černý prst jich stiská
vemeno, odkud tryská
zdroj mléka v opálech.

Tu muži, nahé ženy
se v moři koupají;
neznámé tyto kmeny
zkad jdou? Kam stoupají?
Tu cymbal hlasně křičí,
dav hřebců v zvuk ten řičí,
v to moře, jak se tyčí,
hřmí ob čas potají.

Mrak který kráčel tu v prostoru na mžik stál.
„Mám zde se zastavit?“ — Kdož ví, kdo děl mu: „Dál!“

IV.

Aj, Egypt! Rozkládá se celý klasy plavý,
ta pole peřestá, koberec barev žhavý,
pláň za plání se vlní zas,
na severu vln chlad a v jihu písek žhoucí
o Egypt dál se rvou, co on se noří stkvoucí
v dvojího moře stříbrojas.

Tři hory stavěné od lidí mizí v mraku,
tři štíhlé jehlance však ukrývají zraku
se v popel, jenž vše obtáčí;

s jich ostrých vrcholů až v zlatý písek vedou
jich stupně obrovské s bazaltu barvou šedou,
krok z nich v šest loket nestačí.

Sfinx, granit růžový, zelený mramor, bůžek,
je střeží, aniž by vstal vítr z písku lůžek
jich očí víčka zavřel nach,
dav lodí širokých co vjíždí do přístavu,
kde město obrovské u vody sedíc splavu
kamenné nohy koupá ve vlnách.

Tu Samum vražedný řval z daleka a hýkal,
po bílém křemeni šupiny těla smýkal
obrovský krokodil,
co šedý obelisk trysk v nebe smělým skokem,
jak kůže tigřice na západě blysk tokem
pln ostrovů svých Žlutý Nil.

Král-slunce — zapadlo, ztich vítr, velkou zoří
se zlatý slunce glob odrážel živě v moři,
našeho světa duše sálajíc,
a v nebi zarudlém a v proudů skvoucích kobě,
dva králi — přátelé jak šli by proti sobě, —
dvě slunce šla si vstříc.

„Kde mám se zastavit?“ Tázal se oblak zas,
„Dál, hledej!“ — odvětil, jímž Tábor chvěl se, hlas.

V.

Jen písek, písek zase,
poušť, chaos se všech stran,
kde vře ve každém čase
změť potvor a zlých ran;
zde nic se nezastaví;
těch vrchů hřeben hravý,
když orkan duje dravý,
jest v proudy rozhoupán.

V ta svatá místa sáhne
hluk všední odevšad,
toť karavana táhne
z Ofiru, z Mambré snad;
zrak v dalekn ji stíhá,
jak v žhoucím písku zdvíhá
se rozplítá a míhá,
skvrnitý, pestrý had.

A tyto pouště valné
ty patří Bohu jen,
zná hranice jich dálné,
střed jich jím vymezen;
mha vždy a vždy se chmouří
nad mořem tím, jež kouří
a hází popel v bouři
a žár na místo pěn.

„Mám poušť tu v jezero snad změnit?“ oblak děl.
„Až dále!“ — jiný hlas se z hloubi nebe chvěl.

VI.

Jak velké předhoří vztýčené nad změť vln,
jak spousta věží, zdí tak v směsi stínů pln
se chmurný, pustý Babel stmívá.
Ten lidstva nicoty je svědek zázračný
a v svitu měsíce hor čtyř vrch oblačný
svým velkým stínem skrývá.

K dnu hlubin hloubí se ta stavba zřícená.
Pod stropy vřava mu orkanů vězněná
zní, kvílí smutnou hudbou věčnou;
kdys kolem hlomozil a hlučel lidský rod,
nad zeměkoulí měl kdys Babel vzpnout svůj hrot
spiralou svojí nekonečnou.

Ty schody stoupati měly až k zenitu.
I z hor ty nejvyšší k jich boků granitu
jen dlaždici dát jednu měly;
tu vrchol na vrchol měl týčit se a vznést,
a očím zdiveným se ztrácet v moři hvězd
nad hlavou pyramid v mrak ztmělý!

Tu hroznýš beztvárný, krokodil zelený,
jak ještěr smykl se přes valů kameny
do štěrbin zdě, jež holá,
a jako olbřími v svých valných obrysech
tu palmy kosmaté se chvěly v starých zdech,
tráv chumly zdály se být zdola.

V zdí těchto otvory tlum slonů zamíří;
les bují rozsáhlý pod těmi pilíři
jež dlouhým množily se polem,
co orlů zrzavých i supů olbřímích
rej víříl v den i noc u bran těch ztemnělých,
jak nesmírného úlu kolem.

„Mám dílo dokonat?“ Mrak rozhněván se ptal.
„Jdi!“ — „Ano, pane, jdu, kam odnášíš mne v dál!“

VII.

Zde vizte města dvě, neznámá města cizí,
jak patro nad patro až v oblacích kdes mizí,
pod mrakem jeví se, spí v mlze noční tiše
jich bozi, lidé jich, jich vozy, chrámy v pýše.
Jak sestry ulehly si jeden ve úval,
stín balil věže jich, svit luny kol nich plál.
Dál oko rozezná, jak hlouběj v chaos vstoupí,
sta schodů, pilířů a mostů, valné sloupy,
hlavice zející a v sloupů zmatku tom
řad slonů z granitu nesoucí velký dóm,
vzpřímené kolossy, jež vidí v posách různých
se plazit, netvory z objetí vzešlé hrůzných,
visuté zahrady, kde květy v arkádách,
kde černé kmeny se zhlížejí v kaskádách,
a chrámy, v nádherných kde mříženích se tyčí
sto bujných idolů z jaspisu s hlavou býčí,
kde z kusu jednoho strop kryje sály valné,
kde, aniž zvedly by své hlavy kolosálné,
bdí v kruhu na sebe patříce modly z kovu,
na kolenách svou dlaň, však nehlásí se k slovu.
Ty valy, terasy, paláce v cihel moři,
z kad tvary neznámé se každou chvílí noří,
ty mosty, oblouky, ty věže, vodojemy,
jež oko poděsí svých spiral stíny všemi,
zřel's k nebi stoupati s valnými jejich stíny
jak bájná předhoří se vznášet ze hlubiny!
To věru děsná změť je tmy kol rozložené
a nad vším horizont se ohvězděný klene,
valného předhoří pod klenbou tisícerou
plá hvězdným prosmykem tak jako krajkou šerou.

Ó města pekelná v svých chtíčích šílící!
kde každý rodí mžik rozkoší směsici,
kde každou pod střechou taj nečistý se choulí,
svět poskvrnila jste, dvojité rovna bouli!

A tiše spalo vše. Na čelech obou měst
sem tam se míhalo pár světel krajem cest,
to lampy rozkoše, jež v tom co vzplály, mřely,
žár z kvasů posledních v ulicích osamělý,
zdí velká nároží měsícem ozářená
do stínů vryla se neb vodou odražena
se chvěla; slyšel jsi, jak vzdálenými echy

se dusí polibky a míchají se vzdechy,
jak města sesterská dne žárem zmdlená celá
se v lásky společné objetí s šeptem schvěla,
jak vítr, zdouvaje vrch svěží sykomory,
táh vonný v Sodomu zvěst nesa od Gomorrhy.

A černý jak spěl mrak nad hřebeny těch měst,
tu s výše křikl hlas řka k němu: „Zde to jest!“

VIII.

Vybuch oblak v chvat!
Oheň nad šarlat
bok mu roztrh v mžik,
jícen se otvírá,
odkud srší síra
na paláců šik,
požár mihotavý
rudé světla splavy
v bílé štíty střik.

Ve přívalu tom
jako žhoucí dóm
na zdi vaše pad
zatracená města!
Jaký žár vás trestá
plana odevšad!
Peřej ohně týčí
nad vámi se, syčí
blesk z nich, rudý had.

Lid jest probuzen,
bez Boha jenž v sen
ještě včera kles,
paláce se hroutí,
zdi se v žáru kroutí,
v starých vozů směs
dav zří, ohně řeka
náměstím jak stéká,
jakby strh se jez.

Trčí v plameni
obři kamenní
věží ve věnci;
tam se tísní davy,
černé stíny tmavy
smrti snoubenci,
po rozvaliu kraji

tak se rozlézají
černí mravenci.

Děsný ohně proud!
Kam lze uprchnout?
Všecko hyne, ach!
Oheň všecko škrtí,
střechy plosko drtí,
zmílá mosty v prach,
padá v blýskavicích,
šedých po dlaždicích
žhavý lije nach.

Každou jiskrou zas
znovu vznícen jas,
svrchovaný žár!
Žhavější hřmí, běží
jak oř bez otěží
plamen, požár, var!
V jeho výhni podlá
ruce lomíc modla
roztaví se v škvár.

Zuře roste dál,
skokem výš se vzpjal
do stříbrných vrat
buší plamen žhavý,
místy zelenavý
sírný vodopád
hlodá zdi, žár nítí,
v šupinách že svítí,
jimiž hraje had.

Jak vosk roztaví
achat černavý
hrobní desky v půl,
jak strom z ohně rázem
obr z žuly na zem
kles, on Nabo slul,
až sloup každý chrámu
víře v jednom plamu,
v pochodeň se vzdul.

Darmo magů pár
probíhá ten žár
s bohy na zádech,
darmo král vší silou
tuniku stře bílou

v modrý síry žeh;
proud v který se dívá,
palác i chrám zrývá
v dýmných záhybech.

Strhne ve svůj splav
palác, kde řve dav,
stísněn jako v klec,
divý ten proud žhavý
kamenný mys splaví
v kouři na konec,
povrchem že krouží,
taví se a hrouží
jako ledovec.

Na ten žhoucí břeh
velekněz tu vběh,
stál tu sám — kol dým . . .
mitra se mu vzňala,
jako maják plála;
s okem zděšeným
chtěl ji servat — muka! —
u čela než ruka,
mitra v ohni s ním!

Zástup mužů, žen
řádí, ohně plen,
zrak jim požár stih,
u mrtvých měst obou
štvaní děsem, mdlobou
u bran železných
dav se tísní lidí,
kteří — hrůzo! — vidí
peklo v nebesích!

IX.

Tenkrát zvěst vypráví: (By viděl popravu,
tak starý zajatec se v žaláři svém vzchopil,)
že Bábel vzdálený pohlížel v dálavu,
měst spoluviník těch, přes hory v dál zrak ztopil.

A slyšel z hluboka ruch z podzemí a temně,
než taj ten dokonán, v svět jak šleh' zděšený,
tak děsný, divoký, že vzrušil zmatený
i divé národy žijící v středu země.

X.

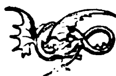
Žár bez soucitu byl. Ni jeden odsouzenec
těch hradeb hořících opustit nemoh' věnec,
ač vztahovaly ruce napořád,
již objímali se v posledním „s bohem“ dání
se ptali, ký to Bůh tu sopku v ohně plání
v jich města spustil snad.

Vzdor ohni božskému, vzdor ohni pozemskému
střech mramorových řad skryt darmo skýtal všemu:
pád na zbujníka vždycky čeká,
své bohy vzývali, však oheň, který kárá,
ty bohy zničil též, jichž oči sfinga stará
v ráz s ručeji slz lávou stéká.

Tak všecko zaniká v tom víru. Hrozná vřava!
Tu člověk s městem svým, tam brázda a v ní tráva,
Bůh zžeh vše ve plameni;
nic pouhé zbylo jen ze zkrušeného lidu,
vždyť vítr neznámý, jenž v noci nemá klidu,
tvar horstva přes noc změní.

XI.

Dnes tvrdý palmovník, jenž roste na skalisku,
zří tuhnouti svůj stvol a schnouti v suchém písku
ve vzduchu, který tíží, pálí;
těch měst již není víc, zrcadel minulosti,
pod jejich troskami spí tůně v ztrnulosti
a kouří jako výheň z dáli . . .

Rok na vsi.

Listopad.

Kronika moravské dědiny. Napsal Al. Mrštík.

(Pokračování.)

Vrbový háj.

Na den sv. Linharta.

Zimavé, šedě zalité nebe ubilo už i poslední dech života.

Vinohrady se řádkují, řídnou háje — po nivách mrtvolně páchnou zahnívající kupky natě — pustne lán.

Se strnisk hvízdá řezavý vítr.

Ale zdá se, že přece ještě není tak zle. Čas se mění, zasýchá bláto, tvrdne vzduch.

Za poledne, ledva že na několik okamžiků roztáhlými — jakoby obromným koštětem s hůry na jednu stranu smetenými mraky proniklo slabé slunce — lidé už se rozlízají po polích, s horečným chvatem uklízejí poslední zbylou nať a suché, v ticho večera jaksi příšerně šustící zbytky odraného turčiska.

Po silnici skřípají kola řepou těžce naložených povozů — od panské nivy z oračky těžkým, smutným průvodem valí se řada těžce napadajících volů, bělajících se z dálky jako eskadrona bílých, plášti přehozených kyrysníků — — — — —

Za dědinou — — To bylo něco strašného, co se dělo za dědinou — —
— —

Obecní výbor už si nevěděl rady s dluhy. Záložna, spořitelna, silniční výbor, školní plat, dáňky, kostelník, pastýř — — — každý ne se hlásil, ale dral se a řval o peníze — — jakoby na ten čas nebylo jiné starosti na světě, než kde vzít peníze, kde vyškrabat ještě nějaký groš.

A v pokladně nic — — ale pranic — —; mimo několik sežloutlých domovských listů, poškrabaných strašnými nesmysly, zamatlaných účtů — pavučina a prach. — — — — —

„Tak páni véboři, ste svoláni, habeste se husnesli, co jako s téma dluhama bodeme dělat,“ zahájil přednosta sezení.

Dlouho seděl slavný výbor v nejhlubším zamyšlení. Jen ústa bafala, a do přitmělé, mraky kouře napěchované místnosti vyvalovaly se zvířecky ztupělé, na svět jaksi poprvé zející oči. V tichu bylo slyšet i šum z ulice i bolestné bzučení tuhnoucí mouchy. Shromáždění podobalo se sboru v kámen obrácených bytostí.

Konečně sebou kdosi zavrtěl.

A zase nic.

„No, já meslím, dež nemáme, habesme si vepůčili,“ pravil konečně radní Jakub a zamyslil se nad hloubkou svého vlastního výmyslu.

„Ja! A furt jen vepučovat! Vepučovat! — — Co pak je těch dluhů ešče málo? A hani te nemůžete zaplatit, hani na hórske nemůžete sehnat a zas bodete vepučovat? A lidi plaťte — pravda!“ — — —

To byla řeč socialisty Cyrila Dufka.

Chalupník Křivánek jen přikyvoval. „Tak — tak“ — Svým neustálým kýváním mohl výborně sloužit za figurku umělecky vyvedených hodin, kde by neměla jiného účelu, než aby každou sekundu podrkávala tak hlavou, jak podrkával on.

„A šak vám huž nikdo hani nepůčí,“ přidal Hrabálek s takovým opovržením, jakoby sám ani nenáležel výboru. Tím nenávistným okem jen tak škodolibě švihl po přednostovi, považuje tímto úlohu svou za skončenu.

Přednosta úplně se tentokrát podobal presidentu ministerstva, který mlčky a s úsměvem přeslýchá všecky protesty, úsměšky, řeči i hrozby sněmovníků, jsa si předem jist, že, až na konec on vstane, nahrbí svá ramena a mžouraje očkama na všechny strany, dvěma, třemi trhy svých suverenních, nad celou sněmovnou dost pohrdavě se krčících úst vyřkne něco, co jeho přívržence povzbudí k tleskotu, a před čím oposice zaleze zas do díry. Jako vždy, tak i tentokrát nejhůře se při tom mělo poplatnictvo, třeba že stát tím nabyl neobyčejné výhody.

„Já meslím,“ povstal starosta a skutečně se nahrbil tak, že nesmírným svým tělem nabyl v tu chvíli nad ostatními ohromné převahy — — „Já meslím,“ pravil s čistě státnickým důmyslem, „dež se stál ten převrat v naší vůbecní kasse, že be belo nélepší hani nevepučovat, hani neprodávat nic, z čeho — habech tak řekl — se skládá, nebo co vobnáší véměra, nebo rozvrh vobecní majetnosti. — — A te vrbe“ — pravil pojednou a skrčil hlavu do ramen, aby ji v pravý okamžik prudce vystrčil zas ven — „te vrbe, co stojí za dědinó — te be tam, jak povídám, nemosele stát! Te be se muhle prodat, a pozemke be se propachtuvale — a tém způsobem, nebo, habech tak řekl: tém samém převratem ve vůbecní nesnázi — muhle be sme splácet nejen hóroke, hale i te strašlivý dluhe, kerý máme.“ — — — —

Do shromáždění jakoby hrom uhodil. Sedmnáct těžkých hlav, osvícených přece také darem Božím, v podobě všelijak se kroutících mozků — a těch vrb si přece nikdo nevšimnul. Chodili okolo, a ani jeden, ani druhý — nikdo si jich nevšimnul. — Kdyby nebylo starosty, mohly tam stát do věčnosti!

„To je véborné nápad,“ vyskočil od stolu druhý radní — který trval a padal zároveň s věhlasem svého presidenta.

„Jen ešli to dovolí zákon!“ — — —

To zas „répal“ ten socialista Dufek.

„Víš te, co je zákon?“ vysvětloval sám president. „To je póčina. Malá mucha v ní huvízne, hale velká ju prorazí. — A šak zákon to hani nezapovídá. Tady — přečti si to —“ hodil Dufkovi zákonník tak mistrným způsobem, že Dufkovi padl zrovna před nos a otevřený byl zrovna na tom místě, kde se jednalo o prodeji obecního majetku — — „Vrbe — to jakobes prodal jatelinu z vobecního pola, nebo příkope —

nebo ovoce z vobecních stromů — grunt šak neprodáváme, jen je propachtujem'."

Sedmnáct nosů kývlo. Souhlasil už i Dufek a Hrabálek. — — —
— —

A tak klesají ty krásné, krásné řady stinných vrb pod kousavými zuby pily a jak do živého těla s jakýmisi strašně bolestnými zvuky zasazovanými tesy seker. — — — —

A s vrbami loučí se všechna ta srdcejemná píseň mládí, velká poesie mnoha a mnoha let, poesie pastvišť, husích sněmování a dětských her, oblíbený průhon všech okolních slepic a zlatých housátek, jichž se tu z jara na zeleném drnu vždycky jen jen žlutilo. Od Božího jara do první sklizně vytrvale stával tu pastýř se svým tichým stádem těžkých krav, bujných koziček i svárlivých vepříků a na žlutou svou trubku vyhrával své vojenské vzpomínky.

Na jaře — — jak tu bývalo vždy krásně!

Na mladé travičce, poseté bílými a růžovými hvězdičkami chudobek, popásala se žlutá housata s kolébavými kačkami, děti v kroužku posedaly tam, kde první sluníčko hřálo nejtepleji, nebo jak cikáňata tančily a skotačily kol černého sloupoví vrb. Chlapci otloukali své píšťalky a pak pískali a pískali, nadouvali papule a hádali se, která píská nejlépe, která výš a která níž, která „klustě" a která „na tenko" — — — Jaký to býval koncert! A děvčata zatím v pestrých sukýnkách hrála na „Elišku" nebo na „Jestřába" — na „Kamenný most" — honila se, nadbíhala — s křikem a jásotem chytala jedna druhou, až jim tváře zčervenaly a na čele, jak po májovém dešti krůpěje, zaperlil se drobný pot. — —

Stalo se časem, že pastýřův Janek i harmoniku přinesl pod vrby — a pak bylo v háji jako v háji: zpěvu a veselí, radosti a vády, od rána až k večeru nebývalo konce šťastnému tomu halekání jarem jako o rozum připravených hrdel — rozléhala se jím celá náves až do té chvíle, kdy zahoříval západ, a brzy na to zazvučelo zbožné klekání.

Často dohnaly sem svá housata i stařenky, s dětmi v náručí neb na zádech, také jako ty děti sesedly se někde, kde sluníčko svítilo nejpříjemněji a tu bezzubými dásněmi popovídaly si o bolestech i bezesných nocích, dlouze a často vzpomínajíce na mladé své dny.

Svátkem všech dětí býval zde den, kdy sem zabloudil a k ostatním se přimísil stařeček Chalupa. Chodíval až k večeru, kdy děti už se vydováděly, a beseda ho v Studýnkově chalupě už netěšila. S dýmčičkou v prázdných dásních uvelebil se na kámen pod největší vrbou, a nohy — dlouhé a suché už jak hůlečky přitáhl jaksi pod sebe. Děti posedaly kolem a poslouchaly staré jeho povídání o tom, jak nad Stráňovem na kopci uprostřed lesů (tenkrát to tady všude kolem byl jenom les a les) stával vysoký, pevný hrad, na hradě seděl černý rytíř „Krutifous" a pod sedmi zámky v deváté komoře, vyložené zlatem a diamanty, hlídal zlatovlasou princeznu.

Divné bylo, kde stařeček sbíral všecky ty pohádky a báje. Nosil jich, že si na všechny ani nevzpomněl a té drobné havěti stále vypravoval nové a nové, až do té chvíle, kdy slunko sklonilo se za obzor a růžovým dechem zastřelo zelenající se kraj. — —

Na jaře v máji — — jak tu bývalo krásně!

O všechno to byl nyní život habrůvského lidu okraden. — Ty vrby, jakoby se loučily se vším a všecko s nimi: všecky hry a tiché radovánky, zlaté písně — jásot děvčátek — — vzpomínky, pohádky, zakleté poklady — — všechno je to tam.

To by nikdo neřek' — starosto Filipku — co taková vrba znamená!

Teď vypadá ta Habrůvka naše jak holý, o poslední teplý hadr odřený, oškubaný žebrák.

Kráva zabita — tele zůstalo.

Dobře jste to, pane přednosto, vyvedli!

Útrapy Vrbčeny.

Na den sv. Theodora.

Nad Messalinou začal bít hrom. Nepřekvapil ji tento, jinak přirozený, zcela všední zjev. Vždyť dávno už pozorovala, jak se stahují všechny ty chmury nad její hlavou, a vzduch se začal podezřele třást, jak bývá, když černé síly světa strojit začnou pekelnou svou hru. Plna zpupnosti pozdvihla svou hlavu k mračnům a — nelekla se.

Habrůvka stála před novou událostí.

Chalupu, nad kterou vládl Vrbka s ženou rukou společnou a nedílnou, prodali jim židé. Ta pěkná, pohostinná, v stromech ukrytá chaloupka, kterou Vrbka vlastníma rukama upiplal, hladce zomítanou sám do běla vylíčil — — ta ležela teď na napjaté kůži bubnu a drnčela s ní.

Vrbka plakal a pil.

A prodával.

„A dež nemám chalupe a nemám ženy — hať nemám — hani — hani — nic — — —“ řval po celé dny u Maxla, a maje obličej zkřivený a mokrý stopou rozmáčknutých slz, prodával kde co. Všecky peřiny, všechen nábytek, nádobí, náčiní, všechno i živé i mrtvé zaměnil za hrstku zmáčknutých pětek, zpeněžil i talíře, svícny, džbánky, hrnce i hřebíky ze zdí — — a v jedné chvíli, kdy nad rozbitým životem chytalo se ho už zoufalství, nabízel mistru kovářovi i tu svou duši a „humačkaný“ srdce, ba nelekal se už ani samého ďábla, když v potupném posunu, s úšklebkem na kozlích rtech nabízel mu v chlupaté své ruce silný a dobře stočený provaz.

Lidé viděli ho oknem, jak, sedě na hliněné podlaze vybrakované chalupy, žaloval začazeným trámům, oháněje se kolem sebe stočeným provazem, který několikrát se pokoušel upevnit na pevnou skobu stropu: „Mó čest poškvrnila, srdce mně humačkala — chalupu propila s hjinéma — — nic — nic huž nemám na tem světě jenom tebe!“ křičel jak růženec před sebou drže schumlaný provaz, a tvrdil Josef Pegáčů, že ďábelský ten nástroj „haji polóbnul“. — — „Te můj milé, drahé!“ — — líbal prý motouz mumlavými rty — — „te jediné's mně zbel — a vostatní všeci mě vopustile — všeci, dočista všeci — — m — — m — — m,“ mručel prý už jen jak medvěd — tiskna pekelný růženec na své rty.

Zůstala mu jen ta zednická lžíce s umazaným kladivem.

Neoběsil se, ale řádil hůř, než kdyby se byl smysly pominul.

Ve dne pil, večer bil. Vrbčena se bránila a bila zas jeho.

Když se Vrbka vyspal — ani pít nemusil, vyběhl s latí v ruce, na venek posázenou rezavými hřebíky a honil Rybáře. — Jen toho nemohl nikde postihnout. Rybář — po kterém nejvíc duše jeho dychtila — tratil se mu pod rukou jak potápka.

Praštělo to nejen nad hlavou, ale i pod nohou. Celý svět se pod nimi bořil, jakoby celý byl už zpuchřelý.

Zděšení nad životem Messaliny a Rybáře otvíralo si už i branku k soudu a hledalo cestu k státnímu návladnictví.

Černá sláva Jerusalema rostla až do nebes.

Přísnější lidé už sami snášeli fakta starostovi do rukou, a bylo už jen třeba všechno to sepsat na arch bílého papíru a tím archem rázem ztrestat hanbu bohaprázdného jejich života.

Tu pojednou stalo se něco, co vypadalo zrovna tak, jako kdyby někdo přes celý papír udělal velký kříž.

Hlavní svědci: Plhal Mikuláš a Bébarka Vincencia pojednou couvli a učinili odmítavý pohyb rukou, když u starosty viděli arch s nadpisem — „Protokol“.

„Povídal's Mikulášu, že's viděl Vrbčenu s Rebářem ve vinohradech. Tak mluv, ať to možem podotknót v protokolu. A pak to pude dál. Habrůvku huž si víc škvrnit nedáme. Huž beztak ju má každé v hubě jak to nézpozdiléší na světě přezvisko. Šak ste odsáď taky — tak víte co máte dělat.“

Ale Plhala a Bébarky v tu chvíli nic nebylo tak daleko, jako patriotické city starostovy.

„To je, starosto, tak; šak to možete tak haji napsat: Já sem v hótery Rebáře ve vinohradě viděl, to je jednó pravda, hale — Vrbčenu sem vidět nemuhl pro keř — — Keř tam bel a Vrbčenu sem neviděl.“

Starosta už držel péro v ruce a byl hotov napsat, co od něho očekával, ale když Plhal mluvil, nechal péro viset ve vzduchu — — — a pojednou je odhodil.

„No, a co te, Vincko?“ obrátil se na své židli přednosta celým tělem k Bébarce: „Te's je viděla ve středu ve Stračinách. Je to pravda? Mluv spořádaně, protože to pude k hóřadu!“

„No — viděla sem, hale jen Vrbčenu. Rebářa sem neviděla pro kamení a tak nemožu s jistotó říct: Bel tam, či nebel — — Hale, beztak, že tam bel, jen že jé nebelo vidět. Vodpřisáhnót to nemožu!“

„Tak nemůžeš?“

„Nemožu.“

Bylo po protokole.

Starosta vstal.

„A nedostale ste vod Rebářa tak neco na hulehčení?!“ zamnul přednosta před Vinckou prsty o palec — a tak se zašklíbil, že mu očička jen jak puntíčky vykukovala z masitých, sádelně se lesknoucích tváří, s výrazem, který by byl víc mluvil, než sebe šikovněji sestavený protokol.

„Hale, co si to meslíte, starosto!? Panbu be mě mosel na tem místě zabít, debech s tém chlapem jen slovo kdy promluvila! Co pak su špatná nejaká vosoba, že tak mluvíte?“

Starosta posud tak bodavě pohlížel těmi puntíčky svých očí, a zdálo se, že o něčem přemítá: přece povídala, na svý svědomí že to může říct, vševědoucí Borková, důvěrná kmotřenka Bébarky, že u Bébarů přede dvěma dny neměli v chalupě „hani krécara“ a najednou za hotové koupili měch pšeničné mouky.

Najednou se spadla starostova tvář, a oči mu zas prohlédly, jak hleděly vždycky.

„Bůh to suď, jak to je!“ odlevil si starosta a sám byl jaksi rád, že z toho ze všeho nic nebude. — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Nežalostnil Vrbka sám. I veliký Ondruška pil a doma prý už o chlívky rozbil všecky hliněné hrnce, které žena měla na mléko. Draze zaplatil své záletnictví k Vrbčeně. Ručil za jejího muže v záložně na 150 zl., a když pak nestačilo, bylo těch 150 zl. vtěleno na chalupu jeho. — — Tak Ondruška proklínal Vrbku, Vrbka tresty Boží trhal s nebe na záletného Ondrušku; pil-li Vrbka u Maxla, zalezl Ondruška k Rybářovi a seděl-li Vrbka u Rybáře, vytrvale na něho čekaje s latí — Ondruška jistě se vrávoral k Maxlovi. Hledali se a přece si vyhýbali, jeden nebyl před druhým jist, a přece žili tak, jakoby jeden byl v Australii a druhý někde na severní točně zeměkoule. Tak se točili, a země se točila s nimi.

Pojednou věc nabyla nové, netušené tvářnosti.

Nemělo být Vrbkovu utrpení konce.

Vrbčena, která muži vyhýbala a poseta modřinami ve dne pracovala na panském — — zmizela pojednou a s ní dvacet pět rynských, které v noci opilému muži vzala z kapsy. — — —

A ta tam.

Pryč a pryč — — jakoby se pod ní země slehla.

Ve Vrbkovi pojednou převrátilo se horem celé jeho nitro.

Plakal zas, ale už ne o čest domu a ztracenou chalupu: — největší jeho nepřítelkyně nepochopitelným řízením osudů lidských — rázem se mu stala čímsi nenahraditelným, drahým, nad statky a všechno bohatství světa daleko vzácnějším, něčím, co nazýval opět drahou ženou, Mařenkou, milou, zlatou ženuškou — — — „Kde, kde jenom je!“ lámal si hlavu uprostřed světnice a když se dost napřemýšlel, vyšel ven a šel jí hledat zas. V pláči hledal — v hledání plakal, propátral nivy, prohledal lesy, kdejakou chalupu navštívil, vydal se na cestu i do okolních dědin a sliboval Mařence cestou, že jakživ ještě na světě nikdo takového života nezakusil, nezažil, jaký chystá nyní on pro ni.

Marno.

Mařenku vítr odnesl, ztrávil oheň — nezůstalo ani sledu po jejích lehoučkých, vždycky jak v tanci se nadnášejících střevíčcích. Její sestra Pazderková a všecky děti rozešli se jak apoštolové kolem do kola hříšného Jerusalema, ale Máři Majdaleny nenašli.

„Pro Boha věčnýho vás prosím, Rybářu, povězte, kde je — kde je?“ pravil, už úplně usmířen s celou její minulostí i s Rybářem: „Kde je? Všecko hjí vodpustím, haji vám, jenom kde je, povězte mně, kde je!“ prosil Vrbka Rybáře na veřejném návsí a třesa se na celém těle sepjal před Rybářem ruce jak před Hospodinem.

Všemohoucí Rybář pokrčil jen ramenem a uklidil se rychle dvorem Strakova statku do humen. — — „Co já ju vartuju — či co?“ — bylo všecko, co odpověděl na úpěnlivé prosby Vrbkovy.

„Snáď hutékla do Brna,“ — byla poslední útěcha, která se Vrbkovi zavrtěla v hlavě.

A za hodinu potom byl už na cestě do Brna.

„Já vám povím, kde je —“ zastavil jej cestou stařeček Chalupa a svinul hlavu do ramen: — „do Hamerike hutekla, a Rebář shání peníze jen proto, habe muhl za ňó!“ —

Nebylo duše v celé Habrůvce, která by nebyla přála Vrbčeně notně hojných a notně kloudných ran, ale všechno to nic nebylo proti tomu, jaké hrůzy svolávaly na hlavu Cyrilla Rybáře. Ne pro Vrbčenu. Příčina toho byla jiná.

Rybář skutečně potřeboval peněz (a kdy jich nepotřeboval?) a proto rozeslal všem zasekaným u něho dlužníkům upomínky a některé zvlášť zarputilé nepořádníky dal i advokátovi.

Habrůvka zahlučela jako vosí hnízdo, když se do něho dostane nepovolaný host. — Pojednou viděli na Rybářovi kdekterý chloupek, rozetřeli kdekterou skvrnku a veřejně — na širém návsí vyčetli Rybářovi i to, že chce s dcerami dělat „kšeft“. — — —

Rybář nestaral se mnoho o lidské řeči. Sám cítil, že ani nemůže — Vyhnul se zlolajníkům — jak se uhýbá člověk před letící sršní — a dobře věda, že v takovém případě je nejlépe ani se nehnout a tvářit se, jakoby ani neletěla kolem, snažil se nemyslit na ně vůbec, nevyvracel jich. — Měl sám s sebou co dělat. — Hlavu plnou plánů, mysl plnou kalkulací, srdce plné starostí, jak k rozkvětu přivést zase svůj pobořený úvěr, zběsile lítal zas po kraji a dopadal pozdě v noci domů uštvaný, udřený jak chrt, který marně byl pronásledoval svou kořisť, až v beznaději vrátil se zas domů, vyplazuje jazyk a hledaje jen místa, kde by se převalil a spal. Ráno počal hon zas na novo. Do cukrovaru běhal pro zálohu na řepu, vymetal záložny, zapadal do židovských krámů, prosbami svíjel se před sládkem, roně slzy — vyjednával v kancelářích, navštěvoval notáře, obešel náměstí a postranní ulicí zjevil se zas u advokáta — a zas běžel domů, naléval pivo, kořalku, mazlil se s dětmi, hovořil s hosty, žertoval s chasou, přisednul k tarokům, zuřivě pronásledoval protivníkova pakátla a zas byl tím starým, čilým Rybářem, usmívavým, myslícím, pracovitým a rozhodným sedlákem, hotovým odvážit se ještě jednou ve hře na poslední va banque. — — —

Listopadové rozjímání.

Před sv. Martinem.

Jako vejce vejci podobá se jednomu dni den druhý.

Dusivé mlhy z rána, chladná zář v poledne — k večeru chlad. Vlhký prach listopadového mokra zahaluje noc.

Nemrzne, ale také není teplo. Sluníčko lenivě svítí, lenivě hřeje

a lenivě putuje po nebeské dráze jako z nutnosti. Listí pořídku drží se ještě stromů a tichounce šelestí.

Truchlivě výší se zčernalé stromy k zahalenému nebi... V mlhách se topí les... I ta Boží muka bělá se v zamlžených polích jako pomník zhaslého života...

Němý svět...

Bude prý suchá zima — říkají jedni...

Zahučely lesy — a když ty na podzim hučí, budou prý ještě pěkné dny — říkají druzí.

A už jsou tu zimní chvíle černého smutku s hroznou dekorací bledé bídy.

Prázdno je a smutno. Jen ti havrani a vrány hospodaří po kopcích a, toulajíce se kolem černých kupek mrvy, těžce dobývají silnými svými klovany těžce zasloužený kousek potravy. Straka spouští se blíž k dědině — — „kupte dříví, kupte dříví!“ pohvizduje starostlivá křepelka. Kravky líně se pasou na zbytcích tvrdé trávy, pod závětří malé vyhlodané skalky krčí se v bundy zahalené postavy pasáčků. Koroptve bouřlivým letem s lánu přetahují na lán, prudkými perutěmi mávne Meluzina a zahvízdá...

A zas klid — mrtvý, velký — bez naděje, bez konce.

Vane z něho příšerný dech.

Po údolí v mlhách sedí bába smrt a z páry země přede svou nekonečnou síť... Kdo v ní letos uvízne?

Jak spustl les! Jak sesmutněl, zříd'! Mřížovím černého haluzí křižují habry svá ramena, divoké liany lesního chmele celými provazci stahují lem lesa a pružné větvoví lísky, plazivý břečtan jak v strachu tiskne se k teplejší zemi, jak z milosrdenství přikrývaje zeleným svým cípem její nahotu.

Pusto.

Ani klevetivá sojka se neozve. Jen sýkorka někde mikne ocáskem a kamarádsky k hostině volá ostatní, když někde v haluzí skrytého keře najde ukrytý hmyz... Nohy brodí se listem — ucho teskně naslouchá... nikde nic... Vyskočí už jen na zimu přibarvený zajíc, veverka jako blesk mrskne sebou po kmeni na vršek vzhůru, kde se postaví jak opička s oříškem v úzké hubičce.

A zase ani pohnutí. — Tiché prázdno jako v kostele.

Není už žádné krásy, žádné radosti na poli ani v lese. Všecko čeká už jen, až s nebe se snese bílý listopad.

K večeru se ochladilo — páry vznesly se výš a zatáhly oblohu šedými, těžce nabobtnalými mraky.

Stměl západ.

Hvězdičky jakoby se zřekly, že svítit nebudou: — nesvítily.

„To přinde sníh,“ usoudil stařeček Straka. „Nepřišel na Vše Svaté v noci — přinde na Martina s velkó mocí. Bodete vidět, že na Martina bode všecko bílo...“

A budou bílá pole, bílé střechy — bílý celý kraj.

Věřím o sv. Martinu, že jezdí na bílém koni... Jen, Bože, kdyby už tu byl! —

Další rozjímání.

Po sv. Martinu.

Nespadl sníh na Vše Svaté v noci, ale nepadl ani na Martina a už dokonce ne s velkou mocí.

„A tak huž je Martin preč i se šimlem, a Kateřinka na koňu ježďat nehumí. Tak meslím huž nedostaneme sníh haž leda na Mikuláša nebo haž na vánoce... Co pak je po takové zimě!“ hodil stařeček Straka rukou. „To néni hani k živobytí, hani k smrti. Vošklivé čas.“ — — —

Dobře měl stařeček Straka, chtěl-li tím říci, že není ani teplo ani zima. Nad zemí se věší žlutávé, smutné jakési šero a chvílemi je i zcela příjemno v tom žlutém přítmí spavého podzimu.

A člověk rád se rozpomíná nyní na zelené krásy zašlých dnů, zářivých, veselých, plných vlaštovek a lítajícího hmyzu, duše teskně se loučí se žhavými pocely léta, kořennou vůní lesů, jemným dechem zahrad, tisícerými květy luk.

A jsou zase chvíle, kdy srdce vší silou zatouží vstříc skvoucímu úbělu zimy, těší se na jiskřivou její pláň, chladné květy v oknech a družný, tichý život černých hodinek, kdy sporák ozařuje kousek podlahy; pojednou rozlítne se záře pokojem jak ohnivý pták, když v kamnech začne živěji hořet a zase oheň schlípne — po tmě přitlumeně mumlá důvěrný hovor milujících duší.

Trudný listopad.

Člověk bloudí po zpustlé zahradě, na duši jakoby mu hory ležely, shrnuly se balvany skal. Mrazem zhnědlé, v létě tak krásně barevné růžice aster chvějí se větrem jak rozbité hadýrky, pro strach ptačině a obveselení vrabcům zůstavené tu ještě v záhonech. Korunky královských růží skloněny k zemi dřímají pod nakupenou vrší listí, a jen obloukovitě nad zemí se přehýbající tenké jejich kmeny značí, že tu do nedávna ještě ve vzduchu houpaly se růže. Mladé kopřivy jen a tvrdý popenec zelenají se po záhonech nebo někde u plotu, a hrubá, tuhá tráva žitnavka. Mladé stromky jak vzhůru obrácená, hubená pometla výší se do vzduchu a vlají za sebou zbytky pavučin. — Tichá, ospalá chvíle šumí dvorem, drůbež jakoby nežila, holubi jako ty mouchy za okny tuhnou pod krytem střech ...

Nejsmutněji je ve včelíně. Ticho jako v hrobě, dusno kolem jako v umírání. Teprv když přiložíte ucho k úlu, slyšet je důvěrný šumot uzavřené rodiny ...

Plot — — potok — — pěšinka — — — les — — —

Jedna poušť.

Poslední lupínky loučí se se stromy — lístek za lístkem jakoby váhal, zvolna a lehce snáší se k zemi, kde si už ustlali rodní jeho bratři ...

Ubíháte zas ven, ven do polí a hledáte život a jas.

Ale i tam to nic, němá prázdnota nekonečnosti ve velkém a velkého v nekonečnosti přírodního zmírání, prázdnota, děs větry ovívaných vrchů — dešti sešlohaných, všeobsáhlým Zmarem udupaných úbočin.

Večer.

Mlhy houstnou a kalí zrak. Těžce dýchá hruď... Matně jen, jak za kalným sklem pomžikují zažloutlá světýlka v oknech. — nad dědinou níží se vodnatá mračna, k zemi se čeří drobounký mrholivý déšť... mokrem se napájí šat.

A přijde noc, těžká, hrubá, neurvalá noc. Černá její tlama rozvírá se zšíří tisíc a zdélí sta a sta mil... Zdá se, jakoby shltnout na vždy chtěla širošíirý kraj. Padáte v její tmu — bezednou, rdousivou tmu, bloudíte v ní sám jak mátoha — světlé je černé, černé je ještě černější a všechno kolem propast — propast — propast; klopýtáte přes její okraje a přes hromádky chřestícího štěrku jak přes zuby rozšklebené té tlamy listopadové noci, přes oči jakoby vám někdo přetáhl mátohu hluboké slepoty.

Hlas noční trouby a běsící se psi ještě jen zvyšují ůstrašný dech noci. — — — —

Vlhkou tmou se pojednou nese škytavkou přerývaná píseň mužského hlasu.

Zpěvák jde od dědiny.

Potácí se na silnici se strany na stranu v neznámé temnotě, či — — z jiné, ještě temnější příčiny.

Udělal pochop ku předu a stojí. Pak zas pochop.

„U Stráňo — va — — vel (šťuk) ké kámeň — —
na něm (šťuk) se to — očí — —
má (šťuk) černý vo (šťuk) čí — — — —

Zarazil se. Cítím jak vyvalené jeho oči pronikají tmu.

„A kdo (šťuk) je to?“ naklání se postava ku předu a v neustálém škytání hltá černý, hustý vzduch. „Ptám se (šťuk) — kdo je to?“

Vyhnul jsem.

Občan zabručel a pochopem vzal zase kousek cesty k Loučkám.

„U Stráňova — ve — velké kámeň — — — —

Za chvíli už jej slyšet nebylo.

I ten zvuk, zdálo se, chlemtala tma.

U přednostů.

Na den sv. Serapiona.

U přednostů měli hody. — Starosta zabíjel.

Připravovali se na to už několik dní a den před slavností seděli až dlouho do noci. Zvonil hmoždíř, vonělo koření, bublaly vařící se kroupy — strýček Toman u kamen dělal „špélky“. Tomanova Maňa s Toničkou domů ani nešly spat, aby ráno nezaspaly a brzynko byly při ruce.

Tak všechno už bylo připraveno, i vepř se přichystal. Zrovna jakoby písemně to byl dostal na papíře, že život jeho už jen do tolikátého a tolikátého je vyměřen, zachrochtal bezedným svým bassem, jakoby řekl: „a nešt“, a s klidným, ale pevným vzdorem dal na jevo, že toho krmení a piplání se s ním má už beztak dost; — — rypákem strčil do korýtka až se převrátilo, a když hospodyně naposled k večeru přišla, už jen

s pouhým pitím, jen tak očkem smutně zamžoural a pití už se nedotknul: ať si to nechají! — —

Starosta už od pěti ráno brousil nože a sekáčky, zkoušeje palcem jejich ostří, připravil ještě provazy i rumpál a už čekal jen, až voda začne vřít a venku se rozsvítí trochu den.

„Huž to vře?"

„Vře."

V tu chvíli vlastně mělo vepři hrknout srdce.

Neboť sotva zamrklý den převzal vládu po černé noci a ze sklepa na dvůr vyšel starosta posilněn silným ryzákem tam dole v hlubokosti země k práci sobě nejmilejší — opásaly mu ženské bělostnou zástěru, a starosta, prozkoumav ještě jednou s napjatou tváří břitké ostří nožů, zašel rovným krokem tam, kde chruněl sladký jeho „sen". Zabrkla branka — odsouzence vyváděli z vězení. Nebránil se, neřval. Tiše oddychuje s příšerným chrčením otevřených plecí, přešel trpělivě a odevzdaně z vezdejšího života přímo na necky.

Než se lidé vraceli z kostela, bylo už bílé jeho tělo na rumpálu, a starostovi nastala nejpilnější práce. Ženské zmateně pobíhaly, starý Toman pral střeva, šplounala voda, z kuchyně dýmilo jak z továrny, v rhytmu zvonily sekáčky veselou hudbou, mastnotou čpěl vzduch. — —

Teprv pozdě k večeru mohli si pan přednosta usednout s dobře nacpanou dýmkou ku sklence svého ryzáku, zatím co ženské celému processí dětí z chaloupek a podruží polévkou plnily hrnce. Každému přidaly i po jitrničce a jelítku, některým, kde byla bída největší, i víc.

„Najezte se děti, najezte! — — Šak beztak sami nemáte."

„Ba nemáme. Lůni sme měli a letos nám zdechlo."

A ta vůně z pařící se polévky tak se táhla dědinou, že přicházely stále nové a nové postavičky drobné chudiny a všechny prosily za trochu těch splašků a zvlášť k tomu cíli připravených jitrnic se stolu bohatého domu. — Nebylo jim konce.

Kvapným krokem, aby nezmeškala, přiběhla i žebračka Cihlářka. Tak se jí bradavice na plné tváři třásla, a dech skřípal jí v tom listopadovém vlhku jak provrtaný někde měch.

Od sednice byly otevřeny dvéře. Starosta stočil po ní své rozmyslné oči, vstal a vešel do síně.

„Vám, Cihlářko, be má panička neměla dát nic. Pré ste se měla vejádřit, že jak lidi vám nekde nedajó do polívke haspoň dvě hjitrnice — jednu pro muža a druhó pro vás — že polívku velijete před vrata."

„I Kriste Ježiši! Pánbu milostivé chraň a vopatruj! Takovó že bech já bela?! Božidar na zem velít? Keré pak zas nesmyslník to muhl na mě nadělat? Takový řeči! Hjistě zas ten Petráš staré. Pánbu mu hříche vodpusť; — jednó nohó stojí v hrobě a tu druhó furt mně nastavuje do cesty!"

„No, deť ve ste dobrá — — — — Tak hjí dé!" rozhodl starosta a šel zas do jizby, aby do bedničky, zpolovice naplněné už studenou pečení, vložil ještě několik jitrnic a jelítek.

To Antošovi na vojnu.

Přednosta usmíval se jak blažený a dokonale šťastný dědoušek, hečmaje tu spoustu do objemné bedničky: snad půl vepře by tam byl složil, kdyby to bylo šlo.

„Hať si pochutná! A s něm celá kumpanija — co jich tam je. Bode hjim to šak beztak vzácný."

A viděl už Antošův chvat, s jakým bedničku otvírá a s dárkem pojídá celou svou Habrůvku — — — —

Nějak se mu to nechtělo do bedničky vejít.

Nezbylo, než všecko zase přerovnat.

Co naložil — zas vyndával. V tom ucítil v koutku bedničky cosi tvrdého.

Vydrápal podezřelou věc a rozbalil ji. Byla v tvrdém, černém papíru, do jakého se balí cukr.

„Hm — m," zakýval v úsměvu hlavou. — —

V ruce mu crnkly dva stříbrné rynské.

To bílá macecha.

Ještě jednou si zahučel v úsměvu své „hm" a složil zas peníze na místo okatější — mezi jitrnice a maso. Zakryl vše papírem od novin a bedničku zatloukl hřebíky.

Chystal se právě k pečetění, když tu se z venku ozval jakýsi dupot a někdo zaklepal.

„Dál!"

Starosta zahleděl se zamaštěnými brýlemi ku dveřím.

Vešel domkař Prokeš.

„Pochválen buď Pán Ježíš Kristus. Dé vám Pánbu dobré večír!"

„Až na věky! Dobré večír. Co chceš?" zadrhl starosta uzel špakátu a obrátil na Prokše nevrle tvář.

„Máte si hjít, pane starosto, do Křovan pro koně. Habrůvský pacholke tam bijó." —

Starostovi leknutím bednička div nevypadla z rukou. Plné rty mu zmodraly — obličej se pokryl sivou bledostí.

„Co — o — o? — — Co koně?"

„No jeli vod Vořechovské váhe, a hu Křovan — tam jak stává dobetek — vestópli na ně Křovanští. Pré se s Habrůvskéma ráno u váhe strkale. Váš pacholek má klanicó rozbitó hlavu, a koně pré ležijó v příkopě." — — —

„Pudeš se mnó," řekl starosta a už víc nemluvil. Hodil na sebe kožich a v okamžiku zmizel v černé tmě.

„Ale dež každó radost mám mět takhle zničenó!" naříkal starosta cestou. „Nemám dňa, habe mně nejaké zlosyn nenamíchal do hjídla utréchu. A só koně pochrámaný?"

„No, koně hani ne, hale Bartoš! Bartoš naříká — — — „Ježíš Marja — povídal — já nevidím!" — — —

„Kruci, kruci, kruci — nál — — já mu hjich ešče přiložím, habe se podruhý do ničeho nemíchal!"

A starosta přidal do kroku, starostí se třesa co dělají jeho koně.

— —

Našla se.

Na den sv. Leopolda.

Habrůvka si oddechla.

Spojenému úsilí muže, tetičky Pazderkové a celé armády jejích dětí i za přispění všech ostatních příslušníků obce Habrůvské podařilo se konečně, že Vrbčenu našli.

A nebyla ani v Brně ani v Americe — chodili okolo ní. V noci se skrývala u tesaře Sékory a denně ráno za hluboké ještě tmy unikala lidem do pauské práce v lese Silůvském.

Sékorka už se nemohla déle dívat na to marné hledání a Vrbčenu prozradila. Snad i Vrbčena sama dala k tomu svolení, když slyšela, jak Vrbka naříká a ji hledá.

Když Vrbka, vrátiv se z Brna, zvěděl, kde dlí královna jeho srdce, vydal se ihned na cestu k ní. — — — —

„Všechno ti, má ženo drahá, všecko ti vodpustím, jen se ke mně vrať a nevopóšč mě. Deť su jak ten vopuščené kůl — — Správné život spolu povedem a haji pracovité — dobře se nám povede, huvidíš — haji peníze zas bodeme mět, jen se vrať. — Deť sem já taky nedbal a chalupu promárnil — márnile sme oba dva a Pánbu nás za to potrestal. — — — Jaké život bes vedla beze mně a já bez tebe? Deť si jen pomesli, jak be to vepádalo — pro hlópé kósek zdi se tak rozejít, jak besme jakžive nepatřile hani k sobě.“ — — —

Vrbčena s hlavou skloněnou nad sukní, v lese roztrženou, zašívala u okna a také jakoby ji už všecko na světě mrzelo. Na čele jí ležel mrak, ale koutkem úst jí prošvihoval vítězný úsměv.

„Eh di — di dům!“ odstrčila mužovu ruku. „Šak já přindu!“ dodala.

„A kdy?“ ptal se muž nedůvěřivě.

„Hneď — — Jen co si to zašiju.“

Tak se Vrbka shledal zas s milovanou ženou a utichl.

Na druhý den byl už zas v pilné zednické práci.

A jakoby se nikdy nic ani nebylo stalo — život Habrůvky splynul pravidelným svým proudem jako voda tím potokem, který se prodírá bůh ví už po kolik a kolik generací nakupeným tam neřádem a bahnem.

I Rybář zdvihal hlavu, a slaďounkými jeho rty často si pohrál úsměv. Na řepu vyprosil „foršus“, v brněnské záložně ještě mu půjčili jakési peníze, umluvil sládka, vyplatil nejnaléhavější směnky, vyrazil jeden klín a do rozestupujícího se trámoví úvěru zarazil hned zas jiný a přes to, že od poslední muziky neuplynuly ještě ani tři neděle, sháněl už zas druhou.

„Hale já ti ju nemožu povolit! Co pak řeknó lidi a pan falář? Že su s tebó v nejakým tom mišpulancí — — Nende to, dež ti povídám. Dočké!“ — — odmítl starosta sklíčeného Rybáře. „Dáňky stojí, lidi naříkajó, Ráček — nemine dňa, habe nepřinesl hupomínke vod židů, vod hadvokáta, a žalobe jen prší — — to je k hrůzi, co jich je — — A te jen pořád kompolíruješ mozeke — — A ešče debes temu huměl nadběhnót — hale to se zbrčíš, nikoho se nezeptáš a najednó všecky lidi žaluješ a včil na tebe vrčí haji ten, kdo nemá proč. Je teho potřeba?“

„Šak sem vzal žalobe zpátky a hupomínat přec mosím, dež mně docházijó peníze!“

„Šetř na hjiné způsob — tak ti to řeknu. Me tě ešče máme v tem podporovat? — — Toli bídy a ešče mozeku! Máš te jaké rozum? Přeci se vzpamatuj člověče, co žádáš, nebo čém nás, habech tak řekl, jednosténě pořád trestýruješ!“

„Hale, starosto, přeci měte zasik ve rozum! Čém platit, dež nic neberu? Dež su na vobecním hostincu, chcu bét taky živ. — Co pak hutržím za celé čas? Čém si mám pomůct, dež ne mozekó? — — Každé má plné sklep vína, ešče si přikópí a ke mně nikdo nende. Jak pak mám vecházet? — — Deť — — — —“

„Hale dež ti povídám, že lidi budó brblat. Bída honí bídu, nóza nózó se potírá, a mládež se bode veselit a tancovat! Nad čém? A zač? Řekni sám — Co pak to de? Budó šak na panskéch lesách prodeje dříví — taky hutržíš.“

„Hja! Kdy to bode! Do tý doby dávno huž zas mám platit do kontribučenský záložny — — a kde brat? Lůni pro tu kulerovó nemoc nebela žádná mozeka, hani hode, hani vostatke — — a nic — nic — — co sem lůni na té vobecní hospodě ztratil — to ví jediné sám Bůh a moje kapca. — — A náhrade nikde — — Deť měte huznání, — co ste mně všeci slibovale (starosta nesliboval nic) dež sem tu vobecní hospodu pachtuval! — — — — Nebét mně, měli beste tam žida a ten be dělal kšefty. Jak já k temu přindu, habech za vobecní hospodu dosazoval? A každé rok — — Mám přeci rodinu, víte, kolik mám dětí — — a tadyk mně pronásledujete a nechcete mně povolit mozeku. — — — Je před sv. Kateřinkó — — — beztak huž je to poslední. Tuto nedělu decke mozeka bévá co já pamatuju. Nic se nebujte, starosto, já vám to všecko venahradím, jen mně tentokrát ešče povolte — a pomůžte. Potem, haž mně bode zasik líp — zeť dostane ze sirotčí kassy peníze a potem huž nikdo mně nic nehudělá.“

Starosta změřil Rybáře důmyslným okem. — — Rybář tak poctivě změřil očima zas jeho — a starosta povolil.

„No, Bůh tě teda netresté“ — pravil starosta — „hale já si to na svědomí neberu; sprav si to potom s kém chceš, dež z toho povstane nejaká ta — jak říkáme — svízel mezi lidima.“

„No tak“ —

„Deť sem se jé nemuhl zbyt!“ omlouval se starosta panu farářovi. „Deť jednosténě na mě dotíral a pracoval tém svém jazykem jak v té vídeňské radě; div haji neplakal!“

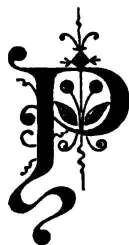
„To on umí, to on umí. Skálou pohne, svět jazykem obrátí,“ zakýval velebníček hlavou — — a šel se strojit na mši.

(Pokračování.)

Z Prahy ku konci let šedesátých a na počátku sedmdesátých.

Vypravuje Ladislav Quis.

(Pokračování.)

Později bylo poněkud jinak. Ale než se o tom zmíním, přeruším, udíleje si tuto sám k tomu dovolení, souvilý proud svého vypravování, bych se na chvíli zase jako kdysi zatoulal pod začazené stropy kaváren. Na počátku let sedmdesátých nebylo v Praze literárních kaváren, jako ještě deset let před tím a zase nějakých deset let potom. Kroužky, jež se tu a tam v takových místnostech přece scházely, neskládaly se výlučně ze spisovatelů. Tito zde a také i v dosti řídkých večerních společnostech hospodních — z nichž přední byla Nerudova — byli vždy jen v menšině. Většinu tvořili hudebníci, herci, zpěváci, žurnalisté a ti, kdo se těmi neb oněmi státi chtěli. Tak scházeli jsme se někteří každodenně ku konci r. 1869 a až do prázdnin 1870 ve „Vídeňce“ u Špinků a pak v kavárně „Bendlově“, pozdější „Staré Slavii“. Bývali tu: Karel Bendl, J. J. Staňkovský, pak herci Polák, Pulda, Kolár ml., Seifert, Kysela, žurnalista Penecke a nastávající novinář Eim. U Bendla se společnost naše ještě valně rozmnožila; sem docházel také Smetana, Karel a Adolf Čech, Krössing a mnozí jiní; myslím, že snad všickni mužští členové prozatímního divadla, mnozí z orkestru i ze sboru. O literatuře, jak přirozeno, mluvilo se v této společnosti co nejméně, též politika zůstávala stranou; hlavním předmětem rozhovorů byly divadelní věci, zákulisní záležitosti a hudba. Však do hovorů oněch jsem se z pochopitelných příčin příliš nepletl, ony nebyly také s to vzbuditi můj trvalý zájem; jinak bylo již s hudbou. Tu mívali jsme s Bendlem a později též se Smetanou horlivé debatty, ba též hádky o hudební deklamaci, která tehdy byla ještě velmi slabou stránkou operních komponistů. Ovšem, verše, na něž komponovali, bývaly — vyjímaje verše Elišky Krásnohorské — obyčejně takové, že hudebníka přímo vyzývaly, aby je deklamoval proti srsti. Sám Smetana deklamoval ještě v „Prodané nevěstě“: „Hanba, hanba . . .“

K nesprávné té deklamaci sváděly ovšem také přemnohé naše národní písně. Bendl, který toho času byl sbormistrem „Hlaholu“, přinášel mi rozličné, hlavně francouzské a německé sbory, jichž text jsem jemu při té odpolední sklence černé kávy překládal, jak to právě za hovoru šlo. Později jsme spolu začali vyjednávat o libretto. Měla to být opera romantická, a vybral jsem si k práci své za podklad Máchovy „Cikány“. Bendlovi se látka ta velice zamlouvala a souhlasil také s náčrtkem, který jsem mu zhotovil. Měla to být ovšem opera s uzavřenými čísly zcela dle dosavad běžného způsobu. Dal jsem se do práce a napsal několik scen; Bendlovi líbilo se při tomto sujetu, že mu poskytne hojných kontrastů

a příležitosti k hudební charakteristice tím, že se tu naskytují různonárodní živly, jako židovský (starý Žid a jeho dcera Lea), cikánský, vlašský a český a že tu v osobě starého vysloužilce bude též zastoupen element komický. Zabral se tak do věci, že mi některého odpoledne ve svém bytu při pianě improvisoval již i čtverozpěv, konec to známé sceny v zahrádce hospody Židovy, počínající slovy: „Zůstaň s námi, již se připozdívá".

Ale právě v té době scházíval jsem se často s přítelem Hostinským, s nímž jsme horlivě jednávali o české prosodii a její reformě, kterou se tehdy pilně zabýval; přednášel pak také o theorii své v „Umělecké Besedě" a uveřejnil o předmětu tom i delší článek ve „Světozoru". Při tom dostali jsme se také na hudební deklamaci a odtud k Wagnerovi a jeho hudebnímu dramatu. Hostinský uvedl mne do této, mně tehdy jen povrchně známé věci a zapůjčil mi knihy o tom jednající. Prostudovav je a poslechnuv si Wagnerovy opery, jež se v té době na německém divadle pražském provozovaly, a seznav pak, byť jen úryvkovitě „Niebelungenring", zalíbil jsem si Wagnerovy theorie o hudebním dramatě, a výsledek všeho byl, že jsem Bendlovi sdělil, že libretto „Cikáni" dále psát nebudu. Však zároveň jsem se mu zavázal, že mu napíšu jiný text, ovšem pro hudební drama. Bendl nebyl tím příliš nadšen, ale také příliš neodporoval, ba konečně, když jsem mu sdělil svůj plán, prohlásil, že jest tedy srozuměn. Tenkráte vybral jsem si látku, s níž jsem se již od r. 1866. pilně zabýval. Byl to pololegendární židovský král Bar Kochba, ku kterému mne lákal nejen silný dramatický živel jeho historie, ale i jakýsi parallelismus s našimi osudy, který jsem spatřoval v této i v boji židovského národa se světovládným Římem. Napsal jsem také první akt a odevzdal jej Bendlovi před svým odchodem na prázdniny. Když mi jej pak týž dle úmluvy asi po měsíci na venek zaslal, připsal jsem ještě část druhého jednání, ale pak nechal jsem práci tu ležeti a již jsem se k ní nevrátil. Zmiňuji se zde o této o sobě zcela bezvýznamné věci jen proto, že není snad tak zcela nezajímavo, jak se Bendl v oné době stavěl k Wagnerovu směru. Fakt, že skutečně chtěl komponovati hudební drama, třeba že toho pak neprovedl, podává o tom dostatečné světlo. Někdy v čase tohoto vyjednávání šli jsme s Bendlem do německého divadla poslechnouti první provozování Meistersängrů. Opera ta jej tak vzrušila, že si zatoužil: „Moci napsati něco takového!"

Mnoho mluvilo se v naší kavárně o tom, že se chystá v Petrohradě představení „Prodané nevěsty"; ještě více bylo pak rozličných řečí, když ji potom kritika tamější, zvláště Kuj, tak nepěkně přivítala. Povídalo se též, že chtěli operu tu provésti v Drážďanech, a že by ji dávali i v pražském německém divadle, že však vadí ten „sprostý" výjev s komedianty a s medvědem; to že by se musilo vynechat. Před Smetanou se ovšem o tom a podobném mlčelo.

Též o Dvořákově první opeře „Král a uhlíř", která se tehdy připravovala, vyjadřovali se právě jeho páni kollegové z orchestru dosti s vysoka. „Napíše nám," slyším ještě jednoho z nich, „takové noty, a myslí si, že to budeme hrát!" Ovšem byli i takoví, kteří viděli v hudbě té něco zvláštního, mnohoslibného.

Eim, který tehdy byl znám leda mezi studenty v „Akademickém spolku“ jako zuřivý agitator při výročních volbách, přisedl jednou v kavárně ke mně a sdělil mi, že prý zaslechl, že dr. Klaudy, dr. Frič a Clam-Martinic hodlají založiti nový list i prosil mne, bych ho dru. Fričovi neb dru. Klaudymu doporučil za spolupracovníka. Znaje jeho smýšlení, namítl jsem mu, že to budou noviny konservativní, načež on zase prohlásil: „To je mi jedno, ale chci být žurnalistou!“

Staňkovský, který v tomto našem kroužku jediný zastupoval literární živel, měl tehdy namířeno na plagiatory a všude čenichal plagiaty. Tvrdil a dokazoval zcela opravdově, že veškeré kusy Kolárovy jsou plagovány a byl neúnavný ve vyhledávání pramenů, z kterých podle něho Kolár čerpal. Kdysi přinesl do kavárny román Van der Weldenův „Baron Görz und seine Freunde“, a dokazoval vítězoslavně, že Bozděch z něho vážil svého „Barona Görze“, ale tak, že si vypůjčil celé stránky dialogů. Ale později zašel tak daleko, že tvrdil, že Bozděch toto drama, a vůbec dramata, jež pod jeho jménem se provozovala, ani nenapsal, nýbrž, že jsou to práce jeho před tím již zemřelého bratra, žurnalisty Františka Bozděcha, a že je Emanuel prostě z jeho kufru vytáhl a sobě osvojil. Opakoval to potom též veřejně. Polemika, která se pak z toho vyvinula, jest známa, a napsal o tom též Arbes v „Rozhledech“ obšírnější stať. Staňkovský, jejž tu antagonismus proti Bozděchovi, a snad i choutka vyhledávati plagiatů, strhly k nesprávným tvrzením, jichž potom nemohl dokázati, měl z toho nemalé mrzutosti. Vzdal se proto také divadelního referentství, jež tehda pro „Thalii“ obstarával, a nabídl mi, bych referát tento místo něho převzal, což jsem však bez dlouhého rozmýšlení odmítl. Podotýkám jen tak mimochodem, že jediným honorářem za tuto funkci byl volný lístek do divadla, a to do parterru k stání.

V prudkých a dlouhých hádkách, které v kavárně naší pro tyto věci se vedly, zůstal Staňkovský téměř osamocen.

VII.

Když jsem opustil „Akademický spolek“, rozmrzen jsa příhodami, jež následovaly po Hohenwartově pádu, uzavřel jsem se do svého pokojíka ve Smečkách a nestýkal jsem se s nikým leda s Bohuslavem Čermákem, který mne pilně navštěvoval. Pustil jsem se do studia Aristofana, jehož peprná politická satira mně právě v těch mizerných poměrech našich byla tak blízká, tak pochopitelná. Při tom psal a pořádal jsem své verše a četl mezi tím Kalevalu a Kolcova. Teprve v té době seznámil jsem se s Nerudou, však o tom psal jsem již jinde. Tehdy počal jsem také pilněji navštěvovati „Uměleckou Besedu“, a tak se stalo, že si mne tu Hálek vyhlédl za jednatele literárního odboru. Tento úřad nebyl za jeho předsednictví nikterak sinekurou; nebyl jí jednak už proto, že nevynášel žádného platu, jednak z té příčiny, že dal dosti a to mnohdy nemilé práce. Věcí takového jednatele bylo nejen psáti protokoly a koncipovati dopisy, ale především sháněti sobotní přednášky pro odbor a nedělní pro dámy. A to nebylo věru tak snadnou věcí. Hálek byl neúprosný, a před-

náška musila býti opatřena stůj co stůj. Bylo to pochůzek a prošení, bylo to mrzutostí pro nedodržené sliby, bylo to strachu, nenechá-li nás někdo na holičkách. Na štěstí byl tu vždy ochotný a vždy ku přednášce ex abrupto připravený Sabina. Ten mi nikdy neodřekl, a když bylo nejhůře, vždy vypomohl. A přednášky jeho, namnoze vzpomínky z literárního života doby předbřeznové, byly vždy zajímavé, třeba že ne vždy a ve všem zcela přesné. A když už nebylo jiné pomoci, přednášel jsem také sám. Dva takové večery utkvěly mi v paměti. O jednom z nich předčítal jsem svoje básně, což mi vyneslo nakladatele.

V druhé z nich, jež se konala, tuším, v den nebo v předvečer pověstných chabrusových voleb velkostatkářských, mluvil jsem o překladech z jazyků starých. Horlil jsem proti užívání časomíry, které tehdy při převodech básní lyrických a epických se výlučně užívalo, kdežto u dramat překládány časoměrně jen chory, vše ostatní přízvučně. Ale píchl jsem do vosího hnízda. Přítomní páni filologové — a sešlo se jich tu několik, se do mne nejen řádně pustili, ale provedli mi ještě následující kousek.

Krátce před touto přednáškou přeložil jsem na zkoušku ze šestého zpěvu Homerovy Illiady známé loučení Hektora s Andromachou. Užil jsem k tomu místo klassického hexametru osmistopého přízvučného trocheje. Vím teď, že to nebyl nápad šťastný, ale tehdy se mi věc ta zdála zcela oprávněnou. Odevzdal jsem překlad ten Hálkovi pro „Květy“ a on jej také přijal. Nuže, tento můj pochybený pokus přinesli moji odpůrci z tiskárny, kde se již sázel a předčítali jej ve schůzi jako argument proti mně, načež pak čtou překlad téhož místa v časoměrném, dosud ještě neznámém překladu prof. Niederle, který schůzi té sám byl přítomen. Můj překlad přijat s mrazivým mlčením, jeho pak s frenetickým applausem. Nedal jsem se ovšem jen tak zhola, neboť cítil jsem, že mé náhledy jsou v podstatě správné, byť i takým nebyl můj praktický pokus; ale zůstal jsem osamocen. Překlad svůj jsem po té ovšem vzal zpět.

Mezi touto, chvílemi dosti prudkou hádkou o formu, zarachotily dole v ulici bubny; oddíl vojska, vyslaného, by krotilo mysli, jež by se snad volbami těmi pobouřily, hnal se noční tmou kolem oken besedy. V tu chvíli pocítili jsme asi všickni, že náš spor v této chvíli jest malicherný.

Dnes dívám se na věc tu poněkud jinak, věda, že úspěchy politické jsou pro nás podmíněny úspěchy kulturními, a že bychom byli nedosáhli ani toho, co máme, bez oné zvláště v počátcích zdánlivě tak nepatrné práce kulturní. Národ právě tak jako zahrada potřebuje vzdělávání, má-li rozkvésti, vydati plody, a kterou z nutných k tomu prací, byť byla na oko sebe nepatrnější, smíme nazvati malichernou? Z toho hlediska i ten směšný nám boj o „y“ nabývá konečně jiného významu.

Hálka jsem měl rád a myslím, že on mě též; byl to muž zlatého srdce a vzácně přímé povahy. Dostalo se mu vzácného u nás štěstí, že byl záhy uznán, a že mohl se při zabezpečených poměrech hmotných bezstarostně a cele věnovati jen svému umění. Však vrtkavé to štěstí nedopřálo mu, by dosáhl plného rozvoje; právě ve chvíli, kdy dospíval k tomu, podati nám své nejlepší plody, zničila smrt všecky tyto naděje. Odešel, aniž by byl řekl své poslední slovo. Důkazem toho jsou jeho „Pohádky z naší vesnice“. Když ještě před těmito, právě v době, o níž

tu mluvím, byl zabrán svými básněmi „V přírodě“, zaujala jej věc tak, že se od ní již ani nemohl odtrhnouti. Vydal písně ty, jak známo, ve třech knížkách. Když vyšel druhý sešit, prohozeno tu i tam, jak již to bývá, že by toho už mohl nechati. To se Hálkovi asi doneslo a mělo to naň zajisté účinek. Jda některého dne po Václavském náměstí, setkal jsem se blíže Pospíšilova knihkupectví s Hálkem, který, spatřiv mne, ještě než mne došel, vytáhl z kapsy svého svrchníku malou, šedivou knížku. Podav mi ji, ani hrubě se nezastaviv, prohodil jako na omluvu: „Ale to už je ta poslední!“ Darovaná ta knížka byla třetí řada písní „V přírodě“.

Do Nerudovy společnosti Hálek v těch letech nikdy nechodil, jako zase Neruda tehdy nechodíval do „Umělecké Besedy“ do kroužku Hálkova; vídali se jen v redakci „Národních Listů“ neb na ulici. Tak zůstalo to až do Hálkovy smrti. Však přátelství mezi oběma trvalo beze změny, třeba že byl šťastný Hálek hýčkán, Neruda zneuznáván a kaceřován; zdá se mi, že onen nebyl by mohl žíti bez toho hýčkání, tento pak bez toho kaceřování. A přece byl Neruda jemnější, citlivější než Hálek. To jevilo se také v kritikách, jež oba psali; v těch Hálek — zkusil jsem to sám na sobě — dovedl být velmi drsným, kdežto Nerudova kritika, třeba odsuzovala, přece nikdy nebyla zbytečně bezohlednou. Hálek podřizoval se úsudku toho zneuznávaného a dlouho nepochopovaného Nerudy. Tento tvořil pracně, Hálek snadno; onen měl formu těžkou, bylo vidět jak s ní zápasí, forma tohoto byla lehká, snad až příliš lehká, on si s ní jen hrál.

Na častých procházkách s Hálkem rozmlouvali jsme mnoho o této věci a mnoho jsme se o ní přeli. S počátku Hálek kladl na formu velmi malou váhu, tvrdil, že na ní nezáleží; později počal o tom jinak smýšleti a ukázal tento obrat také ve svých „Pohádkách z naší vesnice“. Kdysi řekl mi, že lituje, že psal dramata svá veršem, ten že mu v nich jen zbytečně překážel, a že se pro drama vůbec nehodí. Přes to počal svého „Jiříka z Poděbrad“ přece jen zase veršovati.

Hálek byl jeden z těch lidí, na něž není možno se hněvati. I ti studenti, jimž tak mluvil do duše, jej pak zbožňovali. Byl-li snad kdy přeceňován, bývá nyní zase podceňován, trvám že neprávem; Hálek byl ryzí poeta, ale byl nad to i vzácný, výborný člověk.

Jiný muž, s nímž jsem se stýkal ve výboru literárního odboru, byl nešťastný Karel Sabina. Opakováno již mnohokráte, že to byl člověk záhadné, ba démonické povahy. Připouštím. Ale mýlil by se, kdo by si podle toho představoval Sabinu snad jako zamlklého, uzavřeného. Nebylo hovornějšího člověka nad něho, byl výborný společník a dobrý vypravovatel. A řeč jeho, při všestranných vědomostech a při mnohých zkušenostech a ohromném množství fakt, jež choval ve znamenité své paměti, jichž z velké části byl očitým svědkem, nebyla nikterak prázdné povídání. Často z ní problýskla velká, hluboká myšlenka. Jen že nebylo radno bráti vše, co mluvil, za bernou minci; bylť totiž také nadán velkou dávkou obrazotvornosti, které neužíval jen ve svých románech a novelách. Seznámil jsem se s ním blíže na tribuně táboru „Omladiny“, konaném dne 16. května 1869; od té doby scházel jsem se s ním velmi často, zvláště později v kavárně Bendlově, kam zhusta docházel, ač tu se ne-

družil k společnosti, o níž jsem shora mluvil; sedával tam obyčejně mezi studujícími. Seznal jsem málo lidí tak zajímavých, jako byl Sabina, ale ani jednoho povahy tak problematické. Ještě dnes mne zdrcuje tragika jeho osudu i velikost jeho viny, ještě otřásá mnou ta hanba, jaké propadl, on, přítel Máchův, muž duchaplný, geniální, jehož jméno — byť byl nevytvořil nic epochálního, sloučeno jest s čtyřmi desítiletími naší literatury. Skončiti po takové práci, po lopotném, nuzáckém životě jako usvědčený policejní agent! Bylo mi to hrozné, když jsem musil uvěřiti, a byl jsem vedle Arbesa jeden z prvních, kteří o tom zvěděli; pamatuji se ještě dnes zcela určitě na všecky podrobnosti onoho odpoledne v redakci „Národních Listů“, když věc byla vyzrazena. Nebudu je zde opakovati, nechci zde též psáti o tom, co mi o věci té známo; vše to vylíčil již Arbes v „Naší Době“ r. 1895 ve svém článku „Karel Sabina“, kde na str. 657, 688, 693, 784 a 796 uvádí, co jsem mu o Sabinovi sdělil. Jiné věci, které ještě vím, musí také dnes ještě zůstati nenapsány; ostatně by jich uveřejnění, kdyby vůbec bylo možné, nevrhlo do této bolestné historie nového světla, ba mohlo by záhady jen ještě zvětšiti. Sabina byl souzen jako zrádce, doznal se a byl odsouzen. A přece, přes to doznání, přes ty tajné, vlastní rukou jeho psané policejní rapporty, nemohu se připojiti k těm, kteří jej zcela zavrhovali, dokonce pak nemohu souhlasiti s těmi, kteří chtěli té nemožné věci, aby jméno jeho jako poskvrna bylo vymazáno z českého písemnictví. Vždyť to, čím se provinil křehký člověk, nemůže padati na vrub literata. V tom směru, myslím, třeba jakési revise. Člověk, jenž zhřešil — že to učinil z bídy, to neomlouvá, to jen vysvětluje — šestiletým utrpením mravním i tělesným odpykal těžce svoji vinu; spravedlnosti učiněno zadost. Člověk ten zemřel, dlouhé dvacítiletí přešlo přes zapadlý, neznámý jeho hrob. Má a může v něm zůstati na věky pochován i spisovatel?

Bude třeba ještě nestranně vyšetřiti, jak a proč to bylo možno. Já skutek Sabinův neomlouvám, ten byl zavržen; ale jsou tu jiné jeho činy, a to činy záslužné, i ptám se: mají také tyto činy býti zavrženy proto, že klesl člověk, který je vykonal? Otázka ta žádá konečného rozřešení. Člověk Sabina byl a jest odsouzen, spisovatel Sabina žádá za rehabilitaci. Dnes, po více jak čtvrtstoletí, možno souditi chladně, nepředpojatě a tedy spravedlivě. Zdá se mi stále, že první rozsudek šel dále než měl; přimlouvám se tedy za jeho revisi.

Jsem si dobře vědom dosahu toho, co jsem právě napsal, jsem na to připraven, že návrh můj nebude přijat sympathicky a že jest dle toho, aby vzbudil silný odpor; činím-li jej tedy přece, nutí mne k tomu jen a jedině cit spravedlnosti a nic jiného.

Vždyť Sabina, jakkoli jsem se rád s ním bavíval a rád jej poslouchal, pokud nezabočil do tlachu o vítězstvích svých u krásného pohlaví, jimiž se i v tehdejším pokročilém věku svém velmi rád vychloubával, budil ve mně vždy jakýsi vnitřní odpor. Možná, že poněkud byly toho příčinou i řeči, jež se o něm hned v r. 1869 a snad i dříve trousily; ne jednou byl jsem před ním varován, ne jednou zaslechl jsem, že je „špicl“. Tak když o 500leté památce narození Husova jako slavnostní řečník velice ostře mluvil, ba dovolil sobě i smělou slovní hříčku o kanonech římských

a o kanonech, jimiž bychom měli my dáti důraz svým požadavkům, — dovozováno z toho veřejně, že Sabina jest agent provocateur, poněvadž by jinak nesměl beztrestně pronésti řeči, které by každému jinému vynesly kriminál. Takovým a podobným podezříváním jsem ovšem nevěřil, ba měl jsem i positivní a, jak se mi tehda zdálo, úplně bezpečné důkazy o tom, že Sabinovi se křivdí. Věřil jsem tomu tím méně, že tehdy i o jiných, mně blízkých a milých lidech, kteří stáli v popředí všeho ruchu národního, pronášeny zcela bezdůvodně takové mizerné klepy. V té důvěře nezviklala mne ani ona událost s petardou a s tajnou tiskárnou, pro niž, jak jsem se již shora zmínil, zatčen byl můj spolubydlitel František Novák. Sabina tenkráte věděl rozhodně více nežli policie; on věděl ku př. zajisté též o plánu Körbrově vyhoditi Františkův pomník do povětří. Když mu to tedy — jak vypravuje Arbes ve zmíněném svém článku — Skrejšovský řekl, by jej polapil, neřekl mu nic nového. Ale o zamýšleném attentátu Körbrově na pomník věděl před tím také agent Tausenau. Vítězný proces Sabinův proti „Vaterlandu“ byl jen jeho ospravedlněním před nejširším obecenstvem, pro mne byl jen formalitou, která na mém mínění nemohla nic změniti. A přece mne něco zarážello u tohoto člověka, co jsem si nemohl ujasniti; vždyť — jak řečeno — neměl jsem pro nedůvěru žádné příčiny, ale naopak plno důvodů proti ní. Než některé temné body tu přece byly, ale mučil jsem se nadarmo, bych si je vysvětlil.

V „Umělecké Besedě“ byl Sabina právě v době po svém sporu s „Vaterlandem“ velice oblíben, zasedal vedle Hálka, Baráka a j. ve výboru literárního odboru a byl od ní též vyznamenán jinými poctami. Těžká nemoc, do níž upadl na počátku roku 1872, vzbudila zde všeobecnou soustrast a dala i podnět k novému projevu přízně k strádajícímu starému spisovateli a vlastenci.

Ale právě tato nemoc Sabinova stala se, aniž jsem to tehdá tušil, osudnou pro mne; ona zavdala první příčinu k tomu, že jsem se později octnul na zcela jiné dráze životní, než byla ta, kterou jsem si určil, ač zdánlivě mne k ní z počátku přibližovala. Než vylíčení toto nenáleží sem. Povím tedy jen několika slovy, co přítel Arbes vypravoval o tom v opětně dotčeném svém článku.

V době, kdy onemocněl, redigoval Sabina radikální týdenník „Slovana“, i dal mne požádati prostřednictvím člena redakce tohoto listu, Huberta Rula, bych na dobu jeho choroby převzal zaň úvodní články, feuilleton a literární referát, při čemž mi dáno ujištění, že mně nakladatel Hynek Militký bude dávati určitý měsíční plat 80 zl., právě taký, jaký placen byl Sabinovi. Vyhověl jsem této žádosti, ale když jsem nakladatele po třech měsících o plat požádal, dopsal mi Sabina, že to platí on sám a poslal mi zároveň nějakou částku peněz na splátku. Peněz těch jsem nepřijal, ale odmítl jsem také nabídnutí p. Militkého, bych převzal redakci „Slovana“ místo Sabiny. Poněvadž pak jsem se následkem tohoto nezaplacení čtvrt léta trvající práce octl v nesnázích, přijal jsem s radostí právě v čas učiněné pozvání jednoho ze svých přátel, bych nějakou dobu pobyl na jeho statku v Táborsku.

Opustil jsem tedy, setkav se ještě nahodile v Bendlově kavárně se Sabinou, který právě se chystal na cestu do Italie, ku konci května

Prahu, a navrátil se teprve počátkem června, bych vstoupil do redakce „Národních Listů“. Záhy po té — v polovici srpna — dokázáno Sabinovi spojení jeho s policií, a uviděl jsem jej pak již jen jednou, procházeje se za večerního soumraku s Nerudou v Ovocné ulici, kde nás oslovil — jako žebrák.

Těžko mi bylo psáti tyto řádky, a bohudíky, že je mám za sebou; tato vzpomínka, jíž jsem nemohl pominouti, náleží mezi nejtrapnější mého života.

Třetí ze zesnulých již členů našeho výboru byl Josef Barák. Povaha jeho byla pravý opak povahy Sabinovy. Tu nebylo nic záhadného, ale vše průhledné jako křišťál. Barák byl přímost sama, ale tato přímost spojovala se u něho se vzácnou jemností; on neznal ni klamu ni lži, všeliká intrika byla mu cizí. Na jeho slovo každý mohl spolehnouti. Byl z těch ideálních duší, jakých snad nyní již není, idei své věnoval nezištně vše, pro ni žil, pracoval i trpěl. Z toho věrného, zádumčivého jeho oka hledělo cosi slovansky měkkého, ale vůle jeho byla pevna, čin jeho vždy rozhodný. Ve společnosti nebyl mnohomluvný, ale rozehřál-li se, nebylo výmluvnějšího. Věnoval se rád té drobné, ba nejdrobnější práci národní, která jest tak potřebna a tak zanedbávána, ač by byl stačil na úkoly větší. Pro tuto drobnou činnost potlačil v sobě básníka, jímž se narodil. Byl všude, kde ho bylo třeba, mezi studentstvem, jež ho zbožňovalo, mezi dělnictvem, jehož byl miláčkem, a zase — zvláště na počátku své činnosti — pořádal besedy, slavnosti, řečnil, zakládal na venkově knihovny a psal ono originelní kukátko do své „Svobody“. Při tom, jsa sám chud, staral se o chudinu, sbíral a sháněl, by pomohl ubožákům, zapomínaje při tom jenom na sebe. Byl skromný až k sebezapření, přítel upřímný a vždy spolehlivý. V „Umělecké Besedě“ působil jako jinde horlivě, ale tiše; zdálo se, jako by se ukrýval za záda jiných, ač nejeden pěkný a prospěšný návrh proveden jeho zásluhou. Co měl bych ještě dodati? Stačí, řeknu-li, že byl jedním z nejlepších lidí, s nimiž mne kdy svedlo štěstí.

Když v lednu r. 1870 vyšel z vězení u sv. Václava, kde prodlel od počátku července 1868, ulekl jsem se, setkav se s ním poprvé na ulici, chorobného jeho vzezření. Stěžoval si také, že mu zdraví neslouží, ale myslili jsme, že se na svobodě a při obvyklé činnosti zase zotaví. Žil pak ještě třinácte let, ale zdraví v žaláři podkopaného již nikdy zcela nenabyl; tam vznikl zárodek jeho předčasné smrti.

Barák naléhal na mne, bych mu dal pro „Svobodu“ nějaké básně politické tendence; teprve po pádu Hohenwartově jsem mu vyhověl a odevzdal jsem mu dvě básně původní a jeden překlad. První, nazvanou „Na krásném modrém Dunaji“, napsal jsem již o prázdninách r. 1869 v zahrádce Dominikánského kláštera ve Vídni, dohnán k tomu palčivým dojmem, který ve mně vzbudilo to na naše útraty fintící se město Feaků při porovnání s odstrčenou, povrženou naší Prahou. Bylo to trpké, vášnivé a ostré, v té chvíli pak, kdy nenávistná Vídeň jásala nad svým vítězstvím nad námi a nad naším opětným pokořením, úplně časové. O ceně básně samé zde ovšem nemluvím, a ta tu také věcí vedlejší. Barák uveřejnil tyto mé divoké verše již v nejbližším, 20. čísle „Svobody“ ze dne 25. října 1871. A ony ťaly do živého! Již 27. t. m. signalisoval báseň

tu „Neues Wiener Tagblatt“ v pražském telegramu jako výraz nálady, jevící se v Praze následkem „nejnovějšího obratu“, a přinesl hned na to v čísle z 28. t. m. pod čárou její překlad, ovšem nevalně věrný a ještě méně poetický. Následkem toho bylo, že mne některý pražský Němec, když jsem večer šel Jungmannovou třídou, blíže „Umělecké Besedy“ nadávkami a holí attakoval, kterýžto útok jsem však snadno odrazil za pomoci naskytnuvšího se tu přítele. Člověk ten, jehož jsem nepoznal, tam patrně na mne číhal, věda asi, že toho dne a té hodiny „Uměleckou Besedu“ navštěvuju.

Právě měsíc po té, dne 25. listopadu, objevil se v 22. čísle „Svobody“ můj překlad básně Viléma Ranke (Jakuba Corvina) nazvané „Králova přísaha“ a vydán zároveň jeho zvláštní otisk, který přes značný náklad ihned byl rozebrán. Třetí má báseň „Daň z krve“ vyšla později a to až v 10. čísle „Svobody“ z 25. května 1872. Zmiňuji se zde o těchto, jinak zajisté nepatrných věcech nikoliv proto, že bych na tyto své, jinde neuveřejněné a dávno zapomenuté práce kladl nějakou váhu, ale proto, abych aspoň poněkud charakterisoval, kterak v té době ve mně, stejně jako ve všech mých vrstevnících vše vřelo, a že to nebylo naší vinou, dal-li sobě tehdá, dle výroku Beustova, český lev klidně vyrvati sousto, které již držel. (Dokončení.)

Z cyklu básní Aug. Eug. Mužíka „Chrám bosých“.

Vzpoura.

Pozvedla chudoba své čelo spjaté k zemi,
kdy bouře jarní třeskla perutěmi,
a kol se rozhledla a pocítila sílu
a prudce vstala k divokému dílu
a mávla rukama tak děsně hubenýma,
ač stěží vstala, stála přec a stála vzpříma
a byla jako přízrak právě z hrobu vstalý,
jak živá mrtvola, již časně zahrabali.

I ždála, bídná, čas že nastal vykoupení,
že její los se odporem tím změní,
že náraz jediný ta pouta její zdrtí,
že bude konec povlovné té smrti,
že více nebude psům pána záviděti,
že, ne-li sebe, aspoň drobné děti
z běd, robství vykoupí a zbuduje říš novou,
v níž bratry, sestrami jen všichni lidé slovou.

Leč vládce v úsměvu jen otrokům svým kynul
a k ňadrům rozkoše se dále vinul,
co rabi, poslušni na každý jeho kyn,
lid bili, nedbali, zda otec nebo syn,
a nežli k ránu noc se nachýlila,
zas ticho bylo kol, jen teplá krev tam zbyla,
ji lízali psi a se pánům lichotili
a sytí do rána pak přeblaženě snili.

—

Stará pouta.

Okovy jsem viděl staré,
které zhlodal hnusný rez,
strašné kruhy ocelové,
kdysi hrůza zmar a děs,
teď tu leží pohozeny
u veteše směť a směs,
a ten rez jak proudy krve
na celé ty kruhy slez?

To je věčná vaše vláda!
— Kristova říš — marná zvěst,
Prometheus, jehož ruka
nesla oheň v krby měst,
vzbudila v nich ruch a život
tisícerých nových cest,
a dnes znakem všeho toho
pouze toto pouto jest!

A já zastyděl se z duše
nad tím kruhem železným,
jejž si Lidstvo v triumf vplétá
nad svým čelem vítězným,
soupeříc tak v podlé pýše
s osudem i nadhvězdným,
jsouc i balvanem, jenž drtí,
i podnožem líbezným.

Zavřete ty všechny chrámy,
rozbijte v nich každý zvon,
neboť marny jejich žalmy,
dokud v světě vězně ston,
dokud ještě pouta jeho
ve příšerný chrastí ton —
lží jest, že jsme děti boha,
lží, že naším otcem on!

Stará pouta! Celé lidstvo
vidím v nich se hrůzou chvět.
Stará pouta! Nad mým ložem
viste do mých pozdních let!
Ne, já Krista jimi spoutám,
žhavěj, než byl hřebů hnět,
zvolám k němu: „Marno všecko,
ty jsi nevykoupil svět!"

—

Hudba sfér.

Těch starých astronomů
a mudrců divná báj,
jichž vědě věda naše
již dávno vnikla v taj!

O hudbě sfér, strunami znící,
jež země provází let,
jichž nápěvem prostoru klenby
v své mysli slyšeli znět!

Jež myriad hvězdných světů
jest ohlasnou deskou, až výš
tu píseň andělé chytli
a vnesli v Blažených říš!

Ta v básníka dumy a snílka
a dětí nevinných sen
jak skleněných zvonků pohra
se snesla, kdy odumřel den.

Jak eolské harfy znění — —
a byl to přec lidský jen hlas,
jen matčina prostičká píseň
a lidstva prosebný vzkaz.

Vzkaz lidstva prosebný v trudu,
jež o soucit lkalo a mír,
a zněl jak andělů nápěv
a lkání nebeských lyr.

Mně v duši začasté chvějný
se dosud ten probouzí hlas,
toť ne již píseň je matky,
jen lidstva to prosebný vzkaz.

Toť žalobný nářek lidu,
toť tlumený bratří je sten,
jenž ze šachet, žalářů, dílen
se na světlý dobývá den.

Leč nevejde k bohatých sluchu,
jich jediný neztrpčí kvas,
zem mlčky již kosmem se valí
a umlká andělů hlas.

—

Svatý neznámý.

Nondum amabam...
St. Augustinus.

To podivný byl věru svatý,
a nikdo nezná jména již ...
On stoupal tam, kde člověk klatý
se mlčky tisknul v chladnou chýž.
Kde paria — pes přeražený
rty v krvi hryznul, opuštěný,
jak otec sčítal jeho steny,
však očí nezved v nebes výš.

Kde zuří mor a hlad a vojna,
on břímě horka, zimy nes,
tak voda Nilu není hojná,
jak on sil těchu kol a ples.
Leč nad Jordánem holubice
svá křídla s věštbou vznášejíce
jej neslavily, zmírajíce
jen bídní žehnali mu kdes.

Kdy umíral sám v písku holém,
jen žebrák v slzách nad ním stál.
A cizí chladně prošli kolem,
kdo zachráněn jím, blíž se bál.
Lem věčnosti se před ním dloužil —
on v nebe ne — jen v peklo toužil,
tam v zatracenců dav se vhroužil,
a s nimi trpěl zas a lkal.

Kde biskupové nad ním v slávu
jak ve slunce se nořili,
kde mučedníci v sněžném hávu
se rubíny ran pyšnili,
nic neměl on, jen srdce svoje,
jež dávno puklo bez úkoje,
ni krve již, ni slzí zdroje,
neb ty se dávno vylily.

Tu slyšel hlas: „Ó svatý, svatý,
ó pojď již výš, já ráj ti dám!“
„Ne, dokud jeden tady jatý,
já nesmím, nechci jíti k vám!
Já v zatracenců chmurné vlasti
jich nesa muka, všechny strasti
přec cítím neznámé vám slasti,
a vaším rájem pohrdám!“

Bratři! . . .

Bratři, již v noci, vše když jiné dříme,
a žije jenom dálka, tajemství
a minulost, a naše myšlenka,
jež odpoutána od těla, svá křídla
v let vznáší přes prostory tisíc mil,
se ozýváte, ach, tak vzdálení,
tak dalecí, že ledva duše tuší
vás v nekonečnu (cítím, vaše řeč
jak echem zmírá, zvuky domácí
se křižují jak větry setkavší
se z Labradoru s větrem Sahary . . .).

Vy duše práce, utrpení, muk,
vy duše mroucí, bojující dál
ať myšlenkou, ať dílem svalů svých,
kde jste, vy rodné země synové,
jež jedním mlékem pojila má vlast —
ať z Vídně slyšet blízký ševel váš,
ať z Ameriky navždy ztracený — —
vás slyším, cítím, pozdravuji vás.
Vás doslýchám přes prostor všechen, čas,
a vracím obé vám — jak vítáte
mne i jak se mnou loučíte se již.

Co chcete věděti, co mučí vás,
že nezasnili jste? Ó bláhoví,
líp spát a ve snách aspoň zříti to,
co nedáno nám smrtelným . . . To víte
též sami: rostou stíny bez konce
a nikde světla: velkým žalářem
jest naše zem (ó nemůž, nemůž spát,
kdo viděl nahé kostry života,
jež žalářem tím chodí, halené
ať v hedváb, hadry, všecko kostry jen!).
Dál Mamon s Křivdou plodí rody své

jak Cháma rod pod kněze žehnáním,
vše staré tak, jen novou pod firmou
se obchod vede. Lidskost, Osvěta
a Láska dále děvkami jim jsou,
jež políčkuje, jak chce kuběna,
ta naše společnost. Zas jeden věk
se chystá v dědictví po starém vstoupit,
nad propastí, již hlídá slepá sfinx,
s Ježíšem stojí Oidip, hledí v tvář jí,
však v slepém zraku čísti nemohou.
Ta strašná sfinx — ta krutá příroda,
jež mocným, zdravým, silným slouží jen,
a stále hltá krev bezbranných, slabých!
Ční zlatá socha Řádu, Náboženství
a Kázně — běda, kdo se dotkne jí
neb není Balsazara podstavec jí z hlíny,
však z pevné oceli, tož z bodáků a děl . . .
I mlčí vše, jen jako větru sten
zní milionů povzdech — přehluší
jej pusté orgie, hlas morálky,
jež dí: Tak chce to dobrý, milý bůh,
buď anathema, kdo se protiví!

A zase strašně dále mlčí noc.

Touha v modravou dál.

(Dle staré vlašské melodie.)

Napsal Felix Téver.

(Dokončení.)

Rotolina šlehla pohledem černého oka po tváři mladé novicky a zpozorovavši nedůvěřivý úsměv kolem jejích rtů, dodala rychle:

„Nebyla jsem tehdy ještě tak stará, mohla jsem podobné poklony přijímati, byly upřímně míněny. — O, to byla krásná doba!“ A stará Rotolina zapadala v úsměvné vzpomínání, pozapomínajíc při tom na svůj úkol i na jeho odměnu.

„A moje matka?“ otázala se pojednou Valerie úzkostně.

„Vaše matka!“ zvolala Rotolina, vytrhnuvši se ze snění. „To bylo osudné! Z Tré fontane počínalo právě zaznívati zvonění poslední, když ji Enrico polo omdlelou ve svém náručí přinesl. — Považte, co se stalo: Comtessa Ijola i její průvodce odvážili se skutečně až do oné části campagnie, ve které se pasou stáda volů i divokých bůvolů. Jeden z těchto, bůvol divoký jak satanáš, podrážděn objevením se dvou bujných ořů, pustil se za nimi, dohonil je, a divokým výpadem srazil Ijolinina koně k zemi. Bylo tehdy pravým štěstím, že se statečný Enrico po boku jejím nalézal. Sesedl, vytáhl dlouhý lovecký nůž a dal se s divokým zvířetem v boj. Všichni obdivovali se jeho neuvěřitelné síle a velké statečnosti. Bůvol ležel sice nožem jeho proklat tam někde daleko v campagni, ale tvář Enricova byla smrtelně bledá, na čele leskl se rudý pruh krve, a lovecký kabátec měl celý rozedraný. — Položili jsme contessu Ijolinu ve stanu na polní židli, potírali jsme jí spánky sílicí tekutinou. Vypudila jsem celou tu veselou, kolem zevlující společnost ze stanu, bylo mi úzko, vždyť conte Gerolamo svěřil ženu svoji mé ochraně. Všichni odešli, živý rozhovor společnosti, ubírající se znova k zábavě, zvolna se vzdaloval, toliko Enrico, který se mi ze stanu vypuditi nedal, klečel u mladé ženy, jejíž tvář byla pobledlá, jejíž oči byly přivřeny jak ve spánku smrtelném. „Jsme sami, Ijolino!“ zašeptal mladý muž, a comtessa, jakoby jen na ta slova byla čekala, se pojednou vzbudila, a oči její jakoby zapadaly v pohled Enricův. — Dívali se jeden na druhého, dívali, jakoby kol nich byl zapadl celý svět. Cítila jsem, že pro ně ve stanu ani nejsem, že zapomněli mé přítomnosti. „Per la vita!“ zašeptal konečně tiše Enrico a Ijolina zakývla sotva znatelně krásnou hlavou v odpověď — —

Já osoba hříšná, nerozvážná, pamatuji, že mně srdce radostí poskočilo; byli oba tak krásní, mladí. — Vyrůstá mezi nimi malounká sladká tenerezza — nevinná hříčka lásky. — „Což na tom!“ pomyslila jsem a vzpo-

menuvši věčně vadivého, po paláci Gerolámském o berličce se ploužícího manžela, přála jsem mu téměř, že ho Ijolina trochu šiditi počíná. — Podobné amoraggio nebylo právě nedovolené, nebylo ani vzácné, a kdyby si je Ijolina ve slušné tajemnosti byla dovolila — — —" Rotolina se opět zarazila a zpozorovavši, že se dává unášeti potěšením vypravovatelským k upřímnosti, jež se nijak pro klášterní cellu nehodí, dodala hlasem vážným: „A démoni nespí, podej jim cípek roucha, uchytí tě za ně a celého pohltí — celého, se srdcem i duší —"

„Co se stalo dále? — vypravujte, Rotolino, vypravujte!" zašeptala Valerie nedočkavě.

„Nu, byla mladá Ijolina, kdyby si byla s láskou trochu zahrála, nikdo by jí nebyl mohl zazlívati — ale ona oddala se celou duší démonu vášně zlé. Zapomněla svých povinností — uprchla s ním! —"

Valeriina hlava klesla v obě dlaně. „Bylo to snad poctivější!" zašeptala, sama nevědouc, odkud se jí tento náhled béře.

„Ó, byl to skandál! Ohromný skandál po celém městě!"

„Nechť!" vzkřikla Valerie, a výkřik vydral se jí z hrudi jako bolestné zaúpění nebohého, týraného ptáčete.

„O, nemluvila byste takto, kdybyste byla při tom bývala!" zvolala Rotolina, nyní všecka rozechvělá. „Zmizela, zanechavši po sobě psaní, aby jí odpustili, že se více nevrátí, leda že se v úkrytu noci, jako žebračka tajně přikrade, aby svého synka, Amedea spatřila — — —

A zapadla těžká vrata paláce Consalvi, zavřela se navždy všemu veselému ruchu světa, ale co se dělo uvnitř, to odpustiž sám všemohoucí Bůh.

Malý Amedeo vzpínal svá dětská raménka, volaje úpěnlivě sladké jméno „Mamma mia!" Conte Gerolamo, zapomínaje na zlou nemoc, pobíhal po vysokých chodbách paláce jak zběsilý, principessa rvala si prošedivělé vlasy, a stařec Consalvi, váš děd — — nepromluvil, nepřijal sousta sílicí stravy, hleděl tupě před sebe, jakoby se již s jiného světa na zem díval. Třetího však dne, kdy všechno pátrání po Ijolině marným zůstávalo, svolal stařec celou rodinu na plochou střechu tam té věže na paláci!" Rotolina ukázala prstem ve stranu Borgo San Spirito, a tvář její se všecka zatemnila. „Tam odtud vyřkl nad zbloudilým svým dítětem strašlivou kletbu, kletbu, která měla zalétnouti přes stmělou, spící campagnu, až k ní, k nebohé hříšnici. — Druhého rána nalezli starce ztuhlého, mrtvého! Zemřel, nesňav strašné kletby s hlavy dcery své, zemřel, nejsa zaopatřen svátostmi umírajících, zemřel jako pohan — Bůh budiž duši jeho milostiv!"

Rotolina se zamlčela, vyhublá ramena její zachvěla se jakoby v zimnici. V bílé cele, jejíž stěny byly nyní pozlaceny záplavou zapadajícího slunce, nastalo ticho, přerušované jenom tajemným šustěním kavčích perutí. Temní ptáci jakoby puzeni nepochopitelnou zvědavostí, poletovali nyní těsně kolem kamenných oblouků loggietty. Valerie, naslouchající prve jak zkamenělá, zatřásla pojednou prudce hlavou, pocítila, jak se jí odporné, hrozné myšlenky v mozek vtírají.

„Moje matka byla přece ženou mého otce?" pronesla tiše, a každé slovo této otázky pálilo ji v hrdle. „Po smrti comte Gerolama se jí stala!" odvětila Rotolina.

„Ah!" — Valerie oddechla, jakoby s prsou jejích byla svalena malá částka veliké tíže — pak zahleděla se prázdným, široce rozevřeným okem před sebe. „Vina — kletba!" zašeptala a cítila, jak se jí myšlénky v bolestné směsici mozkem hrnou. Vůle její byla slabá, k smrti znavená, nebyla s to, aby rozpoltila jich ohavný vír. V děsivé jasnosti vypluly z hloubi paměti její tváře obou rodičů — ty zbožňované, krásné tváře, jichž podobu si v srdci vykouzlila, kdykoli ji těžký smutek, horečná touha po svobodě schvacovaly. — A na obě tyto tváře měla nyní padnouti temná rouška zlé pohany. — — „Ne, ne, nikoli!" Nechť se před široce rozevřenou zřítelnicí její stále zjevoval děsný obraz klnoucího starce, nechť soudili lidé jakkoli; nechť se i skutky rodičů neshodovaly s tím, co od let svého probuzení dobrým býti mněla. Pravda, byť by i skryta, byla při těch, které milovala! Nad slovy těžké kletby vítězila láska. A jakoby ohlasem k této pojednou vzniklé, vášnivě se v duši zachycující myšlence, zazvučela jí sluchem poslední slova, která otec její v dětské ucho její zašeptal: „Nechť uslyšíš jakýkoliv soud o své matce, nevěř o ní zla — byla andělem, a jediným hříchem jejím bylo, že příliš milovala tvého otce!" To bylo tehdá, když se otec loučil. Dovezl ji do Říma, spatřila poprvé chladný, pyšný palác Cansalvi, poprvé jeho velitelku, starou principessu. Pak přišla nejhroznější chvilka celého dosavadního života. — Otec loučil se s ní odevzdávaje ji v ruce její babičky, sliboval, že se vrátí, jen co v znamenitých termách ztraceného zdraví opět nabude; ale ona, tak malá, neuvědomělá, postřehla v tom hrozném okamžení stopy smrti v jeho tváři, objala ho rameny svými, nechtíc ho pustit, a zděšené zraky dětské hroužily se v jeho temné oči, ve kterých hořela všechna láska, jíž dosud v žití poznala. — Stará principessa odtrhla mocí útlá dětská její ramena s otcovy šíje a chlácholila poprvé a naposled zoufanlivé vzlykání její útěšnými slovy.

Pak přišel klášter; světlé, velké síně ve slunném domě na Trinità dei Monti: laskavá péče sester řeholnic, pod jejichž vedením si vědomosti školní přisvojovala. Velká zahrada, ve které v houštině kvetoucích keřů domova vzpomínala. Tam vyplakala se také ze své velké bolesti nad smrtí otcovou, o které jí signora Rotolina šetrně a tiše, nedlouho po jejím vstupu do kláštera, zprávu přinesla. A dále plynul život, jednotvárně, tiše, nevycházela nikdy jako její spolužačky ze stěn klášterních, a dětství uplynulo nepozorovaně, rychle, jako sen. Bylo jí šestnácte let, když pro ni Rotolina přišla, aby ji v dům její babičky odvezla. Již v klášteře na Trinità dei Monti bývala Valerie připravována k budoucímu úkolu řeholnice, podvolovala se k tomuto účelu podnikaným přípravám jaksi tupě, bez nadšení, ale také bez vzdoru. Vytušila, že vznáší se nad jejím životem cosi temného a těžkého, jakési osudné dědictví po rodičích. Tajili to před ní, netroufala si tázati se, ale vyčetla to z pohledu sester řeholnic soucitně na ni upřených, a z tlumeného šepotu svých spolužaček. Když však, rozloučivši se jednoho dne s útulkem dětství, v široce rozevřený portál paláce Consalvů vjížděla, sevřelo se jí srdce úzkostí, a ucítila, že jsou to místa, z nichž na ni zavanul stesk ubohého, opuštěného dětství. — Po chvíli stála ve velké komnatě, do níž vysokými, oponami zakrytými okny padal matný polostín. Srdce bušilo jí úzkostně, všechna krev hnala

se od něho k hlavě, nerozeznávala v úzkostném zmatku, který se jí všemi údy rozlil, osob ni předmětů kolem sebe, teprve odměřeně znící hlas, a bílá, k ní se vztahující ruka připomněly jí, co jí dobrá Rotolina ještě přede dveřmi nakázala. Valerie sehnula se k chladné ruce, aby ji políbila a udělala před svojí babičkou, jedinou jí zbývající příbuznou, hlubokou, ceremoniellní poklonu. „Buď mi vítána, milá Valerie!“ pronesla na to stará principessa dosti laskavě. „Usnesli jsme se, že zde u nás dvě léta setrváš, že se pod dohledem signory Rotoliny všelikým, pro tvé další povolání potřebným věcem učiti budeš. — Po dvou letech vstoupíš v noviciat klášterní. — Laskavostí jeho eminence, pana kardinála, je pro tebe již místo nalezeno. — — Ale ty ani nepozoruješ, milé dítě, že ti pan kardinál svůj prsten k políbení podává!“ A poslední slova byla pronesena přísnějším hlasem.

Valerie sklonila se podruhé rychle nad rukou ve violové roucho oděného kardinála, ucítila lehký stisk jeho bílých, měkkých prstů a sklopila oči před pichlavým, zkoumavým pohledem jeho temných, výbojných zřítelnic. Pak poodstoupila o dva kroky a zůstávala se sklopenou hlavou státi na tlustém koberci, uprostřed pokoje. Babička nevyzvala jí, aby se posadila, hovořila s panem kardinálem v řeči jí nesrozumitelné a hovořila patrně o ní. Neboť za tohoto hovoru, jenž se jí zdál býti nekonečně dlouhým, upjaty byly k ní dva páry očí, chladné, pohaslé zraky hrdé stařeny a lesknoucí se zřítelnice kardinálovy. Valerie tenkráte ucítila, že stojí sama v nádherném, jí cizím a nepřátelském okolí. — Bylo jí, jakoby ji tyto, cenu její odhadující oči na tváři pálily. Aby se trapným pohledům poněkud vyhnula, odvrátila očí a bloudila jimi po pokoji. Drahocenný, pozlacený nábytek, ohromné, začernalé obrazy na stěnách, těžké lenošky a pohovky, vše drahocenné, staré, vážné, neútulné. Valerii se zdálo, že se každý ten kus nábytku podobá její babičce. Nohy se jí počínaly chvěti, byla by se ráda posadila na některou z těch lenošek s vysokými opěradly, ale cítila, že tak učiniti nesmí, že ony zvou k odpočinku jen ty, kdož jsou vysokého, šlechtického rodu a nad jejichž osudem nevznáší se stín, jaký se vznáší nad jejím. A konference mezi babičkou a kardinálem vedená v řeči jí nesrozumitelné, konference, jednající patrně o ní, trvala tak dlouho, že se Valeriiny oči konečně jakýmsi polo prosebným výrazem kolem stěn pokoje ploužiti počínaly. Pojednou se ty její oči na své cestě zastavily, setkalyť se s pohledem dvou jiných, pevně a s povzbuzujícím úsměvem na ni upjatých zraků. U velkého vlašského krbu, v němž malé plaménky po rozžhavených dřevěných polenech poskakovaly, seděl v hluboké lenošce mladý, krásný muž, seděl tak nehybně a vážně, že ho Valerie dosud ani nepozorovala. Velký, bílý pes, u nohou jeho ležící, rovněž se nehýbal, jen když se Valerie, které mladík tiše na malou lenošku u krbu ukázal, vyzývaje ji, aby usedla, volným, váhavým krokem blížila, zvedl pes hlavu, a velké, moudré oči jeho upjaly se nedůvěřivě na cizí děvče.

„Silenzio, Atilla. — Usedněte slečno. — Atilla je velký dobrák a miluje mladé dámy — Pohlaďte jej laskavě po hlavě.“ Hlas mladého muže zněl lenivě, ale dobromyslně, a Valerie položila poslušně svou malou ruku na velkou hlavu psovu a posadila se ostýchavě. Mladík opřel se

znovu o lenošku a odmlčel se. Atilla, povzbuzen pohlazením mladého děvčete, povstal, protáhl své obrovské údy, začenichal k šatu mladé dívky a položil svou velkou hlavu důvěřivě v její klín. Valerie pohladila znovu důvěřivé zvíře, a pes počal jí oddaně a zvolna lízati malé studené ruce. Nyní stalo se cosi nepředvídaného; Valerie, která statečně, ač ostýchavě snesla chladné přivítání své babičky, byla pojednou všecka zaplavena velkou lítostí. — Cítila, že nemá domova, že nemá příbuzenské ruky, která by ji laskavě podepřela na prvních kročejích v život. Slzy dusily ji v hrdle a tlačily se do očí — zaštkavši, ukryla hlavu v hustou hřívu bílého psa.

Když opět hlavu pozvedla, zpozorovala, že je postava mladého muže k ní skloněna, a uslyšela, jak tento tiše, tichounce zašeptal: „Poveretta! vám je tu úzko?“ Valerie ani nevěděla, že na tuto otázku živě hlavou zakývala, a ruka její octla se v teplé ruce mladíkově. Bylo jí, jakoby z této ruky v celé její mladé tělo linul se teplý žár.

„Nesmíte se báti, babička není tak zlá, jak vypadá, a kardinál? — kardinál má teprve měkké srdce k mladým děvčatům —“. Mladík se zasmál zase tak měkce, levivě, zase tak dobromyslně jako prve. — „Víte-li pak, kdo jsem? Jsem Amedeo San Gerolamo — jsem tak na polo váš bratr!“ Valerie zadívala se plna údivu v krásnou snědou tvář, kol jejíchž úst prohloubila se nyní polo trpká polo posměšná vráska; ale v tom již zavzněl přísný hlas babiččin, který k Amedeovi zase něco v cizí řeči promluvil. Musilo to býti něco krutého, tvrdého, neboť výraz krásné jeho tváře stal se pojednou urputným a zbujným. — — Pak obrátila se stará principessa ke své vnučce a oznámila jí, že bude obývati dva pokoje v hořením patře paláce a že bude z domu vycházeti vedlejšími schody, aby se nestýkala s hostmi, do domu principessina přicházejícími, aby nepřišla ve styk se světem, ve kterém pro ni nebylo místa. — — — Slova principessina byla nyní odměřenější nežli prve, a odměřený byl též pohyb ruky, kterým svou vnučku propouštěla. — Valerie ovšem nevěděla, že jediné neprozřetelné slovo zákonitého vnuka popudilo starou šlechtičnu proti vnučce, která jako živá skvrna erbu Consalvů po světě chodila.

Oba pokoje, do kterých Valerie byla uvedena, byly světlé, prostorné a pestrými květy posetými oponami padal do nich zarůžovělý svit radostného jižního slunce. „Jsou to hostinské pokoje paláce,“ poučovala Rotolina, jíž bylo obydlí těsně vedle Valeriina vykázáno. „Dokud matka vaše v paláci dlela, bývaly vždycky obývány, nyní uplynula asi dlouhá léta, co zde nikdo nebydlil!“ Valerie vzpomněla na dlouhou, začernalými obrazy předků rodiny Consalvů zdobenou chodbu, jíž ji starý, mlčelivý komorník do bytu jejího uváděl. Celé druhé, rozsáhlé patro paláce bylo prázdné, jen ona nalezla tu úkryt jako ubohá, zimou a osamělostí se chvějící vlaštovka. — —

„A kde bydlila má matka?“ otázala se tiše a stydlivě. Vyrozuměla pojednou z prohozeného slova mladého prince, z celého jednání své babičky, že se matka její dopustila velkého přečinu před tváří hrdé, staré šlechtičny, že vstoupila ve druhý sňatek, starého rodu jejího nehodný. —

Ale památka matčina nabývala tímto pomyšlením v mysli opuštěné dcery tím zářivější, romantickou tajemností oblité vroucnosti —

„Vaše matka? — povera anima mia, přistupte k oknu, ukážu vám okna jejího příbytku, který nyní princ Amedeo obývá!“

Valerie vyhnula se z okna. Pravé křídlo paláce lesklo se dlouhou řadou nyní ozářených oken, na jejichž mramorových římsách a barokně stočených volutách siví, stříbrolesklí holubi odpočívali. „To jsou Amedeovi holubi, jeť on velký milovník zvířat!“ vysvětlovala Rotolina, ale Valerie neodpovídala — zahleděla se smutně, žíznivě do těch oken, jakoby očekávala, že se jí tam zjeví milá, z dojmů dětství do snů jejích přešlá tvář, že na ni zakývá bílá ruka k pozdravu.

Dole pod okny, v zahradě, se tří stran stěnami paláce obemknuté, metal velký, šedý fontán stříbrné metlice do vzduchu, a spadající nazpět voda zurčela tiše, tajemně, jen že se sem tam několika lesknoucími krůpějemi zachytila ve skupině cypřišů, do nichž kvetoucí liany své rudé a violové květy vplétaly. — Několik vysokých stromů eukalyptových vyrůstalo až k oknům onoho křídla domu, v němž druhdy její matka bydlila. Zahrada oddechovala plně sladkou, opojnou vůni rozvitých květů a rozvírala se k jižní straně ve stinný, daleko sáhající park paláce Consalvů.

„Do parku smíme jíti procházkou, kdykoli se nám líbiti bude, a smím vás též voditi z domu po městě, hlavně návštěva všech kostelů jest nám dovolena!“ oznamovala zase Rotolina, ale Valerie ji sotva poslouchala jsouc pohřížena v pozorování němých oken pravého křídla domu, oken, v nichž se jí neobjevovala snivá matčina tvář.

To byl první dojem zamlženě bolestný, a po něm plynul zase život tiše dále. — Valerie učila se hráti na harmonium, jehož zvuk na hlas kostelních varhan upomínal, učila se zpěvu, vyšívání mešních rouch i výrobě voskových květin, pro ozdobu oltářní určených. — Stará principessa navštívila ji pravidelně každého týdne a přesvědčivši se o jejích pokrokách, promluvila s vnučkou několik chladných slov a odcházívala, jakoby se touto návštěvou byla těžké, trapné povinnosti zbavila. — Valerie vedla život ještě tišší nežli byl život v klášteře, ale Bůh ví proč se jí někdy zdávalo, že život tento nabývá dalších širších rozměrů.

Bylo jí šestnáct let, a srdce jakoby plněji tlouklo touhou, a v mladé hlavě rozsvěcovala záře fantasie plno čarných, žádostivých snů. — Kdo toho nesl vinu? Zdali Rotolina, stále živá, švitořivá, Rotolina se svými nekonečnými hovory o lidech světa, o lidech přebývajících tam v těch těsných ulicích starého města, Rotolina, v jejíž minulosti byla láska právě tak velkým činitelem jako byla zbožnost v přítomnosti.

„Nežalujte na mne své babičce, že si tak někdy dlouho hovím ve sladkém far niente! Dio mio! člověk žije jen jednou, a spaní je tak krásná věc, zvláště v mém věku, protože se mi vždycky ve snu zdává, že jsem mladá!“

Valerie zakývala na tato slova Rotolinina přisvědčivě hlavou. „Je to tak krásné býti mladou?“ optala se leda. „O amor e gioventù! jsou nejkrásnější věci na světě!“ zazpívala téměř Rotolina a vjela si při tom všemi prsty ve svou černou paruku.

„Nevyzraďte principesse, že někdy odcházím, musím přec navštíviti své známé, zašla bych nudou v této samotě!“

Když pod večer Rotolina tuto větu pronesla, zakývala mladá její žačka tím ochotněji svou hnědě se svítící hlavičkou, a sotva že ji Rotolina opustila, jala se probíhati chvíli oběma pokoji jako ptáče, které se v kleci plaší upomínkou na daleký, zelený les. Pak se zastavila a stanula dlouho uprostřed pokoje, jakoby naslouchala zvolna kolem se rozkládajícímu soumraku. Když však nastalo úplné temno, odešla tiše k oknu, otevřela je a usedla na okenní zídku, vše tak tiše, tajemně, jakoby prováděla nedovolenou hru.

Fontán dole v zahradě v nastalém tichu hlasitěji zurčel, jakoby vyprávěl zajímavou historii průzračných vod, jež do vzduchu metal; chumáče nejčernější tmy nachytaly se v houštinu cypřišů, v níž se nyní květy violových lian svítily jako bledé malé ručky v houštině ukrytých nymf, květiny dýchaly vůni, jež se nesla vzhůru vysoko, vysoko, až tam k temně ocelovou barvou svítící se obloze, která se leskla jako ohromný, hvězdami protkaný štít, chránící kvetoucích ňader matky země.

Valerie bloudila zrakem po daleké obloze, a prsa její se poprvé počínala šířiti pojmem té ohromné velikosti světa. — Vzlétnouti daleko, daleko! A štěstí, bezmezné štěstí rozlilo se jí v duši. „Daleko, daleko!“ zamávala rameny, jakoby jí vyrůstala křídla, ale pojednou se oko její vpilo žádostivým pohledem v okno pravého křídla domu. — Tam rozžala se velká zlatá hvězda světla! Valeriiny myšlenky přestaly létati ve slastném neurčitu a upínaly se všechny k ní — „Amor e gioventù“ opakovala slova staré Rotoliny — opakovala je tiše, chvějně, nesčíslněkráte, jakoby v nich vtělen byl ohromný, daleký, slastný pojem, jehož nelze vystihnouti jediným vyřknutím, jehož nelze vystihnouti vůbec. Kolem něhož duše poletovala as tak, jako velké noční můry poletovaly kol rozžaté svítilny na psacím stole prince Amedea.

Ty dlouhé večerní hodiny, za nichž signora Rotolina své nekonečné návštěvy konala, trávila takto Valerie v pozorování jedinkého osvětleného okna. Při tomto zaměstnání měla jednoho závistníka a jednoho pomáhajícího jí přítele. — Závistníkem byl onen velký strom eucalyptový, jehož větve pohledu v okno zabraňovaly, spojencem byl noční větřík, který větvemi stromu pohrával, je odkláněl a tím volný pohled v celou princovu komnatu otvíral.

Kteréhosi večera, kdy mladík s hlavou v dlaně skloněnou dlouho nehybně seděl a jakémusi trudu oddávati se zdál, připadlo Valerii usednouti k harmoniu a zazpívati píseň. — Znala toliko písně nábožné, ale tohoto večera vložila ve zvuk hlasu svého vše, co srdcem vřelo a duší létalo. „Amor e gioventù“ zvuk tohoto citu nesl se v plném, kovově a přece měkce znícím hlase v noční vzduch, napojený vůní květů, matně ozářený svitem hvězd. — Když dozpívala, podívala se plaše k jeho oknu. Zpěv přilákal Amedea k oknu, stál tu vzpřímen, nehybně, s hlavou pozdviženou, a krásný jeho profil rýsoval se temně v osvětleném rámci okna. Od té doby zpívala Valerie často, a Amedeo často poslouchal. To byla jediná, mezi nimi vedená mluva prvního roku pobytu Valeriina pod střechou její babičky.

Na začátku roku druhého odjela stará principessa k jakési churavé příbuzné, a ku podivu! sotva že kamenná dáma starý palác opustila, jakoby ve všech jeho místnostech i v bezprostředním jeho okolí zavanul jiný, svobodnější vzduch — jakoby se byla pojednou otevřela všechna ta těžkými oponami stíněná okna, aby dovnitř vpustila plný svit slunce i světla. — Starý, věčně mlčelivý komorník, který jindy každé slovo a každý pohyb údů odvažoval, odložil své bílé rukavice, černé punčochy a stříbrnými přeskami zdobené střevíce, odložil s nimi i svou mlčelivost, a přisluhoval-li při stole, hovořival se signorou Rotolinou o starých, dobrých časech. — Hlas mladé cameriery, Valerii k posluze přidělené, ozval se někdy v hlasitém smíchu na dlouhých chodbách domu, a na těchto chodbách ozývaly se nyní také plné kroky všeho služebnictva, jako by jich tu bylo dvakráte tolik co jindy; všichni našlapovali plnou nohou, kdežto jindy za přítomnosti principessy jen tiše, nesměle po špičkách chodili.

V této době přišel jednou starý Crispino se zvláštním vzkazem od prince Amedea. Mladý princ že vzkazuje dámám svou úctu a domnívaje se, že by to signorinu Valerii zajímalo, nabízí jim vyjížďku ku krásně položenému lago di Nemi. Signora Rotolina, která vzkaz princův přijala s jakousi reservou, namítala, že neví, má-li laskavé a blahosklonné nabídnutí přijmouti, jelikož pozorovala, že si principessa styku obou mladých lidí nepřeje, ale starý Crispino, v jehož tvář se oči Valeriiny s pohledem žhoucí prosby vpíjely, rozmluvil Rotolině její obavy. Vyslovil se, že i on přeje si jeden volný den, který by ve veselé společnosti svých přátel a kamarádů, v některé, dobrým vínem slynoucí trattorii stráviti mohl. A starý Crispino, který neučil se darmo diplomatické dovednosti ve službě u dvou kardinálů, naznačil Rotolině jemně a skrytě, nevyřkna při tom ani jedinkého určitého slova, že se stará principessa o tomto výletu nikdy nedozví. Jelikož byl Crispino po principesse nejmocnější v domě osobností, mnohdy obávanější nežli sama přísná jeho velitelka, usnuly všechny námitky na Rotolininých rtech.

Byla to krásná jízda v lehounkém kabriolettu, taženém párem zlatě se lesknoucích Izabellek. Amedeo sám řídil koně, jež za časného jitra dosud rozespalými ulicemi města ujížděli. Nebyla to ani jízda, Valerii se zdálo, že je to let kamsi do daleka, do neznáma. Nepromluvila ani k Rotolině, jakoby cit blaženosti, který se jí v prsou rozkládal, ani slovem přerušiti nechtěla. — Jeli campagnou, probouzející se pod rosnými perlami ze sna, blížili se k horám Albánským. „Zde Albano, tamto na vrchu Frascati!“ Amedeo obrátil se napolo, když jí jednotlivé body krajiny ukazoval; pravidelný, ušlechtilý profil jeho vynikal nyní brunatně na pozadí mdle modré, ranní oblohy, a někdy stopil se hluboce temný, úsměvný pohled jeho oka v široce rozevřených, zlatých zřítelnicích děvčete.

Jízda trvala dlouho, ale Izabellky neumdlévaly v rychlém poskoku, a Valerie neumdlévala ve stále rostoucím obdivu.

„Lago di Nemi!“ Izabellky stanuly na návrší, odkud bylo zříti hladkou plochu jezera, zelení kvetoucích lesin ovroubenou. Část modré oblohy i odlesk pyšného, na skále nad jezerem se vypínajícího hradu Orsini odrážely se jasně ve vodě, jen někdy při zašplounání se vlnek

zachvěl se vodní obraz a jakoby se chtěl rozplynouti, jako se rozplývají obrazy našich snů.

O chvíli později seděli všichni tři v malé trattorii, těsně na břehu jezera položené. — Signora Rotolina, všecka rozjařená dvorností mladého prince, dvorností, ke které byla přimíšena sotva znatelná částka dovádivé nezbednosti, jež někdy kolem jemně kreslených, plných rtů jeho zahrála, aby se rychle zase v houšti černého, měkkého kníru jeho ukryla — Signora Rotolina nepozorovala, jak statečně upíjí topasově se svítícího Frascati z velké fiasky. A když se víčka živých očí jejích zavírati počínala, a když věčně hbitý jazyk její jakoby v náhlé ztrnulosti o odpočinek žádal, nebránila se dvornému princi, který ji v nejpěknější komnatu trattorie k odpočinku doprovodil.

„Signora Rotolina spí jako pověstná loď, potopená před staletími v hlubiny tohoto jezera," usmál se po chvíli Amedeo.

„Ano, Rotolina spí!" opakovala Valerie, odhánějící šátečkem dotěrné mouchy s tváře své spící preceptorky.

„A my? Máme tu hlídat její spánek? Venku je tak krásně!"

„Tak krásné!" opakovala ona jako ozvěnou.

Pohlédli si do očí, a ve čtyřech zřítelnicích zašlehl slastný blesk na chvíli vydobyté, nerušené svobody.

„Nechme Rotolinu spáti, bude se jí zdáti, že je mladá — zdává se jí to často!" zvolala Valerie vesele.

„Umíte býti zlomyslna; kde jste se tomu naučila, v klášteře?"

A vycházeli tiše z komnaty, loučíce se s vrásčitou tváří Rotolininou pohledem rozmarně soucitným. „Je již stará, poverina!" Vyřkli ta slova tak hrdě, sebevědomě, jakoby staroba byla zlou, nehezkou nemocí, která jich dvou nikdy, nikdy zasáhnouti nemůže.

„Jak jste živá, veselá, váš život plynul tak jednotvárně, a přece dovedete o něm tak zajímavě povídat," řekl svým lenivým, dobromyslným hlasem mladý princ, když po daleké pouti kvetoucími houštinami ve stín rozložité pinie na břeh usedli. Pravda, byla toho dne tak veselá, hovorná, že ani nevěděla, kde nabralo se látky k tolika povídání. Vypravovala o klášteře, o zpovědníku jezuitovi, který k nim tak hrozná kázání o pekle, očistci a jeho mukách míval. Vypravovala o sestrách řeholnicích, svěřila mu dobře vypozorovanou slabůstku každé jednotlivé, a provázela své vypravování tak živými pohyby tak významnou hrou tváře a bujarým, jako ručej z úst jí tryskajícím smíchem, že ji mladý, o peň pinie lehce opřený muž pozorně, se živým zájmem poslouchal. A pojednou se také jí zdálo, že v žití jejím nebylo dosud smutku.

„Jste příliš živá a veselá, nehodíte se pro klášter!" řekl mladý muž jak v zadumání, ale přes sluncem ozářenou tvář její přelétl při těch slovech stín — nebylo jisto, vyrostl-li pod listem na ní se sklánějící kapradiny anebo vyplašila-li jej ve tvář její bledá vzpomínka. — Ale pod tímto smavým, myriady třpytných paprsků na zem vysílajícím nebem nebylo mnoho místa pro šedý stín, — vytratil se brzo i z tváře její.

Slunce stálo právě nad jezerem, jehož vlny se nyní zvolna šířily, jakoby byly těžce tekoucím roztaveným zlatem.

„Hle, tamto blíží se ku břehu člun!“ zvolala Valerie. Amedeo zaclonil si rukou oči, a pojednou přelétl i bronzovou tvář jeho temný stín, a jeho bílé zuby zaryly se ve spodní ret.

„Veslařem v člunu jest dáma, prchněme odtud!“ řekla Valerie tiše.

„Nikoli, zůstaňme!“ Slova jeho zněla pevně, téměř vzdorovitě.

Valerie upřela zrak svůj na blížící se lodku, pod jejímiž vesly voda zvolna šplounala. Dáma ve člunu sedící musila nyní pozorovat Amedea, údery vesel stávaly se plnější, ruměnec povstalý z většího namáhání jejích ramen zbarvil jí olivově snědé líce, nad nimiž se dvě žhavé oči jiskřily.

„Ah — San Gerolamo! Vy v Nemi a ne u nás?“ S nenuceným pohybem vhodila Amedeovi řetěz, aby lodku k břehu přitáhl, a ohebná, o velké síle svalů svědčící postava její vyhoupla se na břeh, nepřijavši pomocné ruky princovy. „V dámské společnosti, aj hleďme!“ řekla neznámá přeletnuvši postavu Valeriinu ostrým pohledem. Silné, černé její obočí se nad ohnutým nosíkem trochu svraštilo, ale měkké široké rty stáhly se k úsměvu. Valerii se v té chvíli zdálo, že tak ohyzdného úsměvu neviděla dosud u žádné ženské bytosti.

I Amedeova tvář se zachmuřila a jakoby se povlékla výrazem vzdorovité chladnosti, pak učinil mladý muž pohyb, který Valerii naplnil zmatkem a zároveň slastí — Amedeo vložil svou ruku kolem útlého pasu své průvodkyně, přitáhl ji lehce k sobě a pohladiv ji rukou po vlasech, řekl hlasitě a pevně: „Tato dívka je Valeria Porti, má nevlastní sestra, milá contessino!“

„Ah —“ contessina se na chvíli zarazila, pohlédla Valerii zkoumavě ve tvář, pak sklopila oči, jakoby pohled její byl zavadil o cosi neslušného. „Slyšela jsem již o této historii, nevěděla jsem ovšem, že pěstujete styky se signorinou Porti — jste patrně velice dvorný bratr!“ Slova její zarážela se jako chladné jehly ve sluch Valeriin, ale contessina, obrátivši se k Amedeovi, rychle a zcela změněným hlasem dodávala: „Nabízím vám malou procházku po břehu! Vy dovolíte, slečno, musím s princem pohovořiti!“ A vysokomyslný pohled její minul mladé děvče, když kolem něho dále odcházela.

Valerie usedla znova ve stín pinie a, zahleděvši se na zlatou plochu jezera, vložila obě ruce na svá prsa v pocitu nezměrné slasti. „On mne nezapřel, mám bratra, bratra, bratra!“ V duši rozlilo se jí vědomí velikého bohatství; když se jí však na záhybu pobřežní cesty objevily dvě vysoké, vedle sebe kráčející postavy, zachvělo se srdce její v bolestné křeči. Proč jí byla contessina jen tak odporná, tak do duše odporná?

„Nenudila jste se tu?“ otázala se contessina, když se po půlhodinné procházce ke člunu vracela. „Ostatně, musíte zvykat samotě a zbožnému rozjímání. Jste určena pro klášter — či ne?“

Contessina mluvila tak s hůry dolů, jakoby se namáhala zvednouti nějaký hodně nízko ležící předmět. Valerie jí neodpověděla, a chvíli měřila se obě děvčata pohledem rychle se rodícího zášti.

„Jak se signorina Porti umí dívat! Zdá se mi, že má mal'occhio!“ *) zvolala v syčivém smíchu contessina.

*) Uhrančivý pohled.

„Kéž bych ho měla pro tebe!“ zašeptala sotva slyšitelně Valerie a zaryla si nehty v dlaně tak silně, jakoby se chtěla poraniti.

„A rivederci, Amedeo! Až přijedete do Nemi sám, navštívíte nás přece jistě — jak se těším na vaši návštěvu!“ Vesla vnořila se do vody, a loďka obrátila se v proud.

„O, jaký to ještěr!“ zvolala Valerie a otřela si šátkem rychle tvář, jakoby s ní chtěla zahladiti stopy contessiných pohledů.

„Je to contessina Orsini! Proč se vám tak znelíbila, milá Valerie?“ Hlas princův zněl nyní sladčeji nežli kdy jindy, a úsměv uspokojení oblil jeho celou tvář.

„Odporná — odporná!“ Valerie zadupala nohou. „Musí býti vysokou měrou aristokratka!“ dodala po chvíli, aby něčím omluvila svůj veliký odpor.

„Nikoli, je jen vysokou měrou žena, právě jako vy,“ rozesmál se krátce Amedeo; uprostřed smíchu se však zarazil a zadíval se Valerii soucitně v mladou, rozžhavenou tvář.

„Mně také není sympatická!“ řekl zvolna, klada důraz na každé jednotlivé slovo, a když Valerie, jakoby v ulehčení, zhluboka oddechla, zavěsil rámě její do svého, a vraceli se k Rotolině, která byla nad jejich odchodem již velmi pobouřena.

Toto setkání bylo z nejsilnějších dojmů ve Valeriině životě. Snívala o něm a snívala i o contessině, jejíž zjev vystupoval před duši jako strašidlo, plně srdce takovou úzkostí, že až studený pot vyvstával jí na čele.

Ale krásných dojmů bylo více. — Po celou dobu, co babička její meškala mimo Řím, zahrnoval ji nově nalezený bratr všemožnou laskavostí. A tak stal se jí onen krátký čas, ve kterém v nově probouzejícím se jaru spolu starým Římem putovali, nejslunnější částí krátkého jejího života.

Stará principessa se vrátila, a nastal jim večer loučení. Sešli se tajně na Monte Pincio, čekali na Rotolinu, která byla návštěvou u známé, ve via Sistino bydlící. Řekli si, že se ještě sejíti musí, aby o plánu dalšího života Valeriina pohovořili. Bylo mezi nimi ujednáno, že se sice Valerie rozkazu své babičky podrobí a dvě léta v noviciátu klášterním prodlí, pak ale že odepře přijmouti vysvěcení a prohlásí, že necítí v sobě povolání k řeholnímu životu. — Po uplynutí těchto dvou let nabude Amedeo své plnoletosti, nabude volné vlády nad svými statky — a potom — —

Vlahý vzduch naplněn byl vůní růží a ohlasem sladké serenady, kterou jakýs rytíř pod okny své dámy zpíval — modravé temno se jím chvělo jako lehounké chmýří, a poletovalo v něm na sta jiskérek svatojanských mušek. Jak krásně hodilo se toto okolí k vymýšlení slastných, nekonečných plánů.

„Budeme spolu cestovati do dalekých, dalekých zemí! Nevíte, Amedeo, jaká ve mně od dětství jest touha vylétnouti v modravou dál!“

„Ano, babička bude musiti nás oba propustiti ze své nadvlády — a my ulétneme!“ Na tváři jeho objevil se výraz slastné, dětinné blouznivosti, a Valerie, sedící na kamenné balustradě, která sady Monte Pincia od španělských, dolů k římským ulicím vedoucích schodů oddělovala, zatleskala rukama. Zdálo se jí, že se již nyní se země pozvedla, že letí vysoko, vysoko o závod se stříbrnými muškami.

„Che bellissima signora!“ ozval se v tom náhle hlas kolemjdoucího mladého muže, a pohled žhavých očí vkradl se pod Valeriin široký klobouček — mladá dívka se usmála a odklonila rychle hlavu; na Amedeově čele vyvstala černá chmura, a z očí jeho zajel blesk na smélého vetřelce.

„Nestoudný, nejraději bych po něm střelil!“ A sršícími zraky díval se za odcházejícím; když tento však zašel, uchvátil Valerii do náruče a přitiskl ji k hrudi až k udušení těsně. „Raději tě chci viděti mrtvou nežli v náruči jiného muže!“ Slova ta byla sotva slyšitelně zašeptána, a v ní jakoby na chvíli byl ztuhl všechen život, jen na chvíli, pak se tím vroucněji rozproudil, a jakoby žilami zašuměla jiná, žhavou slastí hořící krev. I zadívala se Amedeovi do očí, vložila ruce své kol jeho šíje a nyní teprve si uvědomila celou krutost loučení. Vzpomněla hrozného okamžiku, kdy se s otcem loučila. Jako tenkráte otce, držela nyní bratra rameny svými, a zase cítila, že se loučí s jedinou v žití bytostí, u níž nalezla lásku. — A mladou hlavou letěla chmurná, úzkostná myšlenka — otce urvala jí smrt, zdaliž jí toho zde neurve život? Chtěla vyřknouti slovo „Bratře, bratře!“ ale název ten nechtěl jí sejíti se rtů. „O, Amedeo!“ zašeptala a rty jejich setkaly se v dlouhém, horoucím políbení.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Valerie zvedla hlavu s klekátka, u kterého byla na zem klesla, a probudila se k životu z víru upomínek.

„Vy jste se modlila?“ otázala se Rotolina, která se mlčky se soucitným okem po celou tu dobu na skloněnou šíji mladé řeholnice byla dívala.

Valerie zatřásla prudce hlavou, a zraky její zabodly se výbojně v Rotolininu tvář. „Jaké právo měli ti lidé, kamenná babička i ta stařena zde, že ji chtěly uzavříti se vší tou láskou k životu, plně proudící v duši, v úzké stěny klášterní? — Chtěly se na ní prohřešiti právě tak, jak se prohřešily na nebohé matce její, donutivše ji k nerovnému sňatku. — Jejich byl hřích — proč chtěly, aby ona zaň činila pokání?“

„Rotolino, chci vás ještě za něco prositi — ví Amedeo, můj bratr, o vzkazu mé babičky?“ otázala se Valerie tiše, nevyřknuvši ani jediné ze svých odbojných myšlenek.

„Ví o něm!“ řekla Rotolina určitě. „Byl dnes s principessou v kostele, naslouchal zpěvu vašemu!“

Na tváři Valeriině rozlila se záře štěstí. Rotolina zahleděla se překvapena v tuto tvář, a Valerie, zpozorovavši její pohled, vyšla na loggiettu, aby se odtud, Rotolinou neviděna, hlasem co možná lhostejným a přece nedočkavostí se chvějícím otázala:

„Co vzkazuje Amedeo? Je zdráv a vesel? Tak dlouho jsem o něm neslyšela!“

„Nedal mi pro vás s sebou žádného vzkazu! — A je-li zdráv a vesel? Je přece povinností ženicha, aby byl dobrého rozmaru!“

„Ženicha?“ opakovala Valerie, jakoby nechápala.

„Nu ovšem, což jste neslyšela? Věru, do stěn klášterních nevniknou ani zprávy, které celým Římem hýbají. Což nevíte, že je Amedeo zasnouben s contessinou Carmelou Orsini?“

Z loggietty neozval se ani hlásek. Mladá řeholnice klesla na kolena, hlava její padla v temnou zeleň břečťanu, roubícího zábradlí loggietty.

Cítila, že byla v jejím nitru jakási bytost vražedným šípem proklána, snad ptáče v prsou, které dosud nadějně křídlem třepotalo — snad vlastní její duše. Proč zůstávalo jí vědomí života, když v jejím nitru bylo všechno mrtvo? Slunce zapadalo za Monte Marino, rudé skvrny rozložily se jako velké kaluže krve po obloze, kanuly odtud dolů na košaté koruny pinií na návrších, na střechy domů a paláců. Kopule kostelů římských, tyto jakoby s nebe spadlé kalichy obrovských květů, byly krví potřísněny, a rudá, svítící se krev lila se v proudech po největším z těchto kalichů, po kopuli svatopetrské — krev oblévala věž paláce Consalvů — krev, všude krev! Samo slunce krvácelo z velké rány. „Contessa Orsini!" zmírající ptáče její duše jakoby ještě jednou zamávalo křídlem ve křeči smrtelné zášti. „Contessa Orsini! S ní se jí zpronevěřil!" rty její otevíraly se ku slovu kletby, ale v téže chvíli viděla na ploché střeše věže Consalvů vyvstávati hroznou postavu bledého, v dálku klnoucího starce, svého děda. Vznášel se výš a výše, na obloze vyvstával temný dlouhý mrak, ne nikoli, nebyl to mrak, byla to v dálku sahající dědova pravice; zaslechla slova hrozné kletby, před kterou pohasínala i krvavá záře oblohy — Nad celým městem počínaly se vznášeti stíny noci. —

Kletba dědova se vyplnila; nemilovala Amedea jako bratra, milovala ho hříšně, vášnivě jako milence, jako muže.

Jako ve mdlobě klesla Valerie k zemi. — Vzduchem kroužící černí ptáci ji po chvíli probudili ze ztrnulého zděšení.

Povstala a vešla tiše do své celly.

„Jděte, Rotolino, jděte!" pravila tiše. „Řekněte mé babičce, že se přání jejímu podvoluji, že se budu po celý život modliti za hříchy těch, kdož byli, i za hříchy těch, kdož jsou!"

„Amen!" řekla Rotolina pohlédnuvši Valerii v bledou tvář a v oko nyní pohaslé. Vytušivši pravou příčinu jejího rozhodnutí, dodala: „A srdce vaše nabude klidu, a duše vaše zůstane kalem světským nedotknuta, vylétne po smrti jako bílá holubice s neposkvrněnou perutí mezi anděly.

* * *

Minul rok a bylo zase jaro. Slunce ztápělo celou krajinu ve svůj třpytný jas, jen v cypřiších zahrady Salesianské byl smutný stín. Kavky kroužily kolem jejich korun jakoby se v temných stromech napíti chtěly tmy. Pojednou vzneslo se celé hejno poděšeně do vzduchu, zvony klášterní rozzvučely se v plném, smutném hlaholu. Vyzváněly k pohřbu sestry Valerie, nejmladší řeholnice klášterní.

„Zemřela v počátku bohumilého života chorobou plic!" odpovídala principessa unaveně k dotěrným otázkám svých známých, dostavivších se jakoby schválně na pohřeb. Principesse ku všemu pomocná Rotolina tohoto dne odpovídati nemohla, vzlykala a, držíc růženec v rukou, jakoby se vroucně modlila. Ale s povadlých rtů jejích splývala jenom slova „O amor e gioventù" . . . —

Pohřební průvod ubíral se tiše ze vrat klášterních, kavky zakroužily nad ním ve vzduchu, vznesly se výše, chtěly usednouti na věž kostelní, ale když smutný, z klidu je vyrušující hlahol zvonů neumlkal, rozlétly se daleko, daleko v modravou dál. Zda povznesla se výše jich duše mladé řeholnice, aby zalétla jako bílá holubice s neposkvrněnou perutí mezi anděly? Zda rozplynula se neviditelnými atomy ve chvějném vzduchu jara?

Z básní Karla Červinky.

Myšlénka o polednách života.

Ó, ještě paprsky sálá to teplými,
v klasy se opírá záblesky žhavými,
ale už přece jen tiše a tlumeně
ve sny mi zavála vůně mdlá jeseně.

Přicházet cítím ji v hrudi své hluboce!
Nadarmo na slunci dozrává ovoce,
melouny žloutnou a slívy už černají,
— stíny mi do duše potají stékají.

Předtuch těch bolest už v sobě snad nezlomím;
bude to zachvívat celým mým vědomím,
nadarmo říkám: „vždyť žití to poledne!"
onen stín zřím-li vždy, kam jen zrak pohlédne.

V odvetu dosud ač mávám svým kladivem,
předtucha chytá mě v zachvění tesknivém,
nejlepší síly tou slabostí utrácím,
nejdu v před, zdá se mi, že se už navracím...

Píseň úlevy.

I.

Den zhasínal v záplavě rudé,
už krajinou soumrak se chvěl.
Já s žalem, jenž po všem tu zbude,
jsem letními nivami šel!

Co kobylek chřestot zmlk' kolem,
žab píseň co nesla se v dál,
co chladivý vítr zas polem
dnu po parném tišivě vál,
co vonělo všecko kol seny,
jen z řeky smích dětí v tmu zněl,
já prachem dne znechucen, zmdlený
jsem letními nivami šel.

II.

Ó, jaký to večer dnes vonný,
ó, jaká to cesta zas jest!
V tmě sotva že dozněly zvony,
už na nebi tisíce hvězd,
a měsíc už vyšel zas žlutý
a nad statkem visí teď,
svit rozlil se ve vrbin pruty,
jak blýská to tlumeně, hleď! —

III.

Splav hučí z par v píseň tu tichou,
v niž zabral se zvlhlý pruh niv.
Mdlá vlhkost se roztéká líchou,
jak za dne tu nebyla dřív,
zem vychládá v parách se tajíc,
už netopýr z šedých vzlét' střech,
co k zelništím hopkoval zajíc,
a koroptve křikly kdes v snech.
I bylo mi, jak jsem to slyšel,
té noci jak vnímal jsem div,
pod hvězdami, pod něž jsem vyšel,
tak, nikdy jak nebylo dřív.

IV.

Co v tmavší se stíny kraj halil,
co měsíc tkvěl nad starou tůní
a žlutý svit do kraje nalil, —
tu duše má přetekla vůní,
a podivné ticho v ní lehlo,
a časem jen bleskem hvězd
to s povrchu v hlubiny šlehlo,
ó, tam kde tma nejhlubší jest!

V.

Jak rytíř, jenž z cizích jde služeb,
tkví v pochvě mu po krvi meč,
z těch dálek, v něž divý rej tužeb
jej zahnal kdys ve marnou seč,
a v daleku jeho svál stopy,
— teď návratu svého se leká —
co na pleci houpe se kopí,
noc rytíře objímá měkká — —

VI.

Tak promarniv všecko už tady,
sám sebe dav životu v plen,
jsem v dálkách snů obléhal hrady,
dnes vracím se pohroužen v sen,
mdle v ňadrech už srdce mi buší,
cit ještě zas v ňadrech mi šlehá,
ó, jaká to podivná duší
dnes zase mi přetekla něha!

VII.

I klesnu s ní zmařen, ač vznícen, —
ač planu a hořím ní,
v dní bědných tu pohlcen jícen,
ó, v prázdno těch šedivých dní,
jak na smrt kdož v ložích jsou choří,
též cítí ji v hlavách svých kvést,
co horečka poslední hoří —
však úleva — konec už jest . . .

—

Píseň o mrtvém městě.

V poušť mrtvou život odvál moje kroky,
v mou duši balvan zapomnění leh',
jak pod travou bych dlouhé spal už roky,
pohroužen v hlubých snech,

teď osamocenosti mám jen v duši pocit,
mně je, jak v hroudách země už bych tlel,
v tmách oněch velkých náhle ze sna procit',
kolem se rozhlížel — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

Samota kolem jest,
bez lesku bílých hvězd,
nevyšel měsíc, tma
oblévá ňadra má.

V srdci je klid a led —
kalně můj zháší hled,
prsty mé chladny jsou,
ve vlhkost země se strou.

Myšlenky nedosněné,
v hlubiny ponořené,
v chvíli, kdy život prch' —
vypluly na povrch.

Probírám bělost jich,
jejich žel, peklo i hřích,
bělost i jejich kal, —
jich taj jsem odmykal.

Ó, jako v Pompeji
bych vyhrabal naději
jich v popelu šedivém
v toužení žíznivém!

Oprášil popel a prach,
v struny jich dávné teď sáh',
zladil je v dávný jich ton,
veselí, bolest i ston.

Jakobych rozvíral
knihu jich, listy se probíral,
ze žlutých stránek jich čet',
že voněl les, procítal květ.

A v městě jich pohřbeném
nad zhaslým jich plamenem
— — — — — — —
— — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —
já poutník kráčel mrtvým městem oním,
to věda jen, že bouřily, kde jsem,
kde jdu a hlavu zamyšleně kloním
nad červeným svým Baedekrem!

—

Píseň večer, když přicházela tma.

S touhou se ještě navracím,
po tobě s touhou se obracím.

Večer je zase plný ticha,
holubů zmlkl tichý let,
náměstí přešlým deštěm dýchá,
od stolu jak jsem hlavu zved.

S touhou se ještě navracím,
po tobě s touhou se obracím.

Hory se zdají jasnějšími,
třebas už večer nadchází,
jako nit stříbrná sny mými
podoba tvá mě provází.

S touhou se ještě navracím,
po tobě s touhou se obracím.

Dítě mé zdřímalo, žena tiše
odchází vedle z pokoje.
Na stole z růží vůně dýše,
v duši mé ticho, ticho je! — —

S touhou se ještě navracím,
po tobě s touhou se obracím.

Jakoby záblesk žhavé lásky
zase mi srdcem, duší jel,
jakobych hladil tvoje vlásky,
teplou a celou tě v loktech měl.

S touhou se ještě navracím,
po tobě s touhou se obracím.

Ale noc umdleně svá víčka
zavírá, všecko ztichá již,
osudu zlého plachá hříčka
skláním teď hlavu níž a níž. — —

S touhou se ještě navracím,
po tobě s touhou se obracím.

Nemáš už barev, není vzletu
v sladkém tom citu zvíření,
okolo hlavy poletuje tu
ztišené jakés smíření.

Odkopneš! Já se navracím —
Raníš! Já polibky odplácím —

Létní déšť.

Ještě ten teplý, tichý a vlahý,
ještě ten letní déšť měkký! —
Večer dnes příliš nadešel záhy,
snáší se k žlutým pěšinám,
jemně se dotek linivé řeky,
poslouchám jen a vzpomínám.

V olše a habry bije on čistý,
večer co rychle se šeří,
jakoby prorážel zelené listy,
chvílemi crčí zděšeně,
vpíjí se v ptáků umlklých peří
a zase zpívá tlumeně.

A co tak tonou stromy už v mlze,
je mi, jenž jeho píseň mdlou slyším,
jakobych na rukou cítil tvé slze
roztékat tiše po prstech —
a tvůj pláč stává se tišším a tišším,
už jen to pláče v mojich snech . . .

Vodník.

Kreslil Mikuláš Aleš.

Cařihrad.

Píše dr. Josef Štolba.

(Památce Jana Nerudy.)

(Pokračování.)

VI. Mosty Cařihradské.

Příkrost ulic, ode břehu nahoru do Galaty a Pery vedoucích, v nichž, jak již zmíněno, jízda povozů a tramwaye jest místy nebezpečna, byla asi toho příčinou, že Cařihradští záhy ohlíželi se po kommunikaci, která by co nejrychleji a spolu co nejspolehlivěji přemohla značné toto návrší. Proto již r. 1873 zřídili podzemní, lanovou dráhu, která ve dvou minutách doveze nás z Pery až bezmála k novému mostu galatskému.

Vchod do tunelu toho není právě vábný. Ocitneme se v polotemné, jen slabě osvětlené síni s umouněnými zdmi, kdež vane vzduch ne valně příjemný. Ale vagony, nás očekávající, jsou neobyčejně čisté, a proto s chutí usedáme na dřevěných jejich lavicích. Každých pět minut odjíždí vlak, jeden nahoru a jeden dolů, a sice s přesností, jež by Pražana uvedla v úžas. Sotva jsme usedli, vlak se hnul, a nežli jsme se ještě v panujícím pološeru rozhlédli, vystupujeme již zase do úzké uličky, odkud jen málo kroků uvádí nás do krátké, neširoké třídy, směřující k novému mostu.

A život v ulici této a na mostě, jenž vede do starého Stambulu, jest v pravdě omamující. Co z Pery a z Galaty hodlá do starého města aneb odtud tam, vše téměř musí projíti třídou touto.

S obou stran krámek na krámku a v každém skoro penězoměnec, jenž, prodávaje mimo to nejrozličnější zboží, ve čtyrhranné, silné, skleněné skříni staví na odiv své zásoby peněz všech zemí a všech druhů. Každý z nich hledí na nás svůdně, ale každý nás najisto přiokrade, jsme-li nuceni, měniti zde své napoleony, což při nedostatku drobných peněz v Cařihradě ob tu chvíli činiti musíme.

A mezi krámy těmito obecenstvo valí se proudem stále nahoru a dolů, povozy honí je s jedné strany na druhou, úzké chodníky vroubeny jsou prodavači všech možných lahůdek, tekutých i hmotných, uměle vyrobených i přírodou poskytnutých, a mezi tím proháněj se prodavači ledové limonady, skvostného ovoce, vábného pečiva, různých drobotin, křepelek a j., každý závidění hodným hlasem vyvolávaje zboží své, až uši brní. A cizinec, s počátku jako omámen, dá se unášeti proudem, čekaje každou chvíli, že bude v nejbližším okamžiku sbírati kosti své na bídném dláždění.

Nevelké náměstíčko umožňuje, že potkávající se tu proudy mohou se aspoň trochu uvolniti.

Za okamžik vstupujeme na most.

Přes Zlatý roh vedou mosty dva. Z Galaty do Stambulu most nový, železný, most Sultany Validé, matky Sultána Abdula Medžida, o něco výše pak most druhý, dřevěný, most Mahmudův.

Most nový zřízen byl r. 1877 na místě dřívějšího dřevěného a mnohem nižšího, jenž spočíval na pontonech. A z tohoto zůstaly některé zbytky, jež slouží nyní na levé straně za přístaviště všem lokálním parníkům, do Bosporu a do Marmary směřujícím, na pravé pak lodím, jež prostředkují spojení uvnitř Zlatého rohu. Schátralé schody vedou ku dřevěným přístavištím těm, jež pokryty jsou sešlými dřevěnými boudami. A v těchto plno kaváren, pekařů, ovocnářů a zelenářů, a kolem nich neustále takový ruch a řev, že opravdu úzko člověku, jenž poprvé tam se ocitne. Lodi přečetné přijíždějí a odjíždějí, každá vychrlí spousty příchozích a přijímá stejné spousty odjíždějících, a dvě, tři stojí za sebou, spojeny jsouce jen houpavými můstky se zábradlím neb i bez něho. Bez průvodčího není ani možno nalézti loď, kterou hledáme.

A ta rychlost, s jakou vše vhrne se na loď a zase ji opouští. Štulců obdržíte nečítaných. Odevzdáni do vůle Allahovy kloužete se po úzkých můstkách brzy nahoru brzy dolů, a na konec musíte děkovati nebesům, že neshodil vás někdo do špinavé vody, aneb že některý hamal neurazil vám obrovským nějakým nákladem ruku nebo dokonce hlavu.

A nyní k mostu samému.

Jméno jeho „Nový“ jako by bylo ironií. Most je sice železný, ale podlaha uprostřed a na chodnících dřevěná. Ale jaká. Jen širočinou z hruba otesané, dubové a neširoké pražce položeny jsou volně podle sebe a u chodníků a uprostřed jízdné dráhy podstrčeny pod železný, uvolněný prah. Pražce pohybují se následkem úžasné frekvence neustále, a běda tomu, kdo zapadl by nohou do štěrbin, jež mezi nimi stále se rozvírají.

Na počátku mostu, blíž budek výběrčích, stojí na příč řada statných mužů s fezy na hlavě, kteří, oděni jsouce v bílé, dlouhé, až po kolena sahající, volné bundy, vypadají jako by tu stáli v pouhé košili. Oči jejich jsou ostré jako jehly, a ruce s rozevřenými dlaněmi na obě strany tak roztaženy, že ani myš jim proklouznouti nemůže. Čtvrt piastru, tedy asi dva a půl krejcaru vybírají za osobu, ale věru, že by měli sami za chůzi tu platiti.

Na chodnících plno zase prodavačů a žebráků, a i zde sem tam starousedlí cařihradští psi. Ošklivé černošky nabízejí orientální cukrovinky a pečivo, divoké statné postavy, v prapodivných, asijských hadrech, ovoce a různé drobotiny, slepci — opravdoví i falešní — sirky, a každý prodírá se bezohledně tím stále spěchajícím davem, jenž střídá se tu jako v kalejdoskopu. Většinou převládá tmavý evropský šat a fez. Avšak co tu zajímavých krojů ve směsici té, co pestrých turbanů, co neobyčejných tváří nejrůznější pleti. Žluté, černé, hnědé a světlomodré kaftany, prosté turecké spodky se známým pytlem vzadu a stejně prosté kazajky, divadelní přímo obleky, zlatem bohatě vyšívané, bílé suknice, křiklavě červené kabátce, pasy plné pistolí a jataganů, prosté i bohaté stejnokroje vojenské míhají se okolo vás, že nestačí vám oči na koukání, a veškeré možné i nemožné jazyky dorážejí ve váš sluch. Tu poleká vás pekelný lomoz.

povozu, po volných trámcích tryskem ujíždějícího, onde vyděsí vás přímo bolestné zaječení psa, jemuž, pohodlně na chodníku roztaženému, šlápl kdos na ocas, právě když upoutal zraky vaše nezvyklý zjev vysokého mohamedánského kněze v bělostné říze, jenž v jednom z bezčetných povozů kmitl se okolo vás. Tu opět zařve vám do ucha hamal s nebetyčnou bednou na zádech své „varda“, nečekaje však, až uleknuti uskočíte, tu křičí na vás osmáhlý Turčín, sedící na oslu, za nímž táhne se celá řada mezků, provazem spojených, s nákladem trámů, cihel a košů s vápnem, tu nakloní se k vám podezřelý chlap tak, že kvapně přidržíte si kapsy a s odporným úsměvem po francouzsku nabízí vám: „Turkyně, pane, libo-li, pravé Turkyně a velice krásné“, tu strčí vám ošklivá cikánka špinavou ruku pod nos, sladce šveholíc to jediné slovo turecké, jež poznali jste skoro dříve nežli spatřili jste prvního pravého, nefalšovaného Turka: bachšiš, tu zatahá vás za kabát hezoučké čtyř- neb pětileté děvčátko s rozkošnýma, prosebnýma očima, natahujíc tak neodolatelně usmolenou ručičku svou, že mimovolně saháte po nějakém drobném penízi; tu potkáte celé řady Turkyň v prostých i bohatých, plátěných, vlněných i hedvábných kuklích, s obličejem buď hustě neb lehounce zakrytým aneb úplně nezahaleným. Z veliké části nepovšimnou si vás. Někdy však zabodnou se oči jejich do vaší tváře, a okolo úst objeví se bleskem úsměv, že nemůže býti vábnějšího. A nejedna z nich nese na ruce roztomilé děcko v moderním, čistě evropském úboru a tiskne ho starostlivě k sobě, aby nevzalo v té vřavě pohromy. Tváře jejich jsou bledé, pleť nehezká a jako od ličidla rozežraná, a jen oči někdy opravdu krásné. A pod kuklemi vykukují malé ručky v jemných rukavičkách se skvostnými náramky a malé nožky v pařížských polobotkách. A kde není rukaviček, tam viděti ruce dosti jemné sice, ale znetvořené nehty, na červeno neb hnědo barvenými.

Konečně přejdete most. Myslíte, že si oddychnete. Ale chyba lávky. Most ústí zase na nevelké náměstíčko, tak zvaný Balukbazar, rybí trh. A zde ještě horší rej. Zde stanoviště povozů stambulských, jež rvou se o evropské příchozí, zde plno zase prodavačů všech možných darů země i moře, zde celé houfy dotěrných žebráků a žebravých dervišů a učiněné proudy lidí, jež chrlí sem ulice Stambulské. Evropan jest ve vřavě této s počátku jako spit. Ale domorodci jsou jí patrně uvyklí. Prodírají se mezi lidmi, zvířaty a vozy s obratností závidění hodnou, nikomu patrně ani nenapadne, že by mohlo býti jinak, a policejní strážník, opodál stojící, hledí na vše s klidem v pravdě orientálním a pálí při tom cigaretu za cigaretou.

Druhý most cařihradský jest most Mahmudův, stará, úplně dřevěná, na obrovských, s obou stran zakotvených vorech spočívající, ale velice důkladná, obloukovitá stavba, která hlouběji ve Zlatém rohu spojuje západní část Galaty se Stambulem a neméně čilému životu se těší. Dva oblouky poblíž obou břehů slouží jako podjezdy pro lodi menší, oblouk prostřední pak lze zdvihnouti, tak že i lodi největší jím projeti mohou. Arci otvírání oblouku toho neděje se vždy s náležitou opatrností. Před lety jakýs paša vracel se v rychlém povozu ze Stambulu, řetěz nebyl na otevřeném místě zatažen a vůz sřítil se rázem do vody, která je zde průměrně 14, místy však až 20 metrů hluboká. Vše zmizelo v okamžiku.

v hlubině, a vůz i s koňmi i s pašou uvízl bezpochyby v bahně, které dno Zlatého rohu, přes proud v něm panující, vyplňuje, neboť nenalezeno po nich ani toho nejmenšího.

Jiného mostu přes Zlatý roh není. Za pradávných časů, za dob Justinianových, býval most mezi Ejubem a předměstím Chalídže Oghlu, avšak dnes zůstaly po něm jen nepatrné, sotva znatelné zbytky.

A rozhled s nového mostu?

Jest zase jiný a zase úchvatný. Jste uprostřed moře domů. Na všech stranách vybíhají do výše návrší, pokrytá nesčetnými, nejrozmanitějšími budovami, a korunovaná mohutnými mešitami. Vidíte Stambul, Ejub, Galatu, Peru, po pravici Bosporus, za ním asijský břeh se Skutari a Hajdar Paša, po levici pak skytá se vám pohled do větší části Zlatého rohu.

Ale jaký pohled sem i tam!

Na Bosporu bezčetné lodi všech rozměrů a druhů, buď zakotvené aneb v plném letu. Jedny křižují se s druhými, ty vzdalují se, ony přicházejí a mezi nimi celá hejna jiných menších lodic, barek, kocábek a kajků, mihajících se jako šípky. Jak jest to možné, že lodi ty na sebe nenarazí aneb že nezdrtí lodičky, v cestu se jim pletoucí? Vše pluje s takovou jistotou, s takovou obratností, že budí to opravdový údiv.

A na levé straně život již o něco klidnější, ale stejně zajímavý.

I obchodní i válečný přístav jsou plny lodí, a lodi ty odpočívají většinou po odbytém namáhání. Přes to honí se i tu parníky a menší lodice, prostředkující spojení se vzdálenějšími předměstími v živé směsici a doplňují co nejskvostněji obraz přístavu, jejž Cařihradu může záviděti celý svět.

VII. Ejub, město mrtvých.

Zmínil jsem se již, že jízdou z celnice galatské do hotelu v Peře minuli jsme veliký hřbitov, starými cypřišemi řídce osázený. Tak ohromné prostranství, plné sešlých, nanejvýš zanedbaných náhrobkův a ohražené železnou mříží, uprostřed úzkých ulic a spousty domů, na sebe se tlačících, překvapí zajisté každého co nejvíce.

A takových pohřebišť, větších i menších nalezli jsme na všech stranách v Cařihradě. Není dovoleno, rušiti je, a kněžstvo mohamedánské bdí nad zachováním jich neuprosně.

Nejzajímavější ze všech však jsou hřbitovy v Ejubu a ve Skutari.

Imposantní návrší, daleko za Stambulem, skoro již na konci Zlatého rohu, pokryté zahradami a celými lesy vysokých, obrovských cypřiší, jest nejpřednějším evropským pohřebištěm cařihradských mohamedánů, kdežto hřbitov skutarský jest blížencem jeho na půdě asijské.

Usedli jsme v Peře poprvé do tramwaye. Vozy její jsou úzké a sešlé, a každý má své oddělení pro ženy, harém.

Sjížděli jsme po prudkém svahu galatského návrší, a hlučné troubení zvlášť ustanovených hlídačů upozorňovalo na každém záhybu, aby vše vyhnulo se zavčas vagonu, jenž, nemaje brzd, sbíhá s rychlostí závratnou.

Seděli jsme hned za řidičem a čekali jen s tlukoucím srdcem, kdy vůz náš se překotí aneb srazí s povozem jiným.

A dočkali jsme se hned na poprvé.

Turek jakýs vezl na prosté káře, v níž zapřažen byl osel, něco polen dříví, a neuhnul se v čas, tak že vůz náš zachytil konec její a na štěstí jen tak prudce ji odhodil, že ubohý oslík pouze zavrávoral.

Ale Turek nelenil. Pohlédl zuřivě na řidiče, skokem chopil se mocného polena oběma rukama a napřáhnuv je, hnal se po našem voze, jenž následkem srážky té a zatažením oprati se byl v běhu svém na chvíli zarazil. V nejbližším okamžiku musila nastati katastrofa, jež mohla snadno potkati nás, kteří seděli jsme v první lavici.

Ale — nenastala.

Pojednou objevili se totiž dva policisté, jako by byli s oblak spadli, jeden zachytil mlčky, ale silou obrovskou, poleno, a vyrvav je Turkovi z rukou, hodil je zpět na jeho káru, druhý pak klidně jej odvrátil od tramwaye. Několik zuřivých pohledů s obou stran, něco důrazných, patrně šťávnatých slov, a my, oddychnuvše si, ujížděli jsme zase dále, naplněni nemalým podivem nad tím, jak jednodušše, slušně a beze všech dalších následků dovedou cařihradští policajti vyřizovati aféry podobné.

Na levé straně mostu sestoupili jsme na čekající již parník. Jsou všechny stejné. Dosti veliké, ne čisté, ne špinavé, a na každém zase oddělení pro turecké ženy. Ale moc se do něho nehrnou. Usazují se zcela klidně mezi námi.

Také kus pokroku!

Vyjíždíme. Kolem nás skvostné panorama měst cařihradských, a na všech stranách plno lodí.

Sotva jsme usedli, hlásí se různí prodavači. Jeden nabízí sodovou vodu, druhý černou kávu, třetí obrovské, jako menší obruč veliké preclíky, čtvrtý cukrovinky, pátý oříšky, a každý nalézá odběratele. Zastavujeme u jednotlivých stanic, v nichž mění se obecenstvo neustále, mineme několik válečných lodí, námořní arsenál, doky, a staneme konečně u Ejubu.

Na břehu řada domků s několika kavárnami a hostinci, ale většinou se sklady nejrůznějších mramorových náhrobků, podle nichž veledovední turečtí kamenníci v plné práci, a za nedlouho jsme v tichých, klidných ulicích, v nichž s obou stran jen skvostné hrobky a mausolea sultánů, princů, kněží, pašů a bohatých Turků, kteří s oblibou zde pohřbívati se dávají, poněvadž jest to nejposvátnější jejich pohřebiště evropské.

Zde totiž pochován praporečník prorokův Abu Ejub Ansari Abalid ben Sejjid, kterýž za obležení Konstantinopole Araby r. 672 byl padl, a po němž pohřebiště nese jméno své. Dlouho nevěděli Osmané, kde jeho hrob. Ale když r. 1453 Mohamed II. obléhal město, tu jaký kněz, Akšemseddin, měl jako na objednání vidění, v němž naznačeno mu místo, kde tělo Ejubovo odpočívá, což arci nemálo vzpružilo nadšení obléhajících.

A když pak Konstantinopol dobyt, tu Mohamed vystavěl nad domnělým hrobem tím skvostnou, mramorovou mešitu, mešitu Ejubovu, kdež uschován jest prapor proroků, a v níž odbývá se při nastoupení každého sultána opásání jeho mečem Osmanovým.

Okolo nádherných, bíle mramorových, rozkošnou kamennickou prací a skvostnými fayencemi, jakož i mřížemi, zhusta vzácně umělými opatřených

hrobek, z nichž některé sestávají z pouhého mřížoví, které se klene uprostřed malé zahrádky v elegantních formách do výše a porostlé jest pnoucími rostlinami, pak okolo mramorových studánek, jež slouží k omývání před modlitbou a k napájení zemdlených poutníků, kráčíme po děsné dlažbě vzhůru. Ticho v ulicích až příšerné. Několik psů podřimuje kolkolem a sem tam jen objeví se vážný Turek neb plachá Turkyně. Několik hochů hodilo po nás kamenem, a pojednou, kde se vzala, tu se vzala, zastavuje nás vojenská hlídka, jejíž vůdce nás oslovuje.

Nerozumíme mu. Ale průvodčí odpovídá a vysvětluje nám, že vůdce táže se po tom, kdo byli oni útočníci, a byl-li někdo z nás kamenem uhozen. A obdrževše zprávu, že nikdo z nás trefen nebyl a že hoši zmizeli tam a tam, vojáci odchází směrem jim naznačeným.

Za málo okamžiků staneme u mřížových vrat Ejubovy mešity.

Veliké nádvoří, mramorovými deskami dlážděné, mocnými stromy osázené, v jichž stínu několik mramorových studánek, rozkládá se před námi, a po pravici svůdně ale nadarmo kyne nám vchod do mešity, těžkou oponou zastřený. Po nádvoří kráčí několik zahalených žen, u studánek omývá se pět — šest Turků, a všude panuje ticho posvátné. Jak rádi bychom vstoupili. Ale není to možné. Noha nevěřících nesmí znesvětiti svatyni, v níž odpočívá prach soudruha prorokova.

A jest toho zajisté litovati. Mešita jest prý překrásná kopulovitá stavba, jejímž nejsvětějším místem sarkofag Ejubův, stříbrným zábradlím kolkolem ohrazený. Jest zahalen hedvábnou, bohatě vyšívanou pokrývkou, vůkol rozestaveny jsou těžké, stříbrné svícny s voskovými svícemi, mezi nimi na zvláštních stojanech rozloženy korany, psané nejslavnějšími písaři mohamedanskými, na všech stranách rozvěšeny jsou citáty z koranu, jednotlivými sultány vlastní rukou psané, a nade vším vznáší se zelený prapor prorokův, jenž rozvinouti se smí jen tehdy, když země jest v nebezpečí, načež každý Mohamedán povinen jest, súčastniti se její obrany.

Tak popisoval chrám průvodčí, ale vyprávěl také jen dle doslechu. Sám do mešity nikdy nevstoupil.

A kráčeli jsme dále, stále výš a výš. Hrobky přestaly, a započal obrovský hřbitov plný nesčíslných pomníků a protatý bezčetnými ulicemi a uličkami. Vysoké cypřiše hledí zádumčivě kolem sebe, nejrůznější keře bují mezi hroby, a zřídka kdy jen mihne se okolo nás zakuklená postava ženská, v místech těchto strašidlu podobná, neb zamračený Turek.

Pomníky turecké jsou různých druhů. Vrací se však stále v těchže formách.

Bohatí zdobí hroby své sarkofágy, nahoře otevřenými, které opatřeny jsou napřed i vzadu sloupy, jichž vypouklé nápisy hlásají jméno a vlastnosti nebožtíkovy, provázejíce je nábožnými průpovídkami.

Méně bohatí pokrývají hroby své kamennou deskou, taktéž s dvěma kameny v hlavách i v nohách, avšak deska ta musí býti uprostřed rozštípnuta, aby tak jako do otevřených sarkofagů bohatých, i sem nalezli přístup oni dva černí andělé s modrýma očima a s mocnými drápy Monker a Nakir, kteří každého zemřelého, jakmile byl pochován, přicházejí vyslýchat, je-li hoden vejíti jednou do ráje, a srdce jeho vyndavají z těla, aby se přesvědčili, je-li červené neb černé.

Červené-li, nechají nebožtíka klidně spáti a otevrou mu po pravé straně hlavy okénko, jímž hledí na místo v ráji, pro něj určené. V opačném případě však tlukou jej železnými kyji, že zoufale řve, a otvírají mu okno do pekla. A tam zří v největších mukách zatracence, kteří řetězem, celým tělem od úst protaženým připoutáni jsou k hrůzným ďáblům, již trápí je nejděsnějším způsobem.

Avšak peklo moslemské jest přece jenom lepší nežli peklo naše. Neboť každý, i ten nejzarytější hříšník, odbyv tresty své, přichází na konec přece do tureckého ráje, kdežto v pekle zůstanou na věky jen nevěřící. A ráj ten není k zahození. Očekávají tam pravověrného Turčína věčná mladost a síla stále rostoucí, a k tomu bezčetné zástupy nejkrásnějších, nestárnoucích hurisek, jichž panenství stále se obnovuje.

A ke všemu: do tureckého ráje přijdou jen mužové. Ženy nemají nesmrtelné duše a nemohou tudíž z mrtvých vstáti, což činí snad mnohému muži ráj teprve pravým rájem. A ubohé ženy turecké Mohamed vyloučil z ráje toho přes to, že povolal tam také svou oslici, svého velblouda a svého oře, pak tele Abrahamovo, velrybu Jonášovu, krávu Mojžíšovu a některá jiná ještě dobytčata, která v koranu vystupují.

Avšak vraťme se k náhrobní desce, jež kryje hroby méně bohatých. Mimo otvor zmíněný nesmí v ní scházeti kulaté prohlubinky, do nichž pozůstalí s počátku nalévají vonné tekutiny, které však slouží později k tomu, aby zachycovala se v nich deštivá voda ku napájení ptactva.

A chudší mívají pouze dva kameny, z nichž zadní jest vyšší předního. Aneb jest hrob jejich jen zemí zasypán bez jakéhokoliv náhrobku.

Ale co jest zvláště zajímavé: Dle útvaru náhrobních kamenů poznáte kus života nebožtíkova, aniž byste dovedli čísti divné ty nápisy, neboť náhrobky turecké dovedou mluviti ku každému.

Turban neb fez, na temeni rovně vytesaný značí muže, jenž sešel přirozenou smrtí. Turban neb fez však šikmo postavený jest důkazem, že zemřelý byl sťat, aneb že sešel jinou smrtí násilnou. Pomníky žen vybíhají buď ve špičatý květ nebo v lasturu a nesou ozdoby přímo poetické. Kde leží žena, jež zanechala dítek, zdobí kámen její vytesaný růžový keř, jenž tolika květy se honosí, kolik dítek přivedla na svět. Neměla-li dítek, neb byla-li dívkou, jeví se na kameni vinný neb jinaký keř.

A hroby dítek opatřují malinkými kameny obdobnými, a proto zcela přirozeno, že cizinec, kráčeje od pomníku k pomníku, s opravdovým zájmem sleduje němou řeč výmluvných kamenů těch.

Jaký to rozdíl proti nevkusným mnohdy výrobkům kameníků našich!

Ano i dobu, ve které nebožtík žil, možno dle útvaru turbanu neb fezu poznati, neboť jednotliví sultánové zaváděli různé tvary pokrývek těchto.

A jak demokratický ráz nese takový turecký hřbitov. Arci, hroby velkých tohoto světa jsou nádherné, ale těla jejich vrací se bez rozdílu přímo zemi, a nejmocnějšího sultána zasypají prstí právě tak jako nejposlednějšího jeho poddaného. A boháč tu vedle bídáka, a hroby všech jsou ponenáhlu stejně opuštěné, stejně zašlé. Zemřelý jest šťasten. Vejde dříve neb později v ráj Mohamedův, a pozůstalí nemají k popelu žádných povinností více. — —

Po dlouhém putování nekonečnými řadami hrobů dostupujeme temene vysokého návrší, a uchváceni stápíme zraky své v nový a zase skvostný obraz, jenž rozkládá se u nohou našich.

Pod námi hluboký svah, plný keřů a cypřiší, po němž před mnohými věky rozloženy byly až po hradby městské křižácké voje Gottfrieda z Bouillonu, a na úpatí jeho celý Zlatý roh se všemi svými klikatými záhyby, oživený přečetnými, odtud arci malounkými lodicemi, a obklopený na všech stranách výšinami, jež posety jsou neurčitou směsicí domů a štíhlými minarety. Ale ačkoliv vzduch čistý, přece vše následkem slunečních paprsků, do očí nám svítících, jaksi nejasné, jako by jen nadechnuté, vše jako by se chvělo v paprscích těch a v nejbližším okamžiku zmizeti mělo opojeným zrakům našim.

Ale záhy prosa všedního života probouzí nás z poetické nálady. Posvátnost míst, cizinci hojně navštěvovaných, nevadí nikterak podnikavé mysli turecké. V malém domečku, v stínu osamělého, široce rozloženého stromu statný Turek zařídil si kavárnu a nabízí nám s nejlíbeznějším úsměvem nefalšovaný výrobek svůj. Za chvíli usedáme na nízké stoličky a zapíjíme skvostný rozhled výbornou tureckou kávou.

Avšak turecké hřbitovy stávají se pod večer rejdištěm nejsprostších kněžek Venušiných, a různé jiné, světla denního se štítící čeládky, a proto zavčas vracíme se k přístavišti. Ale volíme cestu jinou. Obejdeme hřbitovy se strany opačné a pojednou z posvátného klidu mrtvých ocitujeme se rázem zase v plné, bujné reji živých.

Domky s obou stran i uličky jsou plny kaváren, hostinců a krámů, ale evropský kroj tu řídkou výminkou. Mineme druhý vchod nepřístupné mešity Ejubovy, s opravdovým zájmem pozorujeme ten hon za denním chlebem, ten bujný život, jenž tak velice se odráží od hlubokého ticha míst, které jsme byli před chvílí opustili, zvědavě nahlížíme do různých těch, čistě orientálních kuchyní, dílen a obchodů, jež Evropana nezvyklým ruchem svým tak dovedou poutati, pak mineme ještě malou, sešlou mešitu, a jsme zase tam, odkud jsme byli vyšli.

V přístavišti musíme chvíli čekati na loď. Naše dámy vešly do harému čekárny, a záhy jsou pohříženy v horlivý rozhovor s několika Turkyněmi. Ale komický to rozhovor! Ukazují si rukama, ba celým tělem, a činí vzájemně nejzoufalejší posuňky, jež umělostí svou připomínají divadelní pantomimy. Ale přes to, dorozumívají se dosti dobře.

Vstupujeme na loď a vracíme se do Pery. Soumrak snáší se znenáhla na šedomodravou hladinu Zlatého rohu, a nám zdá se, že plujeme jako v pohádce, až šumný ruch na novém mostě vrací nás opět střízlivému životu.

VIII. Do Therapie a Böjükdere.

Procházíme-li se po několik dnů úzkými ulicemi různých čtvrtí cařihradských, v nichž panují nejhroznější zápachy nejrozmanitějších druhů, zatoužíme záhy po čerstvém zase vzduchu. A k tomu příležitosti více nežli dosti. Bosporus, asijský břeh a moře Marmarské hledí na nás tak

vábně, že ob tu chvíli spěcháme z dusného ovzduší cařihradského ven, do smavého, svěžího a přírodními krásami tak bohatého okolí města.

Bosporus uchvátil nás hned na poprvé, kdy z Černého moře brali jsme se jím do evropského sídla asijských vetřelců. První výlet náš směřuje tudíž zcela přirozeně zase k jeho skotačivým vlnám. Pravím: zcela přirozeně, neboť kdybychom navštěvovali ho každý den, vždy nalezli bychom na něm nových zase, dosud nepoznaných půvabů.

Vyjíždíme na statném parníku od nového mostu. Kolem nás velikolepá scenerie báchorkovitého města. Ale tentokráte hledíme na ni roztržitě. Vábí nás více pohled do poměrně úzké té vodní dráhy, za níž, na konci Černého moře, ruský pavouk pomalounku ale bezpečně spřádá síť, do které jednou chytiti se musí exotický brouk, jenž ovládá dnes divukrásné pahorky cařihradské.

Běh lodi vyhovuje velice ochotně přáním výletníků. Vyjíždějíc, loď drží se poblíž břehu evropského a zastavuje v četných stanicích. Při návratu pak béře se podél břehu asijského.

Objeli jsme Galatu a sousedící s ní, stále nepatrnější předměstí Tophane a Fyndykly, a minouce hezoučkou mešitu s dvěma minarety, matkou Abdula Medžida vystavěnou, plujeme volně podél nejskvostnějšího paláce, jaký kdy byla vytvořila orientální fantasie, podepřená neobmezenými prostředky, kolem paláce Dolma Bagdže. Dlouhé, bělostné, z mramorových balvanů sestrojené nábřeží, ohražené bohatou železnou a částečně zlacenou mříží, uzavírá proti moři budovu, jež připadá nám věru jako zámek z báchorky. Vysoký střed s táhlými, nižšími křídly, a vše obklopeno s obou stran a ve stoupajícím pozadí stejně báchorkovitými zahradami a vytvořeno ze skvěle bílého mramoru a plno sloupoví a nádherných ozdob. Jest arci pravda, že façada jest přeplněna a že bojují v ní prvky nejrůznějších slohů východních, ale přes to nelze upříti, že dojem fantastické běloskvoucí stavby v tom temně zeleném rámci, s tou sytě modrou oblohou nahoře a s tím věčně nepokojným ultramarinem na úpatí skytá obraz, hodný básnického péra.

A dvoje brány, které s dvou stran na pevné zemi vedou do paláce toho, v jehož nekonečných zahradách nalézají se četné jiné kiosky a letohrady, tvořící malé skvostné město, jsou neméně nádherné. Připomínají sice bohatostí ozdob svých nejskvostnější indické chrámy, ale přes to hledíme na ně s úžasem.

Arci, čím skvělejší zevnějšek paláce, který sultán Abdul Medžid r. 1853 v době, kdy ve válce krimské voje jeho největší bídou strádaly, nákladem hříšných peněz — mluví se o sedmdesáti milionech franků — byl vystavěl, tím smutnější jeho historie. Abdul Medžid dokonal tu sice v nejbujnějších radovánkách serajlových přirozenou cestou život svůj — panovalť od r. 1839 až do r. 1861 — avšak za to skončil zde smutně vladařskou dráhu svou bratr a nástupce jeho, Abdul Aziz, jenž s tak skvělými úmysly vládu byl nastoupil. V noci ze dne 29. na 30. květen r. 1876 přinutili jej vlastní jeho rádcové, aby postoupil trůn bratrovci svému, Muradu V., synu Abdula Medžida, načež převezli jej i s harémem do Starého Serajlu, a odtud později do paláce Čiraganského, odkudž

rozlétla se po 4. červnu r. 1876 světem zpráva, že skončil život svůj sám, otevřev si nůžkami žíly.

Rozumí se, že tak neučinil, nýbrž že byl po odvěkém chvalném zvyku tureckém zcela prostě zavražděn. Avšak nástupci jeho, jenž provolán byl císařem „z boží milosti a z vůle národa", ani milost ona ani vůle tato dlouho nesvědčily. Již po čtyřech měsících, dne 31. srpna 1876 zbaven byl zase trůnu za záminkou, že jest duševně chorý ano blbý, a internován do paláce Čiraganského, kdež dosud v přísném odloučení s harémem svým žije.

Následuje předměstí Bešik Taš, za nímž na západě údolí lip, údolí Chlamurské s císařským kioskem, oblíbená to vycházka zejména cařihradských Turkyň, a před námi zase skvostný palác, zmíněný již Čiragán, po Dolma Bagdže nejkrásnější palác sultánský na Bosporu. Sultán Abdul Aziz vystavěl skvostnou tuto, proti vodě 750 metrů dlouhou stavbu mramorovou, netuše, že zde právě násilným způsobem rozloučí se se světem, a že palác ten stane se uchvatiteli trůnu jeho doživotním žalářem. Přečetné, vždy dvojnásobné a co nejpečlivěji volené, spolehlivé stráže, rozložené na všech stranách, neponechávají v pochybnostech o tom, jak záleží panujícímu sultánu, bratru a nástupci jeho Abdul Hamidovi na tom, aby nešťastný zajatec uzavřen byl úplně od celého světa a aby v nikom nemohla ani vzniknouti myšlenka, chtíti snad pomoci Muradovi z vězení, jak jednou již blouznivec jakýs o to se byl pokusil.

Za palácem zdvihá se rozsáhlý park a na nejvyšším jeho temeni vypíná se Yildiz Kiosk, obrovské sídlo Hamidovo, obehnané převysokou, bílou zdí, jež uzavírá ho kolkolem. Zde žije, užívá a vládne nynější sultán, zde jeho harém, a nedaleko odtud mešita jím vystavěná, Hamidie, do kteréž každého pátku ubírá se v slavném průvodu, a zde kolkolem rozloženy nejlepší a nejspolehlivější regimenty turecké armády.

Ubohý sultán! Nejvyšší světský i duchovní vládce více nežli 20. milionů lidí, velitel armády, jež v čas války dosahuje bezmála milion udatných, smrtí opovrhujících vojínů, samovládce, na jehož pokyn klesají hlavy a v jistou smrt spěchají statisíce lidí, uzavírá se tu v stálém strachu proti vlastním svým poddaným. Vždyť, jak se v Cařihradě vypravuje, mění každodenně i svou ložnici, tak že do posledního okamžiku nikdo v paláci neví, kde sultán dnes ku spánku se uloží.

Vesnice Ortakjöi, Armény a Židy obydlená, kteřížto pěstují hlavně zeleninu pro trh cařihradský, objevuje se za Čiraganem, a za ní nyní na břehu nekonečná řada letohrádků a vil vynikajících Turků, jež střídají se sem tam s prostými vesničkami. Pozornost poutají dva veliké, dřevěné, jednoduché sice, ale elegantní paláce, stejné jako dvojčata, sídla to dvou synů slavného obhajce Plevna, Osmana Ghasi Paše, kterýmžto sultán v uznání záslub otce jejich dal dvě dcery své za ženy.

A již tu před námi zmíněný již Rumili Hissar, pitoreskní ten starý hrad, v jehož omšených zdech skrývá se přívětivá vesnička a nad nímž vypíná se obrovský americký Robert College, v němž vychovává se dorost nejrůznějších národů jihoevropských.

Mineme nevelkou, v cypřiších a platánech se skrývající tureckou osadu Emirghion s letohrádkem bývalého egyptského místokrále Ismaila

Paše, po té nevyrovnatelný záliv Steniu, kdež Argonauti, v dík za pomoc okřídleného genia proti Aurykovi, králi Bebryků, geniovi tomu chrám byli postavili, kterýž proměnil pak Konstantin Veliký v klášter, předělav genia prostě v archanděla Gabriela; mineme dále hezounkou vesničku Jenikjöi, plnou letohrádků bohatých Turků, Řeků a Armenů, a již, pohlédnuvše ještě na rozkošné sídlo německého velvyslanectví s obeliskem Moltkovým, na skalnatém výběžku nádherné zahrady pyšně se vypínajícím, stanene v Therapii, v řecké osadě, která vedle Böjükdere, osady to řeckoarmenské, jest letním sídlem nejpřednějších evropských kruhů cařihradských, poněvadž v celém Bosporu není koutu, který by nejen krásou, ale i neobyčejnou polohou svou nad ně vynikal.

Bosporus, zatáčeje se k Cařihradu směrem severozápadním, vniká zde totiž tak hluboko do pevniny evropské, že tvoří přímo ostrý trojúhelník, jehož čára základní opírá se o asijský břeh. Na straně severovýchodní leží Böjükdere, na straně jihovýchodní Therapie, a polohou tou jest zároveň rozhodnuta doba návštěvy letních sídel těch. Therapie, obrácená proti severu, skytá ve vysokém létě pobyt, že nelze si příjemnějšího mysliti, neboť severní vítr, od Černého moře stále vanoucí, mírní o nejvíce palčivost vzduchu. Böjükdere pak, kryté hornatým pozadím svým proti nepohodám severním a otevřené proti jihu, jest na jaře a na podzim sídlem věru závidění hodným.

Obě místa, do sebe téměř splývající, tvoří vlastně jen nekonečnou řadu roztomilých ano nádherných vil, podél moře se táhnoucích. Břeh přetvořen v krásnou, rovnou, mocnými balvany v moři podepřenou silnici, již omývají skotačivé vlny skvostně modrého Bosporu, a za letohrádky, v hornatém, ano místy i skalnatém pozadí, nejbujnějším stromovím pokrytém, jemuž četné cypřiše a pinie dodávají určitého rázu, skrývají se původní, letními sídly tam skoro úplně zatlačené vesničky domorodců, a za nim plno nejskvostnějších procházek.

Mezi letohrádky vynikají vedle různých hotelů imposantní budovy jednotlivých vyslanců. Po většině rozsáhlý a velice cenný pozemek, jejž zaujímají, byl jednotlivými sultány velikomyslně darován říším, jež vyslanci zastupují. Ale co je zvláštní. Řádné silnice k palácům svým vyslanci domoci se nemohli. Nechtěli-li věčně topiti se v bezedném bahně neb dusiti se v mučivém prachu, nezbylo jim, nežli spojiti se s bohatými majiteli ostatních vil, kteří nedostatek řádné silnice stejně těžce nesli, a vystavěti vlastními, spojenými silami širokou cestu podél mořského břehu, jež od večer a za letních, báječným svitem měsíce ozářených nocí jest shromaždištěm všeho, co v Cařihradě rodem, bohatstvím, postavením a krásou vyniká.

A na silnici té spatřil jsem také první velocipedy. Cařihradský vlnitý, a lidmi a povozy stále přeplněný terén jim nesvědčí. Za to však okolí s četnými svými, dlouhými, rovnými a dobře upravenými cestami jest pro ně jako stvořeno. Rozumí se, že v Böjükdere byly to Angličanky, které nám v Řecku poprvé předvedly bycikl, a rozumí se také dále, že byly to Angličanky vesměs nehezké.

Pravil jsem, že okolí jmenovaných dvou villegiatur oplývá rozkošnými procházkami. Nuže, vzhůru do okolí toho.

IX. Bělehradský les.

Nežli vrátíme se podél asijského břehu do Cařihradu, musíme vylétnouti do čarovného toho kraje, jenž za Böjükdere tak líbezně a vábně na nás se usmívá.

Elegantní povozy čekají na všech stranách na výletníky, jichž zde stále plno. Za 20 franků provezou nás celým lesem bělehradským, jenž zaujímá plochu asi čtyř tisíc hektarů, a složí na konec ve skvostné iliálce našeho cařihradského hotelu, kdež starají se o nás otcovsky.

Sotva opustili jsme vesnici, která letohradům kryje záda, již nalézáme se ve skvostném stromořadí nejkrásnějších platánů, mezi nimiž jeví se nám ob tu chvíli úchvatné pohledy do šťávnatých lučin, do poetických hájů, do lesnatých úbočí. Avšak netrvá to dlouho a jsme v plném lese, jímž stoupáme stále vzhůru. Obrovské, jedlé kaštany a mohutné fikovníky, okolo nichž vine se sem tam réva, plná zrajících hroznů, nebo bečtan, svírající peň jako v zelenavé brnění, vroubí s různým keřnatým podrostem cestu, a při každém záhybu otvírají se nové a nové rozhledy do nekonečných, vlnitých prostor, plných mohutných dubů, buků, topolů, cypřiší a pinií, jichž listí a jehličí barví celý obraz nejrůznějšími odstíny svěží zeleni.

Avšak celý ten, sem tam hezoučkými osadami a dvorci prostoupený, pahorkovitý kraj prozrazuje na první pohled, že těší se as častým návštěvám výletníků, neboť ob tu chvíli spatřujeme tu pod prastarým platanem, tu na stráni v stínu staletých stromů, tu pod lehounkou střechou dřevěného, prostého pavillonu kavárničky, jež za nepatrný peníz poslouží výbornou tureckou kávou a znamenitou vodou.

Co však přímo překvapuje: že veškeré lesy jsou ve stavu opravdu vzorném, že nikde nejeví se účinky vše ničící sekery, ba že všude patrna snaha po stálém zvelebování lesů těch. Jak jest to možné? — Vždyť jsme přece v Turecku!

Záhada tato vysvětluje se nám dosti záhy.

Po delší jízdě, jejíž požitky kalí nám pouze děsný prach, jímž silnice, ostatně velice dobrá, pokryta jest na několik centimetrů, a jenž halí nás ob tu chvíli v učiněná oblaka, jakož i některé hnijící mršiny pošlých koní, miriádami much pokryté, kteréž odstraniti nikomu nenapadá, objeví se pojednou před námi obrovské oblouky mohutného vodovodu, jenž na příč cesty béře se směrem jižním, a u něhož několik tureckých hochů nabízí nám krásné melouny a ještě krásnější broskve ku koupi. Záhada jest vysvětlena: nalézáme se v oblasti, která opatřuje celý Cařihrad potřebnou vodou, v oblasti, jejíž obyvatelé jsou osvobozeni ode všech daní a dávek veřejných za to, že musí udržovati lesy stále v nejlepším stavu, že nesmí kopati žádných studní, a že smí používati jen takových studánek, které leží hloub nežli síť vodovodů, jimiž voda do blaţího města se béře, v oblasti, ve které zřízeny jsou po většině staré již vodojemy, různými sultány a matkami jejich vystavěné, v nichž v stínu odvěkého stromoví shromažďuje se voda, pro Cařihrad potřebná.

Krátce řečeno: les bělehradský jest životní otázkou turecké metropole. Ve výši sto a šedesáti až dvou set třiceti metrů nad hladinou mořskou

nalézají se tu veškeré ty obrovské vodní nádržky, které Cařihrad, jehož nejvyšší bod sahá jen as do sto a třicíti metrů, zásobují vodou, v čemž vypomáhají jen cisterny na různých bodech města zřízené.

Nedlouhá ještě jízda lesem stále skvostnějším a jsme u dřevěného zábradlí, kdež celá řada rukou natahuje se po bachšiši. Opustíme vůz a za nedlouho nalézáme se u vodojemů.

Jsou velice prosté, ale prakticky utvořené. Ohromný úvoz mezi dvěma šikmými, lesem porostlými stráněmi jest na příč uzavřen mohutnou, šest metrů silnou, z mramorových balvanů sestrojenou a dle hloubky úvozu náležitě vysokou hrází, jež upravena jest nahoře jako pohodlný most, a v úvoze tom shromažďuje se nejen pramenitá, ale i dešťová a po případě i sněhová voda, jež z jara s lesnatých strání sem se sbíhá. Na jaře nekonečné vodojemy tyto, jichž hloubka, od temenu mostu počítaje, kolísá mezi 26 až 40 metry, přetékají vodou, která pak celou sítí potrubí vede se do všech čtvrtí města, kdežto voda přebytečná odpadá zvláštními otvory do různých potoků.

Vodojemů takových, turecky bend zvaných, nalézá se v bělehradském lese sedm. Jsou různé délky, od jednoho sta až do šesti set metrů, ale přes to, že v době zimní nahromadí se v nich obrovské zásoby vody, parné léto bez dešťů úplně je vysouší, což arci zejména pro chudinu cařihradskou jest rána veliká. Neboť kam stačí pak voda městských cisteren, jakož i voda, kterou sedláci z okolí v kožených vacích na prodej přivážejí?

Rozumí se, že veškeré vodovody jsou opatřeny bezčetnými vodoměry, kamennými to, dutými pyramidami s malinkým reservoirem na temeni, jenž má tentýž sklon jako vodovod sám. Voda z bendu, spodním potrubím se valící, vystoupí zde nahoru, zbaví se takto všeho zkaženého vzduchu, jenž v potrubí se byl nahromadil, osvěží se čerstvým, lesním ozonem, a berouc se zmíněným reservoirem, spadá zase dolů do potrubí, čímž další její běh vždy zase co nejvíce se urychlí.

Příčná hráz každého jednotlivého bendu nese uprostřed veliký mramorový památník, na němž zlatým písmem v zeleném poli vytesána jsou jména těch, kdož ji byli zřídili, provázená různými chválami a průpověďmi z koranu.

Následkem vodovodů zde umístěných jest les bělehradský pro nepřátelskou invasi takořka klíčem k Cařihradu. Neboť tento bez vody jest úplně málomocný.

Severně od Böjükdere táhne se hluboké, lesnaté údolí, údolí růžové zvané, v němž nalézá se celá řada hledaných, výbornou vodu skytajících pramenů. Nejlepší z pramenů těchto, prameny sultánské, jsou pevně ohraženy a voda jejich vede se zvláštním potrubím pouze do haremu sultánova. Za mé návštěvy bylo v bendech vody jen na dně. Ode května do září nesprchlo a prameny bělehradské nestačily naplňovati potrubí vodou. Proto hospodařilo se v Cařihradě s tímto darem božím v dobu tu co nejvíce, a proto také viděti bylo tolik prodavačů vody, kteří rozváželi a roznášeli ji v sudech, v lahvích ledem chlazených a v kožených vacích.

Vracejíce se od vodovodů, béřeme se do Therapie. Cesta stále stejně roztomilá, brzy pahorkovitým lesem, brzy rozkošnými údolíčky, vysokými,

téměř kolmými stráněmi uzavřenými, brzy svěžími lučinami, jež vyzývají takořka k odpočinku.

A největší a nejpůvabnější z lučin těch jest veliká louka, která při konci údolí Böjükderského na cestě do Therapie se nalézá. Skoro ve středu jejím vypíná se staletý platán, jehož kmen zub času tak vyhlodal, že mohl v něm pohodlně se uvelebiti s celou svou, arci prostou kuchyní kavárník, jenž v stínu jeho a v stínu šesti jiných velikých platánů, kteří z kořenů praotce svého byli vzešli, ochotně poslouží znamenitou tureckou kávou.

Platánům těm říkají „sedm bratří", a nejstarším z nich zvlášť ještě „strom Gotfrídův", neboť pověsť vypráví, že Gotfríd z Bouillonu rozložil se zde s jádrem svých Křižáků, když v XI. století táhl do Jerusalema.

Jsme v Therapii a zajíždíme do Summer Palace Hotel, filiálky to našeho hotelu cařihradského. Jest to sice, jako většina sousedních letohradů, jen dřevěná, bíle natřená, avšak obrovská budova, ale jak upravena, jak zařízena! O takových hotelech nemáme u nás v Čechách, ba v celém Rakousko-Uhersku ani zdání. Jaká elegance, jaká nádhera a jak přece vše při tom jednoduché, pohodlné a vkusné. A to praktické zařízení! V hotelu cařihradském, v němž jsme se stravovali, obdrželi jsme poukázku, za kterou poskytli nám v Therapii naši druhou velice bohatou snídani bez jakéhokoliv doplatku.

Ani by člověk nevěřil, že je v Turecku.

Projdeme se rozkošnou zahrádkou hotelu a spěcháme na loď, abychom vrátili se do Cařihradu. Před námi na asijské straně na vysoké skále Anadoli Kavak, mizící takořka v celém háji vavřínů a fíkovníků, a na úpatí skály turecká vesnička stejného jména, která cařihradský trh zásobí nejsladšími hrozny a fíky. Pak zase mohutná baterie, jejíž obrovská děla hrůzu budí, pak hora Juša Degh, t. j. hora Josuova s malou mešitou, kdež dle tureckého podání nalézá se hrob biblického hrdiny toho, a po té celá řada vesnic, z nichž jedna krásněji položena nežli druhá. Vidíme továrnu na sklo a porculán u vesnice Paša Bagdže, kterou založila za pomoci státní jakási podnikavá, bystrá hlava, aby čelila — a sice s velikým úspěchem — dovozu českého skla, vidíme dále celý houf krásných letohradů bohatých Turků blíž vesnice Tšibukli, pak Kanlidže, nejkrásnější snad osadu tureckou na asijském břehu Bosporu, plnou nádherných vil s terasovitými, výš a výše stoupajícími zahradami, zmíněné již zříceniny Anadoli Hissar, pak údolí Göksu neboli údolí sladkých vod asijských, kteréž každého pátku s oblibou vyhledávají turecké rodiny, Kandili, vesnici rozkošně položenou, u níž nejprudší vždy proudy Bosporu, i za klidného moře velice nepříjemné, pak četné jiné osady, nádherný palác Bejlerbeg Serai, Abdul Azizem vystavěný, a již před námi Skutari s celým ostatním, nádherným obrazem evropských čtvrtí cařihradských.

Přímo omámeni krásou obrazů, jež plynuly okolo nás jako vyvolány čarodějnou mocí, staneme konečně u přístaviště nového mostu. Pomocí loktů svých prodíráme se hlučícím davem, jenž spěchá na loď, kterou jsme právě byli opustili, a dosáhnuvše konečně vratkých schodů, vzhůru vedoucích, stojíme zase na mostě, z něhož jsme byli vyšli. V nejbližším okamžiku dáváme se proudem lidstva volně unášeti do Pery.

Děti ghetta.

Napsal Israel Zangwill. Z angl. přeložil Jos. Bartoš.

(Pokračování.)

III. „Reb“ Šemuel.

oses Ansell jen zřídka modlíval se v synagoze „Synů Smlouvy,“ *) neb byla příliš blízka, na micvah,**) příjemný zrakům nebes. Nábožný žid musil běžeti až do šúle,***) aby ukázal svou horlivost a vraceti se pomalu, jakoby váhavou nohou, aby Satan neupozornil Svatého na lenost vyvoleného lidu.

Moses byl velikým mužem i v jiných vzdálených chevrách, jež poctíval svou přítomností. Jen tenkráte, když náhodou čas bohoslužby nesouhlasil, poctil Moses svou přízní Syny Smlouvy, objeviv se buď na počátku neb na samém konci bohoslužby, an nechtěl modliti se dvakráte všední modlitby, ba někdy odříkal doma před pobožností v synagoze anebo po ní celých sto stran rituálu. Ranní bohoslužby počínaly v létě o šesté a v zimě o sedmé hodině, aby pracující muž posilněn mohl započíti své denní dílo.

Po ukončení bohoslužby v Beth Hamidraši, několik dní po Vykoupení Ezekielově šel Solomon k reb Šemuelovi, jenž mu daroval půlpenny za to, že mu mohl požehnati. Solomon podal jej svému otci, jehož doprovázel.

„Nu jak se vede reb Mošé?“ ptal se reb Šemuel se svým laskavým úsměvem, povšimnuv si rozpaků Mosesových. Nazýval ho „reb“ ze zdvořilosti a v uznání jeho nábožnosti. Skutečný „reb“ byla pěkná mužná postava, plná dokonalosti, jež byla by stačila na dva Anselly. „Reb“ jest populární pokažení slova „rav“ neb „rabbi“.

„Zle,“ odvětil Moses. „Neměl jsem po celý měsíc žádné práce. Práce jest tak vzácná v této části roku. Ale Bůh jest dobrý.“

„Což nemůžeš něco prodávati?“ tázal se reb Šemuel, hladě zamyšleně svou dlouhou, prosivělou, černou bradu.

„Prodával jsem citrony, ale ty tři nebo čtyři šilinky, co jsem vydělal, padly na chléb pro děti a na nájem. Peníze zrovna mizí mezi prsty v zimě, když má člověk pětičlennou rodinu. Když citrony přestaly, byl jsem tam, kde jsem začal.“

Rabbi soucitně vzdychnul a vsunul půlkorunu do Mosesovy dlaně. Pak pospíšil odtud. Jeho syn Levi zdržel se ještě chvíli, aby ukončil obchod, záležející ve výměně hrachové foukačky za několik knoflíků

*) To jest Smlouvy s Bohem.
**) Dobrý skutek.
***) Hlavní synagoga.

Solomonových. Levi byl o dvě leta starší než Solomon a byl od něho ještě oddálen tím, že chodil do střední školy. Proto jednání jeho se Solomonem bylo jaksi blahosklonné. Ale nezastrašil tak snadno Solomona, jenž vedle národní letory měl také národní chucbah, což se překládá podnikavost, smělost, drzost neb nestydatost.

„Jářku Levi," pravil, „my nemáme dnes školu! Nepřijdeš si dnes dopoledne hráti na schovávanou v naší ulici? Jsou tam takové krásné kouty na schovávání, a nové stavby kolem do kola jsou zahrazeny pěkným pažením, a bourá se tam skladiště na zavařeniny, a když se schováváš v tom rumu, můžeš najít snamenité kousky zavařených ořechů!"

Levi ohrnul nos.

„My máme doma hromadu celých zavařených ořechů!" řekl.

Solomon cítil, že jest překonán. Všiml si, že tento štíhlý hoch má pěkné černé šaty, jimž by nebylo zdrávo, kdyby se otíraly o jeho zamaštěné manšestrovky.

„Tak je dobře," řekl, „já dostanu hochů a holek!"

„Poslouchej," řekl Levi, obrátě se trochu. „Ta malá holka, co tady byla jednou s tvým otcem, jest tvá sestra — že?"

„Myslíš Esther?"

„Jak pak bych mohl vědět? Taková malá, snědá holka v kartounových šatech, hezká — ne taková jako ty."

„Ano, to je naše Esther, je v šestém oddělení, a je jí teprve jedenáct let!"

„My nemáme žádné oddělení v naší třídě," řekl Levi pohrdavě. „Bude si tvá sestra také hráti na schovávanou?"

„Ne, neumí utíkat," odvětil Solomon. „Ona jen pořád čte. Přečtla všechny mé „Hochy anglické" i jiné věci a teď čte z nějaké hnědé knihy, již nechce žádnému ukázat. Já také rád čtu, ale jen ve škole nebo v šúle, kde není nic lepšího na práci."

„Má dnes také prázdno?"

„Ano."

„Ale my máme školu," řekl Levi závistivě; Solomonovi byla tato okolnost nemalým zadostiučiněním.

„Pojď Solomone!" zvolal otec, jenž byl již u dveří. Zaměnivše část koruny za chléb, odcházeli domů s neočekávanou snídaní.

Zatím reb Šemuel, jehož plné jméno bylo ctihodný Samuel Jacobs, ubíral se také k snídani. Dům jeho nacházel se poblíž šúle. Musil projíti řadou žebráků. Přišel domů bez kabátu.

„Rychle Simcho, dej mi nový kabát! Je dnes ráno velmi chladno!"

„Ty jsi už zas daroval svůj kabát!" křičela žena, jež přes to, že jméno její znamenalo „Potěšení", zabývala se hlavně peskováním.

„Ano, ale byl už starý, Simcho," řekl rabbi prosebně. Sejmul svůj vysoký klobouk a nahradil jej malou černou čepičkou.

„Ty mne přivedeš na mizinu, Šemueli!" naříkala Simcha, lomíc rukama. „Dal bys i košili s těla té bandě ničemných šnorerů!" *)

*) Žebráků.

„Ano, kdyby neměli nic na těle. Proč ne?“ řekl starý rabbi, s pokojnou září ve svých velkých, gazelích očích. „Snad dojde můj kabát té cti, že přikryje Eliáše proroka.“

„Eliáše proroka!“ posmívala se Simcha. „Eliáš má tolik rozumu, aby zůstal v nebi a netoulal se v mlze a mrazu v této Bohem prokleté zemi!“

„Hepčí!“ kýchnul starý rabbi.

„Ve spásu Tvou doufám, ó, Pane!“ zabručela Simcha nábožně hebrejsky a dodala rozhorleně anglicky: „Ach, ty se připravíš sám do hrobu, Šemueli!“ Vyběhla po schodech a vrátila se s novým kabátem a s novým rozhorlením.

„Zde máš, ty blázne! Tys provedl pěknou věc tentokráte! Všechny tvé stříbrné peníze byly v kabátě, který jsi daroval.“

„Že byly!“ zvolal reb Šemuel překvapeně. Pak vrátil se výraz klidu do jeho hnědých očí. „Nikoli, vybral jsem je všechny, než jsem kabát daroval.“

„Díky Bohu!“ řekla Simcha židovsky. „Kde jsou? Potřebuju několik šilinků na zboží.“

„Nu, rozdal jsem je dříve, povídám ti.“

Simcha zasténala a klesla na stolici, že až police s nádobím zachřestila a číše se zapotácely.

„Konec týdne se blíží a já nemám ryby na šábes,“ vzlykala.

„Nerouhej se!“ zvolal reb Šemuel, poškubávaje se poněkud hněvivě za svou ctihodnou bradu. — „Svatý — budiž požehnán! — postará se o náš šábes.“

Simcha nakřivila poněkud skepticky ústa, vědouc, že jen ona to bude a nikdo jiný, kdo opatří zásoby ze svých úspor k náležitému oslavení šábesu. Jenom stálou ostražitostí, prolhaností a nízkým okrádáním manželovy pokladny dařilo se jí, že mohla slušně vydržovati čtyřčlennou rodinu přes jeho značné příjmy. Reb Šemuel šel a políbil ji na skeptická ústa, vzdávaje se jí na milost a nemilost. Pak umyl si ruce a neodvážil se promluviti mezi mytím a prvním soustem.

Jeho úřední povinnosti byly rozmanité — kázal, učil a přednášel. Oddával lidi i rozváděl je. Sprosťoval mládence povinnosti vzíti si za manželku ženu zesnulého bratra. Dohlížel na jatky, dával vysvědčení košerákům, zkoušel ostří nožů, aby zvířata byla trápena co nejméně, prohlížel zabitý skot, je-li dokonale zdráv a prost plicních neduhů. Ale hlavní jeho funkcí bylo paskenování či zodpovídání dotazů, odnášejících se od nejprostších až k těm nejsložitějším problémům obřadné ethiky a civilního zákona. Rozmnožil ohromnou kasuistickou literaturu svého národa o svazek Šaaloth-u-Tešuvoth čili „Otázky a odpovědi.“ Byl také vyhledáván jako šadchan, ač neměl tolik horlivosti ve spojování lidí jako neunavný Sugarman, zprostředkovatel sňatků. Krátce, byl to duchaplný starý brach, a každý jej miloval. On i jeho žena mluvili anglicky s cizím přízvukem a v důvěrnějším hovoru používali židovštiny.

Rebbicin*) nalila rabínovi kávu a do své přilila čerstvě nadojeného mléka. Máslo a sýr byly též košer, pocházejíce od hollandských Židů

---

*) Titul ženy rabínovy.

a byly sem dopraveny výhradně židovskými loděmi. Když reb usedl v čele stolu, vstoupila Hanna do pokoje.

„Dobré jitro, otče," řekla, políbic jej. „Proč pak máš dnes na sobě nový kabát? Což jest dnes nějaká svatba?"

„Nikoli, drahoušku," řekl reb. „Svateb ubývá. Nebylo žádného zasnoubení od té doby, kdy nejstarší Belkovičova dcera zaslíbila se Pesachu Weingottovi."

„Oh, tito židovští mladíci!" zvolala rebbicin. „Podívej se na mou Hannu, tak hezké děvče nenajdeš v celém okresu, a přece promarňuje svoje mládí."

Hanna kousla do rtu místo do chleba s máslem, zlobila se, že přivedla řeč na svou osobu. Slýchala toto reptání matčino již po dvě léta. Mateřská úzkost paní Jacobsové počala, když Hanně bylo sedmnáct roků.

„Když mně bylo sedmnáct, pokračovala, „byla jsem vdanou ženou. Teď se hlásí děvčeti chosan až ve dvaceti letech."

„Nežijeme v Polsku," připomněl jí rabbi.

„Co to má s tím? Židovská mládež chce se ženiti jen s penězi — to je to."

„Proč ji proto kárati? Židovský mladík může si vzíti několik zlatých peníző, ale od dob Rabbenu Geršoma jen jedinou ženu," řekl rabi usmívaje se jemně a nutě se do humoru k vůli své dceři.

„Ty nedovedeš uživiti ani jednu ženu," řekla rebbicin rozhorleně židovsky, „rozdáváš maso s kostí svých dětí! Kdybys byl řádným otcem, byl bys našetřil peněz na Hannino věno, a nerozhazoval bys jich potulným šnorerům. Ale i tak mohu jí dáti pěknou zásobu prádla a peřin. Jest to hanba, že jsi jí dosud nenašel manžela. Pro dcery cizích lidí dovedeš brzo najíti muže."

„Našel jsem manžela pro dceru tvého otce," řekl reb se šibalským zásvitem ve svých hnědých očích.

„Jen na mne neukazuj! Byla bych jich našla hrůzu a lepších. A moje dcera nebyla by se dožila hanby, že není nikoho, kdo by ji pojal za choť. V Polsku byli by se k ní mladíci hrnuli aspoň k vůli tomu, že jest rabínovou dcerou a byli by to považovali za čest býti zetěm Syna Zákona.*) Ale v této bezbožné krajině! Hleď, v mé vesnici dcera hlavního rabína, jež byla tak ošklivá, že musil člověk odplivnouti, dostala za chotě nejlepšího mladíka v celém okresu."

„Ale ty, Simcho moje, jsi přece nepotřebovala býti spřízněna s rabínem."

„Oh, jen se mi posmívej!"

„Myslím to vážně. Ty jsi jako lilie sáronská."

„Chceš ještě jednu číšku, Šemueli?"

„Ano, můj živote. Počkej trochu a uvidíš naši Hannu pod chuppou."

„Máš někoho vyhlédnutého?"

Reb pokynul tajemně hlavou a zamrkal.

„Kdo to jest, otče?" ptal se Levi. „Doufám, že jest to opravdu chlapík, jenž mluví čistě anglicky."

*) V originále hříčka slovní: son in law = zeť, Son in Law = Syn Zákona (titul rabínů).

„A hleď, abys se k němu pěkně chovala Hanno," napomínala rebbicin. „Pokazila jsi všechny známosti, co jsem opatřila, svým hloupým, škrobeným chováním."

„Poslyš matko!" zvolala Hanna, odstrkujíc prudce koflík. „Co pak se nemohu pokojně nasnídat? Nechci se vůbec vdávati. Nechci žádného z vašich židovských lidí, aby přišel a prohlížel mě jako koně a chtěl věděti, kolik peněz mu dáte na odškodnou. Nech mne býti! Nech mne být svobodnou! Jest to moje věc a ne tvoje!"

Rebbicin se podívala s hněvivou výčitkou na reba.

„Co jsem ti povídala Šemueli? Ona jest mešugah — nadobro šílená! Zdravá a svěží, a šílená!"

„Ano, ty mě doženeš k tomu, že se zblázním," řekla Hanna divoce. „Nech mě být! Jsem-li příliš stará, abych dostala chosana, tak mě nech, jak jsem. Vydělám si vždy na živobytí."

„Vidíš Šemueli?" pravila Simcha. „Vidíš mé starosti? Vidíš jak hříšnými stávají se naše děti v této bezbožné zemi!"

„Nech ji být, Simcho, nech ji být. Jest dosud mladá. A nemá-li k tomu ještě náklonnost —"

„A co to je, náklonnost? To je pěkná věc! Chce, aby se její matce všichni posmívali? Což nehoupají paní Jewellová a paní Abrahamsová svých vnoučat přede mnou, div že jimi oči nevypíchají? Však by se našli mladí muži. Ale ona je tak hrdopyšná. Člověk by myslil, že má otce, jenž vydělá pět set liber ročně, a ne takového, jenž rozhází polovinu svého platu špinavým šnorerům."

„Nemluv jako Epikurejec," děl rabbi. „Což nejsme všichni pouzí žebráci, závislí na milosrdí Svatého — budiž požehnán! Jak, stvořili jsme se sami? Raději padni na zem a děkuj tomu, jenž prokázal nám tolik milosti, že můžeme ještě jiným milosrdenství prokazovati."

„Ale my pracujeme na své živobytí," řekla rebbicin. „Mám od drhnutí celá kolena odřená!"

„Ale, matko, víš, že máme služku na hrubou práci."

„Ano, služky!" zvolala rebbicin opovržlivě. „Nestojíš-li nad nimi jako egyptský dozorce nad našimi otci, neudělají kousek práce, jenom nádobí rozbijou. Zametu si raději sama pokoj, než abych viděla šiksu*), jak se s tím hodinu párá a přece nechá všechen prach na okně a na krbové římse. A postel beztoho šiksa nikdy nenatřese. Kdyby bylo po mém, zakroutila bych jim krky."

„K čemu je to stálé naříkání?" řekla Hanna netrpělivě. „Víš, že musíme míti šiksu k vůli šábesovému topení. Ženy nebo kluci, jež sebereš na ulici, nestojí za nic. Když zavoláš takového bosého uličníka a chceš na něm, aby ti rozdělal oheň, dívá se na tebe jako na blázna, který sám oheň udělat nedovede. A pak také ho vždy nedostaneš."

Sabbathový oheň byl jednou z největších obtíží ghetta. Rabínové zmírnili biblický zákaz jakéhokoliv ohně, ale podmínili, že smí býti rozdělán jen nežidy. Chudé ženy, obyčejně Irčanky, zvané šabos-goyah, byly topičkami v ghettu, dostávajíce dva pence za jeden oheň. Žádný Žid

---

*) Křesťanská služka.

nedotekl se sirky neb svíčky, nespálil ani kousku papíru a neotevřel psaní. Goyah, což znamená doslovně: pohanská žena, vykonávala o sabbatě vše potřebné. Jednou nazvala Solomona Ansella jeho bába goyí, protože vzal do ruky lopatku, ač pod plotnou ohně nebylo.

Reb měl rád oheň. Když tento o šábesu zkomíral, nesměl poručiti šikse, aby přiložila, ale zamnul si ruce a poznamenal, aby to slyšela: „Ah, jak je tady zima!"

„Ano," pravil nyní. „Já vždy mrznu o šábesu, když propustíš svou šiksu. Ty jsi vinna, že se pokaždé jednou za měsíc nastudím."

„Já jsem tím vinna!" zvolala rebbicin. „A ty chodíš venku za mrazu bez kabátu! Pak chceš ode mne obklady a horčičné náplasti a ještě k tomu, abych platila šiksu. Přijde-li mi sem ještě některý z tvých šnorerů, vyrazím jim dveře."

Tento okamžik zvolil Osud i Pinkas sám ku svému vstoupení.

IV. Novohebrejský básník.

Vešel otevřenými dveřmi ulice, zaklepal nedbale na dveře u pokoje, otevřel a políbil mezuzu*) na vnitřní straně dveří. Pak pokročil ku předu, chytil rebbicinu ruku, držící ucho kávového hrnce a políbil ji se stejnou zbožností. Pak uchopil ruku Hanninu a vtisknul na ni své rty, bruče německy:

„Vypadáš tak krásná dnešního rána jako růže karmelská." Pak se sehnul a přitiskl rty na šos rebova kabátu. Naposled řekl: „Dobré jitro, pane," k Levimu, jenž odpověděl velice milostivě: „Dobré jitro, pane Pinkase."

„Pokoj s tebou, Pinkase," řekl reb. „Neviděl jsem tě v šůle dnes ráno, ačkoliv byl nový měsíc."

„Já byl ve velké šůle," řekl Pinkas německy. „Nevidíš-li mne na mém místě, můžeš býti jist, že jsem někde jinde. Ve Svaté Zemi učíval jsem každého rána hodinu v šůle, než bohoslužba počala. Ale nejsem zde proto, abych mluvil o sobě. Přišel jsem tě požádat, abys mi prokázal čest a přijal jeden výtisk mých nových básní, jimž jsem dal titul „Plameny Metatoronovy". Není to krásný titul? Když Enoch byl vzat ještě za živa do nebe, byl obrácen v plameny ohně a stal se Metatoronem, velikým duchem kabbaly. Tak já jsem zahalen v nebesa lyrické poesie a stávám se celý ohněm a plamenem a světlem."

Básník byl slabounký, snědý mužík s dlouhým, černým zcuchaným vlasem. Tvář jeho byla ošklivá, ne nepodobná tváři Azteka, oči byly oživeny čilým ohněm. V jedné ruce držel hromadu knih a v druhé vyhaslé cigaro. Knihy položil na stůl.

„Konečně!" řekl. „Hleď, jest to vytištěno — velké dílo, jež by bylo nevědomé londýnské židovstvo nechalo práchnivěti, kdežto svým pitomým duchovním platí tisíce ročně, že nosí bílou kravatu."

„A kdo zaplatil nyní ten tisk, pane Pinkase?" ptala se rebbicin.

---

*) Pouzdro, visící na dveřích, a obsahující hebrejský text desatera.

„Kdo? Kdooo?“ koktal Melchisedek. Kdo pak jiný než já?“

„Ale říkal jsi, že nemáš ani vindry.“

„Pravda, jako zákon Mojžíšův! Ale psal jsem články pro žargonové časopisy. Zrovna se o mne derou — ve všech jejich redakcích není člověka, jenž by dovedl obratně vládnouti perem. Nemohu od nich dostati peněz, má drahá rebbicino, jinak byl bych nebyl dnes bez snídaně; ale vlastník největšího z těchto časopisů má také tiskárnu a vytiskl za honorář mou knihu. Ale nemyslím, že si naplním žaludek prodejem té knihy — oh Svatý, buď žehnán! — buď žehnána rebbicin — mimochodem řečeno, vypiju šálek kávy. Neznám nikoho, kdo by dovedl připraviti kávu s tak rozkošnou vůní; mohla by sloužiti za kadidlo, až Všemohoucí obnoví náš chrám. Jsi šťastným smrtelníkem rabbi. Dovolíš, abych přisedl ke stolu?“

Nečekaje na dovolení, postavil si židli mezi Leviho a Hannu a usedl, pak vstal poznovu a umyv si ruce, teprve dal se do vzácného vejce.

„Zde jest tvůj výtisk, rebe Šemueli,“ začal po malé přestávce. „Jest věnován všeobecně „Sloupům anglického Židovstva“. Jest to sebranka oslů, ale musí se jim podat příležitost, aby se povznesli k něčemu vznešenějšímu. Jest pravda, žádný z nich nerozumí hebrejsky, ba ani vrchní rabbi, jemuž jsem ze zdvořilosti musil poslati jeden výtisk. Snad bude moci čísti básně mé pomocí slovníku, ale vím jistě, že nedovede psáti hebrejštinou, aniž by udělal dvě mluvnické chyby v každém slově. Ne, ne, nehaj ho rebe Šemueli, protože jsi pod ním. On měl by býti pod tebou — on vyjadřuje svou nevědomost v angličině, a blázni myslí, když mluví někdo nesmysl dobrou angličinou, že se již hodí pro rabbinát.“

Poznámka tato dotkla se rabbiho v citlivém místě. Rmoutilo ho po celý život, že čelné osoby ve vyšších čtvrtích neschvalovaly jeho snahy zabrániti poangličení ghetta. Znal své slabosti, ale nemohl nikdy pochopiti, jakou důležitost má to poangličení. Žil ve vědomí, že Židovstvo kvetlo, než byla Anglie vynalezena, a proto se potají potěšil poznámkou básníkovou.

„Víš dobře,“ pokračoval Pinkas, „že ty a já jsme jediní v Londýně, kteří dovedou správně psáti Svatým Jazykem.“

„Nikoli, nikoli,“ zvolal rabbi odmítavě.

„Ano, ano!“ řekl Pinkas důrazně. „Ty dovedeš psáti skorem tak dobře jako já. Ale teď pohlédni na zvláštní věnování, jež jsem ti napsal autografem.“

„Světlu mého pokolení, velikému Gaonovi,*) jehož výtečnost sáhá až na konec země, z jehož rtů čerpá celý národ Páně své vědomosti, nikdy nevysýchající studnici, mohutnému orlu, jenž vznáší se k nebesům na křídlech porozumění, rabbimu Šemuelu, jehož světlo nebudiž nikdy zatemněno, a v jehož dnech nechť přijde Spasitel na Sion.“

„Zde, vezmi ji. Pocti ji svým přijetím. Jest to úcta, jíž vzdává genius učenci — skromný dárek jednoho hebrejského učence v Anglii druhému.“

„Děkuji ti,“ řekl starý rabbi velice pohnut. „Je to velice pěkné od tebe, přečtu ji najednou a budu ji počítati mezi své nejdražší knihy, neboť víš dobře, že považuji tě za nejnadanějšího básníka ze všech synů israelských od doby Jehudy Haleviho.“

*) Učenec židovský.

„Vím to! Cítím to! Pálí mě to! Útrapy našeho plemene nedají mi v noci spáti, naše národní ideje probíhají mnou jako elektřina, smáčím své lůžko slzami v temnosti.“ Pinkas se zamlčel, maže si nový krajíc chleba máslem. „Tak rodí se mé básně, slova propukávají v hudbu v mé hlavě, a já pěju jako Isaiáš obnovení naší země a stávám se tak vlasteneckým pěvcem svého lidu. Ale tito Angličané! Ti starají se, jen aby získali peněz a nacpali je svým ctihodným duchovním do chřtánu. Má učenost, má poesie, mé božské sny, čím jsou oproti té hrubé, hloupé kongregaci Synů Země? Poslal jsem Buckledorfovi, bohatému bankéři, výtisk své knížky se zvláštním věnováním, psaným vlastnoručně německy, aby tomu porozuměl. A co mi poslal? Žebráckých pět šilinků! Pět šilinků básníkovi, v němž plane nebeský oheň! Skoro jsem mu je chtěl poslati zpět. A pak zde byl Gideon, člen parlamentu. Z jedné básně udělal jsem akrostichon jeho jména, takže bude toto zachováno potomstvu. Ta zde to je. Ne na té stránce, na níž se díváš. Ano ta to jest a začíná:

Great leader of our Israel's host
I sing thy high herois deeds,
Divinely-gifted, learnet man.*)

Napsal jsem to věnování anglicky neb on nerozumí ani hebrejsky ani německy, ten bídný, nadutý, nafouklý syn země!“

„Jak, což ti ničeho nedal?“ ptal se reb.

„Ba více! Poslal mi mou knihu zpět. Ale já se na něm pomstím. Ten akrostich v příštím vydání vynechám a jméno jeho zpráchniví v zapomnění. Byl jsem v celém světě, v každém velkém městě, kde Židé bydlí. V Rusku, Turecku, Německu, Rumunsku, Řecku, v Marokku, v Palestině. Všude i největší rabíni skákali jak jeleni na horách radostí z mého příchodu. Krmili a oblékali mě jako knížete. Kázal jsem v synagogách a lid všude říkal, že vilenský Gaon se vrátil. Z okolních vesnic na míle daleko přicházívali nábožní, abych jim požehnal. Podívej se na má vysvědčení od největších světců a učenců. Ale v Anglii — v Anglii jak mne přivítali? Řekli: „Vítán buď Melchisedeku Pinkase! Buď vítán jako ženich nevěstě, když dlouhý den jest skončen a hostina odbyta! Buď vítán se svou pochodní genia, s břemenem své učennosti, jež jest bohato celou hebrejskou literaturou všech věků a zemí. Zde nemáme velikých a moudrých lidí. Náš vrchní rabbi jest blbec. Pojď a buď naším vrchním rabbim.“ Řekli toto? Nikoli. Pozdravili mě posměchem, chladností, pomluvou. A co se týče ctihodného Elkana Benjamina, jenž se tak nadýmá, protože uspává své bohaté farníky svým kázáním, toho postavím na pranýř tak jistě, jako že jest Strážce nad Israelem. Povím světu o jeho čtyřech milenkách. Jednoho dne ho zastřelím. Víš, on řekl, že když jsem přišel poprvé do Londýna, šel jsem k mešumadům**) na palestinském náměstí.“

*) Veliký vůdče našeho israelského zástupu
já opěvám tvoje vznešené hrdinské činy,
ty bohem nadaný, učený muži.

**) Odpadlíci.

„Nu snad měl k tomu nějaký důvod,“ řekl reb Šemuel.

„Důvod! To nazýváš důvodem, že jsem tam žil týden, pátraje po jejich zvycích a po způsobu, jakým kladou léčky duším našich bratří, abych to mohl jednou vypsati? Což jsem ti již nepověděl, že ani sousto jejich pokrmu neprošlo mými rty, a že peníze, jež jsem od nich vzal, abych nevzbudil podezření, rozdal jsem chudým židům? Proč ne? Z prasat berem si štětiny.“

„Kdybys nebyl takový velký světec a takový velký básník, byl bych já sám věřil, že jsi prodal duši svou, abys unikl hladu. Vím, jak tito ďáblové kladou vnadidla bezpomocným přistěhovalcům, nabízejíce jim chléb, odpadnou-li. Jsou teď tak vychytralí, že tisknou svá pekelná vyzvání v hebrejštině, vědouce, jak si vážíme svatého jazyka.“

„Ano, obyčejný syn země věří všemu, co je hebrejské. Byl to přehmat apoštolů — že psali řecky. Ale pak by bylo příliš mnoho synů země.“

„Divím se, kdo píše tak dobrou hebrejštinou pro misionáře,“ pravil reb Šemuel.

„Také se divím,“ bublal Pinkas do své kávy.

„Ale, otče,“ ptala se Hanna, „což nevěříš, že nějaký žid stal se opravdu křesťanem?“

„Jak jest to možno?“ odvětil reb Šemuel. „Žid, jenž má svůj zákon ze Sinaie, zákon, který se nikdy nezmění, jemuž Bůh dal rozumné náboženství a zdravý rozum, jak by mohl takový člověk uvěřiti v motanici nesmyslů, jimiž hemží se náboženství křesťanů? Žid nikdy neodpadl, leda, aby naplnil svůj sáček nebo svůj žaludek, nebo se vyhnul pronásledování. Pohleď na tajné židy, Marranos, již po staletí žili dvojím životem, jsouce zevně křesťany, ale potají předávajíce s pokolení na pokolení víru, tradice i náhledy židovské.“

„Ano, žádný žid nebyl tak bláhovým, aby stal se křesťanem, ač-li nebyl chytrák,“ řekl básník paradoxně. „Neslyšela jsi, má sladká, nevinná, mladá paní, povídku o dvou židech v burgosské kathedrále?“

„Nikoli, jak to bylo?“ ptal se Levi dychtivě.

„Nu, podej koflík můj své nanejvýš vznešené matce, jež čeká, aby ho naplnila kávou. Tvůj výtečný otec zná ten příběh — poznám to podle mžikání jeho učených očí.“

„Ano, ta povídka má bradu,“ řekl reb.

„Dva španělští židé,“ vypravoval básník, obrátiv se uctivě k Levimu, „již nalezli milosti, čekali na svůj křest v burgosské kathedrále. Byl zde náramný zástup katolíků, a zvláštní kardinál měl vykonati tento obřad, neb obrácení to bylo velikým triumfem. Ale kardinál se opozdil a židé byli mrzuti. Stíny večera padaly na klenby a kupole. Konečně obrátil se jeden z nich k druhému a pravil: „Víš co, Mojžíši? Nepřijde-li brzo svatý otec, zpozdíme se s říkáním minchy.“

Levi se srdečně smál, vzpomínka na židovskou odpolední modlitbu se mu líbila.

„Tato povídka uzavírá ve své skořápce celou historii velikého hnutí pro obrácení židů. Kropíme se křestní vodou a utíráme se talithem. My nejsme plemeno, jež by se dalo vylákati z utkvělých pocitů nesčetných

století prázdnou nadsmyslností náboženství, v něž ani jeho samotní učitelé nevěří. Máme příliš rádi hmotné věci," řekl básník, na němž počal se jeviti uklidňující účinek dobré snídaně. „Znáte anekdotu o dvou židech v Transvaalu? Ta jest opravdu chine.*)

„Nemyslím, že bych znal ten maaseh," **) děl rabbi.

„Dva židé cestovali spolu, prozkoumávajíce neznámé krajiny. Jednoho večera seděli u ohně tábora, hrajíce v karty. Náhle jeden odhodil karty, rval si vlasy a bil se do prsou v hrozném zoufalství. „Co se stalo?" volal druhý. „Běda, běda!" odpovídal první. „Dnes byl Den Smíření a my jsme jedli a chodili jako obyčejně!" „Oh, jen si to tak nepřipouštěj," řekl přítel. „Konečně; Nebesa uváží, že jsme ztratili počet dle židovského kalendáře a že jsme nemínili býti tak bezbožní. A můžem to napravit tím, že budeme se postiti zítra." „Oh ne, ne, s tím nesouhlasím!" zvolal první. „Dnes byl Den Smíření."

Všichni se smáli. Reb vážil si této vychytralosti svého lidu. Pohlížel laskavým okem na lidskou křehkost. Židé povídají rádi o sobě posměšné příběhy — neb jejich smysl pro humor jest příliš silný, aby si nepovšimli vlastních slabostí — ale povídají je při zavřených dveřích. Kárají se, a jeden dobírá si druhého, poněvadž se milují jako členové téže rodiny. Žádný národ na světě nemá většího bohatství anekdot nežli židé — takový vychytralý, ba rouhavý humor, jemuž pohan nerozumí. Podezřívavá mysl byla by dle tohoto přetékajícího rohu Pinkasova humoru soudila, že Pinkas na svých potulkách po pevnině od města k městu, jako středověký minnesenger, platil pohostinství svých židovských hostitelů povídačkami a příběhy ze své pouti.

„Znáte povídku," pokračoval, povzbuzen úsměvnou tváří Simchy, „o starém rabínovi a hovdale?***) Žena rabínova opustila město na několik dní a když se vrátila, vzal rabín láhev vína, nalil trochu do obětní číše a počal odříkávati požehnání. „Co to činíš?" ptala se žena zaraženě. „Činím havdalu," odpověděl rabín. „Ale vždyť dnes večer není konec sabbathu," děla. „Oh, ano," odpověděl. „U mne jest. Ty jsi se vrátila."

Reb se tolik smál této povídce, že čelo Simchyno potemnělo egyptskou temnotou, a Pinkas viděl, že dopustil se přehmatu.

„Ale poslyšte dále," improvisoval Pinkas věrohodný konec. Žena řekla: „Jsi na omylu. Tvůj sabbath teprve počíná. Nedostaneš večeře. Jest počátek Dne Smíření.†)

Simchyno čelo se vyjasnilo, a reb se srdečně smál.

„Pověděl jsem vám již příběh o ženě, jež položila mi otázku jednoho dne?" ptal se rabbi. „Přinesla mi ráno kuře a pravila, že při kuchání našla v žaludku rezavý špendlík, jejž kuře musilo polknouti. Chtěla věděti, smí-li se kuře jísti. Byla to nesnadná otázka, neb jak můžete rozhodnouti, přispěl-li špendlík nějakým způsobem k smrti kuřete. Prohledal jsem Šas††)

*) Šprýmovná povídka.
**) Povídka, příběh.
***) Obřad dělící konec sabbathu od počínajícího pracovního dne.
†) Slavnost Dne Smíření začíná postem.
††) Šest oddělení talmudu.

a celou haldu Šaaloth u-Těšuvoth.*) Pak jsem se radil s Maggidem, se Sugarmanem šadchanem a panem Karlkammerem a rozhodli jsme, že kuře jest treife.**) V týž večer poslal jsem pro tu ženu, a když jsem jí sdělil naše rozhodnutí, dala se do pláče a lomila rukama. „Nermuť se tak," řekl jsem, pojat soucitem, „koupím ti jiné kuře." Ale ona plakala a nedala se potěšiti. „Ach ouvé! ouvé!" naříkala, „my jsme je již celé snědli!"

Pinkas svíjel se smíchy. Když se utišil, zapálil si oharek doutníku, aniž by byl požádal za dovolení.

„Myslil jsem, že to dopadne jinak," řekl, jako v tom příběhu s pávem. „Jistý muž dostal páva a jelikož jest to řídké jídlo, šel se k rabbimu zeptat, je-li košer.***) Rabbi řekl „nikoli" a páva zabavil. Později se ten muž dozvěděl, že rabbi dával hostinu, při níž byl jeho páv nejvzácnějším jídlem. Šel k rabbimu a vyčítal mu jeho jednání. „Já ho mohu jísti," odvětil rabbi, „neboť otec můj považuje páva za dovolené jídlo, a jednati, jak rozhodl výtečný Syn Zákona, jest dovoleno. Ale ty jsi se přišel tázati mne a já jsem v otázce, je-li páv jídlem dovoleným, nikdy nesouhlasil se svým otcem."

„Ostatně," doložil Pinkas, „ty máš nábožnější stádo nežli rabbi mého rodiště, jenž ohlásil jednoho dne svému sboru, že se hodlá poděkovati. Překvapená kongregace vyslala k němu delegáta, aby se jménem jejím zeptal, proč je opouští. „Protože," odvětil rabbi, „to jest první otázka, již jste mi dosud položili." †)

„Pověz panu Pinkasovi, jak jsi oplatil toho osla," řekla Hanna s úsměvem.

„Oh ne, to nestojí za řeč," zdráhal se reb.

„Ty jsi vždycky tak skromným pro svou osobu," řekla rebbicin vřele. „O poslední Purim poslal nějaký nestyda mému choti cukrového osla. Můj manžel nechal upéci ze zázvorového těsta rabbiho a poslal ho dárci na oplátku s nápisem: „Rabbi posílá rabbiho."

Reb Šemuel se srdečně smál, slyše tento příběh poznovu z úst své ženy. Ale Pinkas celý se zkroutil jako křečovité znamení otázky.

Hodiny na krbu počaly bíti devět. Levi vyskočil.

„Přijdu pozdě do školy!" zvolal, žena se ke dveřím.

„Počkej! Počkej!" zakřikl ho otec. „Vždyť jsi se ještě nepomodlil na poděkování."

„Oh ano, otče. Když jste vypráběli ty povídky, benšoval ††) jsem po tichu sám pro sebe."

„Jest Saul také mezi proroky? Jest Levi mezi povídkáři?" bručel Pinkas sám k sobě. A na hlas pravil: „Dítě mluví pravdu. Viděl jsem, jak se jeho rty pohybovaly."

Levi vrhnul na básníka vděčný pohled a běžel do čísla 1. v Královské ulici. Pinkas jej brzo následoval, vyčítaje ve svém nitru rabínovi sprostotu.

*) Otázky a odpovědi, kasuistická pojednání.
**) Nečisté.
***) Čistý.
†) Jednou z předních povinností rabínů jest zodpovídati svým farníkům různé rituelní i jiné otázky.
††) Díky vzdával.

Doposud dostal za svou knihu toliko snídani. Snad byla tím vinna jen přítomnost Simchy. Byla rebovou pravicí, a on nedbal, aby pravice věděla, co dělá levice.

Když Pinkas odešel, odebral se reb do své pracovny a rebbicin počala se oháněti koštětem.

Studovna byla veliký, čtverhranný pokoj, vroubený regály na knihy. Na zdi visely podobizny velikých rabínů z pevniny. Knihy byly knihové nestvůry, proti nimž rodinné bible křesťanů jsou pouhé kapesní knížky. Byly všechny čistě tištěny jen se souhláskami. Samohlásky se buď dle mluvnice uhodly nebo se znaly z paměti. V každé byl ostrov textu v moři komentáře, jenž tratil se opět v oceanu superkomentáře, ohraničeného pevninou supersuperkomentáře. Reb Šemuel znal mnohé z těchto nesmírných foliantů se všemi jejich spletitými kličkami důvodů, jako dítě zná svou rodnou ves s jejími spletenými stezkami a pěšinami. Ten a ten rabbi měl takový a takový náhled o té a té řádce na té a té stránce. A jako dítě nespojuje své rodné vesnice se širším zevnějším světem, nestopuje jejích ulic a cest až do velikých měst, neptá se po jejím vztahu k jiným vesnicím, ke krajině, k celé zemi, k celému světu, ale miluje ji jen k vůli ní a pro ni, tak reb Šemuel viděl, ctil a miloval ty obrovské strany, s jejich sevřenými pluky různého tisku. Byla to fakta — absolutní jak svět sám — oblasti moudrosti, dokonalosti a soběpostačitelnosti. Snad trochu temná tu a tam a potřebující snad pro méně vzdělané vysvětlení a rozšíření — napolo ukončený rukopis komentáře k jednomu ze superkomentářů, jenž měl býti nazván „Zahrada lilií", ležel otevřený na psacím stole reb Šemuela — ale přece jedině pravá encyklopedie věcí pozemských i božských. A v skutku, byly to podivuhodné knihy. Stejně nesnadno dalo se říci, co v nich není, jako co v nich jest. Jich prostřednictvím obcoval starý rabbi se svým Bohem, jejž miloval celým srdcem a celou duší; na něho myslil jako na laskavého otce, jenž dívá se přívětivě na své neposlušné děti a kárá je jen proto, že je miluje. Generace světců a učenců spojovaly reba Šemuela se zázraky Sinaie. Nekonečné pletivo formálností nepřekáželo nikdy jeho duši; byla to jeho radostná privilej, poslouchati svého Otce ve všech věcech, a jako král, jenž nabízel odměnu tomu, kdo vynalezne nějakou novou zábavu, tak on byl vděčen mudrci, který vyvodil nové přikázání. Vstával ráno o čtvrté hodině ku studiím a jim věnoval ve dne každou chvilku, jíž si mohl uprázdniti. Rabbi Meir, dávný ethický učitel, napsal: „Kdo pracuje v Thóře pro ni samu, tomu jest celý svět díky zavázán; jest nazýván přítelem, milovaným, milencem Všudepřítomného, milencem lidstva; tím odívá se v roucho pokory a úcty; tím stává se spravedlivým, nábožným, upřímným a věrným; stává se skromným, trpělivým a zapomínajícím příkoří." (Dokončení.)

Ku pramenům Jordánu a na Hermon.

Napsal Frant. Klement.

Tiberiady ku pramenům Jordánu lze postupovati dvěma směry. První vede přes biblický Kafarnaum (Tell Hum), podél břehu „Galilejského moře“ a po pravém břehu Jordánu k mostu dcer Jakubových, pak podél západní strany jezera el Hule a dále opětně po břehu Jordánu vzhůru do Baniasu a Hasbeje. Druhý, bez odporu zajímavější směr vede z Tiberiady přes chany Minje a Džubb Jussuf do města Safedu, pak dolů k jezeru Hule a přes Kedes, Mes, Hunin do Baniasu a Hasbeje. Vzdálenost z Tiberiady do Safedu (přes Chan Minje neb Tell Hum) obnáší dobrých 6 hodin, ze Safedu k jezeru Hule a do Baniasu 11 hodin a z Baniasu do Hasbeje 5 hodin cesty.

* * *

V ostrém cvalu uháněli naše koně za ranního šerosvitu z Tiberiady k Medželu (biblické místo Magdala), a při vstupu do rovniny Gennezarské povznesly se první sluneční paprsky za východními horami Galilejského moře, jehož rozsáhlá hladina beze vší oživy klidně v rámci svých malebných břehů odpočívala. Směrem k Chanu Minje ubírali jsme se po známé, již v dobách biblických založené a ve středověku „Via maris“ zvané cestě, kteráž nitro východní Syrie a končiny Eufratu s přístavními městy Tyrus a Sidon výhodně spojovala. Za Saladina a na počátku 15. století zbudovány v jakýchsi vzdálenostech k útulku pocestných a karavan rozměrné chany, z nichž valná většina nyní již jest polozbořena; prodlením tohoto desítiletí nepochybně ve smutné zříceniny proměněno bude vše. Také „Chan Džubb Jussuf“ (jáma Josefova), k němuž jsme od břehu jezera Tiberias směrem od chanu Minje zabočili, náleží k zanikajícím zjevům starého cestovního směru, a jest praskrovný počet cestujících, kteří stanou k odpočinku na místě, kde prý Josef Egyptský svými bratry do studnice (jámy) byl uvržen.

Při dalším postupu ubývá sopečných útvarů, ustupují šedobílým vápencovým skalám, jejichž svahy u spodu dosti hustě olivovými a granátovými zahradami a polnostmi jsou pokryty. Od znamenitého pramene el-Hamra stoupá cesta značně příkře k městu Safedu, jehož poloha na několika pahorcích zvláštní malebností vyniká, a jež ve výšce 838 m. nad Středozemním mořem leží.*) Safed (Safet, Szaffad) náleží k nejzdravějším městům těchto končin a těší se proto značnému rozkvětu. Počet obyvatelstva jeho obnáší nyní asi 28 tisíc (15 tisíc židů, 12 tisíc Mohamedánů a téměř tisíc Řeků, římských katolíků a protestantů). Při hrozném zemětřesení

*) Cesta z roviny Gennesar stoupá v celku 1046 metrů.

dne 1. ledna 1837 zahynulo dle přesných dat vládních listin z 10ti tisíc 2350 obyvatelů (Baedeker udává pět tisíc), a přírůstek dvacíti tisíc duší prodlením 62. let jest na zdejší poměry neobyčejný. Safed leží v pásmu silných záchvěvů syrské oblasti, kde prudká zemětřesení i ze značně vzdálených končin západní Asie pociťují se v slabých otřesech. Nejzhoubnější byla zemětřesení z let 1759 a 1837, jimiž četné budovy města nadobro byly zničeny. Stařičký žid, jenž v letech jinošských hrozné zemětřesení ze dne 1. ledna 1837 zažil, vyprávěl mi, kterak tehdy na západním svahu města celé ulice domů shora dolů se kácely, kdežto arabské obyvatelstvo, žijící v budovách z jihu na východ postavených, utrpělo poměrně menších ztrát na životech a majetku. Vysvětloval to tím, že domy Arabů vesměs z balvanů zbudovány byly. Slavná škola talmudu, tiskárna a patnáct z osmnácti synagog a modliteben pobořeno hned při prvním nárazu, další pak záchvěvy dovršily dílo zkázy měrou nejhroznější. Vyjímaje starou tvrz neupomíná dnešního dne ani jediná budova na onen děsný nový rok 1837, z jehož běd se zbylé obyvatelstvo v době poměrně krátké zotavilo. Mnoho vystěhovalců, židů z Haliče a Polsky, náležejících k sektě Aškenasimů, usídlilo se zde v posledních letech a nenávidí menší počet z dřívějších let zde usazených Sephardimů, kteří prý si v mnohoženství libují. Kromě skotských a anglicko-židovských missionářů stojí zdejší židovstvo i s pětatřicíti rabíny a vykladači talmudu pod záštitou rakouského konsulátního jednatele, jehož rozsáhlá agenda úmorné činnosti vyžaduje. Okolí města je rozerváno v několika směrech hlubokými údolími, jejichž příkře spadající svahy mohutné olivové, fíkové a granátové stromy, tu a tam i vinohrady pokrývají. Zdejší židovští vinaři však buď špatně se znají ve výrobě vína anebo falšují révový mok způsobem zrovna hanebným; neradil bych nikomu k jeho požitku. Za to těší se zdejší tkané bavlněné a v jemných odstínech indiga barvené látky znamenité pověsti; výrobci jejich pocházejí vesměs z rodin španělských židů, již přes dvě stě let zde usazených. Že se zde i chovem včel zabývají, přesvědčil mne silný poletující roj, před jehož zuřivou dotěrností musil jsem spasiti se útěkem.

Nejvýše nad městem leží zříceniny staré tvrze, pocházející z dob křižácko-saracenských. Byla kdysi opatřena příkopy a silnými hradbami; zemětřesení z roku 1837 značně ji poškodilo. Rozhled s tohoto bodu jest velmi obsáhlý a sáhá přes značnou část Džolanu, Ledži až k pohoří Hauránu na Hermon, Tábor, nižinu Jordánu, hory v Adžlunu a v podnoží dole na jezero Tiberias. Velikolepé vyhlídky poskytuje téměř hory Džermaku, ze Safedu půltřetí hodiny vzdálené. Je to nejvyšší bod této končiny (1199 m.), a vystoupil jsem naň, abych se obdivoval svéráznosti cis- i transjordánských krajin.

Zvláštních znamenitostí v Safedu cestovatel nenalezne a jedině výlet do slavného poutnického místa Židů Meronu (Merom, Meirun), v němž uloženi jsou k poslednímu odpočinku slavní rabinové, a kde již v prvním století po Kristu proslulá svatyně Israelitů stávala, stojí za návštěvu. Ze Safedu vede příkrá cesta do údolí Tananin, pak vzhůru na jižní svah hory Džermaku až k osadě Meron, kde nás úslužní obyvatelé doprovodili ihned ku zbytku rozměrné, z velkých balvanů krásně zbudované stěny,

jejíž pěkně zdobený, tři metry vysoký a kvádry ostěný portál dosti neporušeně jest zachován. Na význačném, z širširých krajů viditelném místě stávala opodál nad sráznou skalní stěnou proslulá synagoga, pobořená v době neznámé; nyní ukážou nám zde prostou zdí vroubené pohřebiště slavných talmudistů, především Šimona ben Jochai, jeho syna Eleazara a opodál v jeskyňovitě tesané schránce hrob rabiho Jochanama Sandelara (t. č. ševce). Na hrobech umístěny jsou nízké, vyhloubené stojany, v nichž se o velké pouti koncem měsíce dubna obětní oleje spalují. Opodál na svahu možno nahlédnouti do prostorné skalní hrobky vynikajícího učence

Houštiny kolem Jordánu pod Baniasem.

Hillela a 36. jeho žáků, pak do jiné nedaleko umístěné jeskyňky s hrobem rabina Šamaia a jeho 20. žáků, jejichž tělesné zbytky v dávných dobách z přístěnků vytahány a rozmetány byly.

Z nynější, jen Mohamedány obydlené osady Meronu navštívil jsem dvě hodiny cesty vzdálenou, Maronity obydlenou vesnici Kafr Birim se zbytkem bohatě a nad míru vkusně zdobeného průčelí synagogy z dob prvního století po Kristu. Birimští občané pomáhali nám ochotně při stavění stanu nedaleko zahrad na rozsáhlém lučinatém prostranství pod osadou, kde jsem druhého dne časně z rána se značným zájmem vyhánění a pochod obrovských stád ovcí, koz a menšího počtu hovězího dobytka sledoval. Zajímavý byl postup tisíců černých nebo hnědých dlouhouchých a bezrohých ovcí, kteréž v krátkých přestávkách v postoji jednotlivými majiteli přehlíženy byly a pak na daný povel ku předu se hnuly. Statní,

sluncem silně osmahlí pastuchové měli vesměs silnou obuv a vysoké, až pod kolena sáhající, kožené, řemínky opletené gamaše na ochranu před uštknutím nebezpečných hadů.

V této části galilejských hor nemohl jsem si do ochoty a přívětivosti obyvatelstva nijak stěžovati, ačkoliv většina zdejších Arabů cizince nenávidí. Tuto divokou nenávist pocítila zejména anglická vyměřovací výprava r. 1874. Vzrušující událost ona měla tento průběh. Po skonu obezřetného vůdce výpravy Tyrohitta Drake v Jerusalemě svěřeno velení poručíkovi Conderovi, jenž se neprodleně s 28. muži do Safedu odebral a vyměřovací práce zahájil. Arabům nebylo vyměřování vhod, neboť se domnívali, že chtějí prokletí Evropané pozemky mezi sebe rozděliti, v tajné schůzi smluvili se, že ležení vědátorů přepadnou a je povraždí, což také záhy provedli. S revolverem v ruce bránil se Conder proti značné přesile potud, až jej mocná rána sekyrou do hlavy povalila, načež ostatní členové výpravy za temnoty noční útěkem se zachránili. Conder ležel v Nazaretu plných šest měsíců, aniž by se byl uzdravil; odvezli jej těžce chorého do Anglie, odkud o dvě leta později inženýr plukovník Kitchener s novou výpravou vyměřovací práce za 11 měsíců dokončil. Nesnášelivá povaha zdejších domorodců zrační se v této události dosti jasně, a není třeba o tom dalších poznámek.

Z dějepisných dat Safedu, o němž se několik starších židovských a později arabských kronikářů zmiňuje, zaznamenávám stručně, že jej v dobách křižáckých měnivé osudy pronásledovaly. Od roku 1266, kdy jej sultán Bejbars opanoval a Templáře, pevnost obhajující povražditi kázal, zůstal Safed — kromě krátké doby několika neděl za obsazení Francouzů roku 1799 — v moci Mohamedánů a tvoří nyní jednu z nejhlavnějších osad židovských přistěhovalců.

Na dalším pochodu ze Safedu sestupovali jsme uprostřed hornaté krajiny k údolí Firim na Via maris kolem starých, v rozvalinách se nalézajících osad a pak příkře do údolí Jordánu až k mostu dcer Jakubových, jehož bod 13 metrů pod hladinou Středozemního moře se nalézá. Pro značnou důležitost tohoto přechodu zbudovali zde Křižáci na výhodném místě vzdáleném asi tři kilometry pevnou tvrz, kteréž Saladin před svým přechodem nucen byl dobyti, při čemž mnoho templářských rytířů zahynulo. Podání vypravuje, že patriarcha Jakub prošel na tomto místě Jordánem, což s podáním Mojžíšovým nijak nesouhlasí, neboť ono tvrdí, že přešel „přes brod Jábok“ (t. j. nynější říčka Zerka v zemi Gilead na východní straně Jordánu) na západní břeh posvátné řeky. Nalézal-li se Jordán v biblických dobách v témž stavu jako nyní, nemohl se patriarcha na tomto místě se značnou družinou a spoustou zvířat přebroditi, poněvadž je tam řečiště značně prohloubeno a voda proudí nemalou rychlostí. Spád Jordánu obnáší odtud až do jezera Tiberias 95 metrů při délce 13 kilometrů, a z toho plyne, že vodní proud očividnou prudkostí k moři Galilejskému spěchá. Břehy Jordánu skytají zde pohled malebně svěží, neboť jsou lemovány bujnou zelení, tvořící hustou směs oleandrů, pokrytých tisícerými květy, stříbrolistých divokých oliv, dlouhoostných řešetláků, spojených úponkovými rostlinami, a nade všechnu tuto, téměř neproniknutelnou zeleňční na štíhlých stvolech chomáče listů keřů papyru.

V nynějším chanu u mostu dcer Jakubových byla dříve též strážnice s celnicí, jejíž zřízenci pilně toho dbali, aby ani jediný křesťan bez zaplacení zvláštní daně mostu nepřekročil. To však se nyní již neděje; nyní vítá cizince přívětivě kavárník a poskytuje mu dobré kávy a vzorně upravené vodní dýmky s perským tumbakem. Most — Džisr Benat Ja'kub — zbudován jest z čedičových balvanů se třemi špičatými oblouky, v délce 30 metrů. Jordán jest zde 24 metrů široký a hloubka jeho obnáší při nejnižším stavu vody 130 až 150 čísel. Má-li cestovatel chuť na ryby, zaloví mu ochotný nájemce poblíže mostních pilířů, jejichž zdivo

Část skalní stěny u pramene Jordánu v Baniasu.

r. 1799 za postupu francouzsko-egyptských vojů na rozkaz Murata, velitele Bonapartova pobořeno a později Džezzarem pašou opětně znovuzřízeno bylo. Karavanní silnice východně za mostem vede do Džolanu a přes Kunetru, zemí Džedur do Sasy, Dareije a Damašku.

Jezero Hule, k němuž jsem od mostu dcer Jakubových za pětatřicet minut dorazil, rovná se obrysy břehům Afriky; z jeho jižního cípu vytéká řeka Jordán. Cestujícím, jejichž tělesné ústrojí proti malarii pevně zabezpečeno a jak náleží osvědčeno není, radím, aby se v čas této močálovitě bahnité krajině dále k pohoří vyhnuli, a především aby v nížině jezera nepřenocovali, neboť následky takovéto výstřednosti mstí se na zdraví odvážlivců velmi žalostně. Jezerní strana na severu není pro lesnaté a neproniknutelné houštiny papyrových třtin, rákosové směsice a močálovitých řas vůbec přístupna, a v době zimních dešťů šíří se vodní

hladina i přes ostatní části, mnohdy až do konce května zaplavených a zbahněných břehů. Podle jižních, příkřejších okrajů jezera Hule (Merom? Samachonitis) rozkládá se na západ až k pohoří sahající rovina Ard el Kait (el Chet) třemi potoky zavlažovaná, a za severními bařinami prostírá se do dálky dvacíti a v šíři desíti kilometrů požehnaný kraj Ard el Hule, v jehož středním pásmu řeka Jordán v době tání sněhu z břehů vystupuje a tím okolní krajinu až do měsíce srpna zabahňuje. Když jsem se posledně kolem západního břehu ubíral, podobalo se jezero rozsáhlé bařině, měřící v šířce a délce asi 4 kilometry, pokryté sítinami, rákosím a vodními rostlinami, v jichž středu ležela nepříliš značná vodní hladina. Někteří z dřívějších cestovatelů tvrdí, že za letních měsíců v jezeře vody nenalezli, ba že i po suchém bahně na východní stranu kráčeli (?). Vyschnutí jeden až pět metrů hluboké vrstvy vody, nebylo by nemožné po zimním období, chudém na deště a sněhy, avšak pochybuji, že by se pak v středním pásmu jezera utvořiti mohl dosti pevný, širokých a hlubokých trhlin prostý povrch, jenž by se bez nebezpečí dal překročiti. Tázal jsem se také četných zdejších hlídačů stád, Rauarinů, a tito tvrdili, že jezero nikdy zcela nevysychá a na některých místech, kde se tak stává, že je postup přes bahno nemožný, poněvadž se chodec do něho zabořuje.

Od jižního cípu Bahrat el Hule děl se můj pochod směrem západním přes potoky Vakkas a Hindadž k pohoří ku prameni el Mellahah, odkud jest pohled přes jezerní pásmo vysokým sítím zatarasen. Za severním břehem jezera, nedaleko svahů horstva řídnou rákosiny, a za krátko jedeme již uprostřed kyprých, vysokými travinami hustě pokrytých lučin a dlouhých lánů rýžových. Toto, Ard el Hule zvané pásmo tvoří úrodnou državu kmene Rauarinů, jejichž šéch Ibrahim svého syna Hameda ku prameni Mellahah vyslal, aby mne dále tímto územím provázel. Z pod vysoké, asi půl hodiny cesty od severozápadního cípu jezera stojící a poněkud na zad nachýlené skály vyráží několik pramenů, jejichž tok do rozměrné nádržky plyne, a z této v jediném, několik metrů širokém proudu směrem k jezeru teče. V blízkosti pramene Mellahah, jehož voda při vší křišťálové jasnosti značnou vlažností a nechutností vyniká, spatřil jsem uprostřed bujícího rostlinstva skvostné a značně vysoké keře máty peprné, jejíž slabou vůni však k peprníku v Čechách rostoucímu přirovnati nemohu. Asi pět set kročejů dále za pramenem Mellahah spatřuje se nevysoká, možná že za starých dob lidskou rukou zbudovaná vyvýšenina s hrobem šécha Uasia umístěným mezi starými troskami zdiva — snad zbytky dávné svatyňky — odkud jsem, hledě na sever, v rovině roztroušené stany Rauarinů postřehl. Náboženství zdejších domorodců spočívá na nejslabších základech víry Mohamedovy, a směle mohu tvrditi, že není v oblasti Palestýny a Syrie — ani Nauary (cigány) nevyjímaje — bytostí, stojících na tak nízkém stupni kulturním. Z tohoto závažného důvodu těší se také všestranné nenávisti. Tito syrští Pariové zaměstnávají se ponejvíce chovem dobytka a v druhé řadě rolničením, kterému však přílišné píle věnovati nemusí, poněvadž matka příroda obyvatele roviny Hule štědře a přehojně svými dary zahrnuje. Zejména jejich stáda bůvolů poskytují cestovateli nevšední podívanou, a prohlašují-li výborní znalci některé části

Indie za ráj těchto černých tvorů, jsou krajiny na severní straně jezera Hule a břehy Jordánu pro ně zrovna skvostným eldoradem. Se zálibou jsem je pozoroval, když opodál naší cesty postupovali těžkopádně do bahnitého moře, jehož temná bařinatá hmota při každém kročeji pod tíhou jejich těl se prohlubovala, až konečně při dostupu na místa nejměkčeji bahnitá celá ta obrovská tělesa, až do lopatky 160 čísel vysoká, zmizela a nad povrch vyčnívala jen krátká, široká, naježená a rohatá hlava s potměšilým výrazem v poměrně malých očích, načež ozvalo se hlasité funění spokojenosti. Na jiných místech odpočívali bůvolové v jamách, kteréž častějším povalováním rozšiřovali a prohlubovali, a někteří, jichž

Trosky tvrze v Baniasu.

řezavě rochtící chrapot k nám ze vzdálenosti třicíti až čtyřicíti kročejů se nesl, pohrouženi byli ve spánek tak pevný, že ani rána z revolveru jich nevyrušila. Šeredný pohled byl na bůvoly, vynořující se z houštin od břehů Jordánu, jejichž těla, dlouhá mnohdy až 280 čísel, tlustými vrstvami černého bahna byla pokryta, čímž se tělesné tvary jejich v podivných obrysech jevily. Náš vůdce vyprávěl, že někteří z těchto bůvolů (džavamis — jedn. poč. džamus) neobyčejnou divokostí vynikají a v zápasech mezi sebou citelně se poškozují. Druh bůvolů v krajině Hule náleží k druhům žijícím v Egyptě a v Italii (v Maremách, v Pontinských močálech a v Kalabrii), avšak není tak statný jako jeho indický bratr „bos bubalus“ a menší nežli tamní druh „bubalus Arni“. Záhadné zvíře „Rim“ neb „Rem“, o němž se David, Job a jiní v biblických dobách

zmiňují, nebylo asi bůvolem z Hule, a dle všeho vyhynul onen obrovský bubalus staré Palestýny a Syrie v pozdějších dobách Starého Zákona.

Bohatství Rauarinů nezáleží jen v množství bůvolů, oni zovou také značná stáda zcela černých a hnědočerných koz, ovcí a značný počet velbloudů svým majetkem. Vedle těchto užitečných zvířat v rovině Hule prohání se v houštinách severně od jezera a podél břehů Jordánu celá spousta divokých a značně velikých kanců, kteří všecko obilí poškozují kromě zvláštního druhu ječmene, jehož se prý ani netknou. Poněvadž Rauarinové a Beduini této škodné a neobyčejně se množící zvěře z náboženských ohledů nepožívají a také neodstřelují, zvou do svých državě (méně svědomité) střelce z Hasbeje, Rašeje a Damašku, a tito pořádají pak „hromadné vraždění“. Konečně nemohu opomenouti obrovského množství vodních a bahenních opeřenců nejrůznějších druhů, z nichž na mnoze krásné volavky a temné kachny vítanou změnu pro kuchyň poskytují. Na některých místech v lučinách, u prohloubených a vodou naplněných tůní pozoroval jsem též symbolické ptáky mateřské lásky, běložluté pelikány s chocholy na hlavách, z nichž někteří klidně do vod pohlíželi, kde se různá havěť proháněla, kdežto jiní po zelených lánech kejklavě a batolivě semo tamo si vyšlapovali a směrem k naší straně bedlivě pohlíželi. Rauariné požívají masa pelikánů se zvláštní zálibou, a z podkrčních vaků zhotovují v Damašku velmi hledané měšce na tabák.

Na dalším postupu podél západního, poněkud nižšího, avšak příkřejšího pohoří, nežli jest horský východní řetěz za Jordánem, octnuli jsme se na místě, kde se dělí cesty do Kedesu směrem západním a na sever k Mesu a do vesnice En Na'ami, v jejíž blízkosti spojují se všechny mohutné prameny, jimiž Jordán vyvěrá. Galilejský Kedes, jehož trosky ze zřícenin větší budovy a z několika silně ovětralých sarkofagů pozůstávají, byl domovinou Debory a vojevůdce Baraka a za dob Josuových sídlem jednoho z knížat čili pohlavárů kanaanitických. Jižněji za Kedesem, v pohoří nacházejí se trosky zvané Chureibe, o nichž se někteří cestovatelé domnívali, že jsou to zbytky biblického Hazoru, což není ničím dokázáno; spíše dalo by se souditi, že se toto místo severovýchodně za Banien v rozvalinách města el Hazuri nalézalo. Mimochodem jen podotýkám, že Arabové zachovávají jména biblická dosti pečlivě a pozmění-li některá, činí to způsobem co nejjednodušším, a také v tomto případě pozměnili asi Hazor v Hazuri. K dějinám biblickým dlužno zaznamenati, že Barak, vojevůdce Debořin, do Kedesu svých deset tisíc mužů povolati nemohl, poněvadž tam vlastní jeho nepřátelé panovali, a z tohoto platného důvodu bylo asi shromaždiště na jiném místě.

Cesta z Kedesu vede v pohoří částečně údolím Blede a stoupá necelou hodinu až do vesnice Mes, jejíž budovy, spočívající na dvou, zářezem od sebe rozdělených pahorcích, neposkytují nijaké zajímavosti. Oproti sálavému horku a dusnému vedru dole v končinách roviny Hule vane nahoře svěžejší vzduch a valná část cesty z Mesu ku zřícenině hradu Huninu vede téměř hodinu uprostřed kyprého, ač nevysokého lesního porostu až k místům, z nichž u výši 800 m. otvírá se překrásná, malebná vyhlídka na širošíré nivy posvátného Jordánu a táhlé řetězy horstev, nad něž obrovský Hermon v celé majestátnosti vyniká. Aniž

bychom tomuto skvostnému obrazu delší pozornosti věnovali, postupujeme stále výše, dobře vědouce, že nás nahoře ještě úchvatnější rozhled očekává, a konečně po dobré půl hodině staneme u mohutných stěn rozsáhlé zříceniny hradu Huninu.

Na zdivu tvrze Huninu spatřujeme při zevrubné prohlídce dvojí dějinná, sta a staletou mezerou rozdělená období, jejichž svérázné značky neklamou. První budovali kamenničtí mistři z národa Giblitů, z nichž mnohé Hiram i Šalamounovi ku pracím při stavbě velechrámu v Jerusalemě propůjčil a z jichž řad mnozí také zde ohromné, spárovitě spojené balvany na sebe nakupili a hrdou tuto tvrz zbudovali. Druhá značka práce náleží

Hasbeja.

kamenickým mistrům Saracénů, kteříž po bouřných dobách na staré, jako pro věčnost zrobené základy pobořeného hradu nové vrstvy kamenů a zdiva položili a z rumiště zkázy jej opětně povznesli. Tato prastará pevnost stojí na mohutné, téměř kolmo dolů k rovině Hule spadající skále, tak že jest se strany východní zcela nepřístupna, kdežto na sever a západ chráněna jest hradebními příkopy, širšími šesti metrů, vytesanými hluboko do skály. Mimo to opevněna jest dvěma za sebou stojícími hradbami na straně jižní a západní. Hunin jest 288 m. dlouhý a 95 m. široký, hradby jeho opatřeny jsou třemi kulatými a třemi poločtvercovými věžemi, umístěnými v hradební stěně nad sráznou propastí. Četné těžké pohromy v dobách válečných zničily mnohé rozměrné části hradu, a také častá zemětřesení — zejména zemětřesení z r. 1837 — zbortila mohutné zbytky na četných

místech, čímž kdysi hrdé vzezření tvrze valně utrpělo a tvrz nyní jenom obraz trosek bývalé síly a pevnosti představuje. Vystoupí-li cizinec na jedinou dosud schůdnou hradební věž, pokochá se oslňujícím rozhledem do dalekých končin a nezapomene po celý život svérázné malebnosti velebného obrazu. Z domů uvnitř tvrze pobořených sestupuje se do rozsáhlých podzemních, vesměs do skály pracně vytesaných místností, jež slouží vesnickým obyvatelům v dobách zimních za stáje. Původní jméno této staré tvrze zůstane asi pro vždy tajemstvím, ba ani nejstarší, v jižní a východní zdi v dobách biblických umístěné vrstvy základních kamenů ho nevyzradí.

Sestup s hory Huninu (900) vede k rovině svízelně příkrou cestou, nejdříve směrem východním, přes vesnice Merkebe a Abil (Abel Beth Maacha, biblické místo), pak severovýchodně, po mostě přes šumnou bystřinu kolem nepatrných trosek starých budov, dále k řece Hasbany, proudící mezi sráznými a skalnatými břehy spojenými vysokým, tříobloukovým a velmi chatrným mostem el Radšar, do osady téhož jména. Pohodlnější cesta vede pak opodál vyvýšeniny s hrobem Jehudovým (?) až k „pahorku soudce" — Tell el Kadi — u něhož staneme. Jest to pěkné, zelení bující a nad rovinu asi patnáct metrů vyvýšené místo vejčitého tvaru, 237 m. dlouhé a 202 m. široké. Biblické dějiny vypravují, že kmen Dan do těchto končin pět mužů vyslal, aby po výhodném místě k usídlení příslušníků kmene pátrali. Zvědům zalíbilo se město Lais, náležející k državám Sidoňanů, jakož i okolní úrodný kraj, zmocnili se ho násilně a nazvali jej Dan.*) Zde byl pak nejsevernější bod hranice židovské říše, proto říkalo se a říká se dosud: „Z Danu až k Beersebě" — na jihu. Veškeří cestopisci (také dr. Socin v Baedekeru) tvrdí, že stálo město Dan na pahorku el Kadi, o čemž dovoleno pochybovati. Na skrovných rozměrech této nepatrné vyvýšeniny mohla státi jen pohraniční tvrz, a město Dan hlavní sídlo kmene, jehož se syrský král Ben-Hadad zmocnil, rozkládalo se asi v bezprostřední blízkosti tohoto pahorku. Při bedlivějším prohlížení okolí a útvaru vyvýšeniny shledal jsem, že vznikla — dle všeho v dobách pradávných — sopečným výbuchem (též cestovatel Wilson zmiňuje se o této okolnosti), čemuž četné, semo tamo rozmetené balvany, z nichž též pahorek složen jest, nasvědčují. Marně pátral jsem také po zříceninách a sebe menších zbytcích staviva, nenalezl jsem ani pranepatrného úlomku. Jinak jest pahorek Kadi skvostným obrázkem bující zeleně, jsa pokryt duby křemeláky, z nichž jeden obrovský, nejvýše stojící, hrob neznámého šécha Beduinů zastiňuje.

Obyvatelé zdejších končin milují pahorek el Kadi pro neobyčejnou bohatost prýštících zde pramenů a ukazují tyto s pýchou cizinci. Při svém postupu z východu na západ kráčel jsem po svahu k velké, asi padesát metrů široké výhlubni, odkudž první, v pravém toho slova smyslu titanský pramen vyráží, kdežto druhý, jihozápadně opodál prvního proudící, menší jest, a osm metrů šířky při sedmdesáti číslech hloubky vykazuje. Kolkolem těchto vodních spoust a na prostoře mezi proudy pramenů bují

*) Dan = Kadi = soudce.

divoké fíky, pistacie, oleandry, topoly, dále směsice keřů a opodál vztyčují se k nebesům staleté duby, v jejichž stínu malé mlýny se vnitřním zařízením biblického rázu stojí. Bezprostředně za těmito mlýny spojují se vody obou pramenů ve velké, okrouhlé, asi osmdesát metrů široké nádržce, v níž křišťálově jasná voda ve stálém varu šumně proudí. V houštinách kvetoucích oleandrů a mezi vždy svěžími travinami na pokraji vodní nádržky pohybují se zvolna tak zvané řecké želvy, nedbajíce pranic přítomnosti lidských tvorů. Při večerním odpočinku před stanem tázal jsem se majitelů mlýnů, kterou vodu za vlastní pramen Jordánu považují, zda-li prameny u pahorku el Kadi anebo prameny říček Hasbany neb Banias? Odpověď zněla přesně a určitě: „Prameny proudící s výšiny el Kady jsou pravými prameny Jordánu, poněvadž obsahují nejvíce vody.“ Na jiném místě sezná čtenář, že toto tvrzení není správné.

Za mlýny plynou spojené prameny s počátku směrem jihozápadním, pak na vzdálenost 8 kilometrů tokem jižním, kde spojují se s říčkou Banias, a 800 metrů dále, blíže sopečného pahorku s hrobem šécha Jussufa „v končině oleandrové“ — Sedžar ed Difnah — vtéká do tohoto proudu vodou nejchudší říčka Hasbany. Tento spojený proud tvoří řeku Jordán (místo spojení leží přesně 43 metrů nad hladinou Středozemního moře), jejíž koryto na onom místě půl páta metru hloubky a dvacetpět metrů šíře obnáší. Dále plyne klidným tokem do bařinaté nížiny, měnící se v jezero za jarních dob, kterouž někteří cestovatelé „Jehuleh“ t. j. malým jezerem Hule nazvali, kdežto jiní tvrdili, že se v oněh místech jezerní nádržka netvoří. Tento nesouhlas vznikl prostě tím, že cestovatelé navštívili krajinu v různých dobách. V zimním období, bohatém dešti a sněhy vystupují kalné a dravé proudy Jordánu z břehů a tvoří jezero značných rozměrů, které za letních veder zase vysychá; v letech se skrovnými srážkami zabahňuje však řeka jen bližší okolí svých břehů. Lesnaté krajiny a rozsáhlé houštiny severně a východně za pahorkem el Kadi vynikají značným bohatstvím různých druhů divoké zvířeny, a jsem přesvědčen, že by toto množství i přemrštěné požadavky nejzhýčkanějších Nimrodů uspokojilo. Setkaná s medvědy, kanci, vlky, hyenami a někdy i pardaly nenáleží v těchto končinách ke zvláštnostem, a mimo to prohání se v tomto požehnaném revíru množství srnek, gazel, zajíců, a neschází tam ani hojnost vodních opeřenců. (Dokončení.)

Z básní Aloisa Škampy.

Slze.

Jsou slze, které z očí netekou
a přece pálí, jako žhoucí láva,
když za minulost dávnou, dalekou
vzpomínka najednou je vyvolává . . .

Do citů udušených jako v troud
po létech jiskra padne — a troud hoří — —
A z duše vyhrkne ti slzí proud —
však palčivou tu ránu neumoří!

Ó, kterak nyní odvolal bys rád
bolesti, druhdy způsobené jiným;
jak bys teď odprosil je tisíckrát
za všecko, čím jsi zlobou jich byl vinným!

Zda choval jsi se vždycky jako syn
s úctou a láskou k matce své i k otci;
zda vskutku nehanbí tě žádný čin,
jímž o sen oloupil jsi jejich noci?

Zda nikdy nezradil jsi přátel svých
a věrně stál jsi ve slovu, jim daném;
zda z jejich vad jsi netropil si smích
a zle jich neurážel v hněvu planém?

Zda v útlém nitru dívčích bytostí
nadějí marných plam jsi neprobouzel
a nehrál s květem sladké milosti,
ač sám se's pokrytecky klamu vzpouzel? . .

Či nezmrazil jsi rukou surovou
ten první máj, když mladá srdce plnil;
či nepromarnil's línou pokorou
svůj život, v kterém nic jsi nevyplnil? . . .

Co jiní doufali zde od tvých vloh!
Jak žehnali ti modlitbou i přáním!
Leč ty jsi odkvetl jak planý hloh —
a stydno je ti trapným zardíváním . . .

A za ty hříchy ve tvých hlubinách
dnes tekou slze, nikým neviděné,
za staré viny v pozdních hodinách
tvé vlastní svědomí tě na soud žene!

Svou mladost bez činův jsi prohýřil,
zrak dobrodinců slzami jsi zrosil . . .
Dnes mrtvi jsou — a ty's jich nesmířil,
ne, ty's jich za své křivdy neodprosil!

Jak vyvoláš je nyní ze hrobu?
Jak napravíš, co není, není možná? . . .
V té chvíli náhle ve tvou útrobu
se lítost vrací, upřímná a zbožná.

A žhavé slze tekou v nitru tvém,
tak bolestné, až ze dna srdce tekou,
jak na jaře, kdy v tání březnovém
pláč zimy proudí rozbouřenou řekou . . .

Žehnej těm slzám! Kéž jen vytekou!
V pokání hlubokém zas najdeš víru,
v něm za minulost dávnou, dalekou
se sklene nad tebou zas duha smíru.

Ty slze řeknou ti, že's člověkem,
jenž nesčíslné chyby měl a vady,
jak určeno mu v losu odvěkém —
však v losu tom že sám jsi nebyl tady!

Ty slze přiblíží tě bratrům kol,
jimiž jsi zhrdal po čas uplynulý,
abys teď živým nahradil ten bol,
jejž učinil jsi těm, kdo zahynuli . . .

Tu pocítíš, jak blahá proměna
s tvým srdcem, dřív tak sobeckým, se děje;
jak sladkou je ta vnitřní odměna,
když trpícího zbavíš beznaděje!

Když dílem tvým je radost chudého,
když tobě žehná pohled jeho vlídný — —
tu zapomeneš, mysle na něho,
jak sám jsi v nitru ubohý a bídný.

Tu prsa tvá zas lehčeji se dmou,
a stíny z duše mizí jako v mlze,
a svědomí tvé již tak nežehnou
ty tajné, nikým neviděné slze . . .

—

Slib.

Tak jsme si vzdáleni — a přec tak blízko
myšlenky naše touha spojuje,
a s výšin vysněných už k nám tak nízko
květ blaha rajského se schyluje,
že stačilo by — vztáhnout ruku jen,
by navždy pro oba byl zachycen!
A přece ještě bojuji a váhám,
a ruka má se plaše táhne zpět,
přec dáti tobě za věno se zdráhám
svůj chudý krb, svůj malý, skromný svět . . .
Zda v jeho šeru šťastna býti může
tvá láska ohnivá, ty krásná růže;
zda novému tam zvykneš domovu,
necítíc pro svá křídla okovů? . . .
Ne, já tě nezval ke dnům odříkání:
ty sama jdeš v můj nehostinný kout!
Však, mohu do zkázy tě uvrhnout,
když moje svědomí se tomu brání?
Zda novou výtkou svoji bědu stížím? . . .
Neboj se, dítě, já ti neublížím!

Co počít mám? Mne odzbrojuje zcela
tvá něžná oddanost a důvěra,
tvá láska vroucí, pro kterou bys chtěla
spíš nésti se mnou muka veškera,
než odtrhnouti od mne s pohanou
tu ruku svou, mi navždy podanou!
Nelze již zpátky, nadarmo se bráním,
když sama volíš, všecko podstoupit,
i trnů získat ubledlým svým skráním —
a jen mě za to spasit, vykoupit!
Ty zapomínáš minulost mou temnou,
ty věříš v jasnou budoucnost jen se mnou,
tvá strašná odvaha mi zjevila,
že beze mne bys raděj nežila . . .
Ó, anděle, co já ti zjevím za to
svým citem vzbouřeným a bláhovým?
Že tolik miluji tě, odpovím,
jak nikoho, jejž nosí země tato!
Jen s úctou posvátnou se k tobě blížím — —
neboj se, dítě, já ti neublížím!

Jsi vítězkou — ó, rád se tobě vzdávám,
vždyť milost tvá mi není porážkou . . .
Však minulý svůj život oplakávám,
že chyby jeho byly překážkou,

pro něž tak dlouho, ku tvé bolesti,
jsem nedovedl věřit ve štěstí . . .
Ó, nyní věřím, znova věřím v nebe
a líbám milosrdnou ruku tvou,
nyní už nikdy neopustím tebe
a vždy tam půjdu, kam tvé kroky jdou!
Snad na mém čele polibek tvé lásky
přec jednou vyhladí vše smutné vrásky,
snad výčitek mých tíhu neblahou
zapudí doba klidnou rozvahou . . .
Jsem u bran ráje, cesta má jest jasna,
rád na ni vstoupím, touže po činu,
dál po ní půjdu — však spíš zahynu,
než abys ty v ní neměla být šťastna!
S pokorným srdcem na tvou krásu vzhlížím:
neboj se, dítě, já ti neublížím!

Za Karolinou Světlou.

Jest šedo a studeno v Praze z rána dne 11. září 1899; pluky mraků ženou se semo tamo po neklidné obloze, chladný vítr točí prachem po ulicích, nad řekou a kolem břehů chouli se hustá, kalná mlha s kouřem smíšená. Ve starém kostele svatoštěpánském je šero jako za blížícího se večera, profily pilířů v koutcích skoro splývají s obrysy černohnědých lavic, obrazy oltářní halí se ve tmu, a v červenavé záři svící kmitne tu tam tvář, rámě, šíj světce neb světice. A je těch světel ve všech výklencích a při všech sloupech; všude odsluhují kněží mši, zlaté monstrance se zdvihají, zvonek klinká, hoši-ministranti odříkávají své věty, shromáždění klekají, bijí se v prsa. V presbytáři vyvršeno imposantní, temné lešení, směs to černého splývavého aksamitu, vztyčených voskovic, zelených palem, velikých chomáčů růží, orchidejí, chrysanthém, dlouhých, po černé zastřené zemi se vlekoucích fáborů, zlatých a stříbrných ozdob, křížů, sloupků. Již na lešení neční rakev, která přede dvěma dny, ve smutně památný 9. září 1899 činila střed černé skupiny, již jen sádrový profil bohatýrské tváře Karoliny Světlé, na černém stupátku umístěný, vypráví, komu na počest koná se tato zádušní sláva, za koho odsluhovány mše při oltářích, za koho pronášeny jsou hlasité modlitby. Jednotvárné, jakoby hrobové zvuky, těžká vůně uvádajících a rozpadávajících se květin, čmoud voskových svící, vysoko planoucích, mlha, jež dere se z venčí, jakmile zotvírány jsou dvéře do síní, to vše omamuje, ponořuje do jakéhos středověkého snu, plného tesknoty, bolesti, tmy a tíže . . .

A náhle vše ustupuje, mizí, i šerá kobka kostelní, i lešení s kříži a anděly, oltáře, kněží — — — Zjevuje se údolí, které protéká potok, s hor se vrhající, olšemi a houštím lemovaný; na obzoru rýsují se tmavá čela pohoří ještědského, na nichž s černou zelení borů střídá se neroztavený ještě sníh a led; při potoce stojí socha sv. Jana z Nepomuka vesnickou nádherou vyzdobená a překlenutá, a davy lidu i „pánů“ ji obklopují. Jich zrak a sluch obrácen k mladému Michalu Luhovskému, k „nemodlenci“, jenž stoje na balvaně s puškou v ruce, neohroženě hlásá: „Neobracejte se k modlám a bohů litých sobě nesdělávejte, jediné jest světlo, jediný jest bůh. Ve všech srdcích přebývá, v každém z nás jiskra z něho. Kohož osvěcuje, vyučen jest, nepotřebuje již učitelů jiných.“ I mluví dále o hvězdě jitřní — poznání, o zákoně lásky, o spravedlivosti a soucitu, o bohu pravdy, jenž přivede svět k spasení, jenž od věků jest a bude, a k němuž již předkové se hlásili duší i krví svou. A konečně puškou prostřelí patent, pánům cizím neobmezenou moc nad lidem dávající, a prostřelí i sochu dřevěnou . . .

Scéna ta, jedna z nejsilnějších v románovém díle Karoliny Světlé, scéna, jež vedle jiných, ze stejných kořenů vzniklých, vtiskuje její tvorbě vlastní idéový ráz a hlásá úlohu, předurčenou jí v našem písemnictví, mocně dere se na mysl v tomto ovzduší, tak zcela rozdílném světa, v němž žil, v němž se stápěl duch odletší . . . A vedle kontrastu tohoto skutečného výjevu chrámového, kterým končívá občanské bytí příslušníků státní církve, se zjevením se smělého, hloubavého „nemodlence“, z bolesti a malátnosti probouzí nás, zatřese námi ještě jiný objev: Ne, poslední měsíce, jež Světlá trávila v uzavřené pracovně své, pohled duchovní majíc v minulost záhrobí pohroužený, a jediné ranami ve tvář národa zasazenými se vzrušujíc; ne, pohřeb její, massami nespočetnými lidu českého k Olšanům doprovázený; ne, tyto truchlé, za jesenních mraků a mlh se odbývající bohoslužby, kde neustále zaznívalo „requiem aeternam . . .“, — ne, ty jsou posledními akty jejího velikého, horoucího života!

Nová a nová se k nim budou pojiti jednání, až půjdou pokolení příští v jejích stopách, až budou žíti a bojovati v tradicích dějinných, které znovu na světlo vynesla a oslavila v „Poslední paní Hlohovské“, v „První Češce“, ve „Zvonečkové královně“, ve „Frantině“, v „Nemodlenci“, v románu „Na úsvitě“ — až muži a ženy, pout sobectví sproštění, budou se snažiti, aby byli tak spravedliví, silní, obětaví, horoucí, jak je ona vylíčila ve „Vesnickém románu“, v „Kříži u potoka“, v „Hložinách“, ve „Skaláku“, „Krejčíkově Anežce“, „Lamači“, — až nezvratně budou dychtiti všecky děti Čechie po „jediném bohu pravdy, jenž přivede svět k spasení!“

Všechen život Karoliny Světlé, jakmile (dříve než kdo jiný!) z mlh neuvědomělého dětství vystoupila, byl jedinou nepřetržitou poutí za hvězdou pravého poznání, za božstvím pravdy; hledala zoufale tato světla, jež zastírána jí byla cizinskou výchovou, národní mdlobou jejího ovzduší rodného, drala se k nim přes trní výsměchu, ba přes propasti, na jichž dně tančily matné bludičky šílenství; — pak, vybřednuvši z mlh, spatřila, že světel těch nelze dosíci snadno, rukou vztažením, do hlubokých chodeb že nutno k nim podnikati pouť dlouhou a posvětiti se nejdříve velikým

obětováním sebe, velikým strádáním. Doputovala do tajných hlubin mysli lidské, do hlubin zákonů odvěkých, směla světel se dotknouti, byla zvolena za prostřednici mezi nimi a dobou současnou, vrstevníky českými, — a nyní započala cesta nová, neméně namáhavá a nebezpečná, k níž rovněž bylo třeba posvěcení nadšením, láskou k druhům.

Podařilo se jí, — kněžkou pravdy se stala dílem uměleckým i vším životem, jí zůstala, dokud mrákoty mysl jí nezastřely. Kněžkou pravdy — a miláčkem krásy. Ta víla líbezná oblétala již kolébku nemluvněte, vyhlédala na mladičkou dívenku z pilířů, arkýřů, věží a portálů, z obrazů, soch a lomenic staré, polozničené Prahy, z divoce půvabných houštin Jelenního příkopu a Královské obory; ona, dítě cizinstvím školy i domova zmořené, povznášela lehce na blýskavých perutích do báchorkovitých, oblačných světů a na mladou, krutým neštěstím, těžkou chorobou zkrušenou ženu tak dlouho kývala svou liliovou rukou, až tato zcela v náruč božské víle se uvrhla, hluboce do jejích očí se zadívala a již jí neopustila. Pravda a Krása, ta dávná, jako sám svět stará dvojice, věčně mladá, věčně úchvatná a půvabná, ruce si podaly nad čelem Světlé a dotekem svým ji posvětily. Pravda pochodeň v ruku vtiskla věrnému dítěti, Krása rádlo, jímž by si spanilou cestu razilo v srdce lidská, v srdce národa.

Že se Karolině Světlé podařilo cestu tu nalézti, kdož by o tom nevěděl? Málo jest autorů, básníků i romanopisců našich, kteří jsou s takovou láskou čteni; tu s nadšením nad velikou úlohou českého lidu, tu s horoucím hněvem nad křivdami mu činěnými, nad hlubokým jeho pádem, tu se slzami nad těmi vzácnými, byť prostými někdy dušemi, jež nedaly mu zahynouti, spasivše a obrodivše jej svou ryzostí, silou, hloubkou a obětavostí. Málo jest spisovatelů, jichž řádky by se byly staly tak pronikavými hesly, tak vroucími pohnutkami k činům; a málo, pramálo jich, nad jejichž mrtvolami národ úctyplně sklonil čelo zarmoucené jako nad člověkem celým, jenž zároveň byl umělcem velikým, a jehož život v dokonalém byl souladu s jeho slovy, jeho esthetickými hesly.

Přívaly umění a pseudoumění, proudy vlastenecké práce a také-práce vylévaly se po vlasti od t. zv. vzkříšení našeho, vylévaly se a zase se ztrácely beze stopy; umělecké a národní dílo Světlé zůstane budoucnosti vedle díla Havlíčkova, Palackého, Šafaříkova, Kollarova, Nerudova, nebožtíků velikých ve své způsobě jako ona. A dílo to znova a znova bude se omlazovat, zas a zase bude novým, časovým, — vždyť již nyní se tak stává! Ve verších, sypaných na její hrob, básník mladší generace vyznává, že „jdouce v nové země svaté, tam kde se zdá, že nikdo nebyl dřív, s úžasem vidí její stopy zlaté“. — Byla doba, kdy její idealisující, propagační, mravně obrozující práce byla jmína nemoderní, balvanem mohutným, který mechem znenáhla jest obrůstán, — a hle! dnes opět z balvanu toho srší jiskry živé, a opět, jako za básnického jejího rozkvétání uznáno, že Světlá byla umělcem — prorokem. Sáhnuvši svými romány k samým kořenům života českého, čerpala a na světlo vynášela jejich mízu, nejvlastnější to zdroj národní budoucnosti.

Chce-li národ žíti, žíti slavně a pokrokově, jako žili jeho předci věku XV.—XVII., v duchu, pravdě, lásce a rovnosti, tož si musí vésti jako

Karolina Světlá.

její nemodlenec Míchal, jako Ondřej Hlohovský a Felicina, Nattererové a Frantina, Jarolím, Antoš a Jírovcová, Sylva a Eva, Anežka a Rozička, Ambrož Potockých a Šimon . . .

Spojovací proud v národě, jenž svádí intelligenci a lid, města i venkov, aby navzájem se osvěžovaly, doplňovaly, obrozovaly, v Karolině Světlé skvěle, dokonale jest zosobněn. Milovala venkov, severní tu baštu ještědskou nade vše, z pokladů v ní vyvážených vzácné urobila národu dědictví, — ale Praze zůstane drahá paměť, v šerých uličkách jejího Starého města že se zrodila a v celistvou, nezdolnou bytost českou vyspěla tato veliká žena, společenský život pražský že byl jevištěm občanských jejích cností a na tržišti Novoměstském, tam, kde přepůvabný sad květinový zaujal místo slavného v českých dějinách chrámu „Božího Těla“, že vydechla v tichém spánku naposledy. A ohromné to bludiště předměstské, kde mrtvé své tak těžce nalézáme jako živé dole v ulicích a na náměstích, pojalo, co bylo na Světlé pomíjejícného — i budou jí tam hledati ve sterých cestách, křižujících se a protínajících. To veliké, rázovité a pohnuté žití od 24. února 1830 po 7. září 1899 mocně ulpělo na zdech Prahy královské, třeba že zalétalo si do hor severních, když houští růžově rozkvétalo, lesy svěžeji se zazelenaly a ručeje vyřinuly se ze hvozdů jarní silou.

Spějí vděčné vzpomínky národa ve střed vlasti, kdysi kolébku, nyní vzácné umělkyně rakev; mnoho hrobů milovaných vyvršeno na březích Vltaviných, — přibyl k nim jeden, drahý, nejen tím, co skrývá, ale i tím, co z něho vzpučí české budoucnosti.

T. N.

Bosna a Hercegovina za okupace.

Od Josefa Holečka.

(Pokračování.)

době Dušanově pozorují se hlavně dva druhy držby: baština a pronija.

Baština, jinak také dědovina, otčevina, dávala plné a nedotknutelné právo držebné. Podle výslovného znění zákona baština nemohla být ani prodána, ani vyměněna, ani silnějším odňata, byť to byl třeba sám car nebo cařice. Již toto právo držebné dokazuje, že baština vznikla ze soustavy zádružné. Všechen majetek zádruhy byl původně společný a majitelství plné neodvislé. Již tento vývoj, vycházející z neodvislosti v starších dobách, podmiňoval osvobození baštin ode všech daní, neboť ona suverenita, kterou kmenové někdy ve všech směrech vykonávali a na kterou mocnější rodiny právo si činily pro sebe i pro své dědice, mohla v časech pozdějších,

kdy se vyvinul život státný, rozprostírati se pouze na poměry držebné. Baštiny byly prosty všelikého břemene, jak roboty, tak daně. Vlastelé jakožto držitelé baštin měli jen jedinou povinnosť: povinnosť brannou, což ostatně tehdy, aspoň pokud se vlastel týkalo, bylo spíše právem, než povinností. Přirozeným následkem tohoto úplného a neomezeného držení bylo, že vsi, obyvatelé, chrámy tvořili přináležitosti baštin a s nimi měnili svého pána.

Držení baštiny nebylo privilejem vlastel a vůbec rodů zámožných. Baštinu mohl mít i vladař, i vlastelín, i duchovní osoby, kláštery, chrámy, ano za jistých podmínek i neropch. Každá část původní baštiny zabezpečovala svému držiteli tatáž práva a výhody, jež ovšem, vyplývajíce z ní, byly s ní spojeny a na ni omezeny.

I královský rod Nemanjičů měl svou baštinu. Tou byla Zeta, nynější Černá Hora. Zeta byla jejich nedílem. Na této klassické půdě srbského národního života a ducha následníci trůnu učívali se národ spravovati. Také trůn srbský byl baštinou Nemanjičů, když ostatní mocní rodové byli poodstrčeni, a panovnictví stalo se výhradným právem Nemanjičů. Panovnická moc dávala právo rozhodovati a souditi, zásluhy odměňovati, viníky trestati. Panovník mohl osobám, které se proti státu provinily, konfiskovati půdu ve prospěch koruny anebo ji darovati. Královským obdarováním tvořily se nové baštiny. Sám pojem baštiny jako pozemku dědičného dává, že baština nemohla vzniknouti z daru královského již v prvém koleně, nýbrž teprve, když přešla na potomky a tím se stala hodnou svého jména. Obdarovaný králem měl osobně právo nakládati s půdou, již darem obdržel, dle své libosti; dědici toho práva pozbývali a nově zřízené baštiny byly pak už podrobeny týmž pravidlům, jako staré.

Čásť vlastelských pozemků byla v užívání sedláků a nazývala se pronija. Ani ona nesměla být ani prodána, ani koupena, ani darována. Práva toho neměl ani vlastelín, pán pozemku, ani sedlák, jenž byl povinen vlastelínu za užívání půdy konati jisté práce, ale dokud je konal, nesměl být od vlastelína vypuzen a pozemek nesměl vlastelínem dán býti v užívání jiné osobě. Pronija byla nerozlučně spojena s baštinou a měnila svého držitele jen společně s ní.

Osoby, které užívaly pronije, sluly „neropchové“ nebo „otroci“.

Obecní pastviny a lesy byly v užívání neropchův, ale zdá se, že vlastelín práva na jich užívání neměl. Neropchové k užívání obcin připouštěli kočující vlachy a Arbanasy, kteří jim za to musili jakési nájemné odváděti.

V podobném poměru, jako vlaši k neropchům, bývali vlastelé k zeměpánům, když od nich přijali čásť půdy v nájem nebo užívání.

I cizinec mohl se státi vlastelínem, když mu zeměpán udělil baštinu, jejíž držení bylo podmínkou vlastelství.

Držiteli rozsáhlých baštin byly také chrámy a monastýry. Sedláci na církevních statcích, „prňavorci“, (prňavor = proniar), byli prosti všech dávek a služebností zeměpanských, k nimž byli zavázáni pouze své vrchnosti, jež měla nad nimi i právo soudu. Černé nižší duchovenstvo (mniši) nemělo sice zvláštních práv, ale bylo úplně neodvislé od moci světské. Poměr bílého (světského) duchovenstva spravoval se dle toho, na čí půdě stál chrám.

Čí byla půda, ten byl povinen o potřeby chrámu pečovati (patronát). Bylali půda zeměpanská, duchovní byl prost neropších břemen. Duchovní nesměl chrám opustiti, pokud patron dostával své povinnosti k němu i chrámu. Kdo duchovní osobu urazil, propadal přísným trestům.

Nejnižší třídou obyvatelstva byli „sebrové“ (srv. č. „žebrák“), kteříž neměli žádných privilejů. Nemohli se proto účastniti správy veřejných záležitostí ani politických skupštin. Sebr, který se proti tomuto ustanovení zprotivil, byl cejchován anebo uříznuto mu ucho, což ukazuje na to, že sebrové původně měli jako jiní obyvatelé právo na skupštiny choditi a že se krutým trestům vydávali v šanc, aby nevešlo v zapomenutí. Urazilli vlastelín sebra, pykal malým trestem; urazilli sebr vlastelína, pykal velkým trestem. Bylli mu dán pozemek v užívání, musil za to splniti podmínky, které byly mezi ním a vlastelínem (zeměpánem, církví) sjednány.

Baština dokosovského Srbska jest analogická ke statku spupnému na západě, ale společenský její význam je nekonečně širší. Protože baština jest podmínkou osobné neodvislosti, každý obyvatel snaží se jí dosíci a má toho možnosť. Baština byla nejprve nedělitelná, později bylo ji možno rozděliti se svolením zeměpánovým a zříditi z ní pro množící se rodiny téhož rodu několik baštin se všemi právy, z držení baštiny vyplývajícími. Vidíme dále, že držeti a zřizovati baštiny není vyhrazeno za souhlasu zeměpánova jen vlastelům, nýbrž každému občanu. Čím větší baština, tím větší moc rodu, jenž ji drží, a tím větší význam představitele toho rodu v župě, ve skupštině, při dvoře. Ale česť a sláva, které si dobyl v administraci nebo na bojišti, padá na celý jeho rod a nepatří pouze jeho osobě. Proto není žádného osobného šlechtictví a vlastelství srbské je něco podstatně jiného. Vlastelé netvořili privilegovaného stavu; nemohlo tedy býti a nebylo žádného formalného povyšování do třídy vlastel, dekretův a pasování; patřiloť vlastelství rodu a bylo poutáno k baštině. Vlastelství je statkářství a nikoli šlechtictví. Staročeští lechové a vladykové, ruští bojaré byli podobnou třídou národa.

Když na západě nejmocnější z mocných přisvojili si moc královskou, stala se mezi králem a mocnými úmluva, že jim, když se formalně se svými statky králi vzdají, král je navrátí jako léno a držení léna potvrdí, což se bude opakovati při všech dědicích. Tento poměr šlechty k zeměpánu je základem feudality na západě. V dokosovském Srbsku nic takového nebylo. Každý vlastelín v sobě cítil něco carského, každý sedlák a pastýř něco vlastelského. Všechno obyvatelstvo bylo si mnohem blíže, než v zemích feudalných. Sbližovala je nejen baština, nýbrž i pronija, protože v poměru pronijarském, dědičně nájemném, byli ve státě všichni krom zeměpána, i ti, kdo byli držiteli baštin, i mocní vlastelé. Tedy každý právní občan byl do jisté míry pánem a do jisté míry i poddaným, což mělo na společnosť účinek vyrovnavací: mocným moci ubíralo, slabým jí přidávalo, všechny pak naplňovalo vědomím práva a lidské důstojnosti. A to je nejsvětlejší stránkou dokosovského zřízení srbského, že tam, kde mělo platnosť, nebylo osob v plném slova smyslu bezprávných.

Držení půdy a jmění četných stad dodávalo společenské váhy. Přirozeně lidé za normalných poměrů rádi se zdržovali tam, kde byl pramen jejich živobytí i vážnosti, na venkově, uprostřed svého rodu, svých polí

a pastvin. Nic nepodporovalo vývoj měst a stavu městského, jenž na západě rozkvetl na půdě feudalné a byl pěstován a privilegován králi, aby v něm měli oporu proti šlechtě. Města, která byla uvnitř Balkánu, pocházela ještě z doby řeckořímské. Nová města zakládána nebyla, stará neměla výsad, ano ani pozemků, což je důkazem, že obyvatelstvo jejich bylo z třídy sebrů. Měšťáci tedy stáli společensky níže, než rolníci a pastýři. Města ležela na obchodních cestách, přicházeli a procházeli jimi rozliční cizí kupci. Povinností měšťáků bylo poskytnouti jim pohostinství, začež požívali samosprávy, jež zajisté byla sebrům nemalým lákadlem, protože je opatřovala právem, kterého by jinak neměli. Spojení s cizími kupci přivleklo i měšťáky k obchodu; bezpochyby jim nejprve dělali komissionáře, později se vyvinuli v samostatné obchodníky a obchod stal se jejich dědičným povoláním. V něm našli náhradu za půdu, stáda i vojenskou slávu. Sebrský původ je na srbském kupci dosud znatelný. Sedlák je hrdý jako magnát, ale kupec je skromný, uzavřený a plachý, kteréžto vlastnosti neopouštějí ho, ani když dosáhl velkého majetku. Ohniskem práce řemeslné města nebyla, neboť denní řemeslné potřeby hradil domový průmysl, a zvláštní potřeby ukájel cizí dovoz.

Stav městský dle západního vzoru začal se vyvinovati v podhradí některých hradů. Sebrové za to, že hrad pomohli stavět a vzali na sebe povinnosť hradby v dobrém stavu udržovati, dostali právo zříditi si příbytky na půdě, jež patřila ku hradu a nebyla a nestala se majetkem jejich. V podhradí užívali jistých práv, která jim vyhradil pán pozemku, jenž byl zároveň jejich rozhodčím. Za toto počáteční stadium vývoj městského stavu u Srbů se nedostal.

Zbývá ještě zmíniti se o tom, jaké byly v dokosovském Srbsku povinnosti selského lidu na cizí (zeměpanské, vlastelské nebo církevní) půdě.

Neropch na vlastelské půdě musil dle zákona Dušanova dva dni v týdnu pracovati pro svého vlastelína a kromě toho musil mu ročně odváděti dávku penežitou („carský perper"), již vlastelín platil státu své vlastní daně. Robotou neropch vykonával svému vlastelínu všechny hospodárské práce na polích, lukách i vinicích. Kromě přesně vytčené roboty a carského perperu vlastelín nesměl od neropcha žádati žádné jiné práce ani dávky. Proti každé libovůli a nespravedlivosti vlastelské zákon neropcha chránil. Stalali se neropchu od statkáře křivda, měl právo pohnati ho před řádný soud, ať byl jeho statkářem vlastelín, církev, aneb i sám zeměpán. Prohrálli statkář, bylo povinností soudu postarati se, aby neropchovi škodu nahradil; ale prohrálli neropch, statkář nesměl mu za to ublížiti, že byl od něho obžalován.

„Bylo by zbytečno," podotýká B. Kallay, „vynášeti velikou důležitosť těchto ustanovení Dušanových; jeť jisto, že obsahovala jedno z nejdůležitějších a nejchvalitebnějších opatření k ochraně neprivilegovaných tříd, jakými ve XIV. stol. málokterý stát evropský mohl se vykázati."

Státní daně byly dvojí: sok a namet či harač. Sok byl odváděn v naturaliích, harač znamenal daň penežitou z osoby či hlavy a byl mu podroben každý. Výslovně budiž poznamenáno, že pověstný z románů jihoslovanský harač přešel na turecké panství už dědictvím. Žehrání poplatníků pro tuto daň datuje se zajisté z dob dotureckých. Daň penežitá

byla v neshodě s hospodárským životem poplatnictva, jež jen desátek z úrody a příchovu považovalo za slušnou a v jehož hospodárských poměrech peníz nebyl nezbytnou podmínkou blahobytu, ale právě proto, když musil býti sehnán, neobcházelo se to bez obtíží. Ale státu bylo peněz zapotřebí k vedení válek, a prostředky k tomu musilo mu opatřiti obyvatelstvo, jež kromě toho bylo povinno dáti vojsku carskému přístřeší i spíži, když se mezi ním roztábořilo.

Osobný majetek byl protivou baštiny. Nazýval se „stečevina“ od steći = nabyti. (Srv. č. „dobytek“ a „nábytek“.) Osobného majetku nabývati bylo každému možno i volno právě tak, jako držeti a nabývati baštin. Právo to příslušelo nejen velkým a malým vlastelům, nýbrž i neropchům. Neropch byl jen v tom omezen, že svou baštinu nemohl dáti vzdělávati lidem cizím, najatým, nýbrž pod přísnými tresty musil sám na ní hospodařit i pracovati. Tím bylo neropchům zbraňováno soustřeďovati ve svých rukou více baštinné půdy a nabývati vlastností, které vyznačovaly vlastely. Zábrana tato byla materialná, nikoli právní. Zároveň bylo v ustanovení tom opatření, aby neropch byl nucen práci svou spíše obraceti ve prospěch svého gospodára, než ve svůj. Mohlť neropch přebytečnou práci svou věnovati tříbení a žďárování pustých lad a lesův, a o půdu tak zúrodněnou gospodár s neropchem dělili se na polovinu, ovšem tak, že pozemek, nadělený neropchovi, nestal se jeho baštinou, nýbrž byl mu pouze dědičně dán v užívání.

Lidem bez politických práv byli sebrové či otroci, vlaši, cincaři, cigáni a Sasi, kteříž dohromady tvořili třídu bezzemků. Bezzemci byli odkázáni vůbec na práci služebnou. Žebráci (sebrové) či otroci byli dělníky zemědělskými (srv. význam slova „otrok“ ve východních Čechách). Půdy nejen neměli, nýbrž ani míti nesměli. Příslušným soudcem byl jim gospodár a nikoli carský soudce. Byli připoutáni ke hrudě.

Jako zemědělství k vykonávání prací společenský řád dal sebry, tak i pastýrství mělo služebný pastuší lid, k sebrům analogický, nesvobodný. Jako sebrové neměli vlastní půdy, tak tento pastuší lid neměl vlastních stad, pásávaje stáda svých pánův a při nich se přiživuje. Jej také nazývali „vlachy“ a odtud přihana, která s tímto jmenem spojena. Zlaté bully dečanská a svatoštěpánská zapověděly Srbům connubium s vlachy. Důkaz, že vlaši byli živlem nejen nerovnoprávným a nízkým, nýbrž také k věčně společenské inferioritě odsouzeným. Jan Peisker se domnívá, že tito pastuší vlaši přišli na Balkán později než Srbové. (Slovo o zádruze, 27.) Já mám za pravdě podobné, že tito pastýřští sluhové („slouhové“ po česku) právě jako sebrové i neropchové pocházejí z obyvatelstva původního, od Srbů porobeného, jehož části bylo sice přáno emancipovati se, jehož ale druhá, četnější část zůstala v hospodárské i společenské porobě. V době výbojův osud přemoženého obyvatelstva nebýval jiný. Avšak vlachy, pastýrské sluhy, dlužno rozeznávati od vlachů „pastýrské šlechty“, jak je nazývá Peisker. To jsou dvě různé společenské veličiny, jak to Peisker správně vyciťuje, ale ony dle mého mínění vznikly z téhož ethnického původu, a příčinu různosti dlužno hledati ne v tom, žeby jedni byli přišli později druhých, nýbrž v tom, do jakého poměru dovedli se již na počátku postaviti k vítězům. Ti zajisté z nich, kteří vítězům dříve, ne však babsky se poddali,

zachovali si i vážnost, i osvědčili, že chtějí s vítězi žíti ve shodě a jednotě, pročež jim byly zachovány výhody hospodárské i třidné. Tak si vždycky vodila a dosud vodí šlechta, když přijde nepřítel: dokud je možnost, že nepřítel bude přemožen a vypuzen, stojí proti němu sama a vede proti němu vojsko i národ; jakmile ale uviděla, že nepřítel, dosáhnuv rozhodného vítězství, chce zemi trvale opanovati, šlechta prvá s ním se dohoduje, aby si zachovala přednosti svého položení i za jiného panství. To se dálo všude a vždy se díti bude; proto netřeba příčinu socialné různosti mezi vlachy pastýrskou šlechtou a vlachy pastýrskými sluhami hledati jinde.

Pravdě podobně i sebrové byli zůstatkem původního, porobeného obyvatelstva a zákazy connubia týkaly se i jich. Počet jejich byl rozmnožován válečnými zajatci a odsouzenci ku ztrátě společenských práv.

O všech společných záležitostech Srbové dohodovali se na hromadách, jež sluly vieće, sabory, skupštiny, sajmy (sněmy). Skupštiny byly zemské, župní, vesnické, chrámové, zkrátka všecky možné. Na skupštiny nebyli vysíláni volení zástupci, nýbrž, kdo byl plnoprávným Srbem, mohl se jich súčastniti ze své vůle již z toho titulu. Sborové rozhodování a samospráva staly se Srbům přirozeností.

Otázka jest, měloli civilné právo Dušanovo platnost také v Bosně a Hercegovině, kteréžto země měly své panovníky.

Bosna byla za Dušana státem od Srbska neodvislým, a ban její Štěpán Kotromanovič měl r. 1349 s carem Dušanem válku. Dušan dobyl velké části Bosny a prozval se králem bosenským, avšak brzy na to (1356) zemřel, tak že mu nezbylo času, aby v Bosně mohl zavésti své řády a zákony.

Abychom si danou otázku zodpověděli, musíme na paměti míti, že zákon Dušanův jest osnován na právě obyčejovém, jež bylo obecným nejen všem krajům srbským na Balkáně, nýbrž i jiným národům tamním. Car Dušan učinil některé avansy ve prospěch vlastel, kteříž mu byli bližší a jichž potřeboval ku svým válečným podnikům; předepsal obecnému lidu těžší břemena, než dotud měl, a uvalil naň těžší robotu; povykročil k nenáviděnému a obávanému feudalismu, jejž národové balkánští znali ze zlé pověsti, kteráž o něm šla, ale pro příčiny již ukázané ani nemohl dále na té dráze zajíti, byť i byl chtěl, ačkoli jest i to možno, že Dušan některými výhodami, vlastelům poskytnutými a uzákoněnými, chtěl feudalismu na vždy zatarasiti cestu k srbskému národu. On mu pootevřel bránu do srbského domova a dopustil mu, aby do ní jednou nohou vkročil; ale když tam noha byla, přivřel a přiskřípl ji.

Možno tedy bezpečně obraz agárných a socialných poměrů srbského státu, jak se zrcadlí v zákonníku Dušanově, pokládati také za obraz těch poměrů v zemích nyní okupovanýcb, ale s tím dodatkem, že v Bosně jevila se ještě větší konservativnost a ještě větší záliba v starých řádech a zděděných zvycích. Dá se to dovoditi přírodou země i obyvatelstva.

Zpředu již ukázáno na to, že Bosna a Hercegovina spíše se hodily k pastevnictví než k zemědělství. Pastýrství zase jako starší forma hospodárská podmiňovalo starší formu socialnou, zádruhu. Bosna a Hercegovina jsou klassickou půdou zádružného života, jenž se tu až na naše dni v síle

udržel nejen proto, že byl konservován tureckým panstvím, nýbrž i, že zdejší obyvatelstvo má k němu obzvláštní, vrozenou náklonnost. V Bosně a Hercegovině zádruha dosud se zachovala nejen v lidu, nýbrž také ve vlastelských rodech, a teprve okupace zádružným zřízením až do základův otřásá, ač snad na nejednom místě přispívá i k jeho utužení.

Názory hospodárské a společenské u každého lidu těsně souvisejí s náboženskými. Někde náboženství je vnuká a rozvíjí, jinde zas ony působí na vytvoření formy náboženské, ale svaz jejich s náboženstvím je neroztržitelný. Pravidlo toto nemění se ani negací náboženství, atheismem a nihilismem; z nich vzniká společenský rozvrat, anarchism, ale souvislý poměr mezi názorem náboženským a socialným i hospodárským zůstává.

Není náhoda, že Bosna stala se pravou vlastí bogumilské sekty, jež tu tak mocně se rozvinula, že zachvátila všechny vrstvy obyvatelstva, i trůn. Idealem bogumilů byla původní církev Kristova, již si podle svého představovali, neboť osobovali si právo volného výkladu evangelia (starý zákon zavrhovali) a budovali i na apokryfech pomocí fantasie na niž také pohanské podání jevilo vliv. Jeli možno pravoslaví nazvati věrou selskou, bogumilství zasluhuje názvu víry pastýrské. Pastýřům, kteří stále žili na horách u svých stad, daleko od příbytků lidských, chrámy rukou lidskou spůsobené nebyly místy posvátnými. Kněžím nevěřili, říkajíce o nich, že jsou farizejové. Zavrhujíce chrámy, zavrhovali i obrazy a sochy svatých i pomníky a všechen formalism. Zvláště se jim protivily zvony. Zvon jim byl troubou satanovou. Jsouce ve stálém styku s přírodou a stále zakoušejíce její rozmary a rány, dokonce ji nepokládali za něco dokonalého. Zde na světě je pouze průprava k dokonalosti, dokonalost sama je teprve na onom světě. Tento bídný svět není dílem božím, nýbrž satanovým; něco tak nedokonalého jako svět nemůže býti dílem rukou božích; bůh je sídlem v světě onom, odkudž se satanem věčný boj vede o duše lidí. Satan je prvorozeným synem božím, Kristus jeho mladším bratrem. Starší syn se vzbouřil proti otci svému a opanovati chtěl oba světy, tento i onen. Bůh seslal mladšího syna svého na zem, aby lidi o něm poučil a navrátil na cestu ctnosti. Ale Kristus jako otec jeho bůh nemá těla a mezi lidmi byl přítomen jako duch a ne jako tělesný člověk. Duch sv. rovněž není bohem, nýbrž jako Kristus nejvyšším andělem. Ani Marie nebyla ženou lidskou, nýbrž andělem. Nevěříce v tělesnost Kristovu, nemohli věřiti v Proměnění. Zavrhovali křest, zvláště malých dětí, i kříž, jejž nazývali šibenicí. Křest nejen jako formalism, nýbrž i jako svátost; kříž nejen jako vnější znamení, nýbrž i proto, že nevěřili v ukřižování Krista. Děti nebyly přijímány v lůno církve bohumilské, nýbrž teprve dospělí, a dálo se to za přítomnosti obce dotknutím evangelia sv. Jana, jež pochopitelně mysli jejich nejvíc odpovídalo. Také všechny ostatní svátosti zavrhovali.

Přímo ze života pastýrského vyplývalo, že hlásali přísnou střídmost, prostotu mravův a života. Zavrhovali požívání masa a vína. Od učitele víry požadovali ne pouhé slovo, nýbrž dobrý příklad. Proto opovrhovali tím, kdo se na učitele víry učil, a těmi, kdo vyučivše se chtěli tvořiti v národě duchovní stav. Naproti tomu ve vážnosti veliké měli toho, u koho horlivá a vytrvalá snaha po dokonalosti spojila se s milostí boží.

Hlavní ctností je pokora, a pokorným je ten, kdo věří tomuto učení. Za mrtvé netřeba se modliti, neboť duše pokorných odcházejí přímo k bohu do blaženosti a duše nepokorných přecházejí z jednoho těla do druhého, dokud se úplně neočistí. Není tedy pekla ani očistce. Rovněž není vzkříšení těla, neboť ono jako nedokonalé a hříšné určeno je k zahynutí. Kdo uznán byl obcí za dokonalého, obdržel název „svršitele“ nebo „dobrého Bošňáka“ a na jeho příkladě učili se dokonalosti všichni, kdož po ní práhli. Dokonalosť otvírala cestu do ráje. Proto bogumilové snažili se, aby jí aspoň do konce svého života dosáhli. Bylili obcí souvěrců na smrtelném loži uznáni za dokonalé, rádi umírali pevně jsouce přesvědčeni, že jak zesnou, hned se odeberou do rajské blaženosti. „Dokonalí“ ze svého středu volí si „dědy“ a „učitele“ či „strojníky“, kteříž vedli správu náboženské obce.

Před bohem jsou si všichni lidé rovni, proto dle učení bogumilského nemají mezi sebou žádných rozdílův a nerovností dělati. Nerovnosť majetku právě tak je zavržení hodna, jako nerovnosť stavů. Ani nerovnosť v obleku a zevnějšku nemá býti trpěna. Všichni se odívati mají prostě šatem, který si sami zhotovili. Zlato a drahé kamení jsou dary satanášovy a křesťan nesmí jich na sobě nositi.

Jako neuznávali vyšších stavů, neuznávali ani světské vrchnosti, zcela logicky s neuznáváním vrchnosti duchovní. S králem a carem nebylo výjimky, zvláště bylli špatný a pronásledovalli bogumily pro jejich učení; bylli však král šiřitelem pořádku, nezkracovalli jejich svobody svědomí a spíšeli se o ně opíral, i oni byli snášelivi k němu a učení jejich o království zůstávalo pouhou theorií. A stejně si vedli naproti obojí vrchnosti. Totě důkazem, že svobodu svědomí přiznávali také jiným a že při vší vroucnosti, s kterou lnuli ku své víře, byli snášelivi k vyznavačům víry jiné, pokud byli dobří; jen zlým a špatným byli nepřáteli, ale ne pro víru jejich, nýbrž pro zlobu a špatnosť. Hříchů všedních neuznávali; každý hřích je těžký. Prvým požadavkem od pravého křesťana bylo, aby nenáviděl tento ďábelský svět, a aby se odřekl statkův a bohatství, jež je „rzí duše“. Pravý křesťan má jen tolik, co potřebuje k živobytí; všechno ostatní dává na potřeby chudých a nemocných i na potřeby obecné. Nejtěžším hříchem byla lež a po ní přísaha, ať spravedlivá nebo křivá. Obchodníky měli za lháře a křivopřísežníky; proto se nevěnovali obchodu. Slovo jejich bylo „ano, ano“, „ne, ne“.

Manželství s jinými svátostmi zavrhovali. Byli proti obcování se ženami, protože tíhli k asketismu a ženu pokládali za překážku na cestě k dokonalosti. Ženy si brali, aby s nimi plodili děti, ale vymiňovali si, že je budou držeti jen potud, pokud budou ctnostny a nábožny. Nedostálali žena této podmínce, byla mužem propuštěna. Z toho, že manželství neuznávali za svátosť a za svazek nezrušitelný, nikterak nevyplývala rozjivenosť mravů, jejichž přísnou čistotu při nich i jejich odpůrci uznávali.

Kde jim bylo něco záhadno, kde potřebovali rady a poučení, pomáhali si sami rozumem i fantasií. Kde církev a její kanony rady nevěděly, bogumilové v rozpacích neuvízali. Jako pastýři byli pozorovateli hvězd a čítali v nich. Kouzelné průpovědi nahrazovaly jim moudrosť písma; jimi zapuzovali nemoci lidské i dobytčí i všelikou nehodu života.

Bogumilové byli položeni mezi pravoslavnými a katolíky. S pravoslavnými neměli neshod. U nich se jim protivila hlavně církevní nádhera, již hierarchie osvojila si z Byzancie; avšak oni na svých pastvinách jedva dle pověsti ji znali a pravoslavní duchovní, které z blízka vídali, nemohli býti káráni z přepychu, spíše naopak prostotou života a mravů se jim blížili jako pravoslavný lid. Pravoslavná církev vůbec svou starověrskou povahou stála bogumilství blíže než katolictví, jež už tehdy od původního křesťanství tak velmi se odklánělo, že z toho v mnohých zemích katolických vznikalo vření a hluboká nespokojenosť. Také socialnými názory pravoslaví blízko bylo bogumilství. I pravoslavným byl socialným idealem patriarchalný demokratism. Rozdíl tu nebyl větší, než, jak už řečeno, mezi pastýrstvím a rolnictvím, ale ono obojí se prostupovalo a doplňovalo, ne pak vylučovalo. Ano zdá se, že rolnictvo srbské, jako pokládalo pastýrství za zachovalejší hospodárskou i společenskou formu než rolnictví, věřilo bogumilům, že také jejich víra je starší a zachovalejší formou křesťanství, než samo pravoslaví.

Že bylo tak, dokazuje nám forma srbského pravoslaví i jak se nám nyní jeví. Vliv bogumilství na srbské pravoslaví všude je patrný, ano v oči bijící, a zvláště v Bosně, Hercegovině a na Černé Hoře. Přesvědčení, že dokonalý život křesťanský musí býti prostý a tvrdý, podporováno tu bylo staletým životem vojenským, plným strádání a odříkání. Prostota života, opovrhování přepychem a rozkoší stalo se národní filosofií Černohorců; bez ní nebyli by vydrželi svůj dlouhověký boj a nebyli by odolali svodům pohodlí a výhod. Filosofie pravoslaví byla v nich sesílena filosofií bogumilství, jež při tom dle jména zmizelo. Asketická střídmosť Černohorců přímo ukazuje na bogumilský původ; pravému Černohorci dosud nestřídmosť odnímá všechny zásluhy a činí jej opovrženým. Také známý poměr Černohorcův k ženě byl utvrzen bogumilstvím; podstata jeho je patriarchalná. Zůstaly sledy, že bogumilové byli i na Černé Hoře („Bukomirsko jezero") buď po invasi turecké nebo před ní; avšak oni jako tací vyhynuli, jen účinek jich na filosofický názor Černohorců zůstal. To vše svědčí, že mezi bogumily a pravoslavnými bylo duchovné obcování a že obě křesťanská vyznání nestála naproti sobě v nesmiřitelném nepřátelství.

Takové nepřátelství za to bylo mezi bogumilstvím a katolictvím, jež mělo všecky vlastnosti, které byly bogumilům odporny. Odpuzovala je mimo všecky dogmatické různosti vyvinutá katolická formalistika, lpění na psaném slově, jemuž dle názoru bogumilského dostávalo se křivého výkladu, vyvinutá, nenárodní hierarchie, organisovaný kněžský stav, dychtění kněží po světské moci, jejich bojovnosť a zhýralosť a mnoho ještě jiného nejen u duchovenstva katolického, nýbrž u všech stavů. Jakž oni, kteříž byli vůbec proti každé moci, mohli býti na př. ctiteli nádherného papežství, závodícího o prvenství s nejmocnějšími panovníky a osobujícího si právo na světovládu! Stejně byl jim nenávistný ve vzhledě socialném feudalism, jenž společně s katolickou propagandou neunavně na ně dotíral se západu i severu.

Hlavními pionýry katolicismu i feudalismu v Bosně byli Uhři, s nimiž už ruku v ruce věrně kráčeli Chorvaté. Papežové hlásají proti bogumilům křižácké války. Hlas jejich prozatím zaniká bez účinku, ale králové uherští

jen proto neberou na sebe znamení kříže a netáhnou na Bosnu, že chtějí prve zkusiti, zdaž by ji po dobrém a lstí nepřiměli, aby se jim poddala.

V posledních letech panování Dušanova uherský král Ludvík potvrdil Tvrdka za bána bosenského s podmínkou, že bude pronásledovati bogumily a vypudí je. Někteří bogumilští vlastelé vzepřeli se a dali se v ochranu Dušanovu. Následovalo povstání bogumilů r. 1363, jež sice bylo na chvíli zdoláno, ale r. 1365 vypuklo opět a vůdcem jeho byl sám bratr krále Tvrdka, Vuk. Tu Tvrdko nahlíží, že mu není možno vládnouti proti národu. Zastavuje jich pronásledování a smiřuje se s nimi. Bogumilové staví se pod jeho prapory a jím vedeni táhnou naproti Ludvíkovi, jemuž zle se mstí jako vinníku jejich pronásledování. Koncem r. 1388, v předvečer bitvy kosovské, Tvrdko opanoval Chorvatsko a velkou část Dalmacie.

V bitvě na Kosovu r. 1389 Tvrdko pomáhal caru Lazaru s 20.000 m., jimž velel Vladko Hranič. Zajímavo je, že obě vojska, srbské i turecké, připisovala si vítězství v té osudné bitvě. Tvrdko oznámil všemu křesťanskému světu své vítězství. V pařížském Notre-Damu slouženo slavné díkůčinění, jemuž byl přítomen sám král francouzský. Město Florencie Tvrdkovi gratulovalo.

Čím vysvětliti, že bitva kosovská měla pro všechen srbský národ tak dalekosáhlé následky? Vojenská příčina nebyla dostatečná. Hlubší byla příčina politická. Srbové nebyli sjednoceni tak, jak toho vyžadovala velká chvíle. Silné pravice Dušanovy, která je pevně držela pohromadě, nebylo, ale horší bylo, že nebylo žádného zákona o následnictví. Po smrti cara Lazara měl trůn zděditi nejstarší jeho syn, ale tomu nechtěla matka jeho, carica Milica, jež sama chtěla vládnouti. Sultán Bajazit ji v tom podporoval a nabídl se jí za zetě. Stav se jím, nabyl dědického titulu na podíl své ženy Milevy na zemi srbskou. Tím spůsobem Srbsko, aniž bylo zbraní pokořeno, podpadlo pod vliv Bajazitův. Bajazit stal se protektorem rodiny cara Lazara proti Vuku Brankoviči, jenž hledal pomoci v Uhrách, aby Turky vyhnal a zasedl na trůn carů srbských. Ale část národa srbského držela již nejen s potomky Lazarovými, nýbrž také s Turky. Po smrti Vuka Brankoviče také žena jeho Mara, druhá dcera carice Milice, odevzdala se po příkladu své matky pod ochranu tureckou. Matka i dcera závodily v oddanosti Turkům a země zůstala bez hlavy, vydána v šanc slepé náhodě.

To zajisté byly známky ohromné politické slabosti, ale ji nepřivodili Turci svou politickou silou, jíž postrádali právě tak. Turci vlastně byli politicky vždycky slabí, protože vždycky byli špatnými administrátory. Síla jejich vězela ve vojenství, ale ani ona nebyla by vystačila na tak veliké jejich úspěchy na Balkáně. Zlo dynastického sváru počalo jeviti se u Turků hned po smrti Bajazitově, tak že po té stránce bylo u nich sotva lépe, než u Srbův a Řeků.

Srbský národ tehdy prožíval nejen těžkou krisi dynastickou a politickou, nýbrž také agrárnou a socialnou. Byl se tedy octnul v krisi všeobecné.

Již zpředu jsme ukázali na to, jak někteří vlastelé práhli po zavedení feudalismu. V nich se spojoval pych západní s byzantským. Chtěli býti mocnými a nádhernými magnáty, míti přímý vliv na korunu a býti

pány nad zástupy poddaného lidu. Blízký příklad zpupných magnátův uherských je vábil a raffinovanosť vyžilé kultury byzantské poháněla. Nespokojovali se ústupky, které jim car Dušan učinil svými zákony, chtěli víc, chtěli totéž, k čemu na západě pracovalo feudalné panstvo a k čemu tam věci neodvratně spěly: porobu selského lidu. Vlastelé tohoto druhu seskupili se kolem Vuka Brankoviče.

Mnozí jiní neblouznili sic o řádech feudalných, ale přibližovali se západu individualistickou tendencí hospodárskou. Stýskalo se jim v zádružném životě pod přísnou autoritou rodových starešin. Chtěli sami býti rodovými starešinami a správci rodového jmění. Mladší nechtěli poslouchati starších, chtěli být uznáni za rovnoprávné s nimi a míti stejný díl z rodového majetku. Rodové se rozdvojovali, baštiny rozdělovaly, a následkem toho bylo, že v národě počali pociťovati nedostatek půdy, malozemí.

Bylo třeba odpomoci, a té se naskytoval dvojí spůsob: buď smělým krokem na západ k řádům feudalným, jež málozemí odpomohou soustředěním latifundií v nemnoha rukou, anebo reakcí k řádům patriarchalným. Kdežto zastancům domnělého pokroku evropského postavil se v čelo Vuk Branković, kolem rodiny cara Lazara otočila se ta část národa, která si přála, aby staré patriarchalné řády byly zachovávány a tam, kde porušeny, aby se stal návrat k nim. Na této straně stála nejprve všechna massa národa a potom část vlastel, která zůstala Lazarevičům věrna a nerozcházela se s národem v názorech. Synové carice Milice, Stefan, Vuk a Lazar po smrti otcově uznali matku za hlavu rodu svého a dohodli se, že pod jejím poručnictvím budou všichni společně hospodařiti. To zajisté národ vítal jak osvědčení, že rodina Lazarova chce zachovati věrnosť národním řádům; matka jako hlava rodiny zdála se tu národu spíše na místě, než nejstarší syn Stefan, jemuž by jinak bylo patřilo vedení rodinných záležitostí, k nimž vždycky byl počítán také trůn. Proč národ rád viděl Milicu v čele panující rodiny? Proto, že již nebyli pořídké případy, že synové vadili se o dědictví otcovské a mladší nechtěli se podřizovati nejstaršímu.

Nápadno je, že v srbském carství nebylo zákona o následnictví trůnu. Jak mohl car Dušan zapomenouti na tak důležitý zákon, na úhlavní pilíř pořádku a trvání říše? To se nedá jinak vysvětliti, nežli že carové považovali dědičnou postupnosť podle patriarchalného řádu za nejsprávnější a v národ vžitou tak, žeby bylo zbytečno písemným zákonem ji utvrzovati a nemožno od ní se odchylovati.

Tomu všemu Turci nebránili. Oni sami žili v patriarchalismu a krom toho nebylo jejich obyčejem převraceti řády některé země, když ji opanovali. Jako méně kulturný živel nacházeli u Srbů mnohé, co se jim vidělo hodným nejen zachování, nýbrž i následování. Národ srbský po invasi turecké pociťoval žal pouze proto, že hrdá budova srbského národního státu tak záhy ztroskotána. Žal ten ozývá se vší národní epickou poesií srbskou, on byl bodem, o který vždycky opírala svůj hever protiturecká jako protisrbská agitace západní, on byl prvým pocitem srbského národa na počátku jeho obrodu a prvou jeho myšlenkou, když nabýval opět jasného vědomí. Ale žal politický nebyl provázen a sesilován jinými všenárodními pocity, které by byly právě tak mocným odporem proti

panství tureckému, jež se nedotýkalo ani agrárných poměrův, ani socialných názorův a řádův, ani ne hned náboženského přesvědčení srbského národa.

Sultánové ještě za válek se Srby prohlašovali, že všude vystaví „crkvu (chrám) a džamiju podle sebe“, a kdo se křižuje, nechť si jde do chrámu, a kdo se klaní — do džamije. Srbové proto spíše byli nakloněni Turkům, než Maďarům, kteří chtěli řády jejich zvrátit a pokatoličením zděděnou víru jim odnít. Katolíci pravoslavné nazývali schismatiky a bogumily pohany. Cizosť, která je vyjádřena těmito názvy, naplňovala právem také pravoslavné i bogumily naproti katolictví. Ano, jak dovedeno, oni měli příčinu katolíky považovati za své horší a bezohlednější nepřátele, než Turky. Úloha katolíků byla ošemetná a nechvalitebná. Oni sice Srbům pomáhali, ale jen s tím úmyslem, aby Srbové si nepomohli; považovali za nepochybné, že Srbové v tísni své se pokatolíčí a přijmou panství nejbližšího státu katolického, načež spojenými silami Turky vyženou z Balkánu a katolická víra i panství katolického státu rozprostře se po všech balkánských zemích až do Cařihradu.

Přidružoval se i moment jazykový. Katolíci zaváděli do církve latinský jazyk; na druhé straně sice také pravoslavní Řekové usilovali o zničení srbské národní církve, již chtěli připojiti k cařihradskému patriarchátu a slovanský obřadný jazyk její nahraditi svým, řeckým, ale to nečinilo katolickou propagandu Srbům sympatičtější. Turci nerozuměli tomuto boji a nenahlíželi, proč by národ neměl se bohu modliti jazykem svým. I tato snášelivosť dělala Turkům mezi Srby přátele, aneb aspoň oslabovala nepřátelství Srbů k nim.

Katolicism a feudalism ještě lépe připravily Turkům půdu v Bosně. Historikové srbští nejednou se nad tímto faktem pozastavovali a vysvětlovali jej tím, že Bosna byla vzdálenější od sídla srbských patriarchů, od ohniska, odkud duchovné světlo ozařovalo celý srbský národ. Nám ovšem nelze vysvětlením takovým spokojiti se. Nedostatečnosť jeho vyplývá již ze všestrannosti srbské krise. Bylo by mohlo býti tak, kdyby tehdejší krise srbská byla pouze náboženská, ale toho nebylo, jak jsme viděli.

Kdo Bosňáky do náruče Turků přímo mrskal, nebyl nikdo jiný, než zlopověstný král Zikmunt Lucemburský. On začal bogumily pronásledovati dříve ještě, než pod sebou trůn uherský upevnil. Bogumilové spojili se s nápadníkem uherské koruny Ladislavem Neapolským a dopomohli mu k vítězství. Takového trimfu bogumilů lekl se papež, jenž ihned zakročil proti nim vyhlášením křižácké války „proti Turkům a bosenským manichejcům i Arianům“. Již tehdy katolíci Turky a Bosňáky házeli do jednoho pytle! Zikmunt osobně vedl na Bosnu vojsko 60.000 m. Král bosenský Tvrdko Tvrdkovič byl poražen, zajat a do Budínu odveden.

Bitva ta stala se r. 1408 u Doboru (nynějšího Doboje). Krutosť a necitelnosť Zikmuntovu, proti níž málo později bojovali na severu Čechové, krvavě pocítili poražení Bosňáci. Sto dvacet šest zajatých vlastelů Zikmunt dal na skále doborské postínati a do řeky Bosny naházeti.

Tím odpor Bosny proti Zikmuntovi a katolictví ještě zlomen nebyl, ale Bosňáci nebyli sjednoceni a tím sami se oslabovali. Byly mezi nimi dva proudy: jeden uznával za nezbytí poddati se Zikmuntovi, druhý pak byl odhodlán bojovati proti němu do posledního dechu. V čele prvé strany

stál Sandalj, v čele druhé Hrvoja. Když r. 1413 Sandalj na rozkaz Zikmuntův táhl do Srbska proti Turkům, Hrvoja zatím se svým lidem poplenil země jeho i těch, kdo táhli s ním, a zmocnil se jeho hradů. Královna Barbora v nepřítomnosti Zikmuntově, jenž táhl do Říma, aby od papeže přijal korunu císařskou, veřejně prohlásila Hrvoju za zrádce. Hrvoja jí poslal list, ve kterém hájil svá i zemská práva proti věrolomnému králi a dokazoval, že se nedopustil zrady, nýbrž konal jen to, co jest jeho povinností i právem. List jeho je památen tím, že v něm poprvé je vysloveno, že Bosňáci spojí se s Turky, nedostojíli Zikmunt svým přísahám. „Dosud," psal Hrvoja, „král byl jediným útočištěm mým a jiného já nehledal. Ale jestliže král neobrátí, budu hledat ochranu tam, kde vím, že ji naleznu, a nechť při tom zvítězím nebo padnu! Bosňáci podají ruku Turkům a již se s nimi domlouvají, a ty víš, že Turci zbrojí proti Uhrám."

Hrvoja ještě jen hrozil. Ještě se obrátil do Benátek a Neapole o pomoc proti Zikmuntovi. Opuštěn od nich spojil se s Turky a tak se stalo, že bogumilští Bosňáci r. 1416 poprvé s Turky bojovali proti Uhrům a na hlavu je porazili. Turci pronásledujíce prchající dostali se Chorvatskem až do Cilje ve Štýrsku.

Odtud se již Turci z Bosny nehnuli. R. 1463 Bosna, r. 1483 Hercegovina úplně se jim pokořila. Králové a velmožové třeli se spolu a nemohli se sjednotiti proti žádnému nepříteli, ani proti Uhrům, ani proti Turkům. Na oko přijímali katolictví, ale národ jich příkladu nenásledoval, nýbrž sbližoval se s Turky, tak že Štěpán Kosača, herceg, po němž Hercegovina má nynější své jméno, mohl se opírati jednak na bogumily, jednak na Turky. Bosenský král Tomáš Tvrdkovič přijal na přímluvy Jana Hunyadya katolictví, doufaje, že snáz obdrží od papeže pomoc proti Turkům. Papež mu poslal korunu na důkaz své dobré vůle, ale žádal, aby Tomáš převedl i lid svůj do lůna církve katolické. Tomáš koruny nepřijal a žádosti papežově odepřel, ukazuje upřímně na to, že lid bosenský pokatoličiti se nedá a v tom že je svorný lid bosenský obojího křesťanského vyznání, bogumilové i pravoslavní. Jsou proti jednotě s katolickou církví, že je k nim nevlídná a nesesterská. Prvou její věcí je sebrati všechen křesťanský svět, vypuditi Turky z Evropy a země od nich osvojené odevzdati křesťanům. Nestaneli se tak, Turci za nedlouho zmocní se i Cařihradu na velikou hanbu křesťanského světa.

Avšak papežové nikdy nerozuměli součinnosti všech křesťanů. R. 1450 začalo na ponoukání papežovo pronásledování bosenských bogumilů. Náčelníci jejich se 40.000 hlavami utekli se dílem do Srbska, dílem do Hercegoviny, dílem k Turkům, volajíce k nim o pomoc. A r. 1453 stalo se, co král bosenský předpověděl papeži: Cařihrad octl se v rukou Turků.

Ovšem také papežové a katoličtí králové chtěli křesťanstvo sjednotiti naproti Turkům, ale tu jednotu představovali si po římsko-katolicku a který křesťan se jí nepodrobil, tomu byli nesmiřitelnými nepřáteli. Katolictví vždycky vystupovalo jako neomylné; neznalo ústupků, kompromissů, vyjímek, shovívavosti a snášelivosti s odchylným míněním. Papežové zamýšleli pomocí Uhrů sjednotiti s katolictvím i bosenské „manichejce" (bogumily), i „Řeky", t. j. všechny pravoslavné, a dávali Uhrům za tím účelem nejen požehnání, nýbrž i hmotnou podporu. Ale čím větší byla tvrdosť

katolických vrchností, duchovních jako světských, tím víc uzavíralo se jim srdce bogumilů. O Turcích nikterak říci nelze, žeby se byli, zůstavivše své posádky v Bosně, kde založili Sarajevo, chovali k domorodému obyvatelstvu něžně a žeby z politické chytrosti byli své chování opačně zařídili, než katolíci. Tomu oni nerozuměli. K tomu, s kým se bili, Turci neměli žádných ohledů. Se zásadami lidskosti nekoketovali. Byli krutí také k poraženým: pobíjeli je aneb odvlékali do otroctví. Milosti nedávali, ani nepřijímali. Sultánové Mohamed I. i II. byli neobyčejně silní a výbojní. Plány jejich byly dalekosáhlé. Neměli sluchu pro úpění těch, kdož pošlapáni svíjeli se pod kopyty bojového jejich oře.

A přece jen bogumilové dávali Turkům přednosť před katolíky! Nečinili tak ukvapeně. Stále se rozmýšleli, rozvažovali, porovnávali, ale rozvažování a porovnávání nevypadalo ve prospěch katolické církve. Papežové se mýlili o položení věcí v Bosně. Pius II. plesal nad tím, že někteří vlastelé přijali katolictví a kromě nich i něco lidu na okrajině. Plesal nad tím a sbíral pro bojovníky za katolictví hmotné prostředky. Netušil, že se již přiblížil konec samostatnosti království bosenského — můželi samostatnou nazvána býti lodička na rozbouřeném okeánu, která se stala hračkou vln, sobě protivných.

Po každém kroku bogumilové váhali. Katolický svět pořád ještě měl čas napraviti svou chybu, přiznati bogumily za vyznavače víry Kristovy a energicky se jich ujmouti. Ale marna byla všechna naděje, katolíci jiné křesťany nepovažovali za bratry, nýbrž za kacíře a pohany! Když po dobytí Bosny sultán Mohamed obrátil se do Hercegoviny, narazil tu na houževnatý odpor pravoslavných i bogumilů, „což — praví Jan Asbóth — nejjasněji dokazuje, že pravou příčinou pádu Bosny bylo pronásledování bogumilů“. Jinými slovy: pád Bosny zavinil katolický svět: papežové, uherští králové Zikmund a Matyáš, a katoličtí národové, kteří se jim k udolávání nešťastné země a nešťastného národa propůjčovali, především Uhři a Chorvaté.

Katolická církev svým vměšováním vnesla do Bosny tu demoralisaci, která je podmínkou úpadku každého státu a národa; lež jest její matkou. Bogumilský národ na jedné straně lekal se politické poroby, kterou mu hrozili Turci, na druhé se bál o ztrátu své milé víry, v níž ještě před několika desítkami let dosáhl takové mravné dokonalosti, že i odpůrci se jí obdivovali. Obojí nebezpečí hrozilo s východu i západu. Předposlední král bosenský byl bogumil. Vychován byl v selské bogumilské rodině podle všech bogumilských pravidel, v skromnosti, ctnosti a bohabojnosti. I ženu pojal podle bogumilského spůsobu. Nerad přijal volbu za krále. Přijav ji, musil dělati politiku. Aby si naklonil papeže a Uhry, přijal katolictví. Ale ti mu nevěřili, žeby obrácení jeho bylo upřímné. Žádali od něho důkazy: aby obracel na katolictví také bývalé svoje souvěrce. On se nejprve zdráhal, ale po nějaké době viděl, že mu nezbývá, než podjíti se málo čestné úlohy. Podobně se vedlo mnohým bosenským vlastelům. Vrhali se, když se jim zdálo, že jiného východu nemají, do náručí katolické církve, ale vyvinovali se z něho, jakmile je katolický život mocněji počal k sobě tuliti, a buď se vraceli k bogumilství, nebo se dávali k pravoslavným, anebo konečně k mohamedánům. Chorvatský historik praví, že se poturčovali ze žádosti pomsty, již planuli naproti

katolické církvi. Kdyby bylo doslovně tak, bylo by to jen důkazem, jak neodpustitelně a protievangelicky vedla si tehdy katolická církev naproti všem křesťanům, kteří se více nebo méně nesrovnávali s jejím učením. Jestliže žádost pomsty bývala pohnutkou bosenským vlastelům, že se poturčovali, je to jen svědectvím, že, nenašedše u katolické církve uspokojení duší, nabývali také přesvědčení o hmotné slabosti katolického světa, jemuž netušili úspěchů v nastávajících bojích s mohamedánstvem.

U některých zajisté byla pohnutkou i žádost odvety, jež jest ode vždy stínem psychologie srbské; ale nutno předpoložiti, že při mnohých pro definitivnou změnu víry rozhodlo poznání všech okolností, které jsou ku prospěchu i k tíži Západu a které Východu, a že po zralém uvážení rozhodli se, že povinností jejich jest v kritickém okamžiku, který nadešel, i s největšími osobnými obětmi stanouti k obraně Východu.

Obyčejně se říkává, že vlastelé bosenští poturčili se k vůli tomu, aby si pod vládou tureckou zachovali své statky a feudalné privileje. My dovodili, že v Bosně jako nikde v zemích srbských a vůbec na Balkáně žádného feudalismu nebylo, jak mu rozuměli a jak se vytvořil na evropském západě. Nebylo ani západních privilejů šlechty, a kdyby bylo, v tom byla jakási zásluha panství tureckého, že jich neuznávalo a zadupávalo. Co pak se týče držení půdy, v něm nastolením tureckého panství nenastávaly větší změny, než obyčejně bývá, když některá země padne za kořisť dobyvateli.

Byl pak stav konfessí takový: vlastelé byli mohamedány, lid byl pravoslavný a na pomezí se Západem osadil se zlomek katolíků. Katolíci byli ti Bosňáci, o kterých na koncilu basilejském mluvil arcibiskup trevírský, když ukládal katolickému světu, aby pečoval o obrácení nejen Čechů, nýbrž také Bosňákův, a ze své zkušenosti uvedl, když nahledl do Bosny, že lidé pokorně k němu přistupovali a líbali mu nejen ruce, nýbrž i ornát. Sbor přijal slova arcibiskupova za známku, žeby se s Bosňáky dalo mluvit, a rozuměl jim tak, jakoby bogumilové byli arcibiskupovi uctivou pokoru osvědčovali a ve svých zásadách se vrtkali, čehož nebylo. Za nic by bogumil nebyl políbil ornát arcibiskupův. Kdo to učinili, byli katolíci a nikoli bogumilové.

Bogumilství zdánlivě vymizelo i z hromady národa. Sultánové dali ujištění pravoslavným i katolíkům, že svoboda vyznání bude jim zůstavena. Bogumilům se takového ujištění nedostalo. Proč? Proto zajisté, že bogumilové ničeho pro sebe nežádali, mohamedáni v bogumilském křesťanství poznali a uznali náboženský živel s mohamedanstvím spřízněný právě tak, jako bogumilové dospěli k podobnému přesvědčení o mohamedanismu. Kdyby sultánové byli bogumilům dali takové ujištění, jako pravoslavným a katolíkům, byli by sami vyznání jejich otočili bradbou, a pouze přirozeno jest, že tak neučinili, nýbrž naopak otevřeli jim k sobě dvéře dokořán. Ti bogumilové, kteří nepřijali mohamedánství, přijali pravoslaví.

Prázdnota v zalidnění Bosny, která nastala tím, že Turci 200.000 lidí odvedli do zajetí a 40.000 bogumilů přešlo do Hercegoviny, byla zaplněna lidem, který se do Bosny převalil ze Zádriní, z nynějšího Srbska, kde pravoslaví bylo jediným křesťanským vyznáním. Tak dosáhlo pravoslaví v Bosně imponujícího počtu, který si zachovalo po dnešní den.

Řekli jsme, že zmizení bogumilství bylo zdánlivé. Činíme čtenáře pozorna na tento fakt, jenž bude objasněn dalším tokem rozpravy. Zde jen tolik poznamenáváme, že Bosna podává poučení, že bláhovostí je každé násilné obracení na víru, každá propaganda v zemi, jejíž lokalné podmínky, úmyslové i hospodárské, nejsou ve shodě s kulturnými principy, které zastupuje propagovaná víra.

Ještě lépe pochopíme, proč Bosňáci tak zuby nehty, tak zoufale se bránili bojovníkům i apoštolům katolictví, rozpomenemeli se, jaké byly v katolickém světě agrárně-socialné poměry ve stol. XV., kdy slunce nezávislosti Bosny zapadalo až zapadlo.

Selský lid, jenž feudalism vždycky z duše nenáviděl, pozoroval, že feudalné jho pořád větší těhou naléhá na jeho šíji. Začínal se obávati nejhoršího. Viděl, že šlechta s ním dobře nemyslí a spekuluje na úplnou jeho porobu. Lid nad jiné bystrý, lid český prvý postřehl, že v povětří se sbírá mrak, z něhož vysype se spousta ledového hradu na jeho hospodárské bytí a zničí je. Nebezpečí, ohrozující současně jeho jazyk a národnosť, zdvojnásobovalo jeho obavy do budoucnosti. Kam se utéci o radu a spásu? K Písmu svatému a náboženství. Vzniklo hnutí husitské, jehož socialná stránka tím více vynikala, čím více se rozvíjelo a pokračovalo.

Hnutí husitské mělo původně za účel jenom nápravu v církvi a mravův, ale záhy již nabylo i povahy socialné a národní. Z kruhů nejvyšší intelligence v národě šlo v národ, jenž každé slovo učení Husova žíznivě pil jako dlouho vyprahlá země dychtivě ssaje kapky deště. Reformátoři vtiskli národu do ruky bibli jako regulativ křesťanského života nejen církevního, nýbrž i občanského. Národ bibli hltal a hloubal v ní, a našel tam svůj ideal pořádku církevního i společenského. Hnutí husitské stalo se mocným výbuchem elementárné reakce proti feudalismu a vůbec proti řádům západním. Tím se octlo na společné basi s bogumilstvím.

Jak bogumilství působilo na husitství, či vlastně na táborství, a kdy ten vliv začal, těžko jest určiti. Není nemožno, že vliv bogumilství v Čechách objevil se ještě valně před husitským hnutím. Karel IV., jenž vyhledával styky se srbským carem a byzantským císařem, snad je ten, kdo Čechy obeznámil nejen se slovanskou církví, nýbrž i s učením bogumilským. Bogumilové zajisté nejednou skryti jsou pode jmény bratří Valdenských a Pikartů, kteří ob čas do Prahy a do Čech i houfně přicházeli a zde přívržence učení svému hledali.

Císař Zikmunt 1414 vzal s sebou do Kostnice zajatého krále bosenského Tvrdka Tvrdkoviče, aby viděl soud nad Janem Husem a spolu všechnu nádheru, rozvrat a bezsrdečnosť té moci, která ušlechtilou a nevinnou snahu českého reformátora zatracovala. Tvrdko Tvrdkovič nevrátil se z Kostnice bez mocného dojmu a když několik let po té národ znova na trůn jej povolal, působil jako rozhodný přívrženec západu, ale tím dosáhl pravého opaku: v národě zmohutněla strana protipoložná, turkomilská, a král byl přinucen ze země prchnouti.

Škola v Budíně a Kostnici na Bosence neúčinkovala. Spíše se podobá, že símě bogumilství při těch nepatrných a nevolných stycích zapadlo do nejedné mysli české a počalo v ní klíčiti. (Pokračování.)

Josef Manes.

Studie dra. F. X. Jiříka.

(Pokračování.)

nohem častěji nežli vlastní koncepce genrové najdeme, jak již svrchu připomenuto, v díle Manesově komposice allegorické a symbolické, z nichž o mnohých stala se již zmínka; stačí připomenouti tu Domov, Líbánky, Zábavy na venkovském sídle šlechtickém, Čtyry roční počasí a j. Vynikající místo mezi těmito komposicemi zaujímá však také velkolepý cyklus „Hudba", o němž nebylo posud příležitosti se zmíniti. Každý, kdo sleduje psychologický proces uměleckého tvoření Manesova, může najíti zde nový a přesvědčivý doklad o jeho lyricko-elegických disposicích duševních, které tvořily podklad a východisko nejlepších prací jeho, oněch prací, které tolik odlišily umění Manesovo od souvěkých historiků a genristů a vymezily jeho význam ve vývoji myšlénkového a duchového malířství českého. Jest mi známo devět tušových kartonů z tohoto cyklu chovaných v obrazárně v Rudolfině; první, jaksi titulní list celého cyklu, jeho ouvertura, jest rozkošná allegorisace hudby postavami dětskými, které nesouce různé nástroje hudební vcházejí do hostince u zlatého srdce (reprod. na str. 486). Jako zaujme nás list tento svou zvláštností, pro Manesa tak charakteristickou komposicí dětské skupiny, tak překvapí nás zase Píseň ranní úchvatnou suggescí krajinářské nálady jitřní, zachycené prostředky tak jednoduchými dokonale a přesvědčivě; veliký kotouč slunce vychází nad obzor a zlatí okraje keřů; mladá žena kropí z konve prádlo rozložené na trávě, při čemž ranní větřík duje v šat její přiléhající a prozrazuje tvary těla; dítě na zemi ležící vztahuje ruku po ptáku na keři zpívajícím; v pozadí daleký horizont. Idyllický mír a poetická nálada prvních paprsků denních, kdy světlo počíná se po kraji rozlévati, podány jsou zde způsobem úchvatným, a nejpodrobnější momenty jitra, jevy světelné a atmosferické vystiženy jsou okem malíře-poety. Další list, Hudba taneční (reprod. na str. 650), představuje živý a bedlivě vypozorovaný taneční rej při hře dudáků. Následuje Zastavenícko: za hvězdné noci líbá jinoch dívku, která z okénka chaloupky k němu se nachyluje; v pravo tři hudebníci hrají na housle, dudy a flétnu. Na následujícím listě, představujícím Hudbu svatební, spatřujeme jinocha, an se svými druhy jde vstříc nevěstě, vyprovázené družkami a z daleka k ní ruku vztahuje; za ním uprostřed pištci. Neobyčejně jemně a suggestivně vycítěna a podána jest melancholická nálada večera na listě Ukolébavka; bylo to thema, které, jako Píseň ranní nebo Zastavenícko odpovídalo citovým uměleckým disposicím a měkkému talentu Manesovu, thema, které s několika málo změnami opakoval umělec také v illustraci k písni Spi, Jeníčku, spi (reprod. na str. 766); žena, sedíc u velkého kachlového krbu,

kojí dítko, kolébajíc při tom druhé, v kolébce ležící; před kamny sedí dřímající stařena. Otevřenými dveřmi, jimiž viděti hvězdnou oblohu, vchází muž, přinášeje veliké břímě na ramenou; jest klidná, večerní nálada, ticho a mír, a zdá se vám, že slyšíte zpěv matky, uspávající své dítko, doprovázený spokojeným předením kočky; jest přímo úžasné jak pozorný zrak a bystré oko měl Manes pro každý nepatrný detail, podporující suggesci nálady venkovského večera a melancholického usínání. Podobnou psychologickou prohloubenost náladových a lyrických elementů najdete také v Hudbě chrámové a v Hudbě pohřební. Pravým opakem těchto nálad jest s epickou šířkou vyložený ryk bitevní v Hudbě válečné; spatřujete tu žoldnéře s kopími, soustředěné pod praporem se znamením kalicha; jest tma ozářená čoudícími pochodněmi; dojem válečného hlomozu zvyšují trubači a bubeník, jenž místo paliček užívá lidských hnátů; divoká, strašná vřava rozpoutaného zápasu nadšených bojovníků za víru podána jest tu prostředky účelně zredukovanými, bez složité komplikace a bez atelierních válečných a rytířských requisit pouhou umělecky vycítěnou náladou podporovanou výrazy, pohyby a prudkými kontrasty světla pochodní s tmavými stíny noci.

Elegický tón smíření vyznívá proti tomu z komposice Hudby chrámové: mužové a ženy, klečíce v kostele zpívají zbožné písně; v pozadí v levo hudci; zbožná nálada vystižena jest tu výrazy tváří a postojem a obratem jednotlivců.

Studujete-li blíže tento list, dospějete k přesvědčení, že v takovýchto komposicích s momenty náboženskými nejvíce dá se stopovati souvislost umění Manesova s uměním jeho učitelů a vrstevníků; především na Kadlíka a Führicha můžete při tom mysliti a jejich exaltovaný cit pro vroucí nálady náboženské a církevní. List tento jest jakoby spojovací most mezi novým, individuálním a jedinečně samostatným uměním Manesovým a tradicí, která měla vliv na jeho ducha v době jeho akademických studií. A něco podobného lze říci také o Hudbě pohřební, jejíž některé komposiční a stilisační momenty a celková nálada dojmou vás jako nejlepší listy Führichova Ztraceného syna; rodina truchlí nad rakví, kterou kněz právě vykropil; jako pozorovali jsme při Hudbě chrámové náladu vrcholící v citech zbožnosti, tak zase z této kresby vane hluboký smutek a žal.

Z ostatních sem do jisté míry spadajících komposic a kreseb Manesových můžeme uvésti Sudičky (reprod. na str. 206) a Věž dlužníků (reprod. na str. 369), o nichž stala se již dříve krátká zmínka. Duch poetické fantasie vane také ze známé tušové komposice Manesovy Šero, chované v obrazárně Společnosti vlasteneckých přátel umění; jest klidný podvečer; ve stínu bujných rostlin, rákosí, svlačce a blatouchu probouzejí se rusalky k veselému reji při svitu měsíce; ve stínu vznášejí se amorkové s pochodněmi, které rozžehli si u starého gnoma, jenž v levo pod hřibem odpočívá. A týž poetický duch vane Horou Venušinou; Manes „nalezl“ tuto horu kdesi v lesích u Hrubé Skály, kde celý zástup diblíků se sešel slavit Krasopaní, jež ve skalách tu sídlí; přicházejí se slavným průvodem, snášejíce věnce a guirlandy, sletují se ve vzduchu se stromů a vykukují ze skulin skalních.“ *)

---

*) Dr. K. Chytil, Josef Manes, Květy 1888.

Jos. Manes: Krojová studie.

(Se svolením Společnosti vlast. přátel umění v Praze.)

Poetickou svojí koncepcí velmi podobny jsou této komposici dva velké kreslené kartony lesních interieurů oživených vílami a gnomy; oba rozděleny jsou sítí čtvercovou, která nasvědčuje, že Manes kreseb těch vskutku jako pomocných kartonů použil. Na prvém z nich nalézáme psanou poznámku „Die Buche“; pod dutým stromem mohutného kmene, sedí víla, již překvapuje s levé strany skupina gnomů; v pozadí listnatý les. Pendent k tomuto kartonu tvoří druhý karton, na němž skupina vil vznáší se ve vzduchu mezi stromy v listnatém lese; jiné odpočívají na zemi, nebo koupají se v pravo v popředí.

Ve zcela jiné ovzduší myšlénkové a náladové než svrchu uvedené komposice, příbuzné poetickému duchu Schwindovu, uvádí nás tušová a pérová kresba s podpisem „Erwerb“; stará žena s nůší na zádech usedá v noci na lavici u kašny, svítíc si lucernou; v levo do pozadí táhne se ulice zakončená domem s vysokou věží; na obloze hvězdy. Vedle uvedených prací zachovaly se od Manesa také dvě allegorie Poesie; na prvé z nich, tušové kresbě, ženská postava se zdviženou lyrou v levé ruce vznáší se ve vzduchu na Pegasu, pravicí držíc za ruku dívku které genius rukou zakrývá oči. Na druhém listě, dřevorytině titulního listu časopisu „Jahrbuch deutscher Belletristik“ spatřujeme dívku, která opírajíc se pravou rukou o pegasa a v levé držíc květinu, vystupuje na vrch, z něhož prýští pramen; dívka oděna jsouc dlouhou sukní a horní část těla majíc obnaženu, s vlajícím vlasem, v pose na zad prohnuté vykračuje levou nohou vzhůru; v pozadí vychází slunce za vrchem, na němž ční zřícenina hradu.

Sem zařaditi možno také dřevorytinu A. Gabera dle kresby Manesovy k hlavičce časopisu „Von Haus zu Haus“: putto jakožto Merkur snáší se dolů, nesa v levé ruce na rameni balík časopisu, jehož jedno číslo v pravé ruce drží; za ním oblouková páska s nápisem, dole v pozadí pohled na město, nahoře v ornamentech poprsí Goetheho, Schillera a Humboldta; uprostřed sova mezi hudebními a chemickými nástroji. Dále spadají sem různé dekorativní komposice s postavami allegorickými, zejména dětskými; uvádím na př. akvarelovou skizzu části vlysu, kde tři hošíci namáhají se vytáhnouti po stupních sud pomocí provazu, při čemž dva jiní hošíci ho pomáhají tlačiti. Ovšem že i v koncepci Orloje a v některých illustracích a v ornamentech k Rukopisu (titulní list, Žežulice), vyskytují se allegorisující a symbolisující momenty právě tak jako v různých návrzích Manesových pro předměty umělecko-průmyslové, k nimž budeme míti příležitost ještě se vrátiti; zde na př. uvádím toliko návrh na vějíř, v němž na jednotlivých žebrech provedl Manes obrazy měsíců, nahoře znamení, dole allegorisace dětské.

Tyto allegorické komposice dokumentují jasně a určitě poetické disposice tvůrčího ducha Manesova, které v celém díle jeho táhnou se jako zlatá nit, podmiňujíce jednotnost koncepce a onen zvláštní osobitý stil, jímž každá skizza jeho dovede nás upoutati.

Nebylo tedy nic přirozenějšího, než že Manes, vycházeje z těchto poetických disposic a maje lásku pro vše, co bylo krásné a nebylo porušeno úpadkovou kulturou, pro vše, co mělo známku neporušené racy, za-

miloval se v písně lidové, jakožto poetický resultát uměleckého cítění a nazírání národa. Na všech svých cestách po Čechách, Moravě a Slovensku zapisoval si písně, jež od lidu slyšel a pojal veliký plán interpretovati ducha jejich svým vlastním uměním. Jest to celá sbírka illustrací, uměleckých skvostů, v nichž povaha a duch Manesův zračí se v celé hloubce, bezprostřednosti a svěžesti.

V notičních knihách Manesových a na jednotlivých jeho listech najdeme celé řady textů k těmto písním, jež příležitostně na cestách uslyšel. Uvádím na př. texty: Zadudej dudáčku, zadudej, Je-li pak to pravda nebo ne, Aby nás Pán Bůh miloval, Kdes holubičko lítala a j. Provedených illustrací zachovala se pak celá veliká řada, z nichž některé přinesli jsme také v reprodukci (Kanafasky, Spi Jeníčku spi, Kráva potěšení). Zde podám stručný seznam illustrací, jež jsou mi známy: Myslivеček (Na tej louce zelený), Opilec (Já mám chalupu), Nechoď synku nechoď k nám (dvě varianty), Skromná žádosť, Já mám valacha, Rakušanka a Moravanka, Lživý ptáček, Nepořádná, Darmé volání (U panského dvora), Zadudej, dudáčku, zadudej, Když jsem já k vám chodíval, Upřímnost nad krásu, Ukolébavka (2 varianty), Jede, jede poštovský pacholek, Kanafasky, Píme pivo s bobkem, Horo, horo vysoká jsi, Vyzvání (Má zlatá Andulko), Kráva potěšení, Stařeček (2 varianty), Žežulička, Potěcha, Babička. A všechny tyto illustrace vyznačují se jednou společnou věcí, že nejsou pouze obrázkem k textu, nýbrž, že umělec sám svými vlastními prostředky znova nám píseň tvoří, vnikaje do jejího ducha a vyhledávaje jeho elementy, které výtvarně dají se tlumočiti, tvoříce zvláštní samostatné, původní a nové dílo. A umělec netlumočí snad toliko jediný moment, nýbž celý duchový a poetický obsah. Zde máte ku př. illustraci k písni Pošta: daleko v pozadí krajinném po točité silnici přijíždí pošta s dvěma páry koní; v popředí v levo hostinec, před nímž hostinský se psem nedočkavě očekávají dobu příjezdu; z okna nahoře vyhlédla žena, uslyševši zvuk poštovní trubky; u silnice klidně odpočívá unavený pocestný. Co tu různých specifických momentů nazírání malířského, o nichž v písni neděje se žádné zmínky a které umělec k účelu výtvarné interpretace vytvořil. Tak všude; všude vidíme odehrávati se celý děj a poznáváme celou jeho náladu. Při tom můžete pozorovati všude měkký tah linií a jakýsi melodický element v jejich plynutí, v celé komposici i ve zvláštním onom způsobu, jakým partie figurální s pletivem arabesek dovede umělec spojovati. Všechny tyto kresby tak svěží, hravé a rychle navržené, které tak těsně přiléhají k duchu písní svými národně typickými momenty, svědčí však netoliko o rychlém a bezprostředním zachycování národního charakteru, ale poznáte z nich zároveň péči, svědomitost a promyšlení jaké věnoval Manes i nejdrobnější své kresbě. Jako zachovaly se varianty k illustracím k Rukopisu, dokazující vážné studium, tak máme též několik variantů k různým z těchto písní, z čehož poznáme, že i tu hledal umělec vždy nejpřípadnější a nejpřiléhavější výraz myšlénky v písni obsažené. Uvedu jen dva návrhy pérem kreslené k illustraci písně: Pí synáčku pomaličku; na první kresbě žena sedíc, dává píti ze džbánku synáčkovi, jejž chová na klíně, na druhé žena sedíc za stolem, dává píti hochovi, jenž stojí vedle na lavici.

Jos. Manes: Krojová studie.

(Se svolením Společnosti vlast. přátel umění v Praze.)

Celá tato sbírka illustrací jest z největších skvostů, které Manes národu svému zanechal a jest želeti, že stihl ji osud stejný jako všechny veliké plány umělcovy; nebylo mu popřáno dokončiti a vydati ani illustrace k Rukopisu ani široce a s láskou založenou sbírku slovanských kostymů ani písně — jakkoliv však celý podnik tento zůstal torsem, jest to přece dílo tak značné ceny a takové umělecké hodnoty, že by vydání jeho i nyní bylo událostí jak na nejvýše vlasteneckou, tak i po přednosti uměleckou. Že sám Manes pomýšlel již na celkové uspořádání a upravení, tomu zdála by se nasvědčovati skizza návrhu na titulní list a vazbu, kde čteme nápis: Národní písně; žena na lávce sedící sklání se k dětem; pod tím poznámka: „jako střední obraz vstup hudebníků.“

(Dokončení.)

Skot,

jeho účast v dějinách civilisace.

Napsal Boh. Bauše.

Stádo, pasoucí se na zelené louce, jaký to obraz klidu a blahobytu! Beze skotu nemohlo by člověčenstvo žíti, praví Buffon. Snad časem rozmnoží se lidstvo tak, že bude donuceno emancipovati se od zvířete a přikročiti k depekoraci, aby užilo všech pozemků ke vlastní výživě; snad časem pozbude skot svého významu jako činitel kulturní; nelze však pochybovati, že jeho zabráním a zkrocením položen byl základ k zemědělství a tím také ku vší kultuře naší. Obilí, pluh a skot, jakkoli povahy a původu různého, splynuly v jedno, stavše se zemědělci nutnou podmínkou životní. Za dob nejstarších, po všem okrsku zemském, kde jen orba se provozovala — až po Čínu, jevící i v tom kulturu nejstarobylejší — nikde nevidíme koně zapřaženého do pluhu, vždy jen skot. První národové, kteří žili život zemědělců a pastevců, jevili velikou uznalost k rohatému pomocníku, a kněží jejich přikládali mu původ i význam posvátný. Ve všech mythologiích antických býk, kráva i vůl hrají úlohu vynikající.

První krok ku zdomácnění skotu stal se též jen v zájmu bohoslužby. Dlouhá řada bohů, bohyň, reků, polobohů i obrů byla uváděna ve spojení se skotem, tak: babylonská bohyně Istar, syrský Ashtoret, Isis, Europa, Io, Pasiphae. Obětní zvířata musila býti po ruce, když bohyně hrozila zlobou, když měsíc se zatměl, když neúroda hrozila; obětování krávy nebo býka usmířilo božstvo. Chován tudíž divoký skot v ohradách, kdež poznenáhlu zkrotl. Když poznali lidé veliký prospěch ze zvířete, začali užívati ho i k účelům profanním, hospodářským. Zvířetem bohyni zasvěceným nemohla však býti kráva ani býk, musil jím býti vůl, jenž pohlaví jsa zbaven, trpělivě nese své jho. Jaká řada vynálezů předcházela,

nežli bylo možno zvíře za tahouna upotřebiti! Vynález vozu předcházel použití pluhu. Posvátný vůz Nerthusy či Herthy, o němž Tacitus se zmiňuje, tažen je voly. I orba konána s počátku jako výkon posvátný. V Číně, v Persii a na Cypru podnes nepojídá lid masa hovězího, an tahoun pluhu jest důležitým prostředníkem výživy lidstva. Vůl zasvěcený bohyni orby (Kybele, Rhea a j.) táhne i vůz kněžek, její službě určených.

Jak tklivá jest episoda o argivské kněžce Kydippe, jak ji Cicero vypravuje. Posvátní tahouni ochuravěli, a kněžka nebyla by se mohla dostaviti v čas k bohoslužbě, kdyby synové její sami nebyli ochotně se nabídli, vůz do chrámu dotáhnouti. Dojata tímto důkazem lásky synovské prosila kněžka bohyni, by nejlepší dar, kterého člověku se může dostati — jim milostivě udělila. Bohyně prosbu vyslyšela — když Kydippe domů se vrátila, byli oba synové — mrtvi.

Čeleď skotu jest rozsáhlá a po vší zemi rozšířena; a přece vyšlo zkrocení jen z Asie, kolébky všech náboženství, bájek a mythů.

Europa a Přední Asie mívaly dva druhy divoké: tura a zubra. Zubr europský nebyl však stejně nikdy zkrocen, jako nešťastný jeho strýc — bison americký. Afrika má své dva neb tři druhy divokých bůvolů, kteří taktéž nikdy nebyli zkroceni. Všechny ostatní druhy stali se zvířaty domácími. Býk, bůvol, gaur, gayal, yak, zebu a četní míšenci jejich zdomácněli právě ze střediska největšího uctívání skotu — z východní Indie. Toť zajisté důkaz zjevný, že náboženské motivy rozhodly při získání důležitého tohoto pomocníka a živitele člověka.

Poohlédněme se poněkud po celé čeledi přežívavých dutorožců a jich zeměpisném rozšíření.

Tur domácí (Bos taurus), největší ze zvířat zkrocených, rozšířen jest po vší zemi obývané; jen kol severního pólu nahražuje jej sob, a ve žhavých krajinách kol pouští velbloud. Svými oblými rohy, u kořene vráskovitými, krkem vespod lalokem opatřeným, tlamou vlhkou a širokou a ocasem ukončeným ve chvost dostatečně jest vyznačen.

Vylíčíme dále krátce osudy tura, od prvního upotřebení jeho k účelům posvátným až po jeho pouť po Novém Světě. Proměnlivý měsíc ode dávna upoutal k sobě interess člověka; zdar i vzrůst, úroda, počasí, vodnatost řek, vše přičítáno vlivu měsíce.

Rohy tura předpotopního (Bos primigenius), od něhož náš býk pochází, upomínaly na srpek měsíce, a tak stal se tur zvířetem božstvu zasvěceným. Isis egyptská vyobrazována bývala s hlavou krávy. Zeus blížil se Europě v podobě býka. — Parvati jezdí na býku, Siva na krávě, obrazu ctnosti, indický král pekel na bůvolu.

Po Asii a Africe rozšířen jest hlavně tur hrbatý, zebu*) (Bos indicus), jenž není však zvláštním druhem. Posvátný apis starého Egypta byl dle starých vyobrazení též černý zebu s bílou lysinou na čele. Nejušlechtilejší plemeno jeho jest bílé, neb stříbrošedé, brahmínům podnes posvátné. Podnes věří lid v Indii, že kráva ukradena byla z nebe a že

*) Název „zebu“ nic neznamená; v Indii jest nepovědomý. Buffon slyšel jej v jednom kočujícím zvěřinci, a odtud přešel do knih.

tam se navrátí. Věřící Hindu, umírá-li, jest blažen, může-li posvátnou kravičku držeti za ocas: jeť přesvědčen, že dopraví jej přímo do nebe.

Ale též pro svou učelivost, mírnost a hbitost jest zebu po celé Indii skotem oblíbeným. Hodí se též pod jezdce; zakrslé druhy nejsou větší psa. Viděli jsme v Praze karavanu Singhalesů a měli jsme příležitost obdivovati se rychlému klusu a podajnosti hrbatých kraviček, zapřažených do lehkých dvoukolých vozíků, jak se jich na Ceylonu a v Indii užívá.

Toto upotřebení skotu k jízdě a nosení břemen jest ve mnohých dílech světa rozšířeno. V Syrii, Malé Asii a Kurdistanu nosí voli břemena, Kalmykové dle Pallase jezdí na volech. V Africe, na Senagalu, v Sudanu a jinde jezdí se na volech koňmo. Dle Wissmana jest na západním pobřeží Afriky, v portugalské Angole jízdný býk nenahraditelný v obtížném terrénu, kluše všemi druhy kroku. Křováci užívali již r. 1497 volů k jízdě; též Japonci jezdí na kravách, nedojí jich však.

Jen v jižní Americe, ač prohání se tu obromná stáda dobytka, jest doprava zboží a osob pomocí skotu skoro neznámá. Nehospodářská povaha lidu (jak Hahn se vyjadřuje) je prý vinna, že užívá se raději drahých mezků a mulů.*)

Rod **buvolů** čítá několik druhů divokých a polo zdomácnělých. Původní tvar jest obrovský bůvol východoindický „**arni**“ s obrovskými rohy, jež od jednoho konce k druhému na 4 metry odstávají. Druh tento, již Pliniovi známý, žije divoce jen v obmezeném již okrsku.

Obyčejný **bůvol** (**Bubalus buffelus**) původem z Indie, byl v Indii též zkrocen. Starověk nevěděl o zkrocených bůvolech. Z Indie rozšířil se daleko na východ, do Indočíny jakožto pomocník orby, pak do Číny a Japonu, kde užito ho při pěstování rýže v bahniskách.

Do Egypta, kde hraje dnes tak značnou úlohu, dostal se hlavně počátkem našeho století. Když hrozný mor dobytčí zničil (zvlášť r. 1863) veškerý téměř skot, bůvol zůstal zde netknut.

Též na západ rozšířil se bůvol; r. 1200 značného nabyl rozšíření po Bulharsku; odtud dostal se do nižin Dunajských, na Krim a do Uher

Do Italie zavedli bůvola Longobardové, a nabyl tam významu v bažinách malariových; v tamních bahnech plných jedovatých výparů jest mu volno. V toskánských maremmách, nižinách Tibery, v pontinských bažinách, u Paestum a jinde viděti jest bůvoly, kteří mnoho ze své původní divokosti zachovali. Jako obrovští vepři válejí se tu v rákosinách pontinských. Blíží-li se vůz, pohlížejí strnule na cizince a opět zarývají se do bahna, by chráněni byli před bodáním ovadů.

Zvláštní jest jeho tvrdohlavost; při tom někdy vrhá se slepě na cizince, jindy dá se před ním plaše na útěk.

*) Hahn diví se, proč u nás neužívá se skotu podobně. Voli táhli bohyni Nerthu, nyní tahají v cukrovarech řepu. Kůň omnibusový stojí prý 9?0 marek a dá se vyslouživ sotva za 250 M. zpeněžiti. U skotu nikdy není rozdíl ceny mezi živým a zabitým zvířetem tak veliký. — Na statcích užívá se někdy množství koňů, jichž ani na mléko ani na maso nelze využitkovati. Ale skot mohl by i u nás k nošení břemen býti použit.

Bůvol tahá pluh i dvoukolou káru, dává mléko a proslulý sýr, po smrti pevnou kůži; jen maso, jak i v Praze jsme se přesvědčili, jest méně chutné nežli hovězí.

Při jeho pevnosti vůči nákaze nelze pochybovati, že dal by se s prospěchem zavésti také do Španělska, do mnohých krajů Ameriky, ale zvlášť do osad afrických, kdež jest hroznou metlou na dobytek moucha tsece (Glossina morsitans).

Bůvol Kaferský s rohy u kořene velice stlustlými jest nezkrotitelný a zdržuje se v bahnitých lesích střední a jižní Afriky. Lov naň jest snad nebezpečnější nežli na tigra; jeho síla, zlomyslnost a zákeřnictví činí jej nejnebezpečnějším zvířetem Afriky.

Největší ssavec evropský, litevský zubr (wisent, bos urus) býval ještě v historické době rozšířen po Španělsku, staré Germanii, Panonii Thrakii, Litvě; s tůrem prvotním složil své kosti v kolových stavbách švýcarských. Ve Výpravě Argonautů vypravuje se, jak Jason oral pod Kavkazem býky, jimž oheň sršel z nozder. Pohlédneme-li dnes ještě na živý ten balvan v zoologických zahradách, s čelem vysoce klenutým, očima velkýma jako krví podlitýma, vzpomeneme ihned, že hrozný býk Jasonův, u nás v pověsti o sv. Prokopu, jímž orali, nemohl býti jiný než zubr.

Zkrocen nebyl zubr nikdy, tak jako americký blízký jemu druh bison americký, zde „buffalo“ zvaný. Jeho násilné vyhubení a povraždění v poměrně krátké době jest hanebný důkaz nesmyslného ubíjení a krátkozraké hrabivosti kulturního člověka!

V Asii a na ostrovech Sundajských žije pak ještě banteng (Bos sondaicus) podobný našemu býku. Jen míšenci tohoto s druhy domácími zkrotli; jinak považuje se za nezkrotitelného. Podobně gaur (Bos gaurus) z přední Indie, žijící divoce až po Kočinčínu.

O životě těchto mohutných přežívavců jest ostatně málo známo. Pro dějiny původu skotu jest zajímavý poměr jejich ku nezkroceným kmenům, žijícím mezi Indií a Čínou v Assamu. Horalé chovají tam býka gayala (bos frontalis) někdy zkroceného. Divoké chytají pomocí krotkých, lákajíce je solí na jistá místa. Zvířete tohoto nechovají ani pro mléko, ani pro práci polní; porážejí je ob čas jen jako zvíře obětní.

Tímto způsobem stal se asi, jak výše podotčeno, skot vůbec zvířetem domácím.

Nečítáme-li pižmoně či ovčího tura do čeledi této, zbývá nám ještě zmínka o yaku, či býku chrochtavém. Yak (Bos grunniens), žije jako horské zvíře hlasu chrochtavého na vysočinách nitroasijských. Znamení důstojnosti pašů „o třech koňských ocasích“ pochází nikoli z koně, nýbrž z býka tohoto, kterého Przewalski divoce žijícího nalezl již jen v pustinách severního Tibetu.

Mohutné černé zvíře toto má po stranách těla hřívu jako záclonu, takže nohy pod ní mizejí až po kopyta. Pro celý Tibet jest yak význačný; upotřebují jej zde k nošení břemen, k jízdě, pro mléko, i pro vlnu.

Ocas, koňskému podobný, užívaly dle Martiala již římské dámy za drahocenné vějíře; podnes v Orientu jest ozdoba tato na koně i prapory velice hledaná i ceněná.

Všichni tito mohutní přežívači, pokud odporovali domestikaci, budou asi sdíleti osud všech velikých zvířat divokých; ustupují před civilisací vždy dále do končin nepřístupných, až zmizejí úplně.

* * *

Sledujeme-li letem zeměpisné rozšiřování se skotu, poskytuje zajisté Amerika nejzajímavější obraz. Skot, byv sem již při druhé cestě Kolumbově zaveden, rozšířil se po celém dílu světa, od země Ohnivé až po severní souostroví.

Zvláštní důležitosti nabyl v Americe jižní, v Argentině a na Rio Grande. Až do nedávna nepokusil se zde nikdo o nějaké zlepšení plemen; na širých pláních travnatých ponechána byla bezčetná stáda ve stavu polodivokém. V jistém období sháněli je peonové či gaučové do určitých stanic (estancias); skotáci tito, na koních, lassem vyzbrojení objížděli stáda a zaháněli je do ohrad (rodeo), kdež vypáleno jim žhavým železem znamení majitele, načež puštěna na svobodu. Po každém tomto shromáždění část byla oddělena pro obchod a porážku, načež poslány do „saladeros", t. j. výpraven k nasolování a konservování masa.

Dnes, kdy pozemky nabývají vždy větší ceny, nenechávají již blouditi stáda pampou.

Hned v prvních osadách Evropanů hrál skot vynikající úlohu; veliké Antilly chovají totiž v západní suché části rozlehlé travnaté planiny, a zde záhy rozmnožila se nesčíslná stáda skotu, polo- neb úplně zdivočilého, jehož maso a kůže staly se hlavním výnosem těchto ostrovů. Kůže posílány do Evropy, maso pak suší se na vzduchu, a užívá se hojně pod jménem „carna secca". St. Domingo, odkud kolonisace evropská po Americe se šířila, velmi záhy bylo úplně vyssáto a zapomenuto. Domorodé indianské, druhdy velmi četné obyvatelstvo bylo vyhubeno, šelem tu nebylo, Španělé obrátili se, až na malý počet netečných, do Peru a Mexika; dobytek však rozmnožoval se nerušeně, a stal se podnětem k utvoření památné v dějinách nového světa obce flibustýřů.

Španělé neuměli sice hospodařiti s přírodními poklady Ameriky, střežili však svůj monopol s bezohlednou krutostí vůči příslušníkům jiných národů. Výpravy Angličanů a Francouzů týrány byly nejukrutnějším způsobem, aby neodvažovaly se pokusů kolonisačních.

Tak stalo se zejména r. 1638 přepadením Tortugy na sev. pobřeží Sv. Dominga. Ohromný okršlek zabraný nemohlo však Španělsko vojensky ovládati a stalo se bezmocným vůči loupežným družinám. Tyto tlupy odhodlaných a bezohledných nepřátel, jichž ovšem vlády příslušné nemohly podporovati, nejsouce ve zjevném boji se Španělskem, hledaly především nutné zásobárny.

A zvláštním osudem Španělé sami jim tyto připravili ve zdivočilých stádech dobytka na Sv. Domingu, jehož vhodné přístavy na záp. pobřeží, a zvlášť ostrov Tortuga poskytly záškodníkům výtečné středisko k výpravám.

První harcovníci proti Španělům, jichž tlupy však záhy jako lavina se zvětšovaly, byli zapuzení a rozptýlení osadníci francouzští z ostrova Tortugy. Záhy způsobili svou bezohlednou smělostí Španělům značných škod.

Jedni číhali na lodi, z Kuby přicházející, druzí pak starali se o zásobování. Na hlavním ostrově stříleli zásobníci zdivočelý skot; nejlepší kusy masa rozřezány na tenké proužky, jež se po způsobu indianském na dřevěném roštu „bukan“ zvaném polo udily a polo sušily. Toto maso bylo hlavní potravou celého tohoto zvláštního státu námořních loupežníků. Kůže byla druhým značným výtěžkem.

Piráti, na suchu činní, obdrželi dle bukanu jméno „bukaniové“; mořští lupiči pak jméno „flibustýři“ dle plochých lodí, „fly boats“ zvaných.

Z nepatrných počátků vzrostli flibustýři koncem XVI. století ve strašlivou moc ve vodách západoindických. Sebránka tato z dobrodruhů všech národů udržována byla železnou kázní pohromadě. S počátku tu a tam od některé moci jsouce podporováni, bojovali piráti jen proti Španělům, záhy však proti všem držitelům moci bez rozdílu.

Tak stali se flibustýři konečně nebezpečím pro všechny národy a byli jím, dokud Francie nevystoupila na podlomení jejich moci. Výteční guvernéři někteří utvořili na Sv. Domingu kvetoucí kolonii. Stáda skotu prořídla, nicméně tvoří kůže i maso podnes předmět vývozu.*)

V Argentině, Uraguayi a sev. provinciích Brasilie vzrůstá co rok hodnota stád lepším chovem a ošetřováním. Na sto mil od Buenos Ayres pasou se stáda, čítající 1000—10.000 kusů; typ kreolský mezi nimi úplně vymizel, a ovládl býk durhamský. Dnes bylo by vzácností nalézti potomků původní hollandské krávy, zavedené sem prvními osadníky.

Na řece La Platě a přítocích jejich nabyl chov rozměrů obrovských dík snadnému vývozu z přístavů jihovýchodních. Chov nevyžaduje velké práce. Jakmile dobytek uvykne na okršlek, majiteli rozdělený na čtverce o 10.000 hektarech, není již třeba zvláštní bdělosti skotáků. Klid a zahálka jest též hlavním zaměstnáním gaučů v pampě. Dva lidé dostačí k uhájení stáda o tisíci kusech; zkušenější z nich jest náčelník (capataz), druhý jest obyčejný gaučo, jenž umí vládnouti lassem a nožem, dovede zabíjeti a kůži stáhnouti. Capataz vybírá zvířata na prodej a vede účty majitele.

Obtíže vznikají teprv, když lovci nanduů (pštrosů amerických) zapálí pampu a oceán plamene ohrožuje zběsilé stádo. Capataz sáhá pak ke prostředku radikálnímu, bojuje protipožárem, plamenem proti plamenu. Skot má potom po několik neděl hubenou pastvu, alespoň se však zachrání.

Mrazy v červenci a srpnu sežehnou pláně, a co jest slabého ve stádu, vezme za své. Capataz jsa bez moci vůči nepohodě, jen hledí zabrániti, aby žádný kus nezabloudil; neboť co zabloudí, jest ztraceno. Číhát v sousedství dosti zlodějů, kteří neopomenou zbloudilce se zmocniti.

Každou ztrátu capataz snadno zpozoruje, žijeť stádo rozděleno na skupiny, jež drží se stále pohromadě. Zvláštním divadlem jest bolest, již projevuje skot nad mrtvolou soudruha. Padne-li v době sucha na širé pláni některý kus, všichni členové téhož stáda, někdy 40—50 kusů shromáždí se kolem a mlčky a nehybně zírají na pozvolnou agonii svého

*) Hahn dle Burney, History of the Buccaneers, London 1816.

soudruha. Jest nutno rozehnati je, jinak zůstali by, zapomenuvše pastvy, dlouho ve ztrnulosti.

Půda, na které dobytek se pase, jeví již po 6—8 letech zajímavou změnu; jsouc jím zdupána a vyhnojena, pokrývá se docela novou vegetací, ke které člověk ničím nepřispěl. Potom uživí ročně průměrně 10 millionů ovcí, jež na ní dříve vhodné pastvy nenalézaly.

Saladeros nazývají se primitivní jatky, které jsou dnes pravými továrnami na maso. V Uraguay porazí se průměrem million kusů dobytka ročně pro vývoz i domácí spotřebu. Dříve děly se pokusy zasílati čerstvé maso do Evropy, přístroje zimotvorné vyžadovaly však příliš velký náklad. Industrie nalezla na zužitkování masa pochod mnohem úspornější a rychlejší. Londýn nicméně zásobuje se dosud čerstvým masem z Nového Zélandu.

(Dokončení.)

Směs.

Z meteorologie. Statistika zjistila, že za posledních padesáti let povážlivě vzrostl ve střední Evropě počet bouřek a krupobití. Nejen že rozmnožily se dni s bouřkami, ale bouře samy staly se litějšími, nežli bývaly. Ubylo sice zápalných blesků, jež vznikají při slabších elektrických výbojích; ale za to přibylo blesků studených, které, dopadajíce k zemi, roztříšťují domy i stromy, a neúprosně ubíjejí živočichy, s nimiž se setkaly. Vzrostlo tudíž nemalou měrou nebezpečí pro život i pro majetek.

Kdo zdržuje se za bouře v suché světnici, jsa vzdálen zdí a hrubších předmětů kovových, jest takořka v úplném bezpečí. Blesk udeří zpravidla do nejvyššího bodu budovy, do nějakého hrotu, nebo do rohu a hrany, jede odtud po dobrých elektrovodičích, po železných svorech a kleštích, po kování, po drátu rákosovém, za deště po zvlhlém dřevě i po mokrém zdivu — přeskakuje s jednoho na druhé, tříště při tom a zapaluje elektrovodiče špatné, a sjíždí konečně po zdi anebo po dešťové troubě do země. Čím více může se elektřina rozšířit, tím jest slabší ve svých účincích; rozejde-li se na př. v rozsáhlé plechové krytině, zmizí takořka beze stopy. Budovy, v nichž zdržuje se mnoho lidí, potom budovy, do nichž již jednou nebo vícekrát udeřilo, měly by býti chráněny hromosvody. (Blesk má oblíbená místa; kam jednou udeřil, může udeřiti snadno i podruhé.) I špatný hromosvod jest lepší nežli žádný. Nemusí býti užito tyčí na svod blesků, a užije-li se jich, jest dosti lhostejno, jsou-li ostře, tupě nebo chvostnatě zakončeny, a jsou-li poplatinovány, pozlaceny anebo pocinkovány. Nejbezpečnější ochranou jest kovová síť nad střechou anebo alespoň kovový pruh, tažený po všech hranách a po všech předmětech nad povrch vynikajících. K odvedení elektřiny do země poslouží velmi dobře lano spletené ze čtyř drátů o 4·2 mm. průměru. Takové lano spustí se prosté po střeše, potom se rozplete, napřed na dva, pak na

čtyři proudy, a tyto přibijí se na zeď beze vší isolace. Čím delší kusy drátů zapuštěny byly do země, tím bezpečněji slouží hromosvod. Nejlepším materiálem jest pocinkované železo, jenom do země mohou býti vzaty pro svou trvanlivost dráty měděné.

Již za starých dob snažili se lidé rozháněti mraky, jež hrozily kroupami; za našich dnů vracejí se zase ke staré methodě, k témuž zvonění a střílení na mraky, jež ještě před nedávnem opovržlivým stíháno bylo posměchem. Jak vznikají kroupy? Dr. Kreuschner způsobil si miniaturní krupobití v laboratoři. Zavedl jeden polární drát zdola do mísy s vodou až skoro k vodní hladině, a druhý postavil se shora proti prvnímu tak, že, nedotýkajíce se vzájemně, stály pak těsně u sebe. Nyní pustil dráty silný elektrický proud. Ihned utvořila se ve vodě nálevkovitá výduť, z níž tryskaly s velkou silou, napřed drobné kapičky vody a potom jemné kroupy do výše. Ke zmrznutí vody však nedošlo, jestli za pokusu nebyl vzduch úplně klidný a tichý. Podobně děje se také venku v přírodě: jest zde mrak naplněný ochlazenými, srážejícími se vodními parami; jsou protivné elektřiny, jež se vyrovnávají; a ve vzduchu jest mrtvý klid, tato charakteristická předzvěst bouře. Kdyby se tento příšerný klid vzduchu porušil, snad by rozešly se mraky anebo zabránilo by se alespoň utvoření se krup.

V alpských zemích a v Horní Itálii činí se v tom směru rozsáhlé pokusy. Užívají zvláštních hmoždýřů, prodloužených 2 m. dlouhou kuželovitou troubou ze silného plechu. V Uhrách pouštějí rakety, které ve vzduchu vybuchují. Jinde zase navrhují balony, opatřené svodnými kovovými lany, spojenými se zemí, jimiž nastal by výboj mraku dříve, nežli dojde k utvoření se krup. Zkušenosti jsou ještě příliš malé; měly by díti se obsáhlé pokusy ve všech zemích; a osvědčí-li se opravdu ta neb ona methoda, měla by zavésti se systematická obrana vůči hroznému nepříteli, který co rok za milliony zničí polních plodin.

O životě ruských studentů v Curychu píše S. C. Hossburger: Časně z rána vynořují se četně s knihami a sešity z postranních uliček čtvrtého okresu a spěchají k universitě. Jdou v malých tlupách, po dvou, po třech, hovoří živě a ještě živěji gestikulují; ale hovor jejich zabývá se patrně jenom věcmi vážnými — nesmějí se, spíše obráží se jakási trpká melancholie v jejich obličejích.

Ještě ostřeji vystupuje tato vlastnost u studentek, jichž je zde větší počet nežli studentů. Mladé dívky — šestnácti- až dvacítileté — ale podivuhodná energie, cosi bezpečného a silného, možno říci vědomí vážné povinnosti, zračí se v jejich zjevu. Holčičky vědí, že stojí zde jen a jen na vlastních nohou, a vedou si také samostatně.

Vstupují do ústavu a naplňují sály. — Někteří professoři mají většinou ženské posluchače. — Sedí klidně, činí si pilně zápisky, sledují přednášku s vášnivou účastí, snaží se, aby z ní neztratily ani slova. Flirtování a koketování u nich naprosto není, ani zde ani na ulici. Kdo by je pokoušeti chtěl v tomto směru, nevzbudil by snad ani pohoršení, ale došel by hojného posměchu. Jsou vážné, a každá sekunda jest jim vážnou. A neméně vážní jsou také jejich mužští krajané.

Celá kolonie čítá asi 500 osob, a z nich jest ke 300. studentek. Všickni jsou jedné mysli, všickni jsou skupeni v důvěrný, přátelský kruh. Sešli se v cizině, a společná řeč i mravy připoutaly je k sobě. Jejich solidarita jest obdivuhodna.

Stravují se společně v „rusko-polské jídelně“, v Neptunově třídě. Základem této jídelny jest akademické sdružení anebo lépe akademické výrobní družstvo. Členem státi se může každý ruský nebo polský student, ať mužského nebo ženského pohlaví, který zakoupil si nepatrným měsíčním příspěvkem právo, obědvati za 75 ct. ve spolkových místnostech. Obědy vaří ruský kuchař. Také uvedeným hostům podají oběd za plat o málo zvýšený.

Správu vede zvolený výbor, a dvě dívky dohlížejí na úpravu a rozdílení jídel. Ze zisku opatřují se bezplatné obědy pro chudé soudruhy anebo pro nuzné ruské uprchlíky.

Všichni studenti, kteří nestravují se u svých ubytovatelů, sejdou se v poledne v jídelně; bývá jich nejméně 300. Zde jsou v bezpečí a bez ostychu; neboť není mnoho jiných míst, kde by jim nebyl v patách vyzvědač a tajný policista. Zde žvatlá se vesele a bezstarostně, zde pěstuje se také politika. Radikální slova jdou od stolu ke stolu, politický kvas odchovává se v těchto prostorách.

Každý stůl má svého „hospodáře“, který dobrovolně koná služby číšníka. U bohatě zásobeného buffetu prodávají dvě studentky různé zákusky a čaj (sklenici za 5 ct.).

Ve 2 hodiny odcházejí studenti do přednášek, a jídelna se zavírá. Před odchodem přečte si každý oznámení, upevněné na dveřích: Provolání ke sbírce pro sibiřské oběti, adressované „všem poctivým lidem“ a pod.

Spolkovým schůzím musí býti přítomen každý člen; kdo nepřijde a neomluví se vážným důvodem, bývá pokutován.

Stáří země. Nejde vlastně o to, aby se vyšetřilo, kdy zeměkoule naše započala svůj samostatný koloběh ve Vesmíru, ale jedná se o určení doby, kdy uschopněna byla na živnou půdu pro organismy, jaké i dnes na ní se rozmnožují, pro organismy, složené ve hlavní podstatě ze čtyř prvků života: z uhlíku, kyslíku, vodíku a dusíku.

Dosud luštili učenci úkol tento, odhadujíce stáří vrstev zemských, v nichž nalezeny byly první stopy ústrojného života. Jak nespolehlivy jsou takové výpočty, založené na předpokladech o sobě již nedokázaných a sporných, vysvítá z okolnosti, že dodělal se Darvin čísla 300, Phillips 38—96 a Sollas 17. millionů let.

Nejnověji zabývá se touto otázkou lord Kelvin: Následkem odporu, vznikajícího třením příbojových vln, zvolňuje se rotační rychlost zemská. Podle nových výpočtů obnášela tato rychlost před 7.200,000.000 roky přesně dvakrát tolik, kolik obnáší dnes, a odvozující se z rychlosti síla odstředivá, byla na rovníku čtyřikrát větší, nežli jest dnešní. Kdyby byla země ztuhla za takových poměrů, musily by býti veliké oceány na točnách, a na rovníku pevnina, zdvižená nad jich hladinu 64·5 kilometru. Jelikož tomu tak není, lze právem předpokládati, že před 5 milliardami, ba ani ještě před 1 milliardou let povrch zemský ztuhlý nebyl.

Jiný argument:

Země chladne pravidelným postupem. Za 24,000.000 let ztratila tolik tepla, že by se jím všecka zemská hmota ohřála o 1200° C. Ale za takové teploty roztéká se většina hornin, z nichž kůra zemská jest složena, také ty, v nichž nalezeny nejstarší sledy ústrojenců; před 24,000.000 lety byla tedy země ještě ve stavu tekutém.

Důležitou otázkou jest, zda láva, přecházejíc ve skupenství pevné, zvětšovala či zmenšovala svůj objem, a dle toho co do měrné váhy klesala anebo stoupala. Kdyby bylo prvé, byla by země tuhla od povrchu, kdyby druhé, byla by se napřed utvořila tvrdá pecka kolem těžkých kovů (platiny, zlata, stříbra, olova, mědi, železa a jiných), rozteklých a vrstevnatě skupených ve středu země, a od této pecky byl by na ven pokračoval pochod tvoření se zemské kůry. Barus a také lord Kelvin předpokládají způsob poslednější. Dle výpočtů Barusových pokryta byla pecka v kterési době vývojové lávovým mořem, 40 kilometrů hlubokým. Na dně tohoto moře obnášel tlak 10.000 atmosfér a teplota 1420° C. Pozbývala-li tato roztopená zemská hmota vyzařováním po čtverečním metru 2 kalorie za sekundu, tedy celkem 63,000.000 kalorií, přecházelo z této ztráty tepla ve skupenství pevné každou vteřinu 1,000.000 cm³ diabasu. Když i tuhnutí dělo se zdlouhavěji, ne ve sklovitou ale v krystalovou hmotu, přece ztuhlo lávové moře za 12 roků v celé své 40. kilometrové hloubce.

Při tomto úžasně rychlém tuhnutí panovaly ovšem mohutné proudy směrem vzhůru a dolů, jež uchvacovaly, sem a tam splavovaly a směšovaly krystalky křemene, živce, slídy a jiných minerálů. Povrch lávového moře přecházel z bílého žáru v žár červený, zhoustl kašovitě a zastavil se, jsa složen ze směsi větších a menších krystalů, ze zrn, z balvanů, z mocných, jednotlivých skal a žil, což vše prolito bylo roztavenou ještě hmotou mateční. Tato kaše byla ovšem prostoupena i couky těžkých kovů, jež vytryskly z puklin a trhlin pecky jako voda ze studně arteské. Další tvrdnutí dělo se se shora dolů ubývající rychlostí; za několik týdnů byl povrch pro život ústrojný dostatečně vychladlý.

KVĚTY.

Odpovědný redaktor a vydavatel

VÁCLAV ČECH.

ROČNÍK XXI.

KNIHA XLIII.

SEŠIT LISTOPADOVÝ.

„Květy“ vycházejí v sešitech po 8½ tiskových arších dne 1. každého měsíce. Předplatné na čtvrt leta s poštovní zásilkou 2 zl. 50 kr., jednotlivé sešity po 90 kr. Adressa: „Květy“ v Praze, Soukenická ulice č. 9 nové.

V PRAZE.

TISKEM ALOISA WIESNERA. — MAJITEL A NAKLADATEL VLADIMÍR ČECH.

1899.

Z nové knihy básní Jar. Vrchlického:

Rok básníkův.

VIII.

Srpen.

Nový den.

Vstává tiše z klína mraku
plný jasu nový den,
děcka průhlednému zraku
podoben.

U okna zřím, jak se nítí
modravými nad lesy,
jak se zvedá a jak svítí
nebesy.

Každý strom ční k nebi tiše,
květ je porosen a čist —
Den se sklání k zemi s výše
jako list,

Který posud neotevřen;
čísti jej — mám skoro strach.
Kdož ví, v jakých budu sevřen
brzy tmách?

Den je posud bez poskvrny,
prodchnut vůní lahodnou,
kdož ví, jaké v hruď se trny
zabodnou?

Svatá chvíle! Celé žití
svítí z tvojí hlubiny,
vděk tvůj lze jen z očí píti
neviny!

—

Píseň.

Slyšel's kdy ptáka, když zkouší svůj zpěv
tak nesměle, v pausách, tak tiše?
Kýs táhne sny jeho podivný zjev,
cos vzduchem opojně dýše!

Snad později se rozzpívá . . .
Však jeho píseň vířivá
tak nebude již pravdivá
jak tento jarní zpěv,
v němž tuší žití příští los;
pak bude pouhý virtuos,
pět hezky bude ledacos;
však mladost, žití krev,
ta teď se ozývá!

Slyšel's kdy srdce, když zkouší svůj zpěv
tak nesměle, v pausách, tak tiše?
Jen v tuše si spřádá cos bez lásky děv,
však v celém kouzlu a pýše.

Snad později se rozzpívá,
až přijde ta jedna, zářivá,
pro celý život pravdivá,
pak zazní pravý zpěv;
pak slavík, pěnice a kos
jen pouhý bude virtuos,
neb srdce, žití vlastní los,
svou mladost a svou krev
si potom vyzpívá!

Štěrk.

Jen plné, těžké, ryzí zlato
chtěl z hlubin duše své bych rvát;
což mohu věru někdy za to,
že prostý štěrk mi v dlaně pad?

Měl sílu bych jej odhoditi,
po různu takých najdeš kdes,
však hlednu blíže a on svítí,
rýh třpytných v sobě tají směs.

A rýhy ty se v arabesky
tak divně pletou do kola,
tu stříbrem planou jejich lesky,
tam živé zlato plápolá.

Jen v prášku ovšem, zlato přece,
i zvedám zbožně i ten štěrk,
když kus ne aspoň písek v řece,
snad stačí na milenky šperk.

A také dobře nestačí-li,
toť básníkův jak ideal,
mne aspoň bavil krátkou chvíli
a přece kmitl se a plál!

Pod topoly.

Šum v korunách topolů,
jemný větřík sotva dýchá,
ve dojemném hlaholu
zní to jako hudba tichá.

Šumí to a přestává,
tichne to a roste zase —
píseň dlouhá, dumavá,
vzdechy, šepty mnohohlasé!

Jak to hraje v topolech,
stín za stínem dolů splývá,
hudba, stín a jas a vzdech,
tvoje tvář mi z všeho kývá.

Tvoje drahá, bledá tvář
i ten úsměv sladký, svěží,
a já cítím v srdci zář,
jež tam v dálných polích leží...

Před odjezdem.

Zas odjíždím — Zas jedna stopa žití
je vryta v sypký písek mojich dnů!
Nazpátek patřím, jak tu málo kvití
a tolik vlčích máků planých snů!

Zas odjíždím — a jak dnes zrovna stejně
se vydám na tu cestu poslední...
Mé sny kdes plují v neznámých hvězd hejně...
Můj Bože, vlídně ke mně pohledni!

IX.

Září.

Naladění.

Mou duší táhlo cos hebce
a zlehýnka
tak jako hlavou jde slepce
na čas, kdy viděl, vzpomínka.

Mhou, jež se valila v stádech,
se setmělo,
a svadlé v sežloutlých ladech
páchnoucí listí leželo . . .

—

Útěcha?

Jen pochop, že křemen
srdce tvé jest,
však v hrudi mu dříme
tisíce hvězd!

Ty mají-li nocí
jiskrami vzplát,
tož zlý musí Osud
zle v kámen prát.

Ba kolem svým přes něj
dál musí jet,
by v koleji vzkřísil
jisker těch svět.

Nech proto jen Osud,
ať jede dál —
ten bol vždy stál za to,
přece jsi plál!

—

Setkání.

Mně obrys muže v stín cesty pad.
Po práci venkovan domů šel snad.

Též možno, že chodec v cestu mi vběh,
jenž v šeru pomýšlí na nocleh.

V úvalu cesty jak se mih,
kýs pocit nejistý ve mně zdvih.

Ne že bych škůdce snad se bál,
spíš proto, v duši že jsem se ptal:

Kam jdeš, ó pozdní chodče, a jak?
Máš v duši jas večera či mrak?

Hrot výčitky máš v hrudi své?
Zda marná lítost srdce ti rve?

Kde a jak ztišíš hluboký žel,
v kterém jsi stínem okolo šel?

Šel, kmitl se v šeru jak mlhy pruh,
ne jako člověk, spíš jeho duch.

A jaký byl to neznámý cit,
jenž za tebou nutil mne zřít?

—

V dešti.

Jak to začlo, nevím ani,
z čista jasna houstla mračna:
hradbou stála dálnou plání
tmavořasná, tichá, těžká.

A již první kapka padla,
druhá, třetí, zvolna, tiše,
zdá se v trávě, která svadla,
že již mroucí Vesna sténá.

Kapka s kapkou jako nitě
splítají se, obzor zkalen
do jedné se zadrh sítě,
s hlínou skoro splývá nebe.

Teď se leje! Stará hruška
pohostí nás vedle cesty,
marně, deště hojná stružka,
listy sténá, šeptá, šumí.

A já musím schvácen žalem
myslit, ať se, jak chci, bráním,
na ty slzy, jež se valem
řinou za ztraceným štěstím!

Na Zvičině.

(K. V. Raisovi.)

Kout nejeden jsem viděl české země
a vždy se mocně hnulo srdce ve mně,
však sotva kdesi v takém vzdechlo stíně
jak před kostelem malým na Zvičině.
Do kostelíka, pár dní tomu bylo,
než přišli jsme tam, v bouři uhodilo;
já blesku stopy na zdích zřel i věži,
což blesk tu řádil jak oř bez otěží!
Mě napadlo tu, jak se můž jen státi,
že do vlastního chrámu Bůh tak mlátí!
Tak přemýšleje v údolí jsem přišel,
a tu jsem přepodivnou zprávu slyšel,
jak Němci Prusům raděj zaprodali
ten kostelík, než by jej Čechům přáli;
však zaskočeni byli v snaze lstivé,
Čech krčmu na Zvičině koupil dříve.
Prus má teď chrám, Čech v hospodě se kryje —
Proč Bůh jen Němcům do kostela bije?

Rok na vsi.

Listopad.

Kronika moravské dědiny. Napsal Al. Mrštík.

Hon.

a den sv. Elišky.

Habrůvka měla nevšední den.

Děti svátečně přistrojené scházely se ráno do školy, ze školy je rechtor vedl v průvodu do prázdného kostela. — Po mši zazpívaly „Zachovej nám Hospodine císaře a naši zem — — —“.

Byl císařovnin svátek.

Ale to nebylo to pravé, co Habrůvku zvlčilo.

Vzrušovalo ji vlastně to, že na ten den byl ustanoven hon v habrůvských polích. — —

Slavný to bývá sjezd!

Hovoří se o něm na besedě, na potkání i v hospodě na čtrnáct dní před hony, a dlouho, dlouho vzpomíná se na ně, až do jara — kdy jiné, mladší a mnohem silnější starosti o zem vyhladí poslední jejich stopy.

Veleba už nejmíň tisíckrát vypravoval o tom, jak mu před dvaceti lety „dochtoři ve špitále ze stehen vetahovale broke“ — a letos, jako každý rok, vypravuje o tom zas. — —

„Padesátku sem za to postřelení dostal a dvě hrsti cigarr. Celý dva měsíce sem kóřil jenom panský cigáry a kópil sem si haji bagóna. — — A broke vepadale, jeden sem vefrknul haji nosem, a bagón zvostal.“

„Huž bes hale nechcel volovo do masa.“ — —

„No, co be ne? Debe to belo jen do stehna — za padesátku, co be ne?“ — — —

Beránek Matouš zas do smrti nezapomene na to, jak za postřeleným srncem „štere hodine po celým revíru v jednem kusu běhal a přeci jé nedostal“. Pětku mně za ně ten cizí hrabě sliboval a co budu chcet cigarr — jen dež jé dostanu, že musí bét střelené a musí — — a meslím — — — „střelené“ bel pan hrabě a ne srnec. Hani krýv po něm nikde nebela — — jak jé muhl střelit?“

Tak každý měl svou vzpomínku — a tím milejší, čím ze starších, polozatemnělých dob.

„Ja, to bévale hone za starýho hraběte!“ — rozkládal rukou stařeček Chalupa — — „Zajíců se postřílalo, že hjich hani huvízt nemuhle! — — A bele to ešče starý kvéry, z předu se nabíjale — — to trvalo, než je decke napumpovale — a usadile kapslu! A přeci desetkrát víc se nastřílalo než dnes. Šlo to jedna, dvě — — jedna, dvě, rana za ranó, že

zvěř hani neměla času, habe hutekla. Šak každé ten pán měl svýho myslivca sebó, a ten nosil flinte dvě. Z jedné vestřelil, a druhá huž zas bela nabitá, a jen střileli. Hromadu teho vodvezli, a chudé lid na druhé deň ešče sbíral a pečínke měl dost na štrnást dní — haji dýl — — — A veselo bévalo — — jaj to belo veselo! S mozekó se šlo na hon, s mozekó se šlo s honu. V zámku plno hostů, a na place hrála mozeka haž dlóho do noce. A u bévalýho obrfořta — tam bévale zas ti druzí a deň jak deň verbovale haž do rána a ráno šli zas. S mozekó tam, s mozekó zpátke — celé tédeň to trvávalo, celé tédeň hrála mozeka a teklo víno a hrálo se v karte. — — — Taky sem béval. Jednó pětasedumdesát renskéch sem vehrál a kópil sem za to krávu — hale co, podruhý sem zas krávu prohrál haji s teletem — — — Dům sem hani nesměl, žena přede mnó zavřela — děti křičele — — to bel tenkrát sódné deň — — A Benda Hladůvka! — — Ten se neco naprohrával peněz! Celé půllán šak prostřílal a včil má ten svůj kvér v chalupě viset na zdi, šak meslím pro památku. — Malík z Křovan taky tak — — A že von bez flinte nebode. A nebél a néni. Statek preč, hale flintu má — — Včil je hajném ve Vořechovičkách. — A všeci sem chodile a všeci hu obrfořta verbovale. Ten se z lidí nadělal neco mrzáků! Tenkrát Babuša — druhá — jak je včil Vrbčena — — ta hužila zvěřine! — — — A včil nic. — Jakbe hani hone nebele — — — Po tichu se to sleze, po tichu se to rozende — — — Hjinší čase! Haji páni huž šetřijó!" — — — — — — — — — —
— —

Ale i bez muziky byla Habrůvka o honech jak zvětřilá.

Stréček Kuchyňka už celý týden sháněl honce a cídil zámecké pušky, fořtův „kvér" i ten zrezavělý svůj. — — — —

„Taky s tó potvoró se dřeš?" zašklíbil se potutelně pantáta fořt.

„Přeci nemožu dělat pánům hanbu!" na to Kuchyňka a jak třel, tak třel, „šmirglem" čaroval aspoň zdání nějakého lesku na svém „klycku", když už ostatní měl jak sklo.

Fořt už po dva dny psal ozdobným písmem pozvánky všem pánům střelcům z blízkého i dalekého okolí — jak na ples by zval hladkými, ozdobně potištěnými těmi lístky s namalovanými zajíci a koroptvemi, střílejícím myslivcem a psem, nesoucím v tlamě zastřelenou zvěř. A stálo tam: Dne 19. listopádu honit se bude pole — schůzka u myslivny ráno v 9 hod. Dne 20. listopádu Habrůvské lesy — — schůzka u dubu. Dne 21. listopádu lesy v Loučkách, schůzka u mlýna. — — —

Nedala lesníku hanácká, v panských službách pomatená „krýv" — aby nepsal „pánům" řečí „panskou" a sedlákům řečí „moravskou". — — I své jméno po pansku zkomolil tak, že znělo spíš jak nadávka, než jako sladký zvuk, s nímž na prsou jej odchovala stará jeho matička. —

Přes tři sta párků objednal fořt u řezníka v Dubňanech, celý den se naparoval ve vnitřnostech svého sklepa, přetáčeje do ohromných láhví uchráněné víno z Křovanských svých vinohradů, a když na večer opouštěl temnou svatyni svých nejdůvěrnějších slavností, měl i hlavu jaksi „svatou" a tak přeplněnou „jinými" starostmi, že marně přemýšlel o tom, kolik těch láhví přece bylo — — — O kořalku a chléb pro honce z důvodů pravzláštního stavu lesníkových extasí musil se už postarat stréček Kuchyňka

sám, a bylo zcela přirozeno, že při té příležitosti strýček Kuchyňka ke své denní porci u Rybáře dnes vypil „haji víc". — —

Panští hosté dojeli už večer.

Také zámek jevil mimořádný vzhled. Zapadlý do zdivočelé zahrady a sedě tam v křovinách a ohromných korunách platánů jak staré, šlechtické hnízdo ruských statkářů — svítil dlouho do noci všemi svými okny a jednu chvíli v podobě letících červených, zelených a zlatých hvězd vypustil vysoko do vzduchu i rakety. — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Rozšeřilo se mrazivé ráno. Ta větší havěť, když doběhla z kostela ani už nejedla; jen se převlíkla a rychle spěchala přihlásit se ještě za honce. Sám strýček Kuchyňka je zapisoval do usmolené knížky, před každým jménem z dlouha a dokonale nasliniv tužku, kterou dobře mohl potřebovat tesař při stavbě.

Honci už od sedmi hodin ráno stáli před branou. Muži v starých porvaných halenách, v pasu podvázaných prostraňkem nebo povříslem, kluci navlečeni do oteckých bund s beranicemi šišatého tvaru, staženými hluboko přes uši — — Starší, podpírajíce se o hrubé své hole nebo zahradní zeď, pokuřovali, chlapci z dlouhé chvíle otloukali svými klacky při potoce vyrostlý, už beztak odřený šípkový keř.

Střelci už se sjížděli — do zámku i k myslivně. Páni na bryčkách a v kočárech, ostatní pěšky nebo na vozech.

Farář z Louček v dlouhém, šedém kabátě, Borovský statkář na žluté bryčce, správce Silůvky, advokát z Dubňan — konečně kdosi až z Brna — — všichni se ztratili v zámku.

Sedláci s ostatními střelci stahovali se k myslivně.

Tu smála se bujná veselosť. Hospodský Švarc z Vážan přivezl s sebou pušku, psa a jazyk, který byl horší, než revolver. Co chvíli vyletěla z něho některá kulka, a hned na to kolem něho zarachotil mužský smích. Bujným rozmarem i šlehavým vtipem překonal až dosud i největší taškáře.

Sedláci měli na sobě dlouhé bundy nebo krátké kožichy. Na břichu visela veliká kabela — dva zajíci by se do ní vešli; i pušku nesli jinak než „páni" — — s řemenem přes krk, aby na prsou spočívala hlavněmi vzhůru. — „Tak je to nejistější". — — Krásné byly postavy Havranických sedláků. V roztomilém bílém kožichu, lemovaném černým beránkem a cifrovaném barevným vyšíváním, činili milý dojem uprostřed té strakatiny poloměšťáků. Starosta ze Svárova měl u pušky dokonce starodávný řemen, vyšívaný květy, pobitý plíšky v milých ornamentacích. Za to zpanštělý sedlák Michlovský připjal si na lýtka soukenné kamaše — které dle úsudku Švarce „čert mu byl dlužen". Byly nějak zle střihnuty. Skrčovaly se a spadaly na paty — — —

„Prosím tě, co to máš za gamaše?" pohlédl Švarc Michlovskému pod nohy a dotknul se jich holí. „Kdo ti to šil? Kovář?"

Do zahanbené Michlovského tváře zasmálo se několik úst najednou — — a už by si byl raději snad uříz' ty nohy, jen aby nebylo vidět strašných jeho kamaší, po kterých, jak se mu zdálo, ohlížel se kde kdo — honci i psi.

Zástupem procházela vysoká postava lesníkova. Co jich kdy chodilo do Habrůvky na hony, ještě nikdo se nepamatoval, že by měl jiný než chraptivý hlas. — — Den před tím ještě měl hlas čistý, ale jak přišel hon — — bas křapěl mu jak rozbitý hrnec — — „Ví to hrom,“ říkal sám o sobě, ale snad tak dělal naschvál, protože svému organu tak dodával — jakési starostiplné vážnosti. — Naléval stupky slivovice a podával.

„Pánové, rá—čte!“

Filipek líznul.

„Pane, tu debech tak měl před smrtó!“ — — —

„Pane fořt, majó jí moc?“ — otřásal se po kalíšku Švarc a strašně se při tom šklebil, jakby všechny vnitřnosti měl na ruby. „Já bych ju potřeboval pro mó staró, dež jí křeče lámó jazykem. Nabít do ní sklinéčku, a roztrhá ju jako dynamit. Ešče jednu!“ — —

Slivovice otřásala právě kterýmsi Němcem z Dubňan s vysokou kamzičí štětkou za zeleným kloboukem, když tu přiběhl kdosi z výrostků a šeptem skoro oznamoval: „Huž dó!“

Od zámku přicházelo panstvo.

S uctivou pokorou pozdravují sedláci, beranice dlouho jaksi pozdimujíce v rukou. Švarc na honem ještě dokončuje „pohádku“ o princi a kapucínovi — — — Ostatní dusili smích. — —

Mrak honců a střelců, pln řeči, hukotu a dupotu hnul se dědinou k Loučenskému kříži.

Rozvíjel se překrásný den. Vzduch byl tvrdý, z bílých mlh vyhouplo se zarůžovělé sluníčko. Z chalup do výšky ve spirálách vrtal se modravý kouř a lehce jak vločka nesl se nad střechami dědinky. — V dálce pod lesem oráči Silůvského dvora rozrývali zem, pod Strážkou ohryzovalo poslední zbytky zeleně pastýřovo stádo. Mračno vran a kavek kroužilo ohromnými rozmachy nad pářícím se lesem. Snad „cítily už krev“.

U kříže pod lesem proud se zastavil.

„Tak jděte!“ zahučel fořt k hajným.

„Jak jindá?“ obrátil se strýček Kuchyňka.

„Jak dycky.“

Kuchyňka vážně rozehnal boty po zmrzlých hroudách na jednu stranu, hajný Vahalík — jakoby „přes hory kráčel“ — mílovými svými botami vykročil stranou druhou.

Měli obejít široký kopec Věhon.

Před ostrým větříkem krylo se v koutě lesa čekající panstvo.

„Kdyby v revolučním boji socialů došlo na mne“ — horlil hrabě německy — „nabil bych všecky své pušky a revolvery, postavil bych se k oknu a ví Bůh, že bych socialistům svůj majetek a svou krev zadarmo nedal! — — —“

„Eh, na to bude vždycky ještě času dost. Postřílí oni napřed sami sebe — — Tvůj majetek nebudou ještě ani mít,“ zahučel nahrblý strýc hraběte, který úžas vzbuzoval ohromnou svou puškou s třemi hlavněmi.

„Jak z teho tak může střílat?“ vrtalo všem mozkem.

„Tema horníma myslím chybuje a tím dolním se mine“ — pravil Švarc.

„Ja, ten se ti mine! Už sem přeci pár roků ježďám na hone, ale chybit sem ho ešče neviděl.“

Stranou se servali psi.

„Pohni, kluku!“ zařval fořt do linie, rozesílaje honce a lovce, jak apoštoly provázené učeníky, na obě křídla určeného okruhu.

„A šak máš, kluku, zimicu! Nosí umrtní lístek za ňadrama a de si na hon!“ — — volal za výrostkem Švarcův hlas.

Kluk poskočil a zmizel za mezí.

„Ty, Michlovské,“ obrátil se zase Švarc ke své oběti a zase tak se zašklíbil na jeho „gamaše“ — „ešli pak víš, proč kuna z ďóry leze hlavó napřed?“

Michlovský nevěděl.

„V těch gamaších to nenandeš — tam se nedívé — — Tak poslóché. Já dycky říkám, že's tu svó módrosť už do dna vycedil. To je tak — —“

Byla to mazaná poznámka, kterou Švarc vypustil z huňatých svých úst. Havranický sedlák chytil se za kabelu, jakoby ho v břichu cosi píchlo, a dlouho nemohl přijít k sobě. Klopýtal ještě přes hroudy, nevida na cestu, když jej poslali na místo, a smíchy snad se mu třásla ještě puška, když namířil na prvního zajíce. — — Hádanku si dal přetlumočit i hrabě, a smáli se zas tam ti u lesa. — —

Mladý hrabě odhodil zbytek doutníku. Jak hladová zvěř vrhli se po něm výrostci — nahrbleho kavalíra málem že nesvalili i se stoličkou na zem. Rozprášil je fořtův kocar. —

Za kopcem už se rozléhaly první rány. Do protější stráně za postřeleným zajícem hnal se bílý pes.

U lesa zůstal už jen lesník sám se smečkou honců a s trubačem.

Z protějška za kopcem zazpívala křídlovka — jí v odpověď od lesa zavzněla polnice druhá. — — — Táhle, snivě nesly se ty zvuky lesem jak tesklivá vzpomínka starodávných lesních rohů. — — —

Dozněly signály, lesník vytáhl čutorku a napil se slivovice. — —

V přísném tichu začali stahovat první léč.

Slunko, zbavené posledních zbytků par, hoříc v zlatě, sráželo k zemi třásně po kopcích se vinoucích mlh. Nahoře pod nebem čisto, a obloha jak do modra vymytá — dole všude bílé mléko par. Jak plížící se příšery, zvolna postupovaly živé postavy svírajícího se kola. Výstřely — tu jeden, tam druhý — zahlušenou ranou, dřevěným jakýmsi zvukem narážely o vzdušnou jakousi stěnu ležící těžce na zemi. Do neznáma, do daleka kvapným úprkem běželi šedí zajíci, zahafal čísi pes — — —

Pojednou přilehly mlhy k zemi, celý Věhon se zčistil, jakoby s něho závoj strh'. Celé kolo ocitlo se rázem na výsluní; krátkými blesky svítila vycíděná zbraň — — z dálky i z blízka jasně bylo vidět, jak po vrchu kopce, podobni pobíhajícím broučkům, kříž na kříž putují — strachem slepí, z tepla vyplašení zajíčci. — — Z řady vyrazil pojednou strašlivý křik. Zvěře vyrojilo se ze země jak much. I zkušených střelců zmocnil se neklidný chvat. Psi zakňučeli nedočkavým steskem. A tu honci vyrazili ze sebe nový, ještě divočejší řev. — — — Strašný byl pojednou pohled na křižující se kličky zvěře, zmatené pobíhající, třesoucí se o život. — — Tam k temenu kopce sbíhali se všichni jak k smluvenému místu smrti, všem společné popravy. Než sotva přeběhli kopec, už zase pádili zpět.

Bóže tam odtud — — to bylo hrozné. — — Kolem do kola, se všech stran ohromným kruhem stále blíž a blíž stahovalo se mračno posupných postav — — a hle! tam už padaly první oběti pod ranami smrtících zbraní. — — Přiběhli od západu, zapanáčkovali a větříce nebezpečí i od východu, obrátili a úprkem zas po paměti hnali se tam, kde vídali kdysi les. — — Ale i tu proti nim vyvstaly ohavné ony příšery s lesknoucími se hlavněmi — — každý z nich jak obr stál, míře buď hlavní nebo do vzduchu mávaje obuškem. — Oběhli už celý kopec — — nikde spásy, nikde uniknutí, odevšad ten strašlivý, huronský pokřik divochů, načisto se lišících od mírných sedláků a klidných, role vzdělávajících a tiše domů i z domu se ubírajících koní a krav.

Rány třeskaly — množil se křik — koroptve zděšeně volaly v zoufalém letu a v dlouhých řetězích přetahovaly vysoko nad hlavami střelců. A tu statečnější ušáci už bez rozvahy, slepě a tupě odevzdáni do vůle Boží — nedbajíce křiku, nedbajíce ran, se slechy položenými, jak šílení vrhali se do středu řad, prorážejíce svírající je řetěz. V třeskotu ran spustil se za nimi olověný déšť. — — Hned před nimi, hned za nimi zaprášila se země — cosi hvizdlo — — a hned v následujícím okamžiku zajíc letí — druhý — třetí — — — Bližší zůstali v ohni, rychlejší přeběhli silnici a upalovali k Loučkám — — — Ostatní zůstali — „tam".

A neustalo bohopusté vraždění. — — Výstřely hustě padaly na pravo, na levo, do středu, na zad — — rána za ranou houkala polem, zvěř se vzpínala — střelci se chvěli — tam, trefen do hlavy, v bezpočetných kotrlcích zmítal sebou nad zemí zajíc jeden, tam jak hřeben pod ranou zježil se druhý — třetí s roztrženými střevy vlekl se po hroudách — čtvrtý zapanáčkoval, jakoby někoho objímal, a s otevřenou náručí přijal smrt. — — „Kyró — kyró!" ohlašovali honci nové stádo koroptví — — rovno jako kámen dolů padla a o zem buchla jedna z nich — — — „Hehe — hehe!" pokřikem vraceli zas jiní honci staříčkého jakéhosi „dědouška" a dali se do nehorázného smíchu, když „dědoušek" se zvrh' — přeražen v půli vzepjal se na předních běhách a sklesnuv hlavou k zemi, zaplakal jak děťátko. Pět honů už přetrval — a konečně pad'.

Nevylíčitelný zmatek nastal i v liniích.

Zdivočilý pes kteréhosi sedláka honil v léči zdravé zajíce a činil zmatek ještě divějším.

„Či je to potvora!?" řval z protějška fořt. „Ať ho vezme na provaz, nebo mu ho zastřelím! Zastřelím!" křičel jak smyslů zbavený, mávaje zoufale puškou nad hlavou — pojednou zamířil, a zajíc před samým čumákem psa udělal přemet. — — Pes sebral zajíce, nesl ho kus, ale už jej zas pustil a hnal se za jiným, zdravým do léče zpět. — —

„A tato jedna bestija!" volal za ním fořt plačtivým chrapotem.

Tři psi hnali se do středu a tahali se o mrtvého ušáka.

„Rozežeňte je, ať ho neroztrhají!"

Podél širokého dosud kola hnal se roční mlaďoušek. Dvě rány za ním vypálila kamzičí štětka — — a zajíček přece běžel zdráv. Chybil i Borovský statkář, z obou hlavní ostré „trojky" vyslal za ním přednosta Filipek, namířil i Kuchyňka, střelil Gajdoš, a zajíc všem jako na posměch ještě běháčkem nějak směšné zametl a v dešti olověných krup uháněl dál.

Chybil i farář a položil ho teprv Švarc.

„Vy ste mu dal pomazání — já jé pošlu do nebe," pravil — —

Namířil, a zajíček byl v nebi. — — —

Za soumraku pod lesem nebude už vycházet na zelený palouček — V sladkém šumotu bříz a tichém šumění větru nebude se už rozhlížet milovaným krajem, — — navždy vymizela mu s očí slavná zeleň podolin. A už nebude — — nebude vesele hopkat s mladou svojí družinou stále dál a dále — od lesa, přes hroudy — povyrostlé trávy, osení — až tam, kde v pozámezí, v širošírém poli, pod planoucí ještě oblohou vyrůstala a jemně v zubech křupěla mu jatelinka drobná. — — S bohem doubravy, s bohem rodná pole — lučiny — výmoly — pohostinná lože v roklích, zastíněných vrbinou — s bohem celá boží země — — synek tvůj jde spat. — I jeho i matku a snad všechnu jeho mlád pokosila „zubatá" — a tak — co už taky tu? — — Zaplakal, zavzlykal, potrhuje běháčkem mrknul jim ještě naposled, a teplého ještě odnesli jej na zádech. A hned vedle něho jiný zas, snad bratr jeho nebo synek sám — v bolestném zápasu předních běhů vlekl za sebou bezmocný zadek a jakoby se za ním ohlížel — vstal, ještě jednou kles' — — a pojednou zavřeštěl — — a v zubech velikého psa utichl už na věky. — — —

„Pozór! Nestřílet už do leče!" volal Švarc na zbrklou kamzičí štětku, jejíž broky lítaly až kamsi přes kopec. „Povídám, nestřílet, kruci fix — chcete nám vytlóct zuby?"

Signálem smutně zavřeštěly trubky — — hned na to vzlétla píseň polnice. Z kruhu unikal zajíc o třech nožkách — zametaje čtvrtou — — Ještě se chtěl zachránit. Sfouknul jej kdosi cizí, zatáhnuv pušku jaksi za hlavu.

Střelci zůstali stát — jak koly v plotu velké zahrady smrti. Honci pohnuli do středu leče — strhnul se divoký vzkřek.

„Co je to?"

„Švec Veleba chytil živýho zajíca!"

Zvíře žalostivě plakalo.

„Mlč, pusinko, mlč! — — Pusinko, neplač!" hladil je něžně Veleba v náručí a kolíbal jím jak robátkem.

„Netrapte ho! Hned mu dejte za uši!" poručil farář.

Veleba vzal zajíce za zadní běhy a spustil jej hlavou k zemi. Mihla se hůl a těžce dopadla za slechy. Zajíc se smrštil, sklenul hřbet, ještě jednu ránu za hlavu — a srsť se zachvěla — křečovitě přední běhy se natáhly. — — —

Dozpíval. — — — — — — — — — — — — — — — —

Léč byla skončena.

Psi s vlnou v tlamě, zbroceni prolitou barvou hledali svých pánů.

I honci, zbarvení jak řezníci scházeli se k jednomu místu v bílých svých halenách a snášeli na trávník mrtvoly.

Hrabě obouval rukavičky — snad aby nebylo vidět ty ruce vražedné.

Poskládali všechnu zvěř na zem; potřásaje hlavou přistoupil k ní Švarc.

„Esli se s téma zajícama na věčnosti sejdeme — pravil — to bude čistý shledání." — — —

Také hrabě přistoupil a pohlédnul na dlouhou řadu položené kořisti. V řadě za sebou leželo jich tam — — —

„Sedmdesát zajíců — dvanáct koroptví," hlásil německy hraběti myslivec.

„Bravo!"

Stáli u silnice pod křížem. Panstvo posedalo na své stoličky a zapalovalo si cigaretty. V dálce idyllicky klepotal mlýn.

Švarc nacpal dýmku s vyřezávaným kamzíkem a zahájil krátkou besedu ostrou anekdotou o svatební noci polského žida. Od úst k ústům putovala čutorka — — až se zastavila v ruce Švarcově, kde počkala, až dopověděl. Pak se teprv z ní napil.

A zas rozlízali se honci, za nimi střelci, třeskaly pušky — naříkal bitý pes. V nejkrásnějším jasu ztvrdlého vzduchu neslo se slunko k zářícímu poledni. V rozevřených dálkách — jak na obrazích plných světel zaleblých a přitlumených barev — oráči kypřili opuštěné lány, zdvihaly se linie obzoru, v údolí bělounčkou čistotou ozářených zdí hověla si milá Habrůvka.

Ulehl větřík — z dědiny doléhal sem tichý šum života.

Po kopcích stály postavy a jak hyeny slídily, kam by poslaly smrtonosné svoje výbuchy. Léč za léčí míjela, už odhoněna byla Strážka — Sedlisko i Hadí vrch — a začalo zvonit poledne. V Loučkách, Stráňově i v Křovanech odhučely zvony polední svou modlitbu, nějak divně zaskučel i zvonek v Lipůvce — naposled ženským jakýmsi hláskem rozžvatlal se i poledňáček Habrůvský. — — —

Odhonili ještě rokle na Šípu i Močílky, a zástup sestupoval s meze na mez — po kopci dolů do tichého koutu sevřeného údolí, kde na loučce pod velikým hrncem plápolal oheň.

Hon v mžiku změnil se v tábor. Okolo ohně stály připravené lavečky z bílých, nehoblovaných desek, a před nimi, v jednu kupku shromážděny, stály fořtovy láhve s červeným vínem, veliké jak děti, koš s chlebem a párky; — hned vedle zas kočí s vozu podával hajnému koše, naplněné snídaní.

Rozvěsili střelci svoje pušky na švestkové stromy a posedali na lávky. Honci obstoupili oheň a, jakoby ho žehnali, rozkládali nad ním svoje ruce. I hajní položili své němé „kvéry" na mez a chápali se „zboží". Kuchyňka krájel pro pány — druhý poděloval hladové honce. Myslivec plnýma rukama házel spousty párků do syčící vody — — — Horké víno, vonící schořicí a hřebíčkem, žemličky se šunkou a sardelovým máslem — bylo jídlem pro pány — — — kusy chleba a párky uzenek byly podávány plebejcům. —

„A nevíte, pane fořt," ušklíbl se Švarc — — a v tom jediném okamžiku snad za celý den mu bylo trpko i veselo zajednou — „nevíte, ešli taky dostaneme, co majó tí páni tam?" ukázal Švarc ukousnutou uzenkou na protější stranu a měřil očima lokaje, který podával kousky chleba s řízky telecí pečeně.

Myslivec také se nějak bolestně usmál, poodešel, vrátil se se sluhou s košem, kde zbylo trochu panského jídla.

„Ja," vítal Švarc lokaje — „dyž sme se naprali biřtlí — dete se zbytkem k nám. — — Ale přece si vezmu, abych přeci věděl, jaký je to panský jídlo. — — A jak pak — obrátil se zase k myslivci, jemuž na čele se perlil pot — nebudó ti tam uraženi, že jíme po nich? — — Proto! — To bych potem já byl zas uražené, že jedli před námi. — Tož do teho, chlapci," pobízel ostatní, „ať neřeknó, že máme hlad. —"

Páni už obraceli stupky likérů a zapalovali trabucca. Advokát vykládal o jakémsi zajímavém trestním řízení, farář vypočítával, co loni vypráškoval „uměleckého" hnojiva, nahrblý hrabě hovořil o svých zblázněných dvou hříbatech.

„A já ti povídám, Michlovské, že čepicu v luftě nestřelíš," dráždil Michlovského Švarc.

„No, to be belo!"

„Vsaďme se!"

„Sázet se nebudem, hale — — —"

„Tož dobrá — — Kluku dé sem klobók — šak je díravé — —"

Kluci se shrnuli a ne jeden, ale deset klobouků nastrkovali se všech stran.

„A tobě — na — aji patróny ti na to dám — — No — nestyď se a ber!"

Michlovský už držel pušku a nabil podané mu nábojnice.

„Tož — — — Jedna, dvě — tři!"

Klobouk vylítl do výšky — — — za ním se rozlehnul výstřel.

Nad Michlovským snesl se podivný jakýsi mrak. Hleděl na něj jak na zázrak. Smrad prachu mísil se ještě s jakýmsi přiměškem.

Řehtal se kde kdo. — —

Michlovský teprv nyní se dovtípil, že se to nad ním rozlítnul husí prach.

Podruhé už nestřelil. — —

Ještě chvilku odpočíval zástup — stranou na mezi trubači na své křídlovky hráli v tercích vánoční signal, kterým na štědrý večer ohlašují Boží zrození.

Shromáždění na okamžik stichlo. Kde kdo se v tu chvíli zamyslil nad lahodnou snivou tou předzvěstí vánoc.

Pak vypravoval Švarc, jak dělal ženě čerta — ale ku podivu, nenašly už takového ohlasu jeho šprýmy.

Pojednou chvatným signálem ozvala se křídlovka, zasyčel vodou z hrnce zalitý oheň.

Bylo po hostině.

Střelci chápali se pušek — psi jak probuzení kňučeli a pobíhali před svými pány.

„Špičák!" zavolal myslivec a nastoupili novou léč. —

Dlouho, dlouho ještě bylo veselo v Habrůvských polích.

Slunko už za horami — nad lesy tma — soumrak kladl se do Žlutých hor. Ještě křičeli honci — — ale křik už jaksi dutě vyzníval — ozvěnou bublaly rány — rudé plamínky vystřikovaly z hlavní v stahujícím se kruhu.

Bylo cosi příšerně krásného v posledním tom polování, kdy už slabě bylo vidět jednotlivé postavy — jen bělavě se mžikající haleny, z neznáma vydávali psi; — a dále pod lesem jen ty rány bylo vidět, pak vylehnul dým — vyšlehoval rudý plamen střely — a teprv za chvíli s nesmírným rachotem a hukotem v lesích se rozléhajícího výstřelu dlouhým, dlouhým řevem zavzněla rána. S hora s kopce vidět bylo celý ten plamenný kruh, v jehož středu děsně řádila smrť. Posledním signálem zavzlykaly trubky — píseň posledním jejich ohlasem jak zasténání táhla echem po dalekých doubravách — — — — —

Když dotáhli — klekání zvonil zvon — ave modlila se Habrůvka.

„Dvě stě šedesát zajíců — čtyřiatřicet koroptví,“ hlásil u myslivny lesník, stoje rozkročen nad položenou řadou s rozevřeným zápisníkem —

Rozcházeli se.

Hrabě hvizdnuv na psa dal dobrou noc a odváděl hosty do zámku — přednosta vybíral pro paňmámu zajíce — sedlák Veverka z Křovan, dlouho pohlížeje za odcházejícím panstvem, pochvaloval si, „v jaké že to byl krásné společnosti“.

„Pánové — pánové,“ volal lesník na rozcházející se střelce, „račte do hospody, pánové — na trochu masa — — Prosím, pánové, račte! —“

„Pojďme!“ chytil Švarc pod paží jaksi sklesle docházejícího Michlovského — — a vlekl jej s sebou směrem obecního hostince.

Zatáhli poslední léč.

Kovářova Petruša.

Na den sv. Cecilie.

„Kdo si nepospíší do hadventu — temu láska přes hadvent može vechladnót,“ — štípnul Dóbek Jurka v kovárně a to řekl tak, jakoby Petruše perouci zemáky na prahu ani neviděl.

„Nebelo be divu v téch mrazech,“ přidal stařeček Straka a také tak do jednoho oka potměšile přivřel celý ten obrázek Petruši, hrabající se nahýma rukama ve škopku.

Ještě se na cosi chystal stařeček Straka, ale Petruša hodila sukněmi, chytla škopek a s tváří zapálenou a očima jaksi bolestně planoucíma z pod staženého šátku skryla se v kuchyni.

Zlá věc.

Už na jaře přilítla Petruša ze služby domů.

„A co deš dům?“

„Budu se vdávat.“

„A za keho?“

„Huvidíte!“

„A kdy?“

„Za šest neděl — nédýl za dva měsíce.“

„A deť hani nevíme, co je zač.“

„Nemusíte. V nedělu přinde a hneď pudeme na fáru.“

A hned na druhý den ráno dala se do příprav ku zdavkám. Z uzlu, který na zádech přinesla s sebou, vyndala štučku bělouckého plátna a celou ji rozstříhala „na mustry“.

Ženich z Brna v neděli skutečně dojel. Pojedli, popili, ale na faru se nijak neměl. — — —

„Šak taky — nač? — Dost času na to před ohláškama. — —“

Petruša měřila a stříhala plátno dál. — —

Minulo zas nových šest neděl, ba i ty dva měsíce byly už ty tam, na lehkých křídlech přeneslo se léto, už i podzimní mlhy zavalily Habrůvku — — a Petruša stále ještě jako kukačka, — — už dávno měla všecko pošito, pospravováno — připraveno, jen se vdávat a stěhovat. A zatím všeci ptáci už odtáhli z domova, na zimu hledali si jiné světy, jiný byt — — — — jen Petruša stále ještě nic — ještě tu zbyla jak zapomenuta, nevědoma sama na čem je, má-li do služby zas letět zpět, nebo počkat, až i na ni přijde doba dávno očekávaných radostí. Ale už i ta zima byla tu, a Petruša dosud jako v kleci. — — Ženich byl už za ní několikrát. Svatbu ustanovil zprvu na měsíc máj, — to že je „ten népěkněší měsíc“, pak že to bude lepší až po žních, potom zas až v říjnu a konečně až prý před sv. Kateřinou — — — Hned ženichovi scházel domovský list, hned zas neměl vyhotovený jakýsi „odstup“ — pak čtyři neděle proležel v nemocnici a zas měnil mistra — pomýšlel na to, udělat se samostatným a tak do rozjetých nadějí stále jakoby ščakle strkal. — „Tragač“ najednou se zastavil a zdál se mít na mále, že se nadobro už rozsype.

Bylo už Martina, a ženich dosud — jakoby se ani ženit nemínil.

Petruša se rozběhla do Brna.

Přišla uplakána.

„Huž pré je na krátko, habesme pré to nechali haž na masopust — Bode to veselší' povídal,“ sdělovala Petruša kysele se usmívajíc a s nuceným uspokojením vypravovala, že „má včil dobrý místo“ — „přinde si na zlatku denně“ — — a „přes čas haji víc“. — — —

Nuž, věřili tomu doma — věřili. — — Jiný beztak už se o tom ani nezmínil. — To bývá zlé stadium veřejného mínění.

A Petruša dál hryzala rty, psala psaní několikrát za měsíc, lepila na listy holubičky, na obálky poměnky, slibovala stálou věrnosť, tisíckrát pozdravovala nahoře, na stotisíckrát, když „psání“ končila, slovem přičinila se všemožně — i písničky skládala na svýho milýho — a ženich pořád jako dub.

„Až v masopustě!“ bylo poslední jeho slovo.

„Potřebuješ na něho čekat! Ženich jako ženich — — Martin be tě jen vozil“ — — — domlouvala matka.

„Já z chalupe nechcu! Josef je řemeslník — dobře se vezná v Brně. Haž se hudělá samostatném, huváže si Martinka k hodinkám. — — —“

„A dva si bodeš brát? Co stojíš teda s Cyrillem každé deň? Cyrill néni z chalupe?“

„A beru si jé? Dež přinde, nemožu jé zahnat! Šak néni špatné člověk; co bech s něm nepromluvila?“

„A Martin — co ti špatnýho udělal?“

„Eh — déte mně svaté pokoj s vaším Martinem!“ — — rozhodla Petruša, zase tak vzdorně hodila sukněmi a podloživši lokty pod prsa, postavila se do žudru, aby čekala na Cyrilla.

Snad si ho udržovala v záloze.

Cyrill ve chvíli stál u ní.

Dlouho stáli. Cyrill sliboval a nyl. Petruša jen se smála.

Rozloučili se konečně — Petruša šla spát. — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Bylo tak k půlnoci, když Petruša se probudila a slyšela, že kovárnou krade se někdo do komory k ní.

Vykřikla a chtěla přirazit dveře.

Smáčkla jen mezi dveře a práh postavenou širokou botu. Podezřelý šumot a chvatný zápas probudil i kovářku.

Už neměla času ani, co by se řádně oblékla. V uzel honem zadrhla tkaničku — — a vskočila do tmy kovárny. — — — — —

— — — — — — „Pusť! Já nechcu!" stenavými zvuky dralo se z upachtěného hrdla. — — — — —

„Maminka!" — zděšeně vzkřikla pojednou Petruša a mocně odrazila Cyrilla ke kovadlině.

Narazil na přistavené kolo, šlápnul do něho — zamotal se a padl komusi do náručí. — — —

„Co je? Kdo je?" vletěl do kovárny i mistr kovář. — —

V kovárně rozehrál se strašný výjev. Perlík nebyl tak těžký jako mistrova pěsť. — — Jen jednou ji spustil, Cyrillovi zalehly uši, udeřil po druhé — přešel mu zrak — nohu stále maje zamotanou v kole bil jí jak splašený kůň — — Než se vzpamatoval — byl už v podloubí kovárny, kde se točil mrazivý vítr. — — —

„Já ti dám Petrušu!" zasyčela za ním kovárna — — — a dveře zavřely se na těžký zámek.

Zmateně ohlédl se Cyrill po dubových dveřích — — Zaslechl už jen zapadající závory a tichý pláč Petrušin.

Kovárna zůstala už nepřístupnou jak nedobytný hrad. — — Přejel rukou potlučenou tvář a uklidil se za roh do hvězdnaté noci.

Ponocný zrovna před ním troubil jednu.

„Haf — hafi — hafi — haf!" pustil se za ním ponocného Voříšek.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Den na to o muzice podkopali stárci po půlnoci bílé tělo máje — —

Zasténala a s rachotem položila se na ztvrdlou, mrazem zadýchanou zem. — — —

Hospodu a celou náves krásně osvěcoval plný měsíček.

Už tedy ležela pýcha všech hodů, sláva bujných šuhajů — starost všech prosněných a snad i proplakaných nocí. Sklátila ji tatáž ruka, která ji tak hrdě stavěla — potrhaly se všecky ty pentle a fábory milovanou rukou uvité tam na vršku — rozkutálela se po zkřehlé zemi zdravá kdysi a nyní seschlá, zimou rozpukaná jablíčka.

Poslední výjev posvícenských slavností — — —

Za chvíli na to zahrála hudba ryčný pochod, z hospody vyhrnul se houfec bílých děvčat, uřícených ještě posledním tancem — — — Ve smíchu překračovaly nožky ležící mrtvolu ještě před chvílí tak bujného veselí — a děvčata, zkrotlá pojednou tichou lunojasnou přírodou, bez hlasů rozcházela se domů v bezesnou noc. — — —

Šla i Petruša, ale nevešla do domku. — Zůstala stát v žudru.

Snad přece Cyrill přijde — — —

Než ráno vyšlo slunko nad horu, bůh ví jak a kdy se to stalo — — o nočním dobrodružství věděla celá Habrůvka — — a to vždycky pak odpláčou oči děvčete. — — Tak tam stála opuštěná, jak ta v široširém poli hruška stojí — — jen vítr kolem šustících sukní se o ni otíral — a přes oči jí švihaly nevšímavé pohledy chlapců. — — I Cyrill se tu před ní kolem obrátil, a nebylo než té modré korduly a zad, na čem utkvět mohly její oči; — — tělem zatočil se vždycky tak, že do tváře viděti mu nebylo. Kamarádky nebraly ji s sebou do kola — aby zpívala s nimi jako jindy — „dyž ty pudeš k nám — nechodívé sám".

Ale zpívaly, a Petruša dobře věděla, komu to zpívají.

„Jaká je to hora, dyž nemá javora,
jaké je to děvče, dyž nemá frajera! — — —"

— —

Darmo čekala i nyní.

Z hospody vyšla chasa — stárci, muzikanti — postavili se do kruhu a hudba teskilivě do bílé noci zahrála: Loučení, loučení — — —

Krásným smutkem nesla se píseň dědinou a zaléhala do prsou i těm, kdo doma se probudili a poslouchali s lůžka — — —

Už i chasa se rozcházela — z úkrytu žudru viděla Petruša jíti i Cyrilla.

Ani se neohlíď'.

Hudba dohrála — domů šli i stárci.

A zůstala tu ona jediná. — — —

Ty tam jsou měsíce veselí, konec dnům všech svateb.

Advent.

Petruša povzdechla a pro slzy nevidíc — hledala své lůžko.

„Haf — hafi — hafi — haf —" provázel kohosi po návsi ponocného Voříšek.

Pštros.

Po sv. Kateřině.

„Já su štros — — — Víš te, co je štros? Eh, te hani nemůžeš vědět, co je štros! Štros je —" zdvihl majstr kovář křivé prsty své pravé ruky až k černému trámoví stropu: — „štros je vták — — Veliké a silné je jako kůň a chytré — — chytřéší než všeci v Habrůvce haji s tebó — — .— To je štros a štros su já — — —" zakončil mistr velebně a v úsměvu poťouchle pomžikuje pravým okem, sáhnul po samečku.

To bylo v poslední den před adventem.

Už víte tedy, co je pštros.

Není veselejšího, není neúmornějšího ptáka v celé Habrůvce, než je kovář štros. První do hospody — poslední z ní, — o muzice zem se třese — a jsou chvíle, kdy by „požral" celý svět.

Pracuje-li, pracuje za čtyři — ale pije-li, pije za osm. A napitý křičí a řve jako tůr. Celý svět vyvolává na souboj, kde co drtí po-

zdviženou palicí své pěsti, která nikdy nedopadne, a chrabré jeho srdce nebojí se ani pekla, ani — ani „muche". Jazykem a hrdlem armády poráží, Habrůvku boří v rumy a zas pláče někdy jak děťátko.

Hospoda kolikrát prázdna — a křiku v ní jak o soudném dni.

„To kokrhá majstr —" říkají lidé — „eh to nic — to brble štros."

— — — Bůh ví, kde se berou a jak se vyvíjejí takové postavy. Jsou lidé, kteří si vymýšlejí pro ně všelijaké theorie, budují rámce, budují škatulky — ale konec konců nijak se jim do nich vejít nemohou rozsochaté ty figury přírody, každým svým pohybem i slovem rozrážející připravené a už hotové právě formulky. Jsou lidé, kteří si je vysvětlují všelijakými sociálními převraty, náhlými přerody státu, změnou společenského systému, zrušením roboty, nadbytkem svobody, svobodou zvůle, mravní zvrhlostí, uraženou důstojností lidskou atd. atd. jak se všecky ty termíny jmenují, kterými tak duchaplně a zdánlivě tak hluboce okrašlují se mnozí, prý „filosoficky" založení lidé, tvářice se při tom (a co jiného jim zbývá?) tak bezpečně a moudře, že se zdá a mnohým musí se zdát (co zas těm jiného zbývá?) jak jsou chytří, jak vzdělaní a hlubocí — hlubocí (to je to pravé slovo), když takovému „štrosu" přišli na kloub. — — To jest — takového bujana by jakživo nebylo, nebo by se jevil ve zcela jiné, mírnější, beránčí podobě, kdyby nebylo — zrušení roboty, náhlého nadbytku zvůle, kterým lidé ještě nepřivykli a tak nevědí co si s ní mají počít. Proto hýří, proto pijí a porážejí světy — poněvadž jsou nezřízeni se světem, a svět nezřízen je s nimi atd. atd. Vymyšleno je to výborně. Do této své pravdy zamilováni jsou tak slaďounce — tak příjemně a nádherně se jim to pije z této číše, utvořené z vlastní jejich lebi — tak hýří a budují u stolu svých bohatě připravených systémů — tak jsou na konec jimi „zničeni" a připraveni o poslední zbytek zdravého rozumu — že zrovna tak jak pod trestem bezpočetných ran nesmí k „pštrosu" v hospodě přistoupit žena s prosbou i hrozbou, aby šel už domů a nechal toho nekonečného chlastání — zrovna tak nesmí nikdo přistoupit k těm labužníkům elixírů v potu tváři pracujícího ducha (je-li to duch!) a nesmí se ptát: Bratře, pro Boha, co to piješ? — — Vzpamatuj se! Takoví „pštrosi" byli a budou ať před robotou nebo po robotě, nech je být, ať jsou — to na podstatě nemění nic. — Snad ještě ani robota nebyla a „pštrosi" už byli, a robota bude zas a „pštrosi" také — — — pojď domů, nech toho, není ti to beztak nic platné — máš doma ženu, máš doma děti — — nemárni, co náleží jim — — Ale běda! — — Takový „pštros" vystřízliví — a je z něho zase slušný, mírumilovný člověk, ale — — ale hodovník „ducha" nevystřízliví už nikdy víc. Pověsit se dá za svou „pravdu" a není většího nepřítele nad toho, kdo se opováží říci: ta pravda není pravda, piješ blud — — —

Ale co je nám po tom?

Jak nepoměrně více zajímavosti do sebe má postava „pštrosa", sama o sobě vyrostlá a zatvrdlá jak v lese vyrostlý, zdravý a mocný hřib s tou nezkrotnou energií v údech i v čele, sedící tam už od šťastného či nešťastného zrození i početí — s tou bezednou zásobou na venek a do šíře se ženoucích sil, které vyvinuty snad vyrostly by v div! Kdo může za vodu, která se rozlívá, poněvadž nemá a neměla kudy by tekla — zastavena

v běhu hned v prvních počátcích svého osudu? Kdo může za život, že mu není dáno — — rozepnouti svoje síly tak daleko a tak vysoko, jak jen daleko a jak vysoko by mu dovolila zušlechtěná jeho příroda? Což divu, že se energie rozlila v močál — svítivé prostranství stojatých vod, jen slabým, slabým potůčkem se přilívajících k potůčkům ostatním? Takoví „pštrosi“ jakoby instinktem tušili neštěstí svého znetvořeného, lepších konců hodného osudu — bují na jeho troskách a hledí uplatnit sobě i jiným aspoň to, co v nich zbylo a je; a forma? Ať nešťastná nebo šťastná — to je jiná otázka, ale podstata je jedna — — — A co takových je! Habrůvka sama se jimi jen hemží. A není Habrůvka sama — — Morava celá je jimi jak poseta — — — Mají ti lidé svou vlastní kulturu — naprosto ode všech se lišící, třeba původem společnou, přece zvláštní krev, mají svou řeč, svou vlastní barvu, hlas a celý ráz v každém svém pohnutí. A nezapomeneš na ně nikdy, tak se vrývají do paměti ať dobrem nebo zlem, že už nic je nevytlačí z ní — — — Jsou jen důkazem toho, co síly a samostatnosti, byť i na křivo rostlé mohutnosti se v nich skrývá — — — co schopnosti tu nezužitkované ještě čeká na konečné, snad daleko do budoucnosti ještě pošinuté vysvobození. Co bojů, strachu, starosti a práce ještě zbývá, než národ uplatní a dobře zužitkuje veliké tyto zásoby! Vždyť ještě dobře ani odhaleny nejsou, aby za sebe promluvily a pérem nebo štětcem volaly o pomoc — — — Kdo té úpěnlivé prosby uslyší? Bez znalosti a procítění těchto elementů provádějících národ k vítězství nebo v záhubu — jaká literatura? jaké umění? Kde nabýt hlasu vroucnosti, když ho není ani pro tyto zjevy? — — Jak se lidé lekli, že se píšou jen figurky! Jak honem spěchali od nich pryč! Větší zaslepenosti nelze si ani představit. A zatím v těch figurkách byly celé romány — celá, až kořeny lidu otřásající pravda zevnější i vnitřní tragiky — — ty figurky tvořily neb aspoň začaly tvořiti národ — lid, — byly obrazem jeho duše, zrcadlem jeho svědomí — — Jak bylo možno tak zabloudit! (Dle dopisu bratra V. Mrštíka.) —

Vysoká pštrosova postava objevovala se v pelechu Bílého Lva několikrát denně, někdy zůstala tam den celý i druhý i den třetí. Na dlouhém pštrosím jeho krku sedí malá, ale kostnatá hlavička s vyhublými, věčně uhelným prachem začerněnými, ohněm kovárny očazenými tvářemi. Ocelové oči matně světélkují utajenými, zimničně ven proskakujícími jiskrami, v křivých zubech klátí se s ústy jako srostlá krátká dřevěnka. Kožená zástěra s kočičákem, podstrčeným v boku pod řemen a špinavá, oxfordová košile s vyhrnutými rukávy na tvrdých, černých pažích, zkornatělé pantofle na bosých nohou, šišatý, zamaštěný klobouk v týlu — to by tak asi byl hubený obraz hubeného mistra.

Střízliv — (majstr Vincenc Šafránek jeho jméno) je majstr krotký jako kuřátko. Nesmělý, mlčelivý, pokorný a rozumný — poslední košili rozdělí a oděje nahého, od úst si utrhne a dá hladovému. A dobrý pracovník. Koně jakživ nezakoval — pluh urobí, skály jím přeoreš. Kovadlina do půlnoci mnohdy zvoní, a ještě ráno návsí zatahuje tma, ještě Habrůvka se převaluje s boku na bok a v kovárně už zas bije perlík do žhavého železa, mraky jisker jak roje světlušek srší kovárnou,

zvoní ocel, vzdychá měch. — A u ohně majstr jak pekla pán, černý a vzteklý do díla — ozářen krvavým plamenem ohniska — vládne kleštěmi jak žezlem král a k mocným rozmachům perlíku posiluje se tajnými silami baňatého samečka.

A když už svaly umdlévají, nejpilnější práce odbyta, klekání odzvoněno a hasne ohně žár — tu teprv jak náleží chutná sklenka, rozveselí se duše — zatřese se osrdí. Pak teče kořalka do majstra, jak do Macochy Punkva, a němý jeho jazyk nabývá řeči, hlava rozumu, rozum bystrosti, hrdlo síly, žíhavosti vtip. Pak už není majstr kovář — Habrůvka číslo 5 — ale majstr pštros — — žádající sobě šířky Sahary — pštros, nad něhož není v celé Habrůvce a „vod Habrůvke haž do Hamerike“ člověka chytřejšího a muže chrabřejšího. Tu žádá sobě velikého jeviště bývalé své slávy na vojně — na ruských hranicích a v Uhrách — kam sáhají až jeho vzpomínky a kde utratil svůj mladý věk. — — „On a Světlík (z Ořechoviček) — — to byli snad nejlepší huláni u celýho regimentu“ — — vyslovil se o něm sám bývalý jeho kamarád z vojenského tažení.

A pije stále, pije víc — do síly nadpozemské roste vysoký jeho hlas. Zaměstnává celou hospodu — překřičí sta hrdel. Hrdlem odpraví každého, kdo ho uštkne jazykem, a běda sedlákům! S povýšenosti své převahy vysměje se všem a strhá s nich kdejaký poctivý vlas, šlape po jejich moudrosti jak po trávě zvěř, kýchá na sílu všech a strašným skřípěním zubů pouští na lidi hrůzu a děs, že se každý raději uklidí a nechá jej s pokojem, jen aby neslyšel strašlivé to skřehotání zubů, kterým tolik se podobal živému umrlci.

Také nikdo jej vážně nebere, majstra jen škádlí.

„A šak, majstře, nevidět na vás té chytrosti — — a že beste toli světa zkusile; — — nebel beste v Habrůvce — dyž víte, že hjinde je líp.“ — — —

Majstr právě si chtěl zapálit dřevěnku, ale nechal toho. Naklopiv čelo, podíval se povržlivě na svého protivníka a vybíral z vesty zápalku.

„Te vodrachmelo — — — Já sem bel haji — víš te kde to je? Nevíš! Já sem bel haž v Budapeštu — bel's te tam?“

„A bel.“

Majstr přestal dýmat a prorocky vztáhl ruku.

„A víš te, co tam stojí na tem velkým placu, co se na ně přinde přes ten dlóhé most?“

„No co be tam belo? Voves!“

To opovržení, kterým teď majstr změřil Jurku, bylo opovržení nade všecko malé pozdviženého boha.

„Te mucho jedna — — Mluvíš jak ten Fabiján. Císař je tam a na koňu! Kůň je ze železa, a císař je taky ze železa, — a te seš z tvarohu!“

Sílí majstrův hlas až do mocného volání.

„Já sem tam bel — — já sem jé viděl! Haji v Itálii sem bel a prolíval sem svó krýv za svó vlasť,“ nadšeně na hospodu zařval už majstr štros. „Pod jenerálem Laudonem (všichni jenerali se jmenovali u něho Laudoni) sem tam cedil krýv a ve Vídni sem bel, haaji v Krakově!“ řval už kovář hlasem lva. — — Ale pojednou jakoby se vzpa-

matoval, že Jurka toho není ani tak dvakrát hoden, aby tak napínal k vůli němu hlas, dodal už zcela klidně: — „A tes bel leda v Havranicích a meslím hani to ne — nebo tam mluví lidi chytřéc, než mluvíš te.“ — —

„No co, meslíte, že ste bel ve světě sám? Šak haji já sem bel ve Vídni,“ chytl mistra zas Navrátil — „a nedělám s tém takový hřiche.“

„A viděl's tam tu muchu na ščepánský věži?“

„Ne, tu sem neviděl.“

„Neviděl? Tak's tam nebel. Každé, kdo tam bel, musel vidět na ščepánský věži muchu. — — A víš te, Navrátile, jaké je rozdíl mezi ženskó a mužském? Taky nevíš! — — A hjindá rozum z tebe jen kape. — — Rozdíl je ten, že ženská má jedenást žeber a mužské má dvanást. — — Přečti si to v písmě, chceš-li něco vědět.“

Majstr za tuto pravdu byl hotov v tu chvíli umřít.

„A kolik téch žeber má ten tvůj syn?“ zbytečně se do toho vpletl švec Veleba.

„No, víš, te ševče, mýho synka nech na pokoju. Šak až z tebe duša verazí, do mýho synka nevletí. Já mám děcka nehrbatý, čistý, ale te's nad tém svém, dež se narodil, plakal celó noc.

Veleba už se na odpověď nezmohl.

Majstr bral z ruky Rybářovy už pátého samečka.

„A majstře,“ chytil pštrosa zas Dóbek — „co ste dělal v Krakově? Hlídal ste tam na mostě polskýho žida?“

„Co? Já že sem hlídal žida? Dež sem já bel vojákem v Krakově, nehlídal sem žádnýho polskýho žida, ale koně sem kul a haji na harfu sem hrál. A dež já sem zahrál na harfu — sedum let ju belo slyšet — —“ mluvil už kovář v jakési extási.

„A jakó ste na tú harfu hrál? Zazpívéte ju!“

Majstr zpíval:

Ej stálý zdraví —
má panenka praví,
abych šel už spat,
že su tuze mladý — —

Ale zpíval písničku takovou jakousi strašlivou notou, že Velebovi napadlo, tak že zpívá Studýnkův Čokl. — Než ta msta zdála se Velebovi přece jen ne dost pádna, a proto pokročil, a bylo vidět na něm, že mu pod chlupatou hlavou roste nápad.

„Já vám povím, majstr, co ste v Krakově dělal. Zdechlém koňům podkove ste trhal.“ — — —

Na majstra jakoby hospoda padala — — — ústa na křivo, potácel se o několik kroků zpět.

To bylo cosi strašného, co tady Veleba o něm řek'. Zdvihl obě pěsti s prsty zkřivenými rheumatismem, zbled' jako ozářený měsícem, a všem až mráz přeběhl po zádech — jak důrazně zaskřípal svými zuby.

Chvíli tak stál jak zčernalá socha, krev jen mu lítala v napjatých žilách — — brada se chvěla — rval sebou každý sval. A pojednou jakoby celou svou silou sříti se chtěl na zblblého strachem Velebu — — vychýlil se ku předu, svinul se k zemi, ale nesřítil — jen se náhle

vypjal a zařval tak, že kdyby byl zaplakal, nebyl by tak otřásl celou hospodou — —

„Co že's povídal? — — Te jeden podpichačul? Já že sem — — já — — já ti hlavu hukrótím jak jednemu chróstovi — te jeden ševcovské pekařu! — — Přetrhnu ti v půli jak muchu — — — a habe's věděl — — tak já to nenechám. — — Já ti budu na hétmanství žaluvat, že špiníš mý řemeslo! Na hétmanství pudeš, a Matýs ti to písmo donese! — To be bela na mně špína a tu já na sobě nenechám! — — Žaluvat ti budu a je to hotovy!“ dodal ve strašném řevu a najednou jakoby už nadobro usmířen tou myšlenkou — uražen sedl stranou a jen zuby skřípal jako když štěrkem míchá.

Bylo patrno, že se mermomocí přemáhá.

Marně.

To byla příliš smrtelná urážka a mocně házela jeho krví.

Za několik okamžiků zase už stál nad skrčeným, potouchlým ševcem a jak prorok strašlivými kletbami provázel celý jeho rod.

Dlouho do noci křičel, dlouho do noci celému světu přísahal, že „žádný zdechlý koně nekul, hani zdechlém koňům podkuve netrhal, ale věrně sloužil císaři pánu“ — — — Veleba byl už dávno pryč, i ostatní za smíchu odešli, a majstr stále se ještě zaklínal, že domů spíš nepude, dokud toho Velebu nerozšlape jak škrobáka. A vystrčen Rybářem ze dveří do hvězdnaté noci — žaloval celé obloze neslýchanou svoji pohanu a pojednou se rozběhl a letěl jak smyslů zbavený po dědině dolů — — — „Matičko přesvatá — lidi kde ste kdo — chraňte ševca Velebu — — lidi — lidi — chraňte jé — — nebo jé — nebo jé roztrhám — — roztrhám — — — —!“

Ráno nevěděl o ničem.

Někdy majstrovská scéna skončila i ranami.

Pak bylo zle i doma.

Kovářka jednou neměla ani času dost, aby v troubě obrátila plech s rozpečenými buchtami, když se na ni rozehnal opilý, v hospodě „podpálený“ mistr. S plechem vyběhla až na náves, okolo rybníčku honil ji i s plechem a konečně se jí podařilo vklouznout ke kostelníkům, kde teprv dopekla buchty, a domů se neodvážila, až mistr rozvalen na posteli jak řecký bůh z hluboka chrápal, jako když na basu hrá.

Podruhé zas vyčetl majstr bezdětnému Chlupkovi, že „je jako ti lokaji, co v tureckým haremu posluhujó sultánovém frajličkám“ — — a dostal za to u soudu deset rynských pokuty.

„Majstře, co ti stál ten špás?“ ptal se ho kdosi po soudu.

„Jedenást reuskéch. — Zlatku sem hutratil a co sem prozahálel, to je k temu. — — Zatracená kořala!“ — — zaláteřil majstr a mrštil kusem rezavého železa do kouta. — — „A přece ju pít musím!“ — —

Kořala!

Kořalou zapíjel majstr žízeň, kořalou oslavoval radosť, kořalou hojil bolesti v břiše, v srdci mořil zármutek, kořalkou léčil rheumatismus kloubů, kořala ulívala žalosť i vztek.

„Eh, žádné na světě neví a žádné na světě nevěří a žádné nevepočítá, co ten člověk vypije kořalky — — —“ byla slova vlastní jeho

ženy, kovářky. — — „Onehdá, dež se kurýroval po té noci, co sme měli všeci bét votráveni tém jedem z kamen — — ešče dva litry té potvore ve flaškách donesl dům. — A mě s postele sehnal, haji Petrušu, haji chlapca a všeci sme museli pít — — A tuť najednó dostal chuť na králíka. Vo půlnoci kázal chlapcovi donýst králíka, sám jé zabil, sám jé sedřel a na paprice sem mu jé musela hudělat! — To huž je zpropadené žalódek! Pán Bůh ví, kdy té kořale bode mět dost!" povzdechla si kovářka a sama se tomu musila rozřehtat, jak opilý toho králíka na stole dřel.

Kořala!

„Kořalka posílí rozum, haji smysl, haji řeč. Ve vodě velká síla, mašine žene, mlény votáčí, haji šífy nosí — hale člověku síly nedodá!" zněl závažný odstavec — víry — druhého „štrosa" Švásty. — —

Majstr štros hlubokou tuto pravdu křivými prsty podepíše každou chvíli.

Z Prahy ku konci let šedesátých a na počátku sedmdesátých.

Vypravuje Ladislav Quis.

(Dokončení.)

le když již vypravuji o těchto svých privatissimech, zmíním se — abych si to pak odbyl jedinou výtkou — ještě o následující maličkosti, z níž viděti, podle čeho a s jakého stanoviska se u nás tehdy posuzovaly básně, ač ovšem vím z vlastní zkušenosti, že po dnes není mnohem lépe.

R. 1872 uveřejnil jsem anonymně v 3. čísle „Palečka", který právě Štolbovou redakcí a Ottovým nákladem počal vycházeti, báseň „Na Řipu", v které jsem se posmíval tehdejšímu horečnému zakládání rolnických cukrovarů. Za tento žert poctili mne páni rolníci z Kolínského okolí v tamějším místním listu peprnou adressou nedůvěry, v níž se mi dostalo velmi nelichotivého uznání mých malých zásluh. To byla tedy kritika se stanoviska třídního a specielně řepařského. Však se mi i později dostalo podobných projevů za některou báseň v mém „Hloupém Honzovi" a to zas od jakéhos p. faráře s hlediska farářského. A za mé „Třešně" bylo mi dokonce r. 1848 kritikem kteréhos venkovského listu — zase se stanoviska politické strany — vytknuto zcela vážně, že jsem tu svou povídku napsal jako paskvil na rok 1848, jako velebení Bílé Hory a na oslavu pánů Franců; zkrátka že jsem čistý reakcionář. A tak: Anathema sit!

Zakusil jsem takovéto „kritiky" ještě i později, a zakusili ji asi také

jiní spisovatelé, aniž jsme se proti tomu vzepřeli. Ale právě proto chci zde aspoň sám říci zcela nestranně, ale také bez obalu své mínění. A to jest, že takovéto projevy nesvědčí nikterak na prospěch naší intelligence, nýbrž naopak o tom, že jsme v celku ještě tuze daleko od toho, abychom na literární práce dovedli pohlížeti objektivně jen jako na takové. Však dokud se nevyšineme na to stanovisko, bude nám literatura, bude nám umění málo na plat, neboť ony zušlechťují a povznášejí národ jen tenkráte, když je chápe a chápaje miluje.

Vím, že obraz, který jsem tu podal o tehdejší „Umělecké Besedě“, není úplný, ale mně se jednalo jen o to, zachytiti z toho někdejšího života to, co v mých vždy více a více blednoucích osobních vzpomínkách a bezprostředních dojmech nejživěji utkvělo. Dodávám jen, že se zvláště za Hálka v literárním odboru s chutí a pilně pracovalo, a že docíleno mnoho prospěšného i dány četné plodné podněty. A činnost ta zůstavila také přemnohé stopy, uvádím tu jen, kromě zmíněného již vydávání „Světové poesie“, uveřejnění pozůstalých básní Rudolfa Mayera, samouka Chládka a publikování almanachu „Máje“ (r. 1872). Z dosud žijících súčastnili se tohoto ruchu kromě jiných dr. Jaromír Čelakovský, Jaroslav Goll, dr. Jos. Durdík, F. Dvorský, Antal Stašek, dr. O. Hostinský, M. Krajník, Ferdinand Šulc, Václav Vlček, R. Vilímek a mnozí jiní. R. 1868 kmitl se zde také na chvilku Václav Šolc.

Mnohé praktické návrhy učinil zvláště Vilímek, tak zejména o způsobu premií, o venkovských jednatelích a nemýlím-li se též o výročním slosování. Tyto a podobné návrhy Vilímkovy, byvše provedeny, se dobře osvědčily, jak nyní z výsledků patrno. Vůbec panovala tehdy v „Umělecké Besedě“ velká horlivost u všech a ve všem — ovšem že ne ve všech odborech. Hudební na př. v tom čase úplně zahálel. V té době povznesly se přednášky pro dámy také na vyšší niveau, získány pro ně nejlepší síly, a dbáno o jich umělecký ráz; zároveň vyšinul se i společenský život v besedě na stupeň, jaký té doby vůbec jen byl dosažitelný. Pamatuju se na mnohé milé večery nedělní, na veselé a neškrobené to besedování v kruhu sličných a milých dam, vzpomínám na záhy zesnulou duchaplnou pí. K., o níž se tehdy všeobecně věřilo, že jest inspiratorkou pověstných dopisů v „Montagsrevue“, které vyvolaly svého času takovou sensaci a tolik prudkých sporů novinářských, až konečně se věc dostala i před stůl soudní.

I toho divadélka, jež si „Umělecká Beseda“ zřídila, nemohu opomenout; třebaže ani z daleka nestalo se tím, čím je zakladatelé jeho chtěli míti, totiž jakousi dramatickou školou, stojí za tuto zmínku již proto, že na něm poprvé, aspoň poprvé před takovým obecenstvem, vystoupila Maruška Bittnerová.

Rád si vzpomínám také na ty hovory v důvěrném kroužku po schůzích literárního odboru, a na ty procházky, jež jsme pak po té někdy ještě podnikali spící Prahou. Tak stalo se kdysi záhy po uveřejnění románu Karoliny Světlé „Zvonečková královna“, o němž jsme se v našem „dodatečném sezení“ rozmluvili, že nás několik — pamatuji se, že při tom byli Barák a Stašek — podniklo za vedení Hálkova pozdě po půlnoci zimní procházku na konec Karlova náměstí, bychom tu ohledali Faustův dům.

Z akcí, jež „Umělecká Beseda“ r. 1872 provedla, karakterisuje tehdejší poměry její zakročení u divadelní správy, aby původní české hry byly více pěstovány a lépe vypravovány. Žádosti tyto byly až příliš odůvodněny, tak že družstvem samým uznány oprávněnými. Ale výsledek byl přes vši projevenou ochotu, přes všecky sliby ten, že zůstalo při starém. A úprava původních novinek — jež ostatně objevily se jednou za uherský měsíc, by zase ihned mizely — stála opravdu za podívanou; byla tak ubohá, tak chudá, že to až bylo nedůstojné. Stejně nedbale provedeno pak jejich nastudování, a byla následkem toho představení původních her obyčejně nejslabší. Ovšem, kde měla se vzít chuť u herců, když nejen ředitelství bagatellisovalo původní kusy, ale i obecenstvo, jež na ně vůbec nechodilo. To bylo tím nápadnější, že cizím hrám, často mizerným vídeňským a berlínským fraškám, bídně přeloženým a nemotorně lokalisovaným, věnováno v tom ohledu dosti péče.

VIII.

Ovšem stálo divadlo od r. 1869 ve znamení areny; prozatímní divadlo bylo v letě zavřeno, a celý apparát činoherní i operní přestěhoval se do vzdušného stánku na hradbách, kde vládla hlavně podkasaná musa Offenbachova.

Arena měla své zvláštní obecenstvo, jež v zimě do divadla nechodilo; gallerie náležela zelenému trhu. Nižší ceny, příhodná hodina a lehký, někdy až tuze lehký genre provozovaných her lákaly sem denně nejširší vrstvy; bylo v tom cosi lidového, ale nebylo to lidové divadlo, jak si je myslíme a přejeme. Veselo tu bylo ovšem dost a dost, ba i nadbytečně. Tato letní sezona trvala od sv. Jana do října a lišila se příkře od zimní, ač i do té pak přitahovány z areny operetty a frašky. O nějakém uměleckém směru nebylo ovšem na hradbách ani řeči; ten se měl pěstovati až v zimě, ale — nepěstoval se. Umělecké zdatnosti herců ta volnost až k nonchalanci, která na hradbách vládla, nešla příliš k duhu, a trvávalo to při počátku zimního období vždy hezky dlouho, než se poněkud vpravili opět v ten ton a v ty způsoby, jakých žádalo vážnější jeviště. Třeba že si mnozí ze starších ještě rádi vzpomínají na tu veselou arenní dobu a blouzní o „Princezně Trebizondské“, „Chňapu, Lapu a Šňůrovi“ a oněch rozpustilých francouzských fraškách, jimž se tam tolik nasmáli, dlužno přece přiznati, že ono arenní období bylo vlastně pro české divadlo dobou úpadku. Ještě štěstí, že jí již asi po pětiletém trvání rozbořením hradeb učiněn zasloužený konec. Arena, přeložená pak za bránu, již byla jiné divadlo s jinými herci, s jiným repertoirem — a s jiným obecenstvem. Bylo to staročeské vzdorové divadlo. Však věc ta spadá již v dobu pozdější. Nejvíce ovšem svědčila arena trojlístku našich komiků: Mošnovi, Frankovskému a Šamberkovi.

Vedle této areny byly za branou ještě dvě: Švandova v Pštrosce a Kramuelova v Kravíně, ba po krátký čas byla tu dokonce i třetí, na Komutovce, která však se neujala. Arena v Pštrosce byla nejstarší a stála na místě dřívějšího letního divadla, jež si tu r. 1849 ředitel Hoffmann

pro české i německé hry byl vystavěl. Aby přilákal více obecenstva, uvedl Švanda na své divadlo francouzské chansonettky, což sice byla pro Pražany novinka, nikoliv ale zisk pro umění, o němž při takovémto podniku ovšem jen v nejnepatrnější míře mluviti se mohlo. První z nich byla r. 1869 Mlle. Filippo, jejíž, pestrými refrainy a podivnými slůvky pařížského jargonu vyšperkované písničky, ale více ještě do té doby u nás na jevišti nevídané volné způsoby a nezpůsoby lákaly celá mračna chtivého obecenstva, a to i německého, hlavně židovského. Však i ta sláva vzala brzo za své.

Do prozatímního divadla lákaly pak leda některé opery a Sarduova „Vlast", na niž se lidé nemohli vynadívati, až konečně pro některé demonstrace provozovati ji na čas bylo zakázáno. Ještě před tím, dokud se hrávalo v létě jen v Novoměstském divadle také česky, tedy do r. 1869, mívala letní sezona zcela jiný ráz; ne že by snad se byla se zvláštní zálibou a zdarem pěstovala činohra, ač i tu bylo mnohem lépe než později, ale byla to skvělá doba pohostinských her v opeře, z nichž zvláště vynikaly a dlouho v dobré paměti se uchovaly opětné návštěvy vlaské zpěvačky Vitaliové, která u nás dosáhla, zvláště mezi studentstvem, takové obliby, jaké si po dlouhou dobu na to nedovedla získati žádná jiná cizí zpěvačka. Po ní přišla pak ještě Rizziova, jež k nám přinesla oblíbenou pak operu „Kryšpín a kmotra". Brzký tragický konec této pěvkyně v našem středu vyvolal velkou soustrast a mnoho klepů. Neruda položil na rov její jeden ze svých nezapomenutelných feuilletonů.

Zatím již vyrůstala, pozvolna sice pro naši nedočkavost, ale vyrůstala jen přece kámen po kameni stavba Národního divadla, a již se počínaly nad dlažbou vypínati oblouky hlavního portálu. Dychtivě a radostně sledovali jsme ty volné pokroky, ač se nám, hledícím den co den na tu stavbu z oken protější Bendlovy kavárny, mnohdy zdálo, že nic nepřibývá, a že dokončení stavby jest někde v nedohledné dáli. My viděli jsme v dokončení tom tehdy uskutečnění nejsmělejších svých snů a zlatou budoucnost naší dramatické literatury. Jen tyto stále kojené a nikdy neukojené krásné naděje dovedly nám učiniti snesitelnou stálou tu prozatímnost a vše to tížící, úzké a nedostatečné, co s ní souviselo.

IX.

Však zároveň počal již i nový vývoj Prahy; s počátku ovšem tak volný a nepozorovatelný jako ona stavba divadelní. Teprve koncem let šedesátých, hlavně však s počátku sedmdesátých rozvil se čilý stavební ruch, především na předměstích; Smíchov nabyl záhy tvářnosti městské, založen Žižkov a zakládány Vinohrady. I v městě samém podnikány tu i tam větší neb menší stavby, a kolem Svatovítského chrámu ozýval se již po delší dobu veselý tlukot kamenníkova kladiva. Všude bylo znáti po staletém, nehybném klidu nový život, nový vzrůst; nové mosty přepjaly Vltavu, známky dávné nedbalosti odstraňovány, nové sady zakládány, parníky počaly brázditi tichou dříve řeku. Praha oživovala, počala se hýbati, růsti, a již již praskal i ten těsný krunýř, kterým ji hradby tísnily. Jedno nádraží po druhém otvíralo své brány, jimiž jal se prouditi do

města stále zmáhající se příval návštěvníků, obchod i průmysl se rozšiřoval, počet obyvatelů rostl, a novým tím přibytkem ze všech koutů Čech i Moravy počal se zponenáhla, ale jistě měniti dosavádní lidový život pražský. On i město přijímaly zvolna a téměř nepozorovaně na se novou tvářnost. Později byl vývoj ten již rychlejší; Praha činila první své kroky, by se stala velkoměstem. Starý sousedský život ustupoval víc a více do odlehlých ulic a uliček, do tichých, ještě netknutých čtvrtí, a záhy zbývaly mu na pravém břehu Vltavy téměř již jen Podskalí a František, kdežto Malá Strana, více pak Hradčany snily svůj idylický sen ještě dále.

Nátěr německý víc a více mizel, ač přece jen ne tak rychle, jak jsme si toho přáli. Ta „lepší" společnost dlouho a houževnatě vzdorovala; všude kvetlo ještě obojživelnictví, dvojjazyčnost, utraquismus. I na radnici jednáno ještě k vůli několika Němcům z dobré polovice po německu; dělo se tak z téže příčiny i v mnohých spolcích a zábavách; i „vlastenecké" měšťanské rodiny neostýchaly se ještě míti německou domácnost, voditi dcery své do německých plesů a společností, ba plniti německé divadlo a tam se předpláceti. Leda že někteří — a mezi nimi byli i předsedové vynikajících českých spolků — byli, aby se neřeklo, předplaceni v obou divadlech. Do německého divadla byl za těchto poměrů neustále takový nával, že bylo třeba, jako nyní někdy v Národním divadle, objednávati si místa k určitému představení na několik dní předem, kdežto česká představení bývala dávána i nyní ještě dosti zhusta před poloprázdnými domy; tak že finanční poměry prozatímního divadla byly stále neutěšené. Úřady byly ovšem ještě vesměs německé, německý byl — až na skrovné výjimky — veškerý obchod i velký průmysl. Jen ty obecné a střední školy, jichž ostatně bylo poměrně málo, se již počeštily a konečně zřízena i česká technika. To byl asi stav, v jakém stihl Prahu počátek osmého desítiletí tohoto, dnes již dokonávajícího století. Vidno, že bylo třeba ještě mnohého dobývati, ba skorem všeho; neboť lidových vrstev nemusili jsme teprve dobývati, ty byly vždycky naše.

Porovnávaje to se stavem nynějším, každý snadno posoudí, oč jsme pokročili za čtvrt století, jež od té doby uplynulo, čeho jsme nabyli, kterých bašt se zmocnili. Ale nebudiž opomenuto zároveň vypočítati, čeho jsme pozbyli; neboť jen tak dojdeme ku správné bilanci. A tu hned v prvé řadě třeba uvésti ztrátu, která daleko více váží než celé tucty různých vymožeností; veškeren lid, všecko dělnictvo byli tehdy proniknuti národním vědomím. Dělnické spolky, zejména „Oul", nebyli mezinárodní; české studentstvo, třeba se i klonilo k různým stranám politickým, bylo vesměs a bez výjimky vlastenecké; všecky pak tyto vrstvy měli pevnou víru v naši věc, důvěřovali v její vítězství a byly pro ni nadšeny. Toho, bohužel, dnes již není, neb jest jen v míře obmezené. A to jsou naše ztráty, těžké a osudné ztráty. Kdo je zavinil? Co je nahradí, dají-li se vůbec ještě kdy nahraditi? Rozumná výchova národa nešla stejným krokem s jeho probuzením, a dejž Bůh, aby toto opomenutí nepřipravilo nás o plody staleté těžké práce a nesčíslných obětí. Jest ještě snad čas zachrániti, co se zachrániti dá, ba snad možno ještě všecko napraviti, ale jaké nové, obrovské práce tu třeba, a kde jsou ti mužové, již by ji podnikli?

Dvě generace ztraceny a zkaženy v planých politických bojích; co nám vše zahynulo v tom neutěšeném suchoparu posledních tří decenií, v nichž pro lid, pro jeho povznesení mravné, duševní i hmotné neučiněno nic, nebo skoro nic! To byl těžký, neprominutelný hřích, kéž nenesou budoucí, nevinná pokolení jeho následky.

My se uchýlili, oklamáni dosavádním zdarem, od jedině správné cesty našich prvních buditelů; oni povznášeli ten lid k sobě, však ti, kteří přišli po nich, lidu nedbali, nebo lichotíce jeho vášním, snižovali se k němu. A tu musila klesnouti celá úroveň, tu musily nabýti, ne-li vrchu, aspoň nepříslušné platnosti živly, jimž nedobře svěřiti vedení davu; tu musilo nastati, co nastalo: rozštěpení, destrukce, zmatek v řadách toho lidu, který byl všecek náš, jejž jsme však nedovedli vésti, nedovedli si zachovati. — Zda vyváží tuto ztrátu, že jsme si získali třídy střední? To se nezakřiduje žádnými frázemi, a bylo by hříchem a jistou záhubou zavírati oči před tím nebezpečím, jež tu skutečně jest. Cizinci zmocňují se našeho lidu, a již se ho částečně zmocnili; oni jej od nás odtrhují, a podaří-li se jim to, jsme ztraceni. Tu třeba bíti na poplach, požár již vypukl; zachraňme sobě svůj lid!

Avšak dosti těchto neveselých úvah, vybočujících beztoho z rámce této stati. Jak Praha na počátku let sedmdesátých vypadala, nebudu šíře popisovati, hlavní změny proti letům dřívějším jsem shora naznačil, a to dostačí tím více, že vše to i mladším současníkům ještě v živé paměti, a že kromě založení nových předměstí v Praze samé přece jen co do staveb nemnoho se změnilo. Za to oživoval ruch pouliční a počal si hledati jiných směrů k novým těm předměstím a nádražím. Také život lidový se proti letům šedesátým a ještě více proti padesátým valně pozměnil; ruch politický a spolkový, četné národní slavnosti, bezprostředně s obojím souvisící, přeměnily ba převrátily zcela zájem i vkus; bezbarvý, a řekl bych ospalý ráz dosavádních zábav ustupoval vždy více; jen výroční slavnosti povelkonoční a již, čím dále, tím méně oblíbená Hvězda udržovaly svou starou tradici.

Ovšem, že počátkem osmého desítiletí nebylo již onoho zářivého nadšení, s jakým vítali jsme v prvních letech šedesátých zvuky národních písní, jež hudební sbory v hostincích, kavárnách i zahradách za obecného jásotu nestačily opakovati; tu lid zpíval s sebou, tu jiskřily všech oči, i venku na ulici kupily se davy dychtivě naslouchajících. Kdo by dnes již pochopil ten bezměrný ples, ty slzy radosti, to hluboké rozechvění, když jsme, my nejmladší poprvé a ti starší zase po dlouhých letech zaslechli v pražských ulicích hudbu hřímající naše „Hej Slované", neb notující jímavý nápěv hymny „Kde domov můj?" — O deset let později, kdy již se zapomnělo, že písně ty ještě před nedávnem byly v úřední klatbě, tak že ani učeníček běžící po chodníku beztrestně si je nesměl pohvizdovati, byli jsme v této a také v jiných věcech již střízlivější — vždyť vše to stalo se již obyčejným; ale ráz, který tehdy v počátcích opětného oživnutí a vzpružení našeho národního života tím veřejným projevům a zábavám byl vtisknut, přece již jen zůstal; někdejší ta bezbarevnost, přitlumenost zmizela.

Jestliže v letech padesátých na venek povrchnímu pozorovateli Praha jevila se německou, činila počátkem let sedmdesátých ještě dojem města dvojjazyčného s převahou němčiny ve vrstvách mimolidových; hovor na všech hlavních promenadách, ve všech téměř lepších místnostech byl zdrcující převahou ještě německý. Mnoho-li a co se od té doby v těchto věcech na náš prospěch změnilo neb nezměnilo, zbytečno zde vykládati. Jisto jest jen tolik, že těch třicet tisíc Němců a němčících Židů, co jich dnes Praha s předměstími čítá, dovede společensky a repraesentativně aspoň desetkráte tolik se uplatniti, než více jak desetkráte četnější české obyvatelstvo tohoto města. Z tohoto zjevu možno a dlužno zajisté vyvoditi velice poučné úsudky o různé expansivitě obou národností, jež se na této horké půdě stýkají. To vysvětlilo by mnohé, to bylo by též jistým vodítkem a prognosou pro budoucnost.

X.

Literární život doby té byl ještě málo vyvinut, vše pohybovalo se vlastně mezi dvěma kroužky; Hálkovým v „Umělecké Besedě" a Nerudovým, sídlícím hned v té, hned v oné hospůdce. Ale to nebyly snad organisované, proti sobě stojící strany. Docházelo ovšem tu i tam k literárním bojům, ale byly to spíše souboje osoby proti osobě; o zásady tehdy valně neběželo; celý proud literární toho času valil se celkem jedním řečištěm; značnějších odstínů, příkře různících se směrů tu nebylo. Však ani ten celkový proud nebyl příliš široký, a stačily mu dobře dva illustrované týdenníky: „Květy" a „Světozor", z nichž prvnější nad to ještě po několikaletém jen trvání zanikl pro nepřekonatelné finanční nesnáze. Nebylo ještě dosti literárního obecenstva, a nebylo také dosti původních příspěvků. Původní knihy belletristické, jež do roka vyšly, bylo snadno přečísti, a nová sbírka básní náležela k událostem, o nichž se mluvilo. Vše to bylo ještě dosti idyllické a primitivní; byla to doba básnických almanachů. Novella, nebo dokonce román byly vzácným zjevem, a redaktoři dychtivě po nich pásli. Vědecká literatura, nemajíc téměř žádné podpory a jen skrovné odběratelstvo, takřka jen živořila v „Musejníku" neb v některých těch nečetných odborných listech. K tomu vše dusila politika; byla-li doba rozechvění, jako v roce osmašedesátém, nebylo pro literaturu dostatečného interessu; potkal-li nás pak politický nezdar, jako za Hohenwarta, zavládla zmalátnělost — a nebylo toho interessu zase.

Ale příčina tohoto malého zájmu pro literaturu a sledujícího z toho skrovného vývoje této vězela a dosud ještě vězí poněkud hlouběji. My neměli jsme tehdy — a bohužel nemáme ještě ani dosud — dosti oněch intelligentních tříd, které by se o literaturu zajímaly. Lékaři, soudcové, advokáti, inženýři a jiní akademicky vzdělaní lidé považovali a pohříchu z velké většiny dosud považují, sotva že přičichli k tak zvanému praktickému životu, čtení, zejména čtení věcí belletristických, do konce pak už básní za pouhou pošetilost, za zbytečné maření času a vůbec za věc sebe nedůstojnou.

Jedinou jejich lekturou bývají politické listy. Následky toho jeví se na nich, zvláště jsou-li povoláním svým poutáni na některé venkovské

zákoutí, úžasným klesnutím úrovně jejich vzdělání, jež beztoho u přemnohých, i po odchodu z vysokých škol, kde se obmezovali jen na nejnutnější vydření toho, čeho k ledajakému odbytí zkoušek potřebovali, nebylo příliš valné. Tací lidé dívají se s posměchem, s pohrdáním na čtenáře i na spisovatele, literatura jest jim neznámým přepychem a věcí zhola neužitečnou.

Tak — z velké části následkem pochybené výchovy na středních školách, kde se buď literatura úplně zanedbávala, buď neobratným podáváním a vnucováním znechutila — ztracena jí tato jinde pro ni nejdůležitější třída. Však z velké části zaviněno to také tím, již dříve dotčeným způsobem života, jaký vedla — ovšem nepříznivými okolnostmi donucena — naše mládež po dobu studií na vysokých školách. Tu zvykla onomu pustému, prázdnému životu hospodskému, tomu povalování v kavárnách a jiným ještě méně chvalitebným věcem, jež ji záhy od všeho ušlechtilejšího oddalovaly. Když pak měšťanstvo, řemeslnictvo a obchodnictvo pro ni nebyli ještě získáni, kde měl se vzíti zájem pro literaturu, jak mohla vzkvétati? — Bohužel se naše intelligence v této věci až po dnes příliš nepolepšila a, dle všech známek, asi tak brzo nepolepší. Řeknu-li ale, že tehdejší stav byl přec jen horší dnešního, myslím, že jsem řekl velké slovo. Hospodský tlach a pitky, karban a všeliké nicotné, neužitečné, ba škodlivé věci měly a mají u takových pánů nekonečně větší význam a důležitost, nežli nejkrásnější kniha; v daremnostech takových, neb i ve sprostých, jemný vkus urážejících, pitomých „zábavách“ hledali zotavení po denní lopotě, obyčejně ne příliš veliké, těmi vyplňovali obsah svého života, v němž pak umění a literatura ovšem již místa neměly. Jen radikální změna těchto na dále neudržitelných, zahanbujících poměrů, jež jsou tím osudnějšími, čím menší jest náš národ, mohla literaturu naši spasiti. Jestli tato pak přes tyto nepříznivé, ba přímo mizerné poměry dospěla nynějšího rozvoje, nestalo se to nikterak zásluhou této naší právě vylíčené „intelligence“, ale právě vzdor tomu, že jsme takovouto „intelligenci“ měli. Poznal jsem mnoho českých „vzdělanců“, advokátů, lékařů, soudních úředníků a jiných, kteří se přímo tím vychloubali, že od studentských let svých nepřečetli ani jediné české knihy, a kteří z celé naší literatury neznali nic, než to málo, co si ještě z let gymnasiálních pamatovali z hubených, neslaných a nemastných čítánek Jirečkových, dle čehož nesahaly jejich vědomosti v tomto oboru za rok osmačtyřicátý.

Následkem těchto bídných poměrů a tím zaviněných ještě bídnějších honorářů bylo čirým heroismem, věnoval-li se kdo výlučně literatuře, a to tím více, když pro českého literáta nebylo nikde podpory, nikde zabezpečení. Mnozí utekli se k žurnalistice; však tato vyčerpala jejich nejlepší síly, a jen těm nejšťastnějším podařilo se udržeti se nad vlnami. Ti pak, kteří se uchytili nějakého veřejného úřadu, většinou se stali buď pouhými dilletanty, buď záhy utonuli v praktickém životě.

Tak to bylo na počátku let sedmdesátých — a dnes?

Nebudu uváděti jmen, bylo by jich příliš mnoho, a bylo by to příliš smutné. A bylo by to také bezúčelné, neboť jsem přesvědčen, že i tato má slova, a byť byla výmluvnější nežli jsou, byť byla sebe ostřejší, zalehnou nepovšimnuta v denní vřavě a nedojdou žádného ohlasu. Napsal-li

jsem je přece, učinil jsem to, bych ulevil sobě i těm nemnohým, kteří stejně cítí se mnou, kteří kdysi stejně trpěli.

Právě v těch dobách, kdy docházel jsem již již onoho rozcestí života, kde jsem musil zvoliti si buď tu pohodlnou, ušlapanou dráhu, po níž se valili tisícové a tisícové, kde nebylo třeba než dobrých loktů a trochu štěstí, neb onu neschůdnou, trnitou, strmou a osamělou stezku českého spisovatele, spřátelil jsem se blíže s takovým idealistou, jehož příklad mohl mi býti výstrahou a přece naopak mne jen povzbuzoval. Byl to náš dlouholetý vyhnanec a můj dobrý známý z let již dřívějších, byl to věčně mladý, vždy ohnivý Josef Frič. Přesídlil se tehdy do Pešti a odtud častěji potaji navštěvoval Prahu, neboť návrat do Čech nebyl mu ještě povolen. Scházíval jsem se s ním v bytu jeho otce ve Vodičkově ulici; někdy za soumraku navštívil mne také v mém skromném pokojíku ve Smečkách. Zde a na dlouhých procházkách ve večerním temnu odlehlých pražských ulic nebo za branou míval jsme dlouhé rozhovory a živé, často dosti prudké hádky o české politice, hlavně ale o české literatuře. A co jsme si nedořekli, o čem jsme se nedohodli, o tom vyměňovali jsme si pak náhledy v dlouhých dopisech, putujících dosti často mezi Prahou a Peští. Frič nepokládal svou literární činnost tehdy ještě daleko za ukončenou a těšil se, ovšem marnou nadějí, že až se bude moci vrátiti ze svého exilu do Prahy, zaujme zde zase vůdčí místo v písemnictví a že jako kdysi v letech padesátých shromáždí kolem sebe výbojný kroužek mladých lidí. Jaký to omyl! Dlouholetá vzdálenost z vlasti zavinila, že Frič úplně se klamal o našich tehdejších literárních poměrech; z klamu toho nedovedla jej ani vyvésti upjatost redaktorů proti němu, ani to, každému jinému patrné odcizení, které nastalo mezi ním a jeho někdejšími literárními druhy. Frič se v podstatě nezměnil, on byl tehdy týž divoký romantik a také literární (ne jen politický) revolucionář jako v r. 1848 a před svým vypovězením; ale jemu zcela ušlo, že a jak se od té doby naše poměry změnily, že ta romantika již byla v úpadku, ba téměř pochována, a že to, co za jeho doby bylo smělým převratem, dnes již vypadalo jako čiré zpátečnictví. On věřil pevně, že to vše, co již odžilo a zapadlo, se zase musí vzkřísiti, a že v tom vzkříšení spočívá jediná spása české literatury. A domníval se dále, že stačí jeho opětné objevení se, by vše to, proč v mládí svém bojoval a trpěl, opět znova rozkvetlo. V té víře byl pevný, nezvratný; byl pevně přesvědčen, že přijde zase jeho doba. — Jak trpkým bylo mu, když se konečně vrátil, pozdní poznání a ten úplný nezdar všech tak dlouho živených nadějí, ač jestli kdy k plnému poznání toho došel.

Však tehdy byly přece jen chvíle, kdy jsem se dal strhnouti jeho plamennými slovy, jeho nevyčerpatelným nadšením, jeho optimismem a, zapomínaje na neúprosnou skutečnost, věřil s ním v možnost jeho chimér; byl jsem ještě tak mlád a dovedl věřiti v zázraky. Přilnul jsem tehdy k Fričovi upřímnou oddaností, obdivoval jsem se mu a byl jsem hotov jej následovati.

Když Frič odešel do Záhřebu a později do Petrohradu, přerušeno naše spojení, a po jeho návratu do Prahy r. 1879, bylo vše zase již jiné. Frič sice zůstal tím starým nadšeným idealistou, jak jsem jej kdysi byl

poznal — a zůstal jím až do své smrti — ale mne již na svou víru nepřevedl. A tak zůstaly naše styky od té doby sice vždy přátelské, ale byly jen řídké a nahodilé.

Bylo u nás málo lepších lidí, ale ještě méně lidí takových, kteří přes všecka utrpení a přes všecka těžká zklamání dovedli sobě zachovati až do posledního dechu svou mladost, svůj optimismus, svůj ideál.

Však zde došel jsem té meze, kterou jsem hned na počátku položil svým vzpomínkám. To, co jsem prožil a seznal od té doby, kdy jsem přestal býti studentem, kdy jsem vstoupil do redakce „Národních Listů", jest vše ještě příliš čerstvé, než abych mohl ve všem a všude zůstati zcela objektivním pozorovatelem. A pak je v tom tolik neutěšeného, je tu tolik dosud nezacelených ran, tolik rmutu na věcích těch lpícího, a vše souvisí tak s osudy mnohých, dosud žijících osob, že lépe odložiti péro. Co jsem z pozdějších těchto věcí mohl sděliti, pověděl jsem ostatně již ve svých „Vzpomínkách na Nerudu", uveřejněných ve „Světozoru" r. 1892, které tedy jsou jakési pokračování těchto pamětí.

Konče tedy, opětuji, že jsem se tu jen snažil vypsati dobu a nikoliv běh svého života; toho dotknul jsem se jen, pokud byl v nerozlučném spojení s tím, co jsem vypravoval, a pokud jsem tím chtěl vylíčiti to, co jest typického u mých vrstevníků, co může objasniti, v jakém ovzduší má generace vyrostla a jak byla vychována.

Další bylo by již líčení, jak pokolení toto po dokončení své výchovy působilo v našem literárním a politickém životě.

Kazimír Przerwa-Tetmajer.

Náčrtek životopisný.

Počítáme-li nejproslulejší z žijících poetů polských, paní Marii Konopnickou, k době přechodní od klassiků polských, z jitra století k básníkům současným, pak v čele moderních současných vládců na Parnasse polském hledati sluší rodáka haličského, krakovského spisovatele Kazimíra Tetmajera.

Je to umělec z milosti boží, lyrik čistého zvuku a vysokých i hlubokých tónů, vzácný malíř přírody a pěvec srdce lidského. Kritika i literární obecenstvo přisuzují mu svorně primát v současné poesii mladých. Sbírky jeho tisknou se v nových vydáních, ač sotva tomu něco přes deset let, co poprvé se tiskem ohlásil, básně překládají se do mnohých evropských řečí, sláva jeho roste den ze dne. Seznamujeme české čtenářstvo zatím aspoň s některými ukázkami jeho prací,*) než vyjde chystaný větší výbor poesie polské z péra F. Kvapila. Předesíláme několik dat životopisných a připojujeme podobiznu básníkovu.

Kazimír Przerwa-Tetmajer.

Kazimír Tetmajer narodil se v Ludzimierzu (Ludomíři) v Haliči nedaleko Zakopaného v r. 1865. Vystudoval v Krakově. Poprvé vytiskl v Krakově fantasii Illa roku 1886 pod pseudonymem Kazimíra Przerwy (prý aby jméno znělo zvukem polštějším) — a za rok na to tamtéž Allegorii, báseň epickou, ač na samém sklonku století, přece ještě silně dechem Byronovým ovátou, plnou vášnivosti a s drastickými místy dramatické síly. V obou těchto básních a ještě nějaký čas potom převládá v poesii Tetmajerově nota vlastenecká, a prozvukuje nabádání k činnosti mluvou mladistvého optimismu. Básně na počest Mickiewicze a Kraszewského, vyznamenané první cenou konkursů literárních i jiné básně první sbírky Poezye (Krakov, 1891) neseny jsou tímto duchem směrů živě a ušlechtile tendenčních. Avšak nadšení a víra v budoucnost nebyly nejhlubšími, nejpravdivějšími city srdce básníkova. Proto ani nemohly básně z doby té působiti silou elementarní jako pozdější výtvory péra jeho, v nichž teprve umělecky nalezl sebe sama.

Od II. sbírky Poezye ke III. (v Krakově r. 1894 a 1898) lze stopovati v individualitě Tetmajerově city a směry oběma prvním přímo protivné: pessimism a nejvyšší pohrdání společností a životem. A tento pessimism a vyplývající z něho melancholie, spojená s vášnivým kultem

*) Jiné ukázky vyšly lonského roku v „České Revui“ a ve „Slovanském Přehledu“ z péra F. Kvapila a Ad. Černého.

krásy v přírodě, v umění a v ženě jsou základní rysy poetického charakteru Tetmajerova. V každém z těchto směrů stvořil již díla čisté a jímavé krásy básnické. Jeho melancholie jest jako opar prosluněné lehké mlhy ranní na krásné krajině. Nevýslovně jemné jsou odstíny výmluvného štětce jeho v tomto tklivém zatížení a zabarvení bolestným steskem. Tatry své rodné, milované líčí jako druhý Asnyk, však stránky ponuré a teskné převládají i v tomto líčení. Vášeň milostná je vyslovována silnými moderními úhozy tonů erotických, že až zaráží místy bezohledná smělost výrazu. Vybrali jsme ze všech tří svazků Poesií ukázkami básně, v nichž jasně se obrážejí všecky tyto stránky silné Tetmajerovy básnické individuality. — Mimo zmíněné již sbírky a knihy vyšla roku letošního již ve druhém vydání dvousvazková povídka Anděl Smrti a taktéž letos (ve Varšavě) drobné črty prosou pod názvem Melancholija, v nichž obsaženy i některé fantasie dramatické, jdoucí ve stopách Maeterlincka (Sfinx, Přízrak lodi), a literárním konkursem r. 1895 první cenou vyznamenaná povídka Kněz Petr, idylla to plná pelu půvabné prostoty a vzácné dobroty srdce svého hrdiny. Přineseme ji v překladě.

Pavla Maternová.

Z poesie Kazimíra Przerwy-Tetmajera.

Přeložila Pavla Maternová.

Z Tater.

Limba.

S hor smutná limba šumí,
s hor strmých tesu,
a dole černá propast
se tmí k ní z lesů.

Jen chladný, zasmušilý
zříš granit kolem,
a vítr honí chmury
jak táhnou dolem.

Kol osamělé limby
tak pusto, rmutno, —
i šumí limba, šumí
bezedně smutno.

—

U mořského oka.

Mrtvá ty vodo z temného kdes zdroje,
závidím tobě hluché mrtvo tvoje!
kdyby ty hory všecky napadaly
do tvého klína: ještě tíže jich
méně by hnětla, než tlak, jenž se valí
člověka hrudí, tíže citů zlých.

Nad tebou bouře, mrtvá vodo, hučí,
plamennou střelou zrývá tě a mučí:
ale vztek nikdy vichřice ni blesků
tak nerozrývá hluchou vln tvých dál,
duši jak kruší marného tíž stesku,
bez hranic, bez dna, bez naděje žal.

Do hlubin tvojich, mrtvá vodo, stéká
zpěněná věčně s horských tesů řeka;
nikdy šum tento doba nezahluší,
nikdy, až klesne žulový ten hrad:
věčně tak smutek mojí šumí duší,
plnými proudy těžký vodopád.

Melodie mlh nočních.

(Nad „Černým Stavem Gąsienicowym".)

Tiše, tiše! Nebuďme spící vody v kotlině,
lehce s větrem plesejme po prostoru hlubině!
Kolem luny viňme se stříbrnými stuhami,
ať nám těla průzračná probleskuje duhami!
Vdechujme šum potoků, splývajících v jezeře,
limb a smrků s vánkem šept, jenž jim čechrá kadeře,
pijme čerstvý květů dech, po horách jež zakvitnou,
zvučné vonné, barvité v dáli leťme blankytnou!

Tiše, tiše, nebuďme spící vody v kotlině,
lehce s větrem plesejme po prostoru hlubině . . .
Oné hvězdy zdržme pád, uchvaťme ji v objetí,
spěšme s ní se rozloučit, než se v pádu rozletí!
Pampelišky letmá chmýř, můry křídlo blánité,
sov nám peří v pohru buď, měkce v letu rozkryté.
S netopýrem hoňme se, co tak tiše přelétá
jak my samy . . . naše síť blánu ať mu oplétá!
S štítu na štít věsme se, vzdušné mosty do dáli,
přibíjejte hřeby hvězd oblouky ty na skály,
ať si vítr na chvíli ztišen na nich odpočne,
než je strhne v nový rej, v nový pohon do skočné . . .

Ohlasy z jihu.

V neapolské zátoce.

Stříbromodrá, jasná, kovolesklá
nekonečných vod planina leží,
slunce bleskem o vodu se vzpírá,
usnulo tam v modru bezebřeží.

Jaké divné, jaké divné ticho,
jaký klid v té přírodě přec živé!
Všecko tone: voda, země, nebe —
v lazuře kol hloubky průzračivé.

V pouhý lazur svět se mění celý,
ticho země s nebe snivou hluší,
v pouhý lazur změněn zdá se býti
svět svou vlastní zadumanou duší.

Slunce.

Slunce! Slunce! Slunce! Slunce!
Vše kol září, plá v té chvíli,
zlaté jiskry srší z moře,
zlatem blýská racek bílý.

Zlaté pruhy z vod se chvějí
od Capri až ku Sorrentu,
na nich lodím teplý vítr
bílou vzdouvá plachty plentu.

Po zrcadle mořských tůní
smaragdem i azuritem
fialově temné šlehy
rozžhaveným hrají třpytem.

Boky výšin zprohybané
clonou lehkých mlh se kryjí,
na nich kvetou bílá města
jako sady kamelií.

A tam v dáli průsvitavě
leskem jezer pláň se šeří,
hladiny té stříbrobílé
ni dech vánku nerozčeří.

Jaký mír a jaké ticho!
K Sorrentu kde záliv sahá,
zdá se, vyjde z hlubin skrýše
usměvavá Venus nahá.

Vyjde, krůpěje si střese
vlasů tkvící na korunce . . .
Svět se koupá v zlatém lesku . . .
Slunce! Slunce! Slunce! Slunce!

Z praeludií.

S kolébkou mojí hrával si z Tater
s nejvyšších vítr přilétlý pater!
po cestě orlům nadouval křídla,
v limby dul šumné nad horská zřídla.

Ten v moje srdce na vždycky svál
touhu cest orlích, tesknotu v dál,
zádumu limb těch, objaty tiší
skráně co chýlí s tatranských výší.

* * *

Vzpomínám tichých, jasných, zlatých dní —
ty se mi zdají blahým dnes jen snem;
tu jsem byl v ráji, o němž duše sní,
kdys v dětství svém.

Myslívám časem, že jsem pouze spal,
mé celé žití že jen bylo snem;
zbudím se, najdu ráj ten, jejž jsem znal
kdys v dětství svém.

* * *

Večerní tiší šum duše slyší
daleké, tiché řeky,
mysl mou zlehka v bezpečné skrýši
kolébá šum ten měkký.

Volně a snivě v nesmírna nivě
myšlénky moje plynou —
nad hnězdy plynou, svítící lživě
a v temné poušti hynou.

* * *

Časem, kdy dlouho, polo ve snách dumám,
milý hlas ženský odněkud zní ke mně,
andělské jakés luzné písně pěje,
luznější nežli všecky písně země.

Já v onen hlas se celou ztápím duší,
srdce mi v prsou tesknotou se zrývá,
chtěl bych jít za ním třeba konec světa.
Snad je to láska... Či snad smrt tak zpívá? —

* * *

Po širokém, po širokém moři
plyne koráb s kotvou utrženou,
vítr dále žene jej a dále
v propast pustou, chmurnou, olověnou.

Po tom šírém, po tom šírém moři
ku břehu ty nedoplyneš, lodi!
Narazíš kdes o tes pod hladinou,
a ten ráz tě do hlubiny shodí.

* * *

Vztahuješ ruku — mníš, po ryzím zlatě;
uchopíš — ze zlata mosaz je mžikem...
Všude a vždycky tak šklebí se na tě
posměšný osud tvůj satanským zvykem.

Znova však prahneš zas, touha ti klatá
rozrývá srdce a mysl ti rmoutí...
Mosaz máš v ruce zas na místě zlata —
tak nám to souzeno do konce pouti.

* * *

Ó srdce, smutku obklopené valem,
v noc slouchᚠtichou, nebije-li kdesi
čí pro tě srdce v touze pod nebesy,
zda nevolá tě s tesknotou a žalem?

Nic, nikde nic... Jen temné smrky šumí,
jak vítr vane, jejich vršky klátě,
ty marně sloucháš! Nikdo nevolá tě — —
Ó srdce, kaj se ze své hrdé dumy!

* * *

Jest pusto v duši mé a chladno; marně v temně
byť jiskru z ohně někdejšího shánim:
zhas neživen; já cítím, srdce že již ve mně
se zvolna chýlí v skon — tož ve smrt usínáním.

Mít srdce, ale mrtvé, v prsou jako v hrobě
je strašno mi, i nevím, co jest větší muka:
zda, chce-li marně srdce cit nalézti v sobě,
či cítí-li, leč při tom bolem puká?

* * *

Ty umři, srdce, než tě posměch zdeptá,
chléb almužny než přitlačí tvé jarmo.
Co v minulosti? Cypřiš jen v ní šeptá.
Co s budoucností? Nač tu čekat — darmo?

Tvou rakev sny ti tesaly a stesky,
spi, jak tví mrtví, nevzbuď se už k žití!
Jak bláhov byl's, kdy plály pýchy blesky . . .
Spi, —̇ — slunce zašlo, více nezasvítí.

Z veršů různých.

Had.

Žár slunce s blankytu se v cévy země vlévá,
již zlatem plynou řeky, září v odlesk skály,
už hoří hyacinty, již i lilie vzplály,
dech květných kalichů se s dechem stromů slévá.

V stín palem ospalých leh' Adam, lehla Eva,
— dvé nahých lesklých těl . . . a klid v nich stálý!
Proud zlatých paprsků, jež palmám v listí hrály,
slét' na pleť Evinu, kde hráti neprodlévá.

To světlo vidí Adam klouzat vlasů spletí,
hrát na rtech, na očích a na ňadrech i lůně,
zří, jak se lichotně jí mezi údy vkrádá,
zří bledou Evu svou, jak světlo v klín jí padá,
že leží bez vlády a mdlá a žárem stůně . . .
I kles v ráj otevřený Evě do objetí.

O klekání.

Zní na klekání píseň zvonů,
buď pozdravena Maria Panna,
a Kristus budiž pochválený . . .
Zní Anděl Páně s věžní stěny,
hlas k nebi někam letí v skonu.

Kol ve soumraku, ve mhle šeré
se duma náhlá z dálky bere,
jde z luk a bahnisk, třasavisek,
jde smutku plná kolem vísek,
po opuštěných dávno stezkách,
jde polem, luhem, smutek šíří
jak bílé mlhy v luny bleskách . . .
Tam k tůním vod si někam míří,
kde smrákají se spící háje,
stín, dřímota se za ní vláčí.
Hle, ke hřbitovu v šeru kráčí,
tam na hrob mladé dívky sedá
a s hrobu v svět ten zírá bledá.

Zní na klekání píseň zvonů,
buď pozdravena Maria Panna,
a Kristus budiž pochválený . . .
Zní Anděl Páně s věžní stěny,
hlas k nebi někam letí v skonu.

Hle, tiché z vod se stíny loudí,
mlh shluky po písčinách bloudí,
a řeka šumí v běh svůj stálý
i plyne, plyne na dol stmělý.
Cos vzdychá z ní, cos prosí, stůně,
cos v ní si stýská, tiše žalí . . .
I plyne, plyne, až kdes hyne,
až mizí v hor a oblak dáli.
Již nevrátí se ona vlna,
co smutná tak se odsud šine . . .
Kdes v mořské propadne se tůně
a nevrátí se, touhyplná.

Zní na klekání píseň zvonů,
buď pozdravena Maria Panna,
a Kristus budiž pochválený . . .
Zní Anděl Páně s věžní stěny,
hlas k nebi někam letí v skonu.

Dým v kotoučích se zvolna plouží,
kde doškové se střechy chýlí;

dál někam přes ně mlčky krouží,
vlá, vine se i stane chvíli,
až zaniká kdes ve prostoře.
Snad za tou tesknou vodou plyna
s ní poletí až po kraj moře.
A šíře šer se rozepíná
a stále tmavší dolem běží
a stále hustší, těžší leží;
již ztopil lesy, zalil hory,
zem do rubáše zavil stěží
a o nebe se opřel chorý . . .

Zní na klekání píseň zvonů,
buď pozdravena Maria Panna,
a Kristus budiž pochválený . . .
Zní Anděl Páně s věžní stěny,
hlas k nebi někam letí v skonu.

Jde samotinká duše polem,
jde se svou strastí, se svým bolem,
tím širým lánem, po tom lese
strast svoji všudy, bol svůj nese,
i proklíná svůj úděl celý,
krok, osudností hnaný divou,
a s hrůzou, zoufalými žely
tou uspanou se vláčí nivou.
Jde jako přízrak kalných očí,
kol ní si vítr skočnou hude,
ať kamkoli své zraky stočí,
pouť vyhnanců jí kyne všude.
Nikde tu není místa pro ni,
kde v míru svoji hlavu skloní . . .
Jde unavená vlhkou travou
a ruce lomí nade hlavou . . .

Zní na klekání píseň zvonů:
Buď pozdravena, Maria Panno,
buď Kristus chválen v žití, skonu.

Věčně sami.

Jsme věčně sami! Prostřed tlumu lidí,
kdy srdce naše v jejich nítí plamy,
kdy duše naše v jejich duši vidí
a budí ji, kdy tlum ten k nám se tlačí,
dlaň vztahuje a oči zvedá v pláči —
jsme přec jen sami.

Jsme věčně sami! V nejužším kdy kruhu
se lidské tváře rosí pod slzami,
svit tužeb týchž kdy čelem zaplá druhu,
či jarý smích když propuká kol kolem,
my, již tím smíchem zníme i tím bolem —
jsme přec jen sami.

Jsme věčně sami! Ba i v také chvíli,
kdy milovaná dýše žena s námi,
s níž duši jsme i tělo sjednotili,
jí v loktech touhou prolnutí se třesem,
jí srdce béřem a jí srdce nesem —
jsme přec jen sami.

Jsme věčně sami, věčně hledající
z naděje věčné věčnými v sled klamy
se plni stesku, stíny tápající,
kams potácíme, bludné zjevy, cizí,
až s posledním nám vzdechem všecko zmizí,
a my jsme sami.

Pro rým.

I.

Až budeš jednou mojí ženou,
na vždy mé lásce zasnoubenou,
zahrada pak nám otevře se
v jasu a záři, v štěstí plese.

Rozdechnou nám se květné sady,
vonět nám budou vinohrady,
a růže sličné, svlačců roje
celovat budou vlasy Tvoje.

Půjdeme tiši, zamyšleni,
zlatistým mžením ozářeni,
půjdeme květů skupinami,
stromořadími tiše, sami.

Haluzky k nám se něhou schýlí,
kalich k nám zvedne narcis bílý,
s rozkvetlé lípy kvítko sletí
na hlavy naše do objetí.

Obleku Tebe v blankyt samý,
ověnčím chrpou, pomněnkami,
ustrojím Tebe v kapradiní,
ať Tvoje krása divy činí.

Půjdeme tiši, zamyšleni,
zlatistým mžením ozářeni,
v zahradu vejdem, v zory sféře,
od níž nám láska střehne dvéře.

II.

Jdou duše jako blankyt zamyšlené
kde sféry mlčí skrystaleny v tůně,
jak blesky letmé, prchavé jak vůně,
jdou blankytově tiché, zamyšlené.

Jdou duše jako blankyt zamyšlené,
kdy sníh se třpytí v stříbřící jej luně
a hory blyští v safírové runě,
jdou blankytově tiché, zamyšlené.

Jdou blankytově tiché, zamyšlené
jak svity z vod se derou metlicemi,
jež na pobřežích chýlí vánky k zemi.

Flét pastuších jak stony dálkou dlouhou,
tak naše duše, rozechvěny touhou,
jdou sobě v ústret, tiché, zamyšlené.

Z lyrického alba.

Dětinské vzdechnutí.

Na nebi v lesku zlaté tváře
plná se skvěje velká luna,
na moři, jeden blesk a záře,
chvějí se schody do vod lůna.

Vše tone v zlatě — Bože, Bože,
jehož tam výší lampa svítí!
Zlatíš tak krásně vln těch lože — —
Kdybys tak zlatil naše žití!

Rackové.

Ti rackové jak nad vodami bloudí
mně zdají se jak duše člověka,
jichž v celém velkém šírém žití lidském
nic nezve a nic nečeká.

Poutník.

Kamkoliv dám se v před — mně jedno všude — —
na sever — na jih — stejně málo zchudnu:
všude si najdu v žáru kousek stínu
a najdu studnu.

Všude si najdu nad sebou kryt v noci
a všude mohu za groš koupit chleba — —
a věru nevím, čeho lidem k žití
je více třeba. —

Chvějící se struna.

Jezera tůň se v stříbře koupá,
stříbrný nápěv z ní k luně stoupá . . .

V kapradí, nad nímž sosny hrají,
paprsky měsíčné zlato tkají . . .

Zvlněné hřívy vodní pěny
šumí si měsícem prosvětleny . . .

V leknínů sladké vůni svěží
spanilá nahá děva leží . . .

Měsíc jí kmitá vlhkým vlasem,
tělo se zlaté stkví harfy jasem . . .

Z kalichů květných, z mlžné řasy
vonnou zní písní ty dívčí vlasy . . .

Rytíř.

(Romantická ballada.)

Jede rytíř, jede z dáli,
v odění mu slunce pálí,
kolem přilby vavřín pne se:
čest a slávu z pole nese.

Jede, ptá se: Co se děje?
(Nebyl doma, neměl zprávy.) —
„Turnajů, slyš! hlučné reje —
muži spějí hledat slávy.

Vstali staří, vstali mladí,
tlupou jedou do ohradí,
v okol jedou rozhárali,
laury tvoje se jim kalí.

Jedou v okol celou lájí,
laury tvé jim spánek ruší,
tebe jenom v boj čekají,
hej, rytíři s chrabrou duší!" —

Jede, jede rytíř z dáli
proslavený mezi králi,
nešetřil své krve mladé,
cti a slávy dobyl všade.

Oře slyšíš o zem hřmíti,
jede, chochol s hlavy věje,
orlí křídla v erbu svítí —
rytíř v sedle však se chvěje.

„— Brachu —," šepce, chmouře zraky,
„— závodníků vidím mraky,
neměří však spolu kopí,
jenom ve mne zraky topí.

Se mnou, se mnou v zápas lítý
vyjeli tam do okolu,
a ty dřevce a ty štíty
čekají mou na mrtvolu.

Upír z mojich očí pije,
svět mi černým suknem kryje,
chladné ruce na mne klade,
běda! vyje v srdce mladé.

Co mi platna čest a sláva,
že mé jméno postrach budí?
Umrlčí je moje hlava,
mrtvola mne v těle studí.

Vůle boží! Půjdu tedy
zkusit meč svůj naposledy . . .
Po vavřínu ještě míří,
nechť si na hrob . . . V boj, rytíři!" —

Děti ghetta.

Napsal Israel Zangwill. Z angl. přeložil Jos. Bartoš.

(Dokončení.)

V. Šmendrikovy námluvy.

eckiš byl chassidem; v hebrejštině znamená to „světec“, ale ve skutečnosti jest to člen sekty Chassidů, jež má své středisko v Haliči. V osmnáctém století Israel Baalšem „Mistr Jména“ odebral se do hor, aby přemítal o filosofických pravdách. Dospěl k víře radostného a stoického pojímání kosmu ve všech jeho vztazích a ku přesvědčení, že s chutí kouřená dýmka jest příjemná Stvořiteli. Neodvratným neštěstím náboženských reformatorů jest, že konají zázraky své příliš apokryficky, aby mohly býti jasně pochopeny armádou žáků; tito natlačí učení svého mistra do vlastních duševních forem, jsouce ochotni umříti za znetvoření, jež takto vzniklo. Jen proto, že mu bylo špatně porozuměno, může míti veliký muž vliv na svůj rod. Baalšem byl následován armádou thaumaturgů,*) a divy tvořící rabínové sadagorští, již jsou ve styku se všemi duchy vzduchu, požívají příjmů knížecích a úcty papežů. Urvati kus rabínského šábesového kuggolu či puddingu, znamená zajistiti si ráj, a jest podívání na tu tahanici. Chassidové jsou nejkrajnějším výrazem židovského optimismu. Jsou to korybanti, je to Armáda Spásy Židovstva. V Anglii omezují se jejich výstřednosti na hlučné bohoslužby v jejich chevrách, při nichž tančí, neb se kloní, neb stojí, neb se svíjejí, neb bijou hlavami o zeď, hrajíce si jako děti v přítomnosti svého Otce.

Meckiš také tančíval doma a zpívával „tidy, ridy, roj, toj, toj, toj, ta“, přidávaje k vůli rozmanitosti „rom, pom, pom“, neb „bim, bam“, podivným nápěvem, aby vyjádřil své osobní uspokojení se svou existencí. Byl to schátralý malý vdovec, s temnožlutou pletí, vystupujícími kostmi lícními, ohnutým nosem a zcuchanou, kostrbatou bradou. Po léta byl žebrákem ze řemesla, a ta léta vtiskla na jeho tvář úzkostlivý, prosebný, smířlivý úškleb, jejž nedovedl odložiti ani v hodinách svého odpočinku. Snad by byl ustoupil mýdlu a vodě, ale pokus takový nebyl nikdy učiněn. Na hlavě nosil vždy beranici s ušima. Na rameně nesl koš se špinavými, písčitými kousky houby, jež nikdy nikdo nekupoval. Vlastně obchodoval Meckiš se zbožím zcela jiným, totiž se sensačními produkcemi. Když se tak s nesmírnou obtíží plazil, podpíraje se o hůl, tu jeho dolejší končetiny, podivně zkroucené, zdály se býti napolo ochromeny. A když podivné zjevení jeho obrátilo k sobě pozornost náležitého počtu

*) Divotvorců.

lidí, povolily pod ním náhle nohy, a on padl zády na dlažbu, čekaje, až ho soucitní diváci zvednou a obdaří mědí i stříbrem. Po několika takových výkonech pospíšil si Meckiš s večerem domů, aby si zatančil a zazpíval „Tidy, ridi, roj, toj, bim, bam".

Tak žil Meckiš v míru a pokoji s Bohem i člověkem, až jednoho dne vstoupila mu osudná myšlenka do hlavy, že by potřeboval druhé ženy. Nebylo těžko nalézti ji, pomocí přítele Sugarmana, šadchana, měl v brzku malý mužík své domácí bůžky rozmnoženy o tlustou ruskou obryni. Meckiš nepozval žádných hodnostářů, aby ho oddali, měl jen „tichou svatbu", jež nic nestojí. Umělá nebesa z prostěradla a čtyř smetákových násad, byla postavena v rohu u krbu, a devět mužských přátel posvětilo obřad svou přítomností. Meckiš a Ruska — obryně postili se ráno v den své svatby, a tak šlo všechno ve vší počestnosti.

Ale Meckišovo štěstí a úspory jeho neměly dlouhého trvání. Z ruské obryně vyklubala se Tatarka. Zaťala své drápy do jeho úspor a začala zdobiti se paisleyskými šály a zlatými náhrdelníky. Ba více! Trvala na tom, že Meckiš musí ji zváti „společnost" do domu. Následkem toho byla ložnice, již si pronajali, změněna v přijímací salon, a sem přišli jednoho dne Peleg Šmendrik a pan Sugarman se svými ženami. Při šábesovém jídle rozpoutal se hovor o mužských a ženských novotinách. Dámy rozbíraly čepce, pánové talmud. Všichni tři pánové spekulovali, ač jen v nepatrné míře, v cenných papírech a v akciích, ale nic na světě by jich nepřimělo k tomu, aby provedli nějakou transakci, neb aby si pohovořili o přednostech některého prospektu o sabbatě, ačkoliv byli poplašeni lákavou nabídkou safírových dolů, zabírající celou insertní stranu „Židovské kroniky", kterýžto orgán byl pro své náboženské zprávy dychtivě čítán v pátek večer. Upisování akcií končilo v pondělí v poledne.

„Ale když Mojžíš, učitel náš, uhodil na skálu," řekl Peleg Šmendrik v průběhu hovoru, „byl v právu poprvé, ale v neprávu podruhé, neboť, jak Talmud hlásá, má dítě být trestáno, když je malé, ale přesvědčeno, když je veliké."

„Ano," řekl Sugarman šadchan rychle, „ale kdyby hůl jeho nebyla bývala ze safíru, byla by se rozbila sama, ale skálu nikoli."

„Což byla ze safíru?" ptal se Meckiš, jenž byl trochu synem země.

„Ovšem a byla velmi pěkná," odvětil Sugarman.

„Myslíš?" ptal se Peleg Šmendrik chvatně.

„Safír jest čarovný kámen," odpověděl Sugarman. „Zdokonaluje vidění a činí mír mezi nepřátely. Issachar, učený syn Jacobův, byl zobrazován se safírem na prsním štítu. Nevíte, že mlhovité jádro safíru znamená oblak, jenž zahaloval Sinai při udílení Zákona?"

„To jsem nevěděl," řekl Peleg Šmendrik, „ale to vím, že hůl Mojžíšova byla stvořena na úsvitě prvního sabbathu, a Bůh dělal pak vše s tímto žezlem."

„Ale my nejsme dohromady tak silni, abychom pozvedli Mojžíšovu hůl, váží čtyřicet seí," děl Sugarman.

„A kolik seí myslíš, že by jeden unesl?" ptal se Meckiš.

„Čtyři nebo pět — více ne," odvětil Sugarman. „Víte, člověk by je mohl upustiti, kdyby si jich nabral více, a konečně i safír se rozbije.

První Desky Zákona byly dělány ze safíru, ale tím strašlivým pádem s veliké výšky rozbily se na kusy."

„Gideon, člen parlamentu, touží asi po holi Mojžíšově, neb jeho tajemník mi povídal, že si jich vezme čtyřicet," řekl Šmendrik.

„Pst! co to povídáš?" zvolal Sugarman. „Gideon jest boháč a pak jest jedním z ředitelů."

„Zdá se, že je hodně těch ředitelů," poznamenal Meckiš.

„To neškodí. Ale kdož ví?" děl Sugarman, potřásaje hlavou. „Královna ze Sáby přinesla bezpochyby Solomonovi safíry, ale ona nebyla cnostná žena."

„Ah, Solomon!" vzdychla paní Šmendriková, natahujíc uši a přerušujíc tím zajímavý hovor o cenných papírech. „Kdyby byl měl tisíc dcer na místě tisíce žen, byl by mu ani jeho poklad nestačil. Já měla jen dvě dcery — chválen budiž On! — a když jsem jim koupila manžely, přivedlo mne to skorem na mizinu. Přijde vám takový špinavý zelenáč, bos a bez košile a musí dostat dvě stě liber do ruky. A pak se ho musíte držet zuby nehty, aby se nesebral a nepláchnul do Ameriky. V Polsku byl by rád, kdyby jen dostal holku, a ještě by řekl: Pěkně děkuju."

„Nu, a co je s vaším vlastním synem?" ptal se Sugarman. „Proč jste mne nepožádali, abych našel Šošimu ženu? Jest to hřích na dívkách israelských! Musil již dávno překročiti talmudský věk."

„Je mu čtyři a dvacet," řekl Peleg Šmendrik.

„Tu, tu, tu, tu, tu!" zvolal Sugarman mlaskaje hrůzou jazykem. „Snad děláte překážky jeho sňatku?"

„Spas nás a dopřej nám pokoje!" zvolal otec v posvátné hrůze. „Ale Šoši je tak stydlivý. Víte, že není hezký. Nebesa samotna vědí, po kom se to zvedl!"

„Pelegu, já se červenám za tebe!" spustila paní Šmendriková. „Co schází tomu hochovi? Jest hluchý, němý, slepý či beznohý? Vydělá si dobře na živobytí, a jest čas, aby si zařídil vlastní domácnost. Zač mu opatříte callohu?" *)

„Pst!" zvolal Sugarman vážně. „Zapomínáte, že jest sabbath? Buďte jisti, že více nevezmu než posledně, leda by měla nevěsta příliš dobré věno."

V sobotu večer, zrovna po havdale, šel Sugarman k panu Belkovičovi, jenž se zrovna dával do díla, a sdělil mu, že má chosana pro Becky.

„Vím," pravil, „že se za Becky plaší hrůza mladíků, ale to nejsou žádní ženiši. Mnoho-li věna dáte solidnímu mužovi?"

Po dlouhém handrkování uvolil se Belkovič vyplatiti dvacet liber hned před svatbou a druhých dvacet za dvanáct měsíců.

„Ale ne, abyste pak tvrdil, ze nemáte peněz u sebe, až budeme v šůle, anebo nás žádal, abychom počkali, až budeme doma," řekl Sugarman, „sice odvedu svého ženicha pod samou chuppou. Kdy ho mám přivésti, abyste se na něj podíval?"

„Oh, zítra odpoledne — v neděli — až Becky bude v parku se svými mladými lidmi. Bude lépe, když já ho napřed uvidím."

*) Nevěstu.

Sugarman považoval teď již Šošiho za ženatého muže. Mnul si ruce a šel se na něj podívat. Našel ho v malé kůlničce v zadu na dvoře, kdež dělal své mimořádné práce. Šoši právě dodělával malé dřevěné předměty — stoličky, dřevěné lžíce a schránky na peníze — jež chtěl zítra v Petticoat Lane prodávati. Tímto způsobem doplňoval svou mzdu.

„Dobrý večer, Šoši," řekl Sugarman.

„Dobrý večer," zabručel Šoši, hobluje dále.

Šoši byl přihlouplý mladík s ubrovitou, pískovitou tváří, jenž se vždy červenal, když někdo opodál mluvil, boje se, že mluví o něm. Měl šilhavé, kočičí oči, jedno rameno bylo vyšší druhého, a když šel, klátil se sem a tam. Sugarman zřídka opominul své náboženské obřady a chystal se již zabručeti modlitbu při spatření nestvůr: „Buďiž požehnán, Ty, jenž jsi stvořil rozmanité tvory," ale odolav pokušení, děl hlasitě:

„Chci ti něco říci."

Šoši podezřivě vzhlédnul.

„Nevyrušuj mne, mám na pilno," řekl přikládaje svůj hoblík k noze stoličky.

„Ale to jest ti důležitější než stoličky. Nechtěl bys se oženiti?"

Tvář Šošiho zarděla se jako pivoňka.

„Nedělej si blázny," řekl.

„Myslím to do opravdy. Je ti čtyřiadvacet let a měl bys dnes míti už ženu a čtyři děti."

„Ale já nepotřebuji ženy a čtyř dětí," odsekl Šoši.

„Nu, to se ví, že ne. Nemyslím vdovu. Mám pro tebe holku."

„Nesmysl, která pak holka by mne chtěla?" řekl Šoši, a dychtivost mísila se s nedůvěrou v těchto slovech.

„Která holka? Gott im Himmel! Sto! Hezkého, silného, zdravého mladíka jako ty, jenž si dovede vydělat na živobytí!"

Šoši položil hoblík a vzpřímil se. Chvíli bylo ticho. Pak se znovu zkroutil ve chromou hmotu. Hlava klesla mu na levé rameno.

„To je bláznovství, co povídáš. Ty holky se mi jen posmívají."

„Ani dost malounko. Znám holku, která tě má ráda."

Zmizelé zardění vrátilo se plným proudem. Šoši stál bez dechu, dívaje se polo podezřivě, polo důvěřivě na svého počestného Mefista.

Bylo asi sedm hodin, a žlutý srp měsíce zářil na mrazivém nebi. Obloha byla pokropena jasnými hvězdami. Dvůr vypadal poeticky v té směsi stínu a slunečního světla.

„Krásná, roztomilá dívka," řekl Sugarman u vytržení, „s červenými tvářemi, s černýma očima a se čtyřiceti librami věna."

Měsíc plul usměvavě po obloze. Voda tryskala do kašny uspávavým, klidným šumem. Šoši svolil, že se půjde podívati na pana Belkoviče.

Pan Belkovič nedělal žádných cavyků. Vše bylo jako obyčejně. Na dřevěné tabuli byly dvě půlky vymačkaných citronů, kus křídy, dvě naprasklé sklenice a trochu rozdrobeného mýdla. Nebyl zrovna nadšen Šošim, ale připouštěl, že jest solidní. O jeho otci bylo známo, že jest nábožným, a obě jeho sestry vzaly si ctihodné muže. A co bylo nade vše, nebyl Holanďanem. Šoši opustil čís. 1. v Královské ulici jako nastávající zeť Belkovičův. Esther potkala ho na schodech a všimla si

záře na jeho uhrovité tváři. Šel skorem se vzpřímenou hlavou. Šoši byl opravdu velice zamilován a cítil, že schází k jeho štěstí toliko, aby spatřil svou budoucí ženu.

Ale neměl času, přijít se na ni podívati, vyjma v neděli odpoledne, a tu ona byla vždycky z domu. Paní Belkovičová napravovala to však tím, že mu prokazovala značnou pozornost. Churavě vypadající, malá žena hovořila s ním po celé hodiny o svém neduhu a zvala ho, aby ochutnal její medicinu, kteréžto pocty dostávalo se jen nejváženějším hostům. Pak nosívala i svou noční čepičku v jeho přítomnosti, na znamení, že se stal členem rodiny. Při tomto povzbuzování stal se Šoši důvěrným a vyprávěl své budoucí tchýni podrobnosti o nemocech své matky. Ale nedovedl uvésti nic, co by paní Belkovičová nedovedla přetrumfnouti, neb byla velice všestranná ve svých neduzích. Mimo to měla velikou obrazotvornost.

„Jsem tak slabá na nohy!" chlubívala se Šošimu. „Narodila jsem se s nepodařenýma nohama. Jedna jest silná a jedna je tenká. A tak to chodí na tom světě."

Šoši vyslovil svůj soucitný obdiv, a námluvy očividně pokračovaly. Někdy Fanny a Pesach Weingottovi byli doma, pracujíce, a ti jednali s ním velice laskavě. Počínal ztráceti poněkud svou plachost a těšíval se na ty týdenní návštěvy u Belkovičů. Byla to nová historie Cymona a Ifigenie. Ba, láska zlepšila i jeho hovor, takže, když Belkovičovi konečně se zamlčeli, prohodil Šoši několikrát „Tak?" a někdy i docela na pravém místě. Pan Belkovič miloval svůj vlastní hlas, poslouchal ho tak rád, že až zapomínal oháněti se cihličkou. Časem se přerušil ve svém povídání, když se mu zdálo, že mluví někdo jiný a mrhá tím čas. Tu zvolal „St! Přestaňte! Přestaňte!" a dal se do žehlení. Ale k Šošimu byl zvláště zdvořilý a přerušoval zřídka sám sebe, když tak nastávající zeť visel na jeho slovech. Byl důvěrný, něžný tón v těchto rozhovorech.

„Rád bych zemřel náhle," říkával s tváří filosofa, jenž to všechno přemyslil. „Nerad bych ležel na posteli a trápil se s léky a doktory. Párat se dlouho se smrtí stojí moc peněz."

„Tak?" řekl Šoši.

„Nerouhej se, Medvěde! Já říkám, že si tě ďábel vezme z nenadání," děla suše paní Belkovičová.

„To nebude ďábel," řekl pan Belkovič důvěrným tonem. „Kdybych byl zemřel mladý, Šoši, mohlo to ovšem dopadnout jinak."

Šoši natahoval uši, aby slyšel pověst o Medvědově divokém mládí.

„Kdysi z rána," vyprávěl Belkovič, „v Polsku, vstal jsem ve čtyři hodiny a šel jsem ku Prosbě za Odpuštění. Vzduch byl sychravý, a posvitání nebylo ani památky. Náhle jsem zpozoroval černé prase, klusající za mnou. Zrychlil jsem krok, a prase učinilo totéž. Dal jsem se do běhu. Studený pot vyrazil mi na celém těle. Pohlédl jsem přes rameno a viděl jsem, jak oči prasete planou v temnotě jako dva žhavé uhlíky. Tu jsem poznal, že Nedobrý jest za mnou. „Slyš, ó Israeli!" zvolal jsem. Vzhlédl jsem k nebesům, ale tam chladná mlha pokrývala hvězdy. Rychleji a rychleji jsem běžel, a rychleji a rychleji běžel ďábel-vepř. Konečně jsem uviděl šúle. Skočil jsem udýchán na svaté schodiště, a prase zmizelo."

„Tak?“ řekl Šoši s dlouhým oddechnutím.

„Hned po šůle mluvil jsem s rabbim, a on řekl: „Medvěde, jsou tvé tefillin*) v pořádku?“ Řekl jsem: „Ano, rabbi, jsou velmi veliké, koupil jsem je od nábožného učence Naftaliho a dívám se každý týden na uzlíky.“ Ale on řekl: „Já je prozkoumám.“ Přinesl jsem mu je tedy, a on otevřel čelní pouzdro, a hle! na místě svatého pergamenu našel chlebové drobty.“

„Hoj! hoj!“ zvolal Šoši v hrůze, a červené ruce se mu třásly.

„Ano,“ řekl Medvěd truchlivě, „nosil jsem je po deset let ba více, a kvasnice poskvrnily tak všechny mé Passahy.“

Šošiho náklonnost k Becky rostla každým týdnem za vlivu těchto důvěrných, rodinných rozhovorů. Konečně byla jeho láska odměněna, a Becky na důrazné zakročení otcovo svolila, že sklame jednoho z mladých mužů a zůstane doma, aby se shledala s budoucím chotěm. Ale se svolením odkládala až po obědě, a zrovna počalo pršeti, když je dala.

Jakmile vešel Šoši do pokoje, uhodnul hned, že stala se nějaká změna. Koutkem svého oka zachytil zákmit děsivé krásky, stojící za šicím strojem. Tvář jeho zapálila se, nohy počaly se mu chvěti, a přál si, aby se podlaha rozevřela a pohltila ho jako Koraha.

„Becky,“ řekl pan Belkovič, „to je pan Šoši Šmendrik.“

Šoši se rozpačitě usklíbnul a přikyvoval hlavou, jako by chtěl sesíliti toto tvrzení. Kulatý plstěný klobouk svezl se mu do zadu, až široká střecha padla na uši. V jakési mlze viděl hrozně hezkou dívku.

Becky dívala se na něho s vysoka a ohrnovala pysky. Pak se zachychtla.

Šoši podával jí nemotorně svou obrovskou červenou ruku. Becky si toho nevšímala. „Nu, Becky!“ zašeptal Belkovič tak tiše, že to bylo slyšet přes ulici. „Jak se máte? Dobře?“ zvolala Becky velice hlasitě, jakoby se domnívala, že hluchota jest také jednou ze Šošiových vad.

Šoši se přisvědčivě usklíbnul.

Znovu nastalo ticho.

Šoši přemítal, zdali mu bude nyní dovoleno poroučeti se. Necítil se volným. Vše chodívalo tak pěkně, bývala to rozkoš choditi do tohoto domu. Ale teď změnilo se vše. Proud opravdové lásky není nikdy hladký, a příchod této nové osobnosti do jeho námluv působil mu zřejmé rozpaky.

Otec přišel na pomoc.

„Trochu rumu?“ ptal se.

„Ano,“ děl Šoši.

„Chayo! Nu. Přines láhev.“

Paní Belkovičová šla ku skříni v rohu pokoje a vyňala z ní velikou láhev. Pak vzala dvě sklenice bez noh, naplnila je doma vyráběným rumem a podala jednu Šošimu a druhou manželu. Šoši zabručel nad ní požehnání, pak zašilhal na shromážděné a zvolal: „Na život!“

„Na pokoj!“ odvětil starý muž, polykaje lihovinu.

*) Modlící řemínky s čelním pouzdrem, obsahujícím pergamen s hebrejskou modlitbou.

Šoši činil totéž, ale v tom setkal se jeho pohled s Beckyným. Kuckal se po pět minut, a paní Belkovičová bouchla ho mateřsky do zad. Když se trochu vzpamatoval, napadlo mu, že jest to hanba a poznovu byl celý zkrušený. Becky chechtala se stále za šicím strojem. Šoši cítil, že leží na něm břímě rozhovoru. Díval se na své boty a když tam nic neviděl, vzhlédnul znovu a usklebil se povzbudivě na shromážděné, jakoby se vzdával svých práv. Ale vida, že společnost toho nedbá, vysmrkal se nadšeně jako na úvod svého proslovení. Pan Belkovič viděl jeho rozpaky, a dav znamení Chaye, vyklouzl z pokoje, následován ženou. Šoši zůstal sám s krásnou dívkou.

Becky dosud stála, bzučíc si písničku a dívajíc se ke stropu jakoby zapomněla na existenci Šošiho. Při tomto směru jejích očí mohl se Šoši snáze na ni podívati. Vrhal na ni po očku dlouhé pohledy, jež stávajíce se smělejší a smělejší, splynuly konečně v jeden nepřetržitý, upřený pohled.

Jak byla půvabná a krásná! Oči se mu počaly lesknouti, úsměv souhlasu rozložil se na jeho tváři. Náhle pohlédla dolů a oči jejich se setkaly. Úsměv Šošiův zmizel a ustoupil chorému, pitomému vzhledu. Nohy počaly se mu třásti. Krásná dívka ohrnula nos a znovu počala zkoumati strop. Povlovně počal ji Šoši zase tak prohlížeti. Zajisté, Sugarman mluvil pravdu o jejích půvabech. Ale — zdrcující myšlénko! — což neřekl také Sugarman, že jej miluje? Šoši nevěděl nic o způsobu dívek, vyjma to, čemu se naučil z talmudu. Jest zcela možno, že takhle vyjadřuje Becky svou horoucí lásku. Šoural se k ní; srdce bilo mu vášnivě. Byl tak blízko, že se jí mohl dotknouti. Písnička, již bzučela, hučela mu v uších. Otevřel ústa, aby promluvil — Becky zpozorujíc náhle jeho blízkost upřela naň baziliščí pohled, a slova zamrzla mu na rtech. Po několik vteřin zůstala ústa jeho otevřena. Pak mu napadlo, jak by to bylo směšné, kdyby je opět zavřel, aniž by promluvil, a to ho pobídlo, aby pronesl něco třeba bezvýznamného. Učinil zoufalý pokus a toto vyrazilo z jeho retů:

„Šťastni jsou ti, kdo bydlí ve tvém domě, vždy budou chváliti tebe — Selah!“ Nebyla to poklona pro Becky. Šošiho tvář zazářila radostnou úlevou. Z nějakého vnuknutí počal touto odpolední modlitbou. Cítil, že Becky porozumí této náboženské nutnosti. S vroucí vděčností ku Všemohoucímu pokračoval v žalmu: „Šťastni jsou ti lidé, jichž osud jest takový . . .“ atd. Pak, obrátiv se zády k Becky a tváří ku východní zdi, počal potichu odříkávati amidu.*) Obyčejně býval s „Osmnácterým žehnáním“ hotov v pěti minutách. Ale dnes ukončil je teprve, když zaslechl kroky vracejících se rodičů. Pak pospíšil se zbytky modlitby bleskovou rychlostí. Pán a paní Belkovičovi vstoupili do pokoje, viděli na jeho šťastné tváři, že vše dobře dopadlo a nenamítali nic proti jeho okamžitému odchodu.

Přišel poznovu příští neděli a potěšil se, že Becky byla pryč, ačkoliv doufal, že ji nalezne doma. Námluvy učinily velký pokrok toho odpoledne, neb pán a paní Belkovičovi byli přívětivější než kdykoli jindy, aby mu vynahradili Beckyno odmítnutí, účastniti se námluv takového

---

*) Řada žehnání, jež se modlí v stoje.

šmuka.*) Po celý týden byly v domácnosti ostré rozhovory, a Becky jen ohrnovala nos, když rodiče odporučovali jí Šošiho jako „velice ctihodného mladíka“. Vyjádřila se, že „člověku jsou hříchy odpuštěny, jen když se na něj podívá“.

O příštím sabbathu učinili pán a paní Belkovičovi formální návštěvu u rodičů Šošiových, aby se s nimi seznámili a požili s nimi koláčů a čaje. Becky nebyla s sebou, ba co více, sdělila vzdorně, že potud nebude bývat v neděli doma, pokud se Šoši neožení. Přelstili ji, pozvouce Šošiho o všedním dnu. Tak často dlel obraz Beckyn v jeho myšlenkách, že, když ji viděl podruhé, byl jí docela přivyklý. Ba, představoval si i svou ruku kolem jejího pasu, ač ve skutečnosti neodvážil se dále, než na obvyklý rozhovor.

Becky seděla, vyšívajíc knoflíkové dírky, když Šoši přišel. Všichni zde byli: pan Belkovič žehlil šaty horkou cihličkou, Fanny otřásala pokojem svým těžkým strojem, Pesach Weingott vystřihoval sukno křídou označené, paní Belkovičová nalévala si pečlivě kávové lžičky mediciny. Bylo zde i několik jiných „ruk“, neb bylo mnoho díla, jelikož měla v brzku vypuknouti stávka.

Povzbuzen jejich přítomností, cítil se Šoši smělým a chrabrým nápadníkem. Rozhodl se, že tentokrát neodejde, aby nepronesl aspoň jedné věty ku předmětu své lásky. Usklebuje se přívětivě na celou společnost, dal se zrovna pochodem k místu Beckynu. Krásná dáma zasupěla při pohledu na něho, uhodnuvši, že byla přelstěna. Belkovič po očku přehlížel situaci, neustávaje ani na chvíli ve svém díle.

„Nu, jak se vede Becky?“ zamumlal Šoši.

Becky řekla:

„Dobře, a jak vám se daří?“

„Chvála Bohu, nemám si na co naříkati,“ odvětil Šoši povzbuzen vřelostí uvítání. „Oči mám dosud trochu slabé, ale mnohem lepší než minulého roku.“

Becky neodpovídala, a tak Šoši pokračoval:

„Ale matka moje je pořád stonavá. Vypije celé sudy rybího tuku. Nebude už dlouho na tom světě.“

„Nesmysl, nesmysl!“ zvolala paní Belkovičová, objevivši se náhle za milenci. „To si jen tak myslí a pije příliš mnoho rybího tuku.“

„Oh nikoli, říká, že jest na tom mnohem hůře než vy,“ vyrazil ze sebe Šoši, obrátě se ku své budoucí tchýni.

„Oh, opravdu,“ řekla Chayah hněvivě. „Kéž by nepřátelé moji měli mé nemoci! Kdyby matka vaše měla mé zdraví, ležela by s ním v posteli. A já při své churavosti chodím. Sotva se plazím. Podívejte se na mé nohy, má vaše matka takové nohy? Jedna je silná a druhá je tenká.“

Šoši se začervenal, cítil, že provedl hloupost. Byl to první skutečný stín, jenž padl na jeho námluvy, snad první trhlinka v loutně. Obrátil se k Becky pro sympatii. Ale Becky zde nebyla. Použila toho rozhovoru a odkradla se. Našel ji znovu ve chvilce až na druhém konci pokoje. Seděla před šicím strojem. Přešel směle pokoj a sklonil se nad ní:

*) Pitomý, nemotorný člověk.

„Není vám zima, když šijete?"

Br-r-r-r-r-r-r-r-rh!

To stroj tak drnčel. Becky zastavila šílený chod šlapátka a vsunula kus látky pod jehlu. Když ustala, řekl Šoši:

„Slyšela jste kázat reb Šemuela? Vyprávěl posledně zajímavé podobenství —"

Br-r-r-r-r-r-r-r-rh!

Tím nerušen, vyprávěl Šoši obšírně toto zajímavé podobenství, a protože hluk stroje zabraňoval Becky, aby slyšela jen jedinkého slova, zdál se jí býti jeho hovor snesitelným. Po několika dalších monolozích, provázených šicím strojem, odcházel Šoši s vítězoslávou, slibuje, že přinese nějaké ukázky ze své soukromé píle.

O příští návštěvě přinesl plné náručí různých prkének. Položil je před Becky, aby se jim obdivovala.

Byla to držadla a houpadla pro polské kolébky. Červeň z Beckyných lící rozlila se jí po celém obličeji jako kaňka červeného inkoustu po kuse pijavého papíru. Šošiova tvář odrážela tu barvu snad ještě v krvavějším odstínu. Becky vyběhla z pokoje, a Šoši slyšel její šílený chechtot na schodech. Rozbřesklo se mu, že osvědčil špatný vkus ve svém výběru.

„Co jste učinil mému dítěti?" ptala se paní Belkovičová.

„Nic," zakoktal, „přinesl jsem jí ukázat některé své práce."

„A tohle se ukazuje mladé dívce?" ptala se matka rozhorleně.

„Jsou to jen kousky kolébek," řekl Šoši na obranu. „Myslil jsem si, že ráda uvidí, jak pěkné věci robím. Podívejte se, jak hladce jsou řezána tato kolébadla! Jedno jest silné a jedno jest tenké."

„Oh ty nestydatý šašku! Ty si budeš dělati blázny z mých nohou?" zvolala paní Belkovičová. „Ven, ty nestydo! ven s tebou!"

Šoši sebral své výrobky do náruče a utíkal. Becky oddávala se dosud venku své veselosti. Při jejím spatření byl Šoši ještě ve větších rozpacích. Držadla a houpadla valila se s hromovým rachotem po schodech a Šoši potácel se za nimi, sbíraje je, a přeje si, aby byl mrtev.

Všechny Sugarmanovy pokusy o napravení této záležitosti zhatily se. Šoši chodil po několik dní se zlomeným srdcem. Tak blízko byl svému cíli a přece ho nedosáhl! Nezdar byl proto ještě trpčím, že chlubil se svým vítězstvím dvěma známým, jež měli stánky podle něho v neděli v Petticoat Lane. Teď bude terčem jejich výsměchu; cítil, že nevydrží, aby celé ráno sypali attickou sůl na jeho rány. Opustil proto své stanoviště a domluvil se s vdovou Finkelsteinovou, že jí zaplatí šest pencí za místo proti jejímu krámu na rohu dvou ulic, kdež bude protínati dva proudy chodců. Vdova Finkelsteinová prodávala mydlářské zboží a měla velký obchod v malém s vařící vodou. Nebyla tedy žádná konkurence mezi zbožím jejím a zbožím Šošiovým, jež pozůstávalo z dřevěných svícnů, malých houpacích židlí, stoliček, plivátek atd., narovnaných uměle na káře.

Ale štěstí Šošiovo odešlo se změnou místa. Jeho odběratelé šli na staré místo a tam ho nenalezli. Neutržil ani na závdavek. Ve dvě hodiny přivázal své zboží na káru složitým pletivem provazů. Vdova Finkelsteinová vybatolila se z krámu a požadovala svých šest pencí. Šoši odpověděl, že ani těch šest pencí neutržil a že ten roh za nic nestojí.

Vdova Finkelsteinová hájila svá práva, ba pověsila se za ně i na káru. Nastala rychlá výměna slov v rychlém žvatlání jako u páru opic. Uhrovitá tvář Šmendrikova rozrušovala se důrazným dokazováním, poduškovitý obličej vdovy Finkelsteinové zmítal se vlnami spravedlivého rozhorlení. Náhle skočil Šoši mezi voje a ujížděl s dvoukolákem do postranní ulice. Ale vdova Finkelsteinová tlačila na druhé straně vozík k zemi plnou silou, zastavujíc pohyb jako brzda. Rozpálen smíchem diváků, opřel se Šoši vší silou na držadla, odtrhl vdovu od země a zvednul ji do výšky jako balon, ale ona držela se stále ujíždějícího vozíku. Šoši dal se do běhu, zboží rachotilo a všechny žíly bolely ho pod tíží jeho živoucího břemene.

Až na konec ulice ji dotáhl, následován hlučícím zástupem. Pak se zastavil, unaven.

„Dáš mi těch šest pencí ty gonofe?“ *)

„Ne, já je neutržil. Uděláš lépe, vrátíš-li se do krámu, nebo ti tam budou hospodařiti horší zloději.“

To bylo pravda. Vdova Finkelsteinová přihladila v hrůze svou paruku a utíkala zpátky.

Ale večer, když zavřela krám, pospíšila si do Šošiova bytu, na nějž se do té doby vyptala. Jeho bratříček jí otevřel dveře a řekl, že Šoši jest v kůlně.

Šoši přibíjel právě silné kolébadlo ke kolébce. Jeho duše byla plna hořkosladkých vzpomínek. Vdova Finkelsteinová objevila se náhle v měsíčním světle. Na okamžik srdce Šošiovo divoce zabušilo. Myslil, že jest to bujná postava Beckyna.

„Přišla jsem si pro svých šest pencí!“

Ach! Ta slova vzbudila ho z jeho snu. Byla to jen vdova Finkelsteinová.

A přece — ač vdovou, byla taková nadělaná a příjemná. Šoši cítil, že kdyby přišla za příjemnější příčinou, mohla by ozářiti jeho dvorek. Byl pohnut až do hloubi duše, a nová něžnost a nová smělost vůči ženám svítila v jeho očích.

Vstal a skloniv hlavu na stranu, usmál se přívětivě a řekl:

„Nebuď bláhová. Vždyť jsem neutržil ani měďáku. Jsem chudý mladík, a ty máš hromadu peněz ve své punčoše.“

„Jak to víš?“ děla vdova, natahujíc zamyšleně pravou nohu a dívajíc se na proužek objevivší se punčochy.

„Na tom nezáleží,“ řekl Šoši, potřásaje potutelně hlavou.

„Nu, je to pravda,“ připouštěla. „Mám dvě stě a sedmnáct zlatých sovereignů **) mimo svůj krám. Ale přes to, proč bych ti měla odpustiti těch šest pencí?“ ptala se pak s dobráckým úsměvem.

Na logiku toho úsměvu nedala se najíti odpověď. Ústa Šošiova otevřela se, ale zvuku nevydala. Ba Šoši neodříkal ani svou večerní modlitbu. Měsíc plul pomalu po nebesích. Voda šuměla v cisterně tichým, konejšivým ševelem.

---

*) Zloděj, lotr.
**) Liber šterlinků.

Náhle napadlo Šošimu, že vdovin pás a ten, jejž v myšlénkách obejímal, jsou si dosti podobny. Pomyslil si, že zkusí, odpovídá-li pocit při obejmutí jeho představě. Bázlivě ovinul paži svou kol jejího pláště. Pocit té smělosti byl rozkošný. Přemítal, zdali se má pomodliti Šehechyoni — modlitbu nad novým potěšením. Ale vdova Finkelsteinová zavřela mu ústa polibkem. Pak zapomněl Šoši na své nábožné pudy.

O svatbě tančil Meckiš se Šoši Šmendrikem, a calloh hopsala s ruskou obryní. Muži tancovali v jedné polovině jizby, ženy v druhé.

Ku pramenům Jordánu a na Hermon.

Napsal Frant. Klement.

(Dokončení.)

ástí tohoto idealního revíru vede cesta od pahorku el Kadi středem lesnatých houštin, úrodných polností a četných šumných potůčků v mírném, hodinu trvajícím stoupání (o 175 metrů) až ku starému, přes říčku Banias zbudovanému mostu, nad nímž západní strana stejnojmenné osady leží. Mezi dvěma údolími na plochém výběžku pohoří Hermonu (s nejširší čárou nepravidelného trojúhelníku na straně východní) obrací na sebe pozornost Banias krásně malebnou polohou; v šedesáti, poměrně slušných k severovýchodu rozložených budovách žijí tam Maronité, Arabové a Drúsové pospolu. Jinak asi vypadala tato končina za starých dob, když zde stávalo vyhlášené místo „Paneas“ a jeho svatyně Paneion (Panu zasvěcená), k níž putovávaly četné národnosti a později, když se zde rozkládalo město Neronias, v jehož amfiteatru Titus po dobytí Jerusalema značný počet židovských zajatců na pospas divokým šelmám obětoval, a konečně za časů největšího rozkvětu, když zde Herodův syn Philippus nádherné budovy dokončil a město Caesarea Philippi nazval. Mohutné, až dosud na některých místech zachované hradby chránily město co nejvydatněji, a proudy tekoucích vod rozvedeny tak důmyslně, že znesnadňovaly přístup k městu a k mohutné, o samotě stojící věžaté, značně pevné tvrzi.

Památně zajímavé místo nalézá se na západní straně pod hradní zříceninou; nedaleko zbytků pevnostní zdi trčí zde kolmá, asi 15 metrů vysoká vápencová stěna se vchodem do jeskyně, která byla v dávných dobách, snad při zemětřesení zřícenými skalními spoustami zasypána. Z mezer, téměř zcela balvany zataraseného vchodu jeskyně vyráží na povrch mocný pramen, který již v dávných dobách za první a vlastní pramen Jordánu byl pokládán. Z tohoto důvodu byl zde zbudován chrám Pana, jenž proměněn později ve svatyni císaře Augusta. Soudím, že by se po odstranění zřícených skalních hmot proniklo v jeskyni až na místa, kde

byl pramen zachycen a odkud v dávnověku do chrámové vodní nádržky vytékal. Ve svérázně malebné skalní stěně po pravé straně výtoku umístěno je několik pěkně provedených výklenků pro sochy, z nichž největší jest téměř dva metry vysoký a půldruhého metru široký. Pěkně vyklenuté lastury a slabě vyčnívající rýhované sloupečky jsou již značně zvětralé a vydrolené, z poškozených nápisů jsou čitelna jen slova „kněz Panův“ a „zdar Caesaru“. Arabové zovou toto místo „Mararet en Naba“ (jeskyně pramene) aneb také „Hlava pramene“ (Ras en Naba) a pohlížejí s úctou ku hrobu na skále, v němž prý „Šécb Chidr“, t. j. svatý Jiří, odpočívá, kdežto Řekové se jen o památníku tohoto svatého zmiňují. Pro křesťanstvo je toto místo velevýznamno, neboť evangelia zmiňují se o okolnosti, že „vyšel Ježíš i učenníci jeho do městečka Caesareje Philippovy“, a z této poznámky můžeme s určitostí souditi, že Kristus, s jehož jménem posvátná řeka úzce jest spojena, u tohoto pramene Jordánu prodléval.

Obyvatelstvo tohoto syrského zákoutí zasluhuje cestovatelovu známku „slušné, dotěrně zvědavé sice, ale též ochotné“, neboť nás obdařilo mísou zpola zralých sliv (říkají jim „medvědí“) a několik mužů se nám nabídlo, že nás za časného rána ku zřícenině hradu Subebe a k rybníku (?) Ram doprovodí, což jsem s radostí přijal. O páté ranní hodině stanuli jsme již (po cestě pět čtvrtí hodin trvavší) u zmíněné, 429 metrů nad Baniasem rozložené tvrze, zbudované na nepravidelné skále 450 m. dlouhé a na koncích asi 100 m. široké. Vše, co jsem o provedení tvrze Huninu zaznamenal, platí též o hradu Subebe jehož rozsáhlé podzemní místnosti do útrob skály vytesány jsou a v nejstarších vrstvách se vyznačují stejnou prací jako tvrz shora popsaná. Polozbořenou tvrz dobudovali Křižáci (r. 1139), a Saraceni, kteří se jí později zmocnili, sesílili (r. 1164) opevnění v míře rozsáhlé, což v nápisech do hradeb zasazených příštím pokolením oznámili. Při obchůzce jsem seznal, že byla tvrz na dvě části, na samostatnou vyšší část východní a na nižší část západní rozdělena. Strany severo- a jihozápadní stojí nad závratnými — 175 až 205 metrů — do údolí Charšabe spadajícími roklinami, odkud jest hrad nepřístupen. Dříve vcházelo se do tvrze jediným vchodem, upraveným na západní straně, po příkře srázných, do skály vytesaných stupních, jež jsou nyní téměř zcela zničeny. Nyní jest pohodlný přístup se strany jižní, kde se též dosti dobře zachované a střílnami opatřené hradební věže nalézají. Rozhled do okolních krajů jest nad míru malebný a tím význačný, že jeví oku i krásné zříceniny hradů Huninu a Šakifu.

Směrem jihovýchodním zabočili jsme od hradu Subebe ku prameni Kanja a po překročení silnice do Damašku vedoucí, postupováno zvolna k vysočině (1024 m.), kdež se v rozsáhlé kotlině jezero (?) Ram nalézá. Při pohledu na okrouhlý tvar hořejšího jeho okraje, majícího v rozměru asi 2250 kročejů, sezná i laik, že pohlíží do velkého jícnu bývalé sopky. Josefus Flavius považoval tuto vodní nádržku, zvanou za starých dob jezerem Phiala, za zdroj pramene Jordánu, deroucího se na povrch země z jeskyně v Baniasu, kteréžto tvrzení jest právě tak nesmyslné, jako jeho podrobné označení čtyř pramenů této řeky. Cestovatelé, jimž není padesátimetrový sestup do hlubiny obtížný, seznají, že ta kalná a odporná, hady, pijavicemi a žabami oživená voda nemůže býti nikdy totožna

se znamenitou křišťálově čistou vodou, která v Baniasu v takovém množství na povrch země vystupuje. Při poslední mé návštěvě v letní době obsahovala hlubina nepatrnou kaluž vody, a v jícnu bylo vedro pekelné. Dle arabské pověsti zvedal se v dávných dobách na místech jícnu vysoký vrch s městem, jehož nevlídné a lakomostí svou pověstné obyvatelstvo kdysi zemdlenému vynikajícímu muži pohostinství odepřelo, vyhostivši jej násilím ze svého území. Tu prorokoval on zkázu města, a opravdu také propadlo se toto na druhý den po jeho odchodu do hlubin, a vodní příval pohltil všechny živoucí tvory.

Pobyt v krásném, kolkolem bujícím rostlinstvem a proudícími prameny obklopeném Baniasu stojí za den klidného odpočinku a nerad loučí se cizinec s vlídným obyvatelstvem, aby nastoupil další cestu ku vlastnímu prameni Jordánu, jenž severně za pěknou Hasbejí na povrch země vyvěrá. Z Baniasu vedou do Hasbeje dva různé, však stejně vzdálené (4 a půl hod.) cestovní směry, z nichž první pohodlnější údolími Asal, Seražib, Churejibe a Šiba vede, kdežto druhý namáhavější, avšak vděčnější a mnohem malebněji do pohoří k vesnici Rašejat el-Fušar stoupá. Z tohoto platného důvodu zabočil jsem v údolí Churejibe na výšinu, k naznačené, asi 140 budov obsahující osadě, jejíž obyvatelstvo značné množství hliněného zboží různých druhů vyrábí a jím i ve vzdálenějších končinách Syrie obchoduje. Valná většina členů zdejších rodin, od starců až k dětské drobotině, upravuje buď hlínu aneb stojí u hrnčířského kruhu a zhotovuje hrnečky, misky, mísy a džbány, buď jenom hladké anebo různě zdobené. Toto červenavé zboží z Rašejatu dochází všude značného odbytu.

V rovné čáře tří kilometrů západně od Fušaru plyne v úzké a značně hluboké čedičové trhlině vysokými horami obklopeného údolí (Uadi et Teim) řeka „Hasbani" jež jest nejsevernější částí Jordánu. Pahorkovitě vlnitá krajina, v jejímž středu se táhlá rovina nalézá, ohraničena jest na západ srázným svahem pohoří, v němž proudí Nahr el Litani, a na východ horami s řekou Hasbani. Toto, po obou stranách horskými terasami obklopené pásmo zove se Merdž Ayun a náleží částečně k državám Beduinů, kteří zde za letních měsíců táboří. Po sestupu z Rašejatu do údolí Šiba, pak směrem k vesnici Hibbarije jedeme svěže zelenou, četnými morušemi, fíky a révami hustě posázenou krajinou, jejíž obyvatelstvo nadobyčejnou pilností vyniká. Zajímavý obrázek poskytuje, dole pod vesnicí Hibbarije o samotě stojící, částečně pobořený chrámeček, obydlený dvěma selskými rodinami, jež si tuto prastarou svatyňku pro svou skrovnou domácnost upravily. Na východní straně budovy stojí téměř pět metrů vysoký, po stranách sloupy a výklenky ohraničený portál, vedoucí do bývalé chrámové cely, odkud se do druhé, částečně zasypané a se střechou schodištěm spojené místnosti vstupuje. V rozích, tu a tam i spárovými balvany opatřeného zevnějšku nalezají se pilíře s jonickými hlavicemi, a ze zakončeného nahoře zdiva vystupuje ze stěn pěkně členěná římsa.

Další, půldruhé hodiny trvající cesta vine se poslední částí údolí Šiba mezi vesnicemi Džerfa (s výborným pramenem) a Kanie, načež směřuje podél řeky Hasbani a stoupá uprostřed přečetných vinohradů až do rozsáhlé, téměř pět tisíc obyvatelů čítající Hasbeje. Na mírném svahu, podle úbočí slavného Hermonu, obklopena zelení rév, oliv, moruší, fíků

a jiných ovocných stromů, leží Hasbeja velmi výhodně; svými vzhůru stoupajícími — řekněme — ulicemi a na mnoze úhlednými, kamennými a též výstavnými budovami představuje svérázné pohorské město Syrie. Člen společnosti British Syrian Mission tvrdil, že bydlí zde křesťanů 4000, Drúsů 800, Mohamedanů 100 a tolikéž židů. Hasbejští, vesměs k sektě Sefardimů náležející židé zaměstnávají se ponejvíce půjčováním peněz, a poněvadž mnoho v syrských krajinách cestují, znají výborně směry cest a poměry obyvatelstva i v končinách vzdálenějších. Setkal jsem se s nimi v Džolanu, Džeduru, za Jordánem, v Libanonu, v městech na

Rašeja.

pobřeží Středozemního moře; pokyny jejich shledal jsem vždy spolehlivými a znalost předních osobností v jednotlivých osadách co možná nejsprávnější. Hasbejští zaměstnávají se zejména chovem hedvábníků, dále výrobou hledaných polohedvábných a pestře pruhovaných látek, tlačením znamenitého jemného oleje z oliv, kteréž také s nepatrným příměskem soli nakládají, a konečně i vařením dibsu t. j. z hroznů upraveného sirobu, jenž tvoří hlavní součást orientalských pamlsků. Něco dělného lidu v Hasbeji zaměstnává se od května do října dolováním asfaltu (na straně jihozápadní, dále za městem) ve vládních, četným podnikatelům pronajatých dolech, v nichž se tato užitečná přírodnina v silných vrstvách nalézá. Bez dlouhých okolků dovolena mi návštěva největšího dolu, a když jsem se do pleteného koše postavil, jehož silný provaz se na rumpálovitém hřídeli otáčel, spustili mne umouněni havíři do temna. Otvory dolů jsou na povrchu země 2 až 4 metry široké a zvětšují se nepatrně v hlubině

jámy tesané beze všeho ostěnní v břidlici a chalcedonu. Po vystoupení z koše prováděl mne havíř dlouhými, do zemní pryskyřice vykopanými a kladím nepodepřenými chodbami, v nichž se v některých vzdálenostech k zapevnění stropů mohutné asfaltové pilíře nalézají, mezi nimiž minerální hmota vybrána a odvezena byla. Mocnost zdejších, vodorovně položených vrstev asfaltu nebyla až dosud na dálku ani do hloubky proniknuta, a z této okolnosti možno posouditi, že v hasbejských dolech ohromné bohatství této, co do jakosti zcela čisté přírodniny spočívá. Z podzemních míst kutacích odnáší se asfalt v kusech (pěti až třicítikilogramových) k výtahu, pak jej házejí na hromady, načež se kupčíci z Bajrutu dohodnou s majiteli dolů o cenu (obyčejně dvacíti halířů za půltřetího kilogramu); pak koná se doprava pomocí velbloudů. Dlouhé řady velbloudů odnášejí náklady asfaltu jen od polovice května do listopadu, poněvadž v ostatní roční době bývá cesta ve výšinách průsmyků následkem sněhových spoust neschůdna.

O starých dějinách Hasbeje kolují jenom nejisté domněnky, a tvrzení, že by to byl biblický Báal Gad (o němž se Josue zmiňuje) jest více než pochybno. Drúsům jsou však Hasbeja a údolí Teim, jímž protéká Hasbani, končinou právě tak posvátnou, jako křesťanům Jerusalem s okolím. Tam kázal totiž prorok Drúsů Muhamed Ibn Isma'il ed Darazi (Durzi) a vykládal zákony nové, chalifem Hakimem Biamrillah-em založené víry a shromažďoval ve svém, dosud nad Hasbejou se nalézajícím, „Chalvet el Bižad“ zvaném domečku četné učenníky a přívržence. Mimo tento domek, vynikající překrásnou polohou, stojí v osadě několik budov, v nichž se prý Durzi (rodem Peršan) zdržoval, leč bližších podrobností nemožno vypátrati, ani Drúsové o náboženských otázkách úplnou mlčelivost zachovávají. Knížata Drúsů opustili již dávno výstavný palác mocné rodiny Šihab, a turecká vláda zmocnila se ho, umístila v jeho prostorných místnostech telegrafní úřad, poštu a několik úřadnických rodin. Typy zdejších domorodců jsou poměrně dosti pěkné, a zejména ženy Drúsů, jež při slavnostních výstupech ozdobný tantur na hlavách nosí, vynikají ztepilostí a krásou.

„A kde vzniká pramen Jordánu?“ táže se čtenář. Zeměpisně hlavní a vlastní pramen Jordánu (jenž jest totožný s pramenem řeky Hasbani) vzniká na místě rázu sopečného, asi pětatřicet minut severozápadně za Hasbejí, a část cesty k němu vede uprostřed lávových, semo tamo rozmetaných balvanů. Do mělké nádržky, mající necelých pětadvacet metrů v objemu, vyráží z podzemí pramen, jehož čistá a chutná voda v ustavičném varu se čeří a pak přes kamennou hráz do mlýnského, lidskou rukou upraveného koryta plyne. Vrouben svěží zelení terebint, vrb a křovin, proudí v úrodném, asi hodinu dlouhém údolí, jehož úbočí čím dále tím více k sobě se přibližují; krajina mění se v roklinu se sráznými čedičovými stěnami, koryto klesá do značné hloubky, a v četných, přes třicet kilomeetrů dlouhých záhybech a spádech šumí tok, bohatý pstruhy, až do roviny Hule. Tam spojují se prameny Jordánu: Hasbani, Banias a Leddan (Dan) v jediný proud (Arabův „Ordun“), jenž protéká jezery Hule a Tiberias a ústí po východu z jordánského údolí za jerišskou nižinou do Mrtvého moře. — — — — — — — — — — — —

Až dosud vystoupil jen praskrovný počet cestovatelů a turistů na témě Hermonu, poněvadž se toto nalézá opodál hlavních cestovních směrů a také pokročilá roční, výstupu příznivá doba spadá mimo obvyklou cestovní dobu v Syrii. Za zimních měsíců a z jara pokrývá mocná úbočí a táhlou kupu Hermonu neobyčejné množství sněhu, jehož vrstvy vysoké pět až patnácte metrů, jsou při slezání skoro nepřekonatelnou překážkou. Teprve v druhé polovici měsíce června, když valná část bělostné roušky vlivem tepla zmizela, nastává nejvhodnější doba k výstupu. Někteří cestovatelé vypravují, že při výpravách na vrchol hory i za letních měsíců hrozných útrap zakusili; toto tvrzení náleží však do říše cestovatelských bajek, neboť největší obtíží jest jen délka cesty, obnášející, při výstupu osm a při sestupu pět a půl hodiny. V letní době panuje v Syrii pohoda co nejpříznivější, ranní, jen zřídka objevující se mlhy pohlcuje stoupající slunce v době velmi krátké a pak bývá v ovzduší Hermonu jak náleží příjemně.

Pro svou neobyčejně příznivou polohu, velikou, z dálných krajů viditelnou mohutnost a ladný vzhled náleží Hermon k vynikajícím zjevům horských velikánů západní Asie, a není tudíž divu, že k jeho oblačné výši staří národové a podmanitelé velkých říší s úctou pohlíželi, na něm svatyně budovali, a božstvům obětiny přinášeli. Temnými mračny zastřený Tur Talga starých Syřanů věštil slunečním žárem vyprahlým nivám vyvoleného národa toužebně čekanou vláhu, jež se šířila od severní mety držav říše židovské až na jih k Beersebě. Horou nade vše vynikajícího starešiny — Džebel eš Šéch — zovou Arabové tento majestátní dóm přírody, a v letním období ukazují Beduinové cizinci „hlavu starce“, na niž se v prohloubených zářezech dlouhé pruhy zbylého sněhu bělají. Kočovní synové stepních krajin Syrie nejeví však k návštěvě temene velkého Hermonu nižádné touhy a přes vší zálibu vyhledávati za místo posledního odpočinku vysokých hor, nedůvěřují nejvyššímu bodu Hermonu, jenž náleží k državám mocných duchů, jejichž klid rušiti není radno ani bezpečno.

Před výpravou dopřál jsem našim, znovu pečlivě kovaným ořům celodenního odpočinku, a když jsem si byl — za sedm franků — statného vůdce Maronitu objednal a potřebnou na den stravu do příruční ploché kabely uložil, byly nutné přípravy k výstupu dokonány. Úderem třetí hodiny z rána sestupovali již naše koně z Hasbeje k údolí, a pak to šlo zvolna po úbočí Hermonu vzhůru k vesnicím Ain Kanja a dále k Šuvaiji do lesnatého údolí Beni Hassan. Při postupu z údolí Hasbeje k výšinám Hermonu zajímavo jest sledovati jednotlivá pásma rostlinstva. Nejdříve pozorujeme značné množství ovocných stromů s četnými polnostmi a vinohrady, pásmo prostírající se do 1350. metrů nad Středozemním mořem. Další pásmo sestává z dubů, druhu cerris, semo tamo roztroušených, pak z mnoha mandlovníků a sporého počtu divokých, v tomto období a v této výši ještě nezralých sliv, a konečně z množství bodlákových keřů, zejména jalovcových a astragalových — druhu papilionacejí — jichž výpot — tragant — různým účelům slouží a také se vyváží. V těchto a ve výše položených místech prohání se syrský druh menších hnědých medvědů, pak značný počet silných vlků, z nichž jsem dva za nevelkými troskami

staveb blíže skalních, Šuveija zvaných, hrobů na několik okamžiků spatřil, a konečně prý se zde objevují též statní jeleni a krásné srny. Botanikové prohlašují jemné konifery (gymnosperm), rostoucí četně v tomto pásmu, za velmi vzácné a zajímavé.

V pomalé jízdě ubíráme se dále k rozsáhlému a značně příkrému valu, po jehož slezení ve značné dálce vlastní úpatí Hermonu spatřujeme. Rýhy, zářezy, vlnité úvaly a vyhloubeniny, směřující dolů s jeho táhlého hřebenu, vyplněny jsou někde menšími, někde rozsáhlejšími zbytky posledního sněhu. Svěže jemným vzduchem a v zářivém osvětlení výše

Pohled na Hermon z Rašeje.

stoupajícího slunce jedeme malým údolím ku prameni Ata, a pak to jde v pětihodinném, úmorně jednotvárném, jen dvěma třicítiminutovými zastávkami přerušeném postupu až k jižnímu vrcholu Hermonu, kde jsme u cíle. Výstup, vlastně výjezd na tuto slavnou horu nemůže býti ani pohodlnější, neboť postrádá závratných propastí, úzkých přechodů a srázných stěn, a koně stoupají až ku hromadám balvanů a sesutých valounů pod nejvyšší body temen horského hřebenu.*) Celek pohoří Hermonu zovou okolní vesničané „Džebel et Teldš“ (sněhové pohoří) a jeho tři nejvyšší body „Kasr' (hrad) Antar“. Směrem od jižního vrcholu (2755 m.) kráčel jsem přes sněhové pole na severní asi půl kilometru vzdálený nejvyšší bod

*) Cestovatelé, jimž nejde o návrat do Hasbeje, sestupují s výšin Hermonu do Rašeje — aneb opáčně — a zašlou svá zavazadla soumarovou cestou přímo na určité místo.

(2755 m.) a dále pak úžlabinou částečně sněhem naplněnou na západní témě, vzdálené ve vzdušné čáře asi 600 metrů a 2733 metrů nad Středozemním mořem ležící.

O polednách ukazoval teploměr tři stupně R. nad bodem mrazu, vítr proudil jen zcela lehce, a ovzduší bylo tak příjemné, že jsem po krátké době svrchní teplejší plášť odložil.

Ze všech vysokých temen Syrie a Palestýny poskytuje vrchol Hermonu pro svou vynikající polohu nejvelkolepější, nejúchvatnější a nejobsáhlejší vyhlídku po širošírém panoramě okolních a dálných končin. Při rozhledu do všech těch krajů, kteréž jsem v různých dobách a za různých okolností procestoval, zahostil se v mém nitru pocit spokojenosti, a mnohé vzpomínky na četné svízele, útrapy a mnohé nebezpečné putování zapadaly v těchto okamžicích do neurčita mysli, a duševní oko tonulo v báječné kráse oslňujícího obrazu. V míře neskonale mocné upoutala mne posvátná velebnost přírody, a v němém obdivu pohlížel jsem na steré ty body hor, na roviny, údolí, stepní pásma, poušť, moře i řeky a na daleké krajiny rozplývající se v šeru nejzazšího obzoru, z něhož zdánlivě klenba nebeská stoupala. Pocity, ovládající duši při rozhledu s temen vysokých hor, náležejí zajisté k nejkrasším a nejvelebnějším, jichž lidská bytost účastna býti může.

S výše Hermonu spatřuje se celé ohraničení této hory; na východě spojena jest s výběžkem Anti-Libanonu (Džebel eš Šerki), strana západní směřuje při údolí Teim k řece Litany a na jihu souvisí s Libanonem. Na straně severní pohlížíme na rozsáhlou, s našeho stanoviska zdánlivě zcela plochou vysočinu el Bka'a, až za černý bod zřícenin Ba'albeku a steré s ní na západě hraničící homole modravě šedých hor Libanonu, až k nejseverněji vynikajícím temenům velikánů Keneise, Ganin a nejvyšších hor Syrie: Džebel Tizmarun a Makmal. Na východní straně přesahuje rozhled pohoří (Damašek kryjící) až do rovin s jezery, za tímto syrským rájem ležících, a končí v dalekém temnějším pásmu stepním. Posuneme-li zrak o malé poznání k jihovýchodu, spatříme četné sopečné kužele Trachonu, dále pohoří Džebel Druz s rovinami Nukra a Ledža (Haurán), před ním a na jihu kraje Džedur, Džolan až k Moabu. V rovné jižní čáře pojímá zrak pruh řeky Jordánu, vinoucí se do jezer Hule a Tiberias, pak údolí zvané Ghor, jímž Jordán v přečetných záhybech do roviny jerišské a k Mrtvému moři plyne. Postupem s jihu na sever k našemu stanovisku objevuje se nám celé Samaří, země Galilejská a na západu při obzoru postřehujeme čáru Středozemního moře s pobřežím mezi horou Karmel až k Tyru. Podle toho, co zde stručně naznačeno, může býti nazván rozhled s Hermonu zrovna ohromným. Přes to, že nebylo ovzduší vzdálenějších končin dosti jasné, napomáhalo mi výborné sklo k rozpoznání četných podrobností proslavených krajin.

Biblický žalmista napsal o této velehoře tato slova: „Jako rosa hory Hermon, sestupující na horu Sion." V dávnověku již pohlíželi na tohoto domnělého dárce vláhy synové otce Cheta a kanaanské kmeny Feresitů, Hevitů, Girgesitů, Jebusitů a později Amoritů. Z jihu postupujícím židům stal se velebný Hermon pohraničním majákem v krutých zápasech s národnostmi zde usazenými, v jeho obzoru vyvinuli se a zanikli Foiničané,

Egypťané, přicházející z jihu, Assyrci z východu, Peršané a vítězné voje Alexandra Velikého pohlížely s úctou k mohutným jeho vyšinám. Množící se řady křesťanů zničily v dobách Římanů a později za vlády Byzantinců modly pohanské v chrámech na Hermonu, a klidně odpočíval pak tento velikán při záplavě Islamitů,*) v bojích s křižáky, v přívalu Mongolů a za postupu egyptských sultánů, nyní pohlíží stářím omšená hlava tohoto šécha horstev Syrie a Palestýny na zbědované hospodářství sultánů tureckých.

Z bývalých chrámů jsou tam jen skrovné zbytky svatyněk, z nichž jsem zejména jednu menší v kamenité úžlabině opodál vlastního úpatí temene nalezl, o níž se dosud ani jediný z cestovatelů nezmiňuje a jejíž kvádry následkem zemětřesení z poloh svých posunuty byly. V jižní vyšině Kasr Antaru nalézá se v prohloubenině seřaděný okruh podle sebe složených a otesaných balvanů, jichž střed k bohoslužbám pohanským sloužíval, trosky pobořené, opodál stojící svatyňky, poskytovaly vykonavatelům obětí přístřeší.

V nejvyšší míře uspokojen a dlouho trvajícím pátráním a chůzí znaven, ubíral jsem se v pětihodinném sestupu do Hasbeje, a učiniv opatření pro další pochod do Rašeje, uchýlil jsem se po vydatné večeři do stanu k potřebnému odpočinku. Ačkoliv je Rašeja z Hasbeje ve vzdušné čáře jen 17 kilometrů vzdálena, trvá unavující pochod plných šest hodin a vede s počátku údolím na severovýchod přes most říčky Hasbani, pak dále k marontsko-drúzské vesnici Mimas a přes vyšinu nad osadou Kufeir dolů k místu Sefine. Různými druhy ovocných a jiných stromů hustě zalesněné údolí poskytuje svěže příjemný vzhled, a v čerstvém horském vzduchu dýše se volněji nežli v nižinách Jordánu. Rolníci v Sefine natírali silné révové pně jakousi asfaltovou smíšeninou, o níž tvrdili, že se proti škodlivému hmyzu jak náleží osvědčuje. V další, mezi hornatými svahy malebně umístěné osadě Laja nabízel mi střelec pěkně pruhovanou, 170 čísel dlouhou kůži z pardala za pouhých pět franků, a když jsem mu ji s poznámkou, že nemohu této čerstvé, nevydělané trofeje potřebovati, vrátil, byl trpce zklamán.

Když jsme po plahočivé, severovýchodním směrem z Laje přes osadu Bkefije stoupající cestě před malebně rozloženou Rašejí stanuli, byli jsme u cíle dnešního pochodu. Stupňovitě nad sebou umístěné budovy osady této, čítající 3500 obyvatelů, stojí na rozměrné hoře s pahorkovým skalnatým výstupkem, na němž se stará, dosti dobře zachovaná saracenská tvrz vypíná, a jehož svah asi 40. menšími domky je zastaven. Rašejští obyvatelé náležejí bez odporu k nejpěknějším zjevům Syřanů, a Drúzové i katoličtí Řekové jsou statní junáci a znamenití lovci četné divoké zvěřeny Hermonu, jehož úpatí ve vzdálenosti dvacíti minut se nalézá a v některých letech ještě v celé první polovičce měsíce dubna sněhem pokryto jest. Ženštiny jsou statné a vynikající krásky nápadně pěkně vyvinutých postav, a dětská drobotina nadchnula by malíře-umělce k četným a vzácným studiím. S vyšiny nad Rašejí poskytují západně vystupující hřebeny Libanonu a zelení pokryté okolí velmi pěkný pohled; v dobách letních vedei hodila by se Rašeja syrským měšťákům za skvostný pobyt, kdyby byla

*) Islam = oddanost.

přístupnější, a kdyby ji obyvatelé Bejrutu a Damašku lépe znali. Pozoruhodných znamenitostí cizinec v Rašejí nenalezne, tvrz nestojí za návštěvu a tři chudičké, prostými obrazy svatých, lampičkami a jinými nepatrnými tretkami vyzdobené kostelíčky Řeků byly za naší návštěvy (v den sváteční) zejména četnými sličnými křesťankami navštíveny, jež prohlížely si nás s nemalou pozorností. Zřídka kdy zavítá cizinec ze západu do Rašeje, a tím se vysvětluje značná zvědavost zdejších domorodců. — — Cesta z Rašeje do Chanu Meitelunu (na dopravní silnici z Bejrutu do Damašku) trvá tři hodiny a vede přes Kafr Kuk do vesnice Der el Asair méně hornatou krajinou směrem severovýchodním a pak rovinou až do Mejtelunu. K návštěvě Hermonu odporučuji přímou cestu z Damašku přes Chan Mejtelun a Kafr Kuk do Rašeje a návrat buď Libanonem do Bajrutu aneb do Mejtelunu a ku stanici Suk Uadi Barada na dráze Bejrut-Damašské.

Zřícenina chrámečku na Hermonu.

Skot,

jeho účast v dějinách civilisace.

Napsal Boh. Bauše.

(Dokončení.)

Mexiku probíhala ještě až do polovice tohoto století travnaté pastviny stáda divokých bisonů, bukanierové však jich počet již značně zmenšili. Dnes jest chov dobytka hlavním průmyslem republiky mexické. Majitelé haciend ve vlhkých rovinách Vera Cruz a Tabaska vládnou druhdy stády 30.000 kusů čítajícími. Vedle skotu evropského pěstuje se zde i zebu indický a Carabao z Filipin. Tak vrátili se Mexičané k zaměstnání svých předchůdců, jak o nich soudruh Cortesův Bernal Diaz del Castillo vypráví.

Hojná stáda jižní Ameriky, z jichž masa dle návodu Liebigova též Evropa těží, mají jednotný původ.

R. 1546 přivedl kapitán Juan de Salazar 7 krav a jednoho býka z Andalusie do Brasilie, a odtud šířilo se potomstvo jejich po Paraguayi. Divokým skot tento nikdy se nestal z následující zajímavé příčiny:

V lesích zdejších žije malá, všem zvířatům obtížná moucha zdechlinová, která do každé čerstvé rány naklade vajíček. Pupečná šňůra novorozených telat poskytuje mouchám těmto zvlášť příhodné místo k násadám, po nichž následují záněty a nevyhnutelná smrt telete, nedostane-li se mu lidské pomoci. Jak daleko sáhá tedy rozšíření zhoubné mouchy, není skotu divokého. Ovšem ale polodivoce rozšířil se skot po pampě.

Dobrizhoffer vypravuje z missií Guaranských, že jezuité dali vyřezati oltář, jenž stál 30.000 volů či realů (real v ceně pěti grošů).

Ve Spojených Státech činí chov skotu nesmírné pokroky, takže stát tento dnes jest prvním v chovu a využitkování dobytka. V přirozených preriích na Ohiu, Indianě a ve státu Illinois mají farmáři 15 millionů krav nejlepších plemen, jež tolik mléka dávají, že stačí na výrobu 500 tisíc tůn másla a 200 tisíc tůn sýra.

Tak nastoupila stáda skotu v končinách, kde jindy proháněla se bezčetná stáda divokých bisonů.

Jest s podivením, že značná část lidstva nezná požívání mléka. Indiáni soudili as jako Číňané, že mléko má matka jen pro mládě. Peruanům nikdy nenapadlo lamu dojiti. Zdivočilé krávy přestanou dávati mléko. V Čile shledal Tschudi (1858) tak rozsáhlé dobytkářství, že Santiago jest dlážděno kyčelními kostmi, koulovými klouby vzhůru položenými.*)

*) Něco podobného viděti možno v průjezdu jednoho starého domu na Vyšehradě, jenž dlážděn jest podobně kostmi skotu.

Nelze zde vypočítávati, čím jest skot různým národům a státům v Evropě, Africe, Asii a Australii. Více méně však blahobyt a bohatství zemí závisí na zdaru stád.

Vždyť „chléb a mléko" byl symbol přirozené výživy, v němž J. J. Rousseau viděl spásu lidstva; a beze skotu není mléka, a nebylo by snad ani chleba. Vždyť vůl především trpělivě přijímá jho a pracuje stejnoměrně, táhna pluh. Skotem pampa, savana i step staly se rovinou, a potom rovina polem; kde skot se zdržuje, není již poušť a samota. Půda zdeptaná kopyty mění tvářnost, člověk pomocí skotu půdu ovládá, divokost mizí, sídlo lidstva se zveličuje. Toť dílo pluhu i skotu.

Používání skotu k nošení břemen souvisí v kolébce zdomácnění — v Indii s památným plemenem, národem neb snad jen stavem Bandžárů. Název Bandžáři či Lombodi užívá se v centrální Indii pro četný kmen kočující, jenž sám sebe „golmr" nazývá. Podobají se cikánům, od nichž tito snad i pocházejí, neb evropští cikáni shledávají též v Radžestanu svou původní vlast. Jejich jediné zaměstnání jest přenášeti pomocí volů obilí s jednoho místa na druhé, buď na účet vlastní, neb na účet jednotlivých států a i privatníků. Pokud nebylo dráh, měli monopol. Kmen tento vyniká krásou tělesnou, silou i obratností; vlastí jejich jsou silnice, nikdy nezdržují se v městech, v letě táboří venku, v zimě ve stanech z větví. Svým zaměstnáním živí všechny provincie střední Indie, a zvlášť v době hladu a války konají služby neocenitelné, požívají za ně i některých výhod. V rovinách Gangesu jejich výpravy obilím měly povahu skoro posvátnou. Celá karavana čítá někdy několik tisíc kusů dobytka, a v předu kráčí bůžek výpravy, býk pokrytý bohatými draperiemi a ozdobami. Věřící lid klaní se téměř tomuto býku, přináší své nemocné, aby je uzdravil, a novozasnoubenci přicházejí, by posvětil jejich spojení. Ačkoli praví kočovníci, považují Bandžáři Radžestan za svou domovinu a mají zde i několik vesnic, v nichž starci a invalidi nalézají útulku. Dle svých tradic byli v VI. stol. vpádem Radžputců ze své země vypuzeni. Ve své povaze nepodobají se cikánům; jsouť udatní, hrdí a pověstné poctivosti v obchodech. Angličtí ethnografové uvádějí jako společné vlastnosti s cikány: hudební jich nadání, loupež dětí, jednoduchý způsob uzavírání manželství, vraždění dívek, prorokování žen.

Ačkoli skot věnován jest hlavně práci míru, měl nicméně účast i ve válečných annalech všech národů. Znám jest Pražanům nápis nad vchodem vojenské zásobárny: L'art de vaincre est perdu sans l'art de subsister" (umění vítěziti jest ztraceno bez umění zásobování). Nuže, obětí tohoto umění jsou dlouhé kolony dobytka, následující za armádou vítězící i poraženou.

Není snadný dnes úkol vyživiti armádu až millionu ozbrojených lidí. V krajinách chudých vypomáhati musí konservy všeho druhu. Hanibal neznal ještě konserv při svém přechodu přes Alpy. Svou zásobu živého dobytka využitkoval však jednoho dne originálním i geniálním způsobem, jak Titus Livius vypravuje. Vojevůdce karthagský octl se v pasti Římanů, vedených Fabiem Maximem. S jedné strany průsmyk obsazený Římany, s druhé močály Liternumské. Hanibal ve své tísni dal uvázati všemu dobytku na rohy suché roští a révu. Když nastala noc, bylo roští

na hlavách všech dvou tisíc kusů zapáleno a ony zahnány do soutěsek skalních. Hrůza a bolest splašily ihned celé stádo, a ono, divoce pádíc zapalovalo křoví i trávu celých strání. Římané v průsmyku, spatřivše nad svými hlavami blížící se plameny, myslili, že jsou obklíčeni, opustili tudíž své posice, a Hannibal se svým vojskem prošel průsmykem.

Šestnáct století později, dne 3. ledna 1399, v bitvě u Delhi pomohla podobná lesť Tamerlanovi k vítězství nad Mahmudem Nass-er-Eddinem. Aby zaplašil slony svého protivníka, pustil Tamerlan bůvoly s hořícími hlavami do řad nepřátel a zvítězil úplně, neboť ohromní tlustokožci, vyděšeni plameny, obrátili se proti Hindům, a uvedli levé křídlo jejich v nepořádek.

Skotu i slonů použito za dob Justinianových jako živých hradeb, v boji s Veieny i za vnadidlo, jímž vylákán byl nepřítel ze svých výhodných posic (Tit. Liv.). Vandálové použili pak dobytka docela zvláštním způsobem. Kol místa obleženého nahromadili pobitého dobytka z celého okolí v hustém kordonu, a sami ustoupili opodál. Za krátko nesnesitelný zápach ze zdechlin přinutil obležené ku vzdání se.

Na sloupě Trajanském možno viděti vyobrazení, jak skotu používáno v tažení válečném. Na tětivy tehdejších střel byly brány šlachy ze skotu, Skythové své štíty a přilby vyráběli z hovězí kůže.

Pro zápasy býků jest dnes Španělsko klassickou zemí; vznik zápasů podobných sahá však daleko do starověku. Řecké medajle zobrazují zápasy býků, jak bývaly v Thesalii zvykem; v Římě v cirkusech zápasila zprvu zvířata mezi sebou, později lidem bylo zápasiti se zvířaty, a konečně gladiatóři bojovali před obecenstvem na život a na smrt.

Do Španělska zavedli zápasy býků Arabové v VIII. století. Od doby Maurů není ve Španělsku lidové slavnosti bez těchto zápasů. Vedle mravokárců, kteří zavrhují naprosto surovou tuto zábavu, nechybí ani velebitelé a zastánci. „Divadlo toto,“ praví Edgar Quinet, „zakořeněné v lidu, není jen zábavou, jest vychováním; upevňuje a otužuje. Ani dech jihu, ani galanterie Maurů, ani nadvláda mnišská nezměkčila Španělsko od té doby, co centaurem jest vychováváno. Býk zápasil vždy s ním. Ozdobte čelo jeho korunou zlatou a stříbrnou, neb přemohl Mahomeda, Filippa druhého i Napoleona!“

Slova neplatí již dnes, kdy poraženo bylo Španělsko průmyslovou Amerikou. Vrchol zápasů, kdy spada noří svůj meč v týl býka, nadchl Theophila Gautiera k slovům: „Divadlo toto vyváží všechna dramata Shakespeareova!“ Ku podivu, kdežto mravokárci nenalézají žádného půvabu v zábavě, při níž pikadoři rozzuřeného býka dráždí, koně střeva svá po areně vlekou a espáda konečně „graciosně“ smrtelnou ránu býku kordem zasazuje, horují černooké a černovlasé donni podnes pro rozčilující divadlo, jako pro ně horovaly hrdé Římanky v starověku.

Ovšem, kdyby šlo dle slov Tolstého, jimiž ve spise „o hříšných požitcích“ líčí hrůzy jatek, musili bychom se zříci i požívání hovězího masa.

Avšak průmysl, který vznikl využitkováním i vedlejších součástí poraženého dobytka, jest dnes tak rozsáhlý a rozmanitý, že stojí za povšimnutí. Maso hovězí totiž, samo sebou drahé, mělo by cenu ještě vyšší,

kdyby nevyužitkovalo se všech ostatních částí, tvořících asi třetinu vší váhy zvířecí.

V první řadě kůže, vypracované na usně, používá se tisícerým způsobem. Již starověcí národové uměli vypracovati kůži tak jemně, že připravovali z ní nejen obuv, ale i šat a klobouky. Jak rozmanitě rohů se upotřebilo, možno viděti v museích starožitností. Zlatem a stříbrem zdobené rohy pijácké, vyřezávané růžky na prach, tabatěrky a pod. vyšly sice z módy, leč industrie novější dovede roh učiniti ohebným, rozřezávati jej na nejtenčí plátky a tlačiti jej do různých forem.

Vyžadovalo by celé dlouhé kapitoly, kdyby mělo býti vypsáno, jak užívá se krve, kostí, uhlu z vypálených kostí, vnitřností, měchuřin, útrob, srsti, chlupů, hnoje, žluče atd. na knoflíky, klih, gelatinu, pergamen, pepsin atd.

Skot podporuje člověka dokud žije a přináší mu značný užitek po smrti. Nad to jest kráva jediným zvířetem, jež slouží lidstvu i když stížena jest chorobou.

Očkováním totiž seslabuje a zažehnává se jedna z metel člověčenstva, neštovice, které jindy decimovaly národy hroznými a častými epidemiemi.

Dík očkování látkou kravskou, vzatou z kravských neštovic (vaccinace), jak je na základě různých empirických zkušeností, tu a tam užívaných, první vědecky použil anglický lékař Jenner, bylo zlo značně zmenšeno. Látka animální béře se nyní hlavně z telat, na něž se původní látka vždy s jednoho na druhé očkuje.

Očkování jest dnes ve většině států obligátní neb aspoň (jako u nás) nepřímo nucené.

Skot jest důležitým nejen pro hmotné potřeby lidstva, ale hrál i vynikající úlohu v mythologii, kosmogenii, náboženství, i v umění antickém a moderním.

Joviš, nejmocnější bůh, mění se v býka, aby unesl Evropu, a Juno — dle Homera volooká, mění se v krávu; Bosporus (= kravský brod), spojující moře Černé s Marmarou, obdrželo jméno, když zakleté zvíře, ovadem k šílenému útěku poštváno, tudy přeploulo. Až na oblohu dostal se býk jakožto souhvězdí do zvířetníku či zodiaku.

Jen pomocí tahounů přežívavých bylo as možno zříditi slavné památky antického umění, jako jsou pyramidy egyptské a ohromné paláce králů Assyrských. Dokazují tak četné vlisy, i symbolické sochy, představující tu býka v práci, onde jako obraz síly. V chrámu Šalamounovu neslo obrovskou nádržku s vodou dvanáct býků, z nichž 3 obráceni na sever, tři na jih, tři na východ a tři na západ.

V Egyptě celá řada umělců, malířů, sochařů a výtvarníků vyobrazuje býka Apise, nesoucího mezi rohy slunce, oploditelku země. Z uměleckých památek antických podnes obdivujeme se skupině býka farneského, dílu Apollineově a Tauriskově z Rhodu. Skupina objevena byla v thermách Caracallových v Římě a dostala se do paláce Farnèse a později do Neapole. Představuje episodu mythologickou, nymfu Dirkeu, uvázanou k rohům býka syny Antiopy, žárlící na krásu své sokyně. Episoda tato nadchla Siemiradského k velkolepému obrazu o křesťanské Dirke, utracené na rozkaz Nerona.

Malíři novodobí, proslavení ve zvěromalbě, brali modely své hlavně z klidného zjevu skotu: Rubens, Pavel Potter, Roza Bonheurová, Troyon, Barye, Clésinger, J. Stevens, malíři angličtí; jaká rozmanitost v pojetí života přežívavců! I celou řadu básníků, od Virgila, Homéra a Hesioda nadchl trpělivý skot k selánkám i bajkám. Prvními hudebníky byli pastevci. Mohl-li by skot mluviti, snad žaloval by na člověka slovy Lafontainovými (L'homme et la couleuvre „člověk a had"):

„Je nourris celui-ci depuis longues années
Il n'a sans mes bienfaits passé nulles journées:
Tout n'est que pour lui seul: mon lait et mes enfants
Le font à la maison revenir les mains pleines:
Même j'ai rétabli sa santé, que les ans
Avait altérée; et mes peines
Ont pour but son plaisir ainsi que son besoin.
Enfin me voilà vielle; il me laisse en un coin
Sans herbe; s'il voulait encor me laisser paître!
Mais je suis attachée . . ." *)

* * *

Ku článku použito E. Chester: Historie et role du boeuf dans la civilisation 1898 Paris. Ed. Hahn. Die Hausthiere u. ihre Beziehungen zur Wirtschaft des Menschen. Leipz. 1896. a j. více.

*) Po česku as:

Člověk mě zneuznává, a já se tomu divím,
vždyť po dlouhá léta poctivě jej živím.
I nežádám nic víc než spravedlnost jen,
neboť užívá ze mne dobré každý den:
Své mléko, smetanu i sýr, ano i své děti
Mu dávám nezištně; — mně není co záviděti!
A když se z trhu vrací, má peněz plné ruce,
i stářím sešlého vytrhla jsem muce.
A dnes když sama stárnu, — teď strčil mě do kouta,
ani té pastvy již mi nedopřeje; — pouta
mně vrhl na mou šíji . . . že prý ho okrádám,
ač věrně sloužila jsem mu a nyní bídná strádám.

Tátošík.

Kreslil Mikuláš Aleš.

Tátošík.

(Pohádkový kůň slovenský. K Alešově illustraci.)

— — — — — — — — „Nuž a teraz vysedni na mňa, a dobro se drž!“ — řekl Tátoš, když na něho Janko pokrovec položil. Janko s radostí naň se vyšvihl, Tátoš odrazil od země, až se zem zajiskrila a do povětří se zvedna rychleji než vítr letěl k ohennému dvoru. — —

(Slovenské pohádky a pověsti od Boženy Němcové.)

Cařihrad.

Píše dr. Josef Štolba.

(Památce Jana Nerudy.)

(Pokračování.)

X. Stambul.

Čím v historickém ohledu naší Praze Malá Strana, tím jest Cařihradu nejstarší jeho část, Stambul, původní Byzantium.

Zde, na podlouhlém onom, kančímu rypáku ne nepodobném výběžku, jenž mezi mořem Marmarským a Zlatým rohem proti asijskému břehu vybíhá a vstup z Bosporu do Marmary ovládá, kolonisté z Megary r. 658 před Kristem založili osadu, která následkem své závidění hodné polohy záhy tak počala zkvétati, že postupem dob rvali se o ni Peršané, Spartané a Atheňané, až konečně ve IV. století po Kristu zmocnili se jí Římané. Konstantin Veliký učinil ji hlavním a sídelním městem a nazval ji Roma nova, kdežto doba pozdější pojmenovala ji po něm Konstantinopolis, neboť jemu jedině byla povinnována za opětný neobyčejný rozkvět svůj.

A zase přišli Peršané, pak Avarové, Arabové, Rusové, ano i Křižáci' kteří s různým štěstím útočili na Nový Řím, až r. 1261 zmocnili se ho zase Řekové a obnovili řecké císařství. Ale ne na dlouho. Neboť již roku 1422. objevili se poprvé před branami jeho Turci jako předzvěst neblahého roku 1453., kdy Mohamed II. učinil řeckému dědictví římských cesarů neslavný konec, prohlásiv dobyté město pode jménem Istambol za sídelné město nové říše osmanské.

A zde, v této nejstarší části města vzaly vznik svůj a odehrávaly se události, kteréž hýbaly celou Evropou, zde za nejrůznějších poměrů

a okolností povstávaly, mizely a znovu se rodily nejvelikolepější výtvory stavitelské, zde nesčetné miliony lidí pracovaly od dob odvěkých, zanikaly jako mlha, ale zanechávaly přece jen stopy práce své, zde dnes dosud živý obraz toho, co kdysi bývalo, obraz, který však spolu již tušiti dává, co jednou asi bude.

Řeknu to ihned, jaký dojem nejen Stambul, ale i celý Cařihrad životem a zevnějškem svým na mne neuprosně učinil. Ve všem, co zříte kolem sebe, vidíte tichý, ale neustávající boj surového, fanatického a sterilního násilí asijského východu s evropským, v ohledu kulturním veleplodným západem, boj, v němž východ, jak zcela přirozeno, zvolna sice ale přece jen stále ustupuje, boj, jenž zabíhaje již i do rodinného života tureckého, dnes již rozhodnut jest na prospěch západu. Jest jen otázkou doby snad ne příliš daleké, kdy bude se říkati o Cařihradě, že býval u vnitřní podstatě své kdysi městem tureckým.

Nejlépe docházíme poznání toho, probíráme-li se popisy Cařihradu z různých dob. Jaký to na příklad rozdíl mezi popisy středověkých cestovatelů, velezajímavým líčením Nerudovým a životem dnešním. A ještě nápadnější jest rozdíl mezi dobou, kdy šťastný osud zanesl Nerudu na břehy Zlatého rohu, a dneškem. Doba to pro život národů až směšně krátká, a jak tureckým byl Cařihrad ještě tehdy a jak evropským je dnes. Hlavními tepnami cařihradského života koluje sice snad ještě bohatší krev nežli tehdy, ale krev ta jest již valně změněna. Poměrně čistá kdysi krev osmanská mísí se stále víc a více s chladnější krví evropskou, a sice tak, že není již tím, čím bývala. Nová krev podmiňuje nový život, a nový život ten dodává Cařihradu znenáhla jiný ráz. Rámec obrazu jest dosud tentýž, ale obraz sám mění se úžasně. Protož, kdo poznati chce turecký Cařihrad, pospěš sobě co nejvíce.

Z Balukbazaru vstupujeme do starého Stambulu, a z budov, jimiž jsme pojednou obklopeni, ovívá nás dech dob dávno minulých, promísený arci čerstvým vánkem života nového. Proti nám omšené, němé zdi imposantní mešity Sultány Validé neboli Jeni Džámi, s dvěma štíhlými minarety, zdobenými jako trojnásobnou korunou třemi balkony, do kola běžícími, jichž rozkošná práce kamennická podnes obdiv vzbuzuje. S úžasem hledí tito současníci druhé polovice XVII. století na bujný, ale stále nezvyklejší život, jenž od časného rána do pozdní noci panuje na zajímavém, arkádami obklopeném předdvoří mešity. Nejrozmanitější prodavači všeho možného a nemožného zboží, řemeslníci, všem potřebám lidstva hovící, holiči, s báječnou rychlostí si počínající, rytci, kteří za nepatrný peníz v několika minutách vyryjí vám v mosaz jméno vaše v tureckých značkách, prodavači smolné louče na podpal, kteří zboží své kupujícím z velikých polen štípají, lidé, kteří opatří vás vším, na co si jen pomyslíte, řvou tu v stínu mocných platánů, jeden víc nežli druhý a vábí vás k výkladům svým. Ale nezdržujeme se dlouho. Skutečně tureckých předmětů zde celkem pramálo, vše většinou jen jarmareční zboží, sehnané z odpadků evropských továren.

Kráčíme dále podél slušné kamenné budovy, která hostí ústřední poštu cařihradskou.

Rozumí se, že nám nesmí ani napadnouti, abychom svěřili jí nějakou zásilku. Chceme-li, aby najisto došla, musíme odevzdati ji buď rakouské, francouzské, anglické nebo německé poště, které tu mají své úplně spolehlivě organisované úřadovny. Proto více nežli pošta sama zajímá nás celá řada brejlatých písařů, kteří sedí tu před budovou za prostými stoly a za nepatrný poplatek lidem, psaní neznalým, zejména starým i mladým Turkyním dopisy sestavují, jež dle intencí objednavatelů adressátům buď slzy radosti neb žalu vylouditi mají.

A kráčíme dále okolo pěkné mramorové turby neboli hrobky Abdula Hamida I., v níž odpočívá několik sultánů a celá řada princů a princezen, více méně šťastných, až dojdeme dosti příkrou ulicí vysoké zdi, ohrazující starý harém, s mramorovým kioskem, odkudž za starších dob sultáni hledívali na veřejné slavnosti a průvody, jim ku cti pořádané.

A právě naproti němu vypíná se Vysoká porta, podle níž pojmenována vláda turecká, poněvadž zde ode vždy bývalo a jest doposud ústřední její sídlo.

Představoval jsem si dům, který hostí velikého vezíra, státní radu tureckou a ministerstva vnitra i zevnějších záležitostí, jako grandiosní budovu s velikolepým vchodem, jenž v přeneseném smyslu důstojně representuje vládu nad tolika miliony vyznavačů víry Mohamedovy. Ale ani jedno ani druhé. Prostou, nevelikou branou vejdete do dvora, jejž obklopuje jednoduchá, sešlá budova. — Toť vše.

Za to starý serail, Seraj burnu, poutá tím více naši pozornost. Jest to soubor více méně temných a zamračených paláců, zámků, opevnění, kiosků, studnic a zahrad, který, tvoře proti starému městu ostrý úhel, rozkládá se na návrší, jež na nejzazším výběžku Stambulu se vypínajíc, poskytuje rozkošný pohled s jedné strany na Bospor a Zlatý roh, s druhé pak na moře Marmarské a na protější břeh asijský. Mohutná zeď s četnými branami obklopuje obrovský soubor ten, jenž šíří se v místech, kde kdysi paláce byzantských a římských císařů a křesťanské chrámy se rozkládaly.

Starý serail založen byl částečně již Mohamedem II. ihned po dobytí Cařihradu, a rozšiřován a opevňován jeho nástupci. Avšak pozdějším sultánům temné budovy jeho stále méně se zamlouvaly, až konečně Mahmud II. počátkem tohoto století přesídlil na volnější a přívětivější břehy Bosporu. A od doby té starý serail víc a více upadá. Posílají sem do pense vysloužilé harémy zemřelých sultánů, a sultánové sami dostavují se tam velmi zřídka, jen při nejnevyhnutelnějších a nejslavnostnějších příležitostech, jako na př. k líbání pláště prorokova, jež děje se za nejskvělejších obřadů vždy 15. dne měsíce ramazánu a k němuž nevěřící naprosto přístupu dosáhnouti nemohou.

Ale některé budovy jsou přece jen návštěvy hodné.

Tak zejména císařská klenotnice, která chová prý poklady ceny báječné. Avšak přístup do ní jest nejen velice obtížný ale i velmi drahý. Prostřednictvím vyslance třeba vymoci si povolení k návštěvě v menších skupinách, a každá skupina zaplatiti musí bachšiš tak obrovský, že ne každý uzná poklady ty za návštěvy hodné. Však chová Cařihrad jiných ještě, daleko cennějších pokladů, pokladů uměleckých, jež nahradí více nežli s dostatek návštěvu onu, tak velice stíženou.

A za mého pobytu byla téměř nemožna. Celý Cařihrad konal zimničné přípravy k důstojnému uvítání císaře Viléma II., a vše, co za hodné uznáno vznešené jeho návštěvy, upravováno s ohromnou nádherou, ale také ohromným nákladem. Osmnáct milionů franků stály prý ubohého sultána přípravy tyto. A nechtěl bych tomu odporovati. Ulice hlavní, jichž snad od staletí nedotkla se ruka dělníkova, dlážděny na rychlo znova, domy, jež přespříliš drze z řady vystupovaly a úzké ulice ještě více zužovaly, strhány do základu, posádka cařihradská opatřena novými stejnokroji, paláce zařizovány s orientálním v pravdě přepychem — zkrátka, vše nalíčeno s dovedností divadelních mistrů tak, aby německý císař poznal, jaké sídelní město tureckého jeho přítele za obyčejných poměrů — není.

Celkem jest starý serail se svými sešlými budovami a s pustými zahradami smutný pomník osmanské slávy. Skvěle započal, byl svědkem nejmohutnějšího rozmachu osmanské síly, ale znenáhla počal upadati, až konečně opustili jej tvůrcové jeho, kteří po staletí z něho byli naplňovali Evropu hrůzou. Odešli arci ne daleko odtud. Zdaž není však doba snad příliš vzdálena, kdy odejdou ještě dále? —

V ohledu uměleckém chová starý serail dvě budovy, jež dílem zevnějškem, dílem obsahem svým i pověstné poklady sultánovy daleko za sebou zanechávají, totiž Činili kiosk neboli Kiosk fayançový a nové museum starožitností. Obě musea stojí v obvodu starého serailu proti sobě a jsou oddělena širokou cestou.

Činili kiosk nechová tak vzácných pokladů uměleckých jako museum nové, ačkoliv i k němu Cařihrad s pýchou hleděti může. Ale za to budova sama, v maurském slohu v XV. století vystavěná, jest v pravdě rozkošna, a nejrozkošnější vyvýšená její kolonada, již nese řada štíhlých sloupů. A celá hlavní stěna kolem vchodu v kolonádě té vyložena jest deskami fayançovými nejskvostnějších vzorů a barev, jež tvoří tak unášející celek, že sama návštěvy hodna by byla, i kdyby nebylo těch vzácných starožitností uvnitř.

Ach, ty staré turecké fayançe! Staletí přešla přes ně bez jakéhokoliv účinku, hamižné ruce vyloupaly jich množství ze zdi, ale ty, které zůstaly, září, svítí a uchvacují, hlásajíce, že vyšly z rukou nepřekonatelných mistrů. Jaký to rozdíl mezi deskami starými a novými, jimiž místa vyloupaná byla později vyplněna. Kde jest ta smělá elegance kresby, kde to jemné sladění barev, kde ten nevyrovnatelný lesk desek původních! Na sto honů poznáte novější padělky, přes to, že jsou to celkem znamenité nápodobeniny.

Starožitnosti, zde chované, jsou velice zajímavé, ale daleko nevyrovnají se těm, jež chová museum nové. Budova tohoto jest nová, v řeckém slohu vystavěná a nemůže ani z daleka rovnati se budově Činili kiosku. Ale za to obsah její jest převzácný. Skvostné sarkofagy Sidonské, Hamidem Bejem objevené, tvoří hlavní její obsah, a ty uměleckou výzdobou svou staví nové museum po bok téměř britskému museu v Londýně. A nejskvostnější z nich jest sarkofag, Alexandru Velikému připisovaný, jenž náležel však spíše některému z jeho vojevůdců. Pochází ze IV. století před Kristem, a jest ozdoben nádhernými reliefy, jež na jedné straně představují bitvu mezi Peršany a Makedony, na druhé pak výjevy honební.

Ale jak velikolepě reliefy ty jsou pracovány, jak vše seskupeno, a jak životné! Jako by co nejjemněji řezány byly ve slonovině, vystupují veškeré postavy, veškeré tváře, veškeré podrobnosti těl, šatů i zbraní s takou pravdivostí, že v němém úžasu stojíme před nedostižným výtvorem umělce, jenž po více nežli dvou tisíciletích stále ještě uchvacuje, unáší. A jak as reliefy ty působily, když pokryty byly barvami, jež dle zbylých ještě stop činily z velikolepého reliefu spolu také nevyrovnatelný obraz! Před sarkofagem tím nabudete teprve pojmu o tom, jaké musí býti umění, aby bylo nesmrtelné. — —

A o sarkofag tento třásly se umělecké kruhy cařihradské za příležitosti návštěvy Vilémovy. Obávaly se, že zalíbí-li se mu, ochotný sultán pošle jej ihned vzácnému a mocnému příteli svému darem. Nevím sice, navštívil-li vůbec císař museum, ale faktum jest, že sarkofag stojí dosud na svém místě. Buď tedy nepůsobil na císaře jako na jiné smrtelníky, aneb Viléma do musea vůbec nevedli, aby snad — nepřišel do pokušení.

XI. Atmeidan a Etmeidan.

Opustili jsme obě musea stambulská, uchváceni poklady, jimiž jsou přeplněna a vcházíme do nádvoří Janičárů s proslaveným platánem.

Obrovský strom, jejž sotva obejdete dvacíti pěti kroky, na ohraženém, podélném, zašlém prostranství, z něhož severní brána, Orta Kapu, vede do Serajlu, jižní pak, Babi Humajun, z obvodu Starého serajlu k Aji Sofii — nic více. Ale jakých upomínek vyvolává obé.

Platán stál tu již osudného onoho dne, kdy po hrdinném, padesátidenním odporu turecké voje s janičárskými sbory v prvních řadách, vedraly se průlomem v hradbě městské nedaleko Aji Sofie od Marmary do města, toto ihned za vítězného ryku zaplavily a statečným obhajcům do zad vpadly. A němě hleděl na hrůzné ono vraždění a loupení, jež trvalo po tři dni a noci, při němž potoky krve tekly ulicemi, barvíce Zlatý roh a Marmaru daleko ode břehu do ruda, a za něhož umělecké poklady ceny nezměrné vzaly za své. A byl svědkem, jak vítězný Mohamed II. usazuje se v paláci císařů byzantských, jak z ubohého, dobytého města činí ne méně skvělé sídlo své, jak mění božskou Aju Sofii a veškeré ostatní přední chrámy křesťanské v mešity, a jak rozšiřuje odtud dál a dál panství půlměsíce, budě hrůzu v celé Evropě, on i jeho nástupcové.

A byl dále svědkem, jak elitní voj turecký, Janičáři, jako kdysi římští „praetoriané" a později ruští „střelci", na nové půdě se rozvijí, jak mohutní, jak počíná si toho býti vědom, jak zasahuje bezohledně do osudů říše a jednotlivých sultánů a jak po staletích nejbujnějších vrtochů rázem nalézá hrůzný konec právě od těch, kteří sami jej byli kdysi a hlavně na ochranu svou zřídili.

Sultán Urchan, vida, že nelze mu domoci se čistě tureckého, pravidelného sboru vojenského, založil r. 1328. sbor Janičárů, s počátku jen z válečných zajatců, ale později hlavně z křesťanských hochů, kteřížto rodinám svým násilně byli odnímáni. Nejsmutnější „desátek", který kdy

podrobení národové odváděti musili. Po pěti letech vždy objevili se v osadách křesťanských, Turky podmaněných zemí, oddíly vojínů, kteří, svolavše obyvatele a syny jejich, z těchto nejsilnější, nejčilejší a nejnadanější vybrali a jako otroky padišáhovy daleko odtud odvedli. Vybraní hoši odevzdáni hluboko v Malé Asii v čistě tureckém ovzduší spolehlivým dozorcům, kteří od nejútlejšího mládí zvykali je těžkým cvičením tělesným a zejména pohledu na prolévanou krev lidskou. Nejnadanější z nich vzděláváni, aby rozmnožovali řady úředníků, ostatní pak zařaděni z menší části do jízdného sboru tělesné stráže sultánovy — spahi — z největší pak mezi Janičáry.

Ubohá ráje křesťanská! Vše jí pobrali a na konec i její krev, její nejlepší syny, aby, přivedše v nich v úplné zapomenutí původ jejich a přetvořivše je na nejzuřivější nepřátele vlastních otců, osvěžovali jimi síly Osmanstva. A takto uloupení křesťané, hlavně pak Slované, od malička všem svízelům uvyklí, fanatismem islamu proniknutí a silou a odvahou kypící, rozmnožovali stále řady sboru vojínů, kteří, opovrhujíce smrtí, strach a hrůzu v nepříteli budili, kdykoliv zuřivé své útoky podnikali. Kde bylo nebezpečí největší, kde anděl smrti mával křídlem svým a v krvi brodil se bez milosti, tam Janičáři vrhali se slepě v před a vítězili z pravidla neodolatelnými útoky svými nad každým nepřítelem.

A sultáni dovedli jich oceniti. Nejen že odměňovali je bohatě, ale propůjčovali jim také různá práva a různé výsady, které arci živily jich sebevědomí, a do řad jejich znenáhla i četné mladé Turky vábily. A počet jich rostl tou měrou, že čítali konečně více nežli 100 tisíc hlav, tak že nezbývalo, nežli rozděliti je, abych tak řekl, na linii a zálohu. Čtyřicet tisíc mužů tvořilo sbor pravidelný, jenž maje jediného, nejvyššího velitele, Agu, dělil se na orty, oddíly to, čítající po několika stech mužů. Kterýsi sultán dal prvním čtyřem důstojníkům každé orty jména, kuchyň připomínající, jakož i zvláštní kuchyňské odznaky, Agovi pak velikou sběračku. A čím u jiných sborů byl prapor, tím stal se od doby té Janičárům kotel kuchyňský. Při něm přísahali nováčkové, a ztráta jeho značila pohanu, již nebylo lze ničím odčiniti.

Čety v Stambulu rozložené, jež měly hlavní kasárny své za Ajou Sofií, na náměstí Etmejdanu, opodál se nalézajícím, přicházívaly si střídavě s kotly svými každého pátku sem, na nádvoří Janičárů pro pokrmy, jež dostávaly ze sultánské kuchyně. Zlé znamení, kdykoliv kotly převrhly. Značilo to, že jsou nespokojeni, a takovéto ohlášení nespokojenosti bylo ultimatem, jemuž sultáni vyhověti musili, nechtěli-li, aby hněv Janičárů obrátil se proti nim samým. V takovém případě rázem klesaly hlavy vezírů a ministrů, kteřížto se byli Janičárům znelíbili.

Orta Kapu jest brána s dlouhým, s obou stran uzavřeným podjezdem. A do podjezdu tohoto, „katovna“ zvaného, uvedeni nešťastní hodnostáři takoví, a v nejbližších okamžicích již vynášeny zkrvavěné hlavy jejich podél jásajícího šiku janičárského ku protější bráně Babi Humajun, kdež naraženy na tyče. Pak teprv uklidnily se krvelačné sbory, vztyčily zase slavnostně kotly své, a naplnivše je, vracely se za bouřlivých projevů, uspokojeny do kasáren.

A běda sultánovi, jenž mluvě obrácených kotlů jejich neporozuměl. Nejednoho, tak zejména Selima III., stálo neporozumění takové dokonce ještě na počátku nynějšího století nejen trůn, ale i život.

A proto dlouho toužili sultáni po tom, aby zbavili se konečně sboru, jenž tak neomaleně a bezohledně a jen dle choutek vlastních odvažoval se plésti do práv nejvyšších vládců svých. Petr Veliký poskytl jim poučný příklad, jak třeba zatočiti s podobnou čeládkou. Sultán Mahmud II. vstoupil pln odvahy do jeho šlépějí. Chopil se rázně reorganisace tureckého vojska po příkladě evropském a pořídil si zejména spolehlivé dělostřelectvo. A když pak takto připraven vydal rozkaz, že z každé orty 50 mužů vstoupiti má do nově utvořených sborů vojenských, vzbouřili se Janičáři, hluboce dotčení nařízením, v němž zcela správně vystihli počátek svého konce. Pobořili dům svého nejvyššího velitele, za hrůzných výhrůžek valili se ulicemi města a táhli přímo na Serajl. Ale Mahmud se nezalekl. K radě energického Husseina Paše rozvinul prapor prorokův, připravené již voje, které beztoho ode vždy žárlivě hleděly na výlučné postavení Janičárů, podporovány lidem cařihradským, následkem rozvinutí praporu prorokova zfanatisovaným, vrhly se na ně plny zuřivosti, zatlačily je ponenáhlu za stálého vraždění zpět do kasáren jejich v Etmeidanu, obratně rozestavené dělostřelectvo počalo do nich páliti, a v několika hodinách nejslavnější válečný sbor říše osmanské vzal důstojný sebe konec. V hořících kasárnách, v nichž kartáče dělostřelců hrůzně řádily, nalezlo hrob as 8000 mužů, kteří se byli v nich opevnili, a stejný asi počet pobit v otevřeném boji. Četní zajatci dílem odpraveni, dílem pak, počtem asi 20.000 vypovězeni do Asie, sbor prohlášen slavnostně za zrušený a na jméno jeho padišahovými ústy uvržena kletba.

Na jižním konci Etmeidanu neboli „masného plácku“, jenž proto tak se nazýval, že vydáváno tu Janičárům každodenně maso, vypínalo se kdysi museum Janičárů, kdež chovány veškeré památky na sbor tento. Avšak když zemětřesení zničilo budovu tuto, přeneseno vše do prozatímních místností, jež nalézají se dnes v kterési ulici stambulské.

Podlouhlá, nevalně široká místnost, prostě vybílená, a v ní čtyři řady figurin v životní velikosti, jimiž procházíte se jako historickým, vojenským špalírem. Hlavy figurin jsou sice velice neumělé, ano zhusta přímo komické, ale staré, pravé kroje, zachované od nepamětných dob, opravdu zajímavé, ačkoliv vše, co kdysi zlatem nebo stříbrem bylo, svědomitě nahrazeno jest nyní bezcennými cetkami.

Naleznete tu veškeré kroje a odznaky všech hodnostářů od nejvyššího vezíra až k nejnižšímu eunuchovi a od prvního velitele Janičárů až do prostého vojína, a vše v pěkných exemplářích a vše dosud dobře zachováno. Zbraně jsou sice tu i tam nahrazeny více méně zdařilými padělky, ale za to jsou původní veškeré kroje i jednotlivé části jejich, zejména pak velezajímavé sice, ale většinou praošklivé, ba odporné turbany, obrovské někdy tak, že jest téměř nepochopitelno, jak bylo možno v horkém podnebí na hlavách je udržeti. Škoda, že tváře figurin nejsou provedeny lépe a charakterističtěji, a že figuriny samy nejsou seskupeny podle doby a podle významu jednotlivců ve způsobě národopisných oddělení Hazeliova musea ve Stockholmě aneb našeho národo-

pisného musea. Takhle vypadá celé museum jako veliký vetešnický krám, jenž nikterak k delšímu pobytu nevábí.

Vyšli jsme branou Babi Humajun, kterouž sultán za vzácných příležitostí vjíždí slavnostně do starého serajlu, minuli jsme prastarý chrám sv. Ireny, jenž slouží dnes za skladiště zbraní a v jehož zpustlé zahrádce válí se několik porfyrových sarkofagů a obrovská hlava Medusina, plni obdivu obešli jsme překrásnou studnici Ahmedovu, pokrytou nejskvostnější tesanou i kovanou prací, poklonili jsme se Aji Sofii, o níž blíže jindy promluvíme a ocitli jsme se konečně na obrovském prostranství, dosti slušně upraveném, Atmeidanu neboli náměstí „koňském", jež jest částí někdejšího hyppodromu.

Hyppodrom ten zasluhuje zmínky.

Byl to kdysi obrovský amfiteátr, jejž za účelem veřejných her a závodů stavěti započal císař Septimius Severus a dokončil teprv po 124. letech Konstantin Veliký. Na třech stranách kolem vlastního závodiště vybíhalo do výše čtyřicet řad obrovských, mramorových, stoupajících schodů, na nichž nalezlo místo sto tisíc účastníků plebejských, a nejvýše obíhaly nádherné galerie, vyhrazené vznešenému panstvu. Na úpatí schodů objímalo závodiště kolkolem široký a hluboký příkop, vodou naplněný, aby jednak divoké šelmy, rozeštvané co nejhrůzněji, nemohly rozběhnouti se po cirku, jednak pak, aby obecenstvo, někdy z jakéhokoliv důvodu rozezlené, nemohlo vniknouti na dráhu závodní.

A celá obrovská stavba tato vyzdobena byla co nejnádherněji přečetnými sloupy, reliefy a drahocennými uměleckými, kovovými i mramorovými sochami a skupinami, k nimž družily se v době her bezčetné prapory, koberce a květiny. Tak na př. vypínali se nad císařskou loží slavní čtyři bronzoví ořové korintští, kteréžto Konstantin Veliký z Říma sem byl převezl, a jež devadesátiletý, slepý dože Enrico Dandolo, když Benátčané byli tak obratným způsobem použili čtvrté křižácké výpravy, z Francie přišedší ku vlastním svým účelům, totiž ku dobytí Byzancie, mimo jiné bezčetné poklady umělecké do Benátek byl odvezl, a nade hlavním vchodem chrámu sv. Marka umístil, kdež dodnes obdiv vzbuzují.

A v amfiteatru tomto odehrávaly se po staletí vedle nezbytných her, divokých závodů a barbarských zápasů nejděsnější výjevy. Obyvatelstvo, pocházející ze všech konců světa, a z nejrůznějších národů, bylo beze všeho vlastního národního sebevědomí, a jen oddáno nejnižším vášním a choutkám svým. Hry, závody a zápasy ty milovalo přímo vášnivě, a rozdělilo se znenáhla dle barev závodníků na dvě strany, na modré a zelené, kteréž často beze všech politických příčin bojovaly proti sobě se zuřivostí přímo zvířecí. Zuřivost tato dosáhla vrcholu za velikého onoho vzbouření, Nika zvaného, jež obě strany, spojivše se následkem ukrutnosti a vydírání despotického Justiniana I., ve dnech od 13. do 20. ledna r. 532 byly vyvolaly. Bezčetní tisícové rozplameněné chátry valili se ulicemi a, řvouce své heslo „nika" — „vítěziž" —, pálili a drancovali město. Nadarmo povoloval a sliboval císař, jenž již již na útěk dáti se chtěl a jen následkem naléhání manželky své, pověstné Theodory, vytrval, a nadarmo sám slavný Belisar se svými žoldnéři usiloval zatarasiti jim cestu. Teprve když zdařilo se po dlouhém vyjednávání získati zase sliby

i zlatem stranu „modrých", kterým Justinian ode vždy příznív byl, věc vzala náhle obrat. Těmito sesílen, Belisar přepadl „zelené", v hyppodromu shromážděné, a utopil celé vzbouření v krvi třiceti tisíců lidí.

Věru, důstojná to předehra vraždění Janičárů, jež stalo se o několik věků později na nedalekém odtud Etmejdanu.

Ačkoliv hry pro přílišný náklad, jejž vyžadovaly, byly postupem dob víc a více obmezovány, trvala slavná doba hyppodromu přece až do čtvrtého, již zmíněného křižáckého tažení. Avšak Křižáci, zejména pak Benátčané, vyloupili ho tak důkladně, že zbyla z něho pouhá zřícenina, pozdější doba turecká rvala z něho kámen na stavby své, a dnes prostranství celé, valně již zmenšené, nejeví ni nejmenší stopy někdejšího svého určení. Ze všeho šťastná náhoda zachovala pouze tři, více méně porouchané pamětníky, v ose celého hyppodromu stojící, kteří arci byli kdysi svědky událostí velezajímavých. Žulový, asi třicet metrů vysoký obelisk Theodosia Velikého, tímto z Egypta přivezený a na oslavu vítězství jeho nad Maximem vztýčený, jest dosud pokryt dobře zachovalými hieroglify, jež hlásají jasně egyptský jeho původ; bronzový, as šestimetrový sloup, jejž tvoří tři obrovští hadi, do výše vzájemně se proplétající, velice poškozená sice, ale vynikající práce řecká z Delphi, sloužil, jak se zdá, jako obal vodotrysku; a konečně kamenný obelisk císaře Konstantina, do výše 30. metrů vybíhající, jenž kdysi pokryt byl zlatými, reliefovými deskami, které, rozumí se, dávno již zmizely, chová dnes jen na mohutném podstavci svém pěkně tesané, ale již valně sešlé reliefy, z nichž jeden a sice nejzajímavější z nich představuje Konstantina s celým dvorem, hledícího na závody v hyppodromu.

Toť vše, co zbylo z celé té někdejší slávy a nádhery, a co jediné označuje místo, kdež po staletí soustřeďoval se veškerý zevnější život prohnilé Byzancie.

XII. Aja Sofia a jiné mešity.

Nejskvělejší někdy chrám křesťanstva a nejskvělejší nyní mešita turecká, chrám, při jehož vysvěcení Justinián pyšně zvolal: „Šalamoune, překonal jsem tě", a při jehož spatření po dobytí Cařihradu Mohamed II., unesen velikolepostí vnitřku a jeho úpravy, nebyl schopen slova — toť božská Aja Sofia.

Zevnějšek nepřipomíná ničím a nikterak někdejší chrám křesťanský. Čtyři štíhlé minarety se zlatými půlměsíci na temenech a mezi nimi stavba, následkem značné výše minaretů a různých, mocných přístavků a podpor poměrně nízká, s velikou, plochou kopulí uprostřed a s menšími kopulemi po stranách, žlutě a rudě směrem vodorovným pruhovaná, a na nejvyšším bodu prostřední kopule obrovským, z daleka se lesknoucím půlměsícem opatřená, v tomže místě, odkudž kdysi zářil kříž!

Ale jakmile, zaplativše předepsaný bachšiš a obléknuvše připravené trepky velice značných rozměrů, vstoupili jsme hlavním vchodem, tu chápeme pyšná slova Justiniánova i němý obdiv Mohamedův. Celý grandiosní vnitřek rozkládá se do nejmenších podrobností rázem před námi, a obrazu, jejž skytá, jest málo rovných. V pravdě velikolepé rozměry,

jež co do vzdušnosti závoditi mohou s nejskvělejšími stavbami světa, překrásná obrovská kopule, vedle níž není druhé, která smělostí svou rovnati by se jí mohla, a skvostný soulad všech jednotlivostí, doplněný jemnou architektonickou úpravou a nejušlechtilejší výzdobou, až na některé turecké nevkusné přímětky, jichž účel, zakrýti příznaky křesťanství, jest zřejmý — která jiná svatyně může se honositi tolika a takovými přednostmi?

Jak velebný to dojem, a jak nábožnou náladu budí pohled ten přesto, že patříme na chrám nyní mohamedánský. Věru, že nikterak nepřipadá směšnou legenda o vzniku a provedení chrámu. Anděl zjevil se Justiniánovi, odevzdal mu plán chrámu, jenž věnován býti měl „boží moudrosti", a nařídil mu, aby jal se ihned stavěti. A když se tak stalo, bděl nad provedením a seslal dokonce kdysi, když bylo již prostředků na mále, císaři osmdesát centnýřů zlata, jež naloženy byly pojednou na mezcích, při stavbě zaměstnaných, aniž kdo byl viděl kým. Nejslavnější stavitelský umělec své doby, Anthemius z Trallu v Lydii povolán k řízení stavby, po celém Řecku, v Římě ano i po Egyptě sháněny nejdrahocennější hmoty ku stavbě, sto stavitelů, z nichž každý měl sto zedníků k ruce, prováděli co nejsvědomitěji rozkazy Anthemiovy, pět tisíc dělníků bylo zaměstnáno na pravé a pět tisíc na levé straně, vápno k vůli pevnosti rozděláváno ječmennou vodou, na vzdušnou klenbu přivezeny bělostné, duté cihly z Rhodu, jež byly tak lehké, že jich dvanácte vyvážilo jedinou cihlu obyčejnou, celá říše a všichni velmožové přispívati musili na stavbu, a císař sám každodenně dohlížel ku práci, nejpilnější z pilných odměňuje bohatými dary. A když stavba po osmi letech dokonána, vyzdoben vnitřek nejvelikolepějším a nejbohatším způsobem. Vše lesklo se zlatem, stříbrem a drahokamy, a počet zlatých a stříbrných křížů, nádob kostelních, paramentů a chrámových potřeb podobných, co nejnádherněji upravených, šel do tisíců.

A když o štědrém dnu r. 538 císař v slavnostním průvodu poprvé jel do ukončeného chrámu, dal zabíti 1000 volů, 1400 ovcí, 1000 vepřů, 10.000 kuřat a 600 jelenů, a rozdati spolu s 35.000 korci obilí a později s 300 centy zlata mezi jásající lid. A následujícího dne otevřen chrám lidu tomu, a čtrnácte dnů trvaly slavnosti na oslavu dokonaného díla.

Od doby té chrám utrpěl arci mnoho pohrom. Již po dvaadvacíti letech sřítila se následkem zemětřesení východní polovice kopule a zničila nádherný oltář se vším, co na straně té se nalézalo. Isidor Miletský zřídil ji znova, vyvýšiv ji o 25 stop. Ale v IX. století sesula se opět část při dobytí Cařihradu Křižáky r. 1204 chrám utrpěl od křesťanských dobyvatelů co nejvíce, za to však ušetřen byl po dobytí města Turky, arci ale jen proto, poněvadž zachovati ho chtěli pro sebe. Přes to byl svědkem hrůzného krveprolití, když turecká, krví opojená soldateska do něho se vedrala a jej naplněný nalezla uprchlíky, kteří hledali tu záchrany v patronu chrámu, v moudrosti boží.

A řecká legenda vypráví, že když Turci, vypáčivše zatarasené vchody, vnikli za divokého jásotu do svatyně, kněz, právě mši sloužící, tuto náhle přerušil a s kalichem odkvapil. A zeď za ním ihned se zavřela, tak že nebylo stopy po nějakém východu. A až chrám vrácen zase bude křesťanům,

zeď ta se zase otevře, tentýž kněz vejde opět s tímže kalichem a doslouží mši, tehdy nevěřícími pohany tak hrůzně přerušenou.

A po onom nešťastném dni nastala následkem mocného slova Mohameda II. ona přeměna, která opatřila Turkům nejskvostnější mešitu, jaké se kdy těšili. Oltáře a obrazy vyházeny, skvostné mosaiky v zlaté půdě, pokud představovaly podoby světců, buď zakryty obrovskými, kulatými tabulemi s citáty z koranu, zlatem psanými, se zlatým jménem prorokovým a se zlatými tugrami t. j. jmény různých sultánů v zeleném poli, jež arci mešitě krásy nedodávají, aneb zabíleny, ale tak, že obrysy vápnem dosti znatelně prosvítají; kříže, kdekoliv se naskytly, ať v mramorových zábradlích, ať ve zdech, ať v podlaze, násilně až na několik patrně zapomenutých vysekány; z obrovských Serafínů, jichž podoby vyplňovaly čtyři kouty pod hlavní kopulí, staly se odejmutím těl a připojením několika prapodivných křídel nestvůry, sůvám ne nepodobné, jež představovati mají anděle islamu; místo oltáře, jenž stával k východu, avšak ne na jeho dřívějším místě, postaven mihrab, turecké nejsvětější místo, výklenek, jenž musí obrácen býti ku Kaabě a do něhož kněz modlitby své koná; na místě dřívější kazatelny vztyčen mimber, jakýsi druh kazatelny turecké se špičatou stříškou, k níž vede vysoké, rovné a úzké schodiště, a odkud kněz každého pátku za sultána se modlí; naproti zřízena na vysokých sloupích, uzavřená a zamřížovaná, nádherně upravená galerie sultánova a opodál tu i tam rozsáhlé, otevřené tribuny pro předčitatele a vykladače koranu; na všech stranách zavěšeno plno prostých, obroučovitých, placatých lustrů s malými skleněnými lampičkami, jaké rozsvěcují se u nás před obrazy svatých; kolem kopule, podél všech galerií a všude, kde jen možno dosáhnouti, umístěna sta a sta stejných lampiček, a podlaha pokryta dlouhými rohožemi, jež roztaženy jsou tak, že po šířce ponechávají kamennou podlahu vždy as na čtvrt metru volnou. A stranou, pod galeriemi uloženy celé sklady skvostných i prostých koberců, jimiž pokrývá se podlaha v zimě.

A v postním měsíci ramazanu rozžehnou se ty bezpočetné lampičky vždy po slunce západu, a skvělé světlo jejich ozařuje tisícihlavý dav věřících, který koná tu za omamujícího hukotu modlitby své, což skýtá prý pohled přímo báchorkovitý.

R. 1847 až 1849 dal sultán Abdul Medžid mešitu vlašským architektem Foscarim opraviti, čímž arci valně přispěl k zachování nádherné této památky stavitelského umění. Od té doby však nevěnuje se jí již náležitá pozornost. Zejména pak mosaiky utrpěly místy až příliš mnoho. Nevědomí sluhové chrámoví vylamovali jednotlivé kaménky z mosaikových obrazů a prodávali je za nepatrný bachšiš cizincům, kteří byli nesvědomiti dosti, aby odnášeli takovéto památky na návštěvu svou, jež ostatně samy o sobě nebyly k ničemu a doma záhy zajisté pohozeny byly. Teprve novější doba ujala se mosaik těch a uložila citelné tresty na stejně barbarské lámání jako kupování jich.

A i jiné škody budova vzala v době novější. Hlavně zemětřesením. Následkem jednoho z nich zeď v prostranní lodi rozstoupila se ze zdola až nahoru, a strážcové chrámu hledí na několikacentimetrovou trhlinu tuto co nejklidněji, aniž by jim napadlo, aby ji vyplnili a omítkou zahladili.

Ale podivem naplňuje, že Turci, jak již zmíněno, počínali a počínají si vůči freskům Aji Sofie tak ohleduplně, nezničivše jich, nýbrž jen zakrývajíce je tím neb oným způsobem. Či učinili tak snad v tom vědomí, že zmocňují se Aji Sofie jenom na čas? Tím větší byla by pak jejich zásluha.

A ještě malé vysvětlení o shora uvedených tugrách sultánů. Tugry tyto mají vesměs ustálenou formu, jež, máme-li dostatečnou fantasii, připomíná nám obrysy ruky, jako když prostřední tři prsty jsou pohromadě vztyčeny a palec a malíček od nich co nejdále nataženy. Původ formy té jest tento: Sultán Murad I., syn Urchanův, jenž ve XIV. století přeplavil se se svými zástupy do Evropy, usídlením se v Drinopoli panství Osmanské v Evropě vlastně založil a roku 1389 srbskému carství na nešťastném Kosově poli konec učinil, sám však spolu, proklán srbskou dýkou, konec ten nepřežil, neuměl psáti, a přitiskl tudíž na důležitou jakousi listinu roztaženou ruku svou, namočiv ji dříve v černidlo. Od doby té podpisy sultánů dějí se písmem sice co nejozdobnějším, avšak se zachováním hlavních obrysů těch, a přicházejí v téže formě také na mince turecké. Tugra vládnoucího sultána zní: „Padišah Abdul Hamid, syn Abdula Medžida, povždy vítězného.“

A jak veliká jest Aja Sofia? Stojí na čtvrtém místě mezi evropskými chrámy. Chrám sv. Petra v Římě pojme 54.000 lidí, chrám sv. Pavla v Londýně 38.000, Kolínský dom 30.000 a Aja Sofia 23.000.

Skoro celou jihovýchodní stranu Atmeidanu vyplňuje slavná mešita Ahmedova, kteroužto vystavěl sultán Ahmed I. v letech 1609 až 1614 na základech velikolepého byzantinského císařského paláce, na němž bylo pracovalo několik císařů, a jenž považován za pravý div světa. Zevnějšek Ahmedie činí mnohem mohutnější a ladnější dojem nežli zevnějšek Aji Sofie, což konečně zcela přirozeno, poněvadž se všemi rozsáhlými vedlejšími místnostmi a budovami byla již původně stavěna jako mešita representativní. A mimo to zdobí ji šest minaretů, což jest počet neobyčejný, neboť z pravidla bývá jich u velikých mešit čtyři, nejvýše pět. Však měl z toho Ahmed také mrzutost s vysokou hierarchií islamskou, neboť tato viděla v tom neváženost ku Kaabě v Mecce, kteráž jediná dosud těšila se šesti minaretům. Ale turečtí velební pánové nalezli velice jednoduchý prostředek, aby se mohli zas udobřiti. Uložili Ahmedovi, že musí napraviti provinění své tím, že postaví u Kaaby minaret sedmý, což on také ochotně učinil. A důstojnost prvního chrámu islamu byla zachráněna.

Předdvoří, do něhož vcházíme skvostnými, kdysi vyzlacenými vraty vzácné arabské práce, tvoří, jako u jiných vynikajících mešit, překrásné, vysoké a vzdušné, kopulkami opatřené arkády v maurském slohu, jež sbíhají se v obrovský, pravidelný čtverhran. Předdvoří to jest dlážděno mramorovými deskami, uprostřed vypíná se roztomilá, k arkádám výborně hodící se studna s četnými výtoky, a před každým výtokem upraven jest kámen, na nějž usedají věřící, aby vykonali před vstoupením do chrámu obvyklá svá omývání.

Vnitřek mešity činí dojem uchvacující. Celý chrám s rozkošnou hlavní kopulí, čtyřmi polovičními podle ní a čtyřmi menšími celými v rozích spočívá na čtyřech obrovských, arci trochu příliš mocných, kanellovaných, mramorových sloupech o pětimetrovém průměru, kolkolem táhnou se as

do třetiny celé výše rozkošné arkády s maurskými oblouky, nahoře otevřené galerie tvořící, zdi jsou až do poloviny celé výše vyloženy překrásnými fayançemi, a ostatek tak jako hlavice sloupů vymalován, drobným sice a trochu křiklavým, ale velice přívětivým jasnĕmodrým a červeným vzorem, jenž blíží se vzoru spodních fayançových desk. A malba ta, ačkoliv pořízena byla před 18. lety, jest dosud tak svěží, jako by byli malíři mešitu teprv včera opustili.

Okenice, jimiž dolenní okna jsou opatřena, oplývají krásnou perskou vykládanou prací, a na železných, do zdí zapuštěných tyčích visí zase přečetné lustry téhož prostého tvaru jako v Aji Sofii s nesčetnými malými lampičkami skleněnými.

Mešita Ahmedova jest jaksi dvorní, oficielní mešitou. Značné náměstí, jež prostírá se před ní, poskytuje dosti místa, aby slavnostní průvody co nejlépe rozvinouti se mohly, a to přispívá zajisté také k tomu, že veškeré náboženské slavnosti, při nichž objeviti se musí sultán s nejvyššími hodnostáři říše a kdy rozvinuje nádheru v pravdě orientální, odbývají se zde. V Ahmedii slaví se úředně bajram, asi tolik jako náš masopust, a kurban bajram, svátky našim velikonocím ne nepodobné, kdy zabíjejí se tisíce ovcí a koz, jichž maso rozdává se chudým, zde slaví se narozeniny prorokovy, mulid en nebbi, odtud vychází každoročně poutnická karavana do Mekky a sem se zase vrací, přinášejíc pokaždé poslední pokrývku s největší svátosti islamské, v Kaabě umístěné, s černého onoho kamene, jejž sám archanděl Gabriel Abrahamovi byl přinesl a na němž sedával praotec Adam ve svém stanĕ. Arci posvátnou pokrývku tu vyměniti musila za novou, sultánem vždy darovanou. A přinesená pokrývka ta, jejíž pouhý dotek již působí zázračně, zavěsí se za všeobecného jásotu fanatických davů v mešitě.

Však také nečiní vnitřek dojem chrámu, nýbrž spíše obrovské, velice přívětivé slavnostní síně.

A proto také zcela přirozeno, že Ahmedie jest z nejbohatších mešit. Nejen od jejího zakladatele, ale i od velmožů tureckých dostalo a dostává se jí královských v pravdě darů, jež uschovány jsou v truhlách, ve výklencích umístěných. Mramorový mimber jest co nejskvostněji tesán dle kabského vzoru, a nad ním vznáší se zlatá koruna se zlatým půlměsícem; mihrab vykládán jest drahými kameny, a s obou stran stojí nevídané bronzové svícny, na nichž trčí obrovské, aspoň stopu v průměru mající, ozdobné voskovice, sloupům podobné; sultánova galerie vypravena jest s nádherou neslýchanou; nejdrahocennější exempláře koranu spočívají na neméně drahocenných podstavcích; nádob zlatých a stříbrných jest tu, množství úžasné — zkrátka, neschází nic, co poskytnouti může přízeň velikých tohoto světa.

A třetí z nejkrásnějších mešit cařihradských jest mešita Sulejmanova. Nezůstává v ničem za dřívějšími, jest stavěna nejčistším slohem saraçenským podle Aji Sofie, držána v žlutohnědém elegantním tonu, oplývá všemi možnými poklady, a činí zase jako Aja Sofia dojem opravdového chrámu.

Navštívili jsme ji právě v čas. Nastávalať bohoslužba. Poodstoupili jsme do pozadí a očekávali, co se bude díti.

Zvolna scházeli se pobožní a stavěli se na rohože čelem k mihrabu. Pak vešel kněz, postavil se těsně k tomuto a modlil se zpívavým hlasem. Za nedlouho srazili se všichni přítomní v řady a za monotoního zpěvu jednoho, jenž stál v popředí a později za zpěvu sborového, jehož účastnili se všichni veřící, klonili se až na zem, vzpřimovali se zase, padali na kolena, a zase vstávali, konajíce veškeré pohyby tak přesně a stejnoměrně jako řady vojáků na exercírce.

Pojednou vše umlklo, věřící modlili se patrně potichu a počali se znenáhla rozcházeti.

Jen několik jich zůstalo. Na otevřenou galerii vešel imam a počal huhňavým hlasem předčítati jim a vykládati místa z koranu.

Věřící byli vesměs jen mužové. Ženy musí držeti se v pozadí a nesmí zejména žádnému vcházejícímu muži přejíti přes cestu. Stane-li se tak, muž musí se vrátiti ke studnám a omýti se znova.

Zde také poznali jsme, proč mezi rohožemi zůstávají prázdné pruhy podlahy. Každý věřící i sebe vznešenější sejme přede vchodem střevíce s nohou, nese je v ruce a ocitnuv se na místě zvoleném, klade je zároveň s holí, s deštníkem atd. na prázdný pruh tento. Patrně by se věcmi těmi rohože znesvětily.

Zmínky zasluhuje ještě velikolepá, ale bohužel uvnitř nevkusnými ozdobami znešvařená mešita Mohameda II. dobyvatele, která, vystavěna byvši záhy po dobytí Cařihradu, s dvěma svými, arkádami obehnanými dvory, s turbou svého zakladatele, v zahradě umístěnou, se svými školami, s byty pro studující, s nemocnicí, s noclehárnou, s kuchyní pro chudé a s lázněmi tvoří ohromný komplex, jenž obdiv budí nejen svou rozsáhlostí, ale i péčí, s jakou na potřeby studujících a chudiny pamatováno jest; dále Hamidie, elegantní, vzdušná, žlutě natřená mešita, kterou panující sultán Abdul Hamid r. 1886 nedaleko svého sídla, Yildiz Kiosku, byl vystavěl a do níž za veliké slávy ubírá se každého pátku na povinnou pobožnost, selamlik zvanou; a konečně mešita Bajezidova poblíž seraskeriatu se skvostnými arkádami, v nichž plno krámků s různými maličkostmi, zejména s nejrozmanitějšími růženci, bez nichž žádný Turek obejíti se nemůže. Mešitu tuto lid nazývá mešitou holubí, a to proto, poněvadž arkády její hostí ohromné houfy holubů, které zde sám Bajezid byl usadil, a jež krmí se pravidelně ze základu jím složeného. Jest to sice hezký pohled, když sluha mešity za odměnu několika krejcarů rozhodí dvě tři hrsti zrní a přivolá tím sta a sta holubů, kteří, jako na náměstí sv. Marka v Benátkách, usadí se jemu i vám na ramenou ba i na hlavách, a tak vás obklopí, že ani vykročiti nemůžete, ale jak velice tím trpí ty skvostné arkády a zevnějšek mešity! Vše jest jimi znečistěno a nikomu nesmí ani napadnouti, aby pozdvihl proti nepleše této svého hlasu. Holubi jsou přímo posvátni, a lid nedovolil by, aby se jim ublížilo. Vždyť, touží-li kdo po něčem aneb onemocní-li kdo, spěchají příbuzní do mešity a krmí holuby v přesvědčení, že dojdou takto vyplnění touhy a uzdravení nemocného.

Jsou jiné ještě mešity v Cařihradě, jež buď k vůli architektuře svéhodny jsou návštěvy, aneb prazvláštními jmény svými, mnoho slibujícími, ale málo plnícími pozornost budí. Avšak žádná z nich neposkytuje ani

z daleka tolik zajímavého jako mešity shora vylíčené, ačkoliv nejedna z nich jest velice pěkná ano roztomilá. To však jest všem společné, že v každé vždy několik mlaďoučkých hochů, kteří, sedíce se skříženýma nohama před stojanem s koranem, učí se mu zcela hlasitě z paměti, neohlížejíce se ani po bohoslužbě ani po příchozích, a tak jsou zabráni v práci svou, že jsou slepi a hluši pro vše, co děje se kolem nich.

A ještě něco. V předních mešitách, které se těší knížecím příjmům, jsou truhly a skříně, do kterých boháči, mešitám těm příznivi, uschovávají své poklady, kdykoliv odjíždějí z města. A prosté truhly ty jsou tak bezpečné, jako pancéřové sklepy našich peněžních ústavů.

Mešity dělí se na dva druhy: Veliké mešity, džami, t. j. shromáždiště, a malé, mesdžidy, modlitebny, z kteréhož poslednějšího slova povstalo označení mešita. Cařihrad čítá nyní 227 džamií a 664 mesdžidií, počet to zajisté imposantní. Minaretů jest u každé velké mešity několik, kdežto menší mívají jen po jednom, někdy zcela prostém, dřevěném. Každý minaret má nejméně jednu pavláčku, některý až i tři, a s této volá muezzin pětkráte za den věřící k modlitbě. Jest to zvláštní dojem, když do té vřavy pouličního života počnou s výše zaléhati huhňavé a zpívavé hlasy muezzinů, z nichž každý namáhá plíce seč jen jest, aby překřičel muezzina sousedního. Avšak, jaký to rozdíl proti velebnému hlaholu zvonů chrámů křesťanských! (Dokončení.)

Monolog šaška.

(Z české tragedie.)

K vám, kteří pozemskými statky oplýváte,
vznešení páni, šlechto urozená,
ubohý blázen ruce spíná
— zlá dobá na něj dolehla
to ode dne, kdy začala hrát Bída
na housle k tanci jeho Veselosti . . .
a proto v zrak se jemu nedívejte,
neb může smát se pouze jedním okem,
co druhé se mu v slané vodě topí,
a obě ho tak bolí, bolí —
nemáte, páni, někde ve svých domech
vakantní službu domovníka?

Můj otec — znáte, páni, toho starce?
Je domovníkem v starém šerém domě,
kde asi dvanáct nájemníků bydlí,
má bleděmodré čekankové oči
a v prsou starou, zajizvenou ránu —
můj otec bolí mne.

A znáte vy ten starý šerý dům . . .
nad železnými vraty trčí pták,
podivné jakés zvíře, má dvě hlavy,
dívá se na vás otevřeným zrakem
a přec je neživý;
a chodby jsou tam šedivé a tmavé,
na stěnách visí kříž a pavučiny,
a v lidských tělech scvrkají se duše
na pidimuže.
Můj otec je tam domovníkem.

Náš ponocný však mnoho pamatuje
a mnoho zná a mnoho viděl.
Když spravedlivé nebe oko zavře
a zardívajíc hanbou se a zlostí
nad vším, co za den bylo uvidělo,
usíná smutně —
když lotři noční povstávají k činům zlým,
on s lampou kráčí, bdící svědomí
a pozoruje . . .

Náš ponocný mi jednou vypravoval,
že nejsem jenom sluhy potomkem,
že sluhou nebyl vždycky otec můj —
ach, od toho dne začala hrát Bída
na housle k tanci mojí Veselosti,
a proto mohu smát se jenom jedním okem,
co druhé se mi v slané vodě topí —
tož, prosím, v zrak se mi teď nedívejte!

Můj otec pánem byl
a stavěl dům.
Ten starý šerý dům, ten stavěl, páni, on.
Pro děti svoje, svoje přátely
a také trochu pro své pohodlíčko —
vždyť taký už jest, páni, světa běh.
Pak dlouho bydlil v prvém poschodí,
to dávno už, já nebyl na světě —
tak starý ponocný věc vypravuje . . .
A potom stalo se:
— bez viny nebyl ovšem otec můj,
však proto lilie jest pouze květinou,
že nevinnou je —
byl listopad a byla tmavá noc,
(to všecko viděl starý ponocný,
a spravedlivé nebe — spalo, spalo)
tu v domě hádka strhla se;
kde meč, kde dýka — všichni sápali se

na mého otce.
A jeden vehnal špičku meče svého
až k srdci jemu. Myslili, že mrtev.
A tenkrát jeho čerstvou teplou krví
to zvíře nasytili nad vraty,
až oba zobce se mu zkrvavily.
To byla, páni, vlastně moje krev,
neb já jsem pošel z krve otce svého,
a že jí málo, tož jsem do dnes chudokrevným.
Déšť ostatně už sešlehal tu krev
s zobanů potvorného zvířete,
já však ji vidím na nich do dneška.

A proti nadání všech uzdravil se otec.
A že byl od té doby
pokorným, tichým, duší zakřiknutou,
tož dali mu tam službu domovníka,
tam, v starém šerém domě.

A mně je líto jeho zotročení.
Dvůr zamést káží — mete dvůr.
Nanosit vody, — shrben vodu nosí.
To a to přinést — běží ve dne v noci.

Jde panstvo na ples — otec v mrazu čeká,
i přijíždějí — čepici svou smekne,
a mrazný vítr hrá mu sporým vlasem —
on necítí!

S kozlíku vozu lokaj odplivne si
a ví, kam otrocká ta slina padne,
a slina padne otci mému na tvář —
on setře ji a necítí!

Psa pohladí, na otce mého zařvou,
pes štěkl by, můj otec skloní hlavu
a v čekankových očích úzkost hostí
a necítí! . . .

Ten starý šerý dům
má trhliny.
A trhlina je písmo Osudu,
poslední hláska v jeho abecedě.
A tomu smyslu otec rozumí
a chodí, pátrá plný zoufalosti
a maltou zalepuje
a svory vbíjí —
v truc Osudu chce zachovat ten starý šerý dům.

Pán jeho spí,
a netečni jsou k všemu nájemníci —
jen tatíčkovi mému krade sen
ten strach o starý šerý dům!
Tu jako pavouk chodí ztichounka
a jako včela kutí cos a lepí,
neb křikli by, že ruší jejich klid —
a tatíček můj necítí!

K vám proto spínám ruce,
o vzácní páni, šlechto urozená,
dopřejte v některém tom domě
pošetilému starci
vakantní službu domovníka!

Hůř nebude mu nikde.
On bude sloužit vždy a všude,
poctivec bědný,
a mnoho nežádá:
jen kývněte mu blahopřejně řasou
a poklepejte časem na rameno,
on, dobrotisko staré,
vám bude žehnat čekankovým zrakem,
dušičkou udupanou,
a vrasčitým bít o zem bude čelem!

Já, vzácní páni, šlechto urozená,
za toho starce já vám vděčen budu,
mně bolí srdce —
po bláznovském svém způsobu
vám vděčen budu:
papouškům, špačkům, opům pitvorným
odkoukám talent jejich,
smích uvězním do tahů vašich lící
a přikuju jej zvonivými pouty —
jen dejte, prosím, někde otci mému
tu službu domovníka!

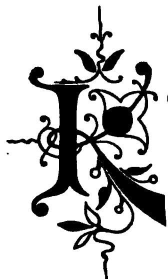
J. S. Machar.

Josef Manes.

Studie dra. F. X. Jiříka.

(Dokončení.)

do sledoval až posud vylíčenou uměleckou činnost Manesovu, kdo představil si celou velikou řadu prací, kreseb a studií, jež jsme vyjmenovali, musí nutně obdivovati se všestrannosti a píli umělce, jenž, sleduje svůj výtvarný ideál, dovedl jemným taktem najíti v realitě takové prostředky výrazové, takové tvary a typy, jež shodovaly se s ideovým, novým názorem jeho na umění. A tyto typy, tvary a zjevy studoval Manes vždy do podrobna, se snahou učence, jenž poznati chce důvodnost každé věci; shledali jsme, jak studoval květy, listy a trávu, útvary mraků a zjevy atmosfery a jak studoval architektonické památky i lidový kostym a lidové stavby. Všude proniknouti chtěl k podrobnému poznání a znalosti věci. A přece toto intellektuální, do jisté míry vědecké studium nebylo mu cílem, nýbrž jen prostředkem k vyjádření jeho uměleckých, výtvarných idejí, k jeho uměleckému tvoření, v němž spočívá hlavní význam jeho životního díla, význam, na nějž nelze ani dnes dosti znovu a znovu poukazovati, aby stal se základnou a východiskem nového českého umění. Že umělec tak eminentně nadaný při své neunavné píli a svědomitém sledování programu, jejž si vytknul, studiem a tvořením svým měl rozhodný vliv také na různé jiné stránky kulturního vývoje českého, jest zcela přirozeno a jest dávno uznáno, že ku př. krojové jeho studie staly se neocenitelným zdrojem pro studium národopisné. Po této stránce národopisné došel Manes v novější literatuře naší častěji pozornosti a poukazujeme znovu na literaturu uvedenou na počátku této studie.*) Bohužel, že vzhledem k tomuto poměrně hojnému oceňování významu Manesova po této stránce, která vzhledem k uměleckému významu jeho, jakožto prostředek, teprve na druhém místě stojí, nebývá tak zhusta poukazováno na hlavní jeho význam jakožto umělce výtvarníka, jakožto tvůrce nového, národního principu uměleckého. Jako mají studie jeho nepopíratelný význam jakožto dokumenty kulturní a národopisné, tak mají také a to především vysoký význam pro vývoj moderních českých idejí výtvarnických. Nesmíme zapomenouti, že každý náčrt, každá skizza jeho jest především dílo umělecké, a bylo by si přáti, aby i tato stránka výrazu Manesova šířeji byla projednávána, aby tak udržena byla rovnováha celistvého obrazu o významu Manesově. Studie národopisné nebyly Manesovi vlastním cílem, nýbrž prostředkem k vytvoření uměleckého typu českého člověka, typu, jejž studoval mezi lidem a jejž doplnil si studiem malířských památek českých; poněvadž pak byl velikým umělcem, jest přirozeno, že studie jeho, které

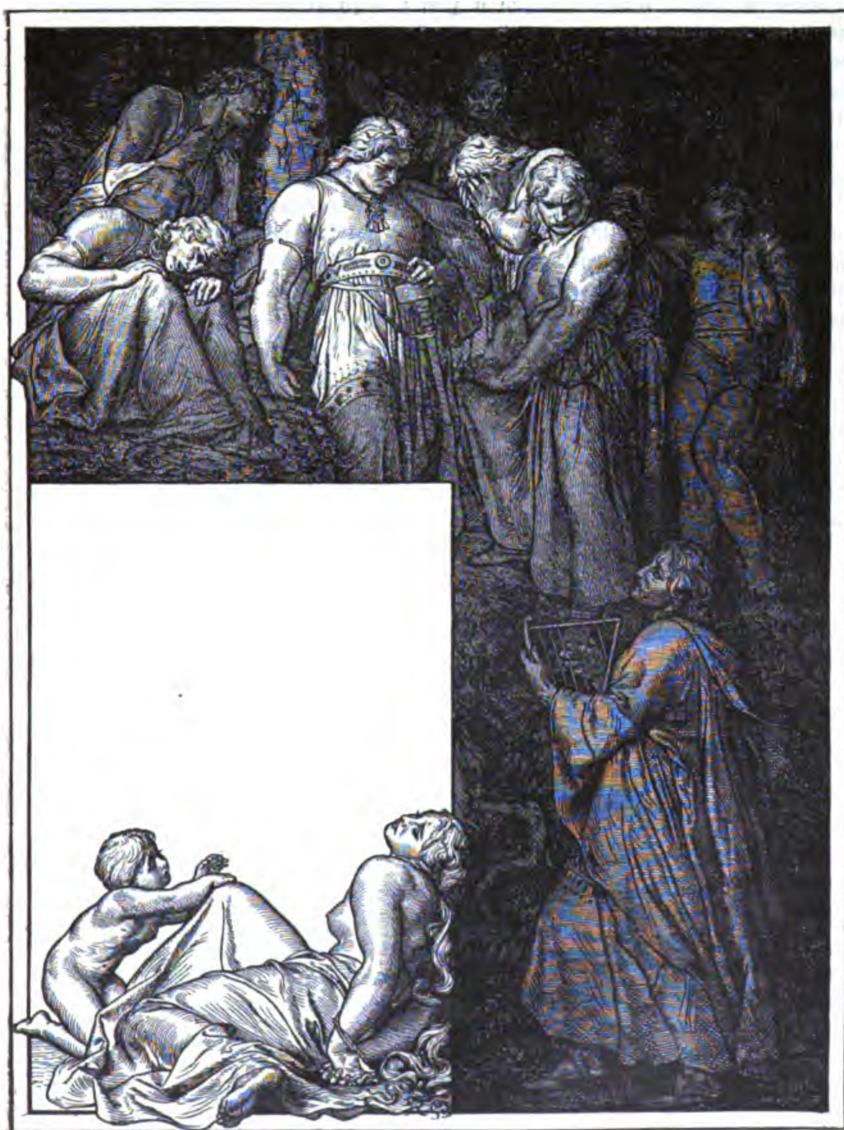
*) Během tisku vzrostla literatura tato opět o několik statí zejména v časopise „Český Lid“.

dle přírody konal, jsou v každém ohledu spolehlivé a věrné a jakožto takové zároveň předním pramenem pro studium kostymů a krojů namnoze vymizelých. Jest to zásluha, kterou se význam Manesův o rozvoj české kultury tím více zvětšuje, ježto doba jeho nevykazuje mnoho pracovníků na poli tomto.*)

O jednotlivých studiích krojových a typech stala se již zmínka u příležitosti cest Manesových po Čechách, Moravě a Slovensku. Shledali jsme tu studie krojů a typů z Horšova Týna, z okolí Něm. Brodu, z Uher. Hradiště, z Jihlavy, Břeclavi, z Čech na Moravě, z Bílovic, z Trenčína, Těšína i od Krakova a j., typy a kroje české, moravské, slovácké i polské; také o mazurském kroji, v němž portraitoval Manes bratra Quidona r. 1847 již v předu jsme se zmínili.

---

*) Mimochodem podotýkáme zde, že jen omylem mohlo se státi, že bez ohledu na vůbec známá data jmenován byl až posud Manes v literatuře naší prvním, jenž studiem českého lidu se zabýval. Manesovy zásluhy v oboru tomto jsou zajisté tak pevny, že není nikterak třeba domněle zveličovati je fakty, jež neshodují se s výsledky dějinného zkoumání a jež umělecký význam Manesův nemohou ani zvětšiti ani zmenšiti. Tak se pravilo ku př.: „Bylť Josef Manes z českých malířů nové doby první a dlouho také jediný, jenž vyhledával své typy přímo mezi lidem a to většinou mezi dobrým lidem veským“ (Zlatá Praha, 1892, str. 190); také v úvodních stránkách znamenitého díla o Národopisné výstavě československé 1895 se praví, že po spisovatelích a učencích „byli to čeští umělci sdružení v Um. Besedě, kteří začali si všímati selského lidu, jeho výrobků... a čerpali z nich český ráz pro své moderní výtvory; tu zapomíná se, že čeští umělci činili tak již v letech 40tých a nikoliv teprve v letech 60tých a zapomíná se hlavně na sdružení jejich v Jednotě výtvarných umělců a na národnostní program této jednoty; a dále praví se na témže místě: „První kdo pojal takto úlohu českého umělce... byl Josef Manes... bylť Josef Manes první, který z umělců pozvedl prostý lid český do umění...“ Zvláštní shodou klade se tu všude důraz na prioritu a jakkoliv vzhledem k ocenění uměleckého významu Manesova, o nějž toliko na tomto místě se nám jedná, jest otázka této priority bezvýznamná, poněvadž v ničem nemůže rozhodovati o umělecké ceně jeho díla, nelze přece nepoukázati zde znovu na celkové umělecké disposice let 40tých u nás i v cizině a zejména nepoukázati na Ant. Dvořáka, jenž vlastně co do času první vystoupil u nás se systematickým studiem lidu a s malířským interpretováním jeho života a jenž své typy a motivy s velké většiny přímo mezi prostým venkovským lidem vyhledával a tím první z českých malířů lid tento do umění uvedl. Nadání Dvořákovo neslo se ovšem více k realistnímu postřehování proti idealistnímu tvoření Manesovu, a proto výsledky lidového studia jejich podstatně se liší; pokud však priority studia tohoto se týče, nelze přehlédnouti, že studium toto u Dvořáka lze sledovati již od r. 1845. Jedná se zde zajisté jen o málo let, o dobu kdy Manes v Mnichově meškal a ještě romantickými koncepcemi se zanášel, ale právě tato malá difference jest dokladem, že prioritu tu nelze vykládati za zvláštní velikou osobní zásluhu, poněvadž umělecké a sociální disposice doby samy umělce výtvarné vedly ke studiu tomuto, jehož výsledky shledáváme u nás co do času postupně u Dvořáka, V. Kroupy, Manesa atd., vesměs to bývalých spolužáků akademických. Pozbývá tudíž akcentování tohoto významu u Jos. Manesa svého práva a po věcné stránce vůbec své důležitosti vzhledem k určité osobě; Manes, jako ostatní, veden byl ke studiu tomuto jakýmsi souhrnem okolností, jež tvořily umělecké prostředí a působily na rozvoj uměleckých principů v letech 40tých a 50tých. Nelze tudíž shledávati vynikající zásluhy Manesovy v prioritě, nýbrž právě v jeho vysokém nadání jakožto umělce. Blíže poukázal jsem k těmto okolnostem v Rozhledech 1895 (Ruben a jeho pražská škola malířská) a ve studii této v čísle dubnovém.

Jos. Manes: Z illustrací ke Kralovédvorskému rukopisu.

Aby podrobně poznal a pronikl charakteristiku kroje a typu, kreslí je Manes zhusta v několika posicích, od předu, ze zadu i se strany; také jednotlivé části krojové zvláště si kreslí a připojuje psané poznámky o způsobu práce, o barvě, látce a pod.; věnoval pozornost každé podrobnosti a zachycoval na svých kresbách živé zjevy typů a krojů, nikoliv schematické, nehybné figuriny. Také nákresy chalup českých, zejména ze severovýchodních Čech a z okolí Tetína a Křivoklátu najdeme v notičních knihách jeho zhusta; i v těchto případech poznamenával si zjevy charakteristické zvláště; tak na Tetíně zapsal si, že skoro všechny domky mají tam střechu prodlouženou nad vchodem vždy vyzděným. A jako studoval a zachycoval si lehhými kresbami zevnější ráz vesnických obydlí, tak vcházel i do vnitř, a na nejednom listě v jeho kresbách najdeme nákresy vesnických interieurů s kachlovými kamny a dřevěnými stropy; postřehl všechno, co mělo zvláštní svůj ráz a svůj charakter, vše to si nakreslil a poznamenal. Že při této snaze věnoval Manes také zvláštní pozornost lidové ornamentice, na nejrůznějších výrobcích i na staveních, jest pochopitelno; takový domek s lidovými ornamenty a letopočtem 1826 nakreslil si ku př. u Kušvardy; jinde nalézáme opět ornamenty nade dveřmi slováckých chalup. Za účelem vystižení a podání národního uměleckého typu studoval však Manes netoliko lid, jeho kroj a zvyky, nýbrž všímal si bedlivě uměleckých a hlavně architektonických památek českých, jak měli jsme již příležitost při cestách jeho poznamenati; shledali jsme, že studoval památky architektonické se zálibou a porozuměním archeologa a okem umělce; zejména románské a gotické stavby a památky ho poutaly, při čemž hleděl si Manes také bedlivě symboliky staroslovanské. Známe jeho detailní studie románských kostelů v Potvorově, v Mohelnici, ve Vinci, kostelíku sv. Jiří na Řipu a j., dále gotické studie z radnice v Táboře, z Plzně, Mělníku, z Řezna, Trausnice, Pasova, Augspurku, Norimberka atd. Jak vážil si románských památek českých, o tom svědčí horlivost jeho, jakou projevil, když jednalo se o zachování kaple sv. Kříže v Praze.

Také hrady české často si kreslil a maloval, a stačí poukázati tu znovu na jeho studie na Křivoklátě, Hrubé Skále, na Rábí, na Troskách a j. Tyto studie archeologické konal Manes do nejmenších podrobností; tak v Mohelnici nakreslil si celkový pohled i zvláštní části, půdorys i pohled do vnitř, všechny detaily a ornamenty, od vlysu obloučkového až po dekorace na stropě; listů s takovýmito studiemi zachovala se značná řada a nalézáme tu půdorysy, sloupy, konsoly, klenby, závěrečné kameny, římsy a žebroví, ostění vchodů, chrliče, okna, náhrobní kameny; profily všude přesně a slohově jsou vyznačeny; mimo to okresluje si Manes miniatury a jich ornamenty.

Tyto stále znovu a znovu opětované studie byly Manesovi prostředkem k vystižení vlastního slovanského typu a charakteru, jak podal jej ve svém díle; ale i jinak dbal Manes vždy archeologické a historické pravdy a charakteristická v tom ohledu jest poznámka, kterou si napsal, že sv. Václav byl 20 let stár, když byl zavražděn. Konečně zdá se, že také i k praktickým účelům měl Manes příležitost použíti zhusta svých krojových a kostumních znalostí a to netoliko při otázce kroje sokolského, ale-

bezpochyby i při různých jiných příležitostech, jak nasvědčoval by tomu náčrt šněrovačky s připojenou adresou: Dorf Skřivan 47, Anton Singer Miedermacher.

Ornamentálních a dekorativních motivů, nastřádaných z národopisného a archeologického studia užíval Manes také na výrobcích uměleckého průmyslu, v kterémžto oboru náleží u nás Manes k předním mužům, kteří o moderní rozkvět a zvelebení tohoto odvětví uměleckého získali si značné zásluhy, neboť jakkoliv v době jeho dávno nebylo ještě proneseno heslo o jednotnosti všeho umění, nepodceňoval Manes význam uměleckého průmyslu nikdy, naopak jest s dostatek známo, že nepovažoval za nedůstojné pro umělce, aby výrobcům umělecko-průmyslovým návrhy a kresby hotovil. Tak zejména pro firmu A. V. Lebeda, dvorní továrnu na zbraně, provedl Manes celou sbírku návrhů na nábytek z parohů, zrcadla, etagery, konsoly, hodiny, stojany, svícny, fotenily, psací stoly, divany, dále návrhy na zbraně střelné, pušky, pistole a pažby. Ornamentální detaily těchto návrhů na zbraně svědčí rovněž o pilném studiu všech dekorativních technik ve dřevě i kovu jak na střelné zbrani od 16.—18. st. se vyskytují.

Na jiných listech nalézáme opět umělecky provedené návrhy na lustry mosazné, na dýmku s plastickými medaillony a dále četné návrhy na poháry skleněné, na džbány a konvice; zvláště uvádíme tu návrh na konvici v podobě hradní věže a na vysoký skleněný pohár s vyrytým pohledem na hrad, do něhož táhne žoldnéřstvo (k tomu poznámka: Ein Fest- oder Brautzug in die Burg, alles auf Glas gemalt).

Zvláštní zmínky zasluhuje také návrh na vazbu „České perly“ pro J. V. císařovnu Alžbětu, neboť můžeme sledovati v náčrtcích, kterak Manes za účelem návrhu tohoto pilně a podrobně studoval četná kování kněh a vazby. O návrzích Manesových na vějíř, prapory a diplomy stala se již dříve zmínka a rovněž známo jest, že také mříž kolem kaple sv. Kříže v Poštovské ulici dle jeho návrhu byla provedena.

Dekorativních prací, které Manes k nejrůznějším příležitostem provedl, jest rovněž značný počet; stačí tu připomenouti práce na slavnostní bráně při uvítání císařských manželů v Praze, dále dva obrazy na vítězné bráně ku slavnostnímu posvěcení karlínského chrámu, četné malby terčů ku slavnostní střelbě, štíty království Českého a král. hlav. města Prahy, štíty Moravy a Slezska (maj. Um. Beseda) a pod.

A činnost Manesova tím, co jsme pověděli, není zajisté ještě zcela vyčerpána, neboť bude třeba ještě mnohé a mnohé jeho dílo objeviti a ukázati, tolik však může každý seznati, že jeho činnost umělecká byla obsáhlá, všestranná a podivuhodná. Kdo, představě si krátkou dobu pětadvaceti let, v níž vidíme jíti Manesa do Mnichova, v níž vidíme dále, jak opětovně chodí na Moravu, kreslí a studuje typy a kroje a všímá si každého detailu přírody, květin, trávy, oblohy a vody, studuje památky ethnografické i archeologické a provádí při tom klassická svá díla, kdo, uveda si na mysl všechny jeho dalekosáhlé snahy, jeho zápasy, tužby a nesplněná přání, jeho těžkou tragoedii lásky, kdo, uveda si na mysl tyto okolnosti, za nichž tvořil Manes nové, národní umění české, neprojevil by svůj nejhlubší obdiv mistru, jehožto umění jakožto resultát

Jos. Manes: Oldřich a Božena.

eminentního nadání a lásky ku všemu, co bylo slovanské, vším právem mělo a má býti vzorem a východiskem všech dalších uměleckých generací českých. Netřeba umění Manesovo nápodobiti, poněvadž toto jako každé vlastní a individuální umění nápodobiti ani nelze, ale třeba pracovati jako Manes, touže methodou, za těchže principů a k témuž vysokému cíli, jaký Manesovi na mysli tanul.

V celkovém vývojném procesu umění Manesova objevilo se několik odlišných momentů, které zahrnují se v pojmech romantismu, realismu, idealismu, a dotkli jsme se již na počátku této studie pramenů, z nichž jednotlivé tyto směry a nálady vyvěraly; rozporu mezi nimi nebylo však v umění Manesově nikdy, naopak, celé dílo jeho jest jediná veliká synthesa všech těchto impulsů, které na vývoj uměleckého jeho ducha působily; prošed školou romantismu a poznav všechny tvary bedlivým studiem přírody, dospěl Manes k čisté idealistní koncepci, která nezavrhuje realitu, ale podřizuje ji tvůrčí myšlénce; vycházel z ideje, ze svého ducha a nitra, hledaje ve světě tvarů detaily k realisování svých uměleckých plánů; jeho postavy nejsou tudíž idealisované abstrakce, ale mají svůj osobitý charakter, svoji rázovitost, pravdu a život. Také způsob jejich podání jest určitý, jasný a pevný; ve všech kresbách Manesových můžete najíti jen měkkou, elegantně plynoucí konturu a linie účelně zredukované; a v liniích těchto pozorujete vždy smělý pohyb a ruku jistou; aby docílil Manes své osobité melodie lineárné, volil zhusta také zvláštní postavy modelu, zvláštní zkráceniny perspektivné a pohledy polo se strany, hlavně u modelů ženských.

Kresba jeho jest vždy neobyčejně suggestivní, a jistota, s jakou vyvolává náladu, jest úžasná; všude, v každé črtě poznáte velikého ducha, jenž takořkační ze své práce. A při tom způsob jeho nazírání, cítění a uměleckého podání jest zcela vlastní a nový, stil zcela osobní a odlišný od slohu akademiků. Citovým obsahem a jemnou poetickou náladou, tklivou melancholií a idealistní koncepcí liší se od realistních vrstevníků úplně. Jest známo, že ku př. Karel Svoboda často pokusil se o podobná themata jako Manes, rozdíl však jest zcela patrný; ve Svobodovi spatříte spíše historika a epika proti Manesovi, u něhož jako hlavní rys povahy stojí v popředí sensitivní a náladový lyrismus. Svoboda illustroval též pohádku o květu štěstí od Elišky Růžičkové: dívka, jíž utopil se milenec, naříká na břehu; základní motiv jest tu týž jako v Manesově Opuštěné, a jakkoliv přibližuje se tu Svoboda dosti blízko koncepci Manesově, nedostihuje přece jeho hluboké, vroucí nálady; tvary těla, oblek i úprava vlasů upomíná na vliv Manesův, schází tu však Manesova bezprostřednost a elegance v podání; Svoboda komplikuje prostředky, linii, tam, kde Manes prostředky účelně redukuje a zjednodušuje. Totéž vyplyne, srovnáme-li Svobodovy illustrace k rukopisu Královédvorskému s illustracemi Manesovými; všude poznáme, že východiskem Svobodovým byla realita, Manesovým idea, nitro; proto najdeme u Svobody nahromaděné detaily tam, kde u Manesa spatřujeme účelnou volbu. Manes jeví se při srovnání tomto se silným a robustním Svobodou jako aristokraticky jemný duch, jenž nemiluje dojmů silných a vzrušujících, nýbrž jenž přístupen jest dojmům intimním a tklivé melancholii. A takovouto důvěrnost žádal Manes

i při požitku uměleckého díla; uvedli jsm již, že zapsal si po návštěvě jakési umělecké výstavy ve Vídni nebo v Mnichově slova: „Nevidím rád mnoho obrazů pohromadě; lomozí to a umrtvuje mne, jako kdyby mnoho lidí najednou mluvilo.“

Poetickou jemnost citovou vyžadoval pak Manes netoliko v liniích, nýbrž i v barvě a koloritu; svědčí o tom zápiska jeho na téže výstavě: „Eug. Felix ve Vídni, Bacchantka (náčrtek), stokráte jemnější maso než u Čermákova obrazu, který jest proti tomu zcela hrubý . . .“ Jak pozoroval jemné odstíny barvy v přírodě, podotkli jsme již dříve u příležitosti jeho studií krajinářských. Aby zapamatoval si takovéto jemné valeury tonové, zapisuje si je Manes slovy na náčrtku samém; v provedených malbách miluje lehkou transparentní barvu a v akvarelách dociluje velikého účinu zhusta jen lokálními tony, měkce sharmonisovanými; hlavně pak v malbě pleti a masa působí illusi prostředky nejjednoduššími. Jak dovedl harmonisace tonové použíti k vyznačení a suggerování nálady, podotkli jsme, pojednávajíce o jeho Čtyřech ročních počasích.

Technických potíží v koloritu ani kresbě Manes neznal, za to tím pečlivěji měnil a opravoval svoje koncepce a náčrtky myšlének po stránce komposiční; ku všem jeho větším pracím najdeme dosti četné návrhy, mnohdy jen s malými odchylkami; v tom ohledu zajímavo jest ku př. sledovati uměleckou genesi jeho Orloje. Podobně ani v jiných komposicích nepřijímal vždy hned prvního formového útvaru, nýbrž hledal ustálení ideje, které odpovídalo by jeho niterné představě. Ve formálním postupu byl pak stejně pečliv jako v invenci; nejprve kreslil akt, figury, postavy a teprve po té drapiroval; také na kartonech k Orloji kresleny jsou postavy jako akty, a můžeme proto na hotovém díle každý útvar těla pod draperií vycítiti. Jeho péče o přesnost v ohledu tom jde tak daleko, že na kartonu měsíce března *kreslí celá* těla obou volů táhnoucích pluh, přes to, že přední z větší části zakrývá zadního; tím docíleno, že i zadní přirozeně a živě stojí. Již Herold zmiňuje se o tom, že Manes komposice své často měnil, a máme vskutku toho doklady v četných variantách k illustracím k Rukopisu, k písním a pod. Pečlivé kreslení aktu vyplývalo z Manesovy snahy vystihnouti věrně přirozený tvar a viděli jsme tuto péči již při studiu detailů z přírody a stopovati ji můžeme u všech věcí, třeba na pohled nepatrných; tak kreslí si Manes ku př. kosu sekáče v Orloji v několika variantách a poznamenává si délku násady její: 2 — $1^3/_4$ lokte. Tak všude, ať kreslí trávu, květy, listí a mech nebo zvěř či detail chrámový neb vnitřek vesnického obydlí a krojovou studii, upoutává pozornost vždy k podstatným známkám, které tvoří charakter věci, jejž si osvojí, aby užil ho k vyjádření svých myšlének a citův v individuálných, nových a uměleckých kombinacích. Proto vliv jeho jest hluboký a bude trvalý; jeho dílo representuje charakter českého umění způsobem, jak žádný umělec výtvarný před ním jej nepodal a nevystihl, a znamená proto jméno jeho novou epochu ve vývoji domácích uměleckých tradic, jejichž stadia vývojná vyznačena jsou jmény Škreta, Brandel, Reiner a Manes jakožto zakladately a typickými představitely nových škol domácích, jimž nejedna tradice kreslířská, koloristická i komposiční jest společna.

V životě soukromém dle zpráv Heroldových byl Manes uzavřeným, malomluvným a nedůvěřivým, nepodařilo se mi však najíti ku charakteristice této vážnějších dokladů; zdá se býti snad dosti pravdě podobno, že četná sklamání, jakých se dožil, neúspěch hmotný a v poslední době i rozrušená mysl působily na ducha jeho tak, že stranil se okázalého vystupování v hlučných společnostech a že nevyhledával ani důvěrných přátelství. Naproti tomu zdá se však, že ani v tomto ohledu nelze Heroldovi úplnou víru dáti, byť i byl vrstevníkem a přítelem Manesovým, neboť jsou doklady, že často společností vyhledával, ano že i organisatorsky při zakládání spolků spolupůsobil. Dotkli jsme se již toho, že účastníval se večerních společností u hr. Thuna, společností v kavárně Lorenzově, dále že byl spoluzakladatelem Slovanské Lípy, Arkadie, Jednoty výtvarných umělců a Umělecké Besedy; k tomu daly by se připojiti četné doklady o jeho zdravém humoru, jak zachovaly se mezi jeho kresbami; připomínám tu jen různé jeho humoristické karikatury jako na Mikovce v Kroměříži, na ingenieura Bergmanna, karikatury kreslené v kavárně Lorenzově; s tímto zdravým a veselým humorem jeho setkáváme se dále i v různých jeho komposicích jako v kresbách k Faustovi, k národním písním, v cyklu „den ve Vrbičanech“, tu a tam i v cyklu „Zábavy na venkovském sídle šlechtickém“ a pod. Dobrou ukázkou jeho veselé nálady jsou také poznámky, které učinil si o své procházce s medvědem na Šumavě a konečně přípitek jeho při banketu na oslavu dostavění chrámu karlínského, který v pozůstalosti jeho se zachoval.*)

*) Z tohoto přípitku budiž zde uvedeno:

1860 — in der Jahreszahl
Steht vollendet in Karolinenthal
Ein Bau wundermächtig und hehr,
Darob sich Jeder freut gar sehr.

Vyličuje se dále historie stavby, Rösnerovy plány a změny Ullmanovy, jehožto práce se charakterisuje:

Rund — und Spitzbogen ist ihm Einerlei,
So wie das Mein und Dein ein Zweierlei,
Graecum antiqum lobt er sehr,
Doch Renaissance lieber baut er.

Zmiňuje se dále o Bělským, o němž praví, že mnoho vykonal a ještě více může:

Darumb und desswegen er worden Director,
Wer will — kann sagen Inspector;
In Speck zu kommen wir Alle wünschen sehr . . .
Nur dieses — und wir wollen Nichts mehr.
Ihn zu sehen wir heut sind gekommen,
Da wir vom Schlusstein was vernommen,
Von einem Gewölbe so gross — nicht gelogen,
Wie ein gewöhnlicher Regenbogen.

Ku konci děje se pak zmínka o mistrech:

Wollt nun wissen wer der Steinmetzmeister?
Karl Johann Swoboda heisst er,
Hat Berge schon zersägt in Ornamente,
Festgekitt' trotzend jedem Elemente.

Na to zmiňuje se o hostech Tieftrunkovi, Jonákovi atd. a pronáší přípitek.

Melancholie a zádumčivost, která zmocnila se ho v posledních jeho letech a kterou připraveno bylo české umění o předního ze svých geniálních zástupců, měla důvody jiné a hlubší nežli osobní rozmrzelost a nepřístupnost.

Bosna a Hercegovina za okupace.

Od Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Táborské učení jakoby bogumilismu z oka vypadlo. Bogumilství vyvíjelo se na Balkáně po více věkův a v Bosně v posledních třech stoletích bylo panujícím náboženstvím; mělo tedy dosti času, aby se vyvinulo pravidelně. Jinak bylo s učením táborským. Táboritům bylo popřáno jedva dvou desítiletí, aby své zásady vyformovali. V horečném chvatu, v němž nevěděli, co dříve do ruky vzíti, zda bibli nebo palcát, myšlení jejich vybočilo v různé nepravidelnosti, a sám Žižka tyto zrůdné tvary mečem svým bez lítosti amputoval. Teprve v učení českobratrském vykristalisovaly se náboženské i socialné názory českých reformátorův, ale tehdy byl už vítězným feudalismem na rukou i nohou spoután hlavní zdvihatel české reformy, český sedlák. Je to zajímavá shoda historických okolností, že současně, co český sedlák za Vladislava byl připoután ke hrudě, v Bosně a Hercegovině na dobro opanoval turecký dobyvatel.

Opanování země od Turků mělo za následek veliké změny državné. Lid obecný tlačil se do zemí sousedních, hlavně do Dalmacie a na Černou Horu, aby se vyhnul kopytu bojového oře tureckého. Podobné pohyby selského lidu v střední a západní Evropě byly šlechtě záminkou k nátisku na zákonodárce, aby zabránili volnému stěhování a připoutáním sedláka ke hrudě zabezpečili statkáři stálého robotníka. Nic takového v Bosně a Hercegovině se nestalo, a že se nestalo, byla feudalismu v těch zemích na dobro zaťata žíla, tak že další jeho vývoj stal se tu nemožným. A nejen to. Panství turecké bezděky působilo na agrárné a socialné poměry ve smyslu reakce k patriarchalismu. Vlastelé, kteří ve válkách nezahynuli a z vlasti se nevystěhovali, nýbrž rozhodli se doma zůstati a novým poměrům se přilahoditi a z nich, jak se dá, kořistiti, pustili s oka přikovávání selského lidu ke hrudě a všecku péči svou věnovali zachvacování opuštěné půdy. V starých begovských rodech bosensko-hercegovských dosud se zachovává paměť toho. Vyjadřují se: „Když jsme naši zemi vzali", „dobyli", „zachvátili". Hilferdingovi se zdálo, že se tím chvastají, jakoby byli po předcích pravými asijskými Turky a jakoby zastírali svůj bosensko-hercegovský původ, čemuž není tak: chtějí říci, když přišli Turci, že v anarchii nastalé lovili jako v kalných vodách a zmocnili se půdy dotud cizí, jež pak tureckým panstvím uznána byla za vlastnictví jejich.

V západní a střední Evropě, kde rolnictví bylo již trvale vyvinuto a kde návrat nazpět nebyl možný, statkářům šlo o to, aby přísnost zákona opatřila a zabezpečila jim robotníky, a zákon, vyhovuje jim, nadělal z robotníků nevolníky. Hornatý terren Bosny a Hercegoviny nepřál uzákoněnému nevolnictví. Na horách vždycky byla svoboda aspoň potud, že tam bylo nesnadno každého o svobodu oloupiti, protože hory jej chránily. Proto vlastelé bosenští a hercegovští, i kdyby Turci byli přáli feudalným řádům a nebyli přímou jejich protivou, nemohli napodobiti příklad feudalných pánů, jenž jim byl znám už z nejbližšího sousedství za Sávou. Feudalům evropským šlo o to, aby jejich pozemky byly intensivněji vzdělávány; vlastelé bosenští a hercegovští spatřovali výhodu v extensivitě. Zabírali a za své prohlašovali pozemky opuštěné anebo takové, z kterých se jim podařilo vytisknouti svého osobného soupeře nebo nepřítele. Pusté, bezlidé hory — jaká živnosť mohla na nich býti provozována kromě pastýrství? A pastýrství je patriachalnou formou hospodársko-společenskou.

Jestliže Bosňáci a Hercegovci už dříve byli se smířili s věrou mohamedánskou, viděli, když osechla turecká šavle, že nové panství nejen jim nepřináší nesnesitelné poměry agrárné a socialné, jaké na západě tvoří feudalism, nýbrž jsou jim od nich mocnou záštitou. Když se poměry počaly ustalovati, sedláci, v době anarchie velké škody utrpěvší, hledali oporu svých hospodárských zájmův i své osobné bezpečnosti v zádružném společenství, jehož nový rozkvět byl podporován také tím, že pastevné hospodárství domohlo se opět starodávné platnosti v ekonomickém bytě národa. Stojan Novakovič dokázal, že v národě srbském za jeho samostatnosti velkých zádruh nebylo, a že velkou zádruhu srbskou jakožto instituci vypěstila perioda turecká. Ale Peisker je na omylu, činíli z Novakovičova důkazu vývod naproti národnímu charakteru a samobytnosti srbské zádruhy. Změna, Novakovičem konstatovaná, znamená, že západoevropské socialné proudy, prodravší se před invasí tureckou na některých místech do hospodárského i společenského života balkánských národův a zvláště Srbů, jakožto Západu nejbližších, navrátily se tam, odkud se přivalily. V tom smyslu invase turecká podala ochranu srbské samobytnosti i národnosti, a význačno je, že právě bosenští mohamedáni ve své mluvě zachovávají nejstarší grammatické tvary. Ochrana ta ovšem byla neúmyslná, vyplývajíc ze stavu věcí.

Jako selský lid bosenský a hercegovský v pohnutých dobách opanování tureckého rozbíhal se na západ, tak zas na místa tím způsobem uprázdněná tiskl se lid s východu. Byl to také lid srbský, ale vyznání pravoslavného, jež od tureckého převratu nabylo v Bosně a Hercegovině co do počtu vrchu. Část uprchlíků se vrátila do svých sídel, když viděli, že se bouře tiší. Někteří po příkladě vlastel přijali islam.

Turci bývali hrozní, dokud třímali v ruce obnažený meč; jakmile jej schovali do pochvy, jevili se spíše slabými, než strašnými. Jako dobyvatelé cítili se povoláni spravovati země a národy. Měli při tom nejednou dobrou vůli, ale nikdy umění, v čemž byli vydatně podporováni Koranem. Písmo jejich obsahuje základnou hospodárskou zásadu, příkře nepřátelskou kapitalismu. V hlavě 2. Koranu, jež slove „Kráva", v suře 276 všeliké

braní úrokův odsouzeno jest jako těžký hřích. „Ti, kdož hltají veliké úroky, povstanou v den vzkříšení jako ten, koho dotknutím prstu svého poskvrnil ďábel. A to proto, že říkají: Braní úroku jest obchod. Bůh dovolil obchod, ale zapověděl braní úroku. Ti, kdo uposlechnou napomenutí božího a učiní kraj této křivdě, dojdou božího odpuštění za to, co bylo a osud jejich bude pak záviseti od boha. Ti však, kteří nepřestanou bráti úroky, budou kydnuti do ohně, odkudž na věky nevyváznou.“ Je to jediná hospodářská zásada, kterou Koran obsahuje, ale ona je tak kardinalná, že určuje celý system, system hospodářství prvobytného. Protože povaha země i národa Bosny a Hercegoviny k tomuto systemu se chýlila, není divu, že obyvatelstvo rychle se uspokojovalo. Panství turecké nepřineslo žádných hospodářských novot a jen pečovalo o to, aby v poměrech, které zastalo, zaveden byl, když se upevnily, státní autoritou dobrý pořádek.

R. 1515 přijeli do Bosny a Hercegoviny zeměpanští úředníci „el emeni“, aby zemi rozhraničili a popsali, t. j. aby založili zemské desky. Obyvatelstvo tento skutek má dosud v blahé paměti. Písemné paměti o tom chovají se ve františkánských klášteřích a v truhlicích starých vlastelských rodův, čekajíce vědeckého uveřejnění a prozkoumání. Tento krok turecké vlády je nepochybným svědectvím aspoň dobré vůle majetkové poměry v zemi pořádně a trvale upraviti.

Jsou známky, že také obyvatelstvo mělo dobrou vůli uspořádati si takový pospolitý život, který by vyhovoval potřebám všech a přivedl do zemí po dlouhých válkách a zmatcích klid a spokojenosť. Jsou příklady, že vlastelé bosenští a hercegovští té doby odkazem zavazovali všechny svoje nástupce, aby svých kmetů neutiskovali a dávek jejich nikdy nezvyšovali, a v rodech zatím nevymřelých odkaz ten dosud svatě jest plněn, jakkoli je to nevýhodno držitelům půdy. Předpoložiti možno, že zakladatelé takových odkazů měli na mysli nejen blaho kmetů, nýbrž i svých dědiců, jimž chtěli na všechny časy zabezpečiti dělné ruce, a ty v oněch převratných dobách byly hledány. Avšak porovnejme, jak si vedl vlastelín bosenský a hercegovský současně, co šlechta evropská jímala selský lid v nejtužší nevolnictví! Sedlák bosenský nebyl ke hrudě přikován, nýbrž stál k statkáři v poměru nájemce, jenž nájemné odváděl v podobě volně ujednaných dávek z úrody. Dávky tyto byly nestejné. Obyčejně obnášely desátou čásť, ale také devátou, osmou, sedmou. Později, kde nebyly ustáleny odkazem, byly zvyšovány na třetinu, až i na polovinu. Kmet bosenský nebyl poddaným jako sedlák západo-evropský. Měl svobodu stěhování a nabídlli mu jiný statkář výhodnější podmínky nájemné, mohl je o své ujmě přijmouti, aniž k tomu potřeboval dovolení prvějšího statkáře. Naproti tomu statkář nemohl vypověděti kmeta po své vůli a zvůli, nýbrž mohl nájemnou smlouvu s kmetem prohlásiti za zrušenou teprve, když kmet po dvě leta za sebou nedostával svým nájemným povinnostem a když to činil ne proto, že se neurodilo, ale z nedbalosti. Statkář byl povinen dávati kmetu semení na osev a potřebný potah; v letě neúrodném bylo jeho povinností kmetovi nejen počkati, nýbrž ještě podporu mu poskytnouti.

Tyto poměry byly neskonale lépe založeny, než ve feudalné Evropě. Ve vzdálenějších zemích o tom nevěděli, neboť byli učeni pohlížeti na Turky pouze brejlemi náboženské nesnášelivosti, jen jako na nevěrce a kruté dobyvatele. Avšak v nejbližším sousedství, v Chorvatsku, lid měl povědomosť o tom, jaké jsou za Sávou agrárné a socialné poměry za panství tureckého, a prchal tam, když mu byl šlechtický útisk nesnesitelným. Feudalné panstvo chorvatské tím více sedláky utiskovalo, čím větší byla jejich nespokojenosť. V XVI. i XVII. stol. vznikaly z toho selské bouře, které byly krutěji pokutovány, než v jiných zemích. Ač poměry v Bosně a Hercegovině prodlením času značně se pohoršily, přece byly pořád lepší a sedlákům snesitelnější, než v Chorvatsku, kde ještě v XVII. stol. selští vůdcové hrozili pánům, neulevili jim, že hromadně přejdou s lidem do Bosny.

Společenské názvy za panství tureckého se změnily, ale význam jejich zůstal. Vlastelín nazýval se nyní begem, vlasteličič agou. Baština dostala u begů název begluk, pronija timar (obrok), neropch je nyní kmetem.

Sultán ustanovil nad agrarnými poměry dozorce, kteří sluli spahijové. Spahijové rozsuzovali spory mezi statkáři a kmety a bděli, aby statkář nebyl od kmeta šizen a kmet od statkáře utiskován. Zároveň vybírali „carský desátek“ jakožto zeměpanskou daň. Za tuto službu obdrželi od zeměpána v užívání timar, jenž slul spahiluk. Spahija měl kromě toho povinnosť ve válce postaviti se s rodem svým pod carské prapory. (Křesťané byli od vojenské služby osvobozeni. Pravíli se, že spahijové byli povinni tahati do vojen „s lidem svým“, nelze tím rozuměti sedláky, jako bývalo na feudalném západě.) Branná povinnosť byla pouze na mohamedánech, a nebyla považována za povinnosť, nýbrž za privilej.

Spahijství bylo z počátku osobným, později pak propůjčováno zeměpánem dědičně begům, kteří se obzvláště vyznamenali, a konečně nebylo bega, který by nebyl spahijou. Tehdáž slovo spahija nabylo významu statkáře vůbec a v tom smyslu je ho dosud užíváno.

„Křesťané,“ dí A. Hilferding, „vzpomínají spahijí s láskou, protože, jak vidno z vyprávění národa, spahijové pokládali se jaksi za představitele sultána naproti obyvatelstvu, platícímu jim desátek, a často hájili je od útisků kapetánů (vojenských správců), begův i janičarů.“

Přestupování k islamu nedálo se v Bosně a Hercegovině bez těžkého srdce, jak o tom svědčí tradice mohamedánských vlastel, kteří své mohamedánství vždycky považovali za dočasné a byli přesvědčeni, že se zase vrátí k víře svých otců. Ale jak už v nové víře byli a jí přivykli, přilnuli k ní s týmž fanatismem, s kterým dříve lpěli na bogumilství, až posléze se domnívali, že učení Prorokovo ani sultán nechová tak čisté, jak oni. Bosna a Hercegovina dávaly sultánovi nejchrabřejší vojsko, nejlepší vojevůdce, nejprohlédavější státníky. Na dvoře sultanském zdomácněl srbský jazyk, sultan tím jazykem dopisoval svým slovanským poddaným a Bosňáky mohamedány „posynil“, t. j. prohlásil za pravé svoje syny, adoptoval. Každý bosenský mohamedán bral tuto adoptaci doslovně a osoboval si právo mluviti a zasahovati do důležitých věcí státních. O čem snil car Dušan, stalo se: srbský jazyk rozléhal se na Bosporu jako doma, jen že se tam dostal spůsobem, kterého Dušan nepředvídal.

Turci národního vědomí nikdy neměli, ale bosenští mohamedáni byli jím vždycky proniknuti; někdy matně a nejasně, ale jindy zase živě a široce, tak že se stupňovalo až k uvědomění slovanskému. Hercegovec Mehmed paša Sokolović, jenž byl velkým vezírem 1569—1575, zabýval se myšlenkou získati slovanský svět pro víru Mohamedovu, utvořiti slovansko-mohamedánskou veleříši se stolicí v Cařihradě a sorganisovati Slovany pod praporem Mohamedovým proti západní Evropě, již Mohamedáni tehdy znali hlavně v osobě Němcův a nenáviděli. Odpor někdejších bogumilů k západo-evropské civilisaci a všemu, co s ní souviselo, přešel dědictvím na poturčence „bosenského beglerbegluku", jakž zněl název správního celku, jenž utvořen byl spojením Bosny a Hercegoviny. V odporu tomto tají se neli jasné poznání, tož aspoň tušení pravdy, že národové na východ od Němců položení, mezi nimiž přední místo zaujímají Slované, mají jiné určení v dějinách světových, než západní Evropa. Nenávisť mohamedánských Slovanův obracela se především proti německému Rakousku. Ještě po okupaci poturčený Polák Sadyk paša, známý romanopisec Michal Čajkovský, ve svých pamětech zaznamenal, že bosenští mohamedáni pokládají Rakousko za svého odpovědného nepřítele. Ale síla bosenského mohamedánstva byla již 30—40 let před okupací zlomena a nenávisť jeho nebyla Rakousku více překážkou.

Mohamedánství nebylo tím kulturným živlem, který by ze srbského národa mohl zbudovati vysokou a pevnou hráz proti příboji západní civilisace na východ. Tím živlem mohlo by býti pouze pravoslaví, ale jeho kulturné působení na rozvoj srbského národa bylo mohamedánstvím zaraženo. Islamism a vpád turecký srbský národ kulturně rozpoltil. Zatím co jedna jeho část proti západní kultuře se ozbrojovala a pluky své proti ní rozmnožovala, druhá část utíkala se k nepřátelům prvé, dávala se v jejich ochranu a dostavala ji s podmínkou, že za věc svých ochranců v předních řadách bíti se bude s onou prvou částí srbského národa. Duchovné toto rozpoltění dosud trvá, je poslední příčinou všeho neštěstí, které bohatě nadaný národ srbský sám sobě působí, všech ran, kterými sám se zraňuje, vší demoralisace, kterou tělo jeho hnisá, vší duševné bídy a bezcharakternosti, která zaneřaďuje jeho nitro a přináší národu tomu, stvořenému, aby jiným vévodil a cestu k světlu ukazoval, nevážnosť místo úcty.

Srbský národ stal se kyvadlem, pohybujícím se mezi německou Vídní a slovansko-tureckým Cařihradem. Na tak velikém prostranství rozředil se. Lákán sliby Vídně po menších partiích neustále se stěhoval do Rakouska. Srbské osady dosahovaly až k Budínu a Srbové při tom zapomínali, že prvou podmínkou samostatného rozvoje každého národa jest jeho hustota. Dáli se proniknouti cizorodými živly, je to, jakoby živý organism sám do sebe nasadil červy; jeli ale sám červem v organismu národa jiného, ne vždy způsobí v něm rozklad.

Stěhování srbského lidu do Rakouska, resp. do Chorvatska a Uher, přivedlo na srbský národ nepoměrně větší neštěstí, než poroba turecká. Kdyby byl ve svých sídlech pevně vytrval, byla by se historie jeho ubírala podobnou cestou, jako historie Ruska po invasi mongolské. Nátisk cizorodého plemene byl by tužil jeho síly a čím by byl větší, tím by byla

větší jistota, že okovy budou národem zpřeraženy, a tím bližší byla by chvíle osvobození národa. V dějinách srbských stalo se něco jiného, než v dějinách ruských, protože národ srbský, rozdvojiv se duševně, rozptýlil se territorialně a sám se vydal v šanc rozrušujícímu vlivu národů, svých historických cílů povědomějších. Srbové bojovali chrabře i v armádách tureckých, i v armádách německých (rakouských), pobíjeli a krušili se jako gladiatoři a nedávali si pardonu, ale vlastní idea národní se jim zastřela. Obdivu hodný junák, srbský národ, sám na sobě nejvíce své junáctví osvědčoval, podoben sebevrahu.

Bylo zapotřebí tohoto pohledu na osud všeho srbského národa, abychom měli rámec pro další stopování agrárných poměrů v bosenském beglerbegluku.

Idylla tureckého panství v Bosně netrvala dlouho. Hilferdingovi nejmenovaný Bosňák, dobrý znalec těch věcí, sepsal o tom zápisku, již on pojal do své „Bosny“. Tam čteme: „Od r. 1521 nastaly pro bosenské křesťany veliké bědy. Od té doby počala procházeti Bosnou silná, velmi četná vojska turecká z Asie a Rumelie, aby dobyla Uher, Budína, Vídně, Prahy (takové byly jejich záměry a naděje). Tato neustálá povodeň několika set tisíc vojínů, nebo lépe řečeno loupežníků, zpustošila a rozvalila křesťanské chrámy, monastýry, města i vsi bosenské a přiměla opět mnozství křesťanů, aby hledali spásu v útěku do Dubrovníka, na Přímoří, do Chorvatska, Slavonie, Bačky atd. Tak se stalo, že úrodná Posavina, Podriní a Krajina úplně zpustly a zarostly lesem. Ale střední Bosna, hornatá a skalnatá a vzdálenější od zemí, nabízejících křesťanům útočiště, zachovala své obyvatelstvo: křesťané zde schovávali se v době válečné bouře v nedostupných místech, a když nastalo ticho, vycházeli ze svých útulkův a znova obdělávali svou starou půdu. Ale nejen postrachy válečné, nýbrž i mor, často řádívavší v těch dobách, zmenšil počet křesťanského obyvatelstva bosenského, jež částí umíralo nákazou, částí utíkalo od ní do jiných zemí; zatím mohamedáni nehýbali se s místa a znenáhla osvojovali si země, opuštěné od křesťanů.“

Tak rodák bosenský charakterisuje poměry za těch nekonečných válek, do jichž doby spadá Moháč a okupace Uher od Turků. Poměry takové trvaly až do porážky turecké u Vídně. Byly zajisté děsné, o tom není pochyby. Abychom však ten chmurný obraz dostali do náležitého osvětlení, nutno si opět připomenouti, že v sousedním Chorvatsku sedlákům nebylo o nic líp, ale mnohem hůř. Turecká vojska byla strašná nepřátelům, německá pak i obyvatelům téhož státu. Italský současný spisovatel Giovanni Angelini o tom praví: „Vojsko jejich nemyslí na nic, leč na plen a drancování; mučí a ubíjí lidi rozličnými spůsoby. Nevrhá se jen na lid, nýbrž i na šlechtu, a vždycky úkladně. Žije od loupeže, vraždy, krvežíznivosti, žhářství, svatokrádeže, zmrzačuje muže nejhanebnějším spůsobem, v běsné zdivočilosti páše násilí na ženách i pannách, przní polomrtvé děti. Posvátné věci šlape nohama, vylamuje chrámy, boří školy a příbytky duchovních. S neozbrojených lidí svláčí šaty; mužští i ženské nazí běhají po vsech. V nenasytné loupeživosti rozkopává hroby, aby obralo mrtvoly, a neslýchanými jinými nejhroznějšími převrácenostmi šíří strach a hrůzu. Lidská společnosť je tu zničena, vědění, poctivosť, církev, bůh vydáni

v opovržení. Není víc ani obchodu, ani rolnictví. Lid strká do torby, co může popadnouti, a opouští trosky svých chat, svá zpustošená pole, utíká do lesův a hor, umírá hladem a mrazem, prchá do cizích zemí, ano i do Turecka, aby zachránil svůj život."

Za válek v Uhrách vlastelé bosenští obeznámili se s útiskem, kterým uherská a chorvatská šlechta mořila své poddané a styky ty měly nepříznivý vliv na jejich mysl a na osud sedláků bosenských. Co tam odkoukali, chtěli zaváděti doma. Nejhůře zasávský příklad účinkoval na begy v bosenské Posavině a Krajině čili Tureckém Chorvatsku. Že tu skutečně působil zlý příklad šlechty chorvatské a uherské, vysvítá z toho, že podál od hranice chorvatské, za územími řečenými, byl poměr mezi statkářem a kmetem vždycky snesitelnějším a nevzdaloval se tak příliš starých tradic. Begové posavinští a krajinští zhlédli se na feudalismu, ale dvojí veliká závada byla jim v cestě, že jej nemohli zavésti u sebe doma: nebylo zákona, který by mu dal moc a posvěcení, a sedláci jejich nepoddávali se choutkám statkářů bez odporu. Zejmena v Krajině odehrávaly se nepřetržité krvavé boje mezi begy a kmety, jež národní epické poesii vydaly řadu zajímavých episod a znamenitých junáků.

Porážka Turkův u Vídně velice zhoršila osud křesťanův tureckých, a mezi nimi ovšem i Bosňákův a Hercegovců. Bosenský přispěvatel Hilferdingův o tom vypravuje: „Vracejíce se od Vídně v nepořádku, rozlíceni svou porážkou, Turci počali schlazovati si mstu na křesťanech, a v krátké době rozbořili mnoho chrámův a monastýrů v Bosně a s neuvěřitelným vztekem pronásledovali křesťany v celé zemi této. Křesťané se svými duchovními po tisících stěhovali se do sousedních zemí. To trvalo až do r. 1739. Když mezi císařem Karlem VI. a Turky uzavřen byl mír, křesťané počali se opět vraceti do Posaviny, Podriní a Krajiny. Po tažení na Vídeň a po vyhnání Turků z Uher a Slavonie Posavina opět proměnila se v poušť, porostlou lesem; jen v městech, jako v Bělině, Zvorníku, Gradašci, Derventu, Baňaluce, Novém a j. zůstal nevalný počet mohamedánů se svými náčelníky, kteří se titulovali kapetány. Byli to rodilí Bosňáci. Považovali se za vládce okruhů, připsaných k jejich městům (nahijí), a samovolně přisvojili si velká prostranství zpustlé půdy na Drině a v Krajině. Tito kapetáni byli neomezenými pány ve svých nahijích, bili, ubíjeli, věšeli, na kůl nabodávali lidi a neposlouchali sultána, a tím méně paše. V době válečné sami na svůj účet vypravovali se k vojsku a nedostávali žádného platu."

Tyto poměry již úplně se podobaly počátkům západního feudalismu, ale při těch počátcích zůstalo jednak proto, že již bylo na ně pozdě, a jednak, že sultán byl příliš daleko vzdálen. Zbujní kapetáni mohli na tu vzdálenost hřešiti a spolehati, že zůstanou beztrestnými, že ruka panovníkova jich nedosáhne; ale pro tutéž příčinu nebylo jim možno působiti na panovníka, aby s jejich mocí uzavřel ten kompromiss, který je podstatou veškeré feudality. Při ryze demokratickém charakteru mohamedanismu nedá se mysliti, žeby kdy mohlo k takovému kompromissu dojíti.

Mezitím Turecko r. 1756 vydalo pozemkový zákon, dosud platný. Roztřídění pozemků dle tohoto zákona je téměř jednaké s oním, které bylo za Dušana. *Mulk* je svobodný nebybný statek, prostý všeliké státní daně. (Baština.) Jsou to obyčejně domy a zahrady kolem nich až do-

$^1/_2$ dunumu. (Dunum = 1000 čtv. metrů.) Pozemky zvané *ušerie* byly propůjčovány v dobytých zemích vítězům nebo těm domorodcům, kteří přijali islam. (Pronija.) *Mirie* byl pozemek desátkem poplatný, dle titulu majetek kalifův, ale občanům propůjčovaný k užívání za obvyklý desátek. Mirie mohly býti prodány nebo na jiného převedeny jen s dovolením kalifovým. *Mevat* = půda ladem ležící, také majetek kalifův; byla v zásobě, aby mohla býti obyvatelům dána k užívání jako mirie, až se objeví málozemí. *Metruke* byly obciny, cesty a vůbec všecky pozemky, které byly kalifem, jenž byl dle titulu jejich majitelem, propůjčeny k veřejnému, obecnému užívání bez desátku; účelům obecným nesměli je odcizit ani jednotlivci, ba ani obec sama.

Tyto druhy pozemků často do sebe zasahovaly, čímž državné poměry stávaly se spletitými. Pozemek na př. byl mirie a stromy na něm mulk, anebo zas pozemek měl jiného držitele a stromy na něm také jiného.

Feudalné choutky begů byly tím silnější, čím více feudalism v západní a střední Evropě blížil se svému konci. Oni cítili, že Cařihrad jest jim při tom na překážku a žeby museli míti panovníka mezi sebou, aby jej k onomu kompromissu mohli přinutiti. Odtud vzniká větší a větší rozpor mezi Bosnou a Cařihradem, až se v našem století stupňoval ke hnutí revolučnému. Husejn kapetán Gradaščević, jenž r. 1831 zdvihl revoluci bosenských begů proti sultanovi a byl od nich zvolen za bosenského vezíra, zřejmě byl oduševněn idealem feudalismu a jakési šlechtické republiky, jakou bývalo Polsko. Cítil, že je mezi slovanskou duší Bosňákovou a asijskou Turkovou veliký rozdíl, jejž mohamedánství nikdy úplně nezahladí. Také vědomí národní se v něm probudilo, ačkoli svoboda národnosti pod Tureckem vždycky byla úplná; patrno, že i v tom vzhledě účinkoval naň ruch národního probuzení chorvatského, jako vůbec z Rakouska vycházely všecky impulsy, které vedly jednání Husejnovo. Hnutí toto bylo zpozděné o několik století, pročež nemohlo skončiti jinak, než tragicky.

Vysoká Porta znala spodní vody, z kterých se prýštilo hnutí Husejnovo, znala jeho evropský, ale archaistický charakter; chtějíc je paralysovati, chápala se prostředků moderně evropských, jimiž neuměla vládnouti; mimo to spokojovala se obyčejně slupkou místo jádra a polovičatostí. Tak vzpoura Husejna kapetána měla za poslední příčinu, že Porta, zřídivši řadové vojsko, ošatila je po spůsobu evropském úzkými spodky. Úzké spodky staly se pak symbolem nenáviděného evropeismu všem konservativným živlům na Balkáně a v říši turecké. Ať však si Porta vedla při svých reformách sebe nemotorněji, přece jí přiznati dlužno, že přihlížela k tomu, co by prospělo obecnému lidu, a aspoň příčila se tomu, aby begové nepřisvojili si stavovský privilej na jeho utiskování. Toto dvojí stanovisko a dvojí zájem byly již před Husejnem kapetánem zdrojem třenic mezi Sarajevem a Cařihradem, jenž byl nucen užívati naproti pyšným a chrabrým begům, aby je zkrotil, ne přísnosti, nýbrž krutosti, jež byla taková, že budí ustrnutí. Nicméně, chcemeli býti spravedlivi, nesmíme se dáti podkoupiti národností a jazykem bosenských begův, ani tím, že mnozí z nich, jak řečeno, slušně a vlídně se chovali ku svým kmetům, a nemůžeme odstrkávati fakt, že turecká vláda, věrna demokratickému duchu víry Prorokovy, snažila se o dobro lidu a vydávala v tom smyslu zákony,

které z rozličných příčin, vězících i v zákonodárci samém, nebyly plněny a proto k odstranění zla nenapomáhaly.

Perioda charakterisovaná trvala od r. 1739—1850.

Sedláci, kteří se po r. 1739 vrátili do zpustlých krajin Bosny, musili se statkáři uzavírati nové smlouvy nájemné; staré smlouvy statkáři prohlásili za neplatné proto, že je nájemci zrušili. Statkáři si diktovali podmínky těžší: místo obvyklého desátku žádali devátek a $1^1/_2$ oky kravího másla z kusu za užívání pastvin a luk. Na připoutání sedláka ke hrudě statkáři ještě nepřipadli. Podmínky řečené byly zavedeny v celé Posavině. Sedlákům bylo volno kromě toho nabývati koupí půdy vlastní a ji prodávati. Byla to tatáž svoboda, kterou měli za časů Dušanových, jak jsme viděli, neropchové, kteříž jako nájemci měli právo zřizovati si baštiny.

Rodiny statkářů se množily. Otcové jako za starých časů rozdělovali mezi ně půdu a dědic přejímal dědictvím i nájemce. Dědicové, aby docílili výnosu jako jejich otcové, byli nuceni káceti lesy a zdělávati je na pole, aby tak nabyli většího prostranství orné půdy. I nutili nájemce, aby tyto práce jim konali. Tak byla zavedena angarija (robota) čili begluk (panské, panština). Dávky zůstaly nezměněny.

Čím dále, tím více rostly hmotné potřeby statkářův, a čím více rostly, tím větší břemena ukládali nájemcům. Mluvíme pořád o Posavině, Podorini a Krajině. V ukládání roboty nebylo žádného pořádku. Kmet ji musil konati tak, jak mu statkář poručil; musil na ni kterýkoli den třeba s celou rodinou a se vším potahem, co měl, a musil býti na ní tak dlouho, až jej statkář propustil. Pítilli se, ukazuje na to, že se mu děje bezpráví, statkář k jednomu bezpráví přičiňoval druhé a tyransky jej trestal. Nájemce od statkáře nedostával semeno, jako dříve bylo všeobecným obyčejem, a sám si musil pořizovati přístřeší.

Ve vnitřní zemi statkář dával semeno, potah i střechu, ale za to si ukládal větší dávku z úrody: sedminu, pětinu, ano i třetinu.

Jak si národ představoval, že má býti poměr mezi statkářem a sedlákem, dovídáme se z národní písně „Vzpoura proti dahijám“, kde národ klade sultánu Muratovi I., na Kosovu padlému, v ústa tuto závěť:

„Turci bratři, vezíři a paše!
Dobyl jsem vám carství Dušanova!
Kéž by nikdy vám nebylo vzato!
Umíraje, to vám odkazuji:
k sedlákům se nechovejte tvrdě,
ale buďte dobří k nim a hodní.
O harači nic vám neporoučím:
dikarů buď patnáct, třeba třicet,
avšak nikdy nenuťte jich platit
pokuty a daně pozemkové!
Nikdy jich se netýkejte chrámů,
co jim svato, i vám budiž svato.
Na sedlácích nekonejte pomsty!
Že mne Miloš rozpáral a ubil,
to mi dar je válečného štěstí.
Nikdy nikdo říše nezaložil
na podušce čibuk pokuřuje.
Nesužujte sedláků, by v lesy

od útisku plaše neprchali,
pěstujte je jako vlastní syny,
tak vám bude dlouhé panování.
Kdybyste mne, Turci, neposlechli,
ale kruti byli na sedláky,
říše vaše rozpadne se v niveč!"

Tato závěť byla zajisté v prvých dobách tureckého panství statkářům pravidlem, neboť z pouhé fantasie lidu nebyla by vznikla; musila pro ni býti realná podstava v praktickém životě.

Tak bylo až k r. 1840. V té době v sousedním Rakousku feudalismu a selské poroby bylo již na mále. Všichni byli přesvědčeni, že jen několik let schází, aby byly úplně odstraněny. Úlevy selskému stavu začaly už v XVIII. stol. a přibývalo jich postupem doby. A tehdáž, když v rakouském sousedství poroba doklepávala, begové bosenští a hercegovští přidávali selskému lidu břemen!

R. 1840 vídenská vláda přednesla turecké hořké žaloby bosensko-hercegovských kmetů. Porta následkem toho r. 1843 vydala nařízení, aby begové nenutili kmety k robotě libovolně, nýbrž aby každý kmetský dům povinen byl dáti statkáři na robotu týdně dva dělníky na den. Avšak statkáři nedbali nařízení vládního a obtěžovali kmety po svém způsobu. Kmeté znova si stěžovali Portě skrze vídenskou vládu, a Porta r. 1848 vydala zákon, kterým robota docela se odstraňuje.

Co se nyní dálo, líčí Hilferdingův domorodý znalec:

Jak Tahir paša (tehdejší vezír bosenský) obdržel ferman o zrušení roboty, pozval do Trávníka na poradu hlavní lidi bosenské, jmenovitě oba paše sarajevské, Mustafu Babiče a Fazli Šerifoviče, ze Zvorníka Mahmud-pašu Vidaiče, z Tuzly Mahmud-pašu Tuzlu, z Baňaluky Ali-bega Džiniče, z Bihače Mahmud-pašu Biščeviče; s nimi byli pozváni sarajevský vladyka Ignatij a někteří Františkáni. Paša jim přečetl rozkaz Portin. Velmoži bosenští hned pochopili, že odstranění roboty přinese značnou škodu jejich důchodům; dohodli se a podali paši prosbu (a s prosbou i peněžitou přílohu). V prosbě žádali, aby „křesťané místo roboty zavázali se pro příště dávati begům a agám třetinu polní úrody a polovinu senokosu, a aby begové a agové za to zaplatili jim za jejich stavení, a také aby jim nahradili třetí část nákladu na ohrazení polí a odváděli za ně pozemkovou daň". A tak velmožové bosenští na křesťanské kmety naložili proti vůli sultánově třetinu. Stalo se r. 1849.

Avšak paša i velmoži pochybovali, žeby křesťané podvolili se třetině bez odporu a počali vymýšleti, jak by oklamali Portu i křesťany. Vymyslili prostředek následující. Pozvali do Trávníka znamenitější kneze (starosty) ze všech nahijí, pravoslavné duchovní a několik františkánů z rozličných katolických farností a řekli jim: „Porta zrušuje robotu, ale třeba, aby za to všichni kmeté dávali begům třetinu." Knezové jako kdyby do nich hrom udeřil. Skloníce se k zemi odpověděli: „Podrobujeme se všemu, co poroučí sultan a úřad." Za takovou odpověď někteří z knezův obdrželi odměnou kabanici (široký zimní plášť), jiní na hotovosti po 50 piastrech.

Knezové při té poradě viděli se vlákány do vlčí jámy; že jim byly životy milé, neodporovali, ale přisvědčili odpovědí dvojsmyslnou. „Podro-

bujeme se sultánu a jeho úřadu“ znamenalo, že knezové léčku prohledli a poznali, že begové jednají o své ujmě. Znajíce je jako rebelly proti sultanovi, dali se svou obratnou odpovědí vlastně pod ochranu sultanovu a jeho úřadův. Ale Tahir paša, představitel sultanův v zemi, táhl s begy za jeden provaz.

Tahir paša jako vezír bosenský měl v užívání v Posavině statky, skonfiskované státem Husejnu kapetánu. Kmeté na nich dosud platili devátek. Tahir paša chtěl na ně po příkladě begův uvaliti třetinu. Pozval k sobě kneze a žádal od nich souhlas. Knezové byli čtyři. Zástupci kmetů nemohli se před vezírem odvolati na „sultana a jeho úřad“. I dali odpověď zápornou. Tahir paša dal je za to zmrskati tak, že dva na místě zemřeli a dva byli na vždy zmrzačeni. Více pak se kmeté posavinští zavedení třetiny neprotivili.

Toho času vláda turecká učinila dvě opatření, která hluboko zajela do poměrů zemí nyní okupovaných. Jedno bylo obecnému lidu příznivé, druhé však zvážilo účinkem svým všecko dobré, co Porta ve prospěch selského lidu zamýšlela učiniti. Význam druhého, škodného opatření zmírňuje se pouze tím, že nebylo v platnost uvedeno zákonem, nýbrž bylo pouhým opatřením vlády, jež bylo vyvoláno krušnou její tísní a mohlo být odvoláno hned, jakmile by tíseň byla minula. Ale ona neminula.

Porta r. 1839 zrušila úřad spahijí, protože nevyhovoval víc účelu svému. Spahije hospodařili pro sebe, státní berně zpronevěřovali a stavěli se na odpor, když je vláda chtěla donucovati, aby konali svou povinnost. Jestliže v posledních desítiletích trvání spahijí Porta dostávala na berních málo, nebyla po jich zrušení s to sehnati téměř nic. Dělala dluh na dluh. R. 1848 věřitelé na ni udeřili a Porta se s nimi srovnala tak, že jim dala právo vybírati berně; z nich jistou část odváděli do státní pokladny, druhou část si nechávali. Věřitelé, velké francouzské a anglické banky, vybírání berní svěřili nájemcům, nechtíce z pochopitelných příčin uvaliti na sebe odium obyvatelstva, že je „vzdělaná Evropa“ přivádí na mizinu. Domorodci ostýchali se býti nájemci „carského desátku“. V Bosně a Hercegovině byli jimi po většině Makedonci, kteří svůj úřad vykonávali tak, že po nich zůstala nehynoucí šeredná památka.

Nájemci carského desátku platili nájemné na hotovosti, i chtěli, aby berně také hotovými jim byly placeny. Již v tom byla veliká rána pro sedláky, neboť peněz nebylo a jestliže nyní zavádění peněžného hospodářství jest okupovaným zemím bědou, bylo tehdy ještě hůře. V Bosně a Hercegovině jako všude na Východě byly ještě od minulého století v oběhu rakouské tereziánské „cvanciky“ a „taliry“. Cvancika v obyčejném obchodě měla kurs franku. Ale nájemci berní nechtěli tyto peníze přijímati a žádali, aby jim bylo placeno tureckými mincemi z dobrého kovu. Porta s tím souhlasila, neboť nahlížela, že finance její nemohou se spraviti, když v samé říši turecké jsou napořád běžny cizí peníze a domácí jim ustupují. Avšak tureckých zlatých a stříbrných peněz nebylo s potřeba a poplatnictvu z toho vzcházely nové klopoty.

Dokud byly dávky odváděny v naturaliích, stát i statkář nesli společně s kmetem následky neúrody. Tomu nájemci nechtěli rozuměti. Oni desátek a jiné dávky uvedli na peníze a tu jistou částku vymáhali rok

co rok. Hilferdingův Bosňák o tom vypravuje: „Přihodili se, že kmetovi zničily úrodu kroupy, mráz nebo voda, a křesťan řekne nájemci: Pane, ničeho není ani pro mne, ani pro tebe, stalo se to a tó, nájemce odpoví jemu: Já neoral a nesil, mně ani kroupy, ani mráz, ani voda nemohly ničeho zničiti; já zaplatil státu hotovými, a i ty honem hotové mi vysázej, třeba děti na trhu prodal!“ U carských úřadův ochrany marně hledali; bylať tíseň státu taková, že musil peníze za každou cenu sháněti a úřady jeho musily pomáhati nájemcům desátku. Ostatně nájemný tento system nebyl v Turecku docela novým; od pradávna tam pronajímány byly veřejné úřady, ano i větší menší hodnosti v církvích křesťanských. R. 1856 vzala Porta vybírání berní a cla do vlastní režie.

Následkem bídy, do níž upadli kmeté vinou nájemného systemu, bylo nové stěhování. R. 1852 uteklo do Rakouska a Srbska 16.000 křesťanů.

Lidu prospěšné opatření bylo, že Porta r. 1850 prohlásila všechny lesy v obou zemích za státní. Statkáři si je přisvojovali, žďárovali na nich, tříbili je a prodávali. Již tehdy byl značný vývoz bosenského a hercegovského dříví do Rakouska. Omer paša, jenž toto opatření vlády provedl, řekl statkářům, že jim vláda lesy navrátí hned zas, jakmile listinami dokáží své majitelství. Takového důkazu podati nemohli. Konfiskace či sekvestrace lesů státem znamenala v skutečnosti odevzdání jich v obecné užívání obyvatelstva. Obce i jednotlivci směli z nich bezplatně bráti co potřebovali pro sebe na palivo a stavivo, aniž bylo jim ucházeti se o dovolení úřadu. Jen tenkrát byli povinni učiniti úřadu oznámení, chtělili káceti na prodej. V tom případě platila pro domorodce pravidla jako pro cizozemce. Porta zřídila také jakýsi lesní úřad, který měl pečovat, aby lesy nebyly zbytečně pustošeny, aby vysekaná místa byla znova zalesňována, aby šetřeno bylo pravidel o prodeji; ale v nepořádku tureckém zůstávalo vždycky při dobrém úmyslu; tak i zde.

Odevzdání lesů v obecné užívání bylo skutkem, jejž bosensko-hercegovské obyvatelstvo teprve nyní po zásluze oceňuje. On sám vydává svědectví, že Vysoká Porta i v novějším čase zůstala věrna demokratickým zásadám víry Prorokovy i patriarchalně-komunistickým tradicím tureckého národa. Zobcením lesů turecká vláda vykonala něco, čím si v srdcích obyvatelstva bosenského a hercegovského postavila trvalý pomník. Tehdy obyvatelstvo nepochopovalo náležitě tento skutek turecké vlády, byvši podjato a poštváno proti všemu tureckému a tuze živě pociťujíc hnět zpupných statkářův i špatné správy, jehož vinu ono summárně přičítalo panství tureckému.

Okupace převzala lesy jako majetek koruny, zavedla vydatnou jich exploataci i racionalné zalesňování, zkrátka pořádek, o jakém se pod Turky nikomu nesnilo; ale právo na užívání lesův omezila a dala pod přísnou kontrolu úřadů lesních i politických, tak že je de facto zrušeno. Obyvatelstvo si stěžuje, že již ani za plat nedostává dříví, a nejtíže nese, že uříznutí každého proutku trestá se jako lesní pych. Bohužel stesky ty nejsou bezdůvodny. Když v zimě r. 1897-98 v Hercegovině panoval hlad, úřady trestaly pro polní pych lidi, kteří v lesích vyhrabávali rostlinu ďáblík, tam „kozlac“ nazývanou, jejíž dužnatý, odporně chutnající kořen nahrazoval lidem od nepamětna chleb v letech neúrodných.

O tom, jaké agrárné a jiné poměry byly v Bosně a Hercegovině koncem let padesátých, napsal Nil A. Popov v práci „Положеніе райи въ современной Босніи“. (Славянскій Сборникъ 1875.)

R. 1859 Porta následkem neustálých žalob bosenských sedlákův a rad, které jí v té příčině udělily velmoci, nařídila bosenskému vezíru Djani-paši, aby na státní útraty do Cařihradu vyslal z každého sandžaku 3 mohamedány a 3 křesťany, jedny i druhé svobodně zvolené. Statkáři mnohé od volby zdrželi a na volby působili; nicméně poselstvo bylo sestaveno a do Cařihradu vypraveno. Ale také statkáři poslali do Cařihradu své posly, aby akci na prospěch sedláků kazili. Selské deputaci dostalo se od vlády slušného pohostění. Za tlumočníka jim dán Pavo Perišič z Rakouska. Ministerská rada vyslýchala posly každého sandžaku zvlášť. Sedláci se báli, žeby tím spůsobem stesky jejich pozbyti mohly jednotnosti, a proto sepsali a Portě dne 9. dubna podali společnou stížnosť. V ní jmenují svá břemena, nejprve ta, která odvádějí státu. Byla to:

1. Pozemková daň („porez“). Obnášela 90 grošů z domu (1 gr. = 8 až 10 kr.). Stěžovatelé soudili, že pozemkovou daň sluší platiti majitelům pozemků, a nikoli jejich nájemcům. Zatím ale statkáři žádné pozemkové daně neplatí. (Starosrbská privilej „baštiny“ rozšířená svémocně i na půdu, netvořící baštinu.) Na Zvornicku, Baňalucku a Bihacku je 30—40.000 selských domův, ale sotva 200 hospodářů, kteří by byli majiteli pozemků a kterým by tedy právem náleželo platiti pozemkovou daň.

2. Asker-bedelie, vojenská taxa, již platili křesťané za své osvobození od vojenské povinnosti. Platila se také dle domův a obnášela 90—100 i přes 1000 gr.

3. Kazania, po rakouském dukátu za rok. Platili ji, kdo měli kotel („kazan“) na vaření rakije. Sedláci si stěžovali, že nejeden z nich musil kotel prodati, aby mohl zaplatiti tuto daň, a že platit musí i ten, komu kotel praskl. Daň tato byla nová. Pálení rakije a slivovice bylo dřív úplně svobodné.

4. Kamrija, 2 cvanciky z domu.

5. Kormčarina, poplatek z krmníka, cvancika z domu. Stěžovali si, že platit musí i ten, kdo žádného krmníka nechová.

6. Žirovina, poplatek za právo vyhánět vepře na žaludy. Obnášela z kusu 1 gr. 7 par. Soudili, když mají právo na užívání lesů, že není spravedlivo vybírati tento poplatek. Stěžovali si, že platit musí každý, kdo vepře do lesů honí i nehoní, a že úřadníci často počet vepřů nespravedlivě zveličují.

7. Djumruk (clo) na vývoz. Soudili, že clo má být uvalováno na předměty dovážené a nikoli vyvážené.

8. Desátek ze všech plodin. Leckde výběrčí nechtějí ho bráti v plodinách, nýbrž na penězích. Také jej nespravedlivě vyměřují, tak že nezřídka činí třetí část místo desáté.

Druhá byla břemena, odváděná statkářům. To byla:

1. Třetina všeho obilí, polovina sena. (Jak dříve pověděno, třetina byla všeobecná jen v Posavině.)

2. Polovina ovoce a vší zeleniny.

3. Robota, jež sice zákonem byla odstraněna, ale ve skutečnosti trvala, protože si ji statkáři vynucovali.

Sedláci žalovali na statkáře, že přidávajíce jim břemen, sami ze svých starých povinností ku kmetům se vyzouvají: nedávají jim semena k osevu, ani potahův, ani jim kučí nestaví, ani neopravují. Nedbají nájemčí svobody kmetů; sami je vyhánějí, kdykoli se jim zlíbí, ale nedopřávají jim volnosti, aby také oni půdu statkářovu opouštěli, jak pro sebe za dobré uznají. Kmet nemůže se od statkáře hnouti, protože druhý statkář pro dobrou vůli se sobě rovnými nesmí ho k sobě přijmouti. Někteří statkáři po příkladě státu třetinu pronajímají a nájemci kmety bez nože odírají. Všichni statkáři žádají, aby jim kmeté třetinu odváděli na penězích.

Měli ještě jiné stížnosti, které nebyly rázu agrárného, pročež jen k vůli úplnosti obrazu několika slovy o nich se zmíníme. Žalovali, že od eráru za deset let nedostali žádné náhrady za přípřeže, ano ani za koně, které eráru musili za hotové koupiti. Žalovali na bezohlednost a zlodějství zaptijí (žandarmů), na nespravedlivost soudův a posléze i na násilí fanariotů (řeckého vyššího duchovenstva).

Stížný spis byl odevzdán Portě dne 9. dubna. Ale dne 12. dubna přišli na Portu statkáři z trávnického a sarajevského sandžaku a žalovali na ráju, že se bez příčiny buntuje, že se jí lépe daří než jim, a nejlépe že se mají ti, kdo dávají polovinu všech plodin. Následujícího dne byli na Portu zavoláni selští poslové ze sandžaku novopazarského a zvornického. Tázán jeden sedlák mohamedán, jak se ráji daří. On nechtěl býti od svých souvěrců statkářův a dal za odpověď: „Vlaši (sedláci) jsou mocni a mají s jedné strany Němce (Rakousko), s druhé Černou Horu, s třetí Ráce (Srby). Ti je podnítili k povstání a odepření desátku.“ Na to odpověděl křesťanský posel Mladen Jovič: „Je tomu již devátý rok, co rája násilím je nucena platiti desátek. Dokud měla potahy, neprotivila se, neodmlouvala a platila, třeba ne po spravedlnosti. Ale rozprodavši skoro všechen svůj dobytek a nemajíc už ani co jíst, ani čím platit proklatou třetinu, rája se zadlužila, a když i potom placení vázlo, begové brali násilím a ráji nezbylo nic.“

Dne 14. dubna přišli na Portu statkáři a kmeté, mohamedáni i křesťané, ze sandžaku bihackého a baňaluckého. Bylo časně, usedli ve vchodu. Dragoman Pavo Perišič oslovil begy: „Vy Bosňáci drzí jste a násilní, sápete svou ráju, bijete, utiskujete, vězníte, řežete, Evropa ví a zakročí u sultana, vašeho otce.“

Ali-beg Babič z Baňaluky dal odpověď, charakterisující zpupnost bosenských begův, naplněných pořád ještě duchem vzpoury: „Pavo, Pavo! nu, a povstanouli děti proti tomuto otci a udeří ho po hlavě, bude potom líp?“ Sedlákům, když odůvodňovali své stížnosti, begové říkali: „Vlaše, vlaše, považ, co mluvíš! Což pak se nechceš vrátiti do Bosny?“

Podobných řečí zalekli se i Porta i poslové bosenských sedláků. Vláda, obávajíc se nové revoluce begů, naléhala na sedláky, aby se spokojili a stížnosti své odvolali. Mezi posly vyskytli se někteří, kteří se vyslovili, že u nich, v jejich krajině, není tak zle a že tam kmeté se statkáři v dobrotě žijí jako za starých časův, odvádějíce jim desítinu nebo devítinu anebo jinou ujednanou dávku a požívajíce za to jejich

podpory a ochrany. Zalekli se pak i poslové z Posaviny, kde bylo sedlákům skutečně zle, a v posledním posezení prohlásili všichni, že jim není těžko platiti třetinu a že netrpí útisků. Učinili tak tím spíše, když jim ministři řekli: „Sultan to chce; není ani pomyšlení, žeby begům odňal třetinu.“

Přes to, že sultan zjevně sedlákům za pravdu nedal, vydal téhož r. 1859 zákon, kterým upraveny agrárné poměry. Zákon ten pojal sedlákův dům, dvůr a zahradu za mulk, baštinu; proto z nich sedlák neplatí desátku. Držitelem jejich je statkář, jenž je též povinen udržovati je sedlákovi v dobrém stavu. Sedlák může svůj poměr k statkáři libovolně přerušit, ale nikoli statkář, jenž nemůže dáti sedlákovi výhost, leda když dvě leta za sebou zúmyslně nebo z nedbalosti neplatil dávek, statkáři povinných. Chceli statkář prodati pozemek, na kterém sedlák sedí jako nájemce, sedlák má právo prvé koupě, čímž nabývá na tom pozemku všech práv, která dotud měl statkář. Kmetí právo je dědičné, ale není prodejné, ani převoditelné; teprve uvolněný čiftluk (usedlosť, farmu) statkář může buď jinému pronajmouti nebo pro sebe podržeti. Kdyby mulk byl na prodej, soused (šufa) má právo prvé koupě, jež mu je vyhrazeno po jistou lhůtu. V případě prodeje nebo dražby sedlák po dobu roku má právo prvé koupě na půdu, kterou obdělával.

Zákon tento proveden nebyl. Bouřlivá leta a liknavosť vlády to zavinily na počátku, později má vinu jen vláda, jež v letech 70., když v Bosně a Hercegovině vypuklo nové povstání, slibovala, že energicky provede agrárný zákon z r. 1859; ale bylo již pozdě. Nicméně zákon ten jest i za okupace jedinou normou agrárných poměrů. Jan Asbóth o něm praví: „Kdyby tyto instituce byly spravedlivě v život uvedeny, osud bosenského a hercegovského sedláka byl by mnohem příznivější, než v mnohých pokročilých evropských státech. To právě je nehodou pro okupaci, že sedláci smýšlejí také tak.

Přece však nejsilnější pakou protistátního ruchu v křesťanském obyvatelstvu byla snaha politická, snaha, obnoviti Dušanovo carství. Mluvíli se o tureckém útisku, vždy třeba míti na paměti, že býval drsný až do surovosti, ale nikdy nepřestal býti hmotným; duši nedálo se žádné násilí. Tím se stávalo, že mezi křesťany vyvinuli se lidé pevných charakterův i paží. Bosňáci a Hercegovci, vzpomínajíce Turků, říkají: „Turčín nás bil, ale nikdy neudeřil neozbrojených; vždy nám prve sám do ruky vtiskl zbraň.“ Křesťané se nedali. Odpor jejich neměl všude výsledky stejné, ale kmenové hercegovští při hranici černohorské vybojovali si jistou nezávislosť, nedávali dávek ani státu, ani statkářům, ano naopak stát musil dávati roční plat jejich hlavárům. A na soudy chodili na Černou Horu.

Devítiletí od 1850—59 je v životě bosensko-hercegovského sedláka za panství tureckého nejtěžší periodou. Nejhůře mu bylo, jak opětně konstatovati dlužno, v krajích při hranici chorvatské. Proč tam byli největší utiskovatelé sedláků, bylo již vysvětleno. K nespokojenosti sedláků posavinských, krajinských a podrinských napomáhalo, že tehdy, po r. 1848, Chorvatsko hospodársky utěšeně prospívalo. Lid v sousedních krajích bosenských žárlivě na ten rozkvět hleděl a dvakrát tíže nesl svůj osud. „Mladá Evropa“ po r. 1848 rychle pokračovala, byla plna idealných snah a vznětů, horovala upřímně pro svobodu všech národů. Bosňáci a Herce-

govci, ačkoli životem odděleni od evropského ruchu, přec o něm dovídali se neurčitých zpráv a cítili svěží vanutí evropského větru na svých tvářích. „Jsme také dětmi Evropy," žehrali, „ale poroba asijská nás hněte." Panství turecké nikdy ještě nebylo jim tak nenávistné, jako od r. 1850 až do poznání okupace.

Turecká správa byla nespořádaná, zdemoralisovaná, úplatná, násilná. Turci sami nevěřili, žeby se panství jejich ještě delší dobu v Evropě udrželo, a proto se nestarali zde o pořádek, nýbrž jen o to, aby poslední okamžiky svého panství v Evropě vykořistili pro své kapsy. Proto bylo jednání tureckých úřadů s křesťany tak nesrdečné, proto nechtěli rozuměti úmyslům své vlády a plniti její nařízení, proto odpírali poslušenství i fermanům sultanovým.

Když v Evropě hospodárství patriarchalné přecházelo ve feudalné, národové, uváděni tím v zoufalství, myslili, že Antikrist se objevil na zemi a že je to dílo jeho; i prorokovali si na útěchu, že za nedlouho nastane konec světa a soudný den. Proroctví podobné v letech 50. vyskytlo se také v Bosně a Hercegovině. Proroctví pravilo, že Turci budou z Evropy od křesťanů vyhnáni a na to že přijde den posledního soudu (kiamet). Turci fatalisté tomu věřili a sami základy svého panství podrývali, odmítajíce každou reformu, hromadíce nepořádky, hovíce si v lenosti a hrabajíce, kde se co dalo, aby si krajní dobu před koncem světa osladili.

Turecký stát r. 1848 zrušil robotu jako státy západoevropské. Všem za to národové byli vděčni, jen tureckému vděkem nespláceno. Ani takový skutek, jako zobcení lesů v Bosně a Hercegovině, nebyl mu k dobru počítán, ačkoli nebylo ani pomyšlení, žeby podobný krok ve prospěch lidu učinil kterýkoli stát evropský. Čím to?

Posuzujemeli bídné položení některého státu, vždycky se musíme ohlednouti do jeho minulosti, abychom se přesvědčili, byloli v něm vždycky podobně a jeli v něm zlo historicky založeno jako jedovatá bylina, či octlli se stát v dočasné a přechodné mizerii, jež je následkem úpadku vniterného i rozkladných vlivů vnějších, přece však může býti zastavena a napravena, jakmile se odstraní vniterné příčiny úpadku a zkypří se domácí půda k obrodu a novému rozkvětu.

V Evropě panuje mínění, že Turecko a vůbec mohamedánstvo obroditi se nemůže a že mu sám jeho zakladatel zahradil cestu k obrodu, představiv mu svou věrouku jako korunu lidského ducha, s nebe poslanou, a sebe jako nejvyššího z Proroků, jako posledního mluvčího božího, poslaného na zem k poučení lidem. Podle toho učení mohamedánstvo mohlo dosáhnouti jen jednou rozkvětu, a dosáhlo ho kulturou arabskou, odtud pak celý život jeho jest jediným, nekonečným klesáním.

Zde není místo, abychom zkoumali správnosť a odůvodněnosť tohoto názoru na mohamedánský svět; ale myslíme, že podmínky rozkvětu a úpadku národův i států vězí sice v jeho mravnosti a idealnosti, jež jako pilířem drženy jsou religiosností, nikoli však v pouhých zákonech té neb oné víry. Nyní už není Evropy tajno, že i v mohamedánském světě ozývá se ruch obrodný; až Evropa stane před hotovým faktem jeho obrodu, její učené hlavy s týmž důstojným klidem budou dokazovati jeho přirozenosť, jako dříve

dokazovaly naprostou jeho nemožnosť. Jen jedno stojí nám před očima pevně a jasně: že obrod mohamedánství a mohamedánstva může vzejíti pouze v Asii, kde jest jeho vlasť a kde již jednou velké poslání vykonalo. Proč by je nemohlo vykonati opět? Ale obrod jeho není možný na půdě evropské. Zde mohamedánství vždycky bude cizopasnou rostlinou, jež prospívá na úkor chřadnoucích jiných organismů národních a státních. Netřeba mohamedány podceňovati; naopak je slušno, aby lidé vzdělaní a osvícení v Evropě i jim vzdávali česť, která jim náleží, a zhostili se temného fanatismu středověkého, kterým se dlouho křesťanská Evropa vyzbrojovala i proti členům své vlastní rodiny.

Obrod mohamedánstva je možný, ale nadejde teprve, až mohamedánstvo pochopí, že obrod musí býti jeho vlastní a z něho samého že vyjíti musí, a že proň evropeisace na př. není obrodem, nýbrž ještě hlubším úpadkem.

Turci od počátku svého panství v Evropě měli charakter kočovníků-dobyvatelů. Z toho vznikala špatná jejich správa i sháněcí berní system. Nesžili se s národy evropskými, sobě podrobenými, ani národové s nimi. Tito panství turecké nepřestali považovati za cizovládu a toužebně si žádali, aby ji svrhli. Slabosť turecké vlády byla jim vítána, nezdary milé; čím větší tíseň vlády, tím větší uvolnění pociťovali sami. V Bosně a Hercegovině Turci dokázali, že národní někdy zemanstvo národu odcizili a jej tím oslabili, ale ono ani v době úplného svého zhloupení s nimi se neztotožnilo, považujíc je za cizáky a vetřelce právě tak, jako jejich křesťanští rodáci.

Vědomí cizoty měli i Turci sami. V tom vědomí nepouštěli křesťany k užívání politických práv a k provozování politického vlivu ani tam, kde se na nich nedopouštěli nijakého útisku náboženského. Z té příčiny také před soudem svědectví křesťanovo nemělo stejné platnosti, jako mohamedánovo. A tato politická nerovnosť křesťany nejvíc hnětla a bolela, tím více, že kolem nich všichni národové, jsoucí v Evropě domovem, nabývali politických práv, což v Turecku zůstalo pro křesťany illusorným, ačkoli Porta i v té příčině vydala dobrý zákon, kterým rovnoprávnosť křesťanův uznala a proklamovala. Ale v praxi nikdo pěkného zákona nešetřil — což konečně děje se i v státech křesťanských, na př. v Rakousku, kde kromě toho zákon o rovnoprávnosti národů byl vydán bezmála o 30 let později, než v Turecku.

Podle Gustava Thömmela (Beschreibung des Vilajet Bosnien) výnos daní, cel a dávek v Bosně a Hercegovině obnášel r. 1865 zl. 4,810.913. Nynější výnos pohybuje se pravidelně kolem 18 mill. zl. Můžeme spravedlivě říci, že okupované země platí třikráte tolik daní, co odváděly v posledních dobách panství tureckého. V tom poměru zajisté hospodárská produktivnosť okupovaných zemí nestoupla, připustímeli, že vůbec stoupla (jsouť místa a odvětví hospodárská, kde výrobnosti hospodárské spíš ubylo). Co rozhodně velmi vzrostlo a se zdokonalilo, je těžení z bohatství země. Avšak zemské hospodárství nelze nazvati zdravým, kde není rovnováhy mezi produktivností země a mezi těžením z ní. Vzrůst daní jest oprávněn, kde vzrostla zámožnosť obyvatelstva. A jak jsme ukázali v předešlých statích o díle okupačném, vzrůst zámožnosti obyvatelstva v Bosně a Her-

cegovině omezuje se na jednotlivá místa a na jednotlivce, a dokonce není všeobecný. I následuje, že Bosňáci a Hercegovci nejsou nyní jen poměrně víc obtíženi daněmi, než za Turků, nýbrž nepoměrně. Nepoměr zůstane i potom, když od břemene, spočívajícího na bedrech země, odečteme důchody eráru z přírodního bohatství země: exploatace lesů, dolů atd., jež obyvatelstvo bezprostředně netíží a nebolí. Avšak při posuzování úhrnného obřemenění země musíme brát ohled i na to.

Kdežto tedy okupace Bosně a Hercegovině břemen přidala, nebyla s to rozřešiti agrárnou otázku zjinačením poměru mezi statkářem a kmetem v ten spůsob, aby kmet stal se samostatným majitelem pozemku. Je to tím těžší, že kmetům vlastně o to nejde, aby byli samostatnými majiteli. Jsou si vědomi, že v kritických hospodárských dobách není pro malého sedláka výhodou, aby byl samostatným majitelem půdy, kterou vzdělává, nýbrž aby z jejího výnosu nemusil dávati více, než je zdrávo jeho finančně slabé existenci. V dobách takových mu postačí dědičné nájemnictví. Máli jistotu, že jej statkář nesmí libovolně z pozemku vyhnati, spatřuje výhodu pro sebe v tom, že statkář je povinen dávati mu přístřeší, potah a semeno. Tím je mu statkář v obyčejných letech oporou, v letech neúrodných spolutrpitelem.

Známý český agrárník před několika lety vystoupil s projektem, aby agrárná otázka v Čechách rozřešena byla zákonem, který by nutil majitele latifundií, aby většinu své půdy dávali v malých částech v nájem, tak aby co největší počet obyvatelstva mohl se věnovati rolnictví. Tato myšlenka je provedena v Bosně a Hercegovině starým systemem nájemným. V ní je zdravý socialný princip. A tento princip, chceteli vědět, od nepamětna, možno říci ode vždy proveden je agrárným zřízením v Bosně a Hercegovině. Statkáři tam hospodařením ve vlastní režii se nezabývají. Všecku téměř půdu pronajímají sedlákům, sobě zůstavujíce jen malou část kolem svého sídla. Je tedy agrárné zřízení v okupovaných zemích dědictvím z doby vlastní historie i z doby panství tureckého socialným stavem, o kterém v západní a střední Evropě, ve vlastním okrsku feudalismu, tisícové marně sní. (Dokončení.)

Z dramatické básně „Roháč na Sioně“

od Svatopluka Čecha.

Jednání třetí.

Nádvoří hradu Siona.

Výstup 1.

Tvaroh, Baba, Žídek, Hrdinka, Jíra, Bureš a jiní bojovníci sedí venku kolem prostě sbitého stolu, kde poobědvali; ostatní porůznu stojí u hradeb neb odcházejí s rýči a lopatami hradní branou. Puškař Zelený v pozadí prohlíží děla.

Baba.

Co pravda, hovězinou pořádně
nás Sigmund zásobil.

Jíra.

A královská
dnes byla věru, čest a chvála jí!

Hrdinka
(dopíjí v malých doušcích).

Vůl jako vůl, ať uherský neb český.
Však tohle víno — á! — to vínko — á! —
to vínečko se nikdy nenadálo,
že místo císařského propláchne
kdys naše sprostá hrdla kacířská.
Ó kdybych pod rezavou přílbicí
byl uchoval si špetku metafor
z let svojich žákovských — tak dávných ach! —
hned skládat chtěl bych magnum canticum
na toto vinum paradisicum!
Ba, mníš, že rajské kvítí polykáš,
tak voní každý doušek, milo hřeje,
jak bys měl jarní slunce v žaludku,
a víc než perly škoda každé kapky,
jež na kníru by viset zůstala.

Baba.

Však věru jakby perlou byla krůpěj,
nám po náprstcích vína odměřují,
a přec ho Roháč tolik sudů shrábnul,
že všechny hradní sklepy nestačí.

Židek.

Onť šetří pro sebe: čím starší víno,
tím lepší bude.

Bureš.

Ani žertem tak
mi nemluv: známe všichni Roháče.

Tvaroh.

Ej, snad by hejtmana se nesměl dotknout?
Jsme všichni sobě rovni v boží obci,
jsme bratři zde. Ač korouhevný pán
po rodu svém, nám Roháč pouhým bratrem,
a sebe sám jen prostě bratrem zve —
Všakť hanba zlá, že z vůdců táborských
jen právě ten do konce vytrval,
jenž z pánů vyšších vzácnou výminkou
k nám přidal se — a jemu jedinému
z té panské roty věřím šalebné.
A že mu věřím, z vlastní vůle své
jsem nabídl mu službu vojenskou,
však přímo řka: ‚Znáš, bratře, Tvaroha
a jeho vzpouru kdysi před Plzní —
víš také snad, že bil se statečně
vždy za pravdu a svatou lidu věc
a že jen hněv na vlažnost, pletichy,
jež vloudily se v lůno Tábora,
mou zdvihl ruku proti jeho vůdci.
Já tehdáž podlehl; však od té doby
vřed onen vnitřní v těle bratrstva
své skončil dílo záhubné. Je zemdlen
a k zemi sražen Tábor veškerý
a ty sám jeden z jeho vůdců všech
náš kleslý prapor zdviháš nezlomně —
nuž, tuto jsem a pod tvým velením
chci do poslední chvíle radostně
stát v boji čackém proti Sigmundovi.
Leč upřímně též pravím: v boji jen!
Neb kdybys ochabl — však neochabneš! —
a smlouvat začal jako Prokop kdys,
tu rázem vypovím ti poslušnost.‘
On chvíli mlčky hleděl v moji tvář
a vztáhl ruku: ‚Slib tvůj přijímám.‘

Bureš.

Tenť jeho způsob málomluvný jest;
a mně se líbí: Skutky lepší slov.

Jíra.

Jen kdyby skutků bylo brzy houšť!
My vzali, pravda, dovoz královský —
byl tučný sic a bitka veselá,
leč jinak díla hrubě nebylo.
Hle, Mokrovousův onde Malešov
a z modra hor se bělá Lichnice
i Hora pyšná z blízka hledí sem;
však pokoj od nás mají na cestách
i Horští kupčíci, jak v dědinách
lid panských sousedů, již přece všichni
teď se Sigmundem stojí proti nám.

Bureš.

Nač hubit zemi, sužovati lid?
Jen Sigmund jest nám hlavní nepřítel,
a tomu řádně kuchyni a sklep
jsme obrali — dost máme spíže teď,
nač bez potřeby dále kořistit?
Boj cílem nám, ne plenu shánění.

Baba.

Leč k boji patří plen jak na chléb sůl.
Jen spolkem obou válka vesela.
Z těch výprav hojných, v nichž jsem sestaral,
mou paměť nejvíc těší vzpomínky
na čacké štvanice, v nichž po boji
jsme proháněli bledé měšťáky
a popy zsinalé. Teď vzpomínám
na Radkov právě — slavný byl to rej!
Když v Sirotků jsem vojsku ještě byl
před lety jedenácti, do Kladska
jsme vpadli jednou, Radkov oblehli
a dostali se rázem na hradby.
Tu řež se strhla uvnitř krvavá,
až měšťané se posléz utekli
v dům fojtův pevný, sami zapálivše
své příbytky. Však my se dostali
až k jejich kamennému brlohu,
kde musili se vzdáti na milost.
Pak ženám, dětem volný odchod přán
a muži jati, by se vyplatili,
jen kněžstvo bez milosti čekal trest.
I takž jsme propouštěli ženy s dětmi
a muže jímali; však poslední

když vyšla žena mladá se závojem,
tu zaplakalo v loktech děcko jí
a chlácholící hlas nám prozradil,
že pod mumrajem chůvy vězí muž:
to kaplan byl i dal se na útěk,
však cepy utlučen jest na padrť.
Pak z domu starý farář vyveden
před kněze Ambrože a římský blud
když nechtěl odvolat, jej otěpmi
jsme obvázali kolem do kola,
že vypadal jak hastroš slaměný;
pak zapálen a byla podívaná,
jak plápolavý živoucí ten snop
uprostřed vojska honěn bolestmi
sem tam se divně potácel — ha ha! —

Bureš.

Ó strašlivě jsme mstili nejednou
na kněžích římských smrti Husovy! —
Však povím zpříma: pro mne nebylo
to utrácení jatců bezbranných,
já nikdy ruky nepřiložil k tomu.

Baba.

Co? Hleďme ho! Toť drába řeč, haha!
Snad za hřích pokládáš své řemeslo
či srdce snad máš příliš citlivé,
že litovals i popů proklatých?

Jíra.

Ba, styď se, Bureši, za babskou řeč!
Což nikdy krev se nevzpěnila v tobě,
když vzpomněl jsi těch ukrutností všech,
vražd ohavných a hrozných bez konce,
jež Řím a Němci na nás páchali?
Muk mistrů našich svatých v Kostnici
a Krásy, který koňmi usmýkán
po vratislavských ulicích, těch robat,
jež nabodával vztekle na kopí
voj křižácký po českých dědinách,
těch nesčíslných obětí, jež vmetal
do kutnohorských šachet za živa
vztek Němců horníků — tu hněv ti nikdy
krev nerozpálil proti knězourům
těm belialským, kteří stále štvali

k těm hrozným vraždám svoje věřící
a práhli zhubit celý národ náš?!

Bureš.

Nač slovy hájit mužnou mysl svou?
Hleď na jizvy, jež utržil jsem sobě
na slavných bojištích, kde bránili
jsme víry své a jazyka i země —
k nim vzpomínky mé s pýchou létají,
tam k Domažlicům, Ústí, Vítkovu,
kde zdrtili jsme vrahy strašlivě;
leč jatců trýznění a pálení,
to není pro mne dílem, za kata
jsem nikdy nesloužil a nebudu.

Baba.

Ej, kata — hleďme ho! Což katem byl
král Karel náš, když hodil oprátku
kdys vlastní rukou na šij Pancíři?
Neb Žižka, který ubil palcátem
sám kněze kdys u dvoru Strachova?
A Roháč také: jaté hejtmany
prý za nohy dal zvěšet u Bělé —

Bureš.

Prý — Však jsi nebyl tam ni jiný z nás,
a leccos pověst bájí, zvětšuje —
Však tu již Roháč z hradu přichází —
Nuž, pojďme za svou prací v příkopech!

Tvaroh.

Toť čistá práce pro lid vojenský,
jen rýčem šermovat a lopatou.

Bureš.

Na tvrzích slouží líp než mlat a meč.

Žídek.

Však na štěstí dnes bude hotovo
to krtčí dílo.

Hrdinka.

Nuže, do roboty!
Za mlada učeností jsem se mořil,
teď hlavu hmoždím plechovým tím hrncem
a místo péra nosím motyku!
(Odcházejí za ostatními do příkopů; na nádvoří zůstává jen Zelený.)

Výstup 2.

Z hradní budovy vychází Roháč s Vyškem Račinským.

Vyšek.*)

Ej, bracie, dalibóg! spíš v samo nebe
se Sigmund dostane niž na tvůj hrad.

Roháč
(ukazuje k východní straně hradeb).

Ta strana dosud nejslabší.

Vyšek.

I tam
příkopem hlubším teraz pomoženo
a pevným murem. Již veselo můžeš
vyčkávat hostů s kterékoli strany.

Roháč.

Jen Sigmunda jsem vyzval do boje
a páni s městy sotva půjdou s ním,
ač schopni jsou i toho konce hanby.

Vyšek.

Niestety! Oto výpadky žalostné
všech slavných bojů, jakých neznal svět!
Ó bracie, bracie, pomním-li nadějí,
snů velkých, které provázely mě,
když jechal jsem před lety v tuto zemi,
Vitoldův posel do vás! Již jak mládec
já naučil se kochat vás. Jak často,
když otec můj za zimních večerů

*) Polskou národnost tohoto soudruha Roháčova na Sioně naznačuji toliko sem tam vtroušenými polskými slovy a častějšími úchylkami přízvuku.

nad ohněm třonu vypravoval znovu
o věkoslavné bitvě pod Grunvaldem
a jak nám Češi chrabře pomáhali
rozhromit, zetřít řádu křížového
ohromnou sílu (s Žižkou i Sokolem
a jinými tam združil se přátelsky):
tu na rtech mu zavisnuv, mněl jsem slýchat
ve hřmotu, kterým venku zimní buřa
s loskotem lesní lámala konary,
hluk oné bitvy úžasné, titanské
a jako vidma báječných olbřímů
postavy českých bohatérů těch
se snuly před mým rozjiskřeným okem.
A když pak s Čechy, přibylými v Polsku,
sám později mluvil jsem, tu bylo mně
tak jak bych slyšel jazyk mateřinský
jen jaksi změšaný, leč přece milý
z úst brata i v té výslovnosti divné;
i zplesalo mé serce, že má Polák
i v dáli tam tak blízký sobě rod
jak jedné matky děti. Boj váš slavný
mě těšil jakby naší byl též slávou,
a kědy nové Husovo učení
k nám zaletělo, vnet ni padlo v duši
jak boží plamen. Jako požár troudem
učení ono šířilo se Polskou
po hradech, dědinách; bo rovně u nás
lakota kněží, pýcha, ličné zbrodně
zbutvělý oltář učinily stolcem
jich zbujné moci světské, svatokupstva.
A tu vy ještě požádali králem
Jagellu našeho — v oslepném blesku
svit' našim očím velkolepý sen
dávného Boleslava: Věčným spolkem
dva národy braterské k sobě přilnou,
tu Polska velká, rozdeptavší právě
řád křížový, na věrcholu potęgy
svou mocí udivujíc všechny země,
tam národ český přeslavnými boji
odbivší světa všeho kruciáty,
že malomocné zuby zgřital Západ —
a ti dva mocní rodové pobratní
spojí se proti společnému vrahu
v jedinou obec nepřemožitelnou,
slovanskou veleříš! . . . Ó bracie, bracie,
byl sen to příliš veliký a krásný!
Víš, co se stalo z něho: Nespelnil ho
ni slaboch Vladislav ni klamce Vitold,

jen Korybuta s malou hrstkou lidu
poslali sem na oko; jako třtina
ten kolysal se v dějích bouřlivých,
jichž ovlást neuměl, a když pak začal
i břídké pletky s papeženci přísť,
sám pomáhal jsem zkrušit jeho vládu.
A zatím u nás Zbigniev Oleśnicki,
krakovský biskup, v římské jařmo zas
vše zapřáh', pálí zástupce husitství,
lalami jsou mu Vitold i Jagello,
jež v radost Němců proti Čechům štve.
A z těch, kdož někdys kvapili v natchnění
v tu zemi, s vámi zbrojí se i sercem
na věky spojit, já tu zbyl jediný,
jak ty sám poslední tu třímáš věrně
korouhev pravých bojovníků božích.

Roháč.

Sám ještě nejsem. Stojí dosud Hradec,
a snad i v Táboře můj Sion vzbudí
zas ducha staré síly.

Vyšek.

Dejže, bože!
Leč děj se cokolvěk, my obok sebe
tu ostaneme zavše, bracie Janie!
Już bez toho na věky požehnal jsem
ty kněje temné, povislanské bloně,
kde zůstavil jsem pustý krov rytířský
před lety, mladý zuch. Sem potom serce
i hlava vedly mě za dobrým cílem,
a co jsem tutaj začal, tutaj skončím,
nech pono složím nepokojnou hlavu
v klín české země — Polsky mé je sestra —
Leč chmury preč! Požijem', pohulámе!

Zelený
(přistupuje k nim).

Dnes pěkný den je, slunce nežehá
a po lesinách dole větřík šumí.

Roháč.

Nuž, Zelený, vše v pořádku již máš?

Zelený.

Dá Bůh, že řádně hosty uvítám
se svými železnými hafany.
Jen škoda, že tu mám též různý brak,
jak tamhle onu pušku kovanou,
jež vypadá jak z bezu bouchačka
a sotva víc než ta mi pomůže.
Nu veteš jenom k nadělání hluku
a střelbě Pánu Bohu do oken.
To chlapík jinačí už Chmelík vedle,
též sice ještě starosvětský brach,
však lit je aspoň, není slátán lecjak
jen z plátů s železnými obručemi,
jak bednář stlouká sud. A přece víc
snad pamatuje nežli ona bečka;
vždyť patříval již králi Václavu
a za Sigmunda houkal proti nám,
až v Tachově byl tebou ukořistěn.
Však nejlépe by bylo, kdybych měl
zde samé pušky takové jak onde
jest Burian a tuto Táborka —
jak víš, ten pár byl ulit nedávno
po přání mém a vlastním návodu
a bohdá čest mi udělají zde.

Vyšek.

Za velké nejsou.

Zelený.

Velkost není hlavní.
Což po těch Behemotech nemotorných,
jež koule kamenné jak balvany
z tlam řvoucích vrhají, leč nazdařbůh
bez cíle jistého a po ráně
jak jankovité klisny bočí zpět
a jejichž nemotorná tělesa
jen tuctem koní s místa odvlékneš!
Nechť menší koule metám lehčím kusem,
však za to vím, kam střela doletí,
a mířit mohu — O to přece běží,
to rozhoduje vše. A po výstřelu
ni hnout se nesmí s místa moje puška,
ni o píď hnout — —

Roháč.

Však na tě spoléhám,
tvé umění zde přední úkol má.

Hlas s hlídky nad branou.

Muž cizí před hradem.

Roháč.

Kdo jest?

Hlas s hlídky.

Jak duch se náhle z lesa objevil.
Prý z Hradce Králové je Martin kněz.

Roháč
(pro sebe).

Kněz Martin? Podle jména jest mi znám,
ved' s Ambrožem a Vlkem tamo lid.
(Volá k hlídce.)
Vpusť na hrad jej!
(K Vyškovi a Zelenému.)
Kněz Martin Prostředek —
tak zvou jej slovem, jež má v oblibě.
Zvěst asi důležitou nese nám.

Vyšek.

Dá Bůh, že dobrou. Bo, v krajině oné
duch Žižkův žije nad jeho mohylou
v zuchvalém lidu Oreba starého.

Zelený.

A Hradec sám je ořech železný
pro zuby nepřátel. Znám jeho hradby —
má také hrubé střelby dostatek
a čacké puškaře.

Roháč.

Tu přichází.

Výstup 3.

Kněz Martin Prostředek
(vchází zahalen chatrným, zaprášeným pláštěm).

Bůh budiž stále s vámi jakož jest!

Roháč.

Buď vítán, kněže, na mém Sioně!

Prostředek
(odhazuje plášť a objevuje se v prostém šedivém oděvu kněží táborských).

Tys tedy z Dubé Jan? Ty Roháč jsi?
Ó přej, ať vznesu kněžské ruce své
a žehnám tobě, boží hrdino,
jejž Hospodin svým věrným ještě vzbudil
v té době mdloby, proněvěry všech.
A tento Sion tvůj! Ó půdu líbám,
jež nese svaté, drahé jeho zdi,
tu archu zbylou v čiré potopě
a pravdy útočiště poslední!

Roháč.

Ne tak! Vždyť stojí ještě Hradec váš.

Prostředek.

Stál!

Vyšek.

Cože? Przebóg! Hradec pad'? Braň, bože!

Zelený.

Snad zradou dobyt — náhlým útokem?

Prostředek.

Ó hůř': v něm samém vyhrál nepřítel,
ve sporu vnitřním věrní podlehli
a zvítězila rota zbabělá,
jež císaři jej vydá bez boje.

Roháč.

I Hradec tedy!

Vyšek.

Zlá novina, zlá!
A což kněz Ambrož?

Prostředek.

V nočním vzbouření
těch lotrů, které Zdislav zrádce vedl,
on marně sbíral věrné k obraně,
jich hrstka zbita, všechno ztraceno
a tu jsme prchli s ním přes městské zdi,
však Ambrož zlomil nohu, zajat s Vlkem,
a jediný jsem zachránil se já,
tím pláštěm zakuklen jsem spěchal krajem,
kde všechno již se hlásí k Sigmundovi, —
a zde jsem, bratře, na Sioně tvém,
bych s tebou vytrval až do konce.

Vyšek.

Więc v pravdě sám jsi, sám, Roháči brate,
a sám již zůstaneš, ač jestli Tábor
za hanbu svou se přece nezavstydí.

Prostředek.

Té naděje už konec nadobro.
Neb cestou u Kolína zvěděl jsem,
že za pána již přijal Sigmunda
kněz Bedřich, ono město královské
vzav odměnou, a jeho prostředkem
ostatek všechen moci táborské
že císaři se zapsal v poslušnost.

Vyšek.

Pfe! Hanba! I tak teraz Sigmund může
svou sílu všicku rzucić proti nám.

Prostředek.

Všakť již je rota jeho na cestě.
Prostředkem jízdných kupců, kteří o tom
dnes vyprávěli v nedaleké vsi,
jsem zvěděl, že se kvapem od Prahy
sem blíží četné vojsko královské
a snad již před večerem přitrhne
ku hradu tvému. Vedle císařských

jsou panští drábi v něm a hlavním vůdcem
prý Ptaček z Pirkštejna.

Vyšek (k Roháči).

Pokrevný tvůj!

Prostředek.

I pražskou korouhev prý viděli
nad jednou četou vláti.

Vyšek.

Hanba věčná!

Roháč.

Nu, toho nečekal jsem! Jedno však.
Jdou tedy všichni, v čele jich pan Ptaček
(snad proti strýci sám se nabídl,
by císaři svou zjevil horlivost!)
jdou všichni — jich to hanba, pro nás však
je lhostejno, zda více jich či méně.

Vyšek.

„Sečtem', až pobijeme", u nás v Polsku
přísloví jest. Gdzie serce, tam i szczęście!

Zelený.

A hračkou nebude jim alespoň
sem dostat se. Co zmůže hrubá střelba
— a tato tvrzím je čím pěsti meč —,
to vykonáme bohdá poctivě.

Prostředek.

Však hlavní hradu štít je Hospodin!
Zde pravdy Jeho poslední je tvrz,
On vztáhne nad ní ruku všemohoucí
a nezdolným Svůj Sion učiní.
Jak malým proti velkým na stokrát
nám pomáhal v těch bojích s Antikristem,
tak nyní, když si národ hanebně
sám jařmo arcivraha na šij' vložil,
Svou zjeví moc nad hrstkou věrných sluhů

a prostředkem jich ze zdí Siona
zas pravda vzejde Čechám vítězná!
Jsi, Roháči, zde pánem tvrze mocné
a vůdcem bojovníků statečných,
máš mistra střelby také slavného,
nuž, přej, ať duší správcem jsem tu já,
tvým hradním knězem. Nech ať vznáším ruce
v modlitbách vroucích k Pánu zástupů
za mocnou ochranu. A víru ryzí,
tu pravou, jasnou, prostou šlaků všech,
již prostředkem svých písem svatých jeví
těm, kdož jich smysl chápou pravdivě,
tu víru vštěpovat a sílit budu
ve vašich srdcích, v ní je všechen zdar,
ta všechno může, hory přenáší,
hrsť mění v obrů voj a způsobí,
že odolá všem bouřím vítězně
ta skála pravdy boží!

Ostatní.

Amen, amen.

Zatroubení a volání hlásného s věže.

Zřím vojsko na obzoru! Od Vysoké
se objevilo jako bouřný mrak,
nad jízdou, vozy oblak prachu stoupá,
v němž rytířská se skvějí odění
a vlají korouhve.

Roháč.

Jsou tedy zde;
však my též schystáni.

Výstup 4.

Bojovníci (vracejí se od práce v příkopech).

Vše hotovo.

Roháč.

Sem pojďte blíž!

Všichni
(shromažďují se kolem něho).

Roháč.

Chci krátce oznámit
vám věcí stav: Již Hradec poddal se,
a celý zbytek moci táborské
jho Sigmundovo přijal —

Hlasy.

Hanba! Hanba!

Roháč.

Jsme tedy sami, hrstka proti všem.
Nuž, kdo by sobě nedůvěřoval
a věci mé — až dosud otevřena
je hradní brána tam — jdi s pokojem!

Jíra.

Nechť peklo samo s nimi ve spolku,
my s tebou zůstaneme.

Ostatní.

Všichni, všichni!

Tvaroh.

Jen ty sám pevně stůj! My neustoupnem'.

Bureš.

A obhájíme bohdá Sion tvůj
a pravdu boží.

Všichni.

S tebou do konce!

Roháč.

Ve jméno Páně tedy! Na svá místa!
Buď zdvižen most a brána zavřena!
Ty, Zelený, se svými střelbu připrav
a k ostatnímu, Vyšku, dohledni!

(Všichni, kromě Roháče a Prostředka, odcházejí na různé strany.)

(Příště dokončení třetího jednání.)

Několik národních ballad.

Parafráse Jaroslava Vrchlického.*)

I.

Mladý žebravý mnich.

(Francouzská.)

Kdyš přišel k otci mému
mnich mladý, žebravý;
kde dáti nocleh jemu?
Od paty do hlavy
byl bláta pln, svou kutnou třás,
svou kutnou třás a prosil nás,
jak moh', svou kutnou třás!

Ach, kam jej spáti dáme?
Nejlépe na půdu!
„Však," mníšek vykřik, „pastvou
já myší nebudu!"

Ach, kam jej spáti dáme?
Což na schodiště snad?
Však mníšek vykřik': „V spánku
bych jistě střemhlav spad."

Ach, kam jej spáti dáme?
Do sklepa pravím vám! —
Však mníšek vykřik: „Víno
by zalilo mne tam!"

Ach, kam jej spáti dáme?
Pa, k čemu máme pec?
Však mníšek vykřik: „Oheň
by mne tam sžehl přec!"

Ach, kam jej spáti dáme?
Do velké postele! —
„To chybělo mi právě,"
mnich vykřik vesele.

—

*) Ukázka z II. cyklu sbírky „Z niv poesie národní a umělé".

II.

Proč jsem si vzala malého mužíčka.

(Francouzská.)

V pondělí jsem se vdala
za maličkého mužíčka,
jest menší nežli myšička,
a víte, proč jsem si jej vzala?
By míň mne stál pak po sňatku
co do botek i kabátku.

Jen osmina mé toilety
mu stačí na manšety,
na oblek celý též,
z hlemýždě skořepiny
mu sklenu domek stinný,
v něm pokojíček též.
Skořápkou vejce na chvíli
jej přikryju si, prší-li,
když slunce svítí též.
A z drátu, k pletení jejž mám,
mu malý mečík udělám
i halapartnu též!

—

III.

Zákeřná krčma.

(Francouzská.)

Syn baronův se vracel z války domů.
„Ach, paní hospodská, zda nocleh dáte?“ —
— Sestupte, rytíři, nocleh mít máte! —

Svou služku volá: „Haničko, poslyš,
ovsa ni sena nešetři, děcko,
pan baron zaplatí dobře nám všecko!“

Když byla šestá, čas byl ku večeři.
„Ach, paní hospodská, s jídlem již začněte!“
— Hned, pane barone, prosím, jen sedněte! —

Svou služku volá: „Haničko, poslyš,
do sklepa sběhni, pro víno, mé děcko,
pan baron zaplatí dobře nám všecko!“

Když osmá hodina ku spaní bila:
„Ach, paní hospodská, spáti chci, hněte se!“ —
— Hned, pane barone, prosím jen zujte se! —

Svou služku volá: „Haničko, poslyš!
Jdi, odveď pána o patro výš
v nejlepší pokoj, kam, sama ty víš!“

Když po schodech šli, děvče zaplakalo.
„Proč, krásné děvčátko, kudy jen kráčíte,
každinký stupínek slzami máčíte?“

„Ach — dosti příčin k pláči mám, pane —
v tom pokoji, kam kráčíte,
tři skutečné mrtvoly uzříte!“

Co zbývá dítě, kterak noc mám ztrávit?
— „Tu jednu mrtvolu zpod postele vztáhněte
na její místo si pro dnešek lehněte!“ —

Když o půlnoci jedenáctá bila,
hostinský s hostinskou s postele vstali,
ku vraždě kámen, kladivo vzali.

Když bylo pět, vstal baron, sešel dolů.
Hostinský s hostinskou désem se chvěli,
když zabitého přicházet zřeli.

Ten služku volá: „Haničko, poslyš,
zde máš sto pistolí, sto louisů, milá,
pro dnešek tys mi život zachránila!

A jestli se mnou chceš do Flámska domů,
já tebe si již odvedu a potom k tomu
chotí tě přivedu do flámského domu.“

—

IV.

Dcera pekařova.

(Francouzská.)

Ba, krásné je to řemeslo
pekařem, hoši, být!
Co zatím pec se vytápí,
lze na procházku jít —
ó bratři pekaři!

Tu ondy potkám dívčinu
(dceř pekařova též!)
za ručku bílou vzal ji hned
a do komůrky jsem ji ved, —
ó bratři — pekaři!

Když byla již v té komůrce,
tu začla naříkat.
„Co je vám, krásná dívčino,
nač naříkat a lkát?“
ó bratři pekaři!

„Pro svoji pláču nevinnost,
kterou mi chcete brát!“
„Odložte rychle živůtek —
též třeba sundat šat!“
ó bratři pekaři!

„Svůj meč mi půjčte na chvilku,
chci přetnout tkanici!“ —
Když měla meč, tu v jeden mih
si protkla bílý prs jak sníh —
ó bratři pekaři!

Ach, leží mrtvá kráska má,
meč v hrudi, v jizbě tam;
já pít jí budu na zdraví,
dost vína v sklepě mám,
a v tobolce mám peněz dost,
a též ji pochovám!

V.

Mstitelka.

(Italská.)

Ó hleď jen, Monferino,
zda zámeček tam zříš?
Tam tři sta třicet panen
jsem odvedl si již,
mě odepřeli lásku,
krev tekla — rozumíš?

— Co díte, pane hrabě,
svůj meč mi půjčte teď!
A k čemu, Monferino?

A dí mu v odpověď:
— By v stínu klusal kůň můj,
chci useknout mu sněť!

A dýkou jedna rána
a v srdce proboden.
— Jen v houští pěkně s oře
a dobře spěte jen!
Ať hloží jen a zmije
váš ostříhají sen!

—

VI.

Otcovražda.

(Italská.)

— Tonietto, ó ty krásko
kdy budeš svatbu mít?
viva l'amur!
— Jak mohu míti svatbu
když nemám milého?

— Ty zavražď svého otce
a budem žena, muž!

Tonietta šla v pokoj
a zavraždila otce.

I vrátili se bratří:
„Kam otec odešel?"

Šel na hon otec, bratří,
a chrty spolu měl.

Šli bratři do pokoje
a chrti byli v něm.

Ó krásná Tonietto,
hleď, svůdce kráčí sem!

A co chce u mně svůdce,
co dělat já s ním mám?

— Do Francie vás pošle,
učte se zpívat tam!

Jak do Francie mohu,
já neznám cest ni stezk.

— Vašeho otce bělouš
tam donese vás sám!

Do Francie když přišli,
tu šibenici zřeli.

„Ó bratře, pověz, bratře,
ký divný je to trám?“

— Ten trám je šibenice
a brzy přijdeš tam!

A když vstoupala na ni,
tu začla zpívat vám!

A sladkým svojím zpěvem
ukradla katu srdce.

Chceš, Tonietto sličná,
mou ženuškou hned být?

Ne, raděj stůj to hrdlo
nežli si kata vzít —
Viva l'amur!

—

VII.

Donna Lombarda.

(Italská.)

„Ó milujte mne, donno Lombardo,
mne milujte! mne milujte!“

— Jak mohu vaší býti milenkou,
jsemť provdána! jsemť provdána!

„Vašeho chotě, donno Lombardo
ó zabijte! ó zabijte!“

— Ó kterak, kterak mám jej usmrtit?
ó povězte, ó povězte!

„Já rozumný vám návrh udělám,
ten zhubí jej, ten zhubí jej.

V zahrádce v stínu vaším za domem
tam leze had, tam leze had.

V hmoždíři rozbij hada hlavičku,
ji utluč v něm, ji utluč v něm.

Do vína tento prášek manželi
pak nasypej, pak nasypej!

Až honbou znaven večer přijde zas,
jsa žíznivý, jsa žíznivý.“

— Ó dej mi vína, donno Lombardo,
já žízeň mám, já žízeň mám!

Co dělala jste, donno Lombardo,
je zkaleno, je zkaleno!

Od moře vítr ten je zakalil,
ba od moře, ba od moře!

Nuž připijte mi, donno Lombardo,
mně připijte, mně připijte! —

„Kterak vám vína mohu připíti,
když nežízním, když nežízním?“

— Při ostrém hrotu dlouhé dýky mé,
ty připiješ! ty připiješ!

Při první kapce, jak se napila,
donna Lombarda barvu ztratila.

Při druhé kapce, jak se napila,
pro zpovědníka poslala si hned.

Při třetí kapce, jak se napila,
již hrobaře si dala zavolat!

VIII.

Klotilda.

(Italská.)

Francouzský vladař
ten dcerušku měl dospělou,
ženicha hledal
jí v okolí na stopadesát mil,
ji získal hrabě,

který ji třikrát denně bil,
po prvé bil ji
olivy prutem v hněvu záchvatu,
podruhé bil ji
kdes utrženou snětí z granátu,
po třetí bil ji
svou dýkou lesklou rouhavě,
tak krutě bil ji,
že košilku zbarvil ji krvavě.
I košile své vzala,
je chtěla v řece vyprati,
a jak je prala, zřela
tři jezdce sem z dálky cválati.
Ti jejím bratřím
tak podobni jsou docela,
tu sebrala své prádlo
a v spěchu domů letěla.
Jí ptal se hrabě:
Proč domů chvátáš rychle tak?
i odpovídá
— Tři rytíře z dálky zřel můj zrak,
ti mojím bratřím
tak podobni jsou docela.
„Giovanno, ženo,
v bílou se obleč košili!“
— Já sedm roků
se nepřevlékla, rozmilý!
„Giovanno, ženo,
teď natáhni si pestrý šat.“
— Za sedm roků
jsem odvykla se oblékat.
„Giovanno, ženo,
jim řekni, na honbu jsem šel!“
Na dveře rány,
a rytířům dům se otevřel.
— Komorná, pověz,
kde paní toho zámku jest?
Komorná nejsem,
jsem paní zámku tohoto!
— Sestřičko milá,
kde pak je tvojích líček nach?
Ten zůstal, bratří,
kde otcovského domu práh.
Sestřičko milá,
kde je tvých milých dítek shon?
To ví jen Pán Bůh,
odsud je povolal k sobě on!
Sestřičko milá,

kde pak tvůj drahý mešká muž?
    Na hon si vyšel,
počkejte, vrátí se brzy již.
    Rtové to děly,
však prst ukázal pod postel,
    kde s její dýkou v srdci
pak hrabě krvácel.

IX.

Tři vlaštovky.

(Italská.)

Kdys vlaštovky tři byly,
kdys vlaštovky tři byly,
ty táhly přes moře,
ty táhly přes moře.

Do vln si pohroužily
kraj křídel mokravý,
a, by se usušily,
si sedly do trávy.

Tu myslivec šel cestou
a střelil hned,
z nich trefil nejkrásnější,
ó bědo běd!

Ó mlč, ó mlč ty krásná,
nes muku svou,
my obě sestry tebe
zléčíme najednou.

Ustelte postel první,
tam budeš dobře spát,
pospíší druhá v ranách
krev tobě podvázat.

Uzdravíme tě, krásná,
bez léků všech,
my sestry, zcela v tichu,
nás jenom nech!

Jen pro vždycky vy jednou
si pamatujte přec, —
nechoďte v luhy spáti,
kde chodí myslivec!

X.

Ninetta.

(Italská.)

Tři sličné panny byly,
je láska ranila,
Ninetta, nejkrasší z nich,
ta na loď vstoupila.

A kterak veslovala,
jí prsten v moře slet.
— Rybáři, žalovala,
jej vylov mi a hned!

— Já vylovím-li prsten,
ó rci, zač zlovím jej?
Sto cechinů ty zlatých
v hedvábném měšci měj!

— Ty cechiny si podrž
i měšec v onen čas,
jen z lásky polib ústa,
je polib zas a zas!

— To kdyby otec slyšel,
jak zasmušil by zrak!
— Jej nech, o ničem neví,
já vezmu si tě pak!

A což když mne si vezmeš,
rci, co mi potom dáš?
— Já ku vysoké hoře
tě vznesu, uhlídáš!

Tam z třiceti tří cihel
já dům ti vystavím,
malířů tři a třicet
jej zkrášlí štětcem svým.

Z třicíti a tří barev
šat v dar ti dám, ó hej,
krejčíků tři a třicet
svou rukou slátá jej!

—

XI.

Krásná Markéta.

(Italská.)

Kdo klepá na mé dveře,
kdo klepá v tento čas?
— Já setník námořníků,
chci obsloužit vždy vás.

— Jak, ty jsi to, můj věrný,
jen postůj, vyčkej v šeře! —
V košili vyšla kráska,
a otevřela dveře.

Nuž rci mi, krásko moje,
kde prodlévá tvůj choť?
— Kdo ví kdes ve Francii,
ztad nepřijede loď!

Nuž, rci mi, krásko moje,
a neslyší snad vás?
— Naň civí, poznala již
i jeho tvář i hlas.

A padla na kolena,
o soucit prosila —
Té neodpustím ženě,
jež tak mne zradila.

A z pochvy dýku vytáh,
jí hlavu srazil v ráz,
a hlava padla na zem,
a celý dům se třás.

Teď ve komůrce její
chudobka vyvřela,
květ bílý jako perly,
že láskou umřela.

Teď zvoňte všemi zvony,
Markéta mrtva jest,
pro lásku zahynula,
je mrtva — ne však čest!

XII.

Duch Vilémův.

(Anglická.)

Na Marketinu ložnici
duch v noci zaklepal
a dlouho o vstup žebronil
a zase tlouk a lkal.

„Jsi to, otče?“ dívka ptá se,
sotva slyšela ten hlas,
„jsi to, bratře? Či ze Skotska
Vilém můj se vrací zas?“

„Není otec to, ni bratr,
Vilém to, tvůj předrahý,
Markéto, tě snažně prosím,
sprosť mne mojí přísahy!“

— Sprostiti tě slibu tvého
můžeš v žertu jen si přát,
do mé pojď sem do komůrky
rty i tvář mou zulíbat! —

„Rty tvé kdybych slíbati měl,
konec tvého žití jest,
Markéto, co slyšela jsi,
byla z říše duchů zvěst.

— Pojď, vraťme se ku hřbitovu,
tam dostojím v slovu svém! —
„Markéto, já pochován jsem
daleko až za mořem!“

Na to podala mu ruku:
„Volný jsi, své slovo měj,
drahý Viléme, buď s bohem,
Bůh mír tvojí duši dej!“

Na rychlo pak obléká se,
lehký pouze béře šat,
a tou dlouhou zimní nocí
za mrtvým se dává v chvat.

— Místa dost je u tvé hlavy?
Místa v nohách budeš mít?
Nebo aspoň u srdce blíž,
slyšet je v tvých slzách bít? —

„Není u hlavy ni u noh
ni u srdce, dřevěná
malá jest má jizba, zrovna
dle mé míry stavěná.“

Hlasně zapěl šedý kohout,
hlasně kohout rudý křik,
„Markétko, čas nejvyšší jest!“
mrtvý pravil, v mlze znik.

Jako pára před ní roztál
a ji nechal v bolestech,
po celou noc, bez útěchy
svíjeti se v těžkých snech.

„Viléme!“ volala stále
bez smyslu a paměti;
druhý den ji na hřbitově
zmrzlou našli ležeti.

Rok na vsi.

Listopad.

Kronika moravské dědiny. Napsal Al. Mrštík.

Zimní chvíle.

a den sv. Rufa.

Jaký den prý na Obětování Panny Marie, taková celá zima.

A den byl tichý, jasný — — —

Slunce stlalo zlatý prach — nezašuměl vzduch, na stromech ni nejmenším vánkem za celý den nepohnul se osiřelý, žlutý list — — —

Za noci bledé lunou, ozářené roji hvězd, sršíc štíplavými jehličkami jíní, nastoupila ledová královna prchající jeseni opuštěný trůn. Jen slabounkým nádechem jiskřivého omžení, zvonivými deskami křehkého ledu a studenými, ale nádhernými kyticemi bílých květů na skle, mechem a drtinami založených okýnek u nízkých chat — oznámila chladná panovnice Habrůvce, že do bílých svých rukou přejímá všemohoucí vládu nad světem. Země pod mrazivým jejím dechem rázem ztvrdla v roh — voda oněměla, ztichl potůček — místo hladiny v rybníce křišťálově svítil led.

Jak zvonil ten rybníček pod dopadajícím kamením chlapců, když ráno cestou do školy zkoušeli jeho sílu a hlať!

„Zima chytla a drží!“ mnul si ruce pantáta myslivec, ubíraje se navlečen do tichých, rovněž jaksi zkřehle vypadajících lesů.

„Nevím!“ zatřepal sivou hlavou stařeček Straka. — „Svatá Kateřinka po ledě, svaté Ščepán po blátě — — Jen habesme neměli černý Vánoce. Potem be bele bílý Velkonoce, a sme bez chleba!“ — — —

Drží. — — —

Zlaté slunko svítí, ale kouše. Mráz řeže v uši, štípe v nos, do zkřehlých konečků prstů jakoby jehličky vrážel — bodá a skřípe kůži pod zamodralými nehty — — oči se roní slzami. Listí na stromech už by každý spočítal.

Liščím krokem plíží se děti do lesa a vracejí se s malou nůškou syrových šťakýlků — — na hlavě nebo na zádech. Odpoledne aby kradly zas: co přinesly, stačí ledva na oběd. A běda stromu, bude-li chvíle jista! Zapraští před časem nalomená větev, zašumí ohnutá břízka, bolestně zasténá a k zemi padne ukroucené tělo modřínu — — — Pak chvilku je zas ticho, tak tichoučko jak v prázdném kostele — — — ve vzduchu jen šepotají hnědé zbytky dubového lupení — — — A zas to vrzá a praští pod zubem příruční pilky, děsně lesem řádí nabroušená sekyrka.

Houkne fořtův hlas. Jak vrabčí plemeno rozletí se oškubaná, záplatami zrovna posetá chasa „lesňáků“ — — Zasvítí mřížovím habrů bělavá Pazderkova kazajka, mihne se rozpleskly, hranatý obličej Hložkův — — Za nimi jak střelné rány rachotí hrozná slova rozzlobeného pantáty.

Po takovém výstupu je v chaloupkách zle. U Pazderků, u Grňů, Petrášů — — všude večer syrovo a smutno, nikde ani trochu zapražené, teplé polévky, není ani čím uvařit pár zemáků. Táta — — což táta! — zahřeje se samečkem, posedí v krčmě na besedě s kamarády, zapomene na všechno. — — Ale děti — mají-li, pojedí kus koupeného chleba, vezmou za vděk studeným zemákem, včera usušenou turkyňovou plackou — — a skrčí se na postel v kupku na rozdrobenou slámu nebo hromádku rozložených hadrů, rozžvatlají se, popovídají a ve hře zapomenou. Máma sedí při sporém světle čadivé lampičky, látá hadýrky dětí, chvílemi pohne stydnoucími údy a v tichých, neveselých myšlenkách čeká, až přijde muž. A v tom čekání i ona zapomíná — — — tak je to všecko přirozené a neodvratně nutné, že nemají tepla, ani čím by zahřáli žaludek — — jakoby jinak tomu ani nemohlo a snad ani nemělo být. — — — —

— —

Teploučko, útulno, milo je u Filipků.

Den jak den večer tu besedujе Tomanova Maťa s Toničkou a taťkem.

U stolu, v důstojném rozložení možného sedláka, pokuřuje si přednosta obce Habrůvky v zdlouhavě vlekoucím se hovoru se starým Tomanem. — Ten nejraději sedává stranou u kamen a z šera svítí svými věčně se usmívajícími zuby. — —

Divný je ten Tomanův obličej. Na tajemných místech v temné chvíli vzbudí v člověku mrtvolným svým vzezřením bezděčnou hrůzu a děs. — Není v jeho obličeji masa, není krve, živá mumie, jiskra Boží v seschlém a už jakoby za živa ztrouchnivělém těle — Vrstvou suché kůže až pro-

bělávají lícní kosti, hluboko zapadlé maličké oči jakoby se ztrácely v temnotě prázdných děr. Ve věčném úsměvu šklebícího se kostlivce cení se bělounčké řady zdravých, ale jaksi děsivě vystouplých zubů, zasazené v temnou, prázdnou dutinu úst. Tenoulinké rty jsou bez masa a zabrávají zsinalou modří. Klátící se hubené paže s dlouhými, hrabivými prsty a vysoká, vychrtlá postava, ponořená v šero, bere na sebe podobu hřbitovní. V osamělých koutech polekala už nejednu duši nekalou a bojácnou umrlčím svým zjevením.

Jen dýmka v ústech se klátící cestuje chvílemi z koutku do koutku, svědčíc o tom, že Toman kouří a dýmá jak jiní muži, žije jako jiní lidé. Mluví málo — ale mluví přece, bafá, poslouchá víc, než sám zavádí řeč a tím hrozným úsměvem provází i nejžalostnější, nejtěžší slovo. Usmíval se i v největším zármutku.

Nikomu neublíží — ale nikdo se také slovem nedotkne jeho; — každý jakoby mu uhýbal. Žije v Habrůvce a nežije. Znají ho a neznají. Vědí o něm jako o sloupku u mostu, o ztrouchnivělé vrbě u potoka, které zatím nikdo nevěnuje pozornosti, až sama na sebe upozorní tím, že skácena lehne sama lidem do cesty.

„Tam? Baže je tam slópek — — Šla sem tisíckrát vokolo něho a hani vo něm nevím. Vím, hale nevšimnu si jé — — —"

„Že tam bel Toman? A Bóže, taky sem tam stála a neviděla sem jé."

Tak jej viděli a neviděli, slyšeli a neslyšeli už od nejmladších let. Kus vedlejšího nábytku, zbytečné zboží, všední, nepatrná věc. Kopneš do kamene, uhne — potkáš Tomana — uhne sám, jen se tak usměje tím obnažením bledých dásní jako příšera a dál ani slova víc. Přijde-li do hospody, přijde tak, že nikdo ani neví, vůbec-li kdo přišel; skrčí se někde do koutku — poslouchá, mlčí, usmívá se a bafá — — V kostele zasedá až v poslední lavici, kde i v sluneční chvíli je šero a v hodině šeré dokonalá tma. — — — Tam je mu nejlíp.

Zrovna tak sedá u kamen u Filipků a nepromluví někdy za celý večer ani slovíčka. Při odchodu ledva že ze sebe vydechne „dobró noc!"

Plna šťastného hovoru je za to přednostka. Celý večer obírá se s Toničkou, potahuje drobnými jejími ručkami a zpívá kdejakou písničku světskou i svatou, jen když notu má. Usmějí-li se dětské ty jahůdky na svou babičku, posype šťastná stařenka celé to malé tílko drobounkými polibky a když od děcka vstane — bývá celá jako zmladlá, — sama bezdětna, jakoby se křísila dítětem cizím.

Mařa v milém úsměvu matky sedí na lavici nebo na pelesti postele, hledí na děcko a vzpomíná na Antoša.

Satanáš! Dosud cítí horký jeho dech, slyší satanský jeho smích — cítí, jak ji — vzpírající se — svírá strašnými svými pažemi.

„Snáď nemá huž zas hjinó?!" trhlo vždy Mářou a při té myšlence vždycky až dech se v ní zatajil.

Také přednostka vzpomněla: „Co ale dělá?"

Myslily na Antoše obě.

„Co by dělal — zavrněl Toman — meslím, taky vzpomíná."

„To mu tá zabíjačka přišla meslím k chuti! Pré se po ní jen zaprášilo!" — — —

„A šak přečti to psaní!“ vstala přednostka a povytáhla u lampy knot — — — —

„Deť's jé huž četla — víš co je v něm — —“ na to starosta.

„Přečti jé ešče jednó!“ — — —

Filipek hrknul přihrádkou u stolu a nasadil si brýle. Za obrázkem Ukřižovaného na zdi vykukovalo psaní. Přiložil list až k samé lampě a z daleka četl:

Milý rodiče!

Pozdravuju vás na stotisíckrát a zděluju vám, že su zdravé jako hřibě. Práce dost. Samá heksecírka vod rána haž do poledně a vodpoledně zas. Ale povídal náš hétman, že ze mně bode dobré voják. Pánbu Vám zaplať za tú zabijačku a co ste mně všecko poslali. Dobře sem se zas jednó najedl, haji kamarádům sem dal. Jen se po tem zaprášilo a snědly sme to všecko studený. Fira — to je Polák — povídal, že by takový jitrnice haji hétman muhl jest, a šmakovale by mu. A co pak dělá Tónka? Ešli pak už mluví? Než dondu dům, snáď huž bude haji běhat. Milý rodiči, hani nevíte, jak mně teho bévá nekdy líto, dyž si zpomenu, co sem se Vás huž natrápil. Včil teprv mezi cizíma lidima vidím, co to je bét doma. Dež sem dostal te hjitrnice a maso, tak mě slze polile, a to vám hani vepovědít nemožu, co sem se na vás na všecky nazpomínal, na tatíčka, na mamičku a na celó Habrůvku. Už jen co bech bel zas mezi váma a pomáhat vám muhl v těžké vaší práci. A ešli pak Bartoš dobře vopatruje koně? Jak máte moc turkyně a bramborů? Tadyk je bídá a nóza. Šak sem vám už vo tem psal, jací só tadyk chudáci. Naši sedláci só páni proti nim a furt brbló. Já tadyk nechodím nikam. Dycky si vypučím z regimentské knihovny nejakó tú knížku a čtu. Už sem jich hromadu přečtl. Dobrý mně só ty dva roky študií. Všecko mně de lepší než tém druhém, a budu mét brzo hvezdičky. Potom vám pošlu fotografiu. A řeknite Maryšce, habe mně brzo psala a všecko habe mně vepsala co a jak. A pozdravujte všecky známý v Habrůvce a tetičku v Křovanech a celó Habrůvku. A ešče jednó vám děkuju za to poslaný dobrý zboží haji za ty rynščáky a líbám vás a pozdravuju váš

věrné syn

Antoš Filipek.

Takové bylo tedy to psaní, které domů napsal Satanáš.

Přednostka chvíli utírala slzy. I Filipek oči měl nějak podlité.

„Přeci jen má ten Hantoš dobrý srdce. Já sem to dycky říkala.“

„Ja, včil to huznává — — To spíš nemuhl vědět, jakó nesnáz nám štěpuje? Je to taková nepohyblivá dobrota srdce. Vojna jé nahučila, co só rodiči, hale debe bel bával hodné, muhlo to hjináč vepádat. Hale tak si zamodrchal celé život.“

„No ja, šak každé za svó krýv taky nemůže. Tadyk — podívé se — Rebář, staré chlap, a co dělá!“

„To je Rebář. To huž je zkažená krýv, zatemnělá duša. Teho vopil ďábel, a huž mu všecí svatí v nebi z teho nepomůžó.“ — —

„Včera zas jé viděli s Vrbčenó — — —“

„Ja, ta jé huž nepustí — — — Špatné to bode konec.“ — — —
Tonička se rozplakala.
„Meslím be huž spala — — Šak pudem — —“ zdvihla se Mařa.
V tom venku zatroubil ponocný.
„Bóže, huž devět!? Toto dnes jaksi s tém psaním huteklo!“
Také Toman vstal a ještě si na cestu zapálil.
Přednostka naposled pocelovala Toničku.
Dali „Dobrou noc“ a šli.
Toman vytratil se jak stín.
Habrůvka už spala. Nesvítilo už ani jediné okénko.

Mareček otec a syn.

Na den sv. Ondřeje.

Mýlil by se každý, kdo by myslil, že v době adventu pobožná Habrůvka jen vánočním se obětuje postům, o hříšný pak pelech Bílého Lva se ani nestará. To by nebyla ani Habrůvka. Pravý opak je pravdě mnohem blíž; nemine dne, aby v šeré síni hôtelu ďáblova nesloužil někdo s Rybářem v čele „černou mši“. Není tomu dávno — se samečkem v ruce, hlasem i pěstí vysoko pozdviženými ke stropu, ke cti a chvále všemohoucí vodce „kukyryhal“ majstr Pštros, — včera až do němoty knížete pekel vzýval Kocmánek Jan — dnes k oltáři hříchů v nejhlubší pokoře přistoupili Mareček otec a Mareček syn.

Sešli se náhodou hned po poledni, jen co by vypili „tak ze stoja za pět“ — — a zas utekli, jak utíká člověk obcházeje místa nebezpečné tvářnosti. Marečku otci „hlísta že v žalódku provádí tanec“, Marečka syna, že „na mlatě drbe zima“.

A snesla se už noc, vysvítily hvězdy, už i klekání dávno odzvonil kostelník, i hlásný v haleně, povříslem převázaný kolem těla, zastavil se „na střípek“ — — — a Mareček otec dosud seděl s Marečkem synem a potichu neustále cosi nesmírně důležitého šeptali si do ucha, ačkoliv je nikdo neposlouchal a v šenkovně nikoho ani nebylo, jen ty čtyry holé, vlhkem promočené stěny s krucifixem v záři rudé lampičky, potlučené stoly a na klíč zavřený, šprlením ode všeho světa oddělený „šentyš“, odkud sluha černé „síly“ za peníze lidem rozdával oblbující svou otravu. — — Hlavu k hlavě, hovořili přitlumenými hlasy, samečka za samečkem převracejíce do svých poslintaných úst — — — Jednou dal nalít Mareček otec, podruhé dal nalít Mareček syn. Potom zas syn — — že by „ešče jednó za pět neškodilo“, a když vypili, zas otec: „eh co, šak ešče si dáme jeden a pak pudem“. — Vypili, ale nešli. Mareček otec i zaplatil, a ještě nešli. Nového samečka dal nalít zas Mareček syn, a když vypili, ještě jednoho postavit kázal Mareček otec. — — Teprv když samečka už ani v ruce udržet nemohli, teprv když už ani Rybář nalít nechtěl a prohlásil, že „k vůli dvěma lumpům do noce skřívat nebode“ — teprv pak zavřela se za nimi pekel brána, a přijala je černá noc.

„Poďme dům!“ řekl jen uražený Mareček otec a vstal.

A šli.

Hledal-li Diogenes kdy lásku otcovskou a lásku synovskou, neměl nikam chodit; mohl přijít sem a byl by tu obě našel, tu v Habrůvce u rybníčka, v den sv. Ondřeje večer, když Mareček Josef syn opatrně přes járek pomáhal Marečkovi Ludvíkovi otci, a otec Mareček Ludvík čís. 6. pozorně zas vedl syna Marečka Josefa čís. 9.

„Počké, tadyk je muldňa," šetrně Marečka syna zastavil Mareček otec.

„Co muldňa? Jaká muldňa? Co pak sem jakživ nešel přes muldňu?" prohnul se Mareček syn, zamotal pravou nohou a statečně překročil „muldňu". Pak s pýchou se za sebe díval, jak přes „muldňu" se škrábe Mareček otec.

Ještě se jim do cesty postavila studně s ledovicí kolem po rozcejprané vodě. Šťastně ji obešli a ocitli se u rybníčku, kde po úsilovném napjetí sil konečně pevnou nohou stanuli naproti sobě.

Jak se hvězdičky nad nimi třásly!

„Já sem bel pořádném starostó, Josefe — já sem měl pořádek hajř na hétmanství, haji ve vůbci, a žádnýho starostu neměl pan hétman tak rád jak mě. A ten Filipek si mně řekne, že su já nepořádné chlap a že sem špatně vebíral dáňku! Možu já za to, že mě lidi šidili?! Do knížek si připisovali a já sem to všecko potom mosel zaplatit!" — — —

Slavná to byla tři léta, kdy starostoval Mareček otec!

Rád se na ty chvíle rozpomíná, přes to, že po složení vysokého toho úřadu musil bernímu úřadu doplácet na 500 rynských. Jako starosta byl i výběrčím daní a zapisoval vše s takovou svědomitostí a opatrností, že mu na konec chybovalo v kasse několik set. Placené daně sice dobře zanášel lidem do knížek, ale zapomněl „někdy" zanést splátky také do tabell, někdy zas zanesl méně, než přijal, málokdy zanesl víc, a tak, když se rok sešel s rokem a tříletí jeho skončilo — srovnal berní úřad položky i ty strašné „rešty" s knížkami poplatníků, a výsledek byl, že po pečlivém šetření se mu rázem nedostávalo 480 zl.

„Kde jsou?"

„A, hukradl hjich" — pravili jedni.

„Anebo si to nejak zmuchlal. Počítat nehumí — tak co!" poznamenal radní Jakub.

„Kde jsou?" ptali se Marečka i na berním úřadě.

Nikdo toho nevěděl ani Mareček sám, a vůbec nikdo z Habrůvských smrtelníků. Všemi prsty hledal Mareček těch 480 rynských v bílých svých vlasech — — ale nenahmatal ani troníku.

„Tak jich musíte zaplatit sám!" blýskl na Marečka berní zlatými brýlemi.

„A — a — a — — co pak — — co pak sem já hjich hukradl? Nic nebodo platit. Hať si je zaplatí, kdo je vzal, kdo mě vošidil. Já sem poctivě hospodařil. Lidi mě vokradli — — —"

Mareček měsíc chodil po advokátech. Na konec však že přece zaplatí.

A zaplatil.

„Hale to nic!" rozkřikl se pojednou na rybníček a rozehnal se pravicí k potměšilým, stále tak potouchle mrkajícím hvězdám nebes. „Toli teho nemuhlo bét a nebelo! Zluději só! A hani téch pět stovek be mě tak nebolelo, hale starosta se ešče vopováží na hóřadě říct — —

Josefe, před pánama v kanceláři mně do vočí se to vopovází říct, že su já špatné počtář a že sem to všecko zbablal já — — Já! — —“ nadzvedl se Mareček rozhalenou hrudí k nebesům — — — „Co pak já nehumím počítat? Dež sem já béval starostó, bel na vůbci pořádek a včil pořádek na vůbci néni a néni! Radní si dělajó, co chcó, a služebníci só větší páni než starosta!“ — — —

„Je temu tak — — je,“ mumlal Josef. — „Eh co — to — to — — to só hlóposti — to — to — eh co — — —“

Dožejbrali se k číslu 6.

„A šak te seš taky takové hospodář — — te — te — —“ rozehnal se Mareček otec do levého koutu mezi zahrádkami a svezl se na lavečku.

„Hale deť — co pak — to nic — — to só — — šak, eh co, — — to só hlóposti — —“ chlácholil otce Mareček syn; také se tak rozehnal přes můstek, chytil se laťového plotu a svezl se na lavečku druhou.

„Co to — to só — no, eh to — to nic néni — — Hlóposti — —“

Usnuli.

* * *

Dvakrát za svého života byl patriarcha rodiny Marečků prvním radním obce Habrůvky, jednou dokonce stál v mužných službách jejích jako starosta. I jeho syn Josef zasedal kdysi v obecním výboru, a zeť Prokop Jan měl tu ještě stále čestné svoje místo, i když tchán už dostarostoval. Půl dědiny stálo v pokrevním příbuzenství s Marečkovou rodinou — — Ta volila vždycky svorně.

Bůh požehnal otci — — požehnal na dětech i na statku.

Patnáct dětí zplodil Mareček otec se svou manželkou, než sněhem se pokryla těžce zkoušená jeho hlava. Z těch patnácti ratolestí devět jich zaschlo ve věku ještě útlém — do bujné síly jich vzrostlo šest. Tři syni a tři dcery Habrůvce zůstali. Prvorozenstvím chlubil se Josef, nejmladším výhonem byl rekrut Matouš, voják Tomáš byl uprostřed nich. Za Prokopa provdala se Maňa, za Jelínka Rozára, s Kocmánkem Matýsem svůj nejtěžší kříž měla Anča.

Mareček otec dal dcerám, dal Josefovi, a ještě mu zbylo i pro Tomáše a nejmladšího Matouše. „Otec měl a otec má ještě,“ s pýchou se dokládal starý a dodal: „hale Josef měl a huž nemá a mět nebode, dcery měly a huž taky nic mět nebudó — — — Plevel sešla se s mrvó a je z teho nic — — —“

Dobrý hospodář byl Mareček otec, pomalu rostl jeho lán. Rád si popil, rád si i pobyl za baňatým samečkem v rohu krčmářovy židovny, ale přes to nikdy nezapomněl, v kterou chvíli je nejlépe zaset, kam vyvézt mrvu, kdy sklidit, a měli-li všichni sedláci úrodu špatnou, Mareček jistě měl aspoň prostřední, a byl-li rok příznivý, měl Mareček zboží vždycky do Boha.

Nikdo na celém šírém světě nemohl říci, že od Marečka nebo jeho ženy dostal kdy co darem. Raději brali, a brali, kde co se dalo, a vždycky měrou hojnou. Mareček nepřijal nikdy hodnosti v obci, aby z ní něco nekapalo; za svého starostování koupil si nejeden pěkný kousek pole, a pro peníze nikdy nemusil chodit k sousedům a do záložen. Nájem

z Bílého Lva chytrý hospodský Dolíhal neplatil nikdy. Súčtovali ho s Marečkem na opravy a světlo i topení k sezením obecního výboru. O tom, že za Marečkova starostování dřevěný můstek přes potok stál na tři sta rynských, bude si vypravovat ještě pět Habrůvských generací za sebou, a když stavěli k hospodě chlévy pro krávy a ve škole kůlnu — postavil si Mareček chlívek pro vepře už při tom.

„A debe jednu tiblu bel kópil! Všecko z teho Bílýho Lva vetahal — Dež se potem spočítale všecky te diéty do Dubňan, do Borový a do Brna, tož se hukázalo, že za celé rok hani jeden deň duma nebel. Furt diéty psál a za hingóst, píra a všelijaký ty potiščený papíre pro hóřade vedalo se víc, než v samým Brně. Za certifikáte pro dobetek nechál si vod lidí platit, za pracovní knížke nechál si platit, za každé krok, za každé podpis moseli lidi šestáčke klopit. Mareček jen psál a brál. A domovské list, hať přišel kdo přišel, každýmu dál, každýmu světoběžníkovi, každýmu cigánovi vestavil domovské list, jen dež renščák měl a položil jé na stůl. A včil má s tém vůbec jen samý proklínání, protože do vůbce patřijó haji lidi, kerý Habrůvka jakživa hani neviděla!" — — —

Tak horlil starosta Filipek, líče slavnou epochu obce Habrůvské za panování Marečka otce.

Ale i pak, když už trůn pod Marečkem jednou z jara se rozsypal, dovedl Mareček otec i jako člen obecního výboru — „přece néstarší a nézkušenější muž" nadělat takových pletich a všelijakých „neřádností", že pro sebe uhájil aspoň úřad přísežného odhadce i prohlížitele poráženého dobytka, ba docílil i toho, že zůstal důvěrníkem záložen, a dobře musila strana Marečka podmazat, zamazat a namazat, aby ji pak odporučil a na základě odporučení jí pak v záložně vymohl zápůjčku. — —

Není dosud rozhodnuto, vychoval-li si ženu Mareček, nebo si žena vychovala Marečka. Nenajdete ženy, která by se tak byla přičinila na svém i na cizím, jako se přičinila Marečkova manželka. Sousedé v polích marně vyhlídali zloděje, který za bílého dne jim vylamoval dozrávající klasy turkyně, z důlků vyhraboval zemáky, hrstě odnášel z pokoseného obilí. Snad pod zemí chodila a pod zemí kradla — tak mistrně dovedla skrýti každičkou stopu hrabivých svých, jak u kočky do sebe zahnutých prstů; — oč jimi zavadila, to v nich zůstalo — ano, kdyby byla chtěla, ani nemohla křivých těch prstů vyprostit z cizího. Trávu na mezích jistě našli odnesenu dřív, než si jen kdo vzpomněl, že by ji čert mohl vzít. A lidé často vídali Marečkovou, jak až k zemi se klonila pod těžkými nůšemi listu, dříví, traviny — ale nikdo nikdy jí nedokázal a dokázat nemohl, že by to všechno nebyla nesla z lesa svého. Jak to dělala, ví to Bůh sám. — A běda bylo slepici, kuřeti, kačeně — našly-li u Marečkových vrat byť jen trochu jakoby náhodou rozsypaného zrní. V zobání se zapomněly a za zrním, cestičkou potroušeným, vlezly dírou až za vrata na dvůr — a tam už Bůh cizímu zpomozi! — na památku po nich nezůstalo nikdy ani pírečka.

„Chyté!" říkával starosta Mareček lamentující sousedce.

„Chyté!" říkal moudře i starosta Filipek, a věru — když se všechno uvážilo se všech stran, nemohlo být ani lepší pomoci a rady, než: „Chyté!"

„Těško chytat!“ vzdychla sousedka a hledala dál. Po celé Habrůvce slepici nejsladšími volala jmény, počítala s ustrnutím, kolik už tak dorostlých kuřat pozbyla, marně přemítala, kam se podět mohly její tři už povyrostlá housata a brzy na to dvě žlutá káčata — všechno zmizelo v neuasytných prstech Marečkovy ženy.

Nebyla ovšem a není v Habrůvce Marečková sama — ale stařenka Řeřuchová nezvratně dokázala loni, že na jaře staré Marečkové se vylíhlo dvacet káčat a na podzim jich měla pětadvacet; „šest hjich do hodů snědle — počítala stařenka dál — a po dušičkách ešče hjich třiadvacet vekrmenéch vezle do Brna. Tož kde to brale?“ — — —

Nezbývalo, než říci zas jen: — „Chyté!“ — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Jiný už byl Mareček Josef, syn. — — — Miloval-li otec peníze k vůli samečkovi, miloval už syn samečka jen pro samečka — — Celý čtvrtlán se provlíknul už uzounkým hrdlem bahaté této láhvičky, a nebylo dávno, co si z umořené směnky udělal do ní „špunt“.

Ještě tak dvě, tři léta a Mareček syn tím hrdýlkem protáhne i toho posledního svého žebráčka — koně. Chatrný a hubený už je na to dost.

„Josef s Kocmánkem Matýsem pracujó vo ten štvrtlán, keré spíš. Hale šak Matýs spíš. Kohn huž tu bel pré zas,“ vyjádřil se o svém synu a zeti Mareček otec sám.

Ale i druhý Marečkův zeť Prokop zoufale už zápasí o kus té hroudy, kterou mu žena v klínu přinesla mateřským údělem.

„Prosím vás, přednosto, co je s tím Prokopem?“ zastavil Filipka onehdy pan farář. „Už zas žádal u Cyrillo-Metodějské záložny o půjčku 200 zl. Přece ho nikdy nevidím opilého, v karty nehraje, v hospodě nevysedá, nelenoší, kdejakou formanku odře s těmi svými šimly, zdědil — pravda, podsedek nebyl bez dluhů — ale zas vyženil, a přece — to už je k hrůzi, kam ty peníze dává — Každý rok vypůjčuje po stovkách a splácí po desítkách — — —“

„Hale prosímich, velebné pane falář — nevopije se, jednó pravda, hale přeci pije a hjí. A dobře hjí. Pane, ten neco spotřebuje, než se vopije! Jen se podívajó na jeho podstatu! Vysoké je jak Samsón a silné jak Hergules. Takový tělo zpotřebuje za pět hjinéch a ešče nestačí; pořád pré má hlad a žížeň.

„Ale zas vydělá!“ namítl farář. „Žádný v Habrůvce tolik na formanky nejezdí jako Prokop!“

Na to starosta Filipek pokrčil už jen rameny, jakoby tím jemně chtěl dáti na srozuměnou, že pan farář je sice chytrý a moc učený pán, ale „tém věcám přeci jen nerozumí“. — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

„Grešlička“ říkají třetímu Marečkovu zeti jedni — „pozadník“ — říkají mu druzí. Proč — dobře nevěděl nikdo, ale přiléhavý smysl toho slova cítil každý.

„Julius — pán“, říkali mu zas jiní.

Neměl Julius v sobě „habrůvskó krýv“. Už sladkosť měkkého jeho hlasu, úlisnosť a hadovitá pokora jeho způsobů lišily se naprosto od potouchlé hrubosti a hrubé přímosti ostatních. I rysy, oholené, strništěm

vousů vždy přimodralé tváře i „švidravé“ oko a šišatá leb, útlá postava a dlouhé prsty suchých rukou svědčily o kmenu zcela jiném, než byl ten, do kterého se přiženil Julius.

Pocházel odkudsi z Podkrkonoší nedaleko Dobrušky a býval lokajem v habrůvském zámku. Růžolící, kyprá Marečkova Rozára obloudila Juliovo lokajské srdce, a to tak, že nemyslil už na nic jiného, než jakby se stal jejím mužem a při tom přece zůstal lokajem.

„Rozárka se bude starat vo děti a pole, a já donesu každej měsíc hotový, a to si dáme do záložny — — —“ byl celý Juliův plán. Jaké živobytí! — — —

Už na druhý den po rozmluvě s Marečkem otcem vyprosil si u hraběte slyšení a žádal za svolení k ženitbě.

Hrabě nenamítal nic, ale za měsíc mu poděkoval za lokajské jeho služby. —

Rozára plakala — plakal i Julius — brblal Mareček.

To — — to — tak si to nemyslil ani Mareček, ani Julius, a nejméně už Rozára. Bylo rázem po krásném snu, že bude „paničkó“.

Ale srovnali se.

„Dež hjináč néni — bodeš kopat —“ usoudil Mareček. „Matóš ešče chodí do škole, Tomáš musí na vojnu, možeš nám pomáhat a potem — šak vám neco kópím.“

A Julius vzal do ruky motyku a bič — — —

Julius sedlačil. Neuměl to. Pole oral na křivo, mrvil, kde mrvit neměl, zasel, kde měl zasázet, sázel, kde měl set, ale časem i tomu se naučil. Pak jim stařeček koupil čtvrtlán.

Nuž, teprv nyní ukázal Julius, co vlastně umí. Všechny panské jeho choutky našly tu rázem, kde by se mohly na úkor všem, kdo dle jeho mínění zůstávali za ním, jak náleží uplatnit. Do světnice si koupil „divan“ a zrcadlo i bohatě zarámované obrazy od židovských agentů na splátky. I hrací strojek si koupil. Na hliněnou podlahu jizby dal položit podlahu dřevěnou, kamna si koupil do „parádní“ světnice litinová a ne už poctivě kachlová, zdi dal malířem vymalovat na zeleno. „Je to jako tapéty“ — chválil si malování sám a od té chvíle říkal světnici „pokoj“. Došky se střechy strhal a pokryl si chalupu ohyzdnou, za to panštější břidlicí, na okno si přibil teploměr, za okno vystavil budíček. — Sakó mu šil krejčí až z Borové, žluté anglické střevíce podařilo se mu koupiti o jarmarce v Dubňanech. Hodinky už měl, kravatt, límců, košil jemných a bělostných manšett na dosmrti měl zásobu ještě z lokajské služby v zámku — — Jen to jej mrzelo, že Rozára nikdy mu to neuměla vyžehlit tak, jak se mu žehliho a pralo v zámku. Konečně, „aby se to glancovalo“, chopil se žehličky sám. Ve všední den chodil bos, ale ve svátek a v neděli — jaký to byl z něho pán! Sám nad sebou kroutil hlavou, a když jej tak Habrůvka pozorovala, zakroutila hlavou zas ona nad ním. — — A tuším, že z té doby pochází prožluklé ono slovo, které mu už zůstalo; říkali mu „pozadník“. — — Proč, zač, nač — nevěděl nikdo a nejméně už Julius, který miloval přece — pokrok! Ale lidé říkali mu „pozadník“, a jméno to už nesmyly s něho ani slzy Rozáry, kterou přezvisko to pálilo víc, než jeho vlastní duši.

Rozára také byla jediná, kterou v domě nepopanštil. Držela se houževnatě svých širokých, škrobených sukní a šátků na růžky, a tím křečovitěji chápala se všeho svého, čím jasněji poznávala — muže svého nicotu. Jak málo Juliusa pochopila ta selská Rozára! Až do pláče mu někdy bylo, když — místo lásky, s opovržením mu loktem píchla jednu do žeber!

„Te tak jen pána dělat! Nic nerobit, jen s děckem si hrát nebo se navlíct jak nějaké frňala: vobojek na krk, vobojke na ruce, říkat „má hůcta!“ — a moteku do ruke vzít neví jak. Co sem to jen hudělala, že sem si vzala takovó ničemnó hlístu za muža!“ spustila jednou Rozára na muže před celou dědinou, když se mu nechtělo do mlácení a že raději pochová děcko. Zdálo se, jako by před celou dědinou ospravedlnit se chtěla, že třeba jeho žena, nic nechce mít společného s tím, proč mu trefně byli přezděli „pozadník“. — „Tam táhni do zelí — navlíkni se a dělé vrabcům strašáka!“ — — — — —

Julius usadil se s děckem ke sporáku do kouta, a slzy jak hrachy prodíraly se mu strništěm od neděle neholené tváře.

Co to už bylo nadějí!

A všechny rozplynuly se v nic.

Poslední, tu nejtěžší ránu zasadila mu jedovatými svými slovy Rozára.

K Novému roku dostal Julus od svého strýčka z Vídně na památku velký, ruský kožich s bobrovým límcem, a to jej trochu usmířilo se smutným vezdejším životem. Ale to byla také poslední událosť, kterou navázán byl jeho život k minulosti. — — —

Do pěti let přesedlačila Rozára Juliusa úplně.

O posledních hodech viděli jej lidé už s děckem na zádech.

Cařihrad.

Píše dr. Josef Štolba.

(Památce Jana Nerudy.)

(Dokončení.)

XIII. Bazáry.

dyž chystal jsem se na cestu do Orientu, a hlavou mou honily se nejvábnější představy všeho toho, co doufal jsem tam poznati, hleděl jsem vstříc s nemalým napjetím také velikému bazáru cařihradskému. To město výkladů a krámů s obrovskými spoustami nejskvostnějších výrobků orientálního umění a řemesla, o němž mluvil s nadšením každý, komu popřáno bylo je poznati, vábilo mne kouzlem neodolatelným. A proto také, sotva že rozhlédli jsme se jen trochu po velezajímavém sídle padišáhově, spěchali jsme do vyhlášeného tohoto střediska cařihradského obchodu.

Na značné výšině, do níž vybíhá střed východního konce starého Stambulu, šíří se obrovský soubor budov a klenutých podélných síní, jenž tvoří nejdůležitější tržnici města. Již otevřené ulice, k velikému bazáru vedoucí, jsou plně obsazeny bezčetnými obchody. Avšak ve vysokých, překlenutých a horním světlem opatřených ulicích bazáru velikého umístěno jest tolik set, ba tisíc výkladů, krámů a krámečků se vším možným zbožím, a ulic těch jest tolik, že bez vůdce nelze se v nich vyznati, a že zablouditi tam, jest zcela snadno možno.

Bazár založen byl samotným Mohamedem II. záhy po dobytí Cařihradu. Byla to však původně, jako většina domů cařihradských, jen budova dřevěná, která po dvakráte se všemi zásobami zboží až do základů vyhořela. Proto ve století XVIII. započato se stavbou budov kamenných. Nejprvé vystavěny mohutné, čtyřhranné sruby o čtyřech vratech s rozsáhlými dvory a s arkádami kolem dvorů těch, kdež jednotlivá řemesla uvelebila se se svými dílnami a výrobky. A poblíž srubů těchto usazovaly se znenáhla dál a dále jiné obchody a dílny, až povstaly z nich konečně celé dlouhé ulice, jimž sruby ony byly, abych tak řekl, krystalisačními body. A aby pak čeleno bylo nepohodě a aby dosaženo bylo větší bezpečnosti, překlenuty postupně jednotlivé ulice, celek takto vzrostlý obehnán pevnou zdí, jež stala se zase oporou novým krámům, zeď opatřena četnými velikými i menšími vraty, a bazár byl v nynější své podobě do jisté míry ustálen, nehledíme-li k veliké té dřívější části jeho, která zemětřesením r. 1894 úplně zničena a následkem toho z obvodu bazáru vyloučena byla.

Veliký bazár tvoří nyní nepravidelný čtyřhran a rozkládá se na prostoře o několika tisících čtverečních sáhů. Dříve rozlišovaly se v něm jednotlivá řemesla a obchody co nejpřesněji. Bylť tu bazár zlatníků, zbro-

jířů, knihkupců, obuvníků, krejčů, čepičářů, kožešníků, kobercářů, antikvářů a tak dále, ano i bazár vetešníků, velice negustiosně sice, ale dosti trefně „všivý“ bazár zvaný. Avšak rozdělení toto béře znenáhla úplně za své. Vetřelci z jiných oborů zmocnili se s počátku tu i tam uprázdněných krámů, a počali prorážeti sevřené dříve šiky řemeslníků a obchodníků těch. A zejména od dob hrůzného zemětřesení, jež dne 10. července r. 1894 celé ulice bazáru pobořilo a sta a sta lidí ve zříceninách jejich pohřbilo, dřívější sourodnost jednotlivých ulic až nápadně se tratí. Neboť zemětřesení ono postrašilo četné kupce tak, že horempádem vystěhovali se nejen do sousedních ulic otevřených, ale i daleko odsud do Galaty, ano i do Péry. A proto také mimo to tolik mezer v jednotlivých ulicích, tolik prázdných, uzavřených krámů.

Pobořené části, když nikdo neměl se k tomu, aby postavil je znova, vyloučeny, jak již řečeno, zcela jednoduše z bazáru, jenž proti nim pak zase uzavřen.

Jediný jen z bazárů, jenž však nalézá se daleko mimo obvod bazáru velikého, zachoval dřívější celistvost svou, jíž netroufal si dotknouti se žádný příslušník jiného oboru. A sice z příčin na snadě jsoucích. Jest to velezajímavý bazár egyptský, Misr Čarši, kterýžto za mešitou Jeni Džami na cestě k velikému bazáru zaujímá dlouhou, klenutou, přitemnělou místnost, tunelu ne nepodobnou, v níž od dávných časů usazeni jsou výhradně orientální drogisté. A věru, nedivno, že nikomu z jiného cechu se k nim nechce. Ty spousty více méně drahého koření, jež středověk platil orientu těžkými penězi, veškerá ta vzácná dřeva, jimž daří se jen na horkém východě, drogy a medikamenty, přírodou neb uměle vyrobené, ty bezčetné oleje, barvy, kořínky, a zejména slavné voňavky orientální, jež těší se takové oblibě žen tureckých, vydávají vůně a zápachy přímo omamující. A z voňavek všem ostatním vévodí olej růžový, jenž proniká i cínové a křišťálové láhvice, v nichž jest uschován, a hlavně nejvydatnější druh jeho, attargul zvaný, jehož jediná kapka stačí, aby na leta pronikla látku, jíž se byla dotkla. A proto také v bazáru egyptském panuje ovzduší, jež nervy každého člověka nesnesou. Veškeré ty pronikavé vůně a zápachy spojují se v dusných, nevětraných místnostech v celek, jemuž dovede odolati jenom nos zvláště vyškolený. K tomu to dušené světlo, jež zaprášenými, po staletí snad již nečistěnými, tlustými okénky v klenbě do přitemnělé místnosti vniká, pak ti výhradně orientální, klidní, brejlatí prodavači v dlouhých řízách a s dlouhými vousy, kteří před svými výklady se zkříženýma nohama sedí a chvílemi černou kávu srkají, a konečně ty zvláštní odznaky nade krámy, jež na místě nápisů jednotlivé obchody označují: tu obrovské pštrosí vejce, tam objemná želva, jinde loď do podrobna provedená nebo vycpaný krokodýl atd. — věru, že nebylo by divu, kdyby připadlo navštěvovateli, že ocitl se náhle v shromáždění středověkých alchimistů, kteří sešli se tu s výrobky svého umění, aby uspořádali po chvalném zvyku moderním odbornou svou výstavku.

A když, vystoupivše opačnou branou, oddechli jsme si na volném vzduchu klikatiny ulic a uliček, které vedou odtud do velikého bazáru, procházíme učiněným špalírem řezníků, zelenářů a ovocnářů, pak okolo celých spoust čibuků, vykládaných špiček na doutníky, narghilé, kovového

a hliněného nádobí, růženců a květin, až dostoupíme řady antikvářů, kteří vedle starých a nových, pravých i padělaných orientálních prací kovových, porculánu, fayançí, zbraní, reliefů atd. prodávají překrásné výšivky jihoevropské a asijské a skvostné koberce dalekého východu.

Sotva že ocitli jsme se v obvodu jejich, již chopil se nás mladý muž vyřčeně orientální tváře, jenž s příšernou přímo výmluvností zkoušel na nás jeden evropský jazyk po druhém, nabízeje se nám za průvodčího. Nejprvé spustil jakous německou hatmatilku, na niž, jak se samo sebou rozumí, jsme nereagovali. Pak španělsky, anglicky a konečně francouzsky, a mluvil tak líbezně a zval tak roztomile ku návštěvě antikvářů, kteří stejně roztomile nás ku vstoupení pobízeli, že nebylo možno odolati.

„Ach, prosím, vejděte. Nemusíte ničeho koupiti. Račte si jen vše prohlédnouti, a budeme šťastni, uznáte-li jen, že zboží naše jest opravdu krásné a laciné“ — šveholili nejsladšími tóny a přinášeli a rozkládali neunavně, co zdálo se jim pro nás nejvhodnější. Strávili jsme v jednotlivých krámech třeba hodinu, prohlížejíce za účelem orientování se věci, jež nás zajímaly. A když opouštěli jsme výklady, nekoupivše praničeho a odkázavše obchodníka na dobu odjezdu, kdy rozhlédnuvše se na všech stranách, rozhodneme se teprv o svých nákupech, vyprovázeli nás stejně zdvořile a stejně roztomile, prosíce jen, abychom pak na ně nezapomněli.

A tak dařilo se nám v Cařihradě všude, kamkoliv jsme vešli. Vzpomněl jsem tak maně některých domácích našich obchodníků. Vstoupil jsem kdysi do skvostného krámu v jedné z nejpřednějších ulic pražských, v němž nebylo právě žádných koupěchtivých, a pravil jsem hned při svém příchodu, že maje vyhlédnouti pro přítele z venkova k žádosti jeho nějaký dárek, jejž potřeboval pro ženícího se soudruha, chci se dnes jen orientovati. Obklopilo mne ihned několik elegánů, kteří přinášeli bezpočetné věci, z nichž však žádná nezdála se mi dosti vhodnou. Poznamenal jsem si některé a prohlásil jsem konečně, že dopíšu svému příteli a že po případě přijdu zase. A tu počali mi domlouvati, abych jen zakoupil na jejich zodpovědnost to neb ono, ujišťujíce mne, že přítel můj bude volbou mou zajisté nadšen. Avšak když trval jsem na svém rozhodnutí, elegánové se rázem změnili. Jeden s potlačovaným vztekem odšoupl předmět, jejž byl na pokraj pultu postavil a pravil úsečně: „jak se líbí“. Druhý obrátil se ke mně zády, třetí usmál se impertinentně, čtvrtý počal polohlasně pískati, ostatní četný personál utvořil nepravidelný špalír, plný němých posměšků, jímž bral jsem se jako za onoho času odsouzený voják „ulicí“, všechna dřívější zdvořilost byla tatam, a já ubíhal ze dveří ven, v duchu slyše veškeré ty jedovaté poznámky, jimiž „elegantní“ personál odchod můj asi provázel, a přísahaje, že nebudu nikdy více dary pro přítele „vyhlížeti“. A co jsem se jich navyhlížel v tom poloasijském Cařihradě a jak roztomile propouštěli a vyprovázeli mne všude. Však cítil jsem pak morální povinnost, abych v každém z oněch krámů zakoupil nějakou památku.

A u nás? Za nic na světě nevstoupil bych více do onoho skvostného krámu pražského, jemuž vyhýbám se vždy s posvátnou hrůzou na sto honů.

Avšak vraťme se zase ke svůdným kupcům cařihradským.

Přečetné ty vábné krámy a výklady, jež třeba minouti, nežli vejdeme do velikého bazáru, jsou toho příčinou, že s napjetím stále větším hledíme mu vstříc, ale že také, vstoupivše konečně do něho, nemůžeme se ubrániti jistému — zklamání. Očekávali jsme veletrh nejzajímavějšího a nejskvostnějšího orientálního zboží, ale nalézáme zboží toto v množství poměrně dosti nevalném, jež tratí se téměř v tuctových výrobcích evropských, hlavně německých továren; očekávali jsme omamující ruch proudících davů, ze všech konců světa pocházejících, a shledali jsme při opětovných návštěvách svých síně poloprázdné, klidné, ba ospalé; očekávali jsme krámy, kupujícími stále přeplněné a minuli jsme celé řady obchodů, v nichž majitelé a jejich personál sladce podřimovali.

A k tomu bazár třeba navštíviti jen od pondělka do čtvrtka. V pátek neotvírají krámů svých Moslemové, v sobotu Židé a v neděli Křesťané a Arménové. V tyto tři dni život v bazáru jest tudíž tím ochablejší. V ostatní pak jeví zvláštnost ostatně zcela přirozenou. Před evropskými krámy kupí se východozemci, zejména všelijak zahalené Turkyně, jež francouzské, anglické a německé tovary uvádějí v exstási, kdežto výkladům orientálním věnují pozornost svou hlavně Evropané.

A další zvláštnost. Kupec turecký a i perský sedí klidně před krámem svým, nevšímá si kolemjdoucích a ujímá se s největším klidem prodávání, když koupěchtiví se dostaví. Ale Řek, Armén a Žid vybíhají stále z krámů svých a s nejlíbeznějšími úsměvy a s nejlahodnějšími slovy vábí kolemjdoucí k návštěvě. Turek jmenuje cenu předmětu, na nějž se tážete, v piastrech, přepočítá klidně nabídku ve francích učiněnou na piastry třeba pomocí prstů a odpoví pak krátce: „ne", trvaje na ceně, již patrně příliš do výše nevyhnal aneb sleví jen nepatrný obnos. Řek, Armén a Žid vyřknou cenu patrně daleko přehnanou, ohražují se co nejroztomileji, když nabídnete jim třetinu, ale přijmou za nedlouho polovici ano i méně, omlouvajíce povolnost svou tím, že činí tak, poněvadž jde o první obchod s vámi. A když přijdete po druhé, poněvadž jste koupili u nich již dříve.

Co jest opravdu neobyčejně vábné a co zaujme ihned každého, jsou hedvábné látky, hlavně z Brussy, neobyčejně jemného a měkkého tkaniva a zejména pak asijské lidové vyšívky všeho druhu. Ty nezvyklé a přece vkusné kresby, ty nádherné, neobyčejně živé, zlatem a stříbrem promíchané a přece co nejlépe sladěné barvy a to pilné provedení vylákají tak mnohý napoleon z kapsy. Ale nejskvostnější jsou přece jen sklady kobercářů a antikvářů. Koberce ze všech konců Asie, koberce perské z Ferrachânu, Chorazánu, Daghestânu, Chirasu, Buchary, Senny atd., koberce maloasijské ze Smyrny, Ušaku, Gördesu, Byrkylymu, Kasaku, Marašu a z jiných zřídel průmyslu toho, jichž neslyšeli jste dosud nikdy jmenovati, uchvacují vás krásou svou. Jsou hedvábné neb vlněné, nové neb staré, poškozené neb nedotknuté, ale všechny mají nevyrovnatelný lesk, jímž zejména kusy starší se vyznamenávají, a živost, ale spolu i soulad barev a kresby, že plni obdivu nemůžete se od nich odloučiti. A konečné ceny nejsou příliš přemrštěné. Porovnáte-li je s cenami, které se za ně u nás požadují, užasnete někdy přímo. Arci, kdyby nebylo jen toho transportu a těch cel.

A což ty výklady antikvářů! Perletí, drahými dřevy, kameny a kovy co nejuměleji vykládané kusy nábytku, skvostné, uměle ryté a zlatem a stříbrem proložené staré zbraně, velikolepé vyřezávaniny v dřevě i v slonovině, obdivuhodně provedené, překrásně pracované arabské a indické nádoby, ample a lustry bronzové, mosazné a stříbrné, uměle ryté a emailované, staré orientální porculány a fayançe, kusy tak mistrovské, že prohlížejíce je, z obdivu nevycházíte, stará skla a bezčetné jiné předměty uměleckého průmyslu, jež každému museu sloužily by ku cti, zaujímají vás tak, že ani nepozorujete, jak kvapně ten čas ubíhá. Věru, že zde mnohý as v duchu lituje, že není milionářem. Já aspoň jsem litoval. Arci ale ostrého oka a veliké zkušenosti nesměl by takový milionář postrádati, sice mohl by snadno za drahé peníze nakoupiti bezcenných padělků. —

Veliký bazár otvírá se každodenně o 9. hodině ranní a zavírá již o 5. hodině odpolední. Hlídku konají v něm zvláštní hlídači, bekčisové zvaní, kteří tvoří celý, značný sbor a podléhají rozkazům hlídače vrchního, bekčis-baši. Hlídači tito procházejí veškeré ulice bazáru od západu slunce do východu, opatřeni jsouce svítilnami, a nikdo mimo ně nesmí tam za noci zůstati. Zejména pak nesmí žádný obchodník ve svém výkladu přenocovati, neb světlo rozdělati. Bekčis-baša jest za bezpečnost bazáru zodpověden a vybírá od obchodníků určité poplatky, z nichž sbor hlídačů se vydržuje. A bezpečnost jest prý v bazáru naprostá. Přes to, že mnohé krámy hrubě ani se nezavírají, náleží krádeže za noci k událostem neslychaným.

Bazáry cařihradské jsou dvojího druhu. Kryté, jež nazývají se beseštân od slova bes, plátno, jež původně tvořilo jejich kryt, a nekryté, čarši zvané, jež nalézají se nejen kolem velikého bazáru, ale i na jiných různých stranách města.

Blížíme-li se velikému bazáru, pozorujeme tu i tam více méně mocné, co nejpevněji stavěné, pevnůstkám podobné, starobylé budovy, z pravidla čtyřhranné a na všechny strany volné, v nichž panuje stále život přímo mravenčí. A zejména přicházíme-li od nového mostu ulicemi ůsun čarši a merčan-čarši, mineme jich celé řady. Jsou to známé karavanseraje neboli hany, správně chany, kteréžto sloužily a slouží doposud k ubytování cizích kupců a ku přechovávání jejich zboží, ačkoliv dnes hlavně kontory a stálými skladištěmi vyplněny jsou. Hany tyto jsou stavěny skoro vesměs stejným způsobem. Zevně malá, ne příliš četná zamřížovaná okénka v metrových zdech, uvnitř pak veliký dvůr, obehnaný podloubími a arkádami, jež probíhají všemi patry. V přízemí jsou obrovské sklady na zboží a v jednotlivých poschodích celé řady malých pokojíků, celám podobných, jichž dvéře vycházejí do arkád. A zde usazují se na nedlouhou dobu kupci, z celé Asie přicházející, se svým často velice drahocenným zbožím, aby prodali je hlavně překupníkům a vrátili se s výtěžkem zase do dalekého domova. Každý obdrží takový více méně čistý pokojík, prázdný všeho nábytku, v němž musí se uvelebiti, jak nejlépe mu možno. Ale asijští kupci mnoho pohodlí nepožadují. Hamalové přinesou zboží jejich do pokojíka, za dne kupec zdrží se doma jen v určité hodiny a v noci vyspí se na nějakém koberci. Studna ve dvoře poskytne mu vody k umytí,

a skromným potřebám těla vyhoví bezčetné turecké kuchyně, kolkolem všude roztroušené, a nevyhnutelné kavárničky, v nichž káva vždy čerstvá a výborná.

Poplatky z pokojíků těch jsou mírné, a to jediné, co kupec dostane návdavkem, jest nevyhnutelný v Orientu hmyz. Staré budovy ty jsou prolezlé vším možným, starousedlým hmyzem, jenž nastěhuje se vždy také ihned do budov nových. Ale Turky a asijské jich hosty jak se zdá moc nežonýruje. V kavárnách a v hospůdkách aspoň viděl jsem často za plného dne velice otylé šváby a rusy procházeti se i po stolech hodujících, aniž tito si jich valně povšimli. Nejvýše že v plném klidu shodili příliš dotíravého pána takového se stolu.

Největší a nejzajímavější ze všech hanů jest obrovský Validé-han v rohu mezi ulicí üsun čarši a čakmakčilar jokušu umístěný, kterýž vystavěla v 17. století matka jednoho z nejbídnějších vladařů tureckých, sultána Ibrahima, jenž za vzbouření janičárů s trůnu svržen a ve vězení zardousen byl, Kössem zvaná. Ve velice rozsáhlém dvoře nalézají se dvě pěkné studnice, stromy obklopené, a modlitebna, a všechny čtyři strany jsou vyplněny arkádami, v nichž hemží se stále kupci z daleka přišedší. Zde jsou mimo jiné také největší sklady nejkrásnějších perských koberců, které však cizinci nejsou tak přístupny jako ve velikém bazáru. Prodávát se zde jen ve velkém. Ale přes to jest han návštěvy hoden, neboť život, od časného rána do noci v něm panující, poskytuje jak nezvyklými zjevy kupců, tak i zvláštností zboží zde nahromaděného podívanou, jíž není tak hned jinde rovno.

XIV. Selamlik.

Náleží k nevyhnutelným povinnostem sultánovým, aby každého pátku odebral se slavnostně do mešity ku vykonání modlitby. Ode vždy sultánové konali povinnost tuto tím způsobem, že u skvělém průvodu brali se ze sídla svého do některé vynikající, a často dosti vzdálené mešity cařihradské. Panující nyní sultán Abdul Hamid II. zavedl ve věci této jiný pořádek. Nešťastný konec bezprostředních předchůdců jeho, Abdula Azize a Murada, naplnil jej, jak se zdá, závažnými obavami před možnými atentáty, a proto, zvoliv Yildiz Kiosk neb vlastně Kiöšk, to jest palác hvězdový, skvělou to budovu, Abdul Azizem vystavěnou, za sídlo, jež opouští jen za řídkých příležitostí, vystavěl v letech 1885—86 jen několik set kroků pod palácem tím nevelkou, ale elegantní mešitu o jednom minaretu, již dříve zmíněnou Hamidiji, ve které této své povinnosti dostává.

Yildiz Kiosk vypíná se na rozkošném návrší, od hladiny Bosporu do výše 150 metrů vybíhajícím, jež ovládá celý okolní kraj. Palác obklopen jest parkem, kterýž sbíhá až skoro k paláci Čiraganskému, do něhož vede odtud přes silnici je dělící, mramorový, krytý most.

Yildiz Kiosk, prostému turistovi arci nepřístupný, jest nevelká, pěkná, ale zase okrasami skoro přeplněná stavba, na níž bojují různé slohy, a obsahuje v přízemí čtyři nádherné přijímací síně pro různé třídy osob,

k audienci připuštěných, a v prvním poschodí skvostnou ložnici sultánovu, několik neméně skvostných salonů, a veliký, bohatě vyzdobený sál, v němž za předsednictví sultánova konají se občas důležitější sezení ministerské rady. A za palácem roztroušen v parku celý houf velikých i menších budov, jež hostí více nežli objemný harém sultánův, obklopený nejskvostnějšími, přímo báchorkovitými zahradami a spojený s malým nádherným divadélkem, v němž také již náš Ondříček před sultánem, hudby velice milovným, k největší jeho spokojenosti opětně byl koncertoval, pak různé jiné paláce, jízdárnu, museum zbraní, byty dvorních úředníků, konírny atd., což vše kolkolem obehnáno jest převysokou zdí. A vše to sklání se po mírném svahu k Bosporu i k městu a poskytuje nevyrovnatelný pohled na celý, odtud jako zamžený Cařihrad, na lesknoucí se Bospor, na modravý kontinent asijský a na nekonečnou plochu Marmary, v jejímž pozadí nejistě rýsují se obrysy Ostrovů princů.

Pečlivě upravená silnice vede od hlavního železného portálu, pěkné kované práce, okolo Hamidije do města, a mine po pravici právě proti vchodu Hamidije nevelký, jednopatrový domek, jenž jest sultánovým vlastnictvím. A v domku tomto obcují Selamliku veškeří cizinci, kteří opatřili si povolení k tomu, jsouce zde na nějakou tu hodinu hosty sultánovými.

Povolení to opatřiti třeba prostřednictvím příslušného vyslanectva. Rakouské jest výjimečně ve věci této velice liberální. Odevzdal jsem prostě pas, jenž arci musí býti podle všech předpisů stvrzen a vidován, s předepsaným poplatkem pěti franků za osobu ve prospěch chudiny, do „širší“ naší vlasti příslušné, našemu průvodci, a ten beze všech dalších okolků přinesl mně elegantní, francouzské pozvání, abych súčastnil se s chotí a slečnou tou a tou ceremonie Selamliku, která bude se odbývati v Hamidiji příštího pátku o 12. hodině polední.

Za to vyslanectví německé jest velice rigorosní. Sblížili jsme se v Cařihradě náhodou s velice vzdělaným a roztomilým medicinálním radou z Drážďan, jenž pak s chotí svou probíhal s námi residenci sultánovou, dívě se ob tu chvíli, že setkal se s Čechy, kteří jsou zcela jiní, nežli jak líčí je německé jeho listy. A ten musil odíti se od hlavy k patě černě, nastrčiti do knoflíkové dírky salonního kabátu řetízek s celou řadou miniaturních řádů, usednouti na loď, zajeti do Therapie do letního sídla německého vyslance a představiti se co nejuctivěji, načež když shledáno, že jest schopen, aby důstojně representoval německou velmoc před tváří sultánovou, obdržel po složení předepsaného obolu pozvání stejného s naším znění. A nám ani nevzkázáno, že třeba se dostaviti v salonním úboru. Proto také, spoléhaje se, že budeme uzavřeni v domku s nevelkými okny, tak že bude sultánu popřáno pokochati se pohledem leda jen na nadšené naše tváře, odebral jsem se tam v toilettě cestovní, která arci valně odlišovala se od uniforem a černých kabátů a fraků, tam znenáhla se shromáždivších. Ale na štěstí nebyl jsem sám. Vévoda Borghese, tedy muž z lože nepoměrně ušlechtilejšího nežli já, jenž, nalézaje se na svatební cestě, byl se ubytoval v tomtéž s námi hotelu, arci v prvním, neslýchaně drahém poschodí, kdežto my, nevévodové, obývali nepoměrně lacinější, ale ne o mnoho méně elegantní pokojíky v poschodí třetím,

dostavil se v toilettě ještě světlejší, nežli byla moje, což patrně jest důkazem, že liberálních vyslanectví jest v Cařihradě více. —

Daleká jest cesta z Pery k Yildiz Kiosku, ale velice zajímavá. Projedeme několika ulicemi a z nejevropštější čtvrti cařihradské jsme pojednou ve světě zase čistě tureckém, v předměstí Fyndykly. Hlavní ulicí, jež táhne se paralelně s břehem Bosporu, vede tramway od nového mostu galatského až daleko za palác Čiraganský, do vesničky Ortakjöi, obydlené Armény a Židy, kteří v pečlivě vedených zahrádkách pěstují zeleninu a ovoce pro trh hlavního města; zde těsně na břehu vypíná se nevelká sice, ale rozkošná mramorová mešita Ortakjöiská, matkou Abdul Azizovou vystavěná, pravý to skvost tureckého stavitelského umění.

Fyndykly stoupá po dosti příkrém svahu do výše a oplývá úzkými, klikatými uličkami, plnými nejzajímavějších tureckých, více méně sešlých domečků a domů. A jak poutavý poskytují pohled! Jeden vystupuje z řady, jiný ustupuje na zad a ve všech plno prapodivných, obvykle zahražených a nad sebou vystupujících arkýřů, pavlánů a oken, a v nejednom, v přízemí, dřevěná podloubí, tu i tam plátnem zahražená. A v uličkách těch jen čistě turecké postavy v krátkých spodkách se známým pytlem v zadu, se široce převázaným pasem, s vestou, rukávy opatřenou a s turbanem na hlavě, strašidelně zahalené ženy a celé houfy stejně jako u nás rozpustilých dětí.

Pak zahýbáme do hlavní ulice, obdivujeme se zadním, nádherným portálům paláce Dolma Bagdže, a již nalézáme se v dalším předměstí, Bežiktaši, od Fyndykly nikterak se nelišícím. Zde prý Mohamed II., když konal poslední přípravy ku dobytí Cařihradu, dal vystavěti osmdesát plochých galér a dopraviti je ohromnou oklikou po pevné zemi do nejzazšího konce Zlatého rohu, aby i s této strany voje své na Stambul hnáti mohl, a zde také hrob tureckého národního hrdiny, kossára Chaireddina Paši, který v XVI. století celé středozemní moře hrůzou a postrachem naplňoval.

Ulice, tou dobou všecka rozkopaná tak, že přivolala mi rázem na paměť drahou naši matičku Prahu, vede až k paláci Čiragánu a vybíhá pak odtud podél nádherného císařského parku Yildizského Kiosku s pravé a sešlého parku veřejného s levé strany nahoru k sídlu Hamidovu.

A dnes ulice ta hemžila se povozy i pěšími, kteří spěli k Selamliku. Povozy, od nejelegantnějšího landauru pařížského až po nejmizernější fiakr z přístavu galatského, předjížděly se vesele, a zastavovaly opodál Hamidije, přivážejíce přečetné účastníky. Policie uzavřela celý prostor od paláce císařského až daleko za Hamidiji, a propouštěla jen kněžstvo, úřednictvo, důstojnictvo a cizince, jež poznati bylo lze již z daleka dle toho, že na kozlíku vedle vozky seděl kavas z některého vyslanectví. Kavasové ti zapůjčují se totiž na požádání hostům z domova, aby příjezd jejich byl tím slavnější.

Za to však lid cařihradský byl tak daleko zatlačen, že nebylo ani možné, aby něco z průvodu sultánova spatřiti mohl. Musil spokojiti se jen pohledem na cizí hosti a na vojsko, a posloucháním hudby vojenské.

Zajeli jsme přímo k domku shora již zmíněnému a vešli jsme. Několik pokojů v prvním poschodí za sebou běžících, s okny k Hamidiji

obrácenými, vyhraženy jsou cizincům, kteří jsou tu po několik hodin hosty sultánovými. Ale i zde se hosté ti zase roztřiďují. Do dvou předních pokojů mají přístup jen diplomaté a hosté krve modré, třetí velká síň pak slouží ostatním účastníkům krve sprostší. A hosté z prvních dvou pokojů se nekontrolují. Jako by měli na čele šlechtický neb diplomatický punc, vedou je hned od přízemku přímo do pokojů těch. Za to hosté z pokoje třetího, z formanky abych tak řekl, musí prokázati právo své ku vstoupení.

V pozadí, nedaleko dveří, stál u stolu, různými papíry pokrytého, elegantní, od shora dolů cinobrový a zlatem ošňůrovaný adjutant sultánův, jenž co nejdvorněji sice, ale také co nejbystřeji prohlédl každého příchozího od hlavy k patě, jako by pátral, nechová-li v kapsách nějakou zkázonosnou zbraň a není-li opatřen fotografickým aparátem, jejž přinésti dovoleno není snad proto, poněvadž nevinný zevnějšek jeho mohl by ukrývati nějaký pekelný stroj. Odejmul nám pozvání, zapsal nás do nějaké knihy a poukázal k oknům.

Jak již praveno, byl elegantní a mladý, ale tváře skoro nehezké. Za to však důstojník, jenž v předních pokojích hosty přijímal a chvílemi k našemu na návštěvu přicházel, byl neobyčejně krásný. Atletická postava vězela ve skvostné, světlemodré a stříbrem pokryté uniformě, sametové oči jeho zářily jako dva démanty, jemná pleť s růžovým nádechem, že každá dáma mu ji záviděti mohla, prozrazovala patrně, že vojenské námahy na něj asi valně nedoléhají, a koketní, černý vous zpola zakrýval usmívavá, svůdná ústa, z nichž při každém úsměvu zasvítily překrásné zuby, jako ze slonoviny řezané. Věru, tak hned neviděl jsem muže sličnějšího. Však také přítomné dámy věnovaly mu více pozornosti nežli celému Selamliku. Každé jeho vstoupení působilo na ně jako elektrická jiskra.

Byli jsme o půl desáté již na místě a zdařilo se nám tudíž, obsaditi pohodlně jedno z pěti oken, odkudž celý ten prostor od Yıldiz Kiosku až za protější park přehlédnouti jsme mohli. A to bylo naše štěstí. Neboť přípravy, jež děly se před a okolo Hamidije, ukrátily nám aspoň trochu nekonečné to čekání, nežli dočkali jsme se padišaha.

Rozhled odsud byl úchvatný. Po levici, opodál ve výši nádherný palác, obehnaný vysokou zdí, před námi elegantní mešita Hamidova, ohražená železným zábradlím, jež uzavírá pěkné, stromy vroubené předdvoří a v pravo za ní rozkošný rozhled přes Bospor s velezajímavým Stambulem v pozadí.

Nedlouho po našem příchodu dostavila se kavalerie, huláni s dlouhými píkami na překrásných, vesměs bílých koních, a obsadila zmíněný již veřejný park, jenž proto snad nazývá se parkem, poněvadž jeví veliký nedostatek stromů. Huláni rozestavili se ve dvou řadách na nejparnějším slunci, a nehnuli se až po ukončení ceremonie okolo jedné hodiny. Uzavírali a chránili patrně celý prostor proti městu.

A nyní přicházely jeden sbor vojska za druhým, každý s hudbou svou, a obsadily veškeré ostatní strany až po ohradní zeď paláce. Nejprvé infanterie, statné, vysoké to postavy v stejnokroji, jenž připomínal naše bosňáky, s fezy na hlavách. Ti stanuli ve čtyřech řadách pod námi. Pak dostavili se zuavové, drobnější to sice hoši, ale neobyčejně svižní. Měli

zelené turbany, modré krátké kazajky a červené turecké spodky s vysokými kamašemi. Brali se kvapným krokem k paláci a obsadili celou protější stranu až k Hamidiji. A naposled přišli mariňáci ve světlejších modrých úborech a vyplnili prostor po naší straně až ku kiosku.

Ale co působilo přímo komicky. Před každým oddílem šla za hudbou četa trubačů, kteří drželi trubky stále asi na dva centimetry vodorovně od úst tak, aby je každým okamžikem ke rtům přitisknouti mohli.

A každý oddíl měl čtyři zelené, prosté praporečky se zlatým půlměsícem uprostřed, jež však ani z daleka rovnati se nemohou praporům našich pluků.

Nyní byl celý, nepříliš veliký ten prostor, jímž sultán přijeti měl, na všech stranách obsazen čtyřmi řadami vojínů.

A jakmile tito ocitli se na vykázaných místech, nastal mezi nimi docela nenucený život. Důstojníci sestupovali se uvnitř uzavřeného prostoru, a vojáci počali páliti cigaretu za cigaretou. A poněvadž bylo velice horko, obcházeli řady jejich soudruhové s velikými měchy na zádech, jež dole při levé straně opatřeny byly kohoutky, a naplňujíce přinesené koflíky vodou, napájeli žíznící.

Řady vojska ponechaly neširokou cestu, k městu otevřenou, a tou sjížděli se neustále účastníci. Nejdříve důstojníci, vysocí i nižší, se zlatými epaulettami a s bezčetnými řády, kteří vcházeli do předdvoří mešity a v hloučky se tam sráželi. Pojednou však otevřely se řady ty na straně k parku a jako do cirku vjelo v největším trysku asi 20 pískem naplněných vozíků se zapřaženými mezky, rozjeli se po celé cestě až k paláci, a vysypavše v největší rychlosti obsah svůj, zmizely se stejným kvapem. A za nimi zavřely se zase řady vojáků jako neprostupná zeď.

S vozíky byla vběhla malá armáda dělníků, kteří v několika okamžicích písek stejnoměrně po celé silnici rozhodili. A sotva že se tak bylo stalo, objevilo se několik mužů s krátkými hadicemi, kteří, připevnivše tyto k hydrantům, zase co nejrychleji postříkali rozhozený písek, aby vyvarováno bylo prachu.

A když celá cesta byla takto upravena, počalo sjížděti se kněžstvo. Staří i mladí, většinou otylí pánové v bílých, hnědých, žlutých i světle modrých řízách. Každý měl sluhu na kozlíku, mnohdy nemálo křiklavě oděného, a každý sluha držel pod ramenem kobereček svého pána, na němž tento v mešitě se usazuje. A tak bylo i u oněch hodnostářů, kteří tak jako kněži, vcházeli do mešity. Za každým sluha nesl koberec jeho.

Znenáhla naplnila se takto mešita a její předdvoří.

Pojednou přivedeno deset nádherných arabských ořů, které postavili po pravici naší na příč cesty tak, že tvořili špalír ku vchodu do mešity, a v zápětí za nimi objevilo se deset mladých důstojníků v různých stejnokrojích a s náležitým průvodem, kteří tvořili učiněné stupánky od vysokého, as 22tiletého mladého muže až po hošíka as 10tiletého. Prsa jejich pokryta byla řády, a okolí jejich prokazovalo jim zvláštní úctu. Byli to princové z krve císařské.

Dlouho dal sultán na sebe čekati, a nezvyklé to divadlo pod námi bylo by nám dosti zkrátilo čekání, kdyby nebylo nám slunce nemilosrdně pálilo do okna. A když stáhli jsme záclonu, remonstrovalo publikum, jež

se bylo zatím za námi nahromadilo. Arci, sultánský náš hostitel snažil se dle možnosti, aby ukrátil nám dlouhou chvíli. Livrejovaní sluhové černé i bílé pleti roznášeli výborný čaj a velejemné zákusky. Ale co to všechno platno, když čekání trvalo plné tři hodiny.

Konečně však Allah přece nad námi nevěřícími se slitoval.

Bylo právě půl jedné, když zavzněl od Yildiz Kiosku zvuk rohu. Princové vyšvihli se rázem na své oře, a do vojska jako by byl vjel nový život. Hudby počaly chystati své nástroje, důstojníci spěchali na svá místa, na všech stranách ozývaly se vojenské povely, vojáci srazili se v těsné řady, a řady ty rozstoupily se tak, že jsouce vždy nějaký metr od sebe vzdáleny, utvořily čtyřnásobnou neproniknutelnou zeď.

Nyní otevřela se vrata paláce a vyjely dva ploché vozy plné koberců a velikých plechových nádob s vodou na předepsané umývání pro sultána a jeho dvůr. Zajely k mešitě, koberce a nádoby s největší rychlostí odnešeny do vnitř, a vozy zmizely v pozadí.

A po druhé otevřela se vrata, a vojsko vzdávalo zbraní čest. Volným krokem blížilo se několik elegantních, uzavřených landaurů s několika ženami sultánovými, jimž zvláštní milostí jeho dostává se povolení k účasti na Selamliku, kteréž asi celý harém nemálo pobuřuje, a s dvěma malými jeho dcerkami, po pařížsku ustrojenými. Dcerky, roztomilá to děvčátka, vyhlížela zvědavě ven. Ale dámy z harému, ačkoliv činily také tak, byly jemnými, světle našedivělými a neprůhlednými závoji tak zahaleny, že bylo lze jen spatřiti překrásné veliké černé oči, nad nimiž klenula se nádherná, ale patrně malovaná obočí. Každý povoz provázen byl dvěma, ebenově černými eunuchy, a všechny vjely do nádvoří, kdež odpřáhli koně a odvedli do chládku, kdežto povozy s dámami ponechali na nejparnějším slunci.

A po třetí otevřela se vrata a volně přijížděl za opětných pozdravů vojenských elegantní povoz. Seděl v něm malý, asi šestiletý hošík v důstojnické uniformě, malá prsa plná velkých řádů, nejmilejší to synáček sultánův. Podle vozu kráčeli s obou stran soudruzi jeho, synové pašů v stejných důstojnických uniformách, ale s méně a s menšími řády na prsou, a za nimi obrovský černý eunuch v černém salonním obleku. Vůz zajel do předdvoří, ale tentokráte do chládku, eunuch vzal prince na ruku a odnesl jej na vyvýšené místo, kterým vchází sultán do lože své, a malí soudruzi jeho postavili se na úpatí místa toho podle schodů nahoru vedoucích.

A konečně otevřela se vrata po čtvrté. Hudby spustily jedna po druhé, nové povely, vojsko vzdávalo zase čest a co nejvolněji přijížděl sultán. Po třikráte zařvalo vojsko úsečně a tak jasně, že patrné na tom byly dlouhé študie, pozdrav, jenž zní: „Padišahim čok jaša", a znamená: dlouho živ buď padišah, a již blížil se průvod, jenž arci nevalně odměnil dlouhé naše čekání. V čele kráčelo několik tělesných sluhů sultánských v nádherných, zlatem co nejbohatěji vyšívaných, fantastických krojích, pak následoval přeskvostný, polokrytý, zlatem zdobený kočár, tažený rozkošnými hnědkami, v němž seděl sultán v prostém, černém šatě a v prostém fezu bez jakéhokoliv odznaku, maje proti sobě bělovousého Turka, stejně oděného, ale bohatými řády ověšeného, Osmana Ghasi Pašu, za ním vedeno

několik bohatě osedlaných a neobyčejně krásných bělounů, nejmilejší to jízdecké koně sultánovy pro případ, kdyby napadlo mu, že chtěl by vrátiti se po odbyté pobožnosti koňmo do paláce, pak bral se prázdný, nanejvýš skvostný, úplně otevřený vůz, tažený nádhernými bělouši, a po té obrovský zástup oživených stejnokrojů, jež valily se za pánem svým jako temný oblak.

Sultán, kyna sotva znatelně vojsku, zajel k mešitě, před níž důstojnictvo tam shromážděné tvořilo mnohonásobný špalír a vstoupil po vyzdobených schodech do mešity. Eunuch uchopil malé princátko opět do náruče a odnesl je za sultánem, kdežto část průvodu s princi taktéž do mešity vešli.

A v nejbližším okamžiku slyšeti bylo jednotvárný, mnohohlasý zpěv, jenž potrval asi po 20 minut. Vojsko strhlo k noze zbraň, a počalo zase páliti cigarety a zapíjeti je vodou. Ale již stavělo se opět v řady. Nejprve trousili se jednotlivci z mešity, pak vyrazil z ní celý proud, a v tom již sultán objevil se u východu ze své lože. Otevřený vůz s bělouši předjel, on sestoupil po schodech, usadil se v něm, chopil se opratí a vyjížděl zvolna salutujícím špalírem, za zvuků hudby a za opětného volání vojska z předdvoří mešity. A za ním to princátko a princezny a ženy a pak celý ten obrovský houf uniforem.

Sultán Hamid, jejž teprve nyní mohli jsme si prohlédnouti co nejpohodlněji, poněvadž byl plně k nám obrácen, vypadá sešle. Pleť jest nažloutlá, černý, silný, ale krátce přistřižený vous vroubí zemdlenou, nehybnou tvář, a oko hledí tak apaticky v před, jako by celá ta chladná sláva se ho netýkala. Celý průvod dal se volně na silnici, vzhůru ku paláci vedoucí, a toho použily dvě dámy v jednom z povozů, aby, vyhlížejíce ven, co nejobratněji a jako náhodou odhalily na dosti dlouhý okamžik závoj, tvář jejich zakrývající. Ale jaké pohnutí vzbudil okamžik ten v evropském obecenstvu. Zahlédli jsme sice tváře jejich jen letmo, ale tolik poznali jsme přece, že byly krásné, jako princezny z pohádky. Aspoň se nám tak zdály na distanci.

Šťastný sultán!

Avšak nyní nastala scena, která zůstane mi nezapomenutelnou.

Když celý průvod, obklopený několika sty pěších, dvorních hodnostářů, a vyšších důstojníků, starých i mladých, tlustých i suchých, ocitl se na zmíněné cestě, švihl pojednou sultán do ušlechtilého svého spřežení a počal jeti tryskem. A za ním následovaly nejen ostatní povozy, ale i celý ten ohromný průvod hnal se pojednou poklusem za nejvyšším svým pánem, jako by závoditi s ním chtěl v rychlosti. A poklus ten neustal až u hlavní brány paláce, kamž dorazil pěší průvod se sultánem zároveň a kdež utvořil zase špalír, jímž povozy projely, vrhnuv se pak za nimi do vnitř.

Jak asi velebí ubozí hodnostáři zvyk sultánův, že odbývá selamlik v mešitě tak blízké!

Celý výjev působil neodolatelnou komikou, a tím více, čím méně se ho kdo z nás byl nadál. Jest to vtip, který opakuje prý sultán při každém skoro návratu z mešity. Ale také prý jediný, který za celou dobu dlouhého svého panování učinil.

Zajímavá kavalkáda zmizela, vojsko srazilo se v těsnější řady a defilujíc okolo vrchního velitele, jenž obklopen četným štábem, kynutím ruky kvitoval pozdravy jednotlivých oddílů, rozcházelo se do svých kasáren.

A po lidu cařihradském nikde ani slechu, neboť pro něj není při slavnosti místa. Proto také bylo vítání sultána tak mrazivé.

Ale jemu patrně stačí, poněvadž jiného nikdy as nepoznal.

XV. Skutari.

Chceme-li poznati kus nefalšovaného, ryze tureckého světa, bez jakéhokoliv, i nejmenšího nátěru evropského, musíme vybrati se do — Asie, a sice do největšího a nejzajímavějšího předměstí cařihradského, do Skutari. Spousta čistě tureckých, různobarevných domů, na sebe se tlačících, prostoupená bohatou zelení, vybíhá amfiteatrálně do výše po volném svahu ostrého výběžku asijského kontinentu, jenž jako by vchod do Zlatého rohu uzavříti chtěl, a táhne se skoro až k vesničce Bulgurluköї, kteráž pod nedalekým temenem velebeného vrchu Bulgurlu v hustém stromoví se skrývá. A pohled na tuto divokou disharmonii barev s modravým tříhranem temene hory Bulgurlu nade vším a s celým temným řetězem vrcholů jiných asijských výšin v pozadí byl by ještě rozkošnější, kdyby nerušila ho co nejnepříjemněji obrovská, i zde stejně jako u nás střízlivá kasárna císařské gardy, která po pravici s vyvýšeného místa na líbeznou Marmaru se mračí.

Předměstí toto, někdejší Chrysopolis, nazývá se turecky Üsküdar, z čehož povstala zkomolenina Skutari, a má velikou historickou minulost. Založeno v dávných oněch dobách, kdy v Peršanech probudily se touhy světovládné, podrželo do dnes původní perské jméno své Üsküdar, jež značí rychlého posla. Neboť zde bývala kdysi první asijská stanice oněch poslů, jež královské rozkazy donášeli od stanice ku stanici, a kteráž v dobách pozdějších stala se východištěm všech, kdož cestovali z Evropy do nitra Asie. V místech těchto stanul kdysi Xenofon se svými deseti tisíci, aby přeplavil se k domovu, a zde mnohé kruté zápasy vybojovány, jichž následky nemalé byly důležitosti pro osadu na protějším břehu evropském, pro pozdější Cařihrad. —

Loď objela u velikém polokruhu nebezpečné písčiny, před nimiž varuje věž Leandrova, a zahýbá zvolna ku přístavišti skutarskému. Ale jaký hned tu rozdíl proti přístavištím cařihradským. Nevelká, dřevěná, v předu otevřená a po stranách nízkou barierou ohražená plošina, jen zřízenci paroplavební společnosti a několika strážníky obsazená. A v pozadí čekárny, namačkané Turky a Turkyněmi, kteří hodlali lodi naší použíti k jízdě do Cařihradu, avšak čekárny dříve opustiti nesměli, dokud neodešli jsme úzkým postranním můstkem, od přístaviště, přes nížící se břeh do města vedoucí.

A za můstkem krámek za krámkem s nejrozmanitějšími tureckými trety, a za nimi malé náměstíčko s několika povozy, jízdeckými koni a mezky.

A po jedné straně v staré, masivní budově pravá turecká, nefalšovaná pošta.

Vstoupili jsme poprvé na asijskou půdu a nutkalo nás, abychom odsud vyslali pozdravy své do dalekého domova. Proto zaměřili jsme rovnou cestou do pošty té.

Malá špinavá místnost, dřevěnou stěnou přepažená, v níž malé okénko. A tím hledíme do stejně špinavé, ale o něco větší síně, kdež dva uniformovaní Turci pořádají dopisy. A vzduch v ní dusný, ukysaným aromatem tabáku těhotný, a šlehy v něm chvílemi jako od čerstvé plesniviny. A nábytek, vzbuzující opravdovou úctu nepochybným stářím svým, jež neponechalo na něm ani stopy někdejšího nátěru, za to však opatřilo jej spoustami bizarně se rozkládajících kaněk, místy v učiněné reliefy se kupících.

Až nápadná podoba s některými našimi, zejména venkovskými poštovními úřady.

Žádáme korrespondenční lístky a ochotně podává nám jeden z uniformovaných tři, lituje v lámané frančině, že jich více poskytnouti nemůže, poněvadž právě — došly.

Nestačily nám. Ale co platno, když jsme v Turecku.

Požádali jsme o péro, a zdvořile zve nás zřízenec, abychom vešli do druhé místnosti, kdež nabízí stejně zdvořile sedadlo a náčiní ku psaní. Usedl jsem na rozviklanou židli a namočil péro, které patrně pamatovalo otevření suezského průplavu. Ale inkoust byl tak hustý, že nebylo lze psáti. Zřízenec ochotně přistoupil, nalil do kalamáře trochu vody, zamíchal sirkou a pobízel s líbezným úsměvem znova ku psaní.

Zase se mi zdálo, že jsem doma.

Péro nyní psalo, ale písmo vypadalo, jako bych je byl skrápěl slzami touhy po daleké vlasti.

Než jaká pomoc. Skončili jsme práci, poděkovali pěkně, a stisknuvše opatrně pravice, nám nabídnuté, brali jsme se ven. Tam čekali již vozkové, ucházející se o naši přízeň. Bronzové tváře, uhločerný řídký vous a hustý vlas, jiskrné oči a usmívavá ústa, z nichž hleděly slonovinové zuby, to vše v rámci velice opotřebovaných hadrů, z nichž nejlépe ještě pohromadě držel usmolený fez bez střapce. Ale ucházeli se velice slušně. Žádné vtírání se, žádné tahání, žádné domlouvání. Jen vábné úsměvy a poukazování na jednotlivé povozy. Tázali jsme se, kolik piastrů na Bulgurlu, a ukázali nám oběma rukama, že padesát. Přijali jsme a poněvadž bylo nás více, usedli jsme do dvou nejlepších fiakrů, červeným plyšem polštářovaných, do nichž zapřaženi byli dosti slušné koně. A již ujížděli jsme čistě tureckou klikatinou uliček, a hustými davy zjevů, z nichž každý mohl býti modelem malíři a svědomitě přispíval k šumu a ryku, že až sluch přecházel.

Za nedlouho však byli jsme v ulicích širších a klidnějších. Zajímavé domy okolo nás, skoro výhradně dřevěné, různých barev, ale sešlé a špinavé a zeleň mezi nimi od prachu šedá. A všude ta zahražená okna, za nimiž ani stopy života, tak že domy vypadají jako vymřelé.

Kočové naši nutí se, aby nás bavili. Jsou velice dobrosrdeční, ve všem plni ochoty a usmívají se neustále. Toužít po cigaretách a po

zpropitném. Upozorňují na vše, co zdá se jim zajímavým, a když ničeho více nenalézají, vypravují o sobě. Arci, smí-li vypravováním nazývati se hovor, sestrojený z několika slov francouzských, anglických a německých a doplňovaný v největší nouzi arabštinou, která arci na nás velikých účinků nejevila.

Ale kousek životopisu ubohých vypravovatelů přece jsme pochytili. Jsou původem Arabové a jmenují se jeden Mehmed a druhý Arif. V Arabii, plné pustin a hor a s nesnesitelným parnem jest život pro chudáka velice těžký. Proto jako hoši již vybrali se do bohatého Cařihradu, kde jest lépe a krásněji nežli u nich doma. Arci, musili s počátku protloukati se všelijak. Ale nyní domohli se konečně lepšího postavení. Okolo koní byli od malička a jsou tudíž pro kozlík jako stvořeni. Jenže v Cařihradě je veliká konkurence. Proto přepluli Bospor a usadili se ve Skutari, kdež fiakrů mnohem méně. Arci ale žijí jen od cizinců a od slavného Bulgurlu. Nebýti těch, musili by se snad vrátiti zpět, do Arabie. Jeť v Cařihradě příliš mnoho lidí, kteří chtějí všichni žíti — dodávají s povzdechem.

A když vše to vypověděli, vykládají, čí ten neb onen dům, že od května již nepršelo, a že nebude dlouho ještě pršeti, smějí se, když my se smějeme, aniž by věděli proč, a ujišťují ob tu chvíli, že budeme již brzy v Bulgurluköï. A jak zajiskřily se jim vždy oči, když podáno jim cigaret.

Jeli jsme stále do vrchu, a proto pustili znenáhla otěže, ponechávajíce koňům plnou vůli a obrátivše se celým tělem k nám.

Pojednou koně poblíž kamenné, nevysoké budovy, z níž ozýval se nekřesťanský hluk, zahnuli v pravo k malé kamenné kašně, a zastavivše rázem, hasili hltavě žízeň svou. Mehmed, ani se neobrátiv, upozorňoval, že jest to pravidelná stanice, u které koně vždy sami zastavují, a kterouž minouti, žádný vozka na světě by je nepřiměl. A ona tak velice oživená budova že jest — turecká škola.

Zase tedy jako u nás.

Koně pili dlouho. Pak odfrkovali chvíli a po té bez dalšího pobízení zahnuli zase na silnici a táhli nás dále.

Zatím byli jsme znenáhla opustili hustou směsici velezajímavých domů městských, kteréž radostně hlásati se zdály, že skutarský magistrát nemá o činnosti magistrátu pražského ani potuchy, minuli jsme hřbitov arménský, daleko střízlivější pohřebišť tureckých, a ocitli se na silnici, již vroubily letohrádky, pěkné i méně pěkné se zahradami plnými skvostných, hrozny osypaných révových keřů, jež však vesměs volaly toužebně po vláze. A to na silnici dosti oživené jezdci na koních, oslech a mezcích, a vozy čistě asijskými. Jezdci výhradně v tureckém kroji, a vozy dlouhé, úzké s plátěnou dlouhou, přes obruče napjatou střechou. A v každém voze úzký, dlouhý slamník a na něm se skříženýma nohama vždy celá řada mužů, žen a dětí, jeden za druhým.

Bulgurluköï leží asi na konci druhé třetiny cesty. Několik větších stavení tu roztroušeno, mezi nimi skupina vysokých stromů, skytající vítaný stín, nedaleko odtud malá dřevěná hospůdka, jež našim Arabům zdála se patrně nejdůležitější budovou, poněvadž radostně ihned na ni upozorňovali, a opodál houfec rozhozených chaloupek a chat.

Odtud třeba bráti se na temeno Bulgurlu pěšky, poněvadž sklon jeho jest pro povozy příliš srázný.

Stoupáme zvolna vzhůru. Čím výše, tím obsáhlejší jeví se nám rozhled na všechny strany. Ale neužíváme ho, aby překvapil nás tím více rozhled s temene samého.

Kráčíme vysušenou travou a polospáleným vřesem vzhůru, všimneme si po levici rozsáhlého, slušně upraveného letohrádku syna zavražděného sultána Abdul-Azize, s četnými vedlejšími budovami, a jsme za nedlouho na nejvyšším bodu temene, kdež vítá nás primitivní dřevěná bouda a několik bídných stolů a lavic v stínu dvou, tří zakrnělých stromů.

Ochotný kavárník táže se po našich rozkazech. Objednáváme na rychlo černou kávu a nějakou limonádu. Ale káva dávno vystydla a limonáda dávno zteplela, nežli jsme na ně vzpomněli. Stojímeť na dosti rozsáhlé plošině, která skytá tak úchvatný pohled do dvou kontinentů, že zapomněli bychom i jiných, daleko vábnějších požitků. Před námi, u našich nohou celý, opojný Cařihrad se skvostným Zlatým rohem, po pravici klikatý Bospor oživený bezčetnými loďmi a po levici nekonečná Marmara s Ostrovy princů, jež jedině odsud spatřiti lze mořem rozdělené, a za nimi vysoké hory Bithynské.

A po levici pod námi na břehu asijském Haydar Paša a Kadiköï, kdež Němci následkem orientální cesty Vilémovy nabyli tak spolehlivého východiště pro obchodní a snad i jinou politiku svou do celé Asie, že užasnou snad za málo let nad tím ti, kteří dnes lhostejně na to hleděti se zdají, po pravici líbezné asijské břehy Bosporu, a za námi hluboký rozhled do Asie, plné amfiteatrálních návrší, za sebou výš a výše vystupujících, mezi nimiž zcela zřetelný začátek staré silnice, jež vedla odsud do nitra Asie.

Před 25. lety na místě tomto stál Neruda, stápěl opojené zraky v nevyrovnatelný obraz, před ním se rozkládající, a napsal o něm nadšenou báseň v prose. A tam, kde Neruda básnil, netroufám si chopiti se péra. Jen hledím stále kolem sebe, zapomínám na vše a nejsem dlouho schopen slova. Celý ten vznešený obraz vrývá se mi nesmazatelnými rysy v duši, oči i duše jej hltají, jsou jím jako omámeny a ústy dere se po dlouhé, dlouhé době mimovolně vzdech: jaká to krása, jaká to krása! — — —

A s téhož místa Moltke kreslil kdysi plán Bosporu a Cařihradu. Jest možné, kresliti vůči tolika kráse střízlivé linie břehů mořských? Jak ledového, všem dojmům krásy nepřístupného srdce musil býti muž, jenž po dlouhých letech po té na šachovnici francouzsko-německé války i ještě s chladnějším klidem pošinoval své kameny, ni v nejmenším dotknut tím, že každé vztáhnutí jeho ruky znamenalo zkázu a smrt stům a tisícům ubohých lidí! — —

Ponenáhlu chystáme se k odchodu. Ještě jednou zraky naše bloudí po čarovném tom divadle, jež, ozářeno plným sluncem, za našími zády do výše spějícím, leží tu před námi, jako by vyzývalo, aby mistrovský štětec zachytil je pro ty, jimž osud nedopřál, aby v něm zhlížeti se mohli, a pak zvolna vracíme se po svahu ku svým povozům. Nikdo není schopen slova. Velebné ticho, do něhož nemůže zalehnouti ani jediný zvuk ruchu a šumu světového toho města pod námi, a jež neruší ani

zpěv ptactva, ani bzukot létavého hmyzu, ba ani cvrlíkání cvrčků, jako by neodolatelnou silou svíralo ústa. Sestupujeme mlčky. Jsme šťastni, že spatřili jsme kus světského ráje, a cítíme, že nikdy více nespatříme něco krásnějšího. — —

Naši arabští vozkové vítají nás co nejradostněji. Oči jim svítí a ústa rozvírají se v stálém smíchu. Patrně byli hledali a také nalezli požitky v dřevěné hospůdce. Ale byli skromni. Až směšně nepatrný obnos platili jsme za tolik patrného blaha.

Opouštíme vesničku a sjíždíme zase k arménskému hřbitovu. Ale odtud zahýbáme směrem jihozápadním. Strašně zanedbaná silnice jest vroubena zase letohrádky více méně sešlými, z nichž některé mizí v zahradách, a dosti zase oživena asijskými vozy, někdy velice ozdobnými, a četnými pěšími a jezdci. A co tu tureckých žebráků, hlavně cikánů, kteří budí více odpor nežli soustrast. Odpor svou špínou, které není rovno.

Za nedlouho máme před sebou veliký les nebetyčných cypřiší, jenž sklání se daleko ku břehu, a Mehmed upozorňuje, že blížíme se slavnému hřbitovu skutarskému.

A věru, že hřbitov ten aspoň rozsahem svým zasluhuje své pověsti. Jest, rozumí se, neohrazen, táhne se na hodinu délky a půl hodiny šířky, a probíhají jím křížem krážem cesty veřejné. A veškerá oddělení takto utvořená přeplněna jsou hroby a pomníky, jež tvoří chaos, ve kterém nikdo as vyznati se nemůže. A kde cesty ze hřbitova vybíhají, tu podle nich táhnou se všude zase hroby nové s počátku arci jen jednotlivé, předním strážím podobné. Ale za nimi rostou již řady nové, a hřbitov šíří se do nekonečna, jako by zmocniti se chtěl celého, obrovského toho svahu, jenž sklání se na severozápadní straně k Haydar Paša. Do milionů jdou mrtvoly zde pochované a do milionů náhrobní kameny a pomníky zde nahromaděné. Ale jak jest vše zanedbané, jak opuštěné! Celý hřbitov vypadá jako skladiště starých i nových pomníků, v lese náhodné rozhozených. Jedině ty obrovské cypřiše, jichž prý tu na sto tisíc, a četné ty kamenické dílny, jež roztroušeny jsou na všech stranách, dodávají mu zajímavějšího rázu. Ale nečiní jej nikterak přívětivým. Cypřiše jsou velice staré, postrádají naprosto spodních větví, a kmeny jejich jsou dole většinou vší kůry zbaveny. Temena jejich pak jeví se sluncem a prachem tak sedrána, že činí je ještě zádumčivějšími, nežli ve skutečnosti jsou. Pravé to hřbitovní stromy. Arci sídlí v nich ohromná hejna divokých hrdliček, ale ty cukrováním svým ruší jen klid tohoto místa posledního odpočinku. Jako by smály se nám tlumeně, že vážili jsme sem tak dalekou cestu.

A ty jednotvárné pravidelné údery dláta kamenníků, jako by připomínati chtěly tikání hodin, jež chladně měří čas, tak kvapně ubíhající, čas, jejž nelze zastaviti.

Jak jest to možné, že Turci cařihradští dávají se pochovávati s takovou zálibou v místech tak zanedbaných? Ba skoro se zdá, že opravdu tomu tak, že cítí se na půdě asijské bezpečnějšími. —

Chvíli procházíme se bezčetnými těmi ulicemi a uličkami, hroby tvořenými, a zahýbáme několikráte do husté té směsice kamenů, z nichž mnohé přeskakovati musíme, nevědouce někdy věru, kudy kam. Ale záhy to omrzí. Mluví sice i zde němé ty turecké kameny náhrobní k nám

co nejvýmluvněji, ale co platno, když mluví pořáde jen toutéž řečí' Stále ty turbany a fezy, rovné i šikmé, stále ty květinové a vinné keře, ty lastury a listy. Jenom to nás zajímá, jak dle výkladů nahodilého průvodčího omlouvají náhrobní nápisy násilnou smrt svého pána. „Na sklonku jeho žití uhasl mu zářivý paprsek milosti sultánovy", hlásají co nejopatrněji, aneb praví, že „mocná ruka náhle přerušila pouť jeho života, a kázala mu, aby odebral se ihned před tvář věčného, milostivého soudce".

Ale jak nemile dotýká se nás opuštěnost hrobů těch, nás, kteří jsme uvykli, tvořiti ze hřbitovů zahrady, někdy přímo poetické. A zde nevidět nikde květinky, zde nevidět pečlivé ruky těch, kteří tu byli zůstali, zde nevidět truchlících přes to, že nádherných pomníků zde více nežli dosti.

Ale u jednoho, jenž z daleka již jest nám nápadný a vysoko nade všechny svého okolí vyniká, staneme. Uprostřed celé spousty nízkých, rovných i křivých náhrobních kamenů vypíná se na šesti mramorových, vysokých sloupech pěkná kopule. Arci klenby mezi jednotlivými sloupy jsou již zvětralé a na střeše kopule a zejména na pokraji jejím zakořenily se již různé traviny a mechoviny, ale celek vypadá dosud velice ušlechtile. Vyniká daleko nad převážnou většinu veškerých pomníků a kryje zajisté popel vynikajícího nějakého tureckého muže.

Tážeme se svého průvodčího. Ale v ustrnutí pohlédneme na sebe. Mausoleum toto vypíná se nad tělesnou schránkou zamilovaného — koně Mahmuda II., na němž tento byl vykonal pouť do Mekky. A Mahmud vládl od r. 1808 do r. 1839. A nikdo v Turecku se nad tím nepozastavuje. Snad proto, že kůň vykonal onu pouť, jež otvírá brány nebeské. Ostatně ale, když turecký ráj není zvířatům uzavřen, proč neměl by jim býti přístupen také hřbitov turecký?

Objíždíme celý hřbitov a vracíme se cestami stále hrůznějšími ku přístavu. A po dlouhé jízdě lesem mrtvých ocitujeme se zase v plném ruchu živých. Zase ta klikatina nelibě zapáchajících uliček, zase ty prapodivné domy s okny, jež, pokud nejsou zakryty, nebyla čistěna snad od prvního svého zasazení, zase ty bezčetné krámy a krámečky, do ulice úplně otevřené, zase ty proudy čistě tureckých tváří a postav, a zase ten řev a hluk, v tureckých ulicích nevyhnutelný.

Za nedlouho jsme opět na malém náměstí u zmíněné již turecké pošty. Opouštíme povozy, a arabští naši vozkové loučí se s námi jako se starými přáteli. Provázejí nás až k můstku přístavnímu. Pak ale, pokynuvše nám naposledy, radostně ukazují si vzájemně zpropitné, jež byli obdrželi, a šoupajíce je o zbytky svých kalhot, opíjejí se jeho leskem.

Vstupujeme do nevelké čekárny, jež naplněna jest zpola nejrozmanitějšími postavami a otravným vzduchem, odpornými výpary tolika potících se orientálních těl prosyceným. Na štěstí za nedlouho přistála loď, vychrlila rychle proud příchozích, a již spěcháme na palubu její a plnými ústy dýcháme svěží, mořský vzduch, od Marmary vanoucí.

Z básní Karla B. Hájka.

Se mnou pojď!

Jdi kající na ulic nároží
a kolemjdoucím žaluj na sebe svou hanbu,
u vchodu chrámu, kde se káže láska,
jdi ukazovat bílé svoje tělo,
(to hříšné, svaté svoje bílé tělo!)
své čisté ženství hoď těm davům na pospas,
náš celý svět a všecko naše štěstí intimní,
to všecko, čím jsem tobě já a čím ty mně,
to všecko hoď jim — naši vinu tragickou
ať oslintávat mohou kuplířskou svou morálkou
a drze omakávat prsty špinavými
tvou tichou oddanost a štěstí naše slzící!

Ty pláčeš? Pojď! pojď ke mně, čistá duše má!
a nebuď smutna — hleď, jsem celý, celý tvůj:
ta prsa, na něž ráda kladeš hlavu svou,
ty svaly paží k zápasu a k práci napjaté,
mé čelo ustarané, jež tak ráda líbáš
polibkem dlouhým, v němž se naše duše potkávají,
mé oči vyjasněné smutky rozptýlenými,
ty oči důvěřivě planoucí vstříc jasné dálce,
zářící dálce našich velkých nadějí,
můj každý nerv a každý atom mojí bytosti —
všecko je tvoje!

Jenom smutna nebuď mi!
Svým vlastním tělem zahřeju tě v ustydlých těch tmách
—- sem polož zatíženou, umdlenou svou hlavu
a ruku dej mi, lichotivou, teplou svoji ruku,
a se mnou, duše, pojď, pojď se mnou oddaná
tou oddaností ženy, která trpět bude vždycky,
od prahů ctnosti zahnána ty se mnou pojď,
daleko někam z toho dusna přetvářky a lží
do volných dálek s širokými obzory,
kde čistým vzduchem, sytým vůněmi a teplem,
v zátopě světla půjdem' spolu osamělí,
dva píseň volnosti si zpívající vyhnanci,
a já ti nadšen budu cestou vyprávět
o slunci na horách a bílých ptácích v oblacích . . .

Západ.

Příteli F. Xav. Svobodovi za jeho „Západ".

Les vyhřátý usínal mdlobou únavy
a vyplýtvaných vůní. Dlouhé průseky
se v dálkách stmívaly, a z lesních hlubin
jak z černých tůní vylézaly stíny.
Jak kalich velkých mysterií plození
les zavíral se; v klidných jeho samotách,
kde v mechu zvlhlém těžké vůně ležely,
to zvláštní kouzlo intimity dýchalo,
jež důvěřivé, velké oči otvírá,
veliké, dětské oči blízkých duší dvou,
dvou duší, které na pustých se cestách potkaly,
té intimity, která sbližuje a svádí,
dvě měkké ruce svádí, planoucí dva rty
v rostoucí touze s rozpjatými křídly upíra,
jíž v stopách Oddanost jde pokorná a krotká.

A ptáci zmlkali, a lesní včely v korunách,
a v našich nitrech šeřících se cosi zmlkalo,
a divnou předtuchou my tiskli si ruce.
Houštinou vedla cesta; les se stmíval kolem nás,
samoty jeho najednou tak smutněly,
a, k sobě přimknuti, my cítili,
po praskajícím jehličí jak někdo v patách kráčí nám.
Ten někdo příliš známý nám, jenž v naši samotu
ve chvílích nejsvětlejších nečekaný přichází
s cynicky posměšným ve tváři úšklebkem
a o svůj podíl na našem se štěstí hlásí,
jenž o každou se radost dělí s námi,
o každý teplý okamžik, o každou rozkoš naši.

Tvých smutných očí velké, rozšířené zornice
tajemstvím bolestným se na mne dívaly,
jak vůně máku smutek podivný nás opíjel,
a naše horké ruce v nepokoji hledaly se.

Les řídnul. V bujné trávě staré mýtiny
my spolu zastavili se, dva stíny mlčící.
Strž pod námi se otvírala divoká
a pohled daleký nad vlnící se lesy.
A hořícího slunce velký kotouč krvavý
linií obzoru se právě dotýkal,
kraj celý hořel obrovským tím požárem,
v té výhni plamenů a v mracích kouřící se krve,
a smírnou harmonií klidných tónů svých
rozlehlé plochy topasu a modři ztlumené

usmiřovaly jitření těch barev hořících,
a východ chmuřil se prvními stíny blízké noci.

Taková opuštění tesknota a prázdno samoty
v bolestných rhytmech vlnilo se kolem nás a v nás,
a daleko, daleko zapadalo velké slunce . . .

A bylo něco hrozně tragického v tom,
jak nížil se ten veliký štít zářící
za tmavé, dlouhé pruhy rozptýlených lesů,
kde stíny vítězné už vyčkávaly v hlubinách.
A v našich bytostech se náhle cosi lámalo,
vír temnot bolestných nás strhnul v zakletý svůj kruh,
a v bezútěšné dálce našich pustých obzorů
jak rána smrtelná krvavěl smutný západ . . .

To byla jedna z bolestných těch našich chvil,
kdy zákeřně nás těžký smutek přepadává,
ten bezvýchodný smutek naší velké touhy,
jež svými plameny v nás ztravuje
oběti krvavé nejdražších našich sil,
jedna z těch chvil to byla, duše má,
kdy pocit samoty nás náhle sklíčí,
jak v nevýslovně smutné pláni bychom stáli spolu,
vším opuštěni, zrazeni — a sami, sami!
v tak pustých končinách a divně zachmuřených,
dva vlci vyjící k ztrnulým dálkám obzoru,
kde dýmá spáleniště zhaslých požárů.

A hořkla vůně zarosených mechovišť
a vůně pasek, kudy jsme se vraceli,
noc rodící se valila se proti nám,
a ve tmách, naplněných teskným tušením,
vstříc svítily nám veliké dvě horečnaté oči . . .

My umřem' spolu . . .

(Sloky z roku 189*.)

My umřem' spolu. A daleko někde, daleko,
a sami, tak docela sami, moje dobrá ženo.
A bude noc, noc pustá jako naše zoufalství
a dvéře budou zavřeny a v krbu zhaslý oheň.

To bude divná, smutná slavnost prohraného zápasu.
Svatební noc bolesti šílených orgií plná,
noc poslední, noc velikého smíření,
noc, po níž nepřijde už žádné, žádné ráno!

Ty budeš sedět bledá proti mně a zamlklá
tou těžkou zamklostí těch, kdož příliš trpí,
a čistýma, důvěřivýma očima
bez slz a výčitek se na mne budeš dívat.

Tím dlouhým, tázavým a rozsmutnělým pohledem,
jenž na nic neptá se a odpovědi nečeká,
pohledem prosebným, jenž za nic neprosí,
bez slz a výčitek se na mne budeš dívat.

A lampa bude stažena a pokoj přitmělý,
a ticho, těžké, k zalknutí a pusté ticho,
a mučivě a zdlouha míjet budou hodiny,
a bolestné jen prázdno bude v našich duších.

A jeden pro druhého ani slova útěchy
mít nebudem' v té těžké, bezútěšné chvíli,
bolestí drtivou a dlouhou příliš vyprahlé
a příliš unavené budou naše duše.

A promluvíš-li, bude hlas tvůj ztemnělý
a rozechvělý strachem tísnivým a bázní
před něčím velkým, slavným, čemu blízci budeme,
bolestně zápasící, hořkou svojí touhou.

Budeš mně mít ještě co říc' v té chvíli, ženo má?
v té chvíli diskretní a příliš blízké pravdě,
budeš mít odvahu v té chvíli dát mi odpověď
na jednu z otázek těch mučivých a smutných,

jež mezi námi nezodpověděny zůstaly,
jen na jednu z těch otázek, jichž těžké stíny
ve chvílích samoty se vždycky kladly mezi nás
a jimiž temněly se hlubiny tvých zornic?

Oddaně klesneme si ještě v náruč naposled
a s nadšením, s nímž dovedla's ty se mi vždycky dávat?
dáš ještě cítit mi to štěstí závratné
a budeš polibky mi vracet, moje ženo?

Viď, duše má, to zhaslo velké slunce před námi!
— do dálky za ním oči upřeny my umřem' spolu.
A dvéře budou dlouho, dlouho ještě zavřeny,
a pozdě k ránu bude svítit osamělá lampa . . .

Kněz Petr.

Napsal Kazimír Przerwa-Tetmajer.

Přeložila Pavla Maternová.

„Jakého že jsi erbu, pane Dzięgielewski? — Cikorie?"

„Ozorye, k službám dobroděje, pana kanovníka."

„A tak... No, prosím, kdo by také myslil... A napil bysi se vodky, pane Dzięgielewski erbu Ozorye?"

„Jak pan kanovník ráčí. Proč by ne?"

„A jakou bysi dnes radši — anýžovku nebo kmínku?"

„A nu — tak, abych pravdu řekl, kmínka, že jako dnes je úterý, zdá se mi rozumnější."

„Ó jakým ty vysokým slohem rozprávíš! Moh' by někdo myslit, že jsi s nebožtíkem Slowackim skládal „Krále Ducha". Ale jak to s tím souvisí, pane Dzięgielewski, varhaníče?"

„A co, s dovolením pana kanovníka, co má s čím souviset?"

„Nu, kmínka s úterkem!"

„A tak... Abych pravdu řekl, ono to snad ani nesouvisí."

„A proč jsi to tedy povídal, co?"

„Eh — když milostpán pořád jenom tak člověka ‚mustruje'..."

„Ho! ho! pane Dzięgielewski, varhaníče klonický! Pamatuješ, jak jsem já vás mašírovat učil tu na dvoře před farou, když se to k bouři chystalo? A s karabinou zacházet? Ačkoliv, co je pravda, sám jsem mašírovat nikdy neuměl, protože jsem sloužil v jízdě a měl palaš, a ne karabinu. Pamatuješ, pane Dzięgielewski, jaký jsem to byl statný oficír v pátém pluku hulánů pod knížetem Konstantinem? A jakého jsem měl koně kaštánka, ho! Pamatuješ, vašnosti, pane Dzięgielewski?"

„Jak pak mohu pamatovat, pane kanovníku, dobroději, když tenkrát moje matka ještě za svobodna v Sabańčiskách na jarmarkách tancovala?"

„A pravda, pane Dzięgielewski, že tys o něco mladší než já. Kolik pak jar si počítáš?"

„V matrice mám, že jsem se narodil v roce třicátém druhém, z otce Kašpara Matouše a z Kleofáši Zasciańské, Ozorye Dzięgielewskich, manželů."

„A odjakživa jsi měl takové žluté vousy, pane Dzięgielewski, varhaníče?"

„Ou, kde pak! Jak jsem mohl míti vousy, když jsem vyšel sotva z lůna matčina?"

„A byl jeden Říman dentatus, ten se narodil se zuby; proč bysi ty nemohl být Dzięgielewski „vousátus"? Jsi snad něco horšího než takový pohan, nebo co?"

„To je jistě, že jsme lepší než pohané — a k tomu šlechta..."

„A vidíš. Já jsem se narodil v sedmistém devadesátém, a teď máme osm set osmdesátý šestý; kolik pak se mi to ještě do stovky nedostává, pane Dzięgielewski erbu Cikorie?"

„Ozorye, má-li to být dobře, k službám pana kanovníka, dobroděje."

„No, buďsi. Kolik tedy?“

„Kdyby panu kanovníkovi bylo devadesát, to by scházelo devět.“

„A kdyby mi bylo sto, to by nescházelo nic, je-li pravda?“

„Eh, když miłostpán taky hned člověka splete. Jak se zas od desítky odpočítá . . .“

„No, honem, kolik?“

„Onu — to přece tak najednou . . .“

„A jsi ty taky, pane Dzięgielewski, rychlý v počtech jako žid v tanci. Tak já ti pomohu. Třináctka mi schází do stovky. Kolik je mi tedy?“

„Zrovna jsem chtěl říci, ať mě husa — osmdesát sedm!“

„Třináctka, pane Dzięgielewski, třináctka — osudná číslice. Ale jako že jsem šlechtic, jako že jsem Petr Zalański, neslevím Pánu Bohu ze stovky ani dne, na mou čest, neslevím. Což nejsem křepký ještě? Předešlé neděle, pamatuješ, vašnosti, jak jsem houkl s kazatelny na pana Boleslava Karasowského z Wůlky, jak usnul v lavici, že sebou trhl, až mu okuláry s nosu spadly. Oho! Ještě se nedám. Napil jsi se, pane Dzięgielewski, vodky?“

„Jak pak, když pan kanovník jenom slíbit ráčil?“

„No, tak vyndej skleničky z kredence. A že dnes je pondělí, a zítra úterý, vyndej dvě. Tu ne, tamtu, tak. Na ten úmysl lokneš si nejdřív anýžovky, potom kmínky.“

„Jak je libo panu kanovníkovi.“

„Loknul jsi si?“

„Ba že.“

„A teď druhou.“

„Když to musí být . . .“

„Zajez teď koláčkem. Dobrý?“

„Hm, hm, výtečný.“

„No, a teď si jdi, pane Dzięgielewski, domů a pokloň se pěkně paní Dzięgielewské i panně Anastazyi Paprykowské, její sestřenici; a já sobě zatím odbudu ranní modlitby. S Bohem, pane Dzięgielewski, erbu Cikorie.“

„Celuju ručky pana kanovníka dobroděje. Ozorye!“

A pan Dzięgielewski přejev si rukávem plavé, šedivící, dlouhé vousy políbil panu kanovníkovi ruku pod loktem a vyšel.

Tu se staroušek přežehnal, složil ruce na prsou a počal chodit po pokoji volným, pravidelným krokem, šeptaje polohlasně modlitby; a starý honící pes Zagraj, spící až posud pod kanapem, otevřel napřed jedno oko, potom druhé, vstal, protáhl se, zívnul, a jak byl ode dávných už let zvykl dělat den jak den, pustil se krok za krokem za svým pánem. Chvílemi odháněl staroušek rukou dotěravé mouchy, chvílemi chňapal po nich zuby starý Zagraj, a tak chodili oba až do snídaně.

Mezi modlitbou pan Petr pohlížel chvílemi na stěnu, kde visely pěkně vyleštěné dvojky a tkvěly velké, rozsochaté jelení parohy, chvílemi utkvíval zrakem na hyacintech a azalkách, kvetoucích v hrnkách na okně, anebo na slezech a slunečnicích, vybujelých před oknem; a zase mimochodem přeběhl očima po čibukách v řadě srovnaných a po pěnových

dýmkách mdlého lesku, nebo též nepřestávaje šeptati modlitbu zastavil se před skříní na knihy, tu neb onu popravil, srovnal a pomalu kráčel dál; pes za ním. Na svět nejednou také se podíval, nebo na dvoře otáčeli se pacholci v červených kabátcích, pan Walenty Moscik, hospodář, křičel a komandoval, mladí psi rozháněli kuřata, starý ochočený jeřáb, Martin, plašil slepice a stavěl se proti krocanům. Hluk byl a ruch. Děvečky v žlutých a strakatých šátkách na hlavě přecházely prozpěvujíce táhlé a zádumčivé písně, pávi roztáčeli skvělé ocasy a vypínali se vlekouce po zemi křídla, mračno holubů vzlétlo nade střechy a vznášelo se nad nimi opisujíc veliká kola. Na to vše padalo ranní slunce jasné a zářící, kladlo zlatotkané plameny po zemi a silo svit třepetavý po břízách a po lípách.

Pan Petr nepřestávaje se modliti hleděl v okno siný a tichý, se sepjatýma u úst rukama; a kdy již poslední slova modlitby došeptal, ještě nedělal znamení kříže, jenom u okna stál a díval se. A potom, udělav znamení kříže na vlastních napřed ramenou, kreslil je ve vzduchu, žehnaje ze svého pokoje klonickým lánům, lesům a rybnatým vodám i lidem pracujícím v polích, i stádům, co se po lukách pásla.

Tak bývalo často.

Vypiv kávu pan Petr zapálil si pěknou dýmku pěnovku, na dlouhém višňovém čibuku s velkým drahocenným jantarem — dar nebožtíka kolátora pana maršálka — a zabrav několik tahů naklonil se zpátky do fotelu a začínal dřímat, při čemž obyčejně něco se mu asi zdávalo, neboť pomrukával: ho! ho! a hýbal ukazováčkem u pravé ruky, což činil pokaždé, kdykoli se zájmem vypravoval anebo na minulé dávné časy vzpomínal.

Mělo se mu také o čem zdát! Mládí vskutku „selské andělské“ v Zalanech; služba pod knížetem Konstantinem, několik let emigrace, dlouhé cestování, konečně několik desítek roků služby Boží, přísné a plněné po vojensku, bez úlevy, po rozkazu . . .

Knězem nestal se z povolání, ten kdysi skvělý rytmistr od hulánů; přiznával se k tomu upřímně. „Já,“ říkával nejednou, „narodil jsem se, kochánku, na kněze, jako moje děvečka Vikta, co korec brambor na zádech unese, na baletku. Byl jsem mladý, hezký, ho! ho!, ne chudý a jak náleží živý, lehkomyslný, veselý — však jsem byl polský šlechtic a k tomu kavalerista. Ale poznal jsem, kochánku, čím jsme se provinili. Když mi můj sluha Sobek, hoch ze Zalan, šavli dost nevyleštil anebo bot v čas nepřines': tumáš přes hubu! Můj otec, můj děd, můj praděd, všichni Zalanští za takové a těm podobné věci políčkovali svoje Sobky. Proto mi pak můj chlapík před první bitvou utekl, proto v šestačtyrycátém mého bratrance Stanislava jeho vlastní lokaj za nohy stáhl s koně a potom ho sedláci tak sesekali, že poznat ho nebylo možná. Já šel jsem dělat pokání za sebe i za jiné Zalaňské, šel jsem, kochánku, sloužit těm, proti nimž cítil jsem se provinilým . . . A myslíš, kochánku, že mně bylo snadno všeho nechat, opustit svět, který se na mne usmíval, obléci kleriku, jít na vesnici, selské děti křtít a kolozubé baby zpovídat? Nejednou myslil jsem, že toho nevydržím, kochánku. Ještě, jak vypukla uherská vojna, jen jen že jsem kleriku na hřebík nepověsil a nevydal se za

Karpaty. Ale řekl jsem si: Dal jsi se k Bohu do služby, služ! A služba Boží přísná věc a On nežertuje. Je-li dobrý, je dobrý, ale jak se rozhněvá, do kouta všichni! Ba i sám Michal Archanděl, ač je to velký bojovník a ďáblu kůži vypral, stranou jenom šavlí pobřinkuje, a před Pánem Bohem tak ji tiše v hrsti nese, jakby po císařských pokojích stoupal. A což teprve daremný člověk, buď si třeba kanovníkem. Ho! ho! Ale potom už bych byl za poklady světa své kleriky nesvlekl a své farnosti neopustil. Co jsem zprvu, kochánku, podstoupil jako pokutu, jako za pokání, abych já, šlechtic z dobré šlechty a jízdecký důstojník mezi sprosté sedláctvo šel, život mu svůj, svoje dni i noci v oběť přinesl, potom jsem si to oblíbil. A potom oblíbil jsem si i věci božské a začal jsem z těch duší dělat duše boží. A myslíval jsem si při tom: za každou duši klonickou, kterou já tady přizpůsobím Bohu, On tam, soudce spravedlivý a milosrdný, odpustí Zalaňským aspoň po jednom roce trestů očistcových. A potom z milosti boží začal jsem i celé lidstvo milovat a tu lásku vštěpovat v klonické duše. A pověz mi, může být co pěknějšího na zemi, než schráněti duše Bohu, svému lidu a lidstvu? A ty duše klonické, ony jsou samá hlína a samý kámen, ale i v nich jest půda úrodná, ony nejsou zlé, jsou dobré. Jsou jenom, kochánku, tuze ubohé a třeba je, kochánku, velice je milovat a mnoho jim shovívat a lidským k nim býti. Kdybych já byl svého Sobka méně políčkoval a více s ním se zabýval, nebyl by mi před první bitvou řekl: „čerta mi po tom!“ a nebyl by utekl, kde pepř roste. A vidíš, mohu směle, kochánku, říci, že jsem splnil, k čemu jsem se přihlásil; byl jsem, směle mohu říci, dobrým knězem, dobrým pastýřem duší. Abys mi to byl tak prorokoval před šedesáti lety, když jsem za pannou Jadvigou Karsnickou na šedé turecké klisně jezdíval a potom ji na téže klisně unesl, odpusť Bože, pro svého přítele, Hilarka Roščevského — aby mi to byl prorokoval, že mě v klerice budou do rakve dávat, kde já myslil, že v jenerálských ostruhách půjdu do údolí Jozafat... Ho! ho! Člověk střílí, Pán Bůh kuli nese...*) Ho! ho!... Kde pak je pan Dzięgielewski?“

Bez pana Dzięgielewského nemohl se staroušek obejít, sotva minulo několik hodin. Tento pan Dzięgielewski z drobné venkovské žmudské či litevské šlechty přibyl ještě s nebožtíkem otcem Kašparem Dzięgielewskim, erbu Ozorye, z Litvy a nalezl tenkráte útulek v klonickém dvoře. Nejprve dvorskému písaři pomáhal vést účty, ale že k cifrám neměl hlavy, než pěkně na flétnu hrál, věnoval se umění varhanickému; i uměl takový cit z měchů dobývat, že se až panně Krystině Kolasikiewiczowně, komorné paní maršálkové, udělalo mdlo z toho při zpívané mši svaté, a konečně se stala paní varhaníkovou, a tak pojednou ze stavu měšťanského k hodnosti šlechtické se povznesla.

S panem Dzięgielewskim míval pan Petr disputy o všem, počínaje ovsem a politikou a konče astronomií a mšicemi. Škádlil se s ním a bral si za terč jeho šaračkové šlechtictví,**) předělávaje mu Ozoryji na cikorii, což se opakovalo pořád stejně už nejmíň po třicet let.

*) Člověk míní, Pán Bůh mění.

**) Šaračkový šlechtic — šlechtic oblečený v šedé, popelavé sukno.

Pan Dzięgielewski nosil na všední den černý šátek na krku, dlouhý, tabákový svrchník, kamizolku na knoflíčky a pruhované spodky; v neděli a ve svátek, na jmeniny papežovy a kanovníkovy šátek tmavomodrý, nový tabákový svrchník, popelavou kamizolku a nové pruhované spodky. Měl čepici se stříškou, šátky na nos červené se žlutými okraji, rohovou tabatěrku, hůlku s pozlaceným knoflíkem a mosazné pečetítko s erbem.

Kněz Petr miloval ho velice.

Kolem fary bylo jako v arše Noemově. Mimo obyčejná domácí zvířata měl pan Petr malý zvěřinec, v němž žily srny, zajíci a zvláštní zámořské jakési husy v bezpříkladné shodě. Dozor nad touto menažerií jakož i nad zahradou měli na starosti rozliční dědečkové a babičky, sirotci a mrzáci sebraní po okolí. Kněz Petr sbíral ubožáky, přivíjel je k sobě, odchovával a vychovával. Pro sebe zpotřeboval nemnoho, hlavní jeho výdej byla za pěkné boty a taláry, jež byly jeho slabůstkou: i maje z farnosti a z vlastního jmění značné důchody, živil i odíval celé legiony chuďasů. „Můj soused," říkával, „kněz Wajdzik, když opravovali v Nowosiadku kostel, nedovoloval malířům choditi po lešeních, neboť mohl některý spadnout na okno, a tabulky stojí mnoho; groš ke groši vytlouká, nepřeje si ani do úst, aby po jeho smrti sedláci kostel pokryli a vystavěli novou zvonici; a já pravím, že já lépe dělám. Neboť Pán Bůh o plech na kostele nedbá, ale o to, jaké duše se v tom kostele modlí; a houpe-li se mu zvon výš než lípa nebo níž než lípa, to Mu je také zcela jedno, jenom když Mu srdce lidská k nebi zvedá. U mne by se také to i ono na kostele dalo opravit, ale mně je přednější sirotčí huba než díra v kostelních šindelích."

Měl kněz Petr velkou stinnou zahradu, v níž mnoho stromů, dnes již vyrostlých, vlastní rukou zasadil; vždyť již více než půl století seděl na klonické faře. Výborně uměl ovoce pěstovat, dělával jím prezenty osadníkům a sousedům; a květin měl hojnost převelikou. Jak jen se k nim dostal a kol nich se otáčel, vždycky s nimi rozmlouval. Jedny chválil, druhé káral, třetích litoval. Měli jste slyšet. „Un, také jsi's to vybujel, narcisku, až se's zlámal, vidíš. Nu, počkej jenom, to tě podepru.. Tak. Teď se ti bude růst líp. Drž se dobře, tak. A ta slunečnice, daremnice, jak se tu rozpanošila! Někdo by myslel bůhví co! Nějaký tulipán zámořský anebo ananas že je to! A ty zas kam se to vypínáš, svlačci jeden! Podívejte se! Poleze si na plot až! Jakoby neměl tyčky! Tu ji máš! Ještě mi poblázníš hodný, pořádný hrášek! To bys tak moh', zkus to jenom! A ty konvalinky jsou tak hezounké. Jako panenky. Jen vy se mi sem netlačte, astry. Ho, ho! Znám já vás. Nebyl bych musel být u hulánů! Ho, ho!"

Někdy pan Petr, když se dobře po obědě vyspal, působením dávných vzpomínek nabýval ducha rytířského; a že již byl poněkud zdětinělý za tak mnohá léta, stával se obětí pan Dzięgielewski. Když se sbíralo na bouři před vojnou prusko-rakouskou, kněz Petr, vykasav okraj kleriky, v ruce starou hulánskou šavli, cvičil na dvoře farním dobrovolníky, mezi nimiž byl i pan Dzięgielewski, tehdy ještě kavalír a pomocník písařův. I býval staroušek čas od času zvědav, zda varhaník nezapomněl cvičení?

„Vezmi si tamten dlouhý čibuk — ten ne, tamten delší,“ říkal „a mně, prosím, podej ten kratší. Tak. Pozor! Pochod! V pravo v bok! V levo toč! Pochodem . . . Stát!“

Varhaník zpocený, celý vyjevený, stával vzpřímen jak struna před kanovníkem, a ten pozoroval jeho postavu pošťuchuje ho z lehka čibukem po bradě a stahuje mu popelavou kamizolku k pruhovaným spodkům.

Vojenská ta cvičení, ačkoli dosti zřídka se děla, zlobila velice hospodyni pana kanovníka, pannu Kateřinu Capikównu, jakožto „nejen s povahou stavu kněžského se nesrovnávající, ale i zdraví milostpánovu škoditi mohoucí“.

Přes to po nějaký čas byla zticha.

Ale jednou přihodilo se, že zachtělo se knězi Petrovi — který slynul kdysi jako rubač a jedenáct soubojů odbyl, při čemž ho jen jedenkrát pan Bohuslav Chomialski lehce přes pravé ucho škrábnul, začež sám odnesl tvář „rozjechanou“ od ucha až po šíji — zachtělo se mu zkusit, zda ještě „rukou vládne“.

„Pane Dzięgielewski, vezmi si dnes ten druhý, kratší čibuk,“ řekl vstávaje s fotelu a sundavaje dýmku s čibuku, z něhož táhnul.

„Nač to, smím-li se ptát?“

„Uvidíš. Uděláme si kvartu.“

„Co to pan kanovník povídá?“

„Braň si břicho po levici!“

Varhaník se ulekl:

„Chval každý duch Hospodina, abych pravdu řekl! Proč pak?“

„Neptej se nic, jen poslouchej. Na levou nohu se opírej. Lépe, tak. Prohni se. Břicho na zad. Ou, jaké to neohebné břicho máš! Když jsem byl ve tvém věku, měl jsem je ještě jako panna Klocia Tymińska, jíž jsem onehdy poslal k sedmnáctým narozeninám sušených hrušek do Střížovic. Hlavu vzůru! Pravá volná. Bodni! Jedna, dvě! Vypni prsa! Rukou takhle. Potom tak. Rozumíš? Já tak, ty tak. Jedna dvě! Gardez vous!“

„Jak poroučíte, pane kanovníku!“

„Teď pozor! En garde!“

Varhaník vykřikl a kvarta vypadla tak dobře, že nejen uhodila do břicha pana Dzięgielewského, ale i do dvou květináčů s fuksiemi na okně, které sletěly s velkým hřmotem.

„Běda nižším bytostem, kdy vpadnou
mezi ostří hrdin šermujících!“ *)

zadeklamoval kněz Petr stoje nad střepinami. Ale v tom panna Kateřina Capikówna vpadla do pokoje červená jak drchnice, prudká jako puma.

„Milostpane!“ vykřikla.

„A co?“ tázal se trochu zahanbený kněz Petr, bera na se klidnou tvář.

„Hanba a urážka Pána Boha! Aby to tak kdo uviděl! Pan kanovník jako třeštidlo, s čibukem po pokoji, a pan varhaník moh' by taky mít

*) Hamlet.

rozum. Otec dětí! A ještě k tomu šlechtic! Jak se to ještě jednou stane, nedám kávy, jako že je Bůh nade mnou, nedám!"

„Hleďte ji! Babská hrozba, žabí déšť!" osmělil se zabručet pan Petr.

„Babská nebabská! Milostpán je mi také vyvedenec!" odfoukla si panna Kateřina. „Snad dát bílou kazaječku a krejzlíček! Podívejme se!" a nakvašená vypadla z pokoje jako buran.

Pan Petr však byl spokojen.

„Baba je obyčejně dračicí," mručel, „a buď jak buď, ruku mám ještě ne špatnou. Jak by to dopadalo, ho, ho!"

Letního odpoledne rád pan Petr vycházel za farskou zahradu a usednuv na lavičce pod starým tisem hledíval do světa. Viděl odtud zlaté obilí plné modrých chrp a máků červených, růžové a bílé pruhy jetele, zelené louky, poseté množstvím různobarevného kvítí, jak se měnily v lesku slunečním. Viděl bor, temný jakoby pod chvějícím se průzračným gázem zlatě smaragdového světla, a v dálce někde mlhavé, modrající se hory; a stranou opodál viděl velké jezero, tichou, lehce větrem se vlnící rozchvěj vodní, u břehů lekníny a šelestícím sítím porostlou, jiskřící se místem v slunci jako stříbrný plech, místem sivou nebo šedomodrou. Po jezeře pluly divoké kačky, černající se z dálky na hlubině, vznášeli se nad ním čápi širokýma perutěma a celé mraky čejek křiklavých, a jezero táhlo se široko daleko do kraje, tiché, snivé, lehce větrem zčeřené.

Vše to bylo zatopeno v jakousi šeř světla, v nekonečný klid, vše bylo rozlehlé a beze hranic, jakoby zaslouchané do větru a šumu luk i vody, lahodného smutku, rozkolébaného stesku, jakési polní zádumy plno a jako spito divným nesmírným opojením . . .

Kněz Petr díval se a díval, i rozeznával zprvu obilí od luk a les od vody, ale pomalu počínal se mu ten celý velký a rozmanitý svět slévat, slučovat a měnit v jedinou společnou barvu, modravou a průsvitavou. Obilí, kvítí, tráva i tiché kruhy vln jezerních i čápi na širokých bílých křídlech i houfy křiklavých čejek i průhledná oblaka i nebe jasnomodré, všecko to naplňovalo mu oči a dělalo v nich velkou světlost, milou a nesmírně sladkou. Zdávalo se knězi Petrovi, jakoby již ne svět skutečný sám, ale duši světa viděl, spíše opar jakési čiré mlhy, nesoucí barvy země, než zemi samu.

A potom to vidění — víc duchem vidění než očima — počínalo hynouti a rozvívalo se v dálce prchajících z paměti obrazů kdysi vídaných. Zatím počínaly se v duši kněze Petra rozmodrávat obrovské pláně mořské s koráby o bílých stěžních a obrovské pláně pouští; počínaly v ní šumět cedry na Libanu i palmy oás arabských, vyrůstaly v ní mlčící pyramidy i vulkány s červenou kšticí plamenů na vrcholku; objevovala se města východní, stobarevná, i ono římské, mrtvé, dobývané ze země, i skupiny lidí i divná zvířata; tvořil se v ní jakýs lahodný chaos dojmů, přitlumený vzdáleností časovou, zaplavilo ji zapomnění se, zamyšlení. A nejedenkráte, teprve schválně hospodyní vyslaný miláček staroušků̊v, sedmiletý sirotek, Ignác Znajda, budil ho ze zádumy, tahaje ho za kleriku.

„Jegomošč!" *)

*) Jeho Milost = Milostpane.

„A . . . a co?"
„Jegomošč spali?"
„E, jenom jsem si tak podřimoval."
„Paní hospodyň poručila mi, abych běžel, a prosí, aby jegomošč šli."
„Dobře, dobře, hned půjdeme."
„Jegomošč!"
„A co?"
„A to chodí pán Ježíš tak po nebi, jako jegomošč po zemi?"
„Ano, tak."
„A je bos?"
„A to se ví. Proč by tam nosil boty, když je teplo."
„A je veliký?"
„Ho, ho! jako svět."
„A to, jak blesk uhodí, proletí mu mezi prsty u nohou?"
„A jistě, jistě."
„A je dobrý?"
„Ho, ho! Jako med."
„A med je dobrý?"
„Což jsi ještě neokusil?"
„A Pámbu?"
„A Pán Bůh je také dobrý."
„Eště lepší?"
„Ne, stejně, docela tak."
„A veliký je Pámbu?"
„Takový, jako Pán Ježíš."
„Jegomošč!"
„A co?"
„Paní hospodyň poručila, abych běžel, a prosí, aby jegomošč šli."
„Dobře, dobře, pojďme."
„No, tak pojďte. Dejte ruku. Pomaloučku, však jste staří."

A Ignác bral za ruku kněze Petra a šli spolu pěšinkou k faře, rozmlouvajíce po cestě vážně a pilně.

Vikář zaujatý službou Boží i lidskou a zaměstnaný velice a přísně, studující dnem i nocí díla theologická, byl mu málo zastavatelem a pomocníkem, i neměl kněz Petr mnoho času, aby myslil na smrt, tím spíše, ježto vždycky sliboval, že se stovky ani dne Pánu Bohu nesleví. Ale jednoho podzimního večera, když slunce zapadlo, poslední rudě fialové prouhy strouc po temném nebi, kněz Petr, který dlouho před tím seděl mlčky na chodbě k zahradě, zdaje se dřímati, obrátil pojednou hlavu k varhaníkovi, jenž seděl proti němu, a řekl hlasem vážnějším než obyčejně:

„Pane Dzięgielewski, mně se zdá, že musím jít."

„A kam, smím-li se ptát?"

„Dál než je odtud do farní kanceláře. Tam . . ." I ukázal rukou k bělající se opodál zdi hřbitovní.

Dzięgielewski se křižoval.

„A co také pan kanovník dobroděj vymýšlí! Mám-li pravdu říci, ani se to nesluší, fuj! Ještě, kdyby bylo zle . . ."

„No, uvidíš, pane Dzięgielewski, varhaníče klonický, že už musím jít, již i tu třináctku Pánu Bohu odpustit musím.“

„Ó, ó! Kdyby radši milostpán ani nevyslovoval takových hloupostí.“

„E, je už také čas. Zpovídal jsem se zrovna dnes ráno, jako bych to byl věděl. I u přijímání jsem byl. Jsem připraven. Pro vikáře také ještě snad byste mohli poslat, ale pěkně ho poproste, neboť jistě sedí nad „Summou theologie“ nebo nad „Následováním Krista“. Takoví mají býti kanovníky a ne já, starý hekal.“

Od polí táhly zahradou chladné, teskné podzimní vůně, a vál tichý, jednotvárný šum větru.

„Pane Dzięgielewski!“ ozval se staroušek.

„Poslouchám, pane kanovníku, dobroději.“

„Poslouchej, vašnosti, ale ne mne; poslouchej svět. Slyšíš, jaký to šum? Zdá se mi, že slyším, jak se celý ten velký stroj hýbe, jehož Bůh jest stavitelem a strojníkem věčným. Točí se na svých osách planety i slunce, všecko chodí svými drahami a šumí. Celý svět šumí. A On, budovatel a strojník věčný, poslouchá a raduje se. Pomysli jenom, pane varhaníče klonický, Matouši Timotheji Dzięgielewski, erbu Cikorie, jaký to ohromný a zázračný je asi šum! Ty myslíš, že jako větrník Kuby Michalova ze Zardzavice, a zatím tisíc, milion takových větrníků. Ho! Ho! Jako všecky vlny Atlantiku a všecky vichry Sahary najednou. Poslouchej jen . . .“

„Poslouchám, pane kanovníku.“

„Slyšíš?“

„Slyším, jak vítr šustí po zahradě.“

„A toho šumu světa, toho stroje obrovského neslyšíš?“

„Ne, prosím pane kanovníku, dobroději.“

Kněz Petr chvíli se odmlčel a potom znovu promluvil.

„Odšoupni, vašnostpane varhaníče, tu okenici na sever. Ať mi sem vejde co nejvíc vůně z polí. Tam — totiž tam, víš, bude snad, bude-li Bůh milostiv, přesličné světlo a kůry andělské i vůně rajské a všeliký div; ale přece klonických polí nebude, nebude té vůně z mé farní zahrady . . . Věčnost je dlouhá, ale i padesát let hned tak pes nepřeskočí . . . Ty mladé jilmy dáš podepřít, a hrušky aby na zimu slamou ovinuli . . . Ho! ho! Takové vůně nebude . . . Vašnosti, pane Dzięgielewski, já jsem byl ve Svaté Zemi i v Arabii i ve vlaských oranžovnicích, a takové vůně, jako doma, dříve v Zalanech a potom tady v Klonicích, nebylo nikde. Pane Dzięgielewski!“

„K službám pana kanovníka.“

„Vychází již měsíc?“

„Ano.“

„Je jasný? Mně se to těžko obrací v tamtu stranu.“

„Jasný.“

„To chvála Bohu. Nechtěl bych v nepohodě umírat.“

„Uu, co pak to pan kanovník . . .“

„Ticho, pane Dzięgielewski, varhaníče, ticho. Měsíc posvítí duši, půjde jasnou silnicí. A i dobře, půjde-li z chodby. To je stejně, jako by z pole. V našem rodě málo kdo na lůžku hasl. V poli hasli. Dobře,

že dokonali, nebo kdo ví, jak by se jim vedlo, jako jiným. Kozla platí šlechtictví bez šlechetnosti v duši. Tak, pane Dzięgielewski."

„Slyším, pane kanovníku."

„Oblečeš mne v novou kleriku, v tu s hedvábnou podšívkou, hedvábným pasem přepášeš, zlatou sponou sepneš. Boty nové, a pěkně vyleštit; řetěz kanovnický na šíji, vojenské řády na prsa. Prsten pečetní necháš mi na prstě, ať jde se mnou... Obsypeš mne kvítím, hodně mateří doušky, ta voní, a narcisky do hlav. A šavli moji, vašnostpane Dzięgielewski, zlámeš, protože jsem z rodu poslední... Co pak to, ty bučíš, pane Dzięgielewski?"

„U-u-u... vždyť pan kanovník zrovna mi krájí srdce..."

„Anebo víš co, pane Dzięgielewski, šavli lámat bylo by škoda, ale tiše, aby vikář neviděl, dáš mi ji pod kleriku do záhybů. V rukou kříž, vždyť pak jsem kněz, ale tam, pod bokem, šavle... Cítíš, jak to voní z mé zahrady, pane varhaníče?"

„Cí-cítím... pane kan-n-novníku dobroději..."

„Závěť je tam, v psacím stole. Všecko v pořádku. Jen ty mi tu stále, pane Dzięgielewski, květy v květníkách zalévej a opatruj zahradu. Nic neprodávat, nikoho nevyhánět. Na všecko je fundus. Na dědy i na baby, na siroty i na mrzáky, na zvěřinec, na Martina i Zagraje. Všecko ať zůstane, jak bylo, pokud nevymře anebo nevyroste a nepůjde do světa. Srnče bez srnky stejně soucitu hodno jako malé děcko. Bůh všecko stvořil, všecko miluje a o všem ví. — Pane Dzięgielewski!"

„Co poroučí pan kanovník?"

„Plavky pošlete panu Strzemieskému do Topolice. Neprodávat jich, Bože uchovej! On jim rád chleba dá, že s nima jezdil poslední Zalaňski. Můj děd trochu jsa nachmelen vystřelil panně Bronislawě Strzemieské stříbrný kofliček z ruky a potom jí padl k nohám, a stala se mojí babičkou. A tak jsme příbuzní. Plavky do Topolic, sivky panu vikáři na památku, neboť se sivkami jezdí rád a jen těch jediných se nebojí. Střelu ať si vezme poručík Kotvic, je to jízdecký kůň. Snad dá Bůh ještě oba té trubky nezaslechnou, co já dnes. Ho, ho!... Dýmku s Marií Antoinettou a bronzový kalamář s Napoleonem taktéž panu vikáři. Z mého jmění bude fundus k účelu vychovávacímu, a tobě, pane Dzięgielewski, odkázal jsem testamentem dva býčky, deset tisíc a ještě to i ono, a tu máš teplou rukou tu tabatěrku želvovou s rubínem, abysi si pamatoval na starého kněze."

„Uu, uu, uu, pane kanovníku, dobroději!..."

„A neklekej přede mnou, vašnosti, neceluj mne po kolenou, fuj, styď se, všichni jsme si rovni. A že já mám víc, dám tobě. Tak to má být, a dost. A nebuč tak, pane Dzięgielewski, nebo zbudíš lidi... Napracují se za celý den, potřebují spánku. Já jsem se také, třebas jenom za půl života, napracoval dost, třeba jít spat... A přece divné to je. Přece se ví, že se umře, a tak je divně. Zítra již snad člověka nebude, a tady — byť jen lísteček jeden s lípy spadl, byť jen stéblo trávy zvadlo... A přece všecko z jednoho Boha vyšlo, Bohem trvá... Marnost marností jest člověk a nic než marnost. Rok, dva budou pama-

tovat, potom zapomenou . . . Nu, atsi, jen když Bůh milosrdný nezapomene . . . Což po všem ostatním!

Jak si také živě vzpomínám, jak jsem tu první den po svém příjezdu habrovou alejí v zahradě chodil . . . Takové byly ty habry jako dnes, rozložité a šumné. Padesát let, půl věku tomu . . . Nechce se mi věřit, že tu ta pšenice zase tak rovně poroste, a přece poroste. Tolik let . . . Co jsem já tu lidí pokřtil, co jsem jich tu pochoval . . . Ó, jak jasno je!"

Vinným listím, které hustě obrůstalo chodbu, počala se vkrádat zář měsíčná, tichá a stříbrná, věšela se na listí a patřila dolů. Šum větru pohrávaje listím jakby přimykal i otevíral víčka její. Kněz Petr pohlížel nějaký čas vzhůru, potom hlava klesla mu k prsům, a pan Dzięgielewski, jemuž veliké slzy tekly do vousů, slyšel, jak staroušek šeptal:

„Nic na plat, nic na plat, musím jít . . . Teď večer nebo zítra ráno, ale musím . . . Jak to měsíc na mne patří . . . Jako by mi jasnost nějakou opovídal nebeskou. Ale kdo ví . . . Nikdy jsem se ničeho nebál, co jsem se smrti nahleděl do očí, a přece mi jaksi strašno . . . Bože, buď milostiv mně hříšnému, Bože buď milostiv mně hříšnému . . . Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa. A i krev jest na mojí duši . . ."

Spustil ještě níže hlavu na prsa a mlčel chvíli, ale pojednou ji pozvedl a silným hlasem promluvil:

„Pane Dzięgielewski, jak odzpívají Requiescat in pace, poruč vystřelit ze všech hradních hmoždířů. Pamatuji se, v březince letí na mne dragonský důstojník, jak jsem ho čís'! ale to bylo v dobré věci, pane Dzięgielewski, toho bylo třeba . . . Narovnejte ten knůtek v lampičce před Matkou Boží Bolestnou . . . Tak . . ."

Na to pan Petr zavřel oči a počal dřímat, ale varhaníkovi se zdálo, že hlava klesá starouškovi níž a níž, a že oddychá stále slaběji a slaběji. Trvalo to nějakou dobu, až se pan Dzięgielewski počal nepokojit a chtěl již vstát, aby zavolal pannu Capikównu, když tu hodiny uhodily dvakrát na půl desátou a ve dveřích, vedoucích do chodby ze síně, objevil se malý Ignaš Znajda v košilici a v plátěných kalhotkách. Přistoupil k lenošce páně Petrově a zatáhnuv zlehka za kleriku ozval se:

„Milostpane! Pojďte! Paní hospodyň poručila mi: Běž a pros, aby milostpán šel spat. Pojďte, dejte ruku! Pomaloučku, vždyť jste starý. Milostpane!"

Ale když pan Petr se nehnul ani neodpovídal, tu Ignaš pozvedl velké oči k panu Dzięgielewskému a otázal se:

„Pane varhaníku! Milostpán umřel?"

Příživníci pařížských kaváren.

e v Paříži více než kde jinde v střední Evropě milují pobyt na ulici, dosvědčují zejmena tamější kavárny. U nás spatříte jen výjimkou před některou veřejnou místností na chodníku improvisovanou malou letní verandu — několik stolků, zastíněných shora rozepjatým plátnem a koldokola pečlivě ohražených mřížkou s břečtanem neb jinými živými zelenými plentami. A kdyby naše obecenstvo i více bažilo po takových vzdušných expositurách, postavila by se proti nim asi přísná správa obecní, které je solí v očích vše, co vybočuje z rovné plochy průčelí a jakkoli ruší zajímavý pohled na šňůrovité řady uniformovaných činžáků.

V Paříži nemají těch skrupulí. Na boulevardech a jinde opanovaly kavárny pro sebe dobrou polovici chodníku. Který majitel nelituje určeného za to poplatku, posype prostě za prvního krásného dne jarního (ba, Neruda ve svých Pařížských obrázcích z r. 1863 mluví dokonce již o únoru) část chodníku před svou místností pískem, přestěhuje tam filigranské stoly a židle, rozepne nad tím úhlednou plachtu, a má zařízenu letní místnost pro celou pěknější část roku. Některý odloučí ji od sousedních podobných závodů zasklenými přepážkami, některý přidá i jinak nějakou lehkou ohradu, ale často neoddělují se ničím od živého ruchu uličního, jehož pestré šumné vlny proudí přímo kolem těch vystrčených kavárních stolků, div nevrážejíce do hostů, pijících tu klidně svůj „café crême“ nebo „boc“. Tyto neruší ani dost málo, že snídají neb i obědvají na samé ulici, uprostřed valících se po chodníku zástupů, vystaveni jim na odiv jako modní loutky ve výkladních skříních; naopak shledávají právě v tom zvýšení požitku, že i při své kávě mohou zůstati v nepřerušeném spojení s bouřlivým tepem pouličního života. Labužnicky užívají navzájem toho věčně se měnícího divadla, jehož i hercem i divákem je tak rád každý pravý Pařížan, ať již uhání v jednom z nesčetných různorodých povozů jízdní dráhy nebo dává se unášeti nekonečným proudem passantů na chodníku nebo si klidně hoví u stolku před kavárnou či prostě na jedné z prostranných lávek, kterých je všude hojnost pod stinnými stromy boulevardů. Zkrátka, v létě přestěhováno je i obecenstvo kaváren na ulici a tvoří podstatnou část živého kaleidoskopu městského. A je to v uliční fysiognomii črta vynikající, poněvadž na boulevardech i v některých jiných ulicích řadí se kavárna ke kavárně někdy téměř nepřetržitě po celé délce.

Avšak mluvím-li o kavárnách, nemyslím kavárny v našem úzkém smyslu. V Paříži neodlišují se kavárny tak přesně od hostinců jako u nás. Možno ovšem rozeznati asi tak tři hlavní druhy veřejných místností: pijárny lihových a chladivých nápojů, kavárny, kde však obyčejně pije se i pivo, a restaurace, zařízené hlavně pro podávání jídel. Ale všechny ty hlavní kategorie splývají spolu v nesčetných odstínech. Nejvíce je místností takových, kde — vedle různých likérů a chladivých nápojů —

pije se i káva i pivo, toto ovšem jen ve skrovných dávkách: obyčejně malá sklenička, „boc“, a jen někde i větší „double-boc“, přibližující se poněkud našemu půllitru. („Bok“ zde neznačí druh piva, nýbrž vůbec skleničku piva jakéhokoli.) Nejrozšířenější je tu pivo bavorské — „Bière de Munich“ čtete ohlášku na každém kroku, mnohdy s německým názvem pivovaru „Hofbräu“, „Löwenbräu“, „Spatenbräu“ atd. Malá sklenička takového piva stojí 30 centimů; francouzské je lacinější.

Nuže, vejděme také do jedné takové kavárny „en plein air“. Slovo „vejděme“ se ovšem dobře nehodí; neboť nevešli jsme nikam, nýbrž sedli si prostě k jednomu z titěrných, na chodníku postavených stolků, kolem nichž jsme právě šli. Jsme na živém boulevardu, ve větší kavárně a proto je zde rozestaven stolků hezký počet — ovšem dle možnosti stísněných, neboť majitel musí obmezený prostor co nejvtipněji využitkovati jak filigranskými rozměry stolků a sedadel, tak nejmožnějším ztenčením mezer mezi nimi. Našinec proplétá se těmi úžinami úzkostlivě se stálou obavou, že neobratným pohybem způsobí řícení a kácení se stolků, židlic, lahví, sklenic a všeho kolem sebe. A usedneš-li, není radno pohodlněji se natáhnouti.

Ale ty kavární letní expositury nejsou jenom na boulevardech a ve větších ulicích, kde šířka chodníků je ovšem taková, že omlouvá ten výboj soukromé podnikavosti; mnohde i na úzkém chodníku, před nějakou nepatrnou nalévárnou našly si místo třeba jen dva tři stolky a nacházejí také hosty, jimž nevadí, že tu nemají nad sebou ani plátěné střechy a že v nejpravějším slova smyslu sedí na trottoiru.

Usadili jsme se tedy šťastně k jednomu stolku před onou boulevardní kavárnou. Přichází číšník a bez přepjatých poklon ptá se po našem přání. Nevím, ale zdálo se mi, že v chování pařížských číšníkův zračilo se větší sebevědomí nežli na jaké jsme zvyklí u nás. Obslouží tě zdvořile, ale bez jakéhokoli sebe ponižování; jejich vzezření jakoby svědčilo, že dobře mají na paměti republikanské heslo: égalité. Obyčejně nemají prý zvláštního platu a odkázáni jsou na zpropitné, které jim proto dává každý v obnosu vyšším nežli u nás. Proti tomu pravidlu není radno se prohřešiti. Viděl jsem na příklad v jedné restauraci toto intermezzo: starší dáma pojedla něčeho a když jí přinesli účet, činila námitky proti jeho výšce; ale konečně zaplatila a před odchodem položila na talíř pro sklepníka zpropitné, snad následkem oné difference v obnosu nezvykle malém. Ale číšník hrdě pospíšil s talířem za odcházející na ulici a požádal ji s resolutní zdvořilostí, aby si svých několik centimů vzala. V restaurantech, kde bývá útrata větší, přinášejí obyčejně hostu na talíři neb tácku účet; není zde obyčejem, aby se host zpovídal, nýbrž sklepník sečítá hned sám u kredence celou útratu a přináší konsumentu hotovou již addici (l' addition).

Pro lepší kontrolu ponechávají před hostem na stole každou vyprázdněnou vinnou láhev a přinášejí mu každou novou sklenku piva na

novém tácku, takže před větším pijákem brzy tvoří se celá baterie nádob nebo rostoucí sloupky nakladených na sebe tácků.

Kavárna, kterou jsme zvolili, je z těch, kde skutečně většina hostů pije kávu. Sklepník přináší mi na požádání černou (řekneš prostě „café", kdežto bílá se jmenuje „café au lait", káva s mlékem, nebo „café-crême") a přidává mi k ní bez požádání skleničku rumu, pro mne ovšem nepotřebného.

Srkám ze své číšky a pohlížím na to vlnivé, věčně se měnící pásmo sterých figurek, sunoucí se ustavičně po chodníku kolem. V nekonečném proudu defiluje před tebou živá Paříž. Divadlo věru zábavné. Pravda, vidíš tu známý všeevropský kroj městský, tu a tam prostříknutý modrou blůzou dělníka nebo živými barvami a třpytnými cetami malebné vojenské uniformy francouzské. Ale pozoruješ-li bedlivěji, shledáváš přece i v tom kroji jakýsi zvláštní, osobitý ráz. Zdá se ti, že zde ten světoobčanský stejnokroj není tak střízlivý, nudný a jednotvárný jako jinde, že má živější a svěžejší barvité odstíny a že jsou tyto lépe zladěny, že se ti vůbec představuje s nových výhodnějších stránek. Není toho asi jen příčinou převážná péče francouzského obecenstva o zevnější uhlazenost a moderně vybroušený vkus (jak známo, učinil car Francouzům poklonu, že mu za cesty ulicemi pařížskými připadalo, jakoby se ubíral salonem), nýbrž i to, že onen vševládnoucí kroj není zde pouhým importovaným nápodobením jako jinde v Evropě, ale že vznikl přirozeně z vlastní potřeby a záliby Pařížana a že přiléhá k jeho povaze.

Ač je to snad bláhové, byl jsem odjakživa nepřítelem té internacionální uniformy civilisovaného světa. A pociťoval jsem přímo vztek, když jsem na příklad z vesnic moravského Slovácka, kde byl v plném květu malebný národní kroj, přicházel zase do krajů, kde originální oděv bývalý ustoupil již karrikatuře městského oděvu cizího. Tam v oněch slováckých dědinách byla rozkoš pohleděti na šuhaje, jak mu slušela třpytná kordulka, sněhobílé řasnaté rukávy košile, cifrované nohavice, ten celý pěkný, barvitý oděv, jako ulitý na jeho statnou svižnou postavu — a zde viděl jsi mladíky třeba stejně urostlé, ale ohyzdně zakuklené ve zhadlařený oděv, jehož — ještě na štěstí nedostiženým — vzorem byla úprava nějakého otrapy z vídeňského předměstí.

Ano, tam v Paříži jsem si dokonale uvědomil, že jednou z hlavních příčin mé nechuti k soudobému kroji byl právě ten bezduchý shon po holém napodobení, ten čirý nedostatek původnosti, který se v něm u nás zračil. Snad na oděvu nezáleží (ač, myslím, pro esthetický smysl nemůže míti menšího významu než na příklad zevnějšek obydlí, architektura měst), ale v té maličkosti jeví se nápadně onen všenivelující válec jednostranné civilisace, který se snaží vyhladiti všechny originelní rysy a setříti všechny svěžejší barvy, aby změnil celý svět v jedinou stejnotvárnou a střízlivě bezbarvou nudu. Toho směru jsem rozhodným nepřítelem a tudíž se mi protiví u nás ten kroj, který nenosíme proto, že by se nejlépe hodil k poměrům našeho kraje a že by hověl našemu vlastnímu vkusu, nýbrž jen proto, že se nosí a líbí tam a tam jinde. V Paříži však odpadl pro mne tento důvod nechuti; vždyť tam je to skutečně původní, doma vzniklý kroj, a pojednou se mi zdálo, že je to vlastně oděv zcela pěkný

a že alespoň Pařížanům sluší. A dost možná, že „v něm umějí lépe chodit“, poněvadž je to jejich vlastní kroj, přispůsobený požadavkům jejich vlastní individuality, kdežto my — —

„La Préééé! La Préééééééés!“ Až jsem sebou trhnul při tom pronikavém sípavém křiku, který se rozlehl právě u mne. Spěchal kolem člověk v ošumělém oděvu, „camelot“, třepaje mi pod očima exemplářem právě vyšlého čísla „La Presse“. Ah, prodavač novin! Nese jich spoustu pod paží, má jich plné kapsy a jedno číslo si zastrčil i v předu za stužku klobouku jako odznak svého povolání. Prodává své zboží téměř v běhu a není divu: vždyť to je zboží, které má odběratel nejraději čerstvé právě od lisu, a ubohému „camelotovi“ jde o to, aby dle možnosti předstihl své konkurenty a seběhl co nejrychleji hodně veliký revír dříve, než tam vnikne jiný prodavač listů. Však také již za ním tryskem běží kollegové. „La Patrie“, „La libre parole“, „L' Intransigeant“ atd. hlásí se o závod chraptivými výkřiky a tamble na rohu, kde stojí veliký, vysoký omnibus, nabitý lidmi, podává jeden z těch běhounů novinářských obecenstvu, sedícímu ve vzdušných výšostech imperiálu, na střeše té archy (a tam sedají Pařížané, mužští a ženské, nejraději), své časopisy pomocí dlouhé tyče, na niž je upevnil jako u nás preclíkář své pečivo.

Ostýchavěji a volněji než jeho kollegové přichází ke mně i jeden černý prodavač novin. Dojal mě pohled na tu mírnou a dobrodušnou černou tvář, s prošedivělými již kudrnami pod ošumělým bílým cylindrem, jaksi stísněnou ve své osamělosti uprostřed té spousty jinorodých lidí, i neoslyšel jsem němou prosbu jeho skromných očí. Usmál se přívětivě, se zdvořilým úklonem a kráčel dále bez hlučného nabízení, patrně počítaje hlavně na reklamu svého exotického zjevu. Snad za mladých let začal zde, v daleké cizině svou karriéru v nádherné livreji, parádní kus nějakého velkopanského domu, a nyní, když ztratil svou pružnost a černé jeho kudrny probělaly, protlouká tu konec života jak může.

Koupených novin sice prozatím čísti nebudu; ale dobře, že mne vyrušily; kdož ví, k jakým koncům bych byl ještě dospěl ve svých krojových reflexích! Těžkopádné mudrování při pohledu na ten veselý shon a vír svižných, elegantních figurek pařížských,

na nichž bych měl spíše studovati u pramene nejnovější vrtochy vševládné Módy — toť jako pěst na oko!

Ostatně, zdá se beztoho, že — —

Zase zajelo něco do mých zdání. Byl to chumáč štětiček na čistění dýmek a špiček na doutníky, kterým ruka obstárlého prodavače zamávala před mým nosem. Však se vám dost vytrvale nabízejí ty užitečné štětičky i v pražských hostincích. Nepotřebuju jich sice, poněvadž nemám ani dýmky ani špičky na doutníky, ale ten ubohý starý člověk přemlouvá mne tak přesvědčivě, že mu odbírám jednu štětičku.

— — Tedy zdá se beztoho, že nastává v nynějším oděvním řádu rozhodný převrat. Revolucionářem je tu Sport, který hustěji a hustěji v dosavadní mdlý modní ragoût míchá své lehké, pestré čapky a svou ostatní pikantní strůji. Zejmena činí se v tom směru cyklismus. Damské spodky ušlechtilého toho sportu docházejí v Paříži takové obliby, že se jim neobdivujete pouze na přečetných cyklistkách, v průvodu pánů i bez nich obratně s rychlostí střely projíždějících spoustou povozů na jízdní dráze, ale i na chodníku spatříte každou chvíli švarnou cyklistku bez kola, tak že se zdá, jakoby tímto způsobem ponenáhla skutečně se blížil převrat v damské toilettě, o který usilovala Georges Sandová.

Ostatně, cizinci bloudícímu Paříží namanuje se myšlenka, že tam nožky damské — alespoň krásné — neštítí se do té míry světla denního jako u nás. Hle! tu právě míjí kavárnu jedna, která nečeká ani na dešť ani na bláto ani na jinou podobnou záminku, aby svět přesvědčila, že řádně utažená černá punčocha znamenitě sluší krásně modelované noze — — —

„Testament Dreyfus!“ křičí roznášeč tiskopisů, klada na můj stolek list s černým rámcem jako úmrtní oznámení. Pohled z blízka na „parte“, na němž nechybí ani obvyklý křížek s věncem a skřížенými palmovými ratolestmi — pardon, jsou to vlastně dva rozskřípané a rozcuchané brky —, poučil mne ovšem hned, že to není závěť Dreyfusa samého, ale „testament de l' affaire Dreyfus“, nešťastné té záležitosti, která právě v tu dobu

se projednávala definitivně před soudem Renneským. Koupil jsem si ten časový pamflet, ale shledal, že není příliš vtipný, ač začínal „Chystajíc se odejíti nazpět do lůna Abrahamova...“ a obsahoval mezi jinými podobnými nepřeložitelný calembourg „décédée à la suite d' une longue et Labori-euse campagne...“

Z četby pamfletu vyrušilo mne něco pod stolem. Byl to dlouhý železný hrabáček, jímž si jiný camelot obratně a rychle přihraboval odhozené zbytky doutníků. Vidím ho tedy na vlastní oči, pařížského sběratele „slavíků“, o němž jsem kdysi četl velmi zevrubnou monografii. Seznal jsem z ní, že tam zaměstnání to není pouhým nahodilým paběrkováním pro vlastní potřebu jako u nás, ale že jest řádně organisováno i jakožto zvláštní druh průmyslu. Jsou prý malí podnikatelé, kteří od sběračů kupují celodenní žeň a proměnivše pečlivou manipulací zbytky doutníků v docela pěkný na pohled kuřlavý tabák, zavinutý v úhledných balíčkách, prodávají jej milovníkům na určitých stanovištích, kam si tito pro své kuřivo docházejí. Ba, takový apprêteur roztřiďuje prý i „slavíky“ dle jakosti a za tabák upravený z lepších druhů doutníků požaduje vyšších cen. Buď jak buď, již samo vyzbrojení sběračů zvláštním řemeslným náčiním, dlouhým oním hrabáčkem, svědčí, že jejich činnost není pouhým sportem, nýbrž skutečným průmyslem.

Hned za sběračem „špačků“ přichází odkvetlá květinářka a se sladkým úsměvem nabízí kytičky karafiátů; starý pán u vedlejšího stolku koupil kytičku pro dámu s ním sedící, načež květinářka bez vybídnutí rychle zatkla i jemu druhou kytičku do dírky kabátu — ale, ku podivu, odběhla hned, nežádajíc zvláštní odměny za tu něžnou pozornost.

Za květinářkou následuje prodavač obrázkových knížek a pohledů na Paříž; pak zase muž nabízející sáčky z kovového pletiva a jiný prodávající klobouky s ohromně širokou střechou, které však možno smáčknouti v malý chumáček a pohodlně vstrčiti do kapsy; tu slepec vedený ženou žebrající a prodávající nějaká čísla na lístkách; tu opět camelot, ohlašující nové výrobky lascivní literatury s velmi slibnými tituly; dále stařec, vypadající jako učený professor a s hluboce vážným obličejem ukazující pitvornou loutku, která při zatáhnutí šňůrkou činí směšné pohyby — —

Zkrátka, můžeš tu viděti, jak nivellující civilisace sbližuje životní formy různých končin. Zdá se ti, jakobys seděl v některé pivovarní restauraci pražské, kde kolem hostů také defiluje nepřetržité procesí prodavačů a žebráků. Některé ty figurky jsou tam a zde téměř stejny; jiné jsou ovšem lokálními zvláštnostmi. Preclíkářů jsem v Paříži neviděl ani „Kočeváků“ s chrastícími čísly v pytlíku ani „Švertásků“ s naloženými rybičkami; za to má Paříž zase zvláštní své typy a má v nich ještě větší rozmanitost, jak se sluší na město o tolik větší a rušnější.

L. Paulian v časopise „Le Monde moderne“ líčí také řadu těchto příživníků pařížských letních kaváren. Z jeho serie buďte uvedeni ještě někteří, s jakými jsem se náhodou sám nesetkal.

Kejklíř, který každého naučí za 50 centimů, jak provésti kousek, aby vám kostka zmizela z ruky.

Prodavač psů, nabízející krásného černého pudla a dva psíky vzácného plemene, o nichž tvrdí, že jejich matka náležela ku smečce p. Baudry d' Asson a dostala čestnou cenu na výstavě psů. „Nevěřte tomu ani slova. Obě štěňata náležejí k raçe opuštěných dětí a veliký černý pudl byl bezpochyby ukraden. Koupíte-li jej, opustí vás než mine týden a vrátí se ku svým dřívějším pánům.“ Autor připojuje historku o jednom chytrém pudlu, kterého znal. Pes tento, náležející podřízenému úředníčku, jednoho dne zmizel beze stopy. Ale po osmi dnech vrátil se milý „Mouton“ ku svému pánovi čerstvě ostříhán, napuštěn voňavkou, ozdoben krásným obojkem a pentlí, což arci u svého skrovně pla-

ceného pána míti nemohl. Byl patrně ukraden, náležitě vyfintěn a pak prodán, upláchl však při nejbližší příležitosti domů. Ale elegantní úprava se mu bezpochyby zalíbila; neboť od té doby vždy asi po třech měsících, jakmile se mu zdá, že vypadá již příliš divoce, dává se chytrý Mouton znovu ukrásti a vrací se čistě umyt, ostříhán a parfumován ku svému pánovi. „Není proto nebezpečí —“ končí vypravovatel svůj žertík — „že bych odkoupil camelotovi jeho pudla; bál bych se příliš, že trefím na Moutona.“

Dále potulný malíř podobizen, nikoli bez talentu, jenž v pěti minutách u kavárního stolku nakreslí dosti slušnou podobiznu hosta, který za to nelituje jednoho franku.

Konečně uvádí pisatel onoho článku specialitu mezi kavárními cameloty, mladého Gaillepanda, který se nabízí, že za 50 centimů zodpoví jakoukoli otázku z francouzské historie.

Případna je reflexe, kterou týž causeur připojuje ke zmínce o žebrotě s dětmi:

„... Ale tak zvanou matku rodiny, která má stále na rukou děti, jež nikdy nevyrůstají — ó tu nenávidím z hloubi duše! A to proto, poněvadž znám tyto ženy a znám do základu jejich řemeslo. Jak možno trpěti dále toto zločinné vykořisťování? Tyto ubohé malé bytosti, které bývají denně vystavovány na ulici, v dešti a sněhu, a při tom cynicky mučeny, aby budily soustrast mimojdoucích, mají tváře sinavé a pohledy vyděšené, jež vás rozrušují až na dno útroby.

A co činit? Odepřete-li almužnu, o kterou vás prosí pro tyto „ubohé maličké“, cítíte, že odepřeli jste pomoci skutečnému utrpení. Dáte-li však nějaký peníz, neulehčíte tím muka „ubohých maličkých“, nýbrž naopak jen je zvětšíte, neboť čím více dítko vynáší, tím vytrvaleji zločinná žena prodlužuje jeho pouliční výstavu. Léta a léta již zápasím, abych zamezil tento zlořád, ale mé námahy jsou málomocny. Zákon trestá otce nebo matku, kteří zle nakládají se svým děckem a kteří mu

v záchvatu hněvu snad zlomí ruku neb nohu; ale tato krkavčí matka, která chladně, pozvolna, s plným vědomím ubíjí malou bytost, kterou najala, aby z ní těžila pěkný zisk, tato ohavná žena, která se tváří, jakoby laskala dítko, jež má v náručí, kdežto ve skutečnosti hledí jen využitkovati jeho slzy, jeho kašel, jeho pláč, jeho křik, — tato bídnice není znepokojována. Může dokonati svůj zločin, aniž kdo pomýšlí žádati na ní účtu z obětovaných lidských životů.

A bylo by přece snadno zameziti tento hanebný obchod. Dítě jest statek národní, a jestliže rodiče prohlásí se za neschopny je vychovati, má se ho ujati z povinnosti a ve vlastním zájmu společnost. Jsou tu školy, útulny, jesle pro všechny tyto malé bytosti. Nedostává-li se místa, ať nám to řeknou, milosrdnost pařížská učiní čeho bude potřebí; ale ať se jen proběh zabraňuje těm vraždám úmyslným, vypočítaným, soustavným, jimiž si ony megéry opatřují tučné důchody."

Slova tato hodí se zcela i pro poměry našich větších měst, zejmena pro Prahu, kde můžete dosud spatřiti třeba na chodníku ve kruté zimě třesoucí se děcko s košíčkem žabince nebo několika kytičkami ve zmodralé ručce a podobné výjevy. Tu by měly povolané orgány konati svou povinnost a po případě appelovati na dobročinnost obecenstva, kdyby humanitní ústavy veřejné nestačily.

Za svého krátkého pobytu v Paříži neměl jsem trapnou příležitost, spatřiti v plné nahotě tamější bídu. Ovšem pobyt můj byl právě jen kratičký a nemohu tudíž pronésti žádných přesných úsudků; ale poněvadž jsem ty dva týdny téměř od rána do večera (kromě návštěvy musei) procbodil ulicemi, mohu snad přece na základě dojmů takto nasbíraných souditi, že bída pařížská v těch čtvrtích, jež cizí výletník při zběžné návštěvě města obyčejně prohlédne, alespoň tak zhusta a příkře se nestaví před oči navštěvovatele, jako v mnohých jiných městech, na příklad hned v Praze. Zubožené postavy v ohyzdných hadrech, vztahující prosebně ruku nebo již samým vzezřením svým vybízející k almužně, naskytaly se mi na potulkách Paříží velmi zřídka. Pamatuji se jen asi na dva, tři takové případy. Jaký to kontrast zejmena proti městům italským, kde výjevy bídy stíhají tě někde za každým krokem a žebrota dotírá všude

na cizince, v rozmanitých podobách, ale ve všech stejně naléhavě a neodbytně! Zde v Paříži většinou vypůjčuje si masku neb alespoň nějaký malý emblem oněch potulních kavárních a restauračních prodavačů, žebrá alespoň s kytičkou fialek, krabičkou sirek neb jiným podobným fingovaným zbožím v ruce.

Že je v Paříži vedle přepychu oslňujícího i dost bídy nejkrutší, kdož by o tom pochyboval! Jsou toho plny knihy a rozumí se to při ohromném městě moderním samo sebou. Ale za svého pobytu nespatřil jsem tam tak příkrých kontrastů jako leckde jinde. Vzpomínám na příklad

na jeden obrázek z Basileje, kde jsem prodlel jen několik hodin. Cestou od nádraží byl jsem tam překvapen nekonečnou řadou elegantních, šlechticky uzavřených domů s krásnými zahradami po obou stranách pěkně zřízených veřejných sadů a také přilehlá část vlastního města, jíž jsem pak sestupoval dolů k řece, činila svou výstavností, vzornou čistotou a tichostí dojem nějaké aristokratické čtvrti. Vzpomněl jsem ovšem ihned, že Basilej jest nejbohatším městem švýcarským a tato strana její skutečně čtvrtí peněžní aristokracie. Ale tu pojednou v záhybu náměstíčka tak tichého, nádherně výstavného a zářivě čistého, že se nezdálo ani veřejným místem, nýbrž vnitřním nádvořím nějakého paláce, objevil se nám obraz bídy, že si ani žalostnějšího nelze představiti. Celý dav vychrtlých, zmořených postav všeho pohlaví a věku, oděných spoustou špinavých hadrů,

seděl a ležel tu na širokých kamenných stupních nádherné budovy, přímo křiče svou bídou uprostřed toho skvělého, bezvadně čistého, hrdým jasem bohatství a spokojeným klidem blahobytu prosyceného okolí, od jehož téměř jako parketová podlaha vzorně upraveného dláždění, mramorového obkladu zdí a pozlacené ornamentiky mřížoví v plném výsluní tím pronikavěji se odrážel ten rmutný výjev. Ale ovšem, byl to obraz bídy cizokrajné — ty hadry pestřily se barvami jihu a i ta úžasná bída zachovala si trochu italské malebnosti: byl to zástup vlašských ubožáků, nevím jakým větrem mezi boháče basilejské zavátých.

S kontrasty tak příkrými jsem se tedy v Paříži nesetkal. Snad přispívá k tomu bedlivá péče o zevnějšek, která spočívá v samé povaze Pařížana a pobádá i nejchudšího, aby svůj oděv zachovával v pořádku a čistotě, pokud jen trochu možná.

Ale přes to provází tě ovšem sociální otázka neustupně i tou veselou, smavou Paříží a někdy chopí tě přímo za prsa, kde se jí nejméně nadáš. Sedíš uprostřed rušného života na boulevardním širokém chodníku, u stolku před slušnou restaurací a vzdáváš čest francouzské kuchyni: pochválil jsi v duchu výbornou polévku a s pietou pojídáš stejně výborného „merlana", dávaje za pravdu tištěnému Průvodci, který ti tuto rybu z obvyklých položek pařížského jídelního lístku zvlášť odporučil. Potulní prodavači již ti nekalí hrubě požitek; zvykl jsi si na ně jako v létě na mouchy, tu od jednoho drobotinu koupíš, tu jiného odbudeš zamítavým posunkem — a klidně mísíš zábavné pozorování uličního života s gastronomickým studiem. Ale náhle onou magnetickou silou, jakou působívá na nás něčí upřený pohled, obrací se tvé oko stranou ku jedné z lavic, umístěných pod statným stromořadím na okraji chodníku a určených pro pohovu té části obecenstva, která nemá chuti nebo peněz, aby si usedla k restauračnímu stolku. A tam v té straně setkal jsi se s pohledem tkvícím pevně na tobě

a provázejícím sousto, které právě z talíře neseš k ústům. Pohled se v tu chvilku smekl jinam, ale když hned na to s novým kouskem na vidličce obracíš oko k lavici, setkáváš se s ním zase. Sedí tam člověk, nevypadající zrovna bídně a také dosti slušně oděný — pravda, klobouk má trochu starý a některá ta ošoupaná místa kabátu nezatušuje ani nejpilnější kartáč. Ale přece je to dosti slušný všední oděv obyčejného muže z lidu. Ani tvář, ač trochu hubená a bezbarvá, nečiní dojem zbídnělosti. Ale ty oči pod čelem lehce svraštělým — ty jaksi nuceně klidné a chladné oči — proč se stále vracejí ku tvému talíři a tvé vidličce? Snažíš se bezděky uhádnouti myšlenky, jež se skrývají za nimi.

Merlan není v Paříži tak vzácná ryba, je to dosti obyčejná část skrovného dîner a dînovati musí přece každý. Ale — možná, že tamten člověk navzdor svému obstojnému kabátu odsouzen je ztráviti dnešek nejen bez dîner, ale bez kloudného sousta vůbec?! Možná, že by mu přišel vhod i kus toho suchého bílého pařížského chleba, jehož načatý dlouhý válec k libovolnému krájení položen jest vedle mého talíře? Kdož ví, do jakých situací se leckdo i s takovým obstojným kabátem může dostati v tom ohromném mraveništi lidském! Kdož ví? Zeptati se tamtoho člověka ovšem nemůžeš — vždyť velmi možná, že kdyby uhodl i jen tvé myšlenky, byl by hluboce uražen. Ale ten pohled pálí tě na ruce s vidličkou a pojednou ztratil jsi jaksi smysl pro výbornost merlana.

Avšak — ó ne! Nezdá se, že z těch očí mluví hlad a závist. Teď upřely se, klidně a pevně, na chvíli přímo na moji tvář a bezbarvou lící, koutkem úst onoho člověka mihlo se něco jako lehký záchvěv ironického, pohrdlivě soustrastného úsměvu. Sklopil jsem před tím pohledem oči a snad jsem se i mimovolně trochu začervenal. Zdálo se mi, jakobych byl z něho vyčetl: I jen jez dále, šosáku! Nedej se vytrhovat mým pohledem ze svého důležitého zaměstnání! Nestarej se o nikoho a krm jen dále svou drahou osobičku — co ti po všech těch nuzácích, kteří se ještě dnes nenajedli ani suchého chleba a snad již nenajedí?!

V tom přistoupil ke mně sklepník s dotazem, co chci ještě dále jísti. Snad kotlety se špenátem či —

Nic více.

„Nic?“ opětuje sklepník, patrně nespokojen se mnou. „Ani melón — sýr — nějaký dessert —?“

„Nic.“

Ztratil jsem jaksi chuť ke všemu a zaplativ účet, mísím se opět do šumného proudu passantů.

Přece je někdy trochu genantní takové obědvání na ulici uprostřed čemživého ruchu boulevardu.

Č.

Serpuhy Hanemian.

Na mostě Galatském stály jsme vedle sebe,
Zlatý Roh sinavěl do dálky zadýchané,
a náhle vytryskl krvavý pramen s nebe
a v moře hrne se, hrne, až celé vzplane.

Serpuhy tiskne mou ruku a dolů zírá,
oči se kalí a hlas se jí v prsou láme:
„Vidíš tu krev, kterou do hloubky moře sbírá?
Vidíš ty zbrocené dýky, jež v prsou máme?
Evropa celá se dívala na to němě,
nerv se jí nezatřás' v bezcitném tupém těle,
když naši krev pilo moře a ssála země,
marně jsme volali — nebylo spasitele!"

Arménka zmlkla, most rachotí, ptáci lkají,
fesy se rojí jak na poli máky vlčí,
po moři, stožárech plameny dokvétají,
mlčí rek zakleté pohádky — smutně mlčí
mešity bílé a zástupy minaretů.

Serpuhy pozvedla hlavu a řekla z ticha:
A hoře mé? Co je celému po tom světu,
srdce že puká, a noc i den se mnou vzdychá,
nadarmo k nebesům že svoje ruce zvedám,
do moře zírám, jak krev se v něm rudá zračí,
v zoufalém šílení Yervantha svého hledám,
oči mé, které on líbával, slepnou v pláči? —
Ty nevíš, co je to v úzkostech čekat, čekat,
v smrtelné hrůze dvou nocí, ach, nekonečných,
k modlitbě pokorné v záplavu mrtvol klekat
a marně čekat v těch minutách hořce věčných.
Vrátí se? Naděje, zoufání prsa trhá.
Bože! Kdo viděl ho? Kdo? Bože — zde to bylo,
vidíš, jak Turek ho bodá a v moře vrhá?
Armén? Tak umři a dolů!

Proč ještě bilo,
proč bilo srdce mé dál po té hrozné zvěsti?
Yervanth, můj Yervanth — už není. Já padám k zemi,
nechci už viděti hvězd ani růží kvésti,
nechci mít radostí, utíkám před písněmi.
Zázrakem bylo mé štěstí a netrvalo,
božství v mé lásce se zjevilo — konec všemu."

Přikryla rukama tvář. Moře zavzdychalo,
obě jsme sklonily zemdlené hlavy k němu,
bolesti naše jak křídla se rozpínaly
v modravé prostory, v dalekých září chvění,
a já ji objala, údery srdce lkaly:
„Serpuhy Hanemian — sestro má v utrpení!"

Růžena Jesenská.

Klášterní zahrada.

Nad Prahou slunce již zapadá,
klášterní stmívá se zahrada.

Pod naším oknem se tmí a tmí,
jeptišky chodí však ještě v ní.

Nyní zvon dozněl, a vane chlad,
slední z nich mizí už v temnu vrat.

Zahrada sama již, dítě, hleď
za písně cvrčků se halí v šeď.

Ale ty stromy tak potají
jakou to píseň teď šeptají?

Jakoby do těch korun střech
byl se jim zachytil tichý vzdech.

A ta jich píseň zní smutně v tiš,
rci, zda jí, dítě mé, rozumíš?

Rozumíš, dojista, dobře vím —
líbáš mě rtem teď tak vášnivým.

Ant. Klášterský.

Princezna se zlatou hvězdou na čele.

Z Alešových kreseb k národním pohádkám.

Princezna se zlatou hvězdou na čele.

lyšeli jste o princezně Ladě se zlatou hvězdou na čele? Lid o ní vypravuje v pohádkách. Byla krásná — tak krásná, že i v srdci starého otce žena dceru zatlačila v ústraní.

Za onoho času zaplakal Bůh nad bědným člověkem, vypuzeným z ráje a odevzdaným v moc ďáblovu. Ďábel osil ješitností měkkou lidskou duši, ješitnost vzklíčila v zášti, zášti vypučelo v nenávist, a z nenávisti vyrostla vražda. Syn boží proměněn byl v Kaina touto úrodou ďábelskou, a Kain klnul Bohu, prchaje žlutou poušti a úmornou poušť ve svém nitru s sebou nesa.

Bůh nad ním zaplakal hořem; neboť květině-hoři daří se i v půdě nebeské.

A když boží slza žhavý písek pouště orosila, země pokryla se zelení — a když boží slza zavlažila vyprahlý lidský ret, rozvila se v srdci člověka — Láska.

Slzami svými odvolal Bůh kletbu svou.

Ale láska jest veličina odstředivá; vrací-li se, odkud vyšla, uštkne sebe samu jako štír, který se v klubko svinul, a zemře.

Takovým ostnem štíra byla láska starého otce Ladina, a Lada uprchla před tímto ostnem v širý svět. Svázala do uzlíčku nádherné své roby, utkané z nejkrásnějších pozemských věcí a z modře oblohy a ze slunečních paprsků, oblékla se v prostý kožíšek myší a — ona, dcera královská — dala se v službu cizích lidí, aby pracovala o nejvšednějších životních potřebách. Ale Krása neutají se ani pod kožíškem myším, a krev královská zjevna bude i při škrabání zemáků. Sprostí lidé pohrdali Ladou, neboť sprostý člověk instinktivně štítí se Krásy a Vznešenosti, jakožto živlů přirozenosti své odporných. Cizí princ objevil se na jevišti a, vycítiv bytost svého rodu pod neúhlednou mumrají, pozvedl Ladu na místo, jež jí příslušelo — na královský trůn.

Tak vypravuje pohádka.

Ale pohádka není historií, ona jest básní symbolickou. Ve své tklivé naivnosti předstupuje před tebe a vybízí tě svým sladkým hlasem: „Čti a zaměňuj!“

Tou Ladou pohádky může býti třeba Poesie. Vždyť také poesie jest dítě spanilé a ze vznešené krve, vždyť také ona prchá od otce svého, chtivého její krásy, v širý svět. Běda umělci! Rozkošnými půvaby dcery jeho opájeti se bude člověk cizí, ale on jako Sisyfos, toužiti bude, tvořiti, pozbývati. Kolikrát stvoří, tolikrát vzejde hořký pocit opuštěnosti v jeho vyčerpaném srdci. Rolník dává lidstvu jenom svůj pot, ale umělec rve si po kusech srdce z těla a klade je na hodovní stůl kulturního člověka. A ten kulturní člověk není ani vděčen, jeť sousto toto příliš jemně kořeněno pro jeho sprostou chuť. Poesie bloudí smutně — nepoznána, neceněna — nehostinným krajem; najímají-li ji lidé, tedy jenom za děvku-

dekoratérku, anebo k tomu, aby tančila kankán na veřejných místech a bouřila panenskými půvaby svými vyžilců línou, zkaženou krev. Poesie tiše jako ovečka kráčí po žhavém písku pod žhavým nebem, slzy tekou z jejích krásných očí, ona touží. Touží po trůnu svém, který stojí tam, kde stála kolébka její a kde i Láska plamenným květem by hořet měla — v srdci člověka. Ale kolik jest ve světě princů z dynastie Ušlechtilých?

Básně H. Heine.

Přeložil A. Pikhart.

I.

Sedě pod bělostným stromem,
slyšíš větry skučet z dáli,
vidíš, jak se němé mraky
pokrývkami z mlhy halí.

Jak je pusto v lese, v luhu,
vše jim ostřím zimy vzato,
zima kolem, zima v tobě,
a tvé srdce ledem spjato.

Nenadále bílé vločky
shora na tebe se schvějí,
rozmrzen si myslíš, že tě
strom zasýpá do závějí,

Ale není vánice to,
poznáváš to, zlekán mile,
to tě škádlí, na tě spadly
jarní vonné květy bílé.

Jaké to je sladké kouzlo!
Ze zimy se květen tvoří,
sníh se v květy proměňuje,
a tvé srdce znovu hoří.

II.

Po lesích to raší, pučí
panenským jak štěstím spjaté,

ale slunko usmívá se:
Vítáno buď, jaro zlaté!

Slavíku, i tebe slyším
měkce pěti v blahé tísni —
táhlé tóny jako vzdechy —
Sama láska je v tvé písni.

III.

Zrak sličný jarní nocí plál
s útěchou v nebes tiši:
když láskou jsi se malým stal,
zas láska tebe zvýší.

Se sladkým zpěvem na větev
si sedla filomela;
jak v duši jde mi její zpěv,
mně roste duše celá.

IV.

Zas je srdce přemoženo,
pustý hněv můj zcela ztichl,
máj mi city něžné, jemné
opět lehce v prsa vdychl.

Bez ustání zase spěchám
alejemi středem davu,
doufám každým pod kloboučkem
milé svojí zříti hlavu.

Opět stojím vedle mostu,
stojím u zelené řeky,
ach, snad jedouc kolem, zvedne
ke mně sladkých zraků vděky!

V šumícím zas vodopádu
slyším želet tiché dumy,
a mé sličné srdce ví to,
co ty bílé vlny šumí.

Zase ve spletitých stezkách,
ve snění se krok můj ztrácí,
a mně, bláhovému milci,
v křovinách se smějí ptáci.

V.

Lesem ve měsíčném světle
viděl jsem, jak elfi jeli;
jejich rohy hlasně hrály,
jejich zvonky mile zněly.

Jejich bílí oři měli
zlaté parohy a tíhli
prudce; jako divá labuť
vzduchem kmitli se a mihli.

Královna mi směvně kývla,
minula mne v usmívání —
Bylo to mé nové lásce,
či to značí umírání? . . .

VI.

Nad pobřeží mořské, tiché
noc již vzešla snivě, hebce,
měsíc probírá se z mraků,
a ve vlnách cosi šepce.

„Blázní-li ten člověk tam, či
zamilován-li je vskutku?
vždyť je smuten, a zas vesel,
veselí je pln i smutku.“

Ale měsíček se směje,
a pak praví hlasně, jasně:
„Zamilován je, i blázen,
a k tomu i píše básně.“

VII.

Asra.

Denně vyšla na procházku
sličná dcera sultánova
pod večerem před fontánou,
v které bílé vody šumí.

Denně stával mladý otrok
pod večerem před fontánou,
v které bílé vody šumí,
denně bledší byl a bledší.

Jednou kněžna přistoupila
zrychla k němu, ptala se ho:
„Rci mi, jaké je tvé jméno,
jaký domov tvůj a kmen tvůj?"

A on řekl: „Jmenuji se
Mohamed, mou vlastí Yemen,
a můj kmen? To kmen je Asrův,
kteří z lásky umírají."

VIII.

Karel I.

V uhlířské boudě v lese dlí
král samoten, smutně se dívá,
u kolébky sedě kolébá
uhlířské děcko a zpívá:

„Jen hajej! Co šustí to ve slámě?
Aj, ovce bečí v svém stánku —
tvé čelo nese znamení —
ty strašně se směješ v spánku.

Jen hajej! Kočka je mrtva již —
tvé čelo znamení nese —
ty zmužníš a mávneš sekerou —
Již třesou se duby v lese.

Ta prastará černá víra teď
— jen hajej! — už tratí v ceně;
a uhlíři v boha nevěří,
a v krále ještě méně.

Jeť mrtva kočka a myši maj' ples —
my ve psí přijdem krátce —
— jen hajej! — ten pánbůh na nebi,
a já, král — zeměvládce.

Já chabnu, srdce mi churaví,
v hrob klonim se již chvatem,
jen hajej, malý uhlíři,
já vím, že ty's mým katem.

Můj úmrtní zpěv tě uhýčká
— jen hajej! — vlasy mé bílé
mně před tím ještě ostříháš,
a meč mi pak zasviští v týle.

Jen hajej! — Co šustí to ve slámě?
Říš se tě záhy dočká,
ty hlavu mi srazíš s ramenou —
Již mrtva, mrtva kočka.

Jen hajej! Co šustí to ve slámě?
Aj, ovce bečí v svém stánku —
Jeť kočka mrtva a myši maj' ples.
Spi, kate můj, v tom spánku!"

Z nové belletrie španělské.

Přeložil A. Pikhart.

Hlas krve.

Ze sbírky „Media docena de cuentos" Enrique Tomasiche.

očetl rychle noviny, pustil je povržlivě a unaveně na pohovku, na které byl pohodlně rozložen, a zapálil si znovu doutník, který držel v zubech.

„Caramba! . . .*) Jsou ty noviny protivny! . . . Kuba tu, Filipiny tam, Kuba a Filipiny všudy . . . To nelze snésti! . . . Člověk by se unudil! . . . A ani slova o politice, o salonech, ani o literatuře, zkrátka o ničem, co by mohlo a mělo zaujmouti rozum, a třeba jen zpola vzdělaný! Za to všudy samý výbuch lásky k vlasti; až člověka uši brní vším, co poslouchá, a třeba ani neposlouchá o té prolité španělské krvi, o pohaněném praporu, o nebezpečí, jaké hrozí národní državě; slovem, čtenáři se až oškliví to stálé přemílání téže všední myšlenky, která se protiví kosmopolitickému duchu naší doby. To se může díti jen ve Španělích. Měl velkou pravdu myslitel, který řekl, že Evropa končí Pyrenejemi."

Na nádherných hodinách, stojících na mramorové vyřezávané římse krbu, odbila stříbrným zvukem zvolna osmá, a Luis — toť jméno hrdiny tohoto vypravování — vstal lenivě s pohovky a stiskl knoflík, na který mohl lehce dosáhnouti.

Hned na zazvonění přišel Pepe, jeho komorník, silný mladík v dokonalém fraku, na jehožto výložky, mezi kterými se bělala tuhá a bezeskvrnná náprsenka košile, dosahovaly velkolepé navoněné licousy.

„Pán zvonil?" řekl.

„Ano. Oblec mne. Půjdu do Královského divadla."

---

*) Španělské zaklení.

Pepemu nebylo třeba více říkati: s horlivou úslužností a s obratností, jaké člověk nabývá dlouhým cvikem, nahradil volný župan a domácí šat jemnou batistovou košilí, frakem, a vůbec vším, co tvoří moderní etiketní úbor a zevnějšek těch, kdož zasluhují názvu „superchic", nejvyššího to uznání, jakého poskytuje elegantní svět svým miláčkům, vyjadřuje to slovem nesrozumitelným, patrně proto, aby to bylo srozumitelnější.

Když byl pán již oblečen a pečlivě učesán, a měl konce rusého knírku nakrouceny, postavil se před skříň, v jejíchžto dveřích bylo zapuštěno velké zrcadlo, a přelétl pohledem svoji postavu, která se obrážela v benátském zrcadle od klaku na hlavě do špiček lakovaných bot.

Něco ho náhle napadlo... že se totiž dnes večer hraje v Královském divadle Rigoletto, opera, které on, dávnoletý abonent, měl již po uši... Čert aby vzal ředitelstvo! ... Dávají Rigoletta třikrát za týden! ... Je to tak nudné, jako ta Kuba a Filipiny! ... Ale vida, Kuba! ... Teď si vzpomněl, že dnes o deváté odjede pluk myslivců do Cádizu, aby vstoupil na loď... Caramba! ... Už ví, co počne. Půjde na nádraží, poslechne si vlastenecké výlevy obecenstva a bude míti dosti látky, aby se v duchu vysmál těm hloupým projevům, a ještě v čas se dostane do Královského divadla, aby poslechl slavný čtverozpěv a vypravoval o svých dojmech Curritovi Flores, důvěrnému svému příteli, i ostatním přátelům, výkvětu a zdobě Sportklubu.

To se nasmějí!

Luis, oblečen již do kožichu, doutník v ústech, a dopínaje si bílé rukavičky, sešel s holí pod paží po schodech, krytých kobercem, až do průjezdu, a před ním kráčel Pepe a otevřel uctivě dvířka nádherného kočáru, který v průjezdě čekal.

Luis přistoupil ke kočímu, který, opíraje bič lehce o pravé nadkolení a drže otěže v levici, ztěží krotil bujné spřežení, a řekl mu:

„Na Jižní nádraží."

A stoje již na stupátku, obrátil se na komorníka a usmívaje se pohrdlivě, zeptal se ho:

„Poslyš, Pepe, byl bys s to, abys se odebral na Kubu bojovat za Španělsko?"

„Milerád, pane."

„A co bys tím získal?"

„Pán mi dovolí, abych řekl, že bych snad padl pro vlast, a tím..."

„Jsi to hlupák, Pepe!" přetrhl mu řeč Luis, vstupuje do kočáru.

„Jak pán poroučí."

Bum! — zabouchla dvířka, a vůz odjel tryskem.

* * *

Vůz dojel až k nádraží, a tam byl donucen zastaviti se před proudem lidí, který se tam bouřně a vzrušeně valil.

Luis nařídil kočímu, aby počkal na něho na tom místě, zapjal se, sebral kuráž, a dal se vésti proudem. Než se nadál, octl se v rozsáhlém nádraží; ale cestou ho pomačkali a pošlapali mu nohy, jakož se v tlačenici obyčejně stává.

Rozháněl se lokty a namáhal se k neuvěření, a tak mohl konečně s jakýms takýms klidem oddychnouti a rozhlédnouti se, a... caramba... imponoval mu do opravdy pohled na to vířící množství, temné a souvislé, které mávalo rukama, volalo, smálo se i plakalo zároveň, a plnilo perron i vagony, lezlo na sloupy a na vše, oč se mohla lidská noha opříti, a rozbouřeno, hučíc jako vlny příboje, mizelo černavou skvrnou v temnotě noční, rozkládající se za perronem, ostře ozářeným bledou a prudkou září elektrických světel.

Luis nestál daleko vozův, ze kterých byl sestaven vlak, naplněný již vojáky, čekajícími jen na znamení k odchodu, aby se vydali na cestu, z níž vrátí-li se, věděl jen Bůh, a pozorně sledoval veselý ruch a radost, snad nucenou, s níž se loučili se svými příbuznými či přáteli; a tu ucítil náhle, že se někdo ze zadu zlehka dotkl jeho zad.

Obrátil se a spatřil venkovskou stařenku, která ho bojácně požádala, aby ji pustil.

Luis to učinil a nespustil s ní oka; žena přistoupila k vagonu, vylezla obtížně na stupátko a se zimničnou touhou se objala s vojákem... synem svým, který ji očekával netrpělivě v okně.

Caramba!... Luise to bodlo u srdce, když viděl, jak chudák hoch kloní mladou hlavu na rameno matčino, a jak se dává do pláče jako děcko!... A ve stínu, který padal od vagonu, vinuli se matka a syn k sobě, a tisknouce si ruce a hledíce na sebe s nevýslovnou láskou, rozhovořili se potichu, potichoučku o něčem velmi něžném, o něčem velmi pěkném, o něčem, čím se usmívali andělé v nebi.

Potom odevzdala matka synovi balíček, ovinutý novinami... patrně něco k snědku, a pak mu podala peníz... patrně výtěžek neznámých a velkých obětí. Pesetu!*)

Luis se nedovedl déle zdržeti; poddal se ušlechtilým citům, které mu bouřily v srdci, vyskočil na stupátko a strčil vojákovi, který na něho udiveně pohlížel, peněženku a tobolku s doutníky; na to bez jediného slova zase zmizel v tlumu tlačícího se obecenstva...

Zapomněli jsme říci, že dal stařeně do ruky svoji navštívenku, vyzdobenou znakem.

Caramba! Kdo by jednal jinak?

Náhle se zatřepetalo vzduchem ostré zadrnčení polnice, oznamující rozkaz k odchodu.

Řev nadšení je přehlušil, a vlak se vydal na cestu volným a majestátným pohybem.

Generál jakýs, hubeného obličeje, s bílým knírem a bílými licousy, se zrakem zářícím jako dva uhlíky, vyklonil se z okna a mohutným hlasem provolal výkřik, který nelze s ničím srovnati, výkřik, jenž způsobil, že vytryskly Luisovy z očí slzy, a tělo mu přešel mráz nesmírného vzrušení, výkřik na který odpověděl chraptivým hlasem z celé duše, mávaje nad hlavou křečovitě klakem:

„Ať žije Španělsko! Ať žije vojsko! Caramba!"

---

*) 40 kr. r. č.

Předek.

Z knihy „Cuentos sacro-profanos“ D. Emilie Pardo Bazánové.

době mořských lázní,“ vypravoval Carmona, náš dodavatel strašidelných historek, „seznámil jsem se s mladíkem znamenitého jména, zpola španělského zpola vlaského, připomínajícího bývalou naši slávu. Jmenoval se Ramirez de Oviedo Esforcia. My, kteří jsme se s ním seznámili na sličném pobřeží V... ském, jmenovali jsme jej po přátelsku Fadriquito, nebo zkrátka Fadrí.

Mezi zvučným a bohatýrským jménem Fadrího a jeho postavou byl podivný kontrast. Byl to človíček slaboučký, málokrevný, bledý, obličeje zženštilého, očí světlých a průhledných jako voda, povahy slabé a neobyčejně jemné; lékaři, kteří jej poslali do V..., uložili mu, aby žil na břehu, aby napájel se slaným vzduchem a sytil mořskou solí. Říkávali jsme žertem, že léčí se ze své zabeděnosti, ale jemu opravdu bylo třeba nabrati trochu síly pro svoji ubohou tělesnou soustavu, a pro svůj slabý, vyčerpaný organismus.

„A co chcete,“ říkával často Fadrí, „jsem sirotek a nemám nikoho, kdo by se o mne staral... starám se tedy sám.“

Mladý šlechtic se se mnou spřátelil; koupali jsme se spolu, snídali spolu, vycházeli spolu na procházku i docházeli do kasina. Záhy zpozoroval jsem na Fadrím něco podivného, co probudilo můj pozorovatelský pud. Když svlékal se před lázní, nikdy ani na okamžik neobnažil krku; když zaměňoval jiným široký, bílý šátek, jímž míval tento vždycky ovinut, činil to velmi opatrně pod svým prostěradlem. Naškrobené límce jeho košile sáhaly až k uším, což vysvětlovali přátelé přílišností elegance; kdežto já, znaje jeho manipulace se šátkem, domníval se, že tím ukrýti chce známky skrofulosy. Ale přece jsem pochyboval; moho býti i něco jiného důvodem této opatrnosti. Jednoho dne, předstíraje, že s něho sejmu prostěradlo, počínal jsem si tak, že šátek uvízl v mých rukou a hrdlo jeho se odhalilo...

Zabědoval, jakoby mu byl někdo strhl obvazek s rány, a já jen stěží zdržel se výkřiku — tak podivným mi připadalo, co jsem spatřil. Překonalo to všecky moje domněnky... Kolem krku, odlišuje se od bílých ramen a zad, vinul se pruh jakoby krvavý i jako zsinalý nepravidelného okraje, jaký zůstaví čepel, když oddělila hlavu od trupu. Řekli byste, že tu hlavu sťali a pak ji zase postavili na místo, zdálo se, že při nejmenším pohybu skutálí se na zem. Kdyby se to bylo skutečně stalo, nebyl bych býval více ohromen, než při spatření této hrozné známky.

Fadrí zavázal si již třesoucíma rukama krk, a já stál ještě jako přimrazen; překvapení spoutalo mi jazyk.

Konečně jsem zase nabyl řeči; počal jsem omlouvati se tak upřímně a lítostivě, že chudák mladík odpověděl mi k tomu dlouhým výmluvným objetím.

A za objetím přišla také sdílnost. Snad po ní Fadrí toužil, neboť srdce nesnáší snadně kormutlivou tíhu některých tajemství ... Podvečer usedli jsme na skalisko pobřežní, na místě opuštěném a divokém, a za strašlivého hukotu příboje vypravoval mi Fadrí, co jsem tolik zvěděti toužil: historii svého znamení.

„Po pětiletém bezdětném manželství," započal, „pozbývali již rodiče moji naděje na potomstvo. Lékaři přičítali to přirozenosti mojí matky, která byla churavá, nervosní a z míry citlivá. Aby sesílila, poradili jí dlouhý pobyt na venkově a venkovský způsob života; měla vstávati časně z rána, choditi se slepicemi spat, jísti mnoho, procházeti se a vyhýbati se veškerému rozčilení. Hlavně rozčilení jí nesmírně škodilo!

Aby měla více klidu, jakož i proto, aby sám mohl opatřiti několik naléhavých záležitostí, rozhodl se otec můj, že ji nedoprovodí na dvorec v Castilbermeju, který zvolil proto, že byl příjemný a zdravý, i také proto, že v rodině správcově, skládající se veskěs z lidí počestných a oddaných, mohlo dostati se jí pečlivého ošetření.

„Mám Castilbermejo rád," prohodil otec můj. „V století patnáctém a šestnáctém to byla tvrz, o kterou sváděly se časté boje, ale když ji znovu vystavěli, změnili ji ve velký, pohodlný a příjemný zámek. Není tam již ani stopy po krutých starých dobách krom historie o hlavě, kterou pokládám za čirý výmysl."

„O jaké hlavě?" zeptala se matka moje horlivě. „Jaká to je hlava?"

„I nic, hlouposti!" zvolal rychle otec, a již jej poznámka ta mrzela. „Nebyl jsem v Castilbermeju od dětství, ani si to nepamatuji ..."

Naléhala, a otec nerad jí pověděl podrobnosti.

„Nuže, tvrdí se, že jest v domě tom ve skříni z rudého sametu hlava jednoho z předků mých, Esforcia, kterého sťali v Italii v šestnáctém století ... Zdá se, že to byl syn či synovec slavného Galeazza, jenž otrávil vlastní svoji matku, Blanku Visconti ... Jsou to nesmyslné bajky ... A již bledneš, dětino. Neměl jsem se o takové pošetilosti ani zmíniti."

Mlčela. Zapomnělo se na to a moje matka se tedy odebrala do Castilbermeja. První dny venkovského života jí výborně svědčily. Jak se chudák později přiznala, působil na ni venkov tak znamenitě, že na hlavu předkovu ani nepomyslila, ač jí vypravování otcovo utkvělo v mysli jako hřeb ve zdi.

Čistý vzduch, slunce, mír a ticho venkova, čerstvé mléko, ovoce, klidný spánek, péče a prostá přívětivost rodiny správcovy měly na paní vliv tak blahodárný, že tváře její nabyly opět barvy, žaludek síly ke trávení a její mysl veselosti.

Přece však — všiml jste si někdy podivného toho úkazu? — venkov sice uklidňuje nervy, ale po delší době vlivem samoty a nedostatkem starostí, zábyvek i zábav vzrušuje fantasii. To stalo se také mojí matce. Když pobyla měsíc či o málo více ve Castilbermeju, počala ji znepokojovati myšlénka na sťatou hlavu dnem i nocí. A v noci hlavně. Vídala ji ve snách, vídala, jak z ní crčí krev, probouzela se a třásla se hrůzou, jakoby se jí bylo dotklo strašidlo ledovou rukou ... Chápajíc — byla paní jasného rozumu — nesmyslnost těch představ, nezmínila se o nich

ani slovem svému okolí, ani se neptala po sametové skříni, obávajíc se, že by se tou otázkou vyzradilo její nerozumné třeštění . . .

Byly chvíle, kdy měla za to, že celá tato historie jest jenom směšnou báchorkou; a tak, chvílemi nevěříc, a chvílemi se tím děsíc, odhodlala se, že propátrá dům, aby se její obavy buď potvrdily nebo rozptýlily. Sama nevěděla přeje-li si, či bojí-li se najíti hlavu. Snad domnívala se, že nenajde-li skříně, zbavena bude svých trapných představ a snů.

Za záminkou pořádání věcí, což nebylo podivno u dámy tak pilné, probrala celý dům, prohledala půdy, komory ba i sklepy, ale skříně nebylo nikde! Když ji již bezvýsledné pátrání počínalo mrzeti, dostala psaní od mého otce, ve které jí podával zprávu, že přijede na týden ven. Potěšena, zapomínajíc na okamžik na svoje vrtochy, počala upravovati a pořádati rozsáhlou místnost, která sloužila za ložnici, čistíc a vyzdobujíc ji jak jen možno. Nosila květiny ze zahrady, a vyprazdňovala hluboké skříně tvořící jednu stěnu v místnosti, aby je připravila na oděv.

V nejvyšším oddělení povalovaly se nějaké předměty plné plísně a vlhka, růžky lovecké, staré postroje koňské a sežloutlé papíry.

„Je zde také nějaká bednička . . . mám ji podati?“ tázala se dcera správcova, stojící na žebříku a podávající tyto předměty.

„Podej ji,“ nařídila moje matka, natáhla ruce a přijala nevelkou, zašlou, temnou bedničku se zámkem rzí stráveným; víko její, které již nedrželo na sponách, smeklo se, a uvnitř objevil se předmět strašlivý: sťatá, vyschlá hlava, na níž bylo ještě trochu vlasů a úplný chrup . . .“

Fadrí ustal, vzdychl a pohlédl mi do očí.

„Skříň!“ zvolal jsem zaujat vypravováním.

„Skříň! . . . Pochopíte jaký nervosní záchvat stihl matku! Hrůzu, již hledala po celém domě, měla zde, ve svém pokoji, na dva kroky od hlav svojí postele, na jediném místě, které jí nepřipadlo prohlédnouti! Když přijel otec, nalezl ji v prudkých křečích. Péčí a láskou dosáhl, že se poněkud zotavila, potom odvezl ji ihned z Castilbermeja. Za necelých deset měsíců na to jsem se narodil . . . narodil jsem se se znamením, které jste viděl!“

Fadrí znovu umlkl, a já se ho zeptal soustrastně:

„A což . . . vaše matka . . .?“

„Nemohli jí to utajiti . . . Zničilo ji to, pomátlo jí to rozum! Zemřela v léčebném ústavu doktora Moynely, který sliboval, že jí vrátí rozum svým systémem . . . Je to špatné znamení, pravda-li? Jest mi třeba úzkostlivé péče a velké opatrnosti . . . Takové věci se dědívají . . .“

Ze staroskotských ballad.

Přeložil Ladislav Quis.

Krásná Markéta a švarný William.

(Fair Margaret and sweet William.)

Kdy právě dlouhý letní byl den,
hoch s milou si na vršku sed;
ti po celý dlouhý tam seděli den,
jich hovor se bez konce před.

„Já nevidím na tobě, Markéto, žal,
ty na mně sotva jej znáš;
dřív zítra než jedenáct udeří zvon,
zřít svatbu bohatou máš."

Blíž okna Markéta v komůrce své
si rozčesávala vlas,
když uzřela Williama, s nevěstou svou
jak na koni blíží se v ráz.

I pustila hřeben svůj z slonných klí
a vzhůru si zapletla vlas;
pak dala se na cestu z komůrky své,
však tam již nepřišla zas.

Když uhasl den a snesla se noc,
a každý pevně spal;
tu přišel krásné Markéty duch
a u nohou Williamu stál.

„Bůh dej ti radost, milý můj,
jenž v loži svatebním spíš;
hle, odešla jsem již v svůj zelený hrob,
v svůj rubáš se zavila již."

Když přišel den, a minula noc,
a každý spěchal vstát;
děl švarný William paní své:
„Má drahá, mám příčinu lkát.

Má drahá paní, zdál se mi sen,
sny také nedobrý zjev,

že červených vepřů síň plna, jsem snil,
a v svatebním loži mém krev.“

„Sny také, sny také, můj pane ctný,
ty věru nedobrý zjev;
snít, červených vepřů plna že síň,
v tvém svatebním loži že krev.“

On svolal vše veselé mužstvo své,
to po jednom, po dvou a třech,
a pravil: „Jdu v krásné Markéty dům,
ty, paní má, vůli mi nech.“

Když přišel před krásné Markéty dům,
bil kruhem na dveřej;
hned sedm jejích bratří tu,
by do vnitř vpustili jej.

Pak pozvedl příkrov, jenž ji kryl:
„O nechte mne mrtvou tu zřít;
tak bledou a zsinalou se mi zdá,
ta tam její červenost být.

Víc učiním pro tebe, Markéto má,
než z rodu tvého kdo můž;
já polibím tvoje bledé rty,
jichž úsměv nevzbudím už.“

Tu dělo sedm bratří mu,
v řeč žalný mísíce sten:
„Spíš líbejte hezkou nevěstu svou
a sestru opusťte jen.“

„Když líbám hezkou nevěstu svou,
jen činím, co právo mé jest;
neb nedal jsem sestře vaší slib
ni ve dne, ni za svitu hvězd.

O rcete, jak štědře rozdáte dnes
své víno a bílý chléb svůj;
co v její se rozdělí pohřební den,
se rozdělí zítra též v můj.“

Dnes krásná Markéta zemřela, dnes,
a William den druhý kdy vzplál;
a Markéta zemřela pro lásku svou,
však Williama usmrtil žal.

I pohřbili Markétu v nižší kůr
a Williama ve vyšší zas;
tam z jejího lůžka růžový keř,
hloh z jeho pak vypučel v ráz.

Tak vysoko rostly jak klenul se chrám,
až výše růst nemohly dál,
a v uzel lásky se spojily tam,
že všechen lid divit se jal.

Pak přišel kostelník církve té —
jen pravdu zvěstuju vám —
a na neštěstí uťal je,
sic po dnes stály by tam.

Loučení lorda Maxwella.*)

(Lord Maxwells Evdnight.)

„Buď s Bohem, drahá matko má,
tři sestry mé, zdar vám!
buď s Bohem, Roberte, bratře můj!
bol v srdci pro tě mám.

Buď s Bohem růže, lilie ty,
ty podlesko, luzně již zřít;
buď s Bohem má paní a radosti má!
neb nesmím s tebou dlít.

Nechť lorda Johnstona zabil já,
čím jejich zášť mi dál?
jich hněvem zhrdá mysl má —
on otce mého sklál.

Já dny a noci trudil se,
bych mohl na něm se mstít;
teď mám, co dlouho hledal jsem
a nesmím s tebou dlít.

Buď s Bohem Drumlanrigu, zrady pln,
i Closeburne spjatý s ním v svaz!
laird z Lagu od otce mého prch',
kdy Johnston srub' ruku mu v ráz.

*) Tato krásná ballada vnukla Byronovi, jak sám doznává (The Life and Works of Byron, vol. 100.) píseň „Dobrou noc“ v Childu Haroldovi.

To bylo v spolku bratří tré —
    kéž mně jich nikdy více zřít!
jich zbabělé srdce, zrádný um
    mně s milou mou nepřejí dlít.

Buď s Bohem Dumfriese, sídlo mé
    i Carlaverveku plu krás;
buď s Bohem Thrievský hrade můj,
    i se všemi stavbami v ráz.

Buď s Bohem Lochmabenská bráno též,
    a výspo, kde březinu zřít;
buď s Bohem paní a radosti má,
    neb nesmím s tebou dlít.

Buď s Bohem Erkdale výš i níž,
    kde sídlo přátel mých;
chce přesila je srazit v hloub
    a svírat v poutech svých.

Však pomstít sám chci jejich zášť,
    až přes moře přijdu se bít;
buď s Bohem má paní a radosti má,
    neb nesmím s tebou dlít."

„O, pane!" děla jeho choť,
    „Kéž se mnou bysi šel
tam v mocné hrady bratrů mých,
    kde bezpečí bys měl.

Tam Douglasové, Hamilton též
    ti propůjčí svůj štít."
„Dík za lásku, krásná dámo má,
    však nesmím s tebou dlít."

I svlékl zlatý prsten svůj,
    tam pečetí viselo tré:
„Jej měj a nos, on jest mi drah,
    a chovej vždy v mysli mne své.

Však jinému lordu přízeň-li dáš,
    než přes moře přijdu, on žít,
věř, nebude ani krátkých tré dnů,
    byť s tebou nesměl bych dlít."

Vhod vítr vál, prost koráb stál,
    s nímž v dál se lord měl brát,
a mnoho přátel bylo tam,
    mu skvělý průvod dát.

Kde kdo pil víno, nic nešetřil jím,
to lordovi na zdar a moc —
tak na vlnách odnášel teď si tak šed
lord Maxwell „dobrou noc“.

Josef Manes.

Dodatkem ku své studii o Josefu Manesovi, v předchozích číslech uveřejněné, zmiňuji se o podobizně Manesově z r. 1841. Jest známo, že podobizen jeho zachovalo se sice několik, ale jsou to, jako především známá dřevorytina, otištěná v některých listech českých a podobizna malovaná od V. Olívy v maj. Um. Besedy, práce dle kreseb a fotografií z pozdější doby. Ze starší doby zmínili jsme se již o méně známých vlastních kresbách portraitních v cyklu „Den ve Vrbičanech“ a „Cesta po Labi“ a rovněž tak o portraitní karikatuře v „Booke of beauty“. K podobiznám těmto přistupuje neznámý posud portrait od peštského rodáka malíře Jiřího Deckera z r. 1841, nalézající se v maj. pí. Bož. Macchiové v Praze, který na str. 759 v reprodukci přinášíme. Jest to kresba černou křídou s nanášenými bílými světly. Manes obrácen $^3/_4$ v pravo, zobrazen tu s dlouhými, do zadu spadajícími vlasy. Značka: Georg Decker 841; podpis: Josef Manes. Velikost 30—23 cm. Pochodí tudíž podobizna tato ještě z dob akademických studií Manesových a jest pravdě podobno, že vznikla za příležitostné návštěvy Deckerovy v Praze. Decker sám byl pouze o 3 roky starší než Manes a studoval na akademii vídeňské. Rovněž jest pravdě podobno, že i Manes Deckera na vzájem portraitoval, a není vyloučeno, že podobizny tyto jsou totožné s kresbami portraitními, které oba umělci jakožto soukromý majetek na výstavě pražské r. 1842 vystavovali. Také katalog uvádí je vedle sebe, ač bez bližšího označení.

Dr. *F. X. Jiřík.*

J. Decker: Podobizna Jos. Manesa.

Lhavé děti.

Podává dr. Jaroslav Květ.

právy ze soudní síně přesvědčují nás denně o vzrůstu zločinnosti mezi mládeží. Pozorovateli velkoměstských ulic namanují se každé chvíle příklady spustlosti mládeže, jevící se v řeči i ve skutcích. Statistiky úřední i soukromé o vzrůstu alkoholismu učí nás, že neřesti této podléhá stále víc a více i mládež. Počet zločinů a přečinů, spáchaných dětmi ve Francii, od roku k roku vzrůstá. Sebevraždy dítek jsou neposledním dokladem mínění, že mravnost dětí klesá. Soudce Albanel a dr. Legras alarmují proto francouzské čtenářstvo v „Revue filanthropique" (1899) statí „Zločinná mládež v Paříži", v níž studují dítě zločinné, potulné, zlodějské a lhavé.

Referent měl jednou již příležitost upozorniti na lhavost dítek, a stať „Lež u dětí", tlumočená podle práce dra. Moreau-a v letošní „Živě", odkud přešla do „Národních Listů" a četných paedagogických časopisů, vzbudila rozruch mezi učitelstvem i čtenářstvem širších kruhů. Mluvilo se také o předmětu tom v hostincích, kavárnách a jinde jako o nejnovější politické události, takže bylo zřejmo, že aktuální a všestranně zajímavá otázka tato na všech stranách nalezá povšimnutí.

Myslím proto, že neminu se s pozorností čtenářstva, když ze studie obou citovaných autorů vyběřu pozoruhodnější myšlénky o lhavých dětech.

Lež nemá v trestních zákonnících domovského práva. Přes to je přestupkem tak častým, že je třeba vychovatele naň upozorňovati znova a znova. Autorové obírají se útlejší mládeží, nedosáhnuvší ještě věku 16. let. Dítě buďto lže z vlastní iniciativy, počínajíc si jaksi aktivně, nebo jest, abychom tak řekli, lhářem passivním, přenášejíc lež nějakou, odjinud přijatou. V prvém případě běží o neřesti neb o chorobu, zvláště často o hysterii, kteráž, ač zřídka, přece někdy vyskytuje se u mládeže útlejší, nejednou oběť svou mocně nutkajíc ke lživosti. Soudní letopisy uvádějí nejeden případ, kde ke trestu nemalému odsouzen nevinný na lživé udání hysterického děvčete. Tu otec byl odsouzen po nařčení své dcery, že ji pohlavně zneužil. Tu zase kněz, obhajce, lékař byli obžalováni lživě hysterickým děvčetem, že mu chtěli učiniti násilí. Tyto případy však, ačkoli přihodily se už i vinou dívek mladších, obyčejně vztahují se k dívkám starším 16 let. U dětí lež takovou vyvozuje jen touha po pomstě. Učiní se denunciace z krádeže, a ukáže se, že obviněný odepřel dítěti v něčem vyhověti, toto pak že pomstilo se mu lživým tím udáním. Vymyslilo při tom podrobnosti pravdě nejnepodobnější, dovede jim však dodati zdání věrohodnosti, jež oklame nejednoho, zvláště nevyzná-li se ve větších neřestech a duševních poruchách.

Jindy zase dítě vymyslí celý příběh, aby zakrylo přestupek, aby ušlo trestu. Autorové uvádějí případ potulného dítěte, které zarputile

lhalo po několik neděl a které přiznalo se konečně bezděčným výkřikem. Děti toho druhu počínají si a vypravují charakteristickým způsobem, který dosti časno vzbudí podezření úředníka nebo lékaře, jenž měl příležitost pozorovati a studovati několik případů lží mládeže. Malý lhář takový vyslovuje se obyčejně se zvláštní jistotou, která nejeví se upřímnou, jejížto lichost znalec z povolání alespoň tuší. Pohled jejich, který bývá obrazem duše, je málo stálý a pevný, je těkavý. Obyčejně vystříhá se dítě pohlédnouti přímo do očí tomu, kdo se ho vyptává, mezi řečí klopí oči, a čím častěji vypráví smyšlený příběh, tím méně vypráví jej s přízvukem, jenž jednotlivým fásím příběhu přísluší, a tím jednotvárnější je jeho řeč — jakoby odříkávalo něco zpaměti. Dle těchto známek lež nejsnáze poznáme; různé okolnosti napomáhají utvrditi nás v podezření, na příklad tvrdošijné trvání na úplné pravdivosti všech údajů, třeba jsme je sebe přesvědčivějšími důkazy usvědčovali ze lži. U lhářů druhé kategorie je chování dítěte též charakteristické, a ku známkám prve naznačeným přistupuje jakési váhání, nedostatek rozhodnosti v líčení věci. To si lehce vysvětlíme. Dítě tu nejedná ze své iniciativy, nýbrž opakuje slova, která mu byla našeptána, ani nechápajíc jich smyslu. Zvláště u takových dětí pozoruje se zjev, že opakují vypravování svoje, jakoby odříkávali bezmyšlénkovitě úlohu, nazpamět naučenou.

Jsou případy, že děti slouží, ani o tom nevědouce, za nástroj záměrům, jež zrodily se, tu v mozku zdravém, tu zase v chorém. V psychiatrii znám jest stav zvaný „délire à deux". Stav ten odehrává se nejčastěji mezi dospělými, ale může se vyskytovati také mezi dospělým a dítětem, jak dokazuje tento případ, uvedený Legrasem: Jednoho dne procházela se po břehu říčky v okolí Paříže paní s dítětem, vedouc je za ruku. Vzezření matky ani dítěte neprozrazovalo žádného porušení duševního. Z čista jasna matka, nepustivši dítka, vstoupila do vody a kráčela do hloubky. Svědci tohoto pokusu sebevraždy přikvapili jim ku pomoci a vynesli je na břeh. Dítě potom vypravovalo: „Matka vyptávala se mne, chtěl-li bych jíti hledat tatínka v nebi, a vybízela mé, abych šel s ní za ním; říkala mi, že tam budeme šťastni, že je tam lépe, nežli na zemi. Tentokrát vzala mne za ruku a já jsem šel s ní do vody dobrovolně; nic jsem si z toho nedělal, vždyť musíme jíti za tatínkem."

V případě tomto nad míru jasně vysvítá moc suggesce, jíž působiti lze na dítě a učiniti z něho neuvědomělou oběť. Dítě toto sice nelhalo, ale, jsouc ohlasem chorobných myšlének matčiných, opakovalo její lichá tvrzení a přijímalo je, ač nebylo duševně choré, jako slovo evangelia. Přihází se dosti často, že této schopnosti dítěte, neuvědoměle a automaticky transformujícího slova a myšlénky, jichž nechápe, využitkuje se k účelům nekalým, neboť lze dítě na lež dresírovati, jako lze je vychovati na zloděje. Mínění toto opírají autorové těmito případy, náležejícími do kategorie „lži ze suggesce": Jakási paní, vdova po váženém muži, pocházející z neméně ctěné rodiny, měla v manželství jediné dítě, děvče, nyní 10.leté. Jednoho dne zpozorovala u děvčete vřed, jehož vzhled vzbudil v ní podezření, že dítě stalo se obětí útoku. Tento, ovšem, stěží mohl býti vykonán, neboť dítě nevycházelo téměř nikdy bez matky Netázajíc se děvčete na nic, zavolala lékaře, aby je ohledal. Lékař roz-

poznal jednu z nejtěžších chorob sdělných. Společně s matkou doléhal na dítě, aby povědělo, kdo ho zneužil a za jakých okolností se to stalo. Nátlak obou pohnul dceru k tomuto vyznání: Jednoho dne byla zavlečena do příbytku muže, jehož popsala co nejpodrobněji, a ten dopustil se na ní chlípného činu. Ale skutek líčen těmiže slovy, jak ho před ní líčili lékař a matka, chtějíce z ní vynutiti přiznání.

Věc oznámena úřadům. Komisař poslal s dítětem policisty, kteří je vodili po celé čtvrti, aby jim ukázalo obydlí, do něhož je muž ten přivedl. Ale děvče ukazovalo stále jiné a jiné domy. Setrvávalo však jen při líčení událostí už uvedených. Nebylo tudíž možno najíti obydlí pachatelova. Vícekráte předvolána před soudce a lékaře, a naléháno na ni, aby ukázala přesně obydlí pachatele. Udala vždy nějaký jiný byt, a když tam přivedena, nepoznávala jej, ale trvala přes to na svém prvotním vylíčení osoby, která čin na ní spáchala.

Uloženo potom soudnímu znalci Thoinotovi, aby zjistil přesně charakter vředu u dítěte. Při svém ohledání zjistil znalec, že neběží o affekci sdělnou, že vřed není zhoubného rázu, nýbrž nevinné podstaty, spontanně vzniklý. Po tomto nálezu bylo pomýšleno na lež ze suggesce. Matka sama tázána, není-li možno, aby byla bývala naléháním na přiznání vyvodila u dítěte udání domnělého pachatale. Současně matce sdělen výsledek zkoumání znalce, který prohlásil onemocnění za bezvýznamné. Po tomto vysvětlení věci nastal náhlý obrat v duchu děvčete. Jalo se vypravovati bez váhání, že, když matka a lékař ujišťovali je, že se musilo státi obětí hnusného zločinu, skonstruovalo si sama celou tu budovu lží, která vydržela téměř dva měsíce, a která se sřítila teprve, když s naprostou jistotou se ukázalo, že domněnky o povaze jejího vředu jsou bezpodstatny. Je nepopíratelno, že v tomto případě dítě, nalezajíc se pod nátlakem matky a lékaře, podléhalo vlivu suggesce a z důslednosti, aby nejednalo proti nim, vymyslilo si fantastický příběh o zvláštním útoku. Následků neměla lež tato na štěstí žádných, neboť dítětem označená osobnost neexistovala; ale nebývá tomu tak vždycky.

Autorové stati byli před nedávnem v nemocnici choromyslných svědky suggesce vskutku neobyčejné. Neběželo tu o lživé obvinění k vůli zisku nebo z pomsty; účelem byla snaha zbaviti se dítěte, které bylo prohlašováno za choroduché. Případ tento je zcela ojedinělý a nasvědčuje trudné situaci dítěte z prvního manželství, jehož otec nebo matka v nový sňatek vstoupili.

Jednoho dne bylo přineseno do odborné nemocnice choromyslných děvčátko asi devítileté, dle tvrzení matčina choroduché. Otec jeho zemřel, a matka znova se vdala. Podle nařízení zákona z r. 1838. na ochranu choromyslných tázal se policejní komisař matky po důvodech, jež přiměly ji žádati za uzavření dítěte do blázince. Tato odpověděla, že teprve od 3 měsíců pozoruje změnu ve fysickém a duševním chování děvčátka. Dítě, které bylo až dosud čistotné, počalo znečisťovati své lůžko. Kamkoli přišlo, vykonávalo prý potřebu bez ohledu na okolí. Od narození je náchylno k zlému. Dítě bylo posláno lékaři k vyšetření. Při tom jevila řeč jeho neobyčejnou odchylnost. Vyprávělo, že stále myslí jen na zlé,

že je těší jenom zlo, a výhradně o zlém jenom vyprávělo. To bylo ovšem velmi podivné u dítěte 9letého, jež jinak nejevilo ráz a chování dítěte skutečně nemocného. Tím vzbuzeno bylo podezření, na dítě učiněn nátlak otázkami, na něž s počátku sice odpovídalo správně (t. j. ve smyslu předstírání matčina), setrvávajíc při svých dřívějších tvrzeních, naposled ale vyznalo, že mluvilo tak jenom na naléhání matčino. Ponecháno byvši několik dní v nemocnici „in observatione“ (na pozorování), jevilo se zcela čistotným; mysl jeho byla nerušeně jasna, dítě bylo mírné, učelivé — zkrátka jevilo se zcela jiným, nežli jak je matka vylíčila. Při tom bylo spokojeno se svým stavem, nepřálo si nikterak změny, neboť, jak říkalo, matka je bila rukojetí kladiva. Podle udání dítěte pátráno nyní dopodrobna, jak matka s děvčátkem zacházela. Ukázalo se, že s ním nakládala velmi tvrdě, nutila je k těžké práci (musilo práti prádlo na dvoře za nejkrutší zimy atd.). Matka snažila se vyvrátiti obvinění námitkou, že kdyby jí bylo šlo o odstranění dítěte, byla by se o to pokoušela již před svým novým sňatkem. Případ tento je nadmíru poučný. Ukazujeť, jak delikátní a obtížný může býti úkol úředníka a lékaře a jak oba musí býti opatrní ve svých úsudcích, jak musí opatřiti si dříve všecky informace a uvažovati s všemožnou bystrostí, nežli užijí jakéhokoli opatření proti dítěti nebo proti osobám, jež dítě obvinilo. V případu vylíčeném byla by způsobila přílišná náblost uzavření zdravého dítěte do blázince.

Avšak vyskytují se nejen lži ojedinělé, t. j. spáchané jediným dítětem, nýbrž přihází se také, že více dítek sdruží se ku společné lži, jak tomu nasvědčuje případ tento:

Jistý zřízenec potravní daně, ctěný svými představenými, dlel jednoho dne ve službě na břehu Seiny. V tom zpozoroval, že děvče 12leté, provázené třemi chlapci, asi stejného věku, kradlo kusy uhlí narovnané v lodích, podél břehu řeky zakotvených. Úředník přistoupil k dívce, prohlédl její zástěrku, naplněnou uhlím a, přesvědčiv se, že děti opravdu uhlí kradly, pohrozil jim, pokusí-li se ještě jednou o krádež, že je vydá stráži. Po té se vzdálil. Sotva uplynulo čtvrt hodiny, spatří náhle vraceti se děvče s hochy v průvodu dvou strážníků. S počátku si toho nevšiml a pokračoval ve své úřední pochůzce, ale strážníci přistoupili k němu a chtěli se ho chopiti, aby jej dovedli ke komisaři, tvrdíce, že se na děvčeti dopustil nemravného činu. Děti učinily naň, aby se pomstily, toto ohavné udání.

Nebohý zřízenec přiveden ke komisaři. Na štěstí napadlo tomuto vyšetřovati věc poněkud podrobněji, kladl dětem otázky co nejsvědomitěji, ale nepodařilo se mu zjistiti hlavního původce zločinného pokusu. Následkem toho šla věc svou cestou — k vyšetřujícímu soudci. Autorům svěřeno pátrati, a když vyšetřováním vyšly na jevo žalostné věci o čtyřech těchto svědcích, udeřeno z ostra na děvče, jemuž naznačeno, jak těžce by se prohřešilo, kdyby obviňovalo nevinného. Děvče, které bylo z celé bandy nejméně zkaženo, povolilo káravému přemlouvání a přiznalo se v přítomnosti matky, která je také ku pravdomluvnosti vybízela, že oni tři chlapci, chtíce se pomstiti zřízenci potravní daně, že jim bránil v krádeži, přišli na myšlenku obvinit jej z nemravného činu a že ji přiměli ku lživému udání. Při konfrontaci přiznali se k tomu také chlapci.

Pochopitelno, že jediné svědomitost autorů způsobila, že pravda vyšla na jevo a že nebyl odsouzen člověk nevinný.

Jiný případ, který by byl též na základě dětské lži přivodil nenapravitelné zlo, je tento:

Sedmdesátiletý vážený úředník, jenž před několika měsíci ovdověl, měl dceru 12letou. Aby ušetřil, pronajal část bytu soudnímu vykonavateli a jeho ženě. Nějakou dobu bylo vše v pořádku. Děvče bylo podnájemníky hýčkáno a milováno, i zdálo se, že život poplyne všem v míru a štěstí. Leč blížilo se drama.

Jednoho dne soud obdržel list od podnájemníků, ve kterém odhalovány ohavné činy, které prý páše otec na své dceři. Na dotvrzení tohoto udání byla připojena dvě lékařská vysvědčení, že dítě stiženo je jednou z nejtěžších chorob nakažlivých. Vyšetření případu bylo svěřeno autorům, kteří, předvolavše děvče, tázali se ho, je-li pravdivé obvinění, které podalo prostřednictvím podnájemníků soudu. Ono stálo na svém, s úplnou chladnokrevností opakujíc svoje tvrzení. Stařec, v jehož přítomnosti odehrávalo se vyšetřování toto, naříkal a protestoval prudce proti takovému nařčení; vyjádřil se, že se ochotně podrobí lékařskému vyšetření, aby pravda vyšla na jevo. Nemohl však pochopiti, jak mohla jeho dcera, která, jak se mu zdálo, vřele ho milovala, vysloviti proti němu obvinění tak zlá a lichá.

Po celý měsíc ostávalo děvče neoblomno. Ani nejmenší odchylka nebyla pozorována v jeho vypravování, aby bylo mohlo vzniknouti podezření, že není pravdomluvno. Lékařské vyšetření dítěte a otce svěřeno expertovi, který měl zjistiti, jeví-li se u toho neb onoho nějaká známka nakažlivé choroby. Ale výsledek pátrání byl úplně negativní. Znalec zjistil, že děvče trpí jen omrzlinami, a že otec jest úplně zdráv. Přes tyto výmluvné důkazy nezměnilo děvče svého chování a trvalo s touže energií na svém obvinění. Nešťastný otec, pozbyv naděje, že se mu podaří dokázati svoji nevinu, přišel najednou na spasnou myšlenku: žádaltě, aby dříve, nežli bude uvězněn, bylo vzato soudem v opatrování jeho jmění (asi 20.000 franků). Úředník odebral se s ním do bytu, aby jmění toto převzal. Otevřevše skříň, ve které byly cenné papíry uloženy, shledali, že bylo vše přeházeno, a kupony že zmizely. Toto faktum vedlo na myšlenku, že jde tu o manévr nájemníky zosnovaný, aby stařec byl odstraněn a tito mohli se zmocniti jeho jmění. Nešťastný otec propuštěn na svobodu. Dítě dáno do pensionátu, kdež i nadále na svém tvrzení setrvávalo. Jednoho dne však, aniž bylo na ni naléháno, vyznala se dívka ředitelce ústavu, že lhala. Vyprávěla, že svého otce obvinila za tím účelem, aby usnadnila nájemníkům jejich zločinný záměr, začež slíbili jí mnoho krásného.

Toto drama má velkou podobnost s kusy divadelními, jejichž rozuzlení v posledních aktech podobá se objasnění citovaného soudního případu jako vejce vejci. Starý otec opět získal lásku dítěte, a štěstí života navrátilo se do jeho rodiny. Rozumí se, že vůdcové byli přísně potrestáni.

Krádež, tuláctví, žebravost dětí jsou přece jen nepatrnými přečiny, přirovnány k takové lži, která může míti dosah nesmírný a může vésti k hrůzným justičním omylům. Vyšetřující soudce a lékař expert musí si dáti mnoho práce s ohledáním a prozkoumáním případů, kde děti vystu-

pují jako svědci, má-li býti vyvarováno osudným chybám. Jak těžké je tu povolání vyšetřujících! Pro soudce je zodpovědnost ve Francii valně zmírněna zákonem z 10. září 1897, který stanoví obhajce vinníkova při vyšetřování. I lékaři expertovi bude patrně uleveno v té příčině, až bude přijat návrh zákona, který učinil Gruppi, jímž připouští se obviněnému, aby si ustanovil lékaře experta; tento bude působiti vedle experta úředního, čímž pátrání po pravdě bude usnadněno a mnohé justiční křivdě zabráněno.

Bosna a Hercegovina za okupace.

Od Josefa Holečka.

(Dokončení.)

Řešení agrárné otázky v okupovaných zemích dokonce neznačí, že tento stav má býti odklizen; jen nešvary třeba odklidit. Bohužel nedorozumění, jakoby v Bosně a Hercegovině panoval evropský feudalism a jakoby sedlákům tamním mohlo býti pomoženo dle receptu, kterého se zdarem užito v Evropě, brání i poznání, jak skutečně věci se mají, a poznání zla vždy musí předcházeti před nápravou. Rakousko nepřišlo k okupaci Bosny jako slepé kuře k zrnu. Po staletí bažilo po ní, a když ne ono, tož Uhersko. Zvláště v stol. XIX. soustavně si tam připravovalo půdu. Laskomina po „hinterlandu" vzbuzena byla v státnících rakouských hned s nabytím Dalmacie. Zvláště od let 40. dělali Bosně a Hercegovině čilou propagandu, jejíž horlivost rostla od roku k roku. Avšak po celou tu drahnou dobu příprav k osvojení Bosny nikdo z Rakušanů hlouběji neprostudoval agrárné poměry. I Thömmel a Rośkiewicz spokojili se pouhou vnější jejich stránkou, jen konstatováním agrárného stavu v poslední periodě. Napadalo jim sice, že mají v Bosně před sebou něco zvláštního, ale nedostali se tomu na kloub a zůstali při domněnce, že v Bosně vládne týž feudalism, jako na západě, a že je feudalism jako feudalism; pouze připouštěli v Bosně dávku „tureckého feudalismu", aniž pověděli, co by to bylo. Jen tušení měli, k poznání nedospěli. Prvé proudy okupačníkův i toho tušení byly prosty. Zdálo se jim, že nemůže býti na zeměkouli záhady, ku které by neměli klíče v pokladech západní kultury, otázky tak krušné, aby ji hravě nerozřešili. Avšak byl to planý hrdopych silnějšího, a v něm žádné myšlenky, propracovaného plánu, uvědomělého cíle. Tytéž charakterné vlastnosti, které vedly rakouské voje ku Králové Hradci, provázely je do Bosny a Hercegoviny. Všecko je jim hravé, dokud o díle pouze mluví a nekonají. Prušáky chtěli ubiti čepicemi, bosenské otázky myslili odkliditi zakřiknutím,

ale nebyli shodnuti ani v tom, koho zakřiknouti: statkáře nebo sedláky, mohamedány nebo křesťany. Uběhlo několik roků, než okupace přivedla do Bosny a Hercegoviny lidi, kterým podstata agrárné otázky není tajemstvím. Je to především sám p. Benjamin Kallay. Ale on buď pomoci nechce nebo nemůže. Snad ani nemá k ruce lidí, kteří by pochopili, že k poměrům v okupovaných zemích nedá se přiložiti evropská šablona, že jsou něco zvláštního, osobitého, co musí býti teprve studováno a nač nepostačí jen vysvědčení o předepsaných zkouškách, kterým se musí vykázati, kdo chce vstoupiti do služby bosenské vlády. Po těch zkouškách úředníci páně Kallayovi teprve se mají chopiti pravého a zajímavého studia, studia nového života, který se jim v okupovaných zemích otevírá. Bohužel rakousko-uherští úředníci vždycky se učili jen pro školu, ne pro život. Oni skutečný život neznají a znáti nechtějí v starých zemích mocnářství rakousko-uherského, nehodí se k odklizení otázek, které tu po staletí jsou otevřeny — co mohou od nich očekávati Bosna a Hercegovina? Ať jsou rády, že nejsou již pod Turkem! A ve všem ostatním ať mlčí a dávají se poslušně vésti lidmi, kteří jsou k tomu úředně ustanoveni! Kdo má úřad, má i rozum.

Agrárná otázka bosensko-hercegovská vznikla samobytně a zas jen samobytně může býti rozřešena. Tou zásadou spravovalo se Rusko, osvobozujíc sedláky, tou zásadou v nejbližším sousedství Bosny a Hercegoviny řídí se ve všech případnostech, po celou dobu svého panování kníže Nikola na Černé Hoře. Na Černé Hoře nikdy nebylo ani statkářův, ani odvislých od nich sedláků, nebylo tam tedy agrárné otázky v té podobě, jako v Bosně a Hercegovině. Ne proto může Černá Hora dána býti okupaci za příklad, jakým způsobem agrárnou otázku rozřešiti, jak upraviti poměr mezi majitelem půdy a jejím pachtýřem či robotníkem, ale v tom jí musí býti vzorem, že jak agrárná, tak všecky jiné otázky, v okupovaných zemích se naskytující, musejí býti řešeny samy ze sebe, protože samy ze sebe, z domácích historických, socialných a kulturných poměrů se vyvinuly. Jak příklad černohorský účinkoval na Bosnu a Hercegovinu? Když vyšel francouzský překlad černohorského občanského zákonníku, jenž rázem dobyl si v Evropě slavného jména, bosenská vláda zaslala každému úřadu sobě podřízenému dva výtisky tohoto vydání a odporučila úředníkům, aby jej studovali. Důkaz, že vláda ví, co by mělo býti. A co úředníci? Založili knihy za hlavu a nestarali se víc o ně. Oni se nastudovali dosti na školách, kdo pak smí od nich žádati, aby studovali něco ještě nyní, v definitivném postavení? Chyba byla i v tom, že jim dáno do ruky vydání francouzské, jemuž málokterý rozuměl. Charakteristické je, že jim nedán srbský original, jejž mohli dostat o několik let dřív a jemuž by rozuměti musili. Ale original byl tištěn kyrilicí, jíž vláda nepřeje, a vyšel na Cetyni, s níž udržováno politické napjetí. Falešný stud bránil bosenské vládě, aby přiznala, že je něco, v čem si může bráti Černou Horu za příklad a učitelku.

Vláda bosenská, nemohouc agrárnou otázkou hnouti v celku, myslí ji řešiti v jednotlivostech tím, že podporuje výkup kmetských pozemků. Jde to z tuha, neboť bosenský statkář lne ku své půdě právě tak, jako sedlák, a nepouští ji ze svých rukou, dokud nemusí. Vyjímky jsou s těmi,

kteří se dobrovolně z vlasti vystěhovali, aby se vyhnuli okupačným pořádkům, a dali své pozemky do prodeje. Mohamedánští statkáři mnohé okupačníky nemile překvapili láskou ku své půdě. Doufalit, že po okupaci nastane v Bosně a Hercegovině cosi podobného, jako v Srbsku po osvobození. Ze Srbska znenáhla všichni begové se vystěhovali, ovšem v pevné víře, že to nebude na dlouho a že padišach opět je vrátí v předešlé držení. Události se vyvinuly tak, že z bosenských begů málokterý mohl chovati tu víru, která někdejší begy také tak trpce sklamala. V Srbsku agrárná otázka po odklizení panství tureckého sama se rozřešila. V Bosně jest jinak. Zde dospěly nesnáze vládních lidí takového stupně, že poslední naděje skládají na „jed civilisace“, že totiž on begy zhubí tělesně, duševně i hospodársky, načež bude půda jejich dána kmetům k výkupu. Avšak dosud se jeví jen jednotlivé případy otravy civilisací a proto může vykupování jen tak zvolna postupovati, že na celkovém obraze agrárných poměrů ničeho nemění. Vykupujeli se kmet, obdrží od vlády půjčku na hypotéku a mírné splátky. Kmeté však sami nechvátají s vykupováním, majíce toho zkušenosť, že dluh značí také odvislosť a že banka v případě, když kmet je v neštěstí a bez prostředků, je nemilosrdnějším pánem než beg. Aby vykoupivší se kmeté mohli úspěšněji hospodařiti, je třeba shrnouti v jejich ruce větší pozemek, než na jakém hospodařili pod begem. Okupačníci říkají, že vláda selské pozemky „sceluje“ a kladou jí to za velikou zásluhu. V pravdě ale vláda tím spůsobem z nájemců dělá bezzemky, neboť ti, kdo musili s pole ustoupiti tomu, komu byl prodán pozemek, který dosud oni měli v užívání, jsou najednou s půdy, jež jim byla polovlastní, vyhostěni a stávají se nádenníky, „sebry“.

Není dokonce třeba dělati agrárné poměry v okupovaných zemích horšími, než jsou. Soudný člověk, kdyby povážil pouze to, že okupací do Bosny a Hercegoviny vtrhlo peněžné hospodárství, jež ovšem už v letech 50. usilovalo o dobytí toho území pro sebe, uznal by, že v zemích těch musí býti těžká hospodárská krise, podobná oné, kterou národové západoevropští a středoevropští prožívali v stoletích přechodu z patriarchalismu do feudalismu. Feudalism byl dlouhým, trapným přechodem z patriarchalismu do novodobého peněžného hospodárství. Bosňáci a Hercegovci jsou do jeho kola vrženi bez přechodu, bez přípravy, nenadále, střemhlav. Kdož by ještě nepochopoval, že se octli v položení velmi nemilém, v němž často si vzpomínají s touhou na trvdé poměry za panství tureckého? I je přirozeno, že krise je tím těžší, že okupace nepřivedla si dosti takových pomocníků, kteří by pochopovali, že agrárné poměry bosensko-hercegovské jen ze sebe samých mohou býti zlepšeny, ba ani ne takových, kteří by mu krušné položení hleděli usnadniti naučováním, jaké je finančné hospodaření v Evropě, a znenáhlým uváděním na jeho dráhu. Panu Kallayovi napadlo i to. Za tím účelem byly založeny v Bosně a Hercegovině tak zv. „obchodní školy“, odpovídající asi našim školám měšťanským. Avšak vychovanci těch škol nemají a nebudou míti na hospodárský směr svých vlastí žádného účinku, ač snad budou dělati vládě dobré služby jako osoby, blízké jejím úřadům. Čím je kdo bližším úřadům v zemi s cizí vládou, tím je vzdálenějším od duše obyvatelstva.

Co jsme již viděli na obraze kulturných a obchodních poměrů, vidíme i zde: Bosna a Hercegovina přináleží k jiné duchovné a hospodárské oblasti, nežli je ta, ku které patří okupačníci. Vliv s té strany Sávy vždycky na Bosnu neblaze působil, jak jsme na nejednom místě ukázali. Neblaze i tenkráte, když zde aspoň na krátko bylo takové zlepšení hospodárských poměrů, že se zdálo lidu zasávskému žádoucím.

Jako v letech 50. zkvétající hospodárské poměry v Chorvatsku a jižních Uhrách, kde týž národ obývá, působily lákavě na Bosnu, aspoň Posavinu a Krajinu, tak nyní hluboký úpadek selského stavu, prostírající se od Sávy po celém Chorvatsku a Uhersku, působí beznadějně na mysli okupovaných. Nic jiného, než trvalá agrárná krise v této části habsburské monarchie dalo vznik sektě Nazarenů, jež z Uher šíří se po srbském národě, když si v jeho uherském zlomku byla našla mnoho přívrženců. Nazareni jako druhdy bogumilové hlásají návrat k prvotné církvi Kristově, kde panovala rovnosť všech údů, kde si všichni jako bratři pomáhali. Zavrhují vládu světskou i duchovní, stát i církev, uznávajíce pouze obec. Starší obce je vůdcem jejím ve věcech světských i občanských. Neuznávají manželství za svátosť, nekonají obřadů, zříkají se nádhery. Zavrhují válku, protože jest v odporu s bratrstvím lidí a národů. Hlásají střídmosť a čistotu mravů. Členové obce jako bratři mají si vzájemně pomáhati. Neodporují zlému, neboť i ono přichází na člověka od boha, a člověku jsou skryti boží úmyslové. Děj se co děj, zachovávají duševnou rovnováhu a říkají pouze: Vidí bůh. Otec, matka, bratr, sestra nejsou jim nic víc, než kterýkoli z bratří a sester v obci. Sv. Písmo jest jediným zákonem, jejž uznávají. Politický boj jest jim cizí, věci národnosti jsou jim lhostejny. Jsou přísní a vážní, k jiným zpěvům úst svých neotevírají, leda k prozpěvování žalmů. Nad žádným neštěstím, nad žádnou ztrátou nenaříkají. „Vidí bůh" jest jediné jejich slovo, když je potká nějaká rána. V obci každý se vzdává osobné volnosti a podrobuje se zcela usnesením obce, jež za každého bratra ručí a jej podporuje, avšak zároveň koná dozor nad každým jeho krokem. I v manželství vstupují podle usnesení obce. Dogmaty si hlav nelámají, všechno jejich zření jest obráceno k mravné stránce života. Výsledky jejich jsou znamenité. Hospodárská mizina jim nadhání nové a nové členy. Z Uher šíří se nazarenské sektárství do Bosny, odkudž ve stol. XV. bogumilství, prve než vešlo v kompromiss s mohamedánstvím, proniklo bylo do Uher. Slovem, bogumilství tu po pěti stech letech oživlo, jen ještě nemá své pravé jmeno. Propadlé selské existence obecnou vzájemností se sbírají a zotavují. Proto sekta rychle se šíří a má mnohem více přívrženců tajných, než veřejných.

Jev tento je nad míru zajímavý pro toho, kdo se zabývá psychologií národů.

II. Domácí prostředek.

Uherský stát, co stojí, provozoval balkánskou politiku a snažil se podrobiti si balkánské národy. Jednou měl větší, po druhé menší zdar, ale Balkancům nikdy z toho nevzešlo nic dobrého. O okupaci nelze říci nic jiného. Jeť okupace plodem odvěké politiky uherské. I tenkrát, když

se Balkancům zdálo, že vidí v Uhrách lepší poměry, jichž sami by si přáli, touha jejich odměněna byla sklamáním. Ukázali jsme to již na letech 50., kdy Uhry měly nedlouhou periodu hospodárského rozkvětu a všeobecného blahobytu. Bosňáci zatoužili po něm, agitace uhersko-chorvatské nacházely v jejich myslích kyprou půdu, do níž vseto semeno, které po dvacíti letech urodilo okupací.

Je v tom kousavý sarkasm historie, že Uhry hospodársky prospívaly a rozkvétaly, pokud neměly samostatného politického života, pokud byly spoutány nenáviděným absolutismem. Od svého státoprávního vyrovnání soustavně hospodársky propadají, tak že již musejí býti počítány mezi nejruinovanější státy. Ruina jejich je dosud maskována politickými úspěchy, kterých dobývají na účet bláhové Cislajtanie, a tím, že tato nese nepoměrnou tíhu společných s Uhrami břemen. Hlavně agrárná mizerie uherského státu jest ohromná a nezléčitelná, ačkoli málokterá země evropská má tak příznivé podmínky rolného hospodárství, jako Uhry.

Uhry v agrárném smyslu jsou mrtvolou. A což může z toho vzejíti dobrého, když obratní politikové, jimiž Maďaři slynou, oblekou tuto mrtvolu do královského purpuru, jakoby byla živa, a s ní a za ni dělají politiku s národy, stojícími podál a nemohoucími hned na prvý pohled ani zrakem ani čichem postříci, že pod vnějškem královské nádhery, která se jim jeví, skrývá se hnusná hniloba, patřící ne na trůn, nýbrž do rakve? Ohromné prostranství od Tater až ku hranicím Černé Hory, objímající celé Uhry, Chorvatsko a země okupované, jest polem jediné agrárné propasti. Že se Uhry a Chorvatsko tak zjednačily s Bosnou a Hercegovinou v agrárné ruině, je svědectvím, že rolnictví v Uhrách a Chorvatsku má téhož neuprosného a dosud vítězného nepřítele, co Bosna a Hercegovina. V Bosně a Hercegovině poznali jsme v tom nepříteli peněžné hospodárství. Tím jest nám podán důkaz, že Uhry a Chorvatsko nejsou spůsobilé k povznesení blahobytu v Bosně a Hercegovině a k řešení těch otázek, které jsou příčinou jeho upadání. Uhry a Chorvatsko musily by u sebe doma odkliditi agrárnou bídu a teprve potom by mohly žádati, aby jejich poručenec v důvěře čekal, že i jemu dostane se od nich uzdravení. Za stavu nynějšího Uhry a Chorvatsko, hlavní okupační činitelové, nemohou jinak, než provozovati v Bosně a Hercegovině politiku exploatačnou. Skutečně také všecky hospodárské novoty, které okupace zavedla, jsou pomůckami a stanicemi této politiky, jež na Bosnu a Hercegovinu pohlíží tak, jako na př. Anglie a Německo na své zámorské kolonie.

My Čechové a s námi všichni národové této polovice říše navykli jsme si pohlížeti na Uhry jen jako na domovinu šťastných politiků. Se závistí patříme na to, jak nás naši spoluhráči obehrávají. Politická hra s nimi tak pohlcuje všecku naši pozornosť, že nám jí nezbývá pro jejich domácnosť. Myslíme si, když tolik zlata přečarovali z našich kapes do svých, že u nich každý jednotlivec oplývati musí blahobytem. Všecko, co Maďaři dělali a dělají, zdá se nám hodným následování. A zatím i v slavných maďarských úspěších je mnoho, co ne napodobiti, nýbrž čeho varovati se třeba. Studium uherských poměrův od vyrovnání jest jedním z nejnaléhavějších úkolů našich politikův a publicistů.

Dr. Štěpán Bernát r. 1896 v Berlíně vydal spis „Das verpfändete Ungarn", v němž dokazuje, že na uherské půdě jest už nyní tolik dluhu, že všechna ta půda brzy neponese čistého katastralného důchodu. R. 1893 bylo knihového dluhu na uherských nemovitostech 639 mill. zl. Věřiteli té summy je 17 uherských peněžných ústavů, které poskytují půjčky na hypoteky. Ale kromě toho jsou hypotečnými věřiteli ještě mnohé menší banky domácí a větší banky vídenské. Možno směle říci, že knihový dluh na uherské půdě obnáší milliardu zl. Úrok z těch peněz obnáší ročně 40 mill. zl., 32 mill. obnáší daň pozemková, 18 mill. obecní přirážky. To dělá dohromady 90 mill. zatížení půdy, jejíž katastrálný výnos činí 130—150 mill. ročně. Ještě r. 1883 hypotekárné dluhy na uherské půdě obnášely jen 217 mill. zl., za dalších 10 let bezmála se ztrojnásobily.

Jaša Tomič v hospodársko-politické studii „Паметно Назаренство" takto rýsuje hospodárské propadání Uher od vyrovnání: R. 1868 uherský stát měl ročního vydání 130 mill. zl. R. 1896 summa ta nestačila již na úroky ze státního dluhu, na něž bylo zapotřebí 146 mill. zl. Úhrnné vydání uherského státu r. 1896 obnášelo 501 mill. zl. Od r. 1867 zvýšilo se bezmála čtyrykrát. Že týmž poměrem nevzrostla výrobnost obyvatelstva, netřeba podotýkati. Zatím co státní vydání postupně vzrůstalo na tuto úžasnou summu, stát zbavil se prodejem za několik set tisíc státních statkův, a naproti zmenšené jeho důchodnosti vzrostl mu dluh na více než dvě milliardy zl. A jakého pokroku stát uherský dosáhl za tak ohromné oběti? Popis obyvatelstva r. 1890 ukázal nám strašný obraz. V Uhrách žije nyní 6,300.000 lidí, schopných výdělku. Z těch bylo 3,077.000 nádenníků, 32.000 sluh a služek, 9000 bez stálého zaměstnání. Slovem, v Uhrách, zemi rolnické, je dnes každý druhý člověk bezzemek, „sebr", nemající ničeho svého. Ale kdo myslí, že jen polovina uherského obyvatelstva propadla, velmi se mýlí. Jeť úpadek Uher ještě hroznější, neboť mnohý a mnohý má sice ještě střechu nad hlavou, ale jest jen podle jmena jeho, ve skutečnosti patří věřitelům.

Bída vyhání z Uher ročně kolem 20.000 lidí, kteří se chápou hole vystěhovalecké. Dříve tento proud tíhl jen do Ameriky, od okupace obrací se také do Bosny a Hercegoviny, kolonií Rakousko-Uherska. Také národové cislajtanští sem tíhnou, zvláště haličtí Poláci a Němci. Všem kolonistům okupace naddržuje a poskytuje jim výhody na ujmu domorodců. Ano Němce okupace v prvých letech své vlády až z říše schválně si objednávala a teplá hnízda jim svíjela pod záminkou, že jde o to, aby zanedbanému bosenskému lidu postaven byl na oči živý příklad pokročilého zemědělství.

Vše to dělá jen pochopitelnějším, že s okupací přišla do Bosny a Hercegoviny agrárná krise, ano dokazuje, že musila přijíti. Bez krise bylo by se obešlo jen v tom případě, kdyby Rakousko-Uhersko bylo v čas poznalo a ocenilo samobytné zvláštnosti obyvatelstva bosensko-hercegovského a kdyby za okupace vedeno bylo přesvědčením, že okupačné dílo jen na samobytnosti okupovaného obyvatelstva pevně může býti postaveno, že jen tak je možno učiniti je šťastným, povznésti jeho kulturu i blahobyt. Toho asi nadála se ta část obyvatelstva, která okupaci se neprotivila. Ovšem takové naděje mohly se zakládati pouze na neznalosti ducha sta-

rého Rakouska, jemuž vždycky byly trnem v očích samobytné vlastnosti jeho národův a jež historické svoje poslání vždycky spatřovalo v jich stírání.

Slované před jinými národy se vyznamenávají živým společenským smyslem. Všecko kulturné působení Západu na Slovany dá se redukovati na tlumení tohoto smyslu, jenž přes to ani u těch Slovanů, kteří jsou vydáni v šanc neustálému a pořád prudšímu a útočnějšímu vlivu Západu, docela nepotuchl. Čím vzdálenější jsou Slované tohoto vlivu, čím dále jsou z cesty přímému jeho účinu, tím zdravější jest jejich společenský smysl. Proto se neporušeněji zachoval u pravoslavných, než u katolíkův a protestantů.

Základem společnosti je rodina. Rodina je nejkrásnějším, nejtrvalejším, největším dílem společenského pudu lidí. Přirozenějšího a dokonalejšího společenského útvaru nikdy nebylo a nebude. Všichni praví socialní reformátoři musejí hlásati čistotu svazků rodinných, lásku a vzájemnosť mezi členy rodiny. Kde se porušila rodina, porušen jest i stát. Kdo by budoval pevný stát na společnosti se zkaženým rodinným životem, předsebral by věc daremnou jako ten, kdo by stavěl hrad na písku nebo bahně.

Rodina rozvedla se v širší kruh pokrevenstva, jenž u Srbův obyčejně nazývá se zádruhou. Zádružný princip vždycky závisel od hospodárských a vůbec hmotných okolností, podle nichž buď mohutněl nebo slábl. V dobách nejstarších stál mohutně, protože zádruhy vládly širším prostranstvím půdy, na němž více rodin se svými členy mohlo se obživiti. Ukázali jsme dříve na to, že v Bosně a Hercegovině byly obzvláštní podmínky pro pastevné hospodárství. Patriarchalné hospodaření odpovídalo a bylo podporováno patriarchalnou formou společenskou, čemuž přispůsobily se také názory náboženské, a to cestou nepravidelnou, když pravidelný náboženský vývoj kolem směřoval jinam. Nejvíce zádružný princip rozvinul se na Černé Hoře, kde na něm spočívá všechna společnosť státní: rodiny tvoří zádruhy, zádruhy tvoří bratstva, bratstva plemena, plemena stát. Ale, jak řečeno, i v těch srbských zemích, které podpadly pod Turka, zádružný princip rozkvétal. Příčina byla nejen v tom, že panství turecké podporovalo extensivné, pastevné hospodaření, nýbrž i v tom, že za Turků, dobrých vojínův a nejhorších administrátorů, rozmohlo se pěstné právo. Naproti silným a zpupným statkářům postavila se četná a sjednocená zádruha selská. Zbujnosť pudila statkáře, aby svoji vůli a zvůli učinil sedlákovi zákonem. Sedlák se proti tomu ohradil se svou čeledí, jež kolem něho stála pevně seřaděna jako bojovné mužstvo. Dokud zádružný princip byl neochablý, statkárská násilí nebyla selskému lidu strašná. Na násilí odpovídal násilím. Dnes byl vítězem ten, zítra onen, a junácká píseň slavila vítěze. V národních písních, které opěvají tyto agrárné boje, setkáváme se všude s jarým, zdravým tonem, jenž dosvědčuje, že síla tehdy naplňovala nejen prsa statkářů, nýbrž také sedláků, nejen mohamedánů, nýbrž i křesťanů. Teprve od konce stol. XVIII. pozorujeme změnu k horšímu: mohamedánské rány jsou vzteklejší a křesťané pod nimi žalostněji úpějí.

Národní píseň nám líčí, jak zádružný starešina, mající za sebou mnohou čeleď, vítá pašu:

„Starý Jaňo Novobrďaníne!
Povídají, že máš četnou čeleď?"

„I mám, pašo, od boha mi dána:
dvě stě koz mi na kositbu chodí,
druhou čeleď ani nespočítám!"

„Starý Jaňo Novobrďaníne!
Povídají, že máš mnoho hovad?"

„I mám, pašo, od boha mi dána:
sto mi párů na orání chodí,
co se pasou ani nespočítám!"

„Starý Jaňo Novobrďaníne!
Povídají, že máš koní mnoho?"

„I mám, pašo, oď boha mi dáni:
tři sta koní kupcům zboží nosí,
koně jízdné ani nespočítám."

„Starý Jaňo, Novobrďaníne!
Povídají, že máš stáda četná?"

„I mám, pašo, od boha mi dána,
pět mám tisíc bahnic na sa'aších,
jalovic bych ani nespočítal!"

„Starý Jaňo Novobrďaníne!
Povídají, že máš mnoho peněz?"

„I mám, pašo, nadělil mi pán bůh,
tři sta měšců samý žlutý dukát,
běláky bych ani nespočítal!"

„Starý Jaňo, Novobrďaníne,
stáda nech si, peněz mi dej půli!"

„Jestli, pašo, pro bůh peněz prosíš,
rád dám tobě, kolik sobě žádáš;
chceš-li ale vymoci je silou,
dvě stě šavlí před tebou se blyskne,
tři sta pušek na tebe si houkne".

V jiné národní písni z r. 1804 stěžuje si dahija Mehmed aga na starešinu Iliju Birčanína:

„Pěšího on kroku neudělá,
a když berni přichází nám platit,
pode zbrojí do komnaty vchází,
pravou ruku na jatagan vložil,
levou rukou berni odevzdává:
„Mehmed ago, přináším ti berni,
sedláčkové pozdravují tebe,
že jim nelze dáti tobě více."
Beru berni, abych přepočítal,
a on po mně střely z očí metá:
„Mehmed ago, prosím, nepočítej,
já již berni jednou odpočítal!"

A já se již opovážit nesmím,
berní beru, podle sebe kladu,
nemohu se dočkat, aby zmizel,
On je paša a já polní hlídač."

Zde není místo, abychom obšírněji o zádruze mluvili jako o společenském zřízení. Jde nám jen o to, abychom vyzdvihli význam, jaký zádruha měla pro blahobyt i bezpečnosť sedláků, veliký význam hospodárský i mravný. Avšak její význam jest i pro národnosť a vše, co s ní souvisí: mravy, tradice a duch (nemluvímeli o jazyku a náboženství) neocenitelný a nevyličitelný.

Zádruh, které by měly sto, dvě stě členů, již ani v Bosně a Hercegovině není, ale takových, které mají 60—80 členů, dosud není nedostatek. Avšak i ty slují dnes „velkými" zádruhami. „Malých", v kterých žijou s rodiči ženatí jich synové se svými rodinami, je bez počtu.

Vstoupímeli do zádružné kuče, duch tisíciletí nás ovane, mysl naše se povznáší, srdce se rozehrává. Ze všech tváří hledí na vás síla a sebevědomí, spokojenosť a poměrný selský dostatek, jenž poskytuje každému členu v solidné míře ukojení životných potřeb, ale nikoli přepychu. Touhu po přepychu musejí ukájeti svou vlastní prací a mimořádnou zásluhou a výdělkem. Přepychovými předměty žen jsou jejich krásné výšivky, jichž stehy jsou hieroglyfy ženské poesie. Za tureckých časů přepychem mužů byly zbraně. Ty jsou jim nyní odňaty až na krátký nůž na krájení chleba, jenž za pasem vězí na místě, jež si druhdy osoboval junácký handžár. Lidé jsou veselí, vlídní, úslužní, pohostinní. Každý má své místo, jež hledí čestně vyplniti, aby si získal uznání kučného starešiny a pochvalu členů zádružných. Ve společnosti vládne tuhá kázeň, jež ale nikoho netíží, protože není zavedena osobivým a vládychtivým spolučlenem, nýbrž je zděděna od předků, jež pokolení žijící chová v posvátné úctě a pokládá je za moudřejší sebe a za svůj vzor. Kdyby kázeň a poslušenství nebyly něco moudrého a dobrého, dědové by je nebyli zavedli, myslí si.

Prohledněme si blíže takovou zádružnou domácnosť.

Starešina, statný padesátník, jemuž by nikdo nehádal čtyřicítku, vede nás ke kuči. Je to muž vysoký a štíhlý, osmahlý, s orlím nosem a dlouhými, kaštanovými kníry. V lehkých opáncích přeskakuje malé potůčky a bažinky, které jsou nám v cestě, jako baletka. Ušlechtilá hlava natknutá je na vité, nahé šíji. Ovinuta je rudým turbanem, z pod něhož splývá do zadu perčín vlasů, mezi nimiž dosud není jediného šedivého. Zuby má zdravé, oči bystré, chytré i upřímné.

Předbíhaje nás a zase dočkávaje činí nás pozorny, že nezastaneme všechnu jeho čeleď doma. Doma je pouze matka, „reduša" a „maja". (Reduša bdí nad pořádkem a čistotou v kuči, maja dělá v kuči rozličné výrobky z mléka: sýr, kačamak, máslo atd. Spolu dává pozor na všecky kučné děti.) „Planinka" je na horách (na „planině") při stádě, tam dojí a připravuje mléko, aby mohlo býti v nádobách naloženo na soumary a dovezeno domů, kde se o ně dále starati bude maja. Na horách planinka má pomocnici v „stopanici", jež stádo hlídá.

Docházíme ke kuči. Po straně rozhrne se keř a vystupuje děvčátko jako jahoda. Oči jí září ženskou ochotou a pokorou. Líbá ruku otci-

starešinovi, jenž nám ji představuje: „To je naše poljka.“ (Poljka, nejmladší z dospívajících děvčat, má doma na starosti drůbež.) Stojíc stranou, milá poljka vítá nás hosty. Každému se pokloní, ruku políbí a řekne tiše: „Dobro došli.“

Funkce vyjmenované trvají po delší dobu, po sezonu; proto mají zvláštní jmena. Práce denní, které hospodář mezi čeleď rozděluje po každé zvlášť podle svého zdání, nemají distinkčného pojmenování.

Kuča stojí těsně pod horou. Kolem ní všecko brčálově se zelená. Veliká jako stodola, jen vrátka jsou malá a nízká. Vysoká střecha, tvořící ostrý hřeben, je prkenná. Uvnitř je kuća rozdělena podobným spůsobem, jako u nás stodola. V stodole máme uprostřed mlat či humno a po obou jeho stranách perny. V kuči prostřední pole jest upěchováno jako mlat. Uprostřed na zemi jest ohniště čili odžak, obložené kamením, aby hořící dříví a popel byly ohraničeny. V jednom z postranných oddělení je komora, kde se chová rozličné nářadí a lepší šatstvo, moučnice („ambar“) a obilnice („koš“). Protější oddělení je zřízeno za společné obydlí. Z něho, jak vrátka vrzla a my vstupujeme do „ognjište“, vystupují dvě mladé osoby. Jedna je dcera hospodářova, druhá nevěsta (mladá snacha).

Dcera, ztepilá, zdravě vyvinutá panna, má hlavu nepokrytu, černé vlasy zapleteny ve dva dlouhé vrkoče, a jest oděna pouze řízou z uměle tkaného, domácího plátna. Říza je přepásána koženým pasem se stříbrnou přezkou starodávného tvaru. Na boso obula opánky. Rukávy řízy jsou širokánské a dlouhé. Ať se chce dotknouti čehokoli, musí je poodhrnovati. Při každém sebe lehčím pohybu plasticky vystupují lepě formované svaly.

Obě uctivě přivítaly nejprve hospodáře, potom nás. Dcera vzala „bucat“ (vědro) a odešla pro vodu. Nevěsta přišla, aby byla k posluze svekrvovi (tchánovi) a jeho hostům. Přináší nám kamenná sedátka blíže k ohništi, vyptává se svekrva, máli ho zouti, rozpásati či jinak mu posloužiti. Hospodář zatím sám přinesl lahvičku doma pálené rakije a častoval nás. (Mrav předpisuje nevěstě, aby prvý rok muže svého míjela a za to nejpečlivěji obsluhovala jeho otce, matku (svekrvu) a bratry (djevery). Služba tato přestává po roce, když nevěsta stala se matkou.)

V oddělení obydelném ženské, které zůstaly doma, předly, tkaly, vyšívaly. Oddělení toto bylo po výšce rozděleno na dvě patra, do nichž vedly schody z ohniště. Tam každé patro opět bylo rozděleno na dvě části, a každá z nich byla proměněna v útulný pokojík mladého párku. Zde jsem našel už také knihy a časopisy, což považuji za důkaz, že vzdělání a pokrok je spojitelný s patriarchalnou společenskou formou, jakou představuje zádruha.

Krátká návštěva v zádružné kuči, jež tuto zběžně popsána, tak mne potěšila, dojala i povznesla, že tím překonána jsou všecka ostatní kormutlivá poznání, jichž jsem došel v okupovaných zemích. Zde jsem viděl, že jádro národa dosud zůstává netknuto vlivem cizoty. Čehokoli se v Bosně a Hercegovině dotkl otravný dech tohoto vlivu, všecko hyne, chudne, mizí, z čehož on tyje a tloustne. Jen tam, kde lidé ještě dovedou žíti svým starodávným socialným spůsobem, nacházíme spokojenosť, jen tam ještě jsou s to vzdorovati hospodárským bědám, které přiletěly za okupací jako havrani a supové na vojskem.

Bohužel okupačníci nezalíbili si zádruhu tak, jako já. Nevědí, co s ní, překáží jim, je jim trnem v oku právě proto, že lidi chrání hospodársky i mravně. Úřady chápou se každé příležitosti, aby členy zádruhy rozeštvaly a přiměly je, aby se rozdělily. A když se zádruha rozbije a lidé, kteří v jejím svazku těšili se jistému blahobytu, jsou ho zbaveni a odkázáni jen na mozoly svých rukou, i to přece okupace počítá si za zásluhu a nazývá to „osvobozením".

Z básní Karla Scheinpfluga.

Návrat.

Z pohřbu své Lásky sotva jsem domů přišel,
již tu byl rozkaz: pán můj se vrací zpět,
abych mu ihned k přístavu v ústrety vyšel,
loď že tu bude co nevidět.

V jizbě mé ještě páchnuly voskové svíce,
smuteční pochod v duši mé ještě se třás —
a již mám zase k úsměvu jasniti líce?
a již mám k vlídnosti ladit hlas?

Půjdu, co platno! Vše mu však řeknu zpříma:
že je mi služba nyní už na potíž,
Ona že dřímá, dřímá, ach na věky dřímá . . .
a že je zkrátka po všem již — — —

V salonu lodním přijal mne vlídně, sladce,
silný a svěží, obklopen nádherou.
Diskretně ptal se, vyprávěl plynně, hladce.
Vše jsem mu vyjevil s důvěrou.

Zakýval hlavou, upadl v zamyšlení,
pak děl, že nechce činit mi nesnáze,
že však mých služeb velmi si, velmi cení . . .
Tři dny že dává mi k úvaze.

Po tři dny tedy na lodi byl jsem hostem,
nejlepší všech jsem kajutu obýval,
denně se z rána východu opájel skvostem,
v hemžení přístavu hledíval;

tři dni mi pán své skvosty ukazoval,
nádherná roucha, perly a korály,
které tu v lodi z dálných cest svých choval,
a jež zas vezl kams' do dáli;

tři dni nám hudba veselé písně hrála,
bajader snědých tlumy nám tančily,
družina plavců u stolu ryčně se smála,
ve víně drahém se topili . . .

Minul den třetí. Bolest má přišla ke mně
vážna a bleda. Půjdeme? Je již čas!
Na lodi ticho. Brzy jsme dosáhli země.
Měsíce vedl nás vlídný jas.

Ulicí prázdnou k jejímu šli jsme bytu.
Vzpomínky cestou vstávaly zapadlé . . .
Záclony dole. V oknech ni světla kmitu.
Květiny stály tam uvadlé . . .

Sbrbenou branou z mrtvého šli jsme města,
k hřbitovu šli jsme nehybnou alejí.
Bledými světly počala ožívat cesta,
světélky churavých nadějí.

Branka si vzdychla. Brzy jsme došli k cíli.
U hrobu stál jsem zaražen, v zmámení:
kámen, ach, nebyl odvalen, anděl bílý
nestál tu, hlasatel vzkříšení!

Pusto a němo. Měsíc se stromy cedí.
Zřídka jen černé větve se zachvějí —
tužeb tam marných zapadli motýli šedí,
ptáčata zklamaných nadějí . . .

Kráčíme zpátky. V kašně si pramen zpíval.
Před vlastním domem dlouho jsem v dumách stál.
Vejdeme tedy? Nevlídně na mne zíval.
Ne, ne, ne! půjdeme zase dál.

Přístav nás čekal, šumem nás vítal z dáli,
třpytem svých vln se usmíval na lunu.
Lodi a bárky černé tam na kotvách stály.
Mlčky jsme usedli do člunu.

Na loď jsem vstoupil . . . Co je to? Zmaten náhle
se rozhlížím . . . Sám . . . sám . . . Družka má zmizela.
K zábradlí skočím. Kdosi tam zasténal táhle.
Hladina nad ním se zavřela.

Na stěžni lampy plamének kmital zrádný.
Plíživým krokem v kajutu svou jsem šel.
Lodníci spali. Odejít nezřel mne žádný,
žádný mne vrátit se neviděl . . .

Na tvém hrobě . . .

Na tvém hrobě stojím zase,
hřbitov pust a něm,
ranní slunce usmívá se
na procitlou zem.

Vzpomínám si zase na tě,
hochu maličký,
na tvé v měkkých vláskû zlatě
plné tvářičky.

Vzpomínám si, jak jsme spolu
denně hrávali,
u jednoho jedli stolu,
spolu spávali;

jak jsi tenkrát odběh' plačky,
když jsem tobě řek',
že nám otec dal ty hračky
a ne Ježíšek;

jak jsem do školy tě vedl —
ty's tak vážně šel —
jak's u dveří třídy zbledl,
když jsem odcházel . . .

Vzpomínám, ta nemoc děsná
jak tě schvátila,
v postýlku, jež, ach, tak těsna,
tebe sklátila;

jak pak ležel's dny a týdny
zaklet v postýlku,
stále tišší, bledý, bídný,
zhublý na tílku;

jak jsi dlouho, dlouho stonal,
muka vytrpěl,
jak's pak jednou tiše skonal
a já osiřel . . .

Vzpomínám si zase na tě
v lůně rakvičky,
na tvé v měkkých vlásků zlatě
vpadlé tvářičky . . .

A zas ptám se naivně v duchu:
kdybys dosud žil,
kdybys stál tu v světa ruchu,
jakým bys as byl?

Rval bys se tu s losem krutým,
hynul v starostech?
Let' bys s křídlem rozepnutým,
píseň na ústech?

Prosnil bys tu žití sloky
mezi pocely?
či bys šlapal padlé soky
botou z oceli?

Ó, ne, ne! Tys vždy tak snivý
tichý, měkký byl,
ty bys se v ten svět náš divý
ani nehodil,

v svět, kde je tak málo lásky,
tolik zápasů,
s tím svým očkem, s těmi vlásky
barvy topasů.

Hochu, viď že jsi tam radši,
že ti lépe tak? —
Cítím, jak se slzy tlačí
v rozpálený zrak.

Na tvém hrobě klekám zase.
Hřbitov pust a něm,
ranní slunce usmívá se
na procitlou zem . . .

Srdce matky.

Napsal Josef Náměstek.

uzek šel od Roubalů zamyšlen a mrzut.

Hlavu měl sklopenu, ruce na zádech složeny; dřevěnka posunovala se trhavě v bezzubých ústech.

Těžké, okované dřeváky ujížděly v bahně rozmoklé návsi sem a tam.

Zvolna loudal se Juzek domů, tak nějak — jakoby se mu nezdálo.

Z nízkých dveří svého baráčku vyklouzl malý, vyschlý krejčík Karhan.

Spatřiv Juzka, odkašlal, přeběhl husím krokem dvoreček, baráček od návsi dělící, pošoupl pangrotku trochu do čela a spustil:

„No, no, jak pak je u Roubalů? Uháníte si to moc zčerstva.“

Juzek vytrhl se z myšlenek, mrzutě hodil po Karhanovi okem, zvolna srovnal se v kříži, zastavil se, rozkročiv se trochu, vyndal dřevěnku z úst a přimáčknuv palcem tabák, zakýval hlavou.

„A — špatně. Jde to už ke konci! — Kam pak dete?“

„I — tuhle — trochu na loučku vodu spustit.“ Tvář krejčíkova stáhla se k úšklebku: „Tak špatně — špatně? No — no, potěš vás Pánbu! Co jste se natěšili na to vňouče, a teď se to tak zkazilo.“

Juzek se zamračil. Mrzelo ho vyptávání klevetivého Karhana.

„Musím domů. Dobře, že jste mi připomněl. Půjdu taky trošec vody popustit na louku . . .“

Odvrátil se od krejčíka, posunul dřevěnku do levého koutku, kývl starou hlavou, a už cvachaly dřeváky dál, do vršku, ke dvoru, za nímž choulil se ve shluku druhých chalup jeho baráček.

„S Pánem bohem, strejčku,“ zašveholil Karhan a už jako na obrtlíku byl zase zpátky ve dvorečku. Motyčku hodil ke hnojišti a skokem octl se v síuci.

„Ženo — jářku!“ vykřikl, zastaviv se přede dveřmi komůrky, kde mistrová, ženská veliká a silná, měřila mouku na chleb.

Trhla sebou a tázala se nevrle: „Tys tu zas? Myslela jsem, žes už dávno přes hory a doly. Co je?“

„Ani bys neřekla —“ drmolil krejčí. „Jen si považ, já pořád říkal, že ta stará svým proklínáním přivede to děvče do neštěstí. Mladá Roubalka má už na kahánku. Jdu zrovna ven — a kdo se tu kolem nežene, jako starej Juzek. Jako zmoklá slepice, ten si to bere!“

„Roubalka? Ale jdi?“ Žena obrátila se od truhly s moukou, podepřela si boky a odtušila dobrácky: „Tak vidíš! Buď rád, že nemáme dětí. Kdož ví, jestli bys mne ještě měl — —“

Krejčík se rozesmál a už byl zas na odchodu. „Teď to víš, musím honem k té louce.“ Odešel.

Žena, naměřivši mouku, snesla s podkroví díži, zalila vodou a vyšla ven — pokrmit. Snadno pokrmila malé hospodářstvíčko. Vepříka měli, pár slepic a dvě kozy.

A přece ji to těšilo. „Aspoň něco," říkala nespokojenému krejčíkovi. „Zlaté zdraví je nade všecko! A to nám neschází. Ty jsi takto jako sloupeček — ale raráška máš v sobě zašitého. Ke statku každý tak snadno nepřijde — jako Terka Juzkova. Buďme rádi, že máme něco!"

Proto však přece vtírala se jí do duše závist. A jak by ne. Ulovila si Terka mladého Roubala až příliš snadno.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Když poklidila tu trošku hospodářství, zašla do sádku — sebrat nějakou tu hrušku, která za dopoledního deště a větru do trávy spadla.

Teplo bylo. Orosená tráva leskla se, jak sluníčko, nad horou již stojící, ještě jednou po kraji se ohlíželo, stromy šelestily, vzduchem míhaly se šveholící vlaštovice. Milá a příjemná vůně nesla se sádkem — vůně požaté otavy z blízkých luk.

Hrušek našla jen několik. Vhodila je do podkasaného fěrtochu. Domů hned nešla. Brouzdala se bosa mokrou travou sem tam. Líbilo se jí to. Až k nízkému, se dvorečkem vedlejšího baráčku sousedícímu plůtku došla. Opřela se o plůtek a podívala se na dvorek. Prostředkem dvorku vedla stružka — teď po dešti plná vody. Tři Bálkovy děti, košilaté a polonahé, prohrabávaly na všecky strany stružky menší a stavěly rybníčky.

Jak se tak na ně krejčová zadívala, veselé, smějící se, s umazanými tlapkami a ručkami, vzpomněla si na Roubalku.

Už se jich nedočká. Hned první vzalo jí život. Než při tom zmocnil se jí podivný smutek, že ona sama nemá žádného takového košiláče, kterého by na kolenou pohoupala, s ním se zlobila a těšila, na něj zašívala a prala . . .

Zatím ji děti zpozorovaly. Zpozorovaly i její podkasaný fěrtoch, a už — nejmenší z nich — čtyřletý Frantík — hrnul se k plůtku, šklebil se, ukazuje drobné zoubky, plácal umazanýma ručkama a škemral: „Teta, dejte nám hjušky!" Zakoukala se na to škvrně a u srdce ji bodlo. „Nastav!"

Klučík se rozkročil, zdvihl cípy jediného svého obleku — košile — a čekal. Hodila mu je do košilky — všech deset. Druzí sběhli se, nastala potýčka. Na konec se spokojili, usedli pod okap na kládu a dali se do hrušek. Seděli jako čampulíci v záři zapadajícího sluníčka. Veliké, modré oči se leskly. Ty měli po mámě.

Tato vyšla právě na dvoreček. Sotva vyšla — už byly děti u ní.

„Heč, mámo, teta dala hjušky —" hlásil nejmenší. Máma se usmála, zahubovala něco, že je umazaný, a berouc ho do náruče, šla k plůtku.

„To jste jim zas udělala radost. Jsou vám to neřádi. Jak jsou takhle doma, to na ně nesmím nic voblíct. Jen se podívejte, jak se umažou . . ."

„S Roubalkou to jde ke konci. Muž mluvil s Juzkem."

„Jo — jo; viděla jsem ho. Šel od Roubalů nějak smutně. Prosím vás, to víte — měl tu holku taky rád. Takový štěstí udělala a teď —"

„A což máma?"

„Ta — ta by zasloužila! Vždyť je to přece její dítě! Má-li už na Roubala zlost, nemusí mít hněvy na Terku. Hned při veselce byla jako bukač. Ani požehnání prej jí nedala.“

„Vidíte! — a všecko k vůli tomu, že měl už s tou děvečkou dítě. Jiná — na Svatou Horu po kolenou by lezla, jen aby dceru na takovej grunt dostala.“

„Ba věru! Sám Pánbu se musí na ni hněvat. Ani teď tam nejde dceru navštívit. Starému je to dost hanba. Kdo ho potká, už se ptá: „Nu — jakž panímáma. Byla už u Terky?“

„Musím zas do sence, abych ňákou večeři uvařila,“ usmála se krejčová a odcházela.

Malého košiláče pleskla přes záda, pohlédla po ostatních, kteří zbytky hrušek se obírali — rozkusujíce jádra — obrátila se, oprášila od vlhkého plotu umokřenou zástěru a zašla do síňky.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Slepice kdákaly, husy štěbetaly, čáp za komínem klapal zobákem. Podzimní slunce v plné nádheře vyhouplo se na lem obzoru a zaplanulo nesčíslným množstvím perel a drahokamů ve chladných krůpějích rosy, rozhozených po všem kraji. Hejna přeletavého ptactva sbírala se, vznášela výš a výš, jakoby hledala nejbližší cesty k jihu, pozdravovala vycházející slunce a rozlétala se opět, aby večer sešla se k nové poradě.

Na záspi zachrastěly dřeváky pasáka, služka přeběhla práh, nesouc dvě velké dížky mléka, čeledín pohvizduje zastavil se před studní, shrnul košili k pasu a dávaje pozor, by nepostříkal si kalhoty, myl se chladnou vodou od hrdla až do pasu.

Dveře skříply a vyšel hospodář Roubal. Zašel do chléva, pomohl pasákovi odpoutati dobytek, podíval se k řezačce v koutě umístěné a chtěl jíti na půdu, když přiběhla za ním mladšinka.

„Máte jít do sednice, sedláku! Selka se sama bez vás bojí.“

Roubal se ohlédl po děvčeti, chtěl něco říci, ale toho už tu nebylo. Červeně a modře pruhovaná jeho spodnička mihla se ve dveřích, švihla naposled přes plná lýtka, a už byla ta tam.

Vzdychl si — pak zaklel, tlumeně a hněvivě a vyšel ven. U kůlny, pod rozložitou hruškou se zastavil.

Štěbetání špačků, kteří každodenně znova loučili se s budkou, vyrušilo ho.

Zadíval se nahoru. Špačková seděla v budce. Jen žlutý zobák vykukoval z okénka. Pan špaček seděl na nejbližší větvici a něco jí povídal. Snad povídali o dětech, které zde letos vychovali a do světa propustili; snad radili se o daleké cestě.

Shrnul si černé vlasy s čela zpět a zamáčkl v řase oka slzu. — Oč jsou na tom ti ptáci líp než on. Ptáče, které u něho se zlíhlo, leží chuděrka v chladné hlíně hřbitova, v malé — bíle natřené rakvičce, hlavičku rozmačkanou, očka přivřená, v ručičkách křížek voskový. A žena? Teskno vzpomenout — —

Snad ta druhá, jíž sliboval, ale nedodržel, snad ta je tím vinna, že . . . Ba ne — nemožno! To už je tak neštěstí — čeká na člověka, a člověk se neubrání.

Přejel rukou vousy, odplivl, ještě jednou podíval se na špačky a šel do světnice. — — — — — — — — — — — — — — — —

„Kdyby jen maminka přišla —“ posteskla si nemocná. „Vždyť jsem jí, můj Bože, nic neudělala. Proč se tolik hněvá.“

Táta s mužem stáli u lože a mlčeli. Tuhle to slyšeli denně, srdcem jim hýbala slova mladé ženy — a máma byla pořád jako kámen.

Tvrdá, nevlídná, zaujatá hlava.

„Bůh tě musí trestat, Báro,“ říkal starý Juzek.

„Ať trestá! Ji musí trestat, na ni musí se hněvat, že mámy neposlechla a vzala si člověka, kterej měl dítě s jinou —“ odsekla vždy žena.

A k dceři nešla. Úpěnlivé prosby zvolna umírající byly marné . . .

„Mlč, mlč, však ona přijde, dceruško —“ vyhrkl plačtivě starý.

A Roubal — zaťal zuby, poodešel od postele k oknu, bubnoval prsty po skle a hněval se . . .

Po chvíli se obrátil a naliv do sklenice sodové limonády, podával ženě.

Tatík jí pomohl usednouti. Usedla, vzala do vyhublé ruky a pila.

„Chce sem přijít Karhanka na hrátky,“ navázal hovor starý Juzek. „Nechtěla bys s ní mluvit?“

„S krejčovou? Ať přijde. Než mi bude líp, abych mohla sama trošku po vsi, ať jen přijde ona. Já jí to pak oplatím.“

„Oplatíš, toť se ví —“ řekl muž a rovnal jí podušku pod hlavou. A v duchu myslil si: „Chudáku! Ubožko!“

Lítost ho přepadla.

Vždyť ji měl tak rád tu svou ženu! Vzal si ji skorem s ničím, všecko jí dal, těšil se — jak budou spolu šťastni . . .

Na záspi zašustly kroky. Byla to Karhanka . . .

„Jakž je ti, Terezko?“

„Trošku lepší. Ale slabá jsem, jako věchýtek. Vidíš, jak to někdy člověka dostane. A což ty děláš?“

„Mám tak práci všelijakou. Na lidi šijeme s mužem, trochu na poli taky pracujeme. Jen když jsme, chvála Bohu, jinak zdrávi!“

„Ba — tak je to — tak! To zdraví — to mi chybí. Už to trvá dlouho.“

Krejčka zatím sedla ke stolu, uhladila fěrtoch a těšila: „Však budeš zase zdráva! Za svobodna jsi ani nezastonala.“

„Jen kdyby už to bylo —“ zatoužila selka. Sličná její tvář, ani v dlouhé nemoci půvabu neztrativší, obrátila se ku stěně, kde nad ložem visel ukřižovaný Spasitel.

S důvěrou a nezlomnou vírou utkvěly její oči na jeho mírné, do vůle Otce odevzdané tváři.

„Jen — kdyby už to bylo —“ opakovala si. Netušila ubožka, že už to bude — —

„Víte, co bych Terce radila?“ řekla Karhanka měkce a přesvědčivě. „Velebného pána by si mohla zavolat. Síly by jí to přidalo, zcela jistě přidalo.“

Selka sebou škubla. Zadívala se na krejčku a vzdychla: „Ba skoro! Pánu Bohu měla bych se odvděčit, že mne tak sílí. Doktor mi taky radil — —“

„Tak pošleme pro velebníčka, dceruško?“

„Jo, jo! Pošlete pro něho. Ať přijde ten mladý. Tu — naposled, to mne tak potěšil, tak rozveselil. Myslila jsem, že už to nevydržím, že musím umřít. Když přišel, bylo mi hned volněji...“

Mladšinka oblékla se a šla na faru. Karhanka zašla do přístěnku — hospodář za ní.

Se skleníku vzali kříž a dvě svíčky, do čisté slánky nasypali soli. Když ty svícny krejčka čistila, aby nebylo na nich ani poskvrnky, bylo jí do pláče.

* * *

„Kam pak to jde velebníček?“ ptali se lidé.

„I, k mladé Roubalce. Hnedle už asi zhasne. Je tam u ní žena —“ vykládal krejčík Karhan, potahuje štětku na hubené bradě.

Chvíli přecházel před farou, pak mu to ale nedalo, sebral se a šel. Šel nahoru, ke dvoru. To šel necitelné mámě říci, že její dcera zhasíná.

Juzková seděla před chalupou na prazích a podškubávala husy. Spatřivši krejčího — zatušila hned, co asi jí nese. Zamračila se, potáhla vlňák víc do obličeje a zahučela: „Co pak nám nesete, kmotře?“

„A — tak jdu kolem a tu mi napadlo, že zajdu. Kde pak máte tátu?“

„Ani nevím, kam odešel.“

„Snad je u Roubalů. Tam už je zle. Beztak to víte! Člověku to srdce trhá, když to slyší. Zrouna teď šel tam pan kaplan. Dohasíná už.“

Juzkovou to trhlo — ale mlčela.

Krejčíkovi, kterého netečnost stařeny dohřála, zatrpklo na jazyku a on vyhrkl: „Byla-li pak jste už u ní?“

„Co je vám do toho!“ vyskočila chalupnice, pustila husu a chtěla vejít do síňky.

„I je mi do toho! Je to hanba, tak hodné dítě takhle trápit. Kdybyste, vy jedna, věděla, že na vás Terka pořád myslí, že bez vás nemůže umřít — —“

Chalupnici škublo cos u srdce. Ohlédla se po nepovolaném karateli, podkasala zástěru s peřím výš, ušklíbla se a zmizela v chodbičce.

Krejčíkova slova ranila tvrdou matku v hloubi duše. Zašla do sedničky, vysypala peří do řešeta, usedla k oknu a dívala se za odcházejícím.

Rozhněván kráčel Karhan zpátky. Pohvizdoval si, což dělal jen tehdy, kdy v něm hodně vřelo; potahoval bradu a myslil si:

„Jak je to tak divné! Jeden by dítě, kdyby je měl, na rukou nosil, a druhý, když je má, odkopne je a ani si ho nevšimne.“

Ještě jednou ohlédl se a dal hněvu svému průchod ve slovech:

„Babo čarodějná!“

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Toho odpoledne muž se nevracel. Juzková vzala jupku a šla humny k Roubalovic statku. Humny šla, aby ji nikdo neviděl. Co dělo se v duši její, těžko by kdo uhodl. Byla to lítost a láska k dítěti, spojená se soucitem k trpícímu člověku, k trpící, smrti obětované matce, která vedla ji do statku?

Či byla to pouhá zvědavost?

Slunéčko hřálo, z luk nesla se ke vsi vůně pokosené trávy, na větvích stromů — přes humenní pěšinku skloněných — rděla se jablka, žloutly hrušky, modraly se švestky — —

Musila se hodně shýbnout, by netlouklo ji ovoce do hlavy. Utrhla cestou švestku a rozloupla ji.

Byla červivá. Mrzutě ji odhodila a šla dále. U plotu Roubalovy zahrady se zastavila. Otevřela lísku a šla sadem dolů, ku stodole. Kolem stodoly zašla až k oknu — z velké světnice do sadu hledícímu. Nachýlila se k němu se strany a přitisknuta k neomítnuté zdi naslouchala. Slyšela slabé, tlumené hlasy — tak jako nějakou modlitbu. Pak zaslechla zcela zřetelně — to byl hlas starého Juzka: „Odpočinutí lehké — —“

Více nezaslechla. — V srdci ji to náhle bodlo. Klesla na kolena a chytila se za hlavu.

Náhlá, divoká bolest sevřela jí hrdlo. Zdálo se, že vykřikne — ale nevykřikla. Jen táhle zakvílela.

Veliké slzy zalily jí zrak. Padla obličejem do chladnoucí trávy a chvíli tak ležela — —

Po chvíli se zvedla a potácela se po záspi ku dveřím chodby. Zachytla se veřejí a bez dechu naslouchala. Z jizby slyšela pláč několika lidí.

Chtěla vejít — ale zdržela se. Roztřáslo ji to jako zimnice, nohy jí ztuhly.

A přece se přemohla a klopýtala po zápraží dál, ke vratům, na náves — — — — —

Ploužila se návsí k domovu, ohlížejíc se chvílemi ku statku. Z očí řinul se jí proud slz, kolozubá ústa svírala se v přetrpkém úsměšku. Ruce chytaly po fěrtochu, aby osušily oči — ale nemohly ho najíti.

Bez cíle lapaly po něm, jakoby neměly dost síly ho zachytiti. — —

Večerní slunce podzimního dne šlo spat. — Dlouhé stíny kladly se návsí, nad kterou rozklinkal se zvoneček.

A ve svitu večerního slunce plazila se stará Juzková domů.

Když šla kolem Bálkova baráčku, viděla košilaté jeho děti, skákaly přes strouhu, smály se a pokřikovaly jasnými hlásky . . .

Z dramatické básně „Roháč na Sioně“

od Svatopluka Čecha.

(Dokončení třetího jednání.)

Výstup 5.

Roháč a Prostředek.

Roháč.

Nuž, vejdi; občerstvi se po cestě!

Prostředek.

Mně posilnění není potřebí.
Když spatřil jsem tvůj Sion z povzdálí,
hned vzpružily se ušlé moje nohy
a zjařila se všecka moje bytost,
jak Israel když spatřil s Nebských výšin
zem' zaslíbenou modrati se v dálce.
Jak zázračnou to vniklo útěchou
do srdce mého po všem ponížení
a zármutku, že jeden ještě štít
Bůh pravdě zdvihl v mužné mysli tvé;
ba, mním, že v této hanbě obecné
přec českou zemi jasní slávy blesk
tím právě, že muž jeden, jediný
si troufá čelit nejen císaři,
než veškeré i moci národa
jak David, který Bohem požehnán
kdys proti obru vyšel s prakem svým.

Roháč.

Chval nemiluji. Zdaž to důvod chvály,
že nechci konati, zač před sebou
bych rdít se musil? A pak nejsem sám.

Prostředek.

Hrst bojovníků ovšem zůstala
přec pod korouhví tvou. Rci, vskutku-li
jsou duchem pravdy svaté prodchnuti

a dobře-li všech mysli zkoumal jsi,
by nezbyl koukol mezi pšenicí?

Roháč.

Znám dobře většinu a bezpečím
se na všechny; vždyť jsou tu s vědomím,
že zvolili boj ze všech nejtěžší.

Prostředek

A Polák onen? Víš, jak neupřímnou
hru s Čechy hráli Jagello i Vitold
a jak i Korybut potajné pikle
kul s Římem proti nám a s císařem.

Roháč.

Však proto Račinský jej opustil
a věren zůstal nám. Můj přítel jest.

Prostředek.

Jen jestli také víry čistý plamen
hruď jeho v pravdě, cele proniká?
Vždyť po různu jen setba Husova
v zem lešskou zalétla a mělko jen
tam v myslích vratkých zachytila se;
a toho muže zrak i celý zjev
mně zdál se svědčit o lehkosti ducha,
jenž tíhne k věcem světa tohoto —
Leč pravil's, že tvůj přítel jest, i věřím,
že tebe hoden jest i ryzí věrou.

Roháč.

Slyš troubení — co značí, popatřme!
(Oba vystupují ke zdi hradební.)

Prostředek.

Ztad není vidět vojsko nepřátel;
jen tamo nad postranním dolem stoupá
cos jako mlha sluncem zlacená —
toť oblak prachu as, jenž cestu jeví,
jíž táhnou sem.

Roháč.

Však z blízka trouba zní.

Prostředek.

Již vidím — Pohleď! Tuto na stezce,
jež stoupá k hradu strání lesnatou,
dva jezdci blíží se. Z nich zadní, zbrojnoš,
má v jedné ruce troubu héroltskou
a v druhé máchá bílým praporcem;
však přední jezdec mizí v stromoví,
jen panské jeho skvělé odění
jsem zahled' větvemi — teď za balvan,
jichž několik tam trčí mohutných
a divnotvárných z lesní zeleni,
i druhý zajel; ale nyní, viz,
zas přední jezdec objevuje se
na plném výsluní: je vzrůstem nízký,
však statný, dosud stár se nezdá být,
však leb, s níž obnažené stírá pot,
se blýská lysinou.

Roháč.

Již vidím jej —
to Ptaček jest!

Prostředek.

Aj, Ptaček z Pirkštejna,
rot Sigmundových vrchní velitel?
Sám tedy spěchá k tobě před vojskem —
na místě hérolta snad ke vzdání
chce vyzvati tě ústy vlastními?!

Roháč.

Již spatřil mě a koně zastavil.

Ptačkův hlas
(z venčí).

Buď, strýče, zdráv!

Roháč.

Ke strýci přicházíš?

Ptačkův hlas.

Ke strýci prozatím a chovám přání,
bych nemusel se brzy nepříteli
zde jinak objevit. Žes právě strýc můj

a že ti přeji dobra, jedu sám
a ponechávám ještě za horou
voj krále Sigmunda i pánů, měst,
s nímž dobývat mám vzdorný Sion tvůj.

Prostředek.

Buď proklet, Antikrista pochope!

Ptačkův hlas.

Aj, strýče, čerstva ještě malta hradu —
a již tu sovy hýkají? — Mluv sám!

Roháč.

Jdi konat službu, jíž tě Sigmund poctil!

Ptačkův hlas.

Ne, strýče, vpusť mne do jámy své lví
na krátkou besedu! Máš čacké víno
— ho, zbujníku, ten kousek s dovozem
byl trochu přes míru! — než, buď co buď,
číš královského s tebou vypiju
a promluvíme spolu rozumně.

Roháč.

Nech žertů svých a strýcem nezvi mě
tím samým rtem, jímž vraha české cti
zveš králem svým. Již nemáme
co mluvit spolu; vrať se k rotám svým
a naším hovorem buď rachot děl!

Ptačkův hlas.

Nuž, nechám strýce a jen Čecha v tobě
a spoluvěrce ještě oslovím.
Neb nejde mi jen o tvou osobu
— ač s těžkým srdcem a jen donucen
jsa věcí sběhem, povinností svou,
jsem přijal tento úkol vojenský —,
však na zřeteli mám též dobro země
a kalicha. Jsou různy naše cesty
a protiven jsem tobě jako krále
Sigmunda odpůrci a Táboru;
však mohu jistit a snad uvěříš,

že aspoň úmysl mě vede dobrý
pro naši zem a víru Husovu.
Nuž, přej, ať zkusím sílu důvodů
a smírnou řeč, než dojde k jiným koncům,
jichž litoval bych jak pro tebe sama
tak pro věci, nám drahé oběma.

Roháč.

Však chceš-li ke vzdání mne přemluvit,
to práce bude marná.

Ptačkův hlas.

Nechťsi bude!
Pak aspoň mohu sobě říci sám,
že všeho zkusil jsem, co v moci mé,
bych odvrátil té věci konec zlý.
Nuž, ke mně vyjdi nebo vpusť mne tam
a bojíš-li se výzvědů, nech oči
mi zavázat —

Roháč.

Ne, toho třeba není.
Vstup tedy na hrad, v bráně najdeš mě,
když usiluješ slyšet znovu tam,
co odtuď napřed odpovídám: Ne!

Ptačkův hlas.

Že mnoho neuslyším od tebe,
vím napřed, neb tě znám; však doufám přec,
že jinou v konec dáš mi odpověď.

Roháč
(k Prostředkovi).

Pojď k bráně se mnou!
(Odcházeje s knězem k bráně volá do pozadí)
Vyšku! Zelený!
(Po chvilce, připomenuv si ještě)
A Tvarohu!

Výstup 6.

U brány sestupují se Roháč, Prostředek, Vyšek, Zelený a Tvaroh. Po chvíli vejde Ptaček.

Ptaček
(překvapen se rozhlíží po shromážděných).

Aj, s celou radou očekáváš mě?
Jáť hodlal s tebou —

Roháč
(vpadá mu do řeči).

Jsme všichni jedno;
co uslyšet mám já, nám patří všem.

Ptaček.

Sic tíže mluvit o tom k zástupu,
co tobě jenom v duchu schystal jsem,
a pernější je práce přesvědčit
hlav celý chumáč, v němžto bývá vždy
směs různých názorů, že odpudíš
tím jednu, čím si druhou nakloníš.
A z mužů těchto jenom Vyška znám.
Než, buďsi — jaká pomoc? Tedy slyš:
Oč s tebou jednám, jednám od sebe,
ba proti vůli krále Sigmunda,
neb smělý čin, jímžs' dovoz jeho vzal,
a tvoje vyzvání tak velice
hněv jeho vznítily, že rozlítil se
při pouhé zmínce o tvém poddání:
jen zkázy tvé si žádal úplné
a rozkázal, bys podle možnosti
živ přiveden byl z rumů Siona
před jeho strašný soud —

Roháč
(s trpkým úsměvem).

A proto slovy
mě lapit chceš jak medem medvěda?

Ptaček.

Chci zkázy zbytečné tě uchránit;
neb vím, až v císaři se utiší
krev zpěněná, že svolí jistě pak
tvé pod úmluvou vzdání přijati,

jsa rád, že v zemi odboj poslední
tím ukončen. A kdyby setrval
ve hněvu svém, já sám ti ručit mohu,
že se mnou všechno panstvo pod obojí
by spojilo se ve tvou záštitu
a že by neodolal nový král
těch přímluvám a vůli společné,
kdož podporami jsou mu hlavními
na půdě dosud vratké.

Vyšek.

Žertovníkem
jsi, paně Ptačku, figle čuješ všade —
či mníš, že Roháč žertem vybudoval
ten hrad a žertem císaře vyzývá,
by všecko tylko za firleje hlásil,
jak skoro Sigmund pohrozí kaňčugem?

Ptaček.

Před krátkem ještě jinak věci stály,
tu ještě odboj šlehal semo tam
a strana táborská se kolísala, —
tu ještě jakous čáku mělo přec
tvé podnikání, Roháči; leč nyní
slyš novinu, ač nevíš-li to již:
smír s králem učinili Táboři,
i Hradec podrobil se — sám jsi teď,
sám proti císaři a zemi celé.
Zdaž nyní nejmenší ti příhanou,
když — poslední — též vzdáš se odporu,
jenž zcela marný jest, jen tebe zhubí
bez nejmenšího zisku věci tvé?
Jen schválit možno ústup rozumný,
když hlavou nelze proraziti zeď.

Prostředek.

Bůh popřál české zemi vítězství
nad všeho světa mocí; podepře
svou svatou pravicí i hrstku těch,
kdož s národem, jenž sám se zhanobil,
šij nekloní před vrahem úhlavním
a zlotřilým všech Čechů, pravdy boží.
Kles' ovšem Hradec — leč tam nesvár byl;
zde s Roháčem jsme všichni jedné mysli:
Líp na smrť nežli ve jho ohavné!

Ptaček.

Kde ženy se a kněží v radu mísí,
zle míru — stará pravda.

Roháč.

Za mne mluvil.

Ptaček.

Nuž, tedy, kněže: Z krajní strany jsi,
však slovům písma jistě neodpíráš,
ni modlitbě, že odpouštěti máme
svým viníkům. Zle hřešil Sigmund na nás
a spravedlivým trestem mstili jsme
vin jeho těžkých na bojišti mnohém;
však posléz' minulého želel sám —

Tvaroh.

Svých hojných porážek.

Ptaček.

— a ke smíru
nám podal ruku, všeho nápravě,
i dojednána slavná úmluva,
jíž urovnáno, odpuštěno vše
a za souhlasu země obecného
teď jiný Sigmund v království se vrátil.

Tvaroh.

Ha ha! Snad věříš v obrácení jeho?
Vlk změní srst, leč ovec nenechá.

Vyšek.

Mów wilku pacierz a on kozią macierz.

Ptaček.

A kdoby v obrat jeho úplný
přec nedůvěru choval, smlouvu má,
jíž celý národ mocnou stráží jest.
Jsi u nás, Vyšku, sice hostem jen,
však dobře víš, jak horoucně jsme práhli
po svazku s Polskou pod jediným vládcem

— sám jednatelem byl jsi o to kdys
a známo ti, jak velká myšlenka
bez viny naší rozprchla se v nic —
což zbývalo než obrátiti přec
zrak na Sigmunda, který nejbližší
byl rodem, dědic země po Karlu?
Či hledati jsme měli svého krále
kdes po Němcích?

Roháč.

A bylo třeba hledat?

Ptaček.

Ó Roháči, víš dobře, že již hlasně
tu otázku zem' celá rozhodla.
Jak půda zprahlá po nebeské rose
již dychtila po žezlu královském,
by pod ním z pustin, spálenišť a trosek
mír, zlatý mír zas loudil zeleň s květy.
Teď krále máme v zemi konečně
a všechny strany v jeho uznání
se spojily; buď konec divých svárů
a v míru všichni pracujme, by znova
řád pevný, dobrý uhostil se v Čechách —

Tvaroh.

Ten starý panský bič na selská záda!

Ptaček.

Vždyť Roháč sám je šlechtic —.

Roháč.

Bratr jsem.

Ptaček.

Jsi bratr táborský — nu hleď! i oni
již krále přijali; nač tedy sám
z nich marně odporuješ? Ani zbla
tvůj odboj nepřinese prospěchu
tvé straně, škodu jen. Nad jiné vůdce
tam skvíš se jménem, předčíš vážností,
nuž vrať se k nim a mocným důrazem
sil táborských, v jich čele, pomáhej

nám druhým stranám věrným kalichu,
síť římských pletich mařit, chrániti
a rozhojňovat, co jsme vymohli
na církvi, císaři . . . Snad Bůh i dá,
že urovná se také na konec,
co dělí dosud Tábory a nás.
A ještě jedno slyš: Je Sigmund stár
a tělem chorým jak peň zdoupnalý
můž' nenadále shroutiti se v hrob.
I do budoucna třeba hleděť již
snad brzkého, kdy nad prestolem prázdným
dva mocné proudy asi srazí se:
tam Albrecht s protivníky kalicha
a hájci jeho vlažnými — tu strana,
jež k bratřím na východ zas upne zrak.
A vyznat neváhám: tam srdce mé,
tam vroucí moje snaha směřuje.
Mám, Vyšku, nové zprávy z vlasti tvé,
jež mocně kříší naše naděje
v to vytoužené spojení.

Vyšek.

Dejž bože!

Ptaček.

Nu, vidíš, Roháči: Tak velké věci,
tak vážné velice pro český celek
i víru, paží silných čekají
a čackých myslí — zdaž tu máme spolu
bez potřeby a prospěchu se rvát
pro jeden hrad a vzdor tvůj osobní?
Ne! Promyslím, jak nejlíp učinit,
by od trestání výtržnosti tvé
král upustil, a prostě učiníš,
co učinila celá česká zem:
za krále uznáš Sigmunda —

Roháč.

Ne! Nikdy!

Ptaček.

„Ne! ne!“ Jen vášeň z tebe bouří tak.
„Ne! ne!“ toť jediné, co dovede
na všechny odpovědět důvody.
Přec dopřej také hlasu rozvaze.

Dnes ještě čas — snad zítra pozdě bude —
ó nezhub sebe! Dosti vojska mám,
že hradů dobývati umím, víš,
a přijdou ještě za mnou posily — —
Však nechci hrozit; vím, že tak bych spíše
tvůj odpor sílil. Nuž, jen rozvažuj,
ne pouze cit — i rozum vyslechni,
a na mé důvody též odvěť důvody,
ne pouze umíněným: Nikdy ne!

Roháč.

Za tisíc důvodů to: Nikdy ne!
To Nikdy ne! jež zahřměl český lid,
když Sigmund Husa vydal plamenům,
to Ne! jímž v tolikerých slavných bojích
třesk našich cepů drtil křižáky,
jež ze všech koutů světa stále vodil
na vyhlazení naše, vzteklý vrah —
Vy všichni dovedli jste na konec
šij nectně sklonit k nohám padoucha —
já nedovedu. Nikdy, nikdy ne!

Ostatní.

Tak, bratře, tak!

Ptaček.

Nuž, konec tedy.
Vše učinil jsem, abych odvrátil
tvou záhubu, a líto mi, že musím
svou proti tobě konat povinnost.
Sám tedy trháš bílý praporec,
s nímž přijel jsem, a z vlastní vůle tvé,
v náš rozchod třeskne trouba válečná.*)

*) V předešlém sešitě na str. 663 v 10. řádku shora mělo býti: „lalami v jeho rukách naši vládci.“

Píseň.

Zřím žití loďku plouti,
již bouře lehce shroutí
v nesmírný vodstva vír:
vstříc novým břehům žití,
kde jiná slunce svítí
a věčný kyne mír.

A v malé loďce plyne
vstříc vlasti nové, jiné
hle sličné ženy stín.
Své krásné velké oči
zpět k břehům země točí,
slz vláha padá v klín.

„Ah ženo mladá, krásná,
tys byla hvězda jasná
nám v žití podletí.
Proč vzalo nám tě nebe?
Rád šel bych místo tebe
tam dolů, v podsvětí.

Proč zraky, plné něhy
zpět šineš v země břehy,
ne k oněm končinám,
kde duším světlým kyne
po bouři žití jiné,
k těm ráje tišinám?“

„Tři drobné malé dítky,
tři lásky mojí kvítky
jsem zanechala zpět.
A nejmenší z nich robě
ah sotva davši tobě
jsem opustila svět.

Můj zrak se za ním točí —
tak krásné mělo oči
jak charpy modráčky;
zrak tatíčka má drahý.
Sen žití zmizel záhy
jak bílé obláčky.“ —

A dále loďka plyne,
v neznámé kraje jiné
s ní, již jsem miloval.
A Ona zpět se dívá
a tiše sobě zpívá
Pohádku žití dál.

Hlas z dáli se jí chvěje,
jak rákosí si pěje
u břehu v ptačí svist.
I hledím v smutku za ní,
zastírám oči dlaní —
urvaný bouří list.

Otakar Červinka.

A temno posud.

Je temno posud . . . Kolik dlouhých věků
již jdeme nocí k neznámému břehu!
Za stinnou horou naše vlast prý leží,
ta krásná země duší umdlených.

A temno posud. Jinde dávno jitro,
jen u nás, u nás noc nad krajem visí
a hvězdy zhasly, měsíc skryl se v mraky;
a my tak jdeme lesem hlubokým.

Je temno posud . . . Pojďme jenom dále!
Snad zablyskne nám na bařinách světlo
a půjdeme v tom jeho bludném jasu
ke branám černým, k černým branám konce.

Tam bude světlo! Uvidíme kraje,
kam chodí duše uštvané svou Touhou,
jež vyprázdnily svatý pohár smutku
a šly tou cestou, kterou jdeme my.

Jaroslav Orator.

Směs.

Veřejné zdravotnictví. Dostatek prostředků životních a zdraví — tyto dvě veličiny nejsou sice ještě štěstím, ale jsou, zajisté, základem, bez něhož pozemské blaho těžko dá se budovat. Naše společenské útvary, jichž přirozeným úkolem jest, býti prozřetelností, pečující stejnou měrou o všecky jednotlivce, v sobě sdružené, učinily posud jenom nepatrné náběhy ve směru k prvnímu životnímu základu, totiž k tomu, aby zabezpečily každému bez rozdílu slušné existenční minimum, jež by mu bylo jisto i když poměry utvářily se proň co nejnepříznivěji. Úmorný boj o vezdejší chléb nesňal dosud se všech svých příslušníků žádný stát, nezaměstnanost a hladová mzda děsí dosud svým strašidelným zjevem a zardusují pozvolna tisíce a statisíce, a chudinský chléb jest dosud hrozně trpkým — pokořujícím, nezáživným a nevýživným soustem.

Ale za to pokročilo se v druhé polovici našeho století obdivuhodnou měrou ve směru druhého životního základu, jímž jest zdraví. Starost o lékaře a ošetřovatele nemocných, o nemocnice a léky, péče o zdravou vodu, přísný dohled k potravinám, zdravotní ochrana průmyslových dělníků, kojenců, školní mládeže, omezování pijáctví a jiných neřestí, podrývajících zdraví, houževnatý, od roku k roku novými vymoženostmi provázený boj s legií zákeřných, drobnohledných ústrojenců, kteří způsobují nemoci epidemické — to vše a jiné a jiné do oboru zdravotnictví zasahující obrala sobě za úkol a řeší s nemalým zdarem veřejná hygiena, instituce ještě přemladá.

Jakých úspěchů dodělala se hygiena v Anglii, kde v tomto ohledu daleko jsou před jinými kulturními zeměmi, o tom podává statistika obraz velmi příjemný. Před 100 roky byl Londýn ještě poměrně malým městem, a přece zmíralo tam ročně 42 z 1000 obyvatelů — dnes, kdy v něm na nevelkém prostoru směstnáno jest 5 millionů lidí, zmírá jich jen 17. V 20 největších městech anglických klesla od roku 1872 do roku 1890 cifra úmrtnosti z 25 na 19. Za posledních 50 let ubylo v kulturních státech úmrtnosti u neštovic o 96, u nemocí zimničních o 82, u nemocí tyfósních o 95, u spály o 81 procent. Jen difterie a tuberkulosa vzdorují dosud úsilí hygieny, ale i při nich možno zjistiti, byť i volný, přece bezpečný pokrok k lepšímu. Za to rozmnožily se choroby rakovinné, úplavice cukrová a nemoci čivní, jimiž se dosud veřejné zdravotnictví dostatečně nezabývalo.

Lidé malí málo dbají svého zdraví; hmotné jejich poměry nutí je neúprosně, aby dávali je v šanc, a namnoze nedostává se jim potřebné k tomu intelligence. Lidé větší, starajíce se o ně opravdu otcovským způsobem, činí tak dílem z humanity, ale dílem také ze strachu o vlastní kůži, a hlavně proto, aby neubývalo dělné síly a aby bylo dostatek statných vojáků po ruce. Mohlo by se souditi, že prospěch veřejného zdravotnictví uznává každý, snad kromě několika postižených jím a k tomu krátkozrakých výrobců a obchodníků. A přece jsou lidé, kteří staví se proti

němu nepřátelsky ze zásady, a lidí takových v poslední době i přibývá. Žijeme v ovzduší Darvinismu, v ovzduší Nitzscheovy velkopanské morálky a v ovzduší kultu svalu, jehož vyznavači, holdujíce v nesčetných sportovních klubech modle své, snižují zvolna význam síly duševní, asi tak, jako dělo se ve starém Římě v dobách nejhlubšího úpadku. Odpůrci společenské hygieny vytýkají jí, že staví se proti přírodě, která pracuje o vyhubení slabého a k životu nedostatečného; podle nich dovede nás společenská hygiena k rubu toho, k čemu jí směřujeme, totiž ne k fysickému zvelebení, ale k fysickému znehodnocení rassy. Podle J. B. Haycrafta nedaří se přemnohým původcům infekčních nemocí, tak zejména bacillům, které způsobují tuberkulosu, ve zdravé, nýbrž jen v nemocné, vadnoucí tkani. Kdyby tyto mikroby nehubily individuí, stižených takovou tkaní chorobnou, rozmnožovala by se, a s potomky jejich rozmnožoval by se dědičný defekt, až zachvátil by znenáhla a vymořil konečně celé kmeny a celá plemena. Jest, prý, takový mikrob nepřítelem jednotlivce, ale přítelem rassy, a, jelikož rassa více váží než jednotlivec, měl by mikrob spíše býti pěstován než potírán. — Nu, Haycraftovo tvrzení nijak není dokázáno; jest jisto, že přemnohé infekční nemoci zachvacují individua dokonale zdravá, a zdá se, že za určitých okolností neodolají ani tkaně bezvadné invasi kterýchkoli mikrobů. Není ani pravda, že by zákon dědičnosti byl veličinou nepřekonatelnou, i z rodičů chorých mohou pojíti potomci zdraví, a společenská hygiena směřuje také k tomuto cíli. Ostatně není ideálem člověka nějaký Herkules, pro plnění lidských úkolů jest síla intellektu mnohem důležitější nežli síla fysická. Kdybychom vedli si s neduživými dětmi po způsobu spartánském, byli bychom zahubili v kolébce i nějakého Isáka Newtona a nesčetnou řadu jiných, kteří stali se v pravém slova toho smyslu dobrodinci lidstva.

Cesta za živobytím cestou k smrti. V Evropě vydělává si bezmála million lidí chléb svůj pod zemí. Z tohoto počtu připadá na Anglii 250.000, z nichž podle statistiky celá osmina hyne smrtí násilnou. Pohřbívá je zákeřný důl, v němž hledali pomůcek k životu. Brusiči v nožírnách sheffieldských dožijí se průměrně jenom 35 roků, což jest však ještě vysokým věkem u porovnání s lidmi, kteří brousí „na sucho" — tito odolají účinkům kamenného prachu nejvýše osm let. Zdobíme příbytky své nádhernými zrcadly, zasazenými do zlatých rámců — rozkošné dívčí zjevy, vystrojené ku plesu, shlížejí se v hladkých plochách — ale za nimi v příšerném pozadí vznášejí se obrysy dělníků, kteří při výrobě zrcadel na všech údech zchromli a změnili se v kostry, za živa hnijící, od rtuťových par. Krejčí, obuvníci, švadleny, a jiní a jiní, kteří sedí shrbeni od rána do noci a třeba za noci ve světnicích špatně větraných, trpívají chorobami žaludečními, jichž účinkem i ráj se mění v neveselou poušť, a zmírají tuberkulosou, nejhroznější z loveckých fen, jež Smrt vyštvala na lidi. Těžkými plicními katarrhy a zase tuberkulosou hynou lidé, jimž pracovati jest v atmosféře, naplněné prachem. Hlína, kámen, uhlí, kov i jeho rudy, obilné zrno, vlna, žíně, dřevo — lučebniny — i voda, i oheň, i boží vzduch — všecko, čeho se člověk rukou dotkne — všecko, podobno hnízdu dravých sršní, vrhá se na člověka mikroskopickými jedinci své hmoty a své síly, aby ztrestalo jej na životě, za to, že porušil

jeho klid. Mrtvé tyto hmoty, němé tyto síly, až příliš ryčným hlasem mluví, až příliš živě vedou si a číle, když v odvetě zažírají se do našich tkaní. Život jest boj, boj trvající od kolébky až do hrobu, a v boji jsou lidé ranění a mrtví. Toho nelze odčiniti. Ale zmírniti lze tyto ztráty, postaviti dělníka za ochranné náspy, vésti jej obezřetně, aby vyhnul se palbě nepřítele. A vůdcem v naší výbojné výpravě jest Věda, jejímž úkolem stejně jest život osladit i zachovat. Blahoslavená Věda a blahoslavení její kněží, její dvořané! Jich prospěšnost zjevna jest i posleplému, což nelze říci o všem, co vůdcem činí se nám a co nad nás nadýmá se v tomto slzavém údolí.

Jak působí zvyk na činnost člověka. Professor Johnson konal o tom pokusy v psychologické laboratoři při universitě v New Havenu. Chtěl především zjistiti, nakolik zvykem stupňuje se přesnost a rychlost při konání samovolných pohybů svalových. Napřed nařídil lidem, jichž k pokusům použil, aby, dotýkajíce se prstem hran, kroužili rukou kolem trojúhelníku. Při tom zpozoroval, že cvikem stupňuje se rychlost pohybů i jich pravidelnost; ale tak, že zdokonalení, dosahujíc v prvních dnech cifry nejvyšší, tím volněji pokračuje, čím více blíží se hranici možného. Zde obnášelo prvního dne 20%, ale devátého dne již jen 5%. Druhým pokusem bylo kreslení kruhů určité velikosti. Hladkost kružnice lepšila se den ode dne, při tom však kreslící většinou, čím dále kreslili, tím více odchylovali se od vzorce co do velikosti. Dělali kruhy pořád menší a menší. Zároveň zjištěn důležitý paedagogický princip, že cvičení jen tenkrát jest prospěšno, trvá-li dobu velmi krátkou a za to často-li se opakuje. Půl hodiny jest až příliš mnoho. Delší cvičení nejen že jest prazbytečným časů mařením, ale ono poškozuje výcvik tím, že nepozornost a roztržitost činí zvykem a že vštěpuje paměti únavou vyvozené vadné pohyby svalové.

Úmrtí.

Vedle Karoliny Světlé, jejíž nehynoucí zásluhy o českou literaturu ocenila pohrobní vzpomínka v sešitě říjnovém, zemřela v druhé polovině tohoto roku řada pracovníků z různých oborů českého duchového života.

Umění výtvarné ztratilo jedno ze svých jmen nejskvělejších, slavného krajináře Julia Edvarda Mařáka, kterýž zemřel dne 8. října. Narodil se 29. března 1835 v Litomyšli, byl na pražské akademii žákem Haushoferovým, žil pak mnohá leta ve Vídni a vrátil se r. 1887 do Prahy, kdež byl jmenován professorem malířské akademie a stal se vůdcem celé mladší krajinářské generace české. O píli genialního umělce svědčí mnoho set obrazů a kartonů; nejmilejším předmětem jeho kresby byly partie lesní, jež zobrazoval s mistrovstvím neobyčejným.

Mezi literáty uvádíme na předním místě Františka Řehoře, jenž zemřel 6. října. Tento tichý, horlivý pracovník na poli vzájemnosti slovanské seznamoval české obecenstvo hojnými články, po různých časopisech rozptýlenými (i „Květy“ přinesly jeho práce), s národním životem haličských a bukovinských Malorusů. Požíval i mezi těmito veliké vážnosti a byl jmenován čestným členem lvovské „Prosvity“. Přispíval také do listů maloruských. V poslední době byl zvláště platným spolupracovníkem „Slovanského Přehledu“ a Ottova Slovníku Naučného. Na svých cestách sbíral horlivě předměty národopisné, zejmena huculské, a cennými dary z těchto sbírek obohatil Národní Museum československé a Museum Náprstkovo. Zesnulý narodil se ve Stěžerách 16. prosince 1857.

Již v červenci zemřeli Tomáš Cimrhanzl (nar. v Zichovci r. 1840), jenž vedle učebnic a Průvodce po Šumavě vydal Mythologii Řeků a Římanů, a Vojtěch Mayerhofer (nar. 10. března 1845 v Klatovech), bývalý spolupracovník Riegerova Naučného slovníku a v letech sedmdesátých člen redakce „Světozora“, v září pak zesnuli Ant. Madiera (nar. 2. ledna 1831 v Ml. Boleslavi), dlouholetý horlivý člen literarního odboru Umělecké Besedy, jenž vedle některých učebnic vydal „Rozpravy z oboru esthetiky“, a mladý spisovatel Jos. V. Krejča (nar. v Černovicích r. 1869), jehož drobné práce veršem i prosou dílem roztroušeny jsou po časopisech, dílem vyšly v knihách „Pikantní Praha“ a „Portréty literátů“.

Dne 6. října skonal Jan Ev. Hulakovský (nar. 27. prosince 1834 v Německém Brodě), jenž vydal překlady z Racina, Fenelona a Lafontaina, pak různé spisy linguistické, náboženské a jiné.

Dne 7. srpna zemřel český knihkupec a nakladatel Frant. Kohout (nar. 1840 v Dřínově). Jakožto účastník firmy Bursík a Kohout dobyl si velkých zásluh o vydání mnohých důležitých prací, zejmena vědeckých.

Žurnalistika domácí ztratila mnoholetého, vynikajícího pracovníka v Ignátu Schikovi, který zemřel dne 1. září. J. S. Skrejšovský, založiv

roku 1862 na obranu české věci německou „Politiku“ povolal brzy na to do redakce Schika, který pak zůstal po všechen čas hlavním spolupracovníkem tohoto listu. Byl také dlouhá leta ve správním výboru družstva Národního divadla a prvním předsedou spolku českých žurnalistů. Narodil se 17. dubna 1841 v Novém Bydžově.

Nedávno pak, dne 17. listopadu zemřel zasloužilý český pedagog, zemský inspektor dr. František Hejzlar (nar. 1843 v Bělovsi u Náchoda). Sepsal s prof. M. Hofmannem tři učebné knihy o chemii a přispíval články z oboru mathematiky a fysiky do vědeckých a učitelských časopisů.

A v posledních dnech tohoto měsíce skonali ještě: Josef Riss (nar. 16. února 1829 v Č. Budějovicích), bývalý gymn. ředitel, jenž sepsal kromě učebných knih mnoho článků historických, zejmena literárně-historické rozpravy o Sixtovi z Ottersdorfu a Šimonu Lomnickém, — a Pavel Vnouček, stařičký vlastenec (nar. 25. března 1817 v Praze), který si dobyl záslug o probuzení národního života, byl spolupořadatelem památných prvních plesů českých, členem „Slovanského sjezdu“, Národního výboru, sboru pro vystavění Národního divadla a jiných vlasteneckých korporací.

